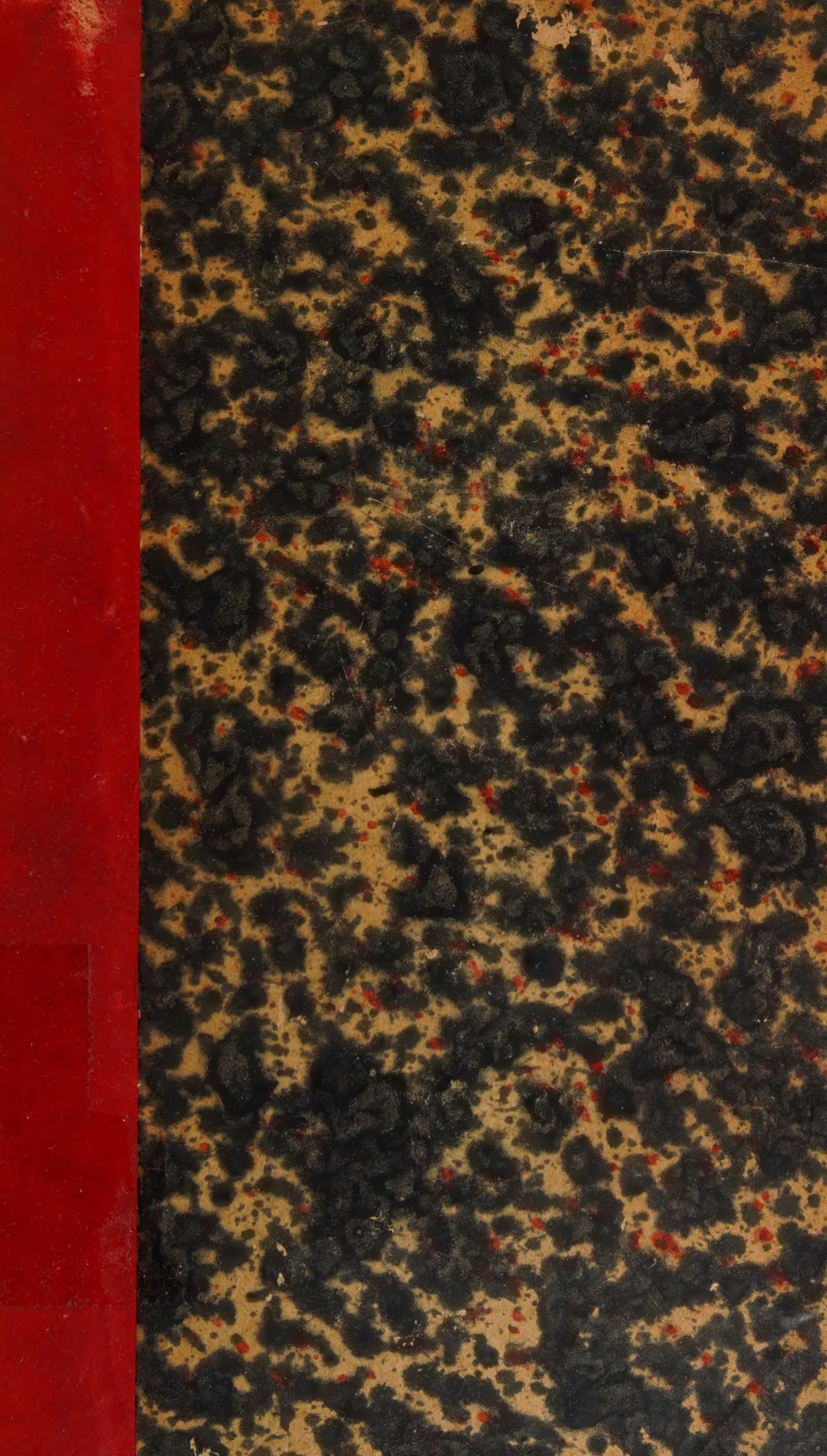

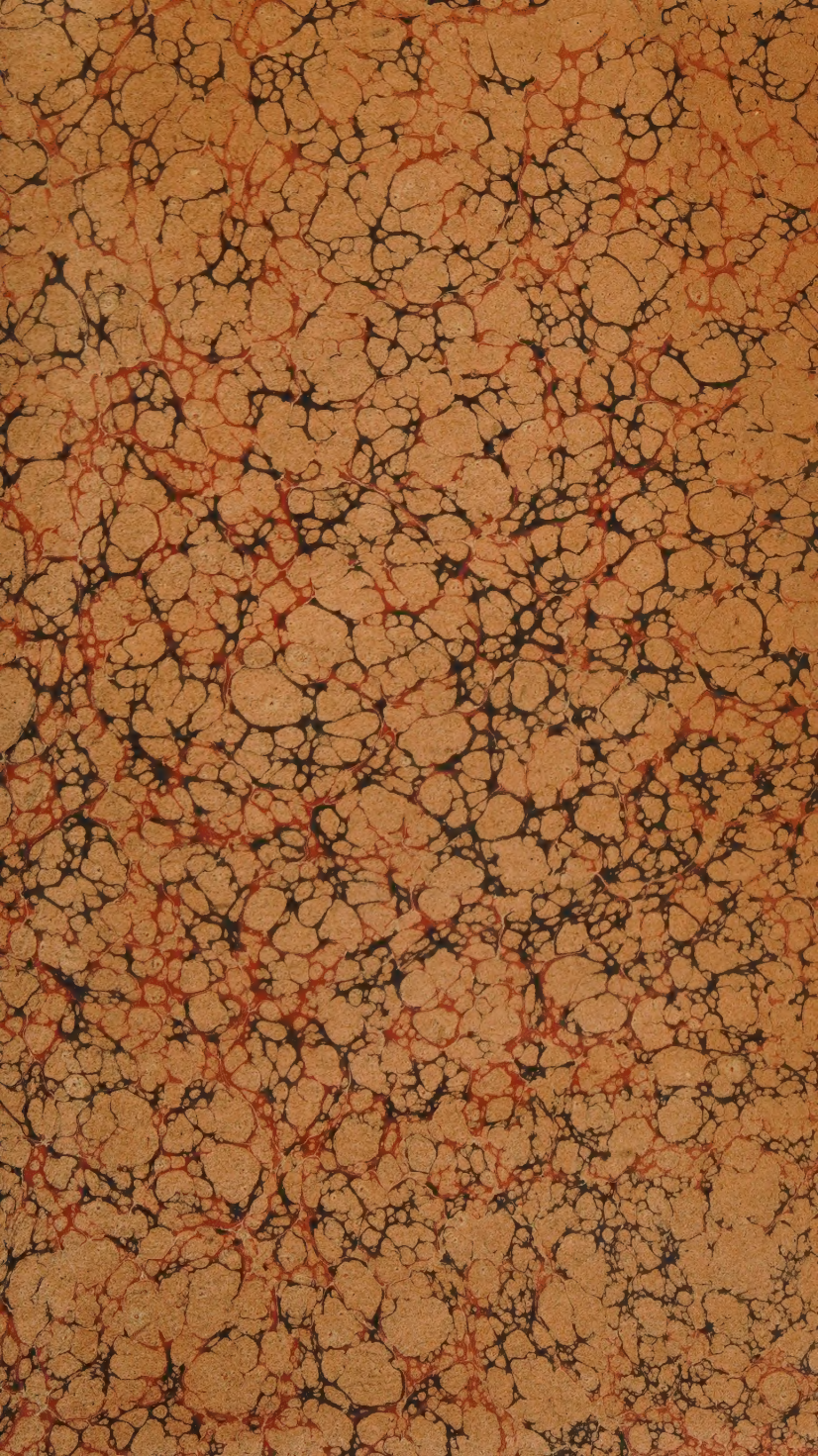
FOR REFERENCE

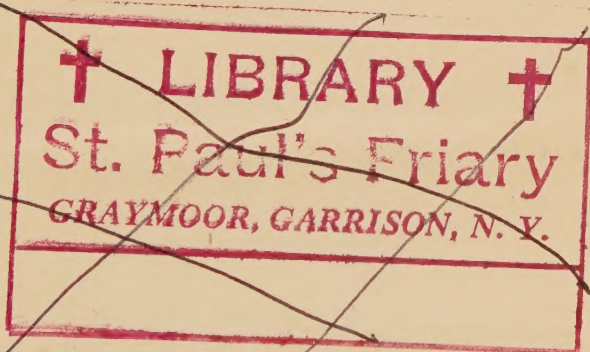
Do Not Take From This Room

Cardinal Spellman Library

St. Pius X Seminary

Graymoor, Garrison, N.Y.

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIAE PATRUM.

XC.

PATRES QUINTI ECCLESIAE SAECULI.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

XXI.

362

Digitized by the Internet Archive
in 2026

S. P. N. JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,
OPERUM.

PARS II.

MISCELLANEA

ADVERSUS OPPUGNATORES VITÆ MONASTICÆ LIBRI III.

COMPARATIO REGIS ET MONACHI.

LIBER DE VIRGINITATE.

AD VIDUAM JUNIOREM LIBRI II.

LIBER QUOD REGULARES FOEMINÆ VIRIS COHAB. NON DEBEANT.

SERMO CONTRA EOS QUI SUBINTRODUCTAS HABENT VIRGINES.

LAUS MAXIMI ET QUALES DUCENDÆ SINT UXORES.

DE NON ITERANDO CONJUGIO.

HOMILIÆ II DE CONSOLATIONE MORTIS.

DE FUTURORUM DELICIIS.

AD DEMETRIUM, DE COMPUNCTIONE LIBER I.

AD STELECHIUM, DE COMPUNCTIONE LIBER II.

HOMILIÆ II AD THEODORUM LAPSUM.

ASCETAM FACETIS UTI NON DEBERE.

HOMILIÆ IX DE POENITENTIA.

Ref
BR65
C42
1834
v.21-22

S. P. N. JOANNIS

CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

OPUSCULUM

PARS II.

MISCELLANEA

ABRISTE OPTICATORES VITE MONASTICE LIBRI III.

COMPARATIO REGIS ET MONACHI.

LITUR DE VIRGINITATE.

AD VIDUAM JERONIM. LIBRI II.

LIBER QUOD REVERENDI MONACHI SIBI COGIT. AD HIERONYM.

SERMO CONTRA ROS QUI SUBTROPICIS HABENT VIRIDITATEM.

PARS MAXIMI ET DEALIS TUCCEM SIBI TUCCEM.

DE NOX ITERRANDO CONJUGIO.

HOMILIA II DE CONSOLATIONE MORITIS.

DE PETERONIS BELICIS.

AD DEMETRIUM. DE CONJUNCTIONE LIBRI I.

AD STELECHUM. DE CONJUNCTIONE LIBRI II.

HOMILIA II AD THEODOREM APOSTOLUM.

ASCETAR FACETIS EST NON DIBIT.

HOMILIA IX DE PENITENTIA.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI ,

ADVERSUS OPPUGNATORES VITÆ MONASTICÆ, LIBRI TRES.

LIBER I.

*Adversus oppugnatores eorum , qui ad monasticam
vitam inducunt.*

I. Cum templum illud jerosolymitanum, quod multis annis solo æquatum jacuerat, a diuturna captivitate reversi Hebræi instaurare cuperent¹, tum barbari quidam et immanes homines, neque Deum reveriti, qui templum illi erexerant, neque fracti illa hominum calamitate, a qua sero tandem vix se receperant, neque supplicii hujusmodi facinoribus a Deo deputati metu cohibiti; primo quidem per se eos a structura coërcere nitebantur. Cum autem nihil proficerent, missis ad regem suum litteris, quibus eam urbem defectionis novarumque rerum studiosam, ac belli cupidam appellabant, suadent ei, ut sibi ejusdem prohibendi aedificii facultas detur. Quæ accepta potestate, magna equitum manu viros adorsi, opus illud ad tempus intermittere coëgerunt: et elati ea victoria, de qua lugere debuerant, gloriabantur; putabantque hunc esse insidiarum suarum terminum. At erat illud exordium initiumque eorum, quæ se

¹ Vide D. Guillon, tom. XVIII, p. 247-251. — * 2 Esdræ. IV.

innox invasura erant, malorum: opus enim illud perficiebatur, ac denique præclarum nactum est finem. Tum illi didicerunt, ac per illos universi, non cum hominibus bella gerere Mithridatem illum vel alium quempiam, qui boni aliquid agere instituens homines oppugnet; sed potius cum ipso Deo, qui per illos honoratur. Qui autem Deo bellum movet, nunquam potest bonum belli exitum habere; sed is quidem initio facinoris nihil fortasse patietur mali; si tamen non patiatur, Deo illum vocante ad pœnitentiam, atque concidente ut quasi ex ebrietate quadam resipiscat; sin autem in amentia sua perstiterit, nihil ex hujusmodi Dei clementia et patientia lucratus, cæteros saltem admodum juvabit, supplicio suo admonens, ne contra Deum unquam bellum gerant, quod invictam illam manum nemo effugere valeat. Tantæ igitur illos statim invasere clades ut magnitudine calamitatis omnes alias calamitates obtegerent. Post cædes enim et infinitas strages, quas olim ab se coërcitorum Judæorum manus perpetrarunt, cæsorum sanguine terra ad multam usque profunditatem madefacta erat, lutique plurimum ex eo cruore gignebatur: ex corporibus autem equorum et hominum simul mixtis, atque ex vulneribus se invicem tangentibus, tanta vis vermium ebullivit, ut cum terra multitudine cadaverum operiretur, hæc cadavera rursus vermibus obtegerentur. Dixisset profecto qui campum illum vidisset, non substrata corpora, sed fontes esse quamplurimos, hoc insectorum genus largissime fundentes: adeo omni inundatione vehementius ex putredine illa scaturiebat ingens illa vermium copia. Atque id non per decem dies aut viginti, sed per plurimum temporis factum est. Et ea quidem quæ hic istis acciderunt, ejusmodi fuere; quæ vero illos in futuro manent, longe sunt his acerbiora. Neque enim mille annis, aut decem millibus, aut bis terve totidem, sed in-

finitis sæculis animata tunc corpora cruciatus, inexplicabilesque dolores sustinebunt. Et hæc utraque novit beatus Hesaias, novit et mirabilium visionum speculator Ezechiel, qui hujusmodi hominum pœnas inter se distribuentes; alter præsentis, alter futuri sæculi supplicia enarrarunt.

II. Ego vero hæc non sine causa memoravi: sed quia accedens quidam nuntium attulit plenum amaritudinis, molestiæ ingentisque adversus Deum contumeliæ. Quosdam enim esse homines ait, qui hodieque eadem, quæ illi olim Barbari, admittere auderent; imo longe iniquiora: eos quippe qui philosophiæ nostræ capessendæ auctores sunt, undique expellere, multisque additis minis vetare, ne quidpiam hujusmodi ullum unquam hominem doceant. His auditis ego, statim clamavi, et narrantem sæpe percontatus sum, ludens-ne hæc loqueretur. Apage, inquit ille, nunquam enim in re tam seria jocarer, neque dicerem, vel confingerem ea quæ plurimi redemissem, ac plurimis votis expetissem, ut ne nunc quidem, quando facta sunt: vel aure perciperem. Tunc porro acerbius ingemiscens, Vere, dixi, hæc tanto sceleratiora sunt iis, quæ Mithridates omnesque alii admiserunt, quanto templum hoc est illo honorabilius et sanctius. Sed quinam isti, quæso, aut unde sunt qui talia præsumunt? Quare et qua de causa, quem respicientes finem, lapides in sublime jaciunt, telaque in cœlum jaculantur, ac cum Deo pacis bellum gerunt? Sameas enim, Pharathæi et Assyriorum principes, omnesque cæteri, barbari, quod ex ipsis nominibus videre est, longeque a Judæorum moribus remoti erant, nolebantque finitimos sibi homines multiplicari: nam illorum vires fore ut potentiam suam obscurarent arbitrabantur. Hi autem quamam sibi imminuta libertate, qua sublata licentia, quo principum auxilio hæc ausi sunt? Illi enim Persarum reges hæc volentes habuere, nostri vero con-

traria penitus, ut mihi ipse persuadeo, et cupiunt et optant. Quapropter magno stupore plenus sum, quod imperatoribus piam religionem sectantibus, hæc in mediis urbibus impune fieri dicas. Quid vero, inquit ille, si his quoque mirabiliora didiceris, quod scilicet horum anctores pii videri velint, et Christianos se nuncupent, plurimi autem ex illis etiam initiati sint: imo eorum quidam, diabolo vehementer afflante, execranda lingua sua dicere ausus sit, se a fide recessurum et dæmonibus immolaturum: suffocari enim se videndo homines liberos nobiles, vitamque deliciis plenam agere valentes, ad hanc duram vitæ rationem abduci. His auditis ego, acerbiori vulnere percussus sum, et mala inde futura conjiciens, orbem simul flebam universum, Deumque compellabam his verbis: Tolle animam meam a me, et de necessitatibus meis erue me, atque ab hac mortali vitalibera me, et ad locum illum transfer, ubi nullus hujusmodi quidpiam proferet, neque ipse audiam. Novi equidem, quod hinc excedentem exteriores excipient tenebræ, ubi fletus ingens, et stridor dentium. Verum jucundius mihi est dentes audire stridentes, quam ejusmodi verba jactantes homines. Videns autem me ille admodum lugentem: Non id, inquit, tempus postulat: neque enim his lacrymis eos, qui jam perierunt et quotidie pereunt, recuperare unquam poteris: neque malum hic finem habiturum puto. Sed providendum est, ut rogam istum extinguamus, hancque pestem cohibeamus. Ac si mihi morem gesseris, his missis fletibus librum edes, quo agris hujusmodi ac seditiosis monita dabis ad suam omniumque hominum salutem. Hoc ego assumpto libro, medicaminis cujusdam vice illum ægrotantium in manu ponam. Sunt enim ex horum numero plerique mihi amicitia juncti, qui patientur me ipsos adire semel et bis et pluries, novique illos cito ab hac peste liderandos esse. Tu

quidem, respondi ego, ex charitate tua vires metiris nostras: mihi vero nulla inest vis dicendi, et ea, quæ inesse videtur, in hoc argumento uti pudet me: nec alium quemquam ita vereor, ut Gentiles omnes, tum eos qui modo sunt, tum eos qui post futuri sunt, quos ego non minus pro vitæ segnitie, quam pro doctrinæ ratione semper carpere solitus sum, ne jam ipsos mala nostra doceam. Nam si qui ex illis senserint apud Christianos esse homines adeo virtuti et philosophiæ inimicos, ut non modo labores ad eam adipiscendam refugiant; sed de ne illa quidem verba facere sinant; imo ne hac tanta quidem insania contenti, si quem hanc consulentem, deque illa disserentem videant, hunc undique expellant; si hæc, inquam, illi senserint, timeo ne nos existiment non homines, sed feras; et monstra hominis forma, dæmonasque quosdam noxios, ac communis naturæ inimicos, nec de sontibus modo, sed de tota simul gente talem sententiam ferant. At ille ridens, Ludis, inquit, hæc dicens: ego enim opportuniora jam loquar: num vereris ne ex verbis tuis id ediscant, quæ illi jamdudum ex ipsis operibus edidicerunt? Nam ac sinequissimus aliquis spiritus omnium animos occupavit, per cunctorum ora hi sermones vertuntur; sive in forum te contuleris; sive in tabernas medicorum; sive in quamlibet urbis partem, ubi sedere solent ii, qui nihil operari volunt, videbis ingentem risum ab omnibus moveri. Risus autem ejus et comœdiæ argumentum est, eorum quæ adversus sanctos viros acta sunt festiva narratio. Quemadmodum enim bellatores, qui multas pugnas confecerint ac tropæa erexerint, gesta sua fortia narrare gaudent; sic et isti in facinoribus suis lætantur. Hunc sane audias dicentem: Primus ego manus in illum monachum injeci, et plagas intuli; alium vero: At ego cellulam ejus ante alios inveni; alium, Ego judicem plusquam omnes adversus

illum concitavi. Jactat alius carcerem, carcerisque miseriae : quodque per forum sanctos traxerit, id laudis in parte constituit; alius item aliud : deinde omnes profusis cachinnis hæc prosequuntur. Et hæc quidem in Christianorum consessibus. Gentiles vero et hos irrident, et eos qui ab illis irridentur; illos quod hæc perpetrarint; hos quod talia passi sint : omniaque civili quodam bello repleta sunt; imo hujusmodi bello longe atrociora isthæc sunt. Nam qui bellum illud gesserint, cum postea illius reminiscuntur, auctores ejus maledictis insectantur, ac dæmoni cuidam malo cuncta, quæ in illo gesta fuerint, accepta referunt : et ii ampliore afficiuntur pudore, qui plura quam alii perpetrarint; hi autem de suis ausibus gloriantur. Neque ideo tantum hoc sceleratius illo bellum est, quod adversus sanctos, qui neminem læserint excitatur; sed etiam quod adversus homines, qui nemini malum facere noverunt, et ad patiendum solummodo parati sunt.

III. Siste gradum, dixi ego, siste, satis jam hujusmodi narrationum, nisi me expirare velis : sed modicum mihi hoc virium relinquens, missum me facito. Quod jussisti penitus exequemur : tantum nihil aliud jam dictis adjicias; sed digressus precare, ut excussa mihi mœroris nebula, quamdam a Deo, qui impugnatur, opem consequar ad medelam inimicorum ejus. Id vero dabit haud dubie, clemens cum sit, ac mortem peccatoris nolit, sed ut convertatur et vivat. Sic illo a me dimisso, hæc scribere sum aggressus. At enim si hoc tantum mali adesset, quod sancti Dei et admirabiles viri raptarentur, laniarenturque ad tribunalia pertracti, verberati et alia passi, quæ supra narravimus, nullumque hinc damnum in eorum converteretur caput, qui talia perpetrarunt; tantum abest ut de gestis dolerem, ut etiam de iisdem riderem perquam sua-

vissime. Nam et infantes quoties sine suo periculo percutiunt matres, risum illis movent copiosissimum, tantoque majorem voluptatem pariunt, quanto vehementiore cum iracundia id fecerint; ita ut effundantur peneque dirumpantur risu: sin vero dum id jugiter infans ac validius facit, vulneretur aliquando, sive acu circa zonam tunicæ matris affixa, sive radio maternis pectoribus appenso ferientis manum excipiente; tunc, certe tunc, misso risu, majore, quam is qui percussus est, illa dolore afficitur: et interim curat vulnus, de cætero autem ingentibus minis vetat ne talia agat, ne forte simile quidpiam patiatur. Nos itaque paria fecissemus, si puerilem hujusmodi iracundiam conspiceremus, aut esse hanc infantium plagam, quæ non magnam ipsis perniciem inferret. Quoniam vero post modicum elapsum tempus, quamvis nunc furore correpti id non sentiant, flebunt, ejulabunt, lamentabuntur, non tali fletu quali infantes; sed in tenebris exterioribus et in igne inextinguibili: id ipsum jam faciamus quod matres, hoc tantum discrimine, quod non cum minis et contumeliis ut illæ, sed blande et cum lenitate multa infantes hujusmodi alloquamur. Quandoquidem nihil hinc damni sanctis viris, sed merces copiosior majorque fiducia accedit. Si quidem futura bona commemoremus, admodum forte ridebitis, quippe qui hujusmodi risu semper ridere soleatis: at præsentibus, etiamsi millies risui addicti fueritis, fidem non negabitis; nec si volueritis quidem poteritis; rebus nempe ipsis contra clamantibus. Neronem prorsus audistis, virum nempe ex lascivia famosum, qui primus et solus in tanto imperio novos quosdam impudiciæ et turpitudinis modos excogitavit. Hic itaque Nero beatum Paulum, cujus tempore regnabat, de iisdem accusans, de quibus vos ipsi sanctos viros insimulatis: pellicem enim ejus, quam ille deperibat, cum ad fidæi doctrinam am-

plectendam induxisset, ab impuro ejus consortio monitis suis abduxit; hæc, inquam, illi crimina objiciens, ac corruptorem, seductorem, et his similibus nominibus, quæ vos modo profertis, Paulum appellans, primo ipsum in vincula conjecit; cum autem ut puellæ monita dare desideret, ipsi persuadere non posset, necavit tandem. Quid igitur hinc damni fuit male affecto, quidve emolumenti facinoris auctori? imovero quid non emolumenti occiso Paulo, quid non damni necanti Neroni? Nonne ille quidem ut Angelus ubique terrarum celebratur; de præsentibus enim tantum loquor; ille vero tanquam corruptor, dæmonque ferox apud omnes male audit?

IV. Ea vero quæ ad futuram vitam pertinent, etiamsi vos non credatis, propter credentes tamen memorare necesse est; quanquam ex iis, quæ coram sunt, vos etiam illis credere debueratis: verum quoquo animo ipsa acceperitis, dicentur a nobis, nec occultabuntur. Quænam igitur illa erunt? Miser ille, squalidus, tristis, ignominia obrutus et caligine, demissis oculis abducetur eo, ubi vermis qui non moritur, et ignis qui non extinguitur: beatus vero Paulus magna cum fiducia ad ipsum astatbit imperatoris thronum, splendore fulgens, tantaque amictus gloria, ut nec Angelis nec Archangelis inferior sit, tantamque mercedem recipiet, quantam recipere par est hominem qui pro Deo ejusque placitis corpus atque animam suam tradiderit. Ita enim se res habet: parata quidem est iis; qui bona egerint, ingens retributio, major autem ea est atque auctior, quoties ii, qui bona operantur, pericula ignominiamque multam adierint. Etiamsi bonum opus æquale sit in eo qui sine labore, et in eo qui cum labore id perfecit, honores tamen et coronæ pares non erunt. Nam et in bello coronatur quidem is qui tropæum erexit: multo magis tamen is qui vulnera præ se fert, per-

que tropæum erectum est. Quid autem de viventibus loquor, quando et ii qui hoc tantum dederunt virtutis indicium, ut in bello fortiter occumberent, nihilque plus emolumenti suis præstiterunt; tanquam servatores et patroni per totam Græciam celebrantur? Tametsi vos hæc ignoratis, risui et deliciis semper dediti. Quod si gentiles homines, nihilque sanum sentientes, id conspiciari potuerunt, summisque honoribus prosecuti sunt eos, qui pro se obierunt, nihilque præstiterunt amplius; quanto magis Christus hoc faciet, qui semper et ubique eos, qui propter se pericula adeunt, largissimis donis ac præmiis superat? Neque enim persecutionibus tantum aut verberibus, aut carceribus, cædibusque; sed etiam contumeliis conviciosisque verbis, præmia posuit maxima. « Beati enim, inquit, eritis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum » tanquam malum, propter Filium hominis: gaudete in illa » die et exultate: ecce enim merces vestra multa est in » cælis¹. » Si igitur et pati et audire male, patientibus maleque audientibus mercedem auget, qui impedit quominus patiantur et male audiant, non hos, sed eos qui male faciunt et dicunt, juvat. Eos enim potius nocumento affecit, quando majorem illam mercedem præcidit, et gaudii exultationisque materiam ipsis abstulit. Quocirca horum quidem causa hæc etiam silere et omittere satius fortasse fuerat; quæ scilicet ipsis magnas honorum divitias majoremque fiduciam procurabant. Verum quia sumus invicem membra; etsi ipsi gratiam abnegent, non convenit ita affectis ut nos sumus, unius membri curam habere, alterum negligere. Namque illis alia meritorum occasio suppetet, etiamsi nunc malis non afficiantur; istis vero nisi ab hac pugna destiterint, nulla jam salutis spes relinquitur. Ita-

¹ Luc. vi, 22, 23.

que illis omissis, vestris rebus insisto, rogoque et obsecro nobis hortantibus obtemperetis, nec contra vos ipsos gladium impellatis, nec contra stimulos calcitretis; ne, dum putatis homines mœrore afficere, Spiritum sanctum Dei contristetis. Scio enim ac persuasum habeo, vos sententiam hanc nostram, etsi non modo, certe postea probaturos esse. Hoc autem volo vos nunc præstare, ne postmodum frustra faciatis. Siquidem dives ille cum in hac vita esset, Prophetas, legem, eorumque monita, pro fabulis et deliramentis reputabat: cum autem eo abscessisset, adeo in admiratione atque honore ea monita habuit, ut cum plane intelligeret nihil se commodi ex ejus laudibus consequi posse, Patriarcham rogaret, ut aliquem mitteret ex inferis in terram, qui isthæc annuntiaret, veritus scilicet ne idipsum illi paterentur, atque Scripturas divinas iridentes, tunc eas admirarentur, cum ex ea admiratione nihil emolumenti consequi valerent. Et tamen ille nihil tale egerat, quale vos agitis: etsi enim ille nihil ex suis Lazaro impertivit, non tamen eos, qui id agere vellent, prohibuit, aut repulit, ut modo vos facitis. Neque hinc modo illum crudelitate superatis, sed aliunde quoque. Sicut enim non æquale facinus est nihil agere boni, et alios qui id velint, impedire; sic non pari in gradu ponitur cibo corporeo indigere, et cum qui in ingenti philosophiæ penuria jacet, prohibere ne ab aliis pascatur. Quamobrem duabus ex partibus immanem illum divitem superatis, quod nempe alios prohibeatis famem extinguere, quodque cum animam præfocari videatis, tantam exhibeatis inhumanitatem. Hoc et Judæi olim fecerunt: nam Apostolos prohibebant ne hominibus salutaria loquerentur. At vos illis etiam deteriores estis. Illi enim cum se inimicos profiterent, sic omnia illa faciebant: vos autem ementita amicorum persona, inimicos vos exhibetis.

Illi sanctos Apostolos verberibus, contumeliis, ignominia affecerunt, præstigiatores eos atque seductores appellantes. Verum illos tanta ultio corripuit, ut nulla calamitas possit eorum cladibus comparari. Nam primi et soli ex omni hominum genere ea passi sunt, quæ nullus alius. Atque horum fide dignus testis est Christus, qui sic ait: « Erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque nunc, neque postea erit¹. » Ea quidem omnia, quæ illi passi sunt, prosequi non hujus est temporis: pauca tamen ex multis necessario dicenda sunt. Verbis autem utar non meis, sed (Joseph) Judæi, qui eam historiam scripsit diligenter. Quid ergo ait ille? Cum enarrasset incensum templum, communesque calamitates enuntiasset, sic pergit:

V. « Et templum quidem hoc in statu erat, eorum vero qui per civitatem fame occumbebant, infinita pene cadebat multitudo, atque inenarrabiles contingebant clades. Nam per singulas domos, sicubi ciborum vel umbra esset, bellum aderat, ac vel amicissimi mutuo manus conserebant, ac misera illa animæ viatica diripiebant: ne morientibus quidem quod cibo indigerent fides habebatur: sed eos quoque qui expirabant, latrones perscrutabantur, ne quis forte simulata morte cibum sinu occultaret. Alii vero fame hiantes, tanquam rabidi canes mente destituti, insaniaque correpti, ebriorum more in ostia impingebant: ac desperatione ducti, hora una bis terve in eandem domum irrumpebant. Omnia vero dentibus subigebat penuria, et ea quæ ne sordidissimis quidem brutorum animantium usui erant colligentes, edere non dubitabant. A cingulis igitur et a calceamentis postremo non abstinebant, scutisque detracta coria mandebant. Esca autem quibusdam erant fœni laceri reliquæ. Purgamenta item nonnulli

¹ Matth. xxiv, 21.

colligentes, minimum eorum pondus quatuor Atticis vendebant. Et quid opus est famis improbitatem in rebus inanimis persequi? Rem narraturus sum, qualem nec apud Græcos nec apud Barbaros contigisse memoratur usquam, dictu horrendam, atque incredibilem auditu. Sane ego ne viderer portenta confingere futuris hominibus, hujusmodi calamitatem libenter tacuisssem, nisi innumeros ejus rei testes haberem. Prætereaque patriæ levissimam gratiam referrem, si quæ reipsa passa est, ea narrando supprimerem. Mulier quædam ex iis, quæ ultra Jordanem incolebant, Matria nomine, patre Eleazaro, vico Bethezo, quod significat domum hyssopi, genere et divitiis insignis, cum reliqua multitudine Jerosolymam confugerat, simulque obsidebatur. Hujus omnem aliam substantiam tyranni diripuerant, quantam ex Perea in Urbem transportaverat. Reliquias autem reconditarum rerum, et si quid in cibum præpararetur, quotidie irrumpentes satellites diripiebant. Dira autem indignatio mulierculam subiit, ac prædones sæpe conviciis et maledictis insectans, in se ipsam concitabat. Cum vero nullus aut ira correptus aut ejus misertus, ipsam interficeret, ipsaque cibos alios invenire laboraret, ac penitus difficile esset jam quidpiam invenire, famesque per viscera et medullas serperet, fameque vehementiore ira æstualet, consilium dictante indignatione cum necessitate conjuncta, in naturam ipsam vertitur, et filium, erat quippe illi parvulus lactens, arripit: Miser, inquit, puerule in bello, in fame et seditione, cui te servabo? a Romanis, si vixerimus, servitus nos manet; servitutem antevertit fames, et utrisque sæviores seditiosi. Perge, mihi cibus esto, seditiosis Erinny, mundo fabula, quæ sola deest calamitatibus Judæorum. His dictis filium necat, coquit postea, ejusque dimidium comedit, reliquias vero occultatas servabat. Adsunt continuo sedi-

tiosi, nefarioq; nidore pertracti, minanturque mortem, nisi quod paraverat proferret. At illa cum partem illis bonam servasse se diceret, nati reliquias aperuit. Tum illos statim horror mentisque stupor occupavit, et ad talem aspectum quasi ænei defixi steterunt. Illa vero, Meus, inquit, est filius genuinus, opusque meum. Comedite, nam et ipsa comedi: ne sitis vel muliere molliores, vel matre misericordiores. Quod si vos pietatem colitis, hostiamque meam aversamini: ego quidem dimidium manducavi, quodque reliquum est mihi maneat. Post hæc illi quidem tremantes exierunt, hac una tantum in re timidiore, eamque vix escam matri concedentes. Tanti statim facinoris fama urbs tota repleta est, ac præ oculis singuli eam calamitatem ponentes, non secus ac si ipsi fecissent exhorrescebant. Qui fame cruciabantur mortem expetebant, beatosque prædicabant eos, qui hac re nondum audita, hisque non conspectis malis decesserant. Cito ad Romanos perlata est hæc calamitas: ex iis alii non credebant, alii miserabantur, plurimi vero in majus gentis odium exarserunt¹. »

VI. Hæc multoque his atrociora patiebantur, non modo quia Christum cruxi affixerant, sed quia post hæc Apostolos ea loqui prohibebant, quæ ad salutem nostram pertinerent. Quod sane beatus Paulus crimini dans, hæc illis mala prænuntiavit, « Pervenit enim super eos ira in finem¹. » Et quid hæc, dicent, ad nos? Non enim illos a fide abducimus, neque a prædicatione. At quid, quæso, fides conferet emolumentum, si vita pura non fuerit? Verum hæc vos forte ignoratis, quibus nostra omnia ignota sunt. Ego autem vobis Christi sententias enumerabo: observetis velim nunquam ne de vita requiratur, sed pro fide tantum et dogmatibus supplicia constituta sint. Cum enim in

¹ Joseph de Bello judaico, lib. II, c. 7 et 8; — * 1 Thess. II, 16.

montem ascendisset, videns innumeram circumfluentem multitudinem, præmissis aliis monitis dicebat: « Non » omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. » Item, « Multi dicent mihi in die illa, Nonne in nomine tuo prophetauimus, et in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor » illis: Recedite a me qui operamini iniquitatem: non novi » vos¹. » Eum vero qui audit sermones ipsius, et non facit, similem esse dixit homini fatuo, domum suam super arenam ædificanti, qui eam fluminibus, pluuiis et ventis facile diruendam parat. Item cum in alio loco concionaretur: sicut, inquit, piscatores, cum sagenam traxerint, malos pisces abijciunt²; ita erit in illa die, Angelis eos omnes qui peccaverint, in fornacem jacentibus. De flagitiosis quoque et impuris hominibus loquens dicebat: « Et illuc abibunt, ubi vermis qui non moritur, et ignis » qui non extinguitur³. » Et rursum, « Rex, inquit, fecit » nuptias filio suo, et cum vidisset hominem vestitum vestibus sordidis, ait ad eum: Amice, quomodo huc intrasti » non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc » dixit ministris suis: Ligatis manibus et pedibus ejus, ejicite illum in tenebras exteriores⁴. » Impudicis, ut dictum est, et flagitiosis hæc comminatur. Virgines item, quæ a sponsi thalamo exclusæ fuerunt, ob crudelitatem et inhumanitatem hæc passæ sunt. Alii rursus eadem de causa eunt in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Et ii quoque, qui temere et sine causa loquuntur, condemnabuntur. Ex verbis quippe tuis, ait, justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis⁵. Ergo-ne tibi videmur frustra de vita timere, magnamque ejus philoso-

¹ Matth. vi, 21-23. — ² Id. xix, 47. — ³ Marc. ix, 42. — ⁴ Matth. xxii, et seqq. — ⁵ Id. xii, 37.

phiæ partis, quæ mores instituit, rationem habere? Id certe non puto: nisi fortasse Christum hæc omnia hisque plura temere dixisse jactites. Non enim hic omnia complectimur: quod nisi pigeret orationem prolixius extendere, et ex Prophetis, et ex beato Paulo, et ex aliis Apostolis docuissem quantam hac in parte curam posuerit Deus. Verum hæc arbitror satis esse; imo nec illa solum omnia, sed vel exiguam eorum partem. Cum enim Deus aliquid profert, etiamsi semel dicat, ita id quod dicitur accipiendum est ac si sæpe dixisset.

VII. Quid igitur, inquires; qui domi manent non poterunt ea perficere, quæ nisi perficiantur, tantum supplicii pariunt? Vellem equidem ipse, nec minus quam vos, imo multo magis, ac frequenter optavi monasteriorum necessitatem tolli, ac tantum leges et jura optima in civitatibus valere, ut nemini jam opus sit ad solitudinem confugere: quoniam vero omnia susdeque jam versa, ipsæque civitates, in quibus tribunalia et leges, ingenti iniquitate et scelere impletæ sunt; solitudo autem uberrimos philosophiæ fructus emittit; profecto non illi jure a vobis in crimen vocentur, qui alios ab hac procella et turbine liberari cupientes eripiunt, et ad tranquillum portum deducunt; sed potius illi, qui civitates singulas philosophiæ sic invias et parum idoneas fecerunt; ut qui salutem consequi volunt, solitudines sectari cogantur. Dic enim mihi, si quis in nocte media arrepta face domum incendisset magnam hominibusque repletam, ut intus dormientibus insidiaretur; utrum diceremus improbum esse, eum-ne qui dormientes excitaret, ædibusque illis educeret; an eum qui ab initio incendium excitasset, et in tantam necessitatem tum eos, tum educentem illos rede-gisset? Quid igitur? Si quis tyrannide oppressam civitatem, ægritudine laborantem, et seditionibus agitatam videns, iis quibus

posset persuaderet, ut relicta civitate reciperent se ad montium vertexes, iisque ad secessum adjumenta conferret, quem in crimen vocares? Eum-ne qui ab hujusmodi tumultu in tranquillitatem homines tempestate jactatos transtulisset, an eum qui naufragia ista præparasset? Cave enim putes meliore in statu res humanas jam esse, quam civitatem tyrannide oppressam; verum in longe deteriori. Non enim homo, sed dæmon quidam nequissimus, tanquam tyrannus immanis, cum tota sua phalange universum orbem occupans, in humanas animas grassatur: inde vero quasi ex arce quadam, execranda et scelerata quotidie præcepta hominibus emittit, non matrimonia dirimens solum, non pecunias mittens ferensve, non cædes perpetrans iniquas, verum his longe graviora, nempe conjunctam semel Deo animam ab ejus consortio abducens, tradensque impuris suis satellitibus, illisque ipsam substerni cogens, qui postquam eam semel apprehenderint, ita turpiter cum illa congregiantur, ita contumeliose, ut par est facere nequissimos dæmonas vehementer ac cum furore perniciem ignominiamque nostram expetentes. Nudatam quippe illam omnibus virtutum indumentis, vitiorumque pannis amictam, sordidis, conscissis ac fœtidis, ipsa nuditate turpiorem constitutam, omnique propria sibi immunditia repletam non cessant contumeliis onerare. Neque enim ullam norunt execrandi et iniqui hujusmodi concubitus satietatem: sed ebriorum instar, qui cum se mero ingurgitaverint, tunc magis exardescunt; sic et hi quoque tunc maxime insaniunt, eique et vehementius et ferocius insultant, cum illa abusi sunt, confodientes eam semper ac mordentes, suumque in eam virus effundentes, nec prius desinentes, quam eam in suum statum transtulerint, vel corpore solutam viderint. Qua igitur tyrannide, qua captivitate, qua vastitate, qua

servitute, quo bello, quo naufragio, qua fame hæc non graviora fuerint? Quis tam crudelis, quis tam ferus, quis adeo stultus, quis adeo inhumanus atque immisericors, qui tot contumeliis et damnis affectam animam nolit ab execrando illo furore et ignominia, pro virili sua liberare; sed illam tam male affectam negligat? Quod si id est immanis atque lapidei animi, quo in loco, dic mihi, statuemus eos, qui præter illam negligentiam, aliud quiddam longe deterius agunt, cum eos qui ad pericula alacriter insilire parati sunt, quique non renuunt in ipsam belluæ guttur manus immittere, quinimo fœtorem et pericula subeunt, ut jam devoratas animas ex ipsis dæmonis faucibus extrahant; non modo non laudant, neque approbant, sed etiam expellunt undique et oppugnant?

VIII. Quid igitur, dicet quispiam, cuncti-ne, qui urbes incolunt periere, an fluctibus jactantur, an oportet urbibus relictis et in deserta conversis, in sollicitudinem se transferant, et in cacuminibus montium sedes ponant? Et tu hæc jubes et hanc legem statuis? Apage, nam contrarium penitus, ut prius dicebam, volo, votisque omnibus exopto nos tanta frui pace, et malorum hujusmodi tyrannidem ita destrui, ut non modo iis, qui in urbibus degunt, non sit ad montes confugiendi necessitas; sed ut iis qui solitudines incolunt, quasi quibusdam longo tempore fugitivis, ad suam urbem se recipere opus sit. Sed quid faciam? vereor ne, dum illos patriæ restituere studeo, nequissimorum dæmonum manibus tradam, neu dum illos a sollicitudine et fuga reducere cupio, a philosophia et tranquillitate omni excidere faciam. Quod si multitudinem civium proferens, illa tu mihi pudorem et metum incutere putes, ne totum orbem damnari patiar, assumpta Christi sententia, cum illa adversus hanc tuam objectionem stabo. Neque enim tam audax facinus admittes, ut etiam ejus,

qui nos judicaturus est, sententiæ obsistas. Quid igitur ille dicit? « Angusta est, inquit, janua, et arcta via, quæ » ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam ¹. » Si vero pauci sunt qui inveniunt, sane longe pauciores, qui ad finem ejus pervenire poterunt. Neque enim omnes qui principium adierunt, ad finem ejus pertingere potuerunt; sed alii ipso statim initio; alii in medio, alii in ipso fere portu naufragium fecerunt. Rursumque multos ait esse vocatos, paucosque electos ². Cum itaque Christus majorem esse pereuntium partem dicat, in paucis vero salutem præfinitam esse asseveret, quid adversum me pugnas? Idipsum enim facis ac si de Noë ac de diluvio verba facientibus nobis admirareris, si omnes perierint, duo autem tantum tresve homines supplicium effugerint, cum hac ratione nobis os obstruere posse putas, ut non ausurimus damnare multitudinem. Id sane nobis non persuadetur, neque multitudinem illam veritati præferemus. Neque enim iis, quæ tunc contigerunt, minora sunt hodierna; sed multo deteriora, eoque magis, quo gehennæ comminatio intentatur, et ne sic quidem vitia exciduntur. Quis enim, quæso, fatuum non appellat fratrem? Illud autem gehennæ ignis facit obnoxium. Quis non impudicis oculis mulierem respicit? Hoc autem est consummatum adulterium; mœchum vero in eandem gehennam incidere certum est. Quis non juravit? Hoc autem ex malo prorsus est: at quod ex malo est, supplicio haud dubie obnoxium. Quis non amico invidit unquam? Id vero ethnicis et publicanis pejores facit: eos autem qui illis deteriores sunt, non posse supplicium effugere nemini non notum est. Quis iracundiam omnem ex corde ejecit, et omnium, qui in se deliquerunt, peccata remisit? Eum autem qui non dimiserit, tormentis necessario tradendum

¹ Matth. vii, 14. — ² Id. xx, 16.

esse, nullus eorum, qui Christum audierit, negaturus est. Quis non servivit mammonæ? Eum vero qui ipsi servierit, Christi servitutem abjecisse certum est, at qui Christi servitutem abjecit, propriam salutem haud dubie abnegavit. Quis non occulte maledixit? Hos autem vetus quoque Lex interfici jubet, et jugulari. Sed quæ consolatio in propriis malis? Quod omnes, ceu ex condicto, in nequitiae barathrum decidunt, quod ipsum ejus, qui nunc obtinet, morbi argumentum est maximum; cum scilicet id in malis solatium nobis affert, quod majoris doloris materia esse deberet. Neque enim multitudo in peccando sociorum, nos a criminibus et suppliciis eripit. Quod si quis ex iis, quæ supra diximus, in desperationem incidat, paulisper expectet, et tunc magis desperabit, cum his multo graviora dixerimus, qualia sunt perjuria: nam si jurare diabolicum est, juramenta conculcare quod nobis afferet supplicium? Si fatuum appellare, gehennam attrahit; sexcentis conviciis dehonestare fratrem, qui sæpe nihil nos læsit, quod non adducet supplicium? Si injuriarum meminisse tantum, punitione dignum est; etiam ulcisci, quantos cruciatus promeretur? Sed nondum de his agendum, hæc enim suo loco reservanda sunt. Ut enim alia omittam, hoc ipsum quod nos ad hæc scribenda impulit, nonne vel solum sufficit ad præsentis morbi pestem indicandam? Si enim propriorum sensu peccatorum non affici, sed sine ullo dolore scelera perpetrare, extremus malitiæ terminus est, ubi tandem novos istos legislatores, recentis hujus absurdissimæque legis auctores statuemus, qui majori cum fiducia virtutis magistros, quam alii malitiæ repellunt, eosque multo acrius oppugnant qui peccata emendare volunt, quam eos, qui ipsi peccaverunt? Imo potius eos, nec illibenter ferunt, nec criminantur; hos autem vix ferre possunt, quodam modo et verbis et operibus claman-

tes, nequitiae mordicus inhaerendum esse, atque ad virtutem nunquam redeundum; ita ut non modo eos, qui ipsi operam dant, verumetiam eos, qui vocem pro illa emittere audent, ulcisci oporteat.

LIBER II.

Ad infidelem patrem.

I. Satis quidem hæc erant, ut stupor et horror incuteretur¹. Quod si quis circa eos propheticum illud proferat, « Obstupuit cælum super hoc, et exhorruit terra vehementer; » itemque, « Stupor atque horrenda facta sunt » in terra², » opportune hujusmodi omnia dicat. Quod autem his longe gravius est, non modo alieni quidam, et nullo iis quibus consulitur propinquitatis jure conjuncti, ita indignantur et ægre ferunt; verum ipsi consanguinei et parentes super his irasci didicerunt. Tametsi non ignoro complures esse, qui patres id agere non admodum stupent: suffocari autem se dicunt, ac iracundia incendi, cum videant eos, qui neque patres sunt, neque amici, neque consanguinei, neque alia ex parte necessarii, imo sæpe ignoti iis, qui philosophari instituunt, hoc ipsum pati, ac plus, quam ipsi patres dolere, oppugnare, et in crimen vocare eos, qui hujus propositi auctores ipsis fuere. Mihi vero quod oppositum est mirum esse videtur. Eos enim qui nullo vel tutelæ vel amicitiae jure tenentur, alienis in bonis angi, non mirum videatur esse, utpote par-

¹ Vide D. Guillon, tom. XVIII, p. 251-252. — Jerem. II, 12, et V, 39.

tim invidia correptos; partim vero præ malitia sua aliorum perniciem felicitatem esse suam arbitrantes; misere id quidem et infelicitate, arbitrantes tamen: quod autem ii, qui genuerunt, qui educaverunt, qui quotidianis votis exoptant natos suos se ipsis præclariores videre, qui ea de causa cuncta faciunt et patiuntur; eos cœu quadam ebrietate correptos, repente mutari et angi de philosophiæ studio a filiis suscepto; illud est quod ego maxime omnium admirror, illud ego argumentum esse puto idoneum, quod omnia corrupta perditæque sint. Hoc elapsis contigisse temporibus nemo dixerit, ne tum quidem cum palam dominaretur error. Ac semel quidem accidit in civitate græca, sed quam tyrannus occupabant: neque tamen tunc parentum aliquis, ut nunc, sed qui arcem occupaverant; nec quidem omnes, verum qui horum erat flagitiosissimus, accersitum Socratem jubebat a philosophiæ doctrina abistere. At ille quidem, tyrannus, infidelis et sævus, qui ad evertendam rempublicam cuncta moliebatur, alienisque in malis gloriabatur, gnarus nihil perinde atque talem jussionem optimum reipublicæ statum posse pervertere, hæc ausus est. At hi fideles, et in bene institutis civitatibus degentes, liberisque suis consultum cupientes, hæc eadem loqui audent, quæ tyrannus ille circa subditos suos, nec erubescunt. Quare hi qui sic indignantur, magis quam illi, admiratione digni sunt. Idcirco et ego illos missos faciens, hos qui imprimis curam filiorum gerunt; imo potius gerere debuerant, non autem gerunt, leniter et summa cum moderatione alloquar; ab illis impetratum cupiens, ut non moleste ferant, nec indignentur, si quis se ea quæ ipsorum filiis expediunt melius nosse dicat, quam iidem ipsi. Neque enim sufficit filium procreasse, ut possit nato parens congruentem institutionem dare; sed procreatio multum confert ad prolis amorem; ad ejus

vero idoneam educationem et disciplinam neque procreatio, neque amor satis sunt. Nam si hoc esset, nullus hominum patre melius nosse posset quidnam esset filio utilius, quandoquidem nemo est qui possit illo magis filium amare. Nunc vero patres se illud ignorare gestis suis confitentur; cum ad magistros ducunt, cum pædagogis tradunt, cum innumeros consiliarios adhibent, ut sciant cui vitæ instituto filius tradendus sit. Neque mirum illud est, sed quod cum de filiis consultant, aliorum sententiam, sua sæpe repudiata, amplectantur. Ne itaque moleste nos ferant, si dicamus nos melius nosse quid illis conveniat; sed nisi id certa ratione probaverimus, tunc accusent; tunc probris impetant ut arrogantes, ac corruptores totiusque naturæ inimicos.

II. Quonam ergo modo illud manifestum erit, aut qua ratione sciemus, quisnam sit qui quod consentaneum est videat, quisnam id quidem scire videatur, nullatenus vero sciat? Si dicta mea, ceu quasdam objectiones ad examen descendere ac congregari cogentes, incorruptis iudicibus hæc disquirenda permittamus. Lex itaque certaminis nos adversus Christianum ad pugnam exire jubet, atque cum illo tantum pugnare, nihilque amplius requirit a nobis. « Quid enim mihi de iis etiam qui foris sunt judicare¹? » ait beatus Paulus. Verum quia plerumque contingit, multos ex iis, qui ad cælum pertrahuntur, infidelibus patribus natos esse, etiamsi lex certaminis nos a pugna cum his ineunda liberos sinat, sponte tamen ipsi et alacriter istos primos aggredimur. Atque utinam adversus hos tantum nobis certamen esset, quanquam hoc difficile sit, plurimasque ansas habeat. « Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus, stultitia quippe est illi². » Idem porro nunc contingit ac si quis vellet ad amorem

¹ 1 Cor. v, 2. — ² Id. ii, 14.

regni aliquem inducere, qui nondum crederet rem ipsam existere. Attamen rebus nostris sic in angustum redactis, adversus istos tantum certamen mihi esse cuperem. Nam adversus fidelem argumenta suppetunt quamplurima, etsi tantæ copiæ voluptatem obscuret verecundiæ magnitudo. Pudet enim me quod adversus hunc pro his pugnam committere cogar : vereorque ne hoc solum crimen Gentilis jure mihi possit objicere : nam in reliquis illum ope divinæ gratiæ facile capiemus : atque si voluerit grato animo procedere, cito illum non modo ad amorem hujus vitæ traducemus, verum ad ipsius quoque doctrinæ desiderium, a quo vita hæc argumentum et initium ducit. Tantum enim abest ut certamen adversus illum subire metuam, ut cum expugnatu difficiliorem mea oratione constituero, tum demum pugnam aggrediar. Fingamus enim patrem hujusmodi non modo gentilem esse, sed præ omnibus hominibus divitem, insignem, potentia singulari præditum : habeat agnos plurimos, ædes multas, auri innumera talenta. Sit insuper regia patria, illustrissimo genere, filios alios neque habeat, neque se habiturum speret ; sed ex hoc solo pendeat. Imo et ipse sit summæ spei, atque ad imperia mature ascensurus, patremque splendore superaturus expectetur, omnibusque vitæ commodis longe antequiturus. Tum vero in medio tantæ spei accedat aliquis, deque hac philosophia verba faciens, persuadeat ei ut spretis omnibus vestem se rusticam induat, ac relicta urbe ad montem confugiat : ibique plantet, riget, aquam ferat, cæteraque monachorum faciat opera, quæ vilia et indigna esse videantur. Sit præterea nudis pedibus, humi cubet : efficiaturque macer et pallidus formosus ille olim adolescens, qui tantis antea in deliciis honoribusque degebat, tantæque spei erat, viliorique quam servi sui veste induatur. Num satis multas accusatori dedimus ansas, an

satis adversarium instruximus? Si hæc non satis sint, alia quoque suppeditemus. Præterea omnes moveat machinas pater, ut filium a proposito deducat; sed incassum, utpote cum ille supra petram collocatus sit, ac fluminibus, pluviis et ventis cedere non norit. Lugeat item pater atque lacrymas emittat; ita ut indignationem omnium contra nos incendat: universos frequenter adeat ut nos in crimen vocet: Genui, educavi, ætatemque omnem in ærumnis contrivi, cuncta agens et patiens, quæ ex hac liberorum educatione accidere solent: spem habui optimam, pædagogos allocutus sum, magistros obsecravi, pecunias impendi, vigilavi sæpe curam gerens de ornatu, de institutione, ut majorum suorum nemini inferior esset, ut omnibus appareret illustrior: expectabam hunc senectuti mea solatio fore: processu temporis de uxore et de matrimonio cogitabam, de imperio, de magistratu; cum derepente ceu fulmen et procella nescio unde irruens, pretiosissimam navem, multis sarcinis refertam, latumque pelagus emensam, secundo vento navigantem, cum jam portum attingeret, prope ipsum ostium demersit: metusque ingens adest, ne non modo extremam paupertatem, sed etiam miserabilem mortem ac perniciem, viro tantis divitiis instructo sæva tempestas afferat. Sic profecto mihi nunc contigit. Namque execrabiles illi, corruptores, seductores (hæc enim dicat, nihil illi succensebimus) tantæ spei filium, senectutis meæ nutritium, ceu quidam prædones in latibula sua abduxere: adeoque illum suis criminibus excantaverunt, ut malit adversus ferrum, ignem, belluas, adversus omnia denique stare, quam ad priorem fortunam remeare. Quodque gravius est, postquam hæc illi persuaserunt, melius se quid utile sit scire profitentur, quam nos. Desertæ jam domus, deserti agri: ipsi agricolæ ac servi tristitia ac pudore pleni: exultant in malis

meis inimici, ac pudore operiuntur amici. Apud me autem nulla sententia obtinet; nisi ut subjectis ignibus, cuncta simul exuram, ædes, agros, armenta boum, greges pecorum. Quo enim mihi usui hæc jam erunt, cum ille non adsit cujus usui hæc parata erant, captivus scilicet abductus, atque apud immanes Barbaros servituti addictus omni morte acerbiori? Domesticos omnes pullos incedere jussi, aspersi cinere capita, mulierum choros institui, jussique amarius plangere, quam si mortuum vidissent. Date veniam hæc facienti mihi: hic mihi luctus longe illo major: jam mihi lux ipsa molesta est, ipsosque solis radios ingrate suspicio, cum in mentem venit infelicis filii habitus; cum illum vilissimis agricolis inhonestius vestitum cerno, atque ad abjectiora opera missum; cum immobile propositum ejus considero, uror, laceror, disrumpor.

III. Hæc dicens, provolvatur etiam audientium pedibus, aspergat cinere caput, deturpet pulvere faciem, omnesque precetur ut porrigant manum, canos vellicet. Satis puto diligenter accusatorem instruximus, ad inflammandos auditores omnes, incitandosque, ut horum auctores per præcipitia agant. Idcirco enim supremas omnium accusationes verbis expressi, ut hoc ita comparato accusatore per divinam gratiam prostrato, ex reliquis nemo postea mutire valeat. Nam eo, cui hæc omnia simul competunt, ad silentium redacto, qui non omnia simul habebit; neque enim fieri potest, ut hæc omnia concurrant; facile nobis victoriam concedet. Illic itaque ista, et his plura etiam, loquatur. Ego vero judices orabo, ne statim misereantur senis hujus; sed postquam ipsum ostenderimus filium lugere, nihil mali perpeßum, verum maximis potitum bonis, quibus excellentiora reperiri non possunt. Tunc enim profecto miseratione et lacrymis

dignus existimandus est, cum nati felicitatem conspicere non possit, tantumque absit ut illam videat, ut tanquam in summis ejus malis lamentetur. Quodnam ergo erit nostræ orationis exordium? Ab ipsis opibus ac pecuniis, quandoquidem id ille maxime omnium deplorat, idque ipsi videtur acerbissimum, si divites filii ad hanc vitam pertrahantur. Dic ergo mihi, utrum omnes beatum dicimus et plane felicissimum, eum-ne qui in siti semper æstuat, quique antequam priorem calicem sorbuerit, rursus alio indiget, atque semper in hoc perseverat statu, an eum, qui superior hac necessitate constitutus, sine siti semper manet et nunquam ad hujusmodi potationem pellitur? Nonne ille quidem feбри correpto similis est, qui violentissima necessitate premitur, etiamsi ex fontibus uberrimos latices haurire possit; hic vero liber est vera libertate, et sanus perfecta sanitate, ipsamque naturam superat humanam? Quid vero? Si quis mulierem amans, cum ea congredederetur jugiter, sed majore post concubitum flagraret ardore; alius vero staret hac insania liber, ac ne in somniis quidem hoc malo caperetur, quis nobis felix beatusque videretur? Nonne hic? Quis autem infelix ac miserrimus? Nonne ille, qui hoc vano amore tenetur, qui nunquam possit extingui, imovero qui excogitatis remediis multo magis incenditur? Sin autem præter ea quæ dicta sunt ex ipso morbo se beatum dicat, nec velit ea necessitate liberari, quemadmodum is de quo nunc agitur, nonne hinc quoque miserabilior erit atque infelicior, cum non tantum ægrotet, sed ne hoc quidem sciat, quod æger sit, ideoque nec ipse liberari velit, quinetiam eos qui liberati sunt lugeat? Orationem itaque hanc ad pecuniarum possessionem referamus, et videbimus quis infelix, quis miser sit: inter illos quippe amores hic vehementior, hic insaniæ propior est, ideoque majorem po-

test dolorem afferre; non idcirco tantum quod faces habeat acriores, sed quod excogitatae cuilibet consolationi cedere non valeat, sitque illis omnibus potentior. Potius enim qui potum et corpora amant, postquam his potiti fuerint satietate gaudebunt, quam ii qui insano divitiarum amore feruntur. Quocirca illos quidem nostra oratione effingere necesse fuit, quod non statim eorum documentum et experimentum appareat: hujus vero morbi ex rebus ipsis multa possumus exempla proferre. Ideo ne, dic quæso mihi, filium luges, quod tanta vesania, quod tam desperato morbo liber sit, quod incurabili amore non teneatur? Quod hoc bello et pugna ereptus sit? At id nunquam ille passus fuisset, inquires, neque plura concupivisset, sed fuisset præsentibus bonis contentus. Sane rem dicis ipsi naturæ, ut ita loquar, contrariam. Verum sic esto, id tibi jam concedatur, ut iis, quæ haberet, nihil vellet adjicere, nec ullo unquam hujusmodi desiderio teneretur: ego sic quoque illum majori nunc in quiete ac voluptate commorari monstrabo. Quid enim levius esse censebimus, tantis-ne curis implicari, ejusmodique custodiæ ac servituti obstrictum esse, metuereque ne quid rei familiaris pereat; an vero his vinculis expediri? Concedatur illum alias sarcinas non appetere: at multo melius est jam impositas despicere. Nam si, ut in confesso est, plurimis non indigere maximum est bonum; extra omnem rerum usum esse, majoris profecto felicitatis erit. Is enim qui neque sitit, neque amat, nihil enim impedit quominus ad eadem exempla redeamus; non modo iis qui semper sitiunt, et semper amant; sed iis etiam, qui ad breve tempus hoc patiuntur, et concupiscentiam explent, longe beatior esse monstratus est, utpote qui in hujus necessitatis experimentum non inciderit. Percontabor te rursus, si divitiis ultra omnes eminere, iisque ta-

men malis eximi, quæ solent illæ parere liceret, annon sexcenties præoptares hac felicitate frui; ita ut non invidiam, non calumnias, non curas, non quidquam aliud ejusmodi patereris? Si igitur filium tuum hæc omnia habere monstravero, imo longe ditiores nunc esse, finem-ne tandem facies lugendi tam amare? Sane quod solutus sis curis aliisque malis, quæ solent divitias subsequi, neque ipse negabis; ideo nos ad te de hac re verba facere necesse non est. Quæris autem quomodo ille te sit opulentior, qui tam multa possides. Hoc te docebimus, demonstrabimusque te, qui ipsum in extrema nunc paupertate degere arbitraris, hoc ipsum pati, si cum illo compareris.

IV. Neque putes me de cœlestibus bonis loqui, deque iis quæ post hanc vitam advenient, ex iis enim quæ sunt in manibus argumentum ducam. Tu itaque eorum tantum quæ possides, dominus es: ille vero omnium quæ sunt in orbe terrarum. Si id non credis, age te ad illum adducamus, eique suadeamus, ut de monte descendens, imo potius illic residens, alicui ex iis, qui divites valde simulque religiosi sunt, mandet, sibi mittat tantum auri pondus, quantum ipse vis: sive quia id ille non pateretur, alicui indigenti dare jubeat; videbisque divitem alacrius obsequentem et erogantem, quam faceret unus ex dispensatoribus tuis. Hic quippe, cum aliquid jubetur impendere, tristis ac mœrens id facit; contra ille cum non impendit, tunc anxius est ne in aliquo offenderit, quod sibi nihil hujusmodi imperetur. Multos certe tibi possem ostendere, non ex illustrioribus his, sed ex humilioribus quoque, qui hac tanta potestate sunt præditi. Ac tu quidem si æconomi sibi credita absumpserint, alium non habes a quo petas; sed statim per illorum nequitiam divitiæ tuæ in paupertatem mutabuntur. A filio autem tuo nihil est ejusmodi

metuendum : nam si hic in paupertatem incidat, rursum alteri imperabit ; sin is quoque simile passus sit, ad alium se convertet : prius denique deficient fontium latices, quam qui nato tuo obtemperet imperanti. Quod si nobiscum in religione concordares, multa tibi similia et magna narrassem ; verum quia te gentilem profiteris, ne hinc quidem exempla decrunt. Audi (apud Platonem,) quid ad Socratem loquatur Crito : « Tuæ sane sunt meæ pecuniæ, ut equidem reor, satis multæ : sin vero tu, quod mei curam geras, a re mea tibi abstinendum censeas ; hi qui astant hospites impensis parati sunt. Intulit quippe in hoc ipsum pecuniam ingentem Simmias Thebanus : paratus est Cebes quoque, alii item multi. Itaque, ut antea dicebam, nullo horum metu fractus, salutem cura tuam. Neque vero id, quod in iudicio dicebas, molestiam tibi pariat, quod scilicet profectus non haberes quo te ipsum verteres. Multis enim et aliis in locis, quocumque proficiscare, amabunt te plurimi. Sin autem velis in Thessaliam pergere, sunt mihi plerique illic hospites, qui te plurimi facient, et tutum omnino præstabunt : sic ut nihil tibi in Thessalia desit. » Quid hac opulentia jucundius ? Verum hæc quidem, ut ad sæcularem hominem sint dicta. Quod si modo ad philosophiam accommodatiore opes discutere velimus, tu fortasse non assequeris intellectu, mihi tamen propter iudices necessario dicendum est. Tantæ enim sunt virtutis opes, adeoque vestris dulciores et optabiliores ; ut qui has habuerint, ne universam quidem terram, etiamsi illa aurum fieret cum montibus, mari et fluminibus, commutare cum illis voluerint. Ac si id fieri posset, experimento certe didicisses, nos non jactantiæ verba loqui : sed majores quoque illi divitias nacti spernerent, et nunquam prorsus cum istis illas commutarent. Et quid ego dico, commutarent ; ne cum illis

quidem has habere vellent. Certe si quis vobis cum pecuniis virtutis conferret opes, supinis eas manibus susceperetis : adeo ipsi quoque eas divitias et magnas et admirabiles esse confitemini. At hi ne cum suis quidem opes vestras habere voluerint, ita rem esse spernendam norunt. Atque hoc ipsum rursus exemplis vestris perspicuum faciam. Quantum enim pecuniarum Alexandrum Diogeni daturum fuisse putas, si quidem ille voluisset accipere ? Ille vero noluit. At Alexander viribus totis contendebat, cunctaque moliebatur, ut ad hujus divitias propius accederet.

V. Vis-ne aliunde quoque et tuam inopiam, et filii tui opes cognoscere ? Illum adi, ejusque pallium, quod solum habet illi aufer : educ item ex latibulo, ejusque tugurium destrue : ne sic quidem illum indignantem aut ægre ferentem videbis ; verum tibi horum gratias reddet, tantoque majores, quanto magis illum ad philosophiam impellis. Tibi vero si quis vel decem drachmas abstulerit, lugendi lamentandique finem non facies. Uter ergo dives existimandus est ? Is-ne qui vel de minimis excrucietur, an qui omnia simul despicit ? Neque id tantum facias, verum ex tota regione exturba illum : et ridentem videbis quasi de ludente puero. Te vero si quis ex patria solum exturbet, acerbissima patieris, neque illam calamitatem ferre poteris. Ille autem, quippe terræ marisque dominus, ita facile et sine mœrore ex his locis ad alia migrabit, ut tu facis, cum per agros tuos incedis ; imo etiam facilius. Nam tibi etsi per tua incedere liceat, per aliena tamen necessario incedendum est : at vero terram ille omnem suam obambulat, ei que potum undique largissimum suppeditant stagna, amnes, fontes : cibus ipsi sunt olera, herbæ, panes multis ex locis advecti. Nondum enim id dico, quod terram ipse omnem aspernetur, habens civitatem cælum.

Quod si moriendum fuerit, lætius feret obitum, quam delicias vestras : ac præoptabit ita mori, quam vos in patria et lecto : ita ut ille vere sit vagus, fugitivus et palabundus, qui urbem incolit, et in domo habitat ; non autem qui his omnibus liber evasit. Nunquam enim illum de patria poteris educere, nisi eum ex universa terra dejeceris : ita enim interim loquamur. Nam si vere loquendum sit, tunc eum maxime in patriam remittes, cum ex terra deduxeris. Verum id nondum ad te loquemur, qui nonnisi ea quæ oculis perspiciuntur nosti. Neque nudum eum poteris ostendere, donec virtutis indumentis amictus fuerit, neque fame necabis, quandiu qui sit verus cibus agnoverit. Sed his omnibus divites facile capiuntur : quamobrem hac ratione non aberrabit, qui hos quidem pauperes ac prorsus inopes dixerit ; illos autem admodum locupletes. Nam cui cibus, potus, domus, requies ubique suppetit, nec modo non moleste fert, sed etiam in his jucundius, quam vos in vestris, versatur ; is, ut liquet, opulentior est omnibus vobis divitibus, qui domi tantum hæc invenire potestis. Quocirca nec de inopia ille unquam lugebit. Neque enim ex hac rerum copia et voluptate tantum divitiæ istæ præstantiores sunt ; sed etiam quod insuperabiles sint, nec in paupertatem unquam cadere possint, neque iis præditi subjecti sint futuri incertitudini, non curis angantur, non livore capiantur ; sed admirationem omnem, et laudem et famam oblineant. Atqui in vobis contraria penitus videntur : non modo enim vos alii de divitiis non laudant ; sed etiam oderunt et aversantur : invident item vobis atque insidiantur plurimi. Hic autem quod veris divitiis locuples sit, ideo maxime admirationi est, nec invidia aut insidiis appetitur. Ad corporis vero valetudinem uter aptior ? Nonne is agrestium instar animantium vegeto corpore est, utpote qui purissimo fruatur aëre, fluentis salubri-

bus, floribus, pratis, odore gratissimo; hic vero quasi in cœno jacens, et mollior est et morbis magis obnoxius? Quod si in sanitate primas ille teneat, in voluptate non minus, ut liquet. Utrum enim magis existimas in deliciis agere, eum-ne qui super altissima recumbit herba, pone fontem limpidum, sub umbra densarum arborum, oculumque pascit aspectu, purioremque ipso cœlo animum possidet, a rerum perturbatione ac tumultu longe remotus; an eum qui domi inclusus manet? Sane non aëre puriora sunt marmora, neque umbra tecti frondeis umbris gratior neque lapilli solo variis operto floribus amœniores. Atque horum vos divites testes estis, qui, si fieri posset, in ipsis tectis arbores habere cuperetis, et pratorum amœnitatem malletis, quam aurea tecta, parietesque mirabiles. Quamobrem cum ex multis laboribus recreationem accipere vultis, his relictis ad illa properatis. Verum fortasse pro gloria conquereris illa magna atque ingenti, quæ hic noncomparet. Regiam enim solitudini conferens, atque utriusque status spem mutuo comparans, de cœlo ipso filium tum decidisse arbitraris. Id igitur primo discendum est, quod neque solitudo ignobilem, neque regia clarum faciat et illustrem: atque antequam ad rationes veniamus, exemplis te ab hac suspicione liberabo; exemplis, inquam, non nostris, sed vestris. De Dionysio forte audisti Siciliæ tyranno, itemque de Platone Aristonis filio. Uter igitur, dic mihi, insignior fuit? Uter canitur, et per cunctorum ora celebratur? Nonne philosophus magis, quam tyrannus? Atqui ille quidem Siciliæ totius potiebatur, atque in deliciis degebat, ingentibus divitiis, satellitum agminibus stipatus, ac cum reliquis potentiæ insignibus diuturnam vitam gessit; hic autem in Academiæ horto versabatur, rigans, inserens, olivasque comedens, ac vilissimam apponens mensam illo omni vano splendore va-

cuus. Et hoc non usque adeo mirabile est; sed quod servus effectus, tyrannique jussu venditus, tantum absuit ut illo propterea vilior appareret, ut ipsi quoque tyranno hinc visus sit admiratione dignus. Tanta res est virtus! Non per ea modo, quæ agit; sed per ea etiam, quæ indigne patitur, nec se ipsam, nec eos qui ipsam exercent, latere sinit et occultari. Quid vero præceptor ejus Socrates? Quanto is Archelao fuit illustrior? At ille, rex cum esset, in plurimis opibus degebat; hic autem in Lyceo morabatur, nihilque præter vestimentum unum habebat, quo et hyeme et æstate, omnibusque anni tempestatibus utebatur: nudis semper pedibus vixit, ac sine cibo totam transigebat diem, pane solo contentus, atque id erat ei et opsonium et esca: nec istam quidem mensam ex rebus suis apparabat, sed ab aliis accipiebat, extrema scilicet in paupertate degens. Adeoque tamen ipso rege clarior erat, ut ab illo frequenter invitatus, nollet Lyceo dimisso ad illius opes proficisci. At ex ea quoque, quæ nunc obtinet, opinione, quæ potiora sint apparet: namque horum quidem nomina plurimis nota sunt; illorum vero nemini. Sinopensis autem (Diogenes) alius philosophus tanto et his, et aliis innumeris regibus opulentior erat, etsi panis laceris vestitus, ut Alexander Philippi Macedo exercitum in Persas ducens, ubi illum vidit, omnibus dimissis ad eum pergeret ac rogaret ulla-ne re indigeret, et an aliquid juberet. Ille vero nihilo se egere respondit. Num jam exemplorum satis habet, an vis alia quoque memoremus? Nempe isti non modo iis, qui in regia insignes fuere, sed ipsis quoque regibus fuere clariores, cum privatam quietamque vitam delegissent, neque ad rempublicam ullatenus se conferre voluissent. Sed enim in ipsa quoque reipublicæ administratione, non illos claros fuisse deprehendes, qui divitiis, deliciis, et facultatibus instructi

erant; sed eos, qui in paupertate, simplicitate, et moderata vita degebant. Apud Athenienses Aristides, quem defunctum civitas sepelivit, Alcibiade, qui opibus, deliciis, orationis vi, corporis robore, nobilitate cæterisque omnibus præstabat, tanto clarior erat, quanto vili aliquo puerulo philosophus mirabilis. Apud Thebanos Epaminondas, in concionem vocatus, cum propterea eo se conferre non posset, quod vestem lavandam curaret, nec aliam haberet qua indueretur, omnibus tamen, qui eo convenerant ducibus præstantior erat. Ne itaque mihi solitudinem jactites, aut regiam. Neque enim in locis claritas et splendor, non in vestibus, non in dignitate, non in potentia; sed in virtute tantum ac philosophia¹.

VI. Verum quia exempla non tantam vim habent, ab ipso filio tuo rem discutiam. Illum quippe inveniemus non modo nunc clariorem, sed etiam ex iisdem ipsis rebus honoratiorem, quibus tu illum et vilem et ignobilem esse dicis. Nam si vis persuadebimus illi ut de monte descendat, et in forum irrumpat. Videbisque statim totius civitatis in illum ora converti, cunctosque eum demonstrantes cum admiratione ac stupore, ac si Angelus quidam de cælo descenderit. Ecquid aliud tibi videtur esse gloria? Sane non iis modo, qui in regia versantur, sed ipso quoque, qui diademate redimitus est, illustrior erit cum illa vili atque conscissa veste. Neque enim tantæ admirationi omnibus esset, si vestibus operiretur aureis, imo si ipsa purpura, ipsaque corona ornatus esset, et si stratis insideret sericis, si a mulis veheretur, aurata satellitum turba comitatus; ut modo est squallore et sordibus obsitus, crassoque amictus indumento, nullo comitatus assecla, nudisque pedibus incedens. Namque regii illi apparatus et legibus statuti sunt, et consuetudine recepti. Quamobrem

¹ Vide uniuscujusque historiam apud Cornel. Nep. apud Plut., etc.

si quis cum admiratione diceret imperatorem esse veste aurea vestitum, non modo non admiraremur, sed etiam rideremus, quippe cum nihil novi diceret. De filio autem tuo, si quis annuntiet eum, despectis paternis opibus, calcata sæculi pompa, spe mundana superiorem, in desertum se contulisse, vili putidaque tunica indutum esse; statim concurrent omnes, mirabuntur, atque laudabunt ejus magnitudinem animi. Certe cum imperatores innumeris impetuntur maledictis, nihil ipsis prosunt aureæ vestes, tantum abest ut eos mirabiles efficiant. Hic autem vel ex ipsis vestimentis multas admirationis ansas præbet ita ut amictus hujusmodi longe illum spectabiliorem faciat, quam faceret regius. Siquidem ex illo nemo imperatorem admiratur, hoc autem ille amictus vestitu omnibus admirationi et stupori est. Ecquid mihi, inquires, vulgi opinio et laudes conferunt? Certe gloria nihil aliud est. Sed hujus, repones, desiderio non teneor, potentiam et honores quæro. At qui laudant, etiam honorabunt. Sin tu potentiam et præfecturam desideras, eam non minus, quam priora, penes hos esse comperiemus: quod ipsum exemplis confirmare possimus, ad commodiorem te consolandi modum venimus, nec aliunde, quam ex ipso filio tuo rem excutiemus. Quodnam esse dicis summæ potestatis argumentum? Nonne ut possit quis mœrore afflicentes ulcisci, et beneficos remunerare? Atque hæc ne apud imperatorem quoque totam deprehendas. Namque multos habet sibi infestos, quibus vicem reddere non potest, multosque beneficos, quos non potest facile remunerare. Plerumque enim in bellis, infestos sibi hostes, qui se innumeris affecere malis, ulcisci cum vehementer cuperet, non potuit; amicisque qui magna fortitudinis indicia dederunt, paria rependere nequivit, quod illi fato præoccupati in ipso bello occubuissent. Quid si hac potentia, qua

ne ipsos quidem reges frui demonstratum est, aliam longe majorem filium tuum habere monstravero? Nemo me bona cœlestia modo dicturum putet, quibus tu non credis; non adeo promissorum oblitus sum; verum ex iis, quæ in hac vita fiunt, documenta asseram. Si enim ulcisci inimicos, ea suprema potentia est; multo plane majus erit, talem vitæ statum reperire, in quo nemo sit, qui etsi velit, nocere possit. Nam quod hoc sit illo majus, tunc magis constabit, cum ad exemplum aliud orationem reduxerimus. Dic enim, quæso, utrum præstantius, rei-ne bellicæ ita quempiam peritum esse, ut nemo, qui se vulneret, invulneratus effugiat: an ejusmodi esse corpore, ut quantalibet quisque agat, vulnerare non possit? Omnibus profecto constat hoc illo potius esse ac divinius. Neque illud tantum adest, sed quod illo longe superius est: quodnam illud est? Etiam medicamenta nosse, quibus vulnera curentur omnia. Tribus ergo potentiæ modis constitutis; primo quidem, ut possit quis injurias ulcisci; altero, qui et superior est, ut vulnera propria curare norit, neque enim omnino hoc illud sequitur; tertio, ut a nullo hominum lædi possit, quod naturam penitus excedit humanam: hoc postremum filii tui esse monstrabimus.

VII. Ne autem hæc verba strepitus inanis esse videantur, hac ipsa magna potentia rursus aliam majorem inter quærendum invenimus. Non modo enim non reperientur qui nocere possint, sed ne qui velint quidem; ita ut duplici ex parte tutus sit. Quid igitur hac vita divinius, in qua nemo nocere velit, nec si velit, possit: cum maxime nolle nocere non ex imbecillitate venit, ut in multis contingit, sed quod nulla reperiatur causa? Nam si id solum per se esset, scilicet non posse, non tanti esset. Odium quippe gigneretur maximum in iis, qui cum vellent, lædere non possent: non parvus autem est hic beatitudinis

modus. Ipsum ergo primum, si videatur, excutiamus diligenter. Quisnam eum lædere velit, qui nihil habet commune cum hominibus, non pacta, non agros, non pecunias, non negotia, neque aliud quidpiam? Pro qua villa cum illo contendet, pro quibus servis, pro qua gloria? Quidnam metuens? Quo lacescente? Siquidem aut invidia, aut metu, aut ira movemur, ut alios lædamus. At hic rege quovis potentior, omnibus superior est. Quis enim ei invidebit, qui hæc omnia irridet, pro quibus alii laborant et satagunt? Quis irascetur nihil læsus? Quis metuet, cum nullus sit suspicioni locus? Constat igitur ex his nullos esse qui ei nocere velint, quod autem ne si velint quidem, possint, et hoc similiter manifestum est. Nullæ enim sunt causæ aut occasiones, quibus eum aliquis cohibere possit; sed ut aquila sublime volans, passerum laqueis non capitur, ita et hic. Unde enim nocere ei possit aliquis? Pecuniæ non adsunt, ut mulctam comminetur: patriam non habet, ut exilium inferat; gloriam non concupiscit, ut dedecus inurat. Unum reliquum est, mors scilicet: sed hac maxime in parte eum affligere non poterit, imo juvabit maxime. Namque eum ad aliam transmittit vitam, ab se desideratam, cujus causa nihil non agit et eperatur. Itaque illa laborum sibi finis erit, non pœna; sed sudor solutio et requies. Vis-ne alium ejus potentiæ modum edicere, in philosophia longe præstantiorem? Etiam si quis eum innumeris affecerit malis, etiam si verberibus laniaverit, in vincula conjecerit, corpus pro natura sua læditur; animus vero, philosophiæ addictus, illæsus manet: neque enim iracundia capitur, non odio corripitur, non inimicitias exercet. Nondum ita magnum hoc est, sed longe mirabilius, quod eos, qui se ita vexant, sic diligit, ut beneficos, ut patronos, bonaque illis cuncta apprecatur. At tu quid ei unquam tale prætare potuisses, etiam si

millies ipsum orbis terrarum regem constituisses, et ad decem annorum millia regnum ipsi prorogasses? Qua purpura, quo imperio, qua gloria non præstabilius est hoc bonum? Quid non impenderes, ut ejusmodi animum acciperes? Arbitror ego etiam eos, qui studiosius corpora curant, hanc vitam præoptaturos esse. Vis-ne aliunde quoque potentiam viri et mirabiliorem et jucundiorē videre, ex parte quidem humiliori petitam, tibi tamen summe gratam? Ea quidem quæ dicta sunt, cum nec capi nec violari posse comprobant. Quod autem alios moderaturus sit, cosque tutissimos constituturus, id fortasse quæris ediscere. Hoc porro est primum magisterium, ut alios ad idem studium adducat, et sic illos firmos fortesque constituat; sin vero illi nolint, terrenamque vitam sectari malint, hic quoque videbis majore te opulento potentia præditum eum, qui nihil habet, atque ideo maxime quod nihil habeat. Quis enim majore cum fiducia et potestate imperatorem alloquetur et increpabit? Tu-ne qui tanta possides, et propterea illius quoque servis obnoxius es, proque omnibus tremis, ausas vero illi innumeras præbes, si iratus te lædere velit; an hic qui illius manibus superior est? Hoc enim maxime genus hominum summa cum libertate regibus collocti sunt, quotquot videlicet a sæcularibus negotiis se sequestrarunt. Cui vero facilius cedit et obtemperabit, qui est in potestate constitutus, et in regia versatur, tibi-ne qui dives es, quem ille pecuniarum causa crebro plurima facere suspicatur; an ei qui unam habet jussionum causam, nempe humanitatem erga alios? Quem honorabit, quem admirabitur, eum-ne de quo nihil abjectum suspicari potest, an eum quem servis quoque suis viliorem arbitratur? Sicut enim quoties aliquid pecuniæ impendendum est, illis potius obtemperant; ita etiam quoties jusserint alicui patrocinari.

VIII. Sin autem volueris, nihil ille per alios perficiat, sed per se ipsum omnia : ærumnosum aliquem et ad illum adducamus et ad te ; imo potius non ad te, sed ad ipsum imperatorem, tum videamus uter illi magis providere possit. Primusque ante alios adducatur, qui acerbissima omnium perpressus sit. Sit verbi gratia quispiam filium habens unicum, quem in ipso ætatis flore amittat. Ilunc neque princeps, neque rex, neque alius quispiam consolari poterit, nedum tu : nihil enim tale ipsi dabis, quale amisit. At si ad filium tuum adduxeris, primo ipsum ex aspectu, ex habitu, ex domicilio statim eriget, ipsique persuadebit pro nihilo habere res hamanas, tum oratione omnem mœroris nebulam facile fugabit. Tua vero ex domo luctum acerbiorum ille referet. Cum enim viderit eam malis omnibus expertem, multa felicitate refertam, hærede præsentem, majori luctu æstuabit. Contra vero inde quietior evadet philosophiæque propinquior : cum viderit enim filium tuum tantas opes despiciere, tantam gloriam tantumque splendorem, minus dolebit de morte filii. Qui enim discrucari poterit, quod bonorum hærede careat, cum viderit alium hæc omnia contemnere ? Facilius item philosophiæ verba facientem audiet eum, qui operibus sermoni fidem facit ? Tu vero si vel hiscere ausus fueris, eum mœrore ingenti replebis, utpote qui alienis in malis philosopharis. At ille, rebus ipsis eum erudiens, nullo negotio persuadebit nihil aliud quam somnum, esse mortem ; neque enim plurimos enumerabit patres eadem perpressos, sed se ipsum ostendet quotidie in corpore de morte meditantem, et ad eandem semper paratum : atque hinc resurrectionis doctrinam probabiliorem efficiens, ita ab se dimittet, maxima mœroris parte exoneratum : multoque amplius valebunt ejus verba, rebus ipsis asserta, ad levandum animi dolorem, quam combibonum et parasito-

rum. Et hunc quidem ita sanabit. Adducatur autem ad eum et alius, si volueris, qui jugi ex morbo oculos amiserit: quid illi adjumenti afferre poteris? Verum ille ostendens non grave illud esse, in domicilio parvo inclusus, et ad aliam lucem properans, præsentemque si illi comparetur, non magni momenti esse ducens, erudiet eum ad calamitatem fortiter ferendam. An tu damnum perpessos ad philosophandum induces? Nullatenus: quin potius eis molestus eris. Namque tristitia nostra in proximorum secundis rebus diligentius animadvertere solemus. Tuus autem filius hos quoque facilius recreabit. Omitto precum opem, longe his omnibus majorem: ideoque omitto, quod tecum mihi nunc sermo sit. Quod si te propter filium honorari cupis, nec esse contemptui; verisimile est enim te id desiderare; nescio quo pacto id uberius consequi possis, quam cum filium habeas, qui naturam excedat humanam, quique in toto terrarum orbe clarissimus habeatur, ac cum tanto splendore nullum habeat inimicum. Nam illa vestra potentia præditus, multis honorabilis, plurimis odiosus fuisset: at hic omnes qui ipsum honorant, id cum voluptate faciunt. Nam si nonnulli infimæ sortis, ex vilibus orti rusticis et operariis, hanc ingressi philosophiam, adeo cunctis venerabiles fuere, ut nemo eorum, qui summis dignitatibus fulgebant, erubesceret proficisci ad illorum tugurium, ac colloqui eorum et mensæ consortes esse; quin ita affecti erant, ac si bonis maximis, quod verum erat potiti fuissent; multo sane magis id facient, cum viderint illustri genere ortum, splendidis facultatibus, tantæque spei juvenem, se ad eam virtutem contulisse. Itaque quod tu potissimum quereris, ex his eum ad illa transisse, hoc est quod maxime illum spectabilem facit, omnesque ut ad illum oculos vertant inducit, non quasi ad hominem, sed quasi ad Angelum. Neque enim quæ de aliis

opinari solent, de filio tuo suspicabuntur, quod scilicet honoris vel pecuniarum cupidine, vel insignis ex humili fieri cupiens, hanc elegerit viam. Hæc quippe de aliis dicta, etsi falsa et iniqua sint, in nato tuo ne suspitioni quidem locum dare poterunt?

IX. Neve putes hæc ideo contingere, quod imperatores piam religionem colant : etiamsi enim imperium decidat, et imperantes in infidelitatem labantur, tunc natui virtutes illustriores evadent. Non enim Gentilium more res nostræ se habent, neque illæ imperantium placita sequuntur : verum propria sua virtute consistunt, tuncque maxime splendent, cum maxime oppugnantur. Siquidem miles etiam pacis tempore spectatus est ; at longe spectatior ingruente bello. Itaque Gentilibus imperantibus, majori erit honore clarus. Nam qui filium tuum nunc venerantur, multo amplius id facient cum præliantem viderint, majori utentem fiducia, plurimasque rem præclare gerendi occasiones habentem. Vis-ne illa etiam, quæ ad te spectant expendamus ; an vero id superfluum videatur ? Is enim qui cæteris ita mansuetus et mitis est, ut querelæ ansam nemini præbeat, multo magis patrem summo habebit in honore, longeque amplius fovebit, quam si in sæculari fuisset magistratu : nam si magnum imperium obtinuisset, incertum est an patrem contemptui habiturus esset : nunc vero eam elegit vitam, qua imperatore ipso clarior, omnium humillimus erga te erit. Siquidem hujusmodi apud nos obtinet philosophia, ut ea, quæ contraria apparent, nempe modestiam et celsitudinem, in unam animam cogat. Et quidem in sæculo, utpote pecuniarum cupidus, tuum forsitan optasset obitum ; nunc autem ut quam longissima tibi prorogetur vita precatur ; ut ex hoc etiam coronis clarioribus donetur. Non enim exigua merces nobis proposita est, si parentes ho-

noraverimus; sed jubemur eos pro dominis nostris reputare, verbo et opere colere, dum tamen in nullo pietas et religio lædatur. Quid enim tale, ut dicitur, ipsis reddes, quale ipsi tibi? Considera igitur, eum qui in cæteris omnibus virtutis apicem attigerit, quanta cum diligentia et accuratione par sit hoc officium exhibere. Nam etsi moriendum sit pro capite tuo, non recusabit; quippe qui non naturali modo lege te colit et honorat, sed præ omnibus propter Deum, cujus gratia cuncta simul despexit. Cum igitur ille nunc illustrior sit, opulentior, potentior et liberalior, et cum hac tanta animi magnitudine, magis servus tuus sit, quam antea, cur, quæso, ingemiscis? An quia quotidie non metuis, ne in bello cadat, ne imperatoris animum offendant, ne in commilitonum invidiam incidat? Annon et hæc et his etiam plura illustribus filiis metuunt patres? Quemadmodum enim qui puerum in sublimi loco statuerint, metuere coguntur ne decidat, ita et ii, qui filios ad insignem dignitatem provehunt. Sed quamdam habet voluptatem balteus, et chlamys, et præconis vox. Et hæc quot dierum spatio, dic mihi? An triginta, aut centum, aut bis totidem? Ecquid postea? Nonne quasi somnium, nonne ut fabula, nonne ut umbra, illa omnia transierunt? At nunc illi usque in finem honor iste permanet; imo magis post mortem, et quidem multo tunc cumulatus: atque hoc imperium nullus unquam ipsi auferret, quippe cum non ab homine id ille acceperit, sed a virtute ipsa. Sed voluisses eum pretiosa amictum veste, et equo vectum videre, famulorum stipatum multitudine, parasitos adultoresque alentem. Cur ita velles? Num ut illi voluptatem ex his omnibus parares? Si itaque illum dicentem audias: forte quippe nobis non credes; tanto se vitam istam ea, quam degunt qui in deliciis vivunt, quique meretricibus, musicæ, parasitis, adulatoribus, et

lasciviæ se dedunt, jucundiores existimare, ut malit
 millies mori, quam ei obtemperare, qui juberet hac
 dimissa voluptate ad illam se conferre, quid ad hæc dices?
 Num ignoras quantam voluptatem pariat vita negotiis va-
 cua? Fortasse nec ullus id hominum novit, quippe qui
 eam vitam nunquam pure gustaverit. Cum autem et cla-
 ritas adsit, et hæc quæ vix simul inveniri possunt, secu-
 ritas et gloria, quid hac vita præstabilius sit? Verum,
 inquires, quid tu hæc mihi edisseris a philosophia remo-
 tissimo? Cur ergo natum quoque tuum ad eam accedere
 non sinis? Satis sit isto te damno affectum esse. Annon
 summum esse damnum arbitraris, quando ad extremam
 senectutem proveci, quia in primæva ætate nihil boni
 adepti istis, vos senectam moleste ferre? At ideo moleste
 ferimus, inquires, quod magna nobis commoda juvenus
 tulerit. Quæ magna? Ostende senem, qui magna hæc
 commoda habeat. Si enim illa habuisset, et eadem per-
 severassent, non utique ut his orbatus omnibus ita la-
 mentaretur; sin vero illa avolaverunt, et emarcuerunt,
 quomodo magna, quæ ita cito extincta sunt? Atqui non
 hoc filius tuus patietur, sed si ad longævam quoque senec-
 tutem pervenerit, non illum videbis hæc iniquo animo
 ferentem, ut vos facitis; sed gaudentem, gestientem et
 exultantem: tunc enim bona ejus magis florent et vigent.
 Vestræ autem divitiæ, etiamsi bona habeant innumera,
 in primo ætatis flore illa concludunt. Non item hæc divi-
 tiæ; sed id senectute manent, excedentesque e vita co-
 mitantur. Idcirco vos cum opes in senectute crescentes
 videtis, plurimæquæ vobis et gloriæ et deliciarum occa-
 siones suppetunt, indigne fertis, quod ætas non sufficiat,
 ut eis frui valeatis. Ideo mortem perhorrescitis, vosque
 tunc maxime miserabiliores esse dicitis, cum re prospera
 estis. Contra ille tum maxime quietus erit, cum senuerit,

quippe qui ad portum properet, ac juventutem semper vigentem habeat, et ad senectutem nunquam vergat. Tu vero filium iis deliciis frui voluisses, quarum illum milles pœnituisset, ac de quibus in senectute doluisset. Verum absit, ut inimici quoque nostri his deliciis fruantur unquam. Ecquid senectutem memoro? Quandoquidem die uno voluptas illa omnis extinguitur; imo non die uno, non una hora, sed in brevissimo temporis momento. Quid enim est voluptas? Nonne ventri se dedere, sybariticas mensas parare, cum speciosis mulieribus congregi porcorum instar se in cœno volutantium?

X. Sed de his nondum loquamur: interim quid sit voluptas disquiramus, annon plane frigida et vilis sit; atque illam, si placet, primum inspiciamus, quæ jucundior videtur, nempe gulam. Dic, quæso, illius tempus, quotaque diei parte nos illa occupare possit; tanta certe, ut vix perspicere possit. Nam simul ac quisque impletus fuerit, voluptatem extinxit: et ante satietatem, fluente citius transit, in ipsisque faucibus deficit, nec una cum cibis potest ingredi: statim enim atque linguam pertransivit, vim etiam amisit. Taceo reliqua mala, et quanta ex ista voluptate gignatur tempestas. Non modo enim jucundior qui ab illa abstinet, sed etiam levior, faciliusque recumbet, quam is qui satietate distenditur: « Somnus enim, » inquit, sanitatis in viscere moderato¹. » Quid memoremus morbos, nauseas, calamitates, inanesque sumptus? Quæ ex his conviviis lites, quæ insidiæ, quæ damna pululant? Verum suave est cum meretricibus congregari. Ecqua potest esse voluptas in tanta turpitudine? Sed hæc interim indagare omittamus, nec de amatorum pugnis loquamur, nec de rivalium contentionibus vel accusationibus: sed sit aliquis qui cum libertate obscœna illa libi-

¹ Eccli. xxxi, 24.

dine fruatur, neque rivalem habeat, neque ab amasia condemnatur, pecunias velut ex fontibus haustas impendat, etiamsi fieri nequeat ut hæc omnia simul convenient. At ei qui rivalem non habiturus est, omnes facultates exhaustendæ sunt, ut largitate munerum alios omnes superet; rursumque eum qui inopiam devitat; a meretrice spernatur et respuatur oportet. Verum concedamus nihil ejusmodi fore, sed omnia ipsi ex sententia eventura esse, quam in his voluptatem nobis potes ostendere? Non enim in ipso congressus tempore apparet; sed qui coïtum explevit, voluptatem extinxit; qui autem adhuc in congressu est, non in voluptate egit, sed motu, aculeo et furore et fervore vehementi agitatur. Atqui nostra voluptas non hujusmodi est, absit. Sed animum omni perturbatione vacuum servat, nullamque agitationem inducit; sed puram quamdam servat integramque lætitiā, eamque gloriosā, quæ finem non habeat, longeque potentiorē ac vividiorē, quam vestra sit. Quod enim nostra sit jucundior, quam vestra, liquet: nam vestram metus abjicere potest: si enim imperator litteris mortem comminetur, ab ea voluptate maxima pars hominum absistet; nostram vero etiamsi quis sexcenties mortem inferat, non modo non persuadebit ut ea spernatur, verum irridebitur; adeo nostra violentior simul et dulcior, quam vestra est, nullaque prorsus est inter utramque comparatio. Ne itaque inideas filio, cum a fluxis bonis, quæ ne quidem existunt, ad ea quæ sunt et manent se confert; neque lugeas eum, qui beatissimus prædicandus est; sed is laudendus, qui non talis est, quique in præsentī vitā quasi in Euripo circumfertur. Atque ut ad summam veniamus: etsi enim tu Gentilis es, hanc tamen nostram orationem suscipies. Audis sæpe Cocytos, et Pyriphlegethontas fluvios, et Stygis undam, et Tartarum tantum a terra

distantem, quantum hæc ipsa distat a cœlo, plurimosque suppliciorum modos. Etsi enim hæc ut erant enarrare non potuerunt Græci, utpote propriis moti ratiociniis, necnon traditionibus nostrorum male acceptis; attamen imaginem quamdam judicii acceperunt. Itemque invenies et poëtas et philosophos, et oratores atque omne scriptorum genus hac de re philosophantes. Audis autem et Elysium campum, et beatorum insulas, et prata et myrtos, et auram tenuem, odoremque suavissimum; choros item ibi commorantes, amictos stola candida, choreas agentes, atque hymnos quosdam canentes: ac universim malis et bonis post obitum repositam pro meritis retributionem. Quo putas igitur animi affectu vivere eos qui ejusmodi cogitationes versant, sive bonos, sive malos? Nonne alii quidem, etsi in præsentī vita degant sine mœrore, summaque cum voluptate, quasi quodam conscientiae flagello, futurorumque malorum expectatione semper stimulantur; boni vero etiamsi malis innumeris vexentur, secundum Pindarum, spem habent, qua recreentur, quæ mala præsentia ipsos nec sentire sinit? Itaque in hoc quoque major hæc voluptas est. Multo enim melius est a temporeanis laboribus incipere, atque in infinitam requiem desinere, quam iis, quæ jucundissima videntur esse, breviter gustatis, in acerbissima et gravissima mala decidere. Cum autem ad hæc in confesso sit, hic etiam vitam illam esse jucundiozem, nonne, ut initio dicebam, miserandi sunt ii, qui de talibus bonis lacrymantur? Sane luctu dignus non est filius tuus, sed plausu et coronis, qui ad tranquillam vitam tutumque portum se recepit. At exprobrant tibi patres plurimi, quorum filii in præsentī sæculo versantur; et alii cum vident, tuam vicem dolent, irrident alii. Cur tu non eos magis irrides et deploras? Neque enim id attendendum est si nobis illudunt; sed si

jure ac merito : et si ita res se habeat , etiamsi illi non rideant , noslogeamus ; sin vero injuria id faciant , etiamsi omnes rideant , nos tamen beatos censeamus , illos vero lugeamus , utpote qui omnium infelicissimi sint , et nihilo insanis meliores. Insanorum quippe est , et ejusmodi morbo laborantium , illa ridere , quæ plurimis laudibus et coronis digna sunt. Dic enim , quæso , si de filio tuo saltatorum et aurigarum insaniam admirante , te omnes laudarent , ac beatum prædicarent , nonne id derisionis loco haberes ? Quid igitur ? Si te strenuum facinus laudeque dignum edente illi riderent , tibi que exprobrarent , nonne amentes illos esse diceres ? Atqui hoc nunc faciamus , non multitudinis opinioni , sed diligenti rerum examini calculum de filio tuo ferendum permittamus : et videbis irrisores illos mancipiorum potius quam liberorum parentes esse , si eorum nati filio tuo comparentur. Nunc porro mœrore obtenebratus ne respicere quidem ista poteris , cum autem animum sedaveris , filiusque tuus magnam virtutem exhibuerit , non ultra tibi aliorum sermone opus erit , sed tu hæc et his plura aliis dices. Et hæc ego non tibi temere vaticinor , sed quæ loquor expertus sum. Amicus enim mihi fuit , qui patrem habebat infidelem , divitem , spectatum , et undequaque clarum. Is primum concitavit principes , minatus est vincula , ipsumque omnibus exutum in aliena terra reliquit , necessariis etiam alimentis egentem , hoc modo putans se illum ad sæculi vitam reducturum. Postquam autem illum in nullo sibi cedere vidit , victus tandem palinodiam cecinit , ac nunc in honore filium habet , cumque magis quam si pater suus esset , veneratur : cumque alios habeat filios , spectatos viros , eos ne dignos quidem qui servi hujus sint arbitratur : ipse quoque propter filium longe clarior est. Hæc in tuo quoque filio videbimus. Quod vero non mentiar , ex rebus ipsis videbis.

Quare finem loquendi faciam, id tantum rogans, ut anno uno expectes, aut minus etiam. Nostra quippe virtus non multis opus habet diebus, utpote quæ divina gratia pululet: videbisque ea omnia quæ dicta sunt, rebus ipsis impleta. Neque modo ea quæ facta sunt laudabis; verum si te tantillum excitare volueris, cito ipsius æmulus eris, magistrum habens in virtute filium.

LIBER III.

Ad patrem fidelem.

I. Ago¹, jam fidelem quoque patrem doceamus, quod non debeat eos oppugnare, qui filium suum ad Dei placita sequenda hortantur. Quanquam periculum est, ne sermo iste superfluous sit, neve contrarium accadat, ut superius dicebam. Tunc enim dixi hujus certaminis legem me non cogere cum Gentili manus conserere, sed cum jusserit Paulus eos tantum qui intus sunt judicare, a pugna cum iis, qui foris sunt, nos liberos sinit. Nunc autem, ut videtur, ne has quidem dimicationes inire tenemur. Nam si prius de his Christiano verba facere turpe videbatur esse, multo magis nunc. Quomodo enim non erubescet fidelis, si de iis admoneri opus habeat, super quibus ne infidelis quidem nobis contradicere possit? Quid igitur? Ideo-ne tacebimus, nihilque loquemur? Minime vero. Si quis enim sponsor accederet, nobisque perspicuum faceret fore post hac neminem qui rem hujusmodi ausurus sit; nos quoque quiescere opus esset, et iis qui præterierunt, ut laterent consedere. Quando autem nullum habemus super hac re fidejussorem idoneum, necessaria prorsus videtur verbo-

¹ Vide D. Guillon, tom. XVIII, p. 252-262.

rum admonitio. Si enim ea aliquos invenerit hoc morbo laborantes, operabitur quod suum est; sin nemo in ægritudinem incidat, actum est ut cupimus. Siquidem medicis postquam medicamenta paraverint, optandum est ne iis ægroti opus habeant: nosque similiter optamus neminem ex fratribus nostris hac egere adhortatione. Si vero egere contingat, quod absit, secunda navigatio, ut proverbio dicitur, non illis deerit. Fingatur ergo fidelis, talis, qualis infidelis, ipsique per cuncta similis, excepta religione: similiter lugeat, provolvatur omnium pedibus, canos ostendat, senectutem, solitudinem, omnia ejusmodi proferat, et quantum vult iracundiæ judicibus moveat. Imo potius adversus hunc non jam coram hominibus nobis lis est: audivit enim ea quæ viri apud nos divino Spiritu repleti de horrendo terribilique tribunali, ad quod post obitum sistemur, philosophati sunt. Ante omnia vero commemorandus ille dies est, nec non ignis fluminis instar decurrens flamma nunquam extinguenda, radii solis sublatis, luna occultata, stellæ decidentes, cœli convoluti, virtutes commotæ, concussa undique et æstuans terra, terribilis et alternus tubarum clangor, Angeli per orbem universum discurrentes, millia millium astantium, myriades ministrantes, exercitus cum ipso judice adventantes, signum in conspectu ejus fulgens, appositus thronus, aperti libri, inaccessa gloria, terribilis et horrenda judicantis vox, qui alios quidem mittit in ignem paratum diabolo et angelis ejus; virgines autem, post ingentes virginitatis labores, clausis foribus arcet; qui ex ministris suis alios jubet zizania colligare, et in fornacem immittere; alios compedes quibusdam inducere, et manibus post terga vinctis eosdem abjicere in tenebras exteriores, atque horrendo dentium stridori tradere; illum quidem ob impudicos aspectus tantum, illum vero ob risum intempestivum, alium,

quod proximum sine examine damnaverit; alium quod maledixerit duntaxat, vehementissimo gravissimoque supplicio plectet : nam quod istos quoque pœna maneat, eum ipsum qui hæc supplicia illaturus est dicentem et comminantem audire licet. Ad hunc nobis omnibus judicem hinc eundum est, diesque illa videnda nobis, in qua omnia nuda et patefacta erunt, non opera et verba modo, sed ipsæ quoque cogitationes.

II. Nam eorum etiam, quæ nunc levia videntur tunc terribiles luemus pœnas; adeo judex ille pari accuratione et nostram et proximorum salutem requirit a nobis. Ideo Paulus ubique hortatur singulos, non quæ sua sunt quærere, sed quæ proximi¹ : quapropter in Corinthios vehementer invehitur, quia nullam providentiam et curam habuerant ejus, qui in fornicationem inciderat, sed ejus vulnus tumens despexerant. Galatis quodque scribens dicebat : « Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite². » Thessalonicensibus item antea eadem monita dederat, dicens : « Itaque exhortamini invicem sicut et facitis. » Item « Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, sustinete infirmos³. » Ne quis enim diceret : Quid mea interest etiam aliorum curare salutem? Qui perit, pereat; et qui servatur, servetur; id nihil ad me pertinet, rebus meis prospicere jubeor. Ne quis, inquam, hæc diceret, feralem illam et inhumanam cogitationem auferens, legibus istis illam sepivit, plurima jubens commoda negligere, ut proximis nostris consulamus, atque hanc vitæ diligentiam ubique habendam esse definit. Romanis quoque scribens, ingentem illis curam ejusmodi officii imposuit, fortes imbecillis patrum loco esse jubens⁴, utque

¹ 1 Cor. x, 24. — ² Galat. vi, 1. — ³ 1 Thess. v, 11 et 14. — ⁴ Rom. xv, 1.

corum salus curæ illis sit admonens. Sed hic quidem adhortationis et consilii formam servat; alio autem in loco summa cum vehementia auditorum animos percellit : eos enim, qui fratrum salutem negligunt ¹, in ipsum Christum peccare dicit, Deique ædificium diruere : idque non a se ipso, sed a magistro edoctus loquitur. Namque unigenitus Dei Filius, ut doceret hoc officium esse necessarium, atque eos, qui illud reddere negligunt, summis malis excipiendos esse, dicebat : « Quicumque scandalizaverit unum » ex pusillis istis, expedit ei ut suspendatur mola asinaria » circa collum ejus, et demergatur in profundum maris ². » Atque is, qui talentum obtulerat, non quod aliquid ex suis contempsisset, sed quod proximorum salutem neglexisset, illo supplicio afficitur. Itaque etsi vitam nostram recte instituamus, nihil id prodest nobis, cum peccatum illud possit nos in gehennæ profundum immergere. Si enim nulla ratio possit eos, qui proximis corpoream opem ferre noluerint, liberare; verum etsi virginitatem servaverint, tamen extra sponsi thalamum abjiciendi sint, is qui quod multo majus est omiserit; multo quippe major est animarum cura, cur non mala omnia merito patiatur? Hominem enim non ut sibi tantum prodesset creavit Deus, sed ut aliis etiam multis. Idcirco Paulus fideles, luminaria appellat ³, hinc ostendens eos cæteris etiam usui esse oportere : luminare quippe, quandiu se ipsum tantum illuminat, luminare profecto non est. Propterea Gentilibus quoque ipsis deteriores esse ait, qui proximorum salutem negligerent, his verbis : « Si quis autem suorum, et maxime domesticorum providentiam non gerit, fidem negavit, et » est infideli deterior ⁴. » Quid enim hoc loco providentiæ nomine vis intelligi? An fortasse necessariorum largitio-

¹ 1 Cor. viii, 12. — ² Matth. xviii, 6. — ³ Philip. ii, 15. — ⁴ 1 Tim. v, 8.

nem? Equidem puto ipsum curam animæ significare. Sin vero tu contradicas, sic quoque mea sententia firmiter manebit. Nam si de corpore hæc dicit, eumque qui quotidianum hunc cibum non præbet, tanto supplicio addixit gentilibusque deteriorem esse ait, quo tandem in loco statuetur is, qui quod majus magisque necessarium est, contemnit?

III. Age itaque, ratiocinemur de peccati nostri magnitudine, ac paulatim ascendentes ostendamus maximum omnium peccatum esse liberorum neglectum, et ad ipsum malitiæ apicem pertingere. Est igitur primus malitiæ, iniquitatis et crudelitatis gradus, amicos aspernari: quin ut ad inferiora sermonem reducamus; id enim nescio quomodo me pene fugerat; prior illa lex Judæis data, ne jumenta quidem inimicorum negligere permittit, sive deciderint, sive erraverint; sed hæc quidem reducere illa, vero erigere jubet. Est itaque primus, ab infimis ascendendo, malitiæ et crudelitatis gradus, inimicorum jumenta et pecora malum perpressa negligere: secundus illo superior, inimicos ipsos negligentius curare: quanto enim homo brutis præstat, tanto peccatum hoc majus illo. Tertius est, fratres aspernari, licet ignoti fuerint: quartus, familiares quoque despiciere: quintus, cum non solum corpore, sed etiam anima eorum pereunte, contemnimus. Sextus, cum non solum familiaribus, verum ipsis quoque liberis pereuntibus negligimus. Septimus, cum nec alios, qui illorum curam habere possint, quærimus. Octavus, cum et eos, qui id a se ipsis facere instituunt, arcemus, atque prohibemus. Nonus, cum non tantum illos prohibemus, sed oppugnamus quoque. Itaque si primum, secundum et tertium malitiæ hujus gradum tanta sequitur pœna, ei qui illos omnes superat, in quo vos estis, nempe nono, quantum ignis destinatus est? Quinimo, non tantum nonum,

nec decimum, sed etiam undecimum jure ac merito eum appellaveris. Cur hoc? Quia non natura solum hoc peccatum supra memoratis majus est, sed ratione temporis gravius. Quid sibi vult illud, ratione temporis? Quia nobis eadem peccantibus, quæ ii, qui sub lege erant, non paria supplicia debentur, sed longe graviora, quanto scilicet majori dono potiti, perfectiori doctrina imbuti, majori honore affecti sumus. Cum igitur natura et ratione temporis hoc scelus gravissimum sit, considera quantam flammam in eorum capita, qui id perpetrare audent, inducet. Quod autem non temere ita ratiociner, ex re ipsa exemplum asseram, ut sciatis, tametsi res nostras omnes recte institnamus, si filiorum salutem negligamus, nos extremas datuos esse pœnas. Quod vobis allaturus sum, non ex me ipso profero, sed in divinis Scripturis jacet. Sacerdos quidam apud Judæos erat, vir moderatus ac probus, Heli nomine. Huic duo erant liberi: quos cum videret ad vitia declinare non cohibuit, non coërcuit; imo potius cohibuit et coërcuit, sed non quanta diligentia et cura par erat. Horum autem hæc erant crimina, fornicatio et gula. « Edebant enim, inquit, antequam sanctificarentur sacræ carnes, et priusquam offerretur Deo » sacrificium ¹. » His compertis pater, non illos pœna multavit, sed verbis et monitis ab hac nequitia ipsos revocare conatus est, atque his frequenter verbis eos alloquebatur: « Nolite, filii, nolite sic facere: non bona fama est, quam » ego audio de vobis, ut faciatis populum non sêrvire Domino. Si delinquens peccaverit vir in virum, orabunt pro » illo Dominum; sin autem Domino peccaverit homo, quis » pro illo orabit ²? » Multa certe est gravitas ac reverentia verborum, quæ virum mente præditum ad meliorem frugem revocare possent. Nam crimen affert; ac tremendum

¹ 1 Reg. 11, 15, 16. — ² Ibid. 24, 25.

esse demonstrat, ingruentes vero pœnas intolerabiles et horrendas denuntiat. Attamen quia quidquid agendum erat non exhibuit, ipse cum illis una periit. Namque minas addere debuerat, a conspectu suo amovere, verberibus castigare, multoque illis gravius et durius instare. Quia igitur nihil horum egit, Deum et sibi et illis inimicum fecit; utque filiis intempestive parceret, et ipsorum et suam salutem amisit. Audi ergo quid dicat illi Deus; imovero non jam illi, neque enim illum responso dignum amplius judicavit; sed tanquam famulum qui se graviter offendisset, per alium eventura ipsi mala significavit. Tanta tunc erat Dei ira. Audi itaque quid ad discipulum de magistro loquatur; siquidem et discipulo et alteri prophetæ, et omnibus potius quam illi, de futura calamitate ejus loquebatur: adeo illum ad extremum aversabatur. Quid ergo inquit Samuëli? Noverat quod maledicerent filii ejus Deo, et non monebat eos; non sic tamen, nam certe monuerat; sed hanc Deus pro admonitione non accepit; adeo illam improbabat, quod vehementia caruisset. Itaque si filiis provideamus, sed non quantum oportet, non ea certe providentia dicenda est, sicut nec illa admonitio Heli. Cum vero crimen narrasset, tum pœnam ingenti cum iracundia induxit: « Juravi enim, inquit, domui Heli, si peccatum istud domui Heli expiabitur, sive thymiamate sive sacrificiis usque in æternum ¹, » Vidisti-ne ingentem indignationem, pœnamque omni spe veniæ carentem? Prorsus, inquit, illum perire oportet, nec ipsum modo et ejus filios, sed cum ipso domum universam: nullumque medicamentum erit, quod vulnus istud curare possit: licet seni illi præter filiorum neglectum, nihil quod crimini daret habuerit Deus. Erat enim in cæteris omnibus admirandus, ejusque philosophiam omnem, non ex aliis modo, sed ex iis, quæ

¹ 1 Reg. iii, 14.

in calamitate contigerunt, videre est. Primum enim cum hæc omnia audisset, seque ad supremam pœnam pervenisse conspiceret, non graviter, non indignanter tulit; non id dixit, quod plurimi dixissent: Num ego aliorum voluntatis dominus sum? Peccatorum meorum pœnas luere debeo: filii ætatem habent, ipsique soli supplicium merentur. Horum nihil dixit vel cogitavit. Sed ut servus bene affectus, cui id unum cordi erat, ut a domino omnia facile patienterque ferret, quantumlibet illa acerba essent; sic ille verba philosophiæ plena protulit. « Dominus enim, » inquit, est, quod gratum est in conspectu suo faciet ¹. » Non solum autem hinc, sed aliunde quoque ejus virtus deprehendi potest. Nam cum bello premerentur Judæi, accedensque quidam belli clades annuntiasset, utque turpiter et misere ejus filii in prælio cecidissent: hæc quiete audit; at ubi ille præter cædem hujusmodi, arcam ab hostibus captam fuisse adjecisset; tunc mœrore obtenebratus senex, cecidit de sella retro juxta januam, et contritum est dorsum ejus: senex enim erat, et gravis et honorabilis, et ipse judicavit Israël viginti annis. Quod si sacerdotem senem, honorabilem, qui sine querela Hebræorum gentem viginti annis rexerat, qui iis temporibus vixit, quæ non tantam vitæ diligentiam requirebant, nihil horum excusare potuit; sed is quia filiorum curam non sat diligenter habuerat, misere et infelicitè periit; ac negligentiae illius crimen ipse fluctus ingentis illa omnia transcendit, et recte facta omnia obruit; quæ nos ultio excipiet, qui his temporibus vivimus, in quibus major philosophia requiritur, et tamen illi virtute inferiores sumus: ac non modo filiis non prospicimus, sed etiam alios id facere nitentes insidiis appetimus et oppugnamus, ac barbaris immaniores erga natos nostros sumus? Illorum quippe se-

¹ 1 Reg. iii, 18.

ritas usque ad servitutem tantum et vastitatem, ac captivitatem patriæ, corporeaque mala sævit; vos autem ipsam animam in servitutem redigitis, eamque velut captivum alligatam, ita malignis ferisque dæmonibus eorumque affectibus traditis. Cum enim neque ipsi quidpiam spirituale monetis, neque alios id cupientes facere permittitis, nihil profecto aliud agitis. Nec mihi dicat aliquis, multos qui plusquam Heli, filios neglexerant, nihil simile passos esse. Multi enim sæpe ob hujusmodi culpam, etiam iis graviora passi sunt. Nam unde præmaturæ mortes? Unde gravissimi et frequentes morbi, et nobis et liberis nostris inferuntur? unde damna? unde calamitates? unde nocumenta? Unde mala innumera? Nonne quod improbos filios emendare negligamus? Quod hæc autem non conjectura sit, senis illius casus satis ostendit. Ego vero Sapientis cujusdam ex nostris hac de re dictum referam: de filiis enim disserens, ita loquitur: « Ne læteris in filiis impiis; nisi » fuerit in illis Dei timor, ne confidas illorum vitæ ¹. » Ingemisces enim præmaturæ luctu, et derepente illorum consumptionem scies. Plurimi igitur, ut dixi, multa ejusmodi passi sunt. Si autem aliqui effugerint, at non in finem effugient, sed in capitis sui malum; acerbiores enim, cum excesserint e vita, pœnas luent. Cur autem, inquires, non hic omnes puniuntur? Quia Deus diem statuit, qua judicaturus est orbem universum: hæc autem dies nondum adest. Adhæc vero si ita fieret, jam absumptum et abreptum esset omne genus humanum. Sed ut nec hoc contingat, nec plurimi segniores fiant ex tarditate judicii, quosdam Deus peccatis obnoxios hic pœnis afficiens, horum exemplo reliquos docet, quænam sit suppliciorum ratio ac mensura, ut ediscant se, etsi in hac vita pœnas non luant, post excessum tamen longe graviore subituros esse.

¹ Eccli. xvi, 5.

Neque enim quod Prophetam nunc non mittat Deus, nec pœnas denuntiet ut Heli tempore, ideo desides esse debemus : non enim Prophetarum hoc tempus est ; imovero eos nunc quoque mittit : unde id nobis liquet, « Habent, » inquit, Moysem et Prophetas ¹. » Ea quippe quæ illius temporis viris dicta sunt, nobis quoque dicta sunt : nec modo Heli, sed omnibus simul eadem peccantibus per illum perque illius calamitates loquitur Deus. Nec enim personas accipit, nec qui minora peccantem cum domo tota funditus evertit, graviora aggressos dimittet inultos.

IV. Non enim dicere fas est, eum non multam hujus rei rationem habere, summam quippe educandorum liberorum sollicitudinem inducit : siquidem tantam naturæ concupiscentiam ideo indidit, ut quasi necessitatem quamdam inevitabilem curæ filiorum habendæ parentibus constitueret : leges item postmodum intulit de cura filiorum gerenda nos alloquens : et cum dies festos statueret, ut causas filiis suis indicarent imperavit. Nam cum de Paschate loqueretur, adjecit : « Et annuntiabis filio tuo in die illa » dicens : Ideo fecit Deus mihi hæc, cum exirem de » Ægypto ². » In lege quoque idipsum facit : nam de primogenitis locutus rursus adjicit : « Si autem interrogaverit te filius tuus, dicens : Quid hoc est ? dices ad eum, » Quia in manu valida eduxit nos Dominus de Ægypto ex » jugo servitutis. Cum vero obduraretur Pharao, nec dimitteret nos, occidit omne primogenitum in terra Ægypti » a primogenitis hominum usque ad primogenita jumentorum : idcirco ego immolo Domino omne masculinum » adaperiens vulvam ³, » omnia ut eos ad Dei cognitionem adducant præcipiens. Sed et ipsis quoque filiis plurima circa eos, qui se genuerunt imperat, bene affectos honorans, ingratos supplicio afficiens : hac item ratione cha-

¹ Luc. xvi, 30. — ² Exod. xiii, 8. — ³ Ibid. 14, 15.

riores illos parentibus facit. Nam si quis cujuspian nos constitueret dominos, honore isto summam nobis necessitatem imponeret ne illum negligeremus : etenim si nihil aliud, illud certe nos exorare posset, quod illius omnia nostris in manibus essent, nec nobis creditum ut proderemus unquam adduci possemus. Cum autem postea irasceretur, magisque, quam ipsi contumeliis læsi, indignaretur, gravesque pœnas adderet, hinc quoque multo magis ad officium pertraheret. Quod ipsum Deus præstitit. Ad hæc vero tertium naturæ vinculum adjunxit; sin mavis, primum : ac ne illius de educandis liberis monita patres aspernarentur, naturæ addidit necessitatem. Ne autem illa, filiorum injuriis imbecillior effecta, rumperetur, et suam et parentum ultionem firmiter constituit, hoc modo et illos summa accuratione subditos reddens, et horum erga filios amorem excitans. Neque hoc tantum; sed alio quoque et quarto modo summa nos illis diligentia conjunxit : non tantum enim filios erga parentes ingratos pœnis afficit, bonos autem amplexatur; verum ipsis quoque parentibus idipsum facit, liberorum neglectum graviter ulciscens, eorum vero curam et sollicitudinem honore et laudibus afficiens. Namque senem illum tametsi alias illustrem, ex hujusmodi tantum negligentia punivit; Patriarcham vero non minus ex hac, quam ex aliis curis, honoravit. Cum enim multa magnaque dona illa, quæ se illi daturum pollicebatur enarraret, et causam adjiceret, hanc addidit : « Noveram enim, inquit, quod constitueret » Abraham filiis suis, et domui suæ post eum, et custodient vias Domini Dei, ut faciant justitiam et judicium¹. » Hæc autem a me nunc ideo commemorantur, ut discamus Deum non æquo animo laturum esse, si illi negligantur, qui tantæ ipsi curæ sunt. Neque enim idem ipse potest tanta pro illorum salute operari, atque si illi negligantur

¹ Gen. XVIII, 19.

nihil curare. Non itaque negliget, sed indignabitur, sed vehementer irascetur, ut ex rebus ipsis demonstratum est. Quapropter beatus Paulus jugiter admonet dicens: « Patres, educate filios vestros in disciplina et correptione Domini¹. » Si enim nos jubemur vigilare pro animabus eorum tanquam rationem reddituri, multo magis pater, qui genuit, qui educavit, qui cum illo domi semper manet. Quemadmodum enim in suis delictis non potest ad excusationem et veniam confugere, ita nec in iis, quæ filii deliquerint. Idque rursus beatus Paulus declarat. Cum enim ille lege sanciret cujusmodi esse deberent ii qui aliorum principatum adeunt², cum aliis omnibus, quæ illis necessario inesse debebant, filiorum quoque curam exigit, quasi nulla jam reliqua spes veniæ sit, si illi perversi fuerint: et jure quidem. Nam si ex natura vitia hominibus inessent, merito quispiam ad excusationem confugeret: quoniam autem ex proposito et improbi et probi efficimur, quam tandem ille excusationem poterit obtendere, qui quem omnium maxime diligit, perverti atque improbum fieri permisit? An quod noluerit eum probum reddere? At nemo, qui pater sit, hæc dixerit; cum natura instet ut ad hoc officium illum excitet. Sed forte non potuit? Neque hoc dici potest: nam quod eum tenerum acceperit, et quod primus et solus in sua potestate et sibi commissum habuerit, semperque domi versantem, facile ac nullo negotio ipsum moderari potuit. Itaque nulla alia de causa perversi evadunt liberi, nisi quod patres circa præsentis vitæ comoda insaniant. Cum enim ad illa solum respiciant: nihilque illis præferendum censeant, et suam pariter et liberiorum animam negligere coguntur. Hos ego patres, quod nemo tamen me ira commotum dicere existimet, filiorum occisoribus sceleratiores esse dixerim. Illi enim corpus ab anima separant, isti et animam et corpus gehennæ igni tra-

¹ Ephes. vi, 4. — ² Tim. xxxiv.

dunt. Illam porro mortem naturali lege subire necesse est ; hanc vero effugere licebat, nisi ipsam patrum negligentia intulisset. Ad hæc, mortem corporis adveniens resurrectio cito delere poterit ; animæ vero interitum nihil solabitur : neque enim salus illam exceptura est, verum immortales ille pœnas necessario luet. Itaque non injuria patres hujusmodi filiorum occisoribus deteriores esse dixerimus. Non ita crudele facinus est, gladium acuere et armare dexteram, inque ipsum filii guttur immergere, ut animam perimere atque corrumpere : neque enim huic facinori par quidpiam est.

V. Quid igitur ? An is qui civitatem incolit, qui domum habet et uxorem, salvus esse non poterit ? Sane non unus salutis modus est, verum multi ac varii. Quod quidem Christus indefinite dicit, multas scilicet esse apud Patrem mansiones pronuntians : Paulus vero cum distinctione quadam ita scribit : « Alia claritas solis, alia claritas lunæ, » et alia claritas stellarum : stella enim a stella differt in claritate¹. » Quod autem dicit hujusmodi est, alii quidem fulgebunt ut sol, alii ut luna, alii ut stellæ. Sed non hic stetit differentia, sed in his ipsis magnam ostendit esse varietatem, tantamque, quantam in tanto stellarum numero contingere par est. « Stella enim, inquit, a stella » differt in claritate. » Perpende igitur a solis magnitudine ad ultimam stellarum decurrens, in quot dignitatum gradus descendas oporteat. Quomodo non absurdum id fuerit, quod si in regiam filium adducas, nihil non agas et patiaris, ipsumque ad idem faciendam inducas, ut nempe regi a latere possit esse, nec ea de causa quidpiam subterfugas, non sumptus, non pericula, non mortem ipsam ; cum autem cœlestis militia nobis considerata et expectanda proponatur, nihil doleas si extremum sortiatur locum, sitque omnium novissimus ? Verum, si tibi videtur,

¹ 1 Cor. XIII, 41.

et hoc ipsum inspiciamus, num is, qui in medio rerum versatur, possit illam sortem adipisci. Beatus quidem Paulus brevem de hoc sententiam tulit, eosque qui habent uxores, non aliter salvos esse posse declaravit, quam si eas ita haberent tanquam non habentes, et mundo non abuterentur. Nos autem, si placet, hoc disquiramus. Potest-ne dicere vel te monente audivisse filium, vel a se ipso didicisse, eum qui jurat, etiamsi cum ratione juret, Deum tamen offendere? An item eum, qui injuriarum recordatur salvum esse non posse? Nam. « Viæ, inquit, recordantium injurias, ad mortem¹. » An, quod maledicum ita dehonestaverit Deus, ut eum a divinæ Scripturæ lectione arceret? An; quod arrogantem et contumeliosum, de cœlis exturbaverit, et gehennæ ignis tradiderit? An quod eum qui impudicis respicit oculis, quasi vere adulterum puniat? An frequens illud et omnibus facile peccatum, proximos nempe judicare et sic gravius sibi supplicium attrahere, ut fugeret monuisti, et leges a Christo hac de re positas ipsi legisti? An tu ipse, ne si existant quidem, nosti? Quonam ergo modo poterit ea filius perficere, quorum nec pater ipse, qui illum erudire debuerat, leges novit? Atque utinam hoc solum damni adesset, quod nihil utile patres consilii darent, non tantum utique malum esset: nunc autem eos ad contraria prorsus impellitis. Neque enim aliud patres audias cum filiis tractare, cum eos ad studia litterarum hortantur, nisi verba hujusmodi: Ille, inquit, humilis, humilique loco natus, eloquentiam adeptus, summos magistratus obtinuit, divitias acquisivit ingentes, uxorem duxit opulentam, splendidas construxit ædes, omnibus terrori est, et gloria fulget. Alius rursum: ille, inquit, latina lingua eruditus, in regia clarissimus est, cunctaque intus administrat. Et alius

¹ Prov. xxii, 29.

aliud rursus ostendit, cunctique eos qui in terra insignes sunt memorant, cœlestium autem nulla usquam mentio; imo si quis illa commemorare aggrediatur, ut qui cuncta pervertat ejicitur.

VI. Cum igitur a principio hæc illis occinatis, nihil aliud eos, quam omnium malorum materiam, docetis: duos violentissimos amores insinuantes, pecuniarum dico, et qui longe iniquior est, vanæ inanisque gloriæ. Horum vero alteruter per se solus cuncta pervertere potest: cum autem ambo in teneram juvenis animam confluunt, quasi quidam torrentes conjuncti bona omnia corrumpunt, tantam vim spinarum et arenæ, tantam colluviem contrahentes, ut animam illam sterilem, infructuosam, bonisque omnibus vacuum efficiant. Horum testes esse possunt exteri quoque scriptores. Quorum unus alterum affectum, non cum alio junctum, sed per se solum, arcem; alius vero, caput malorum, appellat. Quod si separatum arx est et caput, cum alius longe gravior et potentior accesserit, insana nempe gloriæ cupido, et cum illo violenter irruerit, radicesque posuerit, atque juvenis animum occupaverit, quis demum ejusmodi morbum amovere possit; cum maxime patres ipsi, non ut evellantur, sed ut firmiora sint hæc mala germina, nihil non agant et dicant? Quis igitur adeo stultus est, ut non desperet de salute pueri ad hunc modum instituti? Optandum est animam contrariis rebus imbutam a malitia se subducere: quando autem undique illiciant pecuniarum præmia, et scelerati viri ad imitandum proponuntur, quænam salutis spes superest? Nam eos, qui pecuniarum amore tenentur, et invidos, et improbos et multum jurantes, et perjuros, contumeliosos item, fures inverecundos, impudentes, ingratos, denique omni nequitia plenos esse necesse est. Horum testis fide dignus est beatus Paulus, qui radicem

omnium malorum esse avaritiam dixit¹: et ante ipsum Christus idipsum declaraverat, asseverans non esse possibile Deo servire eum, qui illi morbo serviret². Cum igitur initio juvenis ad hanc statim adducatur servitutem, quando liber evadere poterit, quando fluctum sustinere, omnibus pellentibus, omnibus immergentibus, et in extremæ submersionis necessitatem ipsum constituentibus. Nam si nullo perturbante, si multis manum porrigentibus emergere possit ac respicere, vitiorumque salsuginem ablucere, annon optabile illud? Si, inquam, longo tempore divinis excantatus carminibus, incidentes morbos possit abjicere, nonne laudandus, nonne millies coronandus est? Dura quippe est consuetudo, dura et ad vincendam capiendamque animam comparata, cum præsertim hæc voluptatem adjutricem habeat; illa vero virtus, ad quam festinamus, quam attingere studemus, multos nobis pariat labores. Idcirco Deus Hebræis, quos oportebat vitiorum veterem consuetudinem deponere, quæ nempe in Ægypto didicerant, seorsim abductis in solitudinem, et a corruptoribus procul segregatis, in deserto ceu in quodam monasterio eorum instituebat animos, viam omnem medicinæ tentans tum asperiores, tum dulciorem, nihilque retro relinquens eorum, quæ ad valetudinem profutura essent. Neque sic tamen a nequitia desciverunt; sed cum manna, cepas, allia, cæteraque omnia Ægypti mala requirebant. Tantum malum est consuetudo. Deinde Judæi tanta Dei cura fruantes, tam egregio et generoso magistro usi, et timore et minis, et beneficio et supplicio ad omnem modum instituti, tot conspectis prodigiis, non ad meliorem se frugem receperunt. Tu vero filium tuum adolescentem in media Ægypto, imo in mediis diaboli castris versantem, nullumque, qui quod utile sit consilium det,

¹ 1 Tim. vi, 10. — ² Marc. vi, 24.

audientem, omnesque se ad contraria ducentes videntem, imprimisque parentes et eductores suos, putas posse diaboli laqueos effugere? Unde, quæso? Num ex hortamentis tuis? Atqui tu ad contraria evocas, ne per somnium quidem eum philosophiæ meminisse concedens; sed dum hanc vitam ejusque commoda ultro citroque versas, in decumanos illum majoresque fluctus conjicis. Num ex semetipso? Profecto juvenis non sibi ipsi satis est ad virtutem exercendam: sed etiamsi quid ex se ipso strenuum pariat, antequam id germinet, assiduo verborum tuorum imbre suffocabitur. Quomadmodum enim corpus, quod salutaribus cibis non fruitur, sed insalubribus alitur, ne parvo quidem tempore subsistere valet; sic nec anima his instituta et imbuta, quid strenuum aut magnum cogitare poterit; sed necesse est eam et languidam et mollem, nequitia ceu quadam peste assidue detentam, sic demum in gehennam et in perniciem dejici.

VII. Sin tu dicas, non ita se rem habere, posseque in medio rerum versantem virtutem exercere omnem: neque ludens, sed serio ita loquaris, ne te, quæso, pigeat hanc novam nos atque inauditam docere disciplinam: neque enim velim temere tantum mihi negotii assumere, neque tot bonis frustra carere. Verum id ediscere nullatenus possum: id enim non permittitis vos: atque huic sententiæ et verbis et gestis repugnatis, et contraria docetis. Siquidem ac si dedita opera filios perdere studeatis, sic illa omnia præcipitis eis, quæ qui exequuntur salutem consequi non possunt. Rem altius considera. « Væ, inquit, ridendibus, » vos autem ipsis multas præbetis ridendi occasiones: « Væ divitibus; » vos vero ut pecuniosi sint cuncta » molimini: « Væ cum benedixerint vobis omnes homines¹; » vos autem pro populari aura facultates sæpe om-

¹ Luc. vi, 24, et seqq.

nes effunditis. Rursum is, qui fratri contumeliam infert, reus est gehennæ; vosque tamen et imbecillos et timidos esse putatis eos, qui tacite illatas sibi ab aliis contumelias ferunt. Jubet Christus pugnas et lites contemnere; vos autem illos in his semper malis versari curatis: oculum ille, si noceat, crucere sæpe jubet: at vos eos maxime vobis conciliatis amicos, qui possint pecunias præbere, etiamsi extremam nequitiam doceant. Uxorem repudiare non permittit, præterquam in sola adulterii causa; at vos dum pecunias acquirere liceat, hoc præceptum despiciere docetis: jusjurandum vetat omne; vos si quem id servare videritis, etiam ridetis. « Qui amat, inquit, animam suam, » perdet eam¹: » vos ad hunc amorem illos semper inducitis. « Si non remiseritis, inquit, hominibus peccata, » neque vobis remittet Pater vester cœlestis²; » vos illis exprobratis, cum eos, qui se læserint, ulcisci nolunt; utque id mature præstare possint illos instituitis. Gloriæ cupidos omnia frustra agere docuit Christus, sive illi jejunaverint, sive oraverint, sive miserti fuerint. At vos ut illam assequantur nihil non agitis. Ecquid opus omnia persequi, cum supra memorata innumeras gehennas inferre possint; nec modo omnia simul, sed seorsum singula? At vos omnia simul congesta, et intolerabile peccatorum onus imponentes, sic in fluvium igneum immittitis. Quando salutem nancisci poterunt tantam ferentes ignis escam? Neque id solummodo grave est, quod Christi præceptis contraria doceatis; sed quod præclaris appellationibus vitia obtegatis: Hippodromis ac theatris jugiter interesse, urbanitatem vocantes; divitias, libertatem; gloriæ amorem, magnanimitatem; arrogantiam, fiduciam; prodigalitatem, humanitatem; injustitiam, fortitudinem. Deinde, quasi hæc fallacia non sufficiat, virtutem quoque contra-

¹ Joan. xii, 25. — ² Matth. vi, 14.

riis nominibus vocatis, temperantiam appellantes rusticitatem; modestiam, timiditatem; justitiam, imbecillitatem; contemptum fastus, servilem animum; injuriarum tolerantiam, infirmitatem; ac si metuatis ne si ab aliis veram horum appellationem audierint filii vestri, perniciem hujusmodi fugiant. Neque enim parum confert ad vitiorum aversionem, si nudæ et propriæ eorum appellationes proferantur; sed tantum id habet roboris ad peccantium animos feriendos, ut plerique sæpe turpissimis insignes vitiis, se ita vocari non libenter ferant; sed adeo sæviant et indignentur, ac si acerbissima paterentur. Si quis adulteratam mulierem, et stupratum puerum ex turpissimo actu vocaverit, irreconciliabilis efficitur inimicus, utpote qui magna affecerit injuria. Neque hos tantum, sed etiam avarum, ebriosum, arrogantem, demumque omnes gravissima operatos videas, non tam de ipso opere, vulgique opinione angere et dolere, quam de facinorum nominibus. Multos porro novi hoc emendatos modo, qui opprobriis moderatiores evaserunt. At vos hoc solatium atque remedium sustulistis: quodque gravius est, non verbis solum, sed exemplo quoque et opere hæc illis monita datis, dum ædes splendidas construistis, agros emitis pinguiissimos, reliquosque magnificos apparatus additis: prorsusque veluti quadam nebula animos eorum obtenebratis. Unde igitur mihi persuaderi poterit posse illos salutem consequi, cum ad ea evocari videam, quæ qui faciunt prorsus perituros esse Christus declaravit? Cum videam vos animam eorum, quasi mineri pretii aliquid negligere, illa autem quæ vere superflua sunt, quasi necessaria et præcipua curare? Namque ut servus, ut equus, ut vestimentum pulcherrimum filio sit, omnia facitis; ut autem ipse probus sit, ne cogitare quidem vultis: ac cum ad lignum, ad lapidem hoc studium extendatis, animam ne

quam minima sollicitudinis parte dignam judicatis. Sed ut statua quædam in ædibus admiranda erigatur, tectum sit aureum, laborem omnem suscipitis : omnium statuarum pretiosissimam animam, ut aurea efficiatur nullam curam gerere vultis.

VIII. Sed nondum malorum Colophonem dixi, nec calamitatis caput detexi; quod sæpe dicere aggressus erubui, sæpe præ pudore destiti. Ecquid illud est? Audendum enim jam et dicendum est. Magnæ quippe ignaviæ id esset, si quid mali rescare cupientes, ne mulire quidem super illo auderemus, ac si silentium ægritudinem ultro sanaturum esset. Ne taceamus igitur, etiamsi millies erubescendum sit. Neque enim medicus cum abstergenda putredo fuerit, ferrum arripere dubitabit, et ad ipsum vulneris fundum digitos immittere. Nec nos igitur de hisce verba facere recusabimus, quantumcumque molestior sit putredo. Quod ergo tandem istud malum est? Amor quidam novus ac nequissimus in nostrum sæculum irrupit: morbus irruit gravissimus et incurabilis, pestis omnium pestium teterrima. Novum et intolerandum scelus excogitatum est. Non enim scriptæ modo, sed naturales ipsæ leges evertuntur. Parva res jam est ad impuditiæ rationem fornicatio: ac quemadmodum in doloribus, qui violentior supervenit prioris sensum obruit; sic et hujus contumeliæ magnitudo non permittit, ut quod vere intolerabile est, jam intolerabile videatur, obscœna nempe cum mulieribus libido. Optandum enim videtur posse hujusmodi retia effingere: periculumque est ne sexus muliebris jam superfluous efficiatur, adolescentibus vices ejus omnes implentibus. Quod gravissimum sane est: sed longe atrocius quod res tam execranda ingenti cum audacia perpetretur; ita ut facinus adeo illegitimum in legem transierit. Nemo jam metuit, nemo perhorrescit, nemo veretur, aut erubescit;

sed quasi de re bene gesta ridetur : ipsi temperantes insanire videntur, et monitores furere : qui si imbecilliores fuerint, verberibus afficiuntur ; sin potentiores, irridentur, illuduntur, ac probris resperguntur innumeris. Nihil jam tribunalia, nihil leges valent : non pædagogi, non patres, non asseclæ, non magistri : alii enim pecuniis corrupti sunt ; alii id solum curant ut merces solvatur. Ex iis vero qui frugi sunt, et sibi concreditorum saluti prospiciunt, alii facile circumveniuntur ac decipiuntur, alii impudicorum potentiam reformidant. Facilius enim elabatur qui in affectatæ tyrannidis suspicionem venerit, quam ipsorum manus effugiat qui pueros ab execrandis illis hominibus abducere tentaverit. Sic mediis in urbibus, quasi in vasta solitudine masculi in masculos turpitudinem exercent. Quod si qui hos laqueos effugerint, malam talem sceleratorum famam difficile vitabunt : primo quidem, quia admodum pauci cum sint, improborum multitudine facile obruuntur ; secundo quia detestandi illi ac scelesti demones, cum contemptores suos alio modo ulcisci nequeant, hac via lædere conantur. Quia enim letale illis vulnus infligere non possunt, neque usque ad animam pertingere, exteriorem saltem ornatum lædere, bonamque famam omnem auferre nituntur. Quamobrem multos audiui, qui se mirari dicerent, quod nondum hodieque imber alius igneus delapsus sit, quodque non paria cum Sodomis urbs nostra passa sit, quæ eo graviore supplicio digna est, quo ne illius quidem cladis exemplo emendatur. Verum etiamsi illa regio ab annis his mille voce qualibet clariorem conspectum præferat, quo orbi universo clamat ne quid hujusmodi audeat, non modo segniores ad hoc facinus facti non sunt, sed etiam sunt impudentiores : ac si cum Deo contendant, atque operibus declarare studeant sese tanto magis his malis dedituros esse, quanto majores

ille pœnas comminatus fuerit. Cur ergo nihil factum est hujusmodi : sed cum Sodomorum scelera admittantur, Sodomorum tamen clades non contingunt? Quia manet eos ignis longe gravior, et supplicium finem non habiturum. Nam cum multo graviora scelera, quam ii qui aquis diluvii perierunt, plurimi postea admiserint, nullus tamen imber ejusmodi postmodum accidit. Eadem hîc quoque causa afferenda est. Cur enim ii, qui paulo post mundi initium fuerunt, cum neque tribunalia essent, neque magistratuum metus immineret, non legis comminatio, non Prophetarum chorus, qui moderaretur, non expectatio gehennæ, non regni spes, non alia philosophia, non miracula, quæ possent vel lapides excitare; cur, inquam, illi qui nullo horum potiti erant, tantas scelerum pœnas dederunt: qui autem horum omnium participes fuerunt, et inter tantos tum divinorum tum humanorum tribunalium metus versantur, nondum paria illis passi sunt, cum sint longe graviore supplicio digni? Nonne vel puero liquet illos atrociori ultioni reservari? Nam si nos super his ita irascimur et indignamur, Deus qui genus humanum plus, quam alia omnia curat, et nequitiam admodum aversatur, quomodo hæc impune fieri patiatur? Non ita certe, non ita se res habet, sed immittet in illos plane manum illam validam, plagamque intolerandam, atque cruciatuum illorum dolorem, ita gravem, ut Sodomorum clades illi comparata, ludus videatur esse. Quos enim illi Barbaros non superarunt? Quod ferarum genus per impudentissimum congressum non retro relinquunt? Est in quibusdam brutis ardens libido, cupidoque intolerabilis, nihil ab insania differens: quæ tamen hunc amorem non norunt, sed intra naturæ terminos manent, etsi millies libidine urantur, naturæ nunquam leges evertunt. At rationabiles illi, divina potiti doctrina, qui quæ agenda vel non agenda

sint aliis prædicant, Scripturasque ex cælo delapsas audierunt, non ita impudenter cum meretricibus, ut cum adolescentibus congregiuntur. Nam quasi homines non sint, neque providentia præsit rebus humanis deque factis judicet; sed quasi tenebris cuncta occupantibus, nulloque hæc vidente vel audiente, sic omnia et cum tanta insania audent. Vitiatorum autem puerorum patres hæc tacite ferunt, nec secum filios terra obruunt, nec quodquam tanto malo remedium quærunt. Atenim si in exilium abducendi essent filii, ut ab hac peste liberarentur, si in mare, si in insulas, si in terram desertam, si in eam quæ ultra nos est orbis partem, nonne oporteret omnia facere et perpeti, ne hujusmodi flagitia admitterentur? Certe si insalubris esset locus aliquis, nonne inde filios asportaremus, etiamsi lucra ingentia ibi consecuturi essent, etiamsi optima valetudine potirentur? Nunc autem cum tanta lues omnia occupet, non modo eos ad barathra trahimus, sed si qui illos eripere velint, eos ut corruptores pelli-mus. Quanta ira isthæc, quantis fulminibus digna non sunt? Quandoquidem linguam ipsis per externam sapientiam perpolire studemus, animam vero in ipso spurcitiae cæno jacentem, omninoque putrescentem, non modo despici-mus, sed etiam exurgere volentem prohibemus. Num quis adhuc dicere ausit posse salutem consequi eos, qui in tantis malis versantur? Qua ratione? Namque ii, qui exoletorum vesaniam effugerunt, qui pauci sane numero sunt, amores illos violentos, qui omnia corrumpunt, pecuniæ scilicet et gloriæ, non effugiunt. Plures autem et his ipsis, et una impudicis amoribus vehementius oppressi detinentur. Deinde cum illos litterarum studiis tradere volumus, non tantum ea quæ huic institutioni officere possunt auferimus, sed quæ ipsam juvare possunt appa-ramus; prædagogos et magistros ipsis procuramus, pecu-

nias expendimus, atque a cæteris rebus otium præstamus, ac frequentius, quam pædotribæ in Olympicis certaminibus vociferantes, paupertatem, quam imperitia, divitias, quas eruditio affert exhibemus, nihil non agentes ac dicentes, et nostro et aliorum sermone, ut eos ad finem tantæ sollicitudinis perducamus, neque sic crebro voti compotes efficimur. Morum vero probitatem, et honestæ vitæ curam ultro ipsis obventuram putabimus, cum maxime tot tantaque sint, quæ illam impediunt? Ecquid hac absurditate deterius fuerit, id quod facilius est in magno pretio habere, tam sollicite persequi, quasi non liceat illud aliter adipisci, quod autem longe difficilior est, hoc nobis dormientibus obventurum esse putare, quasi aliquid vilis pretii et parvi momenti? Philosophia quippe animæ litterarum institutione tanto difficilior et operosior est, quanto difficilior est facere, quam dicere, et quanto opera sunt sermonibus laboriosiora.

IX. Ecquid, inquires, philosophia, et accuratiori institutione filiis nostris opus? Illud enim, illud omnino est quod omnia perdidit, quod res ita necessaria, quæ vitam contineat nostram, superflua et otiosa esse videatur. Certe si quis filium mala corporis valetudine laborantem viderit, nunquam dicet: Quid illi opus bona et firma valetudine? Sed omnia molietur, ut bona valetudo ita ipsi restituatur, ut morbus postea non redeat. Anima vero ægrotante, nihil aiunt curatione opus esse, hisque prolatis verbis patres se vocare audent. Quid igitur aiunt, philosophabimur-ne omnes, et omnia quæ ad sæculum spectant pessum ibunt? Non ita prorsus, virorum optime, non philosophia, sed philosophiæ inopia omnia perdidit et corruptit. Quinam, quæso, præsentem rerum statum corrumpunt? illi-ne qui moderate et probe vivunt, an qui novos et iniquos excogitant deliciarum modos? Qui res omnium sibi assumere

nituntur, an qui sis contenti sunt? Qui domesticorum phalangas habent, et assentatorum cuneos circumducunt, an qui servum unum sibi satis esse arbitrantur? Nondum enim de suprema philosophia loquor, sed de illa, quam plurimi adire possunt. Illi-ne qui humani ac mansueti sunt, multitudinisque honorem non curant, an ii, qui honorem plus, quam omne debitum exigunt, innumerisque calamitatibus afficiunt eum qui non assurgat, non primus salutet, non se inclinet, cunctaque servorum obsequia præ se ferat. Qui alieno imperio parere curant; an qui magistratus præfecturasque amant et hac de re omnia libenter faciunt ac patiuntur? Qui se omnium optimos esse dicunt, ideoque omnia dicere et facere sibi licere arbitrantur; an qui se ultimis annumerant, et sic brutam vitiorum potentiam castigant? Qui splendidas construunt ædes, et lautas apponunt mensas; an qui et cibo et domicilio simplici contenti, nihil amplius requirunt? Qui innumera terræ sulcant jugera; an qui ne glebæ quidem unius possessionem sibi necessariam existimant? Qui scœnora scœnoribus adjicientes, iniquamcujuslibet commercii viam adeunt; an qui iniquas hujusmodi syngraphas discerpunt, exque facultatibus suis egenos fovant? Qui mortalis naturæ vilitatem considerant; an qui id ne scire quidem volunt, sed ingenti sua arrogantia, se homines existimare desierunt? Qui meretrices alunt, alienasque nuptias polluant; an qui a propria etiam uxore abstinent? Nonne illi quidem veluti tumores corpori ventique furentes mari adversus rectam orbis institutionem insurgunt, perque suam intemperantiam eos, qui salutem nancisci poterant, in fluctus conjiciunt; hi vero tanquam luminaria in profundis tenebris micantia, eos, qui naufragio proximi in medio versantur, ad securitatem evocant, et philosophiæ faces in sublimi loco procul accensas po-

nentes, sic eos qui voluerint ad tranquillum portum deducunt? Nonne propter illos seditiones, bella, pugnae, urbium excidia, captivitates, servitutes, caedes et innumera sæculi mala non tantum ea, quæ per homines hominibus inferuntur, sed etiam ea, quæ de cælo veniunt, ut siccitates, imbrium exundantiæ, terræ motus, ruinæ, urbium demersiones, fames, pestes, aliaque omnia, quæ nobis cœlitus immittuntur?

X. Hi itaque sunt, qui rempublicam evertunt, rei que communi pestem inferant. Hi aliis innumerarum calamitatum causa sunt, qui vitæ quietiori studentes perturbant, undique pertrahunt et dilaniant. Horum causa tribunalia leges mulctæ, sunt; et varii suppliciorum modi: ac quemadmodum in domo, ubi multi jacent infirmi, incolum es vero pauci, et medicamina et medicos complures videas; sic et in orbe toto nullagens est, nulla civitas, ubi non multæ leges sint, multi magistratus, multa supplicia. Neque enim ipsa per se medicamina possunt ægrum erigere, nisi adsint qui imponant illa; hi vero sunt iudices, qui ægros, velint nolint, ad medicinam accipiendam cogunt. Attamen ita morbus obtinuit, ut ipsam medicorum artem superet, ipsosque iudices invaserit: id ipsumque contingit, ac si quis febri, morbo intercuti, innumerisque aliis gravioribus correptus infirmitatibus, mala quidem propria non superaret; sed alios, qui iisdem incommodis laborarent, ab iis eripere studeret. Siquidem nequitiae fluctus, ceu torrens, obicibus sublati omnibus in humanos animos vehementer effusus est. Ecquid loquor de recte institutionis eversione? Periculum enim est, ne illa pestis ab improbis hominibus invecta, ea etiam, quæ de providentia Dei a plurimis disputata sunt, refellat: usque adeo progreditur, augetur, omnia pervadere satagit, omnia susdeque evertit, demumque adversus ipsum cœlum suscipit bellum: dum hominum linguas, non

jam contra conservos, sed contra omnibus imperantem Dominum armat. Undenam, quæso, tot illa ubique de fato colloquia? Undenam irrationabili siderum motui omnia quæ fiunt, ascribunt plurimi? Cur fortunam, cur casum quidam prædicant? Cur temere et sine ratione ferri omnia putant? Propter eos-ne, qui probe et moderate vivunt, an propter eos quos tu dicebas rempublicam continere, ego vero communem orbis pestem esse monstravi? Propter hos sane ut liquet. Nemo enim indignatur, quod hic aut ille philosophetur, aut quod probus moderatusque sit, aut temperans, quodque res hujus sæculi despiciat; sed quod ille sit opulentus, quod in deliciis agat, quod avarus sit, quod rapiat, quod sit improbus, vitiisque plenus innumeris, quod splendidus sit et prospere agat. Hæc querentes et incusantes jactitant, qui Deo non credunt. His offenduntur plurimi, ita ut illorum gratia, qui probe vitam agunt, non modo hujusmodi nihil locuturi sint; sed se ipsos damnaturi, si ad providentiam Dei incusandam inducti fuerint. Quod si omnes aut certe major hominum pars ita vivere vellent, nullus unquam ejusmodi verba cogitasset, neque ille malorum colophon inductus fuisset, ut quæreretur unde sint mala. Nam si mala nec essent, nec apparerent, quis potuisset, quænam sit malorum causa, quærere, et per hanc quæstionem innumeras hæreses suscitare? Etenim Marcion, Manes, Valentinus, et plurimi Græcorum hinc initium sumpserunt. Si autem omnes philosopharentur, nullus esset huic quæstioni locus; sed si non aliunde, ab hac saltem optima vivendi ratione didicissent omnes, nos sub Deo rege vivere, illumque res nostras secundum sapientiam prudentiamque suam administrare et moderari. Quod nunc quoque fit, sed non facile perspicitur ob ingentem illam nebulam, quam per totum terrarum orbem effuderunt. Quod si res non ita se

haberet, quasi in meridiana luce et sereno aëre Dei providentia omnibus appareret. Nam si non tribunalia essent, non accusatores, non sycophantæ, non cruciatus, non mulctæ, non carceres, non supplicia, non bonorum publicationes, non damna, non timores et pericula, non inimicitiae, non insidiæ, non convicia et odia, non fames, non pestes, non aliud quidpiam eorum, quæ in ærumnis numerantur; sed omnes congruente cum probitate viverent, quis unquam vivorum de providentia divina dubitaret? Profecto nullus. Nunc autem id ipsum contingit, ac si ingruente tempestate, gubernator suas impleret partes, et scapham servaret, ejus tamen peritia diligentiaque a vectoribus non adverteretur, ob perturbationem, metum, impendentiumque malorum sollicitudinem. Deus quippe hoc universum etiam nunc gubernat, multis autem id non videtur ob rerum perturbationem ac tempestatem, quam tempestatem perturbationemque hi maxime omnium excitant. Itaque non tantum institutionem morum evertunt, sed et piam religionem labefactant: nec sane peccabit qui eos communes inimicos appellaverit, qui ideo vivunt ut cæterorum saluti adversentur, execrandaque sua doctrina, atque impurissima vita eos, qui secum navigant, demergunt.

XI. At in monasteriis nihil hujusmodi videre est; sed etiamsi tanta tempestas intumescat, soli in portu, in tranquillitate et securitate magna resident, ac quasi ex cælo ipso cæterorum naufragia respiciunt. Namque vitæ genus cælo dignum delegerunt, nec minorem angelico statum obtinent. Quemadmodum enim apud Angelos nulla est inæqualitas; neque alii prospere, alii in extremis malis versantur, sed omnes in una pace, lætitia et gloria; sic et his in locis, nemo paupertatem exprobrat, nemo do divitiis gloriatur: meum et tuum illud, quod omnia sub-

vertit et perturbat, penitus exulat. Omnia ipsis communia sunt, mensa, domicilium, vestimenta. Ecquid mirum, quando ipsa anima una eademque omnibus est? Omnes eadem sunt nobilitate nobiles, eadem servitute servi, eadem libertate liberi. Unæ illic omnibus divitiæ, quæ vere divitiæ sunt: una gloria quæ vere gloria: non enim nomine, sed re bona tenent; una voluptas, unum desiderium, una spes omnibus: ac quasi quadam norma et libra omnia accurate ordinantur. Nulla inæqualitas sed ordo, concinnitas, harmonia, et multa concordiæ servandæ diligentia, perpetua quæ lætitiæ materia. Quamobrem omnes omnia faciunt et patiuntur, ut lætentur et gaudeant. Illic enim solum videas hæc perfecte contingere, nusquam alibi: non modo quod præsentia omnia contemnunt, atque omnem rixæ ac discordiæ materiam absciderint, splendidaque futurorum spe fulti sint; sed etiam quod ea quæ singulis accidunt, seu tristitia, seu bona, omnibus communia esse putentur. Mæror quippe facilius tollitur, cum proportionem quadam omnes singulorum comportent onera: lætitiæ vero multas habent occasiones, non de suis modo commodis, sed de aliorum quoque, non minus, quam de suis, gaudentes. Quem igitur exitum habebunt res nostræ, si cuncti hos imitemur? Nunc enim propter eos perierunt ac corruptæ sunt, qui longe ab hoc vitæ instituto versantur. Tu vero dum contraria decernis, idipsum facis, ac si quis lyram concinne aptatam, quasi inutilem reprobaret; secus dispositam, vel intentione, vel remissione nimia labefactatam, idoneam diceret ad pulsationem et ad spectatorum voluptatem. At neque ad musicæ imperitiam hæc dicentis aliud majus argumentum quæreremus; neque ad livorem et inhumanitatem illorum, qui ita decernunt, commonstrandam signum aliud clarius proferremus. Verum quid dicunt pa-

tres illi qui moderatiore animo sunt: Discant, aiunt, primum litteras, atque cum illis probe imbuti fuerint, tunc philosophiam hanc exerceant: tunc nemo prohibebit. Et unde certum erit illos ad virilem ætatem perventuros esse? multi enim præmatura morte sublati sunt. Sed concedatur id certum esse, ponamusque illos futuros esse viros; quis sponsor erit pro illa priori ætate? Nihildum contentiose dico, nam si quis hanc præberet fiduciam, ne quidem tum educerem cum litteris imbuti essent; sed tunc præcipue illic manere juberem, nec laudarem eos qui ad fugam cohortarentur, sed ut communes reipublicæ hostes aversarer: quia lucernas occultantes, et luminaria ex urbe in desertum ducentes, civitatem maximis privarent emolumentis. Sin autem nemo fuerit, qui hæc polliceri possit, quæ utilitas si ad magistros mittantur, ubi prius vitia, quam litteras ediscent, dumque id quod minus est assequi studebunt, quod majus est perdent, vires animi scilicet, omnemque probitatis indolem? Quid ergo ludos-ne omnes litterarios diruemus, aiunt? Minime hoc dico: sed ut ne virtutis destruamus ædificium, neu vivam obruamus animam. Quæ si temperans quidem fuerit, nullum ex litterarum imperitia sequetur detrimentum; sin corrupta fuerit, maximum damnum erit, etiamsi lingua vehementer acuta fuerit et expolita, tantoque majus damnum, quanto major dicendi vis accesserit. Nequitia enim cum dicendi facultate conjuncta multo deteriora, quam imperitia, mala parere solet. Quid si illuc abeuntes, inquiet, præterquam quod tardiores linguam habeant, ab illa etiam virtute excident? Quid vero si manentes, dic mihi, præterquam quod animam perdant, nihil ad eloquentiam in schola proficiant? Mihi quippe magis hæc dicere convenit, quam illa tibi. Quare? Quia etsi utrinque futurum incertum est, ex tua parte incertius est. Quomodo et qua de causa? Quia litte-

rarum studium morum probitate opus habet; morum autem probitas non item litteris. Temperantiam nempe sine hac eruditione exercere possumus; eruditionem vero absque morum probitate nemo assequatur unquam, cum omne tempus in nequitia et lascivia absumatur. Itaque quod illic metuebas, hic quoque timendum est; imo tanto magis hic, quanto frequentius a scopo aberratur, et quanto majoribus de rebus periculum est. Atque illic quidem unius tantum rei exercitatio necessaria est; hic autem res duæ acquirendæ proponuntur, ita ut alteram sine altera nancisci nequeas; litteras neque sine temperantia. Sin autem vis, quod vere non potest esse, concedamus esse posse; quid tandem boni nobis ab hac peritia contingat, si letali vulnere confodiamur? Quid vero mali ab imperitia, si quæ maxima sunt assequamur? Hæc vero non solum apud nos, qui externam illam sapientiam ridemus, eamque stultitiam esse arbitramur; sed etiam apud ipsos externos philosophos in confesso habentur. Ideo ex illis plurimi non multum litteras curarunt; alii vero penitus contempserunt, et imperiti permanserunt, totamque vitam in ea philosophiæ parte, quæ mores respicit, agentes, clarissimi atque celeberrimi evaserunt. Etenim Anacharsis, Crates et Diogenes, ejus nullam habuere curam; imo ne Socrates quidem, ut nonnulli dicunt, hujusque rei testis nobis esse possit is, qui hac in arte longe cæteros antevertit, et qui ea, quæ illum spectabant longe accuratius, quam cæteri, noverat. Cum enim illum aliquando ad tribunal introduxisset, ut causam suam defenderet, in apologia ad iudices ita loquentem inducit. « Vos autem ex me audituri estis omnem veritatem; non tamen me Hercle, viri Athenienses, oratione eleganti, ut isti, verbis ac nominibus exornata: sed audituri estis vulgaribus obviisque nominibus loquentem. Credo enim justa esse quæ dico,

nullusque vestrum aliud expectet. Neque enim profecto, iudices, huic ætati convenit, velut adolescentulo, concinnatis ad vos ingredi verbis¹. » Hoc autem cum dicit, ostendit se non ex negligentia, sed quod eam rem non magni faceret, nec didicisse, nec illa usum fuisse. Itaque non philosophorum est eloquentia, imo ne virorum quidem; sed adolescentulorum tantum ludentium æmulatio, ut et ipsis quoque philosophis videtur; nec aliis modo philosophis, sed etiam ei, qui omnes facile superavit. Etenim magistrum ea re ornari non permittit, cum cum ornatum turpem philosophoque indignum existimet. Verum hæc ad infidelem quempiam merito quis dixerit; imo vero ad fidelem magis. Quomodo enim non absurdum fuerit, cum ii etiam, qui multitudinis auram aucupantur, nec alio modo, quam externa sapientia clari esse possunt, eam nihil esse arbitrentur, nos illam usque adeo mirari tantique facere, ut ea quæ maxime necessaria sunt propter illam contemnamus?

XII. Ad infidelem quidem hæc satis sunt: ad fidelem vero et hæc et alia ex nostris documenta afferenda sunt. Quænam illa? Magni illi et sancti viri, qui primi fuerunt, cum litteræ nondum essent: tum ii qui post illos fuerunt, cum litteræ quidem essent, dicendi vero peritia nondum; et qui hos secuti sunt, cum et litteræ et dicendi peritia essent. Illi vero (primi) utrorumque expertes erant, non modo enim eloquentiæ institutione, sed etiam litterarum peritia vacui erant: qui tamen vel iis in rebus, in quibus eloquentiæ vis necessaria esse videtur, usque adeo iis, qui illa instructi erant, antecelluerunt, ut hi insipientibus pueris deteriores esse viderentur. Cum enim persuadendi vis in eloquentia maxime sita sit, et tamen philosophi ne unum unquam tyrannum superaverint; illi vero imperiti

¹ Verba Socratis apud Platonem initio *Apologiæ*.

et idiotæ totum orbem converterint, planum est apud eos, scilicet litterarum imperitos et idiotas, sapientiæ palmam esse, non autem apud illos, qui utraque facultate pollebant. Adeo ut vera sapientia, veraque eruditio nihil aliud sit, quam Dei timor. At nemo putet me hanc legem statuere, quod pueri esse debeant imperiti. Sed si quis me de necessariis securum præstaret, nollem impedire quin hoc ex abundantia fieret. Quemadmodum enim concussis cum domo tota fundamentis, totaque fabrica ruinam minitante, extremæ dementiæ ac insipientiæ esset ad illitores, non ad structores currere; sic item importunæ contentionis esset, parietibus firmities stantibus, eos, qui ipsum illinere vellent, prohibere. Quod autem id ex animo loquar, quæ ipsis operibus ostendi, hæc jam vobis narrabo. Adolescens quidam admodum locuples aliquando in urbe nostra demoratus est eruditionis acquirendæ gratia, latinæ scilicet et græcæ. Hunc pædagogus sequebatur semper, cui una cura erat, ut ejus animam informaret. Hunc ego pædagogum adiens, erat enim ex iis, qui in montibus residebant; causam ediscere conabar, cur cum hujusmodi sapientiam professus esset, in pædagogorum vitam se ipsum demisisset. Ille vero respondit sibi parum temporis superesse in hujusmodi officio præstando, et rem altius repetitam enarravit nobis. Puero, inquit, huic pater est durus, ferox, et mundi rebus inhians; mater autem modesta, temperans, proba et ad cælum tantum respiciens. Pater itaque, utpote qui in bellis multa fortiter gesserit, filium vult ad paternum ordinem deducere; mater vero id minime optat, sed admodum deprecatur: ac in votis habet et expetit illum in monachorum statu florentem videre. Verum id patri dicere non ausa est; verita ne si id ille subodoraretur, præmature illum sæculi vinculis obligaret, atque ab hoc studio abductum ad balteum trans-

ferret, et ad omnem quæ inde sequi solet vitæ negligentiam; ita ut postea emendari et ad meliorem se frugem recipere non possit. Hujusmodi igitur arte utitur. Evocat me domum, hocque patefacto consilio, apprehensam pueri dexteram manibus tradit meis. Me sciscitante cur hoc faceret: Unam, inquit, hanc superesse rationem procurandæ filio salutis, si vellem pædagogi statum assumens filii curam sumere, et huc accedere. Se patri suasuram esse, etiam ei, qui militiam adire velit, utilem esse litterarum institutionem. Hæc ego, inquit, si efficere potuero, tu seorsum et in aliena domo, ubi nec pater nec familiarium quispiam turbas movere possit, summa illum facultate formare poteris, vitamque ejus ita ordinare, ac si in monasterio degeret. Cæterum annue mihi, ac in partem simulationis mecum venire ne graveris. Non parva res agitur, de filii anima certamen est ac periculum: ne spernas charissimum mihi omnium periclitantem; sed eripe illum a circumpositis undique laqueis, a tempestate, a fluctibus. Sin vero tu gratiam præstare nolueris, Deum jam in medium appello, testemque voco me nihil eorum omisisse, quæ ad hujus animæ salutem necessaria erant, mundamque esse a sanguine pueri hujus. Quod si quid contigerit illum pati eorum, quæ puero in tantis deliciis et in tanta negligentia vivente contingere possunt, abs te illa die pueri animam requireret Deus. His et pluribus etiam verbis compellans, vehementer ac miserabiliter illacrymans, mihi tandem persuasit, ut hac negotium susceperem, ac cum his mandatis me ab se dimisit. Nec vana illi fuit hæc machinatio: ita enim brevi puerum egregius ille pædagogus exercuit, tantumque in eo ignem desiderii illius accendit, ut cunctasimul abjiceret, atque in desertum aufugeret, alioque rursus indigeret freno, quod illum a vehementiore illa exercitatione admoderationem traduceret. Namque metuen-

dum erat, ne tanto illo studio ante tempus drama totum revelaret, et matri, pædagogo atque omnibus ubique monachis bellum excitaret gravissimum. Nam si pater illam sensisset fugam, nunquam destitisset omnia movere, ut sanctos illos expelleret, non eos tantum, qui filium susceperant, sed alios etiam omnes. Hunc igitur ego puerum assumens, hæc et plura locutus, philosophiæ hujus desiderium in eo manere permisi, imo magis adauxi, in urbe autem habitare rogabam, ac litterarum studiis hæerere : ita enim et æqualibus suis maxime profuturum et rem patri ignotam fore. Id vero necessarium esse putabam, non modo sanctorum illorum causa, non matris, non pædagogi tantum; sed illius etiam pueri. Si enim initio institisset pater, periculum erat ne philosophiæ plantas concuteret, teneras nempe, ac nuper positas. Sin vero multum temporis procederet et radices probe mitteret, valde confidebam, quidquid tandem contingeret, nunquam futurum ut pater filium posset lædere : quod etiam evenit, nec me spes mea fefellit : cum enim pater ejus postmodum multo elapso tempore illum adorsus, magno cum impetu irrueret, non modo ædificium nullatenus nutare fecit; sed illud firmitus esse monstravit. Condiscipulorum autem plurimi ex illius consortio tantum profecerunt, ut ejusdem instituti fierent æmuli. Cum enim ille semper domi moderatorem haberet, ceu statua jugiter manu artificis expolita, sic quotidie animæ pulchritudinis incrementum accipiebat. Et quod mirabilius est, cum foris versabatur, nihil differre videbatur a cæteris, non enim rusticis et incomptis moribus, non veste singulari erat; sed similis aliis habitu, aspectu, voce, cæterisque erat. Quamobrem ex sibi familiaribus plurimos iisdem retribus cepit, multam occultans intrinsecus philosophiam. Domi vero si quis illum vidisset, putasset esse quemdam ex iis, qui in montibus sedes haberent. Siquidem

domus ejus ad monasterii normam ordinabatur, ubi præter necessaria nihil aderat. Tempus autem omne lectione sanctorum librorum transigebat. Cum enim acri ad disciplinas ingenio esset, externæ eruditioni modicam diei partem insumebat, reliquum vero temporis precibus frequentibus Librisque divinis deputabat, ac sine cibo tota perseverabat die; imo nec una tantum die, neque duabus, sed pluribus. Noctes porro illi horum consciæ erant, lacrymarum, precum hujusmodique lectionis: quæ omnia nobis pædagogus clam annuntiabat. Puer enim indignabatur vehementer, si quid hujusmodi efferri cognosceret. Dicebat ergo ipsum sibi cilicium in vestem paravisse, illaque per noctem dum dormiret indui, eo scilicet consilio, ut citius exurgere posset: in aliis quoque ipsum monachorum disciplinam diligenter servare, Deique frequenter laudes persolvere, qui sibi tam leves philosophiæ pennas indidisset. Itaque si quis mihi nunc animum ita comparatum ostenderet, pædagogumque similem præberet, aliaque omnia similiter se polliceretur curaturum, millies optarem ita fieri, idque magis, quam ipsi parentes. Sic enim profecto majus lucrum accederet, cum possent pueri hujusmodi, per vitæ rationem, per ætatem ac per jure consortium æquales suos inescare. At nullus est qui se ita facturum polliceatur. Cum vero nullus sit, summæ crudelitatis esset eum, qui ne se ipsum quidem defendere possit, sed jaceat innumeris confossus vulneribus, aliosque infirmiores reddat, in medio concidi permittere, cum oporteret eum e pugna summovere. Namque similiter dux puniendus esset, qui pugnare valentes milites ex prælio abduceret, saucios autem et prostratos, qui aliis impedimento essent, in medio semper jacere juberet.

XIII. Verum quia parentum plurimi instant, liberosque suos in litteris vitam agere cupiunt, ac si pro certo ha-

beant ipsos ad culmen eloquentiæ perventuros : hac quidem de re ne contendamus, neu dicamus ipsum a scopo aberraturum ; sed concedamus eum studii sui fructum hujusmodi consecuturum, et ad culmen venturum esse. Sit autem nobis duarum rerum optio ; vel ad ludi-magistros proficiscens, eruditionem assequi contendat ; vel solitudinem petens, animæ prospiciat ; utro in studio rem obtinere præstat ? Nam si in utroque contingat, id ego quoque volo ; sin alterutrum relinquendum sit, quod præstabilius eligendum est. Etiam, inquit, sed hoc ipsum unde nobis constare poterit, cum perseveraturum et mansurum, nec lapsurum esse ? Multi namque deciderunt. At unde constare potest ipsos non perseveraturos et mansuros esse ? Multi namque perseverant, et quidem plures iis, qui decidunt : ita ut horum causa magis confidendum sit, quam illorum timendum. Cur autem non idipsum circa litterarum studia metuis, ubi maxime timendum est ? Namque apud monachos quidem ex multis pauci lapsi sunt, in scholis autem liberalium disciplinarum, ex multis pauci peritiam assequuntur. Neque inde tantum, sed etiam multis aliis de causis in hac parte magis timendum est. Siquidem et pueri obtusum ingenium, et magistrorum imperitia, et pædagogorum negligentia, et patris incuria, ac sumptuum mercedisque defectus, et morum dissimilitudo, et condiscipulorum nequitia, et livor invidiaque ; aliaque plurima ab assequendo fine deturbant, neque hæc tantum, sed post ipsum etiam studiorum finem alia et plura quidem impedimenta occurrunt. Postquam enim superatis omnibus elapsusque obicibus ad ipsum eruditionis culmen pervenerit, aliæ rursum insidiæ sunt positæ. Namque principis odium, consortium invidia, temporum difficultas, amicorum inopia, paupertas, ab ipso fine sæpe numero excludunt. Atqui apud monachos nihil simile ; sed

una tantum re opus est, nobili scilicet atque eximia alacritate : quæ si affuerit, nihil impedit quominus ad finem virtutis perveniatur. Quomodo igitur non iniquum fuerit, ubi optima spes est manifesta et proxima, desperare, ac tremere ; ubi vero alia spes contraria, remotissima est, ac multis obicibus intercipitur, non desperare, imo rei longe difficillimæ maximam sibi spem proponere : atque in litterarum studiis, non tristia quæ frequentius accidunt, sed bona, quæ raro contingunt considerare ; circa statum vero monachorum contrarium facere, et ubi spes bonorum multæ sunt, ad tristia respicere tantum ; ubi vero de contraria spe agitur, quæ bona sunt tantum considerare ? Quanquam illic frequenter contingit, ut cum omnia, quæ concurrere debent pro voto contigerint, præmatura mors athletam post infinitos sudores nondum coronatum abripiat ; hic vero etiamsi in mediis certaminibus illud accadat ; tunc maxime splendidus et coronatus proficiscatur. Itaque si futurum metuis, circa litterarum studia maxime timendum est, ubi ne ad terminum perveniatur, plurima sunt impedimento. Tu vero illic quidem resides, diurnasque moras sustines, non ea quæ in medio posita sunt, sumptus nempe, ærumnas, incertum eventum ; sed finem tantum respiciens : hic autem cum nondum ad vestibulum puer ingressus sit, neque hanc pulcherrimam philosophiam attigerit, statim times et trepidas, jam desperatas cogitationes admittis ? Atqui ipse paulo ante dicebas : quid enim ? Is-ne, qui urbem incolit et domum, salutem consequi non potest ? Ergo si cum urbe, domo et uxore salutem consequi potes, multo magis sine uxore et aliis hujusmodi. Neque enim est ejusdem hominis nunc quidem confidere, etiamsi sæcularibus negotiis illigatus fuerit, ac si hoc quoque modo salus acquiri possit : nunc vero, etsi ab omnibus liber evaserit,

tremere ac metuere, quasi sine illis probe vivere non possit. Nam si is, qui ubem incolit, posset salutem nancisci, ut dicis, multo magis qui in solitudine degit. Quid igitur hic non posse times, cum illic non timeas, ubi potius timendum esset?

XIV. At, inquires, non par crimen est sæcularem peccare, et eum qui semel se Deo consecraverit: neque enim ambo ab eadem altitudine cadunt, quare eorum vulnera non æqualia sunt. Te ipsum prorsus fallis, si alia putas a sæculari, alia a monacho exigì. Discrimen quippe inter illos hoc est, quod alius ducat uxorem, alius non ducat: pro aliis vero omnibus communem ambo rationem redditori sunt. Nam qui irascitur fratri suo sine causa, sive sæcularis sive monachus sit, Deum similiter offendit: et qui respicit mulierem ad concupiscendum eam, utrolibet in statu sit, eadem adulterii plectetur pœna; imovero si quid ratiocinando addere fas sit, sæcularis hoc agens minus venia dignus est. Non enim par facinus est eum, qui uxorem habet, et hac consolatione fruitur, mulieris pulchritudine abduci, vel eum qui hoc prorsus destituitur auxilio, ab illo vinci malo. Rursus qui jurat, in quocumque statu versetur, pari modo damnatur. Neque enim Christus cum hac de re statueret legemque poneret, hanc distinctionem fecit, neque dixit: Si is qui jurat monachus sit, ex maligno est jusjurandum; si non monachus, non item. Sed simpliciter semelque omnibus dixit: « Ego autem dico vobis, non jurare omnino¹. » Iterumque cum ait, « Væ ridentibus², » non addidit, Monachis, sed simpliciter sic omnibus legem tulit. Sicque fecit etiam in aliis omnibus magnis mirabilibusque præceptis. Cum enim ait: Beati pauperes spiritu, lugentes, mites, esurientes et sitientes justitiam, misericordes, mundi

¹ Matth. v, 34. — ² Luc. vi.

corde, pacifi, qui persecutionem patiuntur propter justitiam¹, et qui sanda et infanda pro ipso ab iis, qui foris sunt, audiunt; neque sæcularis, neque monachi nomen apponit: sed hæc distinctio ab hominum mente inducta est. Scripturæ vero nihil norunt hujusmodi, sed volunt omnes vitam monachorum agere, etiam si uxores habeant. Audi enim quid dicat Paulus; cum Paulum profero, Christum dico rursus. Hic igitur cum conjugatis hominibus scriberet, filiosque nutrientibus, omnem ab illis monasticam diligentiam exigit; nam delicias omnes penitus resecans, tum eas quæ ad vestes, tum eas quæ ad cibos pertinent, hæc ait: «Mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa²;» ac rursum: «Quæ autem in deliciis est, vivens mortua est³;» iterumque: «Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus⁴.» Quid amplius posset aliquis a monachis exigere? Cum autem alios ad linguam continentam institueret, accuratas rursus leges statuit, talesque, quales ne ipsi quidem monachi facile impleant. Non enim turpitudinem, et stultiloquium tantum, sed etiam scurrilitatem eliminat: non furorem, iram et amaritudinem solum, sed etiam clamorem ab ore fidelium resecat. «Omnis, inquit, ira et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia⁵.» Num hæc tibi parva videntur? At expecta, et his longe majora audies, quæ de malorum tolerantia omnibus præcipit. «Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram⁶. Videte ne quis malum pro malo cuiquam reddat; sed semper quod bonum est sectamini in invicem, et in omnes⁷:» ac rursum, «Noli vinci a malo, sed vince in bono ma-

¹ Matth. v, 3-11. — ² 1 Tim. ii, 9. — ³ Id. v, 6. — ⁴ Id. vi, 8. —

⁵ Ephes. iv, 31. — ⁶ Ibid. 26. — ⁷ 1 Thess. v, 15.

» lum ¹. » Vidisti-ne philosophiæ et longanimitatis magnitudinem ad supremum culmen ascendentem? Audi quid de charitate, quæ est caput bonorum, præcipiat: postquam enim eam extulisset, ejusque præclara gesta narrasset, eandem se a sæcularibus exigere declarat, quam Christus a Discipulis. Quemadmodum enim Christus extremum charitatis terminum esse dixit animam suam ponere pro amicis suis; sic et Paulus idipsum subindicat his verbis: « Charitas non quærit quæ sua sunt ², » atque hujusmodi charitatem sectari jubet. Ita ut si id solum dictum esset, idoneum id esset argumentum, eadem ipsa a sæcularibus, quæ a monachis, requiri: hæc quippe est vinculum et radix multæ virtutis, nunc autem illam minutatim et per partes refert. Quid igitur hac philosophia majus requiratur? Cum enim ira, furore, clamore, pecuniarum cupiditate, ventris ingluvie, magnificentia, inani gloria, et rebus aliis sæcularibus superiores nos esse, et nihil cum terra commune habere præcipiat; cum membra nostra mortificare jubeat, palam est eum a nobis eandem vitæ diligentiam requirere, quam Christus a Discipulis; atque nos peccatis mortuos esse velle, ac si jam mortui et sepulti essemus. Quapropter dicit: « Nam qui mortuus est, » justificatus est a peccato ³. » Nonnunquam item ad Christi, nec tantum ad Discipulorum, imitationem nos hortatur. Etenim cum nos hortatur ad charitatem, inde sumit exempla, similiterque cum ad injuriarum oblivionem, atque ad modestiam. Cum itaque non monachos tantum ac discipulos, sed et ipsum imitari Christum jubeat, et non imitantibus maximum ponat supplicium, qua tandem ratione dicis illam esse majorem altitudinem? Ad eandem enim ipsam omnes homines ascendere oportet: et quod universum evertit orbem illud est, quod solis

monachis illa diligentia opus esse putemus, cæterisque negligenter vivere licere. Non ita sane, non ita est, sed eadem ab omnibus philosophia requiritur: idque vehementer affirmaverim; imovero non ego, sed is qui nos iudicaturus est. Sin adhuc miraris et hæres, age rursum ex iisdem scaturiginibus aures tuas inundemus, ut omnis incredulitatis tuæ nequitia abluatur. Documenta vero summam ex suppliciis dici illius. Dives ille, non quod monachus crudelis esset ideo vehementius cruciabatur, sed si quid a nobis inventum loqui fas sit, quia sæcularis cum esset, in divitiis et in purpura degens, Lazarum in extrema paupertate viventem despexit. Cæterum neque hoc, neque illud dicam, sed solum quia crudelis erat, ideo majore ignis supplicio puniebatur. Virgines quoque quia humanitatem posthabuerunt, ideo a thalamo sponsi repulsæ sunt; ac si quid a nobis ipsis dicere opus sit, non solum illis cruciatus non aucti sunt, quod virginitatem coluissent, sed mitiores ideo fuerunt. Non enim audierunt: « Ite in ignem paratum diabolo et angelis ejus; » sed tantum, « Non novi vos¹. » Si quis vero dicat hoc et illud idipsum esse, nihil repugnabo. Nam quod mihi nunc ostendere incumbit, illud est, quod monachorum vita non graviora attrahat supplicia; sed quod sæculares eadem peccata admittentes iisdem sint pœnis obnoxii. Is enim qui sordidis vestibus amictus erat, et is qui centum denarios exigebat, non quod monachi essent ea passi sunt, quæ passi referuntur; sed alter ob fornicationem; alter quod non condonasset, perierunt. Et alios quoque supplicio tunc affectos si quis percurrat, deprehendet eos propter peccata solum pœnas luisse. Id vero non in suppliciis tantum, sed in admonitionibus quoque animadvertas. Nam cum dicit: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego

¹ Matth. xxv, 12.

» reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite
 » a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis re-
 » quietem animabus vestris¹; » non monachis tantum loqui-
 tur, sed toti humano generi. Cumque jubet per angus-
 tam incedere viam, non illos modo, sed omnes homines
 alloquitur: et animam suam odio habere in hoc mundo,
 et similia omnia universis pariter præcepit. Cum autem
 non omnibus loquitur vel legem dat, idipsum nobis palam
 facit. Cum itaque de virginitate loqueretur, intulit, « Qui
 » potest capere capiat, » neque illud, « Omnis², » adjiciens,
 neque id in præcepti forma statuens. Sic etiam Paulus,
 nam Magistrum ubique imitari deprehenditur, cumque
 in idem argumentum incidisset, aiebat: « De virginibus
 » autem, præceptum Domini non habeo³. » Quod igitur et
 sæcularem et monachum ad idem cacumen pertingere opor-
 teat, et quod uterque lapsus eadem vulnera accepturus
 sit, ne admodum quidem contentiosum et impudentem
 deinceps negaturum puto.

XV. Hoc autem aperte demonstrato, age illud quoque
 inquiramus, quis facilius lapsurus sit. Certe hic non per-
 quisitione opus est; continentiam quippe is, qui uxorem
 habet, facilius servabit, utpote qui solatio multo fruatur:
 in reliquis autem non ita clara res est. Verum in illa quo-
 que re plures videmus conjugatorum cadere, quam mo-
 nachorum. Neque enim tot ex monasteriis ad nuptias tran-
 scunt, quot ex conjugali toro ad scorta. Quod si in cer-
 taminiis illis sibi facilibus usque adeo frequentius cadant;
 quid in aliis animi affectibus facturi sunt, ubi magis exa-
 gitantur quam monachi? Nam concupiscentia quidem hos
 vehementius stimulat, utpote qui nullum habeant cum
 mulieribus consortium. Reliqua vero ad hos prope acce-
 dere nequeunt; illos autem violenter adoriuntur, et a ca-

¹ Matth. xi, 28, 29. — ² Id. xix, 12. — ³ I Cor. vii, 25.

pite præcipitant. Quod si ubi violentiori bello premuntur monachi, frequentius superant, quam illi, cum quibus remissius agitur; palam est eos in cæteris, ubi non exagitantur, firmiter constituturos. Etenim pecuniæ amor, itemque concupiscentia deliciarum, potentiæ, reliquorumque omnium, facilius ab his, quam a sæcularibus, vinci solent. Quasi in acie igitur, atque in prælio, hanc belli partem leviorē esse dicemus, non in qua unus super alium et frequentes cadunt, sed in qua pauci et rari: sic et de his sententiam ferre par est. Siquidem avaritiam non ille, qui in medio rerum versatur, sed hic, qui in montibus residet, facilius superabit. Nam ille certe nullo negotio capiatur: is vero qui avaritia corripitur, cum idololatriæ annumerandus est. Ac monachus quidem propinquos et familiares non despiciet, si pecunias habeat, sed largiter iis illas effundet; ille vero non tantum eos despiciet, verumetiam lædet non minus, quam alienos. Quod profecto aliud idololatriæ genus est priori longe gravius. Ecquid alia omnia recensere opus, quæ cum a monachis facilius superentur, sæculares cum vehementia dejiciunt? Cur ergo non times? cur non trepidas, dum hanc vitam agis, ubi a nequitia cito capieris? Num tibi parvum quid videtur esse idololatria teneri, et infidelibus deteriorem esse, Deique servitium operibus abnegare, quæ omnia facilius, quam monachi, patientur ii, qui sæculo addicti sunt? Vides-ne quod mera fictio metus iste sit? Nam si metuendum esset, non illis certe metuendum, qui procellas fugiunt, vel illis qui ad portum festinant, sed iis, qui procella et tempestate jactantur. Citius enim hinc naufragia timenda, quod plura sint perturbantia, et segniores ii, qui resistere debent. Hic vero non tot fluctus habentur, sed magna tranquillitas, majorque diligentia eorum, quos adversus illa pugnare oportet. Quamobrem nos in deser-

tum trahimus eos, non ut sacco induantur, non ut cinerem substernant tantum; sed imprimis ut vitia fugiant, eligantque virtutem. Quid igitur? Omnes-ne conjugati peribunt? Non equidem id dico; sed majoribus eos laboribus obnoxios esse, si salutem consequi velint, idque ob imminentem necessitatem. Nam is, qui solutus est, facilius curret, quam is qui est vinculis obstrictus. Ergo majoribus ille præmiis donabitur, illustrioribusque coronis? Minime vero. Nam hanc ille sibi necessitatem imponit, cum liceret non imponere. Itaque quoniam, ut a nobis clare demonstratum est, iisdem sumus officiis obnoxii, quibus monachi, faciliorem percurramus viam, ad eamque filios attrahamus; ne illos demergamus, neve illos ad barathra, ut hostes et inimici, præcipitemus. Hæc enim si qui alii facerent, non adeo grave esset. Cum autem ipsi parentes, qui sæcularium rerum omnium experimentum acceperunt, qui operibus ipsis didicerunt frigidam admendum esse præsentium rerum voluptatem, adeo insaniant, ut alios ad eadem ipsa pertrahant, quoniam ipsi jam his frui per ætatem prohibentur; cum tamen se ipsos ex iis quæ præcesserunt, infelices prædicare deberent; illi contra, morti jam proximi et tribunali, pœnisque sibi deputatis, alios tamen præcipitent, quæ illis excusatio relinquatur? Quæ venia? Quæ misericordia? Non tantum enim peccatorum suorum pœnas dabunt, sed etiam eorum, quæ circa filios ausi sunt, sive illos supplantare potuerint, sive non potuerint.

XVI. At fortasse filios filiorum videre cupitis. Et quomodo illud, cum vos nondum patres sitis? Neque enim patrem facit generatio, quod ipsi quoque parentes fatentur, qui cum filios vident in extremum nequitiae devenisse, quasi non suos abjiciunt et abdicant: neque natura, neque generatio, neque simile quidpiam ipsos cohibere potest.

Ne igitur patres dignentur existimari eorum, quibus secundum philosophiæ rationem longe inferiores sunt. Sed cum illos hoc quoque modo genuerint, tunc nepotes etiam quærant, tunc enim tantum ipsos videre poterunt. Sunt enim illis filii, sunt utique, « Non ex sanguinibus, neque » ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex » Deo¹ » ipso generati. Hi porro filii non pecuniarum causa luctum parentibus afferent, non nuptiarum, non alterius cujuscumque rei gratia; sed illos omni cura liberos dimissos, majori voluptate afficiunt, quam si ipsi naturales eorum patres essent. Non enim eadem ratione gignuntur ac nutriuntur, qua illi; sed multo excellentius ac splendidius, quamobrem majore parentes voluptate afficiunt. Illud præterea adjiciam, mirum non esse eos, qui resurrectioni non credunt, de his lugere, quippe quibus hæc sola relinquatur consolatio. At nos qui mortem somnum esse putamus, qui præsentia omnia despicere docti sumus, qua tandem venia digni erimus, si de his lugeamus, filiosque videre cupiamus, atque hic relinquere, unde ipsi transmeare festinamus, ubi cum simus, ingemiscimus? Et hæc quidem ad eos, qui spiritualiores sunt, dicta sint. Si qui vero sint corporis amantes, atque huic sæculo penitus addicti, iis illud dixerim, primo, incertum esse an ex matrimonio filii sint secuturi; secundo, si nascantur, majorem esse mœroris causam. Non enim tantum lætitiæ, quantum mœroris accipimus, a quotidiana circa eos sollicitudine, anxietate et timore. Et cui, dices, relinquemus agros, domos, servos et aurum? Nam et hæc quoque illos conquerentes audio. Ei profecto, qui hæc antea hæreditario jure possessurus erat, nuncque tanto magis, quam prius, quanto horum tutior custos et dominus futurus est. Hæc enim antea multa pessumdabant, tineæ, diuturnum

¹ Joan. 1, 13.

tempus edax, fures, sycophantæ, invidi, futuri incertitudo, humanarum rerum instabilitas, mors tandem ipsa, et pecuniis et possessionibus istis filium tuum privasset, nunc vero omnibus istis superiores divitias reposuit, loco inviolabili reperto, ad quem nulli prædictarum pestium aditus esse potest. Is vero locus cælum est, nullis insidiis pervium, omni terræ solo feracius, atque ingenti cum sænore depositarum pecuniarum fructus metendos præbens iis qui ipsas deposuerint. Non igitur ea verba dicenda erant; sed si filius sæcularis esse maluisset, tunc flendum erat, tunc dicendum: Cui agros relinquemus? Cui aurum? Cui pecunias reliquas? Nunc autem tanta possessionis et domini copiam est, ut ne quidem post obitum illa excidat; sed tunc maxime eorum lucro fruatur cum hinc excesserimus. Quod si hic quoque eorum dominum et possessorem videre cupias, id quoque monacho magis, quam sæculari continget. Quis enim, dic mihi, potius dominus est, is-ne qui magna cum libertate impendit et largitur, an is qui præ avaritia ne contingere quidem audeat, sed suffodit ea, ab iisque abstinet tanquam sibi alienis? Qui illa inaniter ac temere impendit, an qui id convenienter agit? Qui seminat in terra, an qui in cælo? Qui sua omnia quibus voluerit erogare non permittitur, an qui ab omnibus ejusmodi vectigalia exigentibus liber evasit? Agricola namque et negotiatori multi undique sunt tributa persolvere cogentes, et suam quique partem repetentes: ei vero qui egenis sua erogare cupit, nemo talia comminatur; ita ut hic potius suorum dominus sit. An vero eum, qui meretricibus, ventri, parasitis, adulatoribus hæc effundit, gloriam suam in ignominiam vertit, salutem amittit, seque deridendum propinat, dominum dicas eorum quæ sic impendit; si autem ad veram gloriam utilitatemque, secundum Dei placitum cum multa prudentia illa expen-

dat, non item dicas? Annon idem facis, ac si quempiam perspicies in aquæductus et canales sua effundere, eorum dominum esse dicas; sin vero necessariis usibus impendere, eum quasi expensarum dominium non habentem lugeas? Imovero non iis qui temere absumunt, sed iis, qui in capitis sui perniciem id faciunt, isti comparandi sunt. Illæ namque expensæ clariorem, opulentio rem, et tutiorem faciunt hominem; hæ vero non turpem modo, et opprobrio dignum; sed damnationi prorsus obnoxium.

XVII. Quid ergo, inquires, annon post matrimonium ac susceptos liberos licebit hanc philosophiam in senectute amplecti? At quis nobis polliceatur, primo quidem nos ad extremam senectutem perventuros; secundo, si ad eam perveniamus, eandem prorsus mentem servaturos esse? Neque enim præstituti in vita temporis domini sumus: idque docuit nos Paulus cum dixit: « Dies Domini sicut fur » in nocte, ita veniet ¹: » neque rursus in eadem semper alacritate propositi cogitationes nostræ perseverant. Quapropter Sapiens quidam admonet his verbis: « Ne tardes » converti ad Dominum, et ne differas de die in diem, ne » forte dum tu moram trahis conteraris, et in tempore » ultionis pereas ². » Etiamsi vero eorum nihil esset incertum, nec sic quidem liberos nostros morari deberemus, neque tantum detrimentum negligere. Nam extremæ dementiæ esset, juvenem auxilio egentem, adversario vehementer instante, jubere sæcularibus immergi rebus; ita ut superatu facilis evaderet; postquam autem sexcentis vulneribus confossus, nulla ex parte sanus esset, tunc armare illum et excitare jacentem infirmumque. Ita sane, inquires, tunc enim levis pugna erit, facileque certamen, jam extincta concupiscentia. Quæ pugna, cum nullus adsit contra nos pugil? Ideo nec coronæ tunc illustres

¹ 1 Thess. v, 2. -- ² Eccli. v, 8, 9.

erant : « Beatus enim, qui portaverit jugum ab adolescentia sua; sedebit solitarius, et tacebit¹. » Hic sexcentis laudibus dignus, et beatitudinibus et præconiis, qui furentem naturam frenat, et in ipsa tempestatis vi scapham eripit. Verum ne super his rebus contendamus, concedamusque, si vis, tunc etiam bellum esse futurum. Sane si penes nos esset tempus certaminis statuere, jure tempus illud expectare liceret. Sin vero per totam vitam nobis dimicandum est, nempe ab ineunte ætate, sive a decennio, ex ea quippe ætate peccatorum rationem reddituri sumus, ut palam faciunt pueri illi, qui quod Eliseum irridere ausi essent, ab ursis devorati sunt, et nunc ex illa ætate præliandum est, qua bellum adversum nos gravissimum imminet, qua ratione tu tempus certaminibus constituis? Etenim si in tua potestate esset diabolo præcipere ut non irrumperet, vel pugnam committeret, hæc tua admonitio rationi non absona esse videretur; sin autem ex una parte ipsum pugnare sinens et telis impetere; nec jubeas quiescere, imo sponte succumbere, quid hoc damno deterius fuerit, furente nimirum inimico, cum qui impetitur armis exuere, et sic in ejus manus tradere? Juvenis est et infirmus? Ideoque majori cautione est opus, majorque diligentia adhibenda est. Hujusmodi autem virum in tranquillitate et quiete degere oportet, non in negotia se conjicere et in medio versari, ubi tumultus ingens ac perturbatio. Tu contra eos, quibus bellum acrius imminet, et per ætatem, et per infirmitatem et per imperitiam, et quod in rerum medio versentur; hos quasi re jam bene gesta et acquisita fortitudine, in medium trahis, nec sinis in desertum proficisci ut exerceantur et ad pugnam se comparent: quemadmodum si quis eum, qui millia posset erigere tropæa, juberet

¹ Thren. III, 27, 28.

rem bellicam quiete meditari et addiscere; imperitum vero qui pugnam ne quidem respicere posset, ideo pugnam committere juberet, ac majora ideo impedimenta poneret, quod res difficilis esset. Præterea vero id considerandum est, non licere post nuptias cuiquam suam esse dominum, sed alterutrum necessarium esse, aut cum uxore semper versari, si ipsa velit; vel si illa continenter vivere voluerit, ea dimissa in adulterium incidere. Quid me dicere opus est alia necessitatis vincula, liberos, rei familiaris curas, quæ omnem propositi alacritatem obtundere possint, multumque animæ torporem infundere?

XVIII. Quamobrem longe melius est, dominum sui ac solutum, a primæva ætate armis instruere: non ob ea quæ dicta sunt tantum, sed non minus etiam ejus rei gratia, quæ mox dicetur, nam qui versus finem vitæ hanc philosophiam aggreditur, omne tempus conterit, ut peccata possit in præterita ætate admissa ablueri; ejusque totum studium hac in re consumitur: sæpeque contingit ut non sat temporis habeat; et ex hac vita discedat vulnere reliquias secum ferens. At vero quia prima ætate se exuit, non hac in re tempus absomit, nec sedet curans vulnera, sed ab exordio præmia accipit. Ac illi quidem satis est sarcinendis cladibus omnibus pugnam inire; hic autem ab ipso cursus ingressu tropæa erigit, et victorias victoriis addit, velut Olympici certaminis victor, qui a prima ætate per victoriæ proclamationes ad senectam usque progressus, sic demum decedit innumeris coronis capite redimitus. Ex quorum itaque numero vis filium tuum esse? Eorumne qui magna cum fiducia ipsos Archangelos intueri possunt, an eorum qui stant in turba, et ultimum servant ordinem? Extremum namque sortientur omnino, si tamen possint ea omnia impedimenta transcurrere, quæ modo numeravimus: si nempe neque mors præmatura ipsos ab-

ripuerit, neque ab uxore postea impediti fuerint, neque tot vulnera acceperint, ut nec totum senectutis tempus ad illa curanda sufficiat; et si sententiam firmam semper et immotam servant. Cum enim hæc omnia concurrerint, tunc vix extrema occupabunt loca. Horum-ne igitur ex numero vis esse filium tuum, an eorum qui in phalangis fronte fulgebunt? Ecquis, inquires, ita miser, ut illa potius, quam hæc, optet filiis suis? Verum consuetudinem sectamur, et illos nobiscum esse volumus. Hoc ipsum et ego cupio, nec minus opto quam vos parentes, ut in paternam redeant domum et alimentorum vices parentibus referant, quibus reddendis vicibus his similes nunquam reperiant: verum hoc nunc ab illis non exigamus. Quomodo enim absurdum non fuerit si cum ad litterarum eos studia mittimus, longo eos tempore patria arcemus, et si ut artem quamdam mechanicam, aut aliam viliorem ediscant, domus propriæ aditu interdicimus, et in magistri domo prandere et dormire jubemus; cum autem non humanam quamdam disciplinam, sed cœlestem philosophiam adiaturi sunt, statim retrahimus, antequam id fiat quod optamus? Atque is quidem qui per extensum funem currere docetur, diu aberit domo, eos autem qui ex terra in cœlum avolare discunt cum parentibus claudemus? Quid hac absurditate possit esse deterius? Nonne agricolas videtis, etiamsi laborum fructum percipere gestiant, immaturos tamen illos nunquam demetere? Ergo nec filios nostros a deserti commoratione ante tempus abducamus; sed sinamus disciplinas altius imprimi, et plantas radicibus firmari. Etiamsi decem, etiamsi viginti annos in monasterio ali oporteat, ne turbemur, nec mœrore afficiamur; quanto enim diutius in gymnasio exercitabitur, tanto majores adipiscetur vires. Imo si placeat, ne tempus definiamus, sed terminus sit ille tantum, qui insitos fructus possit ad

maturitatem perducere; tuncque redeat ex solitudine, non autem antea. Nihil enim nobis proderit illa celeritas, nisi ut ad maturitatem nunquam perveniat. Qui enim ante tempus radicis alimento destituitur, is profecto ne adveniente quidem tempore utilis erit. Quod ut ne accidat, separationem illam patienter seramus; nec solum non urgeamus, sed si præmature redire velint, prohibeamus. Perfectum enim tunc lucrum accedet et patri et matri et domui et civitati et genti. Sin vero imperfectus redeat, ridiculus erit, probri expositus, aliisque noxius. Ne igitur detrimenti hujusmodi auctores simus. Nam cum peregre filios mittimus, tunc demum illos videre volumus, cum id persecerint, cujus causa profecti sunt: si ante redeant, non tantum ex reditu voluptatis capimus, quantum ex eo mœroris, quod frustra redierint. Qui igitur non summæ stoliditatis fuerit, tantam in spiritualibus non adhibere curam, quantam in sæcularibus? Atque ibi quidem filiorum separationem tam philosophice ferre, ut eam diuturniorem esse optemus, si de utili quopiam agatur; hic vero ita molles et animo fractos esse cum illi proficiscuntur, ut hac nostra pusillanimitate multa corrumpamus bona: et hæc cum plura solatia habeamus, non tantum, quod illi ad majora se conferant, et finem sint prorsus assecuturi, nullusque spei futurus sit obex; sed etiam quod ad ipsam separationem pertinet. Nam si peregrinationem illi longinquam susceperint, non facile est illos convenire, cum maxime parentes ad senectutem pervenerint; hic autem illos frequenter adire licet. Id ergo faciamus, cum illi nondum ad nos proficisci poterunt, ipsos adeamus, illorum consortio et colloquio fruamur. Hinc nobis ingens lucrum, magnaque voluptas aderit. Non enim conspectu tantum charissimorum filiorum lætabimur; sed ipsi maximum adepti fructum, domum redibimus: persæpe etiam cum illis ma-

nebumus, philosophiæ amore capti. Tunc igitur illos revocemus, cum vires nacti erunt, aliisque prodesse poterunt. Tunc illos retrahamus, ita ut communis lux fiat, et lucerna ponatur supra candelabrum. Tunc videbitis quorumnam filiorum patres sitis, quorumve ii, quos nunc beatos dicitis. Tunc philosophiæ lucra videbitis, cum insanabiles hominum morbos curaverint, cum ut benefici communes, patroni et servatores prædicabuntur, cum ut Angeli cum hominibus in terris conversati fuerint, cum omnium obtutum in se converterint. Imo potius, quæcumque dixerimus, nihil tale exhibere potest, quale ipsa experientia et operibus videre est. Hæc legislatoribus facienda erant, si uti conveniebat actum esset, nempe ut non juvenibus virorum ætatem adeptis timores incuterent. Sed eos dum pueri erant instituere et informare opus fuerat, nec postea minæ adhibendæ fuissent. Nunc autem hoc ipsum agitur, ac si quis medicus ægrotanti nihil dicat, nec ostendat quo pacto curandus sit morbus, deplorata autem valetudine, innumeras remediorum leges statuatur. Nam legislatores tunc nos instituere aggrediuntur, cum jam perversi sumus. Sed non ita Paulus, verum ab initio et a prima ætate magistros illis virtutis præficit, vitiis omnem aditum intercludens. Hæc quippe optima est disciplina, non prius vitia dominari sinere, et postea quærere quo pacto illa eliminari possint; sed omnia facere atque moliri, ut natura nostra nequitiae sit inaccessa. Quamobrem hortor, non modo illos, qui id facere vellent, cohibere, sed etiam ipsos suscipere, scapham eripere, et procurare ut secundo vento navigetur. Etenim si hanc omnes sententiam amplecteremur, et aliis posthabitis ad virtutem eos deduceremus, hoc solum operæ pretium, cætera vero omnia ascititia esse arbitrantur, tanta hinc contingerent bona, quanta si nunc dicam, jactantis more

loqui videar. Si quis autem scire cupiat, ex rebus ipsis probe cognoscet, ingentesque nobis gratias habebit, longeque majores Deo, cum viderit vitam illam cœlestem in terra germinantem, doctrinamque de futuris bonis ac de resurrectione, vel apud ipsos infideles obtinentem.

XIX. Quod autem hæc non jactantiæ verba sint, inde liquidum est, quod cum ipsis vitam eorum, qui in desertis versantur, enarramus: ad hæc nihil quod obijciant habent, sed fortiter repugnant et contendunt circa paucitatem eorum, qui ita perfecte se gerunt. Si vero in urbibus hunc fructum sereremus, bonaque disciplina et legem et initium acciperet; filiosque ante omnia moneremus, ut Deo amici fierent, spiritualesque disciplinas, vice omnium et ante omnes alias ipsos doceremus; tristitia cuncta abscederent, innumerisque malis vita præsens eriperetur, ac quod de futura dicitur, nempe aufugisse dolorem, tristitiam et gemitum, hinc utique consequeremur omnes. Nam si nec pecuniarum, nec inanis gloriæ cupido nos teneret, neque mortem timeremus, neque paupertatem, nec ærumnas damnum arbitraremur, sed lucrum maximum, non inimicitia, non odio persequi novissemus, non propriis unquam, non alienis animi ægritudinibus expugnaremur: sed humanum genus Angelis proximum esset. Ecquis hominum, inquires, hanc rem tam præclare gessit? Jure non credis, utpote qui in urbibus habites, et divinos Libros non legeris. Quod si eos qui in desertis versantur, et eos qui in spiritualibus libris memorantur nosses, didicisses utique et monachos et prius, quam illi, Apostolos, tum etiam justos, qui Apostolos præcesserunt, summa cum diligentia hanc ipsam philosophiam exhibuisse. Vitandæ ergo litis causa, demus filium tuum secundo tertiove ab illis gradu futurum: non exiguis tamen fruetur bonis. Non ad Petrum, non ad Paulum attinget, imo nec proxime ad eos accedet,

num ideo illum a posterioris gradus honore privabimus? Idipsum facis hæc proferens, ac si ita loquereris, quia non potest fieri lapis pretiosus, maneat ferrum, nec argentum nec aurum efficiatur. Cur in externis rebus non eodem uteris ratiocinio, sed prorsus contrario? Nam cum ad litterarum disciplinam mittis, non illum ad supremum fastigium esse ascensurum expectas, nec tamen ideo ab hoc studio retrahis, sed omnia quæ penes te sunt præstas, satisque esse putas si ad quintum vel decimum a primo eloquentiæ gradum filius tuus pertingere possit. Cumque filii vestri imperatori militent, non semper ad præfectorum gradum ipsos ascensuros esse putatis, nec tamen jubetis deponere balteum, neque ad regiæ limina accedere prohibetis; sed nihil non agitis, ut ne illic versari unquam desinant, satis esse putantes, si eos medio in loco positos connumerari videatis. Quid causæ est igitur, quod illic quidem, etiamsi majora consequi non liceat, pro minoribus tamen assequendis laboratis, etsi pro his quoque spes sit dubia; hic vero segnes estis ac deficitis? Quia nempe illorum magno desiderio tenemini: horum vero ne perquam minimo. Deinde quia id confiteri erubescitis, occasiones et obtentus excogitatis. Itaque si illud plane velletis, nihil eorum vobis impedimento esset. Ita enim res se habet, si quis aliquid vere amet, licet non totum, nec summum consequi possit, vel medium, vel gradum etiam longe inferiorem nancisci peroptat. Nam qui vino et poculis deditus est, etiamsi optimum et suavissimum vinum habere non valeat, ne id quidem quod vilius est unquam contemnet. Rursum avarus, etiamsi nec lapides pretiosos, nec aurum, sed argentum solummodo quis præbeat, summas illi gratias habebit. Talis res est concupiscentia, adeo tyrannica, ut ei, quem semel ceperit, omnia pati et sustinere suadeat. Ita ut hæc verba, si non simulate tantum

prætendantur, postulent ut quis cooperetur et laborem adeat. Ejus enim est, qui aliquid concupiscit, non impedire quominus fiat, sed ut fiat omnia moliri. Etenim qui ad Olympica certamina descendunt, etsi sciant unum ex tanta multitudine victorem fore, laborant tamen atque fatigantur: tametsi hic atque illic non par ratio est, non solum ob certaminum finem; sed etiam quod illic necesse sit unum duntaxat coronatum abire; hic vero præcellentia, et inferior conditio non in eo sitæ sint, quod alter non coronatus, alter coronatus abscedat, sed quod alius splendidiorem, alius minorem acclamationem obtineat; sed tamen omnes sortiantur, Denique si vellemus a principio informare filios, et educare cupientibus tradere, fieri sane posset, ut in primo castrorum starent ordine; neque enim Deus tantam animi alacritatem, tantum studium sperneret, sed manum porrigeret, imaginique formandæ operam daret. Illa vero operante manu, fieri nequit ut quid gestorū excidat; imo fieri nequit ut ad culmen splendoris et gloriæ non perveniatur, si modo ea, quæ penes nos sunt, sequerentur. Nam si mulieres a Deo impetrare potuerunt, ut sibi ad liberorum curam opitularetur, multo magis nos, si velimus, id consequi poterimus. Alias quidem, ne longius excurrat oratio, prætermittam, ac licet multas proferendas habeam, unam tantum commemorabo.

XX. Anna quædam erat Judæa mulier; hæc filium peperit unum: cumque non speraret se alium parituram esse, quippe quæ hunc vix postque multas lacrymas peperisset, nam sterilis erat, videns æmulam suam sibi ideo frequenter insultantem; nequaquam id fecit, quod vos agitis; sed susceptum filium, illo tantum tempore apud se retinuit, quo necesse erat, ut ablactaretur. Cum autem lacte amplius non egeret, sumptum statim obtulit Deo,

nec ut in paternam veniret domum rogavit unquam; sed semper in templo Dei ille morabatur. Si quando illum videre cuperet, utpote mater, non evocabat ad se puerum, sed ad illum cum patre ascendebat, ab illo abstinens, quia in donum consecratus erat. Adeoque strenuus et magnus adolescens evasit, ut Deum ab Hebræorum gente, ob late effusam ipsorum nequitiam, aversum, non oracula fundentem, nec visionem ullam præbentem, per virtutem suam attraheret, et impetraret ab eo ut eadem ipsa præberet, quæ antea, et prophetiam, quæ avolaverat, restitueret. Hæc autem potuit, non matura jam ætate, sed cum adhuc puerulus esset. « Non enim erat, inquit, visio dis-
 » tinguens, et verbum pretiosum erat ¹. » Attamen hoc in rerum statu, Deus illi frequenter oracula reddebat. Tantum confert emolumenti, Deo semper quæ possidemus concedere, et a cunctis abscedere, non a pecuniis tantam et a possessionibus, sed ab ipsis filiis. Nam si hoc in anima nostra facere jubemur, multo magis in cæteris omnibus. Id quippe Abraham patriarcha fecit, imo quidpiam multo majus, ideo cum longe majori gloria filium recepit. Tunc enim maxime filios habemus nostros, cum illos Domino tradimus. Longe quippe melius iis ille, quam nos, præerit, quia majorem illorum curam gerit. Nonne id videtis in divitum quoque domibus fieri? Etenim ibi eos, qui infimo loco cum patribus morantur, non usque adeo illustres videas, neque tanta potestate præditos: ii autem quos Domini sui a parentibus abduxerunt, suoque ministerio deputarunt facultatumque custodes constituerunt, majori dominorum benevolentia potiuntur, fidi habentur, tantoque conservis clariores sunt, quanto domini domesticis. Quod si homines ministros suos tanta benignitate et benevolentia prosequuntur, multo magis infinita illa bonitas,

¹ 1 Reg. iii, 1.

Deus. Sinamus igitur illos ministrare, non in templum adducentes ut Samuëlem, sed in ipsum cœlum cum Angelis et cum Archangelis. Quod enim cum illis ministraturi sint, et servituri ii, qui hanc philosophiam susceperunt, cuique palam est : ubi non sibi tantum, sed vobis etiam majori cum fiducia prospicient. Nam si quidam parentum gratia nonnulla consolatione potiti sunt, multo id magis filiorum causa parentes consequentur. Illic enim naturæ tantum jus aderat, hic etiam educationis, quod multo majus jure naturæ est. Atque hoc vobis utrumque ex divinis Scripturis confirmabo. Ezechiam enim virtute pietateque præditum virum, cum tantam ex rebus gestis fiduciam non haberet, ut posset contra tam ingens periculum consistere. ob patris virtutem servaturum se dicit Deus : « Pro-
 » tegam, inquit, civitatem hanc, ut servem eam propter
 » me, et propter David puerum meam ¹. » Paulus autem de parentibus Timotheo scribens dicebat : « Salvabuntur au-
 » tem per filiorum generationem, si permanserint in fide,
 » et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate ¹. » Job quoque, ut et aliis laudavit Scriptura, nempe quod justus, verax ex religiosus erga Deum esset ; sic etiam ex filiorum cura : quæ in hoc sita erat, non quod aurum ipsis coaccervaret, non quod gloriosos et illustres faceret ; sed qua in re ? Audi Scripturam dicentem : « Cum consummati es-
 » sent dies convivii illorum, mittebat Job, et purificabat
 » eos, surgensque mane offerebat pro illis sacrificium secundum numerum eorum, et vitulum unum pro peccato,
 » pro animabus eorum. Dicebat enim Job in corde suo,
 » Ne forte filii mei in mente sua mala cogitaverint adversus
 » Deum ³. » Num qua vobis erit demum excusatio, talia audentibus ? Nam si ille qui ante gratiam, ante legem, qui nulla imbutus fuerat disciplina, tantam filiorum curam

¹ 4 Reg. xix. — ² 1 Tim. ii, 15. — ³ Job. i, 5.

gesserit, ut pro occultis etiam peccatis tremere: quis nos excusaturus est, qui in gratia sumus, qui tot doctores nacti sumus, tot exempla habentes, tot admonitiones, qui non modo pro incertis non timemus, sed etiam certa contemnimus; nec contemnimus tantum, sed eos, qui hæc emendare volunt pellimus? Abraham quoque, ut prius dixi, cum aliis præclare gestis, hoc quoque splendidum facinus edidit.

XXI. Tanta igitur exempla habentes, paremus Deo famulos, probatosque ministros. Nam si is, qui athletas civitatibus alit, militesque regi exercet, magno donabitur honore, quantum nos donum accepturos esse par est, qui tam strenuos, tantos viros, imo potius Angelos Deo alimus? Omnia ergo faciamus, ut illis pietatis opes relinquamus, quæ manent, et excedentes e vita comitantur; quæ non in hac vita solum, sed etiam illic maxime nobis proderunt. Nam sæculares divitiæ non excedentes e vita comitantur, imo hic ante nos pereunt, ac sæpe possessores perdunt suos. Hæ vero et hic et illic firmæ erunt, et magna cum securitate possidentes se conservabunt. Etenim res ita se habet: qui terrena spiritualibus præfert, et his et illis excidet; qui vero cœlestia concupiscit, terrenis etiam potietur. Non mea sunt hæc verba, sed ejus, qui hæc præbiturus est, Domini: « Quærite, inquit, regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis¹. » Quid huic honori par esse possit? Cura, inquit, spiritualia, mihi vero omnia tua dimitte. Ac si quis pater filii amans, domus curam, domesticorum regimen aliorumque omnium sibi assumerat, filium vero, ut uni philosophiæ vacaret admoneret; sic et Deus facit. Morem itaque geramus, et quæramus regnum Dei, et sic plane filios nostros præclaros videbimus, nosque cum illis splendidi erimus, ac præsen-

¹ Matth. vi, 33.

tibus fruemur, si futura et cœlestia tantum amemus. Hæc obtemperantibus vobis magnam asserent mercedem; repugnantibus autem et non morem gerentibus, gravius supplicium. Neque enim licet ad excusationem confugere ac dicere, Nullus erat, qui hæc doceret. Certe antequam nos hæc diceremus, hæc defensio sublata erat, quippe cum ipsa natura accuratam habeat bona a malis discernendi vim, et hæc philosophia ubique proposita sit, hujusque vitæ mala satis sint, ad ejus amatores in sollicitudinem fugandos. Etiam si igitur taceremus, ut dixi, omnis excusatio sublata esset. At multo magis nunc post hos adeo prolixos editos libros, tantamque admonitionem, tum ex rebus ipsis, tum, quæ etiam clarior est, ex divinis Scripturis. Ac etiam si domi manentes possent non penitus perire, sed extremam salutis sortem adipisci; ne sic quidem pœnas effugere possemus, si eos qui ad diligentiores vitam festinarent prohiberemus, atque in sæcularibus rebus delineremus eos, qui in cælum avolare gestirent. Cum autem id fieri nequeat, sed omnino pereundum esse constet, ac de extremis periculum sit; quam tandem veniam, quam excusationem habituri sumus, si non modo propriorum peccatorum, sed eorum etiam, quæ postea filii admiserint, pœnas in nos ipsos gravissimas petrahamus? Neque enim puto illos tam graves daturus esse pœnas pro iis, quæ postea deliquerint in hos fluctus pertracti, quam vos, qui in hanc illos necessitatem induxistis. Nam si ei, qui unum scandalizaverit, cum mola in mare demergi expedit; quæ tandem pœna, cui cruciatus satis erunt illis, qui sævitiam tantam et immanitatem in liberos proprios ostendunt? Quocirca rogo contentionem remittatis, sitisque philosophorum filiorum patres. Neque id dicendum est, quod multos prætere audio. Quid illud est? Cum videremus, inquit, illos ad finem pervenire non posse,

ideo illos prohibuimus. Etiam si enim id clare praevidisses, non autem conjectando solum, multi enim, qui lapsuri putabantur, steterunt; si, inquam, illud certo praevisisses, ne sic quidem illum retrahere oportuit. Neque enim si quospiam ad lapsum pronos, arreptos praecipitemus, id nobis ad excusationem satis esset, sed id ipsum nos imprimis condemnaret. Cur enim non permisisti ut ex illius segnitie lapsus contingeret, sed praevergens peccatum illud rapuisti, totumque in caput tuum coniecisti? Imo, ut id fieret non permittendum erat; cur enim non omnia fecisti, ut ne rueret filius? Itaque quod scires ruiturum illum esse, ideo maxime supplicio dignus es. Nam eum qui id praevidet, non praecipitare, sed manum porrigere oportet, majoremque sollicitudinem exhibere, ut qui lapsurus est, fortiter consistat; sive tandem stare possit, sive non possit. Nam quae penes nos erant omnia exequi oportebat, etiam si alii nihil inde lucri consecuturi erant. Cur hoc, et quare? Ut non a nobis, sed ab illis ratio a Deo expeteretur. Quod et ipse ei qui talento accepto nihil lucratus erat exprobrans dicebat: «Oportebat enim te, inquit, pecuniam» committere nummulariis, et ego veniens cum usura exegissem illam¹. » Obtemperemus igitur hæc monenti, ut supplicium effugiamus. Neque enim Deum cum hominibus fallere poterimus, qui scrutatur corda, et omnia in medium agit, qui ubique etiam de filiorum salute rationem a nobis expetit. Si enim is, qui pecuniam non deposuerat, tantas poenas dedit, qui deponere volentes impedit, quid patietur? Non solum enim si filii vestro consilio in secularia negotia devolvantur; sed etiam si impetum vestrum fortiter ferentes, ad montes se recipiam, idem supplicium imminet iis, qui ipsos impedire voluerint. Quemadmodum enim qui ad philosophiam hortatur, sive persuadeat, sive

¹ Matth. xxv, 27.

non, perfectam mercedem habet: nam totum id fecit, quod penes se erat; sic et qui aliquem perdere voluerit, sive læserit, sive non læserit, eodem supplicio punietur, nam quod potuit, totum implevit. Itaque etsi nihil potueritis ad generosos filiorum animos dejiciendos et subvertendos, conatus saltem vestri tantas pœnas dabit, quantas ii qui dejecerint. Hæc igitur universa cogitantes, missis cavillationibus omnibus, studeamus generosorum filiorum patres esse, Christiferorum conditores templorum, athletarum cœlestium curatores, ungentes, erigentes, undique commodis illorum consulentes, ut illic coronarum consortes efficiamur. Sin autem contenderitis, filii quidem, si fortitudine valeant, vel invitis vobis ad hanc pervenient philosophiam, universisque fruentur bonis; vobis autem id continget, ut immensum vobis cruciatum congeratis, tuncque dicta nostra laudetis, cum ex iis laudibus nihil utilitatis percipere licebit.

COMPARATIO

*Potentia, divitiarum et excellentia regis, cum monacho
in verissima et christiana philosophia vivente.*

I. Ego cum intuear ex hominibus complures quæ bona esse videntur¹, ea majori et amore, et admiratione sectari, quam quæ natura ac virissime bona sunt : necessarium esse reor, brevi oratione de utrisque hic agere, et componere inter se tum quæ vulgo neglectui sunt, tum quæ magno mortales studio sequuntur, ut trorumque differentiam edocti, illa quidem ut seria, ac salutaria magni faciamus, hæc autem tanquam nihili æstimanda contemnere discamus. Igitur magnopere expetuntur divitiæ, principatus, imperium, gloria, ac beatos quidem vulgus eos ducit, qui gentium principes sunt, qui splendidis vehiculis feruntur, qui præconum clamorem, ac satellitium magnum assequuntur. Contra philosophantium vita, et eorum qui monasticum institutum delegerunt, despicabilis est : atque illi quidem dum foras prodeunt, ad sese contuendos populum ipsum convertunt : hi autem sicubi apparuerint, nullius oculos, aut certe perpaucorum ad sui spectaculum trahunt : et præterea horum nullus similis esse concupiscat ; illorum vero omnes. Quanquam principatum quærere gentis alicujus imperio potiri, arduum sane ac supra vulgarium hominum vires, ac quorum animos imperii amor incessit, iis magna pecunia opus : monasticam vero vitam eligere, Dei cultui vitam suam mancipare, æque omnibus proclive ac facile. Adde quod principatus possessio una

¹ Vide D. Guillon, tom. xviii, p. 262-268.

cum vita hac desinit, seu verius dicam, vivos item sui amatores destituit : atque etiam multos in periculum, vel certe magnam in ignominiam coniecit. At monastica vita justos hic bonis multis cum repleverit, a vitæ exitu ornatos ac hilares ad Dei et Patris tribunal ducit, quo tempore eorum qui imperio functi fuerint bonam partem, magnas peccatorum in vita admissorum pœnas luere videas. Age itaque conferentes inter se tum philosophiæ bona, tum ea quæ in hac vita principatus ac gloriæ bona esse videntur, utrorumque bonorum discrepantiam perdiscamus : sic enim collata apertiora fient : quin potius, si placet, ipsum bonorum fastigium, regnum intelligo, cum philosophia comparantes, utriusque possessionis fructus contemplemur diligenter edocti, quibus rex, quibus rursus philosophus imperet. Rex igitur urbium, regionum tum multarum gentium imperium gerit, magistros militum, præfectos, exercitus, populos, senatus, suo unius nutu regens : at vero qui se ipse totum Deo dedit, solitariamque vitam elegit, iræ, invidiæ, avaritiæ, voluptati, cæterisque animi morbis imperat, assidue speculans, ac meditans, quemnam in modum non committat, ut suum animum obscœnis affectibus subjiciat, neu amaræ tyrannidi ratio inserviat, sed supra res humanas omnes cogitationem semper erectam habeat, Dei timorem animi morbis præficiens. Hujusmodi igitur imperium rex, hujusmodi item principatum monachus adeptus est : ut justius quidem hunc regem voces, quam eum qui purpura indutus, ac corona ornatus splendescit, throno in aureo sedens.

II. Nam is demum vere rex est qui iram, qui invidiam, qui voluptatem cohibens, omnia sub Dei lege agit, mentem liberam servans, neque patiens voluptatum dominationem animo suo imperitare. Talem equidem regem libens viderem, et terræ, et mari, et civitatibus, et populis, et

exercitibus jura dantem. Quisquis enim animi affectibus rationem magistram præfecerit, is parvo admodum negotio et hominibus una cum divinis legibus præfici possit, ut eundem patris loco subditi habeant, cum omni mansuetudine civitatibus consuetudinis suæ copiam facientem. Qui vero hominibus imperare cum videatur, iræ tamen, ambitioni, voluptatibus servit : hic primum subditis suis ridiculus videri possit hoc ipso, quod coronam quidem gestat gemmis intertextam, et auream, temperantiæ vero corona minime insignis est : et purpureo quidem vestitu toto corpore fulget, animum autem inornatum habet. Deinde hic ne administrandi quidem imperii scientiam habiturus est. Qui enim sibi ipsi imperare nescit, hic quo tandem modo alios legibus regere poterit ? Quin si id belli genus, quod uterque sibi peculiariter gerendum sumpsit, spectare volueris, invenies hunc cum dæmonibus depugnantem, eundemque et superantem, et vincentem, et a Christo coronam capientem : utpote qui ad pugnam accedat divino sustentatus auxilio, cælestibus armis communitus, ut necesse quidem sit victoriam ab ipsius partibus stare ; cum interim regem illum cum Barbaris bellantem cernas : quanto autem hominibus dæmones terribiliores sunt, tanto splendidior est qui hos superat, eo qui illos vincit. Quod si utriusque belli causam perdiscere cupis, magnam profecto inæqualitatem reperiēs. Alter enim pro pietate ac Dei cultu cum dæmonibus bellum gerit, vel urbes, vel pagos ab errore cripere desiderans : alter vero cum Barbaris digladiatur pro lacis, finibus, opibusve raptis, illum avaritia, vel injusti principatus ambitione ad pugnam provocante : ubi certe plerique sæpe reges majora cum appetivissent, jam parta amisere. Itaque tum principatus, tum ipsa bellorum genera arguunt, eo usque inter se discrepare et regem, et eum qui vitæ suæ studium

Dei cultui addixit. Sed tamen eosdem illos exacte utique pernoscas, si ad utriusque vitam, quotidianaque gesta examinanda descenderis. Revera enim hunc invenias cum prophetis versantem, Pauli sapientia animum exornantem, assidue a Mose ad Hesaïam, ab Hesaïa ad Joannem, a Joanne ad alium quempiam transeuntem : at regem assidue centurionum, præsectorum, et spiculatorum consuetudine utentem. Porro solitum esse videmus, cum quibus assidue quis versatur, horum mores similes habere. Itaque qui solitarius vivit, is animum suum ad Apostolorum et Prophetarum mores conformat : at rex ad mores ducum, satellitum, scutorum, hominum vino servientium, voluptatibus indulgentium, bonam diei partem in potu conterentium, denique nullius rei necessariæ, aut honestæ scientiam, vino impediante, callentium. Hac ergo ratione monasticam vitam convenit ea beatiorem dicere, quæ principatu, quæ regno, quæ sceptris constat.

III. Quod si et noctis tempus examinare voluerimus, monachum quidem videbimus Dei cultu ac precibus insignem, multo ante gallinaceos tempore canentem, Angelis convictoribus utentem, cum Deo colloquentem, cœlestibus bonis fruentem : eum vero qui multis gentibus, multis populis, atque exercitibus præest, quique terra ac mari late imperat, in lecto distentum ac stertentem. Ille quidem bicis iis alitur, qui altum ab eo somnum minime exigant : hunc autem deliciæ consopiant et potus, eundem in lectulo ad ipsum usque diem detinens. Jam monacho et vestis et mensa moderata, et convictores ejusdem virtutis æmuli : at regem necesse est et lapillis et auro superbum esse, mensamque apponere splendidam, tum convictoribus uti, siquidem imprudens ille fuerit, sua stoliditate dignis ; sin autem mentem habeat, temperansque sit, probis fortasse et justis, sed tamen vitute iis quos

ante dixi, longe inferioribus : ita rex ut philosophiæ deditus sit, tamen ne tantillum quidem ad monachi virtutem propius accedere queat. Etenim in itineribus faciendis, subditis gravis est, præterea et urbem habitans, et pace fruens, et bello operam dans, tum tributa exigens; tum exercitus colligens, tum captivos agens, et dum victor, et dum victus est : nam dum victus est, subditos propriis malis replet : victor autem intolerabilis est, tropæis se ornans atque altum sapiens, cum militibus præbens licentiam rapiendi, deprædandi, viatores injuria alliciendi, urbes obsidione cingendi, pauperum domos depopulandi, ab iis a quibus excepti fuerint ea quotidie exigendi, quæ nulla lex permittit, idque per causam priscæ alicujus consuetudinis iniquæ et injustæ. Cum interim divitem per hujusmodi mala rex minime lædit, sed de paupertate tantum male meretur : perinde quasi vere ille divites vereatur. At vero non sic monachus, qui simul ut conspectus fuerit, statim tam divitibus quam pauperibus donum aliquod afferens, utrisque æque munificum se præstat, uno tantum amictu toto anno utens, tum aquam libentius bibens, quam generosum vinum alii ; pro se quidem nullam neque parvam, neque magnam a divitibus gratiam postulans : pro indigentibus autem tum multas, tum continuas, easque utrisque conducentes, hoc est, tam iis qui largiuntur, quam iis qui accepturi sunt. Sic fit, ut communem ille agat medicum divitum juxta et inopum, illos peccatis liberans per bonam admonitionem, hos ab indigentia eximens. At rex tributa dum minus gravia esse jubet, divitibus magis, quam pauperibus usui est. Idem dum contra facit, paucarum facultatum dominos lædit : nam diviti tenuem admodum jacturam attulerit tributorum acerbitas : at eadem pauperum domos tanquam torrens distrahit, fletu complens pagos : cum interim neque senectus iis mi-

serabilis est, qui tributa exigunt, neque mulierum viduitas, neque liberorum orbitas, quinimo proterve agendi finem nullum illi faciunt, communes quidam regionis hostes, quæ tellus nequaquam tulit, ea ab agricolis exigentes.

IV. Age vero et illud insuper examinemus, quanam in parte monachus, qua contra in parte rex subditis beneficus sit. Igitur hic quidem aurum largitur, ille vero spiritus gratiam: præterea idem hic dum bonus est, paupertatem solvit, ille autem animas dæmonum tyrannide oppressas precibus liberat: ac si quis forte hujusmodi calamitate afflicteretur, is regem tanquam inanime quidpiam præterit, ad monachorum vero habitaculum confugit, quasi qui conspecti lupi timore ad venatorem gladium manu gestantem fuga contendit. Etenim quod venatori gladius, id preces sunt monacho: neque sane sic lupos gladius, ut dæmonas justorum preces terrent. Itaque non nos modo ad sanctos monachos, dum rei usus postulat, confugimus, sed vel reges ipsi ad eosdem in temporibus formidandis, haud aliter quam famis tempore mendicantes ad divitum domos, confugiunt. Nonne Achab Judæorum rex per famem, et annonæ charitatem, in Eliæ precibus spem posuit suam? Nonne Ezechias illud idem imperium¹, illum eundem principatum obtinens, æger, ac jamjam moriturus, instantem sibi mortem cum videret, ad Prophetam confugit, tanquam morte potentiolem, ac vitæ largitorem? Atqui bello erumpente, Palæstinaque in tantum adducta periculum, ut funditus excidenda esset, Judæorum reges dimisso exercitu, dimissis peditibus, sagittariis, equitibus, ducibus, centurionibus, ad Elisei preces se receperunt: existimabant enim Dei servum sibi multarum myriadum instar fore. Itidem et Ezechias rex bello persico

¹ 4 Reg. xx, 1.

instante, cum urbis excidium immineret, civibusque qui pro mœnibus starent, jam tremantibus, metuentibus, ac perinde commotis, ut commoveri homines solent, quoties vel tonitruum vel terræ motum omnia quatientem expectant, Ihesaïæ preces multis Persarum millibus opposuit, neque sua illum spes fefellit. Nam simul ut Propheta manus in cœlum subtulit, statim Deus sagittis e cœlo missis persicum bellum confecit : reges crudiens, eo se loco ipsius ministros habere debere, ut eos omnes communes esse terræ servatores existiment, ut hac quidem ratione edoceantur per justorum exhortationes, ad omne bonum atque humanum opus invitati, tum consilia revereri, tum bonis admonitionibus obtemperare. Proinde non ex iis solum quæ dixi, utriusque discrimen cognoscere licet; sed si usuvenerit et hunc et illum deturbari : hunc quidem virtute, illum autem regno privatum; hic parvo admodum negotio ad se redit : ac statim per preces, per lacrymas, per mœrorem, per pauperum curam, peccatis abstersis, de integro facile ad pristinum principatum recurrit. At rex solio dejectus cum fuerit, tum demum multis sane sociis indiget, multis item armatis militibus, equis, pecuniis, periculis : denique salutis suæ spem in aliis sitam habet. Monachus vero salutem celeriter voluntati suæ, studio, ac sententiæ mutationi comitem habiturus est. « Regnum enim cœlorum, inquit ille, » in vobis est¹. » Jam mors regi terribilis est, eadem philosopho minime molesta. Eum enim qui divitias, voluptatem, delicias, quorum gratia vitam agitare multi concupiscunt, despicit, necesse est migrationem ab hoc orbe haud ægre ferre. Quod si et hunc et illum jugulari contigerit, hic quidem pro pietate pericula sibi accerset, immortalem et cœlestem vitam morte sua comparans : at

¹ Luc. xviii, 21.

rex tyrannum aliquem, et cum qui imperium affectat, jugulatorem suum habiturus est, miserabile, idemque horrendum post cædem spectaculum; Monachum vero pro pietate jugulatum cernere, dulce atque salutare spectaculum est. Adde his quod monachus bonorum suorum affectatores habiturus est, æmulatores ac discipulos, bona ex parte comprecantes, ut ipsius similes evadant: at rex multos frustra in precibus sermones insumpserit, Deum rogans, ut nemo existat, qui regnum affectet. Præterea illum interficere nullus audeat, cum existimet impium se in Deum futurum, si eum sustulerit: huic vero multi jugulatores ingruunt, tyrannidis affectatores. Quamobrem alter milites adhibet corporis sui custodes, alter urbes precibus suis tanquam muro communit, neminem timens, cum rex perpetuo in timore, continua in cædis expectatione vivat: secum enim circumfert avaritiam periculosam, pro qua monachus tutam præ se fert salutem. Proinde de rebus quæ nos in præsentī vita circumstant, abunde mihi dixisse videor. Quod si et certamen futurum examinare velimus, monachum quidem videbimus splendidum ac conspicuum rapi inter nubes, ad occursum Christi in aëra exemplo ducis, et institutoris hujus vitæ salutaris, omniumque virtutum. At rex, si quidem juste et humane imperium rexisse visus fuerit suum; hoc autem admodum rarum est; minorem salutem, minorem honorem sortietur: non enim idem, non, inquam, idem fuerit, bonus rex, et monachus summam in Dei cultu curam ponens. Sin autem malum et importunum vixisse cum constiterit, ac multis malis orbem replevisse: quis tandem enarrare possit calamitates eas quas sustinere cum videbis, igni exustum, flagellatum, cruciatum, denique ea patientem, quæ neque verbo exprimi, neque re ipsa tolerari possunt? Hæc omnia reputantes, atque ediscentes, oportet non di-

yites admirari : etenim constat horum dominum ne tantillum quidem ad monachi virtutem propius accedere. Ergo ubi conspexeris divitem veste ornatum, auro superbum, curru vectum, incessu magnifico incedentem, ne hominem beatum dixeris. Temporarie enim divitiæ, et quidquid bonum esse videtur, una cum vita hac corrumpitur. At monachum ubi videris solum incedentem, humilem, mansuetum, quietum, pacificum hominem æmulare, fac videre imitator philosophiæ ipsius, fac preceris esse justis similis. « Petite enim, inquit, et dabitur vobis¹. » Hæc enim vere sunt bona, salutaria, manentia, propter Christi benignitatem ac providentiam : cui gloria et imperium per sæcula sæculorum. Amen.

¹ Luc. xi, 9.

LIBER.

De Virginitate.

CAPUT I.

Hæreticorum virginitatem præmium non habere.

Virginitatis laudem Judæi aversantur¹ : neque mirum, qui ipsum quoque natum ex virgine Christum ignominiis affecerint : admirantur ac suspiciunt exteri ; sola autem colit Ecclesia Dei. Nam hæreticorum virgines ego virgines esse minime dixerim : primum quod castæ non sint, neque enim uni viro deponsæ sunt, ut vult Beatus ille Christi pronubus : « Despondi, inquit, vos uni viro virginem castam » Christo tradendam². » Nam id etsi de toto Ecclesiæ cœtu dictum est, tamen illas quoque hæc complectitur oratio. Quomodo igitur quæ viro uno non contentæ, alterum, qui non est, Deum superinducunt, castæ esse possunt ? itaque primum eam ob rem virgines non sunt. Deinde quod matrimonium damnando ad declinandas nuptias sunt progressæ : nam cum eas vitiosas esse sanxerint, præmia sibi virginitatis præripuerunt. Non enim qui vitia cavent corona donari, sed non plecti duntaxat par est. Atque id quidem videre est non solum nostris, sed externis etiam legibus ita constitutum : Qui cædem fecerit, inquit, necator : at non etiam additur, Qui cædem non fecerit, honore afficitur : fur plectitur, at non eum quoque, qui aliena non rapuerit, donum capere jusserunt : neque adulterum occidentes, ei qui alterius cubile non effringat, honorem

¹ Vide D. Guillon, tom. XVIII, p. 256-247. — ² 2 Cor. XI, 2.

sciverunt. Et merito sane : nam laudem et admirationem habere eorum est , qui virtute perfungantur , non qui vitia declinent : nam is eis honor satis est , si pœnam nullam sentiant. Itaque Dominus noster , qui temere et immerito fratri suo irascatur , ac fatuum vocet , ei gehennam est comminatus ¹ : non etiam iis , qui nec immerito irascantur , et a conviciis abstineant , cœleste regnum promisit : sed plus eo quiddam majusque requisivit : « Diligite , inquit , » inimicos vestros ². » Cumque vellet ostendere , perexiguum et vile , atque indignum præmio esse , fratres non odisse , proposito eo quod multo majus est , eum diligere et amare , ne id quidem nobis sufficere ait , ut honorem ullum consequamur : quid enim , si ea re nihil exteris præstamus ? Itaque alia nobis opus est accessio multo hac major , si quidem mercedem flagitamus. Neque enim quia te , inquit , gehennæ non damno , qui maledictis atque ira in fratrem abstinenceas , propterea te corona etiam dignum existima. Non enim tantillum humanitatis solum desidero : sed etiamsi nec convicium facias , et eum amare etiam dicas , adhuc infra hæres , et te apud publicanos collocas. Quod si perfectus , ac cœlo dignus esse vis , istic modo ne consiste , sed altius conscende , et natura ipsa sublimiorem cogitationem suscipe : id autem est inimicos diligere. Cum igitur undique hoc nobis constet , desistant hæretici frustra se affligere ; nullam enim mercedem accipient : non quia sit injustus Dominus , apagesis : sed quod imperiti ipsi et improbi. Quid ita ? demonstratum est fugæ tantum a vitiis nullum propositum esse præmium : ipsi autem quod matrimonium vitiosum ducerent , eo abstinerunt. Quo pacto igitur ob vitiorum fugam mercedem poscent ? nam ut nos qui non adulteremus , digni non erimus qui coronemur ; sic neque illi qui uxorem non ducant. Ita

¹ Matth. v, 22. — ² Ibid. 44.

enim eos illa die alloquetur, qui in nos sententiam dicturus est. Non equidem iis honores constitui, qui a vitiis solum se contineant : nam id apud me exiguum est ; sed qui virtutem omnem persecuti sint, eos in perennem cœlorum hæreditatem introduco. Quomodo igitur qui matrimonium fœdum ac flagitiosum credatis, ob flagitiorum fugam, præmia iis proposita, qui præclaras res gesserint, postulatis ? Ob id enim et agnos dextros collocat, et collaudat, et in regnum admittit¹, non quod aliena non raperint, sed quod etiam sua aliis impertiti sint : et cum cui quinque talenta credidisset, commendat, non quod non imminuisset, sed quod creditum auxisset, ac duplicatum depositum redderet. Quousque igitur non desistetis frustra currere, nequidquam laborare², temere pugilatu certare, aërem verberare³ ? atque utinam frustra modo : etsi non mediocris utique pœna est, qui graviter laboraverint, et præmium sperent laboribus majus, quem diem sibi gloriosum fore ducant, eo inter inglorios haberi.

CAPUT II.

Hæreticos virginitalis etiam pœnas pendere.

Nunc non id solum malum est, neque is ejus jacturæ modus, ut fructum nullum faciant, sed excipient alia multo iis graviora, ignis inextinctus, vermis immortalis, tenebræ exteriores, ærumnæ, afflictatio. Itaque centum nobis linguis, et angelica quadam vis opus sit, ut Deo pro ejus in nos cura dignas agere gratias possimus : ac ne sic quoque possi-

¹ Matth. xxv, 33. — ² Philip. ii, 16. — ³ 1 Cor. ix, 26.

mus; quopacto enim? Virginitatis labore et nobis et hæreticis par est; atque illis fortasse multo etiam major: laborum fructus impar: sed illos et vincula, et lacrymæ, et ploratus, et immortales manent cruciatus; nos Angelorum sortes, splendidæ lucernæ, et quod bonorum omnium caput est, sponsi consuetudo. Sed quamobrem eorundem laborum contraria præmia sunt? quod illi sanciendo legem divinæ adversariam virginitatem sunt amplexi: nos ut ejus voluntatem exequamur, id facimus. Deum namque velle omnes homines a conjugio abstinere, is testis est, qui Christum in se loquentem habet. « Volo enim, inquit, omnes homines » sic esse, ut ego sum continentes¹. » Sed qui nobis parceret et spiritum promptum, carnem infirmam esse sciret², id sub præcepti necessitatem non conclusit, sed ejus optionem animis nostris permisit. Nam si præscriptum esset atque lex, qui id perfecissent, honorem non consequerentur, sed illud audirent, Fecistis quod facere debuistis³: neque iis qui non essent assecuti ignosceretur, sed ex legum pœnas luerent. Nunc cum dixerit, « Qui potest capere » capiat⁴: » qui non possent, haud damnavit: qui possent, iis grave atque ingens certamen proposuit. Itaque et Paulus magistri vestigiis insistens. « De virginibus, inquit, » præceptum Domini non habeo, consilium autem do⁵. »

¹ 1 Cor. vii, 7. — ² Matth. xxvi, 41. — ³ Luc. xvii, 10. — ⁴ Matth. xix, 12. — ⁵ 1 Cor. vii, 25.

CAPUT III.

Matrimonii detestationem satanicæ immanitatis esse.

At vero neque Marcion, neque Valentinus, neque Manes eam moderationem tenuerunt: neque enim Christum in se loquentem habebant, qui ovibus suis parcit, et pro iis vitam impendit; sed homicidam illum, mendacii parentem¹. Itaque qui se audirent, omnes perdidierunt, eos hic inutilibus atque intolerandis laboribus prementes², illic in paratum sibi ignem una secum trahentes.

CAPUT IV.

Hæreticos virgines etiam gentibus miseriorese.

O vos etiam Gentibus miseriorese! nam Gentes quidem etsi gehennæ supplicia expectant, at hic saltem voluptatem, nuptiis frequentandis, pecunia cæterisque vitæ suavitatibus tractandis, capiunt: vos tormenta et ærumnas utrobique, et hic sponte, et illic inviti sustinetis. Illis pro jejuniis et virginitate nec mercedem tribuat quisquam, nec supplicium irroget: vos quorum nomine immensas laudes speratis, ob ea extremas pœnas luctis, et cum aliis auditis, « Discedite a me in ignem æternum, paratum diabolo » et angelis ejus³, » cum hoc vestro jejuniis et virginitate. Nam nec jejunium, nec virginitas per se bona vel mala

¹ Joan. x. — ² Id. viii. — ³ Matth. xxv, 41.

sunt , sed ex eorum qui ea exercent proposito alterutrum fiunt. Et Gentibus infructuosa ea virtus est : non habent enim suam mercedem, quod non Dei metu eam obierint : vos qui bello cum Deo gerendo , atque ejus operibus criminandis eam obieritis, non modo mercedem vestram non habetis, sed et plectemini : ac quod attinet ad dogmata, cum illis censebimini, qui perinde atque Gentiles vero Deo rejecto, deorum multitudinem invexeritis : quod ad vitam autem , melius cum illis quam vobiscum agetur : nam illis hoc solum damni est , nihil boni consequi ; vobis etiam supplicia pati : atque illis in hac vita omnibus frui licuit ; vos utrisque caretis. An pœna ulla gravior esse potest, quam supplicia, laborum ac sudorum præmium capere ? Adulter, defraudator, qui aliena suaviter abliguriat, et proximi bona rapiat , solatium aliquod habent , breve id quidem , sed habent tamen, quod eorum nomine plectantur, quorum hic fructum habuerunt. At qui paupertatem sponte init, ut illic locupletetur ; qui virginitatis labores , ut illic cum Angelis choreas ducat , is si repente ac præter omnem expectationem ob ea pœnas det, ob quæ ingens præmium speraverat , infandum quantum ex insperato eventu dolorem capiat. Ego enim eum conscientia æque atque flamma cruciatum iri existimo , cum in mentem veniet , qui parem secum laborem ceperint, cum Christo degere : se autem, ob quæ illi arcanis bonis fruuntur, ob ea extremas pœnas luere, et qui vitam egerit severam , gravius mulctari , quam dissolutos ac luxu perditos.

CAPUT V.

Hæreticorum virginitatem vel adulterio fædiorem esse.

Etenim hæreticorum continentia omni est libidine pe-
 jor. Hæc namque injuriam hominibus solum infert, illa
 cum Deo pugnat, atque infinitam illam sapientiam lædit.
 Ejusmodi laqueos suis cultoribus diabolus tendit : nam
 hæreticorum virginitatem vafritiei ejus procul dubio inven-
 tum esse, non ego, sed is auctor est, qui ejus consilia non
 ignorat. Quid igitur is ait ? « Spiritus manifeste dicit, quia
 » in novissimis temporibus discedent quidam a fide, atten-
 » dentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in
 » hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam haben-
 » tium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere
 » a cibis quos Deus creavit¹. » Qui igitur virgo fuerit quæ
 a fide deficit, quæ planos audit, quæ dæmonibus obtem-
 perat, quæ mendacium colit ? ecquid, inquam, virgo est,
 quæ cauterio inustam habet conscientiam ? nam virgo non
 solum corpore, sed etiam animo pura sit oportet, quæ
 sanctum illum sponsum exceptura est. Hæc tot inustis no-
 tis, qui tandem pura sit ? Nam si terrenas etiam curas ab
 hoc thalamo arceat necesse est, ut quæ cum iis ornata esse
 nequeat, quomodo cogitatione sacrilega intus obversante,
 virginitatis splendorem tueatur ?

¹ 1 Tim. iv, 1-3.

CAPUT VI.

Hæreticos virgines non animas solum, sed etiam corpora polluere.

Nam etsi ei corpus saluum est, animi tamen, quæ pars est potior, sunt corrupta consilia. Quid autem refert dissecto templo septa restare? aut quanti interest purum esse solii locum, solio sordibus inquinato? quanquam nec abest a piaculo: blasphemia enim atque impiæ voces cum intus formentur, intus in animo non manent, sed et linguam, ore prolatae, et aures, quæ suscipiant, polluunt, et velut mortifera venena in animum illapsa, radicem corroduunt quavis tinca gravius, cum eaque reliquum omne corpus perdunt. Quare si virginitatis definitio est, et animo et corpore sanctam esse: hæc quæ utramque in partem profana et scelerata sit, qui tandem virgo fuerit? At enim mihi et os pallidum, et graciles artus, et vilem amictum et aspectum præfert mansuetum. Et quid tum postea, si impudens est interior oculus? quid enim eo aspectu impudentius est, qui exteriores oculos inducat, res a Deo creatas velut vitiosas usurpare? « Omnis gloria filiæ regis est interior¹: » hæc orationis seriem invertit, et foris gloria amicta, omni intus sceditate laborat. Illud namque indignum facinus est, quæ modestiam erga homines summam præstet, eam in Deum creatorem suum extrema insania uti; et quæ virum vel intueri non sustineat, si quæ tamen in iis tales sunt, mortalium dominum impudentibus oculis spectare, contraque Excelsum nefaria loqui, buxea iis

¹ Psal. XLIV, 14.

facies est, mortuique similis. Ob id enim multis lacrymis ac lamentis dignæ sunt, quod non solum frustra, sed etiam in sui capitis perniciem tantum ærumnarum susceperint.

CAPUT. VII.

Virginem non vestitu, sed animo spectandam esse.

Vilis est amictus : at non in vestibus aut colore, sed in animo atque corpore virginitas est. Nam cum nec philosophum coma, aut baculo, aut abolla, sed moribus et animo metiamur : nec militem paludamento, aut balteo, sed robore et magnanimitate : annon absurdum sit virgini, rei tam præclaræ, et quæ humana omnia superet, capilli squallorem, vultus demissionem, ac pullam vestem, temere sane ac supine, virtuti ducere, nec ejus animo denudato, inde studia ejus accurate explorare ? At non id permittit, qui luctæ hujus leges sanxit : neque enim eos, qui in hoc certamen se conjiciunt, vestitu, sed dogmatibus et animo spectari jubet. « Qui enim certat, inquit, ab omnibus se continet¹, » scilicet quæ animi sanitatem infestent, et, « Nemo coronatur, nisi legitime certaverit². » Quæ sunt igitur luctæ hujus leges ? Audi eundem dicentem, vel potius in eo Christum certaminis auctorem : « Honorable est matrimonium, et torus immaculatus³. »

¹ 1 Cor. ix, 25. — ² 2 Tim. ii, 5. — ³ Hebr. xiii, 4.

CAPUT VIII.

Virgini erga conjuges factum detrimento esse.

Quid vero hoc ad me, inquit, quæ nuntium matrimonio remisi? Id enim, misera, id te perdidit, quod nihil tibi cum eo dogmate commune existimas. Itaque rem eam extremo contemptu prosecuta, et Dei sapientiæ contumeliam fecisti, et naturam rerum omnem criminata es. Nam si impurum matrimonium est, animantes etiam ex eo susceptæ, impuræ omnes sunt: atque adeo et vos: neque enim dixerim hominum naturam. Quomodo igitur virgo est, quæ impura? nam altera hæc, imò et tertia excogitata vobis scdeditas et impuritas est, ac quæ matrimonium velut flagitiosum refugistis, eo ipso quod refugistis, omnium estis flagitiosissimæ, virginitate stupro scdiore inventa. Quonam igitur loco vos ponemus? Cum Judæis? at non sustinebunt: nam et matrimonium colunt, et Dei creationem suspiciunt. An nobiscum? At Christum per Paulum dicentem audire noluistis, « Honorabile est matrimonium, et torus immaculatus. » Reliquum est igitur ut cum Gentibus porro consistatis. At illæ etiam vos ut se magis impios repellent. Nam Platonis sententia est, « Bonum fuisse qui hoc omne molitus est, » et, « Bonum nullius rei erga quemquam invidia tangi¹. » Tu malum ipsum appellas, et malarum rerum creatorem. Verum ne extimesce: habes doctrinæ consortes diabolum ejusque angelos; imo nec eos quidem: neque enim qui te in eum furorem induxerint, idem etiam sentire existimandi sunt. Nam scire

¹ Plato in Timæo.

eos Deum bonum esse, audi clamantes, nunc, « Scimus » te qui sis, Sanctus Dei ¹; » nunc, « Hi homines servi Dei » excelsi sunt, qui vobis viam salutis nuntiant ². » Et adhuc virginitatem jactabitis, de eaque gloriabimini, ac non potius abeuntes vestram deplorabitis ac lugebitis amentiam, qua vos diabolus velut manu captos colligatos in gehennæ ignem trahit? Matrimonium non iniisti? at non id virginitas est: nam quæ cum integrum esset nubere, detrectaverit, eam ego virginem dixerim: at cum eo interdictum dicas, non jam id recte factum tuis consiliis, sed legis necessitati tribuendum est. Quare Persas qui matres uxores non ducunt admiramur, Romanos non item. Hic namque ad unum omnibus id execrandum videtur, illic impunitas ea designandi effecit, ut qui ab eo concubitu abstinerent, laudarentur. Ad eundem modum et de matrimonio habenda quæstio est. Nos enim, apud quos id omnibus permissum sit, merito eos qui matrimonium non contrahant, miramur: vos qui id in malorum classem rejeceritis, nihil est quod laudem ex hac re captetis. Nam vetitis abstinere, id vero non est animi excelsi atque strenui: perfectæ enim virtutis est, non ea non committere, quæ si committamus, apud omnes improbi habeamur; sed iis excellere, quæ neque eos qui detrectent, eo nomine culpari patiantur, et qui suscipiant ac perfungantur, non opinione improbitatis solum liberent, sed etiam bonis accenseant. Nam ut eunuchos de virginitate laudet nemo, qui matrimonium non contrahant; sic nec vos: cum quod illis naturæ necessitas, id vobis sit corruptæ conscientiæ anticipatio: ac quemadmodum eunuchos corporis vitium ejusce rei gloria dejecit: ita vos diabolus, naturâ vobis salva permanente, sanis consiliis resectis, atque in necessitatem conjectos cœlibatus, cum laboribus urget, tum

¹ Marc. 1, 24. — ² Act. xvi, 17.

laudari non sinit. Matrimonium vetas; eam ob rem et cœlibatus mercedem non accipies, imo pœnas etiam ac supplicium lues.

CAPUT IX.

*Ad virginitatem hortari, nequaquam ejus esse qui
matrimonium vetet.*

Tu vero, inquit, non vetas? Apage ut tecum æque insaniam. Et qui, inquit, hortaris matrimonium non contrahere? quod virginitatem matrimonio longe præstantiorem sentiam: nec vero propterea matrimonium in malis pono, quin vehementer etiam laudo: est enim iis qui recte eo nû velint, continentiae portus, naturam effcerari non permittens. Nam legitimo coitu, quasi scopulis quibusdam objectis ad excipiendos libidinis fluctus, nos in summa tranquillitate collocat ac tuetur. Verum sunt quibus nihil opus sit eo præsidio, sed ejus vice jejuniis, vigiliis, chammæuniis, et reliqua id genus duritate, naturæ furorem cicurent. Hos cohortor matrimonium non contrahere, nec matrimonium veto. Interest autem inter hoc et illud plurimum, quantum scilicet discrimen est inter necessitatem et optionem. Qui enim consulit, liberum relinquit auditori quæ consulat, sequi: qui vetat, is ei facultatem eam præripit. Ad hæc qui cohortor, rem non improbo; nec qui se induci non patiatur, accuso: tu qui id damnes ac vitiosum ducas, et legislatoris, non consiliarii personam arripias, merito eos qui non obediunt, odisti: at non ego, sed cum eos admiror qui ad hoc certamen nomina dederint, tum qui extra maneant, non accuso. Nam ac-

cusatio demum justa sit, si quis quod haud dubie vitiosum sit, prosequatur; at qui minorem virtutem nactus, majorem non adeat, is quidem non cum fortiori laudandus et admirandus est, nec tamen ideo culpandus. Ecquid igitur conjugium veto, qui conjuges non accuset? Stupra veto et adulteria; matrimonium non item: et illa audentes castigo, atque ab Ecclesiæ cœtu proscribo: hoc vero qui faciant, dum modeste, assidue etiam laudo. Ita duplex lucrum fit; unum, quod Dei opificium non damnemus; alterum, quod non solum virginitas dignitate sua non dispolietur, sed multo etiam illustrior declaretur.

CAPUT X.

Qui matrimonium damnet, eum virginitatem etiam ledere.

Etenim qui matrimonium damnat, is virginitatis etiam gloriam carpit: qui laudat, is virginitatem admirabiliorrem augustioremque reddit. Nam quod deterioris comparatione bonum videtur, id haud sane admodum bonum est: quod autem omnium sententia bonis melius, id excellens bonum est: cujusmodi nos virginitatem esse docemus. Quare ut qui matrimonium damnant, hujus encomiis fraudandi sunt, ita qui id a crimine liberat, non tam id, quam virginitatem laudat. Nam et corpora, non quæ mutilis, sed quæ integris, et vitio nullo præpeditis excellent, ea pulchra dicimus. Bonum est matrimonium: propterea admiranda virginitas est, quæ bono melior sit, eoque melior, quo nautis gubernator, et militibus dux. Sed quemadmodum subductis e navi remigibus, navim de-

mergas : et militibus ex acie semotis , ducem hostibus
 vinctum tradas : ita et hic si matrimonium de summo
 gradu dejicias, virginitatis laudem prodas, atque ad extre-
 mum malum redigas. Bonum est virginitas : et ego con-
 sentio ; ac matrimonio etiam melior : et hoc confiteor. Et
 si placet, quanto etiam melior sit addam : quanto cœlum
 terra, quanto hominibus Angeli. Imo ut fortius aliquid
 dicam, etiam amplius. Nam Angeli etsi nec ducunt uxo-
 res, nec ducuntur, at non sunt carne et sanguine coag-
 mentali, non in terris commorantur, non libidinum æstus
 sentiunt, non cibi aut potus indigent, non suavi cantu de-
 liniri, non liberali forma, aut alio ejus generis ullo flecti
 possunt ; sed sicut summo meridie cœlum, nulla affectum
 nube, purum spectatur ; ita et illorum naturæ, a libidino
 quietæ, illustres ac perlucidæ maneant oportet.

CAPUT XI.

*Virginitatem eos, qui illam vere persequantur, Angelos
 ex hominibus efficere.*

Humanum autem genus natura beatis illis concedens,
 vires suas urget, cum iisque pro virili æquari summa ope
 nititur. Quo pacto ? Nec ducunt uxores Angeli, nec du-
 cuntur ? at nec virgo. Assistunt perpetuo ac ministrant
 Deo ? itidem et virgo. Quare etiam Paulus eas ab omni
 sollicitudine arcet, ut assiduæ sint et indivulsæ, Quod si,
 ut illi, in cœlum hic ascendere non possunt, carne eas
 deprimente ; at hic quoque insignem habent consolatio-
 nem, quæ ipsum cœli Dominum excipiant, siquidem sint
 corpore atque spiritu sanctæ. Vides-ne virginitatis decus ?

Eorum qui in terris degant, cum Cœlitibus vitæ similitudinem molitur, corpore vestitos, vinci ab incorporeis Virtutibus non permittit, mortales, Angelorum æmulos reddit. Sed nihil hoc ad vos, qui et rem tantam corrumpatis, et Dominum culpatis, malumque nominatis : etenim vos improbi servi supplicium manet. Ecclesiæ virginibus multa ac magna obvenient bona, quæ et oculos, et aures, et humanam cogitationem superent. Itaque iis dimissis ; satis est enim jam cum iis verborum ; ad Ecclesiæ filios sermonem conferamus.

CAPUT XII.

Paulum qui dicat : Reliquis ego dico, non Dominus, humanum id consilium esse non significare.

Unde igitur præstet orationem exordiri ? ab iis Domini verbis, quæ per beatum Paulum profatur : nam hujus cohortationem Domini cohortationem esse credendum est. Cum enim dicit, « Conjugibus autem præcipio, non ego, » sed Dominus : » et rursum, « Cæteris ego dico, non Dominus, » non id dicit, alia sua esse, alia Domini. Nam qui loquentem in se Christum haberet, qui nec vivere satageret, ut in se Christus viveret, qui regnum, vitam, Angelos, Potestates, omnemque creaturam aliam, atque omnino omnia, ejus amoris postponeret¹, quo pacto aut eloqui, aut cogitare aliquid in animum induxisset, quod Christo non placeret, præsertim cum hanc legem concederet ? Quid est ergo cum dicit, « Ego non ego ? » Leges nobis ac dogmata partim per se Christus, partim per Apostolos

¹ 1 Cor. vii, 10 et 12.

prodidit. Nam non omnia eum per se statuisse audi quid dicat : « Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare » modo ¹. » Itaque illud, Uxor a viro ne discederet, jam ante sanxerat, cum in terris carne indutus degeret : ideoque dicit, « Conjugibus autem præcipio, non ego, sed » Dominus, » Quod ad infideles attineret, præsens nihil edixerat, sed ad id Pauli mentem incitans, legem ferebat : itaque, « Non Dominus, inquit, sed ego : » non qui significatum vellet, humanum esse quod diceretur : nihil minus ; sed præceptum id ab eo præsentem discipulis proditum non esse, sed nunc demum per se. Quare ut illud « Dominus, non ego, » haud ejus est qui Christi jussu adversetur ; ita hoc, « Ego, non Dominus, » non privatum quiddam, et præter Dei mentem, edicentis est, sed hoc solum indicantis, per se præceptum id nunc prodi. Nam de vidua loquens, « Beatior est, inquit, si sic permanserit, » secundum meum consilium ² ; » ac ne audiens, « Secundum meum consilium, » humanum commentum crederes, suspicionem additamento eo sustulit, « Puto autem » quod et ego spiritum Dei habeam. » Itaque ut quæ spiritus essent eloquens, suam sententiam vocat, nec propterea humanum scitum dicemus : ita et nunc cum inquit, « Ego dico, non Dominus, » ne mihi idcirco Pauli sermonem esse existines : habebat quippe loquentem in se Christum. Neque ausus fuisset tantum dogma sententiæ more ponere, nisi legem inde petiisset. Ita enim cum eo quispiam locutus fuisset : Non sustineo qui fidelis sim, cum infideli, qui purus, cum impura degere : tute jam dicebas, hæc te dicere, non Dominum. Unde igitur mihi pignus atque fidem ? At dixisset ei Paulus, Ne vercaris, ideo enim dixi, habere me loquentem in me Christum : et, videri me quoque divinum habere Spiritum, ne quid

¹ Joan. xvi, 12. — ² 1 Cor. vii, 40.

eorum quæ dixissem humanum suspicarere. Nisi enim ita esset, nunquam eam auctoritatem meis cogitationibus tribuissem. Sunt enim mortalium cogitationes timidæ¹, eorumque commenta periculosa. Jamvero legis etiam vim orbis terrarum Ecclesia demonstrat, eam accurate servans, haudquaquam servatura, nisi explore cognosceret id dictum, Christi esse mandatum. Quid igitur Paulus Domini instinctu incitatus dicit? « De quibus autem mihi » scripsistis, bonum esset homini mulierem non tangere². » Illic approbandi sunt Corinthii, qui nullo accepto a præceptore consilio de virginitate, ipsi quærere antevertant. Atque hinc jam eis gratiæ opera factam accessionem ostendit. Nam ex Veteri Testamento res dubia non erat, non solum reliquis omnibus, sed Levitis etiam et pontificibus, atque ipso pontifice maximo, matrimonio imprimis operam dantibus.

CAPUT XIII.

Cur ad eum de virginitate Corinthii scripserint, non ipse eos prior cohortatus sit.

Unde igitur in questionem venerunt? Acute id ac præclare viderunt, majori sibi virtute opus esse, qui majus donum accepissent. Illud etiam animadversione dignum est, cur id eis consilium non exposuerit: neque enim si quid ejusmodi audissent, iterum ex eo per litteras idem quæsivissent. Nam et hic admirabilem Pauli sapientiam cognoscere est. Neque enim temere ac sine causa rem tantam monere omisit, sed sustinuit dum ipsi prius aliquam

¹ Sap. ix, 14. — ² 1 Cor. vii, 1.

ejus notitiam consecuti, in cupiditatem venirent, ut eorum animos nactus jam virginitati deditos, utiliter hisce de rebus sermones sereret, auditorum in rem studio ingens adjumentum ad cohortationis admissionem præstante : et alioqui rei magnitudinem atque insignem gravitatem ostendit. Nam ni ita esset, non expectato eorum studio, ipse id prior, si non ut jussum ac præceptum, at certe ut cohortationem atque consilium prodidisset. Nunc qui neque id prior facere animum induxerit, evidens nobis fecit, egere virginitatem multi sudoris, contentionisque permagnæ. Atqui id hic communem nostrum Dominum imitatus fecit, qui de virginitate tum disseruit, cum eum Discipuli rogarunt. Nam cum dixissent, « Si ea est viri cum uxore conditio, expedit matrimonium non contrahere : » respondit, « Sunt cunuchi qui se ipsos propter cœleste regnum castrarunt¹. » Ubi enim ingens est rectè factum, atque ideo nec sub præcepti necessitate concluditur, expectandum est desiderium eorum qui eo perfuncturi sunt, et alia quadam ratione nec suspecta, animus iis atque studium est parandum : quod quidem et Christus fecit. Neque enim eos ulla de virginitate disputatione in virginitatis studium coniecit, sed de matrimonio solum locutus, in ejusque difficultate commonstranda hærens atque conquiescens, rem adeo prudenter moderatus est, ut qui de non contrahendo matrimonio nihil audissent, sua sponte dicerent, « Expedit matrimonium non contrahere. » Atque ideo etiam Paulus Christi imitator, « De quibus autem, inquit, mihi scripsistis : » velut se iis verbis in hanc sententiam purgans : Equidem vos ad sublime hoc fastigium propter rei difficultatem adducere non audebam. Nunc cum priores ipsi ad me scripseritis, fidens demum consulo. Cur enim cum multis de rebus scripserint, nusquam id adjecit ?

¹ Matth. XIX, 10 et 12.

Nulla alia de causa, quam ea, quam nunc dixi : ne quis enim cohortationem inique acciperet, litteras eis, quas mississent, ad memoriam revocat : ac ne sic quidem occasionem eam nactus, vehementiorem adhibet admonitionem, sed admodum benignam : in eo etiam Christum imitatus : nam Servator absoluto sermone de virginitate, addidit. « Qui potest capere capiat ¹. » Quid igitur ait, « De quibus » autem mihi scripsistis, bonum est homini mulierem non » tangere ²? »

CAPUT XIV.

Objectio eorum qui virginitatem ejiciunt, et solutio.

Sed fortasse dicat aliquis : At si præstet mulierem non tangere, qua de causa in vitam invasit matrimonium ? quorsum autem muliere utemur, quæ neque ad matrimonium, neque ad liberorum procreationem serviat ? Ecquid vero prohibebit omne hominum genus deleri, cum et mors id quotidie depascat ac concidat, et ea sententia alios in defunctorum locum restituere non permittat ? Nam si bonum id universi consecutemur, nec mulieres attingamus, omnia dilabentur, et urbes, et domus, et agri, et artes, et animantes, et stirpes. Ut enim prostrato imperatore cogit necessitas omnem exercitus ordinem dissipari : sic homine terrestrium omnium rege, matrimonii defectu, extincto, cæterorum nihil incolumitatem suam ordinemque tuebitur ; ita bellum hoc consilium innumeris orbem malis complebit. Enimvero si hæc hostium solum atque infidelium dicta essent, ea parvi duxissem : sed cum ea multi

¹ Matth. XIX, 12. — ² 1 Cor. VII, 1.

etiam, qui ad Ecclesiam spectare videantur, jactent, ingenii ignavia virginitatis sudores detrectantes, illamque damnando et nauci faciendo socordiam suam tegere volentes : ut non negligentia quadam, sed recto rationis judicio ab eo certamine refugisse videantur, age, hostibus dimissis; « Animalis enim homo non capit quæ Spiritus » sunt, quippe quæ sint ei stultitia¹; » qui se nostros fingunt, utrumque doceamus, et tantum abesse ut res nauci sit, ut valde etiam utilis sit ac necessaria, neque accusationem eam ipsos impune laturos, sed tantum iis periculi allaturam, quantum præmiorum atque laudis iis, qui virginitatem coluerint. Nam hoc constructo mundo, et iis paratis, quæ ad quietem et usum nostrum conducebant, Deus hominem finxit, cujus etiam causa mundum fabricatus est. Is vero formatus, in paradiso degebat : nec matrimonii ulla mentio : opus erat ei etiam adjutrice : adhibita est : ne sic quidem matrimonium visum necessarium est. Ac neque dum extabat, et in paradiso velut cælo quodam ejus expertes degebant, atque in Dei consuetudine suavissime quiescebant. Miscendi autem corporis ardor, conceptio, dolores, partus, atque omne genus corruptelæ, ex eorum animis exulabat, et velut amnis perspicuus e liquido fonte manans, sic inibi agebant virginitate ornati. Ac tum erat terra ab hominibus vacua : id quod nunc verentur hi orbis curatores : qui cum de alienis serio sollicitentur, de suis nec cogitare quidem sustinent : deque hominum communitate ne intereat anxii, animum suum tanquam alienum singuli negligunt : cum ad eum quod attinet, vel de minimis rebus severe ad pœnam vocandi sint : et quod ad hominum attinet paucitatem, nec levisime rationem reddituri. Non erant tum oppida, non artes, non domus : etenim hæc quoque non minimum curatis :

¹ 2 Cor. 11, 14.

sed hæc non erant, et nihil tamen beatam illam vitam, atque hac longe meliorem impediabat aut turbabat. At postquam Deo non obtemperarunt, et terra atque cinis effecti sunt, cum beata ea vita virginitatis etiam decus perdiderunt, atque una cum Deo etiam illa eos deserens abscessit. Nam quandiu a diabolo invicti, Dominum suum reverebantur, manebat virginitas, eos exornans magis quam reges diadema, et aurea vestimenta. At ubi captivi, regio hoc amictu erepto, abjectoque cœlesti ornatu, mortis corruptelam, diras, cruciatus, ac ærumnas acceperunt, tum vero cum iis matrimonium subiit, mortale hoc et servum vestimentum : nam « Qui cum uxore est, inquit, » eorum sollicitus est, quæ sunt mundi¹. » Vides-ne unde initium habuerit matrimonium ? unde necessarium visum sit ? ab inobedientia, diris, atque morte. Nam ubi mors est, ibi matrimonium : quo sublato, neque illa consequitur. At non virginitatem hæc sequuntur, sed semper utilis, semper fausta atque felix, et ante mortem, et post mortem, et ante matrimonium, et post matrimonium. Cedo enim, quod matrimonium Adamum procrearit ? qui Evam partus dolores ? Nequaquam dixeris. Quid igitur vane tremis ac formidas, ne matrimonio desinente humanum etiam genus desitutum sit ? decies millies dena millia Angelorum Deo ministrant, mille millia Archangelorum apud eum astant² : neque eorum quisquam propagatione, aut partu, ac doloribus, et conceptione procreatus est. Itaque multo magis homines citra matrimonium finisset : quemadmodum et primos finxit, unde homines omnes orti.

¹ 1 Cor. vii, 33. — ² Dan. vii, 10.

CAPUT XV.

Matrimonium genus nostrum non augere.

Ac nunc genus nostrum frequentat non matrimonii vis, sed Domini jam initio dictum, « Crescite, et multiplicamini et replete terram¹. » Quid enim Abrahamo ad liberos gignendos res ista profuit? annon eo tot annos usus, tandem hanc vocem emisit; « Domine, quidnam mihi daturus es, cum sine liberis decedam²? » Itaque ut tum ex effetis corporibus Deus tot millibus originem atque initium dedit; sic principio, si ejus jussis obediens Adamus arboris voluptatem fregisset, haud sane de via laborasset, qua humanum genus augetur: neque enim aut matrimonium, nolente Deo, homines frequentes efficere queat; aut virginitas, volente eo frequentes esse, multitudinem minuet. At ita voluit, inquit, propter nos ac nostram pervicaciam. Nam cur non ante deceptionem matrimonium prodiiit? cur non in paradiso coïtus? cur non ante maledictionem partus dolores? Erant nempe hæc supervacanea: in posterum vero imbecillitate nostra facta necessaria sunt cum hæc, tum cætera omnia, oppida, artificia, vestium amictus, ac reliqua necessariorum turba: hæc enim cuncta mors secum trahens invexit. Quare nec quod imbecillitati tuæ condonatum sit, virginitati præfer: quin nec exæqua. Nam hac demum ratione duas etiam conjuges habere, quam una contentum esse, præstare dices, quoniam id Moysis lege permissum erat: sicque divitias, quam voluntariam paupertatem, delicias quam frugalitatem, injuriam ulcisci quam fortiter ferre potius duces.

¹ Gen. 1, 18. — ² Id. xv, 2.

CAPUT XVI.

Matrimonium indulgentiæ esse.

Tu vero, inquit, hæc improbas. Equidem non improbo. Nam ea et Deus concessit, et erant suo tempore utilia : sed levia censeo, et puerorum magis quam virorum recte facta. Ideoque Christus volens nos perfectos reddere, jussit his, tanquam puerilibus vestibus, detractis, quæ et virum adultum amicare, et mensuram ætatis plenitudinis Christi ornare minime possent¹, splendidiore quodam ac perfectiores induere : non ille quidem secum pugnans, sed maxime consentiens. Nam etsi hæc illis majora sunt præcepta, idem tamen consilium est legislatoris. Quodnam id est ? Recisa animi nostri vitiositate, eum ad perfectam virtutem deducere. Itaque si ei operam dedisset, non ut prioribus majora imponeret, sed in iisdem perpetuo sineret, neque ab ea vilitate unquam sublevaret, fuisset id vehementer secum pugnantis. Ut enim si initio, cum puerilius affectum esset genus humanum, accuratum hoc institutum sanxisset, nunquam nec moderatum accepissemus, sed immoderatione ea salus nobis omnis periisset : ita si post longum hoc spatium, ac sub lege disciplinam, tempore nos ad cœlestem hanc philosophiam vocante, hæreret in terra sivisset, nihil magnum ex indulgentia ea percepissemus, cum perfectio, propter quam facta indulgentia est, nobis non obtigisset.

¹ Ephes. iv, 13.

CAPUT XVII.

De Dei indulgentia.

Nunc simile quiddam nobis ac pullis contigit. Nam ubi eos educavit mater, profert illos quidem e nido : sed si imbecilles videt, ac labentes, et qui adhuc opus habeant intus contineri, sinit insuper plures dies, non ut perpetuo intus hæreant, sed ut alis probe confirmatis, atque omni contracto robore, exin securi volatum ineant. Sic nos Dominus noster jam olim ad cælum trahebat, viamque quæ eo ferret, monstrabat : non ille quidem ignorans, quin belle etiam conscius, impares ad eum volatum futuros, sed ostendere nobis volens, non voluntate sua, sed imbecillitate nostra lapsum fieri. Quod ubi ostendit, sivit porro in hoc mundo et matrimonio tanquam nido quodam diutius ali : donec tandem virtutis quasi quibusdam penis longo intervallo enatis, sensim atque pedetentim aggressus, domicilio hoc eductos, altius docuit evolare. Ergo alii adhuc oscitantes, arctoque somno consopiti, nido etiamnum consuescunt, mundanis affixi rebus. Alii vero generosi, ac lucis amatores, eo facillime deserto, ad sublimia volant, omnibusque in terra relictis, matrimonio, nummis, curis, cunctisque reliquis quæ ad terram nos detrahere solent, cælo inhiant. Quare ne putemus, matrimonii olim permissionem, necessitatem deinceps esse, ab eo refugere vetantem : nam quod velit ut id dimittamus, audi quid dicat, « Qui potest capere, capiat'. » Quod si id principio minus jussit, nihil mirum : neque enim medi-

' Matth. XIX, 12.

cus omnia simul ægrotis eodemque tempore præscribit, sed cum a febris tenentur, a firmiori cibo eos arcet: cum æstum eum, atque ab eo corpori contractam infirmitatem depulerunt, tum ingratis demum cibis liberatos, assueto victui reddit. Quemadmodum vero in corporibus elementa inter se discordia excessu defectuve morbum concitant; ita et animi sanitatem affectuum immoderationes corrumpunt imprimisque opus est tempestivitas, atque ut ad subjectas affectiones accommodatum præceptum sit; alioqui lex sine iis utrisque ad corrigendam excitatam in animo depravationem minime sufficiet. Ut enim nec medicamentorum vis ulcus sanare per se poterit. Nam quod remedia vulneribus, id vitiis leges præstant. Tu vero medicum, sæpe idem vulnus, nunc secantem, nunc urentem, nunc horum neutrum facientem, præsertim qui frequente a fine aberret, non urges: Deum vero, qui homo sis, nunquam aberrantem, sed omnia ut ejus dignum sapientia est, moderantem, obtundis, ab eoque præceptorum rationem exigis, neque infinitæ Sapientiæ tanquam de via cedis? annon ea extrema amentia est? « Crescite, ait, et » multiplicamini¹. » Id enim tempus postulabat, furente natura, ac neque ad libidinis impetum consistente, neque in ea tempestate portum alium quo confugeret habente. Sed quid imperandum fuit? Ut in continentia ac virginitate degerent? At hoc et lapsum majorem, et vehementiorem flammam effecisset. Nam si quis pueros, qui lacte solum egent, ab eo cibo remotos, viris congruo vesci cogat, nihil impediet, quominus e vestigio pereant. Tantum malum est intempestivitas. Eapropter virginitas initio data non est: imo vero virginitas et initio, et matrimonio prior exstitit, sed eapropter invasit matrimonium, visumque necessarium est, cum, siquidem Adamus obediens mansisset,

¹ Gen. 1, 28.

eo opus non fuisset. At quî, inquit, tot millia prodiissent? Ego vero, quando hæc te formido admodum sollicitans manet, iterum abs te quæro, unde nobis Adamus, unde Eva, non interveniente matrimonio? Quid igitur? ita-ne, inquit, homines omnes erant nascituri? Hoc an alio modo, haud sane habeo dicere: illud enim nunc agitur, Deo ad frequentandos in terra homines matrimonio opus non fuisse.

CAPUT XVIII.

Non virginitatem genus nostrum imminuere, sed peccatum.

Nec vero mortalium generi virginitatem interitum comparare, sed flagitia et fædos coïtus, ostendit illa Noë tempestate hominum, jumentorum, breviter omnium in terris animantium internecio. Nam si tum obscœnæ ei libidini restitissent Dei filii, ac virginitatem coluissent, neque hominum filias iniquis oculis aspexissent¹, nunquam hæc eos perniciēs oppressisset. Atque hæc nolim ita accipi, quasi eorum cladem in matrimonium conferrem: non enim id nunc dico, sed genus nostrum perimere ac delere, id vero non esse virginitatis, sed peccati.

¹ Gen. vi, 2.

CAPUT XIX.

Matrimonio olim duas fuisse causas, nunc unam esse.

Itaque cum liberum quærendorum causa proditum matrimonium est, tum multo magis ad naturæ ardorem restinguendum. Atque id Paulus testatur, dicens : « Sed propter » fornicationem, suam quisque uxorem habeat¹ : » non propter liberorum procreationem : rursumque convenire jubet, non ut multorum filiorum parentes fiant : sed cur ? « Ne vos tentet, inquit, Satanas, » ac progressus, non dixit : Si optant liberos, sed quid ? « Qui se non continent, ma- » trimonium contrahant. » Principio enim, ut dicebam, duplicem hanc occasionem habebat, sed deinde terra ac mari, atque orbe omni repleto, unus duntaxat prætextus est reliquus, nequitiae et libidinis abolitio. Nam eos qui etiamnum se in his vitiis erant volutaturi, et porcorum vitam agere, atque in lupanaribus perire cupiunt, non minimum juvat matrimonium, quod necessitate ea atque fœditate liberatos, sanctos castosque tueatur. Atenim quis umbratilis hujus pugnae futurus modus est ? et vos enim qui hæc disseritis, non minus quam nos virginittatis excellentiam tenetis, omniaque, quæ a vobis dicuntur, commenta ac prætextus sunt, et libidinis tegumenta.

¹ 1 Cor. vii, 2.

CAPUT XX.

Etiam si nullum periculum esset iis qui virginitatem despiciant, tamen ne sic quidem tutum esse eam despiciere.

Verum ut hæc impune dicere liceat, tamen vel hac ratione a calumnia temperatum oportuit. Nam qui de rebus præclaris secus sentiat, præter alia damna, non leve etiam apud omnes improbitatis suæ testimonium, nempe adeo depravatum et iniquum iudicium profert. Itaque si nulla alia de causa, at ne tam tetram opinionem de se concitarent, linguam continere decebat: cogitantes, qui summis certaminibus illustres laudet, eum licet eadem non attingat, facile ab omnibus veniam consequi. At qui nec ea exerceat, et multis coronis digna etiam damnet, merito eum omnes oderint ceu hostem atque inimicum virtutis, et insanis miseriorem. Ili enim et quæ committunt nesciunt, nec quæ patiuntur, ultro sustinent: ideoque læso magistratu non modo pœnas minime dant, sed eos ipsi etiam læsi miserantur. Quod si quis autem prudens ea designet, quæ illi imprudentes faciunt, jure omnium sententiis ut naturæ nostræ perduellis damnetur.

CAPUT XXI.

Ingens periculum esse iis qui virginitatem despiciant.

Quare ut dicebam, etsi accusatio ea impune esset, tamen ob ea quæ tam dixi, abstinere oportebat. Nunc

inest in eo ingens periculum : neque enim qui sedens contra suum fratrem loquitur, et adversus filium matris suæ scandalum ponit¹, solum punietur, sed etiam qui quæ Deo præclara videantur, culpæ insistat. Jam accipe quid alius Propheta in eandem sententiam disserat : « Væ illi qui » malum bonum, et bonum malum dicit; qui lucem in » tenebras, et tenebras in lucem convertit; qui amarum » in dulce, et in amarum dulce mutat². » Nam quid virginitate dulcius, quid melius, quid illustrius? quæ fulgores ipsis etiam solis radiis luculentiores emittat, nosque ab omnibus sæculi hujus negotiis abjunctos, in justitiæ solem puris oculis assidue contuentes præstet. Atque hæc quidem Hesaias de iis qui inter eos judicia haberent corrupta, vociferatur : audi vero quid alius etiam Propheta de iis qui eas pestíferas voces in vulgus spargant, dicat, ab eodem adverbio itidem exorsus : « Væ ei, qui proximo » suo potum dat subversionem turbidam³. » Est autem væ, verbum non simplex, sed quo ingentes continentur minæ, ut immisericors supplicium promulgetur. Nam in sacris Litteris adverbium hoc in eos usurpatur, qui imminentes pœnas amplius effugere non possunt. Rursum alius Propheta Judæos notans, « Vinum, inquit, sanctificatis » pinavistis⁴. » Quod si qui Nazaræis vinum propinet, adeo mulctabitur, quo non supplicio dignus erit, qui in simplicium mentes subversionem turbidam effundat? Si qui exiguum ejus, quæ secundum legem erat exercitationis partem succidat, inexorabiles pœnas sustinet, qui sanctioniam hanc omnem convellat, quibus modis accipietur? « Si quis scandalizaverit, ait, unum ex his pusillis, » expedit ei ut suspendatur mola asinaria circa collum ejus, » et demergatur in mare⁵. » Quid igitur dicent, qui his

¹ Psal. XLIV, 20. — ² Isaï. V, 20. — ³ Habac. II, 15. — ⁴ Amos. II, 12. —

⁵ Matth. XVIII, 6.

verbis non unum aliquem minimum, sed multos scandalizant? Cum enim is qui fratrem fatuum vocet, recta ad gehennæ ignem abducendus sit, qui Angelis æquale hoc institutum accuset, quantam suo capiti iram contrahet? Derisit aliquando Moysem Maria³, non ut vos nunc virginitatem, sed levius multo ac moderatius: quippe quæ nec detraheret homini, et beati virtutem non solum non exagigaret, sed valde etiam suspiceret: illud tantum dicebat: iisdem se, quibus illum, præditam: et tamen adeo Dei iram in se excivit, ut neque eo, qui læsus videretur, multum deprecante, quidquam proficeretur, et diutius quam vellet, ei pœna prorogaretur.

CAPUT XXII.

Pueros illos Elisæi tempestate utiliter periisse.

Et quid Mariam dico? cum pueri illi ad Bethlehem ludentes, qui id Elisæo tantum dixissent, « Ascende, calve², » Deum tantopere irritaverint, ut statim ursos in eorum multitudinem; erant enim duo et quadraginta, immitteret: qui ab iis ad unum omnes sunt discerpti, neque aut ætas, aut multitudo, aut joco dixisse, puerilis profuit, et jure quidem merito. Si enim qui tantos labores suscipiunt, et pueris et viris ludibrio sint, ecquis imbecilliorum labores suscipere in animum inducet, cum risu atque sannis conjunctos? quis e vulgo virtutem colet, eam adeo ridiculam cernens? Nam si nunc, omnibus ubique eam admirantibus, non solum ejus cultoribus, sed etiam iis, qui ea exciderunt, homines vulgo ad eos sudores pavent

¹ Num. XII, 1. — ² 4 Reg. II, 23.

ac formidant; ecquis facile eam adeat, si nedum admirationi habeatur, eam passim ab omnibus culpari videat? Etenim firmiores, et qui jam in cœlum commigrarunt, vulgi solatium non requirunt, sed eis ad summam alacritatem satis est laus quam a Deo consequuntur: imbecillioribus autem, et qui nuper eo sunt deducti, non levis e vulgi commendatione virium accessio fit, donec tandem undique instructi, paulatim ita se comparent, ut ea quasi manu ductione non indigeant. Nec vero id illorum tantum causa, sed pro irrisorum etiam salute fit, ne qui priorem audaciam non luissent, in eo ultra crimine progredierentur. Sed mihi jam, dum hæc memoro, veniunt in mentem quæ Eliæ tempestate acciderunt. Nam quod pueri propter Elisæum ab ursis, id propter ejus magistrum his quinquaginta viri cum suis principibus ab igne cœlitus delagante passi sunt. Quia enim et hi per summam simulationem Justum aggressi, vocabant atque ad se descendere jubebant, in ejus vicem descendens ignis omnes absorpsit¹, perinde atque illos feræ. Itaque hæc cogitantes omnes vos virginittatis hostes, tandem januam atque vectes ori admoveo: ne et vos judicii tempore, conspectis iis qui illic virginitate splendebunt, dicere incipiat: « Ili sunt » quos aliquando in derisum habuimus, et in similitudinem » improperii: nos insensati, qui eorum vitam putavimus » insaniam, et exitum eorum sine honore. Quomodo Dei » filiis annumerati, et inter sanctos sors illorum est? Ergo » nos a veri via decerravimus, neque nos justitiæ lumen » illustravit². » At quis erit eorum verborum fructus, enervata tum ab ipso tempore pœnitentia?

¹ 4 Reg. 1, 9, 10. — ² Sap. v, 3-6.

CAPUT XXIII.

Cur qui eadem committunt, non easdem luant pœnas.

Sed fortasse dicet vestrum quispiam : At nemo-ne postea viros sanctos conviciis incessit ? Multi, et diversis in regionibus. Et qui, inquit, easdem pœnas non dederunt ? Dederunt sane ; et eorum multos scimus. Quod si qui effugerunt, at non perpetuo effugient. Nam ut est apud beatum Paulum, « Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium : quosdam autem et subsequuntur¹ : » atque ut legislatores nocentium pœnas litteris consignatas reliquerunt : ita et Dominus noster Jesus Christus in unum atque alterum facinorosum animadvertens, eorumque supplicia tanquam in columna ærea atque litteris repræsentans, per ea quæ illis acciderunt, omnes commonet, etiamsi hoc tempore, qui eadem audeant quæ qui ea luerunt, easdem pœnas non exolvant, in futuro sæculo illos graviore pœna mulctandos.

CAPUT XXIV.

Qui peccent, nec puniantur, iis non confidendum, sed timendum potius esse.

Itaque cum sine modo peccantes, nihil mali patimur, ne confidamus, sed ideo magis timeamus. Nam licet hic

¹ 1 Tim. v, 24.

a Deo minime puniamur, illic tamen cum mundo damnabimur. Atque hæc rursum non mea, sed loquentis in Paulo Christi sententia est. Etenim eos alloquens, qui indigne sacra sumerent, ait : « Ideo inter vos multi infirmi » et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nosmetipsos » dijudicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur » autem, a Domino corripimur, ut non cum mundo dam- » nemur¹. » Sunt enim qui hic solum castigari opus habeant : quorum et culpæ mediocres sint, ut castigati iterum ad antiquum non recurrant, canem ad vomitum reversum imitati. Sunt et qui propter excessum improbitatis et hic et illic plectentur : alii illic tantum supplicia sustinebunt : quoniam enim omnium gravissima perpetrarunt, non digni habiti sunt qui cum hominibus flagellarentur : nam ait, « Et cum hominibus flagellabuntur, » illi quippe reservantur, ut cum dæmonibus puniantur : « Discedite enim, » inquit, a me in tenebras exteriores paratas diabolo et angelis ejus². » Multi sacerdotium nummis rapuerunt³ : neque aut eum qui reprehenderet habuerunt, nec quod olim a Petro Simon Magus, audiverunt : at non ideo effugerunt, sed multo graviores pœnas, quam quæ hic debebantur, subibunt, quod nec exemplo emendati sint. Multi eadem quæ Core ausi sunt, nec eadem quæ Core passi, at post majori suo malo patientur⁴. Multi Pharaonis impietatem imitati, non etiam, sicut ille, sunt demersi, at gehennæ æquor eos manet. Neque enim qui fratres fatuos vocant, jam puniti sunt : illic enim in eos servata animadversio est. Quare ne putate Dei sententias solum verba esse atque voces : nam eam ob rem ex iis quasdam in opus eduxit, ut in Sapphira, Charmi, Aarone, aliisque multis⁵, ut qui ejus verbis non credunt, rerum confirmatione

¹ 1 Cor. xi, 30-32. — ² Matth. xxv, 41. — ³ Vide Act. vii. — ⁴ Num. xvi. — ⁵ Josué. vii, et Num. iii, passim.

deterriti, desistant sibi ipsi imponere velut pœnas non daturi, et intelligant Dei benignitatem eo pertinere, ut sceleratis spatium donet, non ut omnino non vindicet in eos qui in vitiis permaneant. Poteram equidem et pluribus ostendere, quantum sibi ignem contrahant, qui virginitatis laudem nihili faciant: sed et sanis hæc sufficiunt, rebelles et insanos nec multo iis plura ab insania retrahant. Itaque ea disputatione supersedentes, ad sanos sermonem omnem convertamus, iterum ad beatum Paulum reversi. « De quibus autem mihi scripsistis, inquit, bonum est homini mulierem non tangere ¹. » Pudeat nunc utrosque, et qui matrimonium improbant, et qui plus æquo extollunt: utrisque enim beatus Paulus cum his verbis, tum iis quæ consequuntur, silentium imponit.

CAPUT XXV.

Infirmis necessarium esse matrimonium.

Bonum est matrimonium: quippe quod et virum retinet in officio temperantiæ, neque in libidines provolutum interire sinit. Quare ne id accusa: habet enim ingens commodum, Christi membra scorti membra fieri non permittens, nec sacrum templum profanari et impurum fieri ². Bonum est, inquam, quoniam labentem sustinet atque erigit. Sed quid hoc attinet ad eum qui stat, et qui ejus opem non desiderat? Nam hic nec utile, nec necessarium est, sed ad virtutem etiam impedimentum, non solum quod multos præbeat obices, sed etiam quod majorem partem laudis detrahat.

¹ 1 Cor. vii, 1. — ² Id. vi, 15.

CAPUT XXVI.

Qui virgo agere possit ac matrimonium contrahat, summum sibi damnum facere.

Etenim qui armis eum instruit, qui nudus pugnare potest et vincere, adeo non juvat, ut extrema etiam afficiat injuria, admiratione eum et illustri corona defraudans. Nam nec hominis virtutem omnem patitur elucere, nec ejus tropæum percelebre reddi. In matrimonio vero gravior etiam jactura est; neque enim solum vulgi commendatione, sed præmiis etiam virgini repositis privat. Ea propter bonum esset homini mulierem non tangere. Cur igitur tangere permittis? propter fornicationem, inquit. Vereor te ad virginittis fastigium sustollere, ne in fornicationis barathrum decidas. Nundum ea pennarum levitate præditus es, ut te ad id cacumen efferre possim. At ipsi certamen arripuerunt, atque ad virginittis laudem prosilierunt. Quid igitur trepidas, beate Paule, ac formidas? Quod hi fortasse rem ignorantes hac alacritate sint: mensus ac periclitatio ejus pugnæ, etiam ad cæteris consulendum timidiorem reddit.

CAPUT XXVII.

Magnum esse virginittatem et magnorum conciliatricem bonorum.

Novi rei contentionem, novi certaminum hujusmodi vio-

lentiam, novi belli gravitatem. Pervicaci quodam et forti animo opus est, atque a libidinum sensu averso. Nam per carbones sic ingrediendum est, ut non uraris, et ita per mucrones eundum, ut non saucieris : ea est enim libidinis vis, quæ ignis atque ferri : quod nisi animus ita comparatus sit, ut nec ad ejus dolores moveatur protinus se perdet. Itaque opus est nobis adamantina mente, oculo insomni, tolerantia summa, muris firmis, antemuralibus ac repagulis, custodibus pervigilibus ac prævalidis, atque imprimis cœlesti favore. Nam « Nisi Dominus urbem custodiat, frustra vigilant, qui custodiunt eam¹. » At quo pacto eum favorem eliciemus? Si nostra omnia conferramus, sana consilia, summam jejunii ac vigiliarum contentionem, legis accuratam observationem, mandatorum custodiam, et quod caput est, si in nobis fiduciam non collocemus : nam etsi magna quædam præstemus, illud apud nos perpetuo dicamus necesse est, « Nisi Dominus » ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificaverunt eam². Nec enim nobis lucta est adversus sanguinem » et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi, » adversus spiritualia nequitiae in cœlestibus³ : » ac nocte dieque cogitationes nobis armatae stent oportet, et impudentibus libidinibus formidini sint. Quippe si minimum remittant, astans diabolus ignem manibus tenet, vibraturus ac Dei templum concrematurus. Ergo opus est undique muniamur : est enim nobis pugna cum naturæ necessitate, Angelorum conversationis æmulatio, cum incorporeis Virtutibus cursus : terra atque cinis Cœlicolis æquari nititur, mortalitas cum immortalitate certamen init. Et quisquam, sodes, matrimonium ac voluptatem cum re tanta conferre ausit? An non id valde stolidum

¹ Psal. cxvii, 1. — ² Ibid. — ³ Ephes. vi, 12.

est? Itaque Paulus, qui hæc omnia sciret, dicebat, « Suam quisque uxorem habeat¹ : » ideo detrectabat, ideo eis non audebat de virginitate primum disserere; sed in disputatione de matrimonio versatur, paulatim eos a matrimonio retrahere volens, et brevem de continentia sermonem longiori illi intermiscet, aures admonitionis severitate feriri minime passus. Nam qui usquequaque e rebus arduis orationem texit, et molestus est auditori, et plerumque animum cogit, dictorum gravitatem non ferentem, resilire. At qui eam variat, ac facilia plura quam difficilia immiscet, cum difficultatis sensum eripit, tum reficiendo auditorem, ita eum magis inducit et conciliat: quod quidem et beatus Paulus fecit. Eo enim dicto, « Bonum est homini mulierem non tangere; » protinus ad matrimonium se recepit, ut suam quisque uxorem haberet dicens. Atque contentus id beatum prædicasse: nam, « Bonum, inquit, est homini mulierem non tangere: » de matrimonio et consulit et præcipit, addita etiam causa: ait enim, « Propter fornicationem: » atque matrimonii concessionem reprehendere videtur; sed revera expositis matrimonii causis, tacite continentiae laudem amplificat: non id apertis verbis declarans, sed auditorum conscientiae relinquens. Nam qui se moneri intelligat ut matrimonium contrahat, non quod matrimonium potissima quædam virtus sit, sed quod se Paulus tantæ libidinis damnet, ut citra matrimonium ab ea se continere nequeat, erubescens ac pudefactus, protinus virginitatem asciscere, atque a se tantam infamiam depellere nitetur.

¹ 1 Cor. vii, 2.

CAPUT XXVIII.

*Quæ de matrimonio dicantur, cohortationem esse ad
virginitatem.*

Quid vero addit insuper ? « Uxori vir debitam benevolentiam reddat : itidemque uxor viro : » quod apertius explanans, subdit : « Uxor sui corporis domina non est, sed » vir : itidemque vir sui corporis dominus non est sed » uxor ¹. » Et hæc dici pro matrimonio videntur : revera autem ea, tanquam hamum assueta esca obvolutum, in discipulorum aures immittit, eos per sermonem de matrimonio, a matrimonio retrahere volens. Qui enim audiat, post matrimonium non jam se suum fore, sed uxoris arbitrio subjectum iri, nec mora, acerbissima servitute expedire se conabitur : vel potius nec jugum subire : cum qui semel subierit, ei porro serviendum sit, quandiu id uxori videatur. Quod autem hic non ex conjectura de Pauli sententia loquar, promptum est ex discipulis cognoscere. Nam nec ii grave ac molestum esse matrimonium prius arbitrati sunt, quam a Domino se in eam necessitatem conclusos, in quam et a Paulo tum Corinthii viderunt. Illud enim, « Qui uxorem suam dimiserit excepta fornicationis causa, facit eam mœchari ² : » Et hoc, « Vir sui corporis dominus non est ³, » dissimilibus verbis, sed eodem sensu concepta sunt. Quin si quis hoc Pauli accuratius animadvertat, tyrannidem auget magis, durioremque servitutem reddit. Nam Dominus ei non permittit eam domo exigere. Paulus ei etiam sui corporis dominio erepto, omne

¹ 1 Cor. vii, 3, 4. — ² Matth. v, 31. — ³ 1 Cor. vii, 4.

ejus jus in uxorem confert, eique eum emptitio famulo gravius subjicit. Huic enim licet interdum solidam libertatem adipisci, siquidem possit aliquando auctus pecunia hero pretium numerare : at vir, quamvis omnium difficillimam uxorem nactus sit, servitutem ferre cogitur, nec qua eo dominatu se absolvat, inire viam potest.

CAPUT XXIX.

Illud, Ne defraudate alter alterum, ejus esse qui ad virginitatem instiget.

Itaque cum dixisset, « Uxor sui corporis domina non » est, » addit, « Ne defraudate alter alterum, nisi si quid ex » consensu, ad tempus, ut precibus et jejuniis vacetis : » rursumque eodem convenite¹. » Multos hic eorum qui virginitatem sunt amplexi, in tanta Pauli indulgentia, erubescere ac verecundari existimo. At ne timeat, ne imperite quidquam admittite. Nam et hæc videntur esse conjugibus indulgentis : sed si quis ea accurate scrutetur, ejusdem cum superioribus sententiæ comperiet : alioqui si ea leviter tractamus, propositam causam mutando, pronubæ potius quam Apostoli verba videbuntur. Sin consilium omne evolvamus, etiam hanc cohortationem dignam apostolica gravitate inveniemus. Quid est enim cur in hac disputatione prolixior est ? annon id satis erat, ut cum superioribus verbis graviter repræsentasset, cohortationem illic sisteret ? Nam quid his, « Ne defraudate alter alterum, » nisi si quid ex consensu, ad tempus ; » plus dicitur quam illis, « Uxori vir debitam benevolentiam reddat : » et, « Vir

¹ 1 Cor. vii, 5.

» sui corporis dominus non est ? » Nihil sane : sed quod illic breviter et obscure dictum est, hic pluribus illustrat. Atque id facit sanctum Dei Samuëlem imitatus. Ut enim ille accuratissime regni leges populo recenset, non ut eas suscipiant, sed ne suscipiant : agique institutio quædam videtur, cum revera intempestivæ eorum cupiditatis dehortatio sit : ad eundem modum et Paulus matrimonii tyrannidem frequentius et apertius inculcat, eos his verbis volens inde revocare. Itaque ei sententiæ, « Uxor sui corporis domina non est, » addit, « Ne defraudate alter alterum, nisi si quid ex consensu, ut jejunio et precibus vacetis. » Vides ut nec opinato et sine molestia, eos qui in matrimonio degerent, ad continentię studium inducat ? Nam principio rem laudavit dicens, « Bonum est homini mulierem non tangere : » hic adhibet etiam cohortationem his verbis, « Ne defraudetis alter alterum, nisi si quid ex consensu. » Et cur quod constitutum volebat hortabundus, non imperabundus proponit ? neque enim dixit, Defraudate alter alterum, dummodo ex consensu : sed quid ? « Ne defraudate alter alterum, nisi si quid ex consensu. » Quia hic sermo levior est, doctoris sententiam demonstrans, quæ rigide id non exigit, cum maxime summa benevolentia persolvatur. Neque eo solo auditorem solatur, sed etiam quod asperum brevibus verbis complexus, prius ad jucunda revertatur, quam auditorem dolor attingat : in iisque magis moretur.

CAPUT XXX.

Cur si honoratum matrimonium est, jejunantes hortetur Paulus congressu abstinere.

Atque illud etiam quæstione dignum est, cur, si quidem honorabile est matrimonium, et torus immaculatus, ei precum ac jejunii tempore locum habere non permittat? Quod perabsurdum esset Judæos, quibus omnia corporea constituebantur, qui duas conjuges habere, et aliis ejectis alias asciscere sinebantur, tantam in hac re operam ponere, ut divina oracula audituri, etiam legitimo coïtu abstinerent : idque non unum aut alterum diem, sed etiam plures¹ : nos autem tanta affectos gratia, qui spiritualia accipimus, defunctos, cum Christo consepultos, adoptione auctos, ad eam dignitatem evectos, post tot tantaque bona ne infantium quidem illorum studium consequi. Quod si quis iterum quærere persistat, cur Moyses ipse Judæos ab eo coïtu abducat, id habeat responsum : Et si honorabile matrimonium sit, at eo solum pertingere, ut utentem non inquinet, sanctos vero præstare, non illud posse, sed virginitatem. Ne vero putes ea Mosen solum atque Paulum edixisse, audi quid Joël dicat : « Sanctificate jejunium, » prædicate curationem, cogite cætum, seniores congregate. » Sed quæris, ubinam uxore abstinendum dicat? » Egrediatur, inquit, sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo². » Id enim Mosaïco etiam majus est præcepto. Nam si sponsum ac sponsam libidine ardentem, juvenia prurientes, cupiditate infrenes, jejunii et precum

¹ Exod. xiv. — ² Joël. ii, 15, 16.

tempore coïre nefas est, quanto magis cæteros eam congregiendi necessitatem non habentes? Qui enim ut decet comprecetur ac jejundet, ei necesse sit, omne humanarum rerum studium, omnem curam et negotium abjicere, ac se undique colligentem, Deum adire. Quare et jejunium bonum est: quippe quod recisis animi curis, ac negligentia, quæ mentem circumfluat, repressa, cogitationem omnem ad se convertat. Id quod et Paulus innuens, a congressu arcet, et verbis utitur admodum opportunis. Non enim ait, Ne inquinemini: sed, « Ut jejunio et precibus » vacetis: » velut coïtu cum uxore non ad fœditatem, sed ad occupationem nos cogente.

CAPUT XXXI.

Qui precationibus rite operam dare velint, necessario Paulum a concubitu avocasse.

Nam cum nunc post tot præsidia, impedire nos precum tempore diabolus conetur, ecquid non molietur mentis oculis huc illuc jactando animum nactus disfluentem, atque uxoris studio emollitum? Quod ne pateremur, neve cum potissimum id agimus, ut Deum nobis propitium comparemus, tum prece adeo futili eum irritaremus, jubet tum a coïtu puros esse.

CAPUT XXXII.

*Qui segniter precentur, non modo Deum non propitiare,
sed etiam irritare.*

Etenim si qui reges adeunt : et quid reges dico ? imovero infimos magistratus : et servi heros alloquentes, seu id agant injuria ab aliis affecti, seu beneficium ipsi postulantes, seu iram in se excitatam sopire curantes, et oculis et mente omni ad eos conversa, ita colloquium habent : sin minimum torpeant, non solum pro quibus supplicabunt non perficient, sed malo etiam accepto discedent. Si qui hominum furorem lenire volunt, tantopere laborant : quid nobis miseris fiet, qui omnium principem Deum adeo negligenter adimus, maxime cum longe majori simus iræ obnoxii ? Neque enim herum servus, aut regem subditus tam graviter irritat atque nos Deum in dies. Atque id significans Christus, peccata in alium, centum denarios¹ ; in Deum, decem millia talenta nominabat. Quare cum eum, sedandæ tantæ iræ, ejusque, quem quotidie oppugnemus propitiandi causa, precibus adimus, merito nos ab ea voluptate arcet : quasi dicat, De anima nobis agitur, charissimi, de summa rerum periculum est : tremendum, horrendum, formidandum est. Herum adimus terribilem, multoties a nobis læsum, multa habentem quæ nobiscum expostulet. Non hoc tempus est amplexuum, non voluptatum, sed lacrymarum, acerborum gemituum, prostrationis, accuratæ confessionis, diligentis supplicationis frequentium precum : quandoquidem bene cum eo agatur, qui

¹ Matth. XVIII, 34.

vel tanto studio, iram eam leniat, non quia durus ac crudelis sit Dominus noster; est enim admodum lenis et humanus, sed scelerum nostrorum magnitudo etsi benignum, clementem, atque misericordem, facile nobis ignoscere non sinit: itaque ait, « Ut jejunio et precibus vacetis. » Quid igitur est hac servitute acerbius? Volo in virtute gradum facere, in cœlum evolare jejunio atque precibus assidue intentus, animi sordes abstergere. Quod si illa in id institutum non consentiat, lasciviæ ejus servire cogor. Ob id enim initio monebat, « Bonum est homini mulierem » non tangere, » et Discipuli etiam Domino dicebant: « Si » ea est viri cum uxore causa, non expedit matrimonium » contrahere¹: » quippe cogitantes necesse esse alterutram in partem damnum admitti, eaque cogitatione in angustum deducti, eam vocem emisérunt.

CAPUT XXXIII.

Eadem iterum repetere, eorum esse qui Christum imitentur.

Quare etiam Paulus id assidue repetit, ut in eam cogitationem Corinthios inducat: « Suam quisque uxorem habeat: Uxori vir debitam benevolentiam reddat: Uxor » sui corporis domina non est: Ne defraudate alter alterum: Eodem convenite. » Nam nec Beati illi id ad primam vocem tum senserunt, sed postquam id secundo audierunt, tum vero præcepti necessitatem intellexerunt. Etenim Christus, qui et in monte considens, et rursum post alia multa, de eo disseruisset, ita eos ad continentiam

¹ Matth. XIX, 10.

studium incitavit¹. Adeo eadem assidue repetita, plus habent efficaciam. Itaque et hic, discipulus magistrum imitatus, crebro idem usurpat, neque usquam permissionem meram prodit, sed cum causa, propter fornicationem inquiens, et tentationes satanicas, atque incontinentiam, præter expectationem virginitatis laudem in disputatione de matrimonio texens.

CAPUT XXXIV.

Virginitatem admirandam esse, et multis coronis dignam.

Nam si in matrimonio degentes diutius abjungere veretur, ne quem diabolus aditum inveniat, quibus coronis dignæ sint, quæ neque ab initio eo solatio opus habuerunt, et ad extremum invictæ permanserunt? Ut ne dicam, nec diaboli machinas utrisque ex æquo admoveri. Nam illis, opinor, nec molestus est, qui quidem sciat perfugium iis proximum esse, statimque si quem vehementiorem impetum sentiunt, in portum se recipere licere: neque enim iis permittit beatus Paulus longius navigare, sed defessos redire jubet, sinens eodem rursum convenire. At virgo assidue navigare, et sine portu æquor permetiri cogitur: atque etsi gravissima tempestas consurgat, ne sic quidem ei fas est navem subducere ac quiescere. Igitur quasi qui mare infestant, ubi civitas aut navale, aut portus sit, navigantes non invadunt: id enim est temere periclitari: sin navigium in alto offendant, auxilli destitutionem audaciæ incitamentum nacti, omnia

¹ Matth. v, 27-32.

movent atque versant, neque prius desistunt, quam aut eos demergant, aut id ipsi patiantur : ita et acer hic pirata virgini graves fluctus, ingentem tempestatem, ac procellas intolerabiles, omnia susquedque miscens, ut vi atque impetu navem subvertat : audit enim virgini non concedi « Eodem convenire, » sed ei necesse esse perpetuo adversus spiritualia nequitiae luctari ac conflagrare¹, donec tandem in tranquillum portum evadat. Etenim Paulus virgini tanquam forti militi muris excluso portas aperiri non permittit, quamvis et valde effero hoste, et vel eo crudeliore, quod adversario induciarum potestas nulla sit. Nec vero diabolus solum, sed ipse etiam libidinis stimulus cælibes urget acrius : idque omnibus palam est. Nam quorum habemus usum, eorum cupiditate haud facile tangimur, securitate animo segni esse permittente. Atque idem nobis confirmat et proverbium popolare, sed imprimis verum : Quod in potestate, inquit, promptum sit ; id ad cupiditatem haud sane efficax est. Sin ab iis prohibeamur, quæ pridem tenebamus, contra accidit, et quæ propter facultatem a nobis contemnuntur, ea nobis e manibus amissa, vehementius desiderium excitant. Itaque primum hac ratione major est apud conjuges tranquillitas : deinde, quod si flamma iis altius quandoque eluctetur, eam prolinus succedens congressus reprimat. At virgo non habens unde ignem extinguat, cum sublimem atque alte grassantem cernens, cum extinguere non possit, id unum agit, ne cum igne conflictans uratur. An vero quidquam magis insolens est, quam solidum intus gestare rogam, nec aduri ? quam flamma in animi penetrati ultro citroque commeante, intactam mentem conservare ? Nemo enim eam sinit carbones eos foras ejicere : sed quod Proverbiorum auctor in natura corporis desperatum dicit,

¹ Ephes. vi, 12.

id illa necesse habet in animo sustinere. Quid vero dicit? « Ambulabit quis super carbones, nec ejus pedes adurentur? » ecce autem hæc ambulat, ac perfert cruciatum: « At ignem in sinu ligabit, et non ejus urentur vestimenta¹? » at hæc non vestibus, sed intus ignem continens efferum atque resonantem, flammam sustinet ac tegit. Et adhuc quisquam, sodes, matrimonium cum virginitate conferre, an vel obtueri ausit? At non permittit beatus Paulus, qui ingens utriusque rei discrimen ponit: nam illa quæ sunt Domini, hæc quæ sunt mundi curat. Collectis igitur in unum conjugibus, et in virginis gratiam, audi quid illis exprobet. « Eodem enim, inquit, » convenite, ne vos tentet Satanas. » Ac volens ostendere totum ejus tentationi non deberi, sed nostræ etiam ignaviæ plurimum, principaliorem causam addit, inquiring, « Propter vestram intemperantiam. » Quis non id audiens erubescat? quis non intemperantiæ notam effugere molia-
 tur? neque enim cohortatio hæc ad omnes pertinet, sed ad valde demissos. Quod si, inquit, tam es servus voluptatum, si tam mollis, ut semper in venerem effusus atque inhians sis, congregere sane cum uxore. Non est igitur permissio hæc probantis ac commendantis, sed irridentis ac improbantis. Nam ni voluptuosorum mentem egregie tangere voluisset, intemperantiæ vocem non adhibuisset, quæ et vehemens est, et ingens vituperium continet. Cur enim non dixit, Propter vestram imbecillitatem? quod ea vox magis ignoscentis esset, illa intemperantiæ, summam ignaviam notantis. Igitur intemperantiæ est, non posse
 a fornicatione abstinere, nisi uxori semper hæreas, ac coïtu fruire. Quid mihi hic dicent, qui virginitatem supervacaneam statuunt? nam hæc quo contensior est, eo majorem habet laudem: at matrimonium, ubi eo plus sa-

¹ Prov. vi, 27, 28.

tis utare : tum maxime laudis omnis expers est. Id enim, inquit, dico, secundum indulgentiam, non secundum præceptum : jam ubi est indulgentia, laudi nullus est locus. At enim et de virginibus disserens ait, « Præceptum Domini non habeo. » Num igitur rem exæquat? minime gentium : nam de virgine sententiam dicit : hic consensum præbet. Ac neutrum præcipit, non eadem de causa : sed hic, ne qui ab intemperantia se sustollere vellet, prohiberetur, velut præcepti necessitate obstrictus ; illic, ne qui ad virginitatem attingere nequivisset, damnaretur, ceu in præceptum contumax. Non præcipio, inquit, virginem esse : vereor enim rei difficultatem. Non præcipio congregari frequenter cum uxore : nolo enim incontinentiæ legislator esse. Dixi, « Convenite, » ut vetem in præceptum ferri, non ut sublimius studium impediam. Non ergo id præcipue vult, ut assidue uxore utamur, sed nimirum id segniorum intemperantia sanxit. Nam si Pauli voluntatem scire vis, audi quæ sit : « Volo, inquit, omnes homines » sic esse, ut ego sum, continentes¹. » Igitur qui velis omnes continentes esse, neminem vis esse conjugem. Non equidem : at non propterea volentes veto et insimulo, sed cum optem ac percupiam omnes sic esse ut ego sum, tum illud propter fornicationem etiam concedo : ideoque in principio dicebam, « Bonum est homini mulierem non » tangere : » quia id præoptarem.

¹ 1 Cor. vii, 7.

CAPUT XXXV.

Necessario Paulum continentiae exemplum se proposuisse.

Sed quare hic sui meminit, inquit, « Volo omnes » homines sic esse ut ego sum? » quod si non addidisset, sui sane mentionem effugisset. Cur igitur adjecit, « Ut ego » sum? » non quo se extolleret : nam hic ille est, qui cum prædicationis laboribus Apostolis præstaret, indignum se vel Apostoli nomine existimat. Cum enim dixisset, « Ego » sum minimus Apostolorum, » velut majus quiddam quam pro dignitate sua elocutus, statim se castigat, addens, « Qui non sum dignus vocari Apostolus¹. » Cur igitur hic cohortationi sese proponit? Non temere id quidem, aut sine causa, sed qui sciret discipulos tum maxime ad præstantium rerum studium incitari, si præceptorum habeant exempla. Itaque ut qui operibus vacuus, verbis solum philosophatur, haud sane auditori prodest : ita qui consilium a se primo perfectum habet exhibendum, vel hac imprimis ratione auditorem inducit. Præterea purum se ab invidia atque fastu ostendit, qui excellens hoc et præcipuum, cum discipulis commune esse velit, neque iis præstare curet, sed in omnibus eos sibi exæquare. Habeo et tertiam causam dicere. Quamnam? Videbatur res difficilis esse, nec multis facilis : itaque volens eam facilem declarare, eum, qui id opus absolvisset, in medium adducit, ne admodum laboriosum crederent, sed ducem insequentibus et ipsi animis aucti eandem viam inirent. Idem et

¹ 1 Cor. xv, 9.

alibi facit. Nam Galatas alloquens, iisque legis timorem eximere studens, quo ad antiquam consuetudinem ferebantur, pleraque ad eam pertinentia servantes, quid dicit? «Estote» sicut ego, quia et ego sicut vos¹,» ac quod ait, ejusmodi est: Nihil sit, inquit, quod dicatis, me resipiscentem nunc jam e gentibus, irretus ex legis violatione ignarum, suaviter hæc omnia vobis philosophari: et ego enim ut vos aliquando servitutem hanc servivi, subjectus legis jussis, præceptorum observationes executus: sed postquam apparuit gratia, totum me ab illa ad hanc contuli. Nec jam ea res est transgressio, cum in alius viri manum convenerimus². Quare non est quod quisquam dicat, alia facere me, alia monere, aut securitate mihi quæsitæ, vos in periculum dare. Nam si periculum ageretur, non me equidem prodidissem, non salutem meam neglexissem. Igitur ut illic se exemplum proponens, metum solvit; ita et hic se in medium adducto sollicitudine liberat.

CAPUT XXXVI.

Virginitatem modestiæ causa ab Apostolo donum appellari.

Sed habet, inquit, proprium quisque donum, alius quidem sic, alius vero sic. Vide hic mihi apostolicæ humilitatis signum nusquam deperditum, sed ubique serio clu-
cens: Dei donum appellat suam virtutem³, et in quo multum desudavit, id omne Domino tribuit. Et quid mirum si id in continentia facit, cum de prædicatione etiam disserens, pro quo mille labores, perpetuas afflictiones,

¹ Galat. iv, 12. — ² Jerem. iii, 1. — ³ 1 Cor. vii, 7.

inenarrabiles ærumnas, quotidianam necem suscepisset, idem usurpet? Quid ergo de eo dicit? «Plus illis omnibus» laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum¹. » Non partim suum, partim Dei censet, sed totum Dei. Hoc grati servi est, nihil proprium ducere, sed omnia heri, nihil suum putare, sed omnia Domini. Atque idem facit alibi. Nam cum dixisset: «Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes²;» in orationis progressu magisteria, liberalitatem, ac largitiones in iis numerat: quæ virtutes, non dona esse, facile omnes intelligunt. Hæc autem ideo disserui, ne dicentem audiens: «Proprium» quisque donum habet, » concidas, ac tecum sermocinere: Opera mea hic nihil opus est, id donum Paulus nominavit. Nam modestiæ causa, non qui continentiam donis accensere vellet, ita loquitur. Neque enim et secum et cum Christo pugnat: non cum Christo dicente: «Sunt eunuchi, » qui se ipsos propter regnum cœleste castrarunt, » atque addente: «Qui potest capere, capiat³. » Non secum, qui viduitatem amplexas, sed in eo proposito persistere nolentes, damnet. Nam si donum est, cur eis comminaris, dicens: «Damnationem habent, quia primam fidem irritam » fecerunt⁴? » Nusquam enim Christus dotes non habentes punivit, sed ubique vitam rectam non exhibentes, adeoque quod potissimum requirit, vita est optima, et actiones irreprehensæ. Donorum autem distributio posita est non in accipientis optione, sed in donantis arbitrio. Itaque prodigia patrans Christus adeo non laudat, ut etiam Discipulos ea re gloriantes, ab eo gaudio removeat, monens ne gauderent dæmonia sibi subjici⁵. Nam qui beati prædicantur ubique, misericordes sunt, humiles, mites, animo puri, pacifici, qui hæc omnia atque iis similia præstant⁶.

¹ 1 Cor. xv, 10. — ² Rom. xii, 6. — ³ Matth. xix, 12. — ⁴ 1 Tim. v, 12. — ⁵ Luc. x, 20. — ⁶ Matth. v, 3-12.

Quin ipse etiam Paulus præclara sua facinora recensens, in iis et continentiae meminit : iis enim verbis , « In multa » patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustis, in plagis, in carceribus, in laboribus, in seditionibus, » in vigiliis, in jejuniis, » addit, « In castitate¹ : » minime id facturum, si donum esset. Cur autem et mordet eam non habentes, intemperantes eos vocans? cur qui virginem suam non elocat, rectius facit? cur beatior vidua si sic manserit? Num quod jam dixi: Non prodigiorum, sed, actionum beatitudines sunt, quemadmodum et pœnæ. Quo pacto, inquam, eadem cohortans perseverat, si id in nobis non est, nec post divinum favorem operam etiam nostram desiderat? Ei enim sententiæ : « Volo omnes homines sic esse, ut ego sum, continentes, » iterum subdit, « Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis, si sic » permaneant, ut ego², » iterum se proponit eadem de causa. Nam qui exemplum haberent proximum et tanquam domesticum, facilius in virginitatis labores erant ausuri. Quod si et supra inquires : « Volo omnes sic esse, ut ego » sum, » et hic, « Bonum est, si sic permaneant, ut ego, » neutro loco causam adjecit, ne mirare : neque enim id ex arrogantia facit, sed ratus satis esse causæ sententiam suam, qua ductus rem perfecisset.

CAPUT XXXVII.

Multas esse molestias in secundis nuptiis.

Quod si quis rationes etiam postulat, primum mihi omnium mortalium existimationem, tum quæ hic usuveniant,

¹ 2 Cor. vi, 4-6. — ² 1 Cor. vii, 7.

indaget. Nam cum legumlatores nec matrimonia ea castigent, et permittant etiam ac concedant, multa et a multis cum domi, tum in foro in eos jactantur dicteria, reprehensiones, maledicta: quippe eos æque ac perjuros vulgo, ut sic dixerim, declinant, neque aut amicos habere, aut cum iis pacta conventa firmare, neque invicem quidquam audent credere. Etenim cum eos vident tantæ consuetudinis, amicitiae, familiaritatis, ac societatis memoriam tam facile ex animo deponere, ea iis cogitatio quemdam quasi torporem offundit, ut non temere eos candide admittant, ceu leves atque versatiles. Neque ob hæc solum eos aversantur, sed etiam propter rerum gestarum insuavitatem. Quid enim, quæso, injucundius est, quam post gravem luctum, ploratus, lacrymas, sordidam comam, pullum amictum, subito plausus, tori nuptiales, strepitus a priori diversus, velut actoribus in scena ludentibus, ac nunc hoc, nunc illud repræsentantibus? Nam et illic eundem videre est interdum regem, interdum omnium pauperrimum: et hic, qui pridem ad tumulum volutabatur, repente prodit sponsus: qui comam vellebat, rursum eodem capite coronam gestat: dejectus ac mœrens, et qui sæpe plorans apud eos qui se consolarentur defunctæ laudes usurpavit, ac vitam sibi vitalem negavit, iisque qui se a lamentis abducerent, succensuit, plerumque inter eos ipsos iterum comitur ac renidet, et oculis pridem lacrymantibus, iisdem ridens eos intuetur, ac quo ore cuncta hæc paulo ante abjurabat, eo nunc abblanditur ac salutat omnes. Omnium vero tristissimum est, bellum liberis creatum, filiabus domestica læna: nam id omnino est noverca. Hinc quotidianum dissidium atque pugna: hinc inusitata et insolens adversus innoxiam concertatio. Nam vivi et invident et invidentur: cum mortuis etiam hostes reconciliantur. At non hic, sed pulverem atque cinerem

invidia petit : odium in defossam ingens , contumeliæ , convicia , accusationes ei , quæ in terram dissoluta sit , implacabiles inimiciæ cum ea quæ nihil læserit . Quid amentia hac et barbarie fœdius ? Injuria a defuncta non affecta : quid dico injuria affecta ? imovero ejus laboribus fruens , ac bonis gaudens , cum ea velut cum umbra belligerandi finem nullum facit : et eam quæ se nihil læserit , sæpe etiam sibi nec conspectam , mille in dies maledictis lacescit : atque eam quæ non existit , in prole ejus ulciscitur : ac contra eam virum armat , ubi ipsa nihil perficit . Atque hæc tamen hominibus facilia atque tolerabilia sunt visa , modo ne libidinis tyrannidem ferre cogerentur . At non virgo ad hunc conflictum trepidavit , nec prælium declinavit , quod vulgo adeo intolerabile videatur , sed fortiter resistens , naturæ insultum sustinuit . Quis igitur eam pro merito suspiciat , quando alii etiam alteris nuptiis opus habent , ne urantur : hæc neque unis contractis , perpetuo sancta et illæsa est ? Propter hæc , et imprimis propter repositos viduitati in cœlis thesauros qui loquentem in se Christum haberet , dicebat : « Bonum est illis si sic permaneant sicut » et ego . » Non potuisti ad summum gradum conscendere ? at proximo ne excidas . Hoc solo virgo tibi præstet , quod illam libido ne semel quidem expugnavit : te prius superatam , perpetuo sub iugo tenere nequiverit : ac tu quidem victa vicisti , illa victoriam clade puram habet , ac tecum exitu conjuncta , principio solum superat .

CAPUT XXXVIII.

Cur conjugibus magna solatia, virgini nulla concedat.

Igitur conjuges admodum commode tractat, qui nec altero volente eos mutua consuetudine defraudet, nec defraudationem ex consensu longius producat. Quin alteras etiam nuptias permittit, si velint, ne urantur. At virginibus nullum hujusmodi solatium præbet : sed illos tantisper recreatos iterum dimittit : hanc nec minimum respirantem, sed assidue pugnantem, sinit perpetuo stare, ac cupiditatibus impeti, nec vel tantillis indiciis frui. Cur enim non huic etiam dixit, « Si se non continet, nubat ? » Quod nec athletæ dicat quisquam, postquam disjecto amictu atque unctus in stadium processit, seque pulvere conspersit : Abi, fuge adversarium ; sed jam porro necessum sit duorum alterum, aut coronatum, aut dejectum, et infamem discedere. Nam in ludo ac palæstra, ubi cum familiaribus exercitium sit, et cum amicis velut cum adversariis manus conseruntur, liberum est et suscipere laborem et non suscipere. At qui jam nomen dedit, coacto frequenti populo, præsentē agonotheta, sedentibus spectatoribus, adducto atque objecto adversario, ei certaminum lex facultatem eripit. Ad eundem modum et virgini dum consultat prius, nubendum sit necne, tutum est matrimonium : at ubi elegit ac conscripta est, se in stadium dedit. Ecquis igitur indictis spectaculis, Christo agonotheta, Angelis superne spectantibus, furente diabolo ac fremente, ad luctamque complicato, et medio comprehenso, in medium prosiliens edicere ausit, hostem

fuge, laboribus supersede, comprehensionem omitte, ne dejicias ac prosternas adversarium, sed ei victoriam cedas? Et quid virgines dico? cum nec viduas iis verbis affari fas sit, sed illorum loco his terrificis, « Cum luxu-
riatæ fuerint in Christo, nubere volunt, damnationem habentes, quia primam fidem irritam fecerunt¹. »

CAPUT XXXIX.

Cui viduæ, cui virgini nubere permittat Paulus.

Atenim cum dicat, « Non nuptis et viduis dico, bonum est illis si sic permaneant, ut ego. Quod si non se continent nubant : » et rursum, « Quod si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat, tantum in Domino². » Quare eam cui liberum facit, iterum castigat, et quod in Domino esse matrimonium dixit, idem ceu illegitimum damnat? Ne vereare : non idem, sed aliud. Nam ut inquit, « Si nupsit virgo, non peccavit, » non de ea loquitur, quæ matrimonio renunciavit : evidens est enim eam piaculum commisisse, et quidem infandum : sed de ea quæ et expers matrimonii sit, et nondum hoc aut illud elegerit, sed tanquam in meditullio harum cogitationum consistat : ita et viduam hic, quæ virum solum non habeat, neque adhuc optione sua obstricta teneatur, sed liberum habeat alterutrum eligere : illic, cui integrum non sit cum alio sponso societatem coïre, sed in continentiae certamen descenderit. Potest namque et vidua esse, et viduarum dignitati non accenseri, si id nondum susceperit. Itaque inquit, « Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quæ

¹ 1 Tim. v, 11. — ² 1 Cor. vii, 28-39.

» unius viri, uxor fuerit ¹ : » Nam quæ vidua mera sit, ei, si velit, nubere permittit : at quæ perpetuo vidua agere Deo promisit, atque interim nubit, eam vehementer damnat, quæ ictum cum Deo pactum conculcet. Non ergo his, sed illis dicit, « Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri ². » Vides nusquam per se suspici matrimonium, sed propter fornicationem, tentationes, atque intemperantiam ? Nam supra hæc omnia recenset : hic vero quod eos conviciis male mulclasset, rursus gratiosioribus verbis eandem rem appellat, incendium et ardorem nominans. Quanquam neque hic omisit quin auditorem feriret : non enim dixit : Sin libidinis vim ullam sentiunt : Sin transversi aguntur : Sin non possunt : nihil ejusmodi, quod eorum est qui aliquid dignum venia patiuntur. Sed quid ? « Si se non continent : » quod eorum est, qui propter ignaviam laborare nolunt. Id enim significat eos, quibus res in manibus esset, detrectando laborem eam non perficere. At ne sic quidem eos punit, ac suppliciis addicit, sed laude solum privat, atque in verborum tantum vituperio vehementiam adhibet, liberorum procreationem, plausibilem hanc et speciosam matrimonii causam nusquam memorans, sed ardorem, intemperantiam, fornicationem, ac tentationem satanicam, eaque ne evenirent, rem permittens. Et quid tum postea ? inquit : nam quandiu id a supplicio liberat, quamvis vituperationem, ac convicia facile feremus, dum deliciari, atque assidue libidine frui liceat. Quid vero, bone vir, si nec deliciari licet, convicium-ne solum percipiemus ? Sed quomodo, inquit, deliciari non licet, cum dicat Paulus, « Quod si se non continent, nubant ? » Audi porro quæ iis hæreant. Audivisti satius esse matrimonium contrahere quam ardere. Quod jucundum est probas ;

¹ 1 Tim. v, 9. — ² 1 Cor. vii, 9.

permissionem laudas, Apostolum de indulgentia suspicis : at hic ne consiste, et quæ consequuntur æque admitte, ejusdem enim est utrumque præceptum. Quid igitur subdit ? « Conjugibus autem præcipio, non ego, sed Dominus, uxor a viro ne divortium faciat : sin divortium fecerit, maneat innupta aut viro reconcilietur. » Item, « Vir uxorem ne repudiet¹. »

CAPUT XL.

Magnam esse et indeclinabilem ex conjugio servitutem.

Quid autem si vir comis est, uxor improba, maledica, loquax, et quod commune omnium vitium est, sumptuosa, aliisque malis pluribus referta ? quomodo miser ille quotidianam hanc molestiam, superbiam, impudentiam ferret ? Quid inquam, si contra hæc modesta et sedata est, ille ferox, superbus, iracundus, animis ei partim opibus, partim potentia auctis, qui liberam eodem loco habeat quo servam, nihilo in eam quam in famulas æquior ? quo pacto eam necessitatem vimque patietur ? Quid denique si ab ea plane alienus semper maneat ? Fer, inquit, omnem hanc servitutem, futura demum libera, cum obierit : eo autem vivo : duorum alterum necesse est, aut eum omni studio lenire, ac frugi reddere, aut si id desperatum est, acerrimum quoddam bellum, atque esserum prælium fortiter sustinere. Ac supra dicebat, « Ne defraudate alter alterum, nisi si quid ex consensu : » hic diremptam, vel invitam se porro jubet continere : « Maneat, inquit, innupta, aut viro reconcilietur². » Vides-ne eam inter ge-

¹ 1 Cor. vii, 10-12. — ² Ibid. 11.

mina bella deprehensam? nam aut libidinis vim ferre cogitur, aut si id nolit, assentandum est injurio, eique se ad quælibet præbendum, seu plagis afficere, velit, seu conviciis vexare, seu vernarum ludibrio exponere, seu aliud quid ejusmodi: multæ enim viris ulciscendarum uxorum viæ adinventæ sunt. Quæ si non perferat, agenda infructuosa continentia est: infructuosa, inquam, quæ nihil promissionis adjunctum habeat. Neque enim sanctioniæ studio suscepta est, sed propter dissidium cum viro: nam, « Maneat, inquit, innupta, aut viro reconcilietur. » At quid si nolet in gratiam redire? Habes alterum effugium, atque evasionem. Quamnam? ejus mortem expecta. Ut enim virgini, cui perenne vivens atque immortalis sponsus sit, nubere nunquam licet: sic maritalatum demum, cum vir obierit. Nam si fas esset, eo etiam vivo, ab eo ad alium, iterumque ab illo ad alium transire, quid matrimonio opus esset, viris promiscue altero alterius uxore utentibus, atque cum omnibus coëuntibus? Quo pacto autem non et studium erga contubernales periret, hodie illo, cras alio, ac rursum alio cum eorum uxore consuescentibus? Merito id Dominus adulterium vocavit.

CAPUT XII.

Cur Judæis concesserit Deus repudii libellum offerre.

Cur igitur id Judæis permisit? ne inter se conflingerent ne cognato sanguine ædes suas complerent. Cedo enim, utrum præstabat, invisam domo exigi, an intra parietes jugulari? quod fecissent, si non eis ejicere licuisset. Ita-

que inquit, « Si invisam habes, dimitte. » At mansuetos, et quibus nec irasci permittat, alloquens, ait : Sin divor-
tium fecerit, cœlebs maneto. Vides necessitatem, inevita-
bilem servitutem, et vinculum, quod utrumque constrin-
git ? Vere enim vinculum matrimonium est, non solum
propter sollicitudinum turbam ac quotidianas molestias,
sed etiam quod conjuges quovis servo gravius invicem
subjici cogat. « Vir, inquit, uxori dominetur. At quis ejus
dominii usus est : nam vicissim eum servum efficit ejus
cui imperet, nova quadam et inaudita excogitata compen-
satione servitutis : ac quasi fugitivorum pedes et seorsim
vincti, et rursus inter se exigua quadam catena bicipiti,
utrinque pedicis affixa, constricti, haud sane libere in-
gredi queant, quod alter alterum consequi cogantur : ad
eundem modum et conjugum mentes, cum privatas curas
habent, tum alia necessitate etiam ex mutua colligatione
tenentur, quæ eos omni catena arctius stringat, et utrique
libertatem eripiat, quod uni imperium omne non tradide-
rit, sed ejus potestatem in utrumque dispersit sit. Ubi sunt
igitur qui parati sunt voluptatis solatii causa omnem con-
demnationem pati ? neque enim parum de voluptate dece-
dit, interdum mutuis odiis ac dissidiis in longum tempus
durantibus. Quin ea quoque servitus, ut alterius impro-
bitas alteri vel invito ferenda sit, satis est, ut delicias
omnes oblitteret. Itaque Beatus ille libidinis impotentiam
primum asperis illis verbis repressit, propter fornicatio-
nem, intemperantiam, et ardores. Sed cum videret vulgo
eam condemnationem a multis flocci fieri, quod ad deter-
rendum efficacius esset addit. Quamobrem Discipuli coacti
sunt dicere, « Non expedit nubere ². » Id autem est, con-
jugem nullum sui esse juris. Neque id hortabundus et
tanquam consulens profert, sed præcipiens ac mandans.

¹ Gen. iii, 16. — ² Matth. xix, 10.

Nam matrimonium contrahere aut non contrahere penes nos est : quæ matrimonium consequuntur, non item, sed velimus nolimus ferenda servitus est. Quid ita? quod non inscii eam primum suscepimus, sed vel probe ejus jura atque leges tenentes, sponte sub jugum nos subjecimus. Ac postea de iis locutus, qui infideles uxores haberent, omnesque matrimonii leges accurate persecutus, interjecta de servis disputatione, atque iis, quod abunde solatio esset, monitis ingenuitatem spiritualem ea servitute non imminui, pergit ad sermonem de virginitate, quem pridem parturiebat ac serere satagebat, nunc enitens : etsi cum nec de matrimonio disserens, sustinuit silentio præterire. Nam breviter ille quidem et obiter, sed tamen ei quoque exhortationi eum intexuit : atque ea pulcherrima ratione aures nostras et ingenium tanquam præparans ac præmolliens, orationi facilem aditum molitur post exhortationem ad servos. Nam « Pretio, inquit, empti estis : Non » lite fieri servi hominum ¹ : » Domini nobis beneficio in memoriam revocato, omniumque mentibus eo erectis, in cælumque sublatis, de virginitate disputationem demum inserit his verbis : « De virginibus autem Domini præceptum non habeo, sed consilium do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis ². » At, qui de fidelis cum infideli conjugio præceptum item non haberet, magna auctoritate ita sancit : « Cæteris autem ego scribo, » non Dominus : si quis frater uxorem habet infidelem, et » hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam ³. » Cur non igitur et de virginibus itidem sciscis? Quia hoc Christus palam constituit, vetans eam rem præcepti necessitate definiri. Illud namque, « Qui potest capere, capiat, » liberam auditori optionem condonantis est, Itaque de continentia disserens, « Volo, inquit, omnes homines

¹ 1 Cor. vii, 23. — ² Ibid. 25. — ³ Ibid. 12.

» sic esse, ut ego sum, continentes¹, » et rursum, « Innuptis »
 » antem ac viduis dico, Bonum est illis, si sic permaneant,
 » ut ego. » At non in sermone de virginitate usquam se in
 exemplum adducit : ideoque admodum modeste atque
 caute locuitur, qui nec ipse ea perfunctus esset. « Præcep-
 » tum, inquit, non habeo. » Primum proponens optionem
 benevolum reddit auditorem, ita consilium subjicit. Quo-
 niam enim virginitatis nomen prolatum, protinus ingen-
 tem laborem declarat, ideo non statim ad cohortationem
 se contulit, sed auditorem prius optione deliniciens, ejus-
 que ingenium, cicur ac tractabile reddens, ita demum
 proponit. Audisti virginitatem, nomen multi laboris ac
 sudoris : ne metue : non præceptum agitur, aut jussi ne-
 cessitas, sed eos qui se volentes atque libenter amplec-
 tantur, illa suis bonis remuneratur, corum capiti, splen-
 didam ac floream coronam imponens, qui recusent, seque
 asciscere nolint, nec punit, nec invitos cogit. Neque
 eo solum orationem gratam nec molestam reddidit, sed
 etiam quod beneficium hoc non suum, sed Christi esse
 dicat. Non enim ait, De virginibus non præcipio, sed,
 « Præceptum non habeo : » quasi diceret, Si humanis ra-
 tionibus motus ipse hæc cohortarer, non fidendum esset :
 at cum id Deo visum sit, certum est pignus libertatis.
 Mihi quidem ea imperandi facultas est crepta : sed si
 audire vultis velut conservum, « Consilium do, inquit,
 » tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fide-
 » lis. » Atque hoc loco Pauli summum artificium ac pru-
 dentia miranda est, quemadmodum inter duo necessaria,
 eaque contraria, interceptus, tum ut se commendaret,
 quo consilium plausibile esset, tum ut nihil de se magnum
 prædicaret, quippe ejus virtutis exsors, brevibus verbis
 utrumque consecutus sit. Nam qui dicat, « Tanquam mi-

¹ 1 Cor. vii, 7.

»sericordiam consecutus, » quodam modo se commendat : qui se potiori nomine non commendet , vicissim se extenuat ac deprimit.

CAPUT XLII.

De Pauli humilitate.

Non enim ait, Consilium do, ut cui creditum sit Evangelium, ut delectus gentium præco, ut cui in vos magisterium commissum sit, ut doctor atque dux. Sed quid? « Tanquam misericordiam consecutus : coque quod minus esset, proposito : nam minus est fidelem duntaxat esse, quam fidelium magistrum, aliamque rursum extenuationem meditatur. Quamnam? Non ait, ut fidelis effectus, sed, « Tanquam misericordiam consecutus, ut sim » fidelis. Ne apostolatium solum, prædicationem, et magisterium, Dei munificentiae putate : nam ipsum etiam credere mihi ejus misericordia concessum est : non enim inquit, quod dignus essem, fidem accepi ; sed quod misericordiam sim consecutus. Misericordia autem gratiae est, non ex merito. Itaque nisi multum misericors esset Deus, non tantum Apostolus, sed ne fidelis quidem unquam effici potuissem. Vides-ne servi gratum animum atque contritum, ut nihil sibi cæteris plus arroget, quin id etiam quod sibi cum discipulis commune esset, fidem, suum esse neget, sed Dei misericordiae et gratiae? idem his verbis significans ac si diceret : Ne dedignamini consilium a me recipere ; neque enim me Deus misericordia sua dedignatus est : et alioqui consilium agitur, non præceptum : etenim consulo, non sancio. Porro quæ cuique occurrant utilia,

in medium proferre ac proponere, nulla lex prohibet maxime ubi id auditorum rogatu fiat : quod quidem et vobis accidit. « Arbitror igitur, inquit, hoc bonum esse. » Vides rursum modestam orationem, ab omnique auctoritate alienam. Atqui in hanc sententiam disserere interim licebat : Quoniam Dominus virginitatem non præcepit, ideo neque ego : consulo tamen ac cohortor ad ejus studium, qui Apostolus vester sim, quemadmodum et infra eos alloquens ait, « Si aliis non sum Apostolus, at certe » vobis sum¹. » At hic nihil ejusmodi refert, sed admodum verecunde verba facit, ejus vice, consulo, « Sententiam do, » inquit; ejus autem vice, prout doctor, « Tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim » fidelis : » quasque ne hæc quidem satis essent ad orationem extenuandam consilium excersus, auctoritatem iterum minuit, qui non statuatur solum, sed addat etiam rationem. « Arbitror, inquit, hoc bonum esse, propter instantem necessitatem². » At enim de continentia disserens, neque, « Arbitror, » posuit, ullam plane rationem; sed illud modo, « Bonum est illis, si permaneant, sicut et » ego : » hic, « Arbitror hoc bonum esse. » Id autem facit, non qui de eo dubitaret : nihil minus : sed qui totum auditorum judicio permittere vellet : nam consiliarius is est, non qui de iis quæ profert statuat, sed qui totum in auditorum arbitrio positum relinquat.

¹ 1 Cor. ix, 2. ² Id. vii, 26.

CAPUT XLIII.

Quam instantem necessitatem Paulus nominet.

Sed quæ est, quam hic memorat, necessitas? ea-ne, quæ a natura prodit? minime. Primum enim si hanc vellet, ejus commemoratione contrarium atque cogitabat efficeret. Etenim qui matrimonium contrahere volunt, hanc susquedeque jactant. Secundo eam « Instantem » non vocaret : non enim nunc primum, sed jam olim mortalium generi insita est, atque erat illa quidem ante vehementior et indomita, sed Christi adventu, auctaque jam virtute, superato facilis est affectu. Itaque ei non de hac sermo est, sed aliam quamdam innuit, multiplicem et variam. Quænam ea est? Humanarum rerum conversio. Tanta enim est confusio, tanta tyrannis, ac circumstantium rerum turba, ut in multis sæpenumero conjugii vel invito errandum peccandumque sit.

CAPUT XLIV.

Facilius esse virginem quam conjugem regnum consequi.

Etenim olim non is erat nobis virtutis propositus modus, sed et injuriam ulcisci, et convicium reddere, et pecunias procurare licebat, et sancte jurare, et oculum pro oculo eruere, et inimicos odisse; neque aut deliciis indulgere aut irasci, aut uxorem aliam ejicere, aliam as-

ciscere interdictum erat. Neque id solum, sed duas etiam conjuges simul habere lex sinebat, eratque tum hac in re, tum in aliis omnibus summa ejus facilitas. At postquam Christus prodiit, via longe facta est angustior, non solum quod incomparabilis ea et ingens omnium quæ dixi licentia nobis e manibus erepta sit; sed etiam quod uxor, quæ nos multa interdum vel invitos designare inducat atque cogat, domi perpetuo sit habenda, aut si ejicere velis adulterii crimen sit subeundum. Neque hoc tantum nomine virtus ea nobis difficilis est, sed quod licet conjux intolerabilibus moribus sit, curarum tamen quæ nos propter eam ejusque liberos circumfundat turba, nec minimum in cælum suspicere paliatur, animos nostros quasi quidam vortex undique torquens ac demergens. Nam ecce cupit vir privatam et otiosam vitam degere: sed conspectis circumstantibus liberis, atque conjuge, grandi sumptu egente, vel invitus se in civilium rerum æstum conjicit. Eo autem illapsus dici non potest quanta illi peccare necesse sit, irascenti, juranti, convicianti, ulciscenti, simulanti, multa ad gratiam, multa ad simultatem facienti. Qui enim potest, qui in tantis fluctibus versetur, atque inde gloriam captet, non graves scelerum sordes contrahere? Jam si quis domestica rimetur, eadem atque etiam majori difficultate plena inveniet propter uxorem: multa enim hac de multis curet necesse est, quibus seorsim agenti viro nihil opus esset. Atque hæc quidem, si proba atque commoda sit uxor: sin pervicax, acerba, difficilis, non jam id necessitas modo, sed pœna ac supplicium vocandum erit. Qui poterit ergo iter ad cælum conficere, quod solutis ac pernicipibus pedibus, animo accincto et probe expedito indiget, ea negotiorum mole imposita, tot pedicis constrictus, catena hac, uxoris, inquam, improbitate, deorsum assidue detractus?

CAPUT LXV.

*Qui supervacuas difficultates excogitent, eos nullum
ejus rei præmium manere.*

At quod est hoc sapiens vulgi responsum, cum ad eos hæc omnia recensemus? Itaque, inquit, majori præmio dignus erit, qui, hac imposita necessitate, recte se gerat. Quid ita, bone vir, et quamobrem? Quod majorem, inquit, laborem propter matrimonium subeat. Et quis cum tantum onus suscipere coëgit? nam si quidem matrimonium ineundo, præceptum impleret, ac non ineundo, in legem delinqueret, haberet id probabilitatem. Sin autem, cui liberum esset matrimonii jugum non subire, ultro, cogente nullo, se in eas difficultates inducere voluit, quo gravius sibi virtutis certamen redderetur, nihil hoc ad agonothesam, qui id unum jusserit, cum diabolo bellum conficere, atque adversum vitia victoriam quærere. Sive autem quis matrimonio devinctus ac deliciis vacans, deque multis sollicitus sit; sive exercitus, et afflictus, neque aliud præterea curans, id nihil pensi habet. Victoriæ quidem modum, atque ad tropæum ferentem viam, eam prædicat, quæ rebus omnibus humanis soluta sit ac libera. Quia autem tu cum uxore, ac liberis, negotiisque ista comitantibus bellum gerere ac conflagrare vis, quasi paria præstiturus atque ii, qui ab his omnibus expediti sunt, ideoque majori admirationi futurus, nunc fortasse nos magnæ superbiæ insimules, si te ad idem ad quod illi cacumen attingere non posse dicamus. Sed præmiorum demum tempus probe te tum docebit, multo præstare secu-

ritatem inani ambitioni, satiusque esse Christo, quam futilibus suis inventis credere. Etenim Christus negat ad virtutem nobis sufficere, suis omnibus renuntiare, nisi etiam nosmetipsos oderimus: tu his omnibus permixtus, ais posse superare. Sed ut dicebam, probe tum intelliges, quantum ad virtutem impedimentum sit uxor, atque uxoriæ curæ.

CAPUT XLVI.

Cur adjutrix vocata uxor quæ impedimento est ad perfectam vitam.

Et qui, inquit, adjumentum eam vocat, quæ impediat? nam « Faciamus, ait, ei adiutorem similem ipsi. » Ego vero abs te insuper quæram, quo pacto adjutrix est, quæ virum ea securitate spoliavit, atque admirabili illo in paradiso domicilio exturbatum, in præsentis vitæ turbas coniecit? hæc enim sunt non adjumentum præstantis, sed insidiantis. « A muliere, inquit ille, initium peccati, » et propter illam morimur omnes. » Et beatus Paulus, « Adam, ait, non est deceptus, at mulier decepta in prævaricatione fuit. » Quomodo igitur adjutrix est quæ virum sub mortem subiecit? quomodo adjutrix, per quam Dei filii, adeoque omnes tum terram incolentes, cum feris, volucris, cunctisque reliquis animantibus, diluvio deleti sunt? Nonne ea justum Jobum perdidisset, nisi is admodum se virum præbuisset? Nonne hæc Sampsonem perdidit? Nonne ea perfecit ut universum Hebræorum genus Beelphegori initiaretur, ac cognatorum manibus trucidaretur? Quis potissimum Achaabum diabolo

prodidit, atque ante eum Salomonem, post tam insignem sapientiam ac celebritatem? Nonne hodieque viris suis auctores sunt multa in Deum admittendi? Nonne idcirco sapiens ille scriptum reliquit, « Parva est quævis pravitas » præ mulieris pravitate? Quomodo igitur, inquit, dixit Deus, « Faciamus ei adiutorem similem ipsi? » neque enim mentitur Deus. Neque id equidem unquam dixerim : minime gentium : sed quæ ea de causa facta est, in dignitate sua persistere noluit : quemadmodum nec ejus vir. Nam et eum ad imaginem et similitudinem suam Deus fabricatus est, nam, ait, « Faciamus hominem ad imaginem » et ad similitudinem nostram, » ut et dixit, « Faciamus » ei adiutorem. » Sed qui utroque præditus esset, utrumque protinus amisit : nam nec similitudinem conservavit : qui absurdæ cupiditati se dediderit, ac dolo captus, voluptatem minime fregerit : et quod erat in eo ad imaginem Dei, etiam nolenti deinceps ereptum est : neque enim Deus parva imperii parte eum mulctavit, et eum qui omnibus terribilis esset velut herus, ceu ingratum servum, qui dominum offendisset, conservis despicabilem effecit. Nam initio etiam seris omnibus terrori erat : omnes quippe Deus ad illum adduxit, neque ulla eum lædere ac invadere est ausa : videbat quippe in eo relucentem imaginem regiam. Quas ubi notas peccato deformavit, eum Deus imperio dejecit. Igitur licet, omnibus, quæ in terra sint, adeo non imperet, ut quædam etiam horreat ac formidet, Dei sententiam illam mendacii non arguit, « Et dominantur » animantibus terræ¹ : » neque enim ejus qui dedit, sed qui accepit vitio ea potestas præcisa est : ita nec insidiæ quæ ab uxoribus struuntur, hoc dictum labefactant, « Faciamus ei adiutorem similem ipsi² : » nam ad hoc comparata est, sed in eo non permansit. Quin illud præterea

¹ Gen. 1, 26. — ² Id. 11, 1^a.

afferri etiam posset, eam ad præsentis vitæ statum, liberiorum procreationem, atque insitam id natura libidinem adjumentum præstare. Sed cum et vitæ hujus, et sobolis procreandæ, et libidinis deinceps tempus non sit, quid mihi ejus hanc in partem adjutricem frustra memoras? Nam quæ ad minima solum usui sit, eam si ad magna sociam adhibeat, non modo nihil proficiet, sed etiam curis impediatur.

CAPUT XLVII.

Quomodo virum adjuvet uxor in spiritualibus.

Quid igitur, inquit, ad Paulum dicemus, cujus hæc verba sunt? « Qui scis, mulier, si virum salvum facies¹? » quique ejus adjumentum etiam in spiritualibus necessarium censet? Et ego id confiteor, non enim eam ab omni spirituali adjumento excludo: minime vero. Sed id eam præstare dico, non cum exercet ea, quæ matrimonii sunt, sed cum muliebri sexu prædita, ad beatorum virorum virtutem evadit. Neque enim compta, delicata, pecuniarios redditus a viro flagitans, prodiga, sumptuosa, eum eripere queat; sed cum his rebus omnibus sublimior, apostolicam in se vitam exprimit, summam probitatem, et modestiam, et pecuniarum contemptum, et tolerantiam demonstrans: ita eum demum expugnare poterit cum dicet: « Alimenta atque tegumenta habentes, iis contenti sumus². » Cum hæc rebus ipsis meditatur, ac corporalem mortem irridens, vitam hanc præsentem nihil esse dicit: Cum omnem vitæ hujus gloriam secundum Prophetam fœni florem existimat³.

¹ 1 Cor. VII, 16. — ² 1 Tim. VI, 8. — ³ Isaï, XL, 7.

Non igitur quæ muliebriter cum viro constescat, sic virum servare poterit, sed dum evangelicam vitam præstabit : hoc enim multæ etiam citra matrimonium fecerunt. Nam Priscilla, inquit, ascitum Apollo per omnem veritatis viam deduxit². Quod si nunc non licet, at possunt interim erga mulieres idem studium præstare, eundemque fructum facere : nam quod jam dixi, neque illa quoniam conjux est, virum trahit. Alioqui nihil vetaret, neminem ex iis qui uxorem fidelem habeant, infidelem manere, siquidem consuetudo ac convictus rem effectam daret. At non ita res se habet; sed si multam philosophiam, atque patientiam exhibeat, si conjugii calamitates derideat, atque id unum assidue negotium ducat, id vero est quod ejus, cum quo habitat, animum salvum præstet. Sin persistat muliebria postulare, ei nocet magis quam prodest. Jamvero vel sic rem imprimis difficilem esse, audi quid dicat, « Qui scis enim, mulier, si virum salvum facies? » quo interrogandi genere uti solemus in iis quæ insolenter accidunt. Quid vero post illa dicit? « Alligatus es uxori? » noli quærere solutionem : solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. » Vides, ut assiduas transitiones faciat, et frequens brevi intervallo utriusque cohortationis velut temperamentum? Nam ut de matrimonio disputationi de continentia sermonem interposuit, auditorem interim excitans : ita et hic tractationem de matrimonio vicissim inserit, cum recreans. Exorsus a virginitate, antequam de ea aliquid dixisset, statim ad matrimonium recurrit. Illud enim, « Præceptum non habeo; » matrimonium permittentis et introducentis est. Tum ubi ad virginitatem ventum est, dictumque, « Arbitror hoc bonum esse, » cum videret ejus nomen assidue usurpatum delicatis auribus multam acerbitem afferre, non identidem id repetit,

quin explicata satis gravi causa ad ejus labores solandos, id est, instanti necessitate, ne sic quidem ausus est virginitatem iterum nominare. Sed quid? « Bonum est homini » sic esse. » Neque eam sententiam prosequitur, sed ea interrupta et incisa, priusquam gravis videretur, de matrimonio rursum disserit his verbis : « Alligatus es uxori? » noli quærere solutionem¹. » Nam ni id esset, nisi id hic solatium parare cogitaret, ineptum esset virginitatem consulentem de matrimonio philosophari. Deinde iterum ad virginitatem transit : ac ne nunc quidem proprio nomine appellat. Sed quid? « Solutus es ab uxore? noli quærere » uxorem. » Atenim ne vereare : non id censet atque sancit. Prope est enim rursum de matrimonio sermo, terrorem eum solvens his verbis : « Quod si duxeris, non » peccasti². » At nec jam concide, nam iterum te ad virginitatem trahit. Atque id est quod vult, docens, qui matrimonium ineant, eos multam in carne tribulationem sustinere. Ut enim optimi quique medici et benigni, amarum medicamentum, aut sectionem, aut ustulationem, aut simile aliquid adhibitori, non continuo totum peragunt, sed data interim ægro respiratione, ita semper quod reliquum est addunt : ad eundem modum et beatus Paulus virginitatis consilium non sine intermissione et perpetuo ac consequenter pertexuit, sed de matrimonio sententiis id assidue interrumpens, atque ita molestiæ illius sensum eripiens, blandam ac plausibilem orationem reddidit. Ob id igitur varia sententiarum quasi miscella facta est. Sed operæ pretium porro est ipsa etiam verba indagare. « Alligatus es uxori? inquit, noli quærere solutionem. » Hoc non tam consulentis est, quam vinculi tenacitatem ac firmitatem demonstrantis. Quamobrem autem non dixit, Habes uxorem? ne eam desere : cum illa con-

¹ 1 Cor. vii, 27. — ² Ibid, 28.

junctus vivis? ne discede, sed vinculum conjugium vocavit: nimirum ut rei acerbitem hic ostenderet. Quoniam enim ad matrimonium ceu ad facilius vulgo concurrunt, conjuges declarat nihil a vinctis differre: nam et hic quocumque alter trahat, alteri sequendum est, aut si pugnam moveat, cum eo una pereundum. Quid vero, inquit, si vir dissolutus sit, ego continens esse velim? Necesse est, ut tu illum sequaris: id enim ut vel nolens facias, jucunda matrimonii catena trahit, ad eumque cogit, qui tecum initio devinctus est. Sin obnitare ac te sejungas, et te vinculis non exolves, et in extremum supplicium conjicies.

CAPUT XLVIII.

Quæ invito viro continens sit, graviores, si is adulteret, pœnas daturam.

Etenim quæ invito viro continens est, non solum continentiae præmiis caret, sed illius etiam adulterium gravius quam ille luct, ac plectetur. Quid ita? quod eum legitimo coïtu fraudatum, in lasciviæ barathrum deturbarit. Nam si eo nolente nec minimum id facere permittitur, qua venia digna sit, quæ eum solatio hoc perpetuo privat? Et quid, inquit, ea necessitate ac miseria durius possit accidere? Et ego idem sentio. Cur te necessitati ei subjecis? Enimvero eam rationem non post, sed ante matrimonium subductam oportebat. Itaque etiam Paulus proposita demum vinculi necessitate, de solutione sermocinatur: ei sententiæ, « Alligatus es uxori? noli quærere solutionem, » illam subdens, « Solutus es ab uxore? ne quære uxorem. » Id

autem facit, ut tute prius accurate perspecta ac cognita matrimonii vi, facilius de cælibatu orationem admittas.

« Quod si duxisti, inquit, non peccasti : et si nupsit virgo, » non peccavit. » En magni illius facinoris, matrimonii scilicet, exitum, ut non reus agaris, non ut admirationi habearis : id enim est virginitatis : cæterum conjugii satis sit audire, eum non peccasse. Cur igitur, inquit, hortaris uxorem non quærere ? Quod semel devincto, solvi nefas sit, quod in eo sit ingens miseria. Hoccine solum, quæso, ex virginitate quæstus faciam, ut misérias has effugiam ? Et quis virginitatem colere sustineat tantilla mercede ? Quis in tantum certamen descendere animum inducat, tantorum sudorum hoc solum præmium capturus ?

CAPUT XLIX.

Cur ab hujus vitæ jucundis ad virginitatem instiget.

Quid dicis ? cum me ad pugnam cum dæmonibus provocas : « Nec enim nobis lucta est adversus sanguinem et » carnem¹ ; » cum naturæ furori obsistere jubes : cum carne et sanguine constitutam, incorporeis virtutibus paria præstare hortaris : terrena memoras bona, dicisque nos matrimonii misérias non laturas ? Nam cur non sic ait ? Quod si nupserit virgo, non peccavit, sed virginitatis coronis se privavit, magnis illis et arcanis bonis. Cur non præmia, quæ post certamen eas maneant, recensuit, ut in occursum prodeant sponso, ut splendida lucernas habituræ sint, ut summa cum gloria ac fiducia regem in thalamum comitentur, ut omnium proxime ejus solio, et regiis toris

¹ Ephes. vi, 12.

effulgeant? Sed de his nec levissime quidem meminit; vitæque miseriarum vacuitatem sursum deorsumque jactat. « Arbitror, inquit, id bonum esse : » ac dicere negligens, propter futura bona, ait : « Propter instantem necessitatem. » Deinde rursum eo dicto, « Quod si nupserit » virgo, non peccavit, » cœlestibus præmiis, quibus se privavit, silentio præteritis, « Tribulationem, inquit, carnis » habebunt hujusmodi. » Neque id hactenus solum, sed ad finem usque facit, et omissa ejus a futuris bonis commendatione, iterum ad eandem causam confugit, « Tempus » breve est, inquit, » ejusque loco : Volo vos in cœlo resplendere, et nuptis multo illustriores haberi, rursum hæret inquiring : « Volo autem vos sine sollicitudine esse. » Neque id hic solum facit, sed etiam quo loco ei de injuriis ferendis sermo est, eandem consilii viam iniit. Nam cum dixisset : « Si esurit inimicus tuus, ciba illum ; si sitit, potum » da illi¹, » qui rem tantam imperaret, contraque naturæ necessitatem niti juberet, ac cum rogo tam intolerabili decertare, ubi ad mercedem ventum est, de cœlo ac cœlestibus silentium : tantum ejus, a quo læsus sis, damno remunerationem definit. « Id enim faciens, inquit, carbonis ignis in ejus caput congeris². » Quid igitur eo solati genere usus est? Non inscitia neque ignarus quemadmodum alliciendus atque inducendus sit auditor, sed quod maxime omnium mortalium hac virtute præditus esset, persuadendi, inquam. Unde id apparet? Ex iis quæ disserit. Qui, et quomodo? Corinthiis loquebatur ; prius enim hoc de virginitate expediemus ; Corinthiis, inquam, apud quos statuerat nihil scire, nisi Jesum Christum, et cum crucifixum : quos ut spirituales alloqui non potuerat, et quod carnales essent adhuc, lacte aluerat : quibus etiam cum hæc scriberet, hæc vitio dabat : « Sed nec nunc quidem

¹ Rom. xii, 20. — ² Pro v, xxv, 22.

» potestis : adhuc enim carnales estis, et secundum hominem ambulatis¹. » Ideo a rebus terrenis, aspectabilibus, ac sensibilibus, eos et ad virginitatem instigat, et a matrimonio abducit : quod probe sciret, dejectos atque pronos, et in terram adhuc inclinatos, terrenis rebus magis cieri ac pellici. Quid est enim, quæso, quod homines quidem rustici ac pingues, tum parvis, tum magnis in rebus secure Deum et jurant et pejerant : in capite vero filiorum jurare nunquam animum inducant ? cumque et perjurium, et supplicium hoc illud longe gravius sit, tamen hoc quam illo jurejurando magis continentur. Atque ad pauperes juvandos non perinde sermonibus de regno excitantur, etsi frequenter audiant, atque spe consequendi in præsentī vita sibi aut liberis boni. Itaque tum maxime in his adjumentis ambitiosi fiunt, ubi ex diuturno morbo convaluerint, ubi periculum effugerint, ubi magistratum aliquem et imperium nacti sint : planeque multo plures iis, quæ ante pedes sint, magis incitari deprehendas. Hæc namque et in secundis vehementius extimulant, et in adversis terrent acrius, quod horum sensum propinquiorem habeant. Quare et cum Corinthiis sic disseruit, et Romanos a rebus præsentibus ad injuriæ patientiam exercuit. Anima enim infirma laccessita, non tam facile iræ venenum remittit, si de regno audiat, atque in spem veniat remotam, quam si ejus qui injuriam dedit, ultionem expectet. Itaque volens injuriarum recordationis radicem convellere, atque iram amovere, quod efficacius erat ad eum, qui læsus esset, solandum, profert, non ut eum repositis in futuro tempore præmiis fraudaret, sed ut quoquo modo in philosophiæ viam induceret atque ad reconciliationem ostium aperiret. Nam in omni præclara functione initium facere difficillimum est; post ingressum ea non æque est laboriosa. At

¹ 1 Cor. III, 3.

non Dominus noster Jesus Christus idem facit, nec cum de virginitate, nec cum de injuriis ferendis disputat; sed illic cœleste regnum proponit. «Sunt enim, inquit, eunuchi, qui se ipsos propter regnum cœlorum castrarunt¹.» Cum pro hostibus precari monet, nec detrimenti eorum qui læserint, nec igneorum carbonum meminit, sed ea omnia pusillanimis ac miseris dicenda mittens, ipse eos majoribus præmiis invitat. Quibusnam? «Ut similes sitis,» inquit, patris vestri, qui in cœlis est².» Vide quantum præmium: nam auditores erant Petrus, Jacobus, Joannes, cæteraque Apostolorum turba: itaque eos spiritualibus præmiis allicit. Atque idem et Paulus fecisset, si cum ejusmodi tractasset. Sed qui cum Corinthiis ægeret, adhuc rudius affectis, jam inde eis laborum fructum proponit, quo virtutis negotium promptius inirent. Neque aliam ob causam Deus Judæis, omissa cœlestis regni pollicitatione, terrena bona largiebatur, et pro sceleribus non gehennam, sed ævi hujus calamitates pestem, famem, morbos, bella, exilium, reliquaque similia comminabatur; his enim carnaliores magis continentur, ac perterresciunt; de iis vero quæ aspectum fugiant, nec præsto sint, minus anguntur. Quare Paulus in iis magis hæret, quæ eorum tarditatem potissimum ferirent. Præterea illud quoque ostendere volebat, cæterarum virtutum quasdam hic nos multis laboribus exercere, fructum omnem in futurum tempus condere: virginitatem vero, etiam dum colitur, non levem nobis compensationem reddere, quæ nos tot ærumnis atque curis liberet. Atque insuper et tertium quiddam præstitit. Quidnam? Ne res impossibilis crederetur, sed vel imprimis facilis. Id autem efficit, inesse in matrimonio plus difficultatum, facile demonstrans: quasi diceret: Ærumnosa tibi ac laboriosa res videtur? Equidem vero

¹ Matth. xix, 12. — ² Id. v, 45.

propterea persequendam censeo, quod adeo levis sit, ut negotiorum multo minus quam matrimonium præbeat. Nam cum vobis parcam, inquit; nec velim miseras habere, optarem vos matrimonium non contrahere. Quam miseriam? dicat fortasse quispiam: imòvero grandem oblectationem ac delicias habere inveniēmus. Atque imprimis summa cum licentia cupiditatem explere, nec cogi naturæ impetum ferre, non minimum facit ad facilitatem. Insuperque reliqua omnis vita a mœrore ac squallore libera, hilaritatis, risus, gaudii plena est. Etenim et opiparis mensis, et delicatis vestibus, et molli toro, et perpetuis balneis, et unguentis, et vino unguento nihilo deteriori, aliaque multa ac varia impensa corpus curantes, inde summas ei delicias comparant.

CAPUT L.

Deliciæ perinde in Veteri atque in Nova Lege prohibita.

At vero neque hæc dicent, et matrimonium coïtus solum licentiam, non etiam deliciarum præstare solet: id beatus Paulus testatur his verbis, « Quæ autem in deliciis » est, vivens mortua est¹. » Quæ si de viduis effatus est, audi quid de nuptis itidem dicat: « Mulieres habitu modesto, cum omni verecundia et sobrietate ornantes se, » non cincinnis, aut auro, aut margaritis, aut sumptuoso » vestitu, sed ut scæminas decet, pietatem recte factis profutentes². » Neque hic solum, sed alibi quoque in eo valde requærens est nihil plane harum rerum magnopere expe-

¹ Tim. v, 6. — ² id. , 9, 10.

tendum nobis esse. Et quid Paulum dico? qui cum et summæ accurationis tempus esset, et ingens spiritus gratia, hæc dicebat. Amos enim, qui infantes Judæos alloquebatur: qua tempestate deliciæ, luxus, omniaque, ut sic dicam, supervacanea permissa erant, audi ut deliciis addictos serio tangat. « Væ qui ad diem malum confluunt, » qui falsa sabbata frequentant atque tractant: qui in lectis » cubantes eburneis, luxuriantur in suis cubilibus, et ovium » lium hædos, et ex medio boviliū lactentes vitulos comedunt: qui ad organorum sonum plaudunt, fugitiva pro » statis habentes, vinum defæcatum bibentes, et primariis » unguentis delibuti¹. »

CAPUT LI.

Licet deliciari permissum esset, matrimonii tamen molestias satis esse quæ eam voluptatem extinguant.

Itaque quod dicebam imprimis, nec deliciari licet. Quin ut nihil horum vetitum esset, sed omnia concessa, at sunt alia ad mœstitiam ac dolorem his æqualia, imo tanto et plura et majora, ut illorum nec minimum quidem sensum capiamus, sed omnis ex iis voluptas facessat.

¹ Amos. vi, 1-6.

CAPUT LII.

Quantum malum sit zelotypia.

Si enim quis natura sit ad zelotypiam propensus, aut ex causa ulla minime vera eo malo corripiatur, ecquid anima hujusmodi miserabilius sit? Si bellum atque tempestatem cum his ædibus comparemus, accuratam hujusce rei consequemur imaginem: omnia tristitiæ, suspicionis, rixarum, turbæ plena sunt. Nam qui hac insania ictus sit, ei nihilo melius est, quam dæmoniacis ac mente captis. Adeo assidue exilit, resilit, in omnes stomachatur, in præsentes, seu servus, seu natus, seu quisquis alius sit, immerentes licet, irascitur. Voluptas prorsus fugatur, mœrore, luctu, insuavitate omnia referta sunt. Seu domi maneat, seu in forum prodeat, seu iter adornet, ubique malo tangitur, animum ei quovis stimulo acrius pungente ac vexante, nec quiescere sinente: neque enim hic morbus tristitiam solum, sed etiam intolerabilem furorem parere solet. Atque hæc vel singula satis sint quæ hoc morbo captum conficiant: sin autem simul conjuncta oppugnent, cum assidue prementia, nec minimum ei respirandi tempus tribuentia, qua non morte id acerbius sit? Nam seu extremam egestatem, seu insanabilem morbum, seu ignem, seu ferrum nomines, nihil par dixeris: id soli experti probe sciunt. Nulla est enim dicendi tanta vis, quæ mali gravitatem consequatur. Etenim cum omnium charissimam, et pro qua lubens vel vitam impendat, suspectam habere semper cogitur, quid est omnino quod solari eum possit? Seu namque somnum inire, seu cibum potumque capere

necessum sit,¹ mensam letalibus venenis potius quam edulibus instructam credet : in lecto nec vel momento quiescet , sed tanquam subjectis prunis æstuabit ac jaclabitur : neque aut amicorum congressus , aut negotiorum cura , aut periculorum metus , aut ingens voluptas , aut aliud quidquam ab eo æstu hominem abducere potest , sed procella hæc omnibus et jucundis et tristibus potentius animum possidet. Hæc cum perspexisset Salomon dicebat : « Durus » sicut infernus zelus¹ : » et rursum : « Plenus enim zeli ejus » viri furor , non parcet in die judicii , nec redemptione » ulla inimicitias componet , nec quantisvis donis placabitur². » Is est enim morbi hujus furor , ut nec sumpto de eo qui læserit supplicio , dolorem missum faciat. Itaque multi adultero sublato , iram atque mœrorem tollere non potuerunt. Sunt et qui cæsis suis conjugibus , æque imo magis eo rogo exarserint. Ac vir quidem in his malis degit , etiam cum nihil verum sit. Cæterum misera illa et ærumnosa vel viro gravius excruciat. Nam cum eum , qui ærumnarum omnium solatium esse debeat , et unde præsidium expectandum sit , efferum , atque omnium in se inimicissime affectum cernit , quo jam se vertat ? ad quem confugiat ? unde malorum auxilium petat , porta ei præstructo , et innumerabilibus scopulis referto ? Tum et servi et ancillæ in eam viro contumeliosiores sunt. Est enim genus hoc hominum , cum alioqui suspiciosum et ingratum , tum licentiæ plus nacti , interque se adversos heros conspicientes , ex eorum bello non levem improbitatis suæ ansam capiunt. Nam tum iis quidquid lubet , summa impunitate fingere atque comminisci licet , et suspicionem calumniis suis confirmatiorem reddere. Animus enim semel hoc pestilenti morbo occupatus , facile cuncta credit , et aure omnibus ex æquo aperta , sycophantas a non syco-

¹ Cant. vi, 8. — ² Prov. vi, 34.

phantis discernere non sustinet, sed ii potius vera dicere videntur, qui suspicionem augent, quam qui tollere conantur. Itaque fugitivi illi, eorumque uxores, nihilo minus ei quam contubernalis timendi et horrendi sunt, suumque illis locum cedat, in illorumque ordinem transeat oportet. Et quando sine lacrymis agere poterit? quam noctem? quem diem? quod festum? quando citra gemitum, ejulatum, lamenta? Minæ, contumeliæ, convicia perpetuo, tum a viro temere saucio, tum ab impuris famulis: custodiæ unæ atque alteræ: omnia terroris ac trepidationis plena. Neque enim exitus solum et ingressus, sed et verba et obtutus, et suspiria accurate atque curiose explorantur, et vel saxis rigidiores silentio cuncta ferre, ac thalamo perpetuo affixam esse vincto durius necesse est; vel loqui, suspirare, egredi volentem, omnium causam dicere apud corruptos eos iudices, famulas inquam, et servorum turbam. Igitur si placet cum his malis et opes ingentes, et splendida mensas, et servorum gregem, generis splendorem, potentiæ magnitudinem, gloriam summam, majorum claritatem confer: eorum quæ vitam hanc studio desiderabilem efficiant, nihil prætermitte: sed omnia diligenter collecta, dolori huic oppone: sane voluptatem quæ ex iis manat, nec apparentem quidem cernes, atque ita profligatam, ut scintilla in vastum æquor illapsa extinguatur. Et hæc quidem ubi vir zelotypia fuerit affectus. Sin ad uxorem ægritudo ea pervadat; neque enim id raro evenire solet; cum illo quam cum hac melius agetur: sed in hanc miseram rursum major dolorum pars redundabit. Neque enim fas est iisdem armis in suspectum uti. Nam quis uxorem ferat jubentem domi assidue manere? quis e servis herum observare ausit, quin continuo ad barathrum abripiatur? Itaque nec his machinamentis solari se possit, nec iram verbis efferre: sed vir semel fortasse iterumque viti-

litigantem patiētur : sin criminari persistat, statim docebit, præstare ea silentio ferre, ac tabescere. Atque hæc quidem si suspicio sit. Porro si malum hoc verum sit, jam uxorem nemo e læsi manibus eripiat, quin leges opitulantes nactus, omnium sibi charissimam in iudicium adductam trucidet : cæterum vir legum pœnas effugit, sublimi ac divinæ sententiæ servatus. Verum id ad miseræ consolationem non sufficit; sed necesse est longam quamdam ac miserandam mortem subire, per incantamenta atque veneficia, quæ adulteræ mulieres præparant : pleræque etiam nec insidiis in eas quas laccessant opus habuerunt, sed illæ mœroris vehementia prius extinctæ, ipsas præverterunt. Ita ut quantumvis viri omnes ad matrimonium confluerent, fœminis id non sit persequendum. Nam nec inesse in se tantam libidinis impotentiam possunt dicere, et dolorum qui ex eo impendeant, plus capiunt : quod quidem jam est a nobis demonstratum. Quid igitur, inquit, id in omni matrimonio est ? Nec vero abest ab omni : cæterum ab omni virginitate longe atque procul est. Ac nupta licet in malum non incidat, at in mali metum incidet : neque enim potest, cui cum viro consuescendum sit, non una cum consuetudine mæla omnia secum putare ac metuere. Virgo autem non solum a molestiis, sed etiam a suspicione libera est. At hoc non est in omni matrimonio. Non equidem id dico, sed quamvis id non insit, alia insunt multa, ac licet illa effugias, omnia plane effugere non possis. Sed velut in sentibus, quæ vestimentis adhæreant, qui sepem transcendit, ad unam evellendam conversus, aliis pluribus tenetur : ita et in re uxoria, qui hoc per-rumpit, illo rursum læditur; qui vero illud evaserit, aliud offendit : nec facile matrimonium invenias omni molestia solutum.

CAPUT LIII.

Conjugium divitum expetendum non esse, imo pauperum connubio molestius esse.

Verum, si videtur, infaustis dimissis, quod in eo ter beatum existimetur, et multi, adeoque omnes optent consequi, id nunc in medium productum inquiramus. Quidnam id est? Qui pauper, humilis, abjectus sis, ex ampla ac potenti et locuplete domo uxorem ducere. At hoc, quod expetendum videtur, non minoribus, quam illud, quod perosum est, calamitatibus obnoxium deprehendimus. Est enim alioqui cum hominum genus insolentissimum, tum in iis mulieres, eo quidem magis, quo impotentiores sunt. Quare et morbo hoc facilius capiuntur. Si vero superbiæ graves etiam causas habeant, nihil est quod eas in officio contineat. Sed quasi flamma materiam nacta, ita immane quantum se sustollunt, ordinem invertunt, summa infimis mutant. Nam virum uxor capitis locum tenere non sinit, sed qua est contumacia atque fastu, de eo gradu dejectum, in suum, id est, ad subjectionem, compellit, ipsaque fit caput ac dux. Et quid ea absurditate gravius esse potest? ut nihil dicam, convicia, contumelias, insuavitatem, quæ omnium sunt durissima.

CAPUT LIV.

Quantumvis subjectam uxorem opulentam habeas, ingens incommodum esse.

Jam si quis dicat; nam equidem multos dicere audiui, cum ejusmodi sermones incidunt; tantum dives et nummosa sit, nullo negotio ejus fastus deprimetur ac dejectetur. Si quis, inquam, hæc dicat, næ ille primum ignorat valde id difficile esse; deinde ut contingat, non parum affert detrimenti. Etenim vi, et timentem ac coactam viro subjici, gravius atque injucundius est, quam vel summa auctoritate ei imperare. Quid ita? Quod ea vis amicitiam omnem ac voluptatem expellat. Amicitia autem atque studii vicem terrore ac necessitate subeunte, quanti jam illud fuerit matrimonium æstimandum.

CAPUT LV.

Intolerabile malum esse ditiori viro nubere.

Atque hæc quidem si uxor opulenta sit. Sin contingat, ea nihil habente, virum divitem esse, famula erit pro conjuge, et quæ ingenua est, serva efficietur, ac se digna libertate e manibus amissa, emptitiis nihilo præstabit; sed quantumvis vir lasciviat, quantumvis ferociat, quantumvis meretricum manum in ejus torum asciscat, omnia pati ac benigne accipere necessum erit, aut domo cedere.

Neque id solum est molestiæ, sed etiam quod viro sic affecto, nec servis, nec ancillis libere mandare poterit, sed velut in alienis degens, iisque quæ ad se non pertineant utens, et hero potius quam viro convivens, ita omnia et agere et pati cogitur. Quod si æqualis conditionis uxorem ducas, subjectionis rursum legem æqualitas ea pessumdat, cum facultatum modus postulet, ut ea cum viro æquetur. Quid igitur tot ubique difficultatibus agas? Neque enim mihi si quæ usquam pauca matrimonia hæc effugerunt, ea in medium profer: nam ex iis quæ assidue contingant, non quæ insolentia sint, res describendæ sunt. Hæc namque in virginitate difficile est evenire, imo ea accidere nequeunt: in matrimonio difficile est non evenire.

CAPUT LVI.

Nuptæ gravem doloris necessitatem impositam esse.

Quod si in iis quæ jucunda videantur, tantum oritur miseriarum et calamitatum, quid de iis quæ haud dubie acerba sunt, dicendum erit? Neque enim cum sola moritura sit, unam solum mortem expavescit, nec quæ unam habeat animam, de una sollicita est, sed et viro et liberis timet, eorumque conjugibus atque soboli, ac quo radix in plures ramos effunditur, tanto ei et curarum plus accedit. Horum singulis seu nummorum jactura, seu corporis valetudo, seu aliud aliquid accadat ingratum, ei macerare se ac lugere necesse erit nihilominus, quam iis, qui hæc patiuntur. Ac si quidem omnes ante eam decedant, intolerabilis erit luctus: sin aliis superstitibus alii immatura

morte raptantur, ne sic quidem solatium purum invenias. Nam de vivis metus assidue animum conciens, dolore de mortuis haud sane levior est : quin, si mirum quiddam dicere fas sit, etiam gravior. Nam defunctorum mœrorem tempus mitigat : de vivis sollicitudinem perpetuo manere oportet, aut morte sola extingui. Quod si nec propriis malis sufficimus, quam vitam agemus, aliorum calamitates lugere coacti ? Multæ sæpe claris majoribus ortæ, admodum delicate educatæ, viro cuiuspiam præpotenti elocatæ, repente priusquam iis rebus beentur, periculo aliquo tanquam procella ac turbine ingruenti, et ipsæ demersæ, naufragii malorum participes fiunt, et quæ in-nuptæ mille bonis fruebantur, nuptæ in extremam calamitatem decidunt. At non hæc, inquit, omnibus, aut semper evenire solent. Neque vero ab omnibus remota sunt : nam equidem quoque idem repetam : sed cum partim usui venerunt, tum quibus usui non venissent, eos sui metu cruciarunt : cæterum virgo et experimento et metu omni sublimior est.

CAPUT LVII.

De molestiis quæ cum omni matrimonio conjunctæ sint.

Sed enim si placet, his omissis, quæ natura matrimonio tributa sint, neque a quoquam volente nolente vitari possint, in præsentia perlustremus. Quænam ea sunt ? dolores partus, infantes. Imovero altius orationem repetamus, et quæ matrimonium antecedant, quantum fas est cognoscamus : nam accurate soli experti callent. Adest sponsaliorum tempus : itaque protinus cura anceps atque va-

ria, quem virum captura sit, an obscurum, an infamem, an pervicacem, an fallacem et arrogantem, an audacem, an zelotypum, an trivialem quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellem. Hæc enim omnia nuptas consequi non est necesse, vereri omnia ac timere necesse est: quippe cum nondum certum sit quem sit sortitura, sed adhuc spe tanquam e sublimi imminente, animus omnia pavet, ac formidat, neque horum quidquam est quod non cogitet. Sin dicat aliquis, eam expectantem contraria lætari etiam posse: sciat, non tam nos bonorum spem solari, quam malorum metum angere. Nam bona demum cum certo sperantur, voluptatem pariunt; mala, ubi vel suspicio sit, extemplo mentem confundunt ac perturbant. Ut enim mancipia de futuris heris incerta, animo quiescere non possunt: ita et virginum mens, ex quo facta sponsio est, fluctuantis navigii similis est, parentibus in dies alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, et hunc rursum exturbat alius. Quin plerumque in ipso matrimonii tanquam limine, qui sponsus speretur, vacuis manibus discedit, puella a parentibus insperato cuipiam tradita. Nec sceminae solum, sed etiam viri acerbis curas habent. In hos namque perquirere facile est: illius vero quæ assidue intus conclusa teneatur, mores atque formam quo pacto exploraveris? Atque hæc quidem sponsalium tempore. At ubi jam præsto est matrimonii tempus, crescit sollicitudo, ac voluptate major metus est, ne ex eo ipso vespere ingrata, et multo expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatam, post contemni, ferendum est: At cum a curriculi carceribus, ut ita dicam, fastidio esse videtur, quando suspici poterit? Neque hic mihi illud commemora, Quid vero si lepida sit? nam nec sic quidem cura hac soluta et libera est. Multæ enim corporis venus-

tate admodum conspicuæ, viros suos capere nequiverunt, sed ii, aliis longè se inferioribus addicti ipsas reliquerunt. Jam ea etiam cura expedita, alia rursus molestia succedit, in dotis pensione; socero, quasi gratis numeret, haud sane comiter reddente, et sponso, qui totum nancisci studeat, cum verecundia exigere coacto, et nova nupta solutionis dilatione pudefacta, virum quovis improbo debitorè magis reverente? quæ mitto in præsentia. Atenim hac soluta cura, continuo sterilitatis metus ingruit: præterea autem et prolium frequentia anxietas: neque adhuc horum quoquam explorato, utramque in partem jam inde ab initio turbantur. Quod si brevi uterum gestet, rursus cum terrore lætitia: nihil est enim matrimonii bonorum, vacuum terrore: terror, inquam, ne abortu incidente, et quod conceptum est, intereat, et gravida in extremum discrimen veniat. Sin multum temporis intersit, uxor hiscere non audet, quasi sit arbitra ipsa patiendi. Partus autem momento impendente, alvum tanto jam tempore afflictatam, dolores disrumpunt ac divellunt: qui vel soli omnem matrimonii voluptatem offuscent. Quia et aliæ deinceps curæ eam sollicitant. Etenim misera et ærumnosa puella, etsi vehementissime iis cruciatibus distenta, nihilo his minus formidat, ne pro perfecto et integro, vitiosus atque mutilus infans prodeat, ne pro mare fœmina: neque enim hæc eas sollicitudo levius tum, quam dolores, exercet: quæ non modo in quibus noxam committant, sed etiam in quibus absint a culpa, in his non minus quam in illis viros metuant: in eaque tempestate salutis suæ studio omisso, ne quid viro accidat ingratum, verentur. Jam edito in auras infante, ac primam vocem effato, aliæ rursus curæ exipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole est liberali, et ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid

sinistrum patiat, ne immatura morte obeat, ne in vitium aliquod degeneret : nam non solum ex improbis probi, sed etiam ex probis improbi ac flagitiosi fiunt. Quorum si quid eveniat invisum, intolerabilius malum est, quam si hæc ab initio contigissent. Sin omnia in eo præclara, stabilia permaneant, at mutationis timor assidue prælo est, parentum animos versans, magnamque voluptatis partem detruncans. At non omnibus maritis contingit liberos habere. Itaque mihi aliam rursus inquietudinis causam narras. Quare si et susceptis liberis ac non susceptis, et probis ac flagitiosis, variis doloribus atque curis continentur, unde jam porro suavissimam conjugum vitam vocabimus? Jam si conjugati concordem vitam exigant, formido erit ne irruens mors voluptatem dissipet : imòvero non formido erit, neque id malum metuendum duntaxat fuerit, sed omnino necessitas erit aliquando in actum prodire : nemo enim potuit utrumque uno die extinctum ostendere. Quod si non contingat, quod superest necessitas erit vel morte acerbiorē vitam sustinere, seu diu cum ea consuevit, seu parum. Nam ille quo magis periculum fecit, eo majorem habet dolorem, longa consuetudine intolerabile dissidium reddente : hic priusquam amorem gustaverit, ac expleverit, fervente adhuc desiderio, ea spoliatus, idipsum vehementius luet : atque ex contrariis causis, eadem uterque miseria tenetur. Quid jam dicam, quæ interim incidunt, separationes, diuturnas peregrinationes angores, iis conjunctos, morbos? Quid hoc ad matrimonium? inquit. Certe multæ sæpe ejus opera ægritudinem contraxerunt. Injuria enim affectæ et irritatæ partim ira, partim inccrore, gravem febrem concitarunt. Ac quamvis eo præsentē nihil ejusmodi patiantur, sed facili perpetuo utantur, peregrinationibus in ea mala rursus coguntur. Sed hæc omnia missa facia-

mus, nec matrimonium culpemus : at non hoc æque crimen effugere possit. Quodnam? Quod sanum ægro nihilo melius affectum dimittat, sed ad partem decumbenti inquietudinem compellat.

CAPUT LVIII.

Matrimonium licet omnes miseras effugiat, nihil magnum habere.

Vis-ne hæc etiam cuncta dimittamus, ac quæ fieri ne queant supponamus, et matrimonium demus omnia simul bona complexum? prolem numerosam, scitos liberos, opes, matremfamilias frugi, formosam, strenuam consensionem, longævam senectutem; addo et generis claritatem, et potentiæ magnitudinem: nec vel commune hoc naturæ malum eos sollicitet, harum rerum conversionis formido: sed omnis mœroris, omnis metus ac curarum causa proscripta sit, neque aut alia ulla vis, aut mors immatura matrimonium dirimat, sed eam quoque omnes eodem die obeant, aut quod eo longe fortunatius videtur, liberi hæredes supersint, parentem utrumque in extrema senectute simul præmittant: quem tandem finem consequentur? et quo demum ex hac tanta voluptate accepto emolumento, eo discedent? Nam multos liberos reliquisse, uxorem venustam cum deliciis, cæterisque omnibus quæ jam percensui, tractasse, ad senectam longam evasisse, ecquid nobis ad tribunal illud præsidii afferre possit, in veris æternisque rebus? Nihil. Itaque umbra sunt hæc atque somnium: quippe cum in perennibus illis sæculis, quæ tum nos excipient, nihil ex his fructus, nihil solatii

sperandum sit, qui his potitus est, eodem loco est habendus quo expertes. Neque enim si quis in mille annis noctem unam suave somnium vidit, plus quiddam habere dicendus est, quam qui ejus visi expers fuerit. Imovero. nec quantum volebam locutus sum. Nam nec quantum veris distant somnia, tantum hæc ab illis absunt, sed multo amplius: nec quod in mille annis una nox est, tantumdem hoc, ad futurum sæculum est, sed hic rursus etiam plus interest discriminis. At virginitas non est ejusmodi: quin facto grandi quæstu discedit. Sed rem omnem a capite disquiramus.

CAPUT LIX.

Virginitatem facilem esse.

Non necesse habet in sponsum inquirere, nec fucum timet. Deus est enim, non homo; Dominus, non conservus: ac sponsorum hoc discrimen est. Vide autem et quibus rebus despondeantur. Non mancipia, non terræ jugera, non tot ac totidem auri talenta, sed cœli et cœlestia bona, sponsæ hujus dotalia sunt. Præterea conjux mortem trepidat, Cum propter alia, tum quod se a contubernali disjungat. Virgo et mortem desiderat, et vita gravatur, sponsum præsens præsentem intueri, eaque gloria frui properans.

CAPUT LX.

Virginitatem nullius egere quod in nobis positum non sit.

Nec vero ei, ut in matrimonio, in inopia degere quidquam fraudi esse potest, quin potius quod ultro sustineat, sponso id eam reddit chariorem: nec sordide natam esse, nec corporis venustate non excellere, neque aliud quidquam simile. Et quid autem hæc commemoro? Nam et si nec libera sit, neque id quidem ejus sponsalibus derogat, sed sufficit animum pulchrum præstare, ut vel primas consequatur. Non hic zelotypia timenda est, non alterius sceminae, ut clariori viro conjugatae, invidia dolendum. Neque enim ei quisquam similis atque par est, nec vero parvo intervallo proximus. At in matrimonio quantumvis prævitem, et præpotentem virum mulier nacta sit, aliam tamen reperiet multo majori nuptam. Non parum autem minorum præstantiæ voluptatem, majorum præcellentia minuit. Verum ingens auri, vestium, mensæ, aliarumque rerum copiae luxus, animum inescabit et alliciet? et quot mulieres iis potiuntur? quandoquidem major hominum pars in inopia, ærumnis, ac laboribus degit. Quod si aliquæ iis potiuntur, admodum sunt paucæ, et quas facile sit numerare, cæque ipsæ præter Dei sententiam faciunt: nulli enim fas est in iis deliciari: quod et superius ostendimus.

CAPUT LXI.

Aurum gerere metus quam voluptatis plus habere.

Sed age disputandi iterum causa et has delicias concessas ponamus, neque aut Prophetam, aut Paulum luxuriosas mulieres odisse : quorsum auri vim? nempe nihil nisi invidia est, cura et metus haud vulgaris. Nam et eo in capsulam coniecto, ac nocte ingruente, curis anguntur, et eo indutæ, atque interdiu, atque imo etiam magis, sollicitantur. Etenim et in balneis et in templis præsto sunt fœminæ quæ id compilent : ac citra eas quoque, aurigeræ a turba pressæ et impulsæ, nec sentiunt quidem auri sibi aliquid elapsum. Itaque multæ non hæc solum, sed multo etiam pretiosiora monilia, e rarissimis gemmis adornata, revulsa ac delapsa perdiderunt.

CAPUT LXII.

Aurea ornamenta et formæ nocere, et augere deformitatem.

Age vero neque hic terror sit, sed hæc etiam cura exempta sit : quid refert? Vidit quispiam, inquit, ac miratus est. At non iis ornatam, sed ornamenta, illam sæpe vel ob ea criminatus est, quasi præter dignitatem iis ornatam. Nam si formosa sit, naturæ pulchritudinem perdit : siquidem ingens ille mundus eam nudam apparere non permit-

tit, magnam ejus partem auferens : sin tetra ac deformis, vel eo turpiorem se exhibet : deformitas enim ubique sola apparens, quantacumque est, apparet tantum : quod si gemmarum splendor, aut alterius cujusquam materiæ pulchritudo admoveatur, sæditatis plus etiam contrahit. Nam et corporis atrorem multo atriorem imminens margaritæ lumen, et tanquam in tenebris micans, repræsentat, et oris pravitatem vestium diversi colores longe tetriorem demonstrant : qui vultus formam a spectatoribus seorsim censi non sinant, sed cum illo arte quæsito eximioque decore collatam, unde fit, ut magis superari videatur. Aurum enim passim vestibus inspersum, atque varii operis diversitas, omnisque reliquus ornatus, est quasi quidam pugil bono habitu ac robustus, qui scabrum quemdam et turpem ac strigosum adversarium repulerit : ad eundem modum ornatus ille, vultus splendore erepto atque detracto, omnium in se oculis conversis, illam magis ridiculam, se imprimis suspiciendum præbet.

CAPUT LXIII.

Quis virginitttis mundus, et quæ pulchritudo.

At non ejusmodi est virginitttis ornatus, neque indutam defraudat : qui nec corporalis sit, sed animi totus. Itaque seu deformis sit, protinus deformitatem mutat, adhibito incomparabili ornatu : seu venusta et nitida, illustriorem reddit. Siquidem non gemmæ et aurum, non vestium luxus, non colorum flores varii atque sumptuosi, non alia id genus res caduca, animos ornat, sed eorum loco jejunia, sancta pervigilia, comitas, modestia, paupertas, fortitudo,

humilitas, tolerantia, omnium plane vitæ hujus rerum despectus. Nam et oculus ei tam pulcher atque lepidus est, ut pro hominibus incorporeas virtutes, earumque dominum habeat amatorem : tam purgatus ac perspicax, ut pro corporea incorpoream pulchritudinem videre possit : tam suavis ac serenus, ut nec adversum assidue lacessentes ac molestos efferetur et insurgat, sed eos etiam blande atque comiter inspectet. Jamvero ea est modestia, ut vel impudici quique, si in eam accurate intueantur, pudefiant et erubescant, ac furorem suum remittant. Ac velut ancilla honestæ matrifamilias serviens, ipsa quoque velit nolit ejusmodi sit oportet : ita et corpus animæ tam philosophæ, ad ejus nutum omnes motus suos dirigat oportet. Nam et oculus, et lingua, et habitus, et ingressus, et omnino omnia ad internam disciplinam conformantur, quasique unguentum pretiosum, quantumvis in vas inclusum, aëre fragrantia sua tanquam delibuto, non intraneos solum et proximos, sed extraneos etiam omnes voluptate replet : ita et virginis animæ fragrantia sensus circumfluens, intus positam virtutem ostendit, et aureis modestiæ frenis omnibus injectis, equos singulos in summa concinnitate tueretur : neque aut linguam sinit absonum aliquid et incompositum effari, aut oculum vel impudenter ac suspiciose spectare, aut aures indecens aliquod carmen admittere. Quin et pedum ei cura est, ne dissolutus atque mollis, sed simplex et inaffectatus sit incessus : omnique vestium ornatu abjecto, vultum quoque assidue monet, ne risu diffluat : imo ut nec leviter rideat, sed grave semper et austerrum supercilium repræsentet, ad lacrymas perpetuo parata, ad risum nunquam.

CAPUT LXIV.

Quæ propter Christum patimur, ea licet tristia sint voluptatem habete.

Atque hic cum lacrymas audis, nihil tetricum finge: habent enim eæ lacrymæ tantam voluptatem, quantam nec hujus mundi risus. Sin diffidis, audi dicentem Lucam: Verberatos Apostolos lætos ex concilio discessisse¹. At non ea est verberum natura: non enim voluptatem ac lætitiā, sed dolores laboremque afferre solent. Sane non ea est verberum natura, sed christiana fides ea est, ut ipsi etiam rerum naturæ imperet. Quod si verbera voluptatem pariebant propter Christum², quid mirum si et lacrymæ idem præstent propter eundem? Itaque quam angustam et ærumnosam viam dixit³, eam rursum et jugum suave, et onus leve appellat: nam rei quidem hæc natura est, sed studio atque spe eorum qui perfungantur, admodum fit levis. Quare alacriores etiam videas, qui arctam et ærumnosam viam sint amplexi, quam qui latam atque spatiosam, iter facere: non quod non afflictentur, sed quod afflictationibus sublimiores, nihil ab iis ejusmodi patiantur, quæ solent alii pati. Habet enim æque et hæc vita afflictationes: sed quæ si cum illis matrimonii conferantur, nec afflictationes quidem sint dicendæ.

¹ Act. v, 40. — ² Matth. vii, 15. — ³ Id. xi, 30.

CAPUT LXV.

Labores virginitatis minores doloribus partus, qui conjugium comitantur.

Quid enim, quæso, tale per omnem vitam virgo sustinet, quale pene in annos conjux, doloribus partus ac lamentis cruciata? Nam tanta est ejus cruciatus vehementia, ut sacræ Litteræ, cum exilium, famem, pestem, et intolerabilia mala designare volunt, ea omnia dolores partus nominent. Deus quoque id supplicii ac maledictionis vice mulieri irrogavit, non parere inquam, sed sic parere, cum ærumnis et doloribus. « Cum dolore enim, inquit, » paries filios¹. » At virgo iis diris ac dolore excelsior est: nam qui legis diras antiquavit, et has una etiam sustulit.

CAPUT LXVI.

Jucundius esse pedibus ire quam mulis circumvehi.

Sed mulis in foro circumvehi jucundum est. Imo id inanis tantum fastus est, voluptate omni carens: atque ut nec tenebræ quam lux, nec conclusum quam solutum esse, nec multis quam nullo egere, melius est: sic huic quoque suis pedibus non utenti nihilo melius est. Omitto enim molestias quas hinc sustinere est necesse. Nam nec

¹ Gen. iii, 16.

cum vult, ei domo prodire licet, sed plerumque cum, ut inde exeat, magna aliqua utilitas efflagitat, domi manere cogitur, velut mendici qui pedibus mutili, non habent quo vehantur. Quod si vir mulos alii usui mandaverit, simulas, contentio, pertinax silentium: sin ipsa futuri ignara idem fecerit, omisso viro, in se iram vertit, assidue ea se injuria consumens. Et quanto satius erat pedibus utentem; nam ea causa nobis eos Deus fabricatus est; nihil horum malorum subire, quam mollitie hac, in tantam miseriæ ac mœroris necessitatem se inducere? Neque enim hæ solæ causæ eas domi continent: sed seu uterque, seu alter forte mulus pedibus dolet, idem contingit: et cum in pascua dimittuntur: fit autem id quotannis, atque in multos dies: rursum tanquam vinctæ domi manendum est, et nec negotio quidem necessario vocante, ædibus prodeundum. Quod si quis dicat, eam a salutantium turba expeditam esse, non coactam notorum oculis patere ac pudefieri; is valde ignorare mihi videtur, quæ muliebri naturæ pudorem et adimant et afferant: siquidem non conspici aut latere id efficit, sed illud, petulantia intus animum possidens; hoc, modestia atque verecundia. Itaque multæ ea custodia solutæ, ac per mediam turbam in foro gradientes, non solum in se accusatores non concitarunt, sed multos etiam modestiæ admiratores habuerunt: quæ et habitu, et ingressu, et vestium neglectu, luculentum tanquam radium internæ probitatis emitterent: nec paucae intus desidentes sinistram sibi opinionem contraxerunt. Potest enim quæ conclusa sit, etiam magis quam quæ prodeant, volentibus egregie petulantem se et impudentem exhibere.

CAPUT LXVII.

Molestum esse multas famulas habere.

Sed forsā ancillarum grex jucundus est. Hac quidem voluptate nihil pejus, tantum habere curarum: nam et ægritudine cujusque, et morte turbari atque angī est necesse. Ac sunt hæc forte tolerabilia, necnon quæ his etiam graviora sunt, quotidie curis distendi, segnitiam castigando, nequitiam tollendo, rixas sedando, omnemque reliquam vitiositatem corrigendo: at illud certe omnium gravissimum est, quod quidem vel maxime in ejusmodi famulitii copia evenire solet, si in eo grege aliqua venusta sit: id enim omnino in ea multitudine accidere necesse est, divitibus non multas solum, sed etiam æque formosas studiose parantibus. Itaque si inter eas ulla præstans sit, seu amore sui herum capiat, seu nihil ulterius possit, quam ut admirationi sit; hera æque dolebit, quod ab ea superetur, si non amore, at corporis venustate atque admiratione. Quare si in iis quæ apud eos illustria ac præclara habeantur, tantum inest ærumnarum, quid de acerbis dicendum?

CAPUT LXVIII.

De tranquillitate quæ virginitati inest.

At non virgo horum quidquam patitur, quin et domn-

cula turbis libera est, et clamor omnis profligatus: quasi-
que in tranquillo quodam portu, omnia intus silentium
possidet, et vel silentio major animum serenitas: quippe
nihil humanum tractantem, sed assidue cum Deo collo-
quentem, atque in eum fixe contuentem. Et quis eam vo-
luptatem metiatur? quæ oratio mentis sic affectæ lætitiâ
repræsentet? Equidem nulla, sed ii soli qui in Deo deli-
cias ponant, earum magnitudinem sciunt, et quanto om-
nem comparisonem vincant agnoscunt. At ingens argenti
vis undique conspicua, valde oculos oblectat. Et quanto
præclarius est in cælum suspicere, atque inde majorem
longe voluptatem capere? Nam quanto aurum stanno et
plumbo, tanto cælum auro, argento, atque omni materia
illustrius ac splendidius est: quin contemplatio hæc curis
vacua est, illa admodum sollicita, quod quidem vel maxime
concupiscentiam cohibet. At non vis in cælum spectare?
licet depositum in foro argentum cernere. « Ad verecun-
» diam vestram dico¹, » ut cum beato Paulo loquar: quo-
niam pecuniarum amore tam estis stupidi. Atque hic quid
dicam nescio. Valde enim me scrupulus quidam suspen-
dit, nec video, cur omne pene hominum genus, cum fa-
cile ac jucunde oblectari liceat, id nec in voluptate qui-
dem ponant: in sollicitudine, distractione, atque curis
potissimum gaudeant. Nam cur non eos æque depositum
in foro argentum, ac domesticum oblectat, quod quidem
et probatius sit, et animum angore omni liberum dimit-
tat? Quoniam, inquit, illud meum non est, hoc meum
est. Avaritia igitur jucunda est, non argenti natura: quod
si esset, inde etiam æque oblectari oportebat. Sin dicas,
usus gratia, multo præstat vitrum: atque id divites ipsi
confirmant, qui ex ea materia pocula ut plurimum pa-
rant. Quod si fastu quodam etiam ex argento fabricari

¹ 1 Cor. vi, 5.

cogantur, prius vitro interius constituto, ita argento exterius obducunt: ostendentes illud ad potum suavius et commodius esse, hoc ad fastum solum et inanem ostentationem. Quid est autem hoc, Meum et non meum? Nam equidem cum verba hæc accuratius expendo, voces tantum esse mihi videntur. Multi enim illud dominium suum refugiens, nec vivi retinere potuerunt; et quibus ad finem usque permansit, ii volentes nolentes mortis tempore ejus potestate exciderunt. Nec solum in argento et auro, sed in balneis quoque, hortis, ædibus, meum et non meum, verba solum mera deprehendas. Nam usus omnibus communis est: tantum qui domini videantur, hoc plus habent quam qui non sint, eorum inquam curam. Hi enim fruuntur tantum; illi adhibito grandi studio tantumdem consequuntur, quantum hi citra studium.

CAPUT LXIX.

Sumptuosas mensas magnæ insuavitatis plenas esse.

Quod si quis summas delicias miretur: puta, concisarum carnum multitudinem, inutilem vini sumptum, exquisita condimenta, structorum seu mensariorum et pistorum artificia, parasitorum et convivarum turbam: sciat, divites in his nihilo meliori esse loco quam coquos. Nam ut hi dominos, sic illi hospites verentur, ne quid eorum quæ operose et sumptuose iis apparata sint, reprehendant et carpant. Atque hac in parte coquis exæquantur: in alia etiam superant. Neque enim solum accusatores, sed æmulos etiam timent: siquidem multis sæpe ex ejusmodi conviviiis invidia creata est, nec ante destitit, quam eos in

capitis periculum adduxit. At belluari sæpe suave est. Apagesis : quando ex hoc luxu et gravedo, et ventris obesitas, et spiritus obstructio, et oculorum obscuritas, et vertigo, et caligo, aliaque his etiam fœdiora mala pullulant. Atque utinam ea immoderatio ac jactura quotidianis tantum doloribus circumscripta sit : nunc morbi fere incurabiles ex his mensis originem trahunt, nam et podagra, et tabes, et sacer morbus, et paralysis, multaque his etiam graviora, corpus aggressa, ad extremum spiritum infestant. Quibus malis quæ par explicari voluptas possit ? quæ non vitæ durities ad eorum effugium ineunda sit ?

CAPUT LXX.

Sobrietatem deliciis et utiliore et suaviore esse.

At ejusmodi non est frugalitas, sed ab his infaustis procul remota, sanitatis atque valetudinis causa. Quod si quis voluptatem etiam requirat, in ea, quam in luxu, majorem inveniet : ac primum ex eo quod homo valeat, neque horum malorum quoquam exagitetur, quorum vel singula seorsim satis sint quæ voluptatem extinguant, et tanquam a fundamentis evertant. Deinde ex cibis ipsis. Quo pacto ? Voluptatem efficit appetitus : appetitum non saturitas ac satietas, sed egestas et inopia parit. Ea autem non in divitum, sed in pauperum cœnis assidue præsto est, epulis, quovis structore et coquo gratius, mel instillans. Siquidem divites nec esurientes cibum capiunt, nec sitientes bibunt, et antequam vehemens somni necessitas eis ingruat, consopiantur : hi eorum prius indigi, ita demum ea percipiunt : quod quidem voluptatem auget maxime.

Cur enim et Salomon servi somnum dulcem confirmat his verbis : « Dulcis est servo somnus, sive multum sive parum » comederit¹? » an propter mollem torum? at humi, aut super cespite ut plurimum dormiunt. An propter libertatem? at nec temporis momentum habent liberum. An propter otium? at laboribus et æmunis assidue affliguntur. Quid est igitur quod somnum dulcem reddat, nisi ad necessitatem prius compulsos, ita eum denique inire? Cæterum divitibus nisi ebriis nox ingruat, pervigilandum est, et in mollibus stragulis jacentes, æstuandum ac dolendum.

CAPUT LXXI.

Animam etiam lædi deliciis.

Poteram et aliunde deliciarum insuavitatem, incommoda, fœditatem ostendere, morbos, quibus animam imbuant, corporalibus longe et plures et graviores percensens. Etenim molles, effœminatos, audaces, arrogantes, lascivos, injurios, impudicos, iracundos, crudeles, illiberales, avaros, sordidos, ad cuncta utilia ac necessaria ineptos præstat : quibus diversa omnia frugalitas efficit. Sed jam alio mihi properat oratio. Itaque hoc uno addito, rursum apostolica verba retractemus. Quod si quæ expendenda videantur, tot malis referta, tantas et animo et corpori morborum pruinas accersunt, quo loco acerba sint habenda? magistratuum terror, populorum motus, sycophantarum et æmulorum insidiæ : quæ imprimis divites

¹ Eccle. v, 11.

circumstant. Quibus malis mulieres sane etiam vehementius angī est necesse, quod eas vicissitudines impotentius ferant.

CAPUT LXXII.

Delicias cum aliis malis vite commutationem afferre.

Et quid mulieres dico, cum vel viri misere iis capiantur : nam qui frugaliter vivit, commutationem nullam horret : qui frigidam illam ac dissolutam vitam exigit, cum si qua incidens calamitas atque vis inopiæ tradat, utpote qui rudis et inexercitatus sit, ante moriatur, quam vices eas perferat. Itaque beatus Paulus ait, « Tribulationem carnis habebunt huiusmodi, ego autem vobis parco : » ac post addit, « Tempus breve est ¹. »

CAPUT LXXIII.

Non esse tempus hoc matrimonii tempus.

Et quid hoc ad matrimonium? dicat quispiam. Valde sane ad ipsum pertinet : si enim vita hac conclusum est, et in futuro nec ducunt nec ducuntur, atque hoc præsens tempus ad finem decurrit, quasque pro foribus resurrectio est, non jam tempus est matrimonii ac pecuniarum, sed egestatis, et id genus reliquæ philosophiæ quæ illic nobis profutura sit. Nam quemadmodum virgo quandiu domi

¹ 1 Cor. vii, 29.

manet apud matrem, magnam puerilium omnium curam suscipit, et arcula in penum deposita, eorum quæ illic condita sint et clavem ipsa possidet, et arbitrium omne tenet, de levium illorum et futilium custodia æque sollicita, ac qui grandem familiam administrant: cum autem sponsalia adsunt, paternas ædes dimittere coacta, tum vero iis nugis et minutiis liberata, domus gubernationem, opes, et mancipium numerosum, viri cultum, aliaque his majora procuret necesse est: ita et nobis adultis atque ætate virili, terrenis omnibus, vere puerilibus ludicris, omissis, de cœlo, cœlestisque vitæ splendore et gloria cogitandum est: desponsi enim sumus et nos sponso, cum a nobis amorem flagitanti, ut non solum terrestribus et levibus his ac futilibus, sed etiam vita propter eum, si opus sit, cedamus. Quare cum illuc discedendum sit, exilem hanc curam a nobis propulsemus: nam nec in regnum ex inopi domo transferendi, de fictilibus, lignis, utensilibus, et reliqua domestica tenuitate laboraremus. Itaque nec jam terrena curemus, tempore nos jam ad cœlum vocante: ut et beatus Paulus Romanis scribens ait, « Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus: nox præcessit, dies autem appropinquavit¹; » et rursum, « Tempus breve est², » ut qui uxores habent, perinde sint ac si non haberent. Quorsum igitur matrimonium, eo non usuris, sed perinde ac si non haberent futuris? quorsum opes? quorsum prædia? quorsum vitæ præsidia, quorum usus caducus porro atque intempestivus sit? Nam si apud nos qui judiciis sistendi sunt, scelerum causam dicturi, capitali die instante, non uxoris tantum, sed etiam cibi et potus, atque omni posthabita cura, defensionem solum cogitant: multo magis nobis, non terreno cuidam foro, sed cœlesti tribunali sistendis, et dictorum, gestorum,

¹ Rom. XIII, 11, 12. — ² 1 Cor. VII, 29.

cogitatorum rationem reddituris, ab omnibus abstinendum est, et gaudio et tristitia rerum præsentium, ac circa terribilem illam diem unice metuendum. « Si quis enim, » inquit, venit ad me, nec suum patrem, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, insuper et animam suam odit, non potest meus esse discipulus. Et qui non portat crucem suam, et me sequitur, non potest meus esse discipulus¹. » Tu vero segnis uxoris cupiditati, risui, mollitie, deliciis vacas? « Dominus prope est, nihil solliciti sitis : » Tu de pecuniis curas ac sollicitus es? Cæleste regnum instat. Tu ædes, luxum, et reliquam voluptatem dispicis? Præterit figura hujus mundi². Quid te de mundi rebus non perennibus, sed caducis, perennium ac stabilium oblitus, crucias? Non jam matrimonium, non dolores partus, non voluptas et coïtus, non divitiarum copia, non prædiorum studium, non cibus, non tegumenta, non agricultura ac navigatio, non artes et ædificia, non urbes, non ædes, sed alius quidam status atque vita consequetur : hæc paulo post cuncta interibunt. Id enim est, « Præterit figura hujus mundi. » Quid igitur velut in omnia sæcula hic mansuri, ita in earum rerum studio, a quibus sæpe ante vesperam desciscendum sit, summa operamur? Quid laboriosam vitam deligimus, Christo ad otiosam nos vocante? « Volo enim, inquit, vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, Domini res curat³. »

¹ Luc. xiv, 26, 27. — ² 1 Cor. vii, 31. — ³ Ibid 32.

CAPUT LXXIV.

Cur cum velit nos sine sollicitudine esse jubeat esse sollicitos.

Quomodo igitur nos sine sollicitudine esse vis, quos in aliam iterum curam conjicias? Quia hoc, nec curare quidem est, quemadmodum nec afflictiari propter Christum afflictiari non mutata quidem rerum natura, sed eorum qui ea cum voluptate patiantur studio, vel rerum naturam vincente. Nam qui ea curet, quibus non longum tempus fruiturus sit, imo sæpe nec minimum, curare merito dicetur: qui vero curis majorem fructum capturus sit, omni ratione inter eos qui sine sollicitudine sunt numerabitur. Præterea autem utriusque curæ tantam est discrimen, ut hæc cum illa comparata, nec cura quidem habeatur: adeo illa et levior est, et multis partibus facilior. Quæ nos omnia superius ostendimus. « Qui sine uxore est, sollicitus est » quæ Domini sunt; qui autem cum uxore est, sollicitus est » quæ sunt mundi. » At hic abit, ille manet. Annon igitur vel hoc solum sufficiat ad virginitatis dignitatem commonstrandam? quanto enim Deus mundo præstat, tanto hæc illa potior cura est. Cur ergo matrimonium permittit, quod et curis nos obstringat, et a spiritualibus abducat? Ideo enim, inquit, dixi, Ut qui uxores habent, perinde sint ac si non haberent, ut qui jam vincti sunt, aut post vincendi sunt, alio quopiam modo vinculum relaxent. Nam quoniam haud fas est semel circumjectum rumpere, tolerabilius redde. Siquidem licet si velimus, supervacua omnia recidere, nec nostra ipsorum ignavia alia nobis addere iis curis, quas res ac natura pariat, majora.

CAPUT LXXV.

Quid sit habentem uxorem non habere.

Quod si quis etiam clarius intelligere vult, quid sit, Uxorem habentem perinde esse ac si non haberet, is mihi non habentes, atque crucifixos cogitet, quomodo degant. Quomodo igitur degunt? Non necesse habent ancillarum gregem coëmere, non aurum ac monilia, non ædes magnificas et amplas, non tot ac tot terræ jugera: sed iis omnibus detractis, amictum unum atque victum procurant: licet autem uxorem habenti ad eam se philosophiam reducere. Nam quod supra ait, « Ne defraudate alter alterum, » de coïtu solo dictum est. In eo enim invicem obsequi jubet, neque alterutrum sui dominum esse sinit. In reliquo philosophiæ exercitio, vestitu, victu, atque aliis omnibus, alter alteri non est obnoxius, sed et viris fas est uxore invita delicias omnes, ac circumfluentem curarum turbam amoliri: et uxori vicissim non est necesse, si nolit, comi, inanem gloriam captare, supervacua curare. Nec injuria: nam cupiditas quidem illa naturalis est: itaque ei et nonnihil condonatum est, nec potest alter alterum nolentem defraudare: hæc vero deliciarum, supervacui cultus, inutilis curæ, non a natura profisciscitur, sed ex ignavia et insigni nequitia manat. Quare neque in his, ut in illis, conjuges invicem teneri cøgit. Ille igitur est, Uxorem habentes perinde esse ac si non haberent, supervacuas illas propter uxorum fucum ac mollitiem enras non admittere, sed tantum curarum auctarium suscipere, quantum par sit unius capitis additamento, atque

ejus philosophice ac tenuiter vitam instituentis. Id enim se velle, corollario hoc significat, « Et qui flent tanquam » non flentes, » et qui in prædiis gaudent, ac si non gauderent : nam nec qui non gaudent, prædia curabunt; nec qui non flent, aut inopiam horrere, aut frugalitatem aversari poterunt. Hoc vero est uxorem habere, nec habere, mundo uti, nec abuti, « Qui cum uxore est, sollicitus est » quæ sunt mundi ¹. » Itaque cum et hic et illic curetur, atque hic etiam temere et frustra, imo et moleste et misere : nam « Tribulationem, inquit, carnis habebunt hujusmodi : » illic, quod ingens bonum sit : cur non illam potius asciscimus curam, quæ non solum tot ac tantas remunerationes habeat, sed hac, natura etiam, levior sit? Quid enim curat innupta? an opes, an vernas, an œconomos, an agros, an reliqua? an coquis, textoribus, cætero servitio instat? Minime gentium : quin nihil horum vel cogitat, sed unum id laborat, ut animam suam tantum ædificet, et templum illud sanctum non cincinnis, aut auro, aut margaritis, non intritis aut pigmentis, non id genus molestiis et ærumnis, sed animi atque corporis sanctimonia exornet. « At nupta, inquit, curat ut viro placeat. » Admodum sapienter ad ipsarum rerum examen non descendit, neque ea commemoravit, quæ, ut viris placeant, et corpore et animo patiuntur : illud torquentes, oblinentes, atque allis malis mulcantes : hunc illiberalitate, adulatione, simulatione, similitate, ineptis et inutilibus curis implentes. Sed uno verbo hæc omnia subindicans, recogitanda auditorum conscientiae reliquit : atque ita virginitatis præstantiam declarans, ad cælumque eam tollens, rursum sermonem ad matrimonii permissionem confert : ubique sollicitus, ne id quisquam præceptum esse arbitraretur. Quamobrem nec superioribus cohortationi-

¹ 1 Cor. v. 11, 33.

bus contentus, cum dixisset, « Domini præceptum non
» habeo : et, Si nupsit virgo, non peccavit : » iterum hic ait,
« Non ut laqueum vobis injiciam. »

CAPUT LXXVI.

Non virginitatem, sed nostram inertiam esse laqueum.

In quo merito hoc alicui scrupulum moveat, quo pacto qui rem supra vinculorum solutionem vocet, et ad utilitatem nostram eam consulere dicat, ne misérias habeamus, ut sine sollicitudine simus, et quod nobis parceret : atque iis omnibus ejus levitatem ac facilitatem notet, hic dicat, « Non ut laqueum vobis injiciam ? » Quid igitur est ? Non virginitatem : Apage : sed vi et coactione bonum hoc amplecti, id laqueum vocat. Nam ita se res habet : Quidquid compulsus et invitus suscipias, quantumvis leve sit, difficillimum redditur, et vel reste gravius mentem strangulat. Ideo ait, « Non ut laqueum vobis injiciam. » Id est, Virginitatis bona omnia proposui et explicui atque interim post hæc omnia optionem vobis permitto, non, invitos ad virtutem traho : neque enim vos afflictare volens, hæc consului, sed ne honesta assiduitas humanis rebus frangatur. Videsis autem mihi et hic Pauli prudentiam, ut deprecationibus, rursum exhortationem addat, ac permittens consulat. Nam qui dicit, « Non cogo, sed hortor : » ac subjicit, Propter honestatem et assiduitatem, virginitatis abmirabilitatem atque fructum, qui ex ea ad divinam vitam manat, ostendit. Neque enim potest quæ humanis curis implicetur, et huc illuc distrahatur, assidua esse, studio omni atque otio in multa distributo, in virum,

ac familiæ curam, aliaque cuncta quæ matrimonium attraheret solet.

CAPUT LXXVII.

Quæ de terrenis rebus sollicita sit virginem non esset.

Quid vero, inquit, si et virgo de multis laboret, atque humana curet? Apage: qui virginum choro eam exemeris. Siquidem ad virginem præstandam haud satis est non nupsisse, sed animi quoque castitate opus est. Castitatem autem intelligo, non fœda ac flagitiosa solum libidine, ornata, curiositate vacare, sed vitæ etiam curis solutam esse ac liberam: quod ni sit, quorsum corporis castitatem? Nam ut milite, qui abjectis armis in popinis occupetur, nihil turpius: ita nec virgine vitæ curis obstricta, quidquam inhonestius. Etenim quinque illæ et lucernas habebant, et virginitatem exercuerant¹: quorum nihil eis profuit, sed clausis foribus, exclusæ perierunt: quippe ob id præstans est virginitas, quod omnem supervacuæ curæ ansam præcidat, otium omne atque studium divinis operibus consecrans. Quod nisi habeat, matrimonio longe deterior est, spinās in animo circumferens, et legitimum ac cœleste semen suffocans.

¹ Matth. xiv.

CAPUT LXXVIII.

Cur non acriter eum carpat, qui in virgine sua indecorum se esse putat.

« Si quis autem, ait, turpem se videri existimat super » virgine sua, quod sit superadulta, atque ita faciendum » est, quod volet faciat, non peccat : nubant¹. » Ita-ne, quod volet faciat ? nec falsam existimationem corrigis, sed nubere permittis ? Cur enim non dixisti, Quod si quis in virgine sua indecorum esse putat, miser et infelix est, rem tam admirandam infamem arbitratus ? Cur non consuluisti, opinione ea dimissa, filiam a matrimonio arcere ? Quia, inquiet, animæ illæ admodum infirmæ et humi repentes erant, illæque sic affectæ statim ad virginitatis sermones adduci non poterant. Nam qui ad mundi res tam est attonitus, et hujus vitæ laudator, ut post tantam exhortationem, quod cælo dignum est et angelici instituti affine, probro habuisset, consilium eo inducens qui tulisset ? Et quid mirum si id in re concessa Paulus fecit, qui idem in vetita et illegitima faciat ? Exempli causa : ciborum delectum habere, et alios probare, alios rejicere, judaicæ imbecillitatis erat : quidam tamen apud Romanos ea imbecillitate laborabant : quos adeo non incessit vehementer, ut aliud quiddem majus etiam faciat : ommissis enim iis qui peccassent, qui eos prohibere vellent objurgat, his verbis, « Tu autem quid judicas fratrem tuum² ? » At non, Colossensibus scribens, idem facit, sed magna auctoritate et eos carpit, et philosophatur, dicens :

¹ 1. Cor. vii, 36. — ² Rom. xiv, 10.

« Nemo ergo vos judicet in cibo atque potu¹. » Et rursum : « Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tangito, neu gustato, neu attrectato : quæ omnia usu pereunt². » Cur igitur id facit? Quod hi confirmati essent : Romani adhuc magna indulgentia opus haberent, et expectaret ille, dum fides in eorum prius animis constabiliretur : veritus ne ante tempus et æquo citius zizania revellere aggressus³, cum iis sanæ doctrinæ stirpes una etiam revelleret. Itaque nec acriter incessit, nec irreprehensos dimittit, sed clam et nec opinantes in aliis castigandis perstringit. Nam qui dicat, « Suo domino stat, aut » cadit, ille increpanti silentium imponere videtur, sed revera increpati illius animum vellicat : ostendens iis rebus duci, non stabilium esse, et firmiter consistentium, sed qui adhuc titubent, quibusque, ni stent, periculum sit ne cadant. Eandem legem et hic servat, propter insignem imbecillitatem eorum quibus pudendum esset : neque enim aperte eum petit, sed laudando eo qui suam virginem servet, egregie verberat. Nam quid ait? « Sed qui » stat firmus in corde suo : » quod ad distinctionem dictum est ejus qui leviter et facile jactetur, neque adhuc firmus gradiatur, nec viriliter stet. Deinde quia sciebat orationem eam satis esse, ut ejus animum pungeret, vide ut eam rursum obnubat, causam haud sane reprehensione dignam afferendo. Eo enim dicto, « Sed qui stat firmus » in corde suo, addit, non habens necessitatem, potestatem autem habens. » Atqui consequens erat ut diceret, Sed qui constans est, neque id indecorum esse putat. Verum id acerbius erat. Itaque aliud substituit, eum consolans, atque ad hanc potius causam venire passus. Siquidem minus indignum est coactum, quam dedecori

¹ Coloss. II, 16. — ² Ibid. 20, 21; — ³ Matth. XIII.

habentem id vetare. Nam illud imbecilli et miseri animi est; hoc etiam depravati, nec rerum naturam recte discernere scientis. Sed nondum hæc dicendi erat locus: etenim nec necessitate incumbente fas esse eam, quæ virgo degere instituerit, arcere, sed adversus omnia, quæ præclarum hoc studium impediunt, fortiter nitendum esse, audi quid Christus censeat: « Qui patrem aut matrem amat supra me, non est me dignus¹: » quippe ubi quid Deo acceptum persequimur, quisquis prohibet, seu pater, seu mater, seu quicumque sit, hostis atque inimicus est habendus. Sed hæc Paulus, qui auditorum imperfectionem adhuc sustineret, scribit, inquiens: « Sed qui stat firmus non habens necessitatem. » Neque hic stetit, etsi, « Non habens necessitatem, » et, « Potestatem habens, » idem sint: sed sententiæ prolixitate, ac permissionum assiduitate, fractam et exilem mentem solatur: postea et alteram addens causam, « Qui in corde suo statuit: » neque enim sufficit liberum esse, neque hinc solum fit obnoxius, sed ubi eligat atque statuatur, tum vero recte facit: deinde ne propter ingentem indulgentiam nihil interesse crederes, iterum discrimen edit, timide ille quidem, sed edit tamen his verbis? « Itaque et qui matrimonio jungit, » bene facit, et qui non jungit, melius facit²: » cæterum quanto hoc melius sit, hic non explicat, eadem de causa: quod si scire vis, audi dicentem Christum, « Nec ducunt, » nec ducuntur, sed sunt sicut Angeli in cælo³. » Vidisti discrimen, quo virginitas mortalem repente attollit, modo vera sit virginitas.

¹ Matth. x, 37. — ² 1 Cor. vii, 38. — ³ Matth. xxii, 30.

CAPUT LXXIX.

*Nulla re inferiorem fuisse Angelis Eliam et qui ejus
similes, idque virginitalis beneficio.*

Etenim qua re, ab Angelis differebant Elias, Eliseus, Joannes, germani hi virginitalis amatores? Nulla nisi quod mortali natura erant obstricti: cætera si quis accurate inquirat, nihilo iis deterius affectos inveniet, atque hoc ipsum, quo inferiores videbantur, valde ad laudem facit. Nam in terra degentes, ac mortalis naturæ necessitati subjectos, ad eam virtutem evadere potuisse, vide quantæ fortitudinis, quantæ philosophiæ erat. At virginitalitatem eos tales comparasse, hinc perspicuum est. Si enim conjuges atque liberos habuissent, non tam facile deserta habitassent, nec ædes, et reliquum vitæ apparatus neglexissent. Nunc iis omnibus omnibus vinculis soluti, in terra velut in cælo degentes agebant, non parietibus, non tecto, non toro, non mensa, non alio id genus ullo indigentes: quin cælum pro tecto, humum pro toro, solitudinem pro mensa habebant, ac quæ res aliis famis causa videatur, deserti sterilitas, ea sanctis illis abundantiam præstabat: siquidem nec vitibus, nec pratis, nec frugibus, nec messe opus habebant, sed uberem ac dulcem potum fontes, stagna et fluvii suppeditabant. Mensam uni Angelus paravit inauditam, insolentem, humana consuetudine majorem. «Unus enim, inquit, panis ad »quadraginta dierum inedia suffecit¹.» Alterum spiritus gratia sæpe mirifice pavit; neque enim solum,

¹ 5 Reg. xix, 8.

sed alios etiam ejus causa. Cæterum Joannes plus quam Propheta, quo nullus in fœminarum natis major surrexit¹, nec humani cibi indiguit : qui non frumento, vino, oleo, sed locustis sylvestrique melle corporis vitam sustentaret. En terrestres Angelos : en virginitatis vim : efficiebat ut homines carne atque sanguine coagmentati, humi gradientes, mortalis naturæ necessitati obnoxii, tanquam incorporei, tanquam cœlum jam adepti, tanquam immortalitatem consecuti, cuncta præstarent.

CAPUT LXXX.

Quid sit honestas et assiduitas decora.

Quippe erant iis cuncta supervacua, non hæc solum quæ vere supervacua sunt, deliciæ, opes, potentia, gloria, et reliqua somniorum istorum series, sed etiam quæ necessaria videntur, ædes, urbes, artificia. Hoc est « Honestas et decora assiduitas, » hoc virginitatis virtus. Nam mirum quidem et multis coronis dignum est, libidinum insaniam frangere, ac furentem naturam coercere : sed tum vere mirum, cum ejusmodi etiam vita accedit : seorsim autem et per se exile est, neque eo præditos servare potest. Atque hic nobis testes sint, quotquot hodieque virginitatem exercent, quæ tantum absunt ab Elia, et Eliseo, et Joanne, quantum terra a cœlo. Ut enim, si « Honestatem et decoram assiduitatem » eripias, virginitatis nervos succideris : ita si eam cum vita quam optima conjungas, radicem ac fontem bonorum tenes. Nam quemadmodum radicem terra pinguis ac fertilis, sic vita

¹ Matth. xi, 11.

quam optima virginitatis fructus nutrire novit : imo et radix et fructus virginitatis, vita crucifixa est. Hæc generosos illos ad mirabilem cursum inunxit, vinculis omnibus recisis, liberis ac pernicipibus pedibus, tanquam alatos, in cælum evoluturos dimittens. Ubi enim nec uxoris studium, nec liberorum cura sit, perfacilis est egestas. Egestas autem nos cælo vicinos præstat, non terroribus solum, et curis ac periculis, sed reliquis etiam omnibus molestiis liberans.

CAPUT LXXXI.

Quantum bonum sit egestas.

Nam qui nihil habet, ceu omnia tenens, omnia contemnit, et magna libertate adversus magistratus, primates, atque ipsum diademate ornatum utitur. Qui opes contemnit, sensim progressus, facile mortem etiam contemnet : atque his excelsior, omnes intrepide alloquetur, neminem pavens ac formidans. Atqui opibus occupetur, non opum tantum mancipium est, sed etiam gloriæ, honoris, præsentis vitæ, atque ut semel dicam, omnium quæ ad vitam pertinent. Itaque avaritiam Paulus malorum omnium radicem dixit¹. Verum et hanc radicem virginitas potis est exsiccare, et aliam optimam nobis indere, unde bona omnia pullulent, libertas, fiducia, fortitudo, zelus ardens, cælestium fervens amor, terrestrium omnium despectus. Ita « Honestas et decora assiduitas paratur. »

¹ 1 Tim. vi, 10.

CAPUT LXXXII.

*Contra eos qui dicunt optare virgines in Abrahami
sinum venire.*

Sed quæ est hæc multorum sapiens oratio? Patriarcha, inquit, Abraham et uxorem habuit, et liberos et opes, et greges, et armenta: ac postea omnia Joannes tum Baptista, tum Evangelista, uterque virgo, et Paulus atque Petrus continentia illustres, in ejus sinum venire optant. Et quis autem tibi id dixit, bone vir? quis Propheta? quis Evangelista? Ipse, inquit, Christus. Nam centurionem videns summa fiducia præditum, ait: « Multi ab Oriente » et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et » Isaac, et Jacob¹. » Quin Lazarus cum eo tum delicias a divite videtur. Quid hoc ad Paulum? quid ad Petrum? quid ad Joannem: neque enim aut Lazarus, Paulus ac Joannes erat, aut multi illi ab Oriente et Occidente, Apostolorum chorus erant. Itaque hæc vobis cassa et inanis est oratio. Quod si Apostolorum præmia plane audire vis, ea distributuri sententiam accipe: « Sedebitis super thronos nos duodecim, judicantes duodecim tribus Israël². » Nusquam hic aut Abraham, aut ejus natus, aut nepos, aut qui eos acceperit sinus: sed dignitas longe hac sublimior. Nam hi illorum posteros judicaturi sedebunt. Neque hic duntaxat evidens discrimen est, sed quod quæ Abrahamus est adeptus, multi nanciscentur. « Multi enim, » inquit, ab Oriente et Occidente venient, et recumbent » cum Abraham, et Isaac, et Jacob: » thronos autem il-

¹ Matth. VIII, 11. — ² Id. XIX, 28.

los, nisi sanctorum horum chorus, occupabit nemo. Et adhuc greges, armenta, matrimonia, liberos commemoratis? Quid igitur, inquit, si virginum multi post graves sudores eo venire optant? Ego vero majus etiam quiddam dicam, virginum multos nec eos quidem sinus nec minora consecuturos, sed in gehennam discessuros: atque id virgines ostendunt thalamo exclusæ. Ergo hinc virginitati par est matrimonium: imo hæc etiam deterior. Exemplum quippe tuum illo deteriore facit. Nam si Abraham conjugatus in requie et deliciis est, virgines in gehenna, id ex oratione vestra conjectandum relinquitur. Sed non ita est, inquam: quin adeo matrimonio deterior non est, ut longe etiam præstantior sit. Quomodo? Quod nec Abraham matrimonium talem præstitit, nec miseras illas virginitas perdidit; sed et Patriarcham reliqua animæ virtus illustrem reddidit, et has reliqua vitæ nequitia igni tradidit. Siquidem ille in matrimonio degens, virginitatis bonis perfungi studuit, « Honestate, inquam, et decorâ assiduitate: » hæc virginitatem amplexæ, in vitæ procellas et matrimonii negotia reciderunt. Quid igitur, inquit, et nunc vetat maritum, ac liberis, opibus, cæterisque omnibus instructum, « Decoram assiduitatem » tueri? Primum quod nemo nunc par est Abrahamo, sed nec parvo intervallo proximus. Nam ille, qui et opes et uxorem haberet, etiam magis quam qui inopiam profiteantur, pecunias contempsit, et voluptatem fortius quam virgines cohibuit. Illi enim quotidie libidibus ardent; ille adeo eam flammam extinxerat, neque ulla cupiditate obstrictus tenebatur, ut non solum pellice abstineret, sed etiam domo eam pelleret, quo litis ac dissidii occasionem omnem tolleret. Quod et quidem nunc haud facile reperire est.

CAPUT LXXXIII.

Non eundem virtutis modum nobis et antiquis propositum esse.

Præterea autem, quod initio dicebam, et nunc repetam, non eundem a nobis atque ab illis virtutis modum exigi. Siquidem nunc perfectum esse non licet, nisi omnibus venditis¹, nisi omnibus valere jussis, non opibus tantum et ædibus, sed anima etiam sua. Tum nondum tantæ ac-
curationis specimen erat. Quid igitur? inquit, accuratius nunc quam Patriarcha vivimus? Deberemus certe, atque id jubemur, sed non præstamus: ideoque longe a Justo relinquimur. Nam quin majora nobis certamina proposita sint, nulli dubium est. Itaque Noë laudans Scriptura, non simpliciter id facit, sed cum additamento quodam, nam ait, « Noë justus, perfectus in generatione sua, Deo placuit²: » non simpliciter perfectus, sed in generatione sua. Multi enim sunt perfectionis modi, aliis atque aliis temporibus definiti: ac quod aliquando perfectum fuit, temporis progressu fit imperfectum. Verbi gratia: Aliquando perfectus erat qui legem exquebatur: nam hæc qui faciat, inquit, per ea victurus est³: at Christus exortus perfectum hoc imperfectum ostendit. « Nisi enim, inquit, abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum⁴. » Tum homicidium solum atrox videbatur: nunc vel ira duatæ ac convicium ad gehennam rapere queat. Tum adulterium solum plectebatur: nunc vel flagitiosis oculis mulierem

¹ Matth. xix. — ² Gen. vi, 9. — ³ Levit. xviii, 5. — ⁴ Matth. v, 20.

aspicere, non abest a supplicio. Tum perjurium solum a malo erat: nunc vel jurare. « Nam quod præter hæc est, » inquit, a malo est¹. » Ab iis nihil amplius requirebatur, quam amare eos qui se amarent: nunc magnum hoc et præclarum, tam est imperfectum, ut eo perfuncti, nihilo publicanis præstemus.

CAPUT LXXXIV.

Merito eorumdem recte factorum non idem præmium nobis et antiquis propositum esse.

Cur igitur non idem præmium iisdem recte factis et nostris et antiquorum, propositum est, sed majorem virtutem exhibeamus necesse est, si eadem quæ illi consequemur? Quia nunc ingens Spiritus gratia effusa est, et magnum adventus Christi munus: adultos quippe pro infantibus reddidit. Itaque quemadmodum nos a pueris nostris pueribus majorem virtutem postulamus, et quæ in prima ætate facientes laudabamus, eadem si viri effecti præsent non æque admiramur, sed alia multo iis graviora edere jubemus: ita et ab humana natura Deus primo quoque tempore eximia quædam facinora non exigebat, ut quæ puerilius affecta esset: at ubi Prophetas Apostolos audivit, Spiritus gratiam consecuta est, virtutis ei magnitudinem auxit. Nec injuria. Nam et mercedem ampliolem, et præmia multo illustriora nunc proposuit: non enim amplius terra ac terrena, sed cælum, et quæ intelligentiam superent, bona, perfunctos expectant. Annon igitur absurdum sit, adultos adhuc in eadem infantia persistere? Nam

¹ Matth. 6, v, 37.

humana tum natura adversum se factionibus divisa erat, bello ardens internecino. Atque id describens Paulus, ait, « Aliam video legem in membris meis repugnantem legi » mentis meæ, et captivantem me legi peccati, quæ lex est » in membris meis¹. » At nunc hæc non sunt. « Nam quod » impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, » Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati » damnavit peccatum in carne². » De iisque gratias agens Paulus dicebat : « Infelix ego homo, quis me liberabit de » corpore mortis hujus? Ago Deo gratias per Jesum Chris- » tum³. » Itaque merito punimur, soluti tandumdem currere, quantum impediti, nolentes. Quanquam ut tantumdem possimus, ne sic quidem pœna solvimur: Nam qui alta pace fruatur, longe majus et illustrius tropæum erigere par est, quam qui admodum bello premantur. Quod si in opibus, deliciis, conjugum studio, negotiorum cura assidue versamur, ecquando viri evademus, spiritu vivemus, Domini res curabimus? an postquam hinc migratum erit? at non id laborum ac certaminis, sed præmiorum et pœnarum tempus erit. Tum nec virgini oleum in lucernis non habenti⁴, ab aliis sumere licebit, sed ea foris manebit: nec qui sordidis indutus astet, egressus mutare vestem poterit, sed ad gehennæ ignem abripietur⁵: nec si vel Abrahamum impleret, quidquam tum proficiet⁶. Quippe orta jam die propria, posito tribunali, sedente iudice et manante quasi quodam ignis fluvio⁶, habita actionum nostrarum quæstione, non jam flagitia eluere sinemur, sed ad supplicium iis deb tum velimus nolimus trahimur modo, nullius tum precibus liberandi: sed quamvis quis pari fiducia sit cum magnis et admirandis viris, quamvis Noë, Job, Daniel sit, etiamsi pro liberis ac filiabus deprecetur⁷,

¹ Rom. vii, 23. — ² Id. viii, 3. — ³ Id. vii, 24. — ⁴ Matth. xxv. — ⁵ Id. xxii, — ⁶ Dan. vii, — ⁷ Respicit ad Ezech. ix, xiv, 14.

nihil agat, sed necesse erit peccatores immortales pœnas expendere, ut qui recte fecerunt, honorem inire. Nam neque his, neque illis finem fore Christus declaravit, ut vitam, sic supplicium æternum esse dicens : qui et dextris collaudatis, et sinistris damnatis ita subdit : « Abibunt hi in » pœnam sempiternam, justi vero in vitam sempiternam ¹. » Itaque hic serio laborandum est, et qui uxorem habeat, ei perinde agendum ac si non haberet : et qui vere non habeat, ei cum virginitate reliquæ etiam omnes virtutes exercendæ sunt, ne post ex hac vita decessum, incassum lamentemur.

¹ Matth. xxv, 46.

LIBER.

Ad viduam juniorem.

I. Gravem te quidem accepisse plagam, atque ad maxime vitalem partem jaculum superne immissum pervenisse omnes sane tibi consenserint, ac nemo ne ex iis quidem, qui valde philosophi sunt, contradixerit: verum quoniam male acceptos non in luctu, ac lacrymis omne suum tempus consumere oportet, sed vulnerum quoque curationi plurimum operæ, studiique navare, ne si despecta fuerint, majorem ipsismet lacrymis afferant plagam, atque ipso luctu vehementiorem flammam excitent; æquum profecto fuerit te eam, quæ per sermones adhibetur, consolationem non repudiare, ac lacrymarum fluvios parumper coërcentem ad breve saltem tempus iis etiam, qui te consolari aggrediuntur, te ipsam dare. Hæc enim causa est, cur et nos non in ipso luctus vigore, neque simul ac fulmen decidit, obturbaremus, sed cunctantes toto hoc intermedio tempore, ac permittentes te satiari fletu, quando jam a caligine illa paululum oculos attollere, atque aures iis, qui te consolari tentarent, præbere potuisti, tunc ipsi quoque post ancillarum sermones nostra adjungeremus. Nam cum adhuc tempestas magna est, et luctus viget, qui dolorem deponere suadet, is ejulatum magis provocat, nihil aliud lucri reportans, quam odium, multamque materiem ejusmodi oratione suppeditat igni, simulque de se, et inimici, et stulti hominis affert opinionem. Verum quando jam æstus ille desiderare cœpit, ac violentiam fluctuum sedavit Deus, facile orationis vela pandemus. Nam

m diocri quidem tempestate poterit fortasse ars suum officium facere : at cum ventorum impetus invictus fertur, nihil loci est peritiæ. His adducti causis toto superiore tempore siluimus, ac vix nunc emittere vocem aggressi sumus. Audivimus enim a patruo tuo, confidendum posthac esse : nam et famulas, quæ paulo honoratiores sint, audere de his rebus prolixos inferre sermones; imo externas quoque mulieres, atque eas quæ aut genere tibi cognatæ, aut alia quavis ratione ad hoc munus obeundum sint idoneæ. Quod si illarum sermones admittis : valde confidimus, ac pro certo habemus fore, ut nostros non contempnas, sed quietem, ac tranquillitatem, quoad poteris, ipsis audiendis adhibeas. Sane muliebris sexus proclivior quodam modo ad concipiendum dolorem est; at cum præterea juvenus adest, et viduitas immatura, et nullus negotiorum usus, et curarum magna moles, atque omne pristinum tempus in deliciis, hilaritate, divitiis insumptum est, multis partibus major redditur calamitas, ut nisi supernum adsit auxilium; periculum sit, ne a qualicumque irruente cogitatione dejiciatur : quod equidem vel præcipuum, ac maximum divinæ erga te curæ indicium censuerim. Nam quod tot repente concurrentibus malis non te ægritudo absorberit; nec de naturali mentis statu sis deturbata; non id humani alicujus auxilii fuit, sed omnipotentis illius manus, sed intelligentiæ illius, cujus non est numerus, sed prudentiæ illius, quæ investigari non potest, sed patris misericordiarum, ac Dei totius consolationis. « Ipse enim, inquit, » verberavit nos, et ipse sanabit nos, percutiet, et curabit » et sanos faciet nos ¹. » Quandiu enim tecum una vivebat beatus ille vir; capiebas quidem fructus honoris, curæ, studii, capiebas autem, quales ex homine capere par erat. Quoniam vero illum ad se vocavit Deus; ipse nunc illius

¹ Osce. x, 2.

loco se tibi substituit : neque hoc meum est , sed beati prophetæ Davidis , qui ita inquit : « Pupillum et viduam » suscipiet¹ ; » et alibi ipsum vocat patrem pupillorum , et judicem viduarum² , omninoque hoc hominum genus magnæ ipsi curæ esse videbis.

II. Cæterum ne hoc nomen assidue usurpatum animum tibi deiciat , ac rationem perturbet reputanti in ipso ætatis flore illud te subiisse , de hoc mihi primum disserendum proposui , atque ostendendum , non calamitatis nomen esse nomen viduitatis , sed honoris , et honoris quidem maximi. Neque enim tu mihi vulgi depravatam opinionem in testimonium afferas , sed beati Pauli , vel potius Christi decretum , ac legem. Quæ enim illæ loquebatur , hæc per ipsum pronuntiabat Christus , quemadmodum et ipse dixit : « An » experimentum queritis ejus , qui in me loquitur Christi³ ? » Quid igitur inquit : « Vidua eligatur non minus sexaginta » annorum , » et rursus , « Adolescentiores autem viduas de » vita⁴ , » utroque hoc præcepto rei nobis magnitudinem indicans. Nam de episcopis quidem præcipiens nullibi numerum annorum statuit , hic autem magnam adhibet æcurationem. Quid ita ? non quod viduitas sacerdotio major sit , sed quoniam majorem ipsæ , quam illi laborem sustinent , multis undique negotiis illas circumvenientibus publicis , et privatis. Etenim quemadmodum civitas mœnibus non circumdata , patet exposita omnibus , quicumque diripere eam voluerint ; ita et puella in viduitate ætatem degens multos habet , qui undique insidentur , non solum eos , qui pecuniis animum adjecerunt , sed etiam qui pudicitiam ipsius violare student. Neque vero has tantum , sed etiam alias labendi occasiones in ipsam incurrere inveniemus. Nam et domesticorum contemptus , et res neglectæ ,

et alia multa sunt de vita

¹ Psal. cxi, 9. — ² Id. lxxvii, 6. — ³ 2 Cor. xiii, 3. — ⁴ 1 Tim. v, 9 et ii.

et pristinae dignitatis amissio, æqualium prosperitas, sæpe autem, et deliciarum cupiditas eo ipsas adduxerunt, ut secundis se nuptiis illigarent. Nec vero desunt, quæ legitimo quidem matrimonio viris se jungere minime velint, sed occulte, et clam. Id autem propterea faciunt, ut encomia viduitatis lucrentur. Ita non ignominia, sed admirationis, atque honoris plena res ipsa apud homines est, non modo fideles, verumetiam infideles ipsos. Nam et ego aliquando cum essem junior, doctori meo, erat autem ille omnium hominum maxime superstitiosus, animadverti matrem meam in multis magnam excitasse admirationem. Nam cum eos, qui sibi assidebant, more suo interrogasset, quis ac cujus ego essem; ac responsum esset, me viduæ mulieris esse filium; de me quæsit ætatem matris, et viduitatis tempus. Cum primum vero audivit quadraginta annos natam esse, vigesimum vero jam annum agi, ex quo patrem meum amiserit; obstupuit plane, atque ad eos, qui aderant conversus, clara voce exclamavit: Papæ! quales mulieres apud Christianos sunt. Tanta non modo apud nos, sed etiam apud Gentiles viduitatis laus est, et admiratio. Quæ omnia considerans beatus Paulus dixit: « Vidua eligatur non minus sexaginta annorum¹. » Neque vero ex hoc solo, quamvis gravi ætatis testimonio, continuo sinit, ut in sacrum hunc adlegatur chorum; sed alia addit ita scribens: « In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes » lavit; si tribulationem patientibus subministravit, si omne » opus bonum subsecuta est². » O diligentiam, atque accurationem in probando? Quantam a vidua requirit virtutem, et quam subtiliter omnia persequitur? hanc sane operam non sumpturus, nisi munus honestatis, ac dignitatis plenum illi commissurus fuisset. At vero cum dixisset: « Ado-

¹ 1 Tim. v, 9. — ² Ibid. 10.

»lescentiores autem viduas devita;» causam quoque adjungit: «Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt¹.» Illis enim verbis illud nobis significat, mulieres, quæ viros amiserunt, in illorum locum aptari, etungi Christo. Quo autem ostendat hanc conjunctionem esse suavem, ac lenem; vide quid dicat: «Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt.» Quasi de viro quodam leni, ac probo loquens, quique non illis cum imperio utatur, sed libertate illas frui permittat. Nec vero hactenus orationem produxisse satis habuit; sed et aliunde rursus magnæ sibi illas curæ esse declaravit, ita scribens: «Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est: quæ autem vere vidua est, et desolata, speravit in Deum, et instat obsecrationibus, et orationibus nocte ac die².» Et ad Corinthios scribens, inquit: «Beatior autem erit, si sic permanserit³.» Vides quanta viduitatis encomia: atque hæc quidem in nova lege, quando jam virginitatis decus summo opere emicuit. Verumtamen neque hujus splendor viduitatis luminibus officere potuit, sed et ipsa elucet adhuc suam habens virtutem. Quotiescumque igitur inter dicendum viduitatis mentionem faciemus, ne animo concidas, nec rem turpem existimes. Nam si viduitas turpis, multo turpior virginitas. Sed non ita se res habet: absit. Quando enim eas, quæ viris adhuc superstilibus continentiam servant, omnes admiramur, et commendamus, cur non eas, quæ post virorum obitum eandem illis benevolentiam præstant, laudibus et admiratione prosequamur? Donec igitur, quemadmodum dicebam, cum beato Therasio vivebas, eum ille tibi honorem, tuorumque commodorum studium præstitit, cujusmodi a viro expectanda erant. Nunc autem illius loco habes Dominum omnium Deum, qui cum antea tibi affuit; tum vero id nunc multo impen-

¹ 1 Tim. v, 11. — ² Ibid. 5 et 6. — ³ 1 Cor. vii, 40.

sius, ac cumulatius faciet. Atqui providentiæ ipsius non minimum, quemadmodum antea dicebam: Indicium jam nobis dedit, in hoc curarum, atque doloris incendio incolumen te præstans, nec permittens, ut quidquam damni patereris. Qui autem tanta tempestatis vi incumbente naufragium fieri minime permisit, multo magis tranquillo jam mari custodiet animam tuam, et levem reddet viduitatem, atque ea, quæ ex ipsa oriri videntur mala.

III. Quod si non viduitatis nomen te discruciat; sed talis viri jactura: ego etiam tibi plane assentior, in toto terrarum orbe paucos ex viris sæcularibus extitisse viri tui similes tanta humanitate, probitate, modestia, sinceritate, prudentia, pietate præditos. Verum, si quidem penitus interisset, atque id nihilum abiisset, mœrendum, ac dolendum erat: sin autem ad quietum, placidumque delatus est portum, atque ad suum vere regem profectus est; nullus hic lacrymis sed lætitiæ locus est. Etenim hæc mors non est mors, sed migratio ac domicilii mutatio a deterioribus ad meliora, a terra ad cælum, ab hominibus ad Angelos, et Archangelos, atque adeo ipsum Angelorum et Archangelorum Dominum. Nam hic quidem, dum in terris imperatori militabat, multa erant expectanda discrimina, multæ ab invidis insidiæ. Quo enim magis illius existimatio, et gloria augebatur; eo plures in ipsum excitabantur inimicitia. Illuc autem profecto nihil ejusmodi metuendum est. Quamobrem quantum luges, tam commodum, ac bonum, jussu esse ad Deum ire; tantum lætari oportet quod magna cum securitate, et gloria profectus, et a periculorum, quæ hic imminebant, tumultu liber in pace et quiete multa degat. Quam enim absurdum est sateri quidem cælum terra longe melius esse, ac tamen eos, qui hinc eo commearunt, luctu prosequi? Nam si Beatus iste ex illorum hominum numero fuisset, qui turpiter, ac Deo

minime probati vixerunt; profecto non solum mortuus, sed etiam vivens, fletu prosequendus erat. Nunc vero, quando et ipse unus ex Dei amicis est, non solum viventi, sed etiam somnum suum dormienti gratulandum est. Audisti sane ex beato Paulo faciendum hoc esse, cum ita diceret, Longe satius est dissolvi, et esse cum Christo¹. At forte voces illius audire cupis tuoque erga illum amore frui, et consuetudinem requiris, et gloriam, splendorem, decus, securitatem, quæ ab illo in te redundabant, atque hæc omnia periisse ægre fers, et quasi tenebras menti tuæ offundi sentis. Verum tuam quidem erga illum amicitiam æque tibi nunc, atque antea tueri licet. Talis enim est charitatis potentia: non solum præsentes, ac proximos, quique ob oculos versantur, sed eos etiam, qui longe absunt, complectitur, conglutinat, conjungit: ac neque temporis longinquitas, neque locorum intervalla, neque aliud hujus generis quidquam frangere, ac discindere animæ amicitiam potest. Quod si præsens præsentem intueri cupis; non enim me fugit id tibi esse maxime in optatis; custodi illi lectum alteri viro minime pervium, incumbere in eam curam, ut eadem in te, atque in illo vitæ probitas eluceat, ac sine dubio ad eundem cum ipso pervenies chorum, atque una cum eo habitabis non quinque annos, quemadmodum hic, non viginti, non centum, non mille, aut bis mille, aut decem millia, aut multo plures, sed infinita sæcula. Regionem enim illam requiei deputatas non corporeæ cognationes, sed vitæ similitudo obtinebit. Nam si eadem suscepta vivendi ratio Lazarum Abrahæ ignotum in sinum illius adduxit, multosque facit ab Oriente, et Occidente cum illo recumbere: profecto te quoque una cum optimo Therasio locus quietis excipiet, si eandem, atque ille, colere volueris vitam, tuncque ipsum non cum ea

¹ Philip. 1, 23.

corporis pulchritudine, qua præditus abiit iterum recipies, sed cum alio quodam splendore, ac venustate, quæ ipsos solis radios fulgore vincat. Etenim hoc quidem corpus, etiam si ad summum pulchritudinis gradum pervenerit, mortale tamen est. Corpora autem eorum, qui Deo placuerunt, tantam induent gloriam, quantam ne intueri quidem his oculis licet. Atque harum quidem rerum signa quædam atque obscura vestigia, et in Vetere, et in Novo Testamento nobis ostendit Deus. Nam illic quidem Mosis facies tanta fulgebat gloria, ut eam oculi Israëlitarum ferre minime possent. In Novo autem longe magis fulsit Christi facies. Quæro igitur ex te, si quis tibi pollicitus esset ei se totius orbis regnum traditurum, sed ob hanc causam jusisset viginti ipsos annos te secedere, atque iis transactis diademate, ac purpura ornatum eum tibi traditurum promississet, teque in eodem, atque illum honoris gradu collocaturum: nonne secessionem istam æquo animo, et ea, qua decet, continentia tulisses? nonne munus præclarum, remque omnibus votis optandam duxisses? Patienter feras igitur et nunc, non regni terreni, sed cœlestis causa; non ut veste aurea, sed immortalitate indutum recipias et gloria, quantam eos, qui in cœlis degunt, habere consentaneum est. Quod si valde tibi intoleranda videtur temporis diuturnitas, verisimile est illum tibi interdum in somniis astare, et quæ consueverat tecum colloqui, et optatam faciem ostendere. Id te loco Epistolarum consoletur: quinimo id epistolis clarius est. In illis enim litteras tantum cernere licet: hic vero, et formam vultus, et risum tranquillum, et figuram, et incessum, et sonum audire, et amicam illam vocem agnoscere.

IV. Cæterum quoniam securitatis præterea ratio, quæ ex illo tibi aderat, te ad fletum impellit, fortasse etiam spes illæ, quæ sese ostendebant majoris dignitatis, et am-

plitudinis; audiivi enim cito futuram fuisse, ut ille ad præfectorum thronum ascenderet, idque præcipue animum tuum excruciare puto; illos tibi ante oculos pone, qui cum ad majorem, quam ille, dignitatem evecti essent, miserimum vitæ exitum sortiti sunt. Revocabo autem tibi in memoriam: Theodorum illum e Sicilia fortasse audisti (1): erat enim imprimis conspicuus. Hic et pulchritudine, et magnitudine corporis, et auctoritate apud Imperatorem omnibus præstans, qui ea poterat, quæ intimorum familiarium nemo, prosperam illam fortunam non moderate tulit, sed insidiatus Imperatori, ac deprehensus, ipse quidem valde miserabiliter obtruncatus est: ipsius autem uxor neque educatione, neque genere, neque ulla alia re nobilitati tuæ concedens, omnibus repente rebus suis spoliata, ac libertate amissa cubiculariis ancillis annumerata, ac nulla non ancilla miseriorem vitam agere coacta est, hoc uno cæteras antecellens, quod propter non comparabilem calamitatis magnitudinem, lacrymas eorum omnium, qui ipsam aspicerent, eliciebat. Fertur etiam Artemisia viro valde claro nupta, quoniam et ille tyrannidem affectavit, in eandem incidisse paupertatem, ac præterea oculis esse capta. Nam magnitudo ægritudinis, et lacrymarum vis lumina extinxit. At nunc quidem hominibus eget, qui deducant, atque ad alienas portas adducant; ut hoc modo necessarium sibi victum comparare queat. Nec vero aliæ familiæ desunt itidem dejectæ, ac prostratæ, quas commemorarem, nisi probitatem, ac prudentiam tuam probe nossem, quæ minime ex alienis malis calamitati tuæ cupis solatium adhibere. Neque vero hæc exempla aliam ob causam commemoravi, quam ut intelligas res humanas nihil esse, vereque a Propheta esse dictum, « Omnis gloria hominis, ut flos fræni¹. » Quo enim altius evehitur, atque

¹ Isai. xl, 5.

emicat, eo majorem parit ruinam, neque iis solum, qui sub alieno imperio vivunt, sed etiam imperatoribus ipsis. Neque enim facile quis inveniat privatam domum æque refertam calamitatibus, ac regiæ malis redundant. Nam et orphanæ, et viduitates immaturæ, et neces violentæ, atque iis quidem, quæ in tragædiis narrantur, multo sceleriores, et acerbiores in hoc ipsum præcipue cadunt imperium. Atque, ut vetera omittamus, ex iis omnibus, qui ævo nostro imperarunt (fuerunt autem novem) duo soli communi morte vitam clauserunt. Reliquorum autem hic quidem a tyranno, ille vero in bello, alius domesticorum custodum insidiis, alius autem ab illo ipso, qui coronam, ac purpuram imposuerat, interfectus occubuit. Uxores vero illorum partim, ut ferunt, veneno interierunt, partim mœrore. Earum vero, quæ adhuc superstites sunt, altera quidem filium habens pupillum tremit, ac metuit, ne quis eorum, qui rerum potiuntur, metu futurorum, eum de medio tollat, altera vero vix multorum precibus ab exilio rediit, quo antea ab eo, qui rerum potiebatur, missa erat. Quod ad eorum autem qui nunc imperant uxores; altera ex pristinis calamitatibus respirans, voluptati magnum habet dolorem admistum, eo quod qui rerum potitur nimis juvenis, ac inexpertus sit, multosque habeat undique insidiantes: altera vero timore exanimata iis, qui capite damnati sunt, miseriorem vitam ducit, eo quod vir ipsius ab eo tempore, quo diadema suscepit, usque ad hodiernum diem in bello et præliis versetur, verecundiaque et probris, quibus undique afficitur, magis quam ex calamitatibus tabescat. Quod enim antea nunquam, nunc evenit, ut Barbari propriam relinquentes regionem, multa stadiorum millia regionis nostræ percurrerint, et agris incensis, captisque urbibus domum redeundi omnem cogitationem abjecerint. Ac perinde quasi choreas duce-

rent, non bellum gererent, ita nostros omnes irident, et quemdam ex illorum regibus dixisse ferunt, mirari se impudentiam nostrorum militum, qui cum facilius quam oves soleant jugulari, adhuc victoriam sperent, neque ex sua regione velint excedere. Nam ipse quidem dixit, sese illis cædendis satietate sæpe captum esse. Quo igitur animo et imperatorem, et ipsius uxorem ista verba audientem existimas esse?

V. Et quoniam hujus belli mentio incidit, magnum mihi viduarum agmen occurrit, quarum aliæ olim ex virorum quidem dignitate plurimum splendoris acceperunt, nunc vero repente omnes nigra, ac luctuosa stola amictæ omne tempus in lacrymis ducunt. Neque illis hoc datum est, quod honorato tuo capiti. Tu enim, o admirabilis, et in lectulo jacentem vidisti honestum illum, et supremam audisti vocem, cum quibus modis res domesticæ administrandæ essent, te doceret, et testamento omnem alieni appetentibus ac sycophantis aditum obstrueret. Adde illud, quod jacenti mortuo sæpe incubuisti, et suaviata es oculos et amplexa es, ac luxisti, honestissimoque funere elatum vidisti: omnibus quæ decebat, erga illum officiis functa es, et justa persolvisti: et ad sepulcrum sæpe accedens non minimum habes tui doloris solatium. Illæ vero omnibus hujusmodi solatiis sunt destitutæ, cum omnes quidem ad bellum misissent viros suos tanquam rursus ipsos recepturæ, at pro illis tristem illorum mortis acceperint nuntium. Non enim quisquam corpora ipsorum afferens, sed verba tantum mortis genus narrantia, ad ipsas rediit. Verum sunt, quæ neque hac ipsa narratione dignæ fuerint habitæ, neque quomodo illi ceciderint, doceri potuerint, cum in magno cæsorum numero reliquis essent coacervati. Ecquid vero mirum, si multi ex ducibus hoc modo interierunt, quando et imperator ipse in vico quo-

dam cum paucis militibus conclusus, exire quidem, et sese invadentibus opponere minime ausus est, sed intus manens, accenso ab illis igne, una cum iis omnibus, quos secum habebat, combustus est; nec viris solum, sed etiam equis, et trabibus, et muris, et omnibus in unum atque eundem cinerem abeuntibus? Atque hunc nuntium ii, qui una cum imperatore ad bellum profecti fuerant, loco imperatoris ipsius, ad uxorem reportantes redierunt. Nihil enim, nihil plane ea, quæ in mundo splendida sunt, ab iis, quæ in scena geruntur, atque a vernorum florum venustate differunt. Primum enim antequam appareant, evanescent, deinde etiam si paululum temporis mancant, cito tamen ad interitum properant. Quid enim honore, qui a vulgo exhibetur, et gloria exilius, ac vilius? quem fructum, quam utilitatem afferunt? quonam bono exitu concluduntur? Atque utinam nihil aliud subesset mali: nunc vero præterquam quod nihil vere boni inde provenit, multas etiam molestias, multa damna assidue is ferro cogitur, qui se huic acerbissimæ dominæ subjecit. Domina enim est eorum, qui ipsam admiserunt, et quo majoribus blanditiis et assentionibus colitur a servis, eo magis sese contra ipsos erigit, et durioribus ipsos urget mandatis, eos vero, qui ipsam rejiciunt ac despiciunt, nullatenus ulcisci potest. Ita et tyranno, et fera qualibet immitior est. Nam tyrannus quidem et feræ, blanditiis sæpe mitescent: hæc autem tunc maxime efferatur, quando ei maxime auscultaverimus, ac si dicto audientem inveniat, atque ad omnia obsequentem, nihil est præterea, quod imperare omittat. Habet vero et alteram belli sociam, quam non male fortasse quis ipsius filiam appellarit. Quando enim ipsa probe a nobis educata et aucta radices egerit, tunc arrogantiam parit, rem quæ nihilo minus quam mater anum quem ceperit, præcipitem agere potest.

VI. Hoc igitur, dic mihi, luges, quod ab hac durissima domina Deus te liberavit? quod omnibus his pestiferis morbis omnem obsepsit viam? Vivente enim adhuc tibi viro nullum in mentem tuam insultandi finem fecissent; mortuo autem, non habent unde in cogitationes tuas impetum faciant. Hoc igitur tibi posthac curandum, ac præstandum est, ut ne illarum discessum lugeas, neque acerbum illum dominatum expetas. Nam ubi illæ vehementius spirant, omnia funditus evertunt, ac prosternunt. Et quemadmodum meretrices, cum plerumque suapte natura deformes sint, ac squalidæ, frictionibus, et fucis incautos, et simplices juvenum animos illaqueant, et postquam in suam ditionem receperint, servis omnibus contumeliosius tractant: ita et hujusmodi affectiones, ambitio, et arrogantia quavis lue hominum animos magis inquinant. Hinc et multi divitias magnum bonum duxerunt: quare qui ambitionem ejecerit, neque a divitiis etiam capietur. Nam quibus licuit ob paupertatem consequi magnam gloriam, ii ditescere minime voluerunt, sed magnam auri vim sibi oblatam contempserunt. Atque hos minime ex me cognoscere necesse habes: ipsa enim longe melius, quam ego, nosti Epaminondam, Socratem, Aristidem, Diogenem, Cratem, qui suos agros in pecorum pastum reliquit. Nam alii quidem, cum non esset in promptu ditescere, exorientem sibi ex paupertate gloriam animadvertentes, facile in eam se partem dederunt. Hic autem et ea, quæ habebat, projecit. Adeo omnes hujus feræ belluæ sibi acquirendæ cupiditate insaniebant. Ne igitur queramur Deum ex hac turpi nos tyrannide, et ridicula, et multorum probro plena exemisse. Nomen enim solum splendidum est, res autem ipsa longe alios, atque appellatio ipsa polliceatur, amatores suos reddit, ac nemo est, qui gloriæ causa quidpiam agentem non irrideat. Ille enim solus sus-

piciendum se præbere, et gloria circumfluere poterit, qui eo minime spectat. Qui autem magnum quiddam putat gloriam a multis delatam, atque illius consequendæ causa omnia facit, et patitur, is potissimum ab ea longe aberit, ejusque expers erit; rerum vero gloriæ adversantium maxime particeps, irrisionis, criminationis, maledictorum, offensionis, odii. Neque in viris tantum id usuvenit, sed etiam in vobis mulieribus, atque multo magis. Nam quæ et figura, et incessu, et vestitu simplicem quamdam bonitatem præ se fert, et a nemine honorem aucupatur, eam omnes admirantur, suspiciunt, prædicant, omnibus bonis ominibus prosequuntur: vanæ autem gloriæ cupidam aversantur, oderunt, et veluti belluam quamdam agrestem fugiunt, sexcentas in illam execrationes, et contumelias conjicientes. Nec vero his duntaxat malis nos eripimus vulgarem gloriam contemnentes, sed et ea, quæ omnium maxima sunt, lucramur, dum præter ea, quæ dicta sunt, paulatim erudimur respirare, et aspirare ad cælum, et terrena omnia despicere. Nam qui delato ab hominibus honore minime egere se putat, quidquid boni faciet, magna cum securitate faciet, neque aut adversis, aut secundis hujus vitæ rebus quidquam incommodi sentiet. Neque enim aut adversæ illum dejicere, atque obruere possunt, aut secundæ inflare, ac tumidum reddere, sed in rebus maxime caducis ac fluxis ipse omnis mutationis expers manet. Quod celeriter et in tuo ipsius animo eventurum spero, confestimque terrenis omnibus abjectis cælestem te nobis vivendi rationem repræsentaturam, gloriam vero, quam nunc defles, paulo post irrisuram, et vanam, ac futilem illius personam illusuram. Quod si pristinam, qua per illum potiebaris, securitatem desideres, et bonorum custodiam, nec patere velis eorum insidiis, qui alienis calamitatibus insultant, « Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enu-

» triet¹. Inspecite enim, inquit, in antiquas generationes, » et videtè si quis speravit in Domino, et confusus est, vel » si quis invocavit illum, et despectus est, vel si quis stetit » in mandatis ejus, et derelictus est². » Nam qui onus tam intolerabilis calamitatis levius reddidit, et in præsentì tranquillitate te collocavit, is et quæ imminet, propulsabit. Nam hac quidem plaga nullam te unquam graviorem posse accipere profecto nobis assentieris. Quando igitur præsens malum adeo fortiter, ac generose tulisti, idque cum te usus nondum docuisset, multo magis ex iis, quæ accidere possunt, si quid præter voluntatem nostram acciderit, quod Deus omen avertat, facile feres. Cælum quære, et omnia quæcumque ad vitam illic degendam conducunt, ac nihil eorum, quæ hic fiant, lædere te poterit, ne ipse quidem tenebrarum imperator, dummodo ne nobis ipsi noceamus. Nam et si quis bonis spoliet, et si corpus concidat, nihil horum ad nos, modo animus nobis incolumis maneat.

VII. Omnino autem si vis pecunias ab omni periculo tutas custodire, et amplificare, ego sane et modum, et locum demonstrabo, quo nulli eorum, qui insidiari solent, fas est irruere. Quis igitur locus est? cælum: mitte illas ad optimum illum virum, ac neque fur, neque insidiator, neque ulla alia pestis impetum facere in illas poterit. Si ibi has ipsas pecunias defoderis, magnum ex his lucrum reportabis. Omnia enim quæcumque a nobis in cælis seruntur, longe majorem, ac meliorem proventum habent, ac plane talem, qualem consentaneum est ex iis, quæ in cælis radices egerunt. Quod si hoc feceris, vide qualibus frueris bonis: primum quidem sempiterna vita, et iis, quæ promissa sunt diligentibus Deum, quæ neque oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt³:

¹ Psal. xlv, 25. — ² Eccli. ii, 12, — ³ 1 Cor. ii, 9.

deinde consuetudine optimi viri tui in omne ævum : postremo a curis, timoribus, periculis, insidiis, simultate, odio, quæ hanc vitam exercent, te ipsam liberabis. Quandiu enim pecunias apud te retinebis, erunt fortasse aliqui, qui fraudibus intervertant; sin autem ad cælum transmissis, periculis vacuum, tutam, ac tranquillitatis plenissimam vitam vives, quippe quæ sufficientia una cum pietate frueris. Magnæ enim dementiæ est, si agri quidem emendi sint, feraciorem terram sectari, cum vero cælum terræ loco sit propositum, cum ibi liceat prædium sibi comparare, terræ potius inhærere, seque molestiis, quæ ex hac sæpe incidunt, exponere : sæpe enim nostram frustratur spes. Quoniam vero illud graviter perceliit, concutitque animum tuum, quod sæpe sperasti fore, ut is ad præfectorum dignitatem eveheretur, ideoque magistratum illi quodam modo ereptum doles, primum illud quidem fac tecum cogites, licet valde explorata esset hæc spes, attamen humanam fuisse spem, quæ sæpe fallere sit solita, ac multa hujusmodi in hac vita quotidie evenire cernimus : ut cum ea, quæ valde sperantur, minime exitum inveniant, ea, quæ neque in mentem venerunt, ad finem sæpenumero perducantur : sive ad imperia, sive ad regna, sive ad hæreditates, sive ad matrimonia, sive alio animum intendamus. Quocirca quamvis prope adesset tempus, tamen, ut in proverbio est, « Multa sunt inter calicem, et » summum labium. » Ac sane Scriptura ipsa inquit : « A » mane usque ad vesperam immutatur tempus¹ : » sic et rex, qui hodie est, cras moritur. Ac rursus quam incerti rerum exitus sint, nobis declarans hic ipse Sapiens, inquit, « Multi tyranni sederunt in solio, et insuspicabilis porta- » vit diadema². » Non igitur exploratissimum erat, si vixisset, ad eum dignitatis gradum perventurum. Nam incertus

¹ Eccli. xviii, 26. — ² Id. xi, 5.

futuri eventus, atque alia etiam erant, quæ nobis suspicionem injicerent. Unde enim manifestum erat, si vixisset, ad magistratum illum evectum iri : nullaque adversa evenitura esse, verbi gratia, ut morbo correptus, aut invidia, ac malevolentia eorum, qui prosperitatem illius non ferrent, circumventus, vel aliqua alia calamitate affectus, præsentī etiam dignitate privaretur ? Sed ponamus exploratum fuisse, si diutius vixisset, ad illud fastigium perventurum : at certe, quanto major dignitas, tanto majoribus periculis, curis, insidiis necessario suberat. Cæterum absint et ista, ac sine periculo summaque cum tranquillitate illud navigarit pelagus : ecquis finis, dic mihi, manebat ? annon idem, qui nunc ? aut potius non idem, sed alius fortasse, tristis nimirum, ac votis omnibus fugiendus ? Primum quidem tardius vidisset cælum, et ea, quæ in cælis sunt, quod iis, qui res futuras fide, et spe præceperunt, non minimum damnum est. Deinde, quantumvis pure vixisset, attamen vitæ longitudo, ac necessitas quædam in illum magistratum incurrens, non æque integrum, et purum abire hinc permisissent, atque hoc tempore. Incertum quoque et illud, an forte multis modis immutatus, ac negligentiae deditus, extremum emisisset halitum. Nam nunc quidem confidimus Dei gratia illum evolasse ad locum quietis, quod nullam ex iis culpis in se admiserit, quæ a regno cælorum excludunt : tunc vero publica negotia plerumque tractans, fortasse multas ad se attraxisset sordes. Nam tot undique malis circumstantibus, rectum tenere cursum rarum admodum est ; peccare autem, et per imprudentiam, et sponte, valde usitatum, ac quotidianum. Nunc vero a timore isto longe absumus, ac magnopere confidimus venturum in die illa plenum gaudii et splendoris proximum Regi, atque una cum Angelis præeuntem Christo, gloria amictum ineffa-

bili, et judicanti regi assistentem, et in præstantissimis muneribus ministrantem. Quamobrem misso jam fletu, et ejulatu eandem vivendi rationem, imo accuratiorem tene, ut eandem atque ille, adepta virtutem, in idem etiam cum illo tabernaculum recipiaris, ac rursus conjungi cum illo queas in sempiterna illa sæcula, non hoc matrimonii nexu, sed alio quodam longe meliore. Hic enim corpora tantum copulat, ille vero multo elegantior, jucundior, melior animam animæ jungit.

LIBER.

Quod regulares fœminæ viris cohabitare non debeant.

I. Heu me, o anima¹ ! Sic enim ego quoque nunc cum Propheta tempestive dico, et semel et iterum, ac sæpius, Heu me, o anima ! quale negotium, et quanta indigens philosophia ! Virginitas injuria est affecta, velum quod eam a nuptiis separabat, sublatum est, et ab impudentissimis manibus dilaceratum. Sancta sanctorum conculcata sunt, honesta et reverentiæ plena profanata, et omnibus pervia. Quæ honestior nuptis erat, adeo depressa est et humiliata, ut nuptas magis dicere beatas liceat. Semper quidem virginitas cum conjugio comparata primas partes tennit, et omnem dignitatem : nunc autem neque in secundo ordine manere potuit, sed valde procul, et plane in ultimum concessit ordinem : et quod multo gravius, non hostes, neque inimici, sed ipsæ potissimum quæ illam colere videbantur, eam sic affecerunt, et eæ, quibus fulti adversus infideles hactenus libere loquebamur, illæ ipsæ ora nostra maxime obturant, et multa ignominia suffundunt. Inter Græcos sane quidam licet pauci ita philosophati fuerunt, ut opum essent contemptores, et iram vincerent : virginitatis certe flos nullo modo apud illos fuit, in qua semper concesserunt nobis primam dignitatem, fatentes rem supra naturam esse, et non humanam. Eapropter illis omnibus summæ admirationi fuimus : sed nunc non item, quin potius derident, et in fabulam vertunt. Ideo diabolus ita contra hunc gregem spiravit, quoniam vidit in hac

¹ Vide D. Guillon, tom. XVIII, p. 279-294.

potissimum phalange fulgidum Christi exercitum : sicque tentavit ipsam confundere, ut posthac melius sit, ne virgines quidem esse, quæ ita rem hanc suscipiant. Causa malorum omnium, quod nomine solum tenus res consistat, et negotium totum in ore circumscriptum sit, quod scilicet minima virginitatis pars est : quæ autem plus necessaria, et ipsam magis demonstrant, neglecta sint, et nulla ratio habeatur vestium, quæ virginitatem decent, vel silentii, vel compunctionis, vel alicujus id genus. Quin temere nugantur omnia, et rident intempestive, et tumultuantur, et in deliciis magis vivunt, quam mulieres, quæ in fornice prostant, dum spectatores technis suis undique pelliciunt, et in meretricum turpitudinem se conjicere conantur, ac si cum illis concertent, deque turpitudinis gloria contendant. Unde enim, dic mihi, poterimus postea talem virginem ordine illarum et societate eximere, quando scilicet adolescentum corda in fraudem illicit, quando et ipsa idem facit, quod illæ; quando petulans est et intemperans, quando eadem venena porrigit, eadem pocula miscet, eandemque parat cicutam? Sed non dicit : « Veni, amore involvamar : » nec dicit, « Aspersi cubile meum croco et lectum meum cinna- » momo¹. » Utinam cubile et lectum, non vestes et corpus. Illæ enim domi escam occultant, tu ubique laqueum circumfers, et expandis voluptatis alas obambulans in foro. Sed non dixisti, neque contulisti verba illa meretricia, « Veni, amore involvamar. » Non dixisti lingua, sed dixisti habitu : non locuta es ore, sed locuta es gressu : non invitasti voce, sed invitasti oculis clarius, quam voce. At postquam vocaveras, non te obtulisti? Neque sic a peccato liberaris. Est enim et hæc alia fornicationis species. Pura mansisti ab injuriâ corporis quidem, sed non animæ,

¹ Prov. vii, 17.

et completum est a te peccatum, etiamsi non per coïtum, sed per aspectum. Cujus enim gratia vocas prætereuntes? cur accendis ignem? Quomodo putas te puram a peccato, cum totum ipsum opus operata sis? Etenim cum adulterum feceris perfectum eum, quem tuo isto habitu cepisti, quomodo potes non esse adultera, cum opus tuum adulterium esse deprehendatur? illius insania tuum opus est. Profecto te quæ adulteros præparasti, adulterii supplicium minime posse effugere, nulli non manifestum. Tu gladium acuisti, tu dextram armasti, tu armatam dextram in miseram animam impulisti: quomodo igitur poteris ab homicidii supplicio liberari? Dic enim, quosnam habemus odio, et aversamur? quos autem puniunt legislatores et iudices? num eos qui bibunt mortifera venena, an miscentes calicem, præparantes ea, arteque sua perdentes alios? Nonne bibentes quidem, utpote injuria affectos, miseramur, veneficos autem omnibus calculis condemnamus? nec sufficit eis ad excusationem dicere, Non me ipsum læsi, sed alium perdidi: sed propter hoc tanto graviores luunt pœnam. Tu autem misera et calamitosa, miscuisti calicem hunc perniciosum, et præbueris et dedisti pharmacum: et postquam bibit, et perditus est, defensam te putas, quia non ipsa biberis, sed alteri præbueris venena? Quanquam et vos tanto graviores luetis pœnam, quam pharmacopolæ illi, quanto et mors gravior. Non enim corpus solum, sed et animam interimitis. Et illi quidem sæpe vel furore, vel ira hoc faciunt, vel inopia: vos autem ad nullum talem confugere prætextum potestis. Neque enim hoc facitis inimicis, vel eis qui nocuerunt, vel ob inopiam: sed ob solam vanam gloriam in alienis luditis animabus, et ex aliorum morte voluptatem propriam constituitis.

II. Sed nescio unde, ut hæc dicerem, huc sum appul-

sus, propter quod redeundum ad id unde digressus sum. Nam quasi non sufficerunt hæc in totius fœminei generis confusionem, et aliud quiddam majus excogitaverunt. Sed nemo hæc de omnibus dicta putet; non enim tam miser sum, ut simul omnia commisceam et confundam. Nam de his quæ culpis obnoxia et hæc dicta sunt, et quæ postea dicuntur. Quasi igitur non satis damnosa essent hæc, viros sibi minime cognatos secum includunt, et omni tempore contubernales faciunt, quasi demonstraturæ et per hæc, et per ea quæ dicta sunt, quod invitæ ad virginitatem raptæ sint, et extremam vim sustinuerint, et hac ratione consolentur vim et necessitatem. Quid igitur? Annon his deteriora, cum hac contingunt, dicuntur ab amicis et familiaribus? Permittendæ-ne sunt illæ vivere et respirare, et non potius dissecandæ mediæ, vel vivæ cum illis ipsis tumulandæ? Etenim et hæc et his multo plura omnes dicunt. Cæterum et frequens, et quotidianus est cursus obstetricum ad virginum domus, quasi ad parientes, non quod obstetricentur parienti, quamvis contigit in aliquibus etiam hoc, sed quod probentur et judicentur sicut emptæ ancillæ, quænam corruptæ, vel quæ intactæ: et illa quidem facile obediit probationi: hæc vero contradixit, et hoc ipso confusa abiit, etiamsi non corrupta sit: et hæc quidem deprehensa est, illa vero non; sed hæc non minus quam illa confunditur, cum non possit digna fide ex moribus comprobari, sed opus habeat externo examinationis testimonio. Quantis lacrymis hæc non sunt digna? quantis non digna mortibus? quis autem sic lapideus, et durus, ut non accendatur zelo sicut Phinees? Et ille quidem si suo tempore hanc turpitudinem vidisset, non ipsis pepercisset, sed fecisset idem quod in Madianitide olim fecit¹: nos autem cum nobis non sit permissum arripere

¹ Num. xxv, 14.

gladium, neque lancea confodere eos qui ista perpetrant, affecti certe sumus sicut Sanctus ille, non facimus autem eadem, sed dolori aliter succurrimus, ploratibus scilicet ac lamentis. Venite ergo, dolorum ac gemituum sociæ estote, quotquot ab hac obscœnitate estis alienæ : nam calamitosæ et miseræ illæ forte in tanta sunt miseria, ut mali dolorem ullum non sentiant. Sed vos quæ hanc suscepistis vitam, dignæ factæ thalamo et sponso, lampades claras gestatis, et honesto virginitatis serto magis ornatae, quam corona regia, lacrymas fundite nobiscum, et amare simul ejulate : nam hoc non parvum est remedium et ad curandos eos qui incurabiliter ægrotant, et ad consolationem lugentium. Hoc ipsum aliquando et sponsus vester fecit. Nam cum videret Jerusalem in extremam perditionem inductam¹, ita ut non posset jam ab infirmitate reduci, lacrymas fudit : et in Bethsaïda admonitione quidem non est usus, neque signis, miserans autem civitates solum, Væ subinde inclamavit, sicut et nos facimus in iis qui animam jam efflant. Item beatus Paulus exemplo magistri sui non cessavit per omnem vitam suam eos, qui exciderant, et qui in ruina sua manserant, et resurgere postea noluerant, deplorare tam amare, ut hac valida determinatione significaret et scriberet Romanis dicens : « Tristitia mihi est magna, et continuus dolor cordi meo. » Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui » sunt Israëlita². » Vides quantam habeant verba emphasim, quantam anxietatem cordis præ se ferant ? Insuper fideles claudicantes, et tempestatibus depressos sic deplorat, quasi ipse eadem mala experiretur. « Quis enim, » ait, infirmatur, et ego non infirmor ? quis scandalizatur, » et ego non uror³ ? » Et non dicit, tristor : sed, uror, into-

¹ Luc. xix, 15. — ² Rom. ix, 2, 3. — ³ 1 Cor. xi, 29.

lerabilem et incredibilem dolorem per incendium enuntiare volens. Imitemur igitur etiam nos et Dominum nostrum et conservum. Nam nobis horum gemituum non parva erit merces : sicut neque vulgariter reprehenduntur a Deo, qui absque commiseratione suorum membrorum mala prætercurrunt. Et illud quidem apud patientissimum Ezechielem, hoc vero apud beatum Michæam videre licet. Ille enim dicit, cum Judæi in extremum malorum venissent, et sponte idolorum cultu se coinquinassent, imperasse Deum dari signum super facies virorum gementium, et dolentium super iis quæ fiebant. Neque enim simpliciter gemere oportet, sed et dolere : quam vis nihil unquam dixerint vel fecerint illi ad correctionem eorum quæ fiebant : sed quoniam sua intulerant solum, tantum adepti sunt honorem a misericordi Deo, ut et securitatem et gloriam multam assequerentur. Michæas autem cum aliis reprehensionibus (2), comessionis et ebrietatis, et inunctionis unguentorum, aliud adjicit crimen, nempe defectum commiserationis, sic dicens? « Neque compatiebantur su- » per contritione Joseph², » et eos qui habitabant civitatem Aënan propter hoc reprehendit, iterum dicens : « Quod » non exivit ut ploraret domum contiguam². » Si autem ubi Deus irascitur, reprehendit eum qui non compatitur ei qui punitur, qua venia dignus erit, qui non condolet cum eo, qui in peccatum prolapsus est? Neque mireris, si oporteat nos simul dolere cum iis qui puniuntur, quamvis Deus puniat : neque enim Deus ipse qui punit, vult hoc facere. « Non enim voluntate volo mortem peccatoris³, » inquit. Si igitur qui vindictam sumit, non vult vindictam sumere, multo magis nos condolere oportet iis qui puniuntur : forte hac via illos eripiemus, forte recuperabimus. Nam licet perierint, tamen curam quæ reliqua est geramus, la-

¹ Amos. vi, 6. — ² Mich. i, 11. — ³ Ezech. xviii, 23.

crymemur, et ploremus, non mulierum choros inducentes, sed unusquisque privatim apud semetipsum, non præsentibus illis. Si autem vultis, ipse incipiam luctuosum hoc canticum : neque enim pudet me cum Jeremia hoc facere, et Hesaïa, et Paulo, et imprimis cum Domino nostro. Incipiamus igitur sicut Christus incœpit primum, et dicamus : Væ tibi, anima : ad quam vocata dignitatem per benignitatem et misericordiam Dei, qualem accipies locum propter ignaviam tuam? Væ tibi, quia ipse te ad thalamos traxit spirituales; tu autem te ipsam ab hac gloria abruptisti, et inducta es in diaboli ignem, et ad gravissima supplicia, ubi fletus et stridor dentium, ubi nullus consolaturus est, nec manum porrecturus : sed tenebræ omnia, et perplexitas, et turbatio, et mala neque consolationem neque finem habentia. Hæc tibi omnia mundi amor peperit, quia prætulisti cœlo terram, et noluisti audire vocem sponsi assidue admonentis, ut nihil nobis esset cum præsentis sæculi rebus commune. Quis te miseram et calamitosam miserari potest postea? Nam etsi ipsum videas Noë, qui in communi totius orbis diluvio totam domum salvavit, in hac ira patrocinantem, etsi Job, etsi Danielem, cumque illis Mosem et Samuelem, etsi patriarcham Abraham, nullus tibi manum porriget : etiamsi genere illum attingas, etiamsi filia sis, etiamsi soror : etiamsi supplices multum, sicut dives ille, omnia frustra et in vanum facies. Quomodo excidisti e cœlo, quæ non Lucifer es, neque mane oriens¹, sed ipsis solis radiis plus splendere potuisses? Quomodo sedes deserta? Atque adeo haud quis aberrarit, si in hanc majori captivitati traditam animam et plura lamenta, quam quæ in civitatem illam dicta sunt, transferat.

III. Sed forte lamentorum satis, satis, inquam, ut

¹ Isaï. xi, 12,

scriptura libellusque ferre potest: alioquin ad condignam animæ tot malis oppressæ deplorationem neque omne tempus nobis sufficeret. Quid enim quis deploraret primum? an quod venerabile et sanctum, et magnum nomen Dei per vos blasphematur in gentibus, et ipsius gloria profanatur? an quod tam venerabilis et magna res in invidiam adducitur? an quod multæ animæ per vos tot scandalis perduntur? an quod sana dars chori vestræ gloriæ macula fœdatur? an quod inextinguibilem et vobis, et cohabitantibus vobis accenditis ignem? Et quomodo necessarium est, ut hæc fiant, inquit, cum possimus ostendere corpus nostrum non corruptum, neque vitiatum? Verum hæc demonstratio, non nunc, sed in die illo erit manifesta. Obstetricis enim ars et sapientia hoc solum potest videre, an congressum viri corpus tulerit: an vero tactum inhonestum, et adulterium ex oculis et corruptionum amplexibus effugerit; dies illa tunc declarabit, quando vivus Dei sermo, qui occulta hominis in medium adducit, et præsens nunc his quæ clam fiunt, omnia nuda et aperta ante omnium oculos ponet: tunc sciemus bene an ab his sit purum, et undequaque incorruptum corpus tuum. Atqui de his non tam exacte loquemur, neque contendemus: sed ponatur, superatis omnibus rebus, esse corpus undequaque purum, ab omnique damno liberum, et maneat virgo quæ virgo: quid hoc ad ea quæ dicta sunt a nobis? Etenim hoc omnium gravissimum est, et plurimis dignum lacrymis, quod tantum undequaque sustinuerit laborem, diligenter observavit corpus, et omnem laborem evacua-verit, et sudorem effuderit, propter blasphemiam in Christum, cumque pepercerit carni, non pepercit gloriæ Dei, sed ut intactum ipsi maneret corpus, omnia fecit: ut autem ille non afficeretur contumelia, nec dehonestaretur apud multos, ne ullam quidem curam habuit. Utinam non

omnia fecisset, nec operam dedisset, ut gloria Dei infamaretur. Et quomodo hoc facio, inquit? quia viros tecum in domo inclusos semper tibi assidentes habes. Nam si viros habere cohabitatores concupiscis, non oportebat virginitatem eligere, sed ad nuptias transeundum erat: multo enim melius sic nupsisse, quam illo modo virginem profiteri fuisset. Nam illas nuptias neque Deus condemnat, neque homines reprehendunt. Honesta enim res est, neminem offendens, neminem lædens: virginitas autem illa cum viris plus ab omnibus arguitur, quam fornicatio ipsa. Namque suum perdit ordinem, et in profundius, quam sit fornicationis, barathrum ejecta est. Non enim aliquis ferret cum virginibus numerari eam, quæ non curat quæ sunt Domini, et multos reddit adulteros; neque cum nuptis. Illa enim curam habet, quomodo placeat viro uni: tu autem ut innumeris, et iis qui non lege conjugii noti, sed alio quodam modo ab omnibus condemnato et rejecto: unde vereor ne ab utroque loco excidens, in mulierum inhonestarum ordinem redacta videaris. Etenim ab appellatione ipsa si quis rem dijudicare velit, ipsi contradicere nihil possimus. Nam si quando in forum se conferant, vel alias sermo domi de ipsis sit apud eos, qui disputant de absurda hujusmodi copulatione, significare volentes illam, hujus vocant, non matrem, neque enim illum peperit; neque sororem, non enim ex eodem utero prognata est; neque conjugem, non enim lege conjugii cohabitant; neque alio quopiam cognationis nomine, quod concessum vel lege permissum sit; sed turpi quodam ac ridiculo. Non enim ego quidem tulerim ipsum nominare, sic exosam habeo et aversor hanc appellationem, et præponitur mihi etiam contubernii cognomen. Sed non peperisti, nulli tolerati partus dolores: et quid hac defensione fœdus? quid item miserius quam quod ab iis vult apparere virgo, ad

quæ et multæ fornicatrices mulieres confugere possunt? Sed illæ, inquit, aliunde arguuntur quod libidini vacent. Unde aliunde, dic mihi? a vestitu, a visu, a gressu, ab amatoribus quos capiunt? Bene quidem nobis depinxisti scorti characterem: sed vide ne his conjecturis et argumentis, antequam illas, te ipsam capias. Etenim et tu tibi ipsi tales sæpe præparas amatores, atque per eadem retia. Quod si non vocas in domicilium prætereuntes, at habes intra conclusos semper, quod multo gravius, ob nihil quidem aliud, quam ut absurdam voluptatem impleas, et illius et tuam, non congressum inquam. Sed quid inde lucri, quandoquidem mutuis aspectibus istud ipsum contingit? alioqui si hoc non est, neque adulterium istud committitis, quare ipsum habes domi? Quam causam justam et rationabilem nobis dices? Nupta enim nuptias dicet; scortum, libidinem; tu autem virgo qualem nobis causam narrabis dignam quæ proferatur, et justam?

IV. At cur curiose inquiris, inquit, cum non simul dormiant, neque nobiscum congregiantur, ut illis mulieribus illi? imo hoc potissimum plerique affirmant. Verum quid hoc dicit contra suum caput? an vero contra suum tantum caput dictum hoc sit, postea inquiremus. Et jam quidem manifeste demonstratum est, cum de viris dicemus, quod non solum qui maledicunt, sed et qui occasiones temere præbent in causa quæ agitur, rei sunt supplicii: verumtamen hoc ipsum denuo demonstrabimus. Jam autem si te rogavero causam hujus contubernii, num aliquam dicere potes? Infirma sum, inquit, mulier, neque sola valeo meo usui sufficere. Enimvero cum hæc cohabitatoribus vestris objicimus, ab eis contraria audimus, nempe quod propter suum ministerium vos teneant. Quomodo igitur quæ ex abundanti viris etiam solatio esse potestis, vobis mulieribus subsidio esse non po-

testis, sed aliis indigetis? Nam sicut vir viro, ita mulier mulieri commodius et rectius utique cohabitarit. Quando autem et viris ad ministerium commodiores estis, multo magis vobis ipsis. Ad quid enim, quæso, necessaria et utilis viri societas? aut quale ille mulieri exhibebit ministerium, quod non possit mulieri mulier? Num telam tecum texere vel tramam nere cum stamine ille magis poterit quam mulier? Annon contra se res habet? Ille enim etiamsi vellet, non utique sciret, nisi forte nunc id ipsos docueritis: quippe mulieris solius hoc opus est. Sed vestem lavare, ignem accendere, et ollam ferverefacere, etiam hæc non minus, sed melius quam vir, mulier efficere potest. Quomodo igitur utilis vir, dic quæso? An quando vendere aut emere oportet? sed neque hic mulier valet minus quam vir, et testabitur utique forum, et omnes quotquot vestimenta emere volunt, a mulieribus plerumque emunt. Quod si turpe virginibus in foro stare in commerciis, sicut et turpe est: quanto magis cohabitare viro, turpius? verumtamen et hoc minus quam illud effugere potest. Nam hæc vel puellæ quæ ministrat, vel vetulis quæ ad hæc idoneæ sunt, rectius commiserim: unde palam est hæc prætextus et effugia esse ac tegumenta infirmitatis. Qualis infirmitatis velamenta? inquit. Nam si concupiscerem virum et nuptias, et id genus vitæ, quis prohiberet? Annon adesset libertas ut hoc facerem, quo neque offenderetur Deus, neque ipsa ab hominibus redargueretur? Etenim et ego hoc dico, et non tam tua quam mea sunt verba. At necesse dicere, ubi tibi viri usus tantopere necessarius, vel cum monstrare non possis, ejiciatur is, qui male cohabitat: nam ab hac contumelia absolvi aliter non potes. Hæc enim quæ dicebas, non tua magis sunt, quam eorum qui turpitudinem tuam dolent. Oportebat quidem, tametsi plurimum utile esset, viri ministerium cum tanto

convicio non admittere. Nam quando Dei gloria dedecore afficitur, nullus tam necessarius esse poterit prætextus, ut persuadeatur contemni tantum malum. Quinetiam si milies in die sit moriendum, ne hoc fiat, cum multa voluptate hoc sustinere oportebat, multo minus quietis vel mundani usus gratia, negligendum erat malum. Audi igitur quomodo idipsum timuit Paulus, et tremuit, et quam vehementer. « Bonum enim mihi est mori, ait, quam » gloriam meam ut quis evacuet¹. » Sane ille, ut ne evacuaret suam gloriam, mori elegit: nos autem ut scandala tollamus, neque parvum commodum contemnimus? et quomodo poterimus unquam salvari, cum non sit par, neque accedat prope, laude privari, et in crimen incidere? Ille enim etsi hoc fecisset, non offendisset Deum: ipse namque ei constituerat ex Evangelio vivere: attamen malebat mori, quam tam bonum opus relinquere: nos autem turbantes ea quæ ubique sunt ordinata, licet sciamus quod maximam propterea luituri simus pœnam, neque consuetudinem frigidam et intempestivam despici patimur, et quæ tandem nobis erit venia? Oportebat igitur, etsi virum unum multi usus requirerent, ut antea dicebam, tanta vero inde nasceretur contumelia, eligere mortem potius, quam hoc contemnere. Cum autem per mulierem commodius et facilius hæc omnia perfici possint, quæ vobis erit venia sic delicate agentibus, et contra salutem vestram vos scedantibus? Dic item mihi, quando tibi hæc ille exhibet, annon exhibebis etiam illi vicissim aliquod ministerium? Nulli non manifestum. Et quanto melius non retribuere talia, neque vicissim accipere, sed tempus laborum, quod in illius quietem impendis, hoc in tuam insumere, quam graviter laborantem tuam existimationem confundere? Sed nullum ipsi exhibes ministerium. Ergo ipsum sibi ipsi omnia ministrare necessarium, et sternere

¹ 1 Cor. ix, 15.

lectos, et coquere, et ignem accendere, et alia id genus facere. Hæc neque famulus ferret ita ministrans, et nihil commodi a domino accipiens. Sed hic fert omnia, inquit, propter timorem Domini et repositam huic ministerio mercedem, et gratiam habebit, qui imperio subest, cum nihil illi sit utilitatis ex nobis. Unde igitur postea impudentium obturabimus ora? Etenim si tantam ipsa ejus testaris pietatem, et sic tremit et veretur Dei mandata, ut se ipsum plusquam vilissimum mancipium despiciat, omniaque tibi exhibeat, nullum inde capiens fructum: ante omnia oportebat ipsum rationem habere gloriæ, et honoris Dei: nunc autem non est ejusdem animæ simul et per idem tempus tantam obsequentiam simul et despectum ostendere circa mandata Dei, et nunc quidem ipsa tremere, nunc vero nullam rationem habere ejus qui leges dedit, dum contumelia afficitur. Etenim si se purum servare a voluptate, et nihil humani agere, se ipsum humiliare, affligere, et ærumnis subicere, suisque laboribus aliis quietem parere, vere valde sapientis animæ est, et sublimis: sane gloriam Dei contumelia non afficere, neque hæc facere, propter quæ blasphematur a multis, hoc multi nec valde magni bene et cum laude præstiterunt. Quomodo igitur tibi credemus quod hoc propter Deum et asceseos studium facias, quod magnam et generosam animam requirit: quando illud quod scilicet minus est, et vulgare despicere non potes, neque absistere vis ab iis, a quibus Deo infertur injuria, et corpus et omnia prodis pro iis, quæ non ipsi placent? et qui hæc persuaderi poterunt? Sed nescio quomodo a virginibus ad earum cohabitatores simul transiverim, propterea utique ad eas nobis redeundum.

V. Unde igitur illis, qui ita eas accusant et argumentantur, nos poterimus persuadere? Non persuadeantur, ait:

An vero piæ animæ hoc fuerit? Tunc enim maledici despiciendi sunt, cum nos illis ansas non præbuerimus: imo neque tunc, quandoquidem ipsorum obturare ora possumus; quando autem totum ex nobis est, in nostrum vertitur caput totus ignis. Sic enim, ait, peccantes in fratres, et infirmam ipsorum conscientiam percutientes, in Christum peccatis¹. Sciebat enim, sciebat manifeste, quod non sufficeret ad defensionem nostram, eorum qui offenduntur infirmitas, sed hoc ipsum potissimum est, quod condemnat nos. Quanto enim puriores sumus a causa quæ intentatur, tanto nos æquius præstabimus, si infirmitati eorum parcamus. Et nondum dico quod hic immerito offendantur; sed ponatur, quod absque ratione hoc patiantur. Nam nec sic despiciendi sunt. Quæ Romanis per Epistolam scribens Paulus docuit nos sic dicens: « Noli propter es- » cam destruere opus Dei²: » quamvis illi improvide erant offensi, attamen non eum qui offenditur, sed offendentem increpat. Nam quod jam videlicet dicebam, et nunc dico: Quando magnum aliquod lucrum obvenerit, et plaga ipsa majus, contemnendi sunt, qui scandalum patiuntur: quando autem nullum fuerit amplius, quam quod infirmi deiciantur, etiamsi millies ex imprudentia hoc patiantur illi, parcendum eis erit: quoniam et Deus eos, qui impellunt in lapsum, et deiciunt, lata sententia supplicii puniet. Nam nihil lucrantes alium offendere, extremæ malitiæ est. Nos autem quando videmus aliquem inquietum ob diuturnam valetudinem, eos qui illum exacerbant, domo abigimus, neque multum disputamus, an juste vel injuste illi hoc faciant, sed negata illis omni defensione, et huic data ob infirmitatem venia, quamvis injuste exacerbetur, ejus miseremur. Quod si nos hac cura circa famulos et pueros utimur, et sæpe filium ita peccantem flagellamus, multo

¹ 1 Cor. viii, 12. — ² Rom. xii, 20.

magis bonus Deus, et clemens et æquus hoc faciet. Quid dicis? Infirmus est qui offenditur? igitur dignus est cui parcatur, non ut lædatur: vulnera habet? ne igitur attēramus, sed curemus. Suspiciatur male et imprudenter? igitur auferamus suspicionem, non augeamus. In Christum enim peccat, quæ de his contendit. Annon audis in Veteri Moysem sæpe dicentem: «Deus zelotes est¹?» et iterum: «Zelavi Jerusalem²:» in Novo vero Paulum clamantem: «Æmulor enim vos Dei æmulatione³?» Hoc, si nihil aliud, sufficere debebat, ne subverteretur anima, etiam non valde infirma et ægra. Cum enim res adeo sit terribilis, dulcis magis est, quam terribilis. Nunquam enim zelus est, non præeunte charitate aliqua calida et fervente, it ut hoc sit argumentum vehementis ardentisque Dei charitatis et amicitiae. Non enim affectio est zelus in Deo, sed volens immensum amorem suum interpretari, hoc sæpe usus est nomine. Attamen nos qui valde insensati ad humanas decidimus affectiones, cum qui nos tantum amat, contumelia afficimus: eos autem, qui nihil nobis prodesse possunt, omnibus modis colimus. Quid enim tibi, o misera, tantum prodesse potest frigida hæc cohabitatio, cum tanto thesauro te privet? Vide, quæso, deducit te e cœlis, excludit te spirituali thalamo, sejungit te a cœlesti sponso, parat tibi immortalia supplicia, et tormenta finem non habentia. Pro his si talenta innumera præberet contubernalis tuus, si promptior esset mancipiis venalitiis, si te in majori honore et dignitate constitueret, quam sit regina: annon ut damnosum et inimicum, et plura auferentem, quam dantem sic aversari, et odio habere oporteret? Proponitur tibi cura de bonis cœlestibus, de regno futuro, de vita immortalis, de ineffabili gloria, tu vero negotia terrena commemoras, et hunc ad illa utilem visum colis quasi dominum,

¹ Exod. xx, 5. — ² Zach. i, 14. — ³ 2 Cor. xi, 2.

et non te occultas, neque oras ut te terra absorbeat, ut sic inde migres? Sed infirmitatem muliebris naturæ mihi prætexis, et humanorum usum dispensationem, et quietem domesticam, fingens et componens prætextus qui non sunt. At neque sic eos qui cor habent falles. Non est enim, non est quies, quæ ad tantam turpitudinem cogat. Mulier enim si voluerit, non sibi ipsi solum, sed et aliis pluribus sufficiet ad ministerium: quoniam cum ab initio vir civilia negotia susceperit, mulier sortita est domesticam administrationem et curam. Non igitur quietis indigæ intus rapitis viros. Ad quid ergo? stupri gratia et libidinis? Ego quidem non sic dixerim, absit, imo non desino objurgare eos qui sic dicunt. Utinam autem possibile esset id persuadere. Quis ergo prætextus, quæ causa efficit ut rem illam expectamus, inquit? Inanis gloriæ amor. Et quemadmodum viris voluptas frivola et misera, sic illis honoris concupiscentia hoc contubernium conciliat. Nam vanæ gloriæ cupidum pene omne hominum genus est, maxime autem muliebre. Nam cum neque opus habeant quiete, sicut declaratum est, neque cum ipsis rem habeant, manifestum quod hoc solum reliquum est suspicari.

VI. Quoniam igitur hanc mali radicem invenimus, age cætera non reprehendamus: admoneamus autem et persuadeamus, quod sicut viri, qui cohabitant, videntur quidem voluptate frui, majori autem tormento subduntur: etenim sola pura et solida voluptas, quæ per sequestrationem est: sic utique et causa illarum habet. Videtur quidem, ut ipsæ opinantur, gloria aliqua hinc et claritas nasci: si autem diligenter quis exquisierit, plena et repleta est risu, confusione, opprobriis, et extrema ignominia. Et de his dicta sunt in principio pauca, dicentur autem et nunc. Sit igitur qui cohabitat, si velis, non aliquis vilis neque abjectus, sed qui multam in Ecclesia dignita-

tem habeat, et ob generis claritudinem, et ob eloquentiam et pietatem admirabilis sit omnibus, sitque undequaque clarus : neque vel sic poterit illam facere claram ac probatam. Gloriam enim habiturus quispiam ex amicitia erga aliquem, illius gloriam prius custodire debet, qui præbet ut glorificetur : nam si illius gloria offenditur, multo magis suam ipsius gloriam dejicit. Nam sicut fonte corrupto, et quæ inde manant fluenta corruptioni communicant : et radice corrupta, multo magis fructus corrumpentur : sic et nunc, si is qui virginem claram facturus est, fiat ridiculus ob cohabitationem, ipsa quoque ante illum, et cum illo ridebitur : et si mulieri antea contigerit gloria bona apud multos, eam tamen statim ingressus ille domo ejiciet : tantum abest ut aliam secum afferat, ac licet etiam ipse habeat talem existimationem, idem illi continget. Non igitur famam vobis bonam adducit hæc consuetudo, sed eam aufert, quam habebatis : et malam insuper conflat quam non habebatis. Et quod de Judæis Propheta dicit, opportunum est etiam nunc dicere : « Si » mutabit Æthiops pellem suam, et pardus maculas suas¹, » etiam qui talibus cohabitant, maculam hanc aliquando deponent : sic quemadmodum corpori, cauterium amborum existimationi inuritur, et bona ipsorum omnia offuscat. Sed forte gloriam putant hoc ipsum, imperare viris : at hoc est mire ridiculum, et quo maxime gloriantur solæ meretrices. Mulierum utique liberarum et castarum hoc non fuerit, in talibus retibus deliciari. Quoniam et hinc iterum aliud ignominiae argumentum, et quanto magis imperant viris, et graviora injungunt, tanto magis se ipsas confundunt cum ipsis. Non enim quæ servire facit viros mulier, sed quæ reveretur, omnibus est reverenda et gloriosa. Si autem non sustinuerint hæc nostra verba, Dei

¹ Jerem. xlii, 22.

lex occludere ora earum potest, sic dicens : « Ad virum » tuum conversio tua et ipse tui dominabitur¹. Caput enim » mulieris vir². » Et aliunde e multis locis quis hoc inveniet sic legibus cautum, et hunc olim datum esse ordinem : itaque magna est fœditas, si superiora fiant inferiora : caput deorsum et corpus sursum. Quod si in nuptiis hoc turpe, multo magis in hoc consortio, ubi non hoc solum grave est, quod sit transgressio divinæ legis, sed quod pessimam et mulieri et illi afferrat famam. Nam si cohabitare est turpe, multo magis cohabitantem viro dominari. Non enim undequaque imperare laudem habet, sed fieri potest ut qui imperatur laudabiliter, et qui imperat turpiter agat. Itaque si vis in admiratione esse apud viros, nihil tibi commune sit cum ipsis : procul a congressu et aspectu et cohabitatione illorum esto, tunc te et mulieres obstupescant, et viri omnes simul admirabuntur, utpote virginem sponso indivulse assidentem : tunc non domestici solum, sed et gentiles et Judæi, et omne hominum probabit genus³ : atque adeo si gloriam amas, hanc vade viam, non aliam, tunc te non jam illius vel illius vocabunt, sed Christi. Huic autem ornatus alius par a nullo tibi erit. An vero exigua sunt, quæso, quæ quotidie canuntur et in foro, et in domibus, et in aliis civitatibus? Puella isthæc formosa valde et adolescens, si voluisset, multos patronos sibi conciliare potuisset, sed noluit : imo maluit quævis sustinere ac pati, quam Christi amorem relinquere, et castitatis florem obscurare. Beata et bis et ter etsæpius. Quantis fructur bonis, qualem accipiet coronam, quanta mercede donabitur, quæ cum ipsis incorporeis certat virtutibus? Hæc et talia de hac omnes dicent, et ad æmulationem suis filiabus proponent : et si quis admonere honeste viventem, et si quis corruptam ad modestiam

¹ Gen. iii, 16. — ² 1 Cor xi, 3. — ³ Id. vii, 35.

reducere voluerit, hæc illi iterum omnes encomia in medium ferent : non hic autem solum, sed et quoties de virginitate fiat sermo : et sic omnes laudabunt, non solum qui caste vivunt : sed et illi qui studuere et omnia fecerunt ut ipsam obtinerent, ac deinde contempti et despecti fuerunt. Atque ista quidem tanta, et multo majore quam dictum est, fruetur gloria : quæ vero cohabitantes habet, omnia secus reperit : et primo quidem quando ab aliquibus impuris accusatur virginitas ; de utrisque habetur memoria in talibus conventibus : sed illa quidem aperit ora defensantium, ista autem accusantium. Postea quando corrigi aliquam et compositam reddi decet, hæc quidem ut pharmacum astringens, et quod putredinem repellere potest in medium affertur, et præceptoris os ornat : illa autem, cum confusa stat, tametsi non adsit erubescens et pudefacta. Necesse enim est ut occasione cujusque lapsæ hæc accusetur, et iterum confundatur : et ubi de re hac sermo sit, sicut illa beata, ita ista misera et calamitosa, et quidvis simile audietur. Et sicut illam non qui vident solum, sed et qui ignorant, et nullo beneficio affecti, celebrant, et laudant : ita et hanc quotquot vel sciunt vel ignorant ipsam, et qui nihil mali ab ea sunt passi, affligunt et criminantur. Nam ii qui recte vivunt, non a notis solum, sed et ab ignotis, imo ab ipsis inimicis laudantur, et admirationi sunt : qui autem corrupti et improbi, et ab amicis affliguntur. Et vero divinæ hoc providentiæ opus est, quod tantam nobis cum virtutibus cognationem, et tantam vitiorum abominationem indidit : ut illa quidem omnium calculo probetur, etiam eorum, qui illam non adeunt ; malitia vero, condemnetur et ab iis, qui illam aversantur, et ab iis qui illam consecretantur. Unde clarum, quod ignavas illas non noti solum, sed et ignoti, aversantur : et maxime omnium ii qui cohabitant. Nam etsi se dicant

valde vos diligere, et admirari, etsi gratiam habeant pro hac voluptate, et pro donis vestris, attamen odio iterum eritis conscientis eorum, ubi parum resipuerint, et intellexerint, quo laqueo fuerint capti. Tantum est nequitia malum, ut ii, quos maxime omnium colitis, vos potissimum condemnaturi sint, quoniam et maxime omnium vestra sciunt in penitissima admissi, et secreta vestra omnia diffamant. Et quod oderint, hinc manifestum est: sæpius voluerunt ab hac scabie et hoc morbo gravi liberari: impedit vero consuetudo, et voluptas quædam, quæ inesse videtur: quandoquidem et illa liberari ægritudine optant quidem, eamque omnes, qui illa laborant, oderunt, at delectantur tamen dum ea laborant, ut in hoc casu contingit. Nam licet quis valde miser et calamitosus sit, non est tamen ita desperatus, nec ita suam cupit inquinari gloriam, ut velit in turpitudine vivere, et in ore omnium versari, maledictis incessi, rideri, opprobriis onerari, et spectaculum esse in foro commune, omniumque digitis monstrari per ignominiam. Enimvero non parva his insuavitas ab hujusmodi suspitione nascitur, quæ conscientiam assidue exagitat, et omni verme tenacius mentem intus depascitur. Si autem ubi hæc apud homines sequitur infamia, licet nihil palam proferant, sed intra se solum improbent, tantus oritur dolor; cum ad injuria affectum sponsum proficiscemur, cum occulta in medium adducuntur, quando et corda revelabuntur, et sermo, et figura, et visus, et cogitatio; transeo enim quæ his turpiora: quando igitur omnia simpliciter in orbe toto nuda apparebunt, et aperta, quantam sustinebimus ignominiam, et supplicium, et vindictam? Tunc enim si non se sistat fulgens virtutibus anima, ut decet hujusmodi junctam sponso, si non omni labe, macula, et ruga sit pura, peribit, et extrema feret. Quod si quantalibet macula ejicere illam po-

test, quandō multæ sordes sunt, et tantus fœtor, et plurima ubique ulcera, quis eam eruet e supplicio et illa pœna? Nam si hic ita despecta et insuavis ejus est vita, ut omnes eam aversentur, et amici et inimici, quomodo poterit ad regia transcendere vestibula, tanta luti fœditate oblita? Non vides, quod in domo viri privati et vilis nemo ferret porcum luto voluptatum intus admitti, sed illum abigunt et persequuntur omnes, et januas claudunt, et fugant procul? Si autem brutum animal, in luto educatum, non ferunt homines intus excipi cum tali macula, quomodo in cœlestia tabernacula, ubi tanta claritas, ubi omnia fulgida, ubi lux inaccessa, ubi fulgure omni fulgidiores occurrent virgines, poterit quis sic coinquatus ingredi? Quæ non habebant oleum, a thalamo exclusæ sunt, et quomodo vos adyta illa ingredi expectatis? Etenim multo hoc illo gravius peccatum est. Non enim est par corporalem cibum non impertire, et multas perdere animas. Illæ quidem pauperes nulla in re affecerant injuria, sed quia sua illis non impartitæ sunt, neque eorum inopiam levaverunt, hæc passæ sunt: tu autem injuria affecisti, et expulisti, et non solum non profuisti, sed et maxime nocuisti. Quod si quæ nihil profuerunt, tantam dederunt pœnam, præsertim virginitate sincera inante: quæ non solum inutiles aliis, sed et plurimum sibi ipsis nocuerunt, necnon contubernalibus et iis, qui scandalizati sunt, et præ omnibus nomen sponsi contumelia affecerunt, qualem sustinebunt cruciatum? An nescitis qualem rem aggressæ, in quem agonem instructæ estis? quam prælii partem sortitæ? Apud ipsum belli ducem, imo apud ipsum habitatis regem, et militatis. Sicut igitur in bellis non unum locum exercitus omnis occupat, sed alii cornua agminis, alii medium, alii postrema, alii frontem phalangis ornant, alii autem ubi rex comparet, ubique cum ipso

apparent ac cum ipso currunt : sic quoque virginum chorus, si vere virginum chorus sit, nullum alium, nisi hunc ordinem sortitus est. Non sic ii qui aureas togas induti, et cquis auro ornatis vecti, et aurea gemmisque distincta ferentes scuta, regis præsentiam declarare debent, ut virgo Christi. Nam illi quidem apud ipsum currum regium versantur : virgo autem regius quoque currus fit, sicut Cherubim, si vult, et astat ipsi sicut Seraphim.

VII. Igitur cum in publicum prodit, oportet omnis philosophiæ specimen præ se ferat, et omnes in stuporem convertat, sicut Angelus si nunc e cælo descenderet, et sicut ex Cherubim aliquis si in terris appareret, omnes homines in se converteret : sic et virginem omnes qui vident, adduci in admirationem et stuporem suæ sanctimonie oportet. Nam si dum iacedit, quasi per desertum eat : quando autem sedet in Ecclesia, profundissimo cum silentio ; oculus ejus nullum videat prætereuntium, non mulierum, non virorum, sed solum sponsum ut præsentem et conspicuum : concedens autem iterum in domum, ei in precibus loquatur, et ejus solius vocem per scripturas audiat : domi vero eum quem desiderat et amat, solum cogitet, sit quasi peregrina et advena ; omniaque faciat, quasi res præsentis nihil ad eam pertineant : et non solum masculorum fugiat aspectus, sed et conventum sæcularium mulierum : tantaque corpori suppeditet, quanta necesse est, et universa in animæ salutem impendat : quis non admiretur, quis non obstupescat, in muliebri natura vitam angelicam intuens ? quis autem homo accedere, quis tangere audeat tam flagrantem animam ? Eapropter omnes quidem ab ea abstinebunt, et sponte et inviti : omnes item in stuporem vertentur, utpote aurum fulgens et ignitum videntes. Nam et auri natura habet per se multum fulgoris : cum autem et ignem in se tenet, majori miraculo est

et terribilior. Quod si hoc in corpore; quando idem in anima contingit aurea, non tunc hominibus solum, sed et Angelis desiderabile erit hoc spectaculum. Quare ergo vestibus te ipsam ornas, quæ ab hac flamma tantum habes ornatum? Etenim vestes non sunt datæ ut eis ornemur, sed ut nuditatis fœditatem occultemus, non ut talibus induamur, quæ nos majori turpitudini, quam ipsa nuditas, exponant. Idcirco et Adam induit Deus vestes pelliceas¹, similiter et ejus uxorem: quamvis si voluisset, pulchris eum potuisset induere vestibus: sed nol- is antiquitus et per illas ostendit, quod non sit præsens tempus deliciarum, sed gemitus et planctus. Quod si ignominia est et condemnationis, et ex peccato venit, ut amictu indigeas, quid reprehensionis materiam auges? Annon satis casum nostrum indicat, quod vestibus egeamus? Cur crimen exaggeras? cur indigentia ampliore accusationem auges? Oportebat enim ejulare et gemere, et corpus ipsum castigare², secundum Paulum: nos autem sedemus, et velamenta artificiose contexentes, sicut si quis tumores circa oculos habens, ea cogatur obvelare, et hæc adhuc velamenta exornet. Propterea Helias, propterea Joannes simplicem habentes amictum, et pelliceas tunicas, et vestibus e pilis induti anhelabant et concupiscebant indumenta incorruptionis accipere. Tu autem scenicas mulieres præcellis vestium curiositate, quibus insidias adolescentibus elegantioribus pares. Non sic te indui et ornari vult sponsus, sed in anima tua omnem repositam suam esse gloriam jussit: tu autem illam negligis, et lutum ac cinerem varie decoras, et amatores incontinentes illicis, et adulteros facis pene omnes, qui te vident. Et quod multum hinc ignem congeras, nec te puto inficias ire; quod autem inde ignominia et probra sequantur, id ex amatoribus tuis os-

¹ Gen, III, 21. — ² 1 Cor, IX, 27.

tendam. Nam cum ea quæ animam ornat, Deum suæ pulchritudinis habeat amatorem : tu vero homines, imo non homines, sed porcos et canes, et si quid magis est ratio. nis expers; quis ita est insipiens, ut te ornatorem illis putet, quarum desiderio Deus ducitur ob internam formositatem? Atque adeo, quanto curiositati plus vacas, tanto abominabilior facta es: et Deum quidem a te avertis, hos autem illicis, hincque tanto magis fœda ac turpis appares. Nam quomodo non turpis, si Deum allicere non potes? Quod si quæ se ornat, adeo ingrata: quæ cohabitantem habet, cogita quantum conciliet sibi odium.

VIII. Sed si videtur, non cohabitationem dicamus solum, sed ipsam aperiamus palam, ut magis fœda videatur. Nam quoniam non timent oculum soporis nescium, sed oculi hominum timor eorum, age et ipsas hac consolatione privemus, quæ occulta et tecta parietibus sunt in medium afferentes, aperiamus januam iis qui videre ea volunt, a lecto ipsos primum excitantes: imo si videtur, primum exquiramus quæ domi contingunt, et ponamus parietibus ipsos separari, et in cubiculis variis dormire. Non enim puto aliquem, etsi valde fœditati sit obnoxius, ita se ipsum traduci velle, ut in uno dormiat cubiculo. Sint igitur disjuncti parietibus: et quid hoc fuerit? Non enim sufficit ut a suspicione liberentur. Verum nunc de suspicione nihil: licet ancillæ plurimæ ei cohabitent: aliam autem turpitudinem jam exquiramus. Evenit enim cum per idem tempus surgunt, non ob pervigia; nihil enim pium ab his animabus expectandum, ut transeant ad se invicem jacentes, et compellent nocte, quo quid esse queat turpius? Quod si contingat repente et cohabitantem ægrotare, neque parietum hic postea aliqua utilitas, sed exurgens præ aliis ad virginem jacentem ingreditur, infirmitatem prætexens, et ancillis sæpe tardius paratis, et

assidet, et alia curat, quæ mulierem quandoque solam vix ministrare fas est, neque pudet illam, sed gloriam putat, neque ipse erubescit, sed magis gaudet, et tanto magis, quanto fœdiorem servitutem præ se fert. Apostolicum illud verbum quod dicit, « Gloria in confusione ipsorum¹; » tunc re ipsa monstratur. Ubi autem et ancillæ surrexerint, major turpitudine; nam et aperto capite, et una tunica, et nudis manibus utpote turbatæ, et in nocte surgentes discurrent illo præsentem, imo in medio versante et simul currente, omnia coguntur implere: quo quid fieri possit fœdius? Quod si et obstetrix adsit, neque sic pudefit, sed et aliis virginibus ingredientibus hoc sibi gloriosum existimat. Unum enim solum spectat, quomodo monstret ægrotanti suum ministerium, ignorans, quod quo magis ostendit, eo magis et se ipsum et illam dehonestat. Et quid mirum, si præsentem non erubescat? sæpe enim mediis noctibus vilium ancillarum opus factururus, ad ipsam obstetricem currere non gravatur. Quando autem adest, nunc quidem ipsum ejiciunt vel invitum, licet valde impudens sit: nunc autem permittunt, ut iterum ingrediatur, et assideat: quamvis quidnam facere quispiam possit ad illum pudore afficiendum, etiamsi millia conetur, iis simile quæ ipse sibi facit? Ubi autem dies illuxit, et utrosque e lecto surgere oportet: custodiæ et observationes sunt, neque enim ad exteriorem domunculam progredi sine timore possit. Sæpe autem progressa, fortasse et in virum nudum incidit. Ille vero hoc ipsum suspicans, modo id monens ingreditur, modo incautus deprehenditur, ac multo risu dignus est: nihil enim amplius dicere volo. Hæc autem quamvis parva, tamen magnæ libidinis carbones accendere consueverunt. Et hæc quidem domi, et majora his: quando autem in publicum iverit rediturus, iterum major turpi-

¹ Philip, iii, 19.

tudo. In domum suam ingressus, et dum non cogitur prænuntiare, inventis mulieribus assidentibus illam pudefacit, et ipsa sæpe ita afficitur, turpeque censet si mulier mulieres excipiat, et ille si vir viros: mutuum autem contubernium non recusant: cavent autem ne suos contribules hospitio excipiant: quo quid deterius fieri possit? Accidit interdum, ut ipsum mulieres inveniant assidentem agglomeranti vel colum tenenti. Quid opus est dicere jurgia, et quotidianas lites? nam etiam si multa amicitia sit, hæc quoque contingere est verisimile. Audiavi autem et de aliquibus quod zelotypi sunt. Nam ubi non est dilectio spiritualis, et hoc necesse est fieri: inde et varii casus, inde corruptiones, inde virgines redduntur impudentes et illiberales: etsi corpore non corrumpantur, moribus tamen. Quando enim discit libere loqui viro, considerare, in eum obtueri, et ridere, et multa alia fœda agere, neque hoc grave aliquid esse putat: tollitur virginitatis velum, et flos conculcatur. Inde vero nihil agere dubitant, nihil deprecantur, sed et internuntiæ nuptiarum fiunt, et institoriam aliorum negotiorum obeunt, multasque volentes esse viudas prohibent; putantes se suorum malorum defensionem invenisse, ibi omnibus despiciabiles sunt, inde et nuptæ ipsarum causa non erubescunt: utpote in omnibus melius agentes. Multo enim melius unum et alterum inire conjugium, quam hæc fœda agere, et lenonum suspicionem apud omnes subire, quod a suavitate nuptiarum se abstrahant, et oneribus nuptiarum se subdant. Quid enim onerosius quam virum habere, et sollicitam esse de iis quæ illius sunt? Exoneravit te ab hac molestia Deus: « Ad virum » tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur¹. » Soluta es per virginitatem, quid iterum te servituti subijcis? Liberam te effecit Christus, tu autem tibi ipsi nectis nego-

¹ Gen. iii, 16.

tia. Ab omni sollicitudine liberam te fecit, tu autem curas excogitas.

IX. Sed quoniam sollicitudinis mentio incidit, tempestive hæc dicenti succurrit apostolicum illud. Nam si cohabitare viris mulieres, et mulieribus viros, curas tolleret, ad continentiam adhortando Paulus non dixisset: « Volo autem vos sine sollicitudine esse¹, » ut et hac ratione nos admoneret. Quid enim vultis? ait: quietem et libertatem? Deinde non videtis contrarium evenire, servitutem et labores et misérias multas, dum viris cohabitatur? Multæ igitur sæpe amissis viris ob hoc non iterum nubunt, ne sub iugo servitutis iterum sint. Prorsus autem si in paupertate vivis et omni patrocínio cares, virtutem vitæ ostende, et cum viro nihil habe commune. Conjunge te mulieribus quæ honeste vixerunt, et neque tuam coronam disperdes, et omni perfueris securitate. Quod si hoc difficile esse putas, quære diligenter, et omnino invenies, imo non necessarium est quærere. Nam sicut ad lucem occurrimus omnes, si reflexerunt radii vitæ tuæ, omnes accurrent te diligentes, unaquæque tibi munere fungetur ministræ et te domus suæ securitatem putabit esse, et ornatum vitæ et coronam, secundum sermonem Christi. « Quærite enim, ait, » regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis². » Nunc autem et nos auctores sumus, ut ex hac sæculari felicitate excidamus, quod cœlestia negligamus. Nos autem quando dico, non viros solum dico, sed et vos, et vos magis quam viros. Quoniam ab initio ob hoc graviores pœnam accipit mulier, quia deceptionis major causa fuit, propter hoc et decipientem magis quam deceptum punivit Deus: quod et nunc erit, si non volueritis corrigi et ad propriam redire nobilitatem. Propter hoc enim et mulier tunc reprehensa, quod viro dedisset de fructu, non audebat dicere oport-

¹ 1 Cor. vii, 32. — ² 2 Matth. vi, 33.

tuisse, cum vir esset, non persuaderi neque decipi¹: sed hanc quidem utpote frigidam defensionem tacuit, ad aliam autem venit infirmam quidem et ipsam, attamen plus hac habentem rationis. Unde palam est magis licere deceptis in deceptores culpam rejicere, quam deceptoribus in deceptos. Scortum accersit eum qui contumelia corpus suum afficit, et postquam eum illo dormierit, iterum dimittit: tu autem ubi vocaris eum qui injuria afficit et corrumpit animam tuam, semper ipsum includis, et non permittis exire, vinculaque gravia injicis adulatione, cura et aliis operibus, et putas te glorificari cum te ipsam ita confundis? Non cogitas tu, dic mihi, præsentem vitam, quam brevis, ut somniis assimiletur, et flosculis marcescentibus, et umbræ prætereunti? Cur vis deliciari nunc in somnio, et puniri tunc in veritate? Quamvis neque delicias hæc res habet: quomodo enim, ubi condemnatio, et reprehensiones, et convicia, et scandala? Verum etsi deliciæ essent, quid est parva aquæ gutta ad immensum mare? « Audi, filia, » et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum » tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem » tuum², » ad orbem terræ aliquando male affectum dicebat David. Hoc igitur nos tibi occinemus, breve verbum Prophetæ subimmutantes, et dicemus cum Propheta: Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere malæ consuetudinis, et eorum qui tibi male cohabitant, et concupiscet rex pulchritudinem tuam. Quid tibi hoc majus? Quid item par poterimus dicere quam ut cœli, terræ et Angelorum, et Archangelorum, et supernarum Virtutum Dominum amatorem sortita, libereris a vilibus conservis, tuam nobilitatem dehonestantibus? Propter quod e re fuerit hic finire sermonem. Nihil enim dicere poterimus, quod huic honori sit par. Nam si quæ sponsum in terra

¹ Gen. III. — ² Psal. XLIV, 12.

acceperit regem, omnibus se putat esse beatiorem: tu cum habeas non terrenum, nec conservum, sed eum qui in cælis, eum qui super omnem principatum et potestatem, et virtutem, et omne nomen quod nominatur, eum qui super Cherubim sedet, qui concutit terram, qui extendit cælum, qui terribilis est Cherubinis, inaccessus Seraphinis, non sponsum solum, sed amatorem quovis homine ardentiorum: quomodo non omnia relinquis quæ hic sunt, etiamsi animam ipsam relinquere oporteat? Quoniam igitur sufficit hoc verbum solum, ad plumbo omni graviorem corrigendum et promovendum ad supernam conversationem, et nos huc desinimus, teque admonemus, ut quasi divinum aliquod canticum concinas: ac domi et in foro, et die, et nocte, et in via, et in thalamo, et voce et mente continue loquaris animæ dicens: Audi, anima, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere malæ consuetudinis, et concupiscet rex pulchritudinem tuam¹. Et si hoc continue verbum dixeris, auro omni puriorem facies animam. Dictum enim hoc igne vehementius et efficacius afflare tuas cogitationes, et omnes tuæ mentis maculas expurgare valebit in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Psal. XLIV, 12.

SERMO.

Adversus eos qui apud se habent virgines subintroductas.

I. Majoribus nostris duæ tantum fuerunt causæ¹, propter quas mulieribus viri cohabitarent. Et una quidem vetus est ac justa rationique consentanea : nempe matrimonium, quod Deo legislatore institutum est. « Propter hoc enim, » inquit, relinquet vir patrem suum et matrem suam, et » adhærebit uxori suæ, eruntque duo in carnem unam² : » altera vero recentior, iniqua, et legi adversa, nempe fornicatio, quæ a malignis introducta est dæmonibus. Atqui nostra hac ætate tertius quidam novus et insolitus mos prodiit, cujus causam haud facile investigaveris. Sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexpertas domum ducunt, et usque in extremam senectutem inclusas tenent, ac foveant, non procreandorum liberorum gratia, negant enim se cum illis rem habere : neque libidinis causa : aiunt enim quod illas incorruptas servant. Et si quis ab eis causam rogaverit, dicunt sibi multas esse : sed fingunt. Ego enim nullam eos habere crediderim, quæ vel honesta vel idonea sit. Verum de his nondum dicemus. Allferemus autem in medium, quam nos potissimum causam suspicamur. Et quænam illa? Omnino, si a scopo aberravero, fas vobis esto ut me redarguatis. Et quænam causa? quis ille prætextus? Videtur mihi mulieris convictus, non ex lege nuptiarum modo, sed etiam absque nuptiis ac congressu,

¹ Vide B. Guillon, tom. xviii, p. 268 279. — ² Gen. ii, 24.

voluptatis habere nonnihil. Quod si non recte sentio, non possum dicere. Meam vobis sententiam narro, forte autem non meam solum, sed et illorum: nam et illis sic videtur; quod hinc liquet. Tantam enim gloriam, et tanta scandala neutiquam despicerent, nisi ingens quædam et vehemens cohabitandi voluptas esset. Quod si forte succenseant quidam, quod hæc dicamus: Precor ut nobis venia detur, absitque indignatio: neque enim libens ac temere hanc inimicitiam susceperem. Non sum tam miser ac ærumnosus, qui temere omnes offendere velim: sed valde doleo ac crucior, et gloriam Dei blasphemari intuens, et multorum salutem propter voluptatem hanc paulatim perire. Quod enim illud suave sit, et nuptiali consortio ardentior pariat amorem, nunc forte stapebitis audientes, sed ubi id demonstravero, vos etiam confitebimini. Etenim cum legitima muliere congredi, cum non sit velitum, concupiscentiam sedat, et sæpenumero satietatem affert, immodicum restinguens ardorem. Præterea partus et partuum dolores, puerorumque procreationes ac educationes, necnon et frequentes qui ex his sequuntur morbi, corpus affligunt, florem ætatis marcidum reddunt, invalidumque voluptatis calcar faciunt: in virgine autem cohabitatrice nihil horum reperies. Abest enim coïtus, qui naturæ impetum deprimat et obtundat: neque dolores partus, neque puerorum educationes carnem marcescere faciunt: sed juvenilem vigorem diu conservat, utpote intacta manens. Post partus enim et educationes puerorum, corpora uxorū infirmiora fiunt: illæ autem usque in quadragesimum annum in sua permanent forma, et cum virginibus jam clocandis certant. Hinc est quod cohabitantes duplici igne accenduntur: nam et ardor eorum non restinguitur coïtū eis interdicto, et ardoris fomes manet redditurque validior. Hanc ego hujus contubernii causam suspicor: sed ne valde

succenseamus eis, neque difficiles simus et importuni. Nam qui ægrum vult restituere, non hoc agit ira et verberibus, sed offert pharmaca magna cura, et blanda adhortatione. Etenim si ab illis pœnas expetere nobis propositum esset, et si iudicium ordinem teneremus, indignari oporteret; sed si illo dimisso, medicorum et curare volentium munus suscipiamus, hortari, obsecrare, et si opus sit, genua tangere opus est, ut quod agendum suscepimus, perficiamus. Igitur quemadmodum medici, qui ægros a cibo vel potu nocivo arcere cupiunt, licet illa mixtam habeant voluptatem, ante omnia tamen persuadent, inesse illis præter nocumenta etiam multum insuavitatis: sic et nos faciamus, commonstrando illis quod cohabitatio illa, quamvis suavis et jucunda videatur, perniciosa sit, et nihilo melior, quam mortiferæ potiones. Et videtur quidem multam habere lætitiā, latet tamen multum in ea amaritudinis, quam animæ, quæ voluptatibus oblectatur, infundit. Nam qui persuasus discedit, secure discedit. Sane qui metu et necessitate a dilecta sejungitur, fortior amator fit, et fortassis iterum ad illam accedet: at si ut rem damnosam et amaram fugit, haudquaquam iterum revertitur ob calculum sententiæ suæ, quæ quavis necessitate violentius illi persuadet. Quomodo ergo persuadebimus illis, quod hoc non solum noceat, sed et amarum sit? et quomodo aliter, quam ex ipsa rerum natura? Interrogemus ergo eos, si quis mensa sumptuosa apposita, variis dulcissimisque plena eduliis, denuntiet summis minis, ne quid propositorum contingatur: num vellet aliquis ad talem mensam considere, et seipsum cruciare? Ego utique non opinor: neque enim tanta ex aspectu voluptate frueretur, quantam tristitiā ex interdicto conciperet. Quid autem si quis sitiēti et adusto præ siti fontem limpidam et purum demonstratum, non solum non degustare, sed ne extremis quidem

digitis contingere permetteret, an quid eo cruciatu acerbius?

II. Neque hic, opinor, mihi contradixerit ullus. Tantum enim hoc malum est, ut etiam profani, qui plurimum valent in naturæ voluptate et tristitia expendenda, volentes effingere quosdam qui valde cruciantur, talem quamdam fabulam in medium proferant. Introducitur in fabula quidam extremo supplicio afficiendus, cui ostenditur omnium ciborum copia, et præterfluens aqua: nec conceditur, ut aliquo istorum fruatur: et cum extendit ille manum, omnia quæ videntur, a tactu fugiunt, fitque hoc semper. Et hæc est profanorum de illo supplicii genere fabula. Philosophorum vero quidam, cum vidisset sodalium quemdam osculum formoso puero dare, admirabundus dixit: Hic opinor præcipitem facile se in ignem injiceret, qui tantam in se fornacem osculo est ausus accendere. Ego autem non idem dixerim, quod nempe contubernales suas osculentur et contrectent. At si qui sunt qui hæc calumniantur, demonstrare tentabo, quod si illo usque perveniant, durius sibi quam prius supplicium accersant. Nam si aspectus solus tantum infert dolorem: quando contactus accedit, ut est voluptas multo crassior, quam aspectus, ita majorem struit flammam, acerbiores efficit dolores, et vehementius feram illam exasperat. Quanto enim magis concupiscentias augemus, et plurima eis fomenta suppeditamus, tanto et dolores nostri magis intenduntur. Et quemadmodum qui mensæ et fonti assidet, non sic videndo dolet, ut cui permissum est manu attingere, et tamen ne degustet prohibetur: sic utique qui ad contrectanda virginum corpora admittuntur, graviores hauriunt cruciatum ex tactu, quam ex aspectu, dum acerbius rei tactæ privatione torquentur. Et quid opus est philosophari ex rebus externis? Dei enim sententia his

omnibus potentior, ipsa nobis ostendit rem ita sese habere. Nam cum vellet punire Adam, non procul a paradiso ipsum habitare fecit¹, sed prope paradisum, ut continuam pœnam haberet spectaculo loci quem desiderabat, et eo, quamvis semper illum ante se videret, frui non permetteretur. Jam forte aliquis dixerit, et quomodo si hoc natura tam amarum, plerique tanto studio sectantur? Ad hoc ego dixerim, istud ipsum extremæ illorum ægritudinis maximum esse argumentum. Nam hic mos est ægrotantium, ut quærant frigidam quamdam, brevisque temporis voluptatem, unde prolixiorē sibi conciliant pœnam. Hoc et in febricitantibus videre quis potest, qui cum paulisper abstinere nolunt a refocillatione momentanea vetitorum vel esculentorum, vel poculentorum, longum quemdam et difficillimum invehunt sibi morbum. Oportet autem ut ii qui bene valent, non eorum qui male habent sententiam sequantur. Nam si illos sequemur, et a medica arte, et a philosophia condemnabimur. Neque enim ægrotantibus hoc solum in febris contingit, vel mulierum amore, sed et in divitiis et in omnibus aliis. Etenim qui in pecunias insaniunt, licet sciant quod ii qui parva hæc indigis impartiuntur, infinita illic bona capiant: detinent tamen ea et defodiunt, et bonis omnibus excidere malunt, ob frigidam brevemque hanc voluptatulam, quam æterna pœna liberari, et immortalem vitam adipisci, illas ad breve tempus despiciendo. Hoc utique et illis contingit dum a parva oculorum concupiscentia se ipsos aliquantisper continere nolentes, intolerabilem sibi ignem colligunt: et quanto scilicet se magis oblectari putant, tanto magis malo implicantur, diabolo suis artibus hoc curante ad incrementum et perseverantiam incendii; ut ardentes et

¹ Gen. iii.

delectentur et doleant, absurdum quoddam temperamentum in animabus suis efficientes.

III. Jamvero si quis nos intemperantiæ ob hæc verba condemnet : sane strenuos illos viros, et cum mulieribus habitantes, qui nihil grave patiantur, beatos quidem dico, qui tales sint, et vellem etiam ipse hoc robore donari : et ipse quidem forte adducor ut credam, posse hujusmodi viros reperiri. Vellem tamen eos qui nos reprehendunt, posse hoc nobis persuadere, quod adolescens fervens corpore, puellæque virgini cohabitans, et ad latera ejus assidens, et simul cœnans, et per diem totum confabulans, ut nihil aliud apponam, intempestivos risus et effusos cachinnos, et mollia verba, atque alia quæ dictu inhonesta : sed in eadem, inquam, habitans domo, eidemque communicans mensæ, ubi multa est libertas verborum, et ultro citroque accipiuntur multa danturque, nulla humanarum affectionum capiatur, sed purus a mala voluptate et concupiscentia permaneat. Vellem hæc ab his qui nos arguunt me doceri posse : sed neque ipsi volunt doceri, et nobis hæc ad defensionem afferentibus reclamant quasi impudentibus, eodem quo ipsi morbo correptis, propriamque tegentibus malitiam. Et quid hæc ad nos, inquit ? Neque nos sumus obnoxii insipientiæ alienæ, neque si quis stulte scandalizetur, dignus ego sum, qui pœnas dem ob illius insipientiam. Sed hoc non dixit Paulus, sed jussit, ut si injuste scandalizetur aliquis, ejus infirmitati consulatur. Tunc enim solum liberamur a pœna, quæ posita est in eos qui scandalum dant aliis, si ex scandalo aliud quoddam lucrum nascatur majus damno quod ex scandalo fit. Adcoque si hoc non fuerit, et hoc solum obvenit, ut scandalizentur alii, sive ob rationem aliquam, sive ob nullam, sive ut infirmi offendantur, sanguis illorum super caput nostrum, et ex manibus nostris Deus

animas tales requiret. Et propter hoc ne per omnia negligeremus vel abjiceremus eos quibus offendiculo sumus, terminos quosdam et regulas nobis Christus præscripsit. Nam et hoc et illud fecit, prout tempus postulabat. Enimvero cum de natura ciborum dissereret, et ostenderet eam esse puram, et a judæica observatione liberaret, Petro ingresso et dicente, « Scandalizati sunt; » dixit: « Sine ipsos. » Et non solum despexit, quin et accusavit: « Omnis » enim plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, » eradicabitur ¹. » Ita legem de cibis irritam fecit. Ubi autem qui petebant didrachma, ad Petrum accedentes dixerunt, « Magister tuus non solvit didrachma, » tunc non idem egit sicut antea, sed rationem habuit scandali, et ait: « Ut autem non scandalizemus ipsos, mitte hamum » in mare, et piscem qui primus egressus fuerit, tolle, » inveniesque in ore ejus staterem: hunc acceptum da pro » me et te ². » Vides modo curantem, modo nihil curantem? Nam hoc loco nihil valde referebat gloriam Unigeniti revelati: quomodo enim, cum et alibi studuerit eam obumbrare, præceperitque multis, ne cui dicerent quod ipse esset Christus? Et propterea nihil damni ex eo quod dependit didrachma: si autem non solvisset, magna inde nata fuissent mala. Nam ut tyrannum et obluctantem et civitatis universæ inimicum, et in extrema pericula injicientem utique aversati fuissent: propterea ipsos qui volebant ipsum rapere, et facere regem, longius fugit, eamque opinionem a multis, qui circa ipsum erant, repulit. Priori autem loco necessarium erat id, quod agebatur, ideo utiliter ac tempestive, et ut in meliori opere contempsit scandalum. Etenim valde temporis congruebat, ad supremam philosophiam ascensuros non prohiberi, ut Judæis mos gereretur; sed abire, vocante tempore, ad

¹ Matth. xv, 13. — ² Id. xvii, 26.

animi puritatem, neque retardari corporali observatione, sed a vili illa cura eximi. Sic et Paulus modo contempsit eos qui scandalizabantur, modo non contempsit, Magistrum sequens, et dixit: « Per omnia omnibus placeo, non » quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi » fiant¹. » Si autem Paulus suam contemnit utilitatem, ut inveniatur quod multis prosit: quanta nos digni erimus pœna, si neque proprium fugimus damnum, ut inveniamus quod utile sit aliis, sed nos quoque cum aliis suaviter perdimus, cum possemus et nos ipsos et alios servare? Propterea cum videt majus lucrum quam damnum, contemnit eos qui scandalum patiuntur. Ubi autem lucrum videt nullum, solum autem scandalum inde evenire, omnia et facere et pati paratus est, ne eveniat. Et non disputat talia more nostro. Non enim dicit, Quare sunt infirmi? quare sine causa sic affecti sunt? Sed ea de causa ipsis potissimum parcat, quia ob rationis penuriam ita se habent, et ita infirmi sunt.

III. Dic enim mihi, qualem ille rationabilem prætextum dicere potest, qui scandalizatur in comedente carnem et bibente vinum? Hanc quippe legem Deus olim posuit. Verumtamen in his si scandalizetur aliquis, Paulus abstinere. « Non enim carnem comedam, inquit, neque vinum » bibam, ut ne scandalizem fratrem²: » nec dixit ea quæ nos dicimus: Subjiciendus-ne ego alienæ insipientiæ? num quia alicui simpliciori videtur esse scandalum, ego dignus qui supplicium luam? Quamvis si etiam dixisset, multo tamen justius dixisset quam nos. Nam qui in illis scandalizatur, insensatus est, et valde insipiens. Verum in his ipse multas justas et dignas causas, quas dicat, habet. At multo justiores dixisset Paulus, siquidem dicere voluisset: at non dixit; sed ad unum solum spectavit, nempe salutem

¹ 1 Cor. x, 33. — ² Id. viii, 13.

proximi. Et vide quam eminenter : non enim dixit semel, aut bis, aut tanto tempore : sed, in æternum, ait, non comedam, si scandalizetur alius. Et ut ne putes in his eum subsistere, et aliud quiddam adjicit hoc majus. Ut enim dixit, « Bonum est non comedere carnem, et non bibere » vinum, » conjunxit et illud : « Neque illud, per quod frater tuus impingit, vel scandalizatur, vel infirmatur ¹. » Et animadvertite rursus sapientiam præceptoris. Relicto enim infirmo, fortem corrigit ante illum. Nam fortis auctor est, quod ille infirmus sit, eo quod possit infirmitatem corrigere, et non faciat. Et quid dico de infirmis fratribus ? Etenim Judæis et gentibus jubet eandem curam impendi. « Sine offendiculo, ait, estote et Judæis et Gentibus, et Ecclesiæ Dei ². » Itaque quanto te fortiores esse dicis, nihilque a cohabitatione nocuementi accipere, tanto magis te ipsum debitorem constituis, ut vinculum hoc rumpas. Nam quanto fortior eras, tanto æquius fuit, ut infirmiores gestares. Igitur si infirmus es, propter te ipsum desiste : sin robustior, propter alterius infirmitatem. Non enim sibi ipsi duntaxat, sed et aliis fortem esse oportet eum qui fortis est. Quod si te fortem esse dicis, et infirmitatem illius contemnis, duplam dabis pœnam, tum quod non pepercisti, tum quod multa tibi vis erat ut illi parcere posses. Nam unusquisque nostrum debitor est salutis proximi. Propterea jussi sumus, non quæ nostra sunt, sed quæ proximi spectare. Pretio enim empti sumus, et qui nos redemit, hoc præcepit in communem animarum nostrarum utilitatem. Non enim hoc solum nostrum est lucrum, quando propria servamus membra, sed et quando alios in majori securitate constituimus. Quamvis enim millies philosopheris, redargueris tamen per opera, damnum ex hac cohabitatione accepturis non vulgare. Quando

¹ Rom. xiv, 22. — ² 1 Cor. x, 32.

enim te video ita avelli non posse, et millia eorum despiciere, quæ damnum inferunt, nec converti te tam multis reprehendentibus, sed et gloriam tuam conculcare, Ecclesiæque magnam invidiam conflare, atque infidelium eraperire, omnesque mala opinione imbuere: et tanta quidem ex cohabitatione nasci mala, nullum autem provenire bonum; ex separatione vero, horum omnium malorum sublationem, multorum autem aliorum bonorum possessionem adipisci licere. Deinde cum resilire nolis, quomodo persuadere potero aliis, quod affectionis sis expers, et a concupiscentia mala purus? Imovero super his nihil contendo: sed esto quod sis etiam cohabitando purus, quamvis ne Job quidem ille beatus ausus fuit tantam virtutem et sapientiam sibi ascribere. Sed qui omnem transcenderet virtutem, ex omnibus diaboli retibus extractus, qui primus et solus tantam fortitudinem demonstravit, et omne ferrum, et adamantem sua continentia prætergressus, subnervavit diaboli potestatem: sic veritus erat talem pugnam, et ita putavit impossibile esse cohabitare virgini sine damno et purum, ut non solum a cohabitatione tali procul et longe se ipsum, sed et ab aspectu prorsus et consortio subduxerit, legemque posuerit oculis suis omnino in virginem ne respicere quidem¹: sciebat enim et probe noverat, quod non solum cohabitantem, sed et aspicientem curiose in faciem virginis, difficile, forte autem et impossibile sit effugere damnum, quod inde oritur. Propter quod et dicebat, ne cogitem quidem de virgine.

V. At si parvus videtur tibi ad certamen Job, quamvis revera neque stercore illius simus digni: verumtamen licet minus tua magnanimitate esse putes exemplum, cogita vocalissimum præconem veritatis Paulum, qui totum or-

¹ Job, xxxi, 1.

bem circuit, et dicere potuit verba illa multa sapientia referta, quod non jam ipse sit vivens, sed Christus in ipso : et quod crucifixus sit mundo, et mundus sibi¹ : et quod quotidie moriatur, post tantam spiritus gratiam, et tanta certaminum specimina, post inenarrabilia pericula, post tam eximiæ diligentiae et sapientiæ studium : declarat nobis et commonstrat, quod donec spiraverimus, et hac carne fuerimus circumdati, certaminibus nobis opus est et laboribus, neque otio temperantia paratur, sed multis sudoribus et laboribus opus est ad hoc tropæum parandum ; sic dicebat : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo : ne dum aliis prædicavero, ipse reprobus fiam². » Hæc autem dicebat declarans seditionem carnis, et concupiscentiæ rabiem, præliumque continuum, ac vitam semper in agone constitutam. Et idcirco etiam Christus difficultatem rei declarans, neque vel licite aspicere permittit mulierum facies : sed et adulterorum pœna puniendos sic respicientes interminatus est. Et cum dixisset Petrus, « Non expedit uxorem ducere : » non statuit legem ne ducantur uxores, sed gravitatem rei declarans dicebat : « Qui potest capere capiat³. » Audimus autem et hoc nostro sæculo, quod nonnulli ferro totum corpus ligantes, et sacco vestientes, et ad vertices montium currentes, et in continuis jejuniis ac pervigiis viventes, omnemque disciplinæ severitatem ostendentes, omnibus mulieribus ingressum in domunculam et tugurium suum interdicere, atque hac ratione se ipsos castigantes agre tamen concupiscentiæ furorem comprimere. At tu dicis, quod licet videas cohabitantem virgini, et alligatum, et deliciantem, et animam potius amittentem quam cohabitatricem, paratunque omnia et facere et pati potius quam separari a

¹ Galat. 11, 20 ; vi, 14, et 1 Cor. xv, 31. — ² 1 Cor. ix, 27. — ³ Matth. xix, 10.

dilecta, ne suspiceris aliquid mali, ne putes concupiscentiæ negotium, sed pietatis potius. Admirande vir, is affectus est iis qui lapidibus cohabitant, non hominibus. Et tu quidem forte non credis ob magnam tuam continentiam: ego autem audiivi quosdam dicentes, quod etiam multi erga lapides et statuas nonnihil affecti sint. Quod si tantum valuit artificium solum, ubi aspera et dura effigies, quantam operabitur insaniam in effigie pulchra tenerum corpus? Quomodo non credentur magis verisimilia dicere qui vos accusant, quam vos qui defenditis? Quid enim verisimile, dic mihi? An quod vir mulierem concupiscat, an quod non concupiscat? Omnino dixerimus quod concupiscat. Rursus cum innumeræ causæ impellant ut egrediatur, nec egredi velit, sed se ipsum injiciat, nullo opere pretio; multis vero probris, ac nocumentis sequentibus, tum suis, tum alienis: quid hinc conjicias? ex bono-ne hoc agatur proposito, an ex malo? Opinor quis facile dixerit quod ex malo. Veruntamen non de iis ipsis diligenter scrutabimur: sed ponatur, quod ii qui scandalizantur, non scandalizentur juste, sed temere et sine causa: dic mihi, cujus gratia virgini cohabitas? Nulla enim alia de causa statuta est cohabitatio hæc, quam propter dilectionem et amorem: nam aufer hoc, et auferetur rei utilitas. Quis enim vir est, qui vellet sine hac necessitate ferre delicias et injurias muliebres et alia hujus sexus vitia? Propterea et ab initio Deus mulierem hoc robore armavit, probe sciens quod valde despicabilis esset, nisi hoc genus imperii induceret, et quod nullus ei cohabitaturus esset, qui a cupiditatibus esset immunis: nam quod nunc tam necessarie et utiles sunt, ideo est, quia et pueros procreant, et domum custodiunt, et alia multa his plura administrant. Si igitur, inquam, quæ ita viris ministrant, sæpe tamen contemptæ sunt, ut e domo ejiciantur: quomodo absque

concupiscentia nobis esse possunt dilectæ, præsertim quæ nos tot opprobriis onerant? Vel ergo causam cohabitationis dicite, vel nullam aliam suspicari necesse, quam malam concupiscentiam, et ignominiosam voluptatem.

VI. Quid igitur si poterimus, ait, causam justam et rationabilem dicere, num frustra hæc dixeris? Maxime vero: sed nullam talem dicetis. Verumtamen hac etiam ratione vellem discere, an vel umbram aliquam justi prætextus dicere possitis. Defensore caret, ait, virgo, neque virum habet, neque tutorem, sæpe item neque patrem, nec fratrem; indiget aliquo, qui ei manum præbeat, et solitariæ mœrorem consoletur, et ubique se pro ea opponat adversariis, et ipsam in securitate et portu constituat. Quam tu mihi securitatem, quæso, quem portum narras? Portus enim propugnaculum video non arcens fluctus, sed excitans: et portum non comprimentem tempestates, sed graves, quæ non aderant, moventem procellas. Non confundimini, non vultus vestros obtegitis, dum hanc defensionem affertis? Nam si ex hoc ministerio neque accusatio, neque damnum, neque scandalum nasceretur, sed fama adhuc salva liceret istud ipsum facere, annon admodum miseri essetis, qui dum divitias ejus augetis, et ad pecuniarum amorem illam exercetis, in negotia conjicitis, et ad mundanas curas instituitis, æconomorum, curatorum et forensium officia adiretis? Non poteritis multa de paupertate disserere, ac persuadere, ut facultates contemnantur, qui omnia facitis, ut facultates maneant et augeantur, ut opibus opes accrescant, institores quidam, et iterum institores propter illas facti, tametsi inutiles. Non enim ingenua spes vestra. Nam cum jussi fueritis portare crucem et sequi Christum, abjecta cruce, quasi effœminati milites scuto projecto, ad colum et calathum considetis, per aliam turpiorem methodum aperta in præ-

sentem vitam janua. Non enim tam turpe est eos qui in matrimonio sunt hæc administrare, quam vos qui simulatis vos resiliisse a præsentium rerum curis, sub alterius persona iterum easdem subire. Propterea helluonum, et adulatorum, et parasitorum, et mulieribus servientium ubique famam suscipimus, quandoquidem abjectam omnem generositatem nobis superne datam cum servilitate et vilitate terrena commutamus. Et viduarum quidem dispensare opes noluerunt generosi olim illi viri, cum tanta inde oriretur blasphemia quod nullus esset qui administraret, sed existimantes hoc inferius esse sua philosophia, aliis demandarunt. Nos autem non erubescimus divitias alienas augere, cum damno possidentium, nihilo meliores eunuchis in hoc occupatis: quibus mandatum est, ut quotidie sanguinem et animam in manibus feramus, in vicem armorum. Quid igitur? oportebit-ne omnia quæ virgini rapiuntur contemnere, dum tollantur et circumferuntur a cognatis, a familiaribus, et alienis et domesticis? Non profecto bonam reddemus virgini retributionem, quod neque nupserit, neque præsentem mundum dilexerit, sed pro omnibus Christum elegerit, sinentes illam expositam iis, qui eam facultatibus suis privant. Et quanto satius ipsi erat nubere, et uti contubernali, cui incumberet harum rerum administratio, quam si innupta manens fœdera cum Deo inita conculcet, et injuriam faciat rei tam honestæ ac reverendæ, et alios quoque ad naufragia suorum malorum trahat? Quo pacto autem hanc omnibus Christum prætulisse dices, cum Christus clamet, ac dicat: « Non potestis » servire Deo, et mammonæ¹? Quo pacto item mundum et præsentia odio habere poteris, qui concupiscentias hujus mundi non aspernandas suades? Quomodo autem eam, quæ virum habet hortari potes, ut contemnat opes, cum

¹ Matth. vi, 24.

tu virgini divitias conquiras? et hanc ipsam quomodo permittes assidue et constanter hærere Domino, cum omnem vitam et omne studium in ejus negotiis expendas? Quomodo poterit virgo philosophari, cum te virum videat indigne ferre, si ejus pecuniæ diripiantur? Quomodo poterit damnum contemptui habere, cum te videat omnia facientem et patientem, ut illius opes accumules? Non sic nos Deus a negotiis liberari vult, sed contemnere facultates, et omnibus quæ ad hanc vitam pertinent renuntiare: at non sinitis vos, neque conceditis legem Dei valere. Quid ergo, si aliorum opus habeat patrocínio, inquit, et multa ferat indigna? Annon indigna sunt hæc virgine? Imò nihil tam indignum virgine, ut ditari et negotiorum turba obrui. Quid autem si et alia cum his jubeat, qualia sunt scenerari aurum: deinde nobis vocatis ad commercia, id non persuaserit: et cum non persuaserit, alios adeat, nos-ne in causa erimus? quid autem, si negotiationes aliquas alias illiberales et serviles instruat? Deinde si, cum nos cooperari noluerimus, aliis quibusdam opus habeat: digni-ne erimus qui redarguamur? Nullo modo, quin potius digni qui laudemur. Nam contra vituperio digni essemus si mutuas illis operas daremus. Vis non auferri neque diripi opes illius? admone eam ut deponat, ubi neque viro opus habeat ad custodiam, et perpetuo integræ maneant: si autem voluerit negotia habere, quare ludit in non ludicris? Nam si virgo hæc agat, ludit ludum non jucundum, sed mortiferum. Quando enim obnoxiam his certaminibus se constituit, et omnia indigna sua pollicitatione facit: major pœna, gravior est parata vindicta. Num audisti qualem ipsi legem posuit Paulus, imo Christus qui per illum locutus est, quod divisa est mulier, et virgo? « Et quæ in- » nupta est, cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta et cor-

» pore, et spiritu¹ ? » Sed vos non sinitis, et omnia earum desideria auscultantes magis, quam emptitia mancipia, morigeri estis. Ita est, inquit. Quid igitur, si extrema inopia laboret? Nam de abundantibus hæc bene a te dicta sunt. Quæ autem in mendicitate et inopia multa neglectæ jacent, quid criminis est si erigantur. Utinam non dejecissetis et depulissetis eas in perditionis barathra, et id optabile esset. Enimvero si hoc facis obsequens ejus mandato, qui jussit pauperibus subsidio esse: habes multos fratres: ibi bonum hoc opus exhibe, ubi nihil suspicor offendiculo futurum esse: at hic eleemosyna omni inhumanitate et crudelitate deterior est. Quæ enim utilitas, dum tu quidem corpus alis, animam autem deprimis? quando vestem das, suspicionem autem nuditate turpiorem facis? quando prodes in iis quæ sunt corporis, omnia autem spiritualia disperdis? quando ei prosperam rem facis in terra, ejicis autem e cœlis? Qualis autem hæc eleemosyna, quando gloria Domini contemptui est, quando palam sunt opprobria et confusio, et convicia, et scommata, et ejus cujus misereris, et aliorum multorum qui scandalizantur? Non a misericordia, sed ab inhumana et crudeli anima hæc proficiscuntur. Nam si ex misericordia et humanitate essent hæc circa viros quoque exhibere oportebat.

VII. At mulieres, inquis, majore opus habent patrocínio: viri autem a natura multa habent adjumenta. Quin et in viris multi sunt qui mulieribus infirmiores, et ob grandem senectam, et ob valetudinem, et ob mutilationem corporis, et ob morbos graves, aliasque id genus causas. Verumtamen quia maxime vobis curæ est mulierum genus, utpote infirmius, et ad eas valde misericordes et compatiētes estis, neque hac in parte occasione destituemur: sed ostendemus vobis argumenta in quibus nihil

¹ 2 Cor. vii, 32.

vituperii, et mercedis est plurimum. Sunt enim et mulieres quædam senio confectæ, vel resectis manibus, vel captæ oculis, variisque aliis morbis invalidæ, et difficiliore morbis paupertate. Siquidem inopia, cum prorsus nihil habetur, corporis morbos affert. Ipsa autem paupertas a morbis quoque gravior fit, et intolerabilior. Has perquire et collige, imo in colligendis nullo opus erit labore, ita ante omnes jacent, paratæ omnibus qui porrigant manum. Si opes habes, in has expende : si validus es, has corporis ministerio adjuva, multa et hic negotia videbis quæ indigent corporali ministerio, et sumptu opum et circumcursitatione. Nam opus habent ut illis assignentur domicilia, præparentur medicamenta, et lectus et vestes emanant, et curentur cibi boni, aliaque multa, etiamsi solum decem essent, quæ ita ægrotant : nunc autem civitas nostra his tota impleta est, inveniesque mille et duo millia. Istæ sunt, quæ auxilio indigent : istæ desolatæ sunt, istæ humi jacent. Hæc est eleemosyna, hæc est humanitas, hoc in gloriam transit Dei, et in utilitatem eorum qui vident, et qui accipiunt, et qui faciunt. Etenim justius adjuvantur infirmiores, quam fortiores : et vetulæ quam juniores : et hæ quibus neque necessaria sunt, quam illæ quæ mediocria possident : et illæ quæ apud multos abominabiles, quam quas multi adamant : et illæ quæ contumeliis onerantur, quam eæ, quæ illatas avertere, et bonam sibi famam conciliare possunt. Ostende igitur quod propter Deum hoc facias, et illis opitulare. Quod si has neque per somnum videre vis, sed formosas et adolescentes obambulando venaris, et illiberalis hujus venationis causam quidem aliam habes non ferendam, prætexis autem aliam quæ in speciem honesta et accepta est, nempe tutelam, licet homines decipias, sed non item tribunal Dei, quod muneribus corrumpi nequit : nam ob aliam quidem causam hæc facis, et aliam prætexis. Dicitur

quidem, quod propter Deum faciatis omnia, facitis autem opera quæ sunt inimicorum Dei. Siquidem efficere ut Dei nomen blasphemetur, et accusetur, id demum est inimicorum Dei. Ego vero et aliud suppono quippiam: ponamus enim hoc vere dici, eumque omni concupiscentia purum esse, neque ex ulla alia re, quam ex sola pietate hanc curam suscipere: attamen neque sic ipsum a pœnis fore liberum inveniemus. Nam si deessent occasiones aliæ, in quibus etiam pietatem exhibere, idque facere, nullis animabus in eo impingentibus, posset: ne sic tamen hoc agere oporteret, ubi majus lucro damnum. Num enim par est, ut ob corporalia negotia unius aut duarum virginum infinita multitudo animarum jacturam faciat? Verumtamen neque sic gravis est accusatio: cum autem innumeras invenias vias, et alienas ab accusatione, et liberas a scandalis, et quæ majorem habent quæstum: cujus rei gratia tibi ipsi nectis negotia frustra et incassum, et lucrum suffodis, et periculose extruis, atque ignominiose, cum liceat sine damno et cum magna gloria? An nescis Christiani vitam usquequaque lucere debere, et eum qui suam gloriam fœdet, ubique postea inutilem fore, et nihil magnum lucrari posse, etiam si præclara facinora ediderit? Nam « Si sal infatuatum fuerit, inquit, in quo salietur » ultra¹? » Sal enim nos esse vult, et lumen et fermentum Deus, ut et alii a nobis utilitatem accipiant. Quod si homines irreprehensibiliter viventes, vix convertere valent negligentes: quomodo si illis ansam dederimus, non undequaque perditionis illorum rei erimus? Nam sicut qui perversam agit vitam, nunquam salvatur: ita neque qui se ipsum ignominia aspergit, pœnam effugere poterit. Quod si etiam admirabile quiddam dicendum: etiam si graviter quis peccet, si clam hoc faciat, et neminem

¹ Matth. v, 13.

scandalizet, minorem dabit pœnam, quam qui levius peccavit, sed impudenter, et cum multorum scandalo.

VIII. Et ne dictum admireris, neque plus justo dictum putes, tibi hanc e cœlo sententiam afferemus, et hanc legem inde prolatam probabimus : nam beatum Moysem omnium, qui super terram, hominum mitissimum, Dei amicum, Prophetarum maximum, quandoquidem Deus aliis per ænigmata locutus est, huic autem sicut amicus amico. Hunc igitur et talem qui multas miseras in deserto tulit tot annis, qui in extremis sæpe periculis fuit, et apud Ægyptios propter Judæos, et apud Judæos pro ipsis ingratissimus : tamen hunc talem et tantum nihil aliud prohibuit post tot ærumnas multaque præclare gesta, promissione potiri, quam quod scandalo fuisset iis qui cum ipso erant apud aquam. Et hoc est quod insinuabat Deus dicendo : « Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram » filiis Israël, propter hoc non inducetis congregationem » hanc in terram, quam dedi eis ¹. » Quamvis autem antea in nonnullis minus obedisset : contradixit enim Deo semel ac iterum cum mitteretur in Ægyptum, et postea in deserto incredulus dicebat : « Sexcenta millia sunt peditum, » et tu dixisti : Carnes dabo ipsis, et comedent mensem » dierum : num oves et boves mactabuntur, vel omnia » edulia maris congregabuntur et sufficient ipsis ² ? » Et postea iterum difficilem se reddidit, et populi præfecturam detrectabat : attamen nihil aliud potuit ipsum propositis præmiis priyare, quam illud solum quod apud aquam contigit, quod natura quidem minus aliis erat, sed quia cum damno aliorum fiebat, multo majus judicatum est. Illa enim privatim et occulte accidebant, hoc autem manifeste, et coram omni populo palam peccatum est. Propterea et reprehendens Deus, hoc insinuabat dicens : « Quia

¹ Num. xx, 12. — ² Id. xi, 21.

» non sanctificastis me coram filiis Israël : » peccati eorum naturam delegens, et unde factum, quod veniam non mereatur, declarans. Si autem talem virum hoc fecit impingere, nos vermiculos et nullius pensi, quomodo non destruet et perdet? Nihil enim ita exacerbat Deum, ut quando nomen ejus blasphematur. Unde sursum ac deorsum apud Judæos hoc jactat, eos reprehendens, « Quia nomen » meum profanatur : » et iterum, « Vos profanatis ipsum : » et, « Propter vos nomen meum blasphematur in » gentibus¹. » Et tanta ipsi fuit cura ne hoc eveniret; ut et indignos sæpe salvarit, ne hoc fieret. « Feci enim, ait, ne » nomen meum profanetur, » et, « Non propter vos ego » facio domus Israël, sed ut nomen meum non profanetur². » Paulus vero anathema esse optabat pro gloria Dei: et ipse Moyses quoque e libro vitæ deleri orabat pro gloria nominis Dei³: vos autem non solum nihil pati vultis, ut hanc arceatis blasphemiam; sed etiam omnia facitis, per quæ illam angeatis, et quotidie intendatis. Quis igitur vos excusaret? quis vobis ignosceret? Nullus est. Tantam autem curam et Deus et sancti gerunt, ut non blasphemetur nomen ejus, non quod Deus opus habeat ut a nobis glorificetur: nullius enim indiget et perfectus est, sed quod ex ea re multum damni hominibus accadat. Quando enim apud ipsos male audit nomen Dei, et gloria ejus, nihil ipsis ultra prodest. Quod si Deus cum accusatur, nihil prodest: multo magis nos.

IX. Omnia igitur faciamus, ut nulla sit occasio scandalī, etiam si juste reprehendant, persuasionibus diluamus crimina; et imitemur sanctos, quibus tantum fuit studium gloriæ Dei, ut suam contemnerent propter Deum. Ne abjectis omnibus et conculcatis, sufficere arbitremur

¹ Isai. lxxviii, 11; lxi, 5, et Malac. i, 12. — ² Ezech. xx, 9, et xxxvi, 22.

— ³ Exod. xxxii, 32.

ad defensionem si dixerimus : Vestem emimus virgini, et calceos, et alia quæ ad corporale virginis commodum attinent, bene disposuimus, Quis, ait, administraret ea quæ domi nostræ? quis possessionibus prospiceret? quis præesset domui nobis absentibus, et cum intus non sit mulier? nam et hæc dicunt prioribus contraria, et turpiora. Et nihil curant ista, neque erubescunt, sicuti ebrii, omne quod in buccam venit loquentes : quapropter neque nos defatigabimur, etiamsi talia sint quæ ab iis dicuntur, ut nullum responsum mereantur. Non gravabimur, inquam, et respondere, et mansuete cum eis agere, donec ab hac ebrietate illos liberemus, quantum scilicet in nobis erit. Me pudet enim et erubescere, cum hæc evertere tento, quæ contradicentes illi opponere non erubescunt : ferenda tamen omnino erubescencia ad utilitatem eorum qui erubescere nesciunt. Etenim absurdum fuerit, dum redarguimus eos qui pro nihilo habent, quod fratribus offendiculo sint, pudoris causa illorum curam abjicere. Dic enim mihi, quænam illa dicunt domi ad curam virginis tam necessaria esse? Barbararum-ne puellarum tibi examina sunt, et nuper empta, quæ oportet erudire et ad lanificium et ad alia ministeria? At penuaria adsunt opum et vestium, et oportet custodem intus semper sedere, et a famulorum malitia virginis oculos ea tutare, cœnam quoque et convivia continue apparare, et oportet domum ornari et cōquos et mensæ ministros cura regi virginis? Sunt-ne item multi varii sumptus et frequentes, et oportet aliquem semper esse præfectum, ut custodiantur cum diligentia, ut ne illa a domo sine utilitate elabantur? Nihil horum ait; sed ut ipsi arcam et vestem, et aliam curet facultatulam, bene paret mensam, bene sternat lectum, et accendat ignem, et abluat pedes, et aliud solatium omne præbeat. Deinde pro parva et frigida commoditate hac tantam feremus accusa-

tionem, tanta sustinebimus opprobria? Et quanto melius frater et facilius administraret? Natura enim fortior est muliere vir, usu autem nobis accommodatior, et non tam sumptuosus. Mulier quippe, utpote tenerior, et molliore indiget lectulo, et tenuiore vestitu, et fortassis puella altera, quæ ei ministret: et non tantum nobis ministerium præbebit, quanto ipsi opus erit a nobis: frater autem his omnibus non eget. Quod si aliquo eget, eodem et nos indigemus, quod non parvæ commoditatis est, si contubernales non variis, sed iisdem utantur: id quod certe in virgine non est. Primum sane sive lavari velit, sive corpore ægra sit, neque frater ipsi ad hæc ministrabit, tametsi valde impudens sit, neque ipsa sibi sufficiens erit. Si autem fratres sunt qui cohabitant, vicissim ministrare poterunt. Item quando dormire opus fuerit, virgine quidem intus sedente, et lectos duos esse oportet, et strata duo, et lodiæ duos: si autem sapiant, et domicilia duo. At si fratres sint, iterum re familiari tanta non est opus. Etenim domus una, cervical unum, et lectus unus, et eadem tegmina utrisque sufficiunt: et in summa, si quis omne percurrat ministerium, hic multam inveniet facilitatem, ibi autem difficultatem. Taceo domus turpitudinem. Quale enim est, si in domum viri solitarii itur, videre calceos muliebres suspensos, et cingula, et mitras, calathiscos et colum, et radium textorium et pectines, et fusa, et alia quæ particulatim omnia numerare non licet? Si autem quæ divitis sunt scruteris, major est risus materia. Primum quidem in puellarum tanta turba solus versatur, quasi choraules in orchestra, qui in choro mulierum saltantium concinit: quo quid turpius et inhonestius? Deinde disrumpitur tota die famulis succensens ob res quæ ad mulierem spectant. Nam ei necessarium est aut omnino silere, et omnia negligentem ab illa increpari, vel dicentem et increpantem

turniter agere : et vide quid contingat. Nam qui jussus est ne prope quidem ad temporalia negotia accedere, non solum temporalia, sed muliebria ipsissima tractat. Etenim vasa muliebria afferre non detrectabit argentariis, subinde rogans non speculum dominæ præparatum sit, non cadum absolverint, num lecythum reddiderint : nam in eam corruptionem venerunt omnia, ut pluribus vasis, quam sæculares, multæ utantur virgines. Hinc iterum ad unguentarium currit collocuturus de aromatibus dominæ : sæpe etiam præ nimio studio nec detrectabit si et pauper injuria sit afficiendus. Utuntur autem virgines unguentis, et variis, et pretiosis. Deinde ab unguentario ad vendentem lintea : et ab illo iterum ad auleorum textorem. Non enim verentur imperare hæc parva, quia vident eos valde obedientes, et gratiam habentes imperantibus majorem, quam aliis ministrantibus. Hinc iterum si quando aliquid apparandum quod ad gestariorum tabernaculum hoc pertineat, usque ad vesperam impransi perseverant officinis affixi. Et illud non est mirandum, sed quod et miseris famulis sint molesti, et frequenti injuria et inclamatione hos urgeant. Cogita quantæ hinc querimonie : minister enim injuria affectus, maxime pro talibus rebus, quia eum qui se injuria affecit non alio modo ulcisci potest, lingua hoc facit, et occulta obtrectatione : nec parcit aliqui eorum, quibus furori suo satisfaciat, sed tam immodice ulciscitur, quantum verisimile est servum ita exprobratum, et cui sola hæc est consolatio e malis suis adversus eum qui se contristavit. At qui pauperi, inquit, cohabitât, cum argentarius negotia non habet. non enim paupertas sinit assidere officinis unguentariis, et cum sutoribus, et textoribus, et variegatoribus et tinctoribus multum conversari : et quid opus recensere sordes omnes, ut quando in domum intrant, quo subtegmen ac tramam vendant, et deinde in

foro, ut talia iterum requirant? Et hæc quidem domi, in foro autem risu digniora ferunt.

X. In Ecclesia vero dici non potest quanta sit turpitudine. Nam quasi oporteat, ut locus nullus illorum opprobrium ignoret, et illiberalem servitutem : sic in loco hoc sancto, et terribili, omnibus suam intemperantiam prædicant : et quod utique gravius ea re gloriantur, ob quam erubescere oportebat. Ante fores ipsas excipiunt, eunuchorum loco inserviunt, obvios submovent, ac præeuntes altum sapiunt videntibus omnibus, et non verecundantur, sed ea re gloriantur : atque in ipso sancto et horrendo mysteriorum tempore, ministrantes ad earum placitum, criminandi occasiones multis intuentibus præbent. Ille autem misere et calamitosæ, cum oporteret ab hac illos gratia prohibere, illa insuper gloriantur, et confidentiores fiunt. Quanquam si quis vel iis, vel illis maledicere vellet, quid maledicto hoc inveniret atrocius, quam ut tam innumeris testibus intemperantia eorum arguatur, et in oculis omnium scæde agant? Quid opus est dicere quot in Ecclesiis ob illarum gratiam subvertantur, quot divina opera a multis neglegantur, ut ne has irritent? Et quid dico ne irritent? si quis tantum insuaviter et tristius eas aspexerit, omnia malunt ferre, quam dissimulare illam hoc passam esse. Sed quousque tandem et nos scæde agimus, illorum omnia enarrantes? Non utique hoc proposuimus : nam si omnia tractare velimus, multa et longa nobis oratione opus esset : imo si maxime vellem, non possent omnia dici : quandoquidem dum ex multis pauca colligimus, etiam sic prolixi sumus. Sed non ad hoc venimus, verum invitati ad illorum memoriam rapti sumus, ut cordati auditores parumper admonerentur : quod reliquum est operæ-premium videtur, ut obsecrationem et precationem adhibeamus. Oro igitur et supplico, et ante genna vestra me provolvo, atque ob-

nixe rogo, persuadeamini, et ab hac emergamus ebrietate :
 simus nostri ipsorum compotes, et agnoscamus honorem,
 quem dedit nobis Deus : Et Paulum clamantem audiamus :
 « Ne sitis servi hominum ¹ : » et desinamus, ut serviamus
 mulieribus ad communem omnium nostrorum perniciem.
 Milites nos esse Christus vult strenuos et athletas. Non
 propter hoc nos armavit armis spiritualibus, ut puellarum
 triobolarium ministeria suscipiamus, ut circa lanas et sta-
 mina, et alia ministeria versemur, ut assideamus mulier-
 culis nentibus et textentibus, ut totum diem consumamus,
 verbisque et moribus muliebribus animas imbuamus : sed
 ut configamus invisibiles virtutes, quæ nobis adversantur :
 ut diabolum percutiamus, qui contra nos ducem agit, ut
 abigamus feroces dæmonum phalanges, ut subvertamus
 eorum propugnacula, ut potestates et mundi dominos,
 rectores harum tenebrarum in servitutem ducamus, ut
 spiritualia malitiæ fugemus, ut ignem spiremus, ut ad
 quotidianas mortes parati simus. Propter hoc induit nos
 thorace justitiæ, propter hos cinxit nos zona veritatis,
 propter hoc imposuit galeam salutis, propter hoc pedes
 nostros calceavit præparatione Evangelii pacis, et tradidit
 gladium spiritus, propter hoc ignem accendit in nostris
 animabus. Si igitur militem aliquem postquam induerit
 galeam, ocreas, thoracem ; postquam acceperit gladium,
 lanceam, scutum, tela, sagittas, pharetram, tuba jam cla-
 rum sonante, et omnes evocante, hostibus magno impetu
 sævientibus, et civitatem a fundamentis evertere molien-
 tibus, videres non in agmen foras currere, sed in domum
 ingredi, et mulieri assidere cum armis : annon, si modo
 liceret, gladio medium transfoderes, ne sermone quidem
 eum dignatus ? At si tu tanta ira impletus es, quomodo pu-
 tas Deum in multo turpioribus erga nos affici ? Tanto enim

¹ 1 Cor. vii, 23.

turpiora et, absurdiora sunt hæc quam illa, quanto et gravius bellum, et hostes truculentiores, et præmia, pro quibus bellatur, majora, et in summa, omnia tantum transcendunt, quantum umbram veritas. Itaque ne effœminemus robur nostrum, ne succidamus nervos nostros istis conversationibus. Etenim multam et immensam animabus nostris instillant malitiam. Quid enim, etiam si non sentiamus amore ebrii? Istuc enim ipsum omnium est longe gravissimum, quod nesciamus quomodo enervemur, ceraque omni molliores reddamur. Nam sicut si quis leonem superbum et torve intuentem arripiat, et jubas abradat, dentes excutiat, ungues amputet, turpemque faciat et ridiculum, et terribilem illum et intolerabilem, et rugitu solo omnia concutientem, facile a puero superabilem reddat: ita et illæ quos capiunt omnes, superatu faciles reddunt diabolo, molliores, concitatiores, impudentes, inconsiderantes, iracundos, audaces, importunos, humiles, abjectos, crudeles, illiberales, temerarios, nugaces, et in summa, omnino corruptos mulierum mores in animam illorum immittunt et inferunt.

XI. Etenim fieri non potest mulieri cohabitantem cum tanto affectu, et illarum conversationibus emollitum, non esse circulatorem, et forensem, et sordidum. Nam si quid loquitur, de staminibus et lanis loquitur, lingua ejus muliebri loquacitate infecta: et si quid facit, hoc magna servilitate operatur, et se ipsum procul a christiana libertate sejungit: ad nihil eximium, aut præclarum utilis. Nam cum ad sæculares et civiles res hominum inutilis sit et nullius frugis, multo magis ad magnitudinem rerum spiritualium, quæ tanto generosiores viros requirunt, ut ne attingi quidem possint, nisi ab iis qui ad eas transituri Angeli ex hominibus fiant: non ipsi autem solum tanto malo afficiuntur, sed et illis morum pessimorum auctores

fiunt. Nam quemadmodum illi qui istis valde placere volunt, officii sui rationem negligunt, ita ipsæ propter illos a via sibi convenienti aberrant, malam et perniciosam invicem exhibentes retributionem. Etenim se ornant curiosius, delicatiorum vestium et incessus multam curam habent, et quæ non licet tota die nugantur : nam quia vident his incompositis moribus et verbis oblectari, omnia studiosè sectantur, per quæ ipsos in servitute contineant. Jam si voluerimus paulisper resipiscere, et nostri ipsorum esse, et illas lucrabimur, et nos ipsos et alios omnes : et sicut nunc perditionis multorum rei facti sumus : sic et a multorum salute tunc mercedem accipiemus : et quibus nunc potimur turpiter, illis fruemur magno cum honore. Cur enim vis honorari a mulieribus, dic mihi ? Maxime indignum hoc est viro spirituali, amare talem honorem. Verumtamen et tunc aderit, quando non quæremus ipsum. Solet enim homo despicere eos, qui se colunt, et admiratione habere eos, qui non adulantur : cui rei muliebris natura magis obnoxia est. Nam si illis quis aduleatur, intolerabilis est : admiratur autem omnium maxime eos, qui cedere nesciunt, nec succumbunt intempestivis suis concupiscentiis : et hujus vos mihi testes eritis. Nunc enim non solum externi, sed et ipsæ quoque contubernales vos irrident : etsi non manifeste, certe tamen in conscientia, glorianturque hac dura tyrannide : tunc autem omnino vos admirabuntur, et vestram obstupescant libertatem. Quod si nostris sermonibus non creditis, illas ipsas interrogate, utros magis laudent et approbent, an eos qui serviunt, an qui dominantur : subjectos, et qui omnia faciunt et patiuntur in ipsarum gratiam, vel qui nihil horum fecerunt, et pravis earum parere mandatis erubescunt. Et si volent dicere verum, omnino, illos, respondebunt : imo neque responso opus, rebus istuc ipsum clamantibus. At

voluptatis gratia qui cohabitāt, opibus inhiat, oculos pas-
cens virginum aspectibus: maxime quidem licet hoc ita se
haberet, tamen propter hoc ipsum fugere oportebat. Nunc
autem vobis satis demonstratum est, quod suave hoc non
sit, sed plane contrarium, si quis hac contemplatione non
fruat: et tu illis adjicito bonæ conscientiæ lætitiā.
Nihil enim nos sic exhilarare solet, ut conscientia pura et
bona spes. Sed quietis gratia hoc inquiris? Jam demons-
tratum est, quod hoc facilius esset, si frater cohabitaret:
at nunc nihil a servo differs: et quærens requiem, servi-
tutem invenisti gravissimā: cum verò immunis ab hoc
ministerio fueris, tum eris inter eos qui imperant, non
quibus imperatur. Igitur si ibi pro voluptate mœror, et
pro gloria confusio, et pro libertate servitus, et pro re-
quie labor: et accedunt ad hæc, quod et Deus blasphema-
tur, et tantā perditio ac scandala, et immortalis pœna, et
plurimorum bonorum amissio: hic autem contraria omnia,
gloria, honor, voluptas, fiducia, libertas, salus animarum,
regni hæreditas, pœnæ effugium: cujus rei gratia non hæc
illis commutamus? ego certe nescio: nisi quis se ipsum
perdere desideret; nulla siquidem nobis posthac defensio
erit, nec venia. Si enim, quamvis nihil horum esset, om-
nia tamen pro gloria Dei ferre oportebat: cum et præ-
sentia percipere, et futura assequi bona liceat: nos autem
præterquam quod Dei gloria blasphematur, nos ipsos
etiam perdimus, quis nos eripiet et liberabit a supplicio
propter hoc imminente? Nullus sane.

XII. Omnia igitur hæc nobiscum perpendentes, vel
sero tandem reparemus animarum salutem. Quod si quid
difficultatis habet divelli a longa consuetudine, vi ratio-
cinii una cum Dei gratia hoc totum permittamus: et illud
nobis persuadeamus, vel si principium solum imponamus
operi, non ultra viuros nos difficultatem: sic adversus

consuetudinem prævalebimus. Nam si decem dies te abstraxeris, facilius feres viginti, et iterum bis tantos, deindeque sensim progrediens neque senties difficultatem, quam habuisti initio, videbisque facillimum factu, quod tot agones prius exposcebat, et in aliam te transferes consuetudinem, inveniens haud ita gravem translationem: neque id per consuetudinem solum, sed et per bonam spem continget. Sic te illæ magis admirabuntur, et Deus præ aliis acceptum habebit, et homines coronabunt, vivesque libere et jucunde. Quid enim fuerit suavius, quam a mala conscientia liberari, et perpetuum concupiscentiæ bellum dirimere, et multa facilitate insignem continentiae coronam plectere, et liberis oculis in cælum respicere, puraque voce et corde Dominum universorum invocare? Nullus catenis, squallore et aliis carcerum incommodis exemptus, imo nullus qui cæcus erat apertis oculis, et visa hac dulci luce sic exultat, gestit et tripudiat, ut qui ab hac servitute liberari potuit. Longe enim dulcior hac luce est liberatio ab hac tyrannide, et omni caligine gravior servitutis illius et vinculorum miseria. Verum quid opus est prolixius utriusque vitæ conditionem persequi, cum illa quidem indignitatem, tristitiam, damnum et corruptionem magnam: hæc vero libertatem, voluptatem, utilitatem et multam prudentiam præ se ferat? nullus enim ea sermo potest exprimere, sed sola rerum experientia. Et tunc probe scietis, a quibus malis liberati sitis, quam assecuti fueritis vitam, cum reipsa nobis obtemperare volueritis. Obtemperabitis igitur, cum opere ipso quæ dicta sunt didiceritis. Quod si adhuc respuitis, et nostris sermonibus non creditis: interrogate aliquos qui hanc servitutem tulerint aliquando, et deinde liberati ad libertatem bonam recurrerint, et scietis admonitionis hujus lucrum. Etenim et Salomon cum sæcularium rerum concupiscentia teneretur, magnas

eas et admirandas putabat, multumque in eis laboris et sollicitudinis insumebat, magnificas ædificando domos, immensum coacervando aurum, congregando cantorum choros, varia genera ministrorum mensæ et popinæ, quærendo animæ suæ voluptatem ab hortorum et corporum formosorum gratia : et omnem, ut ita dicam, oblectationis et refrigerii viam sectando. At ubi inde ad se reversus, et quasi ex caliginosa quadam abyssu ad lumen veræ sapientiæ respicere valuit, tunc sublimem illam, et cœlis dignam emisit vocem : « Vanitas vanitatum, dicens, et omnia » vanitas¹. »

XIII. Hanc et vos et hac sublimiorem, si volueritis, effleritis sententiam de intempestiva hac voluptate, si aliquantisper a mala consuetudine vos sejunxeritis. Quamvis autem a Salomone sæculis superioribus non tam multa sapientiæ exigebatur diligentia : neque enim delicias Lex vetus prohibebat, neque aliis frui supervacuis dicebat, esse vanum : attamen et sic se habentibus rebus, in ipsis contueri potuit, quam viles et vanitati obnoxie res essent. Nos vero ad majorem vocati vitam, et ad excellentius fastigium ascendimus, et in majoribus exercemur palæstris. Et quid aliud, quam quod sicut supernæ Virtutes, intellectuales et incorporeæ illæ viam instituere jubemur ? Annon igitur est turpe, extremoque supplicio dignum, illo multo minores apparere : et non solum concessis non fieri sublimiores, ut ille, sed et vetita aggredi, quæ intolerabilem pœnam asserant ? Nam in anima malum amorem pascere, ex concupiscentia spectare mulierem, speculari alienam formositatem, dehonestare se ipsum, nocere infirmioribus, multas gentilibus et Judæis ansas præbere, domesticos et alienos supplantare, multamque contra Dei gloriam procurare blasphemiam, servili ministerio man-

¹ Eccle. 1, 2.

cipatos esse, ad sæcularium negotiorum turbam nos ipsos intrudere, donatam nobis libertatem diabolo propinare, et cum immanissima tyrannide commutare; ridiculum quidem amicis, probrosum vero inimicis esse, malam omni ecclesiæ opinionem invehere, confundere honestam virginitatis dignitatem, et luxuriantibus multas præbere occasiones, aliaque his plura facere gravia; neque enim omnia scire licet, aut verbis exprimere, quæcumque per hujusmodi opera sustinent; hæc et valde prohibita sunt, et cruciatum intolerabilem secum afferunt. Itaque licet parva etiam voluptas sit, opponantur ei risus, confusio, multorum suspiciones, reprehensiones, convicia, exprobrationes, vermis qui non moritur, tenebræ exteriores, ignis inextinguibilis, tribulatio, angustia, stridor dentium, vincula insolabilia: hæc sicut in statera appendamus, resiliamusque vel sero a pernicioso gravissimoque hoc morbo, ut cum fulgentibus coronis illuc migremus, et possimus libero ore ad Christum dicere: Propter te et propter gloriam tuam, et familiaritates contempsimus, et voluptati imperavimus, et animam nostram affliximus, rejectaque omni amicitia et præjudicata opinione, te amoremque tui rebus omnibus præposuimus. Sic enim lucrabimur nos ipsos, lucrabimur miseras illas, lucrabimur eos, qui scandalizantur: et cum Martyribus collocabimur, primoque in ordine erimus. Nam iis, qui hoc maximo certamine vicerunt, et fortiter cruciatus tulerunt, non minorem pono hominem, concupiscentia veteri detentum, et in suavissima et antiqua consuetudine præoccupatum: et deinde per timorem Dei disrumpentem vincula, et ad id quod Deo probatur, recurrentem. Est enim et hoc multo difficilior, affectum et dilectionem inveteratam ejicere, et multiplices occasiones avellere, et assumptis alis ad cœlestes apsidem recurrere. Et sicut Martyrum velox labor, ita et horum prolixior

dolor. Quapropter et pares coronæ, quoniam et certamina inter se sunt similia. Nam si qui educit et separat pretiosum a vili, sicut os Dei erit : qui et se ipsum liberaverit, et multos alios criminatione exemerit, cogita quantam accipiet mercedem : et præmiorum spe levis et alacris, contemne malam consuetudinem, ut juxta Dei voluntatem decursa vita hac, cum pura illam conscientia in cœlis videas, sanctissimæque illius conversatione fruaris. Nam ubi corporales affectiones solutæ fuerint, et extincta fuerit tyrannica concupiscentia, nullum erit obstaculum simul ibi esse mulierem et virum, e medio sublatis omnibus suspicionibus malis, et agere et servare cum liceat omnibus, qui in regnum cœlorum introducuntur, vitam, quam agunt Angeli, et intellectuales illæ Virtutes, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri una cum Spiritu sancto gloria, honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA.

Laus Maximi, et quales ducendæ sint uxores.

I. Quod quidem proximæ collectæ interesse mihi non contigerit, dolui : quod vero ipsi tum magis opiparam mensam nacti sitis, gavisus sum. Meus enim in trahendo jugo compar, nuper proscisso sulco ubere lingua inspersit etiam semina, omnique diligentia vestras excoluit animas. Vidistis linguæ puritatem, audistis bene tornatam orationem, datum est vobis aqua frui saliente in vitam æternam : vidistis fontem scatentem fluviiis aurum purum deferentibus. Ferunt quemdam fluvium auri ramenta inferre accolis, non quod ejus aqua naturam auriferam habeat, sed quia fontes ejus oriuntur in montibus metallicis : per eos labens fluvius arenasque trahens aureas, accolentibus thesauros affert, ultro oblati divitiis. Hujus fluminis in morem nuper hic magister labendo per Scripturas tanquam montes metallicos, quovis auro pretiosiores sententias intulit vestris animis : quapropter scio fore ut apparatus noster hodie vobis videatur exilior. Qui enim paupere mensa continue fruitur, si quando forte fortuna in copiosiore incidere, mox ad propriam reversus tanto magis sentit ejus inopiam. Attamen nihilo segnius orationem aggrediar. Nostis enim a Paulo docti et saturari, et esurire, et abundare, et egere, mirari divites, nec tamen pauperes contemnere¹. Et quemadmodum vini amantes et potatores delectantur quidem generoso, sed deterius non fastidiunt : sic vos quoque qui deperitis divina elo-

¹ Philip. iv, 12.

quia, magistros doctiores suscipitis, ita tamen ut non vulgare studium impendatis etiam mediocribus. Qui enim luxu diffluunt, vel ad sumptuosam mensam nauseabundi discumbunt : contra sobrii qui esuriunt ac sitiunt justitiam, vel ad pauperem mensam magna alacritate accurrunt. Quod autem hæc non loquar ad gratiam, proximo, quem nuper ad vos habui, sermone satis apparuit. Cum enim multa verba faceremus de conjugio ¹, docentes merum esse adulterium dimittere uxores, aut dimissas vivo etiamnum priore marito ducere, allegaremusque legem ab ipso Christo latam, ubi diserte legitur, « Qui dimissam » ducit, committit adulterium, et qui præter stupri causam dimittit uxorem, facit eam adulteram ², » animadverti multos demisso capite cædere sibi faciem, ac ne vultum quidem posse attollere : ad quod spectaculum sublatis in cælum oculis, Benedictus, dixi, Deus, quod non mortuis inclamemus auribus, sed nostra verba vehementer tangant auditorum animos. Satiùs quidem esset omnino a peccando abstinere, non parvum tamen ad salutem momentum est, agnitum peccatum damnare, et castigare diligenter conscientiam, utpote cum hoc ipsum justificationis pars sit, et in posterum a peccando arceat. Hinc est quod etiam Paulus eos, qui peccaverant, contristatos videns gaudebat, non ob eorum tristitiam, sed quod per hanc occasionem correcti essent. « Gaudeo, inquit, non quod » contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad pœnitentiam ³. » Nam qui secundum Deum est dolor, is pœnitentiam ad salutem non dubiam parit. Ergo sive propriis, sive alienis peccatis tunc indoluistis, ingenti laude estis dignissimi. Nam et qui pro alienis dolet, apostolica præ se fert viscera, et Beatum illum imitatur, dicentem, « Quis

¹ Supra Homilia de Libello repudii. — ² Matth. v, 32. — ³ 2 Cor. vii, 9.

» infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror¹? » et qui propriis mordetur, debitam sceleribus suis pœnam extinxit, et per hunc dolorem, in futurum se cautiorem reddidit. Hac de causa ego quoque cum viderem vos demisso capite, gementesque et tundentes faciem, gavisus sum cogitans quantus sit fructus ejus tristitiæ. Quo fit ut et hodie idem argumentum tractare libeat, ut quibus cordi sunt nuptiæ, mature de hoc negotio deliberent. Si enim domum empturi aut mancipia, curiose consideramus tum venditores, tum priores dominos, ipsorum quoque venalium tam corporis habitudinem, quam indolem animi; quanto magis dispiciendum est de futura conjuge? Domum enim, si vitiosa sit, licet denuo vendere, sicut et servum nequam compertum venditori restituere: uxorem vero semel acceptam non item fas est a quibus acceperis reddere: sed necesse est in perpetuum eam domi habere, nisi malis ea ut improba ejecta reus adulterii juxta legem divinam fieri. Quando igitur uxorem ducturus es, non solum civile jus, verumetiam ecclesiasticum legito: nam secundum hoc, non illud, extrema die judicandus a Deo es: et illo contempto sæpe numero pecuniis tantum muletaberis: hoc autem calcato in animæ supplicium incides et ignem inextinguibilem.

II. Tu vero uxorem ducturus externi juris peritos diligenter consulis, et illos frequentans sollicite disquisis, quid futurum sit, si ea decedat nullis relictis liberis, quid si filium relinquat, quid item si duo tresve fuerint superstitēs, tum quomodo vivo patre suo defunctove rebus suis usura sit, quantum ex ejus patrimonio marito, quantum fratribus mulieris obvenire debeat: quando item universa uxoris bona retinenda sint, ita ut nihil ex eis alii concedendum sit, quando contra cedendum omnibus: aliaque

¹ 2 Cor. xi, 29.

similia percontaris curiosius, modis omnibus circumspicies ne quid ex uxoris bonis ad agnatos ipsius redeat, quamvis, ut jam dixi, si quid præter opinionem acciderit, damnum te sequatur tantum pecuniarum; attamen nihil horum contemnaris. Annon absurdum videtur, cum tantam rationem habeamus pecuniæ, animæ periculum et reddendam in illa die rationem contemnere, cum hic potissimum cura adhibenda sit? Ideo uxores ducturæ studeo ut beatum Paulum adeant, et leges apud eum de conjugio scriptas perlegant, cognitoque prius quid ille censeat faciendum, si uxor contingat malitiosa aut vino dedita, si maledica aut fatua similive obnoxia vitio, tum demum de nuptiis cogitent. Si enim videris eum tibi permittere in uno quovis tali vitio deprehensam expellere domo, et aliam pro illa introducere, ut extra periculum constitutus bono esto animo. Quod si hoc non sinat, sed jubeat quodcumque præter impudicitiam vitium habentem diligere, obsirna animum, quasi laturus quamlibet ejus nequitiam. Sin hoc grave videtur et intolerabile, omnem curam adhibe ut commodam, æquis moribus præditam, et obsequentem uxorem ducas, certus quod si malam duxeris, alterutrum necessario sequitur, ut aut feras perpetuam molestiam, aut si hoc nolis, ejecta illa reus fias adulterii. « Qui enim ejicit uxorem, inquit, absque » causâ fornicationis, facit eam adulteram: et qui sic » dismissam ducit, committit adulterium¹. » Illic si ante nuptias recte dispexerimus, et leges has cognoverimus, dabimus operam ut ab initio aptam et moribus nostris convenientem ducamus: quo facto non hoc tantum lucrabimur, quod eam nunquam ejiciemus, sed magno etiam affectu eam diligemus, quemadmodum Paulus præcipit. Cum enim dixisset: « Viri uxores diligant²: » non hic con-

¹ Matth. v, 32. — ² Ephes. v, 26.

stitit, sed modum etiam amoris præfinivit¹. | At quem tandem? «Viri diligite, uxores,» Dic quomodo? quem mihi diligendi modum præscribis?] «Sicut et Christus dilexit» Ecclesiam². » Et quomodo, quæso, Christus dilexit? «Ita» ut semetipsum pro ea traderet. » Itaque etiamsi mori pro uxore oporteat, nequaquam tergiversaberis. Nam si dominus servam ita dilexit, ut semet pro ea traderet, multo magis conservam oportet sic diligi. Sed videamus, ne forte pulchritudo sponsæ aut præclara indoles sponsum attraxerit. Ne hoc quidem dicere possumus. Quod enim deformis ac impura fuerit, audi quæ deinceps sequantur. Nam cum dixisset, «Tradidit se ipsum pro ea,» mox subjunxit, «Ut» sanctificaret eam purificatam lavacro aquæ³. » Cum autem dicit «Purificatam,» ostendit impuram ante fuisse et contaminatam, idque non vulgari impuritate, sed longe maxima, ut quæ nidore ac fumo cruoreque cum aliis id genus innumeris sordebat maculis. Attamen non aversatus est ejus deformitatem, sed transformavit in meliorem faciem remissis peccatis pristinis. Hunc et tu imitare; etsi plurimum in te uxor peccaverit, totum ei remitte et condona: si male moratam nactus fueris, refinge eam ad bonitatem ac mansuetudinem, sicut et Christus Ecclesiam. Non solum enim immunditiam ejus abstersit, sed senium quoque abrasit exuto veteri homine, qui totus constabat e vitiis: Quod etiam Paulus subindicat his verbis, «Ut» exhiberet eam sibi ipsi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam⁵. » Non enim pulchram solum reddidit, sed et juvenem, non juxta naturam corporis, sed juxta voluntatis habitudinem. Nec hoc solum admiratione dignum est, quod nactus deformem, mala facie præditam, turpem ac vetulam, non aversatus est talem: sed quod morti se ipsum objiciens refinxit eam in pulchri-

¹ Ephes. v. 26. — ² Hæc quæ uncinis clauduntur, in græco non extant, sed Interpres legit. — ³ Ephes. v. 26. Ibid. — ⁴ Ibid. 17.

tudinem incredibilem : sed quod etiam post hæc sæpe sordidatam animadvertens et maculatam, nec ejicit eam e thalamo, nec abrumpit nexus conjugii : sed mavult eam curare, et remediis corrigere. Quam multi enim, quæso, post acceptam fidem in peccata relapsi sunt : nec tamen eos ob hoc fastidiit : qualis fuit ille qui apud Corinthios stuprum commiserat, cum esset membrum Ecclesiæ : nihilominus non excisum est id membrum, sed sanitati redditum. Quin et Galatarum Ecclesia universa resiliit, et in judaïsmum lapsa est, attamen ne illam quidem repulit, sed curatam Pauli opera ad pristinam reduxit consuetudinem. Quemadmodum et in nostris corporibus si morbus acciderit, non membrum abscindimus, sed morbum pel- limus : sic et cum uxore agendum est. Si quod insit ei vitium, ne ipsam ejicias, sed vitium abigito. Atqui uxor quidem emendari potest, membrum autem mutilum curare sæpe est impossibile; et tamen quamvis sciamus id incurabile, ne sic quidem rescindimus : sed cum alius loripes, alius ex crure laborans claudicet, alius manum aridam et emortuam circumferat, alius oculam lumine orbam, nemo tamen eorum oculum, aut manum, aut crurum pedemque vult amittere : et quamvis sint inutilia, cæterisque membris dedecus afferant, tamen innato quodam affectu ut partem ejusdem corporis ea prosequimur. Annon igitur absurdum fuerit, ubi nulla speratur utilitas aut correctio, tantam adhibere sollicitudinem : ubi vero bona spes superest et facilis mutatio, nullam medicinam facere ? Nam innata vitia nullis cedunt remediis, voluntas autem depravata potest corrigi.

III. Quod si tuam uxorem post adhibita multa remedia neques curabilem, ut quæ obstinate mores suos retineat, ne tum quidem ableganda est : neque enim membrum

incurabile recidimus. Est autem et hæc pars tui corporis : dictum est enim : « Erunt duo in carne una ¹. » Et membrum quidem curasse nullum operæ-pretium fuerit, si ex infirmitate insanabile maneat : contra uxoris vitio si medearis, licet insanabile maneat, magnum tibi propositum est præmium, si eam docueris et institueris. Quantumvis enim frustra sit omnis disciplina et institutio, tolerantia tamen tua mercede divinitus promissa non frustrabitur, quod propter Dei timorem tantum molestiarum sustinueris, et morosam scēminam æquo animo tuleris, et membrum tuum constanter pertuleris. Est enim uxor membrum nostrum necessarium; et hoc potissimum nomine debetur ei benevolentia : quod et Paulus his verbis præcipit : « Sic debent viri suas, diligere uxores sicut propria corpora. » Nemo enim unquam suam carnem odio habuit, sed nutrit et fovet illam, sicut et Christus Ecclesiam, quoniam » membra sumus ejusdem corporis, ex carne ejus et ossibus ejus ². » [Magnum hic subindicavit mysterium, dicens, « Ex carnibus ejus et ossibus ejus ³.] » Sicut enim Eva, inquit, ex latere Adami prodiit; ita et nos e Christi latere. Hoc enim est, « Ex carne ejus et ossibus ejus ⁴ : » sed Evam quidem e latere Adami prognatam scimus omnes, et diserte hoc in Scriptura legitur, quod immiserit in eum soporem, et exempta una e costis ejus ædificaverit mulierem : quod autem Ecclesia e Christi latere orta sit, undenam discere possumus? hoc quoque Scriptura indicat. Postquam enim Christus in crucem sublatus et affixus expiravit, « Accedens unus militum pupugit latus illius, » et exiit inde sanguis et aqua ⁵ : » et ex illa aqua et sanguine tota constat Ecclesia. Testis est ipse dicens : « Nisi

¹ Gen. ii, 24. — ² Ephes. v, 28, et 30. — ³ Hæc, quæ uncinis clauduntur, non sunt in græco, sed ita legit Interpres. — ⁴ Gen. ii, 21. — ⁵ 1 Joan. xix, 34.

» quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire
 » in regnum cœlorum ¹ : » sanguinem autem appellat spiritum. Et nascimur quidem per aquam baptismatis, alimur autem per sanguinem. Vides quomodo simus ex carne ejus, et ex ossibus ejus, dum ex sanguine illo et aqua tum nascimur, tum alimur? et quemadmodum Adamo dormiente mulier est condita, sic Christo mortuo facta est Ecclesia ex ejus latere. Nec ob hæc tantum amanda est uxor, quod membrum nostrum est, et ex nobis originem habuit, sed quia legem etiam super hoc Deus statuit, sic dicens, « Propterea relinquet homo patrem suum » et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in » carne una ². » Nam ideo nobis hanc legem Paulus legit, ut modis omnibus nos ad hunc amorem compelleret. Hic mihi considera sapientiam apostolicam : non enim solis divinis aut solis humanis legibus nos inducit ad amandas conjuges, sed mixtim utrisque : ut sublimes quidem viri ac philosophici magis moveantur cœlestibus, infirmos autem et humiles naturale amoris incitamentum magis moveat. Ideo primum a Christi beneficiis doctrinam hanc incipit sic dicens, « Diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam ³. » Deinde rursus idem agit humanis rationibus : « Sic debent viri suas uxores diligere, ut sua » ipsorum corpora : » deinde rursum ad Christum revertitur : « Quoniam membra sumus ex corpore ejus, et ex » carne ejus, et ex ejus ossibus. » Ac rursum ad humanas rationes redit, « Propterea relinquet homo patrem suum » et matrem, et adhærebit uxori suæ. » Lectaque hac lege : « Mysterium, inquit, hoc magnum est ⁴. » Quomodo magnum est, dic mihi? Quod virgo asservata omni tempore, sponsum nunquam ante visum mox a prima die sic desi-

¹ Joan. iii, 5, — ² Gen. ii, 24. — ³ Ephes. iii, 25; et seqq. — ⁴ Id. v, 32.

derat, et amat tanquam corpus proprium. Rursum vir quam nunquam vidit, nunquam allocutus est, mox a prima die præfert cæteris omnibus et amicis et familiaribus, denique ipsis parentibus. Parentes item, si per aliam causam auferatur eis pecunia, dolenter ferunt, et in jus trahunt eum qui abstulit : homini autem sæpe nunquam ante viso et ignoto etiam, dotem una cum filia luculentam in manus dant. Idque libenter faciunt, neque se damno affici existimant; sed videntes abduci filiam non meminerunt consuetudinis, non dolent, non anguntur, sed gratias agunt insuper, et rem optabilem putant filiam e domo cum multa abduci pecunia. Hæc igitur omnia Paulus considerans, quod parentibus relictis ambo sibi mutuis jungantur nexibus, novumque consortium majorem antiqua consuetudine vim accipiat : animadvertensque non esse hoc humanum negotium, sed divinitus amores tales inseri, ut nuptæ pari et tradentium et accipientium cum lætitia elocentur atque assumantur, « *Mysterium*, inquit, » hoc magnum est. » Et sicut recens natus infantulus aspectu statim parentes agnoscit, priusquam sciat voces edere : ita sane et sponsus ac sponsa, nemine sequestro, nemine hortatore, primo statim aspectu conciliantur invicem. Id cum in Christo etiam animadvertisset, et præsertim in Ecclesia, non sine stupore quodam admiratus est. Quomodo igitur in Christo et Ecclesia idem contigit? Sicut sponsus relicto patre ad sponsam properat, ita et Christus, relicto paterno solio, venit ad sponsam : non nos evocavit ad supera, sed ipse ultro ad nos advenit. Cum autem adventum audis, non migrationem, sed attemperationem intellige : nam etiam cum nobiscum esset, cum Patre erat : « *Quapropter*, inquit, *mysterium hoc est magnum.* » Magnum sane etiam apud homines; sed cum video in Christum quoque et Ecclesiam idem competere,

tum certe miraculo rei reddor attonitus. Quamobrem cum dixisset, «Mysterium hoc magnum est,» subiecit mox : «Ego autem dico in Christo et in Ecclesia.» Itaque cum scias quantum sit in conjugio mysterium, et quanti figura negotii, non temere de hoc delibera, neque ducturus sponsam, pecuniarum accessionem respice. non enim negotiatio, sed vitæ societas conjugium existimandum est.

IV. Multos enim audiivi dicentes : Ille opulentior post nuptias factus est, cum fuisset pauper antea ; nunc ducta uxore divite et ipse agit in deliciis. Quid ais, bone vir ? ex uxore lucrari cupis, et non erubescis ? non præ pudore sub terram te abdis talium lucrorum appetens ? hæccine sunt verba viri ? mulieris unum est officium ut parta custodiat, ut conservet redditus, et curet rem domesticam : nam idcirco eam Deus dedit, ut hac in re et in cæteris nobis sit auxilio. Quoniam enim vita hæc nostra e duobus constat, e rebus privatis et publicis, suam utrique partem Deus attribuit, sæmineo quidem generi curam rei domesticæ, viris autem negotia publica, forensia, judicia senatoria, militaria, cætera denique omnia. Non potest mulier hastam torquere aut jaculari spiculum ; sed colum potest sumere, et telam texere, et cætera negotia domestica obire egregie. Non potest in senatu sententiam dicere ; sed potest de re familiari ferre sententiam, et sæpe melius quam maritus prospexit rebus domesticis. Non potest administrare publica ; sed pulchre potest educare liberos, quæ quidem præcipua est possessio : potest ancillarum malefacta deprehendere, et in officio continere familiam, alias securitates exhibere marito illumque liberare tali sollicitudine, dum ipsa domi curat penum, lanificium, culinam, decorem vestium, cæteraque neque decora maribus, neque facilia, si sibi illa usurpare voluerint. Est enim et hoc divinæ providentiæ, quodisqui in majoribus negotiis est ut ilis, in

minoribus reperitur deterior, ut necessaria sit mulierum opera. Si enim in utrisque vir præcelleret, facile contemneretur genus sæmineum : contra si in præstantioribus major esset usus mulierum, plenæ essent insolentia. Quamobrem non commisit uni utraque, ne alterius generis deterior fieret conditio ut supervacanei : nec tamen ex æquo distribuit officia, ne inter æquatos honore oriretur de principatu contentio, uxoribus non dignantibus viris prærogativa cedere : sed quo et concordiae et decoro prospiceret, ita ordine suas cuique sexui functiones distribuit, ut utilior ac magis necessaria pars viro obtingeret, minor autem et inferior sæminæ; et ille quidem propter præcipuum sui usum fieret honorabilis, hæc vero propter viliora ministeria contra conjugem non insurgeret. Hæc igitur omnes cum sciamus, unum tantum quæramus, nempe virtutem animi, et morum egregiam indolem, ut pace fruamur, et oblectemur concordia perpetuaque benevolentia. Qui enim divitem duxit uxorem, dominam magis sibi quæsit, quam conjugem. Cum enim et absque hoc mulieres ingenio superbo sint honorisque cupido, si opes quoque accesserint, quomodo erunt maritis tolerabiles? Qui autem æqualem duxit, aut opibus sibi imparem, is adjutricem duxit et sociam, et omnia bona suis induxit ædibus. Ipsa enim paupertatis necessitas ei persuadet, ut maritum colat modis omnibus, cedens illi et obsequens per omnia : sicque contentionis, rixæ, insolentiæ, contumeliarum materia tollitur : pacis autem, concordiae, dilectionis consensusque accedit vinculum. Pax igitur et jucunda consuetudo quærenda est, non pecunia. In hoc factum est conjugium, non ut rixis plena sit domus et bello, non ut lites adsint et contentio, non ut mutuis laboremus dissidiis, et sic vivamus ut vitæ tædeat : sed ut fruamur adjutorio, et portum habeamus, refugium atque

solatium; quo levius feramus incommoda, utque jucundis uxoris recreemur colloquiis. Quot divites ductis opulentis uxoribus, re aucta exciderunt a voluptate concordiae, ne mensa quidem vacante a quotidianis pugnis et contentionibus? quot pauperes ductis etiam pauperioribus vivunt in pace, et admodum læti solem hunc aspiciunt; divites contra omnibus affluentes deliciis, propter uxores vitam exosam habent, et mortem votis expetunt? adeo nulla est pecuniarum utilitas, nisi in bonam animam inciderint. Et quid opus est de pace loqui et concordia, quando ditio-rem duxisse nonnunquam ad pecunias parandas fuit obstaculum? Fit enim interdum ut qui totam substantiam in accessione dotis uxoriæ contribuit, paulo post ob immaturum conjugis obitum totam dotem numerare cogatur affinibus: et quemadmodum naufragi enatant nudo corpore, ita et hic post tot contentiones, rixas, lites et injurias ægre tueatur libertatem corporis. Et sicut insatiabiles negotiatores repleta navi innumeris sarcinis, et congestis pluribus quam perferri possint oneribus, merso navigio perdunt omnia: ita et qui prægraves opibus sequuntur nuptias, dum majorem per conjugium adipisci se putant substantiam, amittunt et eam, quæ prius ipsis fuerat. Sicut enim illic unius fluctus impetu navis opprimitur: sic et hic immatura mors conjugis superveniens, cum uxore etiam rem omnem eripit.

V. Hæc igitur omnia cogitantes, non pecunias spectemus, sed probitatem, honestatem, et prudentiam. Mulier enim cordata, probata, modesta, sit licet pauper, paupertatem commodius feret quam divitias: sicut contra morosa, contentiosa, et intemperans, etiamsi ingentes thesauros in ædibus inveniat, quavis procella citius eos dissipat, maritumque et paupertate et innumeris involvit calamitatibus. Non igitur divitias quæramus, sed quæ præsentibus facultates dispenset commode. Ante omnia discite quænam

fuerit causa conjugii, et quamobrem in communem vitam introductum sit, nec quidquam requiras amplius. Quæ igitur fuit causa conjugii, et cur illud datum est divinitus? Audi Paulum dicentem: «Ad vitandas autem scortationes» quisque suam uxorem habeat¹. » Non dixit: Ut evitetur paupertas, et parentur divitiæ, sed quid? Ut scortationem evitemus, ut moderemur concupiscentiam, ut vivamus sobrie, ut Deo placeamus contenti uxore propria: hoc nobis affert conjugium, hic ejus fructus, hoc inde lucrum est. Cave igitur omissis potioribus secleris quæ minoris sunt pretii: mens enim sobria longe præstat divitiis. Hoc enim unum in conjugio spectandum est maxime, ut peccatum effugiamus, ut immunes simus a scortationibus: In hoc quærendæ sunt nuptiæ, ut ad vitam pudice degendam nos adjuvent. Quod ita demum futurum est, si talis sponsa contigerit, quæ ad pietatem, ad temperantiam et probitatem nos magnam redigat. Corporis enim pulchritudo nisi conjunctam habeat virtutem animi, poterit quidem maritum usque ad decem aut viginti, trigintave dies capere, sed eandem vim non obtinebit ulterius, quod incentivum illud amoris vaneat detecta malitia. At quæ animi pollet pulchritudine, quo magis temporis processu generositatem suam approbant, tanto acriori flamma urunt maritorum pectora. Hoc pacto ubi fervida et germana innascitur benevolentia, omne stupri genus exulat, et sic amanti uxorem ne in mentem quidem venit voluptas nisi legitima, immanenti amoribus propriis, et per pudicitiam captanti favorem cœlestis Numinis, cujus auspiciis et benevolentia inter conjuges sit perpetua, et ejus ope administretur res domestica. Sic uxores sibi quærebant prisce illi virtute nobiles, præclaram animi indolem in eis spectantes, non pecuniarum copiam, quod ita esse ut dixi uno

¹ 1 Cor. vii, 2.

exemplo indicabitur. « Abrahamus jam senior provec-tæque
 » ætatis dixit servo majori domus suæ, qui præerat ejus
 » omnibus facultatibus: Pone manum tuam subter femur
 » meum, ut adjurem te per Dominum Deum cœli et terræ,
 » ut non accipias uxorem filio meo Isaac de filiabus Cha-
 » nanæorum, inter quos habito, sed ad terram meam ubi
 » natus sum, et ad cognationem meam proficiscaris, et
 » inde uxorem filio meo capias¹. » Vides-ne Justi hujus vir-
 tutem, quanta cura nuptiis prospexerit? non enim adhi-
 buit perductrices mulierculas, ut nunc sit, neque pronubas
 aut anus garrulas, sed famulo suo commisit hoc negotium:
 quod ipsum magnum pietatis Patriarchæ argumentum est,
 quod tam bene instituit famulum, ut dignus fieret, cui
 crederetur tale ministerium. Deinde mulierem quærit non
 formosam aut divitem, sed generosis moribus præditam:
 et hac de causa hominem jubet tam longinquam peregri-
 nationem suscipere. Nunc contemplare et famuli mentem
 egregiam: non enim dixit: Quid hoc rei est? tot sunt
 propinquæ gentes, tot in eis filiæ nobilium et illustrium,
 simulque prædivitum; et tu me mittis in terram tam longe
 dissitam, ad ignotos homines: quem illic compellabo?
 quis me agnoscet? quid si insidias mihi struant? quid si
 conentur decipere? nihil enim hospite magis injuriis ex-
 positum. Nihil tale dixit: sed missis talibus cogitationibus,
 quod maxime suspectum esse poterat, suspicatus est, sine
 contradictione obediens, necessaria tamen interrogatione
 declarans suam prudentiam. Quid igitur est quod interro-
 gavit dominum? « Si noluerit, inquit, mulier venire me-
 » cum, numquid reducere debeo filium tuum ad regionem
 » ex qua egressus es?» respondit Abrahamus: « Cave ne-
 » quando reducas filium meum illuc. Dominus Deus cœli
 » et terræ, qui tulit me de domo patris mei, et de terra

¹ Gen. xiv, 1-4.

» *nativitatis meæ*, qui locutus est mihi et juravit, dicens :
 » *Tibi dabo terram hanc et semini tuo, ipse mittet Angelum*
 » *suum coram te, qui iter tuum prosperum faciet*¹. » Vides-
 ne viri fidem? non advocavit amicos, aut cognatos, non
 alium quemquam, sed Deum adjunxit ei sequestrum et
 comitem : et quo magis animum adderet famulo, non sim-
 pliciter dixit : « *Domine Deus cœli et terræ*, » sed subjun-
 xit, « *Qui sumpsit me e domo patris mei*. » Recordare,
 inquit, quomodo tantam peregrinationem suscepimus,
 quomodo relicto solo patrio, majorem apud externos felici-
 tatem invenimus : quomodo quæ impossibilia videbantur,
 facta sunt possibilia. Nec hoc solum in mentem ei revocans
 dixit : « *Qui sumpsit me e domo patris mei*, » sed etiam quod
 debitorem Deum habeat. « *Obligavit se nobis*, inquit, ipse
 » *pollicitus est terram hanc mihi se daturum, et meo se-*
 » *mini*. » Quapropter etiamsi nos indigni simus, certe ne
 promissio fiat irrita, nobis aderit, et cuncta quæ destina-
 vimus reddet facilia, et ad effectum qualem optamus, per-
 ducet. His dictis misit famulum. Ille ubi pervenit illuc,
 non adiit ullum ex civibus, non allocutus est homines,
 non compeliavit mulieres : sed vide quam bona fide, quem
 acceperat sequestrum, retinuit, præter eum appellavit ne-
 minem; et stans oravit, et ait : « *Domine Deus domini mei*
 » *Abrahami, sis mihi hodie præsens ac propitius*², » nec
 dixit : *Domine Deus meus*, sed quid? « *Domine Deus do-*
 » *mini mei Abrahami*. » Etiamsi ego abjectus sim, inquit,
 et humilis, certe herum meum pro me allego, non enim
 mihi, sed illi ministraturus huc veni : Illius igitur virtutis
 respectu conatus meos adjuva.

VI. Deinde ne putes eum tanquam debitum repetere;
 audi quæ sequuntur : « *Et fac misericordiam cum domino*
 » *meo Abraham*³. » Etiamsi plurima extarent, inquit, nostra

¹ Gen. xxiv, 5-7. — ² Ibid. 12. — ³ Ibid.

merita, rogamus tamen ut tua nos serves gratia, totum ut beneficium acceptum ferentes, non ut debitum : et quid tibi postulas? « Ecce ego sto, inquit, prope fontem aquæ, » et filiæ habitatorum civitatis egredientur ad hauriendam » aquam. Igitur puella cui dixero : Præbe hydriam tuam » ut bibam, et illa responderit : Bibe, quin et camelis tuis » dabo potum; ipsa est quam præparasti servo tuo Isaac, » et per hoc cognoscam, quod feceris misericordiam cum » hero meo Abraham¹. » Vide sapientiam famuli, quale signum ponat. Non dixit : Si quam videro mulis carpentove invehì, eunachorumque agmen post se trahere, et numerosum famulitium, puellam ætate ac forma florida, eam præparasti tuo famulo. Sed quid? « Cui dixero : Præbe hydriam tuam ut bibam. » Quid agis, bone vir? adeo-ne vilem hero tuo quæris conjugem aquatum missam, et quæ te alloqui potest? Etiam, inquit : Missus enim sum non pecuniosam aut nobilem, sed moribus ingenuis præditam quærere. Multæ sæpe ex istis, quæ aquatum mittuntur, in solidum virtutem possident : aliæ contra in magnificis desidentes ædibus, ignavissimæ sunt et deterrimæ. Et quis scis hanc esse virtute præditam? e signo, inquit, quod dixi : Et quale hoc virtutis signum est? Indubitatum et maximum. Est enim hospitalitatis signum certissimum. Sic igitur, etsi non eisdem verbis, loquitur : Illam quæro virginem, quæ tam hospitalis est, ut nullum, quantum potest, recuset ministerium, idque non temere quærit, sed quia in eis fuerat educatus ædibus, in quibus maxime colebatur hospitalitas : ante omnia mores quærit herorum suorum moribus consimiles, ducturus sponsam in ædes patentes hospitibus. Sic ergo cogitabat : ne qua rixa oria-
tur inter ipsam et conjugem, dum maritus sua benigne communicat, in hoc a patre non degener, et hospites ultro

¹ Gen. xxiv, 13, 14.

invitans; hæc contra præ nimia parcimonia id vetat, et non sustinet, ut sit in plerisque domibus; jam nunc experiri volo quam hospitalis sit: quandoquidem hospitalitati omnem nostram felicitatem debemus. Per hanc sponsum ipsum herus consecutus est, per hanc pater factus est, vitulum mactavit, et accepit filiolum, farinam fermentavit, et quanta stellarum est, tantam multitudinem nepotum ei Deus est pollicitus. Quando igitur hinc omnia bona influxerunt in nostram familiam, hanc virtutem requiro ante omnia. Non hoc enim consideremus, quod homo aquam postulaverit, sed quod admodum hospitalis sit animi, non solum dare quod petitur, sed ultro offerre amplius. Et accidit, inquit, ut priusquam is finem loquendi faceret, prodiret Rebecca ex oppido. Prophetarum illud hic impletum est: «Adhuc loquente te dicam: Ecce adsum¹.» Tales sunt bonorum preces, ante finem earum sentiunt annuisse Deum propitium. Ergo tu quoque uxorem ducturus non confugas ad homines, aut ad mulieres quæstum facientes ex alienis infortuniis, et nihil aliud quærentes quam ut ipsæ operæ mercedem capiant: sed ad Deum confugito. Non gravabitur esse tuus pronubus, ipsius est promissio: «Quærite regnum cælorum, et hæc omnia adjicientur vobis².» Ne dicas: Quomodo Deum videre possum? qui possum habere cum eo colloquium, et interrogare cominus? infidelis hæc verba sunt animæ. Potest enim Deus et absque voce quidquid vult e vestigio conficere: quod hic quoque factum est. Nam et iste nec vocem ullam audivit, nec visionem vidit, sed ad fontem stans ac precatus, confestim voti compos factus est. «Accidit, inquit, ut priusquam finem loquendi faceret, Rebecca prodiret gestans aequalem in humeris, filia Bathuelis e Melcha progeniti, virgo valde formosa, virgo et viro

¹ Isai. LVIII, 9. — ² Matth. vi, 33.

» incognita¹. » Quid mihi narras pulchritudinem corporis? ut discas insignem ejus pudicitiam, ut discas animi pulchritudinem. Suspicienda namque res est ipsa pudicitia, sed magis etiam si conjuncta sit cum egregia specie. Hinc est quod et de Joseph nobis narraturus², ejusque temperantia, præfatus est de illius eximia pulchritudine corporis, dicens formosum fuisse, aspectuque gratum et in ipso flore pulchritudinis, atque ita demum subjunxit de juvenis temperantia, docens quod formæ decore non sit usus ad lasciviam. Haudquaquam enim pulchritudo scortationis causa semper est, sicut nec deformitas continentiae. Multæ enim illustres insigni specie corporis, illustriores factæ sunt per pudicitiam: aliæ facie turpes turpiorem animam stupris sordidaverunt innumeris, utrobique causa est propositum animi, non natura corporis.

VII. Nec temere eam bis appellat virginem. Cum enim jam dixisset, « Virgo erat, » subjunxit: « Virgo erat et » viro incognita. » Quoniam enim multæ virgines corpus incorruptum servantes, animam habent plenam intemperantia, fucisque turbam amatorum attrahunt, et inescantes oculos juvenum in insidias eos trahunt, atque ad barathra pelliciunt, ostendens Moses quod hæc non talis, sed tam animo quam corpore virgo fuerit, dixit, « Virgo erat, et » viro incognita. » Tametsi multas habebat occasiones, per quas a viris cognosceretur: Primum corporis pulchritudinem, deinde modum ministerii, quo perfungi est solita. Si enim in thalamo desedisset perpetuo, sicut nostri temporis virgines, nec forum adiisset, nec exisset paternam domum, nulla esset laus, si diceretur viro incognita. Cum autem videas eam forum petere, quotidieque cogi aquatum ire semel, bis aut sæpius, atque ita manere viro incognitam, ea vero laus est non minima. Cum enim nonnunquam

¹ Gen. xxiv, 15, 16. — ² Id. xxxix, 6.

accidat, ut raro forum petens virgo, nec formosa, et comitata ancillis aliquot, amittat morum puritatem in ejusmodi evagationibus: hæc quæ quotidie sola prodit e paternis ædibus, idque non in forum tantum, sed aqutum ad fontem, quo et alios multos convenire est necesse, an non magna admiratione digna est? quippe cujus probitati, neque crebri e domo exitus neque egregia vultus forma, neque frequentes juvenum occursus, neque aliud quidquam, detrimentum ullum afferat, dum tam animo quam corpore servat puditiam diligentius, quam quæ nunquam e gynæceo se proferunt, plane talis qualem Paulus requirit dicens, « Ut sit sancta corpore et spiritu¹? » Cum igitur ad fontem descendisset, jamque repleta hydria revertetur, occurrens ei servus ait: « Præbe mihi paucillum potus » de tua hydria. Quæ respondit, Bibe, domine; celeriterque » deposuit hydriam super ulnam suam, et præbuit ei donec desineret bibere. Moxque ait: Etiam camelis tuis » hauriam, donec omnes bibant. Festinansque effusa aqua » in alveum unde potum sumerent, accurrit ad puteum, ut » hauriret aquam camelis omnibus². » Magna hospitalitas fœminæ, magna modestia, ut ex ipsiustam dictis quam factis est conspicuum. Vides-ne quomodo nec modestiæ hospitalitas obfuit, nec hospitalitati modestia? Quod enim non prior occurrit, nec appellavit virum, hoc fuit modestiæ: rursum quod ad postulata non renuit, neque negavit se facturam, hoc magnæ hospitalitatis ac humanitatis fuit officium. Ut enim impudenter fecisset si prior occurrisset, et ultro appellasset hominem; ita inhumanum erat et barbarum, si rogantis verba repulisset. Nunc vero neutrum fecit: nec modestiæ studio hospitalitati defuit, nec hospitalitatis cura laudem verecundiæ sibi minuit, sed utramque virtutem integram obtinuit, declarando suam modes-

¹ 1 Cor. vii, 54. — ² Gen. xxiv, 17-20.

tiam, dum rogari expectat; miram vero hospitalem, dum rogata sine mora obsequitur. Etenim summæ hospitalitatis fuit, non modo quæ postulavit dedisse; sed etiam plusquam ille petiit exhibuisse. Nec refert quod aqua erat quæ offerebatur: tum enim hanc solam habuit. Hospitales autem non ex sumptu censendi sunt, sed ex facultatibus; quando Deus eum etiam laudat, qui dedit frigidæ poculum; et eam, quæ duos aureos minutos obtulit, ait contulisse plus omnibus, quia totum quod habuit conjecerat. Sic et ista his bonum illum virum excepit xeniis, quæ sola tum ad manum aderant: nec temere additum est, quod festinans cucurrit, et similia, sed ut intelligas eam alacriter fecisse omnia, non ægre ac gravatim, nec invitam et coactæ similem. Et ne id parvum putes, sæpe aliquem prætereuntem rogavimus, ut paulisper gradum sisteret, summisque sua face nostram accenderet, aut a bajulante aquam petimus ut modicum inde bibere liceret: nec id facere sustinuit, sed tulit graviter: hæc autem non modo summisit ei hydriam, sed camelis etiam omnibus aquam hausit affatim, labori non parcens, et suo corpore hospitalitati comiter subserviens. Non enim factum hoc solum, verumetiam ala critas adjuncta virtutem puellæ indicat, quæ hominem ignotum et tum primum visum vocat dominum. Et sicut Abrahamus ipsius socer prætereuntes non interrogat, quinam sint et cujates, quove iter et unde faciant, sed simpliciter hospitalitati dat operam: ita et hæc non sciscitatur, quis es et unde? qua de causa venis? sed hospitalitatis opes congregans, non est curiosa cæterorum. Etenim gemmarii et nummularii hoc unum curant, ut lucrum capiant ex iis cum quibus negotiantur, parum solliciti quales tandem illi sint; sic hæc solum id quærit ut hospitalitatis fructum capiat, utque solidam ejus mercedem percipiat. Bene sciebat hospitem maxime verecun-

dum esse, ideoque magnam ei comitatem exhibendam esse et modestiam non curiosam: quod si de rebus ejus percontemur immodice, tergiversari eum et gravatim accedere. Quapropter neque hæc se ita gerit erga illum, neque ejus socer Abraham erga hospites, ne sic venationem suam absterreat: sed curatis prætereuntium corporibus et obsecutus suo animo, sic eos dimittit.

VIII. Hoc pacto etiam Angelos aliquando excepit, circa quos si fuisset curiosior, non parum decessisset mercedi ejus debitæ: admiramur enim cum non quod exceperit Angelos, sed quod nesciens esse Angelos, exceperit. Nec enim mirandum si prudens ac sciens tractasset eos comiter, quorum dignitas quantumvis immane pectus ac saxeum ad humanitatem benignitatemque posset cogere: sed hoc meretur admirationem, quod viatores vulgares ratus, tantum honoris eis habuit. Talis erat hæc quoque; nesciebat hominem quisnam esset, aut curnam venisset, neque quod conciliaturus esset ipsius nuptias, sed viatorem unum aliquem putabat et hospitem. Idcirco uberior ei hospitalitatis merces contingit, quod modis omnibus ignotum tanta prosecuta sit benevolentia, servata interim et modestia. Neque enim effrena temeritate, neque vim afferens aut stomachabunda hoc faciebat, sed cum decore ita ut par erat. Hoc enim ipsum Moses subindicat his verbis: « Ille autem » contemplantur eam tacitus, scire volens utrum prosperum iter suum fecisset Dominus. » Quid est, « Contem- » platur eam? » Et habitum, et incessum, et aspectum, et verba, omnia denique diligenter examinabat, ex corporis gestibus habitudinem animi colligens. Nec his contentus, alterum experimentum adhibet. Accepto enim ab ea potu non desistit, sed rogare pergit: « Cujus es filia in- » dica mihi: est-ne in domo patris tui locus quo possim

¹ Gen. xxiv, 21.

»divertere¹?» Quid illa ad hæc? patienter ac mansuete suum patrem indicat. Non dixit indignabunda: Tu vero quis es tam curiosus percontator etiam de nostris ædibus; sed quid? «Filia sum Bathuelis filii Melchæ, quem Nachori »peperit. Palearum quoque et fœni apud nos est copia, et »locus ad divertendum:» sicut ante aquam peteti plusquam posceret obtulit: nam cum ille potum sibi soli petiisset, etiam camelis se præbituram est pollicita, et utrique præbuit: sic etiam hic requirenti tantummodo diversorium, insuper de paleis ac fœno prospicit, deque aliis multis, alliciens cum his omnibus, et domum pertrahens, ut hospitalitatis fructum et mercedem capiat. Hæc autem non obiter, neque negligenter audiamus, sed nosmetipsos considerantes, ad hoc exemplum conferamus: sic enim intelligemus virtutem hujus fœminæ. Sæpenumero notos aliquos et necessarios excipientes ægre ferimus, et gravamur, si unum aut alterum diem commorati fuerint. Hæc autem ignotum et hospitem magna alacritate domum pertraxit, præsertim cum non ipsi soli, sed tot camelis etiam offerret curam et ministerium. Postquam autem introgressus est hospitium, jam magis considera servi prudentiam; apposita enim mensa, inquit, «Non prius cibum capiam »quam loquar verba mea².» Vide quam vigilans fuerit et sobrius? Deinde postquam permissum est ei dicere, videamus quomodo illos alloquitur. Num ista verba ad eos dixit herum se habere illustrem et splendidum, honoratum ab omnibus, virum magnæ auctoritatis apud civis regionis, in qua tum degeret? Tametsi poterat, si voluisset, hæc vere dicere; etenim tanquam rex colebatur ab ejus nationis hominibus. Attamen nihil horum dixit, sed omis- sis istis, quæ apud homines sunt in pretio, a divino eum favore commendat his verbis: «Ego Abrahæ servus. Do-

¹ Gen. xxiv, 25. — ² Ibid. 33.

» minus benedixit domino meo valde, exaltatusque est, et
 » dedit ei oves et boves, argentum et aurum¹. » Divitias
 ejus memorat, non ut opulentum, sed ut pium esse os-
 tendat, hoc nomine laudans quod a Deo hæc acceperit,
 non quod tantarum rerum sit dominus. Deinde loquitur
 de sponso: « Et peperit Sara uxor domini mei filium do-
 » mino meo jam seni². » Hic et partus modum subindicat,
 docens quod et partus ei divina providentia concessus sit,
 non naturæ ordine. Ergo tu quoque sive sponsum, sive
 sponsam quæras, hoc inquire ante omnia, an pius et Deo
 charus sit. Si enim hæc adsint, consequenter et alia: sin
 autem desint, etiam si res familiaris abunde suppetat, nihil
 proderit. Deinde ne audiat ab eis, cur igitur nullam indige-
 nam in uxorem accipit? « Adjuravit me, inquit, dominus
 » meus dicens: Non accipies uxorem filio meo ex filiabus
 » Chananæorum, sed ad domum patris mei proficisce-
 » ris, et de tribu mea accipies uxorem filio meo³. » Sed ne
 totam historiam in medium afferentes molesti videamur,
 ad finem transeamus. Cum enim retulisset, quomodo ad
 fontem astiterit, quid a puella petierit, quomodo illa plus,
 quam petatum esset, dederit, quomodo Deus mediator fue-
 rit, cumque omnia diligenter nuntiasset, sermonis finem
 fecit. His omnibus auditis illi non amplius dubitaverunt,
 neque neglexerunt rem, sed quasi divinitus instincti sine
 mora ei promiserunt filiam. Respondentesque Laban et
 Bathuel dixerunt: « Mandatum hoc egressum est a Deo:
 » Ideo non possumus tuæ postulationi contradicere. En
 » Rebecca, tolle eam et propera, et sit uxor domini tui,
 » sicut locutus est Dominus⁴. » Quis non obstupesceret?
 quis non admiraretur, quanta impedimenta brevi temporis
 momento sublata sint? Etenim vel quod hospes erat, vel
 quod servus, vel quod ignotus, vel quod longum esset iti-

¹ Gen. xxiv, 55. — ² Ibid. 56. — ³ Ibid. 37. — ⁴ Ibid. 50.

neris intervallum, vel quod nec socer, nec sponsus, neque alius ex eorum necessariis notus erat, horum unumquodque per se satis erat impedimenti, quominus hoc connubium succederet: attamen hæc universa facilia sunt reddita, et haud secus quam si notus esset, habitaretque prope, et totam ætatem cum eis versatus fuisset, commiserunt sponsam ejus fidei, hac de causa, quod auspice Deo res agebatur: sicut enim si quid eo parum favente aggrediamur, etiamsi omnia sint plana et facilia, voragines et salebras et innumeras frustrationes obiter offendimus: sic eodem præsentem et adjuvante, licet omnia quæ habemus præ manibus, sint impeditissima, plana fiunt et facilia. Nihil igitur vel faciamus, vel dicamus, nisi invocato Numine, ut res quas tractamus dirigat, ut ille fecit.

IX. Nunc videamus postquam eam accepit, quo pacto adornet nuptias. Num cymbala, fistulas, choreas, tympana, tibiae secum traxit, reliquasque apparatus species? Nihil horum, sed illa sola assumpta abiit, deducente et comitante Angelo, quem herus dum famulum e domo dimitteret, una mitti a Deo supplex impetraverat. Atque ita ducebatur sponsa nullis tibiis et citharis occinentibus, sed innumeris a Deo caput ornata benedictionibus, vice coronæ pretiosioris quovis diademate: ducebatur autem non auratis amicta vestibus, sed ornata modestia, pietate, hospitalitate, cæterisque virtutibus omnibus: ducebatur non in carpento camerato, aut apparatu aliquo simili, sed camelo insidens. Nam præter virtutes animi, etiam corpora virginum olim optima fuerunt habitudine. Non enim sic educabantur a matribus ut sit hodie, crebra inter unguenta et balnea, fucum et pigmenta, in mollibus indumentis, aliisque corruptelarum modis innumeris, quibus fiant plusquam decet molliculæ: sed modis omnibus dura erat earum educatio. Quamobrem et corporis na-

tiva florebant pulchritudine, nullis adjunctæ externis lenociniis, et valetudine æque felici ac forma fruebantur, nulla infestante ægritudine, ablegataque omni mollitie. Labores enim et opera, quibus exercebantur, varia, languorem omnem pellebant, robur autem et sanitatem tutam eis conciliabant, reddebantque tanto magis maritis gratas et amabiles : sic enim non solum corpora, sed et animi in melius proficiebant. Vecta igitur camelo postquam ad destinatam regionem pervenit, sublatis procul oculis vidit Isaacum, moxque a camelo desiliit. Vides robur? vides bonam habitudinem? a camelo desiliit. Tantum illi virinum una cum modestia supererat. Et ait ad servum : « Quis est » ille homo qui progressus est in campum? Respondit servus : Ipse est dominus meus; tum illa æstivo palliolo sumpto se obnupsit¹. » Observa omnia testari ejus modestiam, quam prudens erat ac verecunda. « Et accepit » eam uxorem Isaac, dilexitque in tantum ut leniret dolorem, qui illi ex morte Saræ matris acciderat². » Hæc non temere dicuntur, quod dilexerit eam, quodque pro solamine luctus habuerit, sed ut discas, quibus rebus illa maritum in amorem sui pellexerit, quas domo secum attulerat. Quis enim talem non adamaret, tam modestam, tam honestam, tam hospitalem, humanam et amabilem, fortem animo et validam corpore? Hæc dixi, ut non audiat tantum, aut auditis applaudatis, sed ut etiam æmulemini : et patres quidem providentiam Patriarchæ imitamini, qua usus est in paranda uxore simplici, non pecunias quærens, non splendorem generis, non pulchritudinem corporis, non aliud quidquam præter generositatem animi : vos autem, matres, date operam, ut ad hunc modum educetis vestras filias. Porro sponsi qui eas ducturi sunt, ducant cum honestate simili, exterminantes

¹ Gen. xxiv, 65. — ² Ibid. 67.

risum, choreas, turpiloquium, fistulas, tibias, diabolicum illum apparatusum et reliqua hujusmodi, semperque invocantes Deum, ut mediator adsit actionum nostrarum omnium. Si enim res nostras hoc pacto disposuerimus, nullum divortium erit, nulla adulterii suspicio, aut occasio zelotypiæ, non rixa, non contentio, sed multa fruemur pace, multaque concordia, a quibus non aberunt virtutes cæteræ. Sicut enim uxore a marito dissidente nihil sani est in ædibus, etiamsi alioquin res eorum secundo ferantur flatu: ita dum pax constabit et concordia, nihil erit insuave, etiamsi quotidie tempestates accendant plurimæ. Si hoc modo conciliabuntur nuptiæ, perfacile poterimus ad virtutem educare liberos. Ubi enim mater tam honesta fuerit ac sobria, omnique virtute prædita, profecto maritum desiderio sui capiet ac devinciet; atque ita habebit eum alacrem adiutorem in curandis, atque instituendis communibus liberis: simulque Deum ad prospiciendum eis attrahet, quo aspirante tam honestæ administrationi domesticæ, et exercente puerorum animos, omnia posthac jucunda erunt et felicia rebus tam bene compositis, et iis qui præsunt, sic affectis: poteritque unusquisque una cum sua domo, videlicet uxore, liberis ac famulis, et præsentem vitam secure peragere, et ad cælorum regnum pervenire: quæ nobis omnibus per gratiam, benignitatem, et misericordiam suam concedat Dominus noster Jesus Christus, cum quo Patri, simulque Spiritui vivifico et sancto gloria, imperium, et honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

LIBER.

De non iterando conjugio. — Ad viduam juniorem.

I. Mulieres, quæ virorum consuetudinem, partus dolores, et cætera omnia, quæ secum trahens matrimonium in hominum domos ingreditur, nunquam usu cognoverunt, ad viros animum appellere, nihil sane mirandum est. Nam et bellum, rem adeo laboriosam, inexpertis dulce esse in proverbio est. At sexcentis malis affectas, quibusque dura ipsa rerum conditio persuasit, eas quidem, quæ solutæ a rebus hujus mundi vitam agerent beatas prædicare, se ipsas autem, et pronubas, et diem, quo in matrimonium sunt collocatæ, millies execrari, eas ipsas post tantum fastidii rursus earundem rerum desiderio capi, hoc est, quod me propemodum obstupescit, ac dubitare cogit, et quærere; ecquid causæ sit, quamobrem quas res antea, cum in iis versarentur, fugiendas existimabant, has nunc, cum ab iis liberæ sunt, tanquam expetendas persequantur. Ac multa quidem animo versans, vix tandem, ut puto, ad ipsam rei causam indagando perveni. Atque ea quidem non una est, aut altera, sed plane multæ. Partim enim ob temporis longinquitatem priorum oblitæ, et ea tantum, quæ in manibus sunt, recolentes, veniunt quidem ad matrimonium, quasi ad id, quod omnia viduitatis incommoda depellat: sed alia quædam ibi longe graviora invenientes, rursus easdem, quas antea, voces emittunt. Partim vero mundanis rebus rursus inhiantes, gloriamque præsentis vitæ admirantes et viduitatem rem

dedecoris plenam putantes, hujus inanis gloriæ et tumoris causa easdem appetunt matrimonii miserias. Nec vero desunt, quæ non hujusmodi causis adductæ; sed soli intemperantiæ cedentes, rursus ad priorem vitæ rationem redeunt, ac veram causam occultare iis, quas diximus, prætexendis conantur. Atque istas accusare, atqui hujusmodi matrimonii nomine condemnare neque ipse ausim, neque alteri, ut audeat, auctor sim, quandoquidem aliter visum est beato Paulo, vel potius Spiritui ipsi sancto. Nam cum dixisset, « Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, libera est, » cui velit, nubat, tantum in Domino ¹, » atque ita viduæ potestatem fecisset rursus, si velit, nubendi, addidissetque; « Beatior autem est, si sic permanserit, » ne quis putaret humanum esse præceptum: hæc adjunxit. « Puto » autem quod et ego Spiritum Dei habeam, » plane ostendens Spiritu dictante ista sibi esse conscripta. Ne quis igitur, quæ modo dicturus sum, in eam partem accipiat, quasi eas, quæ matrimonio se jungunt, reprehendam, ac criminer. Summæ enim arrogantiae, ac furoris fuerit, quas non castigavit Beatus ille, sed quibus pepercit, has contra a nobis acerbe condemnari, idque cum sexcentis nos criminibus premamur. Etenim qui vel a judicando abstinere, ne eadem mensura in nos judicium exerceatur, atque in aliorum peccata minime vehementes esse judices jubemur, sed lenes et ad veniam dandam faciles, si rem, quæ extra culpam sit, criminemur et condemnemus, quomodo non omnem nobis veniam præcidemus ex nostro in proximum facto in eam sententiam inducentes judicem, ut in nos vicissim se præbeat durior? Non igitur ut illas accusem, ac pungam, huc oratione delatus sum. Quod enim in Domino fieri potest, in id cadere crimen nullo modo

¹ Cor. vii, 39.

potest. « Tantum, inquit, in Domino. » Verum quemadmodum cum de virginitate verba facimus, non ut de matrimonio dignitate detrahamus, illam laudibus extollimus; ita cum de viduitate disputamus, non quidem ceu secundas nuptias in earum rerum numero, quibus interdictum sit, collocemus, mulieres, ut semel nupsisse contentæ sint, cohortamur: sed fatemur quidem secundis etiam legem non violari, verumtamen unas iteratis longe præstare non dubitamus. Itaque in hac comparatione, cum unum alteri præstare dicimus, nemo hoc ipsum, quod inferiorem locum tenere dicimus, vitium putet. Non enim illa inter se ideo conferimus, ut ipsorum alterum in maiorum ordinem rejiciatur: sed concedentes id legi consentaneum esse, nostroque arbitrio permissum, alterum tamen præ hoc longe pluris facimus, magisque suspicimus. Quid ita? quoniam multum interest eandem mulierem unius viri esse uxorem, ac duorum. Nam cui prior satis est, plane ostendit, neque ad illum ipsum se adiuncturam fuisse, si rem usu ipso probe novisset. Quæ autem alterum sponsuum in prioris cubile inducit, magnum egregiæ erga mundum amicitiae, atque erga res terrenas propensionis inducium præbet. Atque illa quidem nec dum viveret vir, erga alium commota animo est: hæc vero, etsi illo vivente ab aliis se pudicam servarit, attamen multos alios magis, quam illum suspexit.

II. Sed ne ex hoc facto conjecturam de præterita vita faciamus, rem ipsam expendamus. Etenim ut virginitas matrimonio melior est, ita hoc matrimonio illud. Vidua enim de principio tantum virginitati concessit, ad extremum vero ipsi rursus æquatur, et conjungitur. Hoc vero matrimonium utraque ex parte a virginitate abest. Huc accedit, eam quæ facile fert viduitatem, a viro quoque dum vivit, sæpe se continere: eam vero, quæ rem maxime mo-

lestam putat, ita animum instituisse, ut non cum duobus solum tribusve, sed etiam multo pluribus, si ita sors ferat, sibi res habenda sit, ac vix extrema ætate abstineat. Quemadmodum igitur matrimonium illud magnæ honestatis, ac temperantiæ specimen est: ita hoc minime quidem dixerim lasciviæ, absit, sed certe animi infirmioris, et qui carni deditus sit, terræque affixus, nec magnum, atque excelsum quidpiam animo concipere unquam possit. Quod si quis objiciat, quod honestum est, tale esse, sive semel obeatur, sive bis, sive sæpius: similiter enim honestum manere, quinetiam, cum qui sæpius functus est, laudabiliorem esse eo, qui rarius; respondebimus hujusmodi sophisma incautioribus fortasse posse imponere, ab iis autem, qui animum advertere voluerint, facile refelli posse. Matrimonium enim non corporum commixtio facit, ita enim et fornicatio matrimonium esset, sed quod ea, quæ nupta est, uno viro contenta est. Atque hoc inter meretricem, atque ingenuam, pudicamque mulierem interest. Quod si uno viro contenta perpetuo sit, conjunctionem istam matrimonii nomine vere appellaris. Sin pro uno multos sponsores in domum inducat, non equidem fornicationem audeo dicere, sed illud contenderem, hanc illa, quæ unum duntaxat virum novit, longe inferiorem esse. Illa enim audivit Dominum dicentem: « Propter hoc dimittet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam¹, » ac viro adhæsit, perinde ac vere sua caro esset, neque oblita est sibi semel impositi capitis. Hæc vero nec priorem nec posteriorem virum propriam carnem reputat: nam primus a secundo, secundus ab illo ejectus est. Neque enim mulier prioris viri memoriam colere poterit, quæ post illum alteri nupsit, nec posteriorem justo amore prosequetur, magna

¹ Matth. xix, 5.

adhuc mentis parte in eum, qui obiit, derivata. Ita fit, ut neutri is, qui viro debetur, amor, atque honos ab uxore exhibeatur. Ecquid vero animi putet posteriori sponso esse, qui in prioris thalamum ingreditur, et illius lectum scandit, ac præterea illius uxorem ridentem, et hac de causa jocantem, ac ludentem videt? Valde quidem commoveatur, neque ad illam magno cum amore accedat, necesse est. Nam tametsi omnium hominum durissimus sit, non tamen ita immanis, ut humano quodam sensu non afficiatur, etiam si illa sexcentis ornamentis et se ipsam et domum conserit. Dolor enim domui illatus non sinit puram, et sinceram esse voluptatem. Sed quemadmodum in muris usuvenit, ut cum pars aliqua valde exusta est, licet postmodum dealbetur, subjectus tamen, ac profundus nigror candorem tectorii obscuret, atque injucundum spectaculum præbeat: ita et hac in re, tametsi multa splendida excogitentur, in mediis tamen ipsis eminent tristitia, ac molesta quædam ex iis mixtio fit. Nam et servi, et ancillæ, et agricolæ, et inquilini, et vicini, et gentiles prioris viri moerentes intuentur quæ sunt, ac gemunt. Quod si præterea pupilli affuerint, si quidem valde pueri sint, magnum ab iis, qui de rebus judicare queunt, in matrem odium excitant: sin autem puberes, tantam, quantam vix aliud quidquam, molestiam comparant. Quæ quidem omnia cum legislatores animadverterent, et eos, qui propterea anguntur, consolari vellent, et simul sui facti rationem reddere, quod non ex proposito vel ex professo, hujusmodi matrimonium instituerent, sed tantum metu adducti, ne gravius aliquod malum existeret, secundas nuptias omni illa splendida pompa spoliarent: neque enim tibia, neque plausus, neque hymenæus, neque choreæ, neque coronæ nuptiales, neque aliud quidquam ejusmodi vesperam illam ornant, sed hæc omnia auferen-

tes, sic non coronatum virum ad viduam mulierem adducunt: tantum non per hæc clamantes, quæ fiunt, omnia esse quidem ejusmodi, quibus venia detur, sed laudibus, coronis, plausibus minime digna.

III. Cur igitur, dices, Paulus prohibet, ne juniores etiam si velint, viduæ maneant? ita enim scribit: «Adolescentiores autem viduas evita¹.» Non sane Paulus impedimento est, quominus quæ volunt, virginitatem servant, sed ipsæ potius sunt, quæ Paulum eo necessitatis adegerunt, ut præter animi sui sententiam hanc ipsis legem ferret. Nam si Pauli sententiam vis cognoscere, audi quid dicat: «Volo omnes homines esse sicut me ipsum²:» id est, continentiam servare. Quamobrem non sibi ipsi adversatur Beatus ille, neque inter se pugnantia loquitur, nec qui velit omnes homines colere continentiam, obstaret quominus, quæ volunt, viduæ maneant. Cur ergo dicit: «Adolescentiores autem viduas evita³?» Dic cur et qua de causa. Non enim ista absolute protulit, sed causam adjunxit: «Cum» enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt³.» Vides non eas, quæ viduitatem servare volunt, sed quæ postquam in viduitatem inciderunt, nubendum sibi statuunt, ab illo prohiberi, ne viduæ maneant, neve in sacrum illum chorum admittantur, idque valde sapienter. Nam si alteri matrimonio illiganda es, neque spondere etiam viduitatem debes. Nam post promissionem mutare sententiam longe deterius est, quam neque omnino promittere. Quemadmodum igitur assiduam liberis operam dare permisit, non legem statuens, sed ipsis indulgens, sic enim inquit: «Hoc» autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium propter incontinentiam vestram⁴:» ita hoc etiam loco gravioris mali metu secundum instituit matrimonium, ostendens hoc quoque indulgentiæ esse ad multorum infir-

¹ 1 Tim. v, 11. — ² 1 Cor. vii, 7. — ³ 1 Tim. v, 11. — ⁴ 1 Cor.

mitatem sese accommodantis. Infirmitatem autem dico non potentiae, sed voluntatis. Nam quemadmodum virgo, si post promissam virginitatem se violari siverit, facinus adulterio gravius perpetravit : ita et vidua, quæ semel promisit, si deinde pactionem cum Deo factam conculcans eodem crimine se polluerit, eidem quoque supplicio obnoxia est, ac forte etiam, si licet mirum quiddam dicere, longe majori. Non enim idem est, ut initio dicebam, imperitam, atque usu jam edoctam, iisdem succumbere temptationibus. Neque vero hoc loco duntaxat, sed etiam paulo post, cum hæc præmisisset : « Volo ego juniores viduas nubere, filios procreare, matresfamilias esse, » causam subdit, cur istud velit. Quæ ea est ? « Nullam, inquit, occasionem dare adversario maledicti gratia¹. » Nam quoniam verisimile est multas eo tempore viduas post viri obitum licentius, magisque arbitrato suo vivere solitas, a viri societate, quasi a necessitate quadam, ac dominatu liberatas, ita ut impudentiæ nomine malam de se opinionem afferrent, abducens ipsas ab hac pestifera libertate, rursus ad pristinum jugum adducit. Nam si, inquit, futurum est, ut viduitatem præ se ferens quæpiam clam fornicetur, ac se ipsam dedecoret, longe satius nubere, « Ac nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. » Quamobrem, ne occasiones maledictis dent, ac vitam meretriciam, contumeliisque obnoxiam agant, matrimonium præcipit. Audi quot præterea sint, quæ ipsis vitio vertat. Nam cum deberent omne suum tempus orationibus, et supplicationibus instare, istæ vero, inquit : « Et otiosæ discunt circumire domos, non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes quæ non oportet². » Hæc vero ipsi minime probantur, sed vult perpetuo affixas esse rebus spiritualibus. « Nam quæ in deliciis est, inquit, vivens mortua est³ ; »

¹ 1 Tim. v, 14. — ² Ibid. 13. — ³ Ibid. 6.

quandoquidem, et virginem ipsam vult bonum hoc suum non corporis castitate definire, sed universum otium suum Deo consecrare, atque illi perpetuo deservire. Ita enim scribit: « Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut la- » queum vobis injiciam, sed ad id, quod honestum est, et » quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum » obsecrandi¹. » Non enim ipsam patitur divisam esse, sed totam rebus spiritualibus, ac cœlestibus hæreere vult, et quæ Domini sunt curare. Ad eandem vitæ rationem viduam quoque vocat, dicens: « Quæ autem vere vidua est » et desolata, speravit in Deum: et instat obsecrationibus, » et orationibus nocte, et die². » Quando igitur otium, quod in evangelicis negotiis insumendum erat, id non modo in rebus supervacuis, atque inutilibus, sed etiam valde noxiis perpetuo impendunt; merito ad matrimonium eas rursus adducit. Nam quemadmodum Judæis sabbatum dederat Deus, non ut otiarentur duntaxat; sed ut a turpibus actionibus abstinerent: ita vidua, et virgo, non ut viris non misceantur, hanc sibi deligunt vitam, sed ut ea, quæ Domini sunt, curent, atque se totas in Dei cultum conferant.

IV. Ita sane, inquiet aliquis. Verum intolerabile malum erit, mulierem nullo rerum usu peritam ea, quæ ad viros pertinent, subire cogi: neque enim ipsa perinde atque ille, tractare atque administrare res poterit; atque hinc nihil aliud lucrabitur, quam fortunarum ruinam. Ergo quæcumque a secundis nuptiis abhorruerunt, omnia sua pessum dederunt, omnia perdiderunt; neque mulierem viduam invenias, quæ rem suam recte gerat. Tergiversationes ista sunt, ac prætextus, propriæque infirmitatis integumenta. Multæ enim præclarius, quam viri, et domum administrarunt, et filios pupillos educaverunt, et bona, quæ accepe-

¹ 1 Cor. vii, 55. — ² 1 Tim. v, 5.

rant, aliæ auxerunt, aliæ non minuerunt. Nam ab ipsomet initio non omnia viris commisit Deus; neque ab ipsis solis pendere, quæ ad vitam pertinent, voluit; ne si mulier nihil ad vitam conferret, despiciatui duceretur. Quamobrem id prospiciens Deus non inferiore illam loco constituit; atque id ab ipsomet initio clarum faciens, dixit: «*Faciamus ipsi* » *adjutorem*¹. » Etenim ne eo quod ipse primum factus est, ac propter ipsum formata mulier, magnos adversus illam spiritus vir sumeret; hoc verbo tumorem ipsius compressit; ostendens mundana negotia nihilominus mulieris, quam viri egere. Quænam igitur ista sunt? quibusque in rebus ad vitam sustentandam nobiscum mulier societatem init? Sane, quoniam ad præsentis vitæ statum componendum non minus privata, quam publica negotia faciunt: hæc dispertiens Deus, forenias quidem viris commisit, domestica autem mulieribus: ac si munera, officiaque ista commutentur, omnia corrüent, ac peribunt. Tanto uterque utilior altero in suo munere obeundo est. Igitur, si domestica ex muliebri scientia pendent, atque ista in re tantum viro mulier præstat, quantum rudi homini artifex in rebus, in quibus artifex est; cur vanum nobis timorem incutimus? Nam peregre quidem proficisci, resque colligere, virorum tantummodo est; mulieribus autem lucro operam dare, minime fas est; at quæ sunt apportata custodire, ac tueri, ipsius solius est. Ac tametsi præstantius quiddam videatur acquirere, quam tueri; attamen, si hoc absit, illud quoque inutile, ac vanum. Sæpe vero etiam si hoc absit, illud non solum nihil profuit, sed etiam cuncta evertit. Valde enim difficile est, hominem foris negotiantem, atque amplificando patrimonio operam navantem, juste quæstum facere. Majori enim ex parte ex alienis isti calamitatibus crescunt, ac suum negotium gerunt; sicque mulieris arti, et guber-

¹ Gen. 11, 18.

nationi sæpe officiant ea, quæ per injustitiam, et vim parta in manus ipsius pervenerunt. Quamobrem etsi majus sit acquirere, quam conservare; tamen altera ex parte minus esse deprehenditur; quando non solum ad bonorum amplificationem nihil confert, sed etiam perdit jam reposita. Quid igitur metuat vidua, ne viri absentia res domesticæ deterius se habeant, quarum vivente etiam viro ipsa procuracionem suscepit? At facilius, inquiet, gubernabit, cum metu illius nemo reluctabitur, nemo molestiam afferet. Nam et famuli, et æconomi, et procuratores, ac reliqui omnes illum metuentes, ad parendum aderunt prompti; ac nemo erit, qui contradicat. At eo, quem metuebant, e medio sublato, omnes viduæ mulieri insultant; improbe versantur, confidentes sunt, atque omnia pervertunt, ac dissipant. Quod si ulcisci, ac vindictam sumere velit, torquens, verberans, in carcerem conjiciens, tum vero in vulgi reprehensionem, criminationem, contumelias incurrit. Cæterum si fidem ei, qui abiit, datam fregerit, atque illius amorem oblivione deleverit, et vesperam, qua ille ad se primum accessit, et plausum, et hymenæum, et faces nuptiales, et primos amplexus, et mensas, et convictus cujus una cum illo per omne tempus particeps fuit, et verba, quæ a viro magna cum voluptate uxorem audire verisimile est: si hæc, inquam, omnia, perinde ac si nonquam fuissent, repente abjiciat, atque alteri viro fores aperiat, ipsumque ad illius cubile trahat; rerum omnium priorum consciam, si hæc faciat, nemo-ne erit, qui reprehendat? nemo qui criminetur? nemo qui odio prosequatur, ac inhumanam, perfidam, scædisfragam vocet, atque hujusmodi alijs convicijs oneret?

V. Non enim etsi beatus Paulus rem istam permisit, propterea laudibus dignam putes, ac quæ vulgi reprehensionem fugiat: pœna tantum, ac supplicio caret, laudes

quidem, et encomia non est quod se reportare posse speret. Nam et remissum, atque ad libidinem proclivem esse, ac ne jejunii quidem tempore, aut quovis alio ab uxore abstinere, longe quidem, et multum a supplicio abest, non tamen laudi proximum est: nam hæc ipsa indulgentia nihil aliud est, quam signum magnæ cujusdam infirmitatis, ac socordiæ. Quamobrem si times, ne famulis puniendis audaciæ subeas opinionem, illud vicissim cogites, multo magis pertimescendum esse, ne tantam molitiei, et libidinis famam subeas. Præterea vero licebit viduæ meliore quadam ratione rebus suis consulere, ut et magna ex parte in tuto illas collocet, et non solum reprehensionem fugiat, sed etiam ab omnibus laudetur, quodque præcipuum est, mercedes illas, quæ a Deo præbentur, reportet. Nam si pecunias in cælo sibi deponendas censuerit, ibique tanquam in asylo quodam defodiendas, non solum non minuentur, sed multis partibus majores fient. Talis enim est hujus sementis natura. Quod si infirmiore animo est, quam ut perfectæ illi legi implendæ par sit, neque omnia simul eo trajicere velit, illud rursus cogitet, si virum accipiat, non sane talem accepturam, qui bona amplifcet. Quod si etiam talis sit; non solam pecuniarum accessionem consideret, sed illud quoque, fore ut multis in rebus Deum, atque homines lædere cogatur. Nam si ille ex numero potentium, atque opibus abundantium fuerit, multa illam præter sententiam et facere, et ferre coget; et quod a viduitate metuebat, illi nunc multo gravius, et violentius imminabit. Adde, evenire facillime posse, ut celerrimam faciat mutationem. Nam dum vidua est, etiam si aliquod in bonis detrimentum accipiat: reliqua tamen illa salva, et tuta manebunt. At potenti viro, et rempublicam, vel aliam quampiam procurationem gerenti matrimonio juncta, sæpe omnia simul

amittet. Calamitatum enim, quæ viris accidunt, uxores quoque participes sint oportet. Sed esto, nihil ejusmodi accadat, ecquid lucri, dic mihi, servitutem libertati anteferre? ecquid utilitatis divitiæ afferunt, cum illis arbitrato suo uti minime queat? nonne multo præstabilius est, pauca ita possidere, ut illa in potestate habeas, quam omnia, quæ in orbe terrarum sunt, ea conditione, ut una cum illis te quoque alteri subicias? Mitto nunc curas, contumelias, convicia, zelotypias, inanes suspiciones, dolores pariendi, et reliqua id genus. Hæc enim recte tunc afferuntur, cum ad virginem sermo habetur, quippe quæ rudis, atque imperita est hujusmodi difficultatum: viduæ autem si narrentur molestiam potius afferent. Quæ enim usu ipso optime didicit, ea si ipsam verbis docere velis, frustra operam sumas. Illud tantum addere par est, eam quæ virgo nupsit, multo majore cum libertate, ac fiducia viro usuram, quam quæ post viduitatem. Nam hanc qui acceperit, ut uxorem amare potest, ut virginem ductam, non potest. Quam vero amores illi his vehementiores, et magis quodam modo insani sint, nemini non exploratum est. Viduam enim tanquam viri non omnino insciam minime toto animo complectetur, atque amabit. Omnes enim fere homines solemus sive zelotypia, sive inanis gloriæ studio, sive nescio qua alia causa adducti, eas res præcipue in amore habere, quibus, antequam in aliorum potestatem venerint, fruimur, quarumque nos primi, ac soli domini sumus. Id et in vestimentis usuvenire animadvertas; non enim ea, quibus alii uti sunt, æque chara habemus, atque illa quibus nemo. Idem in domo, idem in vasis: domum enim nobis ab alio datam, non perinde amamus, atque illam, quam nobis ipsi paravimus. Ac vasis, quæ nuper facta sunt, nobisque primum usui fuerunt, valde parcimus, magnumque illis conser-

vandis studium impendimus. Quæ autem ab aliis ad nos venerunt, non magnopere in deliciis habemus, sed adeo aversamur, ut sæpe in aliam convertamus formam. Quod si in domo, in veste, in vasis hoc animo sumus, cogites velim, in uxore, qua nihil hominibus pretiosius est, quanto vehementius nos affici consentaneum sit. Nam alia quidem nec iis, qui cupiunt, recusamus communicare: hanc autem minime fas est, ac citius vitam profundemus, quam id ferre animum inducamus. Virginem igitur, ut dicebam, utpote intactam et sibi propriam omni animi impetu complectetur, eam vero, quæ alteri prius consuevit, non æque benevolis, atque amicis oculis aspiciet.

VI. Neque tu mihi, quæ raro, ac vix semel eveniunt, asseras, sed quæ quotidie in communi vita cernuntur. Neque vero hæ solæ causæ sunt, cur illa fidentius agat, verumetiam aliæ multæ. Nam viduæ quidem maritus facile exprobrare poterit, se quoque ab illa paryifieri, ac despectus indicium proferre infidelitatem, quam erga priorem virum adhibuit, atque ita os illi obstruere, idque tam de præteritis rebus, quam de iis, quæ fortasse futuræ non sunt. Mortui enim viri contemptus, viventem quoque, ut idem sibi expectet, admonebit; licet eventurum non sit. Neque vero ille solus hæc perpetuo uxori objiciens molestus erit, sed famuli etiam, atque ancillæ, si minus palam, certe tacito quodam murmure sexcentis ipsam conviciis incessunt. Quod si filios impuberes ex priore viro habuerit, quomodo illos educabit? quomodo curabit? Quibus autem pupillis non illi miserius vivent, qui paterna omnia in alterius potestate videbunt, famulos, domum, prædia, et quod caput omnium est, uxorem? quomodo matris loco ipsam colere illi poterunt? quomodo

ipsos illa filiorum loco diligere? quos cum intuetur, erubescat, ac pudore suffundatur, necesse sit? quibusque non omnem impendere maternum affectum potest, magna animi, atque amoris parte in filios, quos ex altero suscepit, translata? Quid igitur, inquires, si valde tenera ætate fuerit, atque exiguo tempore frui viro potuerit? Quin ad puellas hæc mihi dicta sunt, non illas, quæ jam senuerunt: nam cum illis, si ad nuptias animum adjiciant, ne verbum quidem faciam, neque enim nostra illis oratio a secundo matrimonio abstinendum persuaderet, quod neque temporis longinquitas, neque ætas, neque aliud quidquam persuadere potuit: sed ad juvenes omnis mihi est instituta oratio. Quæris igitur, quid si puella, et quæ uno tantum anno cum priore viro fuerit, alteri nubat? Cur illam præferes ei, quæ viginti aut triginta annos in matrimonio egit? Non hoc meum est, sed beati Pauli. Ille enim inquit: «*Beatior autem erit, si sic permanserit*¹.». Cæteroqui, tametsi illa diu cum viro vixit, tamen cum uno, eodem, ac solo, quemque ab initio accepit: hæc autem duobus se ipsam dedit, idque intra breve tempus. At non voluntate sua, inquit: nam si prior viveret, unum illum amaret, præterea neminem. Nunc quando immatura morte sublatus est, necessario alteri jungitur. Sed qualis est hæc necessitas? Ego enim hac, quam assers, aliam longe majorem video, quæ ipsam mortuo viro contentam esse suadeat, nimirum gustando percepisse, quantum amari insit in rebus mundanis. Nam, quæ in ipsis perdiversata, et satiata est, ad easdem rursum se conferet, quasi similes inventura. Quæ autem principia ipsa adeo molesta experta est, quid sibi volens, aut sperans, molestiarum periculum faciet? Nam si quis ad mercaturam ani-

¹ 1 Cor. vii, 4.

munum appulit, si antequam quidquam lucri faciat, simul ac e portu exiit, naufragium fecit, non facile mercaturam posthac exercebit: ita consentaneum est, hanc multa sibi e matrimonio jucunda pollicentem, verum antequam ad ea bene percipienda pervenire queat, tantum luctum deprehendentem, rerum humanarum amorem nisi valde sit intemperans, deponere. Quinetiam si valde iis afficiatur, atque inhiet, principii tamen injucunditas satis idonea est, quæ omnem extinguat cupiditatem. Tunc enim in iis, quæ suscepimus, potissimum perseverare consuevimus, cum principia ipsa ex sententia processerint: quod si ab initio, atque ab ipsis, ut ita dixerim, carceribus in molestias ac difficultates incurrimus, statim cupiditas defervet, ac totum negotium deponimus. Quamobrem, quarum immatura viduitas est, has mihi alterum matrimonium facilius repudiaturas verisimile videtur, ne eadem rursus perpetiantur. Nam quæ servat viduitatem, in tuto se collocabit, nec similem posthac luctum timebit: quem sane expectare cogetur, quæ secundo matrimonium contraxit. Iluc accedit eandem quidem esse viduitatem, non tamen eandem omnibus viduis propositam esse mercedem, sed uni ampliore, alteri parciore. Quæ enim ab adolescentia jugum susceperunt, multo majore honore potentur, atque amplioribus muneribus; quæ autem in ipsa jam senectute, non æque, atque illæ. Quid ita? quod illa quidem, cum multa obstarent, ob Dei timorem omnia sibi perferenda duxit, huic autem nullo sudore, ac labore opus fuit: quis enim labor, ubi nihil quod vim afferat? Quemadmodum igitur, quæ se ipsam alteri viro dedit ei, quæ unicum agnovit, concedat oportet: ita quæ in ipsomet ætatis flore in viduitate perseverat, longo intervallo eam, quæ in senectute virum amisit, anteibit. Atqui utraque unum habuit virum, sed hæc tamen ipsum castitatis cur-

riculum confecit, illa vero longo abest intervallo. Igitur non ad laborem solum, sed etiam ad mercedem spectes. Sic pleraque virtutum officia difficilia nobis videntur, cum sudores, atque ærumnas, quæ subeundæ sunt, assidue animo versamus, neque proposita illis præmia animadvertimus. Quod minime faciendum est, sed circumspectis simul laboribus, ac præmiis, summa subducenda: tunc autem, ut vere sunt, ita a nobis facilia judicabuntur. Nam qui in bello præclare se gerit, non vulnera duntaxat, casus, ac mortem, sed etiam tropæa, victorias, cæterosque honores omnes reputans, in aciem fortiter descendit. Sic agricola non solum laborem, qui arando, ac fodiendo sumendus est, sed etiam aream, ac torcularia ob oculos proponens, alacriter opera sua urget. Ilidem igitur, et nos spe bona ærumnam viduitatis levem reddamus, atque eo magis nos, quam illi: quod illis quidem multa sæpe ex iis, quæ in ipsis sita non erant, expectationem præciderunt. Nostras autem spes nemo est, qui confundat, nisi voluntas nostra accesserit. Quæ utinam non accedat, sed illud nobiscum cogitantes viduam a virgine non procul abesse, atque etiam interdum illam antecellere, nimirum, cum virgo negotiis se implicarit: « Vidua autem, ex Pauli » sententia, desolata, et in Deo spem ponens, institerit obsecrationibus, et orationibus ¹, » atque ab hujus vitæ negotiis abstinerit. In arenam hanc descendamus, ut quæ inde nos manent præmia, consequamur. Hæc, non quo necessaria judicemus, attulimus, aut quo illas, quæ in viduitate permanere nolunt, condemnaremus, sed hoc unum cohortatione, admonitioneque nostra agentes, ut ne terræ perpetuo affixæ hæerere velint, sed semel solutæ in libertate maneant, ad cælum aspirent, cœlestem vivendi rationem adhibeant, ac junctæ Christo ea omnia

¹ 1 Tim. v, 3.

præsent, quæ iis conveniunt, quæ tantum nactæ sunt sponsum : quoniam ipsum decet omnis gloria, honor et adoratio una cum experte principii Patre ac vivifico sanctoque ipsius Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

SERMO.

De consolatione mortis.

1. Præbete silentium, fratres; ne vos transeat sermo utilis et in tempore necessarius. Nam tunc vel maxime opus est medicina, quando gravis nascitur ægrotudo: et tunc sollicite collyrium adhibendum est, cum fuerit oculus dolore turbatus. Quicumque ergo non habet hunc dolorem, non obstrepat, sed potius audiat; quia non impedit sanum scire medicinam quæ prosit. Qui vero per hunc casum turbatum habet oculum mentis, et doloribus cruciatur, magis intentus sit ut aperiat oculum ad suscipiendum salutaris verbi collyrium, quo non solum consolationem, sed etiam remedium consequatur. Certum est autem, quia is qui dolet oculum, si cum medico infundenti collyrium aperire noluerit, collyrium quidem foris extra pupillam funditur, oculus vero remanet in dolore. Sic et mens dolentis, si propter nimiam tristitiam verbo se clauserit, non recepta salubri admonitione, incipiet plus dolere, et forsitan pati illud quod in Scriptura continetur, « Quia tristitia mundi, mortem operatur¹. » Beatus Paulus apostolus, fidelium doctor, medicus salutaris, duas esse dixit tristitias; unam bonam, et alteram malam; unam utilem, et alteram inutilem; unam quæ salvat, et alteram quæ perdit. Et ne dubium alicui videatur id quod dico, ipsa ejus verba recitabo. Ait enim, « Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem » operatur²: » hæc est illa bona tristitia. Sequitur deinde:

¹ 2 Cor. vii, 10. — ² Ibid.

« Nam sæculi hujus tristitia, mortem operatur : » hæc est illa mala.

II. Videamus ergo, fratres, ista tristitia quæ nunc est in manibus, quæ nunc agitur in pectore, et auditur voce; utilis sit, an inutilis: prodesse valeat, an nocere. Jacet ecce corpus exanime, jacet in tabula homo sine homine, membra utique sine spiritu: clamatur, nec respondet; vocatur, et non audit; jacet facies pallida, forma mutata, per quam mors ipsa cernitur: cogitatur præterea ejus perpetuum silentium, cogitatur delectatio, aut quæ fuit, aut quæ futura erat utilitas; cogitantur necessitates, veniunt in mentem verba dulcissima, longa consuetudo requiritur. Hæc sunt sine dubio quæ movent lacrymas, incitant ululatum, et totum animum in profundam tristitiam demergunt. Contra hæc tam valida tam fortia doloris arma, illud primo omnium opponendum est, quia omne quod nascitur in hoc mundo, necesse est mori. Hæc est enim lex Dei et sententia immutabilis, quam post delictum princeps generis humani accepit, dicente Deo, « Terra » es, et in terram ibis¹. » Quid ergo novi contigit, si homo ad hoc natus, divinæ legi ac sententiæ satisfecit? Quid novi accidit, si ex mortalibus natus, naturæ propriæ, quia nec poterat excusare, respondit? Non est inusitatum quod antiquum est, non est inauditum quod quotidianum ess, non est proprium quod commune est. Si avos et proavos novimus per hanc viam mortis profectos, si ipsos denique Patriarchas et Prophetas ab Adam protoplasto non sine occasu audivimus migrasse de sæculo; elevemus animum de profundo tristitiæ: quia quod debebat, hoc reddidit. Et utique debitum cum redditur, quam potest habere tristitiam? Hoc est vera debitum, quod nulla potest pecunia redimi: hoc est debitum, quod nec virtus excu-

¹ Gen. III, 19.

sat, nec sapientia, nec potestas, nec ipsi denique reges poterunt declinare. Plane hortarer ego ut augeres tristitiam, si fuisset talis res, quæ cum posset tua substantia redimi, vel differri, negligentia aut parcitate provenisset. Cum vero Dei decretum firmum sit et immutabile, frustra dolemus, et de nobis quærimus quare sit mortuus, cum scriptum sit, « Domini Dei sunt exitus mortis¹. » Ista ergo communis vitæ conditio si recipiatur in animo, incipiet gravatus cordis oculus, quasi prima infusione relevari.

III. Sed dicis, scio communem esse hunc casum; scio quia is qui mortuus est, debitum solvit: sed delectationem cogito, necessitates repeto, consuetudinem requiro. Si propter hæc tristitia afficeris, errore duceris, non ratione gubernaris. Scire enim debes, quia Dominus, qui hanc dederat delectationem, dare potest et aliam potiorrem, et qui tibi hanc intulit necessitatem, sufficiens est per aliam occasionem supplere. Utilitatem vero, sicut tuam vides, debes et ejus qui defunctus est cogitare: quia sic ei forsitan expediebat, sicut scriptum est: « Raptus est, » ne malitia mutaret ejus intellectum. Placita enim erat » Deo anima ejus, ideoque properavit de media iniquitate » educere eum². » De consuetudine autem quid dicam, quam dum tempus sic facit oblivisci, ut nunquam fuisse videatur. Quod ergo tempus præstat et dies, multo magis debet ratio et bona præstare cogitatio. Et vel illud maxime cogitandum est, quod divina per Apostolum sententia definivit, « Quia tristitia mundi mortem operatur³. » Quod si tam oblectatio quam utilitas præsens sive consuetudo, res mundi sunt et gaudia sæculi transitoria; propter hæc animum deicere, et spiritum contristari, vide ne sit vere mortifera valetudo. Repetens autem iterum atque iterum dicam: « Quia tristitia mundi mortem operatur. » Quare

¹ Psal. LXXV, 21. — ² Sap. IV, 11 et 14. — ³ 2 Cor. VII, 10.

autem mortem operatur? quia tristitia aut ad dubitationem, aut ad perniciosam perducere blasphemiam.

IV. Sed dicet aliquis, prohibes lugere mortuos, cum et Patriarchæ plorati sunt, et Moyses ille famulus Dei, et multi deinde Prophetæ, præsertim cum Job quoque justissimus vestem suam supra filiorum considerit necem¹? Non ego prohibeo lugere mortuos, sed gentium illuminator Apostolus, qui sic ait: « Nolo vos ignorare, » fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut qui » spem non habent². » Non potest Evangelii claritas obscurari, si ii qui ante legem, aut sub legis umbra positi fuerant, suos mortuos flebant. Et merito flebant, quia nondum de cœlis venerat Christus, qui fontem illum lacrymarum sua resurrectione siccavit. Merito flebant, quia adhuc mortis sententia permanebat. Merito lamentabantur, quia nondum resurrectio prædicabatur. Sperabant quidem sancti quique adventum Domini; sed mortuos interim flebant, quia nondum viderant quem sperabant. Denique Simeon unus de veteribus sanctis, qui prius fuerat de sua morte sollicitus, postquam Jesum Dominum adhuc puerum secundum carnem suscepit in manibus, de suo exitu gratulatur dicens, « Nunc dimittis, Domine, » servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare » tuum³. » O beatus ille Simeon! Quia quod sperabat viderat, jam mortem suam pacem et requiem computabat. Sed dices, ecce in Evangelio legitur archisynagogi ploratam filiam, et sorores Lazari Lazarum flevisse⁴. Sed illi adhuc secundum veterem legem sapiebant, quia necdum a mortuis Christum resurrexisse conspexerant. Flevit plane et ipse Dominus Lazarum jam sepultum, non utique ut flendi mortuos formam daret, sed ut et se per lacrymas suas

¹ Job. 1, 20. — ² 1 Thess. iv, 12. — ³ Luc. xi, 29. — ⁴ Id. viii, 52, et Joan. xi, 31.

verum corpus assumpsisse monstraret. Vel certe flevit amore humano Judæos, quia nec tali signo monstrato in eum fuerant credituri. Neque enim mors Lazari causa esse poterat lacrymarum, quem ipse Jesus et dormivisse dixerat et suscitaturum se promiserat, sicut et fecit.

V. Habuerunt ergo veteres suum morem, suamque fragilitatem, Christi adventum præcedentes. Jamvero ex quo Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ex quo primo Adæ datam sententiam Adam novissimus solvit, ex quo nostram mortem sua morte destruxit, et ab inferis die tertia Dominus resurrexit, jam non est terribilis mors fidelibus: non timetur occasus, quia Oriens venit ex alto. Clamat ipse Dominus qui mentiri nescit: « Ego sum, inquit, resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit et credit in me, mortem non videbit in æternum¹. » Manifesta est, fratres charissimi, vox divina, quia qui credit Christo, et ejus mandata custodit, si mortuus fuerit vivet. Hanc vocem beatus Paulus apostolus accipiens, et totis fidei viribus retinens, instruebat: « Nolo, inquit, vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non tristes sitis². » O mira Apostoli pronuntiatio! uno sermone antequam doctrinam proferat, resurrectionem commendat. Dormientes namque appellat illos qui mortui sunt, ut dum dormire eos dicit, resurrecturos sine dubitatione consignet. « Non, inquit, tristes sitis de dormientibus, sicut et cæteri³. » Qui spem non habent, contristentur: nos autem qui spei filii sumus, collætémur. Quæ autem nobis spes sit, ipse commemorat dicens, « Si credimus, quia Christus mortuus est, et resurrexit: ita et Deus eos qui dormierunt, per Jesum adducet cum eo⁴. » Jesus enim nobis et hic viventibus salus est, et hinc recedentibus vita est. « Mihi, in-

¹ Joan. xi, 25, 26. — ² 1 Thess. iv, 13. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. 14.

»quit Apostolus, vivere Christus est, et mori lucrum¹. »
 Lucrum plane, quia angustias et tribulationes, quas habet longior vita, mors accelerans lucrificat. Jamvero ordinem et habitum spei nostræ describit Apostolus. «Hoc »inquit, vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu ejus non præveniemus eos qui dormierunt: quia ipse Dominus in jussu »et voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo, »et mortui qui in Christo sunt resurgent primi: deinde nos »qui vivimus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aëra, et ita semper cum Domino erimus². »
 Hoc est quod dicit, quia cum venerit Dominus, inveniet multos in corpore Christianos, qui nondum experti sunt mortem: et tamen non ante rapientur ad cœlum, quam mortui sancti de monumentis resurrexerint, tuba Dei et voce Archangeli suscitati. Cum autem fuerint suscitati, juncti pariter cum viventibus rapientur in nubibus obviam Christo in aëra, et sic semper cum ipso regnabunt. Nec sane possit dubitari quod possint corpora, quamvis sint gravia, in aëra sublevari: cum jubente Domino Petrus ipsum corpus habens super undas ambulaverit maris³; Elias quoque ad hujus spei confirmationem⁴, per hunc aëra curru flammeo sit raptus ad cœlum.

VI. Sed quæris forte, quales erunt qui a mortuis resurrexerint? Audi ipsum dicentem Dominum tuum: «Tunc, »inquit, justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui⁵. »
 Quid splendorem commemorem solis? Cum fideles transfigurari necesse est ad ipsius Christi Domini claritatem, ut testatur apostolus Paulus: «Nostra, inquit, conversatio »in cœlis est. Unde et ipsum Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum, qui transformabit corpus hu-

¹ Philip. 1, 21. — ² 1 Thess. iv, 15-17. — ³ Matth. xiv, 29. — ⁴ 4 Reg. 11, 11. — ⁵ Matth. xiii, 43.

» militatis nostræ ad conformationem corporis gloriæ suæ¹. » Transfigurabitur sine dubio caro ista mortalis ad conformationem Christi claritatis, induet mortale immortalitatem : quia quod seminatum fuerat in infirmitate, protinus surget in virtute. Non timebit caro amplius corruptionem, non patietur famem, non sitim, non ægritudines, non casus adversos. Pax enim tata, et firma securitas vitæ est. Alia utique cœlestis est gloria, ubi et gaudium sine defec-tione præstabitur.

VII. Hæc in sensu et oculis gerens beatus Paulus dicebat, « Optabam dissolvi, et cum Christo esse multo magis » melius². » Et adhuc aperte docens, « Dum sumus, inquit, in corpore, peregrinamur a Domino : per fidem enim » ambulamus, et non per speciem. Habemus autem magis, » inquit, bonam voluntatem peregrinari a corpore, et » præsentem esse ad Dominum³. » Quid agimus nos parvæ fidei homines, qui anxiamur et deficimus, si aliquis de charis nostris migret ad Dominum? Quid agimus, quos peregrinatio in hoc mundo magis delectat, quam repræsentari ad Christi conspectum? Vere, vere peregrinatio est omne quod vivimus : nam sicut peregrini in sæculo, sedes habemus incertas, laboramus, desudamus, vias ambulantes difficiles, periculis plenas : undique insidiæ, a spiritualibus, a corporalibus inimicis, undique errorum calli-culi sunt præparati. Et cum tantis periculis urgeamur, non solum ipsi non cupimus liberari, sed etiam liberatos tanquam perditos lugemus et plangimus. Quid vobis præstitit Deus per suum Unigenitum, si adhuc mortis timemus casum? Quid nos renatos ex aqua et spiritu gloriamur, quos peregrinatio de hoc mundo contristat? Ipse Dominus clamat, « Si quis mihi ministrat, sequatur me : et ubi ego » sum, ibi erit et minister meus⁴. » Putas si rex terrestris

¹ Philip. III, 20. — ² Id. I, 25. — ³ 2 Cor. V, 6. — ⁴ Joan. XII, 26.

ad suum palatium vel convivium aliquem vocet, non cum gratiarum actione properabit? Quanto magis ad cœlestem currendum est Regem, qui quos receperit, non solum convivas, sed etiam conregnatores efficiet, sicut scriptum est: « Si commortui sumus, et convivemus; si sustineamus, et conregnabimus¹. » Nec hoc ego dico, ut quis manus sibi inferat, aut se interficiat contra voluntatem Dei creatoris, aut animam ut de corporis sui expellat hospitio; sed hoc dico, ut lætus et gaudens, cum aut ipse vocatur et proximus, et ipse vadat, et euntibus gratuletur. Hæc enim est christianæ fidei summa, vitam veram expectare post mortem, reditum sperare post exitum. Accepta igitur voce Apostoli, cum fiducia jam dicamus gratias Deo, qui nobis contra mortem victoriam dedit, per Christum Dominum nostrum, cui est gloria et potestas, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

De consolatione mortis.

I. Superiori quidem libello perstrinximus breviter de consolatione mortalitatis, de spe resurrectionis: nunc plenius et validius de eisdem dicere properamus. Siquidem hæc quæ locutus sum, fidelibus quidem certa sunt, infidelibus autem ac dubiis videntur esse fabulosa, ad quos pauca strictius proferamus. Certe quicumque estis increduli, omnem dubitationem de substantia corporis sustinetis. Discreditur enim a quibusdam, carnem conversam in pulverem, iterum posse resurgere, iterum reviviscere. Cæterum de animæ immortalitate nec philosophi ipsi, cum sint pagani, dissentiunt. Nam

¹ 1 Tim. II, 11.

quid est mors nisi separatio corporis animæque : recedente enim anima quæ semper vivit, quæ mori nescit, quia de flatu Dei est, solum corpus emoritur : quia aliud in nobis mortale, aliud immortale est. Sed recedens anima, quæ carnalibus oculis non videtur, ab Angelis suscipitur, et collocatur aut in sinu Abrahæ, si fidelis est ; aut in carceris inferni custodia, si peccatrix est : dum statutus veniat dies, quo suum recipiat corpus, et apud tribunal Christi judicis veri reddat suorum operum rationem. Ergo quia de carne tota cunctatio est, hujus est infirmitas defendenda, et resurrectio consignanda.

II. Quod si quis requirat a me dubius et incredulus, Quomodo mortui resurgent, quo autem corpore venient? respondebo ei ore ac verbis Apostoli, « Inspiciens, tu quod » seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur : et quod » minas, nudum seminas granum tritici ; aut alterius alicujus » seminis ¹, » mortuum et aridum sine humore ; et cum putrefactum fuerit, fœcundius surgit, fitque vestitum folliculis, aristis armatum. Qui ergo granum tritici suscitæ propter te, ipsum te non poterit suscitare propter se, qui solem quotidie quasi de sepulcro noctis suscitatur et lunam quasi de interitu reparatur, et tempora recedentia revocat ad utilitatem scilicet nostram : ipsos nos, propter quos omnia reparatur, non requirit, et semel patitur extingui, quos suo flatu accendit, quos suo spiritu animavit : et in perpetuum jam non erit homo, qui illum pie et agnovit et coluit? Sed iterum dubitas quod possis reparari post mortem, restitui post cinerem et ossa consumpta? O homo, dic mihi, quid fuisti antequam in matris utero concipereris? Nihil utique. Deus ergo qui te creavit ex nihilo, nonne facilius poterit reparare de aliquo? Mihi crede, facilius poterit reficere quod ante jam fuit, qui potuit creare quod

¹ 1 Cor. xv, 36.

non fuit. Qui te ex gutta informis liquoris in tuæ matris utero, in nervos, venas et ossa jussit excrescere, poterit, mihi crede, de utero terræ iterum generare. Sed times ne forte ossa tua arida vestiri pristina carne non possint? Noli, noli secundum tuam impotentiam, Dei æstimare majestatem. Deus ille rerum omnium procreator, qui vestit arbores foliis, et prata floribus; poterit et tua ossa illico veris tempore in resurrectione vestire. Dubitaverat aliquando de hoc ipso propheta Ezechiel, et interrogatus a Domino utrum viverent ossa arida, quæ videbantur sparsa per campum: respondit, « Tu scis, Domine¹. » Sed postquam Deo jubente, et se ipso prophetante vidit ossa ad sua loca et juncturas currentia; postquam vidit ossa arida nervis ligari, venis intexi, carne contegi, cute vestiri, postea prophetavit in spiritu: et veniens spiritus uniuscujusque introivit in corpora illa jacentia, et resurrexerunt, et mox steterunt. Sic confirmatus de resurrectione Propheta, scripsit visionem, ut ad posteros tantæ rei cognitio perveniret. Merito ergo clamat Isaïas, « Exurgent mortui, et resurgent qui sunt in monumentis, et » lætabuntur qui sunt in terra. Ros enim qui abs te est, » sanitas est illis². » Vere enim sicut rore madefacta semina germinant et exurgunt, sic rore spiritus ossa fidelium germinabunt.

III. Sed dubitas, quomodo de parvis ossibus totus homo restitui possit? Revera tu ex modica scintilla ignis ingentem suscitasti flammam; Deus non poterit ex modico cineris tui fermento totum corpusculi tui redintegrare conspersum? Nam etsi dicas: Nusquam comparent carnis ipsius reliquiæ; forsitan enim aut igne consumptæ sunt, aut a bestiis devoratae: hoc primum scito, quia quidquid consumitur, in terræ visceribus continetur, unde rursus

¹ Ezech. xvi, 3. — ² Isaï. xxvi, 19.

poterit Deo præcipiente produci. Nam et tu cum non appareat ignis, adhibes lapillum, et modicum ferri, et excutis de visceribus lapilli quantum opus est ignis. Quod ergo per tuam industriam et sapientiam, quam tibi Deus ipse concessit, facis ut producas quod non apparet: majestas illa divina facere sua virtute non poterit, ut quæ interim non videntur excutiat? Mihi crede, potest omnia Deus.

IV. Hoc tantum require, utrum promiserit se facere resurrectionem: et cum promissam tantorum didiceris testimoniis; imo cum ipsius Christi Domini certissimam habeas cautionem; confirmatus fide, mortem desine jam timere. Qui enim timet adhuc, discredita: qui discredita, peccatum contrahit insanabile; quia sua incredulitate audet Deum aut impotentem, aut certe asseverare mendacem. Sed non ita beati Apostoli, non ita sancti Martyres probant. Apostoli propter hanc prædicationem resurrectionis, Christum resurrexisse prædicant, et in ipso mortuos suscitandos annuntiant, nec mortem nec tormenta recusaverunt nec cruces. Si ergo in ore duorum vel trium testium stat omne verbum: resurrectio mortuorum, cui tot et tam idonei testes existunt, cui cum effusione sanguinis testimonium dicunt, quomodo potest in dubium revocari? Quid autem sancti Martyres? Habuerunt certam spem resurrectionis, annon? Si non habuissent, non ulique per tantos cruciatus et pœnas mortem pro lucro maximo suscepissent: non cogitabant supplicia præsentia, sed præmia secutura. Sciebant dictum, « Quæ videntur, ad tempus sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt¹. » Audite, fratres, virtutis exemplum. Mater septem filios hortabatur, et non lugebat, sed potius lætabatur: videbat filios suos unguis radi, ferro concidi, sartagine

¹ 2 Cor. iv, 18.

assari; et non lacrymas fundebat, non ululatus tollebat, sed sollicite ad tolerantiam filios hortabatur. Non enim erat illa crudelis utique, sed fidelis: amabat filios, non delicate, sed fortiter. Hortabatur filios ad passionem, quam gaudens ipsa quoque suscepit. Erat enim de sua, et suorum filiorum resurrectione secura. Quid loquar viros, quid fœminas, quid pueros, quid puellas? Quomodo sibi de ista morte luserunt, quomodo summa celeritate ad cœlestem militiam transierunt? Poterant utique ad præsens vivere si voluissent quia in ipsis erat positum, Christum negando viverent, aut confitendo morerentur: sed magis elegerunt vitam projicere temporaneam, et vitam assumere sempiternam; excludi de terra, et incolere cœlum.

V. Inter hæc, fratres, quis dubitationis est locus? Ubi potest adhuc mortis residere formido? Si Martyrum sumus filii, si eorum socii volumus inveniri, non contristemur morte, non lugeamus charos, qui nos præcedunt ad Dominum. Nam si plangere voluerimus, ipsi nobis insultabunt beati Martyres, et dicent: O fideles! o regnum Dei cupientes! vos qui charos vestros delicate morientes, in lectis utique et plumis cum mœrore plangitis et lugeitis; si eos a gentilibus propter nomen Domini cruciari et interfici videretis, quid facturi essetis? Aut non vobis præcessit exemplum? Abraham patriarcha filium unicum offerens sacrificium, gladio obedientiæ jugulavit¹: nec ei quem tanto amore dilexit, pepercit, ut Domino obediens probaretur. Sed si dicatis, illum propter Dei hoc fecisse præceptum: et vos habetis præceptum, ut non tristes sitis de dormientibus. Qui ergo minima non servant, majora quando servabunt? An nescitis quia animus qui in talibus frangitur, ad fortiora reprobis invenitur? Quis timens ri-

¹ Gen. xxii, 10.

vum, mare aliquando ingreditur? Sic qui plangit impatienter amissum, quando poterit ad martyrii pervenire certamen? Nam qui in his constans et magnanimus existit, jam sibi gradum ad potiora substernit.

VI. Sufficiant hæc, fratres, ad mortis contemptum, et ad spei futuræ confirmationem. Superest ut unum de veteribus exemplum proferam, quod omnem consolationem faciat, et quod etiam patientibus cordis auribus volo omnes audire. David rex magnus filium dilectum, quem sicut animam propriam diligebat¹, infirmitate percutsum, impatientissime ferebat: et cum humana jam auxilia nihil prodessent, se ipsum convertit ad Dominum: deposita regali gloria, sedit in terra, jacuit in cilicio, non manducavit, non bibit, septem diebus continuis orans Deum, si forte sibi filius donaretur. Accesserunt seniores domus ejus, consolantes rogaverunt ut panem sumeret, veriti ne forte dum filium vellet vivere, ipse ante deficeret. Non potuerunt extorquere, non cogere; amor enim impatiens solet pericula ipsa contemnere. Jacet rex in squalore cilicii ægrotante filio: nec verba faciunt consolationem, nec ipsa escarum necessitas vocat. Mens tristitia pascitur, pectus dolore reficitur, oculi lacrymas pro potibus fluunt. Inter hæc factum est quod decreverat Deus: moritur puer. Uxor in luctu, tota domus in planctu, servuli pavidī, quid fieret exæstuentes: nemo enim audebat Domino filium mortuum nuntiare, timentes utique, ne ille qui sic impatienter adhuc vivum lugebat, si audisset mortuum, vitæ faceret finem. Dum strepunt famuli inter se, dum tristes, alter ad alterum dicere aut suadet aut velat, intellexit David, prævenit nuntios, an vitam filius exhalasset interrogat. Negare non possunt, factum fletibus indicant. Fit concursus insolitus expectatio grandis et metus,

¹ 2 Reg. xii, 16.

ne quid sibi periculi pius pater inferret. Surgit continuo rex David de cilicio, surgit hilaris, quasi filium suum audisset incolumem : vadit ad balneas, lavat corpusculum, vadit ad templum, adorat Deum, epulatur cum amicis, compressis suspiriis, gemitu omni deposito, vultu jam læto. Mirantur domestici, stupent amici novam et subitam conversionem : audent denique interrogare, quid sibi vellet hoc, ut cum vivente filio sic doluerit, mortuo non doleret? Respondit vir ille magnanimitate præcipuus; Necesse fuit cum adhuc viveret filius, et humiliari, et jejuna- re, et lugere in conspectu Domini; erat enim spes impetrandi commeatus vitæ : at vero postquam voluntas Domini facta est, stultum est et impium, animum lamentatione inutili macerari : sic dicens : « Ego ibo ad illum, » ille non revertetur ad me. » Ecce exemplum magnanimitatis atque virtutis. Quod si ille David, adhuc sub lege positus, sub illa, non dico licentia, sed necessitate lamentationis, sic animum a luctu irrationabili separavit, sic tristitiam suam suorumque compescuit : nos qui jam sub gratia sumus, sub certa spe resurrectionis, quibus omnis tristitia interdicitur, qua fronte mortuos nostros gentili- um more plangimus, ululatus insanos attollimus, velati alio genere bacchantes, conscissis tunicis pectora nudamus, verba inania et nœnias circa corpus et tumulum defuncti cantamus? Postremo etiam qua ratione vestes nigras tinguimus, nisi ut nos vere infideles et miseros non tantum fletibus, sed etiam vestibus approbemus? Aliena sunt ista, fratres, extranea sunt, non licent : et si licerent, non decerent. Sed aliquantos de fratribus et so- roribus, licet fides propria et præceptum Domini fortes faciat, parentum tamen et vicinorum opinio debilitat et frangit : ne lapidei et crudeles judicentur, si pepercerint vestimento, si non insanis luctibus fuerint debacchati. Et

hoc quam vanum est, quam ineptum, opiniones hominum errantium cogitare : et non timere, ne quid minus faciat de fide quam suscepit? Quare non magis discit tolerantiam ille qui talis est? quare non a me discit fidem ille qui dubius est? Quando etiam si tantus sit dolor ejusmodi pectoris, tacite debeat luctum sensu digerere, et non levitate sui animi publicare.

VII. Unum adhuc volo proponere exemplum ad corrigendos eos qui plangi mortuos arbitrantur. Exemplum autem de paganorum historia est. Fuit quidam princeps paganus (3) qui habebat filium unicum, satisque dilectum. Hic cum in Capitolio idolis suis gentili errore sacrificaret, nuntiatur ei quod filius ille unicus defuisset. Non reliquit sacra quæ gerebat in manibus, non lacrymavit, nec omnino suspiravit : sed quid respondit, audite : Sepeliatur, inquit, memini enim me filium genuisse mortalem. Vide responsum, vide hominis pagani virtutem ; ut nec expectari se jusserit, vel ut præsentem se sepulturæ filius traderetur. Quid agimus, fratres, si diabolus hunc in diem judicii coram Christo contra nos producat et dicat : Hic meus cultor, quem ego præstigiis decipiebam meis, ut serviret cæcis et surdis simulacris ; cui ego nec resurrectionem a mortuis, nec paradisum, nec cælorum regna promiseram, hic filii nobilis sapiens unici mortem nec doluit nec ingemuit, nec tali nuntio mea sacra deseruit : tui autem Christiani, tui fideles, pro quibus ideo crucifixus et mortuus es, ut mortem ipsi non timerent, sed essent de resurrectione securi, non solum lugent mortuos et voce et habitu, sed etiam ad Ecclesiam procedere confunduntur, aliquanti etiam ipsi clerici tui et pastores ministerium suum intermittunt ; vacantes luctui, quasi insultantes tuæ voluntati? Quare? Quia quos voluisti, de sæculi caligine ad te vocasti. Quid ad hæc respondere poterimus,

fratres? Nonne confusio nos apprehendet, cum in hac parte inferiores gentibus invenimur? Et utique lugere debet paganus, qui nesciens Deum, mox ut moritur, recto cursu pergit ad pœnam. Plangi debet Judæus, qui Christo non credens, animam suam perditioni deputavit. Dolendum est plane de catechamenis nostris, si aut sua incredulitate aut negligentia proximorum, sine baptismo salutari recesserint. Cæterum qui sanctificatus gratiâ, signatus fide, conversatione probatus, vel innocentia securus, de hoc mundo recedit, beatificandus est, non lugendus, desiderandus, non plangendus; sed desiderandus cum moderatione, cum sciamus nos ipsos accedentibus temporibus secuturos.

VIII. Terge igitur lacrymas, intermitte suspiria, compesce gemitus, o fidelis, et pro hac tristitia salutare illam indue tristitiam, utique quam beatus Apostolus secundum Deum esse memoravit, quæ salutem stabilem solet operari¹; utique pœnitentiam facinorum commissorum. Scrutare pectus tuum, propriam interrogans conscientiam, et si invenias aliquid pœnitendum; invenies autem cum sis homo; trahe suspiria in confessione, funde lacrymas in oratione, esto sollicitus de morte illa vera, de pœna animæ, esto sollicitus de peccato, sicut David dicit: « Quoniam iniquitatem meam pronuntio, et » sollicitus ero pro peccato meo²: » et non de corporis hujus solutione terreberis, quod suo tempore in melius Deo jubente reparabitur. Vide quemadmodum utrumque sententia divina complexa est, dicens, « Venit hora cum mor- » tui qui sunt in monumentis resurgent³: » ecce securitas, ecce contemptus mortis. Sed quid sequitur? « Qui bona » fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem mala ege- » runt, in resurrectionem judicii: » ecce diversitas resur-

¹ 2 Cor. vii, 10. — ² Psal. x, 4. — ³ Joan. v, 28.

gentium. Omnem quidem necesse est carnem resurgere duntaxat humanam : sed bonus resurget ad vitam, malus resurget ad pœnam, sicut scriptum est : « Ideo non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum¹. » Ut ergo non in iudicium resurgamus, intermissa mortis tristitia illam pœnitentiam et tristitiam sumamus, et curam bonorum operum ac vitæ melioris habeamus, et ad hoc sit nobis cogitatio hujus funeris et cadaveris, ut nos mortales esse noverimus, et per hanc cogitationem, salutem nostram, dum tempus est, dum licet, minime negligamus : scilicet aut fructificantes in melius, aut emendantes, si ignorantes erravimus : ne subito præoccupati die mortis, quæramus spatium pœnitentiæ, et non invenire possimus, quæramus elemosynas erogare, et satisfacere pro delictis, nec quod volumus concedatur.

IX. Ostensa igitur, fratres, mortis communis, ostensa lacrymarum interdictione, monstrata veterum adhuc fragilitate et non christianitatis virtute, monstrato Domini sacramento et Apostolorum de resurrectione documento, commemoratis Apostolorum actibus, et Martyrum passionibus, ostenso præterea David exemplo, et gentilis hominis insuper facto, ad ultimum exposita et noxia et utili tristitia, illa quæ nocet, ista quæ per pœnitentiam salvat : his omnibus sic ostensis, quid nos facere jam aliud oportet, fratres, quam gratias agentes Deo Patri dicere, « Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra² : » tu dedisti vitam, tu constituisti mortem; tu inducis in sæculum, tu educis de sæculo, et cum eduxeris servas; nihil enim deperit tuorum, qui nec capillum capitis eorum perire dixisti : « Auferes » enim spiritum eorum et deficient, et in terram suam revertentur; sed emittes spiritum tuum et creabuntur, et » renovabis faciem terræ³. » Hæc verba, fratres, digna si-

¹ Psal. 1, 5. — ² Matth. vi, 10. — ³ Luc. xxi, 18, et Psal. ciii, 29.

delibus, hæc medicina salutaris : hac spongia consolationis detergens oculus, hoc infusus collyrio rationis ; non modo cæcitatem ex desperatione non sentiet, sed nec lippes aliquas tristitiæ sustinebit ? quin potius oculis cordis lucida cuncta respiciens, dicet secundum patientissimum illum Job, « Dominus dedit, et Dominus abstulit, » sicut Domino visum est, ita factum est : sit nomen Domini benedictum in sæcula sæculorum¹. Amen. »

¹ Job. 1. 21.

HOMILIA.

De futurorum deliciis, et præsentium vilitate.

I. Vehemens æstus est, et molestus ardor ; attamen alacritatem vestram non debilitavit, nec audiendi cupiditatem repressit. Talis est auditor fervens et attentus, audiendi desiderio corroboratus omnia patienter ferre potest, ut cupiditatem hanc præclaram et spiritualem expleat, et nec a frigore, nec ab æstu, non a negotiorum turba, non a multitudine curarum, non ab aliis rebus ullis ejusmodi potest supplantari : quemadmodum et supinum ac desidem non aëris bona temperies, non otium et securitas, non facilitas, aut voluptas potest excitare, sed correptus somno quodam residet crimine ac vituperatione dignissimo. Vos autem tales non estis : sed iis qui nostram incolunt urbem multo meliores estis : siquidem vos urbis caput ac vertex estis adeo erecti ac vigiles, et qui ea quæ dicuntur, perpetuo persequi studiose soletis. Hoc mihi theatrum regum aulis est augustius. Nam illic quidem ea quæ tribuuntur, una cum hac vita finiuntur, et tumultus plena sunt ac turbis redundant : hic vero nihil tale ; sed et securitas omnis, et honor a turbis immunis est, et magistratus qui nunquam finiuntur, nec ipsa morte interrumpuntur, sed tam temporis tutiores fiunt. Nolo enim mihi commemores cum qui sedeat in curru, supercilia attollat, multoque sit satellitio cinctus, neque cingulum et vocem præconis : nolo mihi magistratum inde designes : sed ab animi statu, si affectibus imperet, si vitia subigat, si non invidia tabescat, si non inanis gloriæ perturbatione distrahatur, si egestatem

non metuat et tremat, si non in deterius mutationem, si hoc timore non exanimetur. Talem mihi magistratum ostende, hoc enim est gerere magistratum. Quod si hominibus quidem imperet, sed affectibus animi serviat, hunc ego dixerim plus quam omnes homines esse servituti obnoxium. Et quemadmodum qui febrim habeat visceribus ac venis intus inclusam, tametsi nihil tale species corporis externa præ se ferat, omnino febre maxime correptum asserent medici, licet ignorent imperiti: sic et ego illum cui serva sit anima et animi affectibus mancipata, licet nihil tale facies externa, sed contrarium præ se ferat, servituti obnoxium præ cæteris dixerim, utpote qui vitiorum febrim grassantem intus habeat, ac tyrannidem passionum ipsi animæ insidentem: magistratum autem gerere, et liberum esse ac regibus ipsis augustiorem, quamvis pannis indutus sit, quamvis in carcere habitet, quamvis catena sit circumdatus, eum qui hujus tyrannidis jugum excusserit, et neque pravis cupiditatibus teneatur, nec absurdo paupertatis et ignominiae, neque eorum quæ in hac vita molesta videntur, timore correptus contremiscat.

II. Ejusmodi magistratus, non pecunia venales prostant, neque invidorum patent incursibus: hunc accusatoris lingua non novit, nec oculus invidorum, neque insidiatorum machinæ, sed tanquam in inviolabili quodam philosophiæ domicilio residens permanet semper invictus, neque tantum cæteris rerum adversarum casibus, sed nec ipsi morticedit. Ostendunt hoc Martyres, quorum corpora quidem dissoluta sunt, et in pulverem cineremque reducta: magistratus autem ac principatus quotidie vivit, et operatur, dum dæmones abigit, et morbos in fugam convertit, dum integras urbes excitat, et populos in hunc locum deducit. Tanta magistratus et imperii istius est virtus, non vivorum tantum principum, sed etiam vita func-

torum; ut necessitate compulsus nemo, sed sponte ac proprio inducti affectu huc omnes accurrant, nec ulla temporis longinquitate minuatur. Videtis quam non sine causa theatrum istud regum aulis augustius esse dixerim? Nam quæ illic sunt, foliis similia sunt exarescentibus, et umbris prætereuntibus: ea vero quæ hic traduntur, adamantem imitantur, vel potius illo firmiora sunt, utpote quæ immortalia sint, et immota, nec ulli cedant unquam mutationi, et ad suos amatores intrepide accedant, pugnae ac contentionis expertia, atque ab invidia, judiciis, et insidiis, ac calumniis sint immunia. Siquidem sæcularia multos patiuntur invidos, spiritualia vero, quanto pluribus communicata fuerint, eo majorem suam uberitatem ostendunt. Atque id ex hac ipsa oratione intelligere potestis. Quam enim in omnes orationem effundo, siquidem domi apud me detineam, pauperior fiam: sin autem in omnes effundam, tanquam si in vacuum quoddam arvom semen jactem, facultates meas augeo, divitias meas amplifico, locupletiores reddo vos omnes, nec idcirco tamen pauperior evado, sed opulentior multo: quod in pecuniis non licet, imo plane contrarium evenit. Nam si reconditum aurum habeam, et in omnes illud velim distribuere, non amplius tantas possidere potero divitias, cum hac divisione fuerint imminutæ.

III. Cum igitur spiritualium rerum tanta sit præstantia, tanta facilitas, utpote quæ cunctis volentibus gratis obveniant, has potissimum adamemus, et umbras omittamus, nec præcipitia et scopulos persequamur. Ut enim hunc amorem Deus augeret, etiam ante obitum hominis, a quo possidentur, ista morti obnoxia esse præcepit. Verbi gratia: non cum interierit is, qui hæc possidet, et ista inte-reunt, sed et ipso adhuc vivente marcescunt et pereunt,

ut eorum caduca conditio summo illorum amore flagrant-
tes, et insana cupiditate ductos, ab illa sæva rabie revocet :
eorumque naturam admoneat, et experientia magistra do-
ceat, ea quavis umbra imbecilliora esse, atque hac ratione
cupiditatem illam extinguat. Exempli causa, divitiæ non
solum cum interit dives, pereunt, sed illo potius vi-
vente discedunt. Juventus possessorem suum non morien-
tem solum, sed spirantem adhuc relinquens evanescit, quæ
in ætatis adultæ via finitur, et senectuti locum cedit : pul-
chritudo simul et forma, vivente adhuc muliere, desinit et
in deformitatem transit : gloria, principatus rursus pari
ratione : honores, magistratus, diurni sunt et ad breve
tempus durant, et amplius quam homines ipsi, qui eos
obtinent, mortales sunt : et quemadmodum quotidianos
corporum videre licet interitus, ita quoque rerum. Porro
id accidit, ut præsentia contemnentes, adhæreamus futu-
ris, et eorum simus expectatione suspensi, ac dum in
terris ambulamus, desiderio in cælo versemur. Etenim
duo sæcula condidit Deus, præsens, et futurum ; unum
visibile, alterum invisibile : unum quod sub sensus cadit,
alterum quod est spirituale : unum quod corporali quiete
perfruitur, alterum quod incorporea : unum in experien-
tia, alterum in fide : unum in manibus, alterum in spe ;
et unum esse stadium jussit, alterum bravium : atque huic
quidem certamina, labores ac sudores attribuit, illi vero
coronas, præmia et retributiones : hoc pelagus, illud por-
tum effecit, et hoc breve quidem, illud vero senectutis
expers, et immortale. Quoniam igitur homines multi spi-
ritualibus illis ea quæ sensibilia sunt præferebant, his ca-
ducam conditionem ac temporariam attribuit, ut hoc
pacto a præsentibus abductos, vehementer amoris futuro-
rum addicat. Deinde quoniam invisibilia erant illa et spi-
ritualia, in fide atque in spe posita, vide quid agat : cum

huc advenisset, ac nostram carnem assumpsisset, et mirabilem illam dispensationem perfecisset, futura ponit ob oculos, et hac ratione crassiores mentes securas reddit. Nam quoniam conversationem ac vitæ rationem angelicam afferens veniebat, ac terram in cælum convertibat, eaque mandabat, quæ similes redderent incorporeis Virtutibus eos qui ea perficerent, homines reddebat Angelos, ad spem cœlestium rerum vocabat, longiora certamina proponebat, altius evolare jubebat, et ad ipsa fastigia cœlorum ascendere, adversus dæmones pugnam inire, contra universas diaboli copias aciem eos instruere, qui corpus habebant, et cum carne copulati erant, mortificare corpora, ac perturbationum tumultum ablegare, et corpore utcumque esse circumdatos, cæterum cum incorporeis Virtutibus certatim contendere.

IV. Hæc ubi præcepit, vide quid agat; quo pacto facile certamen reddat, quinimo, si videtur, prius mandatorum sublimitatem exponamus, et quo pacto in altum nos voluerit evolare, cum ex humana propemodum natura emigrare, atque in cælum omnes transferri jusserit. Cum enim oculum pro oculo reddi lex præciperet, ipse dixit, « Si quis te percusserit in dexteram maxillam, obverte » illi et alteram¹. » Non dixit tantum, Fer patienter ac leniter contumeliam, sed ulterius philosophia modestiaque progredere, atque ad majora patienda paratus esto, quam ille facere cupiat: et patientiæ tuæ ubertate petulantiam ejus et insolentiam vince: ut summam tuam reveritus modestiam recedat. Et rursus ait, « Orate prs calumniantibus » vos: orate pro inimicis vestris: benefacite iis, qui odierunt vos². » Consilium de virginitate rursus introducens dixit: « Qui potest capere capiat³. » Nam quoniam e pa-

¹ Matth. v, 39. — ² Ibid. 44. — ³ Id. xix, 12.

radiso illa evolavit, et post transgressionem recessit, de cœlo descendens ipsam rursus reduxit, et tanquam exulem in antiquam patriam suam restituit, et a diuturna relegatione liberavit; primum adveniēns nimirum ex virgine natus est, et leges naturæ mutavit, cum ab ipso exordio vitæ suæ illam honore affecerit, et virginem matrem reddiderit. Cum igitur veniens talia præcepisset, et ad tantam sublimitatem conversationem hominum evertisset, præmia quoque laboribus digna proposuit, imovero majora multo et sublimiora. Verumtamen invisibilia erant hæc quoque atque in spe, fide et expectatione posita futurorum. Itaque cum laboriosa mandata essent ac sublimia, præmia vero et bravia in fide, vide quid faciat, quo pacto levem agonem, quo pacto facilia reddat certamina. Quo tandem pacto? Duabus scilicet viis, una quod eadem ipse exequatur: altera, quod præmia ostendat et sub aspectum proferat. Nam quæ ab illo dicta sunt, quædam mandatum erant, quædam præmia. Mandatum quidem, « Orate pro calumniantibus vos et persequentibus: » præmium autem: « Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est. » Rursus, « Beati cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes: » gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis¹: » vides unum mandatum esse, alterum præmium? Rursus, « Si vis perfectus esse, vende quæ habes, » et da pauperibus: et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cœlo². » Vides aliud mandatum, et præmium? alterum enim ipsis præcepit, alterum ipsis paravit, quod merces erat ac retributio. Et rursus: « Quicumque reliquerit domos, et fratres et sorores³: » hoc mandatum est: « Gentuplum accipiet, et vitam æternam possidebit, » hoc præmium est, et corona.

¹ Matth. v, 11 et 44. — ² Id. xix, 21. — ³ Ibid. 29.

V. Quoniam igitur magna erant præcepta, et præmia non apparebant, vide quid agat : ipse operibus illa ostendat, et in aspectum coronas profert. Ut enim qui minime tritam viam jubetur insistere, si quem viderit per eam prius incedentem, facilius eam aggreditur, et majorem animo concipit alacritatem : ita quoque sit in mandatis : qui vident eos, qui præcesserint, facile sequuntur : ut igitur natura nostra facilius sequatur, carnem et naturam nostram assumens, ita per illam incessit, et operibus mandata expressit. Siquidem illud, « Si quis te percusserit in dexteram maxillam, obverte illi et alteram ¹. » ipse præstitit, quando alapam illi pontificis servus impegit. Non enim ipsum ultus est, sed tantam modestiam præ se tulit, ut diceret : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem bene, quid me cædis ² ? » Vides tremendam lenitatem ? vides humilitatem stupendam ? Percutiebatur, non a libero quopiam, sed a servo, a verberone, et vernaculo, et tanta cum modestia respondet. Ita quoque Pater ejus dicebat Judæis : « Popule meus, quid feci tibi, aut quid contristavi te, aut quid molestus fui tibi ? responde mihi ³. » Quemadmodum ipse dicit, « Testimonium perhibe de malo, » sic et Pater ejus, « Responde mihi : et quemadmodum ait ipse, « Quid me cædis ? » sic etiam Pater, « Quid constristavi te, aut in quo molestus fui tibi ? » Paupertatem rursus docens, vide quo pacto illam opere exhibeat dicens : « Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet ⁴. » Vides extremam paupertatem ? Non mensam habebat, non lucernam, non domum, non sellam, non aliud quidquam ejusmodi. Docebat ut male

¹ Matth. v, 39. — ² Joan. xviii, 23. — ³ Mich. vi, 3. — ⁴ Matth. viii, 20.

audientes patienter ferrent, id vero ille opere exhibuit. Quando enim dæmonium habentem, et Samaritanum ipsum appellabant, cum illos rursus necare posset, et contumeliæ pœnam ab illis exigere, nihil tale faciebat, imo etiam bene de illis merebatur, et ex illiis dæmones expellebat. Cumque dixisset, « Orate pro calumniantibus vos, » in crucem cum ascendisset id fecit. Postquam enim eum crucifixerunt, et clavis affixerunt, pendens dicebat: « Dimitte illis; non enim sciunt, quid faciunt ¹. » Hæc ab eo dicebantur, non quod ipse dimittere minime posset, sed ut nos orare pro inimicis doceret. Nam quia non sermone tantum, sed opere quoque doctrinam præ se ferebat, propterea preces etiam adjunxit. Nullus igitur ex hæreticis ob nimiam ejus humanitatem, infirmitatem hæc verba judicet indicare. Ipse enim est qui dicit: « Ut autem sciatis, » quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi » peccata ². » Sed quoniam docere volebat; is autem qui docet non verbis tantum suis, sed etiam factis doctrinam profert in medium, hac de causa preces etiam adjunxit. Nam aliqui Discipulorum etiam pedes lavit, non quod inferior esset: verum cum Deus esset ac Dominus, ad tantam se humilitatem demisit.

VI. Hanc etiam ob causam dicebat: « Discite a me » quia mitis sum, et humilis corde ³. » Alio modo rursus ipsa bravia præmiaque in medium afferri, ac subjici oculis audi, Pollicitus erat corporum resurrectionem, immortalitatem, occursum in aëra, raptum in nubibus: hæc rebus ipsis ostendit. Quo tandem modo? Mortuus cum esset, resurrexit: quapropter et quadraginta diebus cum ipsis versatus est, ut certiores illos redderet, et qualia corpora nostra post resurrectionem futura sint, ostenderet. Rursus qui per Paulum dixit: « In nubibus rapiemur obviam illi

¹ Luc. xxiii, 34. — ² Matth. ix, 6. — ³ Id. xi, 27.

» in aëra¹, » hoc etiam opere demonstravit. Siquidem post resurrectionem, cum esset in cœlos ascensurus, præsenti-
 bus ipsis « Elevatus est, inquit, et nubes suscepit cum ab
 » oculis eorum²: » et cum intentis oculis essent, dum abi-
 ret ille. Sic nimirum et corpus nostrum consubstantiale
 corpori erit illi, utpote quod ex eadem sit massa: sicut
 enim caput, ita et corpus; sicut principium, ita et finis.
 Atque hoc manifestius indicans Paulus dicebat: « Qui re-
 » formabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme fiat
 » cōrpori claritatis suæ³: » si igitur conforme sit, eandem
 etiam viam conficiet, et in nubibus pariter elevabitur.
 Hæc tu quoque in resurrectione expecta. Nam quoniam
 ad illud usque tempus obscurum fuerat audientibus ver-
 bum regni cœlorum, propterea cum ascendisset in mon-
 tem, coram Discipulis suis transfiguratus est⁴, eisque fu-
 turorum gloriam præmonstravit, et obscure tanquam in
 ænigmate, quale corpus nostrum futurum esset, ostendit.
 Verum cum vestibus tum quidem apparuit: at non ita in
 resurrectione: neque enim vestibus indiget corpus nos-
 trum, neque tecto, neque concameratione, neque alia ulla
 re simili. Nam si ante transgressionem Adami, cum esset
 nudus, non erubescibat, gloria circumdatus: multo magis
 corpora nostra, quæ ad præstantiorem melioremque con-
 ditionem transferentur, nullo horum indigebunt. Hac ni-
 mirum de causa cum et ipse resurgeret, vestes in sepulcro
 et loculo manere permisit, nudumque corpus suscitavit,
 immensæ gloriæ et beatitudinis plenum. Hæc igitur nobis
 cum explorata sint, dilectissimi, et verbis eruditi, et per
 oculos edocti, talem conversationem exhibeamus, ut in
 nubibus rapti, semper cum illo versemur, ejusque gratia
 salvi facti, futuris bonis perfruamur: quæ nobis omnibus

¹ 1 Thess. iv, 17. — ² Act. i, 9. — ³ Philip. iii, 21. —
⁴ Matth. xvii.

394 S. JO. CHRYSOSTOMI ARCHIEPISCOPI C. P.

assequi contingat in Christo Jesu Domino nostro, cum
quo Patri, una cum Spiritu sancto gloria, imperium, ho-
nor, adoratio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.
Amen.

LIBER I.

Ad Demetrium monachum, de compunctione.

I. Cum te video, beate Demetri, assidue insistentem mihi, et multa cum vehementia de compunctione sermones exposcentem, beatum te semper prædico, animique tui puritatem demiror. Neque enim fieri potest, quemquam in hujusmodi sermonis venire desiderium, nisi prius sese probe purgaverit, atque omnibus sæcularibus curis superior evaserit. Quod facile deprehendas ex iis, qui pari desiderio tenentur, in quibus tanta repente mutatio efficitur, ut confestim in cœlum transferantur: animam quippe mundanis curis, ceu vinculis gravissimis solutam, ita sinunt ad proprium naturalemque sibi locum advolare. Sed hoc multis quidem per totam vitam raro contingit: te autem, o divinum caput, hoc semper compunctionis igne flagrare novi. Cujus rei testes sunt noctes insomnes, lacrymarum fontes, solitudinis amor in anima tua perpetuo residens et accrescens. Quanam igitur ex sermone nostro tibi accessio speranda? Nam vel hoc ipsum, quod cum ad verticem jam perveneris, putes te cum humi repentibus incedere, animamque tuam alis instructam, lapideam appelles, quodque frequenter dexteram meam contingens ac deosculans cum lacrymis dicas: contere obduratum cor meum, quantæ pietatis, quanti fervoris signum esse putandum est? Certe si ut nos dormientes excitares, ad hoc argumentum pertraxisti, magnam illam tuam sapientiam providentiamque approbo; sin autem ut

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 396-417.

tibi consuleres, ratus te excitante opus habere, nescio quo pacto nos aliunde docueris, te non nostra egere opera. Ut ut vero sit, tibi obtemperabimus et obsequemur nullis non rationibus permoti, tua nempe in Deum fiducia, studioso rogatu, amore nostri. Tu gratiam rependas velim precibus tuis, ut possimus et vitam emendare nostram, et in præsentī dignum quidpiam proferre, quod possit et jacentes animas erigere, et remissas constringere, restituereque. Unde igitur nobis, unde sermonis exordium erit? Quod illi fundamentum, quam crepidinem ponemus, nisi verba Christi, qui miseros prædicat eos, qui rident, beatos autem eos qui lugent, his verbis: « Beati » qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur¹: et, Væ qui » ridetis nunc, quoniam lugebitis et flebitis²; » ac jure merito quidem: luctus enim vere, luctus ac gemituum est totum præsentis vitæ tempus: tanta calamitas universum invasit orbem; tanta omnes homines detinent mala, ut si quis velit ea accurate perpendere, si tamen accurate possit, nunquam finem lugendi et lacrymandi facturus sit: ita nempe omnia eversa et confusa sunt, ita nullum usquam virtutis vestigium. Quod autem longe infelicius est, nos occupantium malorum ne sensum quidem vel habemus, vel aliis præbemus: sed similes sumus corpori extrinsecus florenti, intrinsecus vero igne liquescenti. Omnisque sensus expertes, nihil differimus a mente captis, qui multa periculosa et turpia sine metu dicunt et faciunt, nec ullo pudore tenentur, sed gloriantur, astantibusque se sapientiores esse putant. Ita et nos cum omnia quæ ægrotorum sunt agamus, ne hoc ipsum quidem, quod ægrotemus, scimus. Atenim quod ad corpus spectat, si vel levis infirmitas adsit, medicos advocamus, pecunias impendimus, perseverantiam exhibemus, nec prius finem

¹ Matth. v, 4. — ² Luc. vi, 25.

omnia agendi facimus, quam ægritudinem deponamus; animæ vero quotidianis vulneribus confossæ, discerptæ corporeis affectionibus, adustæ, per præcipitia actæ, ac modis omnibus pereuntis, ne minimam quidem rationem habemus. Hujus autem rei causa est, quod morbus omnes occuparit. Ac quemadmodum si inter ægros corpore, nemo sanus adsit, nihil impedit quominus omnes in extremam ruant perniciem, nemine effrenes eorum cupidines cohibente: sic et apud nos, quod nemo perfecte sanus in fide sit, sed omnes, alii plus, alii minus infirmantur, nemo est qui jacentibus opituletur. Nam si quis extrinsecus accedens, et Christi præcepta, et vitæ nostræ confusionem probe didicerit, nescio an quospiam alios Christo inimiciores, quam nos esse arbitretur; ita enim hanc viam decurrimus, ac si contrariam ejus mandatis ingredi vellemus.

II. Ne quis autem hæc per hyperbolen dicta esse existimet, demonstrationem jam afferre aggrediar, nec aliunde, quam ex ipsis Christi mandatis. Quid ergo ait Christus? « Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, » Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus » erit gehennæ ignis¹. » Hæc quidem Christus. Nos autem plus, quam ii qui increduli sunt, hanc legem calcamus, dum innumeris quotidie fratres nostros afflicimus contumeliis. Quodque magis ridiculum est, dum ab hac voce, » Fatuus, » cavemus, sæpe hac graviores contumelias irrogamus; quasi vero illud solum verbum sit, cui deputata est pœna. At res non ita se habet; sed omni contumelioso hanc indicit pœnam; ut palam est ex his Pauli verbis: « Nolite errare: neque fornicarii, neque idololatræ, neque

¹ Matth. v, 21.

» adulteri, neque molles, neque masculorum concubito-
 » res, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque
 » maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt¹. »
 Quod si is, qui fatuum vocat fratrem suum, extremo dig-
 nus est supplicio; qui maleficum, invidum, temerarium
 inanis gloriæ cupidum dicit, et similia innumera in eum
 maledicta conjicit; quantis se gehennæ flammis obnoxium
 reddit? Illud enim, « Fatue, et Raca » longe levius est supra
 dictis. Quamobrem illo omisso, hoc apposuit Christus;
 ut discas ex ejus verbis, si levius convicium gehennam
 attrahit, multo magis quæ graviora et atrociora sunt id
 effectura esse. Quod si qui existiment id per hyperbolen
 dici, nonnullos enim sic affectos novi, qui putant terrendi
 solum causa hasce minas intentari; restat ut adulteros,
 masculorum concubitores, molles, idololatrias a memorato
 supplicio eximant. Nam si terrendi solum causa maledicis
 comminatus est; palam est et de reliquis eandem esse
 rationem: cum enim omnes simul posuisset, sic regni
 amissionem intulit. Quid igitur, inquires, maledicus-ne cum
 adultero, et molle et avaro et idololatra ponetur? Utrum
 easdem, quas illi, pœnas daturus sit, alterius est temporis
 inquirere: quod autem a regno cœlorum similiter excidat,
 Paulo credo dicenti; imo potius Christo per illum operanti;
 quod nempe neque hi, neque illi regnum Dei possessuri
 sint. Neque hac solum in re, sed etiam in aliis multis
 plurimi ita affecti sunt, ut quæ omnino eventura sunt,
 hyperbolice dicta putent. Diabolicus autem est hic la-
 queus. Ut enim futuri supplicii metum solveret iis, qui in
 charitate Dei compuncti erant, cosque ad obsequendum
 mandatis remissiores efficeret, hyperboles consolationem
 induxit, quæ in præsentī quidem segniores animos ines-
 care potest; sed in die judicii redarguetur, quando nihil

¹ 1 Cor. vi, 9.

inde lucri accedere poterit. Quid enim, quæso, utilitatis iis, qui nunc decepti sunt, si tunc fallaciam agnoscant, cum nihil ex pœnitentia poterunt in resurrectione juvari? Ne itaque nosmetipsos decipiamus, neque circumveniamur in perniciem nostram, neque aliud nobis supplicium procuremus, nempe ex incredulitate. Non enim solum mandatis Christi non obtemperare, sed etiam iis non credere, gravissimum inducit supplicium. Illa porro incredulitas paritur ex segnitie in exequendis mandatis. Cum enim obsequentiae securitatem nobis comparare nolumus, neque ea facere quæ præcepta sunt, ut animum futurorum metu liberemus: conscientiae onere gravati et præfocati, ingentem parati supplicii metum abjicere studentes, in aliud nos barathrum præcipites agimus, dum tormentis illis fidem abrogamus. At quemadmodum ii, qui ardente feбри tenentur, etiamsi in aquas se frigidas conjecerint, præfocationem illam non amittunt, sed novum adjiciunt ignis ardorem; sic et nos conscientiae stimulis agitati, in hyperboles Euripum nos præcipitare cogimur, ut omnia in posterum sine metu peccata admittamus. Non solum enim præsentibus irascimur fratribus, sed etiam cum absentibus sæpe litigamus: quod sane feritatis excessus est. Et majores quidem potentioresque nobis, etiamsi injuriis nos et contumeliis afficiant cum moderatione magna toleramus eorum metu cohibiti, æquales autem inferioresve, ne læsi quidem, aversamur tamen, tantum hominum metus Christi timori prævalet.

III. Ecqua tandem nobis salutis spes, tantam segnitiam, tantum contemptum exhibentibus? Undenam, dic mihi? Quid grave, quid onerosum a nobis exigit Christus? Ne irascaris, inquit, fratri tuo sine causa: id porro longe facilius est, quam alterum ferre sine causa iratum. Ibi enim jam congregata est ignis materia; hic vero cum nihil

causæ subsit, tu ipse flammam accendis. Nêque enim par res est, alio facem admovente id tolerare, neque accendi, ac nullo concitante, quiescere. Siquidem qui illud superare potuit, summæ philosophiæ documentum exhibuit: qui autem hoc præstitit, nihil admiratione dignum egit. Cum ergo quod majus est propter metum hominum perficimus, quod autem minus, propter Dei timorem præstare nolumus, perpende quanto supplicio, quanto cruciatui nos obnoxios constituamus. Fratrem porro non æqualem, non liberum tantum esse putes, sed etiam famulum: « Nam in Christo Jesu neque servus neque liber¹, » secundum Apostolum; ita ut si vel contra famulos sine causa ferociamus, easdem pœnas daturi simus. Nam ille quoque frater est, et vera libertate donatus, cum unum eundemque habeat Spiritum. Quis itaque vitam omni convicio puram, ira irrationabili aut inani vacuum exhibere potest? Nec mihi quempiam alleges cui hæc raro contigerint, sed qui in ea nunquam inciderit. Donec enim id nobis ostenderis, non ideo sane minas solvere poteris, quod hoc non frequenter acciderit. Etenim qui furatur, vel qui fornicatur, etsi semel in hoc peccatum incidant, non ideo a supplicio liberantur, quod non frequenter id perpetrarint, sed quia vel semel ausi sunt, haud dubie puniuntur. Quod autem postea sequitur, quis non, etsi infidelis sit, fabulam esse reputet, cum videat a nobis cum tanta vehementia violari? Nam cum Deus dicat: « Si » offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, » quia frater tuus habet aliquid adversum te: relinque ibi » munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri » tuo: et tunc veniens offer munus tuum²; » nos bella mutuo gerentes, et exulcerati animo, ad altaria accedimus. Ac cum Deus tantam reconciliationis nostræ curam ha-

¹ Galat. iii, 28. — ² Matth. v, 23, 24.

beat, ut patiat^{ur} sacrificium suum imperfectum manere, et ministerium interrumpi, donec inimicitia et ira dep^{on}atur; nos rem ita flocci facimus, ut capitis n^{ost}ri damno multis diebus inimicitiam servemus. Neque iracundos tantum plectit Deus, sed etiam eos, qui hujusmodi morbo liberi, offensos fratres negligunt. Quia enim læsorum est irasci, is vero qui injuria afficit, non ita facile hoc morbo capiatur; ideo hunc ad illum adducit, ostendens pœna digniorem esse eum, qui peccati radicem posuit. At nos ne sic quidem emendamur, sed pro levissimis etiam rebus fratres contristamus. Deinde ac si nihil molestiæ intulerimus, ita negligimus, illatam injuriam oblivioni damus, inimicitiamque in longum tempus extractam despici^{mus}, ignorantes tanto majus nos supplicium luituros esse, quanto pluribus diebus mœstitiæ locum dederimus; ad hæc vero difficiliorem postea fore reconciliationem. Quemadmodum enim amicitia obstringente, nihil facile distrahere, nihil adversum credi poterit. Sic inimicitia animos nostros occupante, omnia facilia et obvia sunt iis, qui rixam augere velint, cum bona minime, mala vero solum credantur. Ideo jubet, dono ad altare dimisso, prius reconciliari fratri; ut discamus, si in illo tempore reconciliationem differre non liceat, multo minus licere in aliis. Nos vero symbola quidem rerum tenemus, a veritate autem ipsa excidimus, dum nos ante doni quidem oblationem mutuo amplectimur; sed labiis tantum et ore id agimus. At non id solum vult Dominus, sed animæ etiam osculum, et amplexum cordis proximo dari: hoc enim vere amplecti dicitur; illud vero quasi scena quædam et larva dicenda est, ita ut qui sic osculatur, magis Deum irritet, quam placet. Sinceram enim et radicibus firmam amicitiam requirit a nobis, non hanc, cujus speciem et simulacrum quodam circumferimus, vim autem omnem extinxi-

mus, quod et ipsum indicium est earum, quibus detinemur, iniquitatum. « Nam quoniam abundabit iniquitas, » inquit, refrigescet charitas multorum¹. » Et hæc agimus homines, quibus vetitum est vel irasci, vel inimicos habere quospiam: aut si forte habeamus, ad unum tantum diem habere permittimur: « Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram². » Neque hic consistimus, sed et insidias alii in alios struimus, et verbis et gestis nostris membra propria mordentes ac devorantes: quod utique apertæ insanix est. Etenim insanabiles dæmoniacos et furiosos hoc maxime signo dignoscimus. Quid autem de lege circa adversarium, circa illegitimam concupiscentiam, oculos impudicos, amicitiam irrationabilem et damnosam, dicemus? Oculus enim dexter et manus dextra, non aliud nobis subinducunt, quam eos qui damno nostro nos amant. Lex vero de repudiatis uxoribus, a quibusnam non violata et conculcata frequenter fuit?

IV. Nam leges de non jurando erubesco proferre in medium; non solum ob juramenta, sed etiam ob perjuriam frequentia. Etenim si jurare, etsi vere, crimen est, et præcepti prævaricatio, perjurium ubi ponemus? Et si id quod « Est » et « Non » excedit, a malo est, quod hoc etiam exuperat, a quo tandem erit? Deinde vero ait: « Si quis te percusserit in dexteram maxillam, converte illi » et alteram. Et ei qui vult tecum iudicio contendere, et » tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia » duo. Qui petit a te, da ei: et a volente mutuari a te, ne » avertaris³. » Quid ad hæc dici potest? Pro singulis enim hujusmodi dictis restat solum ut fleamus, et pudore suffundamur; ita ex diametro oppositam viam sectantes, iudiciis, pugnis, litibus et rixis omne tempus insumentes,

¹ Matth. xxiv, 12. — ² Ephes. iv, 26. — ³ Matth. v, 37-42.

ne minimam quidem aut rerum aut verborum molestiam toleramus, sed vel pro levissimis ferocimus. Quod si quospiam proferre possis, qui multa pauperibus erogarint, et postea paupertatis causa in contemptum venerint, innumeraque mala perpessi sint, paucos rarissimosque tales numerabis. Attamen nullum, qualem hic describimus, philosophum ostendes. Hæc quippe vita longe magis, quam illa, spiritualis est. Neque enim æquale est sponte largiri, et omnibus spoliatum patienter ferre. Ecquid dico ferre? Nam quod Christus dixit hoc longe præstantius est. Siquidem sermo ejus læsorum animos ab ira contra lædentes usque adeo avertit, ut non modo de raptis conqueri non sinat, sed etiam ea, quæ relicta sunt, sponte offerre jubeat, et majorem ad mala ferenda alacritatem exhibere, quam illi ad inferenda insaniam. Nam cum is, qui lædere vult, eum quem lædit paratiorem ad patiendum invenit, quam ille voluerat; et postquam implevit concupiscentiam suam, eum quem læserat, ex abundanti videt ad alia patienda proniorem, superatus discedit, de tolerantiae magnitudine erubescens: quamvis fera, quamvis immanius quidpiam fuerit, moderatior tandem evadet, conspecta tum nequitia sua, tum illius virtute per factam utriusque comparisonem. Hanc ego nunc quero vitam, quam in Scripturis tantum propositam video; alibi vero operibus exhibitam nusquam. Nec mihi dicas quempiam læsum patienter tulisse; id enim potuit defectu virium contingere. Sin etiam cum æqualibus, quos ulcisci poterat, id exhibuerit; at non eo usque processit, ut ejus concupiscentiam superaret, et plusquam vellet daret, magnanimitatemque suam, præter rapta additis libenter aliis, ostenderet. Quod autem his longe superius est, ad ipsumque verticem pertingit, eos, qui talia agunt, et sive in pecuniis, sive in corporibus, aliisque omnibus nocu-

mentum important, in amicorum, imo amicorum genunorum numero constituere jussit Christus. Nam dicit, Rapienti, et auferenti ne solum dona alia addas, sed etiam ipsum vehementissimo et sincero amore dilige. Hoc sane, hoc declarare cum vellet, ait : « Orate pro calumniantibus vobis¹, » quod pro solis iis, quos admodum diligimus facere solemus. Ne vero putes hæc verba hyperbolice dicta fuisse, neve diabolicam inducas fallaciam, rationem et causam congruentem affert his verbis : « Si enim dilexeritis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habetis? Nonne publicani idipsum faciunt? Et si amplexi fueritis eos, qui vos amplectuntur, quid amplius facitis? » Nonne et ethnici hoc faciunt²? » Cum igitur a publicanis, atque ethnicis nihil hac in re differamus, quomodo a luctu et a lacrymis temperemus? Sed utinam hoc duntaxat malum adesset : nunc enim tantum abest ut inimicos diligamus, ut etiam eos qui nos diligunt aversemur et odio habeamus. Invidere namque illis, verbis atque gestis nostris gloriam et famam illis auferre, odientium et averfantium est. Ita non solum ab ethnicis nihil differimus, sed ea in re longe pejore quam illi affectu sumus. Ac Christus quidem pro calumniantibus orare jussit; nos autem dolos concinnamus, et maledicentibus benedicere jussi, eosdem innumeris maledictis oneramus. Quid hac contraria agendi ratione vehementius? quid gravius hac pugna, qua contra legislatorem decertamus, omnibus ejus præceptis adversi stantes? Nam vanæ gloriæ tyrannidem, quam ipse sequentibus verbis destruit, nos auximus, dum eam non in preces modo, jejunia et eleemosynas, sed in alia quoque omnia induximus, eique plusquam servi quilibet nos subjicimus : quam rem, quod manifesta omnibus sit, prætereo. hoc adjecto; nempe ex hominibus, alios postquam

¹ Luc. vi, 28. — ² Ibid. 32-34.

extremo contemptui se dediderunt, nulla praecepta curare ; alios vero tantisper obsequi volentes , et aliqua servare praecepta studentes, in idem, atque illi, detrimentum ruere, quod nolint vanæ gloriæ vincula deponere. Et alius quidem nullatenus cleemosynam erogat ; qui autem egenis suorum quædam largitur, sed vana permotus gloria, non meliore conditione est, quam is, qui nihil dedit. Sic omnes undique in laqueos suos iniecit malignus. Quod si quis hoc detrimentum vitare possit, amentia iterum correptus, in eandem ruinam incidet ; imo in longe graviolem : non solum enim, ut ante, cum detrimento recedit, sed novo etiam affectus malo. Multos ego novi, qui non his solum causis ducuntur, sed amore etiam vel reverentia, aliisve similibus, egenis opem procurantes, non autem ex Dei timore aut praecepto. Cum itaque tot huiusmodi sint quæ opera bona labefactent, quis ex iis, qui in hæc mala incidunt, facile poterit salutem consequi ?

V. Illud autem : « Dimitte nobis debita nostra, sicut » et nos dimittimus debitoribus nostris¹ : » hoc, inquam, quis cum fiducia dicat ? Etiam si enim non ledamus inimicos, vulnus tamen insanabile servamus. Christus vero non ut ita solum dimittamus optat, sed ut eos inter primos amicos numeremus. Ideo itaque, ut prius dixi, pro iis orare iussit. Si porro nihil quidem ledas, sed averseris, nec placide respicias, vulnusque in animo conserves, nondum praeceptum executus es, quod Christus dedit. Cur ergo Deum iis, qui in te peccaverint, propitium esse rogas, cum nondum tu ipsis propitius sis ? Illud autem irridens quidam sapientum ait : « Homo homini conservat iram, et a Domino quaerit medelam² ? » Misericordiam non habet erga hominem sibi æqualem, et pro peccato suo precatur : caro cum ipse sit, servat iram : et quis propi-

¹ Matth. vi, 12, — ² Eccli. xxviii, 3.

tiabitur peccatis ejus? Vellem jam silere et sermonis cursum sistere, ita pudore afficior, vereorque ulterius progredi; hoc enim bellum, quod movimus contra præcepta Christi, inimicitiamque irreconciliabilem, clarius hoc sermone demonstratur. Sed quid lucri ex silentio nostro, rebus ipsis pugnam illam clamantibus, et illo, qui nos judicaturus est, omnia perspicue cognoscente vel ante rerum eventum? Præceptum illud non thesaurizandi in terra, sed in cœlo, etiamsi paucos, nonnullos tamen reperias, qui accurate custodierint. Nam cæteri omnes, ac si contrarium prorsus audissent, jussique essent in terra thesaurizare, dimisso cœlo, terrenis omnibus prorsus adhærent, et insano pecunias colligendi studio tenentur, Deumque odio habentes mammonam diligunt. Illud autem, « Ne solliciti sitis de crastino¹, » neminem vel audisse vel amplexum esse novi, ob fidei nostræ tenuitatem. Quapropter hoc præceptum præ pudore præteribo. Oportebat Christo eam sententiam simpliciter ferenti fidem habere; nunc autem licet invicta ratiocinia et exempla afferat, avium videlicet et fœni, ipsi tamen non credimus. Sed quemadmodum ipsi gentiles, imo fortasse timidius, quam illi; etsi pro illis precari non jubeamur, omnem in his ipsis rebus sollicitudinem impendimus. Hoc igitur, ut dixi, præceptum cum rubore præteribo, et ad sequentia pergam, si forte pro hujusmodi pudore aliquam vel tenuem, consolationem reperiam. Quid ergo dicit postea? « Nolite judicare, ut non judicemini². » Putabam ego hic me aliquam pudoris consolationem reperturum esse; sed video ejusdem pudoris accessionem non minimam. Etenim etiamsi nihil aliud mali fecissemus, vel hoc unum posset nos in extremam gehennam abducere; ita scilicet alienorum delictorum acerbi judices sedemus, dum trabes nos-

¹ Matth. vi, 34. — ² Id. vii, 1.

tras despiciamus : atque in alienis curiose inquirendis et damnandis tota vita consumitur nostra. Ac neminem facile invenias , sive sæcularem virum , sive monachum aut clericum , ab hac culpa liberum : etiamsi tanta comminatio adjaceat ; « In quo enim judicio judicaveritis , judicabimini , » inquit , et , « In qua mensura mensi fueritis , retribuetur vobis¹. » Attamen cum hoc peccatum tantam annexam pœnam , nullamque voluptatem habeat , omnes in hoc malum præcipites currimus , ac si id studeamus , in hoc contendamus , ut non per unam solum , sed per multas quoque vias in gehennæ caminum ingrediamur. Neque solum in ea quæ laboriosa esse videntur , sed etiam in leviora illis similiter incidimus , et hæc et illa pariter transgredientes : ac per levia ostendimus , nos difficiliora ob contemptum , non ob gravitatem præceptorum , non perficere. Nam , dic mihi , quid laboris inest in non curiose perquirendis alienis negotiis , et in non damnandis proximorum delictis ? Contra vero , laboratur sane in curiosa tali perquisitione et in judicio de aliis ferendo. Quis igitur hæc audiens , nobis unquam credat , quod scilicet ex segnitie , non autem de industria et defectu voluntatis ad prævaricandum accedamus ? Cum enim quæ præcipiuntur , levia et facilia sunt volentibus ; quæ autem vetantur , gravia et laboris plena , nosque tamen dimisso præcepto , quæ velita sunt facimus : annon contendendi cum Deo causa , nos hæc peccata admittere dicent inimici ? Atenim quod nihil laboris præceptis Christi insit , ipse pronuntiavit his verbis : « Tollite jugum meum super vos , » jugum enim meum suave est et onus meum leve². » Sed nos incredibili segnitie id facimus ut quæ levia sunt , multis gravia appareant. Sane ei , qui semper otiari et dormire velit , vel ipse cibus et potus prorsus onerosus esse videtur ;

¹ Matth. vii. 2. — ² Id. xi. 29.

qui vero vigilant et excubant, ne mirabilia quidem et ardua refugiant : sed cum majori fiducia hæc aggredi audent, quam levia segnes et somnolenti. Nihil enim, nihil utique ita facile est, quin admodum grave et onerosum ingens nostra segnities ostendat : quemadmodum nihil ita durum aut difficile, quod non sollicitudo et alacritas admodum facile reddat. Quidnam, dic mihi, molestius erat, quam quotidie periclitari, imo capitis periculum subire ? Attamen id leve vocavit beatus Paulus his verbis : « Id » enim, quod in præsentī est momentaneum et leve tribulationis, supra modum in sublimitate æternum gloriæ » pondus operatur in nobis¹. » Nam etsi res natura gravis sit, sp̃s tamen futurorum levis efficitur : quam ille causam posuit dicens : « Non contemplantibus nobis quæ videntur, » sed quæ non videntur. »

VIII. Videamus quæ sequuntur. « Nolite, inquit, dare » sancta canibus, neque mittatis margaritas vestras ante » porcos². » Certe Christus hanc præcepti more legem dedit : nos autem præ inani gloria et absurda ambitione, hoc item præceptum pessum dedimus : dum corruptores, incredulos, hominesque sexcentis vitiis onustos, temere et sine examine ad mysteriorum participationem admittimus, et antequam accuratam menti³ sententiæque suæ probationem dederint, omnia illis dogmata revelamus ; ac licet vestibula nondum videre potuerint, confestim eos in adyta ducimus. Quæ causa fuit ut quidam ex non initiatis cito resilientes, innumera mala perpetrarint. Ac non in aliis tantum, sed in nobis ipsis horribilissimum hoc præceptum despiciamus, quando immortalibus mysteriis participaturi, impuritate et impudentia pleni id agimus. Nec illa solum præcepta, sed etiam ea quæ sequuntur ab omnibus violari videas. Cum enim Christus dixerit : « Quæ-

¹ 2 Cor. iv, 17. — ² Matth. vii, 6.

» cumque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite » illis¹; » nos omnia facimus ea, quæ pati nolumus: ac jussi per angustam portam intrare, latam ubique perquirimus. Quod porro sæculares quidam hanc amplectantur et ament, non usque adeo mirum est; quod autem viri qui sese crucifixisse videntur, eam plusquam illi sectentur, hoc sane stuporem ingentem affert; imo potius ænigmati similis res videtur. Monachos enim propemodum omnes, si ad quoddam ministerium venire rogaveris, hæc statim et imprimis loquentes audias; sciscitantur nempe, num ibi quietem invenire possint: et num requiem procurare possit is, qui accersit: ac ultro citroque quietis nomen jactitant. Quid ais, mi homo? In arcta via incedere jussus, de quiete interrogas? Et per angustam portam intrare jussus, latam quæris? Quid hac perversitate deterius? Ne vero putes me hæc dicentem alios condemnare, rem me spectantem narrabo. Cum nuper ego decrevissem, relictæ urbe, ad tabernacula monachorum accedere sollicitè quærebam et sciscitabar, undenam necessariorum commeatus affuturus esset, et num fieri posset ut panis recens ac diurnus comederetur: an quis me coacturus esset eodem uti oleo pro lucerna et pro cibo; an quis me impulsurus ad miseram leguminum escam, an assignaturus opus durum, ut est, fodere, ligna deferre, aquam comportare, et cætera omnia hujusmodi ministeria: et ut summatim dicam, multa de quiete corporis percontabar. At ii qui vel principum ministeria, vel publicorum negotiorum administrationem suscipiunt, nihil horum sciscitantur; sed solum si res lucro futura sit, lucro, inquam, temporali: quod si hoc sperare valeant, non labores, non pericula, non ignominiam, non servilia ministeria, non peregrinationes longas, non diuturnam in

¹ Matth. vii, 12.

alia regione commorationem, non contumelias, non cruciatus, non temporum mutationem, non periculum a separato fine aberrandi, non præmaturam mortem, non separationem a domesticis, non uxoris et liberorum solitudinem, non aliam quempiam difficultatem cogitant; sed pecuniarum cupidine, ceu amentes effecti, omnia subeunt mala, quæ ad hanc conducere possint. Nos autem quibus non pecuniæ, neque terra, sed cælum proponitur et cœlestia bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, de quiete scistamur; usque adeo sumus illis miserabiliores et molliores. Quid ais, mi homo? In cælum-ne mittendus, ibi regnum accepturus, percontaris an quid sit arduum in via et peregrinatione hujusmodi, et non te pudet, non erubescis, nec te sub terram defodis? Etiam si omnia, quæ hominibus contingere possunt mala occurrant, sive convicia, sive contumeliæ, sive ignominia et sycphantia; seu gladius, ignis, ferrum, feræ, demersiones; sive fames, morbus, et omnia quæ ab initio in hac vita contingunt acerbiora, annon, quæso, hæc irridebis, et despicias? An de illis vel minimum cogitabis? Ecquid hujusmodi animo stolidius, quid vilius, quid miserius? Cœlestium desiderio captum non dico tantum quietem quærere non debere, sed ne ejus quidem præsentis affectu moveri. Quomodo absurdum non fuerit eos, qui ineptis amoribus tenentur, amatis ita se totos dedere, ut præter eos eorumque consortium, nihil eorum quæ in hac vita sunt, sunt autem bene multa, dulce existiment; nos autem, qui non inepto quodam, sed omnium supremo amore tenemur, non solum præsentem quietem non despiciere; sed etiam absentem requirere?

VII. Nullus hactenus, charissime, ita cœlestium desiderio correptus est, ut corripi par erat: alioquin quæ gravia videntur esse, umbram et risu digna esse putasset. Sane

qui præsentia suspicit, nunquam futurorum contemplatione dignabitur: qui autem illa despicit, et omnia nihilo meliora esse, quam umbras et somnia existimat, cito magna illa et spiritualia assequetur. Iis enim quibus bonum istud vere obtigerit, tantam vim exhibebit, quantam ignis in spinis: etsi innumeris hominem invenerit præfocatum malis, multis peccatorum funiculis obstrictum, cupiditatum flamma incensum, magno sæcularium negotiorum tumultu obsessum; omnia illa seu quodam flagello statim expulsa ab anima procul abigit. Ac quemadmodum contra venti violenti impetum, pulvis exiguus nunquam steterit; sic absurdarum concupiscentiarum multitudo compunctionis ingruentem vim ferre non poterit, sed de medio tolletur ac dispergetur citius, quam pulvis et fumus. Quod si corporum amor usque adeo animam in servitutem redigit, ut ab omnibus eam avellat, et solius amicæ tyrannidi obstringat, quid non faciat Christi amor, et illius amittendi metus? Quemadmodum enim difficile est, imo fieri nequit ut aquæ misceatur ignis, ita nec voluptatem et compunctionem simul cogere possumus. Nam hæc contraria sunt, seque mutuo destruunt, Etenim hæc quidem lacrymarum et temperantiæ mater est; illa vero risus et insanix: hæc levem et alis instructam animam reddit, illa plumbo graviolem constituit. Et hoc non ego verbis meis, sed ejus qui præclara hujusmodi cupiditate tenebatur, demonstrare tentabo. Quis ille est? Ipse amore Christi incensus Paulus; qui ejus desiderio usque adeo vulneratus erat, ut de mora et de peregrinationis hujus diuturnitate ingemisceret. Nam, « Qui sumus, inquit, in » tabernaculo hoc, ingemiscimus¹. » Desiderabat tamen et volebat adhuc hic manere propter Christum: « Perma- » nere, inquit, me in carne necessarium propter vos²; » id est,

¹ 2 Cor. v, 4. — ² Philip. i, 24.

ut fides in Christum augeretur. Ideo famem, et sitim, et nuditatem, et vincula, et mortes, et transmarina itinera, et naufragia, et alia omnia, quæ recensuit, sustinebat : ac non solum hæc non moleste ferebat, sed etiam gaudebat. Causa autem horum erat amor Christi ; quare dicebat, « In » his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos¹. » Nec ideo mireris. Nam si amor hominum mortem sæpe audacter adire fecit, quid non faciat amor Christi ? Quam difficultatem non levem faciet ? Sic omnia illi tolerabilia erant, quod ad dilectum solummodo respiceret, et quod propter illum omnia pati, omni voluptate et deliciis majus existimaret, quod sane verum est. Non enim arbitrabatur se in terra esse, vel in præsentī vita degere, vel cum hominibus conversari. Sed ac si jam cœlestem sortem obtineret, ac cum Angelis degeret, regnum acciperet et facie ad faciem illo frueretur, sic et dulcia et tristia, quæ in hoc mundo sunt, contemnebat, nullamque requiei illius, quam assidue inquirimus, rationem habebat ; sed clamabat dicens : « Usque in hanc horam esurimus, et sitimus, et » nudi sumus et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et » laboramus operantes manibus nostris : maledicimur et » benedicimur, persecutionem patimur et sustinemus, » blasphemamur et obsecramus, tanquam purgamenta » mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc². » Cum enim semel oculos animæ in cœlum convertisset, et cœlestium pulchritudine captus esset, in terram reverti non sustinebat ; sed velut pauper quidam et inops, in obscura et vili domuncula semper inclusus, si regem videat auro multo, et lapidum splendore fulgentem, nunquam volet postea de paupercula domo sua cogitare ; sed nihil non aget ut in illam domum se transferat, si fieri possit ; sic Beatus ille cum cœlestia intuitus esset, hujus vitæ pau-

¹ Rom. viii, 37. — ² 1 Cor. iv, 11-15.

portatem despiciebat : et cum hominibus quidem pro necessitate corporis versabatur, ad nullam vero rerum sæcularium se convertebat; sed se totum in illam civitatem transferebat. Ecquid loquar de præsentis vitæ ærumnis? Tanto quippe Christi amore flagrabat, ut si propositum sibi finisset immortales illos cruciatus pro Christo subire, ne hoc quidem recusasset. Non enim quemadmodum nos mercenarii, qui gehennam formidamus et regnum concupiscimus, sic ille Christo serviebat; sed alio longe præstantiore beatioreque amore captus, omnia patiebatur et agebat, nulla alia de causa, quam ut amoris erga Christum suo satisfaceret, qui amor adeo mentem ejus vicerat, ut quod illi charius erat, nempe esse cum Christo, pro quo et gehennam et regnum cælorum despiciebat; hoc ipsum, inquam, libenter desereret: ac propter Christum, inenarrabilem illum lapsum, quasi rem optabilissimam vellet amplecti, et magna cum alacritate suscipere.

VIII. At fortasse nunc obscurum multis videtur esse quod dictum est. Cum autem id clarius enarravero, tunc incredibile videbitur iis ipsis, quibus antea obscurum erat. Nihilque mirum: nam Beatus ille cum sibi fidem circa hæc non habendam esse expectaret, hæc præmisit: « Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi » perhibente conscientia mea in Spiritu sancto¹. Attamen his adjectis, advocatisque talibus conscientię suæ testibus, etiam nunc non creditur. Quid igitur vult dicere? Audi. Postquam de hujus mundi ærumnis disseruit ac dixit: « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an » angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius²? » et omnibus quæ in terra sunt recensitis, in cælum ascendit: utque ostendat, non magnum quidquam esse hujus vitæ cruciatus propter Christum des-

¹ Rom. ix, 1. — ² Id. viii, 35.

picere, sic infert: « Neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos » separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro¹. » Quod autem dicit tale est. Non solum homines ne non poterunt ab hoc amore abstrahere; sed neque Angeli, neque si omnes cœlestes Virtutes in hoc conspirarent, id efficere possent. Quid dico? Neque si e regno excidere, neque si in gehennam incidere propter Christum oporteret, id mihi formidabile esset. Nam altitudo et profundum, vita et mors, nihil aliud, quam hoc declarant. Id vero dicebat, non quod Angeli tentaturi essent ipsum a Christo separare; sed ea quæ nunquam contingere possunt, verbo tenus proponit, ut magnitudinem amoris sui declarare, omnibusque palam facere possit. Talis namque amantium mos est: non possunt silentio amorem suum tegere, sed familiaribus omnibus flammam efferunt, ut assiduitate narrandi, animum desiderio ingenti flagrantem mitigent ac recreent. Quod ipsum tunc fecit Beatus ille, omniaque sermone complexus, præsentia, futura, præterita, quæ nunquam contingere poterant, visibilia et invisibilia, omnem cruciatum, omnem quietem; quasi hæc non sibi sufficerent ad affectum suum declarandum; postquam tot alia non existentia supposuit et extulit; nam illud, « Creatura alia, » de non existentibus dicitur; sic intulit ostendens nihil supra dictorum posse nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Et ille quidem amorem suum in tantam sublimitatem extulit: nos autem qui jussi sumus ejus imitatores esse, ne vitæ quidem hujus ærumnas facile serimus; sed non minus, quam febricitantes, mœremus, et indignamur. Nam longus hic morbus, qui animas nostras occupavit, diuturnitate

¹ Rom. viii, 38, 39.

insanabilis evasit, ut ita dicam, ac perfectam valetudinem ne cogitare quidem possumus. Imo etiam nobis ea non ultra recuperari posse videtur. Si vero quempiam audiamus Apostolos in medium proferentem, et eorum præclara opera narrantem; cum statim lugere deberemus, quod usque adeo illis inferiores simus, ne peccatum quidem eam rem esse putamus: sed quasi non possit culmen illud attingi, ita remisse degimus. Si quis causam petat, statim ineptam hanc excusationem proferimus: Ille Paulus erat; ille Petrus; ille Joannes. Quid sibi vult illud: Ille Paulus erat, ille Petrus erat? Annon, dic mihi, ejusdem naturæ consortes erant? Annon eadem via in hanc vitam prædierant? Annon iisdem cibis nutriti fuerant? Annon eundem respiraverant aërem? Nonne iisdem rebus utebantur? Nonne quidam ipsorum uxores duxerant, et liberos susceperant; alii vero artes sæculares exercebant, alii demum in ipsum nequitiae barathrum delapsi fuerant? At magna, inquires, fruebantur Dei gratia. Sed si quidem juberemur mortuos suscitare, cæcorum oculos aperire, leprosos mundare, claudos erigere, dæmonas ejicere, aliosque similes morbos sanare, opportune posset hæc excusatio proferri: sin accurata vitæ ratio proponatur et obsequentiae exhibitio, quæ consonantia inter hoc et illud? Tu enim in baptismo divina potitus es gratia, ac spiritus particeps fuisti, etiamsi non ut signa ederes, sed quantum satis erat ad rectum et accuratum vitæ institutum; ita ut pernicies ex sola segnitie nostra procedat. Sane Christus in die illa non signa edentibus simpliciter munera dat; sed iis qui mandata sua sunt executi: nam, « Venite, inquit, benedicti Patris mei, possidete præparatum vobis regnum a constitutione mundi, » non quia miracula edidistis; « sed quia esurivi et dedistis mihi manducare; sitivi, » et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me;

» nudus, et operuistis me; infirmus fui, et visitastis me; in
 » carcere eram, et venistis ad me¹. » Et in beatitudinibus
 nusquam signa operantes ponit, sed qui vitam probe du-
 cunt.

IX. Itaque licet illa gratia nunc contracta sit, id nihil
 nobis nocebit: neque inde nos excusare poterimus, quando
 facinorum nostrorum rationem dabimus. Siquidem beatos
 illos non ob signa miramur: nam illa ad divinam prorsus
 potentiam pertinent; sed quod vitam angelicam exhibue-
 rint; hoc autem cum superno nutu, etiam illorum pro-
 positi opus est. Et hoc non ego dico, sed is ipse Christi
 imitator: quando enim discipulis scribens contra pseudo-
 apostolos contendebat, ut discrimen inter probatum et im-
 probum ministerium declararet, non a signis sed ab ope-
 ribus id faciebat his verbis: « Ministri Christi sunt, ut
 » minus sapiens dico, plus ego: in laboribus plurimis, in
 » carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mor-
 » tibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas, una
 » minus, accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus
 » sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo ma-
 » ris fui: in itineribus frequenter, periculis fluminum, peri-
 » culis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus,
 » periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in
 » mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna,
 » in vigiliis frequenter, in fame et siti, in jejuniis frequen-
 » ter, in frigore et nuditate: præter illa quæ extrinsecus
 » sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ec-
 » clesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis
 » scandalizatur, et ego non uror²? » Ideo ego Apostolos
 admiror Ita ut qui sine operibus per dispensationem
 quædam signa exhibere concessi sunt, non modo non
 admirabiles, sed etiam reprobi fuerint, ut declarat Chris-

¹ Matth. xxv, 34-36. — ² 2 Cor. xi, 23-27.

tus his verbis : « Multi dicent mihi in die illa : Domine ,
 » Domine , nonne in nomine tuo prophetavimus , et in no-
 » mine tuo dæmonia ejecimus , et in nomine tuo virtutes
 » multas fecimus ? Et dicam illis : Recedite a me omnes
 » qui operamini iniquitatem ; nunquam novi vos¹. » Idcirco
 Discipulos sic monebat : « Nolite gaudere quia dæmonia
 » vobis subjiiciuntur ; sed quia nomina vestra scripta sunt
 » in cœlis² : » vita enim proba , etiam illis destituta , co-
 ronas accipiet , nec quidpiam minus habebit quod illis ca-
 reat : vita autem iniqua ne cum signis quidem supplicium
 effugere poterit. Itaque supervacanea est illa loquendi ra-
 tio ; nec tantum supervacanea , sed etiam periculosa , quæ
 multis hæreticorum ansas præbere possit. Nam si illi non
 ex proposito suo sic mirabiles evasissent , sed per Christi
 gratiam tantum , quid impediatur quominus omnes tales
 efficiantur ? Gratia namque nisi operam nostram prius
 requireret , confertim in omnium animas effusa esset
 neque enim personarum acceptor est Deus. Sed quia
 operam nostram requirit , ideo alios quidem sequitur et
 cum illis permanet ; ab aliis evolat , reliquos autem ne a
 principio quidem attingit. Quod vero propositum prius
 scrutatus , sic gratiam dederit Deus , antequam beatus ille
 quidpiam mirabile exhibuisset , audi quid de illo dicat :
 « Vas electionis est mihi , ut portet nomen meum coram
 » gentibus et regibus , et omni genere Israël³. » Hæc gratia
 nondum præsentē testificatus est is , qui corda nostra
 scrutatur. Ne itaque nosmetipsos decipiamus , dilecti , di-
 centes non posse quempiam Pauli similem esse. Etenim
 quantum ad gratiam quidem et signa non alter Paulus
 postea erit ; sed quantum ad vitæ diligentiam , quisquis vo-
 luerit hujusmodi esse poterit : quod si tales nusquam exis-
 tant , ex eo quod nolint tantum contingit. At nescio quo-

¹ Matth. vii , 22, 23. — ² Luc. x , 20. — ³ Act. ix , 15.

modo in hanc absurditatem delapsus sim, ut Pauli similes nunc requiram; cum nec tertio nec quarto post illum gradu positos videre queam. Ideo nempe legendum, lamentandum et plangendum est non una vel altera die; sed per totam vitam. Nam si quis hocce modo affectum præstiterit, non facile deinceps peccabit. Quod si his non credas dictis, lugentes considera eos, qui luctu sæculari cruciantur: non ex multitudinis numero, neque eorum, qui laboriosam vitam ducunt; sed ex numero delicatiorum illorum, qui nihil aliud norunt, quam delicias. Hi enim, hi, qui ebrietati et ventri student, qui prandia usque ad vesperam producunt, et cœnas ad mediam usque noctem, qui aliena rapiunt, qui neque pauperi, neque viduæ, neque inopi parcunt, qui magnam exhibent crudelitatem; si quando luctu gravi corripiantur, qui possit animam funditus movere et perturbare; tunc missis illis voluptuosis iniquisve cogitationibus, in philosophorum vitam se transferunt, severitatem, vigiliis, humi cubationem, tolerantiam, jejunium, silentium, modestiam, humilitatem, humanitatemque plurimam exercent: ac licet aliena rapere soleant, sua tunc placide largiuntur: etiamsi quis eorum bonis et domui toti ignem subjicere velit, non commoventur. Multos ego novi post charissimorum amissionem, relicta urbe ejusque commodis, in agro sedes posuisse; aliosque prope defunctorum sepulcra structis ædibus, ibi vitam clausisse. Verum de his alias. Porro donec luctus perseveraverit, nulla ipsis est presentium ratio. Verum insanam illam sollicitudinem, quam de servandis et colligendis pecuniis, de acquirenda potentia et gloria apud multitudinem, ceu quoddam scœnum aut scœni florem mœroris igne comburentes, ab animo suo repudiant, in tantamque tunc philosophiam mens eorum se transfert, ut de vitæ voluptatibus ne verba quidem facere quempiam

patiantur, sed omnia, quæ in deliciis antea erant, odiosa tunc et acerba videantur : nemoque tunc sive domesticorum, sive amicorum de rebus hujus mundi, vel admodum urgentibus, vocem emittere audeat ; sed omnia repudiantur, et philosophicis sermonibus cedunt ; animaque tunc, magistro luctu, ceu in sacro quodam loco docetur humanæ naturæ vilitatem, præsentis sæculi brevitatem, sæcularium rerum corruptibilitatem et instabilitatem, scenæ rerum quæ geruntur histrionicam. Tunc magnus pecuniarum contemptus, ira tollitur, ambitio despicitur : nec livor occupare, nec arrogantia ultra modum extollere potest eum, qui luctu atteritur : non concupiscentia lascivum incendit. Sed illis omnibus fugatis, una solum cogitatio obtinet, quæ defuncti imaginem indesinenter offert. Hoc cibus, potus, somnus, voluptas, requies, consolatio multa : hoc gloria, divitiæ, potentia, voluptas.

X. Sic nos oporteret amissam lugere salutem, ne quid amplius dicam. Desiderio illo tanto et alacritate opus esset omnes oculum mentis illuc dirigere, ejusque memoriam et formam omnium loco nobis esse. Nunc autem qui filios et uxores amiserunt, nihil aliud in mente versant, quam ut ablatorum imagines sibi consingant. Nos autem, qui regnum cælorum perdidimus, omnia potius, quam illud cogitamus. Ac illorum quidem nemo etsi regio sit genere, de luctu solito erubescet : sed humi sedebit, acerbè lugebit, vestem mutabit, aliaque omnia, quæ hujusmodi cruciatum comitantur, magna cum alacritate feret : non cogitabit de educatione, de corporis habitu, non de morbis qui ab ejusmodi ærumnis accidere possunt ; sed omnia admodum facile feret. Et hæc non modo viri, sed etiam mulieres, etsi valde infirmæ, exhibent, hisque etiam majora. Nos autem qui non filios, non uxores, sed animæ perniciem lugemus, animæ, inquam, non alienæ,

sed nostræ, corporis imbecillitatem fingimus, victusque mollitiem : atque utinam hic stet malum : at ne illa quidem facimus, in quibus corporis opere non egemus. Quid enim, dic mihi, corporis viribus opus est, quando cor conterere debemus, cum vigiles precari oportet, cum peccata recogitare, arrogantiam et tumorem deponere, mentem deprimere. Hæc quippe sunt, quæ Deum nobis placant, nec multo egent labore. Neque tamen hæc facimus. Neque enim hic solus est lugendi modus, si sacco accingamur, in domuncula nos claudamus, vel in tenebris sedeamus ; sed si assidue memoriam delictorum circumferamus, conscientiam examinemus, viæ longitudinem frequenter meliamur, quantum scilicet a regno cælorum distemus. Et quomodo, inquires, hoc fieri poterit ? Qua ratione ? Si gehennam semper præ oculis habeamus, nec non Angelos ubique locorum tunc discurrentes, atque ex universo orbe congregantes eos qui in gehennam abducenti sunt ; si cogitemus etiam quantum malum, gehenna seposita, excludi a regno cælorum. Etenim etiamsi nulla esset ignis illius comminatio, etiamsi immortalia supplicia non nos manerent ; illud solum quod abalienandi essemus a Christo, mansucto illo, et hominum amatore, qui se ipsum pro nobis ad mortem tradidit, et omnia passus est, ut nos ab illo supplicio liberaret, et patri suo reconciliaret, qui per delicta nostra ipsius inimici eramus, etiamsi a bonis illis propositis, ineffabilibus et immortalibus, excidere non deberemus ; illud, inquam, solum omni supplicio majus est, sufficitque ad excitandas, et ad semper vigilandum inducendas animas nostras. Nam si vel cum legimus exemplum quinque virginum, quas olei penuria extra sponsi cubiculum exclusit, de illarum infortunio perinde atque illæ dolemus atque turbamur ; si cogitemus nos ipsos ob segnitiam nostram idipsum passuros esse, quis

ita lapideus erit ut, anima semper hoc exemplo concitata, in negligentiam cadat? Poteramus quidem sermonem longius producere; sed quia obedientiæ gratia solum, et non alia de causa hæc a nobis dicta sunt, plus quam satis erunt. Nam probe novi te compunctionis virtutem perfecte tenere, et aliis eam posse vel silentem tradere, si vellent tantum ad breve tempus cum pietate tua vivere, vitamque illam crucifixam videre. Ita ut si velint ii, qui nunc vivunt, compunctionem ediscere, ad habitaculum tuum se conferant; qui vero post futuri sunt, gesta tua audiant, oporteat. Magnam enim ad id opem allaturam esse puto vel vitæ tuæ narrationem. Quamobrem obsecro vices mihi rependas, precesque tuas in mercedem tribuas; ita ut non modo de compunctione loquar, sed et rem ipsam operibus exhibeam. Quandoquidem doctrina sine opere, non modo nihil lucri, sed etiam detrimentum magnum et condemnationem affert ei, qui cum tanta socordia vitam ordinat suam. « Non enim, inquit, omnis qui dicit mihi, » Domine, Domine, sed qui fecerit et docuerit, hic mag-
» nus vocabitur in regno cœlorum ¹. »

LIBER II.

Ad Stelechium, de compunctione.

I. Et quomodo fieri possit, sancte Dei homo Stelechi, quod imperas, ut ab anima ita infirma et frigida de compunctione sermones edantur? Puto enim opus esse eum, qui in hac materia aliquid boni dicturus est, præ omnibus aliis hoc studio fervere, et incendi; ita ut verba quæ pro-

¹ Matth. v, 19.

ferunt candenti ferro vehementius in auditorum animos incidere valeant. Nobis autem ignis hujusmodi non adest, sed omnia interiora nostra sunt cinis et pulvis. Undenam, dic mihi, unde flammam accendamus illam, cum neque scintilla adsit, neque ligna subjaceant, neque spiritus ad illam perflandam adveniat, ob caliginem nempe illam ingentem, quam vis peccatorum animæ nostræ obtendit? Ego quidem non novi, sed tuum est dicere, qui imperas, ut pacto jussum tuum in opus procedat, et congruentem finem assequatur. Nos certe linguæ præbebimus ministerium; tu vero precare eum, qui sanat contritos corde, qui dat pusillanimis longanimitatem, qui suscitât de terra pauperem ut hunc in nobis incendat ignem, qui humanam omnem infirmitatem solet absumere, ac somnum, segnitiam, gravitatemque carnalem præscindere, animæque alas ad cælum sublimes erigere. Ab illa autem apside, ceu ex quodam excelso vertice, omnem ostendit præsens vitæ vanitatem eumentitamque speciem. Qui enim neque illuc avolare, neque in illa specula sedere potuit, is neque terram, neque terrena negotia, ut videre par est, videre potest. Quia enim multa sunt, quæ visui tenebras offundunt, multa quæ auditum turbant, multa quæ linguam præpediunt, oportet eum, ab omni tumultu atque fumo subductum, ad illam solitudinem secedere, ubi magna tranquillitas, pura serenitas, tumultus nullus; sed oculi in unum Dei amorem intenti non alio declinant, aures vero inconcussæ, uni tantum rei vacant, nempe divinorum eloquiorum auditui, et suavissimæ spiritualique audiendæ symphonîæ, quæ semel capto animo tanta vi dominatur, ut illa pertractus melodia neque cibum, neque potum, neque somnum cum voluptate capiat. Itaque nec sæcularium negotiorum tumultus, neque corporalium turba rerum, tenorem illum relaxare valeat. Ad tantam

enim animæ sublimitatem infimæ hujus tempestatis strepitus non pertingit. Verum quemadmodum ii, qui ad altissimos se contulere montes, nihil eorum vident vel audiunt, quæ in urbe geruntur vel dicuntur, sed obscurum duntaxat et injucundum clamorem audiunt, stridentibus vespis nihilo suaviorem; sic ii, qui a sæcularibus rebus sese abduxerunt, et ad spiritualis philosophiæ cacumen advolarunt, nihil eorum quæ apud nos geruntur sensu percipiunt; corpus enim et corporis sensus, donec anima circa terram versatur, innumeris illam vinculis constringunt, gravissimam fluxarum voluptatum tempestatem undique colligentes. Etenim auditus, visus, tactus, odoratus et lingua, externorum malorum plurima in illam inducunt. Cum vero sublimis efficitur, et otium suum ad spiritualia convertit, tunc malignas cogitationes ingressu arcet non sensus obturans, sed eorum operationem ad sublimitatem illam traducens. Quemadmodum enim domina quædam formidabilis et severa, quæ unguentum condit pretiosum, magnisque sumptibus, ac multorum manibus ad condituram opus habet, ancillas suscitans et accersens, aliam jubet aromata nondum in opus admissa cribro secernere, aliam arrepta bilance et statera accurate dispicere ne plus vel minus quam par est in condituram admissum justam mensuram perdat; aliam coquere quæ coquenda sunt, aliam terere quæ terenda, illam alia aliis commiscere; illam cum alabastro stare, aliam cum alio vase; aliam aliud quidpiam tractare: sicque earum mentes simul et manus operi applicans, nihil corrumpi sinit, semper insistens, non permittens extra vagari, aut alio aspectum divertere; sic et anima pretiosum hoc unguentum præparans, nempe compunctionem, sensus ad se ipsam evocat, eorum præscindens segnitiam. Si quando autem contingat illam in se conversam quid-

piam eorum cogitare quæ ad probitatem et Dei placitum spectant, sensus operatione sua vacuos constituit; ne quid supervacaneum intempestive inducentes, internam tranquillitatem perturbent. Quare si voces auribus, spectacula oculis accidant, nihil intromittitur, singulis membrorum operationibus ad animam conversis. Ecquid voces et spectacula memoro, cum multi in hoc positi statu, non modo prætereuntes coram, sed etiam se exagitantes non sentiant? Tanta quippe est animæ virtus, ut volenti facile sit in terra quidem versari, sed ac si in cœlo sedeat, nihil eorum quæ in terra geruntur sensu percipere.

II. Talis erat beatus Paulus, qui mediis in urbibus versans, tantum a præsentibus aberat, quantum a mortuorum cadaveribus absumus. Cum enim dicit, « Mihi mundus crucifixus est, » hanc memorat « Insensibilitatem; » imo potius non hanc tantum, sed aliam talem, ut duplex illa fuerit. Non enim solum dixit, « Mihi mundus crucifixus est, » ita ut postea tacuerit, sed per adjunctum aliam significavit dicens, « Et ego mundo. » Magna certe philosophia est, putare mundum esse mortuum; sed longe major, erga mundum quasi mortuum affectum esse. Quod itaque Paulus declaravit hujusmodi est. Dicit enim, non se tantum abesse a præsentibus, quantum viventes a mortuis, sed quantum mortui a mortuis. Qui enim vivit, etiamsi mortuum non concupiscat, at alio modo sentit, sive miretur prostrati pulchritudinem, sive ipsum misereatur ac deploret: mortuus autem erga mortuum, ne tali quidem affectu est. Hoc igitur declarare cum vellet, postquam dixerat, « Mihi mundus crucifixus est, » addidit, « Et ego mundo. » Vides quam longe aberat ab orbe? quomodo in terra gradiens, ad ipsum transilierat cœli verticem? Ne mihi commemoros montium cacumina, non saltus, non valles, non solitudinem inviam, neque enim hæc

sola satis sunt ad animæ tumultum auferendum. Sed illa opus est flamma, quam Christus in Pauli incendit; Beatus autem ille per spiritualem hanc cogitationem ipsam fovit, et ad tantam sublimitatem extulit, ut cum a terra incœpisset, ad ipsum cœlum pertigerit: imo et ad cœlum illo superius, et ad aliud iterum: ipse namque usque ad tertium cœlum raptus est. Amor autem ejus et erga Christum dilectio, non tres solum, sed omnes etiam cœlos transcendit. Nam corpore quidem pusillus erat, nihilque amplius quam nos in hac re habuit: spirituali autem affectu omnes qui in terra versantur homines longo intervallo superavit. Neque errabit si quis sanctum illum circa rem hanc imagine tali exprimat. Quemadmodum si flamma quædam totam terræ superficiem occupans, et in altum elata undique cœlestem apsidem prætereat, et aërem supra illam positum pervadens, sive aër ille sit, sive aliud quidlibet, intermedium duorum cœlorum igne repleat, neque hic cursum sistat, sed ad tertium etiam repente transmeet, omniaque unum rogi efficiat, tantæ latitudinis quantam habet universa terra, tantæ altitudinis, quantum spatii a tertio cœlo ad nos usque est. Ne sic quidem puto vel partem aliquantulam amoris ejus me expressisse. Quod autem hæc non sint per hyperbolen dicta, videre poterit quisquis ea legerit, quæ ad Demetrium eadem de re scripsimus. Sic oportet Christum amare, sic a rebus præsentibus absistere. Tales erant sanctorum Prophetarum animæ, ideoque alios acceperunt oculos. Sane quod illi a præsentibus se segregarent, id illorum diligentiae opus erat: quod vero postea alii sibi aperirentur ad futurorum contemplationem oculi, illud demum divinæ gratiæ erat. Talis erat Eliseus, qui postquam omnia sæcularia despexit, regni cœlestis amore captus est, præsentiaque omnia respuit, regnum nempe, potentiam, gloriam

et honorem ab omnibus exhibitum; vidit ea quæ nullis unquam viderat, montem integrum, equorum igneorum, curruum, militumque similium exercitu opertum. Nam qui præsentia admiratur, futurorum contemplatione nunquam dignus habebitur; qui autem illa despicit, et nihilo meliora putat umbra et somnio, cito magna illa et spiritualia consequetur. Quandoquidem et nos divitias viris congruentes filiis nostris exhibemus, cum illos viros esse, et puerilia omnia despiciere videmus. Quandiu enim illa mirantur, his illos indignos arbitramur. Anima quippe quæ parva et sæcularia despiciere non didicit, cœlestia mirari non poterit; parique modo si illa miretur, non poterit hæc non irridere. Hoc et beatus Paulus dicebat: quanquam enim dictum illud de dogmatibus prolatum est; opportune tamen de moribus et de donis dicatur, « Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. »

III. Ut itaque dicebam, solitudinem requiramus, non locorum tantum, sed etiam propositi: atque ante omnia animam ducamus in ipsam non habitatam terram. Cum tali namque animi affectu, beatus David urbem incolens et regnum administrans, infinitisque circumdatus curis, ardentius quam ii, qui solitudinem occuparunt, amoris Christi adhærebat. Lacrymas enim illas, gemitus, et fletus die nocteque effusos, vix unum duosve eorum, qui nunc crucifixi sunt, exhibere videamus, si tamen quispiam reperiatur. Neque enim fletus tantum considerandi sunt, sed quis illos emitteret diligenter perspiciamus. Non idem est in tanta dignitate positum, ab omnibus honori habitum, quem nemo increpare posset, humiliari, incurvari sequè ipsum macerare, atque hoc ipsum facere illum, cui nihil horum competat. Siquidem multa rex habet, quæ ipsum ad sese effundendum adducant, quæque impediunt quominus animam colligat suam. Diurnis namque deliciis et

conviviis dissolvitur, ac mollis efficitur, inflatur potentia sua et in arrogantiam effertur. Illum gloriæ amor urit, nec minus corporum: natum scilicet in potentia, educatum in deliciis. Ad hæc curarum turbines ipsum undique invadentes non minus, quam illi alii affectus ipsius animum perturbant: quare ne minimum quidem compunctio adiutum invenire poterit tot munitionibus repulsa: ægre namque vel in anima his obicibus libera hoc bonum inseri potest. Privatus autem homo, huiusmodi tumultus expers omnino est, nisi sit admodum perversus; quamobrem cum minori difficultate poterit hanc rem adire, quam is qui in potentia, imperio et cultu tali degit. Ac quemadmodum difficile, imo potius impossibile est ignem cum aqua miscere; ita non puto delicias et compunctionem simul esse posse: nam hæc contraria sunt, et unum ab altero destruitur. Illa enim mater est lacrymarum et temperantiæ; hæc risus et insanix: illa levem et alis instructam efficit animam; hæc vero plumbo graviorem constituunt. At nondum id quod majus est dixi, Davidem scilicet illo tempore vixisse, quo non tanta postulabatur vitæ diligentia; nos autem nunc in certamen descendimus, cum non alia modo delicta, sed ipse risus magnis obnoxius est pœnis, sed luctus et afflictio ubique laudatur. Attamen Beatus ille his omnibus fractis obicibus, sic illam fortiter suscepit, quasi unus esset ex multitudine, ac ne per somnium quidem regnum, regiamve magnificentiam vidisset: tantamque in purpura, in diademate et in regio solio compunctionem exhibuit, quantam is qui in sacco, in cinere, et in solitudine sedet. Atenim iis, quibus hoc bonum vere supervenerit, tantum robur exhibet, quantum ignis in spinis. Hoc quamvis hominem innumeris præfocatum malis reperiatur, quamvis multis peccatorum funiculis constrictum, quamvis vehementem offendat concupiscentiarum

flammam, quamvis multum circumstantem sæcularium rerum tumultum, hæc omnia subito ceu quodam flagello depellit, et procul abigit ab anima. Ac quemadmodum contra vim venti vehementis nunquam tenuis pulvis steterit; ita neque concupiscentiarum multitudo compunctionis ingruentem vim sustinere poterit, sed illa destruitur, pulvereque ac fumo citius dissipatur. Nam si corporum amor animam ita captivam efficit, ut ab omnibus illam abducat, unique amicæ tyrannidi subiciat, quid non efficiat amor Christi, metusque ne ille secedat a nobis? Quod utrumque ita Prophetæ animum agitabat, ut aliquando diceret, « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus¹; » ac rursus, « Anima mea sicut terra sine aqua tibi²; et, » Adhæsit anima mea post te³; » aliquando autem, « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me⁴. »

IV. Nec mihi quispiam dicat ipsum, ut peccatum lugeret suum, hunc scripsisse Psalmum: neque enim illud verum est, neque id suspicari permittunt ea, quæ in inscriptione ponuntur. Nisi enim posset argumentum inscriptum ostendi, hunc Psalmum liceret illi rei ascribere. Sin vero is qui pro peccato dictus est, omnibus est manifestus; hic autem aliam habet hypothesin; ne quæso, ne divina confundamus, neve dogmatibus a Spiritu prolatis accommodatiora esse nostra ratiocinia pronuntiemus. Quænam igitur est inscriptio? « Pro octava⁵. » Quænam vero est Octava, nisi dies illa Domini magna et conspicua, ut clibanus ardens, quæ supernas virtutes tremere facit, « Virtutes, inquit, cælorum movebuntur⁶: » quæ ignem exhibet regi tunc illi præcurrentem. Octavam autem vo-

¹ Psal. xli, 2. — ² Id. cxlii, 6. — ³ Id. lxii, 9. — ⁴ Id. vi, 2. — ⁵ Ibid. i. — ⁶ Matth. xxiv, 29.

cavit illam¹, status mutationem declarans, necnon futuræ vitæ renovationem. Præsens namque vita nihil aliud est, quam hebdomas una, quæ vita incipit a prima die, desinit in septimam : ac rursum iisdem intervallis circumit, et ad idem principium recurrit, et in finem descendit. Quare octavam diem nemo dixerit esse Dominicam, sed primam. Neque enim hebdomadis circulus in octavum numerum extenditur. Cum autem hæc omnia cessaverint et dissoluta fuerint, tunc ogdoadis cursus in medium adducitur : neque enim rursum ad principium recurrit, sed sequentibus intervallis hæret. Propheta igitur vi compunctionis inscriptam semper judicii memoriam habuit, diemque illam in tanto cultu, in tantis divitiis assidue animo versabat, quam nos vel in ærumnis constituti vix in memoriam revocamus : ac judicia ejus frequenter revolvens hunc scripsit Psalmum. Ecquid dicit ? « Domine, ne in furore » tuo arguas me, neque in ira tua corripas me, » furorem et iram appellans supplicii vehementiam : noverat enim Numen prorsus esse affectus expers : quanquam tamen sibi conscius erat, non pœnam et supplicium deberi sibi, sed honorem et coronas. Siquidem fides, per quam alienigenarum turrim destruxit, et universam Judæorum gentem ex ipsis portis mortis eripuit, beneficium inimico suo semel, bis et pluries præstitum, ac præ omnibus divina de ipso prolata sententia, totam viri virtutem satis declarabat, etiamque magis, quam ipsa præclare gesta. Opera quippe quantumvis magna et admiranda, in mali suspicionem vocari possunt, etsi ut plurimum omni suspitione libera essent justii illius opera. Cum autem Deus ipse testis est, tunc nullus est suspitioni locus : nisi enim accuratissimam virtutis probationem exhibuisset, nunquam esset cœleste præconium consecutus. Quid igitur de illo dicit Deus ? « Inveni David filium Jesse virum secundum cor

» meum¹. » Attamen post tale iudicium, post tanta præclare gesta, damnatorum, et nullam erga Deum fiduciam habentium verba protulit, ut evangelicum illud impleret : « Cum omnia feceritis, dicite : Servi inutiles sumus². » Quid amplius dixit Publicanus ille innumeris malis onustus, qui ne in cælum quidem respicere audebat, neque longum texere sermonem, neque prope Phariseum stare? Ille siquidem exprobrabat ei dicens : « Non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, aut sicut hic » Publicanus³. » Ille vero ac si nihil durum audisset, dictum excepit, ac non modo indignatus non est, sed etiam illum sibi contumeliosum et arrogantem, tanto affecit honore, ut ne quidem se terra, quam ille calcabat, dignum existimaret. Ac verbum quidem nullum protulit, nisi ut confiteretur peccata sua. Pectus autem frequenter percutiens, sic rogabat sibi propitium esse Deum. Sed quod hæc ageret nihil mirum : nam peccatorum multitudo illum, vellet nollet, humi respicere cogebat. Quod autem justus et nullorum similium sibi conscius, cum eadem qua Publicanus sui improbatione accedat, illud sane mirabile est, et animi vere contriti signum. Ab illo enim, « Propitius » esto mihi peccatori⁴, » in quo differt illud, « Domine, ne » in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me? » Imo potius hoc quam illud longe majus est. Nam Publicanus ne ad cælum quidem respicere audebat ; justus autem majus quidpiam faciebat. Ille dicebat, « Propitius esto » mihi ; » hic ne illud quidem dicere audebat. Neque enim dicebat, « Ne arguas me, sed, ne in furore tuo, neque, » ne corripias me, sed, ne in ira tua, » non pœnas non luere postulans, sed non tam vehementes ; ita ut undique animi ejus humilitas appareat, et quod se tanto supplicio dignum putaret, et quod non auderet totam veniam a Deo

¹ 1 Reg. xiii, 14. — ² Luc. xvii, 10. — ³ Id. xviii, 11. — ⁴ Id. v, 11.

postulare; idque sane eorum est qui se admodum dam-
nandos censent, et persuasum habent se omnium homi-
num nequissimos esse. Quod autem majus est, hoc ipsum
non vehementius puniri, ex misericordia et clementia Dei;
utpote infirmus sibi concedi rogabat, « Miserere mei, in-
» quit, quoniam infirmus sum¹. » Quid hoc? Qui tali tes-
timonio dignatus est, et judicia Dei non oblitus erat:
nam ait, « Judicia tua non sum oblitus; » qui ipso sole
splendidius lucet, hic talia profert verba? Etiam. Hoc
enim mirabile est, quod tam magna operatus, nihil un-
quam magni de se vel dixerit vel senserit, sed se omnium
novissimum reputaret, et ex sola Dei clementia salutem
consequi rogaret, ac si diceret: Dignus quidem sum sup-
plicio indeprecabili, et immortalibus pœnis; at quod id
non amplius ferre possim, rogo solutionem a præsentibus
malis, quemadmodum famuli qui innumera scelera per-
petrarunt, nunquam dicere possunt se non peccasse: quia
autem flagellorum dolor intolerabilis est, rogant demum
mitigari plagas. Ego autem puto illum aliam quoque in-
firmitatem subindicare. Quam vero illam? Eam quæ ab
animi mœrore et a gemitibus procedebat. Solet enim do-
loris excessus, cum violentior instat, totam animæ vim
corrodere. Idque puto sanctum virum esse passum quod
sese admodum damnaret, et quod nunquam spes bona
suppeteret, sed adversa semper expectatio. Et hoc ex se-
quentibus palam facit. Nam « Miserere mei, adjicit, quo-
» niam infirmus sum: sana me, Domine, quoniam contur-
» bata sunt ossa mea, et anima mea turbata est valde². »
Quod si ille qui conscientiam ita puram habebat, rogat
ne operum examen accuratum fiat, quid nos faciemus qui
tot malis involuti sumus, et tantum ab ejus fiducia longe
sumus, ac nec quantulumcunque ejus confessionis par-

¹ Psal. cxiii, 30. — ² Id. cxlii, 2,

tem exhibuimus? Quare igitur Beatus ille sic confitebatur? Didicerat scilicet neminem justificari coram Deo, et justum vix salutem consequi. Quamobrem nunc quidem rogat dicens, « Non intres in iudicium cum servo tuo¹; » nunc vero, « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. »

V. Hoc enim par est ubique considerare, quomodo nusquam præclara gesta sua memoret, sed in Dei misericordiam salutem suam conjiciat. Illud enim contriti est animi: illud humiliati spiritus. Illud in causa erat quod magna operatus plusquam peccatores timeret ac tremere: quod autem tremere ac metueret, audi ipsum dicentem: « Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit²? » Noverat enim, et clare noverat, nos esse Deo multis debitis obnoxios, et minima peccata magnam mereri pœnam. Noverat diu ante præsciis, quas leges positurus esset Christus venturus. Non cædium modo, sed etiam contumeliarum, conviciorum, malarum cogitationum, risus, otiosi sermonis, scurrilitatis, ac minorum etiam rerum gravem fore ultionem credebat. Quapropter Paulus, etsi nullius sibi conscius, dicebat, « Nihil mihi conscius » sum, sed non in hoc justificatus sum. » Cur autem? Quia etiamsi nihil mali fecisset, neque enim fecerat, modum honoris Deo referendi implevisse se non putabat. Etiamsi enim sexcenties moriamur, etiamsi omnem exhibeamus virtutem, nihil dignum reddimus honoribus, quibus a Deo affecti sumus. Vide enim quomodo cum nullo ex nostris egeret, sed sibi ipse sufficeret, non existentes nos existere fecit, animam inspiravit qualem nulli ex terrenis animalibus, paradysum plantavit, cœlum extendit, terram substravit, luminaria accendit splendida, terram stagnis, fontibus, fluminibus, floribus et plantis ornavit, cœlum vario astrorum choro distinxit, noctem non

¹ Psal. cxlii, 2. — ² Id. cxxix, 3.

minus, quam diem, utilem fecit, propter quietem et vires a somno reparatas : nam somnus, non minus quam cibi, corpora nostra alit, ut vel inde palam est, quod famis quidem multas sæpe dies tolerari videamus, absque somno autem vix paucas : ille est qui diei flammam, sive ex radio solari, sive ex diurnis laboribus proveniat, refrigerat et dissolvit, sicque nos vegetos restituit, et adeundis iterum laboribus pares. Hyberna vero tempestas, longiore noctis cursu, plus nobis confert requiei et solatii, dum nos sub tecto manere cogit. Tenebræ autem non frustra nec temere huic tempori deputatæ sunt ; sed pro majori quiete. Quemadmodum enim matres prolis amantes, cum vagientes infantes ad quietem provocant, ulnis complexos, tunicaque oculos eorum operientes dormire faciunt ; sic et Deus tanquam velamen quoddam tenebras per orbem expandens, homines a laboribus quiescere facit. Nisi enim ita esset, nimis negotiis vel pecuniæ cogendæ cupiditate, omnes distraheremur : nunc autem nos vel invitos remittere sudorcs facit, nec modo corporibus, sed etiam animis, non minus, quam corporibus, quietem hic rerum ordo procurat. Quid enim dicatur de temporis hujus quiete et tranquillitate ? Quomodo nempe omnia silentio plena et tumultu vacua sint, nulliusque vox audiatur velut in die, ubi alii de paupertate conqueruntur, alii damnum sibi importari clamant, alii morbos mutilaque corpora lugent, pars propinquorum mortem, pars jacturam pecuniarum, alii humanas alias ærumnas, quæ sane plurimæ sunt : ex quibus omnibus veluti procellis eripiens, humanum genus ad portum suum nox recipit. Hæc nobis a nocte bona conferuntur, a die autem illa, quæ scimus universi. Quid vero dicatur de commercii facultate ? Etenim ne itinerum longitudo nos a mutuo consortio averteret, breviorē nobis viam mare scilicet ubique per orbem Deus diffudit, ut in

orbe toto quasi in domo una habitantes, sic frequenter possimus alii alios adire, ut sua quique commoda proximis suis singuli tradentes, aliena mutuo recipiant; et parvam terræ portionem occupantes, omnibus ubique positis bonis quasi domini potiantur: quemadmodum in lauta mensa singulis convivis, quæ ante se posita sunt aliis longe remotis dare, et ab illis, quæ penes se habent, extensa solum manu accipere licet. Quod si quis alia sermone persequi tentaverit, in longitudinem immensam incidet, nec vel exiguam partem attingere poterit. Quomodo enim homo cum sit, infinitam Dei sapientiam metiri aggredia-
tur? Cogita interim plantarum varietatem, fructiferarum, infructuosarum, earumque in desertis, quæ in agris cultis, in montibus, in planicie. Considera diversitatem in seminibus, in oleribus, in floribus, in animalibus terrestribus, in amphibiiis, in natatilibus. Perpende visibilia omnia propter nos facta, cælum, terram, mare et omnia, quæ in eis sunt. Quemadmodum enim si quis regiam splendidam construxerit, multo fulgentem auro, multo gemmarum nitore: ita mundum fabricatus Deus, hominem introduxit, ut in hæc omnia regnum obtineret. Quodque longe mirabilius in hac domo est, non ex lapidibus tectum concinnavit, sed ex alia pretiosiore materia condidit, neque candelabri aurei flammam accendit, sed superne lampadas ponens, eas per domus tectum discurrere jussit, ita ut id non utile modo esset, sed magnam etiam nobis pareret voluptatem, pavementum autem instar opiparæ mensæ adornavit: et hæc præbuit ei, qui nihil adhuc boni exhibuerat. Verumtamen post tanta dona, cum erga beneficium homo se ingratum præbuisset, non ideo illum honore privavit: sed expulit tantum ex paradiso, atque sic castigavit, ut ingratum animum ultra procedere cohiberet, et ad pejora declinare impediret. Hæc porro omnia hisque

plura, secum reputans Apostolus, utpote divino motus Spiritu, quæ ab initio, quæ quotidie, quæ in singulos, quæ in omnes simul, quæ palam, quæ clanculum, multo plura iis, quæ manifesta sunt; item quæ secundum œconomiam unigeniti Filii Dei, futura quoque bona, et omnia demum circumspiciens, atque inenarrabilem Dei amorem undique colligens et cogitans, quasi in immensum pelagus delapsus, sic edidicit quot et quantis esset rationibus reddendis obnoxius, quarum ne minimam partem exhibere poterat. Quapropter talia loquebatur, et minima quidem peccata magna cum diligentia scrutabatur; recte facta autem oblivioni mandabat. Sed non perinde nos, qui delictorum quidem, licet multa magnaque sint nec rationem habemus, nec mentionem facimus: si quid autem vel minimum boni fecerimus, id ultro citroque jactamus, nec prius jactandi et gloriandi finem facimus, quam parvum illud per arrogantiam deleamus. Hæc item perpendens David dicebat, « Quid est homo, quod memores ejus¹? » Neque id solum, sed ingratum animum ejus incusans dicebat: « Homo cum » in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis » insipientibus, et similis factus est eis². »

VI. Illud grati famuli est, beneficia omnibus simul collata, sibi propria existimare, atque ita sollicitum esse, ac si omnium debitor esset. Quod etiam Paulus faciebat, e re namque fuerit illum denuo commemorare, cum dicit Dominum pro se mortuum esse: « Quod autem, inquit, » nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et » tradidit semetipsum pro me³. » Hæc porro dicebat non ut Christi donum contraheret; sed ut quoad totum, se obnoxium constitueret, et singulis ut sic affecti essent persuaderet. Nam si pro uno tantum homine venisset Christus, non ideo minueretur donum, sed majus esse

¹ Psal. viii, 5. — ² Id. xlviii, 15. — ³ Galat. ii, 20.

comprobaretur. Quomodo? Quia pro uno tantam sollicitudinem habuisse videretur, quantam ille, qui unam ovem quærens, ideo turbabatur et flebat. Si enim ii, qui pecunias mutuo acceperunt, nec solvendo pares sunt, sed in magno æris alieni profundo demersi, nec comedunt, nec dormiunt, sollicitudine exeruciati; justus qui videt se non pro pecuniis, sed pro facinoribus esse debitorem, quid non patiatur? Sed nos non ita, nam si parum solvamus, ita affecti sumus, ac si totum solvissemus; imo, quod longe deterius est, ne parvum quidem illud cum ea alacritate, quæ liberos decet, facinus: sed prius inquirimus, si mercedem habeat, si multam habeat, si id nobis reputetur, ac illiberalium mercenariorumque verba proferimus. Quid ais o homo pusillanimis et infelix? Res Deo placita agenda tibi proponitur, et tu de mercede sollicitus es? Si post peractam rem in gehennam conjiciendus esses, an detrectandum esset? Nonne tunc etiam magna cum alacritate manum bonis operibus admoveere par esset? Rem Deo acceptam facis, et aliam mercedem requiris? Vere ignoras quantum boni sit placere Deo; si id namque scires, nullum aliud huic par præmium esse putares. Nescis tibi mercedem augeri, quando non spe mercedis quæ decent operaris? Ignoras-ne apud homines, eos maxime in honore ab omnibus haberi, qui ante mercedem ad sui placitum respiciunt, et de eodem placito magis solliciti sunt, quam de præmio? Ita-ne homines erga conservos suos tam genere affecti sunt; tu vero tot beneficiis a Domino ornatus, totque expectans ab illo bona, cum aliquid ad salutem pertinens tuam agendum est, antequam opus attingas, de mercede curiose inquiris? Ideo sumus semper frigidi, miserabiles, nec ad quidpiam generosi agendum parati. Ideo in compunctione nunquam degere, neque animam nostram vel minimum colligere possumus. Etenim peccata nostra

non diligenter consideramus, Dei beneficia non scrutamur, ad viros præclara opera edentes non respicimus. Idcirco bonorum operum obliviscimur, quia prosperos eventus non moderate ferimus, neque, ut frequenter dixi, quando nos peccatores vocamus, cum veritate loquimur. Id inde liquet, quod cum idipsum ab aliis audimus, excandescimus, efferamur, contumeliam id esse dicimus. Ita apud nos omnia hypocrisi plena sunt, nec imitamur Publicanum, qui alterius sibi peccatorum multitudinem exprobrantis contumeliam libenter suspiciens, par opera lucrum retulit. Descendit enim justificatus potius quam Pharisæus¹. Nos autem ne quidem scimus quid sit confessio, etiamsi infinitis malis repleti simus: cum oporteret non solum persuasos esse, innumera nos mala perpetrasse: sed etiam peccata nostra omnia tum parva, tum magna, in corde ceu in libro descripta habere, et, ac si nuper admissa essent, lugere. Ita enim animi arrogantiam coheremus, si frèquenter illi propria mala commemoraremus. Tantum est bonum peccatorum recordatio, ut beatus Paulus jam deleta crimina frèquenter in medium adducèret. Quia enim priora omnia per baptismum abluerat, et postea pure vixerat, ita ut nullius sibi conscius esset, nec peccatis esset obstrictus pro quibus ingemisceret, ea quæ ante baptismum admiserat, jam deleta, commemorabat dicens: « Christus Jesus venit in mundum peccatores » salvare, quorum primus ego sum²: » ac rursum: « Fi- » delem me existimavit, ponens in ministerio: qui prius » blasphemus fui, et persecutor contumeliosus: supra mo- » dum enim persequabar Ecclesiam Dei, et devastabam » eam³; » et iterum, « Non sum dignus vocari Apostolus⁴. » Licet enim nos a peccatis illis absolutos dimittat; possunt tamen illa animam ad verecundiam provocare et ad Dei

¹ Luc. XVIII, 14. — ² 1 Tim. I, 15. — ³ Ibid. 13, 14. — ⁴ 1 Cor. XV, 9.

amorem vehementer inducere. Etenim interrogatus Simon a Domino, quis ex duobus debitoribus fœneratorem plus diligeret, cum respondisset, « Existimo quia is, cui plus » donavit, audivit, Recte judicasti¹. »

VII. Cum enim recogitabimus pristina peccata, tunc cognoscemus divinæ gratiæ præstantiam, tunc humi respiciemus, tunc nos ad meliorem frugem recipiemus. Quanto enim majoribus obnoxii erimus criminibus, tanto majori pudore afficiemur. Paulus itaque etiam pristinorum illorum recordabatur; nos ne illorum quidem, quæ post baptismum admisimus, recordari volumus, quæ nobis periculum creant, quæ nos examini obnoxios constituunt. Sed etiamsi cujuspiam ipsorum cogitatio nobis inciderit, confestim resiliamus, ne brevi quidem tempore animam ea recordatione mœrore afficere volentes. Atqui innumera ex hac inutili gratia nobis mala pariuntur. Hac enim doloris vacuitate ac mollitiæ instructi, pristina peccata ne confiteri quidem possumus: quomodo possemus, cum ne memoriam quidem eorum admittere soleamus? Sicque postea in peccata facilius labimur. Nam si illorum memoria apud nos semper vigeat, metu animam exagitante, in promptu est ejus mollitiem et incuriam excutere. Quod si hoc frenum auferas, quis illam postea cohibebit, cum pulso metu se in præcipitia conjiciet, et in perniciæi barathra delabetur? Ideo Justus ille futurum sibi supplicium depingebat, ideo flebat et gemebat: atque sic ex abundanti se gerebat. Vobis sane magnis viris ad compunctionem sufficit recordari beneficiorum Dei, recte factorum oblivisci, accurate scrutari ne quid vel minimum delicti admisieritis, magnos viros qui admodum Deo placuere ob oculos habere: post hæc omnia, considerare incertam futuri conditionem, animum ad lapsum et ad peccatum pro-

¹ Luc. VII, 43.

clivem: quod et Paulus metuebat, cum diceret: « Timeo » ne aliis prædicans, ipse reprobus efficiar¹; » et, « Qui videtur stare, videat ne cadat². » Sic et David hæc omnia secum volvebat: beneficia quippe Dei cogitans, dicebat: « Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, » quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis: gloria et honore coronasti eum³. » Ita vero recte factorum oblitus erat, ut postquam innumera philosophiæ exempla dederat, diceret: « Quis sum ego, Domine mi, » Domine, et quæ domus patris mei, quia dilexisti me eo usque: et parva visa sunt hæc in conspectu tuo, Domine mi: et locutus es pro domo servi tui in longinquum. Hæc est enim lex hominis, Domine mi, Domine ad te. Et » quid addet David adhuc loqui ad te⁴. » Et cum majorum suorum virtutem recoleret, sese illis comparans, nihil reputabat esse. Nam postquam dixerat, « In te speraverunt patres nostri, » de se ipso loquens intulit: « Ego autem sum » vermis et non homo⁵. » Incertam vero futuri conditionem ita præ oculis habuit, ut diceret: « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte⁶. » Seque tot peccatorum reum arbitrabatur, ut sic loqueretur: « Propitius esto peccato meo, multum est enim⁷. » Vobis itaque magnis hæc satis sunt: nobis autem cum tot remediis, necessitas superest valida, quæ possit superbiam et arrogantiam omnem de medio tollere. Ecqua illa est? Peccatorum multitudo, conscientia mala, quæ postquam nos occupavit, ne volentes quidem sinit ad sublimia erigi. Quare obsecro et rogo per fiduciam illam, quam ex bonis operibus apud Deum acquisivisti, nobis frequenter precantibus manum porrigas, quo possimus tantorum malorum sarcinam pro merito deplorare; et post luctum viam

¹ 1 Cor. ix, 2. — ² Id. x, 12. — ³ Psal. viii, 5. — ⁴ 2 Reg. vii, 18-20. — ⁵ Psal. xxi, 7. — ⁶ Id. xii, 4. — ⁷ Id. xxiv, 11.

quamdam amicam, et ad cœlum nos ducentem assequi; ne in infernum deducti, ubi nemo confiteri potest¹, ea patiamur, quæ patiuntur reprobi, nemine nos deinceps eripiente. Donec enim hic erimus, et nos a vobis magnum percipere fructum poterimus, et vos nobis beneficia conferre maxima valebitis. Cum autem illo advenerimus, ubi nec amicus, nec frater, nec pater juvare poterunt, neque nobis pœnas dantibus adesse: necesse demum erit in anxietate et densis tenebris, omnis consolationis expertes, immortale supplicium luere, omnia devorantis flammæ escam nunquam consumendam effectos.

¹ Psal. vi, 6.

LIBER I (4).

Parænesis sive adhortatio ad Theodorum lapsum.

I. Si fletus possent et gemitus per litteras exhiberi ¹, his repletam epistolam ad te misissem. Equidem fleo, non quod paternarum rerum sollicitudinem geras, sed quod ex fratrum te catalogo deleveris, quod pacta cum Christo inita calcaveris. Ad hæc horreo, super his angor, propterea timeo et tremo; gnarus horum contemptum magnam afferre condemnationem iis, qui in sacram hanc militiam ascripti, per segnitiam ordinem suum deseruerunt. Quod autem supplicium iis destinatum gravius sit, vel ex re ipsa planum est. Privatum enim hominem nemo desertæ militiæ accusaverit; sed qui semel miles effectus est, si in desertioneprehendatur, extremo periculo subiacet. Non est grave, Theodore charissime, certantem cadere, sed in lapsu manere: non est perniciosum pugnantem vulnerari; sed post inflictum vulnus desperare et plagam negligere. Nullus mercator naufragium passus, amissoque onere, navigare desiit: sed rursum mare, fluctus, vastumque pelagus permeat, amissasque pecunias recuperat. Athletas quoque videmus post frequentes lapsus coronari: miles etiam sæpe post fugam, bellator strenuus evasit, hostesque profligavit. Multi autem qui vi tormentorum fracti Christum negaverant, redintegrato certamine martyrii coronam reportarunt. Quod si eorum quilibet ob priorem plagam desperasset, nunquam sequentium bonorum fructum percepisset. Ita et nunc, amice Theodore, ne quia inimicus te a statione paululum deturbavit,

¹ Vide D. Guillon, tom. xv, p. 279-293, et tom. xvi, p. 403-408.

te ipsum in præcipitium decutias, sed strenue consiste, et ad locum unde existi cito remigra. Ne probro tibi fore putes talem post plagam acceptam reditum: neque enim reprehendas militem, cum de prælio revertitur vulneratus. Opprobrium sane est arma projicere et procul ab hostibus removeri: quandiu autem quispiam in conflictu manet, etiamsi feriat et paulisper cedat, nemo ita durus ac bellicæ disciplinæ expers est, ut hic illi vitio vertat. Non pugnantium quippe est non vulnerari: qui autem magno animo hostes adoriuntur, sæpe feriuntur et concidunt, ut tibi nunc contigit, qui dum serpentem occidere nitebaris, morsu vulneratus es. Sed confide, sobrietate paululum utaris oportet, nullumque vulneris vestigium remanebit: imo vero per Dei gratiam ipsius maligni caput confringes. Neque te conturbet, quod cito et ab ipso principio compeditus fueris. Vidit enim, et celeriter vidit malignus ille animi tui virtutem, et ex multis signis, ut strenuus sibi adversarius vires augeret futurum præsensit. Eum enim qui tali tantoque studio contra se vel ab initio uteretur, si perseveraret facile se debellaturum esse existimavit. Ideoque festinavit, excubavit, totusque contra te, imo potius contra caput suum insurrexit, si tamen volueris strenue obsistere. Quis enim celerem illam tuam, sinceram atque ferventem ad bona mutationem non miratus est? Epularum enim oblectatio contemptui erat, luxus vestium vilipendebatur, calcabatur fastus omnis: tota illa externæ philosophiæ cura, confertim in divina eloquia translata fuerat: lectioni dies solidi, orationi noctes integræ deputabantur: paternæ dignitatis nulla mentio, divitiarum nulla recordatio: fratrum autem genua complecti, eorumque pedibus accurrere, omni nobilitate sublimius judicabas. Hæc malevolum illum cruciabant, hæc ad acriorem pugnam conserendam incitarunt: attamen non letale

vulnus inflixit. Nam si post diuturnum tempus, post jejunia multa, humi cubationes aliasque exercitationes te deiecisset, neque tunc desperandum esset, licet maximum damnum putaretur post multos sudores, labores et victorias ita prosterni. Verum quia in ipso procinctu certaminis te supplantavit, id solum effecit, ut fortiozem te redderet ad pugnam cum ipso ineundam. Modo enim te e portu solventem, non ex negotiatione revertentem, nec onustam mercibus navem reducentem, ferus ille pirata adortus est. Ac quemadmodum si quis generosum leonem aggressus pellem ejus solum raserit, illum quidem nihil lædit, sed contra se ipsum excitat eum, ac firmiorem et captu difficiliorem reddit; sic et communis omnium inimicus cum altam infligere plagam conatus esset, a scopo quidem aberravit, sed ad vigilias et jejunia promptiorem reddidit.

II. Lubrica est humana natura, cito decipitur, sed cito a fraude se expedit; et sicut confestim cadit, ita confestim erigitur. Siquidem beatus ille vir, Davidem dico, qui electus fuit in regem et prophetam, cum multa præclare fecisset, hominem se esse monstravit: et alienæ uxoris amore captus est: nec ibi solum constitit, sed propter concupiscentiam adulterium, propter adulterium homicidium patravit: sed quia duo tanta vulnera acceperat, non ideo tertium addidit,; sed statim ad medicum accurrit, et medicamina apposuit, jejunium, lacrymas, fletus, orationes frequentes, sæpius adhibitam peccati confessionem, iisque modis Deum placavit, ita ut ad pristinam dignitatem rediret, adeo ut etiam post adulterium et cædem, patris memoria filii idololatriam posset obtegere. Filius quippe ejus nomine Salomon eodem, quo pater, laqueo captus est, et in mulierum gratiam a paterno Deo recessit. Vides quantum malum sit voluptatem non cohi-

bere, et naturæ principatum pervertere, ita ut vir sit mulierum servus. Hunc itaque Salomonem, qui prius justus et sapiens fuerat, cum periculum esset ne peccati causa regnum totum amitteret, ob paternum meritum Deus sextam regni portionem habere permisit. Si tibi curæ fuisset externa illa eloquentia, eamque postea admodum negligeres, ego sane revocata tibi, fori, tribunalis, coronarum inde consequentium, ac pristinae in loquendo fiducia memoria, auctor essem ut ad præteritos labores redires: quandoquidem autem pro cœlestibus currimus, terrenarumque rerum nullam rationem habemus, alterius tibi judicii, horrendique tribunalis mentionem facio: « Nos quippe omnes apparere oportet ante tribunal » Christi¹. » Ille vero tunc Judex sedebit, qui nunc a te despicitur. Quid ergo tunc dicemus, dic mihi, quam excusationem afferemus, si in tali prævaricatione perseveremus? Quid, quæso, dicemus? Negotiorum-ne sollicitudinem prætendimus? Sed nos ipse prævertit dicens: « Quid » proderit homini si mundum universum lucretur, animæ » vero suæ detrimentum patiatur²? » An dicemus nos ab aliis seductos fuisse? At nihil Adamo in defensionem profuit, quod uxorem incusaret dicens, « Mulier, quam dedisti » mecum, ipsa me decepit³: » sicut nec mulieri quod serpentem auctorem diceret. Horrendum sane est, o dilecte Theodore, tribunal illud, quod nec accusatoribus egeat, nec testes expectet. Judicanti enim illi omnia nuda et aperta sunt, nec factorum tantum, sed etiam cogitationum pœnas dabimus: nam Judex ille scrutator cogitationum et consiliorum cordis est. At fortasse naturæ infirmitatem obtendes, dicesque te jugum ferre non posse. Sed quænam hæc defensio, suave illud jugum ferri non posse, nec onus leve portari? An gravis onerosaque res est recreatio a la-

¹ 2 Cor. v, 10. — ² Matth. xvi, 26. — ³ Gen. iii, 12.

boribus? Ad hæc quippe nos vocat Christus his verbis :
 « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et
 » ego requiescere faciam vos : tollite jugum meum super
 » vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde.
 » Jugum enim meum suave est, et onus meum leve¹. »
 Quid enim levius, dic mihi, quam curis, negotiis, timo-
 ribus atque laboribus eximi, ab hujus vitæ fluctibus se-
 gregari, et in tranquillo portu degere?

III. Quid in hoc mundo felicius tibi videtur et optabi-
 lius? principatum haud dubie dices, et divitias, bonam-
 que apud homines famam. Sed quid his miserabilius est,
 si Christianorum libertati comparentur? Nam princeps
 furori populorum subjacet, brutoque multitudinis impe-
 tui, majorum principum timori, sollicitudini erga subdi-
 tos : ac qui heri princeps erat, hodie privatus efficitur :
 hæc quippe vita nihil a scena differt. Nam ut ibi hic im-
 peratoris, ille ducis, alter militis implet officium : vesperi
 autem nec imperator, qui imperator erat, nec dux qui
 dux, nec miles qui miles erat remanet ; sic et in die illa,
 non a persona, sed ab operibus dignam quisque mercedem
 accipiet. At gloria fortassis in pretio habenda, quæ cadit
 tanquam flos sæni? At divitiæ, quas qui possident miseri
 prædicantur? « Væ, inquit, divitibus²; » et iterum, « Væ
 » qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum
 » suarum gloriantur³. » Christianus nunquam ex principe
 privatus efficitur, nec pauper ex divite, nec ex glorioso
 inglorius : sed in divitiis manet etiam cum mendicat, et
 erigitur cum sese deprimere satagit, et eum, quem ob-
 tinet, principatum, non hominum, sed principum, qui
 sunt sub potestate rectoris tenebrarum, nullus ipsi potest
 auferre. Legitima res est conjugium, id ego confiteor.
 « Honorabile enim est connubium, et thorus immacula-

¹ Matth. xi, 28-30. — ² Luc. vi, 24. — ³ Psal. xlviii, 7.

» tus. Fornicatores autem et adulteros judicabit Deus¹. » Sed tibi jam non est integrum jura connubii servare. Eum enim, qui semel cœlesti sponso junctus est, si ab eo divellatur et uxorem ducat, adulterium admittere certum est, quamvis millies hoc ipsum nuptias voces; imo id tanto gravius adulterio est, quanto præstantior Deus homine. Ne quis te decipiat dicens: Uxorem ducere non vetat Deus. Id ego quoque novi. Si adulterium prohibuit, et tu admittere volebas, quod absit, ut nimirum connubio jungaris unquam. Ecquid miraris si nuptiæ pro adulterio reputantur, quando contemnitur Deus? Cædes ad justitiam reputata est, et humanitas plus quam homicidium damnata fuit; quoniam illa ex sententia Dei, hæc vero illo prohibente exhibita est. Et Phineæ quidem reputatum est ad justitiam, quod fornicantem mulierem cum scortatore confodisset; Saûlem vero Sanctus Dei Samuël, in fletu, luctu et precibus sæpe pernoctans, non potuit a damnatione, quam Deus adversus ipsum pronuntiaverat, eripere; quia regem alienigenarum, quem occisum oportuerat, præter Dei sententiam salute donavit. Si ergo humanitas majorem, quam cædes, damnationem infert, quia Deo non obtemperatur: quid mirum si nuptiæ graviores quam adulterium damnationem inferant, quando despicitur Christus? Nam ut initio dicebam: si privatus esses, nemo te desertæ militiæ accusaret. Nunc autem tui juris non es amplius, qui tanto imperatori militare cœpisti. Etenim si mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir²; multo magis qui vivunt in Christo sui corporis potestatem non habeant. Qui nunc contemnitur, ipse est qui tunc judicabit. Hunc semper cogita, necnon fluvium illum igneum: « Fluvius, inquit, igneus trahebat in conspectu » ejus³: » qui enim semel igni traditus ab illo fuerit, nul-

¹ Hebr. xiii, 4. — ² 1 Cor. vii, 4. — ³ Dan. vii, 10.

lum potest supplicii sperare finem. Et absurdæ quidem vitæ voluptates nihil ab umbris et somniis differunt; priusquam enim peccata ad finem deducantur, delectatio voluptatis exstinguitur; supplicia vero iis destinata nullum habent terminum. Suavitas illa brevissima est, cruciatus æternus. Dic mihi, quid in hoc mundo stabile est? An divitiæ, quæ sæpe ne quidem ad vesperam usque manent? Num gloria? Sed audi justum quemdam virum dicentem: « Vita mea velocior est cursoribus¹. » Sicut enim illi prius quam steterint exiliunt, ita et hæc evolat antequam veniat. Nihil anima pretiosius est: quod ne ii quidem ignorant, qui ad extremum insipientiæ devenerunt. « Animæ nihil æquandum, » ait quidam exterorum Poëta. Novi te longe infirmiozem ad certamen contra malignum evasisse: novi te in media voluptatum flamma versari. Sed si inimico dixeris: Voluptatibus tuis non servimus, omnium malorum tuorum radicem non adoramus, si sursum oculos extuleris, flammam nunc Salvator excutiet, eosque qui te in ignem conjecerunt comburet: tibi autem in medio fornacis, nubem, rorem et sibilantem auram mittet; ita ut nec cogitationes nec conscientiam tuam ignis attingat: tantum ne te ipsum incendas. Atenim urbes munitas, quas nec tela nec machinæ obsidentium expugnare potuerant, sæpe unius duorumve civium intus habitantium prodicione nullo negotio in manus hostium devenerunt. Et nunc si nulla te intus posita cogitatio prodatur, etiamsi sexcentas foris machinas malignus ille admo-verit, id frustra tentabit.

IV. Multos per Dei gratiam magnosque viros habes, qui vicem tuam dolent, qui te cohortantur, et pro anima tua formidant; sanctum nempe Dei Valerium, ipsius omnimode fratrem Florentium, sapientem, et quidem Christi

¹ Job. ix, 25.

sapientia Porphyrium, multosque alios. Hi quotidie lugentes, nullum precandi finem faciunt, et jamdiu optata consecuti essent, si vel paululum te inimici manibus subtrahere voluisses. Quomodo igitur non absurdum fuerit, dum alii de salute tua non desperant, et ut membrum recipiant suum assidue precantur, te semel lapsum nolle resurgere, sed jacere, ac propemodum hostem his vocibus cohortari, occide, percute, ne parcas? « Numquid qui » cedit, non resurget¹, » inquit divinum oraculum. Tu vero huic repugnas et contradicis. Nam lapsum desperare nihil aliud est quam dicere: Qui cedit non resurget. Ne, quæso, ne usque adeo te ipsum lædas, ne tantum nobis dolorem infundas. Non dico nunc, quando annum vicesimum necdum agis: sed etiam si multos annos emensus esses, et post exactam in Christo totam vitam, in extrema senectute hanc passus esses calamitatem, ne tunc quidem desperandum, sed cogitandum esset de latrone, qui in cruce justificatus est, deque iis, qui undecima hora aggressi sunt opus, et totius diei mercedem acceperunt. Ut autem bonum non est eos, qui in extremo vitæ lapsi sunt, desperare; si tamen resipiscant, ita non tutum est hac spe teneri ac dicere: Illic quidem interea vitæ voluptatibus fruar, postremo autem brevi labore, totius temporis mercedem accipiam. Memini namque te sæpe dixisse; cum multi te hortarentur ut Musea frequentares: Quid vero si brevi tempore male vitam obeam? Quomodo adibo illum qui dixit: « Ne tardes converti ad Dominum, neque » differas de die in diem²? » Hanc cogitationem repete, et furem alliga; ita enim Christus exitum ex hac vitam nostrum vocat, eo quod ignorantibus accadat. Tecum reputa hujus vitæ sollicitudines, tum singulis proprias, tum pluribus communes, principum metum, civium invidiam,

¹ Jerem. viii, 4. — ² Eccli. vi, 8.

de summa rerum frequens periculum, miserias, adulationes serviles, imo ipsis servis, si probi quidem sint, indignas, cogita laborum fructum hic interire, quo quid miserabilius fuerit? Multi etiam laborum fructum percipere non potuerunt: sed postquam primam ætatem sudoribus et periculis insumpserant, cum se mercedem accepturos sperarent, abscesserunt nihil secum referentes. Nam si terrenum imperatorem, etiam post multa pericula, post plurima bella confecta, vix audet quispiam cum fiducia respicere, quomodo cœlestem illum poterit quis intueri, qui toto tempore alteri vixerit, alteri militarit? An vis de domesticis curis, uxoris, liberorum, famulorum agamus? Grave est pauperem uxorem duxisse, grave opulentio-rem. Alterum enim facultates, alterum viri auctoritatem libertatemque lædit. Molestum est liberos suscepisse, molestius non suscepisse: illud enim est frustra duxisse conjugem, hoc amaræ servituti subjectum esse. Ægrotat puer, hinc non levis formido: immaturus decessit, hinc non consolabilis dolor: ad singulos ætatis gradus, curæ de ipsis, sollicitudines et labores. Quid de domesticorum improbitate dicamus? Hæccine vita est, Theodore, ubi anima una in tot curas distrahitur, tot servit, tot vivit hominibus, sibi nunquam? Nihil apud nos hujusmodi reperitur, dilecte, te testem appello. Brevi quippe illo tempore, quo ex fluctibus emergere voluisti, nosti quanta lætitia quanto gaudio fruebaris. Nemo quippe liber est, nisi qui Christo vivit: hic omnibus molestiis superior est: ac nisi se ipsum lædere velit, nullus alius id unquam poterit. Nullo capi et superari potest, non pecuniarum jactura cruciatur, quippe qui didicerit nos nihil in hunc mundum attulisse, neque inde quidpiam auferre posse; non ambitione et gloriæ cupidine tenetur, gnarus conversationem nostram in cœlo esse: non conviciis vexatur, non plagis mo-

vetur. Una Christiano calamitas Deum offendere : cætera vero, ut pecuniarum jacturam, patriæ amissionem, extremum periculum, ne inter gravia quidem reputat. Quod omnes horrent, nempe exitum ex hac vita in aliam, id ei ipsa vita dulcius est. Quemadmodum enim si quis in alto scopulo positus, contempletur mare, et navigantium alios a fluctibus demergi videat, alios in latentia saxa allidi; alios alio quidem contententes, alio autem ut vinctos vi ventorum abduci, multos undis obrui : alios pro navigio et gubernaculo manibus solum uti, alios vel tabula una vel fragmento navis ferri, alios mortuos supernatare, multiplicem scilicet et variam calamitatem; ita et qui Christo militat, tumultui et fluctibus vitæ se subducens, in tuto et excelso loco sedet. Quid enim tutius, quid sublimius fuerit, quam unicam habere sollicitudinem, « Quomodo oporteat placere Deo ¹ ? » Vidisti, Theodore, naufragia eorum qui in hoc mari navigabant : quamobrem fuge pelagus, fluctus declina, editumque locum occupa, ubi intercipi nequeas ; resurrectio futura est, judicium aderit, horrendum nos hinc egressos tribunal expectat : « Omnes astare oportet ante tribunal Christi ². » Non frustra cum minis denuntiatur gehenna : non incassum tanta nobis parata sunt bona. Umbra, imo umbra inaniores sunt res hujusce vitæ, timoribus plurimis, multis periculis, extremaque servitute plenæ. Ne, quæso, et præsentis et futuri sæculi jacturam facias, cum liceat utrumque lucrari si velis. Quid autem ii, qui in Christo vivunt, etiam hujus vitæ bona lucrentur, docet Paulus his verbis : « Ego » autem vobis parco : » et iterum : « Hoc autem dico ad » vestram utilitatem ³. » Vides-ne eum qui cogitat ea quæ Domini sunt, etiam in hoc mundo superiorem ei esse, qui uxorem ducit ? Postquam illuc transgressi fuerimus,

¹ 1 Thess. iv, 1. — ² Rom. ii, 4. — ³ 1 Cor. vii, 28 et 35.

nullus pœnitentiæ locus. Nullus athleta e stadio egressus, postquam theatrum solutum fuit, certare amplius potest. Hæc semper cogita, et acutum maligni gladium contere, quo ipse multos interficit. Hæc est desperatio, quæ dejectionis spem præcidit: hoc validum est inimici telum, et semel captos non alio quam hoc vinculo constrictos detinet: quod si voluerimus, cito per Dei gratiam confringere poterimus. Scio me justos epistolæ limites excessisse: sed ignosce, non enim lubens hoc egi, sed amoris dolorisque vi compulsus: hic me affectus ad hanc etiam scribendam epistolam necessario induxit, vetantibus licet multis ac dicentibus: Finem fac vane laborandi, ac in petris se rendi. Ego autem nemini aurem præbui: spes enim est, dicebam apud me, Dei ope litteras aliquid profuturas esse, quod si id, quod ne fiat deprecamur, acciderit, id saltem lucrabimur, ut ne silentium nobis vitio verti possit: neque deteriores navigantibus erimus, qui cum suæ sortis homines viderint, quassata vi ventorum navi, tabulæ hærentes, demissis velis, jacta anchora, et conscensa scapha, homines ignotos, ac ex præsentis solum calamitate sibi cognitos servare nituntur. Quod si illi noluerint, nemo culpaverit eos, quod pereuntes servare conati sint. Hæc nostræ facultatis sunt: speramus autem te per Dei gratiam, quæ in tua potestate sunt præstiturum esse, foreque ut te rursum videamus in grege Christi florentem, valentemque vera valetudine, teque citius orationibus sanctorum recipiamus, o dilectum caput. Si quam nostri rationem habeas, neque penitus nos e memoria tua ejectionis, nobis rescribere digneris, hoc enim modo magna nos lætitia afficies.

LIBER II.

Parœnesis sive adhortatio ad Theodorum lapsum.

I. « Quis dabit capiti meo aquam ¹, et oculis meis fontem lacrymarum ²? » Id longe opportunius nunc dicam, quam ille quondam Propheta. Licet enim non urbes plurimæ, non gentes integræ deplorandæ mihi sint; at animam desleo hujusmodi nationibus dignitate parem, imo etiam pretiosiores. Nam si vel unus qui voluntatem Dei faciat, sexcentis impiis melior est, sane tu melior antea eras innumeris illis Judæorum millibus. Quamobrem nemo mihi vitio vertat, quod fletum assumam longe majorem, luctumque acerbior, quam illo Propheta litteris dederit. Non enim urbem eversam lugeo, non improborum hominum captivitatem; sed animæ sacræ vastitatem, ac Christiferi templi excidium atque ruinam. Si quis enim ornatum mentis tuæ, quem nunc exussit diabolus, cum splendore fulgeret probe noverit, annon ingemiscat et Prophetæ luctus usurpet; si nempe audierit barbaras manus sancta sanctorum polluisse, et subjectis ignibus omnia combussisse, Cherubim, arcam, propitiatorum, lapideas tabulas, urnam auream? Hæc siquidem, hæc calamitas tanto illa acerbior est, quanto pretiosiora illis symbola in anima tua residebant. Hoc templum illo sanctius erat: neque enim auro vel argento, sed Spiritus gratia fulgebat, ac pro arca et Cherubim, Christum ejusque Patrem atque Paracletum habuit inhabitantem. At nunc non ita se habet; sed desertum quidem est, nudatumque pulchritu-

¹ Vide D, Guillon, tom. xv, p. 253-296. — ² Jerem. ix, 1.

dine illa atque decore, divino ineffabilique ornatu spoliatum; vacuum autem omni securitate atque custodia; ita ut neque janua neque vectis adsit, sed pateat omnibus animæ exitiosis fœdisque cogitationibus. Sive arrogantiae, sive fornicationis, sive avaritiæ spiritus, sive illis deteriores intrare voluerint, nemo prohibebit. Prius vero, quemadmodum cœlum his omnibus inaccessum est, ita et puritas mentis tuæ. Et fortasse incredibilia dixisse videbor iis, qui nunc vident vastitatem subversionemque tuam: quapropter nunc doleo lugeoque, neque finem lugendi faciam donec in pristino te splendore videro. Licet enim id hominum facultatem superare videatur, Deo tamen omnia facilia sunt. Ipse enim est qui suscitât de terra inopem, et de stercore erigit pauperem; ut eum sedere faciat cum principibus, cum principibus populi sui¹. Ipse est qui habitare facit sterilem in domo, matrem de filiis lætantem. Itaque ne desperes te ad optima immutandum esse. Si enim diabolus tantum potuit, ut te a vertice illo et fastigio virtutis in extremum malitiæ detruderet; multo magis te Deus poterit in pristinam reducere libertatem: nec talem modo, sed multo feliciorem te reddere, quam prius fueras. Tantum ne concidas, nec spem bonam præscindas, neu impiorum statum subeas. Neque enim peccatorum multitudo in desperationem conjicere solet, sed anima ex se impia. Quapropter Salomon non dixit simpliciter: Quisquis venit in profundum malorum, contemnit; sed « Impius » tantum². Impiorum enim duntaxat est ille morbus, quando in profundum malorum venerint. Et hoc ipsis ne respiciendi quidem facultatem relinquit, neque eo revertendi, unde exciderant. Nam flagitiosa illa cogitatio tanquam jugum quoddam ligneum animæ cervici impositum et compellens oculos in terram demittere, pro-

¹ Psal. cxii, 7, 8. — ² 2 Prov. xviii, 5.

hibet ne ad Dominum suum respiciat. At viri est generosi et admirandi, hujusmodi lignum conterere, et lictorem qui id imposuerat excutere, ac Prophetæ verba proferre : nam « Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita » oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec mise-
 » reatur nostri. Miserere nostri, Domine, miserere nostri,
 » quia multum repleti sumus despectione¹. » Hæc vere divinæ sunt disciplinæ, et supremæ philosophiæ dogmata. Repleti sumus, inquit, despectione, et infinitis ærumnis afflicti : attamen ad Deum respicere non cessabimus, nec finem precandi faciemus, donec postulata nacti fuerimus. Hoc est enim animi generosi non consternari, nec a spe deturbari propter vim calamitatum, neque discedere, etiamsi repetitis subinde precibus nihil impetrarit ; sed insistere, donec misereatur nostri, quemadmodum ait beatus David.

II. Propterea enim diabolus nos in desperatas cogitationes injicit, ut spem erga Deum præcidat ; anchoram nempe tutam vitæque nostræ sustentaculum, ducem in via ad cælum nostra, salutem perditarum animarum. « Spe » enim, inquit, salvi facti sumus². » Hæc, inquam, hæc velut catena fortis de cælo pendens, animas sustinet nostras, et ad cacumen illud paulatim trahit eos, qui hanc firmiter tenent, et a procellis malorum præsentis vitæ abripit. Si quis igitur præ mollitie hanc sacram anchoram dimittat, statim decidit et suffocatur, in abyssum malitiæ demersus. Quod cum sciat malignus ille, postquam nos malorum operum conscientia oneratos sensit, irruens et pse desperationis cogitationem plumbo graviores immit-
 tit ; quam si susceperimus, necesse est pondere statim avulsos et a catena illa abstractos, in profundum malorum deprimi, in quo tu nunc versaris : quandoquidem rejecto mitis et humilis Domini mandato, crudelis illius

¹ Psal. cxxii, 2, 3. — ² Rom. viii, 24.

atque tyranni implacabilisque salutis nostræ inimici præcepta exequeris omnia, suavi jugo dirupto, levi abjecto onere, circumpositis in vicem illorum vectibus ferreis; insuperque molam asinariam a collo tuo suspendisti. Ubi nunc steteris, postquam infelicem animam tuam demersisti, ac tibi eam necessitatem induxi, ut deorsum semper tendas? Mulier itaque illa quæ drachmam unam invenerat, vicinas advocabat lætitiæ suæ participes, dicens, « Con- » gratulamini mihi ¹. » Ego vero amicos omnes et meos et tuos ad rem plane contrariam nunc convocabo; nec dicam: « Congratulamini mihi ¹; » sed, Lugete mecum, eundemque luctum assumite, et lamentabili nobiscum voce clamate. Extremam quippe jacturam fecimus; non quod tot et tot auri talenta e manibus exciderint, nec quod magna vis lapidum pretiosorum; sed quod vir his omnibus pretiosior, qui in hoc magno et vastissimo mari nobiscum navigabat, nescio quo pacto excussus, in ipsum pernicii profundum deciderit.

III. Quod si qui me a luctu abducere tentaverint, eos hisce Prophetæ verbis alloquar: « Dimittite me, amare » flebo, ne vim facialis ad consolandum me ². » Neque enim tali luctu nunc afficior, qui mihi, quod immoderatus sit, vitio verti possit; sed qualem nec Paulum, nec Petrum, omni consolatione rejecta, assumere puduisset. Siquidem eos, qui hanc communem mortem deplorant, jure quis pusilli animi arguerit: quando autem vice corporis anima prostrata jacet mortua, innumeris confossa vulneribus, et in ipsa etiam morte, pristinae indolis optimæ, valetudinis præteritæ extinctæque pulchritudinis signa præfert, quis tam immanis et sensus expers, qui pro gemitibus et lacrymis consolationis verba proferat? Quemadmodum enim illic non lugere, ita hic lugere

¹ Luc. xv, 8. — ² Isai. xxii, 4.

philosophicum est. Qui ad cœlum pervenerat, qui vitæ vanitatem deridebat, qui formam corporum perinde atque lapidea simulacra respiciebat, qui aurum quasi lutum, delicias omnes quasi cœnum contemnebat; hic derепente feбри correptus insulsæ concupiscentiæ, valetudinem, robur et speciem omnem perdidit, voluptatumque servus effectus est. Annon hunc deplorabimus, dic mihi, annon lugebimus, donec eum recuperemus? An id humani esset animi? Etenim mortis corporeæ destructio hic inveniri nequit, neque tamen id lugentes a fletu cohibet. Animæ vero mos hic tantum destrui potest: « In inferno » enim quis, inquit, confitebitur tibi? Quo pacto igitur non summæ stoliditatis fuerit, cum ii qui corpōis mortem lugent, tam vehementer id faciant, licet sciant se defunctum ad vitam lacrymis non revocatuрос esse; nos nihil hujusmodi exhibere, qui scimus spem esse de anima mortua in pristinam vitam reducenda? Siquidem multi et hoc tempore et majorum nostrorum ævo, a recta statione subversi et ab angusta via præcipites dati, ita surrexere denuo, ut posteriore vita priorem obtegerent, palmam acciperent, corona redimirentur, cum victoribus prædicarentur, et sanctorum choro annumerarentur. Quandiu tamen quis in fornace voluptatum consistit, etiamsi innumera hujusmodi exempla proposita habeat, ipsi res esse supra vires apparet: at si vel tantillum cœperit illinc egredi, ad ulteriora semper procedens; statum illum diligentius quam ignem a tergo relinquet, ea vero quæ ante se posita sunt roris facilitatisque plena conspiciet: tantum ne desperemus, neve de reditu dubitemus. Nam qui sic affectus est, ingenti licet fortitudine et alacritate præditus sit, eam frustra possidet. Cum enim januam sibi pœnitentiæ semel occluserit, et ad stadium intercluserit

1 Psal. vi, 6.

aditum, quomodo extra positus poterit vel magnum vel modicum quidpiam boni operari? Quapropter malignus ille nihil non machinatur, quo nobis hanc cogitationem altius defigat : nam postea non sudandum ei, nec laborandum erit ut nos oppugnet; nimirum jam lapsos et jacentes, atque ei obsistere nolentes. Qui enim ab hoc vinculo se expedire poterit, pristinam fortitudinem recuperabit, nec cessabit ad extremum usque halitum cum illo pugnare : etiamsi vero in sexcentos lapsus proruat, surget iterum, et hostem conficiet. Contra vero qui desperationis cogitatione ligatur, fractus viribus, quomodo superare poterit vel obsistere, cum ex adverso fugiat?

IV. Nec dicas hæc ad eos qui modice deliquerunt pertinere : sed pone quempiam omni flagitio plenum, qui nihil non egerit, quod a regno illo excludat, qui a principio, non ex infidelium, sed ex fidelium, eorumque qui Deo placuerant numero fuerit; deinde vero, scortator, mœchus, mollis, fur, ebriosus, pæderastes, calumniator evaserit, et alia id genus crimina admiserit : ne hunc quidem si desperet approbaturus sum, etiamsi ad extremam usque senectam in nefariis illis atrocibusque flagitiis perseveraverit. Nam si ira Dei, animi ægritudo esset, jure quis desperaret, utpote qui non posset flammam tot sceleribus excitatam extinguere; quia vero divinum Numen ægritudine animi vacuum est, ac licet puniat, licet vindictam sumat, non ira commotus id agit; sed curam et amorem nostri semper gerit : ideo bono esse animo par est, et vi pœnitentiæ confidere. Siquidem eos, qui in se peccaverunt, non sui causa solet ulcisci : nihil enim potest in hujusmodi naturam damni induci; id vero agit ad nostram spectans utilitatem, ne in deteriorem statum per-versitas nostra decadat, dum ipsum rem contemnere ac despiciere putamus. Quemadmodum enim is qui a luce

recedit, nihil luci, sed sibi multum damni infert, dum in tenebras se conjicit; sic qui omnipotentem illam virtutem contemnere solitus est, ipsam quidem nihil lædit, extremam vero sibi perniciem affert. Hac de causa Deus vindictam nobis comminatur, sæpeque immittit, non ut se ulciscatur, sed ut nos ad se pertrahat. At enim medicus de contumeliis delirantium non dolet, neque offenditur; sed tamen nihil non agit, ut eos turpiter se gerentes compescat, non suam spectans, sed illorum utilitatem: si autem ægri vel tantillum sanæ mentis ostendant, gaudet et lætatur, multoque vehementius remedia admovet, non quod pœnas contumeliæ expectat, sed ut majorem utilitatem, imo et perfectam sanitatem inducat. Eodem modo Deus, postquam nos in extremam decidimus amentiam, non ut præterita ulciscatur, sed ut nos a morbo liberet, nihil non dicit et facit: quod sane quivis recto usus rationis perspicere valet.

V. Si vero quispiam hæc in dubium vocaverit, ex divinis Scripturis ea ipsa confirmare in promptu est. Nam quis, quæso, rege Babyloniorum sceleratior fuit, qui cum tantam Dei potentiam expertus esset, ut Prophetam ejus adoraret, juberetque ei manaa, id est, dona et odores offerri; rursus in pristinam reversus superbiam eos, qui ipsum Deo præferre noluerant, ligatos in fornacem conjecit. Attamen hunc ita crudelem, impium, feramque potius quam hominem ad pœnitentiam provocat, aliasque offert ipsi resipiscendi occasiones; primo miraculum quod in fornace contigit; deinde visionem, regi oblatam, quam interpretatus est Daniel, quæ poterat vel lapideam animam flectere: tandem post illam ex rebus ipsis factam admonitionem, ipse Propheta consilium dedit his verbis: « Propterea rex, consilium meum tibi placeat, et peccata tua in eleemosynis redime, et iniquitates tuas in mise-

» rationibus pauperum : forsitan erit longanimitas delictis
 » tuis ¹. » Quid dicis, o sapiens et beate ? Est-ne post tantum lapsum reditus, et post tantum morbum sanitas ? Rursum-ne post tantam amentiam spes resipiscentiæ ? Omnem prius spem sibi præcidit rex, primo cum creatorem suum, eumque qui se ad tantum honorem evexerat, ignoravit, etiamsi ejus potentiæ atque providentiæ argumenta bene multa, tum erga se, tum erga progenitores suos exhibita, enarranda haberet. Deinde vero, cum post data sapientiæ et præscientiæ ejus signa conspicua, postquam magicen, astronomiam, omnemque diabolicarum præstigiæ sce-
 nam eversam vidisset, graviora prioribus admisit. Nam ea quæ sapientes illi magi Gazareni explicare non poterant, sed confitebantur majora esse quam humana facultas caperet, ea Dei nutu interpretatus puerulus captivus, ipsum hujusmodi miraculo eo usque deduxit, ut non modo crederet, sed etiam orbi terrarum toti fieret ejus dogmatis præco et doctor publicus : ita ut si ante signum hujusmodi venia indignus erat, quod Deum ignoraret, multo indignior post illud miraculum, et post confessionem suam atque doctrinam aliis declaratam. Neque enim nisi plane credidisset ipsum solum esse verum Deum, tantum servo ejus honorem detulisset, nec hujusmodi mandata cæteris dedisset. Attamen post hujusmodi confessionem in idololatriam iterum delapsus est : et qui prostratus in faciem servum Dei adoraverat, tanto postea furore correptus est, ut Dei servos, qui ipsum adorare noluerant, in fornacem immitteret. Quid igitur ? num Deus apostatam ultus est, ut ulcisci debebat ? Quinimo majora ipsi potentiæ suæ signa præbuit, ipsumque post tantam vesaniam ad pristina iterum reduxit. Quodque mirabilius est ne ob prodigiorum magnitudinem fides ipsis negaretur, in nullo alio

¹ Dan. iv, 24.

signum fecit, nisi in ipsa fornace, quam accenderat ille contra pueros quos ligatos eo conjecit. Sane res mira stupendaque fuisset, si flammam extinxisset : at clementissimus ille, ut majorem metum afferret, graviolemque terrorem incuteret, ejusque cæcitatem penitus solveret, majus quippiam et mirabilius operatus est. Cum enim permisisset illam succendi quantum ipse volebat, ita suam ostendit potentiam, ut inimicorum machinamenta non dissolveret, sed eadem permanentia irrita faceret. Ne quis vero ipsos post superatas flammâs conspiciens, phantasma esse putaret, eos comburi permisit, qui ipsos injecerant, ostendens verum ignem esse id quod cernebatur ; alioquin non naphtham, stuppam, palmites, totque corpora combussisset. Sed ejus imperio nihil potentius : universaque rerum natura illi obsequitur, qui eam ex nihilo produxit, quod sane tunc demonstratum est : etenim flamma cum corruptibilia corpora accepisset, ab iis quasi incorruptilibus abstinuit, depositumque salvum reddidit, idque multo cum splendore. Quemadmodum enim ex regiis adibus reges, sic ex fornace pueri exierunt ; nullo tunc regem aspicere dignante, sed omnium oculis, dimisso illo, ad tam mirabile spectaculum conversis : ac neque diadema, neque purpura, neque aliud quippiam regiæ pompæ, turbas infidelium perinde permovit, atque species illorum fidelium, qui longo quidem tempore in igne versati sunt, sed perinde exierunt, ac si per somnium hæc perpassi essent. Atenim quod in nobis facilius consumitur, nempe capillorum natura, tunc adamante fortius flammâs omnia devorantes superavit. Neque id solum mirabile erat, quod in ignis medium coniecti nihil paterentur, sed quod ne loquentes quidem : nemo quippe nescit eos qui in flammis versantur, donec clausis labiis sunt, modico saltem tempore incendio resistere, si autem os aperuerint,

statim animam a corpore avolare. Verumtamen tot¹ editis miraculis omnibusque attonitis, tam præsentibus et spectantibus quam absentibus, qui id per litteras edidicerunt; rex ille qui alios docuerat, obstinatus mansit, et ad pristinam reversus est improbitatem. At ne tunc quidem illum punivit, sed patienter tulit, ac per somnium perque Prophetam commonens, cum tali via nihilo melior evaderet, pœnam demum immisit, non præterita ulciscens, sed futura præscindens mala, et improbitatem ne ulterius procederet coercens: neque tamen usque in finem; postquam enim paucis illum annis castigasset, pristino reddidit honori, nullo damno mulctatum ex pœna, sed bonum omnium maximum lucratum, ut nempe firmiter fidei erga Deum hæreret, ac de peccatis prioribus pœnitentiam ageret.

VI. Hujusmodi quippe est Dei erga homines clementia: nunquam aversatur sinceram pœnitentiam; sed etiamsi quis in extremum improbitatis pertigerit, et hinc ad virtutis viam redire voluerit, ipsum suscipit et amplexatur, nihilque non agit ut eum in pristinum statum restituat; quodque majoris est clementiæ, etsi quis non integram pœnitentiam exhibeat, brevem tamen illam, et ad modicum exhibitam non abnuit, sed magnam huic mercedem tribuit: quod sane manifestum est ex iis, quæ de populo Judæorum dicit Isaias propheta his verbis: «Propter peccatum paulisper contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo: et contristatus est, et ambulavit inæstus; et sanavi eum, et consolatus sum eum¹. » Testis autem nobis erit impiissimus rex ille, qui ab uxore quidem peccatis traditus est: at ubi primum luxit, et sacco indutus facinora sua damnavit, ita sibi Dei misericordiam conciliavit, ut omnia sibi

¹ Isai. LVII, 17, 18.

imminentia mala evitaret. Nam Deus Eliæ dixit : « Vidisti » quomodo compunctus est Achab a facie mea ? non indu- » cam malum in diebus ejus, eo quod fleverit a facie » mea ¹. » Post hunc etiam Manasses, qui omnes insania superavit, atque tyrannice legalem evertit cultum, templum clausit, et idolorum errorem florere fecit, omniumque qui ante fuerant impiissimus fuit ² : cum postea resipisset, relatus est in numerum amicorum Dei. Si autem conspecta iniquitatum suarum magnitudine, de reditu ac de mutatione desperasset, ab omnibus certe, quæ postea consecutus est, excidisset. Nunc autem, non ad molem peccatorum suorum, sed ad immensam Dei commiserationem respiciens, diruptis diaboli vinculis, surrexit et decertavit, bonumque cursum consummavit. Non solum autem ex verbis, quæ ad eos locutus est ; sed etiam ex aliis per Prophetam pronuntiatis, Deus omnes desperationis cogitationes præscindit : « Hodie, inquit, si vocem » ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione ³. » Illud autem « Hodie, » per totam vitam dici potest ; imo si libet, ad senectutem usque : non enim ex temporis longitudine, sed ex animi affectu pœnitentia æstimatur. Nini vitæ siquidem non multis diebus opus habuerunt, ut peccata delerent sua ; sed exiguum diei tempus potuit universam eorum abolere iniquitatem, et latro non multo tempore paradisi ingressum impetravit, sed eo spatio quo verbum unum profertur, eo momento abstersis totius vitæ suæ peccatis, etiam ante Apostolos probationis præmium accepit. Videmus etiam Martyres, non multis annis, sed etiam diebus paucis, imo vel una die splendidas consecutos coronas.

VII. Quapropter ubique nobis alacritate, seduloque animi affectu est opus : quod si ita paremus conscientiam,

¹ 3 Reg. xxi, 28. — ² 2 Paral. xxxiii, 13. — ³ Psal. xciv, 9.

ut tanta vehementia pristinam malitiam detestemur, et contrariam viam deligamus, quantam Deus imperat ac requirit, nihil ob temporis brevitatem habebimus minus, quandoquidem multi novissimi primos longe antecesserunt. Non enim cecidisse grave est, sed lapsum jacere, nec resurgere, sed malis ultro hærentem et torpentem desperatis cogitationibus propositi imbecillitatem tegere. Cujusmodi hominibus quasi dubitans Propheta dicebat: « Num qui cadit, non resurget; et qui avertitur non re- » vertetur¹? » Quod si quospiam a nobis quæras, qui postquam crediderant ceciderint, hæc sane omnia de illis dicta sunt: nam qui cecidit ex eorum numero est, qui prius steterunt, non qui jacuerunt: qui enim jacet quomodo cadat? Alia quoquoque dicentur tum per parabolas, tum per clariora facta vel dicta: etenim ovis illa a nonaginta novem separata, et postea reducta, nihil aliud nobis declarat, quam fidelium lapsum et reditum. Siquidem hæc ovis non alterius gregis erat, sed ex reliquarum numero, ab eodemque Pastore prius pascebatur: atque errore non vulgari abducta est; sed per montes et saltus, remotaque via, et a recta longe distante. Num ergo neglexit errantem? Nequaquam: sed reduxit non compellens et verberans: imo humeris reportans. Quemadmodum enim medici peritiores, ægros diuturno morbo vexatos, summa cura valetudini restituunt, non modo medicinæ legibus utentes, sed interdum indulgentes ægris; ita quoque Deus admodum corruptos, non vehementi impulsu ad virtutem ducit, sed paulatim et sensim supportans ubique, ne vel major scissura, vel gravius erratum accadat. Neque id illa solum parabola subindicatur; sed et alia etiam de filio prodigo. Si quidem hic non alienus erat, imo filius, fraterque filii, qui patri acceptus erat: is in improbitatem

¹ Jerem. viii, 4.

lapsus est non vulgarem ; sed in ipsum, ut ita dicam, malorum extremum. Dives, liber, nobilis, famulis, extraneis, mercenariisque miserior affectus est. Attamen pristinum in statum rediit, amissamque gloriam recuperavit. Si desperasset, et ob calamitatem despondens animum in aliena terra mansisset, nunquam consecuturus erat ea, quæ postmodum recepit; sed fame consumptus, miserima omnium morte periisset. Verum quia resipuit, nec desperavit, post tantam corruptionem, eundem ipsum assecutus fortunæ splendorem, pulcherrimo induitur amictu, et majoribus fruitur bonis, quam frater non lapsus : « Tot » annis, inquit ille, servio tibi, et nunquam mandatum » tuum præterivi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut » cum amicis meis lætarer : sed postquam filius tuus hic, » qui devoravit substantiam tuam cum meretricibus, ven- » nit, occidisti illi vitulum saginatum¹. » Tanta est virtus pœnitentiæ.

VIII. Tot tantisque exemplis excitati ne maneamus in malis, nec de conversione desperemus ; sed dicamus et nos, « Vadam ad patrem meum, » et appropinquemus Deo. Nunquam enim ille nos aversatur, sed ipsi ab eo longe recedimus. « Deus enim, inquit, appropinquans ego » sum, et non Deus procul². » Ac per hunc Prophetam rursum incusat eum his verbis : « Nonne peccata vestra » dividunt inter vos et me³. » Cum itaque hæc nos removeant a Deo, molestissimum hoc septum, quod arcet ab accessu, de medio tollamus. Audi jam ex rebus ipsis id quod dicimus comprobari. Apud Corinthios vir quidam illustris tale peccatum admiserat, quale ne apud gentiles quidem memorabatur. Is autem fidelis erat de familiaribus Christi : sunt qui sacerdotem quoque fuisse dicant. Quid igitur ? Paulus-ne ipsum a sorte eorum, qui salutem

¹ Luc. xv, 29, 30. — ² Jerem. xxiii, 23. — ³ Isai. lix, 2.

consequuntur, abscidit? Nequaquam. Ille quippe est qui sexcenties Corinthios variis modis carpit, quod eum ad pœnitentiam non redegerint: ut autem ostendat nobis nullum esse peccatum, cui remedium afferri non possit, rursum de illo, qui gravius quam gentes peccaverat, ita loquitur: « Tradite illum Satanæ in interitum carnis, ut » spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi¹. » Sed id quidem ante pœnitentiam: postquam autem resipuit: « Sufficit, inquit, illi, qui ejusmodi est, objurgatio » quæ fit a pluribus²: » scripsitque eis, ut consolarentur eum, et ejus pœnitentiam admitterent, ne circumveniretur a Satana. Item universam Galatarum nationem post susceptam fidem, post patrata signa, et multas pro Christi fide superatas tentationes, lapsos, inquam, Galatas iterum erigit. Quod enim miracula fecissent, ille declarat his verbis: « Qui ergo tribuit nobis spiritum, et operatur virtu- » tes in vobis³. » Quod vero multa pro fide certamina inierint, id etiam declaravit his verbis: « Tanta passi estis » sine causa, si tamen sine causa⁴. » Attamen post tantum virtutis incrementum, peccatum admisерunt, quod posset eos a Christo alienos facere: de quo ipse hanc profert sententiam: « Ecce ego Paulus dico vobis, si circumci- » damini, Christus nihil vobis proderit. » Et iterum, « Qui- » cumque in lege justificamini a gratia excidistis⁵. » Attamen post hujusmodi lapsum, ipsos recipit dicens: « Filioli » mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in » vobi⁶, » ostendens, etiam post extremam corruptionem posse rursus Christum divinitus efformari in nobis. « Non » enim vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat⁷. »

VIII. Convertamur itaque, o dilectum caput, et voluntatem Dei perficiamus. Ideo quippe nos creavit et pro

¹ 1 Cor. v, 5. — ² 2 Cor. ii, 6. — ³ Galat. iii, 5. — ⁴ Ibid. 4. — ⁵ Id. v, 2 et 4. — ⁶ Id. iv, 19. — ⁷ Ezech. xxxiii, 11.

duxit, ut cœlestium bonorum consortes faceret, ut regnum cœlorum tribueret; non ut in gehennam conjiceret, ignique traderet. Illic enim ignis non propter nos, sed propter diabolum constitutus est. Regnum vero nobis paratum primitus et assignatum est. Utrumque vero subiudicat cum dicit iis quidem qui a dextris sunt: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi; » iis vero qui a sinistris: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, paratum; » non utique vobis, sed « Diabolo et angelis ejus¹. » Non igitur nobis parata est gehenna, sed diabolo et angelis ejus. Regnum autem a constitutione mundi nobis adornatum est. Ne itaque nos thalami ingressu indignos reddamus. Quandiu enim hic sumus etiamsi millies peccemus, omnia licet eluere peccatorum pœnitentiam exhibentibus. Cum autem illuc abducti fuerimus, etiamsi ingentem pœnitentiam exhibeamus, nihil nobis proderit. Sed quantumvis dentibus frendamus, quantumvis lugeamus, quantumvis obsecremus, ne extremo quidem digito quispiam nobis aliquid refrigerii distillabit. Sed ea ipsa audiemus, audiemus, quæ dives olim ille, nempe, « Magnum chaos inter » nos et vos firmatum est². » Resipiscamus itaque, obsecro, dum hic degimus, et Dominum agnoscamus, ut agnoscere oportet. Tunc enim solum de pœnitentia desperandum erit, cum in inferno constituti erimus. Ibi namque solum hoc remedium infirmum inutileque est: dum autem hic versamur, etiamsi in ipsa senectute adhibeatur, vim habet maximam. Quapropter diabolus nihil non machinatur, ut desperationis radicem in nobis ponat: novit enim, si vel tantillum resipuerimus, id non sine mercede futurum esse. Sed sicut is qui calicem aquæ frigidæ porrexerit, depositam habet retributionem, sic is,

¹ Matth. xxv, 34 et 41. — ² Luc. xvi, 16.

quem de admissis a se facinoribus pœnitet, licet dignam pœnitentiam non exhibeat, ejusdem tamen retributionem accipiet: nihil enim bonorum, quantumvis exiguum sit, a justo judice despicietur. Nam si peccata cum tanta accuratatione disquiruntur, ut etiam de verbis et cogitationibus pœnas deus; quanto magis bona opera, seu magna, seu parva fuerint, nobis illo tempore computabuntur. Quare licet ad pristinam illam diligentiam redire non valeas, sed quovis tandem modo a præsenti morbo et luxuria te abducas, ne hoc quidem tibi infructuosum erit. Fac ineas opus, et aditum ad certamina aperias: quandiu enim extra manebis, jure tibi difficile arduumque videbitur. Nam antequam periculum fiat, quantumvis faciles et expeditæ res fuerint, magnam tamen difficultatis speciem præ se ferre solent. Cum autem eas strenuo audacique animo adivimus, magna pars laboris evolat; ac fiducia loco tremoris desperationisque subingressa, metum minuit, facilitatem auget, bonamque spem roborat. Ideo malignus ille Judam ex hac vita abduxit, ne initio resipiscendi facto, per pœnitentiam ad locum unde exciderat, rediret. Ego enim, etsi supra fidem loqui videar, neque illud (Judæ) peccatum majus esse dixerim, quam auxilium, quod nobis a pœnitentia offertur. Quamobrem rogo et obsecro, omni depulsa satanica cogitatione ab anima tua, ad hanc salutem redeas. Si namque confestim ad illud te fastigium conscendere juberem; id jure moleste ferres, utpote rem difficillimam; cum autem id tantum nunc postulem, ut præsentibus malis nihil adjicias, sed surgens ad iter contrarium te convertas, quid cunctaris? Cur refugis, et ad posteriora te retrahis? Annon vidisti quosdam qui in deliciis, et in ebrietatibus, et in reliquo hujus vitæ ludibrio mortui sunt? Ubi nunc sunt qui timidi superbia cum multis sequacibus per forum incedebant? Qui sericis

induti vestibus et unguentum olentes, parasitosque alentes, scenæ semper affixi erant? Ubi nunc ostentatio illa et pompa? Abiit cœnarum sumptus, musicorum turba, assentantium clientela, risus immodicus, animi remissio, mentis effusio, vita mollis, otiosa, luxu perditâ. Quo nunc evolarunt omnia? Quid factum est de corpore, quod pridem tanto famulitio, tanta munditia abundabat? Perge nunc ad sepulcrum; contemplare pulverem, cineres, vermes, loci deformitatem intueri, et amare suspira. Atque utinam ad cineres damnum sisteret. Jam autem a sepulcro et a vermibus, cogitatum transfer ad immortalem illum vermem, ad ignem inextinguibilem, ad fremitum dentium, ad tenebras exteriores, ad afflictionem et angustiam, ad parabolam Lazari et divitis, qui tot pecuniis instructus, purpuraque indutus, ne stillam quidem aquæ postea in potestate habuit, in tanta calamitate constitutus. Hujus enim vitæ conditio somniis nihilo melior est: quemadmodum enim, qui metalla effodiant, aut aliam quamdam pœnam luunt hac graviorem, si quando sub duris illis laboribus et acerbissima vita dormitantes per somnium se viderint in deliciis, et rerum affluentia, expectecti postea, nullam somniis gratiam habent; sic et dives ille, cum in præsentî vita, quasi in somnio, divitiis abundasset, posteaquam hinc emigraverat, duro supplicio plectebatur. Hæc cogita, et ignem illum conferens cum eo, quo nunc detineris, cupiditatum incendio, tandem a fornace illa te expedi. Nam qui hanc hic probe restinxit, nec illam aliam experietur: si quis vero hanc non superaverit, vehementius hinc profectus in illa tunc cruciabitur. Quanto tempore vis tibi præsentis vitæ usuram extendi? Equidem non puto tibi plus quinquaginta annis vitæ superesse, ut ad extremam senectutem venias; imo ne hoc quidem certum nobis est: nam qui ne usque ad vesperam de vita securi

sumus, quomodo tot fore vitæ annos affirmare possumus? Neque id tantum latet; sed etiam futura rerum mutatio. Persæpe enim licet vita in longum tempus producat, non pari gradu procedunt voluptates: sed statim atque affuerunt, dilabuntur. Verum per me licet pone si vis te tot annos victurum esse, nec ullam fore in rebus tuis mutationem: quid hoc est ad infinita sæcula? quid hoc ad acerbos illos et intolerabiles cruciatus? Hic enim tam bona, quam mala finem habent, et quidem celerrimum; illic vero utraque immortalibus sæculis æquantur: nec dici potest quantum differant a præsentibus.

IX. Etenim cum ignem audis, cave putes esse huic igni similem: hic enim quidquid corripit, devorat et absorbit; ille vero quos semel apprehendit, perpetuo comburit, nec unquam desistit; ideoque inextinguibilis dicitur. Siquidem etiam peccatores oportet induere immortalitatem, non ad honorem; sed ut perpetuum sit illius supplicii viaticum. Id vero quam sit horrendum, nullo unquam potest sermone declarari; sed a minimarum rerum experimento, tenuem magnarum possumus conjecturam capere. Si quando fueris in balneo nimium effervescente, tunc de gehenna ignis cogita: et si quando acriori febre arseris, ad flammam illam mentem traducito; et tunc poteris probe distinguere. Nam si balneum et febris nos adeo cruciant et conturbant, cum in fluvium ignis illum inciderimus, fluentem ante horrendum illud tribunal quo animo futuri sumus? Sane dentibus stridimus oppressi laboribus et intolerandis cruciatibus, et nemo suppetias feret; sed ingemiscimus graviter, flamma nobis vehementius instante. Neminem videbimus præter cruciatum consortes, et immanem solitudinem. Quis enarraverit terrores a tenebris illis injectos animis nostris? Quemadmodum enim ignis ille non consumit, ita neque

lucet : alioquin non essent tenebræ. Perturbationem itaque nobis immissam, tremorem, resolutionem, stuporem, illud solum tempus declarare potest. Multa quippe illic variaque tormenta, cruciatuumque ingens procella undique immittitur in animam. Quod si quis dixerit : Quomodo tantam vim cruciatuum ferre possit anima, et infinitis sæculis in supplicio perdurare ? is cogitet ea quæ in hac vita contingunt, quomodo scilicet multi diuturnum gravemque morbum toleraverint. Si autem mortem obierint ; id accidit non quod anima consumpta sit, sed quod corpus defecerit, si non cessisset illud, nunquam anima cruciari desiisset. Quare postquam corpus hoc incorruptibile et indissolubile acceperit, nihil impedit quominus pœna in æternum protrahatur. Illic autem non potest utrumque simul contingere, vehementia nempe supplicii et diuturnitas : sed alterum cum altero pugnat, eo quod corporis natura corruptioni obnoxia earum concursum non ferat : immortalitate autem succedente, solvetur hæc pugna, et magna cum violentia in æternum nos utraque mala tenebunt. Ne itaque, ac si cruciatuum vehementia animam nostram consumi oporteat, eo modo nunc affecti simus : neque enim corpus tunc consumi poterit ut in præsentī ; sed cum anima æternum in suppliciis manebit, nec finis ullus erit. Quantas igitur delicias et quantum temporis illis suppliciis vis comparari ? Vis ne centum annos, aut duplo amplius ? Quid hoc erit si comparatur cum sæculis infinitis ? quod enim est somnium unius diei ad totam vitam collatum, idipsum est rerum præsentium usura, futurorum statui comparata. Num aliquis est, qui suave somnium optet, ea conditione ut per totam vitam crucietur ? Ecquis ita stultus est, ut ad talem retributionem accedat ? Nihildum dicam contra delicias, nec quanta illic resideat amaritudo nunc aperiam. Neque enim jam

tempus est hæc enarrandi, sed cum primum eas effugere potueris. Nunc etenim quia morbo illo delinqueris, nugari tibi videamur, si voluptatem amaram dicamus: cum autem per Dei gratiam ab aegritudine liberatus fueris, tunc ejus miseriam probe cognosces. Quare iis in aliam opportunitatem transmissis, hoc nunc dicemus. Ponamus delicias esse vere delicias, et voluptatem vere voluptatem, nihilque habere ingratum vel vituperio dignum: quid de supplicio destinato dicemus? Quid vero tunc faciemus, qui in præsentī vita his quasi in umbra et imagine potiti sumus; re autem ipsa illū æternū supplicium luemus: idque cum brevissimo tempore prædictos cruciatus effugere, et reposita bona adipisci licuisset? Hoc est enim opus clementiæ divini, quod nobis certamina non in longum tempus protrahantur; sed cum brevi et in ictu oculi, (momentanea enim est præsens vita illi comparata,) decertaverimus, infinitis in sæculis coronemur. Idque tunc damnatorum animas excruciat, quando cogitabunt, se cum possent per paucos istos dies omnia emendare, negligentia usos immortalibus sese malis tradidisse. Quod ne patiamur, surgamus, donec tempus acceptabile, donec dies salutis adest, donec vis magna est pœnitentiæ. Neque enim prædicta solum mala nos segnitius agentes excipient, imo et alia illis multo graviora. Ea enim quæ gehenna parantur, iis longe sunt acerbiora. A tantis autem excidis bonis tantum infert doloris, afflictionis, angustię; ut etiamsi nullum aliud esset supplicium peccatoribus destinatum, illud solum posset graviores aliis gehennæ cruciatibus inferre pœnam animæque perturbationem.

X. Animo tecum reputa vitæ illius statum et conditionem, quantum scilicet capere potes: nam pro rei dignitate nullo sermone declarari valet: sed ex iis quæ audivimus quasi per ænigmata, obscuram quamdam ejus

rei conjecturam faciamus : « Aufugit , inquit , dolor , tristitia et gemitus. » Quid igitur ea vita felicius est ? Non est ibi metuenda paupertas et ægritudo , nullus ibi lædit , nullus læditur , nullus irritat nec irritatur , nullus irascitur , aut invidet , aut absurda concupiscentia exardescit , nemo de necessariorum commeatu anxius est , nemo super magistratu aut principatu dolet. Omnis enim affectuum procella , sedata extinguitur : omnia in pace , lætitia et gaudio ; omnia tranquilla et serena ; omnia dies , splendor , lux : non lux Modierna ; sed alia tanto hac splendidior , quanto lucerna lux dici. Nulla ibi nox : neque lux illa nubium concursu obscuratur , nec ardet , nec corpora adurit. Nulla nox , neque vespera , non frigus , nec æstus , non alia tempestatum mutatio. Sed alius adest status talisque , qualem ii solum intelligent , qui adepti fuerint. Non illic senectus , nec senectutis incommoda , sed omnia , quæ ad corruptionem spectant , de medio tolluntur , quia incorruptibilis gloria ubique dominatur. Quodque omnium optimum est , Christi consortio fruuntur cum Angelis , cum Archangelis , cum superioribus Potestatibus. Contemplare nunc cælum , ea quæ super cælos sunt cogitatu transcendere : cogita totius creaturæ transmutationem ; non enim ut nunc est manebit , sed multo pulchrior erit et clarior ; et quantum plumbo fulgidius est aurum , tantum hac rerum præsentium conditione præstantior erit illa , quemadmodum ait beatus Paulus : « Quia et ipsa creatura » liberabitur a servitute corruptionis¹. » Nunc enim , utpote corruptionis particeps , multa patitur , quæ corpori conveniunt ; tunc vero his omnibus exuta , incorruptibilem nobis decorem exhibebit ? Quoniam enim natura incorruptibilia corpora acceptura est , ipsa quoque demum in melius commutabitur. Nulla tunc erit seditio aut pugna :

¹ Rom. viii, 21.

magna quippe erit in choro sanctorum concordia, omnibus semper inter se consentientibus. Non illic diabolus timendus, non dæmonum insidiæ, non gehennæ comminatio, non mors, neque humana hæc, neque illa alia multo gravior: sed omnis hujuscemodi metus solutus est. Ac sicut puer regius, primum simplici modo educatur, timoribus atque minis coërcetur, ne per indulgentiam pejor evadat, seque paterna indignum reddat hæreditate; postquam autem regiam dignitatem adeptus est, his omnibus confestim depositis, purpura diademateque ornatus, ac numeroso satellitio stipatus, magna cum libertate præsidet, abjecto ab anima sua statu illo humili atque demisso, aliaque substituta rerum conditione; ita tunc continget sanctis omnibus. Ne putes autem hæc ceu quadam verborum pompa jactari, ad montem pergamus ubi Christus transfiguratus est: contemplemur illum splendore magno fulgentem, licet tamen ipse non totum futuri sæculis splendorem exhibuerit. Nam quod attemperazione quadam, non accurata rerum demonstratione, talis apparuerit, ex ipsis Evangelistæ verbis ostenditur. Quid enim ait? « Resplenduit sicut sol¹. » Incorruptibilium autem corporum gloria non tantam emittit lucem, quantam corpus hoc corruptibile, neque talem ut a mortalibus oculis videri possit; sed incorruptilibus et immortalibus oculis est opus ad ejus contemplationem. In monte autem tantam ipsis aperuit, quantam sine oculorum læsione ferre poterant: neque tamen sustinere potuerunt, sed ceciderunt in faciem suam. Dic mihi, quæso, si quis te in locum quemdam splendidum induceret, ubi omnes sederent aureis induti vestibus, et in medio cœtu alium ostenderet, qui et vestem et capitis coronam haberet ex lapidibus tantum pretiosis compactas, deindeque polliceretur te in numerum hujus

¹ Matth. xvii, 2.

populi ascripturum esse; annon quidvis faceres, ut tale promissum consequerere. Aperi nunc oculos, et illud respice theatrum, non hujusmodi viris frequentatum, sed iis, qui et auro et lapidibus pretiosis, et radiis solaribus, et omni, qui sub aspectum cadit, splendore, longe digniores sunt; non hominibus modo, sed etiam iis qui homines multo spatio antecellunt, Angelis nempe, Archangelis, Thronis, Dominationibus, Principatibus, Potestatibus. De Rege namque, qualis sit ne dicere quidem possumus; adeo sermonem et mentem omnem excedit ejus pulchritudo, species, splendor, gloria, majestas, magnificentia. Tot-ne bonis, dic mihi, nos privabimus, ut declinemus exigui temporis laborem? Nam si millies quotidie moriendum esset, si gehenna ipsa sustinenda foret, ut Christum in gloria sua venientem conspiceremus, et Sanctorum choro annumeraremur, nonne omnia illa ferenda essent? Audi quid dicat beatus Petrus: « Bonum » est nos hic esse¹. » Quod si ille obscura quadam conspecta futurorum imagine, omnia statim rejecit ab animo, ob inditam a tali visione voluptatem: quid dicetur quando ipsa rerum veritas aderit, quando apertis regiis ædibus, ipsum Regem conspicere licebit, non ultra in ænigmate, neque per speculum, sed facie ad faciem; non ultra per fidem, sed per speciem?

XI. Multi sane sunt, qui absurdo judicio usi, a gehenna solum liberari peroptant; ego vero gehenna multo graviores esse pœnam puto, non assecutum esse gloriam illam, indeque excidisse: nec opinor adeo lugendum esse de gehennæ malis, ut de amisso cœlorum regno: hic enim est cruciatus omnium acerbissimus. Nunc certe cum regem videmus frequenti cum satellitio regiam adeuntem, clientes ejus, sermonis, consilii et gloriæ participes,

¹ Matth. xvii, 4.

beatos prædicamus, nosque miseros, etsi infinitis bonis abundemus, quorum sensum non percipimus, eorum gloriam intuentes; etiamsi compertum sit nobis, hunc splendorem fallacem esse, minimeque certum, tum ob bella, tum ob insidias, invidiamque, tum etiam, quod iis omnibus sepositis, ipse per se pro nihilo habendus sit: ac ubi agitur de Rege universorum, qui non partem, sed gyrum totum terræ possidet, imo qui totam illam pugno complectitur, et palmo cælos, qui portat omnia verbo virtutis suæ, cui omnes gentes, quasi nihil, et quasi saliva computantur, annon putabimus extremum esse supplicium, si in choro ipsi circumposito non constituamur? An sat nobis esse credemus, si gehennam effugerimus? Quid anima sic affecta miserius? Rex enim ille non iugo alborum mulorum, non aureo curru vectus, non purpura nec corona ornatus, non sic, inquam, judicaturus terram veniet? Quomodo igitur? Audi Prophetas clamantes et dicentes, quantum hominibus dicere fas est: alius quidem ait: « Deus » manifeste veniet, Deus noster, et non silebit: ignis in » conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas » valida. Advocabit cælum desursum, et terram discernere » populum suum¹. » Ihesaias vero supplicium nobis proponit his verbis: « Ecce dies Domini venit insanabilis furoris » et iræ, ad ponendum totum orbem terrarum desertum, » et ad perdendum peccatores ex eo. Nam stellæ cæli, et » Orion, et omnis ornatus cæli, lucem suam non dabunt: » et obtenebrescet sol in exortu suo, et luna non dabit » lumen suum. Et mandabo universo orbi mala, et impiis » peccata sua. Et perdam contumeliam iniquorum, et contumeliam superbiorum, humiliabo: et erunt, qui relictii » fuerint, pretiosiores, quam aurum incoctum, et homo » pretiosior erit, quam lapis ex Suphir. Etenim cælum

¹ Psal. xlix, 3, 4.

» concutietur, et terra commovebitur a fundamentis suis,
 » propter furorem iræ Domini Sabaoth in die, qua super-
 » veniet furor ejus¹. » Et rursum, « Fenestræ, inquit, de
 » cælo aperientur, et commovebuntur fundamenta terræ:
 » turbatione turbabitur terra, egestate egebit, agitatione
 » agitabitur sicut ebrius et crapulans: concutietur sicut
 » tugurium pomarium. Terra cadet nec poterit resurgere:
 » invaluit enim super eam iniquitas. Et inducet Deus super
 » ornatum cæli in alto manum suam in die illa, et super
 » regna terræ: et congregabunt congregationem ejus in
 » carcerem, et occludent in munitionem². » Malachias item
 his consona locutus est: « Ecce venit Dominus omnipo-
 » tens, et quis sustinebit diem ingressus ejus? aut quis
 » subsistet in visione ejus? Quia ipse ingreditur sicut ignis
 » conflatorii, et sicut herba lavantium: et sedebit conflans
 » et purgans quasi argentum et aurum³: » et rursum,
 « Ecce, inquit, dies Domini venit accensa ut fornax, et
 » inflammabit eos. Et erunt omnes alienigenæ, et omnes
 » operantes iniqua, arundo: et accendet eos dies ventura,
 » dicit Dominus omnipotens. Nec relinquetur radix, neque
 » palmes⁴. » Vir autem ille Desideriorum: « Videbam, in-
 » quit, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum se-
 » debat, et vestimentum ejus sicut nix album, capillus
 » capitis ejus quasi lana munda. Thronus ejus flamma ignis,
 » et rotæ ejus ignis inflammans. Fluvius ignis trahebat
 » progrediens ante eum. Mille millia ministrabant ei, et
 » decies millies dena millia astabant in conspectu ejus.
 » Judicium sedit, et libri aperti sunt. » Et paucis interpo-
 » sitis, « Videbam, inquit, in visione noctis, et ecce cum
 » nubibus cæli quasi Filius hominis veniens erat, et usque
 » ad Antiquum dierum pervenit, et coram eo oblatus est,

¹ Isai. xlii, 9-13. — ² Id. xxiiv, 18-22. — ³ Malach. iii, 1-3. —

⁴ Id. iv, 1.

» et ipsi datum est imperium, honor et regnum: et omnes
 » populi, tribus et linguæ ipsi serviunt. Potestas ejus, po-
 » testas sempiterna, quæ non præteribit; et regnum ejus
 » non destruetur. Inhorruit spiritus meus, ego Daniel in
 » habitu meo, et visiones capitis mei conturbabant me¹. »
 Tunc aperientur omnes cœlestium fornicum portæ; imo
 et ipsum cœlum e medio subducetur. « Volvetur enim, in-
 » quit, cœlum quasi liber²: » veluti cujusdam tabernaculi
 pellis atque velum e medio contrahitur, ita ut in melius
 commutetur. Tum omnia stupore, horrore atque tremore
 completa erunt. Tum etiam metus ingens Angelos ipsos
 occupabit; neque Angelos tantum, sed etiam Archange-
 los, Thronos, Dominationes, Principatus, et Potestates.
 « Virtutes enim, ait, cœlorum commovebuntur³, » quia
 ipsorum conservi pœnas daturi sunt de peracta in mundo
 vita. Nam si cum de una civitate judicium instituitur, his
 magistratibus, inhorrescunt omnes etiam ii, qui extra
 periculum sunt, cum de universo orbe judicabitur a tali
 judice, qui neque testibus, neque probationibus indiget,
 sed absque his omnibus, et opera et verba et cogitationes
 in medium adducit, omniaque ceu in imagine et peccan-
 tibus, et ignorantibus demonstrat, quomodo fieri potest,
 ut quælibet virtus non tremat et concutiat? Licet enim
 fluvius igneus non traheretur, neque Angeli astarent for-
 midabiles; soli autem homines convocati, alii laudibus et
 præconiis celebrarentur; alii cum ignominia abjicerentur,
 ne viderent gloriam Dei; « Tollatur, inquit, impius, ne
 » videat gloriam Domini, » nonne quavis gehenna acer-
 bius, vel id solum quod a tantis excidissent bonis, abjec-
 torum animas excruciet? Illud vero quantum sit malum,
 nunc quidem sermone declarari nequit; tunc vero ex re
 ipsa manifeste cognoscemus. Tu vero nunc his adde, sup-

¹ Dan. vii, 9-15. — ² Isaï. xxxiv, 4. — ³ Matth. xxiv, 29.

plicium illud, neque tantum homines pudore suffusos, vel operto capite, et oculis in terram defixis, sed etiam tractos per viam quæ tendit ad ignem, et ad tormenta abreptos, traditosque immanibus potestatibus: idque eo tempore, quo coronantur, celebrantur thronoque regio sistuntur ii, qui bona egerunt, et gestis suis æterna vita digni sunt.

XII. Et hæc quidem illa die; quæ vero post futura sunt quis sermo nobis exprimat, voluptatem nempe ex Christi consortio, utilitatem, gaudium? Anima quippe ad propriam reducta nobilitatem, quæ deinde Dominum suum cum libertate conspiceret valet, quanta voluptate afficiatur et quantum lucri referat, enarrari nequit: læta scilicet, non tantum quod bonis præsentibus fruatur, sed quod certa sit ea nunquam desitura esse. Hanc certe lætitiā nec verbis exprimere, nec mente capere possumus: obscure tamen, quatenus possunt magna parvis declarari, eam describere tentabo. Perpendamus eos qui in præsentī vita hujus mundi commodis fruuntur, divitiis, inquam, magistratu, gloria: quo pacto scilicet de bona fortuna superbientes, neque se in terra positos arbitrantur; tametsi iis bonis fruuntur, quæ neque bona esse creduntur, neque in eorum possessione permanent, sed somnio velocius avolant: quod si paulisper aliquando consistent, in præsentī solum vitæ usui esse possunt, nec ulterius una progredi valent. Si autem hujusmodi bona dominos tanto gaudio extollunt, quid futurum putas de animabus illis, accersitis ad infinita illa, quæ in cælis sunt, bona, quæ firma semper et immota manent? Neque ea re solum antecellunt, sed etiam magnitudine et conditione sua ita præsentibus præstantiora sunt, ut neque in cor hominis id ascendere possit. Nunc etenim quemadmodum in utero infans, sic in hoc mundo angustiis conclusi degimus, nec possumus futuri sæculi splendorem

et libertatem contueri: at ubi partus tempus advenerit, omnesque homines, quos susceperat, hic mundus ad diem judicii protulerit; abortivi quidem e tenebris in tenebras ingredientur, et ex angustiis in angustias graviore; maturi autem fœtus, qui regiæ imaginis formam et notas servarunt, Regi sistuntur, illudque ministerium capessent, quod Angeli et Archangeli universorum Deo perhibent. Ne itaque hos characteres, o amico, usque in finem delere velis, sed eos quamprimum instauratos in meliorem formam reducas. Nam pulchritudinem quidem corpoream intra naturæ limites conclusit Deus: animæ vero decor illic a necessitate servitutis liberatur, utpote corporea forma longe præstantior: atque in nobis et in Dei nutu situs est totus. Siquidem Dominus noster beneficus cum sit, hoc maxime dono genus nostrum exornavit, ut quæ minora sunt, nec magni intersunt, nec refert quidpiam si intercitant, ea naturæ necessitati addixerit; verorum autem bonorum nos opiferos esse concesserit. Atenim si pulchritudinis corporeæ nos dominos reddidisset, superfluam sollicitudinem suscepissemus, atque in rebus infructuosius totum tempus impendissemus, animæ cura prorsus neglecta. Cum enim negata nobis hujusmodi facultate nunc omnia faciamus, omnia moliamur, ac cum veram assequi speciem nequeamus, pigmentis illam nobis vindicemus, ac coloribus, picturis, capillorum concinnitate, vestium amictu, oculorum lubricitate; aliisque multis machinis falsam pulchritudinem eimentiamur, quodnam studium animæ et rebus honestis poneremus, si corpus in pulchram formam mutare possemus? Nullam fortasse aliam operam susciperemus si hæc nostræ facultatis esset, sed totum consumeremus tempus ut servam infinitis ornamentis decoraremus, dum domina plus, quam vile mancipium, in deformitate et segnitie jaceret. Qua de causa Deus,

adempta infelici cura, melioris rei artem nobis indidit; ita ut qui corpus ex deformi elegans reddere non potest, is possit animam, etiamsi in extremam deformitatem deciderit, in summam pulchritudinem reducere, adeoque amabilem jucundamque reddere, ut non probi tantum viri, sed etiam omnium rex et Deus in ejus concupiscentiam veniat: quemadmodum et Psalmista de illa pulchritudine loquitur: « Et concupiscet rex decorem tuum ¹. » Annon vides in lupanaribus, deformes et impudentes mulieres ne a gladiatoribus quidem, fugitivis, et iis qui cum bestiis depugnant admitti; si qua vero sit formosa, ingenua et pudibunda, quæ calamitate quadam in talem inciderit necessitatem, eam uxorem ducere ne viros quidem magnos et splendidæ fortunæ erubescere? Quod si tanta est apud homines misericordia, et tantus gloriæ contemptus, ut sæpe illas quæ in fornice ignominia sunt affectæ, ab illa servitute liberent, et pro conjugibus habeant, quanto major apud Deum erit erga animas, quæ per tyrannidem diaboli a prisca illa nobilitate in præsentis vitæ lupanar reductæ sunt? Ilujusmodi exempla passim apud Prophetas reperias, cum Jerusalem alloquuntur, quæ utique fornicationem inciderat; imo fornicationem novi generis, quemadmodum ait Ezechiel: « Omnibus meretricibus dantur » mercedes, tu vero mercedes dabas, et apud te diverso » modo agitur, quam apud cæteras ²: » Et alius, « Sedisti » expectans eos tanquam cornix deserta ³. » Hanc itaque sic fornicatam rursum evocat Deus. Etenim captivitas non tam ad vindictam acciderat, quam ad conversionem et emendationem. Siquidem si eos prorsus ulcisci voluisset Deus, non reduxisset domum, nec urbem majorem et splendidiorem, nec templum itidem denuo excitasset: « Erit enim, ait, gloria domus hujus novissima præstantior

¹ Psal. XLIV, 13. — ² Ezech. XVI, 33. — ³ Jerem. III, 4.

» priore¹. » Quod si Deus sæpe conspurcatam libidine a pœnitentia non exclusit, multo magis animam tuam amplexabitur, quæ nunc primum lapsa est. Nemo enim, nemo corporeæ amator formæ, quantumlibet insanus, tanta amicæ suæ ardet concupiscentia, quanto studio Deus animarum nostrarum appetit salutem, quod tum ex iis quæ quotidie accidunt, tum ex divinarum Scripturarum dictis videre licet. Observa tam in ipso Jeremiæ exordio, quam alibi passim apud Prophetas, quomodo despectus et contemptui habitus, rursum instet amicitiam eorum, qui ab se aversi fuerant, exquirat: quod etiam ipse in Evangeliiis declarat his verbis: « Jerusalem, Jerusalem, quæ » occidis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt, » quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gal- » lina congregat pullos suos sub alas, et nolulistis² ? » Et Paulus in Epistola ad Corinthios dicebat: « Quoniam Deus » erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans » illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconci- » liationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam » Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, recon- » ciliamini Deo³. » Hæc ad nos nunc dicta putato: non enim incredulitas tantum, sed etiam vita immunda odio- sam hanc inimicitiam excitare potest: « Nam sapientia » carnis, inquit, inimicitia est Deo⁴. » Destruamus igitur hoc septum, ac diruamus, mortuumque ponamus, ut beatam reconciliationem adipiscamur, ut reddamur ite- rum amabiles et desiderabiles Deo.

XIII. Scio te nunc Hermiones formam mirari, nihil- que in terris ejus pulchritudini par esse putare. Verum si velis, o amice, tanto illa elegantior et pulchrior eris, quanto luteis aureæ statuæ. Nam si in corpore pulchritudo multorum animos ita percellit et excitat, quando ea in

¹ Agg. II, 1. — ² Matth. XXIII, 37. — ³ 2 Cor. V, 19, 20. — ⁴ Rom. VIII, 7.

anima refulserit, quid hujusmodi speciei ac pulchritudini simile fuerit? Siquidem hujus pulchritudinis substantia nihil aliud est, quam phlegma, sanguis, humor, bilis, et cibi mansi succus. Illis quippe rebus oculi, genæ et reliqua membra irrigantur; quod si irrigationem hujusmodi a ventre et a jecore promanantem non quotidie accipiant, cute indecore marcescente, oculisque depressis, oris species tota continuo avolat; ita ut si consideres, quæ pulchritudo insit oculis, quæ recte compositis naribus, quæ corpori et genis, nihil aliud esse corporis pulchritudinem dicas, quam sepulcrum dealbatum, tanta nempe intus sorde plenum est. Deinde pannum si videris intinctum hujusmodi rebus, pituita videlicet aut fluore, ne extremis quidem digitis contingere, imo nec respicere audes, et tamen hujusmodi rerum conclavia et apothecas plurimⁱ facis. At pulchritudo tua non hujusmodi erat, sed ita præstantior illa, ut cæli terram antecellunt; imo cælis ipsis multo splendidior et melior. Animam quippe nudatam corpore nemo hactenus vidit: aliunde tamen ejus tibi pulchritudinem demonstrare tentabo, a potentiis nimirum majoribus. Audi igitur quomodo virum Desideriorum illarum decor perculserit: cum vellet enim earum pulchritudinem declarare, nec posset corpus his simile reperire, ad metallicam materiam confugit, neque his contentus, fulguris splendorem in exemplum attulit. Etsi autem illæ non puram nudamque substantiam suam ostenderint, sed obscure admodum, ac velut in umbris; ita tamen resplenderunt, ut eas apparere verisimile est cum omne velamentum remotum fuerit. Tale quidpiam de pulchritudine animæ cogitare oportet. « Erunt, inquit, sicut Angeli⁴. » In corporibus quoque ea, quæ leviora et tenuiora sunt, quæque per viam feruntur ad incorporea tendentem,

⁴ Luc xx, 36.

longe præstantiora et mirabilia cæteris habentur. Cælum igitur terris, ignis aquis, stellæ lapidibus pretiosis, longe speciosiora sunt: Iridem multo magis, quam violas, rosas cæterosque omnes terræ flores admiramur. In summa si posses animæ pulchritudinem oculis corporis intueri, corpora hæc exempla derideres, usque adeo tenuiter nobis animæ formam decoremque delineant. Ne, quæso, talem possessionem, et hujusmodi felicitatem negligamus: cum maxime facilis nobis aditus ad illam pulchritudinem detur per spem futurorum: « Momentaneum enim, inquit, et leve » tribulationis nostræ supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur, non contemplantibus nobis » quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna¹. » Quod si « Tribulationes, » quas nosti, leves vocavit beatus Paulus, quia non respicitur ad ea quæ videntur, multo levius et facilius erit libidinem sedare. Nondum enim ad pericula te illa vocamus, non ad mortes quotidianas, non ad plagas frequentes, verbera, vincula, inimicitias cum orbe terrarum, non ad odia domesticorum, non ad vigiliis frequentes, longe peregrinationes, naufragia, latronum incursus, cognatorum insidias, dolores amicorum causa; non ad famem, frigus, nuditatem, exustionem, mæstitiam pro rebus sive tuis, sive non tuis. Nihil horum jam postulamus; sed id solum rogamus, a male ficta servitute libera te, et ad pristinam libertatem revertare, tecum reputans et libidinis pœnas, et debitum pristinae virtuti tuæ præmium. Nam quod increduli circa resurrectionem segniter affecti sint, nec unquam inde metum suscipiant, nihil certe mirum est: sed quod nos qui de futuris magis, quam de præsentibus rebus persuasi sumus, tam misere degamus, tam calamitose, nulloque sensu ex earum me-

¹ Cor. 1, 17, 18.

moria afficiamur, sed in extremam incuriam delabamur, id sane amentiae plenum est. Siquidem nos fideles, eadem quæ infideles illi facinus : imo miserabilius quam illi affecti sumus : non desunt enim inter illos qui humana virtute claruerint. Quæ nobis erit consolatio, quæ demum venia? Multi quidem mercatores naufragium passi non animo conciderunt, sed eadem institere via; quanquam id damni non ex segnitie evenerit sibi, sed vi ventorum : nos autem, quibus de bono fine semper sperare licet, cum probe sciamus, neque naufragium, neque detrimenti quilibet invitis nobis obventurum esse ; annon rem aggrediemur? annon eandem, quam prius, mercaturam resumeamus, sed supini consertis apud nos manibus jacebimus? Et utinam apud nos tantum, et non etiam contra nos, quod apertæ insanie est. Nam si quis pugil omisso adversario, in caput suum manus converteret, faciemque suam contunderet, annon eum inter furiosos annumeraremus? Supplantavit nos diabolus ac deiecit : quapropter resurgere oportet, curareque ne abripiamur, neve nos præcipites demus, neu ejus plagis alias a nobis ipsis illatas adjiciamus. Siquidem beatus David in lapsum decidit tuo similem, imo et alium adjecit, nempe homicidium. Quid igitur? Num prostratus mansit? Annon statim erexit se, strenueque bellum paravit contra inimicum? Imo ita fortiter ipsum debellavit, ut etiam mortuus progeniei suæ præsidio esset. Salomoni quippe ingens flagitium aggresso, et mille mortes promerito, propter David regnum integrum se relinquere dicit Deus his verbis : « Scindens scindam regnum tuum de manu tua, et dabo illud servo tuo. » Verum in diebus tuis hoc non faciam. » Quare? « Propter David patrem tuum : de manibus filii tui illud accipiam¹. » Ezechiae quoque de summa rerum periclitanti,

¹ 3 Reg. xi, 11, 12.

quanquam justus esset, propter beatum illum virum auxilium promisit. « Protegam, inquit, urbem hanc, ut servem » eam propter me et propter David puerum meum⁴. » Tanta est pœnitentiæ virtus. Porro si ea, qua tu nunc, sententia fuisset, Deum non posse deinceps placari : et si intra se dixisset : Honore magno me affecit Deus, inter Prophetas constituit, in contribules imperium tradidit, sexcentisque me periculis exemit : quo modo post tot beneficia lapsus, et extrema ausus facinora, possim eum de-nuo mihi propitium reddere ? Si hæc in mente habuisset : non solum ea, quæ postea recte gessit, non effecisset, sed etiam priora pessum dedisset.

XIV. Neque enim solum corporis, sed etiam animæ vulnera inducunt mortem. Attamen eo insipientiæ venimus, ut illa diligenter curemus, hæc negligamus : quanquam corpus insanabili sæpe morbo laboret, nihil tamen de salute desperamus : ac licet medici frequenter dicant, morbo non posse remedium afferri, instamus nihilominus rogantes aliquam vel tantillam afferri consolationem : in morbis autem animæ, quorum nulli insanabiles sunt, quippe qui a naturæ necessitate non procedant, ac si alienæ essent infirmitates perinde negligenter agimus, imo desperamus : atque ubi natura morbi deploratam valetudinem esse suadet, ac si spes esset multa salutis, curam adhibemus ; ubi vero nulla desperandi causa, despondemus animum, et ab omni cura absistimus : usque adeo majorem corporis, quam animæ, rationem habemus. Quapropter ne corpus quidem servare possumus : nam quod præcipuum est negligit, et in minoribus omnem sollicitudinem ponit, utraque destruit et perdit : qui autem ordinem servat, et quod prius est maxime curat, etiamsi quod posterius est negligat, per salutem illius hoc etiam

⁴ 4 Reg. xix, 34.

conservat. Id vero Christus nobis declarat his verbis:

« Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem » non possunt occidere; sed potius timete eum qui potest » et animam et corpus perdere in gehenna¹. » Numquid jam tibi persuasum est nunquam de animæ morbis quasi insanabilibus desperandum esse, an vero necesse est et alia adhibere ratiocinia? Quantumlibet enim ipse animum despondeas, nos nunquam de te desperabimus: neque id quod aliis vitio vertimus, ipsi admittimus; licet non par et æquale sit, aliquem de se ipso desperare, aut alium de ipso. Nam qui de alio talem habet opinionem, cito veniam obtinebit; qui autem de se ipso, non item. Quare? Quia ille quidem ejus studium et pœnitentiam in potestate non habet: sed ipse solus obtinet. Nihilo magis tamen ideo de te desperabimus, etiamsi tu millies animum despondeas. Fortasse enim, fortasse inquam, aliquis ad virtutem regressus, aliqua pristinae vitæ redintegratio dabitur. Audi sequentia. Ninivita, audito Propheta vehementer comminante, « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur²; » ne ita quidem animo conciderunt, sed etiamsi nulla de Deo exorando spes videretur esse, imo potius contrarium ex oraculo suaderetur, non enim cum distinctione quapiam id dictum fuerat, sed apertum decretum erat; nihilo tamen minus pœnitentiam exhibuere dicentes: « Quis scit num » pœnitentiam agat, et exorabitur Deus, et avertetur ab » ira furoris sui, et non peribimus? Et vidit Deus opera » eorum, quod aversi essent a viis suis malis. Et pœnituit » Deus super malitia, quam dixerat se facturum, et non » fecit³. » Quod si homines barbari et indocti tantum potuerunt intelligere, multo magis nos id facere oportet, qui divinis dogmatibus eruditi sumus, et multa hujusmodi exempla tam verbis quam operibus exhibita vidimus. « Non

¹ Matth. x, 28. — ² Jon. iii, 4. — ³ Ibid. 9, 10.

» enim, inquit, sunt consilia mea sicut consilia vestra,
 » neque viæ meæ sicut viæ vestræ. Sed quantum distat
 cælum a terra, tantum distant cogitationes meæ a co-
 » gitatione vestra, et consilia mea consiliis vestris ¹. » Si
 vero famulos nostros qui sæpe deliquerint, cum promit-
 tunt se meliores futuros, et admittimus et in pristinum
 honorem restituimus, imo frequenter majorem ipsis fidu-
 ciam damus; multo magis id facturum ille est. Nam si ideo
 nos fecisset ut supplicio afficeret, jure desponderes ani-
 mum ac de salute tua dubitares: si vero non alia de causa
 quam bonitate sua motus, nos creaverit, ut æternis fruamur
 bonis, atque ideo omnia agit et operatur a prima
 usque ad præsentem diem; quid nos ad eam dubitationem
 impellat? Illum vehementer offendimus, et quantum alius
 nemo. At ideo maxime a præsentibus absistere oportet,
 et pœnitentiam de præteritis agere, magnamque muta-
 tionem exhibere. Neque enim ea, quæ perpetrare ausi
 sumus, illum tam possunt irritare, quam quod nolimus
 demum resipiscere. Nam peccare quidem, humanum est;
 at in peccatis perseverare, id non humanum est, sed om-
 nino satanicum. Animadvertas enim quomodo per Pro-
 phetam hoc plus quam illud reprehendat Deus: « Et dixi,
 » inquit, postquam fornicata est his omnibus: Ad me re-
 » vertere, et non reversa est ². » Et alibi rursum, ut os-
 tendat quam propensus sit ad nostram salutem, quia post
 multa delicta promiscrant se recta via incessuros, cum id
 audisset, ait: « Quis dabit ut ita sint corda eorum in ipsis
 » ut timeant me, et custodiant mandata mea omnibus die-
 » bus suis, ut bene sit eis et filiis eorum in sæculum ³? »
 Et Moyses ipsos compellans, hæc dicebat: « Et nunc,
 » Israël, quid Dominus Deus petit a te, nisi ut timeas Do-
 » minum Deum tuum, et ambules in omnibus viis ejus, et

¹ Isai. LV, 8, 9. — ² Jerem. III, 7. — ³ Deut. V, 29.

» diligas ipsum¹ ? » Igitur qui expetit a nobis amari, et propter hoc nihil non agit, qui ne quidem filio suo ob amorem nostri pepercit, ac quovis tempore ut cum illo reconciliemur, rem sibi optatissimam habet; qui fieri possit ut pœnitentes non admittat et amplexetur? Audi quid per Prophetam dicat: « Dic tu, ait, iniquitates tuas prior » ut justificeris². » Id vero, quo vehementi in eum amore flagremus, expetit a nobis. Cum enim is qui amat, ab iis qui amantur contumeliis affectus, non tamen extinguit amorem; non alia de causa illatas contumelias in medium afferri studet, quam ut vehementiam amoris sui declarans, ad arctiorem eos et majorem dilectionem pertrahat. Si autem confessio peccatorum tantum affert solatii, multo majus afferet eorum per bona opera ablutio. Siquidem nisi ita esset, sed semel aversis a recta via ad pristina reditum intercluderet, nemo plane nisi forte paucissimi numero, in regnum cœlorum ingrederetur. Atqui præclarioreis fuisse eos reperiemus, qui prius lapsi fuerant. Qui enim magnam in malis operibus vehementiam adhibuerant, eandem postea in bonis agendis exhibebunt, utpote qui sciant quantis sint obstricti debitis: quod et Christus declaravit, quando Simoni circa mulierem loquebatur. « Vides, ait, hanc mulierem? Intravi in domum tuam, » aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intravi, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata sua multa, quia dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata³. »

XV. Idcirco diabolus gnarus eos, quâ ingentia mala

¹ Deut. x, 12. — ² Isaï. xliii, 26. — ³ Luc. vii, 44-48.

perpetrarunt, ubi primum cœperint pœnitere, id magno studio agere, utpote conscios delictorum suorum; timet et formidat, nequando rem exordiantur. Nam postquam cœperint, contineri ultra nequeunt, ac pœnitentia quasi igne succensi, auro puro puriores animas suas efficiunt, conscientia nempe ac memoria peccatorum suorum quasi vento quodam validissimo in virtutis portum impulsæ. Eaque in re præstant iis qui nunquam ceciderunt, quod majore utantur alacritate; si tantum, ut jam dixi, rem aggrediantur. Nam hoc opus, hic labor est posse introitum petere, ac vestibula pœnitentiæ contingere, inimicumque multum spirantem et instantem depellere atque prosternere. Deinde vero non tantum ille furorem exhibebit, semel superatus et qua parte fortior erat dejectus: nos autem alacritate resumpta majore, pulchrum hoc stadium facillime decurramus. Aggrediamur itaque reditum, recurramus in civitatem cœlestem in quam ascripti, ubi degere jussi sumus. Nam de nobis ipsis desperare non id solum affert mali, quod ejus urbis portas nobis intercludat, nec quod in majorem segnitiem et contemptum deducat; sed quod in furorem nos satanicum dejiciat. Etenim diabolus non alia de causa talis evasit, quam quia primum desperavit, deumque ex desperatione in insaniam decidit. Ubi primum enim anima spem salutis amisit, ne quidem sentit amplius uo pacto præceps agatur, et omnia contra salutem propriam agit et dicit. Ac quemadmodum furiosi ubi semel a sana mente exciderunt, nihil timent, nullo pudore tenentur; sed sine formidine omnia audent, nec ignem, nec mare, nec præcipitia adire pertimescunt: sic et ii qui desperationis vesania correpti sunt, intolerabiles deinde in omne malorum genus decurrunt; et nisi mors eos ab insaniam et impetu coërceat, innumera sibi ipsis gravia perpetrant. Quare obsecro, antequam ab illa ebrietate altius

demergaris, resipiscas et expergiscaris, diabolicamque illam crapulam excutias. Quod si id confestim agere non possis, sensim et paulatim facias. Mihi certe longe facilius videtur, ut ab omnibus simul quibus complicaris funibus abstractum, te in pœnitentiæ gymnasium transferas. Si tamen tibi arduum videatur, ut volueris viam ad meliora ducentem adeas, modo rem suscipias et obtineas vitam æternam. Etiam atque etiam rogo et obsecro per pristinam tuam probitatem, per fiduciam illam, te iterum videamus in illo culmine, in illa perseverantia. Miserere eorum, qui propter te in offendiculum impigerunt, qui lapsi sunt, vel segniores effecti, qui de virtutis via desperarunt. Nunc quidem tristitia fratrum chorum occupat, voluptas autem et lætitia infidelium conventum, nec non juvenum otio deditorum. Si autem ad accuratam illam vitæ rationem redieris, contrarium accidet, nostraque ignominia in adversarios tota derivabitur: nos autem fiducia multa instructi erimus, te majori splendore coronatum prædicatumque videntes. Tales enim victoriæ majorem ferunt et gloriam et voluptatem. Non enim præclare gestorum tantum mercedem recipies, sed etiam aliorum cohortationis et consolationis, in exemplum conspiciuum positus; ut si quis in paria mala delabatur, resurgat iterum, et ad meliorem frugem se recipiat. Ne tantum lucri contemnas, neque deducas animas nostras cum tristitia ad inferos: sed fac respiremus, et nebulam tristitiæ quæ tui causa nos occupat, excutiamus. Nunc enim damnis nostris omissis, calamitates deploramus tuas. Quod si resipiscere velis et oculos aperire, atque angelicæ militiæ connumerari; et nos a luctu eripies, et magnam peccatorum nostrorum partem absterges. Quod autem contingat eos qui per pœnitentiam restituti sunt, admodum resplendere, et sæpe magis, quam ii qui nunquam lapsi sunt, id ex Scripturis

divinis palam fecimus. Sic et publicani et meretrices regnum Dei possident, si ex novissimis multi primis anteponuntur.

XVI. Narrabo tibi, quæ nostro tempore contigerunt et quorum ipse testis esse potueris. Nosti juvenem illum filium Urbani Phœnicem, qui immaturus adhuc, pupillus mansit, pecuniis, famulitio et agris admodum instructus. Is primum ubi ludi magistris longum vale dixisset, posito splendidissimo amictu, totoque hujus vitæ fastu, repente vestitu se viliore contexit; et ad montium solitudinem secedens, egregiam exhibuit philosophiam, non secundum ætatis modum, sed qualem posset vir quispiam magnus et admirandus. Deinde sacra mysteriorum initiatione dignatus, multo magis in virtute progressus est; ita ut omnes gauderent Deoque gloriam referrent, quod in divitiis educatus, claris atavis ortus admodumque adolescens, proculcata confestim vitæ pompa, ad verum fastigium ascendisset. Cum hoc in statu esset, et omnium admirationem moveret, corruptores quidam qui jure cognitionis ejus curam habebant, ad pristinos eum fluctus reduxerunt. Rejectis igitur denique omnibus, a montibus in medium forum se contulit, et equo vectus famulitioque multo stipatus, sic totam urbem circuibat, nec ad sanam redire mentem volebat. Nimia quippe voluptate succensus, in absurdos amores necessario perpellitur: nemoque erat ex iis qui in medio versabantur, quin ejus salutem deploratam haberet; tanta illum circumdabat adulatorum turba, cui accedebant parentum orbitas, juvenus et opes multæ. Qui autem omnia facile solent calumniari, reprehendebant eos qui ab initio illum ad hoc vitæ genus traduxissent; dicebantque eum et a spiritualibus defecisse, et rei familiari postea inutilem fore, cum ante tempus a litterarum studia reliisset, nullumque inde fructum decerpere potuisset. Cum hi sermones jactarentur multusque conse-

queretur inde pudor, quidam sancti viri qui sæpenumero talem prædam venati fuerant, et experientia probe didicerant ne circa illos quidem desperandum esse iis, qui divina spe sunt instructi; observantes eum assidue, si quando viderent in foro, accedebant et amplectebantur eum. Et principio quidem ille e sublimi equo vectus ipsos insequentibus oblique alloquebatur: tanta erat primum impudentia hominis. At illi misericordia et amore commoti, contumeliam hujusmodi non curantes, eo solum spectabant, ut agnum lupis subtraherent, quod et per patientiam perfecterunt. Tandem enim velut ex quadam amentia reversus, de assidua eorum cura rubore suffusus, si quando ipsos procul accedentes videret, statim ab equo desiliebat; demissisque oculis, eorum monita cum silentio audiebat, ac progressu temporis majorem ipsis reverentiam honoremque exhibuit. Sicque Dei gratia paulatim eum ab hujusmodi retibus expeditum, pristinae solitudini atque philosophiæ reddiderunt. Nunc demum tanto splendore fulsit, ut pristina ejus vita si comparetur cum ea qua post lapsum claruit, nihili habenda videatur. Cum enim experimento didicisset quæ esset illecebra, absumptis in egenorum usus pecuniis omnibus, hujusmodi curis expeditus, omnem insidiatoribus præscidit occasionem: et nunc in illa quæ ducit ad cælum via progressus, ad virtutis apicem demum pervenit. At ille quidem, juvenis cum esset, lapsus est, et surrexit: alius vero quidam post multos in vita eremitica sudores, uno tantum socio vitam angelicam emensus, cum jam ad senectutem accederet, nescio quo pacto Satanae versutia circumventus, et quod remissius ageret dans aditum maligno, in concupiscentiam mulierum lapsus est qui tamen, ex quo monasticam vitam inierat, nunquam mulierem viderat. Et primo quidem contubernalem rogabat, sibi carnem et vinum ministra-

ret; adjectis minis se, nisi id impetraret, in forum descendurum esse. Quod non ex desiderio carnum dicebat, sed ut hinc ansam arriperet descensus in urbem. Ille vero anxius ac timens ne si id denegaret, in majus crimen eum conjiceret, ejus optatū abunde satisfecit. Hic autem ut vidit frustra cessisse callidum consilium, impudenter demum agens simulationem detexit, et dixit necesse prorsus esse sibi in urbem proficisci. Ubi autem animadvertit ille se frustra obniti, tandem dimisit, et procul secutus observabat, qua de causa descenderet. Ubi vidit ingressum in panar, gnarus eum cum scorto rem habuisse, expectavit; et postquam is absurdo desiderio potitus egressus est, supinis cum manibus excepit; et amplexatus amanterque exoscultatus, nihil objurgans ob facinus, rogabat tantum, ut postquam concupiscentiam suam expleverat, in solitudinis domicilium rediret. Ille vero ab tantam mansuetudinem pudore suffusus, animoque percussus, et de facinore compunctus, ipsum in montem euntem sequitur: ubi virum rogat, se in altera cellula concludat, et oclulis domicili foribus, statis diebus sibi panem et aquam præbeat, ac perquirentibus respondeat se obdormivisse. Postulatis assentitur socius; ille autem inclusus, assiduis jejuniis, precibus et lacrymis animæ sordes abstergere curabat. Non multo autem elapso tempore, cum siccitas regionem occuparet, omnesque incolæ in mœrore degerent; quidam per somnum jussus est abire et virum illum inclusum obsecrare, ut precaretur et siccitatem auferret. Ille amicis comitantibus proficiscitur: qui primo illius socium duntaxat invenerunt: sciscitati autem edidicerunt ipsum obiisse. Rati se deceptos esse, ad preces iterum convertuntur, et rursus in simili visione eadem, quæ prius, audierunt. Tunc cum qui vere dissimulaverat, obsecrabant ostendi sibi virum, affirmantes non obiisse, sed adhuc vi-

vere. His auditis ille, cum videret non posse stare pactum, illos ad sanctum virum adducit: et pariete diruto, aditum enim omnem obstruxerat, ingressi omnes et ad pedes ejus prostrati, quæ facta fuerant renuntiantes, rogabant urgentem famem depelleret. Ille primum obstitit, se a tali fiducia longe abesse professus: nam ita peccatum suum ob oculos habebat, ac si nuper admisisset. Tandem commemorantes omnia quæ sibi contigerant, persuaserunt ut oraret: et cum precatus esset, siccitas desiit. Quæ vero pertinent ad juvenem illum, qui antea discipulus Joannis filii Zebedæi fuerat, postea autem longo tempore latronum dux fuit, deinde sacris beati viri manibus captus, a recessibus et speluncis latronum ad pristinam virtutem rediit, ipse non ignoras, sed non minus quam nos hæc omnia probe nosti? teque sæpius audiui admirantem illius mansuetudinem, quod cruentam antea dexteram exoscultatus sit hærens in amplexu adolescentis, sicque illum ad priora reduxerit.

XVII. Beatus item Paulus Onesimum, inutilem, transfugam et furem, illum inquam non modo amplectitur, quando mutatus est; sed etiam herum ejus regat, illum resipiscentem pari habeat honore atque præceptorem ipsius, his verbis usus: « Obsecro te pro meo filio, quem » genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis » fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisi tibi. » Tu autem illum, id est, mea viscera suscipe, quem ego » volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in » vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed » voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad tempus, ut » æternum illum reciperes non jam ut servum, sed pro » servo charissimum fratrem, maxime mihi: quanto autem » magis tibi, et in carne et in Domino? Si ergo habes me

socium, suscipe illum sicut me¹. » Ad Corinthios item scribens ait : « Ne iterum cum venero lugeam multos ex » iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam². » Et rursum : « Sicut prœdixi, iterum prœdico, quod si ve- » nero iterum, non parcam³. » Vides-ne quos lugeat, quibus non parcat? Non iis qui peccaverunt, sed iis qui pœnitentiam non egerunt, neque simpliciter iis qui pœnitentiam non egerunt, sed iis qui semel et iterum moniti obtemperare noluerunt. Illud enim, « Prœdixi, et prœdico » ut præsens, secundo et absens » scribo, nihil aliud indicat, quam id quod ne jam inter nos eveniat pertimescendum est. Etiam si enim Paulus qui tunc Corinthiis comminabatur, non adsit, sed adest Christus, qui tunc per ipsum loquebatur. Ac si obstinate perseveremus, non parcet nobis, sed percutiet plaga magna et hic et in futuro sæculo. « Præoccupemus igitur faciem » ejus in confessione⁴, » effundamus in conspectu ejus corda nostra. « Peccasti, inquit, ne addas iterum, et de » prioribus tuis supplica⁵. » Et rursum, « Justus accusator » sui est in principio sermonis⁶. » Ne expectemus igitur accusatorem, sed ejus partes prævertamus, eoque officio judicem nobis pacatiorem reddamus. Te quidem peccata confiteri tua, teque miserum admodum arbitrari comperit habeo. Verum non id tantum requiro, cupio autem ut persuarum habeas, te hac ratione posse justitiam assequi. Quandiu enim inutilem talem confessionem edideris, etiam si te ipsum accuses, non poteris unquam in posterum a peccatis discedere. Nemo enim quidquam faciet cum alacritate et ritu congruenti, nisi prius persuasum habeat, rem utilitati sibi fore. Siquidem is qui seminat, postquam semen sparsit, nisi messem expectet, nunquam

¹ Philem. 10-17. — ² 2 Cor. xii, 21. — ³ 3 Cor. xiii, 2. — ⁴ Psal. xciv, 2. — ⁵ Eccli. xxi, 1. — ⁶ Prov. xviii, 17.

metet. Quis enim unquam laborare frustra velit, nihil ex labore boni consecuturus? Sic ergo qui seminat verba, lacrymas, confessionem, nisi bona spe fultus id faciat, a peccatis desistere non poterit, utpote desperationis malo cohibitus. Sed quemadmodum agricola ille qui de proventu fructuum desperat, non curabit ea removeere quæ frugibus noxia sunt: ita et ille qui per lacrymas confessionem seminat, nihil expectans inde lucri, neutiquam poterit ea removeere quæ pœnitentiæ exitiosa sunt. Pœnitentiam vero destruit iisdem in peccatis perseverantia. « Unus, » inquit, ædificans et unus destruens, quid lucrati sunt » præter laborem? Qui baptizatur a mortuo, (id est, a » tactu mortui) et rursus tangit illum, quid emolumenti » habet ex lavacro suo¹? » Sic homo qui jejuna a peccatis suis, et iterum progressus eadem admittit: quis ejus preces exaudiet? Et rursum, « Qui revertitur, inquit, a justitia in » peccatum, cum Dominus præparat ad gladium. Et sicut » canis cum reversus fuerit ad vomitum, odiosus efficitur; » sic, et insipiens malitia sua reversus ad peccatum suum². »

XVIII. Ne itaque peccatum quasi accusator tui tantum annunties, sed tanquam qui per pœnitentiæ modum justificari debeas; sic enim poteris animam confitentem pudore afficere, ne ultra in eadem relabatur. Nam vehementer se dampare profiterique peccatorem, etiam cum infidelibus commune est. Multi namque a scena viri et mulieres, qui maxime turpitudinem suam secum reputant, sese miseros prædicant: at non collimant ad verum scopum. Quare illud non vocarim confessionem: neque enim cum animæ compunctione, cum amaritudine lacrymarum, cum vitæ mutatione peccata sua enuntiant; sed alii quidem eo nomine id agunt, ut ejusmodi candore sermonis gloriam aucupentur. Peccatorum enim gravitas longe

¹ Eccli. xxxiv, 28-30. — ² Prov. xxvi, 11.

alia apparet cum alter ea denuntiat, quam cum is ipse qui peccavit. Alii autem vi desperationis instuporem et segnitiam lapsi, et gloriam hominum despicientes, cum impudentia magna peccata sua perinde atque aliena omnibus proclamant. Nolim sane te ex illorum numero esse, vel ex desperatione confessionem edere, sed cum bona spe, omnique resecta desperationis radice contrarium huic studium exhibere. Quænam mater et radix desperationis est? Ignavia. Imo non radix modo vocetur, sed etiam nutrix et mater. Quemadmodum enim in lana tineas gignit corruptio, quæ postea ab illis augetur: sic etiam hic ignavia desperationem parit, et postea a desperatione alitur: et ambæ mutuo execrandum sibi procurant incrementum, nec modicam accessionem capiunt. Si quis igitur alteram præscindat, residuam alteram facile poterit superare. Nunquam enim qui non torpescit in desperationem labetur, neque qui alitur spe bona, nec animum despondet, unquam poterit in segnitiam cadere. Par itaque illud divelle, et jugum confringe, variam dico illam et gravem cogitationem: neque enim illa quæ utramque complectitur, unius est formæ, sed variam et omnimodam speciem præfert. Quænam est illa? Contingit aliquando poenitentem multa recte et præclare agere: interimque a bonis operibus labi per peccata ipsis recte factis gravitate paria: et hoc maxime in desperationem injicere valet; ac si ea quæ constructa fuerant diruta sint, et frustra cesserit labor in illis agendis. Oportet autem hoc mente reputare, et hanc cogitationem depellere: quoniam si recte factorum mensuram, æqualem peccatis, quæ postea commissa sunt, non depositam habeamus, nihil prohibebit quominus penitus deprimamur. At recte facta illa sunt veluti thorax fortis, qui acutum acerbumque telum reprimat ne opus suum perficiat, sed ipse discissus mul-

tum periculi removet a corpore. Nam qui cum multis tum bonis tum malis operibus illuc abscedit, habebit aliquid solatii in supplicio, et in cruciatibus; qui autem bonorum operum expers, mala tantum secum defert, dici nequit quanta passurus sit, ad æternum supplicium ablegatus. Etenim illic appendentur opera mala, cum aliis non talibus, et si hæc postrema lancem deprimant, non modicam salutem afferent auctori: neque tantam vim habebit malorum operum noxa, ut eum de loco suo deturbare possit; si autem mala opera prævaleant, in gehennæ ignem deprimunt; eo quod bonorum operum numerus non is sit, qui possit vehementiori impulsui contrario resistere. Hoc porro non ratiocinium modo nostrum suggerit, sed etiam divina oracula: « Ipse, enim inquit, reddet unicuique secundum opera ejus¹: » ac non in gehenna solum, sed etiam in regno discrimina plurima reperiās: « Mansiones, » inquit, multæ sunt apud Patrem meum²; » et, « Alia gloria solis, alia lunæ³. » Et quid mirum si hæc tam accurate distinxerit, quando stellam quoque a stella ibi differre ait. Horum itaque gnari, nunquam ab exercitio bonorum operum absistamus, neque labori cedamus: neu quia ad solis lunæque ordinem ascendere non possumus, stellarum statum despiciamus. Nam si talem saltem virtutem exhibuerimus, in cælo esse poterimus. Et si non aurum, non lapis pretiosus fuerimus, argenti saltem gradum habentes in fundamento manebimus. Id unum caveamus, ne ad illam revertamur materiam, quam facile ignis incendit, neve cum egregia facinora edere non valemus, a minimis etiam absistamus: id enim extremæ dementiæ est: quod absit a nobis. Quemadmodum enim divitiæ corporeæ augentur cum amatores ne minima quidem lucra negligunt; sic et spirituales divitiæ. Siquidem absurdum est,

¹ Rom. 11, 6. — ² Joan. xii, 2, — ³ 1 Cor. xv, 41.

est, ubi iudex ne frigido quidem poculo mercedem negat. nos nisi eximia opera edamus, minora non curare: qui enim minora non spernit, erga maxima magnam diligentiam exhibebit: qui vero hæc despicit, etiam ab illis deum abscedet: quod ne fieret etiam his mercedem amplissimam assignavit Christus. Quid enim facilius est, quam morbo laborantes visitare? Huic tamen rei magnum tribuit præmium. Vitam itaque sempiternam apprehende, delectare in Domino, et supplica illi, jugum illud suave iterum suscipe, subi leve onus, dignum principio finem superadde: ne divitias tantas diffluere patiaris: nam si Deum provocare pergas, eas omnes per gesta tua perdes; contra vero si antequam multum damni accedat, et segestes inundentur, nequitiae canales obstruxeris, quæ perdita sunt recuperare poteris, iisque non modicam accessionem facere. Quæ omnia tecum reputans excute pulverem, de terra surge, et eris adversario formidabilis. Ipse quippe te prostravit, quasi non surrecturum unquam: si autem te rursum viderit erectis contra manibus, inexpectata re percussus, segnior erit ad te denuo supplantandum: tu vero firmior evades, ut ne plagam hujusmodi denuo accipias. Etenim si aliorum calamitates nos erudire possunt, multo magis illæ, quas sustinuimus, nos erudient. Quod in ipso capite tuo propediem me visurum expecto, et te Dei nutu splendidiorem futurum, et tantam virtutem exhibiturum, ut etiam aliis illic patrocinari valeas. Tantum ne desperes, neque concidas. Hoc enim tibi in omni sermonis congressu, ubicumque te videro, et aliorum etiam ore repetere non cessabo: quod si audieris, aliis amplius remediis non egebis.

HOMILIA. .

Ascetam facietis uti non debere (5).

Sanctissimæ sunt beati Pauli cohortationes, quæ jubent ut cum timore salutem nostram operemur¹. Qui enim absque timore ac multa sollicitudine in virtutis exercitatione versatur, in multas ad nequitiam conversiones incurrit : et tanquam a recta regiaque via aberrans in diverticula et digressiones per spinas vepresque deducitur. Idcirco assiduæ ad Deum preces itineris duces ad bonum sunt iis qui dicunt : « Deduc me , Domine , in veritatem » tuam², et perfice gressus meos in semitis tuis³. » Bonum est humanitas , et charitas caput est honorum. Hæc vero consequitur hilaritas multa , risusque modum excedens , et , quæ gravitatem deprimunt facetiæ. Res sane indigna facetiis disfluere : risus enim temperantiæ vinculum laxat : risus gravitatem depellit : risus timoris Dei non recordatur : risus gehennæ minas non reformidat : risus ad fornicationem viam sternit : facetiæ sunt hominis intemperantis indicia : scurrilitas efficit ut in dissolutionem et inertiam incidamus : scurrilitas est contemptus occasio. Propterea beatus Apostolus prohibet , dicens , « Stultiloquium et scurrilitas , quæ ad rem non pertinent , ex ore vestro non procedant , sed potius gratiarum actio⁴ : hoc dicens , ne animi tranquillitatem ac lætitiâ ad occasionem inertiae traducamus , sed ad materiam gratiarum actionis erga bonorum largitorem. Quapropter

¹ Ephes. vi, 5. — ² Psal. xxiv, 5. — ³ Id. xvi, 5. — ⁴ Ephes. v, 4.

Job quidē testatur pro se dicens : « Sin autem cum » scurris ambulans fui ¹. » Reprehendit etiam mores eorum, qui risum amant, Salomon : « Melior, inquit, est » ira risu, quia in malitia vultus bonum reddetur cor. » Cor sapientum in domo luctus : cor autem stultorum in » domo lætitiæ. Bonum audire correptionem sapientis, » super virum audientem cantum stultorum ². » Dedecus autem et ignominiam arguens eorum, qui risui dediti sunt, ait : « Sicut sonitus spinarum sub lebate, sic risus stul- » torum ³. » Quid enim attinet valde lepidum et hilarem esse, ut sapiens et gravis appareas? Quin potius præ timore ac sollicitudine, quod a Deo specteris, excessum hilaritatis auferre debes. Qui enim immodicis facetiis ac diceriis disfluunt, res suas ignorare ipsi videntur, oblivione gravata anima; neque Domini adventum expectare. Nondum Domini benignitatem, o homo, nondum certam malorum exemptionem et immunitatem consecutus es : non nosti, quod paulo post eveniet : nempe te quidem ipsum futurum, tibi autem quid accidet : deinde absque ulla cura rides, et scurram agis, et absque metu vivis, cum deberes in preces ad Deum incumbere, et de rebus futuris anxius ac sollicitus esse, et de te formidare, ne forte a virtutis calle declines, curare vero ac metuere de iis quæ eventurasunt, et occurrentes, ne forte difficiliora sint et majora, quam tuæ ferant vires? Te itaque in medio tot tantorumque præliorum deprehenso, constitutam se in periculo existimet anima tua : bellum inferunt invisibile dæmones, bellum inferunt homines manifestum, bellum inferunt interiores animi perturbationes, libidines a corpore excitatæ, et quæ exterius corpus obsident calamitates. Non enim propinquis condoles, non ægrotas cum ægrotantibus, non fles cum flentibus, non times de illis, qui non

¹ Job. xxxi, 5. — ² Eccle. vii, 4. — ³ Ibid. 7.

satis in fide sunt firmi, ne concutiantur, et labantur. Non luges eos, qui lapsi sunt : non porrigis manum jacentibus : non eum qui ridet, interioribus gemitibus excipis, quandoquidem paratæ sibi damnationis nullum sensum capit : non evertit intempestivas tuas delicias cogitatio temporis, quod contractum est, non futuri terribilis illius diei adventus ; sed illos imitaris, qui cum cithara et psalterio vinum bibunt, quibus lætitiæ loco propheta, Væ comminatus est. Ego enim, inquit, prædicavi fletum, et planc-tum, et calvitium, et cincturam sacci : ipsi autem fecerunt lætitiā, et exultationem, dicentes : « Edamus, » et bibamus ; cras enim moriemur. Et revelata sunt hæc » in auribus Domini Sabaoth, quoniam non dimittetur illis » hoc peccatum, donec mortui fuerint ¹. » Illis auditis pertimesce ac geme, noli imitari eos, qui comederunt, et biberunt, et ad ludendum surrexerunt, atque, ut id quod acerbius est, dicam, sacrificia et cibi, et lusus, timoris Dei oblivionem invexerunt, et ad idololatriam illos pellexerunt. Pertimesce, ne cum tu rides, Dominus irascatur, qui beatos dixit eos, qui flent, et infelices eos, qui rident, ne lusus tuum, ac dissolutum risum, timorisque Dei defectum, ac rerum utilium oblivionem cum offenderit diabolus, in animam tuam insiliat, et zizania sua spargat. Fuerunt tempora, quibus magis conveniebat recreatio : verumtamen tum quoque apud sanctos mœstitiæ locus erat potius quam lætitiæ. Unde ait Psalmista : « Tota die con- » tristatus ingrediebar, « et, » Lavabo per singulas noctes » lectum meum : lacrymis autem stratum meum rigabo ² : » tristis ob peccata sua factus, et propter calamitates suas lugens, atque Jerusalem clades deplorans Jeremias sedet. Ergo tu quoque ne crapulæ deditus aut ebrietati, facetiis et scurrilitati te addicas : propterea namque citharā tua

¹ Isai. xxii, 12-15. — ² Psal. xxxvii, 7, et vi, 7.

sublata est, neque tympanum in manibus habes : et corde potius, quam ore psallere Paulus docet, qui undique hominem ab omni dissolutione atque effusione revocat¹. Ludebat pater Isaac cum uxore sua², tibi autem injunctum est, ut cum uxore honestius graviusque te geras : quoniam « Tempus contractum est, ut et ii qui habent uxores, tanquam non habentes sint, et qui gaudent, tanquam non gaudentes, et qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non abutentes. Præterit enim figura hujus mundi³. » Tu autem contrahi non vis, cum res omnes contrahantur, sed et coram mulieribus temere lacrymas fundis, ludicra exerceas, ridicula profers, et turpibus dictis effusis solveris in cachinnos. Dum enim intemperantis corporis æstum ferre non potes, reliquum est, ut sordes illas foris ejicias, et qualis sis, te ipsum prodas; qualis es per verba, talis omnino eris, et multo deterior in interiori homine. Cur absque ullo metu cum mulieribus congredieris? cur tua sponte in laqueos incurris? cur te ipsum in periculum conjicis? cur hilariter cum mulieribus versaris, et degere cum illis audes? Idcirco jejunia, idcirco preces, idcirco victus ille aridus, et austerus, idcirco multiplices exercitationes excogitant homines, idcirco solitudines sectantur : nonnulli autem ne pane quidem et aqua satiantur, nulla alia de causa, nisi, ut illa scandala evitent, ne, si in scæminas incidunt, turpis aliqua prolapsio fiat. Tu vero his omnibus contemptis, ac nulla habita ratione periculi post laqueum, quo primus generis humani parens ab illa tanta felicitate excidit, non animadvertis telum diaboli, quo vetus ille parens noster confossus, prostratus est? Ac Dominus quidem vel hoc ipsum prohibuit, ne mulierem respiceremus, fornicationem describens : tu vero usque

¹ 1 Cor. xiv, 5, — ² Gen. xxix, 8, — ³ 1 Cor. vii, 29-31.

adeo demens es, ut impositis confictis nominibus appellatione charitatis, et occasione humanitatis serpentem ut Eva tibi contubernalem asciveris. Cum alligaveris ignem in sinu, et lucernam in fœno posueris, periculum tibi creabitur ex utroque. Aut enim in ipsam barathri prolaptionem incidens amittendæ castitatis periculum adibis, aut si hoc tibi non accadat, turpem tibi infamiæ notam inures, cum tibi mandatum sit, ut non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus bona provideas¹. Quapropter hac ecclesiastica cohortatione commonefactus observare debes quæcumque honesta sunt et pudica, neque id tantum, sed et quæcumque bonæ famæ². Metire ex honestate humanitatem : sapientem tibi monitorem appone. Cur honestum christianismi nomen contaminas? cur aliorum etiam illaqueans animas contubernalem tibi asciscis? Non enim solum ut animam tuam defendas, rationem reddes, sed ob eos, quibus scandalo fuisti. Projice e sinu tuo serpentem, abjice a te ipso periculum. Si tibi a fœminis ministrari desideras, cur non antiquam legem observans nuptiis te legitimis copulasti? Nuptiæ pœnis non sunt obnoxia: adulterium supplicio est obnoxium inevitabili. Est enim adulterium, atque adeo magnum adulterium cohabitare cum fœminis. Conscientiam tuam examina, num quando detrimentum acceperis, num sive noctu, sive interdiu vulnus inflictum tibi senseris. Sane ego cor tuum reserabo, tametsi mihi succensurus es : verumtamen non est mihi curæ : valde quippe doleo, cum video Ascetam subintroductam mulierem sibi asciscere. Ego vero tibi dico te in singulas horas vulnerari, et singulis horis prædam belluæ fieri. Laxantur enim tibi vincula castitatis, corrumparis ac remissus evadis bellator generosus, pro victore captivus efficeris. Num enim lapis es? homo es,

¹ 2 Cor. viii, 21. — ² Philip. iv, 8.

communibus naturæ casibus obnoxius. Ignem habes in sinu, et non ureris? cui verisimile illud videatur? Pone lucernam in fœno, tumque vide, num dicere mihi possis fœnum non uri? quod si negaveris uri fœnum, ne mihi dicas, sed ei qui occulta novit, qui venit ut cogitationes congreget. Est enim discretor cogitationum, et ratiocinationes cordis intelligit. Ait enim, « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam » in corde suo¹. » Vide ne omni hora in te adulterium deprehendatur. Omnino dices: Jejunii, exercitationibus et arido austeroque victu me communitio, ne a proposito excidam. Igitur ob aliud nihil instituitur exercitatio tua, nisi propter contubernalem tuam. Itaque non jam tibi justitiam thesaurizas: tuam enim illa exercitationem subtrahit. Abjice igitur a te ipso illam, quæ multorum bonorum tibi damnum invexit, ne te ejiciat e paradiso, ne te diabolo ludibrium reddat. Noli apud te illam collocare, ne forte cum te supplantarit, tecum in gehennam mittatur. Formidabilem judicem pertimesce, ini tecum pactum, ut ne oculos quidem conjicias in mulierem. Præsentibus senioribus canitiem reverere et tanquam patres eos reveritus, parce scurrilibus verbis, et ludicris, et ridiculis. Ne lude cum juniore, neque viam inertie monstres, iniens eam prior ipse, multoque majorem contemptum ingenerans: mulierem vero vel solo aspectu tenus reverere. Sit illis forma quædam et exemplum vita tua, talem te præbe, ut te illæ reveantur, et forma atque initium verecundie illis fias, quandoquidem vir quiddam est muliere principalius, neque facilitatem adjicias faciliori naturæ muliebri. Verecunda sit præcipua quadam ratione mulier, quando gravius est dedecus mulieris impudentia. Et si liberius etiam cum viris loqui admodum indignum

¹ Matth. v, 29.

est et audaciæ plenum, cum mulieri sit impositum, ut timeat virum suum, potius, quam ut loquendi libertate apud illum utatur: « Mulier enim, inquit, virum suum » timeat ¹: » si igitur ei, quæ virum habet, lex ista proposita est, quid tibi nunc quæ virum non habes, agendum restat? tibi vero nunc convenit, ut ne ullo quidem pacto viro appropinques, quantum fieri potest, neque ullo modo vir tuum vultum aspiciat. Christi enim sponsa es; sic progredere ornata ut sponsa, vultu amictu velato, ne forte si quem tuo conspectu vulneraveris, perditionis ejus pœnam luas. Atque hæc quidem nos ex arcana Scripturarum doctrina deprompta dicimus: multæ vero quæ neque Dei timorem animo versant, neque facilem suam prolapsionem reformidant, neque propositam pœnam provident, ea non admodum curant, et suo ductæ consilio virorum se obsequiis addixerunt, neque ex præscripto regulæ illi datæ, quæ nupsit, et juncta est marito. At tu ne hanc quidem legem observas, non enim cum timore conversaris, sed multa cum securitate atque contemptu et simul comedis, et simul bibis, et colloqueris, et incomposite simul rides, et post hæc omnia tamen virgo vis appellari: verumtamen ego te non amplius virginem dicam, quæ usque adeo te præcipientem agas, neque periculum reformides. Audebo propheticum illud usurpare, « Obstupescat cœlum super hoc, et horreat » creatura ², » in quantam devenimus impudentiam et dignam stantibus in prostibulo meretricibus. Ut enim illæ ab hominibus histrionibus congregatæ procliviores ad inhonestas actiones redduntur, sic et istæ cum in animum induxerunt, ut cum viris cohabitent. Indignatur Deus, homines probro afficiunt; at illæ ut iniquum judicem imitentur, neque Deum timent, neque hominem

¹ Ephes. v, 33. — ² Jerem. ii, 12.

reverentur : sed ad hæc omnia multo majori cum fiducia loquuntur, quam vel ipsæ, quæ honesto junctæ conjugio cum viris habitant. Hæ nimirum arrogantius eorum negotia, cum quibus degunt, administrant, et perturbant, contumeliis eos lacesunt, omniumque honorum, quæ ad illos pertinent, volunt obtinere dominatum. Quod si velit ille nonnunquam manum ad beneficentiam protendere, prohibet ipsa, denique famula non est, sed domina evasit. Secede igitur ab aliena cohabitatione, o virgo, neque a cohabitatione tantum, verum et a colloquia et a risu te mutuo abstine. Nam si prudenti viro vix tacite subridere permissum est, sapienti mulieri ut vix etiam istud injunctum est. Etenim vel ipse modicus risus mulieri religionem professæ gravis est et periculosus. Multo enim melior est, quæ ob reverentiam spectatur mulier, quam quæ ob hilaritatem et voluptatem. Enimvero dum ad spirituale sponsam a muliere laudes transfert, is, qui mysticum scripsit Canticum, ejus silentium celebrans et habitus ejus gravitatem collaudat, pavorem illam appellans¹. Hoc enim est quod admodum venerabile atque admirandum spectantibus apparet. Siquidem oportet, ut ejus honestas et gravitas curiosis oculis terrorem incutiat, et ad importunam impudentiam repellendam sit idonea : quam etiam ob causam omnis aureus ornatus illi ereptus est, et tortorum crinium, et vestis pretiosæ : ne ornamentis quibus est cincta, refulgeat, et oculos exhilaret intuentium, atque ad prolapsionem invitet. Propterea jejunia, abstinentiæ, et exercitationes, vultumque pallidum ac mœstum, et vestem viliores habere virgo debet ob naturæ ad lapsum proclivitatem. Idcirco etiam Paulus scribens ad charissimum filium Timotheum, ejus in honorandis mulieribus humanitatem castitatis custodiam præmunit, dicens :

¹ Cant. vi, 3,

« Juniores viduas honora ut sorores, in omni castitate ¹. » Quod si a muliere ornatum omnem corporis amoveant sacræ Litteræ; quanto magis viro convenit nullo modo comp- tum esse, tantumque necessario amictu vestiri? sic ut tegumentum sit, et non ornamentum, quemadmodum id appellavit Paulus: « Habentes alimenta et tegumenta, his » contenti erimus ². » Nam quæ ad ornatum comparatæ sunt vestes, muliebres potius quam viriles censeantur. Lex quippe dicit, « Non induetur vir veste fœminea ³. » Ne igitur effœminetur vir, quandoquidem neque muliebrem sexum admodum convenit apud Deum effœminari. Ex pilis camelorum vestem gestabat: et zonam pelliceam circa lumbos suos Joannes: et ante illum Elias, cujus spiritum Joannes gerebat, ovilla solum pelle ipse quoque amiciebatur. Stupidi est et mollis animi splendidum indumentum et subtili artificio contextum magni facere: animus autem ad altiora quæque natus, qui veri ornatus sensum capere potest, mollem omnem vestem despicit, et sublimiorem illa desiderans, securam, minime superfluam, honestiorem illam maximeque venerandam castitatem omnibus existimat præferendam. Contenti igitur estote verborum, quæ dicta sunt, admonitione. Cavete autem, ne honestatem atque gravitatem ultra terminos mediocritatis tantquam molestam quamdam severitatem producat: quæ et ipsi qui audit, et iis qui ejus consortio fruuntur, melle ac favo dulcior efficitur. Spiritualis quippe lætitia honeste ac decore ad unionem cum Deo provehit, eosque qui in congressum ejus veniunt, voluptate perfundit. Verum ne ex his quæ a me dicta sunt, occasione arrepta, eo quod in hilaritate vivere sis prohibitus, tristis ac morosus esse incipias erga fratres adventantes, neque difficilis esse velis ac minime affabilis aut inhumanus pro benigno atque

¹ 1 Tim. v, 3. — ² Id. vi, 8. — ³ Deut. xxii, 5.

gratioso, neque dum comiter suscipiendi sunt, qui te invisunt, fratres, morosus ac tristis, aut in responsionibus et alloquiis inaccessus. Semper enim ut gaudeamus, mandatum est apostolicum. Et « Consolamini invicem, et in vicem benigni estote¹ : et charitas, inquit, benigna est² : » et Apostolorum salutationes in eorum insunt Epistolis tanquam filios complectantes eos qui audiunt, tanquam fratres cohortantes eos qui attendunt. Ac multa sane de hac sancta benignitate, quæ ex charitate promanat, ex sacris Litteris discere possumus. Neque oportet ut ad immodicam hilaritatem traducamur, neque ut scurrilitate benignitatem se ad Dei imitationem comparantem labefactemus, sed in meditullio quodam perfectæ hilaritatis consistamus, et neque molesti simus iis quibus familiariter utimur, neque dissolutos eos et inertes reddamus : neque acerbe reprehendamus, neque fraudulentè adulemur, sed utiliter corrigamus, et humaniter cohortemur. « Qui parcit, inquit, emittere verbum durum, prudens est. Favus mellis sermones boni, dulcedo autem eorum sanitas animæ. » Sunt qui dicentes vulnerant quasi ensis, linguæ autem sapientum sanant³. » Bonum quidem est divinis Canticis moderate operam dare. Nam lætitia ejusmodi mentem sanctificat, ut ait Apostolus : « Implemini Spiritu sancto, inquit, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino³. » Bonum igitur est, ad lætitiā ejusmodi consequendam studiose vacare, neque ob quamdam morum asperitatem ac duritiem negligenter in divinis Cantibus versari, quasi nimirum vocem impendere Dei laudibus non dignemur. Nam ad ejusmodi rem sanctam et sacrum illum congressum hilariter affectos esse nos oportet, non in dulces modulos effundi, neque delicate divinis concentibus mulceri,

¹ Ephes. iv, 32. — ² 1 Cor. xiii, 4. — ³ Prov. x, 20; xii, 19, et xvi, 24. — ⁴ Ephes. v, 18.

neque mollibus ac fractis sonis gaudere, atque huc illucque oculos circumferre, ut videas, quo pacto lauderis : sed in Deo lætandum est, eique soli placere studendum, atque hic præcipue, ut cum honestate hilaritas mixta reperiatur : cum a Dei timore gravitas, et honestas profiscatur, divini vero Cantus ad lætitiâ nos provehant, et æternæ illius exultationis imitationem in nobis exprimant, in qua illi qui honeste conversati fuerint, futuram transigent vitam apud Dominum, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA I.

De pœnitentia, cum rure ipse rediisset.

I. Num quæso memores nostri fuistis¹, quanto tempore a vobis abfuimus? nam ipse quidem vestri nusquam oblivisci potui, sed urbem dimittens, memoriam vestri non dimisi: quemadmodum enim qui corporum præstanti forma capiuntur, quocumque recesserint, secum desideratam faciem circumferunt: haud secus ipsi venustate animarum vestrarum tacti, eam mentis vestræ speciem semper nobiscum circumferimus. Et quemadmodum pictores coloribus variis mixtis corporis imagines effingere consueverunt: ita et ipsi studium vestrum in collectis, in audiendo alacritatem, benevolentiam erga concionatorem, cæteraque omnia officia veluti colores virtutum varios immiscentes, atque ipsum animarum vestrarum characterem imprimentes, mentisque apponentes oculis, ea speculatione satis nostræ peregrinationis accepimus solatii. Hæc et sedentes, et surgentes, et ambulantes; et quiescentes, et introeuntes, et exeuntes, continuo versabamus, charitatem vestram vel in somniis intuentes, neque interdiu solum, sed etiam noctu iisdem cogitationibus quasi deliciis enutriebamur, illud cum Salomone scientes: « Ego dormio, et cor meum vigilat². » Id ipsum et nobis continebat: nam somni quidem necessitas palpebras ipsas contrahebat, tyrannis vero amoris vestri oculos nostræ mentis excitabat: atque sæpenumero per somnum vobiscum loqui mihi videbar. Etenim consuevit

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 344-347. — ² Cant. v, 2.

anima quæ interdiu cogitat, eadem in somnis per phantasiam cernere, quod et nobis tunc accidit: et vos carneis oculis minime videns, oculis charitatis cernebam, corporeque absens, affectu præsens eram, meæ aures semper clamore vestro personabant. Quare et corporis ægritudine ibi diutius cogente immorari, et aëris salubritate ad carnis sanitatem proficiente, id vis amoris vestri non tolerabat, sed exclamabat, neque prius molestando cessavit, quam nobis suaserit ante præfixum tempus exurgere, et sanitatem, et voluptatem, et omne quodcumque est bonum, conventum hunc vestrum existimare. Huic igitur morem gerentes, maluimus redire, tametsi morbi reliquæ restarent, quam corporis infirmitatem prorsus deponere satagentes, de cætero charitati vestræ molestias inferre. Nam et illic manens criminationes vestras audiebam: continuæ enim litteræ has nobis afferebant, animumque adhibui criminantibus non minus, quam laudantibus. Nam animæ scientis amare illæ criminationes fuerant, absentiam nostram accusantes. Propterea surgens cucurri propterea nunquam mea vos mente quivi excludere: sed quid mirum ruri si commoratus, licentia quadam et libertate fruens, vestræ charitatis non sum oblitus: quandoquidem Paulus vinculis alligatus, carcerem inhabitans, atque infinita pene pericula imminencia videns, in carcere non secus quam in prato versatus, sic fratrum memoriam habebat, et scribebat dicens: « Sicut est justum mihi hoc » sentire pro omnibus vobis, et quod habeam vos in corde » et in vinculis meis, in defensione et confirmatione Evangelii¹? » Extra inimicorum catena, intra amoris discipulorum catena: sed exterior quidem ex ferro constructa, interior ex charitate facta; et illam quidem sæpenumero deposuit, hanc vero nunquam dissolvit. Sed quemadmo-

¹ Philip. 1, 17.

dum mulieres quotquot dolorum partus experimentum sumpserunt, et matres factæ sunt, horum, quos pepererunt, ubicumque fuerint, vinculis semper sunt astrictæ: sic et Paulus atque adeo multo fortius discipulis suis adhærebat, antoque magis, quanto naturalibus spirituales partus sunt ferventiores. Nam non semel, sed eosdem bis parturivit, et clamabat dicens, « Filioli mei, quos iterum parturio¹. » Id vero mulier nunquam pateretur, neque sufferret eosdem iterum dolores: sed tolerabat hoc Paulus, quod in natura non est videre: ut quos semel pepererat, iterum reciperet, et acutos super illis dolores perferret. Propterea et confundere eos volens, dixit: « Quos iterum » parturio: » quasi diceret, Parcite mihi: nullus filius secundo maternum uterum partus doloribus affecit, quod me pati cogitis. Licet dolores illi uno temporis momento torqueant, atque infante ex alvo delabente et ipsi quoque delabantur: hi vero non sic, sed et mensibus integris maneant. Nam et annum totum sæpenumero parturivit Paulus, atque conceptos non peperit. Et illic quidem carnis est labor, hic vero dolores non ventrem distendunt, sed animæ robur lacerant. Atque ut discas eos ferventiores esse dolores, quæ unquam mater optat natorum loco gehennam sustinere? Illic vero non modo gehennam, sed optat etiam anathema esse a Christo, quo posset Judæos parere quos semper continue parturiebat, et quoniam id non eveniebat, ideo dolebat et dicebat: « Tristitia mihi » est magna, et continuus dolor cordi meo². » Atque hic rursus: « Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus » formetur in vobis. » Quidnam alvo illa beatius fuit, quæ tales filios parere potuit, qui in se Christum haberent? quid vero fecundius ea, quæ orbem progeniit totum? quid ea fortius, quæ editos et adultos abortivos posset

¹ Galat. iv, 19. — ² Rom. ix, 2.

denuo concipere ac reformare? Id enim in naturali partu præter humanas est vires. Quare igitur non dixit: Filioli mei quos iterum progenero, sed, parturio? Etenim alibi generare se dicit, « In Christo enim Jesu ego vos genui¹. » Illic ergo cognationem tantummodo ostendere voluit, hic vero et dolorem coram statuere conatus est. Quomodo enim filios vocat, quos nondum enixus est? Si enim parturit, nondum peperit: quomodo ergo filios vocat? Ut discas illum non prioribus partus doloribus tunc cruciatum, quod satis illis erat ad ruborem. Etenim, inquit, semel factus sum pater, debitumque in vos partum toleravi, vos vero filii semel facti estis: quomodo me ad secundos iterum dolores mittitis? Satis enim qui principio habentur, sunt partus dolores, quid me secundo doloribus cruciatis? Nam fidelium lapsus, non minorem ipsi, quam qui nondum crediderant, laborem inferebant. Intolerabile enim erat post talium mysteriorum communionem videre quosdam ad impietatem sponte declinare. Quare acriter admodum, ac omni muliere miserabilius ingemiscebat dicens: « Filioli mei, quos iterum parturio, » donec Christus formetur in vobis². » Id autem dicebat, ut illis fiduciam simul et timorem induceret. Cum enim ostendit non formatum in ipsis Christum, timorem incussit et agoniam: cum demonstravit posse formari, iterum fiduciam indidit. Cum enim dicitur, « Donec formetur, » utrumque ostenditur, et nondum formatum esse, et formari iterum posse. Si enim fieri non posset, in vacuum ad eos dixisset, « Donec Christus formetur in vobis: » et ipsos spe vana lactasset.

II. Hæc igitur scientes, neque ipsi a spe cadamus, sed neque omnino pigritemur, utraque enim hæc perniciosa. Desperatio quidem exurgere non sinit: pigritia vero, et

¹ 1 Cor. iv, 15. — ² Galat. iv, 19.

stantem cadere facit. Atque illa quidem jam partis privare nos solet bonis : hæc malis , quibus urgemur , nos liberari non sinit ; et neglectus quidem ex ipsis detrudit cœlis : desperatio vero in ipsam malitiæ deducit abyssum , sicut si non desperemus , cito illinc reducimur. Considera vero utriusque vim ; diabolus antea bonus erat ; pigritans vero et desperans cecidit , tantaque obrutus malitia est , ut in posterum non resurgat. Quod enim bonus fuerit , audi quid dicatur : « Vidi Satanam veluti fulgur cadentem de » cœlo¹. » Fulguris enim similitudo , et claritatem pristinæ conversationis ostendit , et casus velocitatem. Paulus blasphemus erat , et persecutor , et contumeliosus : quia vero desudavit , et spe non decidit , et exurrexit par Angelis effectus. Judas Apostolus erat , sed prigrigans factus est proditor². Latro item post tantum malitiæ , quia de spe non lapsus est , ante alios paradisum ingreditur. Pharisæus confidens ex ipso virtutis culmine decidit in profundum : Publicanus , quia non desperavit , sic erectus est , ut illum præveniret. Vis ut tibi ostendam et urbem totam hoc fecisse ? Ninivitarum urbs sic omnis servata est : illos certe lata jam sententia a spe depulerat. Non enim dixit : Si pœnitentiam egerint , servabuntur : sed solum , « Tres » adhuc dies et Ninive subvertetur³. » Sed tamen minitante Deo , et Propheta clamante , sententia dilationem non habente neque distinctionem , non ceciderunt animis , neque bonas spes perdiderunt. Propterea enim distinctionem non apposuit , neque dixit : Pœnitentiam si egerint , servabuntur : quo et ipsi latam Dei sententiam sine distinctione audientes , neque sic spe cadamus , sed ad illud exemplum respicientes , non desperemus. Neque in eo solum videre est Dei clementiam , quod sententiæ nulla adhibita distinctione , tamen pœnitentibus reconciliatus sit : sed vel ex

¹ Luc. x, 18. — ² Id. vi, 16. — ³ Jon. iii, 4.

co etiam quod absolute lata sit. Nam augere volens timorem, ingentemque illorum segnitiam tangere, id effecit, ipsumque pœnitentiæ tempus ineffabilem ejus ostendit clementiam. Quomodo enim tres dies effecissent, ut deleteretur malitia tanta? Cernis quod etiam inde Dei providentia appareat? plus enim hæc ad ejus urbis salutem contulit. Hæc igitur scientes, spe nunquam cadamus. Neque enim ullum adeo validum est telum diabolo, ac desperatio; idcirco neque tam lætum cum peccantes reddimus, quam desperantes. Audi in fornicante, quod plus quam peccatum Paulus desperationem timuerit. Corinthiis enim scribens, sic inquit: « Omnino auditur in vobis fornicatio, » et talis quæ nec inter gentes nominatur¹. » Non dixit, Quam nec in gentibus audent; sed, neque nominatur: quod vel nomine solum illis intolerabile est, id ipsi opere ausi estis. « Et vos inflati estis? » Et non dixit, Ille inflatus est: sed eum, qui peccaverat, dimittens, sanos alloquitur: quemadmodum medici faciunt, ægros dimittentes, apud propinquos plures sermones habent. Alioquin hi omnis arrogantiae illi auctores erant, quod eum non corripere, nec terrerent. Crimen igitur commune fecit, quo facilis curatio vulneris esset. Grave quidem peccatum est, sed multo gravius altum sapere in peccato. Nam si de justitia inflari, justitiæ sit evacuatio: multo magis id in peccatis si contingat, maximam nobis jacturam inferet, atque ipsis peccatis majus crimen fuerit. Propterea inquit, « Cum » omnia quæ præcipiuntur vobis, feceritis, dicite: Quia » servi inutiles sumus². » Si enim eos, qui omnia faciunt, dejicere se oportet, multo magis et peccatorem flere decet, et infimum sese omnium existimare. Id itaque ostendens, tunc dixit, « Et non magis flevistis³? » Quid dicis? alter peccavit, et ego plorabo? Ita, inquit: corporis enim et

¹ 1 Cor. v, 1. — ² Luc. xvii, 10. — ³ 1 Cor. v, 2.

membrorum exemplo mutuo compacti sumus. In corpore autem tametsi pes vulnus accipiat, humi caput inclinari videmus. Et quid eo venerabilius? sed tamen dignitatem suam non novit calamitatis tempore: idem et ipse fac. Quare et Paulus admonet, « Gaudere cum gaudentibus, » flere cum flentibus¹. » Ideo et Corinthiis dicit: « Et non » magis flevistis: ut tolleretur de medio vestrum qui opus » id fecerat²? » Non dixit; Et non magis studuistis: sed quid? Non magis flevistis, quasi morbo communi et peste civitatem comprehendente: quasi diceret: Oratione opus est et confessione, et precibus, quo morbus e tota civitate pellatur. Vides quantum his timoris incussit? Nam quoniam putabant ad illum duntaxat pervenisse malum, ac constitisse, eos sollicitos reddit, dicens: « Nescitis quod » modicum fermentum totam massam corrumpit³? » Quod autem dicit, tale est: Malum ultra procedens, reliqua attinget membra: veluti de communi malo consulentes, sollicitos vos esse decet. Neque id mihi dixeris, quod ille solus peccavit, sed illud considera, quod sanies quædam est peccatum, reliquum corporis depascens. Ac veluti domo ardente, qui nondum malo leduntur, iis, qui in malo sunt molestia non minori premuntur, atque universa conferunt, quo ne urgens ignis ad proprias invadat domos: sic et istos Paulus excitat, dicens: Pyra quædam est, præveniamus malum, extinguamus incendium, priusquam Ecclesiam invadat: si vero neglexeris peccatum, veluti in alieno existens corpore, maxime quidem vel sic male. Ille enim homo membrum totius est corporis.

III. Verum et id considera, quod si pigritatus fueris ac spreveris, te quoque quandoque comprehendet: quare si non fratris, tua tamen causa exciteris. Reprime pestem, saniem coërce, depopulationem amputa. Hæc et his plura

¹ Rom. xii. — ² 1 Cor. v, 2. — ³ Ibid, 6.

dicens, et mandans tradi illum Satanæ, denique inquit : Quandoquidem conversus, et melior factus est, satis huic ea fuit objurgatio a pluribus : « Confirmate igitur in eum charitatem¹. » Postquam enim eum communem inimicum et adversarium statuit universis, et a grege exclusit, atque a corpore recidit, vide quanto in eum utitur studio, ut eum rursus conjungat et annectat. Non modo, Amate eum, dixit : sed, « Confirmate super eum charitatem, » id est, firmam et immobilem in eum ostendite amicitiam, calentem quamdam et fervidam, atque ignitam : æquivalentem priori inimiciæ dilectionem inferte. Quid factum est? quæso, nonne tradidisti eum Satanæ? Ita, inquit, sed non quo in manibus Satanæ permaneat, sed ut ab ejus tyrannide cito liberetur. Et quemadmodum dixi, considera quam timuerit desperationem Paulus tanquam magna diaboli armaturam : cum dixisset enim : « Confirmate super eum charitatem ; » et causam addit, « Ne forte nimia tristitia absorbeatur qui est ejusmodi². » In lupi faucibus est ovis : præveniamus igitur, præripiamus antequam absorbeat aut corrumpat nostrum membrum. Periclitatur navis : priusquam obruatur, eripere naufragio studeamus. Quemadmodum enim mari sese tollente, et fluctibus usque ad summum se elevantibus, scapha demergitur : sic et anima undique mœrore circumdata, velociter suffocatur, ni quempiam habuerit qui manum porrigat : et quæ salutaris in peccatis est mœstitia, exitialis est si immoderata sit. Ac vide quomodo accurate locutus sit : non enim dixit : Ne hunc diabolus perdat : sed quid? « Ut non circumveniamur a Satana. » Circumvenire autem hic est aliena concupiscere : ostendens igitur ipsum alienum ab eo de cætero factum, atque in Christi gregem se per pœnitentiam reduxisse, ait, « Ne circumveniamur

¹ 2 Cor. II, 8. — ² Ibid.

» a Satana. » Si enim de cætero comprehendat eum, nostrum rapiet membrum, de grege ovem surripiet: nam pœnitentia peccatum deposuit. Sciens igitur Paulus quid fecerat diabolus Judæ, timuit ne hic fortasse idem faceret. Quid autem fecit in Juda? pœnituit Judam: « Peccavi, » inquit, tradens sanguinem justum¹: » audivit hæc verba diabolus, novit eum in melius viam inire, et ad salutem tendere, timuitque mutationem. Clementem, inquit, dominum habet: qui cum se traditurus fuerat, ploravit: atque ipsum miris provocavit modis, annon multo magis pœnitentem suscipiet? obstinatum et incorrectum allexit et vocavit: nonne multo magis correctum, et peccatum agnoscentem trahet? Idcirco enim crucifigendus venit. Quid ergo fecit? exterruit eum, et obtenebravit mœroris magnitudine, persecutus est, impulit donec ad laqueum duxit, atque e præsentī eduxit vita, pœnitentiæque proposito privavit. Quod enim si vixisset, et ipse salutem consecuturus esset, palam est ex crucifixoribus. Si enim hos qui eum crucifixerant salute donavit, et ipse in cruce existens rogavit patrem indulgentiamque tantæ audaciæ postulavit: constat quod et ipsum proditorem digne pœnitentem cum omni mansuetudine suscepisset: sed ille in remedio manere non tulit, mœrore nimio absorptus. Id igitur et Paulus timens, Corinthios sollicitabat eripere a faucibus diaboli hominem. Et quid opus est de Corinthiis dicere? Petrus enim post mysteriorum communionem ter negat, et plorans delevit omnia. Paulus persecutor, blasphemus, et contumeliosus, non crucifixum modo, sed illius universos persequens, pœnitentia ductus, Apostolus efficitur. Solum a nobis Deus occasionem, vel parvam requirit, atque universa dimittit nobis peccata: dicam et parabolam id ipsum confirmantem.

¹ Matth. xxvii, 4.

IV. Duo quidam erant fratres, paternaque divisa substantia, horum unus quidem domi mansit, alter autem cuncta quæ obvenerant, comedens, patria extorris factus erat, paupertatis non ferens pudorem. Hanc autem parabolam in medium idcirco protuli, quo sciatis et peccatorum quæ post baptismum contrahuntur, remissionem esse, si attendamus: dico autem non uti ad inertiam compellam, sed ut a desperatione revocem. Nam desperatio quam inertia majora nobis confert mala. Hic igitur filius eorum, qui post baptismum lapsi sunt, imaginem præ se fert; eos enim qui post baptismum, lapsi sunt eum significare hinc constat, quod filius dicatur: nam extra baptismum nemo filii appellatione nominatur: et domum habitaverat paternam, et paternam omnem substantiam diviserat. Ante baptismum autem non licet paterna accipere, neque hæreditatem consequi: ita ut ex his omnibus fidelium status adumbretur. Et probi frater erat, frater vero sine spirituali regeneratione nequaquam fuerit. Hic igitur ad summam malitiam delapsus, quid inquit? « Revertar ad » patrem meum¹. » Propterea hunc pater dimiserat, neque prohibuerat, quominus in regionem abiret alienam, quatenus experimento disceret accurate, quantum beneficium susceperit domi manens. Sæpe enim Deus, cum dictis minus suadet, rerum experimentis doctrinam permittit. Quod et ad Judæos dicebat: quoniam quidem infinita per Prophetas verba cum impendisset, non suasit, neque illexit; permittens eos per flagella corrigi, dicit illis: « Corripiet te rebellio tua, et malitia tua arguet te². » Oportuerat ipsum quidem fide dignum haberi vel ante ipsarum rerum eventum: quoniam vero tam stupidi fuerunt, ut eo monente et consulente non crederent, cum eos prius repressisset, ne malitiæ obtemperarent, permisit eos rerum

¹ Luc. xv, 18. — ² Jerem. ii, 19.

eventu corrigi, quo vel sic eos recuperaret. Postquam igitur concedens ille prodigus in alienam terram rebus ipsis perdidicit, quid mali sit paterna domo excidere, et rediit: non fuit memor injuriæ pater; sed passis eum suscepit manibus. Quid ita? quia pater, non judex erat: et choreæ, et epulæ et festi conventus deinde facti sunt, lætaque et gaudens erat domus. Quid dicis? hæccine sunt malitiæ præmia? Non malitiæ, o homo, sed reditus: non peccati, sed pœnitentiæ: non improbitatis, sed in melius mutationis: et quod est majus, de his indignatus est major filius: hic autem et ipsum mansuete mitigavit, dicens: « Quoniam tu » quidem semper mecum es, hic vero perierat, et inventus » est: mortuus erat, et revixit¹. » Cum vero perditum servare oportet, inquit, non judicii tempus est, neque subtilioris examinis, sed clementiæ veniæque duntaxat. Nullus enim medicus, misso medicamentorum usu, incontinentiæ pœnas ab eo exegerit. Si vero pœnas cum dare oportuit, satis pœnarum, cum in aliena regione versatus est, dedit. Tanto enim a nobis tempore segregatus, fame dedecoreque ac summis conflictatus malis, laborabat: propterea inquit, « Perierat, et inventus est: mortuus » erat, et revixit. » Non enim inquit: Attende præsentia, sed, prioris, calamitatis magnitudinem considera: fratrem intueris, non alienum; ad patrem reversus est, qui priorum ne vel minimum recordari potest: magis vero eorum solum reminiscitur, quæ ad compassionem, misericordiam, clementiam, indulgentiam trahere possunt, genitoribus accommodatam. Propterea non quæ fecit, dixit, sed quæ passus est: non quod substantiam dissipaverit, meminit, sed quod innumeris conflictatus sit malis. Sic et ovem tanto studio quæsivit, vel etiam majori: hic enim ipse rediit filius, illic autem ipse abiit pastor, et inveniens

¹ Luc. xv, 31, 32.

reduxit, et lætatus est super ea magis, quam super cæteris, quæ salvæ erant. Vide autem quomodo reduxit: non flagellavit, sed ferens humeris rursus gregi reddidit¹. Hæc igitur intelligentes, non modo a redeuntibus non averti Deum, sed hos non minori cum jucunditate, quam ipsos qui recte se gesserint, recipere: nec modo a pœnas non exigere, sed ad errantium inquisitionem proficisci: ac de his repertis amplius gaudet, quam de cæteris tuto in loco perseverantibus; ipsi neque malis obruti, spem deponamus, neque bonis abundantes confidamus: sed et cum recte nos gesserimus, timeamus, ut ne per confidentiam labamur, et ut lapsi pœnitentiam agamus. Quod enim incipiens dixi, et nunc dico, duo hæc: Stantem confidere, et desperare jacentem, proditionem salutis nostræ esse. Quare stantes cautiores reddens Paulus dicit, « Qui se » putat stare, videat ne cadat². » Et iterum, « Timeo ne » forte aliis prædicans, ipse reprobus fiam³: » jacentes autem erigens, et ad ulterius excitans studium, testificabatur Corinthiis sic scribens, « Ne forte multos defleam, qui » ante peccaverunt, et pœnitentiam non egerunt⁴: » ostendens non tam peccantes, quam non pœnitentes dignos lacrymisse. Et Propheta ad eosdem: « Numquid qui cadit, » non resurgit, aut aversus non revertitur⁵? » Quare et eosdem exhortans David dicit, « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione⁶. » Quandiu igitur, « Hodie, » dicitur, ne animum despondeamus; sed bonam in Domino spem habentes, et pelagus ejus clementiæ recogitantes, omnem conscientiam excutientes malam, multa cum spe propositoque adhæreamus virtuti, et pœnitentiam majorem in modum ostendamus, ut hic universa deponentes peccata, multa fi-

¹ Matth. XVIII, 12, 13. — ² 1 Cor. X, 12. — ³ Id. IX, 27. — ⁴ 2 Cor. XII, 21. — ⁵ Jerem. VIII, 4. — ⁶ Psal. XCIV, 8.

ducia coram Christi tribunali stare possimus, regnumque cælorum consequi. Cujus omnes nos participes fieri contingat, gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri, simulque sancto Spiritui gloria, imperium, et honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II *alias* III.

Oratio de eleemosyna, et in decem Virgines (6).

I. An novistis unde nobis nuper sermo incæperat¹, aut quo desierat, aut ex quo argumento, in quod desierant prioris homiliæ verba? sed vos oblitos existimo, quo loco a nobis ille sermo finitus sit. Ego vero novi, neque vos accuso, aut redarguo. Quisque enim vestrum uxorem habens parvulis studet, et quæ domi sunt curat omnia. Alii militiam sectantur, alii artifices sunt, ac vestrum quisque diversis insudat operibus: nos vero in his versamur, in his cogitamus, atque in his nostrum terimus tempus. Itaque ea in re haud accusandi estis, magis pro studio laudandi, quod nulla nos relinquantis Dominica die, sed omnibus neglectis ad Ecclesiam veniatis. Is enim laudum est cumulus civitati nostræ, non tumultum et suburbia, non domos deauratis trabibus, et triclinia, sed diligentem populum habere, atque excitatum. Neque enim ex frondibus generosam arborem, sed ex fructibus agnoscimus. Idcirco enim mutis animalibus prælati sumus, quod sermonem habeamus, sermone mutuo colloquamur, sermonem amemus. Homo enim qui a sermone abhorret, jumentis est minus rationalis, non satis sciens cujus gratia honoratur,

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 355-365.

atque unde honorem accepit. Quare bene Propheta
« Homo, inquit, cum in honore esset, non intellexit, com
» paratus est jumentis insipientibus, et similis factus est
» illis¹. » En homo cui proprium loqui, sermonem non
amas, et quam indulgentia dignaberis? Itaque mihi
omnes necessarii estis, quotquot ad virtutis sermonem ceu
alis instructi advenistis, et omnia divino verbo posteriora
duxistis. Age ergo nos quoque rem aggrediamur, atque iis,
quæ nuper diximus, sequentia connectamus. Debeo enim
vobis, atque ipse læto vobis animo debitum persolvo : non
enim id mihi inopiam affert, sed divitias nuntiat. In ex-
ternis negotiis a creditoribus debitores fugiunt, quominus
reddant, ego vero persequor, ut reddam : et merito qui-
dem : nam exteris in rebus restitutio inopiam parit ; ipsa
vero sermonis dispensatio gignit divitias. Exempli causa :
debeo cuidam pecuniam : si persolvero, nequit et apud il-
lum esse, atque etiam apud me, sed a me deficiens, illi
adhæsit : sermonem vero si persolvero, et mecum est, at-
que vos omnes habetis : si sermonem retinero, neque
communicavero, tunc inops sum : si persolvero, tunc di-
tior fiam. Si non persolvero sermonem, solus ipse ditesco :
si persolvero, cum omnibus vobis fructum refero. Eia ergo
debitum reddamus. Quidnam id est? de pœnitentia ser-
monem instituimus, ac diximus, quod multæ variæque
sunt pœnitentiæ viæ, quibus facilis nobis salus fiat. Nam
si unam nobis dedisset, repulsemus eam utique, dicentes :
Nequimus hanc ingredi, salvari nequimus. Nunc ipsam
hanc tuam amputans objectionem, non unam tibi, neque
secundam, neque tertiam, sed plures ac diversas dedit,
quo multitudine tibi ad cœlum facilis ascensus fiat. Et di-
cebamus facilem pœnitentiam, neque onus in ea esse :
peccator es? Ecclesiam ingredi : dic, Peccavi, et solvisti

¹ Psal. XLVIII, 12.

peccatum. Produximus enim peccantem David, et solventem peccatum. Hinc secundam subjecimus viam, super peccatum flere, et diximus : Quisnam hic labor? non pecuniam opus effundere, non longas ire vias, neque aliud quid agere, sed peccatum flere duntaxat. Hoc de Scriptura induximus, quod in Achaab Deus consilium mutarit, eo quod fleverit, quod mœstus fuerit; atque hoc ipse dicebat Eliæ: « Vidisti ut incesserit Achaab coram me flens, et » contristatus? non faciam secundum iram meam¹. » Hinc tertiam dedimus pœnitentiæ viam, ac de Scriptura Pharisæum duximus in medium, simul et Publicanum: quod Pharisæus quidem superbe elatus, a justitia exciderit: Publicanus véro humiliter sentiens, fructum justitiæ suscepit, neque ullo suscepto labore justificatus sit: verba dedit, res accepit. Age ergo cœptum sequamur, et quartam proferamus pœnitentiæ viam. Et quænam ea est? Eleemosyna, regina virtutum, quæ homines celerrime ipsorum in cœlorum axes adducit, advocati optimi loco fungens. Magna res eleemosyna; propterea clamabat et Salomon: « Magna res homo, et pretiosa vir misericors². » Magnæ sunt alæ eleemosynæ, præcidit aërem, transit lunam, solis radios excedit, ad ipsum venit cœlorum culmen, sed nec illic subsistit, ipsos pertransiens cœlos, et Angelorum turmas decurrens, Archangelorumque choros, et omnes superiores Potestates, ipsi assistit regali throno: quod ex ipsa disce Scriptura: « Corneli, eleemosynæ, inquit, et orationes tuæ ascenderunt in conspectu Dei³. » Illud autem « In conspectu Dei » est, tametsi multa habueris peccata, si advocatrix eleemosyna sit, ne timeas. Nulla enim ex supernis Virtutibus huic sese opponit, de-

¹ 3 Reg. xxi, 2.—² Prov. xii, 27. *Habet hebr.* Substantia hominis seduli pretiosa: *Vulgata autem*: Substantia hominis erit auri pretium. —

³ Act. x, 4.

bitum reposcit, chirographum suum manibus gestans. Ipsius enim Domini est vox: « Si quis fecerit uni ex minimis his mihi fecit¹. » Ita ergo quotquot alia habueris peccata, eleemosyna tua omnibus est gravior.

II. Annon intellexisti in Evangelio decem virginum parabolam, quod eleemosynam non habentes, virginitatem licet servarent, extra thalamum nuptialem manserunt? « Erant enim, inquit, decem virgines, quinque fatuæ et » quinque prudentes²: » prudentes quidem oleum habebant; stultæ vero non habebant oleum, sed earum lampades extinguiebantur. Accedentes autem stultæ ad prudentes dixerunt: « Date nobis oleum de vasis vestris. » Pudet me, et rubore confundor, et lacrymor virginem stultam audiens. Erubesco cum audio nomen, post talem virtutem, et virginitatis studium, ubi corpus in cælum erexerant, ubi cum ipsis supernis Virtutibus certamen habuerant, laboresque superaverant, ubi ipsam voluptatis flammam conculcaverant: tunc insipientes, et jure insipientes, quod majus cum fecissent, a minore victæ sint. « Et accedentes fatuæ dixerunt sapientibus: Date nobis » oleum de vasis vestris. Hæ autem dixerunt: Non possumus vobis dare, ne forte non sufficiat nobis et vobis³: » non ex inclementia vel improbitate id agentes, sed propter temporis angustias: venturus enim erat sponsus, habebant et ipse lampades: sed illarum quidem vasa oleum habebant, harum vero non habebant. Ignis est virginitas, oleum autem est eleemosyna, Nam ut ignis, nisi oleum destillans habeat, perit: sic virginitas, nisi conjunctam habeat eleemosynam, extinguitur. « Date nobis oleum de » vasis vestris. At illæ responderunt ipsis; Non possumus » vobis dare. » Et non malitiæ illud verbum, sed timoris. « Ne » forte non sufficiat nobis et vobis; » ne forte quemadmo-

¹ Matth. xxv, 40. — ² Ibid. 2. — ³ Ibid. 8, 9

dum omnes intrare quærimus, omnes remaneamus: sed abeuntes emite vobis a vendentibus. Quinam sunt mercatores olei hujus? Pauperes ad eleemosynam pro foribus Ecclesiæ sedentes: et quanti emitur? quanti libuerit. Pretium non appono, ne objicias inopiam. Quanti potes, tanti eme: habes obolum? eme cælum, non quod vili pretio venale sit cælum, sed quod clemens sit Dominus. Non habes obolum? da calicem frigidæ aquæ. Inquit enim: « Quicumque dederit uni ex minimis istis calicem aquæ » frigidæ propter me, non perdet mercedem suam¹. » Mercatura negotiatioque cælum est, et nos pigritamur. Da panem, et accipe paradisum: parva da, et magna suscipe: da mortalia, immortalia recipe: da corruptibilia, incorruptibilia accipe. Si essent nundinæ, atque in is annonæ vilitas et abundantia, multaque parvo emerentur, annon substantiam vendentes, cunctaque postponentes, in partem ejus negotiationis veniretis? Ubi corruptibilia sunt, tanto studio laboratis: et ubi immortalis est negotiatio, pigritamini, atque adeo conciditis? Da inopi, ut quamvis tu tacueris, ora pro te respondeant infinita, eleemosyna tua stante ac patrocinate. Pretium redemptionis animæ eleemosyna est. Ideo quemadmodum vasa aquæ plena pro foribus Ecclesiæ sunt, quo manus laves, sic et pauperes sedent, ut animæ manus abluas. Aqua manus corporeas lavisti? eleemosyna manus animæ lava. Ne inopiam præendas: vidua in ultimo fundo Eliam hospitabatur, ac paupertas non fuit impedimento, sed eximio cum gaudio suscepit eum: quare et dignos recepit fructus, et metens eleemosynæ spicam legit. Sed fortasse auditor dicet: Da et mihi Eliam. Quid quæris Eliam? Dominum Eliæ do tibi, nec ipsum cibus, Eliam si inveneris, quomodo hospitaberis? Christi universorum Domini sententia est:

¹ Matth. x, 42.

« Quicumque uni ex minimis fecerit, mihi fecit ¹. » Si forte rex quempiam de turba famulorum appellaverit, atque ad eos dixerit : Reddite gratias huic meo nomine quamplures, qui me inopia laborantem nutrit, et hospitio excepit, qui mihi beneficia in tempore angustiae permulta contulit : annon certatim quisque accurrens pecunias omnes suas expenderit ejus causa, cui rex gratias egerit ? annon hæc illi accepta tulerit ? annon se illi quisque commendare atque amicitia jungere studuerit ?

III. Vidisti sermonis virtutem ? Si ergo apud hominem regem tantum honoris res ipsa tribuit, cogita Christum in illa die coram Angelis omnibusque Virtutibus vocantem ac dicentem : Hic me in terra suscepit hospitio, hic mihi innumera contulit beneficia, hic me peregrinum excepit. Cogita de cætero fiduciam inter Angelos, inter cælestes choras gaudium. Igitur cui testimonium Christus perhibet, non fiduciam super Angelos habuerit ? Magna igitur res eleemosyna, fratres. Hanc amplectamur, cui nihil æquale : potens est enim peccata alia delere, judiciumque propulsare. Te tacente stat et patrocinator : imovero nihil verbis est opus : cum ipsa pauperum astent ora. Tot ex eleemosyna proficiscuntur bona, et ipsi pigritamur et concidimus. Da panem pro facultatibus tuis : non habes panem, da obolum : non habes obolum, da vel frigidaæ aquæ calicem : atqui neque id habes ? vel malis oppresso compatere, atque appensam mercedem habes. Non enim necessitatis, sed intentionis est merces. Sed ecce dum de his disserimus, virginum cura nobis excidit ; age ergo ad propositum redeamus. « Date nobis oleum de vasis vestris. Non possumus vobis dare, ne forte non sufficiat » nobis et vobis, sed cunctes emite a vendentibus. Abeun-

¹ Matth. xxv, 40.

» tibus autem ipsis, venit sponsus, et quæ habebant lam-
 » pades splendoras intraverunt cum eo, et clausa est janua
 » thalami ¹. » Quinque autem fatuæ accedentes januam
 » thalami pulsabant clamantes : Aperiri nobis. Vox autem
 » sponsi ab intra ad eas : Recedite a me, nescio vos ². »
 Et post tantos labores quid audierunt ? « Nescio vos. » Id
 omnino est, frustra magna virginitatis possessio. Cogita
 quomodo post tot labores exclusæ sunt, postquam fre-
 narant incontinentiam, postquam supernis cum Virtutibus
 certamen habuerant, postquam vitæ hujus res spreve-
 rant, postquam æstum toleraverant magnum, postquam
 septa transilierant, postquam de terra ad cælum evola-
 verant, postquam corporis signaculum non solverant, ac
 magnum virginitatis specimen acquisiverant, postquam
 certamen cum Angelis inierant, postquam corporis neces-
 sitates superaverant, postquam naturæ oblitæ fuerant,
 postquam in corpore, quæ incorporeorum sunt, perfe-
 cerant, postquam magnum atque invictum virginitatis
 bonum possederant, tunc audierunt : « Recedite a me,
 » nescio vos. » Neque enim mihi existimaveris tantillam
 virginitatis esse magnitudinem. Talis enim virginitas est,
 ut eam potuerit nemo veterum conservare. Propterea
 enim gratia magna, quod quæ tremenda Prophetis fuerant
 et veteribus, eadem nunc facilia levique existimantur.
 Quænam enim fuerunt gravissima et violenta ? virginitas,
 mortisque despectus : at ea nunc vel teneræ puellæ parvi
 pendunt. Gravis etenim erat virginitatis possessio, ut hac
 se nemo religaret. Noë justus erat, et a Deo testimonium
 accepit, sed mulieri adhæsit. Similiter Abraham et Isaac
 ejusdem ac ille promissionis hæredes, cum muliere con-
 suetudinem habuerunt : Joseph castus adulterii facinus se
 patraturum negavit, sed hic cum muliere consuetudinem

¹ Matth. xxv, 10. — ² Ibid. 12.

habuit¹. Gravis etenim erat virginitatis professio : ex eo tempore firma facta est virginitas , ex quo flos virginitatis germinavit. Nemo igitur veterum poterat virginitatem servare. Magnum etenim est corpus frenare. Pinge mihi sermone virginitatis specimen , atque virtutis magnitudinem discere : quod bellum habeat quotidie nullatenus sedandum , ipso barbarico bello deterius. Nam barbarorum bellum vel tempus quietis habet , cum paciscuntur : et quandoque quidem pugnant , quandoque non : et ordines , et statuta tempora sunt : belli vero cum virginitate gesti nulla datur quies. Diabolus est enim semper bellum inferens , qui temporis observationem non novit , non tempus expectat ad conflictum , sed quærit semper virginem nudam invenire , quo mortale infligat vulnus , neque ab hoc bello unquam virgo cessare potest , sed in se ducem hostemque circumagit. Et damnati quidem etiamsi ad tempus judicem videant , non paribus tamen molestiis premuntur : virgo autem quocumque abierit , et judicem circumagit secum , et hostem secum portat , qui neque vesperi permittit respirare : non nocte , non diluculo , non meridie , sed bellum gerit semper , voluptatemque submittit , nuptias in memoriam adducens , quo virtutem excludat , malitiamque in ea generet , continentiam expellat , fornicationem inserat. Incenditur singulis horis voluptatis fornax suaviter succensa. Cogita quantus talis officii labor sit. At illæ post hæc omnia audiverunt : « Recedite » a me , nescio vos. » Vide quam magna res sit virginitas ; cum sororem habuerit eleemosynam , in eam nulla adversa poterunt , sed omnibus superior erit : propterea non introiverunt illæ , quod cum virginitate eleemosynam non habuerint. Multo rubore digna res est : voluptatem cum debellasses , pecuniam non sprevisti : sed virgo quæ vitæ

¹ Gen. xxxix.

renuntiasti, crucifixa pecuniam amas; utinam virum desiderasses, atque minus criminandum fuerat: nam ejusdem substantiæ rem ac materiam desiderasses: jam vero majus est crimen, quod materiam alienam desideraveris. Esto, quæ sub viro sunt sævitiammale ostendunt filiorum prætextu. Quod si eis dixeris: Da eleemosynam, Filios, inquit, habeo, et nequeo; Deus filios tibi dedit, fructum ventris accepisti, non quo sæva, sed quo pia misericorsque fias. Ne igitur causam clementiæ pietatisque, sævitæ causam feceris. Cupis hæreditatem bonam filiis tuis relinquere? eleemosynam relinque, quo te omnes laudibus efferant, celebremque tui memoriam relinquant. Tu vero non habens filios, sed mundo crucifixa, quid pecunias congregas?

IV. Sed vivus nobis sermo est et circa poenitentiam et circa eleemosynæ viam. Diximus eleemosynam magnam possessionem, inde suscepit nos virginitatis pelagus. Habes igitur poenitentiam magnam eleemosynam, valentem peccati catenam dissolvere: habes et viam aliam poenitentiam opportunam, qua poteris a peccatis te vindicare. Ora per singulas horas, neque orans deficias, neque negligenter Dei clementiam implora, non repellat te perseverantem, sed peccata dimittet, et petita concedet. Orans quidem si exauditus fueris, permane gratias agens in oratione: non exauditus, mane orans ut exaudiaris. Neque dixeris, multum oravi, atque haud exauditus sum: etenim vel id sæpe tuæ utilitatis fit gratia. Novit enim quod piger sis, et animo deficias; et si compos voti fueris, habeas oratione dimissa: et per occasionem necessitatis differt te, quo crebrius Deum alloquaris, orationique vaces. Nam si ea in necessitate existens, atque indigens pigritaris, neque orationi insistis: quidnam egeris, horum si nullo indigeris? Itaque id tibi facit, ad utilitatem tuam,

molens te absistere ab oratione. Mane ergo et ora, dilecte, neque segnis esto : multum enim oratio potest, neque tanquam rem parvam aggrediens, orationi vaces. Quod autem oratio peccatum dimittat, vel ex divinis Evangeliiis disce : quid enim inquit ? Simile est regnum cœlorum homini, qui suam januam clausit, et recubuit cum filiis suis¹ : venit autem quidam vespere, accipere volens ab eo panes, et pulsat dicens : Aperi mihi, quoniam indigeo panibus. Hic ad eum : Non possum dare tibi ; recubuimus enim et nos et pueri nostri : At ille perseverabat januam pulsans, et ait rursus ad eum, Non possum tibi dare : recubuimus enim et nos et pueri nostri. Ille autem his auditis insistebat pulsans, neque recedebat ; donec dixit paterfamilias : Surgite et date ei, et sinite abire. Docet ergo te orare, neque obtorpescere : et si minus acceperis, permanere, quoad acceperis. Plures alias pœnitentiæ vias in Scripturis invenies. Ipsa pœnitentia et ante Christi adventum per ejus prophetam Jeremiam prædicabatur dicentem : « Numquid cadens non resurgit, aut avertens se » non revertitur² ? » Et iterum : « Postea dixi ei : Postquam » fornicata as, Accede, convertere ad me. » Propterea et multas vias alias pœnitentiæ dedit, quo nobis omnem desiderii occasionem amputet. Nam si unam haberemus solam, hac vadere nequiremus. Mucronem hunc diabolus semper fugit. Peccasti, Ecclesiam ingredi, atque tuum dele peccatum. Quoties cecideris in foro, toties exurgis : sic quoties peccaveris, peccati pœniteat, neque desperes. Tametsi secundo peccaveris, secundo pœniteat, neque animo consternatus a spe repositorum bonorum cadas. Quamvis in extrema canitie peccaveris, ingredi, pœnitentiam age : medicinæ locus est hic, non judicii ; non pœnas exigens, sed peccatorum remissionem tribuens.

¹ Luc. xi, 5. — ² Jerem. viii,

Deo soli dic peccatum tuum. « Tibi soli peccavi, et ma-
 » lum coram te feci¹, » et dimittitur tibi peccatum. Habes
 et aliam pœnitentiæ viam haud difficilem, sed omnino ac-
 commodatissimam : qualem hanc? Desle super peccatum
 tuum, idque ex sacris disce Evangeliiis. Petrus ille Apos-
 tolorum princeps, in Ecclesia primus, amicus Christi,
 qui revelationem ab hominibus non accepit, sed a Patre,
 sicut ipsi testimonium Dominus reddit : « Beatus es Simon
 » Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pa-
 » ter meus qui in cœlis est². » Hic idem Petrus, Petrum
 cum dico, petram nomino infragilem, crepidinem immo-
 bilem, Apostolum magnum, primum Discipulorum, pri-
 mum vocatum, et primum obedientem : ille non parvum
 facinus admisit, sed maximum, qui Dominum negavit :
 hoc dico, non Justum accusans, sed tibi pœnitentiæ
 præbens occasionem. Ipsum orbis Dominum negavit,
 procuratorem, Salvatorem omnium. Ut vero altius repe-
 tamus, vidit Salvator quosdam abeuntes retro³, et dixit
 Petro : « Numquid et tu abire vis? Petrus autem dixit :
 » Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo⁴. »
 Quid dicis, Petro? Deus est qui denuntiat, quid ipse re-
 luctaris? Sed tamen intentio quod suum erat ostendit,
 naturæ vero infirmitas redarguitur. Hæc vero quando?
 Nocte qua traditus est Christus : tunc igitur, inquit, stetit
 Petrus ante prunas calefaciens se, puella quædam acces-
 sit, et dixit ei : « Heri et tu cum homine isto eras. Ille
 » autem : Non novi hominem hunc⁵. » Deinde secundo et
 tertio, et impleta est denuntiatio. Hinc Christus respiciens
 in Petrum, vocem dimisit per ipsum intuitum⁶. Non enim
 ore locutus est, ne ipsum coram Judæis redargueret, et
 proprium confunderet Discipulum, sed per oculum dimit-

¹ Psal. L, 6. — ² Matth. xvi, 17. — ³ Joan. xi, 67. — ⁴ Matth. xxvi, 35.
 — ⁵ Ibid. 69, et Marc. xiv, 68. — ⁶ Luc. xii, 61.

tens vocem, quasi diceret : Petre, quod dixi, factum est. Igitur Petrus tunc sentiens cœpit flere : et non flevit modo, sed amare, secundum baptismum per lacrymas ex oculis efficiens. Cumque flevisset amare, delevit peccatum. Post hæc enim claves illi cœlorum creduntur. Quod si Petri fletus tantum delevit peccatum, quâ fieri poterit, ut si fleveris, peccatum non deleas? Non enim parvus fuit reatus, proprium dominum negasse, sed magnus et gravis, eum tamen lacrymæ delevere. Defle igitur et ipse super peccatum, neque quoquo modo defle, aut specie tantum; sed defle amare quemadmodum et Petrus. Ex ipso profundo deduc fontes lacrymarum, quo Dominus misericordia motus, tibi peccatum dimittat : clemens etenim est : ipse enim dixit : « Nolo » mortem peccatoris, sicut converti ipsum, et pœnitentiam agere, et vivere¹. » Exiguum expetit a te laborem et magna ipse largitur : occasionem a te quærit, ut tibi salutis thesaurum tribuat. Profer lacrymas, et ipse indulgentiam impertit : profer pœnitentiam, et ipse remissionem tribuit peccatorum : occasionem tu exiguam confer, ut speciosam habeas excusationem. Quædam enim ab illo sunt, quædam a nobis. Quæ a nobis sunt, si contulerimus, et ipse rursus quæ sunt ab ipso præbebit. Jam igitur quæ ab illo sunt, ipse præbuit : solem nimirum, lunam, varium stellarum chorum fundavit, aërem diffudit, terram expandit, mare obvallavit, montes dedit, saltus, colles, fontes, lacus, fluvios, innumera plantarum genera, viridaria, cætera omnia : tu rursus aliquid exiguum confer, ut ita cœlestia tibi largiatur. Ne igitur nos ipsos negligamus, neque a salute nostra procuranda desistamus, cum tantum nobis pelagus benignitatis omnium domini pateat, qui super peccatis nostris pœnitentia ducitur. Propositum et regnum cœlorum est paradisus, eaque bona,

¹ Ezech. xviii, 23.

« Quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor homi-
 » nis ascenderunt, quæ præparavit Deus iis, qui ipsum di-
 » ligunt¹; » et non debemus omnem operam adhibere, ut
 aliquid conferamus, ne ab his excidamus? An ignoras quid
 dicat Paulus? qui multos labores exantlavit, et innumeros
 de diabolo triumphos reportavit, qui in corpore orbem
 terrarum peragravit, qui terram, mare, aëremque per-
 currit, qui tanquam alis subvectus aliquis orbem terrarum
 perambulavit, lapidatus, cæsus, verberatus, qui omnia
 pro Dei nomine tulit, qui cœlesti voce desuper compella-
 tus; hic quid dicat, et qualem emisit vocem vide, « Ac-
 » cepimus, inquit, gratiam a Deo, sed et ego laboravi, et
 » simul contuli, et gratia ejus quæ in me est, vacua non
 » fuit, sed plus quam ipsi omnes laboravi et simul con-
 » tuli². » Novimus, inquit, novimus gratiæ magnitudinem
 quam accepimus, sed non desidem me invenit: manifesta
 sunt qua me fuerunt illata: sic et ipsi, fratres, minus ad
 eleemosynam doceamus, ut parum quid inferamus. Plo-
 remus super peccatum, ingemiscamus super iniquitatem,
 quo videamur vel parum quid inferre: quandoquidem
 magna nobis in futuro reposita sunt, quæ potestatem nos-
 tram exsuperant: paradisi enim est, et cœlorum regnum,
 cujus et ipsi omnes participes simus, gratia et clementia
 Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre et simul cum
 Spiritu sancto, gloria, imperium, et honor, et nunc et
 semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ 1 Cor. II, 9. — ² Id. xv, 10.

HOMILIA III *alias* IV.*De pœnitentia et oratione.*

I. Pastores illo frequentius ducunt oves¹, ubi densiorem herbam esse vident, neque prius inde abigunt, quam totam grex totonderit. Hos imitati, hac quarta jam die ad pœnitentiæ modum hunc pascimus gregem, neque vel hodie digredi paramus. Multum namque pabuli esse videmus, multum lætitiæ et utilitatis. Neque enim arborum comæ, quæ ad meridianas horas tecti vice sunt ovibus, ita eas recreant, ita desiderabilem utilemque umbram præbent, ad somnumque magna cum voluptate pertrahunt; ut divinarum Scripturarum lectio, mœrentes et angore animi detentas animas recreat ac refrigerat, dum vehementiam ardoremque doloris lenit, solatiumque qualibet umbra suavius amœniusque impertit. Neque enim solum in pecuniarum jactura, aut in liberorum amissione, aut in aliis similibus; sed etiam in peccatorum calamitatibus magnam illa nobis affert consolationem. Cum enim homo peccato interceptus et circumventus cecidit; postea mordetur a conscientia, peccatique assidue memor, sese mœroris magnitudine obruit, perque singulos dies incenditur: innumerisque ipsum consolantibus, si consolationem non admiserit, ingressus in Ecclesiam, postquam audivit Sanctorum plurimos lapsos surrexisse, atque ad priorem rediisse dignitatem, clam multo solatio plenus egreditur. Et qui in homines plerumque peccamus, ne revelare quidem peccatum audemus pudore ruboreque detenti; quod si

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 366-371.

revelemus, nihil tantum consequimur : cum autem Deus exhortatur, corque nostrum tangit, satanica omnis tristitia statim fugatur. Ideo justorum lapsus nobis conscripti sunt : quo et qui recte et qui improbe vivunt hinc maxime lucrifaciant. Nam peccator in desperationem non abit, cum videt alium lapsum, qui resurgere potuit : qui vero justitiam colit, diligentior erit et firmior. Cum enim multos se meliores lapsos viderit, illorum casu factus cautior, semper sollicitus erit, multaque se cautione muniat. Sic itaque is, qui virtutem colit, persistet ; peccator vero a desperatione liberabitur : ille firmiter stabit, hic in priorem, a quo excidit, statum confestim revertetur. Nam cum homo quispiam nos mœstos consolatur, etiamsi ad modicum tempus quid solatii habere videamur, in eandem tamen rursus tristitiam delabimur. Cum vero Deus per alios hortatur, qui post peccatum resipiscentes salutem consequuntur, suam nobis bonitatem manifestam facit, ne propria de salute dubitemus, firmam certamque nacti consolationem. Quemadmodum igitur in peccatorum casibus, sic etiam in periculis contingentibus, congruentem mœrentibus medelam veteres Scripturarum historiæ animum adhibere volentibus subministrant : ac sive facultatum publicatio, sive sycophantarum molestia, sive carceres, sive flagella, sive aliud quidpiam mali nos intercipiat ; ad justos respicientes, qui eadem ipsa passi sunt ac toleraverunt, ad nosmetipsos statim redire poterimus. In corporeis namque morbis, si æger alios ægrotos respiciat, suum auget morbum, quandoque etiam quam non habebat infirmitatem contrahit. Exempli causa cum nonnulli alios oculis laborantes respicerent, a solo intuitu eundem in morbum inciderunt ; in anima vero non idipsum, sed contrarium prorsus evenit : si enim assidue cogitemus eos, qui eadem ipsa perpassi sunt, hinc malorum nostrorum

lenitur dolor. Ideo Paulus fideles hoc hortatur modo, non solum sanctos, qui in vivis sunt, sed etiam mortuos in medium adducens. Hebræos enim alloquens, qui nutabant moxque lapsuri erant, Danielem in medium adducit, tres pueros, Eliam, Eliseum, his verbis: « Obturaverunt ora » leonum, extinxerunt virtutem ignis, effugerunt ora gladii, lapidati sunt, ludibria et verbera experti sunt, in » superque custodiam carcerum. Circuierunt in melotis et » caprinis pellibus, egentes, angustiati, afflicti, quibus » dignus non erat mundus¹. » Ærumnarum autem communio solatium præbet afflictiis. Ac quemadmodum si quis solus grave quidpiam patiatur, nullam habet in malo consolationem; ita si quis inveniat alium in mala delapsus, hinc leviolem experitur plagam.

II. Ut igitur in omnibus, quæ nobis molesta accidunt, non concidamus, Scripturarum historiis diligenter attendamus: multam enim hinc patientiæ occasionem mutuabimur; non solum ex societate eadem passorum consolationem nacti, sed edocti etiam modum, quo ab ærumnis illis liberemur, et adepti tranquillitatem eodem in statu maneamus, nec vel in desidiam labamur, vel arrogantia efferamur. Nam quod cum malis affligimur, demissi humilesque simus, magnamque pietatem exhibeamus, nihil mirum: hæc quippe est tentationum natura, ut vel eos, qui lapideo corde sunt, ad hunc statum præ afflictione deducant. Sed animæ est religiosæ, Deumque continuo præ oculis habentis, etiam postquam liberata est a tentationibus, in oblivionem minime cadere: quod Judæis frequenter accidit. Quare irridens eos Propheta dicebat: « Cum occideret eos, quærebant eum, et revertentur, et diluculo veniebant ad Deum². » Et Moyses horum conscius, frequenter hortabatur his verbis: « Cum

¹ Hebr. xi, 35-38. — ² Psal. LXXVII, 38.

» comederis , et biberis , et saturatus fueris , attende tibi ,
 » ne obliviscaris Domini Dei tui ¹. » Illud igitur evenit :
 « Comedit enim , inquit , Jacob , et impinguatus est , et
 » incrassatus est , et recalcitravit dilectus ². » Quamobrem
 sanctos non ideo mirari par est , quod urgente tribula-
 tione , ita pii et philosophi fuerint ; sed quod transacta
 hyeme , et adveniente tranquillitate , in eadem modestia
 diligentiaque manserint. Equum certe illum maxime mi-
 rari oportet , qui sine freno concinne iter facere potest ,
 quod si freno habenisque cogentibus ordine incedat , nihil
 mirum. Non enim generositati animalis , sed necessitati a
 freno inductæ , illa gressus concinnitas tribuenda est. Id-
 ipsum de anima dicendum , si instante metu moderate
 agat , nihil mirum esse : cum autem tentationes tran-
 sierint , et timoris frenum remotum fuerit , tunc mihi
 animi philosophiam exhibe , omnemque disciplinam. Sed
 vereor ne Judæos accusare volens , nostrum accusem vitæ
 institutum. Quandoquidem et nos cum exagitabamur
 vexati fame , peste , grandine , siccitate , incendiis , hostium
 incursu , nonne quotidie Ecclesia multitudine convenien-
 tium angustabatur ? Tunc magna nobis inerat philosophia ,
 et sæcularium rerum contemptus : non pecuniarum cu-
 pido , non gloriæ desiderium , non appetitus et amor las-
 civiæ , neque alius pravus cogitatus tunc nos agitabat : sed
 universi vos ad Dei cultum contulistis cum oratione et la-
 crymis. Tunc fornicator temperanter agebat , injuriarum
 memor ad reconciliationem properabat , avarus ad elee-
 mosynam flectebatur , iracundus et truculentus ad humi-
 litatem et mansuetudinem convertebatur. Postquam au-
 tem Deus iram illam deposuit , ac procellam abegit , atque
 post tantos fluctus tranquillitatem paravit , ad pristinos
 iterum mores reversi sumus. Atqui in ipso tentationum

¹ Deut. vi, 12. — ² Id. xxxii, 15.

tempore hæc prædicere et testificari non desistebam. Attamen nihil profecimus; sed velut somnium et umbram transeuntem, sic illa omnia ab animis vestris removistis. Propterea nunc timeo plus, quam tunc metuebam, et quod tunc dicebam, nunc magis formido, ne graviora prioribus nobis attrahamus mala, tuncque plagam incurabilem a Deo accipiamus. Cum enim quis frequenter peccans a Deo veniam consequitur, et postea nihil ab ejusmodi tolerantia Dei lucratur ad nequitiam deponendam, demum ita cum illo agit Deus, ut vel invito illi malorum colophonem immittat, eumque penitus conterat. neque ultra illi inducias ad pœnitentiam concedat, quod et ipsi Pharaoni contigit. Ubi enim priori, secunda, tertia, quarta aliisque sequentibus plagis, Dei longanimitatem expertus, nihil hinc utilitatis accepisset, attritus demum est cum tota civitate, funditusque deletus. Idipsum et Judæi passi sunt. Quamobrem Christus cum eos perditurus, vastitatemque ipsis perpetuam inducturus esset, sic dicebat: « Quoties volui congregare filios tuos et noluistis? Ecce » relinquetur domus vestra deserta¹: » Timeo igitur ne nos quoque eadem ipsa patiamur, quia nec alienis, nec nostris malis ad meliorem frugem reducimur. Non vobis solum nunc presentibus hæc dico; sed iis etiam, qui a quotidiana diligentia abstracti sunt, et priorum calamitatum obliti: quos non cessabam semper, me ipsum quasi disruptens, sic alloqui: Etiam si tentationes transierint, maneat in animis vestris tentationum memoria, ut beneficii frequenter recordantes, gratias perpetuo referamus illud conferenti Deo.

III. Hæc et tunc dicebam, et nunc dico vobis, ac per vos illis. Imitemur sanctos, qui neque a calamitatibus absorpti sunt, neque secundis rebus molliores evasere.

¹ Luc. XIII, 54.

ut complures hominum nunc facimus; sicut leviores cymbæ, quæ qualibet procellarum ingruente vi circumventæ demerguntur. Nam sæpe paupertas ingruens nos in profundum dejecit, ac demersit: iterumque affluentes divitiæ nos inflaverunt, et in extremam deduxere negligentiam. Quapropter rogo omnia relinquentes, animas nostras ad salutem singuli componamus: hac enim bene sese habente, quodcumque ingruet mali, sive fames, seu morbus, seu sycophantia, seu pecuniarum direptio, seu aliud quidvis, tolerabile erit ac leve, propter Domini præceptum, ac spem, quam in illum habemus: quemadmodum rursus anima erga Deum non recte disposita, etsi divitiæ affluant, adsint liberi, immensaque pecunia, magnos sibi mœrores, et sollicitudines attrahet is, qui illorum potitur. Ne itaque divitias quæramus, ne paupertatem fugiamus: sed præ omnibus nostram singuli curemus animam, eamque idoneam paremus tum ad præsentis vitæ dispensationem, tum ad profectum ex hac vita ad futuram. Adhuc enim modicum, et probatio uniuscujusque nostrum fiet, cum omnes astabimus ante horrendum illud tribunal Christi propriis actionibus circumdati, et propriis videntes oculis, hinc lacrymas pupillorum, inde turpes lascivias, quibus animas nostras inquinavimus; itemque viduarum gemitus, inopum colaphos, rapinas pauperum. Non hæc autem solum et his similia; sed etiam si quid pravum mente fecimus: quoniam ipse est, « Cogitationum discretor, et intentionum judex¹: » ac rursum, « Scrutans corda et » renes², et, Reddens unicuique secundum opus suum³. » Hic porro sermo non eos solum respicit, qui in sæculo vivunt, sed etiam eos, qui monasticæ vitæ causa tuguria sibi in montibus struxerunt: quia non modo corpora sua ab omni fornicationis labe pura servant oportet, sed et

¹ Hebr. iv, 20. — ² Psal. vii, 1. — ³ Matth. xvi, 27.

animam ab omni satanica habendi cupiditate. Non enim mulieres tantum alloquitur Paulus apostolus, sed etiam viros universamque Ecclesiam, cum dicit animam in virginitate perseverantem oportere sanctam esse corpore et spiritu; ac rursum, « Exhibete corpora vestra virginem » castam. » Castam quomodo? « Non habentem maculam » vel rugam¹. » Quandoquidem virgines illæ, quæ extinctas habebant lampades², virgines erant corpore, sed non corde puræ. Verum tametsi vir eas non corruperat, at pecuniarum amor corruperat. Corpus earum purum erat, sed anima adulterio admodum plena, pravis cogitationibus eas occupantibus, pecuniæ item amore, inhumanitate, ira, invidia, desidia, oblivione, superbia, omnibus pariter virginitatis earum dignitatem labefactantibus. Ideo dicebat Paulus: « Ut virgo sit sancta corpore et spiritu: et iterum, » Virginem castam exhibere Christo³. » Quemadmodum enim corpus a mœchis corrumpitur, ita et anima a satanicis cogitationibus fœdatur, a corruptis dogmatibus, ab absurdis cogitationibus. Nam qui dicit, Virgo sum corpore, anima vero invidet fratri, hic virgo non est: virginitatem enim ejus vitiavit livoris commixtio. Item inanis gloriæ appetens, non est virgo: virginitatem quippe ejus corrumpit livoris cupido: etenim morbus ille animi ingressus, ejus virginitatem solvit. Qui vero odit fratrem suum, ille homicida potius, quam virgo est. Utque summatim dicam, quisque eo, quo tenetur animi morbo, virginitatem suam corrumpit. Idcirco Paulus hasce pravas omnes commixtiones abigit: atque jubet nos ita virgines esse, ut nullam contrariam cogitationem in anima sponte suscipiamus.

IV. Quid igitur ad hæc dicemus? quomodo misericor-

¹ 1 Cor. vii, 34; ² 2 Cor. xi, 2, et Ephes. v, 27. — ³ Matth. xxv, 8. —

⁴ 1 Cor. vii, 34, et 2 Cor. xii, 2.

diam consequemur? quomodo salutem? Ego dicam: orationem in corde semper suscipiamus, ejusque fructus, nempe humilitatem, et mansuetudinem; « Discite enim, » inquit, a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris¹. » Rursumque David: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum » et humiliatum Deus non despiciet². » Nihil enim ita Deus amplectitur et amat, ut animam mitem et humilem et gratam. Adverte igitur et tu, frater; cum quid inexpectatum tibi acciderit molestiamque crearit, ne ad homines confugas, ne ad mortale auxilium respicias; sed omnes transcurrentes, mente tua ad animarum medicum te confer. Nam ipse solus cordi medelam afferre potest, qui finxit singillatim corda nostra, et intelligit omnia opera nostra³: ipse potest in conscientiam nostram ingredi, mentem tangere, animamque cohortari: quod si ipse non cohortetur corda nostra, quæ ab hominibus accedent, superflua et inutilia erunt: quemadmodum vicissim Deo cohortante et consolante, etiamsi sexcentas homines molestias creaverint, ne minimum quidem nobis nocere poterunt. Cum enim ille cor nostrum firmaverit, nemo illud exagitare valebit. Hæc cum sciamus, dilecti, ad Deum semper confugiamus, qui vult et potest calamitates solvere nostras. At enim quando homines exorare oportet, ostiarios prius alloqui necesse nobis est, parasitos item adultoresque precari, multumque itineris capessere. Apud Deum vero nihil simile, sed sine intercessore exorabilis est, sine pecuniis, sine sumptibus, petitioni annuit. Sufficit solo corde clamare, et lacrymas offerre, et statim ingressus, eum attraxeris. At hominem cum rogamus, sæpe metuemus, ne quis ex inimicis, aut amicus eorum, aut adversarius quispiam rem audiat, aliusve referat ea, quæ dicta

¹ Matth. xi, 29. — ² Psal. l, 19. — ³ Id. xxxiii, 45.

sunt, et jus pervertat : in Deo autem nihil tale suspicari licet. Cum enim me volueris precari, inquit, solus accede nemine præsentem ; id est, corde clama, neque labia movens : nam « Intra, inquit, in cubiculum tuum, claude ostium tuum, et ora Patrem tuum, qui est in abscondito : » et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi in publico¹. » Vide honoris excellentiam. Cum me rogas, inquit, nemo videat : cum autem te honore afficio, orbem evoco beneficii testem. Obtemperemus ergo, neque ad ostentationem precemur, neque contra inimicos nostros, ne modum auxilii doceamus eum. Nam si causidicis et rhetoribus apud forenses judices tractanda negotia nostra dicimus tantum, modum autem defensionis ipsis relinquimus, ut pro lubito res nostras disponant : multo magis erga Deum ita faciendum est. Dixisti ei causam tuam, dixisti quæ passus es ? cave dicas illi quo pacto tibi auxilium sit ferendum : ille quippe novit quid tibi competat. Sunt autem plurimi, qui mille versus inter orandum proferunt, dicuntque : Domine, da mihi corporis sanitatem, duplo plures, quam habeo, facultates, ulciscere inimicum meum : quod est ingenti plenum absurditate. Quamobrem his omnibus omissis ita orandum precandumque est, ut Publicanus ille, qui dicebat : « Deus, propitius esto mihi » peccatori² : » et ipse novit quo pacto tibi sit opitulandum : nam « Quærite, inquit, primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis³. » Sic itaque, dilecti, cum labore et humilitate philosophemur, percutientes pectora nostra, quemadmodum ille : et quæ petimus consequemur. Sin ira furoreque pleni precemur, abominabiles et odiosi apud Deum reperiemur. Conteramus igitur mentem nostram, humiliemus animas nostras, precemurque pro nobis, proque iis qui nos molestia affecerunt. Si namque

¹ Matth. vi, 5, 6. — ² Luc. xviii, 13. — ³ Matth. vi, 33.

velis judicem ad auxilium animæ tuæ demulcere, et ad tuas partes attrahere, nunquam eum contra adversarium tuum compellaveris. Etenim iudicis illius talis est mos: illis maxime annuit et postulata concedit, qui pro inimicis orant, qui non sunt injuriæ memores, qui contra inimicos suos non efferuntur. Et quanto magis hi se ita gerunt, tanto magis Deus eorum inimicos ulciscitur, nisi ad pœnitentiam convertantur.

V. Videte ergo, fratres, ne injuria a quopiam lacessiti statim indignemur et in tristitiam labamur, sed philosophantes gratias agamus, expectantes auxilium Domini. Annon poterat Deus ante precationem bona nobis conferre? Annon vitam dolore vacuum concedere, atque a quavis ærumna vacuum? Sed utraque ille summo amore facit. Cur enim nos vexari permittit, nec illico auxilium admovet? Qua de causa? Ut ipsum assidue adeamus, ejus postulantes opem, ad ipsumque confugiamus, et frequenter ipsum ad auxilium vocemus. Ideo corporis dolores, ideo penuriæ fructum, ideo fames: ut ex his ærurnis ab illo semper pendeamus, atque sic per temporales ærurnas vitam æternam in hæreditatem consequamur. Itaque pro his etiam Deo gratias agere debemus, qui multis modis sanitatem et salutem confert animabus nostris. Homines enim si minimum quidpiam nobis beneficii contulerint, iisque postea vel inviti aliquantulum molestiæ afferamus, statim exprobrant beneficium, ita ut multi sibi ipsis maledicant, quod ab iis beneficium quodvis acceperint. Deus vero non sic: sed etiamsi statim post collata beneficia contemnatur afficiaturque contumelia, adhuc sese purgat, rationesque init cum iis, qui se injuria affecerunt, his verbis: « Popule meus, quid feci tibi¹? » Ipsi volebant eum vocare Deum, ille vero non cessabat ipsos populum

¹ Mich. vi, 5.

suum nominare : ipsi dominium detrectabant : ille vero non negabat eos , sed ut suos tractabat , et ad se trahebat dicens , « Popule meus , quid feci tibi ? » An tibi onerosus fui , inquit , an gravis et molestus ? at hoc non potes dicere. Quin etiamsi hoc esset , neque sic oportuit resilire. « Quis enim est filius , quem pater non corrigit¹ ? » Attamen hoc non potestis dicere. Et iterum alibi : « Quod invenerunt patres vestri in me delictum² ? » Magnum et mirabile dictum : quod enim dicit hujusmodi est ; « Quid peccavi ? » inquit Deus hominibus. « Quid peccavi ? » quod neque servi a dominis dici concedunt. Neque dicit , Quid peccavi in vos ; sed , in patres vestros. Verum neque hoc , ait , potestis dicere , quod paternam erga me inimicitiam servetis. Neque enim progenitores vestros permisi unquam providentiam meam incusare , in parvo aut magno despicies eos. Neque simpliciter dixit : Quid habuerunt patres vestri , sed , « Quid invenerunt ? » Quamvis multa quæsierint , multa circumquaque moverint tot annis meo sub imperio degentes , nullum invenerunt in me delictum. Igitur horum omnium causa frequenter ad eum confugiamus , et in omni mœrore consolationem ejus quæramus , in omni calamitate solutionem ejusque misericordiam , in omni tentatione ejus auxilium ; quantumcumque enim malum fuerit , quantacumque calamitatis magnitudo , omnia ille solvere et amovere potest. Neque hoc tantum , sed omnem securitatem , virtutem , veram gloriam , incolumitatem corporis , philosophiam animæ , spem bonam , et ut non facile peccemus , id nobis ejus bonitas conferet. Ne itaque ingratorum servorum more murmuremus , neque Dominum incusemus : sed in omnibus gratias agamus , et unum solum malum esse putemus , nempe in eum peccare. Atque si ita erga Deum affecti simus , non

¹ Hebr. xii, 7. — ² Jerem. ii, 5.

morbus, non paupertas, non ignominia, non sterilitas fructuum, non aliud quidpiam eorum, quæ inter mala computantur, nos excipiet: sed puram castamque voluptatem semper nacti, etiam futura bona consequemur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV *alias* V.

In Jonam prophetam, Danielelem, et tres pueros, et de poenitentia. Dicta est autem in sacrorum jejuniorum ingressum.

I. Læta nobis hodie ac festiva celebritas¹, solitoque illustrior cœtus: quænam ergo causa? Jejunii præclarum opus hoc esse novi jejunii non præsentis, sed expectati. Illud namque nos huc ad paternam congregavit domum: illud etiam eos qui antehac pigriores fuerunt, ad maternas reduxit manus. Si vero quod expectetur solum, tantum studii nobis ingessit, cum apparuerit adveneritque, quantam in nobis venerationem efficiet? Sic et civitas principe tremendo ingressuro, omnem omittit desidiâ, magisque excitatur studio. Sed haud timeate tremendum principem jejunium audientes: non enim vobis, sed dæmoniorum naturæ tremendum est. Etenim si lunaticus fuerit quis, jejunii ei faciem ostende, atque lapidibus ipsis immobilior manet timore suffocatus, et veluti vinculo quodam detentus: idque potissimum, cum viderit jejunio adjunctam sororem contubernalemque jejunii orationem: ideo Chris-

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 371-373.

tus dicit : « Hoc genus non ejicitur nisi in oratione et je-
 » junio ¹. » Cum itaque nostræ salutis hostes sic persequa-
 tur, atque inimicis vitæ nostræ tam sit timendum : amare
 et diligere id oportet, non timere. Si enim timendum est,
 ebrietas et crapula, non jejunium timeri debet. Illa si-
 quidem nostras post terga ligans manus, viliorum tyrannidi,
 veluti cuidam pravi dominæ servos nos captivosque reddit :
 jejunium vero servos existentes nos, atque ligatos inveni-
 ens, vincula solvit, et tyrannide liberat, pristinamque in
 libertatem reducit. Igitur quando inimicos nostros expugnat,
 servituteque nos liberat, atque ad priorem reducit libertatem,
 quam aliam majorem ejus erga nostrum genus amicitiae rationem exquiris, etenim maximum amoris
 indicium id esse videtur, si eosdem nobiscum amet quis,
 et odio prosequatur. Vis discere, quantus hominibus ornatus sit
 jejunium, quantum tutamen ac custodia? considera beatum atque
 admirabile monachorum genus : hi namque, tumultum sæculi
 fugientes, atque ad ipsa montium cacumina currentes, tuguria
 in eremi quiete veluti in tranquillo quodam portu ligentes,
 jejunium ceu commercii vitæque socium susceperunt : quare
 Angelos ex hominibus illos fecit : non illos modo, sed et in urbi-
 bus quotquot se tolerantibus invenit, ad ipsum philosophiæ
 culmen evexit. Nam et Moses et Elias Prophetarum in Veteri
 Testamento turres, tametsi ex allis illustres magnique haberentur,
 ac multa fiducia gauderent : tamen si quando Deum volebant
 adire et alloqui, quantum homini possibile erat, ad hoc confugiebant,
 atque per hujus manus ad Deum ducebantur. Idcirco Deus hominem
 a principio faciens, illico delatum eum jejunii manibus commendavit,
 veluti piæ amabilique matri, et magistro optimo committens. Nam
 « De omni ligno paradisi comedes,

¹ Matth. XVII, 20.

» de ligno vero scientiæ boni et mali non comedetis ¹, » id species jejunii est. Si autem in paradiso jejunium necessarium fuit, extra paradisum multo magis. Si ante plagam utilis medicina fuerat, multo magis post plagam. Sic necdum bello cupiditatum insurgente, nobis arma fuerant opportuna, multo magis post tantum cupiditatum prælium a dæmonibus nobis illatum, necessarium nobis est jejunii commilitium. Si hanc audisset vocem Adam, nequaquam secundam audisset : « Terra es, et in terram reverteris ². » Sed quoniam hanc quidem transgressus est, propterea mors et ærumna, et curæ, et vita omni morte acerbior : propterea spinæ et tribuli, propterea labores et dolores, vitæque angustiis plena.

II. Vidisti quomodo irascitur Deus jejunio spreto ? disce et quomodo lætatur jejunio honorato. Quemadmodum enim jejunio spreto, spernenti supplicium infligit mortem : sic iterum eodem honorato, de morte revocat. Nam et volens tibi ostendere rei virtutem, potestatem ipsi dedit post sententiam, post abductionem, abductos ad mortem media de via rapere, atque reducere ad vitam, idque non in duobus tribusve, aut viginti hominibus, sed in universo Ninivitarum populo : et urbem magnam admirabilemque ac genibus flexis jacentem, ad ipsum barathrum jam inclinantem caput, venientem desuper plagam accepturam, veluti quædam virtus desuper advolans ex porta mortis eripuit, atque ad vitam reduxit. Sed si videtur, et ipsam audiamus historiam : « Factum est, inquit, verbum Domini » ad Jonam, dicens : Surge et vade in Ninivem civitatem » grandem ³. » Statim ex ipsa urbis magnitudine vult illum flectere, futuram prævidens Prophetæ fugam, sed prædicationem audiamus : « Adhuc tres dies et Ninive subvertetur ⁴. » Et cujus rei gratia, quæ factururus es mala præ-

¹ Gen. ii, 16, 17. — ² Id. iii, 19. — ³ Jon. i, 1. — ⁴ Id. iii, 4.

dicis? ut non faciam quæ prædico. Propterea et gehennam minatus est, quo ad gehennam non abducatur. Terreant, inquit, vos verba, ne res conturbent. Cujus autem rei gratia præfinitum spatium ad tam breve tempus redegit? quo et barbarorum discas virtutem, dico autem Ninivitarum qui tribus diebus tantam peccatorum iram solvere potuerunt: atque Dei clementiam admireris, trium dierum pœnitentia contenti tot pro peccatis: tuque desperatione non corruas, etsi millies peccaveris. Quemadmodum enim anima pigritans atque negligens, quanquam multum ad pœnitentiam temporis accipiat; nihil operatur magnum, neque sibi ipsi Deum conciliat ob desidiam: sic qui proposito fervet, atque multa cum diligentia pœnitentiam ostendit, brevi temporis momento longævi temporis peccata delere poterit. Nonne tertio Petrus negavit? Nonne tertio cum juramento? Nonne vilis cujusdam ancillæ verba timens ¹? Quid ergo? Oportuit-ne illum ad pœnitentiam multos annos terere? Nequaquam, sed eadem nocte lapsus est et erectus, vulnusque et medicinam accepit: ægrotavit, atque ad priorem rediit sanitatem. Qualiter et quomodo? Flens et lugens, imo non modo flens, sed multo cum studio et affectu: propterea Evangelista non dixit, quoniam solum fleuit: sed, fleuit amare, Et qualis, inquit, quantaque fuerit lacrymarum vis, sermo nullus poterit explicare ²: ipse autem rerum exitus manifeste ostendit. Etenim gravem post illum casum; nam nullum negationi par malum: sed tamen post tantum malum, iterum eum ad priorem honorem revehit, Ecclesiæ præfecturam ipsi per universum mundum tradidit: quodque omnium est sublimius, ostendit nobis eum erga Dominum majorem quam omnes Apostolos charitatem habuisse. « Petre, inquit, diligis me plus his ³? » Huic autem

¹ Matth. xxvi, 70. — ² Ibid. 75. — ³ Joan. xxi, 15.

ad virtutis rationem nihil sane par fuerit. Quo vero minime dicas, merito Deum Ninivitis ignovisse barbaris hominibus et insipientibus : « Servus enim, inquit, nesciens » voluntatem domini, et non faciens, vapulabit paucis¹ : » Ut ergo hoc non dicas, Petrum tibi in medium propterea duxit, servum voluntatem domini maxime scientem. Sed tamen hic idem peccans maximo peccato, respice quantum ad fiduciæ culmen rediit. Igitur et ipse peccatis admissis ne animum despondeas. Quod enim in peccato gravius, est in peccato stare. Et quod pejus in casu est, jacere in eo. Hoc et Paulus deflet, et ingemiscit, hoc fletu dignum esse dicit. « Ne forte, inquit, cum venero ad vos, » humiliet me Deus, et lugeam multos ex iis qui » non solum peccaverunt, sed ex iis qui « Pœnitentiam non egerunt » super impudicitia, et immunditia et fornicatione, quam » fecerunt². » Ad pœnitentiam vero quale congruentius tempus posset accedere jejunii tempore ?

III. Sed ad historiam revertamur. « Audiens autem Propheta verba hæc, descendit in Joppem, ut fugeret in » Tharsis à facie domini³. » Quonam fugis homo ? Numquid audivisti Prophetam dicem : « Quo ibo a spiritu tuo, » et quo a facie tua fugiam⁴ ? » In terram ? sed Domini est » terra et plenitudo ejus⁵. » Ad infernum ? Si descendero, » inquit, in infernum, ades. » In cælum-ne ? « Si ascendero » in cælum, tu illic es. » An in mare ? Et « Illic, inquit, » tenebit me dextera tua. » Quod et huic evenit. Sed tale est peccatum, ut ad ignorantiam multam redigat animam. Nam sicut qui gravitate capitis ebrietateque tenentur, stulte ac temere feruntur, quamvis præcipitium, quamvis barathrum, et aliud quid simile subsit, concidunt incaute : sic qui corruunt in peccatum, veluti ebrietate actionis de-

¹ Luc. xii, 48. — ² 2 Cor. xii, 21. — ³ Jon. i, 3. — ⁴ Psal. cxxxviii, 7.
— ⁵ Id. xxxiii, 1.

siderio detenti, nesciunt quid faciunt, non præsentia, non futura prævidentes. Dominum, dic mihi, fugis? Parumper igitur mane, atque per rerum disces eventum, te neque maris, servi ejus posse manus effugere. Vix enim navim iste conscenderat, cum illud fluctus extulit, in altumque levavit, et veluti fidelis ancilla conservum inveniens fugientem, qui ex domini bonis quidpiam surripuerit, nusquam ab eo recedit, milleque impedimenta ingerit recipientibus illum, quo ad ipsum vindicans reducat: sic et mare conservum inveniens et agnoscens, mille impedimenta nautis excitat, turbans, clamans, non in judicium trahens, sed comminans navem demergere cum nautis, nisi conservum suum sibi reddiderint. Quid ergo nautæ his contingentibus? « Jactum, inquit, vasorum fecerunt, » navis vero nequaquam alleviabatur¹, » totum enim adhuc onus manebat, Prophetæ corpus scilicet, onus grave, non ex natura corporis, sed ob pondus peccati. Nihil tam onerosum et grave, quam peccatum et inobedientia. Propterea et Zacharias id plumbi figuravit similitudine². David vero describit ejus naturam, dicens: « Iniquitates meæ » supergressæ sunt caput meum et sicut onus grave gravatæ sunt super me³. » Christus autem iis qui in peccatis multis vixerant, clamabat: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos⁴. » Ipsum ergo peccatum scapham tunc gravabat, et demersurum erat. Jonas vero dormiebat et stertebat; gravis ille quidem, at non voluptatis erat somnus; sed mœroris, non pigritiæ, sed afflictionis: nam qui ex domesticis bene affecti sunt, cito peccata sentiunt, quod et illi accidit. Post commissum enim peccatum, peccati novit gravitatem: nam ejusmodi est. Cum enim factum fuerit, tunc dolores parturienti animæ excitat contra leges nostræ nativitatis. Nos

¹ Jon. 1, 5. — ² Zach. v, 7. — ³ Psal xxxvii, 5. — ⁴ Matth. xi, 28.

enim cum primum nati sumus, parturienti dolores solvimus : illud autem simul editum distrahit doloribus parientes ipsum cogitationes. Quid porro gubernator? Accessit, et ait : « Surge et invoca Dominum Deum tuum¹. » Novit demum ipsa experientia insuetam illam esse procellam, atque a Deo illatam plagam, majores humana industria fluctus, ubi gubernatoris manus non prodessent. Alterius enim majoris gubernatoris rei illius casus, hunc universum scilicet gubernantis mundum, ope, atque superno indigebat auxilio : propterea et illi remos et vela et funes atque universa dimittentes, manus a remigatione traductas in cœlum tendebant, Deumque orabant. Ubi vero neque sic profecerunt, miserunt, inquit, sortes; sors demum prodidit noxium. Hi vero neque sic arripientes eum demerserunt, sed tanto tumultu, tanta tempestate incumbente, veluti multa in quiete, sic iudicium in navi statuentes, ut pro se loqueretur, seque defenderet, ei permiserunt, atque cuncta subtili cum indagine exquirebant, veluti rationes eorum, quæ decreverint, alicui reddituri. Audi igitur eos sicut in iudicio cuncta perquirentes. Quod opus est tuum? Unde venis? Quo vadis? Qua de regione? Quo de populo es tu? Et quidem accusabat mare, acclamans contra : sors damnabat et testimonium contra ferebat : sed tamen neque mari contra exclamante, neque forte ex adverso testimonium reddente, sententiam adhuc dabant, sed veluti in iudicio et accusatoribus presentibus, et testibus instantibus, indiciis atque argumentis veridicis, non prius iudices sententiam ferunt, quam damnandus ipse propriæ sit accusator culpæ : sic et hi nautæ homines barbari et insensati, cum, qui in iudiciis est, ordinem imitantur : et id quidem tot fluctibus tanta ipsos circumstante procella, et mari neque vel respirare per-

¹ Jon, 1, 6.

mittente : tantum furebat sonabatque, continuosque fluctus excitabat. Unde igitur tanta fuit providentia erga Prophetam? A Dei dispensatione. Etenim hoc fieri Deus permittebat, Prophetam vel ex his admonens, ut mansuetus esset ac mitis, quasi ad eum clamans, et dicens : Imitare nautas, homines insensatos : siquidem hi neque unam spernunt animam, neque uni tuo non parcent corpori : tu vero universam urbem tot millia hominum habentem, quantum in te fuit, exposuisti. Et hi quidem comperta malorum suorum causa, non impetu ad damnationem irruunt : tu vero in nullo valens Ninivitas accusare, demersisti eos atque perdidisti. Tu, me præcipiente eos ad salutem tua prædicatione revocare, non paruisti : hi autem, nemine audito, nihil non agunt, et moliuntur, quo te noxium a supplicio revocent. Etenim post ipsam maris accusationem, post indicium sortis, cum incusaret sese, fugamque fateretur, neque sic irruerunt ad Prophetæ necem, sed nitebantur atque omnia faciebant, quo eum neque post ejus manifestissimam culpam violentiæ maris exponerent. Sed non permittebat mare, vel potius Deus, sicuti per nautas eum, ita et per cetum ad sanum consilium reducere volens. Nam postquam auditum est, « Tollite me, et mittite me in mare, et cessabit » mare a vobis, » viribus conabantur in aridam evadere, sed nequaquam permittebant fluctus.

IV. Tu autem quemadmodum fugientem vidisti Prophetam, audi eum et confitentem ex inferioribus de ceti ventre. Illud quidem veluti homo passus est : hoc vero quasi Prophetam ostendit. Accipiens igitur eum mare, veluti in quodam carcere in ceti ventre deposuit, salvum Domino fugitivum servans : neque acres undæ suscipientes suffocaverunt, neque cetus undis ipsis acrior in ventre oppressit. Servavit autem, ad urbemque reduxit : et mare et cetus contra

naturam obtemperarunt, quo per omnia Propheta instrueretur. Veniens igitur in civitatem, sententiam legit veluti regalem epistolam pœnas a rege indictas ferentem, et clamabat dicens : « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur¹. » Audierunt illi hæc, neque non crediderunt, neque neglexerunt, sed illico cursus omnium unus ad jejunium virorum mulierumque, servorum, herorum, principum, subditorum, juvenum, senum, puerorum, neque irrationalium natura immunis ab eo erat officio. Ubique saccus, ubique cinis, ubique fletus et ejulatus : nam et ipse diademate caput ornatus, a regali descendens throno, saccum sibi substravit, cinerem sparsit, atque sic urbem periculis eripuerunt. Et rem quidem novam videre erat purpuram sacco cedentem. Quod enim purpura nequivit, id saccus potuit : quod consummare diadema non valuit, hoc cinis perfecit. Vides quomodo haud in vacuum dixi, non jejunium, sed ebrietatem crapulamque timeri oportuisse ? Nam ebrietas et crapula urbem concussit, ad casumque nutare compulit : jejunium nutantem ipsam casuramque firmavit. Cum hoc et Daniel leonum ingressus lacum, quasi cum ovibus mansuetis versatus exivit. Nam æstuentes ira, torvum mortiferumque respicientes, appositam non tangebant mensam, et hoc ipsa excitante natura : nihil enim ferocius illis bestiis, et fame ; nam et septem diebus non acceperant cibum ; veluti carnifice quodam intrinsecus urgente, utque non Prophetæ viscera discerperent, clamante, cibum reveriti sunt. Cum hoc tres pueri in Babylonium caminum ingressi, atque in igne multo etiam tempore versati, igne ipso fulgidiora corpora habentes, egressi sunt : quanquam si vere ignis, erat ignis ille, quomodo quæ ignis sunt partes non implebat ? Si corpora erant illa, quomodo iis quæ corporibus contin-

¹ Jon. III, 4.

gere consueverunt, non contingebant? Quomodo? Jejunium interroga, et respondebit, tibi quæ ænigma solvet: vere namque fuit ænigma. Etenim corporum natura cum natura ignis certabat, corporaque ipsa victoria secuta est. Vidisti pugnam admiratione dignam? Vidisti magis admirabilem victoriam? Igitur jejunium mirare, pronisque manibus suscipe; quoniam enim et in camino fert opem, atque in leonum custodit lacu, dæmonesque fugat, et Dei revocat sententiam, vitiorumque furorem suppressit, et ad ipsam nos reducit libertatem, plurimamque in nostris cogitationibus quietem insinuat; quomodo non extremæ fuerit insanix illud, tot tantaque in manibus habens bona fugere et timere? Macerat, inquis, corpus nostrum infirmumque reddit: sed quantum exterior homo corrumpitur, tantum interior homo renovatur de die in diem¹. Magis autem si rem diligentius volueris intueri, et sanitatis bonæque habitudinis matrem esse ipsum invenies. Atque si meis sermonibus derogas fidem, de his medicos percontare, ipsique eadem tibi manifestius explicabunt; qui abstinentiam matrem sanitatis appellant: pedum vero dolores, et gravedinem capitis, apoplexiam, vomitum, hydropisim, inflammationes ac tumores, milleque morborum aliorum torrentes, a delicatis cibis crapulaque provenire dicunt quasi a pessimo quodam fonte pravorum rivulos, bonam corporis habitudinem, et animæ sanam mentem lædentes.

V. Ne igitur jejunium timeamus, tot a nobis excludens mala: neque enim ego vos sine causa id moneo: sed quoniam quidem plurimos video homines pigritantes et detrectantes non secus ac si horridæ cuidam mulieri dandi in manus forent, ebrietate hodie crapulaque se ipsos corrumpentes, ideo moneo ne quis futuram a jejunio utili-

¹ 2 Cor. iv, 16.

tatem, gula ingluvieque perimat. Nam qui stomachi vitio cibos fastidiunt, cum asperas sunt medicinas accepturi, si nimia sese esca repleant, atque sic medicinam accipiant; acerbiter quidem illam pertulerunt, utilitate vero exciderunt, remedio difficiliorem adversus prava humores pugnam parantes : quamobrem medici eos incœnatos dormire jubent, quo virtus totius medicinæ statim morboſis occurrat humoribus. Sic et jejuniſ contin- git, ſi te ipſum hodie multa obrueris ebrietate, crastina vero eam acceperis medicinam : hanc tibi profecto vanam inutilemque effeceris, et laborem quidem pertuleris, lucrum inde futurum non aſſequeris, dum ejus vim totam in malum recenti ebrietate partum impendis. Si vero leve præparaveris corpus, ſobriaque mente ſuſceperis medicinam, ex delictis veteribus multa poteris expurgare. Ne igitur per ebrietatem ad jejuniſ pergamus, neque a jejuniſ in ebrietatem declinemus : ne forte perinde accidat ac ſi quis ægrum corpus calcibus impetens velocius deſiciat. Quod et in noſtra ſit anima, cum utraque jejuniſ ex parte, principio videlicet ac ſine, ebrietatis nube munda- tionem in nobis ab abſtinentia factam offuſcamus. Voluti enim qui cum ſeris dimicaturi, armis multis, munimentis- que principalia quæque membra circumdant, atque ita cum illis bellum ſuſcipiunt : ſic et nunc homines multi cum jejuniſ quaſi cum ſera quadam pugnaturi, ventris ſe crapula muniunt, diſrumpentesque ſeſe et obtenebrantes, multa cum imprudentia mitem ac quietum jejuniſ aſpectum ſuſcipiunt. Atque ſi quempiam interro- gavero, cujus rei gratia ad thermas hodie properas ? Ut abluto corpore, inquiet, jejuniſ ſuſcipiam. Si vero interro- gavero, quare inebriaris ? iterum dicet, quoniam jejuniſ ſum ingreſſurus. Quomodo igitur non erro- neum, corpore qui dem puro, impura vero ebriaque anima,

optimam hanc virtutem suscipere? Plura dicenda supererant, sed hæc sobriis ad correctionem sufficiunt. Quare necesse est dicendi finem facere : nam cupio patris audire vocem : quoniam ipsi quidem quasi pastores pueri subtili calamo sibilamus, veluti sub quercu, aut fago quadam ad umbram sacrorum horum sedentes : hic autem veluti musicus optimus auream citharam modulatus, sonorum concentu universum excitat theatrum : sic et hujus non pulsationum, sed verborum et operum concentus, plurimam nobis affert utilitatem. Ejusmodi et Christus doctores quærit : « Qui enim facerit et docuerit, inquit, hic » magnus vocabitur in regno cælorum¹. » Ejusmodi est iste : quapropter et magnus est in regno cælorum. Contingat autem et nos ejus, omniumque præsulum orationibus regno cælorum dignos fieri, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi : cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V *alias* VI.

De pœnitentia quarta hebdomada sacræ Quadragesimæ.

I. Quam² jucundi spiritualis hujus nobis maris sunt fluctus; et ipsis, qui in pelago sunt jucundiores. Nam illi quidem venturum insolentia, hi auditus desiderio excitantur : et illi quidem sublimius agglomerati, trepidationem gubernatori plurimam inferunt : hi ubi apparuerint, dicentem fidentia multa replent. Illi enim furibundi maris argumenta, hi animæ lætabundæ sunt indicia : illi petris illisi ignobilem sonitum reddunt : hi vero doctrinæ verbo

¹ Matth. v, 19. — ² Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 373-377.

contriti blandam vocem emittunt. Sic et zephyri flatus in sata cadentes, atque ipsa spicarum capita inclinantes ac relevantes, in terra maris fluctus imitantur, sed et illis satis jucundiora sunt ista : hic enim non zephyri flatus, sed spiritus gratia vestras animas excitat et inflamat, et ignem illum, de quo olim Christus : « Ignem veni mittere » in terram, et quid volo nisi ut accendatur¹ ? » Hunc video immissum incensumque in animabus vestris. Quoniam igitur tot lampades nobis Christi timor accendit, agite hinc doctrinae oleum instillemus, quo nobis diuturnior lux fiat. Etenim nobis de cætero jejunii tempus ad finem urget. Nam ad stadii medium progressi, deinceps ad ipsum finem concedimus. Sicut enim incipiens ad medium festinat : sic medium prætergressus desudat ad finem. Igitur tempus ad finem vergit, atque de cætero portum cymba prospicit : sed quod quæritur, non jam est ad portum pervenire, sed navem haud lucri vacuum trahere. Oro vos omnes, et obsecro, suam quisque ad conscientiam jejunii negotiationem reputet : ac si quidem lucrum multum accumulatum invenerit, negotiationi addat : si nihil congregatum, reliquum temporis negotiationi impendat. Quoadusque stant nundinae, negotiantes de magno lucro contendamus, ne vacuis recedamus manibus, ne jejunii laborem tolerantes jejunii amittamus præmium : licet enim et jejunii laborem sufferre, et jejunii fructum non consequi. Quomodo ? cum scilicet esca abstinemus, peccato non abstinemus : cum carnibus quidem non vescimur, devoramus tamen pauperum domos : cum vino quidem haud inebriamur, inebriamur vero desideriis pravis : cum quidem inedia totam transigimus diem, atque eandem impudicis in spectaculis consumimus. Ecce jejunii labor, et jejunii fructus nusquam est, cum iniquitatis theatra conscendimus. Non ad vos

¹ Luc. XII, 49.

mihi est sermo, novi enim ab ea accusatione vos vacuos esse : sed mos dolore pressis est, cum eis non adsunt qui doloris dant causam, in præsentem iram evomere. Quod enim lucrum jejunantes theatra iniquitatis ascendere, ad communem luxuriæ scholam introire, ad publicum incontinentiæ gymnasium, super cathedram sedere pestilentium? Etenim et cathedram pestilentiae, et incontinentiæ gymnasium, scholamque luxuriæ, atque omnem impudiciæ orchestram si quis dixerit, haud peccaverit, pessimum illum locum, plurimorumque morborum plenum, Babylonicam fornacem; nam velut in fornacem quamdam compellens in theatrum diabolus urbem, sic ab imo succendit, non jam malleolos submittens, veluti tunc Barbarus ille, neque naphtham, neque stupam, neque picem : sed his multo pejora, fornicarios visus, turpia verba, delibuta membra, atque omnes plenos malitiæ cantus. Illam igitur fornacem barbaricæ manus accenderunt, hanc autem fornacem cogitationes Barbaris insipientiores accendunt : hæc illa pejor, quandoquidem ignis deterior, non qui corporis naturam, sed qui bonam animæ depopulatur habitudinem : et quod nocentius est, neque ipsi qui comburuntur, idipsam sentiunt. Si enim sentirent, non jam effusum illum in his risum emitterent. Igitur id vel pessimum est malum, cum quis infirmatur, neque idipsum quod infirmatur novit : et misere ardens et ærumnose, non sentit incendium. Quænam jejunii utilitas, dic mihi, cum quidem corpus arces legitimo a nutrimento, iniquum vero nutrimentum animæ inducis? cum diem illic trahis sedens, communem naturam deturpatam intuens ac tractam, mulieresque fornicarias, adulteria repræsentantes illic eos, qui cujusque domus mala colligunt? Nam et fornicationes videre datur, et audire blasphemias, quo et per oculos, et per auditum ipsi animæ morbus procedat :

alienas imitantur calamitates, unde et ipsis turpitudinis nomen impositum est. Quod igitur jejunii lucrum anima cibus ejusmodi nutrita? quibus oculis uxorem illis a spectaculis videbis? quibus oculis videbis filium? quibus domesticum? quibus amicum? Necesse autem dicentem illic gesta turpitudine, aut tacentem rubore confundi. Sed hinc non sic abis: licebit vero domi multa cum fiducia universa narrare, propheticas voces, apostolica dogmata, leges dominicas, omnem virtutis mensam apponere, uxoremque narrationibus ejusmodi pudiciorem reddere, prudentiorem filium, benevolentiores domesticum, amiciorum amicum, atque ipsum inimicum persuadebis odium deponere.

II. Vides quomodo hæc quidem ubique salutaria dogmata, illa vero acroamata ubique inutilia? Quæ igitur jejunii utilitas, quæso, cum corpore quidem jejunas, oculis vero mœcharis? Adulterium enim est non ipsa modo conglutinatio aut copula corporis, sed et impudicus visus. Quæ utilitas cum illuc hinc abis? ego corrigo, ille corrumpit: ego medicinas morbo adhibeo, ille causam morbi ministrat: ego naturæ flammam extinguo, ille libidinis flammam accendit. Quæ utilitas, dic mihi? « Unus ædificans, et unus destruens: quid lucrati sunt plus quam labores¹? » Non ergo hic et illic, sed hic solum conversemur, quo fructuose, quo non in vanum hic, quo non inutiliter, neque ad damnationem: « Unus ædificans et unus destruens, quid lucrati sunt plus quam labores? » Et quamvis multi ædificantes forent; unus vero destruens facilitate subversionis ædificantium multitudo vincitur. Magnæ profecto turpitudinis et juvenes et senes ad tale studium festinare. Sed utinam usque ad turpitudinem esset malum: tametsi id homini libero intolerabile forte se

¹ Eccli. xxxiv, 28.

videtur, et damnum cordato maximum, si turpitudine et ignominia notetur: verum non ad ignominiam usque tantum pœna procedit, sed ultio ingens et supplicium imminet: necesse est enim illic sedentes peccato adulterii omnes teneri, non quod ibi mulieribus copulentur, sed quod impudicis eas intueantur oculis. Etenim hos quoque necesse esse adulterio teneri, ut intelligatis, non meum vobis dicam sermonem, ne forte despiciatis, sed divinam legem explicabo, ubi despectui nequaquam locus. Quid ergo divina lex inquit? « Audistis quia dictum est antiquis: » Non mœchaberis: ego autem dico vobis, quod quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo¹. » Vidisti adulterum consummatum? vidisti completum peccatum? Et quod deterius, in adulterio deprehensum adulterum, non humano sed divino sub judicio adulterii reum esse, ubi immortales sunt pœnæ. « Quicumque enim viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. » Non modo morbum, sed et morbi radicem evellit. Radix enim adulterii concupiscentia impudica. Quare non modo plectit adulterium, sed et concupiscentiam adulterii matrem. Sic et medici faciunt, non ad morbos instant solum, sed ad causas etiam tollendas: quod si ægrotantem oculum viderint, pravum humorem desuper a temporibus compescunt: sic et Christus facit. Cæcitas mala est adulterium, oculorum est morbus, non corporis solum, sed animæ prius. Idcirco inde compescit humorem impudiciæ per timorem legis. Quare non modo adulterium punit, sed concupiscentiam quoque ulciscitur. « Jam mœchatus est » eam in corde suo. » Corde autem corrupto, quæ deinceps utilitas in reliquo corpore? Quemadmodum enim in plantis et lignis, si quando cor exesum videmus, reliquam

¹ Exod. xx, et Matth. v, 28.

de cætero repudiamus partem : sic et in homine cum id perierit, incassum est inde reliqua corporis sanitas. Auriga perit, fractus, dejectus est, frustra in posterum equi currunt : laboriosa lex et multum oneris habet : sic igitur et magnam habet coronam : ejusmodi sunt enim res laboriosæ ; magnas habent retributiones. Tu vero nequaquam laborem attende, sed retributionem considera. Sic et in vitæ rebus fit. Si enim laborem bonorum operum prospexeris, grave atque onerosum : si vero retributionem cogitaveris, leve et facile quod subest. Sic et gubernator, si fluctus viderit solum, nunquam e portu scapha digredietur, sed si quæstum prius, quam fluctus respexerit, tunc immensum adire pelagus audet. Sic et miles si vulnera cædesque viderit, nusquam induet thoracem : si vero triumphos victoriasque prius, quam vulnera, tanquam ad pratum currit ad prælium. Quæ enim natura gravia, sic levia fiunt, cum jam non labores cogitamus, sed ipsos laborum fructus consideramus. Dicere-ne vis quomodo natura gravia, levia fiunt? Paulum audi dicentem : « Nam » et ipsum momentaneum et leve tribulationis nostræ su- » pra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus ope- » ratur in nobis ¹. » Ænigma est quod dicitur, si tribulationis, quomodo leve? si leve, quomodo tribulationis? hæc enim repugnant. Sed solvit ænigma, cum per additionem ostendit levitatem. Quomodo? « Non hæc quæ videntur » nobis duntaxat considerantibus. » Coronam proposuit, ac certamen leve reddidit : ostendit bravium, et desudantem solatus est. Tu ergo cum mulierem videris formosam, vultu splendentem, ornatam stola, cum videris libidinem titillantem, et aspectu concupiscentem animam : respice desuper stantem coronam, quo tale spectaculum prætereas. Vidisti conservam? dominum considera, atque

¹ 2 Cor. iv, 17.

omnino morbum curabis. Si enim qui discipuli pædagogum sequentur, non vagantur, non otio torpent, non studio desistunt : multo magis tu, si Christum quasi præsentem cogitationibus intuearis, nihil horum patieris. « Qui » mulierem viderit ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo¹. » Jucunde ac sæpius legis scripta lego, utinam et per totum diem ad vos eadem verba facere possem : imo non ad vos, sed ad eos qui peccatis sunt obnoxii, imo ad vos quoque. Nam vos firmiores essetis, et qui morbo laborant, ad sanitatem citius redirent. « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, » jam mœchatus est eam in corde suo. »

III. Sufficiunt ad omnem peccati morbum purgandum nuda hæc verba recitata. Sed ignoscite, vulnera purgamus, vulnera vero purgantem necesse est amaras medicinas imponere. Quanto vero magis portabitis verba, tanto magis purgabitur virus. Quemadmodum enim ignis natura quanto magis auri naturæ cohærebit, tanto magis rubiginem consumit : sic et horumce verborum timor quanto magis vestræ menti imprimetur, tanto magis peccatum impudicitiae purgabit. Illic igne examinemus, verbo scilicet doctrinæ, quo minus idipsum cogamur examinare gehennæ igne. Nam purgatam animam hinc abeuntem ille non lædet ignis ; eam autem quæ cum peccatis hinc abierit, ille ignis excipiet. « Uniuscujusque enim opus quale, inquit, sit, » ignis probabit². » Probemus nosmetipsos nunc sine dolore, quo nec cum dolore tunc probemur. Quidquid dixeris, inquit, laboriosa est lex. Quid igitur ? impossibilia mandat nobis Deus ? non, inquam ; obmustesce, neque Dominum accuses. Non enim hic excusationis modus, sed peccati additamentum priori pejus. Quod autem peccatorum plurimi consueverint in Dominum suas accusationes

¹ Matth. v, 28. — ² 1 Cor. iii, 13.

retorquere, audi : Accessit ille cui talenta quinque tradita fuerant, et alia quinque attulit : accessit cui duo, et alia duo attulit : accessit cui unum fuit creditum, et quoniam non habuit talentum aliud quod ferret, pro talento accusationem attulit. Quomodo? « Novi, inquit, quod austerus » sis¹. » O servi proterviam! non contentus peccato etiam contra Dominum statuit accusationem. « Metens ubi non » seminasti, et tollens quod non dispersisti². » Sic et in præsenti vita quotquot nihil operantur boni, additamentum malorum suorum faciunt accusationem adversus Dominum. Nequaquam igitur Dominum incuses : haud mandat impossibilia. Vis discere ipsum non mandare impossibilia? multi et ipsa superant mandata. At si impossibilia fuissent, non sua sponte superassent. Virginitatem nusquam mandat, et illam multi servant : in bonis nihil possidere nusquam mandat, et a se propriam substantiam multi adjiciunt, ipsis operibus reddentes testimonium legibus mandatorum inesse multum facilitatis. Nequaquam enim superassent ea, nisi facilia, quæ mandata sunt, essent. Non mandavit virginitatem : nam virginitatem qui mandat, necessitati legis subjicit etiam non volentem : qui vero admonet, auditorem relinquit dominum propriæ voluntatis. Propterea Paulus inquit : « De virginibus autem » præceptum Domini non habeo, consilium autem do³. » Cernis non mandatum sed consilium? cernis non præceptum, sed admonitionem? multum est intermedium : alterum necessitatis est, alterum voluntatis. Non præcipio, inquit, ut non onerem : moneo et consilium do, ut alliciam. Sic et Christus non dixit : Omnes virginitatem servate. Nam si mandasset omnes virginitatem tenere, et legem voluisset esse præceptum, his obediens jam non honore tanto dignaretur, et inobediens pœnas dedisset

¹ Matth. xxv, 24. — ² Luc. xix, 21. — ³ 1 Cor. vii, 25.

ingentes. Vidisti quemadmodum nobis parcit legislator? quomodo nostra sollicitus est pro salute? Numquid non poterat et præceptum hoc ponere, ac dicere: Qui virginitatem sequuntur, honorentur: qui vero non, puniantur? Sed onerasset naturam: parcit ergo naturæ nostræ. Dimisit extra stadium, dimisit superiorem certaminibus virginitatem, quo et eam præclare servantes, suam magnanimitatem ostendant: non servantes vero, Domini indulgentia digni habeantur. Sic et paupertatem non posuit in præcepto, neque simpliciter dixit, Vende quæ habes: sed, « Si vis perfectus esse, vade et vende quæ habes¹. » In tua sit voluntate situm, dominus esto consilii tui: non cogo, non gravo, sed custodientem quidem coronam, non custodientem autem non punio. Nam ea quæ ex mandato, quæve ex debito fiunt, præmium jam non tale consequuntur: quæ ex voluntate et proposito, splendor coronas suscipiunt. Atque horum Paulum inducam testem: « Si » evangelizavero, inquit, non est mihi gloriatio. » Quare? « Necessitas enim mihi imposita est. Væ autem mihi est » nisi evangelizavero². » Cernis in legibus hunc quidem observantem non multum habere præmii, necessitas enim est: eum autem qui non observat, reum esse supplicio et vindicta. « Væ enim est mihi nisi evangelizavero. » In cæteris vero quæ ex proposito, non sic: sed quid? « Quæ » est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans, sine » sumptu ponam Evangelium Dei, ut non abutar potestate mea. » Ibi lex erat, propterea mercedis multum non habuit: hic propositum, quare mercedis multum habuit.

IV. Hæc a me omnia non in vacuum dicta sunt, sed divinæ legis gratia, ut ostendam non esse gravem, non esse onerosam, non laboriosam, neque impossibilem: age vero ex

¹ Matth. XIX, 21. — ² 1 Cor. IX, 16.

ipsis Christi verbis hoc ipsum demonstramus. « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo¹. » Vidit simul et id ipsum Christus, multos legis difficultatem accusaturos : quapropter eam haud nudam, neque simplicem induxit, neque solam : sed antiquæ legis memoriam reduxit, a comparatione facilitatem illius atque humanitatem suam ostendit. Quomodo autem, attendite. Non enim simpliciter dixit, « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo : » hic ergo diligenter attendite : sed prius antiquæ legis reminiscitur, dicens : « Audistis quia dictum est antiquis : Non mœchaberis : ego autem dico vobis : Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo². » Vidisti geminas leges, Moyses, veterem et novam quam posuit et quam ipse introduxit ? Imovero et illam posuit, etenim per Moysen ipse locutus est. Unde vero perspicuum est eam ab ipso fuisse positam ? Non ex Joanne, aut Apostolorum quoquam testimonium usurpabo : nam cum Judæis mihi nunc concertatio est ; sed a Prophetis quibus videntur credere : ab ipsis ostendam et veterem et novam unum habere legislatorem. Quid igitur Jeremias inquit ? « Disponam vobis testamentum novum. » Vides et novi nomen in veteri ? vides et ipsam appellationem tot ante annis effulsisse ? « Disponam vobis testamentum novum. » Sed unde videmus quod et vetus idem ipse dederit ? cum dixisset, « Disponam vobis testamentum novum, » adjecit, « Non juxta testamentum quod disposui patribus vestris³. » Ita, sed nondum rem ostendimus : oportet enim universa ejusmodi refragantia adducere in medium, manifesta que facere, quo sermo undique purus nobis sit, nullamque impudentibus relinquamus

¹ Matth. v, 28. — ² Exod. xx, et Matth. v, 28. — ³ Jerem. xxxi, 31.

ansam. « Disponam vobis testamentum novum, non juxta » testamentum quod disposui patribus vestris. » Disposuit testamentum Noë, cum diluvium fuit, volens nos a timore liberare, ne diluvium cogitantes et imbrem assidue videntes, commune illud exitium timeremus, propterea inquit : « Disponam testamentum tecum, et cum universa » carne¹. » Iterum ad Abraham testamentum circumcisionis disposuit. Disposuit et testamentum per Moysem, omnibus notum. Dixit Jeremias : « Disponam vobis testamentum novum, non secundum testamentum quod » disposui patribus vestris. » Dic, quibus patribus ? nam et Noë pater fuit, et Abraham pater fuit : quibusnam igitur patribus ? Etenim personarum indeterminatio confusio- nem parit. Hic advertite : « Non juxta testamentum quod » disposui patribus vestris. » Ne igitur diceres illud Noë temporibus datum, neve temporibus Abraham datum intelligeres, ipsius temporis testamentorum meminit : cum enim dixisset, « Disponam vobis testamentum novum, » non juxta testamentum quod disposui patribus vestris, » subjunxit et tempus, « In die qua tenui manum eorum, » ut educerem eos de terra Ægypti. » Vides quantam perspicuitatem attulerit temporis determinatio ? jam non amplius ne Judæus quidem contradicit ; recordare temporis, et legislationem accipe. « In die qua tenui manum eorum, » cur autem etiam modum dicit exitus ? « Cum tenuissem » manum eorum, ut educerem eos ex Ægypto. » Quo paternum ostenderet amorem ; non quasi servos eduxit, sed veluti parvulum filium manu accipiens pater, sic libera- vit : non post tergum sequi mandavit quasi servum, sed veluti filium nobilem et liberum manu tenens, sic eduxit. Vidisti testamentorum duorum legislatorem unicum ? Quoniam igitur certamine liberati sumus, et ex novo

¹ Gen. ix, 9.

id tibi ostendam, ut testamentorum consonantiam noscas. Vidisti prophetiam quæ ex verbis est? disce vel eam quæ figuris constat, quamvis id ipsum ideo perspicuum non sit, quidnam sit prophetia per figuram, quidve prophetia per sermonem: paucis ergo id ipsum manifestum faciemus. Prophetia per figuram, est ea quæ per res fieri solet: altera vero est, quæ per verba fit: nam prudentioribus quibusque verbis persuasit, rudiores vero per rerum visionem cohortatus est. Quoniam enim futurum erat rem magnam in lucem prodire, et Deus carnem suscepturus erat: quandoquidem terra cælum fieri debebat, nostraque natura ad Angelorum nobilitatem ascendere: quia spem ipsam superavit et expectationem sermo futurorum bonorum, ne novum et inauditum illud repente comparens, audientes videntesque turbaret; figuravit olim per res, perque verba nostrum assuefaciens et auditum et visum, quodque in lucem proditurum erat præparans: hoc autem erat quod diximus, quid sit per figuram prophetia, et quid sit per sermonem prophetia: altera quidem rerum, altera sermonum. Dicam tibi rerum prophetiam, et verborum circa rem eandem: « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se¹. » Hæc est per verbum prophetia. Cum enim Abraham tulit Isaac, tunc arietem videns hærentem cornibus, ad sacrificium duxit opere veluti per figuram proclamans nobis salutarem passionem.

V. Quod igitur dixi, vis tibi duo hæc testamenta per opera ostendam? quemadmodum vidisti ovem in verbo, disce et in re. « Dicite mihi, qui sub lege vultis esse². » Bene dixit, « Vultis, » non enim erant sub lege: si enim fuissent sub lege, non fuissent sub lege: fortasse ænigma est quod dicitur: nam lex auditores Christo transmisit:

¹ Isai. LIII, 7. — ² Galat. IV, 21.

qui magistrum aspernatur, ignorat et pædagogum. Quare, inquit, « Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non » audistis? quoniam Abraham duos filios habuit, unum de » ancilla : alterum de libera, quæ sunt per allegoriam » dicta¹. » Vidisti per rem prophetiam? in eo enim quod mulieres habet, non verbum, sed res est : et servam et liberam ostendi tibi per verba, quoniam duorum testamentorum unus est legislator, disce et ipsum per figuras. Abraham duas uxores habuit, hæ autem sunt duo testamenta, et unus legislator : quemadmodum illic ovis et ovis, altera quidem in verbo, altera autem in re, multa vero et operum et verborum concordantia inest : sic et hic testamenta duo. Et hæc Jeremias quidem per verba prædixit : Abraham autem duas habens uxores, operibus figuravit. Quemadmodum enim unus vir et uxores duæ, sic unus legislator, et testamenta duo. Sed quod dixi, et cuius causa universa hæc proposita sunt : non enim a proposito discedendum est. « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo². » Ita est ; sed quod in proposito nobis erat cum hæc omnia agitaremus, cur veterem ipsis legem recitat? dicit enim ipsis : « Audistis quoniam dictum est antiquis : Non mœcha- » beris. » Cognovit difficile esse mandatum, non suapte natura, sed audientium desidia. Multa enim quæ natura facilia sunt, difficilia fiunt cum pigritamur, sicut difficilia quæ sunt, levia et facilia fiunt nobis accurate prospicientibus : non enim difficultas rerum naturæ inest, sed exercitiorum proposito : quod verissimum esse vel ex hoc paret. Mel natura dulcedinem habet, atque eandem jucundissimam, sed ægrotis amarum quid atque ingratum est, non propria, sed illorum ægritudinis natura : sic lex tametsi videatur onerosa, non sua natura, sed nostra fit pigritia.

¹ Galat. iv, 21. — ² Matth. v, 28.

Haud mihi multum laboris, ostendere factum facilem esse, nam quod difficilem illam facit aliud dicendum erat. Nunc enim dicit: Fuge mulieris visum, a luxuria recede. Quod autem difficile, oppositum dicere poterat: Exquire mulieres, scrutare alienas formas, atque sic libidinem vince. Id ergo difficile fuerat; nam dicere: Fornacem fuge, recede longius ab igne, flammæ propius non accesseris, quo sis innocuus, multum facilitatis habet. Etenim juxta naturam mandatum est; « Audistis, quia dictum est antiqui: Non mœchaberis. » Cujus igitur rei gratia antiquam legem nobis ad memoriam redegit, alteram introducturus? quo scilicet ex comparatione discas non esse hujus atque illius pugnam. Cum enim ponitur comparatio, tunc fit manifestius judicium; quoniam objecturi erant quidam, quod ut contrariam legem ferret, hæc diceret. Ecce, inquit, utrasque alternatim leges pono, tenta et disce consonantiam. Non ob id solum, sed etiam ut ostendat facilem opportuneque introductam: Propterea inquit: « Audistis » quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. » Tandiu in antiqua lege vos exercuistis. Quasi doctor pigritanti parvulo præteritis adhuc disciplinis inniti volenti, atque ad altiora eum tollere cupiens dicit: Cogita quantum temporis hac in disciplina contrivisti. Sic et Christus revocans in memoriam eos prolixiori tempore tenuisse legem antiquam, et in ea se exercuisse, esseque tempus de cætero ad altiorem conscendere, ad ipsam quæ patrum quandoque fuerat, legislationem traducit, dicens: « Audistis quia » dictum est antiquis: Non mœchaberis: » id antiquis dictum est, « Ego autem dico vobis. » Si enim antiquis dixisset, merito quereretur, cum imperfectior adhuc esset nostra natura. Ea vero cum aucta, cum perfectior facta est, disciplina etiam perfectiori de cætero opus erat. Propterea incipiens a legislatione, ne quis intuens philosophiæ

sublimitatem pigritetur, aut mora teneatur, inquit : « Nisi » abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum¹. » Plus a me laboris exigit? quare? num una cum illis non sum natura? numquid non homo similis illis? Ut non hæc dicerent, Quare nobis labores addidit? quare majora certamina posuit? occurrit objectioni regnum cœlorum proferens: majora, inquit, præmia defero, dicens labores; dicens certamina, dicens extensionem legis, et præmiorum meminit. Nequaquam enim, inquit, Palæstinam do, neque terram fluentem lacte et melle, sed ipsum vobis cœlum defero. Neque in officiorum mercedem plura solum recipimus, sed etiam in ipsa peccatorum transgressione supplicium majus trahimus. Quemadmodum enim qui legem præcesserunt, mitiorem pœnam iis dederunt, qui peccaverunt in lege, « Quicumque enim sine lege peccaverunt, » sine lege peribunt²: » id est, legem accusatorem nequaquam habebunt: sed contra illos ab ipsa natura sententiam, inquit, feram inter cogitationes accusantes, vel defendentes: sic et iis, qui in lege peccaverunt, delinquentes sub gratia gravioribus suberunt tormentis. Atque istorum differentiam ipse ostendit Paulus, dicens: « Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel » tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora » mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus » est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit³? » Cernis sub gratia majorem pœnam, veluti et præmia majora? sed quoniam sancta mysteria ad memoriam vobis retuli tremenda ac spiritualia, rogo, obsecro, deprecor atque omni cum instantia expeto, omne deponentes peccatum, sic ad tremendam hanc mensam accedere. « Pacem, in

¹ Matth. v, 20. — ² Rom. ii, 12. — ³ Hebr. x, 28, 29.

» quit, sequimini cum omnibus, et sanctificationem, sine
 » qua nemo videbit Deum¹. » Qui autem Dominum videre
 dignus non est, neque communione dignus est dominici
 corporis. Propterea Paulus inquit: « Probet autem se
 » homo, et sic de pane illo comedat, et de calice bibat². »
 Non revelavit ulcus, non in commune theatrum accusa-
 tionem produxit, non delictorum testes statuit: intus in
 conscientia astante nemine, præter eum qui cuncta vi-
 det Deum, iudicium et examen peccatorum statue, et
 vitam omnem recogitans in mentis iudicium peccata de-
 ducito, reforma quod deliquisti, atque sic pura conscientia
 sacram attinge mensam, et participes sancti sacrificii fias.
 Hæc mente retinentes, et omnium quæ de luxuria dixi-
 mus recordati, quantaque his pœna posita sit, qui incon-
 tinenter et minus pudice respiciunt in mulieris faciem, et
 præ gehenna Dei timorem et charitatem habentes ante
 oculos, nosmetipsos undique purgantes, sic sacris mys-
 teriis propinquemus, ne in iudicium damnationemque
 nobis fiant, sed in salutem, et animæ sanitatem, fidu-
 ciamque continuam salutis hujus suscipiamus: in Christo
 Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula
 sæculorum. Amen.

HOMILIA VI *alias* VII.

*Sermo de pœnitentia et compunctione, et quod Deus sit
 promptus ad salutem, et tardus ad pœnam: in quo
 et mirabilis de Rahab historia.*

I. Semper quidem divinus Apostolus divina cœlestique

¹ Hebr. xii, 14. — ² 1 Cor. xi, 28.

utitur lingua, ac scientia multa evangelicum texit verbum : non ex sua sententia temere loquens , sed regali auctoritate dogmata proferens. Hac vero potissimum utitur scientia, quando peccantibus pœnitentiæ verbum ingerit : quæ de re vos jam admoniturus sum. Audistis itaque, ut sigillatim ea quæ dicta sunt tangam, quomodo Corinthios alloquens dicebat strenuus ille vir atque admirandus : « Ne » forte veniens, multos defleam eorum, qui prius peccaverunt, et pœnitentiam non egerunt¹. » Homo quidem natura magnus hic doctor erat, sed proposito Dei minister ; ideo velut cœlesti quadam utitur lingua, et quasi ex ipsis cœlis loqueretur, sic interminatur peccatoribus, et pœnitentibus propitiationem promittit. Cum autem hæc dico, nequaquam Pauli linguæ auctoritatem ascribo, sed ad Dei gratiam totum refero : de quo ipse dicebat : « An » experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur, » Christi² ? » Igitur peccantibus beneficii medicinam supponit, et pœnitentiam ad salutem. Concurrit autem hodie cum apostolica lectione, Evangelica etiam Salvatoris auctoritas, quæ peccatorum remissionem copiose largitur : nam cum paralyticum sanaret, dicebat Salvator, ut modo audistis : « Fili, remittuntur tibi peccata tua multa³. » Remissio autem peccatorum est fons salutis, et præmium pœnitentiæ. Remedium quippe est pœnitentia, quod peccatum tollit : donum cœleste, virtus admirabilis, gratia legum cursum superans. Quamobrem non fornicatorem renuit, non mœchum abigit, non ebriosum aversatur, non idololatram detestatur, non maledicum repellit, non blasphemum persequitur, non arrogantem ; sed omnes immutat. Peccati enim conflatorium est pœnitentia. Operæpretium autem est primum Dei scopum cognoscere, non ex cogitationibus nostris talem speculationem adeuntes,

• 2 Cor. xii, 21. — • Id. xiii, 3. — 3 Marc. ii, 5.

sed ex ipsis divinis Scripturis attestatam veritatem demonstrantes. Scopus Deo, dum longanimiter agit, duplex est, ad salutemque propitius : ipsis nimirum poenitentibus salutem procurat, eorumque posteris, qui in virtute progressus facturi sunt, beneficium reservat. Et ut iterum sermonem repetam, Deus longanimiter agit, ut et peccator resipiscat, et ut posteris suis salutis viam non claudat. Licet enim peccator præfracte in lapsibus perseveret, parcit sæpe radici, ut fructus custodiat. Sæpenumero etiam ipsam radicem immutat, ut ante dixi. Sed ubi illa in omnimodam nequitiam delapsa est, Deus utiliter differt supplicium, poenitentium salutem expectans : quomodo autem, audi. Tharra pater Abrahæ idolorum cultor erat : sed non hic dedit impietatis pœnas, et quidem jure. Nam si Deus radicem præcidisset, undenam tantus fidei fructus pullulasset ? Quid Esaü nequius ? Vide mihi et aliud benignitatis argumentum. Quid illa malitia impudentius ? Nonne fornicator et profanus¹, ut ait Apostolus ? Nonne parricida et matricida ? Nonne fratricida quantum ad propositum ? Nonne Deo perosus, ut testificatur Scriptura dicens, « Jacob dilexi, Esaü autem odio habui. » Si ergo fornicator, fratricida, profanus et odio habitus, cur non e medio tollitur ? Cur non excinditur ? Cur non statim promerito supplicio afficitur ? Quare ? Pulchrum sane est causam proferre. Si excisus fuisset, magnum mundus justitiæ fructum amisisset ; et qualem audi : « Esaü genuit Raguel, » Raguel Zaram, Zara Job. » Vides-ne quantus patientiæ flos deletus esset, si præveniens Deus pœnas a radice excisisset ?

II. Omnibus igitur in rebus hanc considerationem admitte. Ideo longanimiter agit cum Ægyptiis intolerabiles blasphemias proferentibus, ob Ecclesias nempe, quæ nunc

¹ Hebr. xii, 16.

florent in Ægypto, ob monasteria, et eos qui angelicam vitam sunt amplexi. Etenim, ut aiunt juris publici periti, et ut præcipiunt Romanæ leges, prægnans si in crimen incidat morte dignum, non prius interfici jubetur, quam pepererit: idque jure merito. Non enim justum censuerunt legumlatores, innoxium cum noxia de medio tolli. Quod si humanæ leges nihil peccantibus parcunt, annon multo magis Deus radicem custodiet, fructibus pœnitentiæ beneficium reservans? Accipe de cætero super ipsis peccantibus pœnitentiæ beneficium: nam et in ipsis eadem clementiæ redditur ratio. Si emendationem ultio prævertisset, mundus deletus esset funditusque periisset. Si velox ad pœnam sumendam fuisset Deus, Paulum Ecclesia non possedisset, talemque ac tantum virum non accepisset. Propterea igitur distulit blasphemantem, ut ostenderet pœnitentem: Dei longanimitas persecutorem effecit præconem: Dei longanimitas lupum mutavit in pastorem: Dei longanimitas Publicanum fecit Evangelistam: Dei longanimitas nostrum omnium miserta est, omnes mutavit, omnes convertit. Si videris ebriosum olim, nunc jejuna; si videris olim blasphemum, theologum; si videris eum, qui quondam turpibus cantilenis os inquinabat, nunc divinis hymnis animum purgare; mirare Dei longanimitatem, laudare pœnitentiam, et ex illa mutatione occasionem accipe dicendi: « Hæc mutatio dexteræ Excelsi¹. » Bonus est Deus erga omnes, præcipue vero bonitatem suam exhibet erga peccatores. Et si volueris peregrinum quidpiam audire; peregrinum quidem secundum consuetudinem; verum autem secundum pietatem: audi. Gravis justis ubique videtur Deus, lenis autem peccatoribus: atque velox ad clementiam peccantem et cadentem erigit, ac sic alloquitur: « Numquid cadens non resurgit, aut aversus non re-

¹ Psal. LXXVI, 11.

» vertitur ? Et, quare aversa est aversione impudenti im-
 » prudens filia Juda ? » ac rursum, « Convertimini ad me,
 » et ego convertar ad vos ¹. » Alibi autem præ nimia benigni-
 tate salutem ex pœnitentia juramento confirmat. « Vivo
 » ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut
 » convertatur, et vivat ². » Ad justum autem dicit : « Si se-
 » cerit homo omnem justitiam, et omnem veritatem, et
 » aversus peccaverit, non recordabor justitiæ illius : sed in
 » peccato suo morietur ³. » O magnam erga justum cautio-
 nem ! o magnam erga peccatorem largitatem ! Sic varia et
 diversa molitur, non ipse mutatus, sed bonitatis suæ dis-
 pensationem utiliter dividens. Et quomodo, audi. Pecca-
 torem et in peccatis perseverantem si terruerit, in despe-
 rationem ille labitur : justum vero si laudaverit, vim virtutis
 ejus emollit ; et eum, utpote qui jam sit consecutus lau-
 dem, in negligentiam labi efficit. Quamobrem peccatorem
 miseratur, justum terret : « Terribilis enim super omnes,
 » qui in circuitu ejus sunt ; et, Suavis Dominus universis.
 » Terribilis, inquit, est super omnes, qui in circuitu ejus
 » sunt ⁴. » Ecquidam illi, nisi sancti ? « Deus enim, inquit
 » David, qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et
 » terribilis est super omnes, qui in circuitu ejus sunt. »
 Si viderit lapsum, clementiæ manum porrigit ; si stantem
 viderit, timorem incutit : et hoc est justitiæ justique ju-
 dicii. Justum enim timore firmat, peccatorem vero cle-
 mentia suscitât. Vis scire opportunam ejus benignitatem,
 simulque utilem et accommodatam nobis severitatem ?
 Attende diligenter, ne te contemplationis hujus magnitudo
 fugiat. Mulier illa peccatrix, quam in omni peccato et ini-
 quitate voluntariam esse in confesso erat, tot peccatorum
 rea, et tot pravis operibus detenta, salutem ex pœnitentia

¹ Jerem. viii, 4, et Zach. i, 3. — ² Ezech. xxxiii, 11. — ³ Id. xviii, 24.
 — ⁴ Psal. lxxxviii, 8, et cylv. 9.

sitiens, sanctorum convivio subrepsit : sanctorum convivium vero, quia aderat sanctus sanctorum. Nam Salvatore discumbente in domo Simonis Pharisæi, subingressa est mulier illa peccatrix, Salvatorisque pedes tetigit, lacrymisque lavabat pedes ejus, et capillis tergebat¹. Et tot peccatis obrutam erigit ille benignus dicens : « Dimittuntur » ejus peccata. » Neque enim mihi in proposito nunc est totam discutere historiam : sed solum testimonium proferre. Considera itaque largitatem : « Propterea dico tibi, » remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum². » Tot ergo peccatorum oblivionem retulit peccatrix illa mulier. Et Maria soror Moysis ob exiguum murmur, lepræ damnationem refert³. Peccatoribus dicit : « Si fuerint » peccata vestra sicut coccinum, quasi nivem dealbabo⁴ : » et tenebras in lucem transfert pœnitentiæ mutatione, totque malorum copiam bonitatis voce solvit. Ambulanti vero in justitia dicit : « Quicumque dixerit fratri suo : Falue, » reus erit gehennæ ignis⁵. » Uni verbo tantam imposuit mulctam, et tot peccatis tantam exhibet liberalitatem.

III. Atque aliud admirandum animadvertite. Quoniam peccata quasi debita ascribuntur ; peccatoribus quidem totam summam concedit : a justis vero etiam usuras exigat. Accessit ad eum qui debebat multa talenta, et quasi per pœnitentiam plurimamque supplicationem judicium mitigavit, et dixit : « Domine, patientiam habe in me, et » omnia reddam tibi⁶. » Non expectavit ut solveret ille benignus et clemens, sed confessionem, debiti solutionem fecit. Debitori decem millium talentorum omnia remisit totamque summam : a justis vero etiam usuram se repetiturum edicit : « Quare non dedistis argentum meum » nummulariis, et ego veniens cum usuris exegissem⁷ ? »

¹ Matth. xxvi, 6, et seqq. — ² Luc. vii, 47. — ³ Num. xii, 10. — ⁴ Isaï. i, 18. — ⁵ Matth. v, 22. — ⁶ Id. xviii, 26. — ⁷ Luc. xix, 23.

Hæc porro dico, non quasi Deus erga justos inimico sit animo : Deo enim nihil justo acceptius : sed, ut ante dixi, consolatur peccatorem, ut excitet ; justum terret, ut confirmet. Et illis quidem, ut inimicis et inflatis, multa remittit delicta ; hos vero, etiam de levissimis rationem reddere cogit, nihil iis ad summam perfectionem deficere volens. Quod enim est in hoc mundo dives, hoc est apud Deum justus : et quod est in hoc mundo pauper, hoc est apud Deum peccator. Nihil est peccatore pauperius, et nihil justo ditius. Quapropter de iis, qui in pietate et virtutis copia degunt, ait Paulus : « Gratias ago Deo, quia in » omni divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni » scientia¹. » De impiis vero beatus Jeremias dicit : « For- » tasse pauperes sunt, ideo non potuerunt audire verbum » Domini². » Vides quomodo pauperes vocat eos, qui sunt a pietate dissiti ? Peccatores igitur quasi pauperes misera- tur, et a justis quasi a divitibus rationes exigit ; ipsis qui- dem ob paupertatem elargiens, ab illis vero ob pietatis divitias cum multa accuratione rationes exposcens. Quod autem facit circa justos et peccatores, idipsum facit circa divites et pauperes : ac quemadmodum peccatorem per clementiam excitat, et justum per severitatem terret, sic et in mundi negotiis suam dispensationem moderatur. Si viderit dignitatibus fulgentes, reges, principes, quotquot divitiis affluunt, hos terrorem incutiens alloquitur, atque utiliter potestati timorem immittit : « Et nunc reges intel- » ligite, erudimini omnes, qui judicatis terram. Servite » Domino in timore, et exultate ei cum tremore³ ; » quo- niam « Rex est regum, et dominus dominantium. » Ubi imperium est potestatis, ibi regni sui terrorem imponit : ubi vero humilitas vilitatis, ibi remedium profert suæ benignitatis. Deus enim est hic magnus rex regum, et domi-

¹ 1 Cor. I, 5. — ² Jerem. v, 4. — ³ Psal. II, 10.

nus dominantium. Illic ipse rursum de sua dignitate descendens, invenitur secundum divinam Scripturam pater orphanorum, et iudex viduarum, rex regum, princeps principum, dominorum dominus¹. Vides multam clementiæ ubertatem? Vides utilem metum pietatis et potentiæ? ubi namque vidit potentiam ad solamen sufficere, ibi metum ad utilitatem imposuit: ubi vero vidit orphanitatem vilitate, et paupertatem imbecillitate viduitatis debilitatam, clementiam ad consolationem adhibuit. «Ego pater orphanorum.» Duo facit, et benignitatem ostendit, et potentiam punit. Vocat se ipsum patrem orphanorum, ut et eos, qui in calamitate constituti sunt, consoletur, et potentes deterreat, ne orphanis viduisque molesti sint; quandoquidem mors hunc patre, illam viro orbavit, et quos corruptit mors naturalis, benignitatis decretum restituit. Atque eadem ipsa gratia, huic quidem dedit iudicem, orphano autem patrem regem sanctorum. Itaque, o inique, ait, si viduam lædas, viduarum procuratorem provocas; si orphanos vexes, vexas filios Dei. Ego sum pater orphanorum, et iudex viduarum. Quis autem sic audax ad impietatem, ut filios Dei lædat, et viduis sub Dei tutela positis molestiam pariat? Vides quam utiliter pietatis remedia præparet, et hos quidem terreat, illos vero miseretur, non ipse divisus, sed ad hominum sententiam accommodatus? Nobis itaque in remedium ad salutem adhibeamus pœnitentiam; imo potius a Deo accipiamus pœnitentiam nobis medentem. Non enim nos hanc illi offerimus, sed ille nobis eam subministravit. Vides ejus in lege severitatem? Vides ejus in gratia benignitatem? Cum autem dico severitatem in lege, non detraho iudicio, sed evangelicæ gratiæ clementiam prædico: quoniam lex sine remissione peccatores puniebat, gratia vero multa cum

¹ Psal, LXVII, 6.

longanimitate differt supplicium, ut emendationem inducat. Pœnitentiam itaque suscipiamus, fratres, medelam ad salutem; suscipiamus medicinam peccata nostra delentem. Pœnitentia autem est, non quæ verbo prædicatur, sed quæ operibus firmatur: pœnitentia est, quæ ex ipso corde delet maculam impietatis. Nam «Lavamini, inquit, mundi» estote, auferte nequitias ex cordibus vestris a conspectu oculorum meorum¹. » Quid sibi vult ea dictionis redundantia? nam illud, «Auferte nequitias ex cordibus vestris, » nonne satis erat ad totum indicandum? Cur addidit, «A conspectu oculorum meorum?» Quoniam alio modo vident oculi hominum, alio oculus Dei: «Homo» enim in faciem, Deus in cor. Ne specie, inquit, pœnitentiam adulteretis, sed in conspectu oculorum meorum occulta scrutantium ostendite fructus pœnitentiæ.

IV. Oportet autem nos a peccatis purgatos ipsa peccata ante oculos habere. Quamvis enim Deus clementia sua peccatum condonet, tu ad securitatem animæ tuæ, peccatum ante oculos habe: præcedentium enim memoria, futurorum impedimentum est: et qui de prioribus mordetur, ad sequentia cautiorem exhibet mentem. Ideoque David, «Et peccatum meum, inquit, contra me est semper², » ut præcedentia ante oculos habens, ne incidat in futura. Quod autem hunc a nobis Deus statum expetat, ipsum audi dicentem: «Ego sum qui deleo peccata tua, et non» recordabor: tu autem recordare, et judicemur, dicit» Dominus: dic tu prius peccata tua, ut justificeris³. » Non expectat Deus tempus a pœnitentia. Dixisti peccatum tuum, iustificatus es: pœnitentiam egisti, misericordiam es consecutus. Non tempus excusat, sed pœnitentis mores peccatum extinguunt. Fieri potest, ut qui multo tempore excubaverit, salutem non consequatur, et modico tempore

¹ Isai. 1, 16. — ² Psal. 1, 5. — ³ Isai. XLIII, 25.

sincere confessus, peccatum exuat. Multum temporis insumpsit Samuël pro Saûle deprecans, multasque noctes insomnes transegit pro peccantis salute; Deus autem tempori non attendens, quia Prophetæ supplicatio non concurrebat cum peccatoris pœnitentia, Prophetæ suo dixit: « Usquequo tu luges Saûl, et ego rejeci eum¹? » Illud, « Usquequo, » tempus declarat, et supplicantis perseverantiam; et repulit Deus tempus deprecationis Prophetæ, non enim cum Justi interventu regis pœnitentia concurrit. Beato autem Davidi, qui correptionem sancti Nathanis prophetæ susceperat, et statim post comminationem, veram conversionem ostenderat, dixeratque: « Peccavi Domino²; » statim uno temporis momento verbum sincere prolatum integram pœnitenti attulit salutem: confestim namque sententiam emendatio secuta est. Ait igitur illi Nathan: « Et Dominus dimisit peccatum tuum. » Vide mihi Deum tardum ad pœnam, et velocem ad salutem. Et mihi primum cogita quomodo multo post tempore correctionem clemens intulit. Peccavit David, utrum gestavit mulier, nullaque correctio peccatum secuta est; sed post infantis de peccato nati partum, mittitur peccati medicus. Cur autem peccantem protinus non correxit? Quoniam vidit in ipsis peccatorum primordiis excæcatam peccantium animam, quia obturatæ erant aures eorum, cum in profundum peccati demersi essent. Differt ergo tumenti animi morbo auxilium admovere: postque tantum temporis prodit correctio: atque in uno temporis momento pœnitentia et remissio. « Et Dominus dimisit peccatum tuum. » O dispensationem comminantis! Vides-ne quod velox sit ad salutem? Id et in aliis facit tardans quidem ad destructionem, ad protectionem vero properans. Exempli causa, apud nos homines multo tempore ædificia construuntur, multoque tempore

¹ 1 Reg. xvi, 1. — ² 2 Reg. xii, 31.

domum ædificamus: atque ipsius structuræ multum est temporis, parum vero destructionis. In Deo autem contrarium accidit: cum ædificat, velociter ædificat: cum destruit, tarde destruit. Velox Deus struens, tardus diruens: quia Deo hæc ambo conveniunt: illud enim potentiae est, hoc bonitatis: potentiae excellentia velox, magnitudine bonitatis tardus. Argumentum verborum est, experientia rerum. Sex diebus fecit Deus cælum et terram, magnitudines montium, planities, valles, saltus, sylvas, plantas, fontes, flumina, paradisum, visibilem omnem varietatem, hoc mare magnum et spatiosum, insulas, maritimas regiones, et mediterraneas, omnem hunc visibilem mundum ejusque pulchritudinem sex diebus fecit Deus, animalia in eo rationalia, et irrationalia, omnemque, qui sub aspectum cadit ornatum sex diebus perficit. Hic igitur tam velox in construendo, cum deliberaret de una destruenda urbe, tardus ob bonitatem repertus est. Vult Jerichuntem diruere, et ait ad Israël: « Circuite eam septem diebus, et » septima die cadet murus¹. » Mandum universum sex condidit diebus et unam urbem septem diebus solvis? Quid tuam impedit potentiam? Cur eam repente non destruis? Annon de te clamat Propheta, dicens, « Si aperueris cælum, tremor a » te montes occupabit, et liquescent sicut cera a facie » ignis²? » Annon David potentiae tuæ opera narrans ait, « Non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur » montes in cor maris³? » Montes transferre et in mare injicere potes, atque urbem unam repugnantem non vis destruere, sed septem dies excidio tribuis? Quare? Non potentia, inquit, deficit, sed clementia diutius tolerat: do septem dies ut triduum Ninivæ: forte recipiet poenitentiae prædicationem, et salutem consequetur. Et quis eis poenitentiae prædicator? Hostes urbem circumsepserant, dux

¹ Josué. vi, 3. — ² Isaï. lxiv, 1, 2. — ³ Psal. xlv, 5.

circumdabat muros : magnus terror , ingens tumultus ; quam ergo ipsis pœnitentiæ viam aperuisti ? Num Prophetam misisti ? num Evangelistam ? Num quis erat inter eos , qui ea , quæ facere conveniret , suggereret ? Etiam , inquit , habebant intus pœnitentiæ doctorem , mirabilem illam Rahab , quam per pœnitentiam salvam feci. Ejusdem erat massæ , sed quia ejusdem non erat sententiæ , non communicavit peccato , quæ non communicavit incredulitati.

V. Et vide mihi novam clementiæ prædicationem : qui in lege dicit , « Non mœchaberis , » non fornicaberis , hoc verbum propter clementiam mutans clamat per beatum Jesum : « Raab meretrix vivat¹ , » Jesus ille filius Nave , qui dicit , « Meretrices vivat , » imago erat Domini Jesu , qui dicit : « Meretrices et publicani præcedent vos in regno » cœlorum². » Si vivere debet ; quare meretrix est ? Si meretrix , quare vivat ? Dico , inquit , priorem statum , quo sequentem mireris mutationem. Et quid fecit , inquires , Raab quod ad salutem conducere ? Quod exploratores cum pace susceperit ? Hoc et hospita facit. At non ex solo sermone salutem consequitur ; sed præcipue ex fide et affectu erga Deum. Atque ut discas fidei illius magnitudinem , audi eandem ipsam Scripturam , ejus præclara gesta narrantem atque testantem. Erat in fornice , ceu margarita in cœno volutata , aurum projectum in luto jacens , flos pietatis spinis obrutus , pia anima in impietatis loco concludebatur. Mentem mihi diligenter adhibe. Excepit exploratores , et quem prodidit Israël in deserto , hunc prædicavit Raab in lupanari. Quid memoro Israël in deserto ? Cum mons replebatur nube et caligine , tubis , fulguribus , aliisque terribilibus , audivit a Deo de medio ignis : « Audi Israël : Dominus Deus tuus , Dominus unus » est. Non erunt tibi dii alii. Ego in cœlo sursum et in

¹ Josuë. vii , 17. — ² Matth. xxi , 31.

» terra deorsum, et præter me non est Deus¹. » Hæc audiens Israël vitulum conflagavit, Deumque reprobavit: ignoravit dominum, repudiavit benefactorem, et dicit Aaroni, « Fac nobis deos. » Si dii, quare dicis, « Fac? » quomodo dii, si fiant? Sic malitia excæcata, secum ipsa pugnat, semetipsam destruit. Unus factus est vitulus, et clamat ingratus Israël: « Hi dii tui Israël, qui eduxerunt te de terra » Ægypti². Hi dii: » unum videt vitulum, unum factum idolum; cur ergo « Hi dii? » Ut ostenderet se non modo id quod videbat adorare, sed et deorum pluralitatem confingere: sententiam suam interpretatur, non autem id quod videtur judicat. Ut autem ad propositum revertamur, quæ audivit Israël, tot circumseptus portentis, et tanta imbutus lege, et tamen negavit, hæc Raab in lupanari inclusa prædicat: dicit enim exploratoribus, « Novimus quanta fecit Deus vester Ægyptiis³. » Judæus dicit, « Hi sunt dii tui, qui eduxerunt te de terra Ægypti⁴; » et meretrix non diis, sed Deo salutem ascribit: « Novimus quanta Deus vester fecit Ægyptiis in deserto, » et audivimus, et liquefactum est cor nostrum, et fortitudo non est in nobis. Novimus quanta fecit Deus vester⁵. » Vides quomodo recipit legislatoris verbum per fidem? « Et novi quod Deus vester in cælo sursum, et in » terra deorsum, et præter eum non est Deus. » Raab est figura Ecclesiæ in fornicatione dæmonum olim volutata, nunc vero Christi exploratores suscipientis, non a Jesu Nave filio, sed a Jesu vero Salvatore missos Apostolos. « Novi, inquit, quod Deus vester in cælo sursum, et in » terra deorsum, et præter eum non est Deus. » Hæc acceperunt Judæi, et non custodierunt: hæc audivit Ecclesia, et observavit. Digna igitur omni laude Raab, Eccle-

¹ Deut. vi, 4. — ² Exod. xxxii, 4. — ³ Josué. ii, 9. — ⁴ Exod. xxxii, 4. — ⁵ Josué. ii, 8-10.

siaë imago. Quare generosus Paulus, cum ejus fidei dignitatem edidicisset, non eam reprobam putans ob priorem statum, sed acceptabilem ob divinam mutationem, eam sanctis omnibus connumerat : et postquam dixerat, « Fide Abel sacrificium obtulit, fide Abraham¹, » hoc et illud fecit, fide Noë arcam fecit, fide Moyses hæc et illa præclare gesta edidit; ac multos deinde sanctos memoraverat, tandem adjecit, « Fide Raab meretrix, » non periit cum incredulis, exploratores excipiens, et » alia via remittens². » Et vide quomodo multa cum sapientia humanitatem suam attemperaverit. Nam cum a rege missi sunt, qui exploratores perquirerent, dicunt ei : « Si ingressi sunt ad te viri? » respondit eis, Etiam ingressi sunt : primo veritatem ædificat, atque ita mendacium inducit. Nunquam enim mendacium per se creditur, nisi veritatem prius ostendere occupaverit. Ideo qui modo ad persuadendum apto mentiuntur, primo vera dicunt atque ea, quæ apud omnes in confesso sunt, ac deinde mendacia et dubia inducunt. Ingressi sunt ad te exploratores? respondet, Etiam. Si enim a principio dixisset, Non, ad scrutinium provocasset eos, qui advenerant. Sed, Et ingressi sunt, inquit, et egressi sunt hac via : persequimini, et comprehendetis eos. O pulchrum mendacium! o pulchrum dolum, divina non prodentem, sed pietatem custodientem. Si igitur Raab illam pœnitentia salute dignam effecit, et ipsa per sanctorum ora prædicatur; Jesu Nave in deserto clamante, « Vivat Raab meretrix, » Paulo autem dicente, « Fide Raab meretrix non » periit cum non credentibus, » quanto magis nos si pœnitentiam exhibeamus, salutem consequemur? Pœnitentiæ tempus nunc est : ingens enim timor instat imminantium peccatorum; nisi supplicium prævertat pœniten-

¹ Hebr. xi, 4. — ² Ibid. 31.

tia. « Præoccupemus faciem ejus in confessione : » extinguamus peccatorum rogam, non multis aquis, sed parvis lacrymis. Multus est ignis peccati, et tamen modicis lacrymis extinguitur : nam lacrymæ extinguunt rogam peccatorum, et peccati fœtorem abluunt. Id testificatur beatus David dicens, et quanta sit vis lacrymarum ostendens : « Lavabo, inquit, per singulas noctes lectum meum, » et lacrymis meis stratum meum rigabo¹. » Atqui si lacrymarum ubertatem voluisset ostendere, satis erat dixisse, « Lacrymis meis stratum meum rigabo : » cur ergo præmisit illud, « Lavabo ? » ut ostendat lavacrum et piaculum peccatorum esse lacrymas.

VI. Omnium causa malorum sunt peccata : propter peccata dolores, propter peccata tumultus, propter peccata bella, morbi, et quotquot nobis accidunt sanatu difficiles ægritudines. Quemadmodum igitur optimi medici non modo apparentes morbos explorant, sed etiam eorum causam scrutantur ; ita et Servator ostendere volens, omnium quæ hominibus contingunt malorum causam esse peccatum, paralytico dicit, quia nempe videbat ille animarum medicus cum anima prius, deinde corpore paralyticum ; ait, inquam, illi : « Ecce sanus factus es, » noli amplius peccare, ne quid tibi deterius contingat². » Igitur et præcedentis infirmitatis causa peccatum erat ; id damni causa, id doloris, id calamitatis universæ materia. Cæterum illud admiror, quomodo qui hunc dolorem ab initio homini dederat Deus propter peccatum, sententia sententiam solvat, et condemnatione condemnationem ejiciat. Quomodo, audi. Data est tristitia propter peccatum, et per tristitiam peccatum solvitur. Attende diligenter : Mulieri comminans Deus, et propter prævaricationem supplicium inducens ait illi : « In dolore paries filios³ : » ostendit-

¹ Psal. vi, 7. — ² Joan. v, 14. — ³ Gen. iii, 16.

que fructum peccati esse dolorem. Sed, o magnificum! quod dedit ad supplicium, in salutem mutavit. Peccatum dolorem peperit; dolor peccatum consumpsit: et quemadmodum vermis e ligno natus, ipsum lignum consumit; sic et dolor e peccato natus, peccatum consumit per pœnitentiam inductus. Quapropter Paulus dicit: « Quæ secundum Deum » est tristitia pœnitentiam in salutem stabilem operatur¹. » Bona est tristitia vere pœnitentibus: convenit peccantibus luctus pro peccato: « Beati qui lugent, quoniam ipsi » consolabuntur². » Luge peccatum, ut non lugeas supplicium: purga te apud judicem, antequam ad tribunal venias. An ignoras quotquot judicem mitigare volunt, non ipso examine causæ, sed antequam in iudicium ingre-
diantur, ipsum sibi benevolum parare, sive per amicos, sive per patronos, sive alio quovis modo? Igitur et apud Deum iudicii tempore, non est quod judicem flectas: sed ante iudicii tempus potest iudex mitigari. Quamobrem dicebat David, « Præoccupemus faciem ejus in confes- » sione³. » Illic magnum judicem non circonvenit ars rhetorum, non potentia flectit; dignitati non ille morem gerit, personam non veretur, pecuniis non corrumpitur, sed tremendum et implacabile est justum iudicium. Hic itaque judicem exoremus et placemus, huic omni robore supplicemus: non pecuniis; imo ut verius dicamus, pecuniis placatur benignus ille, non ipse recipiens, sed per pauperes. Da inopi pecuniam, et judicem placasti. Hæc autem dico vobis quasi familiaribus; quia pœnitentia sine eleemosyna mortua est alisque caret: nequit pœnitentia volare, sine ala eleemosynæ, ideo probe pœnitenti Cornelio ala ad pietatem fuit eleemosyna: « Eleemosynæ tuæ, » inquit, et orationes tuæ in cœlum ascenderunt⁴: » ita ut

¹ 2 Cor. vii, 10. — ² Matth. v, 5. — ³ Psal. xciv, 2. —

⁴ Act. x, 4.

si non habuisset aliam eleemosynæ poenitentia, nequaquam in cælum pervenisset. Aperitur ergo hodie emporium eleemosynæ. Videmus enim captivos et pauperes, videmus in foro circumeuntes, videmus clamantes, lacrymantes, gementes. Nundinæ nobis mirabiles proponuntur: nundinarum vero non alia ratio est, et negotiatori non alius animus, quam venalia parvo emere, magno vendere. Annon hic est quorumlibet negotiatorum scopus? num propter aliud quispiam negotiationem adit, nisi ut quæ parvo emit magno vendat, et multiplicatam negotiationem referat? Tales igitur nobis nundinas Deus proposuit: modico iustitias eme, ut multo vendas in futuro; si tamen venditionem appellare oportet retributionem. Hic modico iustitia emitur, vili panis fragmento, vili vestimento, calice aquæ frigidæ: « Si quis potum deriderit calicem aquæ frigidæ, amen dico vobis, ait spiritalis negotiationis doctor, non perdet mercedem suam¹. » Calix aquæ frigidæ dignus est mercede, et vestimenta pecuniæque per beneficium datæ non digna erunt mercede? Imo e contrario multa erunt mercede digna. Quare ergo calicem aquæ frigidæ memoravit? Eleemosynam sine sumptibus dixit: nam frigida aqua, neque lignum, neque aliud quidpiam impendis. Quod si largitione sine sumptu facta tanta est beneficii gratia, ubi vestimentorum copia, pecuniarum subministratio, aliorumque bonorum abundantia, qualem a justo iudice mercedem referre oportet? Quando igitur prostant virtutes parvo vendibiles, a magnifico illo accipiamus, rapiamus, emamus. « Sitientes, inquit, venite ad aquam: et qui non habetis argentum, euntes emite². » Dum proponuntur nundinæ, emamus eleemosynas, imo potius per eleemosynam emamus salutem. Christum vestis, qui pauperem vestis.

¹ Matth. x, 42. — ² Isaï. lv, 1.

Hæc, inquires, probe et accurate novi: hæc prius didici, non tu prior docuisti: neque a te primum hoc audivimus: non nova prædicas, sed quæ sæpe multi ex præsentibus nos docuerunt. Novi utique, novi et ipse vos et hæc et similia sæpe didicisse; sed utinam sæpe docti, saltem bonum aliquod exiguum præstemus. « Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo¹. » Deo fœneremur eleemosynam, ut ab eo clementiæ retributionem accipiamus. Sed, o sapientissimum verbum! « Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo. » Cur ergo non dixit, Qui miseretur pauperis, dat Deo, sed fœneratur? Novit Scriptura avaritiam nostram: attendit insatiabilem cupiditatem nostram, ad avaritiam spectantem, quæstum requirere, ideoque non dixit simpliciter, Qui miseretur pauperis, dat Deo; ne simplicem retributionem putares, sed « Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo. » Si Deo fœneramur, ergo debitor ille nobis est. Quem ergo eum tibi vis esse, judicem, an debitorem? Debitor veneratur fœnerantem, judex vero non reveretur eum, qui ipse fœneratus est.

VII. Necesse autem est, ut secundum aliam rationem videamus, cur Deus dixerit sibi fœnerari eum, qui dat pauperi. Quoniam videbat avaritiam nostram ad quæstum tendere, ut jam dixi, et eum qui pecuniam habeat, nullatenus velle sine securitate fœnerari. Postulat enim fœnerator, aut hypothecam, aut pignus, aut sponsorem: atque hac triplici cautione pecuniam credit suam, aut sponsionem accipiens, ut jam dixi, aut hypothecam, aut pignus. Cum sciret itaque Deus neminem his sine cautionibus fœnerari, neminem sola clementia moveri, sed lucro tantum intentos omnes: pauperem vero illis omnibus esse destitutum; non hypothecam habere, qui nihil possideat, non pignora qui nudus sit, non sponsorem, cui

¹ Prov. xix, 17.

nemo credat ob inopiam : ut vidit itaque illum ob inopiam periclitari, divitem quoque periclitari ob inhumanitatem, se ipsum medium protulit vadem pauperi, pignus fœneranti. Non credis huic, inquit, ob inopiam, mihi propter copiam crede. Vidit pauperem, et misericordia motus est : vidit pauperem, et non despexit ; sed se ipsum dedit in pignus ei, qui nihil haberet, et ob ingentem benignitatem inopi astitit : hanc vere benignitatem esse testificatur beatus David his verbis, « Quia astitit a dextris » pauperis¹. Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo. » Confide, inquit, mihi fœneraris. Et quid tantum lucri facio tibi fœnerans ? Sane iniquissimum est a Deo rationem exigere. Verum ut nequitiae tuæ me attemperem, et clementia sævitiem tuam solvam, hæc mutuo examinemus. Aliis fœnerans quid lucraris ? Quid ab illis fœnoris requiris ? Num centesimam, si legitimam requiras ? Quod si inexplebilem cupiditatem auxeris, duplicem triplicemque lucraberis iniquitatem. Ego vero avaritiam tuam supero, inexplebilemque cupiditatem vinco : copia mea immoderatum appetitum tuum operio. Tu centesimam quæris, ego centuplum do tibi. Itaque in fœnus accipis, Domine, et hic in fœnus accipis eleemosynam pauperi datam, quandonam hæc mihi reddes ? Quæro pacta conventa contractum confirmare volens. Designa mihi retributionis tempus ; constitue solutionis terminum. Imovero hoc superfluum est, nam « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis² : » quia vero in more et in scopo est ei, qui bona fide fœnus accipit, tempus metiri, diemque definire, audi quando et ubi debitum tibi reddat is, cui per pauperem fœneraris. « Cum sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ, et » statuerit oves quidem a dextris suis, hædos vero a sinistris, et dicet iis, qui a dextris sunt : » hic attende quam

¹ Psal. cxviii, 30. — ² Id. cxliv, 13.

henevolus sit debitor erga sœneratorem : quo pacto is qui mutuum accepit, multa cum gratia reddat. « Venite » benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a » constitutione mundi. » Quare? « Quia esurivi, et dedistis » mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : nudus » eram, et cooperuistis me; in carcere, et venistis ad me : » infirmus eram, et visitastis me : hospes eram, et colle- » gistis me ¹. » Deinde qui in tempore bene ministrarunt, propriam infirmitatem respicientes, atque ejus, qui mutuum accepit, dignitatem, dicent : « Domine, quando » te vidimus esurientem et pavimus te? aut sitientem, et » potavimus? » In quem oculi omnium sperant², et tu das escam illorum in abundantia²? O multam bonitatem! Occultat dignitatem ob clementiam. « Esurivi enim et » dedistis mihi manducare. » O multam bonitatem! o immensam benignitatem! Qui dat escam omni carni, qui aperit manus, et implet omne animal benedictione³, « Esu- » rivi, inquit, et dedistis mihi manducare, » non immi- nuta dignitate, sed ejus clementia pro pauperibus fide- jubente. « Sitivi, et potastis me. » Quisnam hæc dicit? Qui lacubus, fluminibus, fontibus aquæ naturam insun- dit, qui per Evangelia dicit : « Qui credit in me, sicut di » cit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ⁴. » qui dixit, « Si quis sitit, veniat a me, et bibat. Sed nudus » eram, inquit, et cooperuistis me. » Cooperimus eum, qui operit cœlum nubibus, qui universam Ecclesiam, et or- bem. « Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum » induistis⁵. In carcere eram. » In carcere tu, qui educis vinctos? Interpretare quæ loqueris : nam dignitas fidem derogat dictis. Quando te in tanta inopia vidimus? quando hæc fecimus? « In quantum, ait, uni ex his minimis fe-

¹ Matth. xxi, 31-35. — ² Psal cxliv, 15. — ³ Ibid. 16. — ⁴ Joan. viii, 58. — ⁵ Galat. iii, 15.

» cistis, mihi fecistis ¹. » Annon verus est sermo, « Qui mi-
 » seretur pauperis, sceneratur Deo ² ? » Et vide rem mira-
 bilem : nullum aliud virtutis opus præter illud memoravit.
 Atqui poterat dicere, Venite benedicti, quia continentes,
 quia virgines fuistis, quia evangelicam vitam suscepistis;
 sed hæc tacet, non quod mentione sint indigna, sed quod
 post benignitatem secunda sint. Verum quemadmodum
 iis, qui a dextris erant, ob benignitatem delatum ostendit
 regnum, sed et iis, qui a sinistris, ob sterilitatem commi-
 natus est pœnam. « Ite, maledicti, in tenebras exteriores,
 » paratas diabolo, et angelis ejus. » Quare? qua de causa?
 « Quia esurivi, et non dedistis mihi manducare ³. » Non
 dixit, quia fornicati estis, quia adulteri fuistis, qui furati
 estis, quia falsum testimonium tulistis, quia falsum testi-
 monium tulistis, quia pejerastis. Hæc quippe manifeste
 quidem mala sunt, sed inferiora quam durities et inhu-
 manitas. Quare, Domine, non aliarum viarum mentionem
 facis? Non judico, inquit, peccatum, sed inhumanitatem :
 non judico peccatores, sed eos qui pœnitentiam non ege-
 runt : inclementiæ vos damno, quod talem tantamque
 salutis medicinam habentes, eleemosynam scilicet, qua
 omnia peccata delentur, hoc beneficium despexistis. Ita-
 que inclementiam exprobro, ut nequitiae omnisque impie-
 tatis radicem, clementiam vero laudo ut radicem omnium
 bonorum; et illis quidem ignem æternum comminor, his
 vero regnum cælorum promitto. Pulchra, Domine, pro-
 missa tua; pulchrum, quod expectatur regnum tuum, item-
 que gehenna, quam comminaris; quorum illud allicit,
 hæc vero deterret. Allicit pulchre regnum, deterret utili-
 ter gehenna. Gehennam enim comminatur Deus, non ut
 in gehennam injiciat, sed ut a gehenna liberet. Si enim
 punire vellet, non ante minatus esset, ut caute minas vi-

¹ Matth. xxv, 40. — ² Prov. xix, 17. — ³ Matth. xxv, 41.

taremus. Comminatur supplicium, ut supplicii experimentum fugiamus : terret verbo, ut non puniat opere. Fœneremur itaque Deo clementiam. Fœneremur, ut inveniamus, illum debitorem, ut ante dixi, non judicem. Reveretur enim debitor fœnerantem : reveretur eum et erubescit. Si fœnerator ad debitoris januam accedat ; hic si inops sit, fugit ; sin opulentus, eum cum fiducia excipit. Vide mihi alterum justî Judicis miraculum humanis ex rebus propositum. Si cui in paupertate degenti fœneratus fueris, ac deinde ad prosperam fortunam venerit is, qui mutuum accepit, tibi que debitum reddere possit, multos latet, et reddit, ne de priori suo statu erubescat : et gratias quidem reddit, sed præ inopiæ pristinæ pudore beneficium occultat. At non ita Deus facit, sed clam mutuum accipit, et palam libereque mutuum reddit. Cum enim accipit, clam per eleemosynam accipit ; cum autem reddit, in oculis universæ creaturæ reddit. At fortasse dicat quispiam : Quare tandem, ut mihi diviti dedit, non ita quoque pauperi dedit ? Poterat quidem tibi similiter dare, ut pauperi dedit ; sed noluit, nec divitias tuas infructuosas esse voluit, nec illius paupertatem sine mercede. Tibi diviti concessit ut per eleemosynam dives esses, et dispergeres in justitia : « Dis- » persit enim, dedit pauperibus ; justitia ejus manet in sæ- » culum ¹. » Vides quod dives per eleemosynam, æternam thesaurizet justitiam ? Vide rursus pauperem, quia divitias non habet, quibus justitiam operetur, habet paupertatem, qua patientiam lucratur æternam. Nam « Patientia paupe- » rum non peribit in æternum ² : » in Christo Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Psal. cxi, 9. — ² Id. ix, 19.

HOMILIA VII *alias* VIII.*De pœnitentia.*

I. Etiam si heri a vobis abfuerim, at invitus, at necessitate compulsus; corpore abfui, non proposito; absentia carnis, non affectu animi. Etenim pro virili mea vos complectebam, mentemque omnes circumferebam. Rursus, fratres, hoc temporario misso morbo ardenti studio contendimus vestram contueri faciem: manentibus enim adhuc ægritudinis reliquiis properavi ad charitatem vestram. Nam ægri quidem morbo relevati lavacra expetunt et balnea: ego vero operæ pretium esse duxi desideratam vestram faciem videre, ac debitum illud vestram audiendi explere studium, magnum hoc pelagus, nihil habens sanguinis, mare fluctibus vacuum. Veni arvum invisurus vestrum expurgatum: Quis enim talis portus est, qualis est Ecclesia? Quis paradisus, cœtui vestro similis? Nul-
lus hic insidiator serpens, sed Christus institutor: non Eva supplantatrix, sed Ecclesia erectrix. Non hic folia arborum, sed fructus spiritus: non sepes spinarum, sed vinea fructifera. Si quam enim spinam offendam, in olivam commuto; non enim hic valet inopia naturæ, sed libertas arbitrii honoratur. Si lupum invenero, ovem facio, non naturam mutans, sed propositum transfere-
rens. Quamobrem non erraverit quispiam si dixerit Ecclesiam esse arca præstantiorem. Etenim arca animalia excipiebat et animalia conservabat, Ecclesia vero animalia excipit, et immutat; exempli causa, illuc ingressus accipiter, accipiter exiit; ingressus lupus, exiit lupus: at huc

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 228-234, et 382-384.

ingressus accipiter, exit columba; ingressus lupus, exit ovis; ingressus serpens, egreditur agnus; non mutata natura, sed explosa nequitia. Ideo frequentem de pœnitentia moveo sermonem. Est enim pœnitentia molesta et formidabilis peccatori, medela delictorum, consumptio iniquitatum, effusio lacrymarum, fiducia apud Deum, armatura contra diabolum, gladius ejus caput abscindens, spes salutis, desperationis profligatio. Hæc homini cœlum aperit, hæc in paradisum introducit, hæc diabolum superat; ideoque hac de re frequenter sermonem moveo, quod fiduciam inducat ipsum posse prosterni. Peccator es? Ne desperes. Non desino vos jugiter hisce medicamentis allinere: etenim novi quantum contra diabolum sit telum non desperare. Si in peccatis sis, ne desperes: hæc dicendi nullum finem facio: si quotidie peccas, quotidie pœnitentiam age: ut in vetustis ædibus agere soleamus, cum enim labefactatæ fuerint, quæ labefactata sunt auferimus, ac nova admovemus, neque usquam ab assidua cura desistimus. Inveteratus es hodie a peccato? renova te ipsum per pœnitentiam. Licet-ne, inquires, per pœnitentiam salutem consequi? plane licet. Totam vitam in peccatis contrivi, et si pœnitentiam egero, salvus ero? Prorsus eris. Id unde liquet? ab ipsa Domini tui erga homines benignitate. Num ex pœnitentia tua sumo fiduciam? num pœnitentia tua potest tot abstergere mala? Sane si pœnitentia sola esset, jure timeres: sed quando pœnitentiæ admiscetur Dei clementia, Dei vero clementiæ nulla est mensura, neque ejus bonitas explicari sermone potest. Nam malitia quidem tua mensuram habet, remedium vero mœnsuram non habet; malitia tua, qualiscumque sit, humana est malitia; Dei vero clementia est immensa; confidere ut ea tuam vincat malitiam. Cogita mihi scintillam in pelagus cadentem, num potest illa stare, aut apparere? Quanta

est scintilla cum pelago collata, tanta est malitia, si cum benignitate Dei comparetur; imo vero non tanta, sed multe major benignitas illa. Pelagus enim, magnum licet sit, mensuram habet, benignitas vero Dei nullum habet terminum. Hæc dico, non ut vos segniores reddam, sed ut diligentiores efficiam. Vos sæpe monui ne in theatra ascenderetis. Audisti, nec morem gessisti: in theatrum ascendisti, sermoni meo non obtemperasti: ne te pudeat rursus ingredi, et audire. Audivi, nec observavi, quomodo possum ingredi? Interim hoc ipsum nosti, te non observasse: interim te pudet; interim erubescis; interim nemine arguente frenum circumfers; interim sermonem meum radicatum habes, meque non præsentē doctrina mea te purificat. Non observasti, condemnasti te; ex dimidia parte observasti, etiamsi non observaveris, sed dixeris tantum: Non observavi. Nam qui se ipsum condemnat eo quod non observaverit, eo festinat ut observet: Respexisti? iniquitatem operatus es? meretricis captivus effectus es? Descendisti de theatro, et iterum recordatus pudore affectus es? Accede. Mœrore affectus es? Obsecra Deum. Huc usque resurrexisti. Væ mihi, audivi et non observavi, quomodo in Ecclesiam ingrediar? quomodo rursus audiam? Imo ingredi, quia non observasti, ut rursus audiens, observes. Medicamentum si tibi medicus imponat, nec te curaverit, annon insequenti die rursus apponet? Si quis lignarius quercum velit cædere, securim arripit, incidit radicem; si uno ictu infrugifera arbor non deciderit, annon addit alium? annon quartum et quintum? annon decimum? Sic et tu facito. Quercus est meretrix, arbor infrugifera, glandes proferens in alimoniam porcorum irrationabilium, multo tempore radices posuit in animo tuo, in arborum ambitus conscientiam tuam deiecit. Sermo meus securis est. Audisti die uno, quomodo

die uno cadat tanto radicata tempore? Si enim bis, si ter, si centies, si decies millies, nihil mirabile fuerit; ut res mala et firma pravaque consuetudo excindatur. Manna comedebant Judæi, et cepas Ægyptias requirebant. Bene nobis erat in Ægypto, ita turpis pessimaque res est consuetudo. Etsi per decem dies recte egeris, si per viginti, si per triginta, non te approbo, non tibi gratiam habeo: non te amplector: Tantum ne deficias: sed te pudeat, te ipsum coarguas.

II. Rursum de charitate disserui: audisti, abiisti, et rapuisti? operibus verbum non exhibuisti? Ne tamen te pudeat rursum ingredi in Ecclesiam: te pudeat peccati, non te pudeat pœnitentiæ. Attende quid tibi fecerit diabolus. Duo sunt hæc, peccatum et pœnitentia: peccatum est vulnus, pœnitentia vero medela. Quemadmodum enim in corpore sunt medelæ et vulnera; sic et in anima peccata et pœnitentia. Sed peccatum pudorem habet, pœnitentia vero fiduciam obtinet. Attende, quæso, mihi diligenter, ne ordinem confundens, utilitatem perdas, attente sermoni: vulnus et remedium; peccatum et pœnitentia: vulnus est peccatum; remedium pœnitentia; in vulnere sanies, in remedio expurgatio saniei. In peccato sanies, in peccato probrum, in peccato risus: in pœnitentia fiducia, in pœnitentia libertas, in pœnitentia purgatio peccati. Attende diligenter. Peccatum pudor, pœnitentiam fiducia sequitur. Animadvertisti quod dico? ordinem invertit Satanas, deditque peccato confidentiam, pœnitentiæ pudorem. Non desinam usque ad vesperam, donec illud solvero: promissum impleam oportet, non possum absistere. Est vulnus et remedium: vulnus saniem habet; remedium saniei purgationem obtinet. Num in remedio sanies? num in vulnere medela? Annon et hæc et illa proprium tenent ordinem? Num potest hoc ad illud, illud

ad hoc transcendere? Nullo modo. Jam veniamus ad animam peccatis onustam. Peccatum probrum ignominiamque sortitur : pœnitentia fiduciam habet, pœnitentia jejunium, pœnitentia justitiam oblinet : « Dic enim tu » iniquitates tuas primus, et justificeris ¹ : Justus in principio sermonis accusator est sui ². » Cum igitur sciat Satanas, quod peccatum sequatur pudor, qui possit peccatorem deterrere ; pœnitentia vero fiduciam habeat, quæ possit pœnitentem allicere ; ordinem invertit, deditque pœnitentiæ pudorem, peccato fiduciam. Undenam id liquet? ego dicam. Capitur quis ardenti concupiscentia publicæ meretricis ; meretricem ille ceu captivus sequitur : in prostibulum ingreditur, nullo pudore, rubore nullo affectus cum meretrice congregitur, peccatumque admittit. Post admissum peccatum illinc egreditur, et de pœnitentia agenda erubescit. Miser, quando cum meretrice congregiebaris non erubescebas ; at cum ad pœnitentiam accedis, tunc erubescis? Pudet cum, dic mihi. Quare cum fornicaretur non pudore afficiebatur : facinus perpetrat, et non pudore afficitur, et de verbo erubescit? Diaboli astutia est. In peccato non sinit cum erubescere, sed publice innotescere sinit : scit enim fore ut si pudore afficiatur, peccatum fugiat : in pœnitentia vero erubescere facit, novit enim eum præ pudore pœnitentiam non acturum esse. Duo mala facit, ad peccatum pellicit, et a pœnitentia arcet. Cur te jam pudet? cum fornicareris non erubescebas ; cum remedium admoves, pudore suffunderis? cum te ipsum a peccato liberas, erubescis? Tunc erubescere debebas, tunc pudefieri oportebat, cum peccares. Cum peccator fieres, non erubescebas ; cum justus officeris, erubescis? « Dic tu iniquitates tuas primus, ut justificeris. » Non dixit, Ut non plectaris sup-

¹ Isai. XLIII, 26. — ² Prov. XVIII, 17.

plicio ; sed, « Ut justificeris. » Annon sufficebat ei , quod non punias eum , etiam justum efficis. Plane quidem. At sermoni sedulo mentem adhibe. Justum illum efficio : et ubinam hoc fecit ? In latrone , ut hoc tantum sodali diceret : « Neque tu times Deum. Et nos quidem jure : nam » digna factis recipimus. » Dicet et Salvator : « Hodie mecum eris in paradiso¹. » Non dixit, Te a pœna et supplicio eximo , sed ipsum justum in paradisum introducit. Vidisti-ne justum per confessionem effectum ? Admodum benignus est Deus, Filio non pepercit, ut servo parceret : tradidit Unigenitum, ut ingratos servos redimeret : sanguinem Filii sui in pretium deposuit. O benignitatem Domini ! Ne mihi rursum dicas : Peccavi multum, quomodo potero salutem consequi ? Tu non potes, Dominus tuus potest : atque ita potest, ut deleat peccata tua. Attende diligenter : ita delet peccata , ut ne vestigium quidem eorum maneat. In corporibus non item : nam etsi medicus millicies studium et remedia adhibeat, vulnus quidem e medio tollit ; sed plerumque ei , qui in facie plagam accepit, vulnus quidem curat, sed cicatrix remanet, et in argumentum vulneris vultus deformitatem circumfert : milleque modis annititur medicus cicatricem delere, sed non potest. Repugnat enim infirmitas naturæ, necnon artis et remediorum imbecillitas : contra vero Deus cum peccata delet, nec cicatricem relinquit, nec vestigium manere sinit, ac cum sanitate formæ decus largitur, cum immunitate a supplicio justitiam dat, eumque qui peccavit ei, qui non peccavit, parem efficit. Tollit enim peccatum, atque id efficit ut neque sit, neque factum fuerit ; ita scilicet universim delet illud. Non manet cicatrix, non vestigium, non argumentum, non signum.

III. Id undenam liquet ? Dictorum enim demonstratio-

¹ Luc. xxiii, 41 et 43.

nes exhibere debeo, ita ut non meam proferam sententiam, sed ex Scripturis demonstrem, ut res certa indubitataque maneat. Induco vobis homines vulneribus sauciatos, populum integrum, homines plenos ulceribus, sanie, vermibus, qui nihil aliud, quam vulnus et ulcus sint: qui tamen ita curari possint, ut nec cicatrix, nec vestigium, nec signum supersit: homines qui non unum, non duo, non tria, non quatuor vulnera habeant, sed a capite ad pedes toti vulnus sint. Attende diligenter orationi: est enim hic sermo noster communis atque salutaris. Medicamenta paro medicorum remediis præstantiora, quæ ne reges quidem adornare possunt. Quid rex potest? E carcere eruere, a gehenna autem eximere non potest: pecunias largiri, animam vero servare non valet. Sed in manus pœnitentiæ vos trado, ut vim ejus ediscatis, ut discatis peccatum non ei prævalere, neque ullam esse iniquitatem, quæ vim ejus superare possit. Interim induco non unum, non duos, non tres, sed pluries millenos homines, vulneribus ulceribusque plenos, innumeris peccatis onustos, qui per pœnitentiam ita salutem consequi potuere, ut neque vestigium, neque cicatrix priorum ulcerum remaneret. Verum diligenter attendite sermoni, neque solum attendite, sed etiam ea, quæ dicuntur, memoriæ mandate, ut absentes instituatis, et eos, qui utilitate sermonis hujus destituti sunt, diligentiores reddatis. Accedat igitur ille Seraphinorum spectator Hesaias, qui mysticam illam melodiam audivit, qui infinita de Christo prædixit. Quid dicat percontemur: « Visio, quam vidit » Hesaias adversus Judæam et adversus Jerusalem. » Dic visionem, quam vidisti, dic mihi: « Audi cœlum, et auribus percipe terra, quia Dominus locutus est¹, » Alia pollicitus es, et alia dicis. Quænam alia pollicitus sum?

¹ Isai. 1, 1, 2.

Principio dicis, « Visio adversus Judæam, et adversus Jérusalem, » et missa Judæa atque Jerusalem, cælum alloqueris, et ad terram sermonem declinas : rationales homines missos facis, et cum irrationabilibus elementis verba conseris? Quia nempe irrationabilibus rationabiliores facti sunt rationabiles illi; neque ideo tantum; sed quia cum introducturus eos esset Moyses in terram promissionis, et quæ futura erant prævideret, quod nimirum quæ sibi tradita fuerant contempturi essent; « Audi cælum, » inquit, et attendat terra verba ex ore meo¹. » Contestor vobis cælum et terram, inquit Moyses, quod si ingressi fueritis in terram promissionis, et dereliqueritis Dominum Deum, futurum sit ut dispergami in omnes gentes. Venit Hesaias, futurum erat ut comminatio in opus prodiret : non poterat Moysem evocare, nec eos, qui ipsum audierant, utpote defunctos : et elementa advocat, quæ contestatus erat Moyses. Ecce a promissione excidistis : ecce dereliquistis Deum. Quo pacto te advocabo Moyses? Defunctus enim es, et vitam obiisti. Quo pacto item Aaronem evocabo? Ille quoque mortem oppetivit. Non potes, inquit, me evocare? Evoca elementa. Idcirco enim et ego dum viverem, non Aaronem solum, non illum et illum contestabar, quia obituri erant : sed elementa, quæ manent, nempe cælum et terram contestor. Ait igitur Hesaias, « Audi cælum, et auribus percipe terra. » Vos enim jussit Moyses hodie advocare. Neque hanc solum ob causam vocat elementa; sed quia Judæos alloquebatur. « Audi » cælum, » Tu enim manna demisisti : « Auribus percipe » terra, » tu namque coturnicem dedisti. Audi cælum, audi; tu enim manna demisisti, tu enim quæ supra naturam erant exhibuisti : sursum eras, et aream imitabaris. « Auribus percipe terra : » Tu enim deorsum eras, et

¹ Deut. xxxii, 1.

extemporalem¹ mensam parasti. Otiosa erat natura, et gratia operata est: boum nullus erat labor, et spica proferebatur: non coquorum manus, non jussum aderat: sed manna fontis sancti instar omnium vicem supplebat. Natura propriæ infirmitatis obliuiscitur. Quo pacto ipsorum vestes detritæ non sunt? Quo modo ipsorum calceamenta non sunt vetustate consumpta? Omnia ad illorum ministerium inserviebant. « Audi cœlum, et auribus » percipe terra. » Post tot monita, post tot beneficia, contumelia afficitur Dominus. Quem alloquar? Num vos? Neminem qui audiat habeo. Ecce veni, et nullus erat homo: locutus sum, nec erat qui audiret. Irrationabilia alloquar, quandoquidem rationabiles ad irrationabilium vilitatem delapsi sunt. Quamobrem alius Propheta videt furem regem, idolum cultu honoratum, Deum contumelia affectum, alios omnes attonitos, et dicit: « Audi » me altare, audi me¹. » Lapidem-ne alloqueris? Etiam. Quandoquidem rex minus est compos sensuum, quam lapis. Audi me altare, audi. Hæc dicit Dominus. Et statim altare diruptum est. Et lapis audit, lapis diruptus est, et sacrificium effudit. Quomodo non audit homo? Extendit manum suam, ut raperet Prophetam. Et quid facit Deus? Arefecit ejus manum. Vide quidnam fecerit, vide Domini clementiam, et servi peccatum. Quare non ab initio manum ejus arefecit? Ut dirupto lapide resipisceret. Etenim si lapis diruptus non fuisset, tibi pepercissem. Quia vero discissus est lapis, et tu non emendatus es, iram in te transfero. Extendit manum ut raperet Prophetam, et arefacta est manus. Erectum erat tropæum. Aderant tot satellites et duces exercitus, auxilium ingens, et manum ejus contrahere non poterant. Sed stabat manus voce declarans impietatis profligationem, pietatis tro-

¹ 3 Reg. XIII, 2.

pæum, Dei erga homines benignitatem, illius insaniam. Et illam contrahere non poterant.

IV. Verum ne verbum ex verbo texentes, argumenti obliviscamur, age quæ polliciti sumus ostendamus. Quidnam polliciti sumus? Quod si quis sexcentis sit affectus vulneribus, pœnitentiamque agat, et bonum operetur, sic ea delebit Deus, ut nec cicatrix, nec vestigium, nec indicium peccatorum appareat. Hæc promisi, hæc demonstrare conabor. « Audi cœlum, et auribus percipe terra, » quia Dominus locutus est. » Dic mihi, Quid locutus est? « Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Cog- » novit bos possessorem, » irrationabilibus irrationabiliores: « Et asinus præsepe domini sui, » asinis hebetiores. « Israël autem me non cognovit, et populus me non » intellexit. Væ genti peccatrici¹. » Cur hæc dicit? Nullane est spes salutis? Qua de causa dicis, Væ? Quia non invenio medelam? Qua de causa dicis, Væ? Quia medicamenta adhibui, nec cessit ulcus. Ideo aversus sum. Quid mihi igitur faciendum est? Non laborabo ut curem. « Væ, » mulierem repræsentat lamentantem: « Væ, » et bene facit. Animum, quæso, mihi adhibete diligenter: « Væ, » quare? Quia idipsum in corporibus fieri solet. Cum enim viderit medicus ægrum nullam salutis spem habentem, flet et lacrymatur: domestici item et affines ejulant atque lamentantur, sed frustra nulloque fructu. Morituum enim ne mundus quidem totus deplorans excitabit: planctus ergo ille ad luctum valet, non ad restaurandam sanitatem. Secus autem in anima; nam si fleveris, sæpe eum, qui anima mortuus est, excitabis. Quare? Quia corpus mortuum vi humana non excitatur: anima vero mortua correctione excitatur. Respice fornicarium, et plora, sæpeque illum excitas, Ideoque Paulus non scribebat et

¹ Isai. 1, 3, 4.

admonebat solum, sed etiam cum lacrymis et luctu hortabatur unumquemque vestrum. Esto admoneas, cur etiam ploras? Ut si non valeat admonitio, auxilientur lacrymæ. Sic et Propheta lamentatur. Dominus item nos-
 ter videns proximam Jerosolymæ ruinam dicit: « Jerusa-
 » lem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te
 » missi sunt¹. » Urbem compellat jam lapsam, hominem-
 que lugentem imitatur. Propheta vero, « Væ genti pecca-
 » trici, populo pleno peccatis. » Nihil habet sanum corpus
 illud. Vidisti-ne eos ulceribus plenos? « Semini nequam,
 » populo pleno peccatis. » Cur, quæso, lamentaris? « Dere-
 » liquistis Dominum, et irritastis Sanctum Israël. Quid
 » ultra percutiamini? » Qua vos plaga feriam? Fame-ne,
 an peste? Omne supplicii genus accessit, et nequitia
 vestra consumpta non est: « Addentes prævaricationes.
 » Omne caput in laborem, et omne cor in tristitiam: non
 » est plaga, non cicatrix. » Res nova. Paulo ante dicebas:
 « Semen nequam, filii iniqui. Dereliquistis Dominum, et
 » irritastis Sanctum Israël², et, Væ genti peccatrici: »
 Lamentaris, luges, quereris, vulnera recensens; et deinde
 dicis, « Neque vulnus, neque cicatrix? » Attende. Tunc
 vulnus efficitur, cum alia corporis parte incolumi, una
 corporis pars sensu destituta manet. Illic vero dicit, totum
 corpus esse vulnus: « Neque vulnus, neque cicatrix, neque
 » plaga tumens. » Sed a pedibus usque ad caput non potest
 imponi fomentum, non oleum, non ligamina. « Terra vestra
 » deserta: civitates vestræ succensæ igni: regiones vestras
 » alieni comedunt³. » Hæc omnia feci, et vos non resi-
 puistis. Omnem adhibui artem, et æger mortuus manet.
 « Venite, audite verbum Domini, principes Sodomorum
 » et Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum ves-
 » trarum? » Quid igitur, Sodomitas-ne alloquitur? Ne-

¹ Matth. xxiii, 37. — ² Isaï. 1, 4-6. — ³ Ibid. 7.

quaquam, sed Judæos Sodomitas appellat. Quoniam enim eorum mores imitabantur, eorum ipsis nomen imponit. « Venite, audite verbum Domini, principes Sodomorum » et Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum nolo. Si offeratis mihi similiam, vanum; thymiama abominatio est mihi: neomenias vestras et sabbata odit anima mea: jejunium et diem magnum non fero. Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis ¹. » Est-ne ira huic æqualis? Propheta cælum advocat, lamentatur, ejulat, plorat, dicitque illi, « Non est vulnus, non est cicatrix. » Deus irascitur, non suscipit victimam, non neomeniam, non sabbatum, non similiam, non orationem, non manuum extensionem. Vidisti-ne ulcus? Vidisti-ne morbum incurabilem, non unius, non duorum, non decem, sed multorum millium? Quid igitur postea? « Lavamini, mundi estote ². » Num est peccatum pro quo sit desperandum? Ipse Dominus, qui dicit, Non audio vos, dicit etiam, « Lavamini. » Ad quem usum hæc loqueris? Ad hæc ambo sunt utilia: illa, ut terream; hæc, ut attraham. Si non audis illos, spem salutis non habent: si spem salutis non habent, cur dicis, « Lavamini? » Verum pater est filiorum amans, solus bonus, plus quam pater ad commiserationem pronus. Et ut discas ipsum esse patrem, ait illis, « Quid faciam Juda? » An nescis quid factururus sis? Novi plane: sed nolo. Exigit peccatorum natura, sed cohibet clementiæ magnitudo. Quid faciam tibi? Parcam-ne tibi? At segnior evades. Ultionem de te sumam? Sed id non patitur clementia mea. Quid faciam tibi? An ut Sodomam te ponam, vel ut Gomorrhæm evertam te? Conversum est cor meum: affectu præditum

¹ Isaï, 1, 10-15. — ² Ibid, 16.

imitatur ; imo potius matrem prolis amantem. Conversum est, ac si dicat mulier de puero, conversum est cor meum materno more. At non satis habuit priora illa dixisse ; sed, « Turbatus sum in pœnitentia mea ¹. » Deus ne turbatur ? Absit. Numen turbationis expers est. Sed ut jam dixi, nostrum loquendi morem imitatur. Conversum est cor meum, « Lavamini, mundi estote. » Quid sum vobis pollicitus ? Quod peccatores, etiam sexcentis onustos peccatis, ulceribusque plenos, si pœnitentiam agant, Deus susceptos ita curet, ut ne vestigium, ut ne cicatricem, ut ne indicium quidem peccatorum relinquat, « Lavamini, mundi estote, auferte nequitias vestras ab » animabus vestris. Discite bene facere ². » Et quid boni præcipis ? « Judicate pupillum, et justifyate viduam. » Non gravia præcepta sunt, sed ad quæ natura ipsa prona sit : mulieri enim convenit misericordia. « Et venite, et » disceptemus. » Modicum quidpiam facite, et ego quod reliquum est addam : exiguum aliquid mihi date, et totum ego impertiam. « Venite. » Quonam abeamus ? Ad me, quem provocastis, quem irritastis, ad me qui dico, « Non » audio vos. » Ut interminatione perterriti, iram sedetis. Venite ad non audientem, ut audiat. Et quid facis ? Non relinquo vestigium, non indicem, non cicatricem. « Venite, disceptemus, dicit Dominus : » Et addit : « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nivem dealbabo ³. » Numcubi cicatrix ? Numcubi ruga cum colore expiationis ? « Et si fuerint ut coccinum, quasi lanam dealbabo. » Numcubi nigricans color ? Numcubi macula ? Et quo pacto fiunt ista ? Num et aliæ promissiones ? Os enim Domini hæc locutum est. Non solum magnitudinem vidisti promissorum, sed et dignitatem largientis. Deo enim possibilia sunt omnia, qui potest a sordido facere mundum.

¹ Osee. xi, 9. — ² Isai. i, 16, 17. — ³ Ibid. 18.

Hunc igitur cum audierimus, et pœnitentia medelam noverimus, gloriam ipsi transmittamus : quia ipsius est gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA VIII *alias* IX.

*De pœnitentia, et de iis qui a collectis abfuerunt,
itemque de sacra mensa et de judicio.*

Quemadmodum nihil prodest iis qui seminant¹, si juxta viam semina jacent : ita neque nobis quidquam proderit, si Christiani dicamur, nisi quæ appellationi nostræ convenient opera præstemus. Ejus rei, si placet, adhibebo fide dignum testem fratrem Dei Jacobum dicentem : « Fi- » des sine operibus mortua est ². » Ergo ubique opus est mandatorum operatione. Nam illa absente, neque Christiani nominis appellatio nobis prodesse poterit. Et ne mireris. Quid enim, dic mihi, lucri habet miles quando in exercitu est, nisi militia dignus sit, et pro rege a quo alitur, militet? Forte autem, tametsi terribile est quod dicitur, melius ei erat non militare, quam in militia curam et honorem regis negligere. Qui enim fieri potest ut non puniatur is, qui a rege nutritur, pro ege autem non certat? Quid autem dico pro rege? Utinam etiam pro nostris animabus curam gereremus. Et quomodo, ait, possibile in mundo et medio hominum sic versantem salvari? Quid dicis homo? Vis breviter ostendam non esse locum qui salvet, sed mores et voluntatem? Adam in paradiso, ut in portu naufragium fecit³. Loth in Sodomis, sicut in pelago

¹ Vide D. Guillon, tom. xiv, p. 205-211, et tom. xii, p. 586-590. —
² Jacob. ii, 17. — ³ Gen. xiii.

servatus est. Job in stercore justificatus est¹. Saül ille in thesauris versans, regno præsentis, et futuro excidit². Non est defensio, quod dicis te non posse, etiam in mundo versantem in medio negotiorum salvari : sed hæc gravia unde accidunt ? Quia alii divinis precibus, alii conventibus frequentes non adestis. Annon videtis eos qui volunt dignitatem a terreno rege accipere, quomodo assident, quomodo alios ad patrocinandum incitant, ut potiantur eo quod quærunt ? Hæc ego dixerim ad eos, qui divinas collectas relinquunt, et sub horam terribilis et mysticæ mensæ colloquiis et vanis sermocinationibus occupati sunt. Quid facis, homo ? Non promisisti sacerdoti, qui dixit : « Sursum mentem et corda, » et dixisti, « Habemus ad Dominum ? » Non revereris et erubescis, quod illa ipsa hora mendax inveniaris ? Papæ ! mensa mystica parata est, et Agnus Dei pro te immolatur, Sacerdos pro te angitur, ignis spiritualis ex sacra mensa erumpit, Cherubim astant, Seraphim advolant, et Spiritus sex alas habentes faciem tegunt, omnes incorporeæ Virtutes pro te cum sacerdote intercedunt : ignis spiritualis e cælo descendit, sanguis in cratere in tuam purificationem ex immaculato latere effusus est : et non erubescis ac revereris, nec te pudet in illa tremenda hora mendacem te deprehendi ? Centum sexaginta octo horas habente hebdomada, unam et solam horam sibi ipsi segregavit Deus, et hanc in opera sæcularia, et in ridicula, et in vana colloquia insumis ? Cum qua postea fiducia ad mysteria accedes ? Cum qua polluta conscientia ? Num si stercus in manibus haberes, auderes contingere simbriam terreni regis ? Ne quasi panem id respicias, neu quasi vinum existimes, neque enim hæc sicut reliqui cibi in secessum vadunt ? Absit. Ne sic cogites. Quemadmodum enim cera igni ad-

¹ Job. II. — ² 1 Reg. XVIII.

mota, nihil substantiæ amittitur, nihil superfluit: sic et hic puta mysteria consumi corporis substantia. Propter quod et accedentes ne putetis vos accipere divinum corpus ex homine, sed ex ipsis Seraphim forcipe ignem, ut scilicet Hesaias vidit¹, vos accipere putato: et quasi divino et impolluto lateri admoti, sic salutaris sanguini participemus. Quocirca, fratres, oro vos et obsecro, ne abissimus ab Ecclesiis, neque ibi colloquiis et garrulitati vacemus. Stemus tremantes et timidi, demissis oculis, elevata autem anima, gementes sine voce, jubilantes corde. Annon videtis eos, qui sensibili, corruptibili, temporali, et terreno regi assistunt, quam sint immobiles, non loquentes, non oculos huc et illuc mittentes, sed mæsti, demissi, pertimescentes? Ex ipsis documentum accipite, o homines, et sic assistite Deo, quasi ad terrenum regem accessuri. Multo magis cœlesti regi cum timore astare oportet. Hoc sæpe dico, et dicere non cessabo, donec correctos videam. Ingredientes autem in Ecclesiam, ut decet Deum accedamus, ne vindictæ cupiditatem in mente habentes, adversus nos precemur, dicentes: « Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris². » Terribile enim est hoc, quod dicitur, et ferme sic ad Deum clamat, qui hoc dicit: Dimisi, Domine, dimitte; solvi, solve; ignovi, ignosce: si retinui, retine; si non solvi proximo, neque tu mea solvas: in qua mensura melior proximo, eadem remetiariis mihi. Igitur cum hæc sciamus, ac diem illum terribilem nobis reputemus, et ignem illum, et terribilem tormentorum locum in mentem accipiamus, convertamus nos in posterum a via qua erravimus. Veniet enim hora, quando theatrum vitæ hujus solvetur, et nullus postea certabit. Non est post hujus vitæ finem negotiatio. Hoc soluto

¹ Isaï. vi. — • Matth. vi, 12.

theatro coronas mereri non datur. Hoc tempus est pœnitentiæ, illud iudicii : hoc agonum, illud coronarum : hoc laboris ; illud relaxationis : hoc ærumnæ, illud retributionis. Excitemini, obsecro, excitemini, et quæ dicuntur suaviter audiamus. Viximus in carne, vivamus post-hac in spiritu : viximus in voluptatibus, vivamus in virtutibus : viximus in negligentia, vivamus in pœnitentia. « Quid superbit terra et cinis¹ ? » Quid inflaris, homo ? quid arrogans es ? quid speras ex gloria mundi et divitiis ? Egrediamur ad sepulcra, obsecro, videamus ibi mysteria, videamus disceptam naturam, ossa corrosa, corpora putrefacta. Si sapiens es, considera ; si prudens, dic mihi, quis illic rex, et quis privatus : quis nobilis et quis servus : quis sapiens, et quis insipiens ? Ubi pulchritudo illic adolescentiæ ? ubi graciosus aspectus ? ubi oculi speciosi ? ubi elegans nasus ? ubi ignita labia ? ubi pulchritudo genarum ? ubi frons radians ? Annon omnia cinis ? Nonne omnia pulvis ? Nonne omnia favilla ? Nonne omnia vermis ? Nonne omnia putredo et fœtor ? Hæc animo reputantes, fratres, et extremum diem animo versantes, dum tempus habemus, convertamur a via nostra, qua erravimus. Sanguine pretioso redempti sumus². Propter te, homo, Deus super terram visus est, non habens ubi caput reclinet³. Papæ, rem mirabilem ! iudex ad tribunal ducitur propter reos : vita mortem gustat : Creator a creatura alapis cœditur ; qui a Seraphim videri nequit, a servo conspuitur : sel et acetum gustat, lancea configitur, in sepulcrum deponitur : et tu negligens es, et dormis, et contemnis, o homo ? An nescis, quod etsi proprium sanguinem pro ipso effundas, non quantum oportet imples ? Alius enim est sanguis Domini, et alius sanguis servi. Præveni pœnitentia et conversione egressum animæ tuæ, nequando si mors advene-

1. Eccli. x, 9. — 2. 1 Petr. i, 18, 19. — 3. Luc. ix, 58. —

rit, inutilis sit omnis pœnitentiæ medicina ; quoniam super terram tantum, et non in inferno, pœnitentia robur habet. Quæramus Dominum, dum tempus habemus¹ : operemur bonum, ut a gehenna, quæ fine caret, liberemur, et cœlorum regnum consequamur, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Galat. vi, 10.

FINIS TOMI NONAGESIMI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 253.

Hujus Theodori, qui affectatæ tyrannidis pœnas dedit, Valentiniano, Valente, et Gratiano imperatoribus, anno 371, historiam habes apud Ammianum Marcellinum, lib. xxix; ubi illum *antiquitus claro genere in Galliis* natum dicit. Quod si illum e Sicilia dicit esse Chrysostomus, id intelligas, vel quod in Sicilia sedes habuerit, vel præfecturam aliquam gesserit, vel quod, ut opinatur Henricus Valesius, in Sicilia natus, ex Galliis originem habuerit. Vide locum Ammiani et notam Valesii. Artemisia vero sequens cujus uxor fuerit, nondum satis perspectum habemus.

ANNOTATIO (2) pag. 268.

Hæc duo loca, quasi Michææ afferuntur; sed prior est Amos, cap. vi, vers. 6; secundus Michææ, cap. i, vers. 11.

ANNOTATIO (3) pag. 381.

Vide Plutarchum in Laconicis Apophthegmatibus, pag. 225, et Titum Livium lib. 11.

ANNOTATIO (4) pag. 207.

Qui prior dicitur in editis liber ad Theodorum vere

debet esse posterior, unde legitimum ordinem restituendum esse duximus. Hinc quæ prima in Benedictinis nuncupata, hic habetur secunda, et secunda primæ locum occupat.

ANNOTATIO (5) pag. 500.

Hanc homiliam inter spurios fœtus a Benedictinis allegatam, ut dubiam repræsentare non importunum existimavimus.

ANNOTATIO (6) pag. 523.

Hæc oratio habita est post homiliam secundam de pœnitentia, ad quam in exordio alludit. Unde in editione Benedictina inscribitur homilia III.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.

BIBLIOTHECA GALLICA.

Liber i. Adversus oppugnatores vitæ monasticæ, p. 3.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 247-251.
Liber ii. Ad infidelem patrem, p. 22.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 251-252.
Liber iii. Ad fidelem patrem, p. 50.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 252-262.
Comparatio regis et monachi, p. 112.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 262-268.
Liber de virginitate, p. 121.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 236-247.
Liber quod regulares fœminæ viris cohabitare non debeant, p. 263.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 279-294.
Sermo adversus eos qui apud se habent virgines subintroductas, p. 292.	Ejusdem fragmenta, tom. xviii, p. 268-279.
Liber i. Ad Demetrium monachum, de compunctione, p. 395.	Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p. 396-417.
Liber ii. Ad Stelechium, de compunctione, p. 421.	Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p. 417-424.
Liber i. Parænesis sive adhortatio ad Theodorum lapsum, p. 441.	Ejusdem fragmenta, tom. xv, p. 299-293, et tom. xvi, p. 403-408.
Liber ii. Ad Theodorum lapsum, p. 452.	Ejusdem fragmenta, tom. xv, p. 294-296.
Homilia i. De pœnitentia, p. 511.	Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p. 344-347.
Homilia ii alias iii. De pœnitentia, p. 523.	Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p. 355-365.
Homilia iii alias iv. De pœnitentia, p. 537.	Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p. 366-371.

- Homilia iv alias v. De pœnitentia, p. Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p.
547. 371-373.
- Homilia v alias vi. De pœnitentia, Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p.
p. 558. 373-377.
- Homilia vi alias vii. De pœnitentia, Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p.
p. 573. 377-382.
- Homilia vii alias viii. De pœnitentia, Ejusdem fragmenta, tom. xvii, p.
p. 595. 228-234, et 382-384.
- Homilia viii alias ix. De pœnitentia, Ejusdem fragmenta, tom. xiv, p.
p. 608. 205-211, et tom. xii, p. 586-590.

INDEX

TOMI NONAGESIMI.

ADVERSUS OPPUGNATORES VITÆ MONASTICÆ, LIBRI TRES.

	Pagin.
Liber I. Adversus oppugnatores eorum, qui ad monasticam vitam inducunt.	3
Liber II. Ad infidelem patrem.	22
Liber III. Ad patrem fidelem.	50
Comparatio potentiae, divitiarum et excellentiae regis, cum monacho in verissima et christiana philosophia vivente.	112
Liber de Virginitate. Caput I. Hæreticorum virginitatem præmium non habere.	121
Caput II. Hæreticos virginitatis etiam pœnas pendere.	123
Caput III. Matrimonii detestationem satanicæ immanitatis esse.	125
Caput IV. Hæreticos virgines etiam gentibus miseres esse.	ibid
Caput V. Hæreticorum virginitatem vel adulterio scædiorem esse.	127
Caput VI. Hæreticos virgines non animas solum, sed etiam corpora polluere.	128
Caput VII. Virginem non vestitu, sed animo spectandam esse.	129
Caput VIII. Virgini erga conjuges fastum detrimento esse.	130
Caput IX. Ad virginitatem hortari, nequaquam ejus esse qui matrimonium vetet.	132
Caput X. Qui matrimonium dæmnet, eum virginitatem etiam lædere.	133
Caput XI. Virginitatem eos, qui illam vere prosequantur, Angelos ex hominibus efficere.	134
Caput XII. Paulum qui dicat; <i>Reliquis ego dico, non Dominus</i> , humanum id consilium esse non significare.	135
Caput XIII. Cur ad eum de virginitate Corinthii scripserint, non ipse eos prior cohortatus sit.	137
Caput XIV. Objectio eorum qui virginitatem ejiciunt, et solutio.	139
Caput XV. Matrimonium genus nostrum non augere.	142
Caput XVI. Matrimonium indulgentiæ esse.	143
Caput XVII. De Dei indulgentia.	144
Caput XVIII. Non virginitatem genus nostrum imminuere, sed peccatum.	146
Caput XIX. Matrimonio olim duas fuisse causas, nunc unam esse.	147
Caput XX. Etiam si nullum periculum esset iis qui virginitatem despiciunt, tamen ne sic quidem tutum esse eam despiciere.	148
Caput XXI. Ingens periculum esse iis qui virginitatem despiciunt.	ibid

Caput XXII. Pueros illos Elisæi tempestate utiliter periisse.	150
Caput XXIII. Cur qui eadem committunt, non easdem luant pœnas.	152
Caput XXIV. Qui percent, nec puniantur, iis non confidendum, sed timendum potius esse.	ibid.
Caput XXV. Infirmis necessarium esse matrimonium.	154
Caput XXVI. Qui virgo agere possit ac matrimonium contrahat, summum sibi damnum facere.	155
Caput XXVII. Magnum esse virginitatem et magnorum conciliatricem honorum.	ibid.
Caput XXVIII. Quæ de matrimonio dicantur, cohortationem esse ad virginitatem.	158
Caput XXIX. Illud, <i>Ne defraudate alter alterum</i> , ejus esse qui ad virginitatem instiget.	159
Caput XXX. Cur, si honoratum matrimonium est, jejunantes hortetur Paulus congressu abstinere.	161
Caput XXXI. Qui precationibus rite operam dare velint, necessario Paulum a concubitu avocasse.	162
Caput XXXII. Qui segniter precentur, non modo Deum non propitiare, sed etiam irritare.	163
Caput XXXIII. Eadem iterum repetere, eorum esse qui Christum imitentur.	164
Caput XXXIV. Virginitatem admirandam esse, et multis coronis dignam.	165
Caput XXXV. Necessario Paulum continentiae exemplum se proposuisse.	169
Caput XXXVI. Virginitatem modestiæ causa ab Apostolo donum appellari.	170
Caput XXXVII. Multas esse molestias in secundis nuptiis.	172
Caput XXXVIII. Cur conjugibus magna solatia, virgini nulla concedat.	175
Caput XXXIX. Cui viduæ, cui virgini nubere permittat Paulus.	176
Caput XL. Magnam esse et indeclinabilem ex conjugio servitutem.	178
Caput XLI. Cur Judæis concesserit Deus repudii libellum offerre.	179
Caput XLII. De Pauli humilitate.	183
Caput XLIII. Quam instantem necessitatem Paulus nominet.	185
Caput XLIV. Facilius esse virginem quam conjugem regnum consequi.	185
Caput XLV. Qui supervacuas difficultates excogitent, eos nullum ejus rei præmium manere.	187
Caput XLVI. Cur adiutrix vocata uxor quæ impedimento est ad perfectam vitam.	188
Caput XLVII. Quomodo virum adjuvet uxor in spiritualibus.	190

Caput XLVIII. Quæ invito viro continens sit, graviores, si is adulteret, pœnas daturam.	195
Caput XLIX. Cur ab hujus vitæ jucundis ad virginitatem instiget.	194
Caput L. Deliciæ perinde in Veteri atque in Nova Lege prohibitæ.	198
Caput LI. Licet deliciari permissum esset, matrimonii tamen molestiæ satis esse quæ eam voluptatem extinguant.	199
Caput LII. Quantum malum sit zelotypia.	200
Caput LIII. Conjugium divitum expetendum non esse, imo pauperum connubio molestius esse.	204
Caput LIV. Quantumvis subjectam uxorem opulentam habeas, ingens incommodum esse.	205
Caput LV. Intolerabile malum esse ditiori viro nubere.	ibid
Caput LVI. Nuptæ gravem doloris necessitatem impositam esse.	206
Caput LVII. De molestiis quæ cum omni matrimonio conjunctæ sint.	207
Caput LVIII. Matrimonium licet omnes miseras effugiat, nihil magnum habere.	211
Caput LIX. Virginitatem facilem esse.	212
Caput LX. Virginitatem nullius egere quod in nobis positum non sit.	213
Caput LXI. Aurum gerere metus quam voluptatis plus habere.	214
Caput LXII. Aurea ornamenta et formæ nocere, et augere deformitatem.	ibid
Caput LXIII. Quis virginitatis mundus, et quæ pulchritudo.	215
Caput LXIV. Quæ propter Christum patimur, ea licet tristia sint, voluptatem habere.	217
Caput LXV. Labores virginitatis minores doloribus partus, qui conjugium comitantur.	218
Caput LXVI. Jucundius esse pedibus ire quam molis circumvehi.	ibid
Caput LXVII. Molestum esse multas famulas habere.	220
Caput LXVIII. De tranquillitate quæ virginitati inest.	ibid
Caput LXIX. Sumptuosas mensas magnæ insuavitatis plenas esse.	222
Caput LXX. Sobrietatem deliciis et utiliore et suaviore esse.	223
Caput LXXI. Animam etiam lædi deliciis.	224
Caput LXXII. Deliciis cum aliis malis vitæ commutationem afferre.	225
Caput LXXIII. Non esse tempus hoc matrimonii tempus.	ibid
Caput LXXIV. Cur cum velit nos sine sollicitudine esse jubeat esse sollicitos.	228
Caput LXXV. Quid sit habentem uxorem non habere.	229
Caput LXXVI. Non virginitatem, sed nostram inertiam esse laqueum.	231
Caput LXXVII. Quæ de terrenis rebus sollicita sit virginem non esse.	232

Caput LXXVIII. Cur non acriter eum carpat, qui in virgine sua indecorum se esse putat.	233
Caput LXXIX. Nulla re inferiorem fuisse Angelis Eliam et qui ejus similes, idque virginitatis beneficio.	236
Caput LXXX. Quid sit honestas et assiduitas decora.	237
Caput LXXXI. Quantum bonum sit egestas.	238
Caput LXXXII. Contra eos qui dicunt optare virgines in Abrahami sinum venire.	239
Caput LXXXIII. Non eundem virtutis modum nobis et antiquis propositum esse.	241
Caput LXXXIV. Merito eorumdem recte factorum non idem præmium nobis et antiquis propositum esse.	242
Liber. Ad viduam juniorem.	245
Liber. Quod regulares scæminæ viris cohabitare non debeant.	263
Sermo. Adversus eos qui apud se habent virgines subintroductas.	292
Homilia. Laus Maximi, et quales ducendæ sint uxores.	324
Liber. De non iterando conjugio. — Ad viduam juniorem.	350
Sermo I. De consolatione mortis.	367
Sermo II. De consolatione mortis.	371
Homilia. De futurorum deliciis, et præsentium vilitate.	385
Liber I. Ad Demetrium monachum, de compunctione.	395
Liber II. Ad Stelechium, de compunctione.	421
Liber I. Parænesis sive adhortatio ad Theodorum lapsum.	441
Liber II. Parænesis sive adhortatio ad Theodorum lapsum.	452
Homilia. Ascetam facetiis uti non debere.	500
Homilia I. De pœnitentia, cum rure ipse rediisset.	511
Homilia II alias III. Oratio de eleemosyna, et in decem Virgines.	523
Homilia III alias IV. De pœnitentia et oratione.	537
Homilia IV alias V. In Joam prophetam, Danielelem, et tres pueros, et de pœnitentia. Dicta est autem in sacrorum jejuniorum ingressum.	547
Homilia V alias VI. De pœnitentia quarta hebdomada sacræ Quadragesimæ.	558
Homilia VI alias VII. De pœnitentia.	573
Homilia VII alias VIII. De pœnitentia.	595
Homilia VIII alias IX. De pœnitentia, et de iis qui a collectis abfuerunt, itemque de sacra mensa et de judicio.	608
ANNOTATIONES.	613
CONCORDANTIA.	615

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIAE PATRUM.

XCI.

PATRES QUINTI ECCLESIAE SAECULI.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

XXII.

PROSTAT INSUPER VENALE

MONTIS PESSULANI.

APUD **VIRENQUE**, BIBLIOPOLAM,

PARISIIS,

APUD **BIBLIOPOLAM**, CUI NOMEN GALLICE ;

SOCIÉTÉ POUR LA PUBLICATION DES BONS LIVRES.

Rue des Saints-Pères⁷, 16.

PARISIIS-- E TYPOGRAPHEO BOURGOGNE ET MARTINET,

VIA VULGO DICTA JACOB, N° 30.

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIAE PATRUM,

COMPLECTENS

EXQUISITISSIMA OPERA

TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA ;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,

UNA CUM

D. M. N. S. GUILLON,

EPISCOPO MAROCHIANI, IN FACULTATE THEOLOGIAE PARISIENSI ELOQUENTIAE

SACRAE PROFESSORE, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE :

BIBLIOTHEQUE CHOISIE DES PERES GRECS ET LATINS

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS NONAGESIMUS-PRIMUS.

PARISIIS,

APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,

VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

M. DCCC. XXXVIII.

S. P. N. JOANNIS

CHRYSOStOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

OPERUM

PARS II.

MISCELLANEA

DE PRECATIONE ORATIONES II.

DE FUGIENDA SIMULATA SPECIE.

IN KALENDAS.

CONTRA CIRCENSES LUDOS ET THEATRA.

HOMILIÆ XXI DE STATUIS.

DE GLORIA IN TRIBULATIONIBUS.

DE TERRÆ MOTU.

POST TERRÆ MOTUM.

HOMILIA HABITA IN TEMPLO S. ANASTASIÆ.

LIBER IN EOS QUI SCANDALIZATI SUNT.

DE MANSUETUDINE.

DE PERFECTA CHARITATE.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI

DE PRECATIONE ORATIONES II.

ORATIO I.

De precatione.

Duas ob causas Dei cultores admirandi sunt¹, ac beati judicandi : tum quod spem salutis in sanctis precibus collocaverint ; tum quod, cum hymnos, et precandi formulas, quas Deo cum lætitia ac timore offerebant, literis mandarent, nobis quoque suum thesaurum tradiderint : ut omnem posteritatem possent ad se imitandos allicere. Par est enim doctorum mores ad eos pervenire, qui ipsis dant operam : itemque par est Prophetarum discipulos, imitatores eorum esse justitiæ ; ita ut vitam nostram in precibus, Dei que cultu perpetuo traducamus, atque in ea re vitam, valetudinem, divitias, bonorum finem positum esse censeamus ; ut Deum puro et incorrupto animo deprecemur. Etenim, ut corpus solis lumine, sic animus precationum radiis illustratur. Si ergo cæci calamitas est solem aspicere non posse, quanta tandem est Christiani viri jactura, non assidue Deum precari, Christique splendorem in animum precibus inferre ? Jamvero Dei benignitatem atque clementiam quis non admi-

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 104-111.

retur, quis non suspiciat, quam nobis ostendit, cum tantum honorem hominibus deferat, ut eos precatione ac sua consuetudine dignetur? Etenim cum Deo revera precationis tempore colloquimur, qua cum Angelis quoque conjungimur, qua longe a pecudum societate recedimus. Angelorum est enim precatio, quæ vel eorum superat dignitatem; si quidem cum Deo loqui præstantius quiddam est. Id tamen ipsi nos docent, qui magno timore preces offerunt, nosque admonent, nobis, qui ad Deum accedimus, timorem esse simul, et lætitiā adhibendam: timendum quidem, verentibus, ne precatione indigni esse videamur; lætitiā nos tamen ex honoris magnitudine perfundi oportere, quod tanta ac tali providentia mortale genus honestetur, ut assiduo Dei congressu perfruat: ex quo et a mortalitate et a vitæ curriculo, exiguo tempore circumscripto, recedimus: quippe qui tametsi natura mortales, ob Dei tamen consuetudinem familiarē, ad vitam progredimur immortalem. Etenim qui cum Deo familiariter versatur, morte illum, omnique interitu potiorē esse necesse est. Atque, ut est omnino necesse, qui solis radiis potiatur, a tenebris procul abesse: ita Dei consuetudine fruētem necesse est non amplius esse mortalem; nos enim ad immortalitatem ipsa honoris magnitudo traducit. Nam si, qui regem alloquuntur, et apud illum locum obtinent dignitatis, fieri non potest, ut inopia laborent; fieri omnino longe difficilius potest, ut qui supplices ad Deum accedunt, et cum eo colloquuntur, mortales animos nanciscantur. Mors enim est animi vita a pietate ac legibus aliena: ejusdem igitur animi vita constat et religione, et actionibus vivendi, quæ cum religione consentiant: atqui vitam sanctam ac divino cultui congruentem preces asserunt, et in animos nostros mirificam rerum omnium pretiosarum copiam recondunt.

Nam sive quispiam virginitatem adamarit, sive nuptiarum temperantiam colat, sive iracundiam continere, et mansuete agere, sive invidia vacare, aut aliud quid officii præstare nitatur; precatione duce, et hujusmodi vitæ viam muniente, expeditum habebit et facilem pietatis cursum: non enim fieri ullo modo potest, ut qui temperantiam, justitiam, mansuetudinem, benignitatem a Deo petunt, non voti compotes fiant. « Petite enim, inquit, et dabitur » vobis; etc. omnis enim, qui petit, accipit, et qui quærit, » invenit, et pulsanti aperietur¹. » Et alibi rursus: « Quis » est, inquit, ex vobis, a quo si petierit filius suus panem, » num lapidem dabit ei? Vel si piscem petierit, num ser- » pentem dabit ei? Si igitur vos, cum mali sitis, nostis » bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cœles- » tis dabit Spiritum sanctum petentibus se²? » His verbis, et hac spe proposita, ad precationem nos rerum omnium Dominus cohortatur. Nos vero decet obtemperantes Deo, in laudibus ac precibus perpetuo vivere; ita ut Dei cultui, quam animis nostris, arctius hæreamus: ita enim licebit nobis vitam hominibus dignam agere. Nam quicumque Deum non precatur, neque divino colloquio assidue frui cupit, mortuus est, et anima sensuque caret. Illud est maximum stultitiæ ac stuporis argumentum, si honoris hujus magnitudo ignoratur, si precatio non amatur, si non animæ mors esse existimatur Deum non adorare. Ut enim corpus hoc nostrum, cum animus abest, mortuum est, ac fœtidum: ita nisi se animus ad precationem excitat, mortuus est, miser, ac fœtidus. Atqui quavis morte acerbius putandum esse precatione spoliari, magnus ille propheta nos Daniel docet³, qui mori maluit, quam tribus diebus a precibus vacare. Neque enim ut contra pietatem aliquid faceret, præcepit Rex ille Persa-

¹ Matth. vii, 7. — ² Luc. xi, 9 — 11. — ³ Dan. vi, 10.

rum, sed illud agebat, ut trium dierum cessationem reperiret. Nam sine divino nutu, bonum nullum in nostros animos venerit : nutus vero divinus labores nobiscum aggreditur, eosque præclare sublevat, si preces videat a nobis diligere, nosque assidue Deum orare, ac sperare cuncta inde ad nos bona descensura. Quando igitur aliquem video a precationis studio abesse, neque illius ardenti ac vehementi amore teneri; jam mihi exploratum est, nihil ab eo magnificum, nihil præclarum possideri. Quando vero aliquem cerno in Deo colendo sine satietate persistere, quique non precari assidue in magnis numeret detrimentis; omnium illum virtutum acerrimum cultorem, Deique templum esse conjicio. Quod si amictus hominis, pedum gressus, et risus dentium, quæ in eo sunt, relegit, secundum sapientem Salomonem¹, multo magis precatio, Deique cultus, est justitiæ argumentum; cum illa, vestis quædam sit spiritualis ac divina, quæ mentes nostras magno decore ac pulchritudine induit, et exornat : quæ singulorum vivendi rationem dirigit : quæ non patitur ulla re vili et absurda mentem occupari : quæ persuadet, ut Deum, ac dignitatem, quæ ab illo in nos derivatur, vereamur : quæ docet, ut omnes hostis improbi præstigias depellamus : quæ turpes et indignas cogitationes abigit : quæ in voluptatis despicientia animum cujusque constituit. Hæc enim una superbia decet eos, qui Christum colunt, ut nulli turpitudini serviant; sed animus in libertate, vivendique ratione integerrima conservetur. Et fieri quidem omnino non posse, ut sine precibus vita cum virtute ducatur, perspicuum esse omnibus existimo. Etenim quomodo quis virtutem colat, qui non accedat, seque abjiciat supplex assidue ad eum, qui eam suppeditat, atque largitur? Qua ratione quis tempe-

¹ Eccli. xix, 27.

rantem, et justum se esse cupiat, qui non placide cum illo versetur, qui et hæc, et plura his a nobis exigit? Volo autem paucis ostendere, nos, quamvis culpis et sceleribus coopertos precatio deprehendat, illico tamen expiari. Jamvero quid precatione majus, vel divinius sit, quando medicinam quamdam, expultricem ægritudinum, esse constat iis, qui morbis animi conflictantur? Notum est, Ninivitas primos a plurimis per precationem delictis et sceleribus liberatos¹. Statim enim ut illos deprecatio occupavit, justitiæ participes effecit, et civitatem, quæ cum intemperantia, nequitia, vivendique ratione nefaria degere consueverat, celeriter correxit, veteri consuetudine plus valens, cœlestibus civitatem legibus explens, temperantiam, benignitatem, clementiam, procurationem pauperum secum ducens: sine his enim animam incolere non potest. Verum in quamcumque mentem commigrarit, omni eam probitate cumulat, ad virtutem informat, nequitiam pellit. Et sane si quis tunc Ninivem ingressus esset, qui illam antea probe nosset, civitatem profecto non agnovisset; ita repente a nequiore vita ad pietatem transilivit. Ut enim fœminam inopem ac pannosam, aureis postea vestimentis exornatam si quis aspexerit, mulierculam non agnoscat: ita qui civitatem illam antea vidisset egentem, ac spiritualibus destitutam thesauris, ignorasset omnino, quænam esset civitas, quam ita precatio commutare, et illius mores vivendique rationem ad virtutem traducere potuisset. Et vero mulier quædam, quæ in intemperantia, et meretricio quæstu omnem anteactæ vitæ cursum confecerat, simul atque se ad Christi pedes abjecit, salutem consecuta est. Atqui non modo criminum culpas ac maculas delet, sed magna etiam pericula repellit. Rex ille simul, ac vates admirabilis Da-

¹ Jon, 119.

vid plura et gravia bella precatione profligavit, his telis duntaxat exercitum præmuniens, et efficiens, ut per quietem et securitatem sui milites victoria potirentur. Nam alii quidem reges in ducum experientia et arte, in sagittariis, peditibus, et equitibus spem salutis habebant: at magnus David sanctis precibus exercitum muniebat, non ducum, centurionum, præfectorum equitum supercilia intuebatur, non pecunias colligebat, non arma comparabat; sed e cœlo divina illa armorum genera universa ducebat. Cuncta enim revera cœlestium armorum genera divinis precibus continentur; quæ vel solæ possunt eos tueri, qui se Deo tradiderunt: nam peditum quidem robur atque periliam, sagittariorum experientiam, in pro-dendo hoste calliditatem, sæpe vel hostilis obtutus, atque adversariorum animus, aliaque multa inanem reddunt: at precatio telum est insuperabile, tutumque præsidium, quod æque militem unum ac multa millia profligat. Nam et admirabilis David Goliadem illum¹, ut metuendum quemdam dæmonem irruentem, non armis, non gladiis, sed precatione dejecit. Ita telum est acerrimum et regibus in præliis deprecatio, et nobis ad dæmonum impetum propulsandum. Ita etiam rex Ezechias victor e Persarum bello discessit, non acie instructa, sed una precatione hostium copiis opposita²: idem hac una ratione mortem evitavit, Deum congrua pietate veneratus³: atque ita una precatio Regem vitæ restituit. Et sane animum peccatis inquinatum facile precibus expiari, testis est publicanus, qui cum a Deo veniam precatus esset, voti compos discessit⁴: testis leprosus, qui simul atque se ad Dei pedes abjecit, illico curatus est⁵. Quod si a corpore Deus vitiatum atque corrupto morbum celerrime depulit: multo magis

¹ 1 Reg. xvii. — ² 4 Reg. xix, — ³ Isai. xxxvii. — ⁴ Luc. xviii, 38. — ⁵ Ibid. 19.

animo vitiis infecto curationem humaniter adhibebit : nam quo præstantior est animus corpore, eo magis par est ardentius a Deo in illo studium collocari. Et sane sexcenta quispiam cum vetera, tum nova proferre possit exempla, si quibus preces saluti fuerunt, enumerare voverit universos. At fortasse quispiam e signioribus, et iis qui accurate ac studiose precari nolint, dixerit illa verba Deum idcirco esse prolocutum, videlicet : « Non omnis, » qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum » cœlorum, sed qui fecerit voluntatem Patris mei, qui est » in cœlis¹. » Ego vero si solam precationem ad nostram salutem satis esse putarem, merito hæc obijci dicerem : quoniam vere bonorum omnium caput precationem esse confirmo, atque rationis honeste laudabiliterque vivendi fundamentum, atque radicem, nemo ad excusationem inertię illis verbis abutatur. Neque enim unam temperantiam sine aliis bonis, non unam pauperum providentiam, non benignitatem, non aliud quidpiam ex iis, quæ sunt cum honestate conjuncta : sed omnia uno eodemque concursu oportet in animos nostros influere : verum precatio tanquam radix subjicitur, et fundamentum. Et quemadmodum navigium, ac domus inferioribus partibus firmatur, et constat; ita precibus vitæ nostræ ratio continetur; sine quibus nihil nobis boni contingat, nihil salutare. Propterea nos Paulus urget his verbis : « Orationi » instate, vigilantes in ea, in gratiarum actione² : » et alibi : « Sine intermissione orate, inquit, in omnibus gratias agite, hoc enim est voluntas Dei³; » et alibi rursus : « Orate omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in » omni instantia, et obsecratione⁴. » Sic plurimis divinisque vocibus ad preces nos semper dux Apostolorum

¹ Matth. vii, 21. — ² Coloss. iv, 2. — ³ 1 Thess. v, 17. — ⁴ Ephes. vi, 18.

cohortatur. Quare nobis, qui ab illo instituimur, vita est in precibus traducenda, iisque mens perpetuo irriganda: non enim minus, quam arbores aquis, illis nos indigemus universi. Nam neque illæ possunt esse fructuosæ, nisi humorem radicibus ebibant; neque nos pretiosissimas pietatis fruges fundere, nisi precibus irrigemur. Quamobrem et cum lectulo surgimus, antevertere solem oportet Dei cultu, et cum mensæ accumbimus, et cum somni causa cubamus: imo vero singulis horis precatio est ad Deum adhibenda, et in ea diei cursus conficiendus. Hierno vero tempore plurimam noctis partem in precibus traducamus, et magno cum timore genua flectentes, precationi operam demus, ac beatitudine nos ipsi dignos, Deum colendo, reddamus. Age vero quomodo solem aspicias, non illum ante veneratus, qui oculis tuis lucem solis dulcissimam profert? Quanam ratione mensa perfrui audebis, non ante veneratus tantorum bonorum fontem et auctorem? Qua spe ad tempora nocturna pervenies? Quæ tibi visa secundum quietem objectum iri suspicaris, si nullis precibus præmunitus, nullo præsidio septus, quieti te tradas? facillime te improbissimi dæmones contemnent et implicabunt, qui oberrant assidue, qui occasionem captant, observantes, ut, si quem precatione destitutum deprehenderint, sine mora corripiant. Quare, si quidem septos nos precibus viderint, continuo tanquam fures ac scelesti resiliunt, qui gladium militis capiti appensum cernunt. Quod si contigerit, ut aliquis sit a precibus nudus, is a dæmonibus abripitur, et in scelera, exitia, calamitates impellitur. Hæc igitur metuentes, precibus atque hymnis nos ipsos tueamur et muniamus oportet, ut sua nos Deus misericordia et cælorum regno dignetur per Unigenitum suum, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO II.

De precatione.

Precationem esse omnium bonorum caput et fontem¹, ac salutis vitæque æternæ conciliatricem ignorat nemo; de ea tamen, quæ nostra feret facultas, dicenda sunt, ut et ii, qui in precibus et in Dei cultu vitam diligenter agere consueverunt, studiosiores reddantur; et qui vitam abjectiore animo a precibusque remoto traduxerunt, præteriti temporis jacturam agnoscant, salutemque suam reliquo vitæ tempore minime desertam esse patiantur. Principio igitur illud imprimis de precatione dici potest, eum, qui precatur, cum Deo colloqui. Quantum vero sit, hominem in divinum colloquium venire, nemo est qui nesciat: rei vero dignitatem nemo verbis assequatur. Etenim hujusmodi honor etiam Angelorum amplitudinem facile superat: id quod illi cum probe intelligant, omnes fere apud Prophetas, cum laudes et cultum Domino afferunt, summo cernuntur timore correpti; dum ora pedesque præ veneratione tegunt: dum volatu, motuque assiduo, summum metum præ se ferunt. Quinetiam nos, ut opinor, monent, ut precandi tempore humanæ naturæ obliviscamur, atque veneratione ac timore perculsi, nihil ante oculos positum aspiciamus: sed in medio Angelorum choro nos esse, et eundem, quem illi, cultum Deo nos persolvere arbitremur. Etenim cætera illorum omnia et nostra, ut natura, vivendi ratio, sapientia, et quidquid dixerit quispiam, longo intervallo inter se distant: pre-

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 111-116.

cationis autem officium est hominibus commune cum Angelis, neque est aliquid, quod sit intermedium in iis, quæ ad precandum pertinent. Hac segregaris a pecudibus : hæc te Angelis jungit : hac brevi sane illorum reipublicæ, illorum vitæ, vivendique rationi, dignitati, nobilitati, sapientiæ, intelligentiæ adjungetur, qui omnem sibi vitam in precibus ac Dei cultu ponendum putabit. Quid enim sanctius iis sit, qui Dei consuetudine perfruuntur ? Quid justius, ornatus, sapientius ? Nam si ii, qui sapientibus hominibus familiariter utuntur, ex assidua consuetudine, illorum prudentiæ participes celeriter fiunt ; quid de iis dicendum est, qui cum Deo ipso colloquantur, et ipsum precantur ? Quanta sapientia, quanta virtute, prudentia, probitate, moderatione replet ipsos oratio, et obsecratio ? Itaque non sane is aberret, qui omnis virtutis justitiæque matrem esse precationem affirmet ; neque posse eorum aliquid, quæ ad pietatem conducunt, precatione et obsecratione nudum animum penetrare. Verum ut urbs mœnibus minime septa, facile in hostium potestatem venerit, quod ita nemo illos propulsare possit ; sic precatione animum non communitum facile diabolus in suam redigit potestatem, facileque contaminat omnium turpitudine flagitiorum. Primum enim cum animam precibus viderit circumseptam, veritus robur ac vim quam preces illi suppeditant, quæ animum magis alunt, quam cibis corpora, propius non audet accedere : deinde, qui omni animi cura preces adhibent, non patiuntur aliquid precatione indignum in se admittere, sed Deum veriti, qui cum modo collocuti sunt, omnes repente improbi hostis conatus repellunt ; cum secum ipsi cogitent, quanti sceleris sit, eum, qui nuper et Dei colloquio fruebatur, et pro temperantia et sanctitate impetranda illum obsecrabat, ad diabolum repente transfugere, et obscœnas voluptates

in animò recipere, inque mentem, quam Deus nuper in-
visit, aditum diabolo patefacere; dæmonesque admittere
in animum, quem Spiritus sancti gratia benignitate
summa ac providentia decoraverit. Id vero qua ratione
fiat, accipe. Fieri nullo modo potest, ut homo sine divini
Spiritus ope divinam ferat consuetudinem: verum oportet
hac præsentè, et sanctos conatus prosequente, rem
aggredi, genua flectere, obsecrare, precari. Cum enim
res humanas longe superet divinus congressus, ingre-
diente in nos Spiritus sancti gratia, confirmemur, corro-
boremur, honoris magnitudinem doceamur, necesse est.
Itaque cum tibi esse cum Deo sermonem intellexeris,
teque precantem sancti Spiritus opem excipere; omnes
aditus diabolo in animum jam a spiritu sanctificatum in-
tercludes. Ut enim qui sunt cum rege collocuti, et illius
humanitatis, facilitatis, honoris fructum ceperunt, a
mendicorum abjectorumque hominum congressu abhor-
rent; ita qui Deum allocutus precatusque est, adduci
non facile poterit, ut improbum dæmonem et impium
in suam recipiat necessitudinem. Etenim qui se volupta-
tibus mancipat, is revera dæmonibus familiariter utitur,
eorumque insaniam æmulatur: ut contra is, qui tempe-
rantiam et justitiam colit, Angelis familiaris efficitur, et
eorum amplitudinem æmulatur. Quod si quis animi ner-
vos preces appellaverit, mihi profecto vere dicere videat-
ur. Etenim ut corpus, opinor, nervorum beneficio con-
stat, currit, stat, vivit, compactumque est, iisque incisis,
omnes corporis numeri dissolvuntur; sic animi per sanc-
tas preces et conglutinantur, et constant, cursumque ha-
bent pietatis facilem ac secundum. Quod si te ipsum
precatione spoliaveris, perinde feceris, ac si piscem ex
aquis extraxeris. Ut enim hic aqua vivit, sic tu precatio-
nibus: per has tanquam per aquam evolare, orbes cæ-

lestes superare, ad Deum propius licet accedere. Ut igitur sanctæ precationis robur ostendatur, vel quæ diximus satis sunt : præstabit tamen fortasse, ut ad sancta volumina accedentes ex Christi verbis divitias agnoscamus, quas preces comparant iis, qui omnem ætatem in ipsis ponere velint : « Dicebat autem, inquit, et parabolam ad illos, ut semper precandum esse demonstraret. Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. Vidua autem quædam erat in civitate illa, et veniebat ad eum dicens : » Vindica me de adversario meo ; et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se ; Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor ; tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam : ne in novissimo veniens, suggillet me. Ait autem Dominus ; audite, quid judex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, et patientiam habebit in illis ? Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum ¹. » Nos vero, fratres, abditam sapientiam in sermonibus spiritus addiscamus, et pro facultate nostra investigemus, non quantum in ipsa sit, sed quantum nobis assequi liceat. Atque illi quidem, qui in mari vitam degunt, in ipsum profundum se demergentes, gemmas asserunt ad eos, qui sunt in terris : nos vero divinarum litterarum pelagus perlustremus, et ad ipsum profundum spiritualis sapientiæ, quantum in nobis est, decurramus, ut vobis thesaurum præstantissimum afferamus, qui animos ornet melius, quam capita regum præclarissimis gemmis distinctæ coronæ. Namque harum præstantia hujus vitæ termino circumscribitur : qui vero sermonibus spiritus coronat animum, is et jam securus vivit, et vita functus fidenti animo ad Christi tribunal

¹ Luc. XVIII, 1.

accedit, refertus virtutibus, et ab omni labe integerrimus. Ergo quem tandem thesaurum e sacrorum voluminum profundo vobis efflerimus, non ipsum sapientiæ profundum attingentes; sed eo delapsi, quo licet? Ad precationem Christus homines cum vellet allicere, et ejus commoda nostris mentibus proponere, judicem inducit quemdam improbum, sævum, qui pudorem omnem ab oculis abjecisset, Dei timorem expulisset ex animo. Atqui satis fuit justis et clementis cujuscumque personam inducere; ut ejus justitia, si cum divina clementia conferretur, vim precationis ostenderet. Etenim si vir bonus et mitis eos humaniter excipit, qui ad se supplices veniunt; quanto magis excipiet Deus, cujus benignitatis magnitudo non modo mentem nostram, sed ipsos Angelos fugit? Satis igitur fuit, ut modo dicebam, justis judicis personam proponere: jamvero judicem crudelem, impium, inhumanum inducit; in alios quidem imitem, in obsecrantes certe benignum ac facilem: ut intelligas oratione naturam vel improbam ad lenitatem clementiamque traduci. Quorsum igitur Christus id fecit? ut nemo esset omnium, qui vim precationis ignoraret. Cum propterea in conspectu judicis acerbissimi viduam constituisset, ipsumque præter ejus naturam humanum ostendisset, a scelesto judice ad patrem suum orationem traducit optimum, mansuetum, mitem, humanum, scelera superantem, multa peccata condonantem, quotidianas in se contumelias, dæmonis honores, in filium maledicta, et sexcenta nefaria facinora perferentem: quique cum tantis contumeliis appetatur, iis perferendis ita se clementem ac mansuetum præbet: is vero, si nos debito timore ad se accedentes viderit, nonne subita misericordia capiatur? « Audite, inquit, » quid judex iniquitatis dicat: Etsi Deum non timeo, nec » hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc

» vidua, vindicabo eam : » Quid dicis? quod non potuit timor, id obsecratio potuit? Non minæ, non supplicii metus hominem ad æquitatem deduxit : at vidua, ubi supplex accessit, hominem ex agresti et immani mitem reddidit ac mansuetum. Quid igitur de Deo in hominem benignissimo censendum est, cum vidua se ad pedes abjiciens, ferum hominem lenierit ac mitigarit? Quantum bonitatis, quantum benignitatis atque amoris in nos patefaciet Deus, qui solum vult perpetuo misereri, punire nunquam? qui et supplicia nobis ob eximiam humanitatem comminatur, et magnos habet paratos honores; ut cum timor, tum spes honoris recta nos deduceret, et spes quidem ad virtutem excitaret, metus vero a vitiis detereret? Non queo ab iniquitatis iudice avocare mentem, dum in illius mansuetudine, quæ præter naturam erat, inexplicabilem Dei humanitatem erga homines amoremque contemplor. Nam si is, qui nihil unquam boni præstare voluerat, immutatus repente, illius, quæ rogabat, misericordia commotus est, quantum felicitatis e cælo in nos precibus redundabit? Sanctarum igitur precationum robur ac vim quisvis facile cernet, qui, quanta bonorum copia diebus atque horis singulis fruuntur ii, qui se quocumque tempore ad Dei pedes abjiciunt, consideraverit. Quis enim lucem solis, lunæ, atque stellarum, cæli temperationem, varia ciborum genera, divitias, vitam, innumerabilia bona omnibus hominibus, et probis, et improbis, a Deo æque dari et impertiri non videt, idque propter eximiam suam in nos benignitatem? Quod si eos qui minime rogant, aut petunt, ita miseratur in dies, ac reficit; quantis bonis eos frui par est, qui in precibus et obsecrationibus ætatem agunt? Jamvero quantus justorum virorum sit numerus, quibus licuit piis precibus gentes, urbes, terrarum orbem conservare, vobis

tandem aperiamus. Et quidem de precatione cum agitur, de Paulo primum agendum est; de Paulo, inquam, illo, qui in Deo colendo ac precando nunquam defatigabatur; communi patre et principe servorum Christi. Ille igitur universi terrarum orbis custos, assiduis precibus omnes gentes tutatus est nobis semper dicens: « Propterea flecto » genua mea ad patrem Domini nostri Jesu Christi, unde » omnis paternitas in cœlo, et in terra nominatur; ut det » vobis secundum divitias gratiæ suæ, ut virtute corroboremini per Spiritum ejus in interiori homine, ut Christus per fidem in cordibus vestris inhabitet¹. » Vides igitur, quantum virium habeat, atque nervorum precatio, et obsecratio? Tempła Christi homines efficit: atque ut auro, et lapidibus præstantissimis, marmoribusque domus regiæ constant, sic templā Christi precationibus. « Ut habitet, inquit, Christus in cordibus vestris. » Quæ major precationis laus esse possit, quam quod Christi templā ex ea fieri soleant? Quem non capiunt cœlestes orbes, is in animum, qui in precatione vitam ducat, ingreditur. « Cœlum est mihi sedes, inquit, terra vero scabellum pedum meorum. Qualem domum ædificabitis mihi, ait Dominus, vel quis locus commorationis meæ²? » Qualem domum Paulus sanctis precibus ædificavit? « Flecto, » inquit, genua mea ad patrem Domini nostri Jesu Christi, » ut Christus per fidem in cordibus vestris inhabitet. » Atque hinc etiam sanctarum precationum vim quisque cognoverit. Nam cum idem Paulus omnem terrarum orbem, quasi volueris aliqua pervolaret, in carcere versaretur, flagella perferret, catenas gestaret, in cædibus ac periculis viveret, dæmones expelleret, homines a mortuis excitaret, morbos curaret; ad hominum tamen salutem harum rerum nulla confidebat, sed precibus terras communiebat, et

¹ Ephes. iii, 14. — ² Isai. lxxvi, 1.

post edita miracula vitamque mortuis restitutam, ad preces recurrebat, non secus atque athleta ad palæstram, parta victoria. Etenim vitæ mortuis restituendæ, aliarumque rerum omnium vim precatio una suppeditat. Quam enim vim in arboribus habent aquæ, eandem in hac vita sanctorum virorum precationes. Noctu cum his animum Paulus irrigaret ¹, difficultates facile superabat, et plagis dorsum tanquam statua præbebat. Ita in Macedonia custodiam concussit; ita vincula precibus confregit ut leo; ita carceris custodem ab errore liberavit; ita dæmonum tyrannidem delevit atque dissolvit. Et sane nota sunt ea, quæ ad omnes homines scribit: « Ad orationem » incumbite, vigilantes in ea, in gratiarum actione, simul » etiam pro me orate; ut mihi sermo detur in apertione » oris mei cum fiducia, ut loquar Evangelii mysterium ². » Quid ais? Tantam nobis audaciam preces tribuunt, ut Deo pro Paulo supplicare audeamus? Quis miles regem pro summo duce audeat obsecrare? At nullus miles regi ita carus et amicus fuit ut Paulus Deo: sed tamen preces tantum nobis afferunt dignitatis, ut divinum auxilium Paulo implorare non dubitemus. Ita Petrus ille summus, cælo splendidior carcerem effugit ob suam quidem virtutem probitatemque potissimum, et ob communem hominum salutem; deinde vero Ecclesiæ deprecatio celeriter carceris fores aperuit. Non enim temere scripsit Lucas ³ preces pro Petro assiduas ab Ecclesia fusas: sed ut a nobis intelligeretur, quantam vim habeant precationes in cælo, ut a periculis Petrum et Paulum eripiant, Ecclesiæ columnas, Apostolorum principes, in cælo celeberrimos, terrarum orbis mœnia, commune totius terræ marisque propugnaculum. Age vero, Israëlém Moses in bellis qua ratione servavit? Nonne arma quidem,

¹ Act. XVI. — ² Coloss. IV, 4. — ³ Act. XII, 5.

et exercitum discipulo tradidit; ipse vero hostium multitudini preces opposuit? Nos ut doceret, multo majorem in precibus justorum virorum, quam in armis, equitatu, opibus, copiis vim inesse. Propterea universus etiam exercitus, multaque hominum millia in Prophetæ precibus spem salutis habebant. Nam, precante Mose¹, Judæi victoriam reportabant: a precibus desistente, erant hostibus inferiores. Nos quoque si versemur in precibus, facile diabolus superabimus: at si segniores simus, in nos hostem improbum exercemus. Atqui Moses populum quoque impia perpetrantem una precatione servavit; divinumque aspectum, et innumerabilia bona per preces tantum consecutus est. Hæc enim illi vitam quoque conciliavit incolarum cœli persimilem. Precatio ignis vim superavit, leones edomuit: quorum alterum Danieli², alterum tribus pueris contigit. Ex his igitur, ut arbitror, omnibus patet, quoscumque illa periclitantes exceperit, eos facile impendentibus difficultatibus liberari. Precatio salutis est occasio, immortalitatis animæ conciliatrix, Ecclesiæ murus firmissimus, propugnaculum inconcussus; terrori dæmonibus, piis nobis saluti. Hæc sanctum Prophetam genuit Samuëlem: nam cum ad sobolem natura matri adversaretur, precatio exorta naturæ vitium repente correxit³. Talis ex precatione fructus extitit, talem deprecatio Prophetam procreavit. Itaque celebris in cœlo Samuël factus est, cum Angelorum naturam imitando, supra humanas vires expresserit. Oportuit enim, opinor, ut is, tanquam spica quædam precationis existeret, cæteris virtute morumque integritate præstantior; eoque sanctis hominibus, qui illum ætate præcesserant, superior esset, quo magis in segetibus quædam uberrimæ spicæ atque altissimæ solent inter cæteras eminere. Hac

¹ Exod. xvii, 10. — ² Dan. iii, 6-14. — ³ 1 Reg. i, 10.

David tot ac tanta bella propulsavit, non armorum strepitu, non hastarum conflictu, non stricto gladio, sed precationum præsidio communitus. Hac Ezechias Persarum multitudinem celeriter vertit in fugam¹. Et illi quidem ad evertenda mœnia machinas adhibebant : ipse vero precibus mœnia muniebat. Itaque extinctum est bellum precatione, non armis, non tubæ clangore, exercitu conquiescente, terra sanguine non aspersa, hostibus una precatione perterritis. Precatio Ninivitas etiam conservavit, e cœlo concitatam iram repente sedavit, depravatam vivendi rationem subito correxit. Tantum enim precatio valet, ut cum turpissimam et improbissimam vitam Ninivitæ duxissent², ea tamen in civitatem ingressa, omnia commutarit; temperantiam, justitiam, amicitiam, concordiam, pauperum providentiam, omniaque bona simul attulerit. Nam quemadmodum regina quæpiam urbem ingressa, omnes in eam divitiæ confluant necesse est : sic ubi precatio in animum semel intrarit, virtutes eam omnes comitantur. Quod enim est in domus ædificio fundamentum, id est in animo precatio. Itaque nos omnes hac primum, tanquam basi ac fundamento, in animo collocata, strenue oportet ædificare, et temperantiam, mansuetudinem, justitiam, pauperum providentiam, Christique leges universas imponere, per quem et cum quo Patri cum sancto Spiritu gloria et imperium per sæcula sæculorum. Amen.

¹ 4 Reg. xviii. — ² Jon. iii, 5.

HOMILIA

De fugienda simulata specie, ac minime vera (1).

Rursus evangelica nobis in manus sumenda est tuba, et Domini vobis admonitio enarranda. « Attendite enim, inquit, a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos¹. » Nam ex iis, quæ in dies geruntur, ubique species simulata deprehenditur: siquidem a voluntate dimanant actiones; voluntatem porro venerandus habitus non immutat. Frustra igitur labores suscipit vir dolosus apud sapientes, qui eum ex fructibus indagare possunt, et quisnam sit cognoscere, qualiscumque tandem feratur. Quid igitur te ipsum in alieno habitu occultas? Quid ovina pelle lupum abscondis? paulo post namque te veritas patefaciet, et dum veritatem fugis, a veritate deprehenderis. Cur cum moribus asperis sis, sermones præ te fers humanitatis? tametsi te occultas, non latebit asperitas tua: licet admodum suavis esse videare. Cur habitum induis amicitiae, cum sis hostis? non vivimus in tenebris: patefiunt occulta, et, quod abscondebas, odium compertitur. Cur amicitiam simulas? Cur adularis cum non ames? odium isthæc tibi pariet adulatio, tanquam ab inimico noxam inferens, non commodum ut ab amico. Laudas etenim etiam ea quæ prava sunt, assentationis causa: non est autem adeo stupidus is, cui adularis; quin potius odisse debet eum, a quo propter peccata laudetur. Cur justi atque temperantis tibi figuram affingis, cum in scelери-

¹ Matth. vii, 15.

bus ac lasciviis perseveres? Cur arrogantiam cultu ac sermone humilitatis obvelas, et invidiam dissimulas observantia? « Nihil enim est opertum, quod non revelabitur: » et occultum, quod non sciatur¹. » Malum est hominis probrum mendacium: fugiamus ob mendacium objectam criminationem: ne tibi ipsi apud amicum fidem deroges, ut ne, tum quoque cum vera narras, non amplius fides habeatur: nam qui in uno mendax deprehensus est, non amplius dignus est cui, licet vera dicenti, credatur. Loqui justa, inquit, et veracem esse, placita sunt Deo magis quam hostiarum sanguis. Donum acceptum offeres Deo fidem ac veritatem. Facile tibi est alioquin ut res, uti sunt, eloquaris, non ut eas, quæ nusquam sunt, comminiscaris: non enim laborabis connitendo ut pro veritate mendacium admittatur, neque ulla in re fatiscas contraria tibi ipsi loquendo: non enim sibi ipsi consonus est sermo mendax. Non quod aliis imposueris erubesces tu, qui veritatem custodis: jurejurando fide digniorem amici tuam orationem censebunt, ac testimonio quovis jurejurando firmato certius illud quod dixeris, tanquam justum et indubitatum testimonium tuum admittent: quandocumque ad testimonium dicendum prodieris, præclaram quidem tibi gloriam ob veritatem, versantibus autem in periculo reis salutem, et injuria oppressis utilitatem in judicio conciliabis. « Labia veracia, inquit, dirigunt testimonium verum: testis autem injustorum dolosus²: » benigno vultu te contuebitur judex, teque omni judiciaria disquisitione liberabit. Verum enim vero laude digna sunt apud Deum humilitatis recte facta, siquidem exequi ea possimus. Et enim multi cum aliquid boni egerint, deprimere semetipsos conantur præter ipsam veritatem, et mentiri contra se ipsos malunt. At ego tibi dico, mi homo, tu humiliter pro

¹ Matth. x, 26. — ² Prov. xii, 20.

rei veritate de te senti : apud Dei aures humilia de te ipso loquere, sicut Abraham dicebat : « Ego autem sum terra et » cinis ¹ : » ut Paulus dicebat : « Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus : quia persecutus sum Ecclesiam Dei ² : » rursus autem veritatem prolocutus adjecit : « Gratia autem Dei sum id quod sum. » His itaque sic ad doctrinam nostram propositis, simulatam speciem omni ex parte fugiamus. Cur nobismet ipsis larvas circumponimus, cum tales non simus quales nos ostentamus, dum vestes quidem ad terram trahimus in habitu sanctorum, moribus autem efflerati, sermone quidem et amictu sancti, animo vero et operibus inhumani? Non vestitus in regnum cœlorum introducit, sed opera justitiæ. Non ita aspiciet homo, ut aspiciet Deus : homo quidem in faciem aspiciet : Deus autem aspiciet ad cor. « Scrutans » enim, inquit, corda et renes Deus ³ : » et propter eum qui venit, ut colligat hominum cogitationes : « Omnia enim » nuda sunt et aperta oculis ejus : non est qui se abscondat » a calore ejus ⁴. » Veniet tempus cum hac abjecta persona nudus reperieris, tumque ut Adam post lapsum in conspectu Dei apparere te pudebit. Illic enim non jam habitus quæritur, sed opera. Nam hic quidem sæpenumero fallimus, et indicium criminis evitamus, et venerandi habitus causa tanquam justi apparemus, ac sæpenumero felices prædicamur : illic autem non jam amplius licet imponere : illic opera quærentur, non jam habitus venerabilis : imo vero majori supplicio ac damnatione plectemur, si venerabilem quidem honestumque habitum gestaverimus, nec tamen habitus opera perfecerimus. Audi de Judæis loquentem Salvatorem, sed doctrinam quæ nos spectat proferentem : « Dilatant enim, inquit, fimbrias, et in plateis orant

¹ Gen. xviii, 27. — ² 1 Cor. xv, 9. — ³ Psal. vii, 10. — ⁴ Id. xviii, 7.

» ut hominibus justi videantur¹ : » hi vero accipient damnationem majorem. Desideras habitum venerandum, et Christianismi nomen expetisti. Ne hic tantum consistas, sed operam exhibitione fac appareant promissa, quibus te obstrinxisti. Cur ad promissum es præceps, cum illud operibus non confirmes? Oportet igitur et caute vota nuncupare, et diligenter debitum voti persolvere. « Vovete » namque et reddite Domino Deo vestro² : » sancta conversatione cum illo conjungere, hoc est, corpore, et spiritu, et anima : nihil subtrahas de promissione, ne eadem tibi accidant, quæ Ananiæ et Sapphiræ. Illi cum de pretio agri promissi fraudassent, morte puniti sunt, et nos oportet ista reformidare. Sciendum enim est nec ignorandum ea quæ Deo promissimus, non jam amplius nostra esse, sed ad Deum pertinere. Dei suppellex est et thesaurus promissio nostra, et si quid inde subtrahamus, non jam nostra accipimus, sed sacrilege Dei thesauros compilamus, verique tanquam sacrilegi judicabimur. Porro non pecuniarum tantum, sed vel sermonis et voluntatis est promissio. « De omni, inquit, verbo otioso reddes rationem in die » judicii³ : » divinum enim magnumque mysterium non in pecuniis positum est, sed in perfecta voluntate ac proposito, et in Deum fide. Omnes enim promissimus et omnes promissionis debitores sumus. Itaque necesse est ut reddat virgo quidem virginitatem, quam et promisit : continens vero, continentiam : qui autem matrimonio junctus est, temperantiam et ad invicem charitatem. Nam quæ virginitatem se servaturam, aut in viduitate continentiam promittit, si promissi fidem fefellerit, atque ad nuptias se transtulerit, damnationem habet : quia primam fidem irritam fecit. Merito autem et Presbyter reddere debet sacerdotium acceptum, et Diaconus (seu minister) ministe-

¹ Matth. xxiii, 5. — ² Psal. lxxv, 12. — ³ Matth. xii, 36.

rium irreprehensibile : non ea quæ ad Diaconi ministerium pertinent, furtim auferendo, ne condemnetur ut Judas, dum vendit. Multa igitur hic opus est diligentia et cautione, ne quis forte Deum fallat, neque integrum reddat promissum, vel potius depositum quod nostrum quisque promisit. Non amplius nostrum est : sed ita nobiscum reputare debemus, a Deo nos depositum accepisse : atque ut cum minime defraudatum promissum orando servaverimus, tremendo Christi tribunali sistamus : ne tanquam debiti inficiatores sententia ad Ananiæ exemplum nos opprimat. Itaque multa nobis hic adhibenda est cautio, nec in aliquo labi, aut de promisso quidquam subtrahere, sed exacte promissum reddere studeamus : ne habitu tenus Christianismum profitendum esse censeamus : neque hoc contenti maneamus, sed cum, per operum confirmationem, veritatis ac justitiæ sectatores ac domestici perseveraverimus, eos honores, qui justitiam sequuntur, Christi munere consequamur : cui gloria in sæcula. Amen.

ORATIO

Kalendis habita, cum non venisset in publicum eo die Episcopus Antiochiæ Flavianus, contra eos qui novilunia observant, et in civitate choros ducunt, et in dictum Apostoli, Omnia in gloriam Dei facite¹.

I. Quemadmodum chorus præultorem, et nautarum multitudo gubernatorem inquit: sic et sacerdotum iste cætus Pontificem hodie suum et communem patrem desiderat. Sed in choro et navi eorum qui præesse debent absentia, multum sæpe tum ornaenti, tum securitatis detrahit: hic autem secus. Quamvis enim carne non adsit, spiritu tamen adest, et nunc nobiscum est, domi cum sedeat, quemadmodum nos cum illo sumus, quanquam hic stemus. Ita enim charitatis natura est, ut longo intervallo disjunctos congreget et devinciat. Nam hominem in aliena regione commorantem, et magnis a nobis æquoribus disjunctum, si diligamus, quotidie animo cogitationeque sequimur, quemadmodum cum erga aliquem non ita affecti sumus, eum ne prope quidem astantem aspicere dignamur. Sed ut, cum charitas adest, nullum impedimentum ex loci intervallo est; sic eadem cum abest, nullum præsidium ex locorum vicinitate paratur. Nuper autem cum beatum Paulum encomiis celebraremus, ita exultavistis, quasi ipsum præsentem vidissetis. Atqui corpus ejus cum in regia urbe Roma jaceat, anima autem in manu Dei sit;

« Justorum enim animæ in manu Dei sunt, et non tanget

¹ 1 Cor. x, 31.

» illos tormentum¹: » charitatis tamen vis illum ante oculos vestros collocavit. Volebam autem in idem quoque argumentum hodie descendere, sed ad alia quædam, quæ magis urgent, oratio nostra provehitur, in quibus tota hodie civitate peccatur. Eos enim qui laudes Pauli audire cupiunt, prius virtutis Pauli æmulos esse oportet, et huiusmodi concione dignos. Quoniam ergo non adest hodie Pater, age, precibus illius freti, quod ad institutionem vestri pertinet, attingamus. Nam et Moyses quanquam non corpore præsens cum exercitu fuit, nihilominus tamen, imo multo magis quam reliqui præliantes, victoriam promovit, pansis manibus sustentans causam suorum, et hostibus terrorem incutiens. Quemadmodum enim neque charitatis vis, ita neque precationis efficacia loci intervallo coercetur; sed sicut illa longe disjunctos copulat, sic et hæc eos qui procul absunt admodum juvare potest. Fidentes igitur in pugnam procedamus. Nam et nobis hodie bellum indictum est, non Amalecitis invadentibus, ut tum fecerant, aut aliis barbaris incursantibus, sed dæmonibus pompam in foro ducentibus. Diabolicæ enim pernoctationes quæ hodie fiunt, et cavillationes, et convitia, et saltationes nocturnæ, et ridicula hæc comœdia, quovis hoste deterius civitatem nostram captivam faciunt; et cum oporteret, ut animo contraherentur, lugerent, erubescerent, tum qui non deliquerunt, illi quidem propter admissa facinora, hi vero quia fratres viderunt turpiter agentes: læta cum primis civitas facta est, et coronata, et forum, quasi elegans sumptuosaque mulier, ambitiose hodie exornatur, et auro, indumentis pretiosis, calceis, et reliquis ejus generis vestitur, singulis in officina sua opificii sui venditatione, ejusdem artificii socios antecellere studentibus. Hæc autem concertatio quamquam puerilis cu-

¹ Sap. III, 1.

jusdam cogitationis est, et animi nihil neque magnum neque sublime cogitantis, non ita multum tamen secum incommodi apportat; sed inconsiderata quædam sollicitudo est, quæ sollicitis risum parit. Si enim exornare aliquid volueris, non officinam, sed mentem: non forum, sed intelligentiam tuam exornato, ut angeli mirentur, archangeli hoc approbent, ipse Angelorum Dominus suis te donis remuneretur. Hæc enim quæ nunc est venditatio, tum risum, tum æmulationem apportat; ab iis qui excelso sunt animo, risum; ab illis qui in eadem ægritudine sunt, æmulationem invidiamque multam.

II. Sed, ut antea dixi, non ita reprehendendæ sunt hæ concertationes: qui vero in tabernis ludi hodie fiunt, illi me maxime excruciant, et impietatis atque intemperantiæ pleni sunt; impietatis quidem, quod qui hæc faciunt, dies observant, et auguriis addicuntur, et putant si novilunium mensis hujus cum voluptate et lætitia degant, reliquum se annui sic transacturos: intemperantiæ vero, quod prima luce fœminæ et viri pocula implentes multa cum intemperantia vinum merum bibunt. Ilæc indigna sunt vestra philosophia, sive ea vos ipsi faciatis, sive alios hoc facere permittatis, sive hi famuli vestri, sive amici, sive vicini fuerint. Non audisti Paulum dicentem: « Dies » observatis, et menses, et tempora, et annos, metuo, ne » frustra in vobis laboraverim¹. » Alioquin extremæ hoc est amentię, propter unum diem, si auspicatus fuerit, per universum hoc expectare annum: neque amentię solum, sed diabolicę cujusdam efficientię judicium est, non proprio studio et alacritati, sed quibusdam dierum circuitionibus vitam nostram commendare. Fortunatus tibi in universum annus erit, non si in novilunio ebrius fueris, sed si in novilunio et unoquoque die quæ Deo probata sunt fece-

¹ Galat. iv, 10.

ris. Dies enim bonus et malus est, non quadam sibi propria natura, nil enim dies a die differt; sed nostra vel diligentia, vel ignavia. Si justitiam feceris, bonus tibi dies erit: sin peccatum designaveris, malus et supplicii plenus. Si ista meditatus, si ita animo affectus fueris, et preces eleemosynasque quotidie adhibueris, fortunatum habebis totum annum: sin virtutem neglexeris, et initiis mensium ac statis diebus animi tui oblectationem concedideris, omnium quæ ad te pertinent, inanis eris bonorum. Quod cum diabolus perspiciat, et studeat nostros in virtute labores frangere, et animi alacritatem extinguere, tum bonos, tum malos negotiorum exitus diebus ascribere nos docet. Nam qui sibi ipsi persuadet diem vel bonum vel malum esse, neque in malo die bonorum factorum curam habebit, quasi propter diei necessitatem frustra laborando nihil proficiat: neque contra in bono die quidquam faciet, quasi propter bonum diei successum, propria socordia nequaquam lædatur. Sic utrinque suam ipsius prodet salutem, atque interdum ut inutiliter, interdum quasi supervacane laborans, in otio et nequitia vitam deget. Quod cum sciamus, diaboli astutias fugere oportet, et hunc animi sensum deponere, ut neque dies observemus, neque hunc diem refugiamus, illum diligamus. Non enim solum ut nos in socordiam injiciat, sed etiam ut opera Dei sugillet, hæc malus ille molitur dæmon, et in impietatem socordiamque simul animas nostras pertrahere cogitat. Sed resilire nos oportet, et certo statuere nihil malum esse nisi peccatum solum, et nihil bonum nisi virtutem solam, et perpetuum cultum Dei. Oblectationem animi, non ebrietas, sed precatio spiritualis: non vinum, sed verbum erudiens affert. Vinum enim tempestatem, verbum tranquillitatem creat: illud tumultum introducit, hoc turbulentiam expellit: illud obscurat

mentem, hoc obscuratam illuminat : illud animi mœrores, qui ante non fuerant, invehit, hoc eos qui adsunt exturbat. Nihil enim ita lætitiā gaudiumque parit, ut hæc philosophiæ nostræ instituta : res præsentēs despiciere, futuris inhiare : nihil humanum stabile judicare, non divitias, non potentiam, non honores, non clientelas. Hæc si recta ratione reputes, cum divitem videris, non te invidia mordebit : si in paupertatem incideris, non despondebis animum ; atque adeo perpetuo feriari potes. Christianum enim non mensibus, non noviluniis, non dominicis diebus feriari oportet : sed per omnem vitam festum diem sibi accommodatum agere. At quis illi festus dies convenit ? Audiamus Paulum dicentem : « Itaque feriemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae : sed » in azymis sinceritatis et veritatis¹. » Si ergo puram habes conscientiam, festum diem ages perpetuo, bona nutritus spe, et futurorum bonorum perfusus expectatione. Sin animo dissidens, et sceleribus multis obnoxius fueris, quanquam sexcentæ feriæ et celebritates sint, nihilo tamen melius, quam ii qui lugent constitutus es. Quæ enim splendidae diei utilitas esse potest, si mihi anima obscurata per conscientiam sit ? Si fructum aliquem percipere e novilunio vis, hoc facito : Ubi annum expletum videris, gratias age Domino, qui te ad hanc annorum circuitiōnem perduxit. Compunge cor tuum, vitæ tuæ tempus tecum reputa, tecum ad hunc modum verba facito : Dies avolant et prætereunt, anni finiuntur : magnā viæ nostræ partem confecimus : quid boni a nobis factum est ? num inanes hinc, omnique iustitia destituti discedemus ? iudicium Dei pro foribus est, et reliquum vitæ tempus ad senectutem vergit.

III. Hæc in noviluniis meditare : hæc de annorum

¹ 1 Cor. v, 8.

conversionibus revolve: futuræ diei perpetuo recordemur, ne adversum nos loquatur quis illud, quod adversus Judæos a Propheta dictum est: « Defecerunt in vanitate dies » eorum, et anni eorum cum festinatione¹. » Has ergo ferias perpetuas et ambitus annorum non expectantes, neque dierum permensione descriptas, tum dives tum pauper ex æquo potest agere. Non enim hic pecuniis, neque rerum affluentia opus est, sed virtute sola. Non habes pecunias? at Dei timorem habes omnibus pecuniis uberiores thesaurum, qui neque consumitur, neque intervertitur, neque exhauritur unquam. Intuere in cælum, et in cælum cæli, terram, mare, aërem, in genera animantium, ac varietatem stirpium, in naturam hominum universam. Considera Angelos, Archangelos, superiores Potestates revoca in memoriam, hæc omnia in domini tui sunt ditione. Haud fieri potest, ut Domini tam locupletis, præsertim si propitium habeat Dominum, pauper quisquam servus sit. Dies observare non Christianæ philosophiæ, sed Græci erroris est. In cælestem civitatem ascriptus es, in rempublicam eam receptus es, Angelis teipsum admiscuisti: ubi non est lumen quod in tenebris desinat, neque dies quæ in noctem terminetur, sed perpetua dies, et perpetua lux. In illa ergo semper intueamur. « Quæ sursum sunt, inquit ille, quærite, ubi Christus ad dexteram Dei sedet². » Nihil habes commune cum terra, ubi solis cursus et conversiones, et dies sunt, sed si recte vivas, nox tibi dies erit: contra vero illis qui in lascivia, et ebrietate, et intemperantia vivunt, dies ad noctis convertitur tenebras, non quidem defectione solis, sed illorum, propter ebrietatem, obscuracione mentis. Dies ergo tales in admiratione habere, et majorem ex illis voluptatem capere, et lucer-

¹ Psal. LXXVII, 37. — ² Coloss. III, 4.

nas in foro accendere, et coronas plectere, puerilis cujusdam amentiae est. Ab hac jam imbellicitate liberatus es, et in virum evasisti, et in caelestem ascriptus es rempublicam, non ergo in foro accendas lumen sensibile, sed in animo accende lumen spirituale. « Luceat enim, inquit, » lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et gloria afficiant patrem vestrum caelestem¹. » Hæc lux multam affert tibi compensationem. Noli domus tuæ fores sertis coronare, sed talem vitæ rationem exhibe, ut justitiæ coronam capiti impositam, a Christi manu accipias. Nihil imprudenter fiat: ita enim Paulus præcepit, omnia ad gloriam Dei ut faceremus: « Sive enim, inquit, » editis, sive bibitis, seu quid facitis, omnia ad gloriam Dei » faciatis². » At quomodo, inquires, et bibere ad gloriam Dei possumus? Accerse pauperem, participem mensæ tuæ facias Christum, et ad gloriam Dei edisti ac bibisti. At non hoc solum præcepit ad gloriam Dei fieri, sed et reliqua omnia, ut in forum ire, domi se continere: hæc utraque propter Deum fiant. At quomodo utraque ista fient propter Deum? Quando ad Ecclesiam accedis, quando precationis, quando doctrinæ spiritualis particeps es, hæc progressio ad gloriam Dei est. Rursus domi etiam licet propter Deum manere. Quomodo? aut qua ratione? Ubi audiveris tumultus immodestos, pompas diabolicas, malis atque intemperantibus hominibus forum plenum esse, domi maneto, et a turba tali discedito, et ad gloriam Dei ibi mansisti. Quemadmodum enim tum domi permansio, tum egressio foras, sic tum laus, tum vituperatio quoque ad Dei gloriam esse potest. Quomodo autem ad gloriam Dei licet aliquem laudare ac vituperare? Sedetis sæpe in officinis, videtis præterire ho-

¹ Matth. v, 16. — ² 1 Cor. x, 31.

mines malos atque improbos, supercilia contrahentes, inflatos, qui multos post se parasitos et adultores ducunt, qui pretiosas habent vestes, et multo fastu amiciuntur, alienarum rerum direptores, atque avaros. Hic si quemquam audiveris dicentem: Annon præstabilis hic vir? annon beatus? Increpa, redargue, os obstrue, commiscrator, lacrymare: hoc est ad gloriam Dei vituperare. Vituperatio enim talis, reliquis præsentibus ad philosophiam et virtutem instructio est, ut in res ad victum spectantes minus inbient. Quære ab illo qui illa dixit: Cur beatus hic est? Num quia admirabilem habet equum et aureo freno exornatum? aut quia magnum famulatum? aut quia præclaram habet vestem, et ebrietate deliciisque quotidie solvitur? Sed inde miser atque infelix est, et multis lacrymis prosequendus. Video certe vos nullam illius partem laudare posse, sed externas res omnes, equum, frenum, vestes, quæ omnia nulla illius pars existunt. Dic ergo, quid omnino miserius esse potest, quam ut equus, et equi frenum, et vestium splendor ac famulorum bona corporis constitutio laudetur, ipse illaudatus prorsus prætereatur? Quid eo homine pauperius, qui cum nullum habeat bonum proprium, vel quod hinc possit auferre, alienis solum rebus exornetur? Proprium enim ornamentum divitiæque nostræ sunt, non famuli, non vestes, non equi; sed animi virtus, sed bonorum operum abundantia, sed fiducia in Deum.

IV. Rursus cum videris pauperem abjectum, spretum, cum penuria et virtute vitam transigentem, et a sodalibus qui tecum sunt, miserum habitum, laudato illum: hæc præterentis laus, institutio est et adhortatio ad bonam vitam transigendam. Si dixerint, ærumnosus et miser est: tu contra illum omnium beatissimum prædica, qui Deum habet amicum, qui virtuti incumbit, qui divitias non fluxas

possidet, qui conscientiam habet puram. Quid enim illi incommodi est, si pecuniis terrenis egeat, cum cœli et cœlestium hæreditatem aditurus sit? Si tu cum illis sic disputaveris, et illos atque alios institueris, magnam recipies tum vituperationis tum laudationis tuæ mercedem, cum utraque ad gloriam Dei facias. Quod autem nequaquam temere animum tuum his verbis pellexerim, sed quod per magna quædam iis qui ita animo constituti sunt, a Deo compensatio futura sit, et in summa hoc virtute habeatur, ita de illis qui sic vitam degunt statuere : audi quid Propheta dicat, et in quo recte factorum numero ponat, tum malos homines pro nihilo habere, tum timentes Deum gloria afficere. Postquam enim reliquas virtutes commemorasset illius, qui a Deo honorandus esset, et dixisset qualem esse illum oporteret, qui in sancto illius tabernaculo habitaturus esset, hoc est, inculpatum, et colentem justitiam, et a nequitia vacuum, etiam hoc subjecit : cum dixisset, « Qui non dolosus fuit lingua » sua, nec fecit proximo suo malum¹ ; » adjecit : « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes » autem Dominum gloria afficit. » His verbis demonstrat unum ejus officium esse, malos contemnere, laudare et beare bonos : et alibi idem significavit cum diceret : « Mihi » autem nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum². » Quem Deus laudat, tu ne vituperes. Laudat autem eum, qui cum justitia vivit, quamvis pauper sit. Quem Deus aversatur, tu ne laudaveris. Aversatur autem omnem qui cum nequitia vivit, quamvis multis opibus circumfluat. Sed sive laudaveris, sive vituperaveris, utraque ad Dei voluntatem facias. Licet etiam ad gloriam Dei objurgare. Quo tandem modo? erga servos nostros sæpe animo commovemur : quomodo au-

¹ Psal. xiv, 5. — ² Id. cxxxviii, 16.

tem licet propter Deum objurgare? Si ebrium aut furentem videris vel servum, vel amicum, vel alium quempiam propinquum tuum, aut in theatrum currentem, aut animam suam nihil curantem, aut jurantem, aut pejerantem, aut mentientem: stomachare. punito, revoca, corrige, et hæc omnia propter Deum fecisti. Si erga te peccantem videris, aut aliquam officii partem erga te sui prætermittentem, remitte hoc ei, et remisisti propter Deum. Nunc vero multi contra faciunt, cum erga amicos, tum erga servos: quando enim erga se alii peccant, acerbi inexorabilesque sunt iudices: quando autem in Deum contumeliosi sunt, et suas ipsorum perdunt animas, nullam ejus rei rationem habent. Rursus amici tibi acquirendi sunt? propter Deum acquireto. Inimici tibi capiendi sunt? propter Deum capito. At quomodo amici et inimici propter Deum acquirendi sunt? Si non amicitias illas colligamus, unde pecunias cogere, mensæ consortium habere, humanum patrociniū consequi poterimus: sed illos prosequamur et acquiramus amicos, qui mentem nostram moderari, consulere honesta, peccantes increpare, delinquentes arguere, supplantatos erigere, consilio ac precibus opem ferre, et ad Deum adducere possunt. Rursus inimicos licet facere propter Deum. Si videris aliquem intemperantem, nefarium, nequitie plenum, opinionibus impuris refertum, supplantantem te ac tibi nocere cupientem, recede, et resiliās ab illo: sic enim Christus jubet: « Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te¹. » Hoc nempe præcepit, ut amicos quos æque atque oculos caros habes, et ad omnem vitæ usum necessarios, si animæ saluti noceant, amputes et abjicias. Si in cætum hominum prodieris, et verba multa cum aliis feceris, propter Deum hoc facito:

¹ Matth. v, 29.

si tacueris, propter Deum taceto. At quomodo in cœtu versari propter Deum licet? Si cum aliis sedens, non de rebus sæcularibus disseras, neque de iis quæ nobis plane parum, aut nihil conducunt, sed de religione nostra, de gehenna, de regno cœlorum, non autem de rebus inani-bus aut supervacaneis, cujus generis hæc sunt: Quis magistratum iniit? Quis magistratum amisit? Qua de causa hic mulctatus est? Unde ille lucratus est, et locuple-tissimus evasit? Quid ille huic reliquit moriens? Quomodo ille ab hæreditate absuit, cum in primis hæredibus se as-cribendum putaverit? ac multa alia his similia. De his rebus autem neque nos confabulemur, neque alios confa-bulari permittamus; sed consideremus potius quibus dictis aut factis Deo placebimus. Rursus poteris propter Deum silere exagitatus, violatus, infinita mala passus, si feras ge-nerosæ, et nulla maledicta referas illi qui hæc designavit. Non autem laudare solum et vituperare, nec domi manere, aut foras ire, non loqui, aut silere, sed etiam flere, dolere, et lætari quoque ad gloriam Dei licet. Quando enim vel fratrem videris peccantem, vel te ipsum in peccatum ali-quod delapsum, deinde ingemiscas ac animo mœreas, haud pœnitendam salutem ex hoc lucrificasti: quemadmo-dum Paulus ait: « Qui secundum Deum dolor est, salu-tem haud pœnitendam efficit¹. » Si florentem alterum videas, nolito illi continuo invidere, sed Deo, qui tam præ-clarum effecit fratrem tuum, perinde ac de propriis bonis gratias agito, et hujus lætitiæ permagnum habes fruc-tum.

V. Quid enim invidis hominibus est miserabilius, qui-bus cum liceat gaudere, et fructum lætitiæ suæ capere, ipsi tamen malunt propter alienas felicitates dolere; et cum dolore ipso pœnam a Deo, et supplicium intolerabile

¹ 1 Cor. vii, 10.

arcessere? Cæterum quid laudes et vituperationes, dolores et lætities commemoro, ubi etiam a levissimis rebus et vilissimis maximas utilitates percipiemus, si propter Deum ipsum eas faciamus? Quid enim est tonsura crinium vilis? hoc tamen licet propter Deum facere. Quando enim comam non composueris, neque vultum tuum ornaveris, neque te ad illecebras ac lenocinia eorum, qui te intuentur, compseris, sed inculte, et quantum usus fert, te ipsum apparaveris tantum, propter Deum fecisti, et ejus mercedem reportabis, tum quia cupiditatem repressisti malam, tum quia ambitionem importunam coërcuisti. Si enim qui poculum frigidaë solum dat propter Deum, regni cælorum hæreditatem adibit¹; qui omnia fecerit propter Deum considera quantam habebit compensationem. Quin et propter Deum incedere, et propter Deum intueri possumus. At quomodo intueriet incedere propter Deum licet? quando non ad improbitatem curris: quando non in alienam pulchritudinem nimis inquiris: quando mulierem occurrentem videns refrenas oculos, et timore Dei munis aspectum, hoc propter Deum facis: quando non pretiosis vestibus et delicatis, sed iis quæ tegere nos satis possunt, induimur. Sed et ad imos usque calceos demittere hunc morem licet. Eo usque enim mollietiei luxusque delapsi sunt multi, ut et calceos exornent, et omni ex parte, æque ac faciem suam alii, componant, variare soleant, quod animæ impuræ ac depravatæ signum est. Quanquam enim perexiguum hoc esse videatur, tamen tum in viris, tum in fœminis magnum perditæ mentis argumentum est. Licebit ergo et calceis ipsis propter Deum uti, cum omnino usum quærimus, et hunc utendorum calceorum modum habuerimus. Ingressu enim et amictu nos Deum gloria afficere posse, cognosce ex eo, quod sapiens quidam olim dixit: « Vestitus viri,

¹ Matth. x, 42.

» et risus dentium, et incessus pedum indicant hominem¹.» Quando enim honeste vestiti, gravitatis pleni, et multam in omni re gerenda modestiam adhibentes prodimus: qui infidelis, qui intemperans, qui turbulentus est vir, is quamquam inconsideratus fuerit, tamen primo quoque occurso in aliquem ejus generis hominem intuens, omni illum admiratione prosequetur. Si uxorem duxerimus, propter Deum hoc faciamus: non ut facultates majores acquiramus, sed ut animæ nobilitatem inquiramus; non pecuniarum abundantiam, non majorum splendorem, sed morum virtutem persequamur et modestiam, vitæ sociam, non lenociniorum comitem capiamus. Cæterum quid opus est omnia commemorare? Licet vobis ex iis quæ dicta sunt, singula quæ fiunt aut geruntur, percurrere, et omnia propter Deum facere. Et sicut mercatores navigantes maria, et ad civitates appellentes, non prius abeunt a portu, et in forum ascendunt, quam intelligant aliquod lucrum inesse in mercimoniis: sic nec tu quidquam facias, nec dicas, nisi lucrum aliquod habeat secundum Deum. Ne dicas autem neminem posse omnia propter Deum facere: quando enim calceamenta, cæsaries, vestitus, incessus, aspectus, verba, consessus, ingressus, exitus, facetiæ, laudationes, vituperationes, commendationes, amicitiae, inimicitiae possunt propter Deum fieri: quid restat, si voluerimus, quod non possimus propter Deum facere? Quid carceris custodibus deterius esse posset? Nonne hæc vita omnium nequissima esse videtur? Licet tamen ei qui velit, inde lucrum reportare, quando vinctis parcat, quando injuste in carcerem coniectos curat, et in alienis calamitatibus non negotiatur: quando communis proponitur omnibus afflicto portus. Ita custos carceris

¹ Eccle. xix, 26.

Pauli salutem nactus est¹ : unde liquet nos ex omnibus rebus, si voluerimus, lucrum facere posse.

VI. Quid, quæso, cæde indignius esse potest? attamen justitiam afferre potuit etiam hoc facinus, ei qui admiserat: tanti est propter Deum quidquam facere. At quomodo potuit cædes justitiam afferre? Madianitæ olim volebant infensum Deum Judæis facere, hac via arbitrati se illos superare posse, si benevolentia Dei illos privarent; puellas exornantes, et in exercitus conspectu collocantes, lenocinabantur eos, et ad stuprum primo, deinde etiam ad impietatem adducebant. Hoc cum vidisset Phinees, duos in ipsa fornicatione deprehendens, districto gladio utrosque transfodit², Deique iram a destinata sententia deduxit. Ac facinus quidem ipsum cædes fuit: fructus autem illius, omnium perdendorum salus: unde et justitiam attulit ei, qui hoc fecit. Et non modo non manus hæc cædes inquinavit, sed multo etiam puriores fecit. Atque id jure quidem: non enim ex eorum odio quos interfecit, et invidia, sed ut eorum, qui superfuerant, saluti consuleret, hoc suscepit. Duos interfecit, et infinitam hominum multitudinem servavit. Perinde autem fecit ac medici solent, qui partes corporis putrescentes amputando, integrum et sanum corpus conservant: sic ille fecit. Propterea Psalmista ait: « Stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio, et reputatum est illi ad justitiam, a generatione ad generationem, usque in sempiternum³: » itaque immortalis hujus recte facti memoria permanet. Rursus alius oravit et laceravit Deum⁴: adeo est aliquid non propter Deum facere: Phariseum dico. Sed quemadmodum Phinees etiam cum cædem fecisset, graciosus apud Deum fuit: sic et iste non per precationem offendit, sed per animi affectionem, quacum precabatur, prolapsus est. Ita etiam si spirituale ali-

¹ Act. xvi, 17. — ² Num. xxv. — ³ Psal. cv, 30. — ⁴ Luc. xviii.

quid fuerit, si tamen propter Deum non fiat, cum primis illum lædit, qui facit. Quemadmodum si aliquid sæculare propter Deum fiat, admodum adjuvat eum, qui cum religiosa id facit mente. Quid enim cæde gravius aut horribilius esse potest? justum tamen effecit eum qui id ausus est. Qualem ergo excusationem habebimus nos, qui dicimus ex omnibus rebus lucrificare, et omnia propter Deum nos facere non posse, cum inveniamus etiam qui e cæde lucrum fecerunt? Si animum advertere voluerimus, sive emendum, sive vendendum sit, in tota vita spiritualem hanc mercaturam faciemus: ut si legitimo pretio nihil amplius requiramus: difficultatem annonæ nequaquam observemus, et tum egentibus divendamus. « Maledictus » enim, inquit, ille, qui frumenti charitatem auget¹. » Sed quid oportet singula percensere? uno exemplo omnia colligenda fuerant. Quemadmodum enim ædificatores cum murum exstructuri sunt, amussim ab angulo ad angulum ducunt, atque ita murum construunt, ut minime inæqualis ejus superficies existat: sic et nos pro amussi verbum hoc adhibeamus quod apud Apostolum est: « Sive editis, sive » bibitis, sive quid aliud facitis, omnia ad gloriam Dei facite². » Sive ergo precemur, sive jejunemus, sive accusemus, sive condonemus: sive laudemus, sive vitupereamus: sive ingrediamur, sive exeamus: sive vendamus, sive emamus: sive taceamus, sive disputemus: sive aliud quid faciamus, et si quid ad gloriam Dei non pertineat, illud neque facto, neque dicto a nobis usurpetur: sed pro baculo magno, pro armis, pro præsidio, pro thesauris immensis, ubicumque simus, hoc dictum animo inscribentes, nobiscum circumferamus, ut omnia ad gloriam Dei facientes, loquentes, suscipientes, tum hic, tum post hujus vitæ peregrinationem, gloriam ab eo consequamur. Ait

¹ Prov. xi, 36. — ² 1 Cor. x.

enim: « Gloria afficientes me, gloria afficiam¹. » Non dictis ergo, sed factis ipsis illum assidue gloria afficiamus cum Christo Deo nostro: quia illum decet omnis gloria, honor et adoratio, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ 1 Reg. II, 30,

HOMILIA

Adversus eos qui Ecclesia relictâ ad circenses ludos et ad theatra transfugerunt.

I. Hæccine ferenda¹? Hæccine toleranda? vobis enim ipsis iudicibus contra vos uti volo. Sic Deus olim se gessit erga Hebræos, cum ipsis enim expostulans sic eos alloquebatur: « Populus meus, quid feci tibi, aut in quo » contristavi te, vel molestiam tibi attuli? responde mihi²: » ac rursus, « Quid invenerunt Patres tui in me delicti³? » Hunc ego quoque imitabor, vosque sic iterum alloquar: Hæccine ferenda? hæccine toleranda? Post longa sermonum curricula, post tantam doctrinam, quidam nobis relictis ad spectaculum concertantium equorum transfugerunt, atque ita debacchati sunt, ut totam urbem vocibus clamoribusque repleverint inconditis multumque risum moventibus; imo potius luctum afferentibus. Ego itaque domi sedens et erumpentem vocem audiens, graviora patiebar, quam ii qui tempestate jactantur. Quemadmodum enim illi fluctibus ad latera navis sese frangentibus, de extremis periclitantes formidant; sic et in me gravius erumpebant illi clamores, inque terram spectabam pudore suffusus: aliis qui superne positi erant sic turpiter et indecore se gerentibus; aliis vero qui infra et in medio foro erant aurigas cohortantibus, plaudentibus, et acriore, quam illi, clamore utentibus. Quid porro dicemus? aut quam defensionem parabimus, si quis extraneus astans incusave-

¹ Vide D. Guillon, tom. xv, p. 387-390. — ² Mich. vi, 3. — ³ Jerem. ii, 5.

rit dixeritque: Hæccine orbs Apostolorum? Hæccine quæ talem accepit doctorem? Hæccine agit populus Christi amans, theatrum non fictitium et spirituale? Ne ipsam quidem diem reveriti, in qua symbola salutis generis nostri consummata sunt. Verum in Parasceve, cum Dominus tuus pro orbe crucifigebatur, et sacrificium tale offerebatur, paradisi aperiebatur, et latro in antiquam reducebatur patriam: maledictio dissolvebatur, peccatum delebatur, diuturnum tollebatur bellum, Deusque reconciliabatur cum hominibus, atque omnia mutabantur: in illa die in qua jejunare oportebat, confiteri, et gratias precando referre ei qui tot bona orbi contulit: tunc tu relicta Ecclesia et sacrificio spirituali, fratrumque cœtu, atque jejunii gravitate, captivus a diabolo ad illud spectaculum abductus es? Hæccine ferenda? hæccine toleranda? Neque enim finem faciam hæc sæpe dicendi, doloremque meum sic leniendi, ut ne illum silentio premam, sed in medium afferam, et ob oculos vestros ponam. Quomodo poterimus deinceps Deum propitium reddere? quomodo iratum nobis reconciliare? Ante tres dies irrumpente pluvia ingenti, atque omnia secum trahente, et ab ore, ut ita dicam, agricolarum mensam rapiente, comatas spicas dejiciente, cæteraque omnia per humidæ materiæ copiam devastante, litanie et supplicationes fuere (2), totaque civitas nostra quasi torrens ad loca Apostolorum currebat: advocatosque implorabamus sanctum Petrum et beatum Andream, par illud Apostolorum, Paulum item et Timotheum. Post hæc vero cum ira sedata esset, audacter trajectis pelago fluctibusque, ad coryphæos accurrimus, Petrum fundamentum fidei, et Paulum vas electionis, festum celebrantes spirituale, eorumque certamina prædicantes, tropæa victoriasque contra dæmonas. At tu neque formidine gestarum rerum deterritus, neque magni-

tudine Apostolicorum gestorum cruditus, ita confestim, uno tantum interposito die, exilis, clamas, animam tuam pravis affectibus in captivitatem abductam et dejectam contemptum aspicias? Quod si volebas brutorum cursum spectare, quare non junxisti brutos animi tui affectus, iram et concupiscentiam? cur non imposuisti eis philosophiæ jugum suave illud et leve? cur non aurigam rectam rationem imposuisti eis, nec cucurristi ad bravium supernæ vocationis, non a scelere in scelus, sed a terra in cælum cursum dirigens? Nam cursus hujusmodi genus cum voluptate multam conjunctam habet utilitatem. Verum negotiis tuis temerario et fortuito casui relictis, de aliorum victoria sollicitus sedebas, diem tantum frustra et temere, imo in rem malam insumens.

II. An ignoras quemadmodum nos cum argentum domesticis nostris tradimus, rationem ab eis expetimus ad usque unum obolum; ita Deum dierum vitæ nostræ rationem a nobis expetiturum esse, nempe qua ratione unumquemque diem transegimus? Quid ergo dicemus? quam excusationem asseremus, quando diei illius rationes exposcentur? Propter te sol ortus est, luna noctem illuminavit, varius stellarum chorus effulsit; propter te flaverunt venti, et fluvii manarunt; propter te semina germinarunt, plantæ creverunt, naturæ cursus ordinem tenuit suum, dies apparuit, noxque pertransiit: hæcque omnia propter te facta sunt: tu vero, rebus creatis tibi ministrantibus, diaboli optatum imples? et cum tantam a Deo donum, hunc videlicet mundum, mercede conduxeris, mercedem non solvisti. Nec tibi satis fuit priore die id egisse, etiam in sequenti, cum a nequitia pristina paulum quiescere oportuisset, ad theatra iterum conscendisti, a fumo currens ad ignem, teque in aliud deterius barathrum conjecisti. Senes canos suos dehonestabant, adolescentes

juventutem suam præcipitabant, patres filios suos eo adducebant, jam a principio ætatem nequitiae expertem in improbitatis barathra inducentes; ita ut non aberret quispiam, si illos, non patres, sed filiorum interfectores appellet, qui nequitia sua animam liberorum in exitium impellant. Ecqua nequitia, inquires? Ideo certe lugeo, quia dum morbo laboras, ægrotare te non nosti, ut medicum quæras. Adulterio plenus evasisti, et interrogas, quæ nequitia? Annon audisti Christum dicentem: « Qui respicit mulierem ad concupiscendum eam, jam » mœchatus est eam¹? » Quid ergo, inquires, si non respiciam ad concupiscendum? Et quomodo id mihi persuadere poteris? Nam qui ab aspectu non temperat; imo qui tanto studio ad id incumbit, quomodo post aspectum poterit a labe purus remanere? An lapis corpus tuum? an ferrum? Carne circumdatus es, carne, inquam, humana, quæ velocius quam scenum a concupiscentia incenditur. Ecquid theatrum memoro? In foro sæpe si mulieri occurramus, perturbamur: tu vero superne sedens, ubi tantum est ad turpitudinem incitamentum, vides mulierem nudo capite cum impudentia magna intrantem, aureis indutam vestimentis, delicato mollique gestu utentem, cantica meretricia canentem, carmina lubrica, turpia verba proferentem, tamque turpiter agentem, quam tu potes, qui vides in mente concipere, tu te inclinas ut respicias, et audes, dicere te nihil humanum pati? Num corpus tuum lapis, num ferrum est? Neque enim eadem repetere gravabor. Numquid tu majore philosophia instructus es, quam magni illi ac strenui viri, qui per simplicem aspectum prostrati sunt? Annon audisti Salomonem dicentem: « Ambulabit quis super carbones ignis, et pedes non comburet? ligabit quis ignem in sinu, et vestimenta non

¹ Matth. v, 28.

»incendet? Sic qui ingreditur ad mulierem alienam¹? »
 Etsi enim cum meretrice non coivisti, at concupiscentia cum illa copulatus es, et animo peccatum perpetrasti. Neque tantum illo tempore, verum etiam soluto theatro, postquam illa discessit, ejus imago in mente tua insidet, verba, habitus, aspectus, incessus, elegantia, membra meretricia; ac sexcentis acceptis vulneribus discedis. Annon inde domorum subversiones? Annon inde continentiae perniciēs? Annon inde connubiorum divortia? Annon inde lites et jurgia? Annon inde molestiae, et tœdia nulla ratione fulta? Postquam enim illa repletus rediisti captivus, tibi uxor injucundior et deformior videtur, et liberi importuniores, et famuli onerosi, domus fastidio est, solitæque curæ ad domestica necessariaque negotia gerenda molestæ: ac quisquis accedit, oneri tibi atque importunus est.

IV. In causa autem illud est, quod non solus domum redeas; sed meretricem tecum ducas: non palam, non aperte; id quod sane tolerabilius esset; nam uxor illam cito depelleret: sed in animo, in conscientia insidentem, et Babylonicam flammam intus accendentem; imo gravio-rem. Non enim stупpa, naphtha et pix; sed quæ supra diximus, esca illius ignis sunt, et omnia sus deque vertunt. Ac quemadmodum ii qui febre laborant, etsi nullam eos qui sibi ministrant criminandi causam habeant, ob morbi vim importuni omnibus sunt, alimenta repellunt, medicos male accipiunt, familiaribus irascuntur, contra famules rabie feruntur; sic qui hoc gravi morbo tenentur, inquieti sunt, indignantur, semper illam præ oculis habentes. O res indignissimas! Lupus, leo, cæteræque feræ sagittis impetitæ fugiunt venatorem: homo autem ratione præditus, vulneratus, eam quæ se vulneravit sequitur;

¹ Prov. vi, 28 et 29.

ita ut longe gravius telum excipiat, et in vulnere sibi placeat; quod est omnium acerbissimum, morbumque insanabilem efficit. Nam qui ulcus non odit, neque ab eo liberari cupit; quomodo medicum quærat? Ideo dolore afficior, ideo discrucior, quia tanta accepta perniciæ inde disceditis, et propter exiguam voluptatem, perpetuum fertis dolorem. Etenim ante gehennam et supplicium, hic extremas a vobis pœnas exposcitis. Annon hoc, dic mihi, extremum supplicium est, talem concupiscentiam alere, perpetuo uri, et fornacem absurdi amoris ubique circumferre, necnon conscientiae accusationem? Quomodo ad limina illa sacra accedes? Quomodo tanges cœlestem mensam? Quomodo sermones de continentia auditurus es, ulceribus plenus tantisque vulneribus, animumque habens huic morbo servientem? Ecquid opus est alia dicere? Ex iis quæ nunc apud nos aguntur licet animi dolorem perspicere. Jam enim video quosdam, qui dum hæc loquor, frontes sibi percutiunt, multamque vobis gratiam habeo, quod populus sitis commiseratione plenus. Puto autem multos fortasse eorum qui nihil peccarunt id agere, dolentes de fratrum vulneribus. Propterea doleo et discrucior, quod talem gregem diabolus pessumdet. Verum si volueritis, cito illi ingressum obstruemus. Quomodo et qua ratione? Si infirmos bona valetudine esse videamus: si doctrinae retia expandentes circumeamus quæsitum eos qui a feris capti sunt, et ex ipsis leonis faucibus eos abstrahamus. Ne mihi dicas: pauci sunt ii qui a grege sunt avulsi; etiamsi decem tantum fuerint, non parvum hinc detrimentum: etiamsi quinque, vel duo, vel unus. Quandoquidem etiam pastor ille, ideo relictis nonaginta novem ovibus, ad unam cucurrit, nec rediit donec illam reduceret, et claudicantem centum ovium numerum, per restitutionem ejus, quæ er-

raverat, complevit. Ne dicas unum tantum esse : sed cogita esse animam , propter quam visibilia omnia facta sunt ; propter quam leges , supplicia , statuta , sexcentaque miracula patrata , diversæque Dei operationes ; propter quam nec Unigenito suo pepercit. Cogita quantum pro uno sit pretium solutum , ac ne parvi pendas ejus salutem ; sed discedens nobis redne illum , suade illi ne in paria incidat , et sufficientem habemus defensionem. Sin nec nos consulentes , nec vos hortantes ferat , potestate demum utar ea , quam Deus nobis dedit ; non ad destructionem , sed ad ædificationem.

V. Ideo prædico, et perspicua voce clamo : Si quis post hanc cohortationem atque doctrinam , ad iniquam theatrorum perniciem defecerit , non illum intra hæc septa recipiam , non administrabo ei mysteria ; non permittam ut sacram mensam attingat. Sed quemadmodum pastores oves scabie plenas a sanis sequestrant , ne cæteris morbum communicent , ita et ego faciam. Nam si quondam leprosus extra castra sedere jubebatur , atque etiamsi rex esset , cum diademate ejiciebatur ; multo magis nos eum qui anima leprosus est ex his sacris castris eliminabimus. Ut enim primo cohortatione et consilio usus sum ; sic et nunc post tantam adhortationem et doctrinam , necesse est demum sectionem etiam infligere. Etenim annus tandem est elapsus ex quo in vestram civitatem advectus sum , neque cessavi hac de re vos frequenter cohortari. Quia igitur quidam in hac sanie permanserunt , age demum sectionem inferamus. Etsi enim ferrum non habeam , at verbum habeo ferro acutius : etsi ignem non feram , at doctrina adest mihi igne ferventior , quæ vehementius urere possit. Ne spernas igitur sententiam nostram. Quamvis enim viles admodum ac miseres simus ; attamen a divina gratia dignitatem accepimus , qua possimus hæc efficere. Eji-

ciantur ergo hujusmodi homines; ut et qui sani sunt valentiores evadant; et qui morbo laborant, a gravi ægritudine ad sanitatem sese revocare possint. Si vero perhorruistis hanc audientes sententiam: video namque omnes ingemiscences et compunctos, resipiscant, et sententia soluta est. Quemadmodum enim alligandi potestatem accepimus; sic et solvendi, ac rursus sententiam ferendi. Non enim fratres nostros abscindere volumus; sed opprobrium Ecclesiæ depellere. Nunc quippe nos et gentiles irridebunt, et Judæi traducent, quando nos ipsos peccantes ita despiciunt. Tunc autem et illi admodum nos laudabunt, et mirabuntur Ecclesiam, leges nostras reveriti. Nemo itaque ex iis, qui in eadem permanent fornicatione, in Ecclesiam veniat; sed et a vobis corripiatur, et communis sit hostis. « Si quis non obedit verbo nostro per » epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo¹. » Hoc autem facite: neque colloquamini, neque domi recipiatis, neque mensæ participes admittatis, neque ingressus vel egressus, neque in foro cum illis versemini; et sic facile illos recuperabimus. Ac quemadmodum venatores feras captu difficiles non ex una parte, sed undique pellen-tes, in retia conjiciunt; ita et nos eos, qui moribus efflerati sunt, una pellamus, et cito in salutis retia conjiciemus, nos ex una parte, vos ex alia. Ut igitur illud eveniat, vos quoque nobiscum indignemini, imo potius pro Dei legibus dolete, et paulatim avertetis eos ex fratribus, qui hoc morbo laborant et in hoc peccatum incidunt; ut perpetuo illos vobiscum servetis. Neque enim parvo crimine rei eritis, si tantam perniciem neglexeritis; sed magno supplicio eritis obnoxii. Nam si in hominum ædibus, cum quis ex famulis argentum vel aurum furatus deprehenditur, non ipse solus qui deprehensus est, sed etiam conscii, et qui

¹ 2 Thess. III, 14.

non revelaverint pœna plectuntur; multo magis in Ecclesia. Tunc enim dicet tibi Deus: Cum videres ex domo mea non argenteum vel aureum vas furto abripi, sed continentiam auferri; eumque qui pretiosum corpus accipit, et hujusmodi sacrificii particeps est, in diaboli locum abire, et in tantum peccatum incidere, cur siluisti, cur id tulisti, cur non annuntiasti sacerdoti, ne pœnæ abs te repeterentur non leves? Ideo et ego, etiamsi id mihi dolori futurum sit, ne a gravioribus quidem inferendis pœnis abstinebo. Longe melius quippe est nos hic mœrore affectos futuro abripi iudicio, quam verborum gratia lenitateque usos, hunc vobiscum pœnas luere. Neque enim tutum vobis vel sine periculo est, res hujusmodi silentio tegere. Nam quisque vestrum pro se pœnas dabit: ego vero omnium saluti sum obnoxius. Quamobrem non finem faciam omnia agendi et dicendi, etiamsi mœrore afflicere oporteat, etiamsi molestus videar et onerosus; ut possim astare ante tribunal illud horrendum, nullam habens maculam aut labem, vel quid hujusmodi. Utinam autem precibus sanctorum, ii qui corrupti sunt citius revertantur; illi vero qui illæsi manserunt, in majorem ornatum continentiamque proficiant: ut et vos salutem consequamini, et nos lætemur, et Deus gloria afficiatur nunc et semper et in infinita sæcula sæculorum. Amen.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI

HOMILIÆ XXI DE STATUIS AD POPULUM ANTIOCHENUM
HABITÆ.

HOMILIA I

Antiochiæ habita in Palæa seu veteri Ecclesia, cum adhuc Presbyter esset, in illud Apostoli : Vino modico utere propter stomachum tuum, et frequentes infirmitates tuas¹.

Audistis Apostolicam vocem², tubam cœlestem, lyram spiritualem? Etenim tanquam tuba terribile canens et bellicum, hostes quidem consternat, lapsos autem suorum erigit animos, et multa implens fiducia eos, qui mentem adhibent, diabolo inexpugnabiles reddit; et tanquam lyra rursum multa cum jucunditate delectans, absurdarum morbos cogitationum sopit, ac multam cum voluptate nobis affert utilitatem. Audistis igitur hodie de multis et necessariis rebus Timotheo disserentem? Etenim de ordinationibus ad ipsum scripsit, dicens : « Manus cito » nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis : » et intolerabile talis prævaricationis periculum

¹ 1 Tim. v, 23. — ² Vide D. Guillon, tom. xv, p. 448-475.

exposuit, demonstrans quod malorum ab aliis perpetratorum supplicium alii cum illis ipsis sustinebunt: quia per ordinationem improbitati conferent potestatem. Mox rursus inquit: « Vino modico utere propter stomachum tuum, et » frequentes tuas infirmitates. » Et de servorum subjectione, et de avarorum insania, et de divitum arrogantia, et de multis aliis nobis hodie disseruit. Cum igitur omnia percurrere non possimus, quid vultis e commemoratis proponentes caritati vestræ dicamus? Velut enim in prato multos et varios video lectionis flores, et amplum rosarium, multas vero violas, nec pauciora lilia; sed et varium ubique et copiosum spiritûs fructum disseminatum, et multam odoris suavitatem. Imo vero non tantummodo pratum, verum paradus est divinarum lectio Scripturarum: non enim fragrantiam solum nudam habent ejus flores, sed et fructum, qui animam nutrire possit. Quid igitur de dictis in medium vultis agamus hodie? Vultis quod omnium vilissimum esse videtur, et quibusque intellectu facillimum, hoc in presenti tractemus? Mihi nempe placet, sed et vobis, hoc bene novi, pariter placebit. Quid vero tandem est aliis facilius? Quid autem aliud quam quod et cuilibet facile et dictu compendiosum esse videtur? Quale quidem istud? « Modico vino utere propter stomachum tuum, et crebras ægritudines tuas. » Eia igitur omnem orationem in hanc impendamus dictionem. Hoc autem facimus non ambitionis gratia, neque in dicendo facultatis ostentationem exhibere studentes: non enim quæ dicuntur nostra sunt, sed quæ Spiritus gratia afflaverit: sed ut auditores vel segniore excitemus, et quantus sit Scripturarum thesaurus, et quod neque liberum sit neque tutum eas præterecurrere, persuadeamus. Si enim tenuis hæc et compendiosa dictio, et quæ nihil necessarium multis habere videtur, multarum causam divitiarum

et altissimæ philosophiæ occasiones nobis præbere visa fuerit; multo magis illa quæ et ex se domesticam ostentant copiam, infinitis thesauris animadvertentes implebunt. Igitur nec illas quidem, quæ tennes esse putantur, Scripturarum sententias prætercurramus. Nam et ipsæ de Spiritus gratia sunt: Spiritus autem gratia nunquam parva et vilis, sed magna et mirabilis, et dantis munificentia digna. Ne igitur otiose audiamus, quoniam qui metallorum terram excoquunt, postquam in caminum ipsam injecerint, non tantum auri massas tollunt, sed et parvas bracteolas multa cum sedulitate colligunt. Quoniam igitur et nos aurum Apostolicis haustum metallis excoquimus, non in fornacem jacentes, sed in animæ vestræ cogitationes immittentes, non flammam accendentes, sed ignem spiritus excitantes; parvas micas idque cum diligentia colligamus. Licet enim breve sit verbum, multa tamen est virtus. Quoniam et gemmæ non in corporis mole, sed in naturæ pulchritudine suum pretium habent, sic et divinarum Scripturarum lectio. Externa quippe doctrina multas jactans nugas, et multam infundens auditoribus futilitatem, eos vacuis remittit manibus, nullum neque magnum neque parvum lucratos emolumentum. Spiritus vero gratia non hujusmodi, sed in contrarium omnino per modica verba omnibus advertentibus philosophiam affert: et multis sæpe verbum unum sufficit hinc excerptisse, ut totius vitæ viaticum habeant.

II. Quoniam igitur tanta adest copia, nos ipsos excitamus, et vigili mente quæ dicuntur suscipiamus: ad magnam enim profunditatem sermonem demittere paro. Multis enim etiam superflua et superabundans esse hæc admonitio quodam modo videtur, iique talia dicunt verba: Non per se ipsum poterat Timotheus conjicere, qua re uti oporteret, verum a præceptore discere expectabat? Quid

quod præceptor non tantum imperavit, sed et litteris insculpsit, tanquam æreæ columnæ, datæ ad ipsum Epistolæ inculpens; nec erubuit hujusmodi res scripturæ mandare et ad discipulum publice legendas mittere? Ut igitur discas quod non tantum non redundet admonitio, sed necessaria et utilissima sit; et non a Paulo, sed a Spiritus gratia factum sit, ut hoc non modo diceretur, sed etiam litteris traderetur et ad omnes posteros per hanc Epistolam deveniret: ad ipsam mox probationem veniemus. Ad hæc enim de alia quoque re non minus dubitant quidam intra se quærentes, qua de causa permisit Deus virum tantam habentem potestatem, cujus ossa et reliquiæ dæmones expellerent, in tantam ægritudinem incidere. Non enim leviter ægrotabat, sed continue, sed alternis et jugibus infirmitatibus, nec minimum quidem ipsum respirare indulgentibus. Unde hoc manifestum? ex ipsis Pauli verbis. Non enim dixit: « Propter ægritudinem, » sed « Propter ægritudines; » neque simpliciter « Propter infirmitates, » sed ipsarum continuationem significans dicebat: « Frequentes tuas infirmitates. » Audiant qui diuturno traditi languori, ægre ferunt et animo concidunt. Non solum autem hoc est quod quæritur, quod cum esset sanctus, ægrotabat, et sic frequenter ægrotabat, sed etiam quod publica mundi negotia ipsi erant credita. Si enim unus esset illorum, qui in montium vertices secesserunt, et in solitudine cellulas compegerunt, et ab hujusmodi negotiis alienam vitam elegerunt, non esset tam dubium quod quæritur. In medium vero provectum, et tot Ecclesiarum curas habentem creditas, et urbes totas et gentes et totum terrarum orbem tanta cum sedulitate et studio administrantem, infirmitatis necessitati traditum esse, hoc est quod maxime non animadvertentem omnino in stuporem agere potest. Etsi enim non propter se, saltem

propter alios ipsum valere oportebat. Imperator erat optimus : bellum ab eo gerebatur non contra infideles tantum, sed et contra demones et contra ipsum diabolum : multa cum vehementia hostes omnes imminebant, dissipantes exercitum et in captivitatem trahentes : hic vero infinitos ad veritatem reducere poterat ; et ægrotabat. Etsi enim, inquit, nullum præterea damnum ex hac infirmitate rebus inferretur, ea ipsa sola fideles pigriores et torpidiores reddere poterat. Nam si milites ducem suum lecto detentum cernentes, segniore s fiant et ad pugnam tardiores ; multo magis par erat et fideles, præceptorem post tot signa operum intuentes continue ægrotantem et corporis morbo laborantem, humanum quiddam esse perpressos. Nec vero hæc tantum, sed et aliud quiddam dubitantes quærent, qua de causa rursum neque se ipse, neque ipsius præceptor ita confectum curavit : sed mortuos quidem suscitabant, et demones expellebant, et mortem facile vincebant, unum vero corpus ægrotum non instaurabant : et qui in alienis corporibus et viventes et mortui tantam exhibuere virtutem, stomachum lapsum non relevabant : et quod majus est, non veretur, nec erubescit Paulus post tot et talia signa quæ vel nudo præstitit verbo, Timotheo scribere, ut confugiat ad vini medelam. Non quod vinum bibere turpe sit : absit, hæc sunt enim hæreticorum præcepta ; sed quod dedecus esse non putaret, non posse absque illius auxilio unum laborans membrum erigere. Verumenimvero tantum absuit ut de hoc erubesceret, ut et omnibus posteris hoc fecerit manifestum. Videtis in quantam sermonem egimus profunditatem ? Quomodo quod parvum esse videtur, innumeris quæstionibus scaturit ? Eia igitur et solutionem afferamus. Idcirco enim ad imum descendimus, ut mentem vestram excitantes, in tuto sensus collocemus.

III. Concedatis autem mihi, quæso, prius quam his quæstionibus solutionem afferam, aliquid de Timothei virtute et cura Pauli dicere. Quid enim illo fuit amantius, qui tanto absens intervallo et tot circumventus negotiis pro stomachi sanitate discipuli tantam providentiam gerebat, et cum sedulitate de morbi correctione scribebat? Timothei vero virtuti quid æquale? Sic delicias aspernabatur, et lautam mensam deridebat, ut in morbum ex victus asperitate et nimio caderet jejunio. Quod enim natura talis non esset, sed jejunio et aquæ potu stomachi vim prostrasset, ipsum Paulum diligenter hoc manifestantem audite. Non enim simpliciter dixit : « Vino modico » utere; » sed cum prius dixisset, « Noli adhuc aquam bibere¹, » tunc bibendi vini consilium attulit. Illud autem « adhuc » verbum est significantis, quod eo usque aquam bibebat, et propterea imbecillis factus sit. Quis non admiretur ipsius philosophiam et diligentiam? Ipsos attigerat cælos, ad virtutis culmen pervenerat : et hæc ipsi præceptor attestatur sic dicens : « Misi vobis Timotheum, » qui est filius meus dilectus et fidelis in Domino². » Quando autem Paulus ipsum vocat filium, et filium dilectum et fidelem, hæc verba omnem ipsius virtutem demonstrare sufficiunt. Sanctorum enim judicia nec ad gratiam nec ad inimicitiam fiunt, sed ab omni sunt præsumpta opinione libera. Non fuisset tam beatus Timotheus, si Pauli filius a natura fuisset, quam nunc est admirabilis : quoniam secundum carnem nihil ad ipsum attinens, per cognationem quæ est secundum religionem, in ipsius se adoptionem induxit, cum sedulitate disciplinæ illius characteres in omnibus servans. Sicut enim vitulus tauro conjugatus, sic jugum cum illo trahebat ubique terrarum, et nihilo propter ætatem deficiebat : sed studium, ut cum præcep-

¹ 1 Tim. v, 23. — ² 1 Cor. iv, 17.

toris laboribus contenderet, præstabat. Et horum testis rursus ipse Paulus sic dicens : « Nemo ipsum contemnat; » opus enim Domini operatur, sicut et ego¹. » Vidisti ut omnino æquale studium ipsi attestetur? Mox ne hæc ad gratiam dicere videatur, ipsos auditores filii virtutis testes facit, sic inquit : « Probationem autem ipsius nostis, » quod tanquam patri filius, sic mecum servivit in Evangelio : experientiam vos cepistis virtutis ipsius et probatæ animæ². » Veruntamen cum ad tantam officiorum altitudinem ascendisset, neque sic confidebat, sed in anxietate animi erat et in timore : ideoque cum instantia jejunabat, neque illud passus est quod multi, qui decem tantum vel viginti menses jejunio se tradentes, repente omnia dissolvunt. Sed ille nihil tale passus est, neque tale quidpiam intra se ipsum dixit : Quid mihi deinceps opus est jejunio? victor evasi, cupiditates superavi, corpus meum mortificavi, dæmones terrui, diabolum depuli, mortuos resuscitavi, leprosos mundavi, contrariis potestatibus terribilis sum : quid ego amplius jejunio indigeo et hujusmodi cautela? Nihil tale dixit aut cogitavit : sed quanto magis innumeris affluebat meritis, tanto magis timebat et tremebat : et hanc a præceptore philosophiam discebat. Etenim ille in tertium raptus cælum, et in paradysum delatus, et auditis ineffabilibus verbis, et mysteriorum factus talium particeps, cum orbem totum percurrisset, tanquam alis quibusdam fultus, ad Corinthios scribens dicebat : « Vereor ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar³. » Si vero Paulus post talia et tot officia timet, qui dicere potuit : « Mihi mundus crucifixus est, » et ego mundo⁴ : » multo magis nos timere oportet, et tanto magis, quanto majora fuerimus operati. Tunc enim

¹ 1 Cor. xvi, 11. — ² Philip. ii, 22. — ³ 1 Cor. ix, 27. — ⁴ Galat. vi, 14.

diabolus sævior efficitur, tunc magis effleratur, cum viderit nos diligentia vitam nostram disponentes; cum viderit virtutis onera composita, et magnos acervos, tunc gravius inferre naufragium studet. Vilis enim et abjectus etiamsi supplantatus fuerit, et ceciderit; non tantam communi vitæ cladem infert: in alta vero quadam tanquam virtutis specula cum multa claritate constitutus, et qui omnibus manifestus et cognitus sit, et ab omnibus in admiratione habeatur, quando tentatus ceciderit, magnam ruinam et jacturam facit: non tantum quoniam ex alto cecidit, sed quoniam et alios multos in ipsum respicientes, segniores reddidit. Et sicut in corpore, alio quidem membro corrupto, non magnum est damnum; oculis autem excæcatis, vel capite graviter læso, totum corpus inutile redditur: sic et in sanctis et magna emeritis, dicendum est. Quando illi extincti fuerint, cum maculam quampiam admiserint, totum et reliquum corpus intolerabile detrimentum patitur.

IV. Hæc igitur omnia nota habens Timotheus, undique se muniebat: sciebat quod difficilis res est juvenus, quod jactabilis, deceptu facilis, labilis est, et vehementiori indiget freno: pyra enim quædam est exteriora apprehendens omnia, facileque ac celeriter succendens. Idcirco ipsam undique obstruebat, ut compesceret, et hanc flammam omni modo extinguere studebat: atque equum effrenem, et vix habenis parentem, multa cum vehementia angebat, donec ipsius lascivias circumcideret, donec obediens redderet, et traderet magna cum potestate rationis ipsum ducentis imperio. Infirmetur, inquit, corpus, et non infirmetur animus: refrenetur caro, et animæ ad cælum cursus non impediatur. Ad hæc autem et illud maxime quisque in ipso mirari posset, quod tali laborans infirmitate, et tanta cum ægritudine, Dei negotia non ne-

gligebat, sed amplius quam valentes et corpore vigentes circumquaque volitabat, jam Ephesum, jam Corinthum, in Macedonia sæpe, in Italia, ubique terrarum, ubique marium cum præceptore apparens, omnibus in certaminibus et continuis periculis cum ipso communicabat, nec animi philosophiam prostravit corporis imbecillitas: tantum valet in Deum zelus, tam leves efficit alas. Sicut enim corpora habentibus pingua et valida nullum erit valetudinis emolumentum, si animus dejectus fuerit, segnīs et tardus: sic et confectis nullum erit ex imbecillitate nocumentum, si animus generosus et expergefactus fuerit. Videtur autem quibusdam hæc admonitio et consilium liberioris vini potus potestatem indulgere: at non ita est. Sed si quis dictionem hanc diligenter exquirat, de sobrietate magis est admonitio. Cogita enim quomodo non a principio, neque ab exordiis, hoc consilium Paulus dederit, sed postquam vidit omnem virtutem dejectam, tunc consultit: neque hoc simpliciter, sed cum præfinitione quadam: non enim simpliciter dixit, « Vino utere, » sed, « vino » modico: » non quod hac admonitione et consilio Timotheus egeret, sed quod nos indigeamus. Idcirco ad illum scribens, nobis bibendi vini mensuram et terminos statuit; tantum bibere jubens, quantum valetudinem adjuvet, quantum corpori sanitatem præbeat, et non alterum morbum: non pauciores enim quam immoderatus aquæ potus, sed multo plures et difficiliiores animi et corporis morbos immodica vini parit potatio, passionum bellum, absurdarum cogitationum procellam in mentem inducens, et corporis vim molliorem et solubiliorem efficiens. Non enim ita terræ natura vexata aquarum superabundantia continue dissolvitur, ut corporis vis mollescit et dissluit et dissipatur, vini potu continuo ingurgitata. Fugiamus igitur utrinque intemperantiam, tum corporis valetudinem curando,

tum ipsius lascivias recidendo. Vinum enim a Deo datum est, non ut inebriemur, sed ut sobrii simus: ut delectemur, non ut doleamus. Vinum enim « Lætificat, inquit » David, cor hominis¹ : » tu vero ipsum tristitiæ materiam facis. Etenim animo gravato sunt supra modum ebrii, tenebris multis menti offusis. Medicina optima est, quando commensurationem habet optimam. Illic locus et contra hæreticos utilis est, Dei creaturam accusantes: si enim de velitis esset, non permisisset Paulus, non vino utendum dixisset. Non solum autem contra hæreticos, sed et contra fratrum nostrorum simpliciores, qui postquam aliquos præ ebrietate se deturpantes viderint, illos vituperare omittentes, fructum a Deo datum calumniantur, dicentes: Non sit vinum. Ipsis itaque dicamus: Non sit ebrietas. Vinum enim Dei, ebrietas diaboli opus est, non vinum ebrietatem facit, sed intemperantia ebrietatem facit: ne Dei creaturam accuses, sed conservi insaniam argue. Tu vero peccantem punire et corrigere omittens, benefactorem afficis contumelia.

V. Cum igitur quosdam hæc dicentes audierimus, obmutescere faciamus: non enim usus, sed immoderatio ebrietatem facit: ebrietatem, inquam, malorum omnium radicem. Vinum datum est, ut languidum corpus erigat, non ut animæ robur opprimat: ut carnis imbecillitatem tollat, non ut animi sanitatem exterminet. Noli igitur immoderate Dei munere utens, stultis et imprudentioribus hominibus occasiones præbere. Quid enim ebrietate miserabilius? Mortuus est animatus, ebrius: dæmon est voluntarius: morbus veniam non habens, ruina excusatione carens, commune generis nostri opprobrium. Non enim in conventibus tantum inutilis ebrius, aut in privatis et publicis negotiis, sed etiam solo est aspectu omnium gra-

¹ Psal. ciii, 16.

vissimus, foetores exhalans teterrimos: eructationes, et oscitationes, et voces ebriorum insuaves atque molestæ, eos, qui spectant et simul sunt, extrema a lommatione implent: et quod malorum caput est, cœlum ebriis inaccessum hic morbus efficit, nec aterna bona assequi permittit, sed præter vitæ hujus opprobrium, et illic tali morbo laborantes pœna manet intoleranda. Hanc igitur improbam consuetudinem recidamus, et Paulum audiamus dicentem: «Vino» modico utere. » Etenim ipsum modicum propter infirmitatem permisit: quod nisi imbecillitas vexasset, neque modicum admittere discipulum coëgisset. Oportet enim nobis traditos cibos et potus, temporibus et necessitatibus semper metiri, et nullatenus necessitatem excedere, neque imprudenter et temere quid facere oportet. Sed postquam Pauli curam et Timothei virtutem didicimus, eia deinceps ad ipsam quæstionum solutionem ducatur oratio. Quenam igitur quærentur? iterum enim dicere necessarium est, ut solutio manifestior efficiatur. Qua de causa sanctum talem, tanta tractantem negotia, in morbum Deus incidere permisit, et neque ipse, neque præceptor, ægritudinem curare potuerunt, sed bibendi vini auxilio opus habuerunt? Et quæsita quidem hæc erant: oportet autem ipsam inferre solutionem, ut non tantum si qui in morbum et ægritudinem talem, sed et quicumque in pauperiem inciderint, et famem, et vincula, et tormenta, et tentationes, et calumnias, cæteraque præsentis vitæ incommoda, sancti etiam magni et admirabiles viri, ex rebus hodie dicendis idoneam et manifestissimam in illis quoque defensionem contra accusare volentes, invenire possint. Multos enim audivistis talia quærentes: Quid tandem ille modestus et mansuetus homo ab alio quodam impio et improbo per singulos dies in iudicium trahitur, et innumeras patitur molestias, et Deus permittit? Quare alter accusatus, injuste mortuus

est? Ille submersus est, inquit, alius præcipitatus: et multos possemus referre sanctos et nostris et majorum nostrorum temporibus, qui multas sustinuerunt tribulationes, differentes et varias. Ut igitur horum omnium rationem videamus, et neque ipsi perturbemur, neque alios scandalizatos negligamus, nunc dicendis diligenter attendamus.

VI. Variæ enim et omnimodæ sanctorum afflictionis causas numero octo charitati vestræ dicere possum. Idcirco omnes cum diligentia animum adhibete, scientes quod nulla deinceps nobis venia et excusatio dabitur, si de contingentibus scandalizemur, quippe qui cum sint tam multæ rationes, tanquam nulla sit, ita tumultuemur et perturbemur. Itaque prima quidem est, quod ne facile in arrogantiam propter meritorum et miraculorum magnitudinem tollantur, ipsos Deus sinat affligi. Secunda, ne cæteri majorem habeant de ipsis opinionem, quam humana patitur natura, et ipsos deos, non autem homines esse arbitrentur. Tertia, ut et Dei virtus appareat per ægrotantes et compeditos, exuperans et vincens, ac prædicationem augens. Quarta, ut ipsorum patientia manifestior fiat, non propter mercedem hominum Deo servientium, sed et tantam exhibentium gratitudinem, ut et post tot mala sincera in ipsum benevolentia ostendatur. Quinta, ut de resurrectione cogitemus: cum enim virum justum, et multa plenum virtute, innumera passum mala, et sic hinc digressum videris, vel invitus de futuro ibi iudicio cogites oportet. Si enim pro se homo laborantes sine præmiis et retributione abire non permittit: multo magis eos, qui tantum laboraverunt, nunquam incoronatos remanere Deus decernet. Si autem ipsos laborum suorum retributione privare nolit, omnino necesse est quoddam aliud tempus esse post præsentium finem, quo præsentis vitæ laborum retributiones recipiant. Sexta, ut omnes in

res adversas¹ incidentes sufficientem consolationem et mitigationem habeant, in eos respicientes, et malorum quæ ipsis accidere memores. Septima, ne quando exhortamur vos ad illorum virtutem, et cuique dicimus, Imitare Paulum, imitare Petrum, propter gestorum sublimitatem alterius ipsos naturæ participes fuisse non cogitantes, ad imitationem torpeatis. Octava, ut quando beatos vel miseros censere oportet, discamus quos beatos, quos miseros et ærumnosos putare debeamus. Igitur hæc quidem sunt causæ: sed oportet eas omnes ex Scripturis confirmare, et diligenter demonstrare omnia supra dicta non humanarum cogitationum inventa, sed divinarum Scripturarum sententias esse. Sic enim et oratio erit nobis fide dignior, et melius animis vestris insidebit. Quod tribulatio quidem conferat hoc sanctis, ut modesti sint et humiles, nec inflentur ex gestis et signis, et propter hoc ipsam evenire Deus permittat, prophetam David et Paulum eadem dicentes audiamus. Ille quidem dicit: « Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas¹: » hic autem præfatus: « Raptus sum in tertium cælum, et in paradysum delatus²; » subintulit dicens: « Et ne revelationum magnitudo extollat me, datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ ut me colaphizet. » Quid hoc apertius? ne extollar, inquit, propter hoc permisit Deus angelos satanæ colaphizare me. Angelos autem satanæ, non dæmones aliquos dicit, sed homines diabolo ministrantes, infideles, tyrannos, Gentiles, qui assidue ipsi molesti erant, ipsumque vexabant. Quod autem dicit, huiusmodi est: Poterat, inquit, Deus continere persecutiones et ærumnas assiduas; sed quoniam in tertium raptus fui cælum, et in paradysum delatus, ne harum magnitudine revelationum extollar, et altum sapiam, permisit persecutiones has, et angelos sa-

¹ Psal. cxviii, 71. — ² 2 Cor. xii, 7.

tanæ per persecutiones et tribulationes me colaphizare, ne extollar. Etsi enim sancti et admirabiles sint Paulus et Petrus, et omnes quicumque tales, tamen homines sunt, et multæ cautionis, ne facile extollantur, indigent, et maxime omnium sancti: nihil enim sic in arrogantiam extollere consuevit, ut meritorum plena conscientia, et anima cum fiducia vivens. Ne quid igitur tale illi patiantur, tentationes et tribulationes esse concessit, quæ possent ipsos corripere, ipsisque persuadere, ut in omnibus moderate agerent.

VII. Quod autem ad demonstrandam Dei virtutem hoc magnopere conferat, et hoc ab eodem Apostolo disce, qui prius hoc dixerat. Ne enim dicas, quod infideles putant, Deum talia permittentem debilem esse, nec suos periculis eripere posse, quod ipsos affligi continue sinat: hoc considera quomodo per hæc demonstravit Paulus, non tantum quæ fierent, ipsius imbecillitatem non arguere, sed amplius potentiam omnibus ostentare. Cum enim dixisset: « Datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ, ut me » colaphizet¹: » et his frequentes tentationes demonstrasset, intulit: « Propter quod ter Dominum rogavi, ut a me » discederet; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam » virtus mea in infirmitate perficitur. » Tunc mea, inquit, potentia demonstratur, quando vos in infirmitate estis, et per vos, qui videmini esse debiles, prædicationis verbum augetur, et ubique dispergitur. Quando igitur in carcerem, innumeris susceptis verberibus, deductus fuit, carceris custodem vinxit². In ligulo erant pedes, in catenis manus, et carcer sub mediam noctem quatiebatur, ipsis Deum laudantibus. Cernis quomodo ipsius virtus in infirmitate perficiebatur? Si fuisset solutus Paulus, et illud habitaculum concussisset, non fuisset tam mirandum,

¹ 1 Cor. xii, 8, — ² Act. xix.

quod fiebat : idcirco inquit, Remane vinctus, et commoveantur parietes undique, et solvantur vincli : ut magis virtus mea evidens sit, dum per te constrictum et colligatum omnes vincli solvuntur. Hoc ipsum igitur et carceris custodem tunc perculit, quod cum tanta teneretur necessitate, per orationem solam potuit fundamenta quidem quassare, fores vero carceris aperire, et omnes vinctos solvere. Non hic autem solum, sed etiam in Petro, et in ipso Paulo, et aliis quoque Apostolis videre quispiam posset hoc jugiter evenire, et in persecutionibus Dei gratiam efflorescere, apparere in tribulationibus, et sic virtutem suam prædicare. Idcirco dicebat : « Sufficit tibi gratia mea ; » virtus enim mea in infirmitate perficitur¹. » Quod autem et humana natura majora multi sæpius de ipsis suspicaturi erant, nisi talia patientes vidissent, audi quomodo timuit Paulus. « Nam et si voluero, inquit, gloriari, non ero insipiens : parco autem, ne quis me existimet supra id quod » videt in me, aut audit aliquid ex me². » Quid autem est quod dicit ? poteram, inquit, multo majora dicere miracula, sed nolo, ne forte signorum magnitudo majorem de me hominibus suspicionem inducat. Propterea et Petrus, postquam claudum erexit, et omnes ipsum admirabantur, ut cohiberet eos, ipsisque persuaderet, se nihil ex virtute propria exhibuisse, dicit : « Quid nos intuemini, tanquam » propria virtute vel pietate fecerimus hunc ambulare³ ? » Et rursus Lystris non solum erant obstupesci, sed et tauros coronatos duxerunt, et Paulo et Barnabæ immolare aggrediebantur. Vide diaboli malitiam. Per quos Dominus ex mundo impietatem expurgare studebat, per hos ipsam ille inducere studebat, rursus persuadens, ut deos homines esse putarent : quod et prioribus fecit temporibus : et hoc maxime est quod idololatriæ principium et radicem

¹ 2 Cor. xii, 9. — ² Ibid. 6. — ³ Act, iii, 12.

introduxit. Multi enim qui bella bene gesserant, erexerant tropæa, urbes ædificaverant, et aliis hujusmodi demeruerant sui temporis homines, dii a multis existimati sunt, et templis et aris honorati, et omnis Gentilium deorum numerus ex hominibus istis conflatus est. Ne igitur hoc et in sanctis fieret, permisit ipsos Deus continue pelli, flagellari, in varios incidere morbos : ut nimia corporis imbecillitas, et tentationum turba præsentibus persuaderet, homines esse eos, qui talia ederent miracula, nihilque de suo asserre, sed nudam gratiam per illos omnia operari. Si enim parva et vilia operatos, deos putaverunt, multo magis si nihil passi fuissent humanum, hos suspicati fuissent, qui talia fecerint, qualia nemo unquam neque vidit, neque audivit. Si enim cum ipsi flagellarentur, præcipitarentur, ligarentur, pellerentur, periclitarentur quotidie, tamen in hanc impiam opinionem quidam ceciderunt, multo magis, si nihil humanum passi fuissent, hujusmodi fuissent existimati.

VIII. Igitur hæc quidem tertia afflictionis causa : quarta vero, ne sancti propter præsentis felicitatis spem Deum colere putentur. Etenim multi in lascivia viventium a multis sæpius accusati, et ad virtutis vocati labores, et sanctos de hilari molestiarum tolerantia laudari audientes, ex his ipsos accusare aggrediuntur : et non homines tantum, sed et ipse diabolus hoc ipsum suspicatus est. Quoniam enim multis erat circumdatus divitiis Job, et multa potiebatur opulentia, exprobratus a Deo propter ipsum malus ille dæmon, cum nihil haberet quod diceret, neque quo de suis excusaretur criminibus, neque quod justi virtutibus impingeret, ad hanc statim confugit defensionem, dicens : « Numquid gratis Job colit te ? circumval-
»lasti interiora et exteriora ejus¹ : » propter mercedem,

¹ Job. 1, 10.

inquit, ille virtutem sequitur, tanta fruens opulentia. Quid igitur fecit Deus? ut demonstraret sanctos non mercedis causa ipsum colere, omnem ipsius substantiam abstulit, paupertati tradidit, et in gravem morbum incidere permisit. Mox illum redarguens, tanquam temere talia suspicatum, inquit: « Adhuc innocentiam retinet; tu » vero commovisti me ut frustra ipsius substantiam perde- » rem. » Sanctis enim hoc in remunerationem et retributionem sufficit, Deum venerari: quoniam et amanti hoc in retributionem sufficit, se amantem amare, et nihil amplius requirit, nec quidpiam hoc majus esse putat. Si vero erga hominem hoc, multo magis erga Deum: quod ut demonstraret Deus, plura quam diabolus petierat, concessit. Ille enim inquit: « Mitte manum tuam, et tange ipsum¹: » Deus autem non ita, sed tibi ipsum, inquit, trado. Quemadmodum enim in exterioribus certaminibus corpore vigentes, et bonæ habitudinis athletæ, non sic apparent, cum vestimentum undique oleo madidum fuerint induti, sed quando, illo abjecto, nudi in stadium feruntur, tunc maxime spectatores membrorum proportionem penitus obstupefaciunt, cum nihil ipsam amplius obumbrare possit: sic et Job, quando omnibus quidem illis divitiis circumfusus erat, quis esset, non multis manifestum erat: postquam vero ipsas, velut vestimentum athleta, abiecit, et ad pietatis certamina nudus intravit, sic spoliatus spectatores omnes percussit, ut et ipsum Angelorum theatrum super animi ejus tolerantia vehementer acclamaret, et victori illi applauderet. Quod enim superius jam dixi, non ita hominibus apparebat illis omnibus divitiis circumamictus, ut quando illis, tanquam pallio, projectis nudus exiliit in medio orbe, tanquam theatro, et omnes bonam ipsius animi habitudinem admirati sunt

¹ Job. 11, 3.

non solum autem ex rerum jactura suspiciebatur, sed etiam ex patientiæ lucta circa ægritudinem. Sicut enim ante dixi, non illum ipse percussit Deus, ne rursum diabolus diceret : *Pepercisti, et non tantam, quantam oportebat, intulisti tentationem : sed ipsi tradidit diabolo, et gregum perditionem, et carnis potestatem. Confido de certatore, inquit, idcirco non prohibeo ipsi quæcumque velis inferre certamina. Sed quemadmodum spectati palæstritiæ, et arte et corporis robore fidentes, non recti adversariis, ut plurimum, congregiuntur, neque de pari, sed se ipsos illis medios apprehendendos præbent, ut illustriorem victoriam referant : sic et Deus medium tradidit sanctum diabolo apprehendendum, ut, cum post tantam conflictus prærogativam superarit soloque prostraverit, clarior corona reddatur. Aurum est probatum : pro lubito proba, ut placet examina, sordes in ipso non invenies. Non aliorum vero nobis tantum fortitudinem demonstrat : sed et aliam magnam affert consolationem. Quid enim inquit Christus? « Beati eritis, cum male- » dixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et » dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes : » gaudete et exultate, quoniam merces vestra magna est » in cœlis : sic enim fecerunt prophetis patres eorum¹. » Et rursum Paulus Macedonas consolari volens : « Vos » enim, inquit, imitatores facti estis fratres Ecclesiarum » Dei, quæ sunt in Judæa : quoniam eadem passi estis a » contribulibus vestris, quemadmodum et illi a Judæis². » Et Hebræos rursum ita consolatur³, recensens justos omnes in fornacibus, in lacubus, in solitudinibus, in montibus, in speluncis, in fame, in angustia degentes : molestiarum enim communicatio quamdam lapsis affert consolationem. Quod autem et de resurrectione quoque*

¹ Matth. 118, 10. — ² 1 Thess. 11, 14. — ³ Hebr. 11, 3.

hoc ipsum sermōnes inducat, audi eundem Paulum dicentem : « Si secundum hominem cum feris pugnavi » Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt ? » Et iterum : « Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus¹. » Innumera patimur mala in præsenti vita, inquit : si igitur non speratur altera vita, quid nobis esse possit miserabilius ?

IX. Unde manifestum est non esse res nostras hujus ævi limitibus circumscriptas. Et hoc liquet ex tentationibus : nunquam enim Deus pateretur tot et talia passos mala, et præsentem vitam omnem in tentationibus et infinitis degentes periculis, multo majoribus non remunerari muneribus. Si vero id pati non potest, certum quod meliorem et illustriorem paravit alteram vitam, in qua pietatis pugiles coronare et laudare toto debet orbe spectante. Itaque cum videris justum angustiarum, affligi, in imbecillitate, pauperie, et innumeris aliis ærumnis præsentem vitam claudere, dic intra te ipsum : nisi resurrectio esset et judicium, nunquam Deus tanta propter se mala passum, nullo potitum bono hinc migrare permisisset : unde patet, ipsum alteram eis vitam præsenti jucundiorē et multo meliorem parare. Nisi enim hoc esset, nunquam sivillet improbos quidem multos per hanc vitam gaudere, justorum vero multos in plurimis ærumnis versari : sed quoniam præparatum est sæculum aliud, in quo secundum meritum, huic quidem improbitatis, illi vero virtutis præmia reddere debet, ideo sinit hunc quidem affligi, illum vero deliciis disfluere. Verum et aliam ex Scripturis causam asserere conabor. Qualis vero hæc est ? ne dicamus nos ad eandem virtutem invitati, alterius naturæ participes illos fuisse, aut homines non fuisse. Idcirco quidam

¹ 1 Cor. xv, 32.

de magno loquens Helia, sic inquit: « Helias homo erat » in passionibus similis nobis¹. » Vides quod a passionum communione demonstrat ipsum hominem esse ut nos? Et iterum: « Etenim ego homo sum in patiendo vobis similis². » Et hoc naturæ communionem spondet. Ut autem discas eum hic docere quos oporteat putare beatos, id inde clarum est, cum enim audieris Paulum dicentem: « Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi » sumus et colaphizamur, et instabiles sumus, et laboramus³: » et, « Quem diligit Dominus, castigat: flagellat » autem omnem filium quem suscipit⁴: » certum est nos, non eos qui in quiete degunt, sed eos qui propter Deum affliguntur et vexantur, quique virtutem pietatemque colunt, laudaturos et æmulaturos esse. Sic et Propheta dicit: « Dextera ipsorum dextera iniquitatis, filiæ eorum compositæ, circumornatæ, ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud: oves eorum » foetosæ, abundantes in egressibus suis, boves eorum » crassæ; non est ruina maceriæ, neque transitus, neque » clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui » hæc sunt⁵. » Tu vero Propheta quid dicis? « Beatus, inquit, populus, cujus Dominus Deus ejus. » Non pecuniis affluentem, sed pietate ornatum, hunc ego beatum puto, inquit, etsi innumera patiatur mala. Si vero oportet et nonam dicere causam, illud addere possemus, quod probatiores tribulatio faciat tribulatos. « Tribulatio enim patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio » autem spem, spes vero non confundit⁶. » Vides quod ex tribulatione probatio futurorum spem nobis afferat, et in tentationibus manere, de futuris bene sperare faciat? Itaque non temere dicebam, has tribulationes resurrectionis

¹ Jacob. v, 17. — ² Sap. vii, 1. — ³ 1 Cor. iv, 11. — ⁴ Hebr. xii, 6. — ⁵ Psal. cxliii, 14. — ⁶ Rom. v, 3.

spem nobis designare, et vexatos meliores efficere. Quemadmodum enim, inquit, in fornace aurum examinatur, sic et homo acceptus in humiliationis camino¹. Possumus et decimam dicere causam. Qualem vero hanc? quam et jam sæpius dixi superius, quod si aliquas habeamus maculas, et hic eas deponemus. Et hoc Patriarcha declarans ad divitem dicebat: quoniam « Lazarus recepit » sua mala, unde consolationem accipit². » Et præter hanc aliam rursus inveniemus: qualem? ut coronæ et præmia nobis augeantur: quantum enim tribulationes intenduntur, tantum et retributiones ampliantur, imo vero et multo plus « Non enim condignæ sunt passionis hujus temporis ad futura mgloriam, quæ revelabitur in nobis³. » Tot igitur causas habentes de sanctorum afflictione dicendas, ne in tentationibus indignemur, ne perturbemur, ne angustiemur, sed et ipsi nostros instruamus animos, et alios hæc doceamus. Et si videris hominem in virtute viventem, philosophiam sectantem, placentem Deo, postea innumera patientem mala, ne scandalizeris, dilecte: et si videris aliquem spiritualibus vacantem operibus, et aliquid utile expediturum, postea supplantatum, ne perturberis. Etenim novi multos sæpius talia quærentes: Ille, inquit, ad Martyrium peregrinatus, pauperibus pecunias perferens, in naufragium incidit, et amisit omnia: alter rursus idem faciens, in latrones incidit, et vix animam suam servavit, nudus inde discedens. Quid igitur dicemus? quod horum nullo tristari oporteat. Etsi enim naufragium fecit, habet tamen justitiæ fructum perfectum: sua enim omnia implevit, collegit pecunias, deposuit, cum recepisset abibat, peregrinationem attigerat: naufragium vero de reliquo non de ipsius fuit sententia. Sed quare hoc Deus permisit? ut hunc spectatum exhiberet. At pauperes, in-

¹ Eccli. 11, 5. — ² Luc. XVI, 15. — ³ Rom. VIII, 18.

quit, privati sunt pecuniis. Non tanta pauperibus cura tu provides, quanta qui fecit eos Deus : etsi enim his privati sunt, tamen aliunde potest majorem opum occasionem ipsis præbere.

X. Ne igitur gestorum rationes ab eo repetamus, sed in omnibus eum glorificemus : non enim imprudenter et temere talia sæpe fieri permittit, sed cum ex his pecuniis consolationem habituros non despiciat, verum ipsis aliam pro his alimenti occasionem præbeat, etiam naufragium passum probatiorem efficit, majoremque ipsi parat mercedem : multo enim majus est, quam eleemosynam dare, quod talibus obrutus negotiis Deo gratias agat. Non enim tantum quæ per eleemosynam damus, sed et ea, quibus ab aliis spoliari fortiter serimus, multum nobis fructum afferunt. Et ut discas hoc illo majus esse, ex iis quæ Job contigerunt, hoc faciam manifestum. Ille quando pecunias possedit, aperuit domum pauperibus, et omnia quæ habebat elargiebatur : sed non erat tam illustris, quando pauperibus domum aperuit, quam cum ipsam cecidisse audiens non inique tulit. Non erat tam illustris, quando ex ovium tonsura nudos vestivit, quam fuit clarus et spectatus, cum audiens ignem cecidisse, et greges omnes consumpsisse, gratias egit. Tunc humanus fuerat, nunc fuit philosophus : tunc pauperum miserebatur, nunc Domino gratias agebat. Nec intra se dixit, Quid tandem hoc est ? Greges consumpti sunt, quibus innumeri pauperes alebantur. Etsi ego indignus eram hac rerum frui copia, saltem propter earum consortes parcendum erat. Sed nihil horum vel dixit, vel cogitavit : norat enim Deum omnia utiliter dispensantem. Et ut scias eum gravius postea vulnus intulisse diabolo, cum spoliatus gratias egit, quam cum possidens miseraretur, adverte quod, quando possidebat, suspicionem quamdam habuit diabolus : etsi falsam, ha-

buit tamen unde diceret : Num gratis te colit Job ? Postquam vero omnia abstulit ; et ipsum omnibus spoliavit, et tamen eandem is erga Deum benevolentiam servavit, tunc demum obstructum est os impudens, et nihil amplius quod diceret habebat : nam splendidior quam prius erat justus ille vir. Omnibus enim privatum, generose et cum gratiarum actione ferre multo majus est, quam in divitiis degentem facere eleemosynam, sicut et in hoc justo demonstratum est. Tunc multa in conservos fuit benignitas, nunc magnus in Dominum amor exhibebatur. Hunc vero non temere sermonem extendo : sed quoniam multi sæpius qui eleemosynas erogarent, viduas alerent, omni substantia dispoliati sunt : alii incendio omnia amiserunt : alii in naufragia inciderunt : alii calumniis et talibus quibusvis injuriis post multas eleemosynas in extremam reducti sunt pauperiem, et infirmitatem, et ægritudinem : et a nemine ullum adepti sunt auxilium. Ne igitur dicamus, quod sæpe multi dicunt, « Nemo quidquam scit(3), » sufficiunt omnia supra dicta ad talem expellendam trepidationem. Ille, inquit, tot faciens eleemosynas omnia perdidit? ecquid illud est, omnia perdidit? Si pro hac gratias egerit jactura, multo majorem a Deo benevolentiam hauriet; nec duplum sicut Job, sed centuplum in vita æterna recipiet. Si vero hic malum patitur, hoc ipsum majorem illic thesaurum ipsi præbebit, quod generose omnia ferat : ad majores enim ipsum inde vocans exercitationes et luctas, de copia in penuriam incidere Deus permisit. Ignis ingruens sæpius domum tuam absumpsit, et totam substantiam populatus est? reminiscere eorum quæ Job acciderunt : age gratias Domino, qui prohibere poterat, et non prohibuit : et tantam recipies mercedem, quantam si omnia illa in pauperum manus reposuisses. Sed in pauperie degis, et fame, et infinitis peri-

culis? Recordare Lazari¹, cum inopia et orbitate et innumeris aliis pugnantis molestiis, et hæc post virtutem tantam: recordare Apostolorum qui et in fame, et in siti, et in nuditate degebant: Prophetarum, Patriarcharum, justorum: et omnes ipsos invenies non de divitibus, non de gaudentibus, sed de egentibus, tribulatis, et angustiatissimis esse.

XI. Hæc apud te ipsum colligens, Domino gratias age, quod te hujus fecit portionis, non exosus, sed et valde diligens: nam et illos tot gravia pati non permisisset, nisi vehementer amasset, quoniam clariores ipsos per hæc mala reddebat. Nullum gratiarum actioni par bonum; quemadmodum blasphemia pejus nihil. Ne admiremur, quod spiritualibus instantes multa patiamur adversa. Ut enim latrones, non ubi fœnum et paleæ et calamus, sed ubi aurum et argentum, ibi sodiunt, et assidue vigilant; sic et diabolus iis maxime instat, qui spiritualia attingunt negotia. Ibi multæ insidiæ, ubi virtus: illic invidia, ubi eleemosyna. Sed est nobis telum maximum, quod omnes tales machinas repellere valeat, ut per hæc omnia Deo gratias agamus. Abel, dic mihi, nonne de primitiis Deo sacrificans, fraterna cecidit manu²? sed tamen Deus permisit, non eum perosus qui se honoravit, sed valde diligens: et præter speciosissimi illius sacrificii coronam, alteram etiam ipsi per martyrium præbens. Moses cuidam injuria afflecto opitulari voluit³, et mori periclitatus est, et patria excidit, Deusque permisit; ut sanctorum patientiam discas. Si enim præscii nihil nos passuros mali, sic spiritualia attigissemus negotia, nihil magnum facere visi essemus, tale securitatis pignus habentes: nunc vero hinc maxime admirabiles sunt qui talia faciunt, quod et pericula, et damna, et mortes, et infinita prævidentes mala,

¹ Luc. xvi. — ² Gen. iv. — ³ Exod. ii.

tamen hujusmodi officiis non absistant, neque timorum expectationibus segniores facti sint. Sicut igitur tres pueri dicebant : « Est Deus in cœlo potens eripere nos : et si non, » notum sit tibi, Rex, quod diis tuis non servimus, et auream imaginem, quam erexisti, non adoramus¹ : » et tu igitur quando quid boni secundum Deum operari debes, multa prospice pericula, multa damna, multas mortes ; et ne mireris, neque perturberis, si hæc accidunt. « Fili, inquit, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem². » Nemo nempe pugnare decernens, absque vulneribus coronam reportare expectat. Et tu igitur cum diabolo totis viribus pugnare aggressus, ne vitam securam et deliciis plenam sequaris. Non enim hic tibi retributiones et promissiones, sed in futuro sæculo omnia præclara Deus promisit. Cum igitur vel ipso bonum feceris, et contraria receperis, vel alium hoc videris patientem, gaude et lætare : majoris enim tibi retributionis materia est. Ne concidas, neque solvas animi studium, neque segnior fias : sed potius insta cum majori alacritate. Quoniam et Apostoli cum prædicabant, etsi flagellarentur, lapidarentur, carceres continue habitarent, non solum post periculorum liberationem, sed et in ipsis periculis cum majore alacritate veritatis præconium enuntiabant. Et videre est Paulum in ipso carcere, in ipsis catenis instruentem, initiantem, et in foro judiciali rursum idem facientem, et in naufragio, et in tempestate, et in periculis innumeris. Tu quoque sanctos istos æmulare, et a bonis operibus, dum potes, ne excidas : et licet millies interpellantes te diabolus videris, nusquam absistas. Tu quidem pecunias perferens, forte naufragium fecisti : Paulus autem omnibus pecuniis pretiosius verbum ferens, Romam abibat, et in naufragium incidit, et infinita subiit incom-

¹ Dan. iii, 18. — ² Eccli. ii, 1.

moda. Et hoc ipse declaravit dicens : « Sæpius volumus » venire ad vos, sed impedivit nos satanas¹ : » et Deus permisit ex superabundanti suam demonstrans virtutem et ostendens, quod infinita faciente diabolo, et prohibente, nihil ex hoc prædicatio minuebatur, aut interrompebatur. Idcirco in omnibus Paulus Deo gratias agebat, sciens quod probatiorem per hæc se Deus reddebat : et studii sui vehementiam in omnibus exhibebat, impedimento nullo cohibitus. Quoties igitur frustrati fuerimus, toties spiritualia opera aggrediamur : neque dicamus, quare Deus impedimenta permisit? Propter hoc enim permisit, ut studium tuum multo magis demonstres, et multum amorem. Amantis enim maxime est, nunquam ab iis, quæ amato complacent, absistere. Mollis enim et ignavus ex primo statim impetu concidet : vehemens autem et excitatus, etsi millies interpelletur, tanto magis divinis rebus instabit, quantum in se est omnia implens et in omnibus gratias agens : hoc et nos faciamus. Magnus thesaurus gratiarum actio, magnæ divitiæ, inconsumptum bonum, armatura fortis : sicut et blasphemia præsentem jacturam intendit, et plura quam perdidimus, insuper perire facit. Perdidisti pecunias? si gratias quidem egeris, animam lucratus es, et majores nactus es divitias, quia Dei benevolentiam tibi ampliorem conciliasti : si vero blasphemaveris, insuper et salutem tuam amisisti, neque illas recuperasti, et quam habuisti animam hanc quoque occidisti.

XII. Sed postquam de blasphemia nobis verba nunc facta sunt, unam a vobis omnibus petere volo retributionem pro concione hac atque sermone : ut in civitate blasphemantes mihi castigetis. Si quempiam in bivio et foro Deo blasphemantem audieris, accede, increpa : et si verbera infligere oporteat, ne recuses : ipsius faciem alapa

¹ 1 Thess. 11, 18.

percute, contere os ipsius, percussione manum tuam sanctifica. Et si ulli accusaverint, et si in iudicium traxerint, sequere: et si pœnas iudex pro tribunali repoposcerit, dic cum libertate, quod Angelorum regem blasphemaverit. Si enim regem terræ blasphemantes puniri oportet, multo magis illum contumelia afficientes. Commune crimen est, publica injuria, cuique accusare volenti licet. Discant et Judæi et Gentiles, Christianos esse civitatis conservatores, et curatores, et præsides, et magistros: et idem discant dissoluti, et perversi, timendos sibi esse Dei servos: ut et si quid tale loqui unquam aggrediantur, sese undique circumspiciant, et umbras timeant, anxii ne forte Christianus audiens insiliat, et vehementius puniat. Non audisti quid Joannes fecerit? tyrannum vidit hominem nuptiarum leges subvertentem, et cum fiducia in medio foro dicit: « Non licet tibi habere uxorem Philippi » fratris tui¹. » Ego autem non ad tyrannum te duxi, neque ad iudicem, neque pro nuptiis illegitimis, neque pro conservis contumelia affectis, sed pro furore in dominum, æqualem ut castiges depono. Nonne si tibi dixissem, reges vel iudices prævaricantes puni vel corrige, me insanire dixisses? et tamen Joannes hoc fecit: adeo non est id supra nos. Nunc vero saltem conservum, vel æqualem corrige, et si mori opus sit, castigare fratrem ne torpeas: martyrium tibi hoc est: quoniam et Joannes martyr fuit. Non sacrificare jussus fuit, neque idolum adorare, sed pro sacris legibus temeratis caput deposuit: et tu igitur pro veritate usque ad mortem contende, et Deus pugnabit pro te. Nec mihi illud dicas frigidum verbum, quid mihi curæ est? cum ipso commune habeo nihil. Cum diabolo solo commune nihil habemus; cum omnibus autem hominibus multa habemus communia. Ejusdem enim no-

¹ Marc. vi, 18.

biscum naturæ participes sunt, eamdem habitant terram, eisdemque aluntur nutrimentis, eundem habent Dominum, easdem ceperunt leges, ad eadem nobiscum bona invitantur. Ne igitur dicamus nos nihil commune cum ipsis habere: Satanica est ista vox, diabolica inhumanitas. Ne igitur hæc dicamus, sed congruam fratribus curam exhibeamus. Ego autem hoc cum omni polliceor accuratione, et vobis omnibus spondeo: quod si vos omnes hic præsentēs civium salutem curare volueritis, brevi tota nobis civitas corrigetur: tametsi minima ejus pars hic est, multitudine minima, sed pietate summa. Dispensemus salutem fratrum nostrorum, sufficit unus homo fidei zelo succensus ad totum corrigendum populum. Cum vero non unus tantum, neque duo, vel tres, sed tanta sit multitudo, quæ negligentium curam possit attingere, non aliunde quam per torporem vestrum, nec per infirmitatem, plures pereunt et labuntur. Annon absurdum, si pugnam quidem in foro videamus, eo accedere, et pugnantes conciliare: quid vero dico pugnam? si asinum cecidisse viderimus, omnes manum porrigere et pariter erigere: fratrum vero pereuntium curam habere nullam? Asinus est blasphemus, iracundiæ pondus non ferens, cecidit: accede, erige verbis, factis, lenitate, vehementia, varia sit medicina. Quod si nostra sic disponamus, et proximorum salutem suscipiamus, cito et illis ipsis correctionem admittentibus desiderabiles erimus et amabiles: et quod omnibus majus est, repositis fruamur bonis, quæ nos omnes adipisci contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri et sancto Spiritui gloria, potestas, honor nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II

Antiochiæ habita in Ecclesia dicta veteri, cum ipse Presbyter esset, de calamitate, quæ urbi accidit pro tumultu subversionis imaginum Theodosii Magni Imperatoris pii, et in dictum Apostoli : Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere¹ : Et contra avaritiam.

I. Quid dicam, aut quid loquar²? lacrymarum præsens tempus, non verborum : luctuum, non sermonum : precationis, non concionis. Tanta patrum est magnitudo, tam immedicabile vulnus, tam vasta plaga, et omni medicamine major, et superno indigens auxilio. Sic enim et Job omnibus amissis in fimo sedebat³, et audientes amici accesserunt, ipsumque procul conspicati disciderunt vestimenta, et sibi cinerem insperserunt, et vehementer ingemere. Idem nunc facere vicinas omnes civitates oportebat, ad urbem nostram venire, et quæ acciderant cum omni commiseratione defflere. Ille in stercore tunc sedebat, hæc in magno laqueo nunc considet. Sicut enim tunc diabolus in greges et armenta, et omnem justis substantiam insiliit : sic nunc in omnem civitatem debacchatus est. Sed Deus et tunc et nunc permisit : tunc quidem, ut justum clariorem redderet tentationum magnitudine : nunc vero, ut nos modestiores ærumnæ hujus magnitudine reddat. Date mihi, ut præsentia luceam. Tacuimus dies septem, sicut et amici Job : concedite hodie ut os

¹ 1 Tim. vi, 17. — ² Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 31-60. — ³ Job. ii, 13.

aperiam, et hanc communem lugeam calamitatem. Quis nobis invidit, carissimi? quis in nos livore commotus est? unde tanta facta est mutatio? nihil fuerat nostra civitate venerabilius: nihil nunc est miserabilius. Populus tam compositus et mansuetus, velut equus tractabilis et mansuetus, semper accersentium manibus cedens, repente tantum nunc nobis resiliit, ut tot mala fecerit, quot neque dicere fas. Lamentor et lugeo nunc, non propter expectatæ comminationis magnitudinem, sed propter nimiam patratorum insaniam. Licet enim non irritaretur Imperator, neque puniret et castigaret: quomodo, dic mihi, facinorum ignominiam ferremus? Luctu interciditur mihi doctrinæ sermo, vix os reserare valeo, et labia aperire, linguam movere, et emittere verba. Sic tanquam frenum doloris vis impedit linguam meam, et verba intercipit. Nihil civitate nostra prius erat beatius; nihil nunc injucundius. Quemadmodum apes bombizantes alveare, sic forum per singulos dies cives circumvolabant, et omnes de hac nos multitudine beatos vocabant: sed ecce nunc hoc alveare solitarium redditum est: quemadmodum enim apes illas fumus, sic has apes timor fugavit: et quod de Jerusalem Propheta lugens dixit, hoc et nos ad præsens tempus dicemus: « Facta est nobis civitas ut » terebinthus abjectis foliis, et tanquam hortus aquam non » habens¹. » Quemadmodum enim hortus deficiente irrigatione foliis privatus et fructibus nudas arbores exhibet: talis et civitas nobis facta est. Supremo enim destituta auxilio, solitaria remansit, omnibus fere habitatoribus nudata. Nihil patria dulcius, sed nunc nihil amarius factum est. Omnes terram quæ se tulit, tanquam laqueum fugiunt; deserunt tanquam barathrum, tanquam ab igne resiliunt. Et sicut domo igne correpta, non tantum do-

¹ Isaï. 1, 30.

num habitantes, sed et omnes proximi cum multa se recipiunt festinatione, nudum corpus servare studentes: sic et nunc dum regia ira tanquam flamma quædam superne expectatur, priusquam sensim progrediens ad ipsos perveniat ignis, quilibet prius exire, et nudum corpus servare festinat: et ænigma nunc facta est miseria nostra: sine hostibus fuga, sine pugna transmigratio, et sine urbis excidio captivitas. Non vidimus barbaricum ignem, neque hostium vultus spectavimus, et ea quæ capti patimur. Nunc omnes discunt calamitates nostras: nostros enim exules suscipientes, ab illis civitatis cladem audiunt.

II. Sed non super hoc confundor, nec erubesco: omnes intelligant civitatis pericula, ut matri condolentes communem ab omni terra ad Deum vocem extollant, et unanimiter communem omnium matrem et altricem a cælorum rege deposcant. Prius concussa est urbs, nunc ipsæ habitatorum animæ quatiuntur: tunc domorum fundamenta quatiebantur: nunc ipsa cujusque cordis ima commovetur, et quotidie ante oculos nostros omnes mortem aspiciamus, in continuo vivimus timore, et Cæin pœnam sustinemus, olim carcerem habitantibus miserabilius affecti, et obsessione inusitata quadam, et nova obsessi, et quam cogitatum sit graviore. Etenim illi quidem qui ab hostibus hoc patiuntur, intra muros tantum concluduntur: nobis vero forum quoque inaccessum, et in domo quisque sua inclusus est: ac sicut obsessis tutum non est muros transgredi, hostibus exterius circumsidentibus: sic neque multis urbem habitantium tutum domo exire, nec in medio apparere, propter eos qui undique tum sotes tum insonantes venantur, et ex medio rapiunt foro, et in iudicium quoquo modo ac temere trahunt. Propterea liberi cum servis suis compediti intus sedent, quis comprehensus fuit? quis abductus? quis punitus hodie? quomodo et qua

ratione? sollicite quærentes, et curiose sciscitantes, a quibus talia secure discere possunt: et omni morte miserabiliorem degunt vitam, alienasque lamentari miseras quotidie coacti, et pro salute sua tremantes, et mortuis nihil melius habentes, quod dudum timore mortui sint. Si quis vero qui extra timorem et angustiam hanc sit, in forum procedere voluerit, tam tristi aspectu statim in domum suam retrahitur, vix unum forte vel duos cernens inclinatos, et cum multa incedentes tristitia, ubi ante paucos dies fluviorum cursus multitudo superabat, sed nunc nobis omnes illi expulsi sunt. Et sicut cum ex sylva multæ passim exciduntur arbores, ingratus redditur aspectus, tanquam capitis multa calvitia habentis: sic et urbis solum, hominibus ablatis, et paucis passim apparentibus, ingratum nunc factum est, et multam cernentibus tristitiæ caliginem offundit: non tantum vero terra, sed et ipsa aëris natura, et solarium radiorum circulus nunc mihi mœrere, et obtusior lucere videtur: non elementis naturam mutantibus, sed nostris oculis, qui tristitiæ nube turbati sunt, non valentibus pure, neque cum eodem affectu radiorum lumen suscipere. Hoc est quod olim Propheta lugebat dicens: « Occidet ipsis sol in meridie, et obtenebrabitur dies¹. » Hoc autem dicebat, non quod astrum occultaretur, nec quod dies evanesceret: sed quod mœrentes ne quidem in meridie propter doloris caliginem lucem cernere possent: quod et nunc factum est: et quocumque quis respexerit, sive in terram, sive in parietes, sive in urbis columnas, sive in proximos, noctem et obscuritatem profundam cernere videtur: sic omnia multæ plena sunt tristitiæ. Silentium ubique horrore plenum et solitudo, et desiderabilis ille multitudinis tumultus extinctus est: tanquam omnibus terram

¹ Amos. viii, 9.

subeuntibus, ita nunc civitatem taciturnitas continet, saxis omnes similes sunt : et, tanquam quodam linguæ vinculo, calamitate cohibiti profundissimum retinent silentium, quantum, si hostes ingruissent, et omnes simul igne et ferro absumpsissent. Nunc dicendi tempus est : « Mittite ad lamentatrices, et veniant : et ad eas, quæ sapientes sunt, vociferentur¹. » Deducant oculi vestri lacrymas, et palpebræ vestræ defluant aquis. Colles sumite planctum, et montes luctum. Creaturam omnem in malorum nostrorum miserationem vocemus. Civitas tam magna, et orientalium caput, e medio tolli terrarum orbe periclitatur : nunc quæ multos habebat filios, repente sine filiis facta est, et qui auxilietur, nemo. Læsus enim est qui non habet parem ullum super terram : Imperator enim est fastigium et caput omnium super terram hominum. Propterea ad supernum regem confugiamus, illum in auxilium invocemus. Nisi supernam assequamur gratiam, nulla commissorum reparatio relinquitur.

III. Voluissem hic concionem solvere : nolunt enim gementium animi longos extendere sermones : sed sicut nubes quædam densa, et sub solarem radium currens, omnem retrorsum splendorem avertit : sic et tristitiæ nebula, cum ante animum nostrum steterit, non sinit facilem esse orationis cursum, sed suffocat, et cum multa vi intus reprimat. Et hoc non dicentibus tantum, sed et audientibus accidit : sicut enim ab animo dicentis non concedit ipsam cum facilitate exilire : sic nec in audientium mentem permittit illabi cum propria virtute. Idcirco et Judæi quondam luto et lateritio operi servientes, Mosem magna de ipsorum salute sæpe dicentem audire non poterant², tristitia verbis inaccessam mentem reddente et auditum obstruente. Igitur volebam quidem et ipse finem

¹ Jerem. ix, 17. — ² Exod. vi, 9.

hic dicendi facere; sed cogitans quod non solum nebulæ natura radii in anteriora processum impedit, sed et contrarium ipsa sæpe patitur: cum enim Sol calidior continue illapsus nubem contriverit, medium ipsius sæpe dissipavit, et totus simul elucens, splendidus cernentium obtutibus incidit: hoc et ipse hodie me facturum spero: ac sermone in animis vestris assidue versante, et diutius immorante, solutum iri spero tristitiæ nebulam, et mentem vestram solita rursum doctrina micaturam. Sed præbete mihi animam vestram, præbete mihi aliquantulum aures, tristitiam excutite: ad priorem consuetudinem redeamus: sicut consuevimus semper cum lætitia huc advenire, sic et nunc faciamus, omnia in Deum rejicientes. Hoc et ad ipsam calamitatis solutionem nobis conferet. Si enim Dominus nos viderit sermones suos cum sedulitate audientes, et disciplinam a nobis temporis difficultate non respui, celeriter nos suscipiet, et tranquillitatem faciet, et ex præsentī procella bonam mutationem. Christianum enim et in hoc ab infidelibus differre oportet, ut omnia generose ferat, et, spe futurorum erectus, humanorum malorum impetu se superiorem exhibeat. Supra petram statutus est fidelis: propterea et undarum ictibus inexpugnabilis est. Si enim tentationum undæ elevatæ fuerint, ad illius pedes non perveniunt: hic omni tali incursu sublimior firmatus est. Ne igitur animo concidamus, dilecti: non sic salutem nostram curamus, sicut qui fecit nos Deus: non tantæ nobis curæ est nihil grave pati, quantæ illi qui nobis animam donavit, et tot post hæc bona contulit. His spei rationibus nostros animos erigamus, et dicenda cum alacritate solita audiamus. Longam nuper apud charitatem vestram extendi concionem, et omnes obsequentes cernebam, nullumque ex media reversum via: gratiam vobis de illo animi studio habeo, et laborum mercedem

accepi : sed et aliam a vobis tunc mercedem exegi. Forte nostis et meministis. Quæ vero merces erat? civitatis blasphematores punire, et castigare Deum contumelia afficientes, et furiosos cohibere. Non ex me ipso talia me dixisse arbitror : sed Deum futura providentem in mentem nostram verba misisse. Si enim talia ausos punissemus, non talia nunc accidissent, quæ acciderunt. Quanto melius erat, si periclitari oportebat, ipsos castigantes et corrigentes aliquid pertulisse, quod et martyrii coronam nobis attulisset, quam nunc formidare, et tremere, et ex illorum petulantia mortem expectare? Ecce crimen a paucis commissum est; et culpa communis efficitur : ecce propter illos nunc omnes pavescimus, et ab illis patratorum pœnas ipsi sustinemus. Si autem prævenientes ipsos ex urbe expulsissemus, et correxissemus, et ægrotum curassemus membrum, non præsentī teneremur pavore. Novi civitatis mores a majoribus liberales : sed peregrini quidam et promiscui homines, scelesti et perniciosi, et de sua desperantes salute, ausi sunt ea, quæ patrata sunt. Propterea clamare et contestari non destiti : blasphemantium furorē puniamus, ipsorum mentem castigemus, ipsorum saluti provideamus, et si hoc facientes mori oporteat, magnum nobis hoc afferet lucrum : ne communem dominum contumeliis affici negligamus. Magnum civitati malum pariet talia despiciere.

IV. Hæc prædicebam, hæc nunc acciderunt, et torporis illius pœnas pendimus. Deum contumelia affectum despexisti : ecce permisit Imperatorem contumelia affici, et de extremis periculum omnibus impendere, ut in hoc timore illius negligentiae pœnas demus. Num igitur frustra, num temere hæc prædicebam, et assidue vestram charitatem interpellabam? sed tamen nihil amplius factum est : sed fiat nunc, et e præsentī calamitate castigati,

inordinatum illorum furorem cohibeamus : obstruamus ipsorum ora , tanquam fontes mortiferos occludamus , et in contrarium mutemus , et penitus evanescent mala , quæ civitatem comprehenderunt. Non est theatrum Ecclesia , ut ad delectationem audiamus : adjutos hinc recedere oportet , lucratos quiddam amplius et magnum , sic recedere expedit. Siquidem temere et frustra accesserimus , si ad tempus instituti , dictorum postea utilitate vacui recedamus. Quæ mihi horum plausuum utilitas ? quæ laudum et tumultuum ? laus mea est , ut vos , omnia quæ dicuntur , operibus exhibeatis. Tunc ego felix habendus et beatus ; non quando cum applausu exceperitis , sed quando omnium alacritate feceritis quæcumque a nobis audieritis. Quisque proximum corrigit : « *Ædificate enim alter alterum*¹ , » inquit. Nisi enim hoc faciamus , a quocumque admissum scelus , commune quoddam et intolerabile damnum civitati afferet. Ecce nullius conscii , non minus iis qui peccaverunt , territi sumus et contremiscimus , ne omnes imperatoris ira corripiat. Nec enim in excusationem nobis dicere sufficit : Non aderam , non conscius eram , non facinorum consors fui. Ob hoc igitur , inquit , punieris , et ultimam pendes pœnam , quia non affuisti , nec prohibuisti , non cohibuisti tumultuantes , nec pro Imperatoris honore periclitatus es. Non patratris participasti ? laudo hoc et accepto : sed neque facta prohibuisti , hoc accusatione dignum. Hæc et a Deo verba audiemus , quando cum silentio contumelias et injurias in ipsum commissas patimur : quoniam et is qui talentum defodit , non pro reatibus suis tunc accusabatur² : integrum enim depositum reddidit : sed quoniam ipsum non multiplicavit , quoniam non castigavit cæteros , quoniam argentum ad nummularios non detulit , hoc est , non admonuit , non consilium dedit ,

¹ 1 Thess. v, 11. — ² Matth. xxv, 25.

non increpuit, non correxit proximos peccatores inordinatos, idcirco absque misericordia in illas intolerabiles pœnas mittebatur. Sed si non antea, nunc saltem spero vos huic emendationi advigilatos, et Deum contumelia affectum non neglecturos. Possunt enim quæ acciderunt, licet monente nemine, vel insensatis deinceps, ut propriam asserant salutem, persuadere. Nobis vero jam hora est, solitam vobis ut a Paulo mensam apponamus, lectionemque hodiernam promamus, et in medio omnibus proponamus. Quid igitur est hodie lectum? « Divitibus hujus » sæculi præcipe, non sublime sapere¹. » Qui dixit « Divitibus hujus sæculi, » demonstravit et alios futuri sæculi divites esse: qualis ille Lazarus erat, in præsentem quidem vitam pauper, in futura vero dives: non auro et argento, et ulla tali corruptibili et marcessibili materia affluens: sed arcanis illis bonis, quæ « Nec oculus vidit, nec auris » audit, nec in cor hominis ascenderunt². » Hæ namque veræ divitiæ, et opulentia: quando et immarcessibilia sunt bona, et nullam capiunt mutationem. At non talis erat ille contemptor dives, sed omnium pauperrimus factus est. Post hæc igitur stillam obtinere quærens, nec ipsius factus est compos, in tam extremam devenerat paupertatem. Idcirco præsentis sæculi divites appellavit, ut discas, quod cum vita præsentem opulentia dissolvitur: non procedit ulterius, non simul migrat cum possessoribus migrantibus, sed ipsos sæpius et ante finem deserit: quod et ipsum demonstrat dicens, « Neque sperare in incerto » divitiarum³: » nihil enim tam infidum, quam divitiæ: quod cum sæpe dixerim, dicere non cessabo, quod fugitivus est et ingratus servus, fidem non habens: vel si innumera ipsi vincula injicias, sic quoque cum ipsis vinculis aufugit. Sæpius igitur pessulis et foribus ipsum possessores

¹ 1 Tim. vi, 17. — ² 1 Cor. i, 9. — ³ 1 Tim. vi, 17.

concluserunt, servorum adhibita custodia : ille vero, servus subornatis, cum ipsis fugit custodibus, tanquam catenam eos trahens, et nihil profuit custodia. Quid hoc infidelius? quid vero iis, qui circa hunc studium collocant, miserabilius? quando rem tam labilem omni studio colligere aggrediuntur, nec Prophetam audiunt dicentem : Væ iis « Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur¹ »? » Dic quare vae? « Thesaurizat, inquit, et ignorat, cui congregabit ea : » quoniam labor quidem certus, fructus vero incertus. Sæpius inimicis laboras, et ærumnis conficeris : sæpius post mortem tuam ad eos qui te affecerunt injuria, et innumeris circumvenerunt insidiis, hæreditas veniens tibi quidem peccata, possessionem vero aliis præbuit.

V. Jam illud inquirere dignum est, quare non dixit : divitibus præsentis sæculi præcipe non ditescere, præcipe depauperari, præcipe quæ habent exhaurire ; sed dixit : « Præcipe non sublime sapere? » Novit quod divitiarum radix et materia sit superbia : et si quis modice vivere scierit, non multam earum curam aget. Qua enim, dic mihi, de causa multos circumducis servos, parasitos, adulatores, et reliquam omnem pompam? non utilitatis causa, sed arrogantiae solius, ut ex his venerabilior aliis hominibus esse videaris. Præterea novit non prohibitas esse divitias, si quis in necessitatem ipsis usus fuerit. Sicut enim dixi, non mala res vinum, sed mala ebrietas : ita non mala res divitiæ, sed mala avaritia, mala cupiditas. Aliud avarus, et aliud dives : avarus non est dives, avarus multis indiget, indigens autem multis nunquam dives esse possit. Avarus custos est, non dominus pecuniarum : servus, non possessor. Facilius enim alicui ex propriis carnibus quam ex defosso auro communicaret.

¹ Psal. xxxviii, 10.

Velut enim jussus nihil de repositis tangere, sic cum omni diligentia ea servat et detinet, a suis tanquam alienis abstinens : et certe sunt aliena. Quæ enim aliis erogare nunquam pateretur, neque in egenos distribuere, etiamsi infinitas sustineret pœnas ; quomodo hæc esse propria putare posset ? Quomodo vero eorum habet possessionem, quorum nec usum, nec fructum cum libertate habet ? Ad hæc vero, non omnibus omnia Paulus imperare consuevit, sed et audientium imbecillitati se attemperat, sicut et Christus fecit. Etenim illi diviti ad se accedenti, et de vita loquenti, non dixit : Vade, vende omnia quæ habes : sed hoc prætermittens, de aliis ipsum mandatis instruit. Deinde postquam ille ipsum invitavit, inquires : « Quid adhuc » mihi deest ? » Neque tum simpliciter dixit : Vende omnia quæ habes ; sed : « Si vis perfectus esse, vende quæ » habes¹ : hoc in tuo pono arbitrio, te electionis dominum constituo, non in necessitatem traho. Propterea et Paulus nihil de paupertate divitibus loquebatur, sed de humilitate : tum propter audientium imbecillitatem, tum quia optime sciebat, si modeste agerent, et a superbia alieni essent, brevi futuros a studio divitiarum liberos. Præterea non altum sapere admonens, et modum, quo non altum sapere possint, demonstravit. Quis vero hic est ? Si divitiarum naturam animadvertere, quam incertæ sint et infidæ : quapropter intulit, « Neque sperare in divitiarum in- » certo. » Dives est, non qui multa possidet, sed qui multa largitur. Dives erat Abraham, sed non avarus : non enim hujus domum considerabat, nec illius substantiam curiose scrutabatur : sed egrediens explorabat, num alicubi hospes, num alicubi pauper, ut paupertatem resarciret, ut peregrinum exciperet : non auro tectum linivit, sed apud quercum illam tabernaculum figens, foliorum umbra con-

¹ Matth. xix, 21.

tentus erat : et tam splendidum ipsi erat diversorium , ut nec Angelos apud ipsum manere puderet : non enim quærebant domus splendorem , sed animi virtutem. Hunc et nos imitemur , carissimi , et quæ habemus , in pauperes impendamus. Rudi modo paratum erat ibi tabernaculum , sed regiis aulis splendidius fuit. Nullus umquam rex Angelos suscepit : hic vero sub quercu sedens illa , cellamque figens , hoc honore dignus habitus est , non propter domus vilitatem honoratus , sed propter animi ornatum et divitias in ipso repositas hoc munere potitus. Et nos igitur ne domos ornemus , sed potius quam domum , animam nostram. Quomodo enim non turpe , marmoribus parietes frustra et temere contegere , Christum vero nudum circumcumeuntem negligere ? Quæ tibi domus utilitas , homo ? Numquid enim ipsam tecum ducens abibis ? Animam vero omnino ducens migrabis. Ecce nunc tale nos exceperit periculum : assistant nobis domus , solvant periculum nobis imminens : sed non poterunt. Vos ipsi mihi testes estis , desertas eas derelinqentes , et ad solitudinem exilientes , tanquam laqueos et retia timentes. Opitulentur nunc divitiæ , sed non habent tempus. Quod si ubi hominis ira , pecuniarum vis superatur , multo magis in divino et implacabili iudicio hoc fiet. Si homo est qui exacerbatur et ægre fert , et nihil nobis nunc aurum prodest : multo magis , irascente Deo , qui pecuniis non indiget , auri potentia penitus evanescet. Domos ædificamus , ut habitemus , non ut superbiamus. Quod necessitatem excedit , superfluum est et inutile. Calceare calceum pede majorem , sed non tolerabis ; te enim ad gressum impedit : sic et domus necessitate major in cœlos transitum impedit. Vis magnas et splendidas domos ædificare ? Non prohibeo , sed non super terram : ædifica tabernacula in cœlis , ut et alios excipere possis , tabernacula nunquam deficientia. Quid

insanis circa fugientia et hic manentia? Nihil divitiis fallacius : hodie tecum , et cras contra te , invidorum oculos armant undique : hostes sunt contubernales , inimici domestici , et vos possidentes testes , qui omni modo ipsas infoditis et absconditis : quoniam et nunc nobis periculum intolerabilius divitiarum faciunt. Nam cernis pauperes quidem succinctos et expeditos , ad omnia paratos : divites autem multam habentes difficultatem , et circumeuntes , et quærentes ubi aurum infodiant , quærentes apud quem deponant. Quid quæris , homo , conservos? Christus stat ad suscipiendum paratus , et ad deposita tibi servanda , nec tantum servanda , sed etiam multiplicanda , et cum multo fœnore reddenda : ex illius manu nemo eripit. Non servat autem tantum deposita , sed etiam super iis securum depositorem facit. In hominibus enim qui deposita suscipiunt , gratiam se nobis præstare putant , si custodiant quæ susceperunt : in Christo autem contrarium. Non enim gratiam præstitisse , sed accepisse se dicit , cum deposita susceperit tua : et pro ipsa custodia , quam circa pecunias tuas exhibet , non a te mercedem repetit , sed ipse tibi dat mercedem.

VI. Qua igitur sumus excusatione digni? Qua venia? Quando et custodire valentem , et pro custodia gratias habentem , et arcana et magna præmia pro hac custodia reddentem prætermittentes , hominibus circa hujusmodi custodiam debilibus , et gratiam nobis conferre se putantibus , et sola ipsa , quæ dantur , postea reddentibus , nostra tradimus? Hospes es hic et peregrinus , patriam habes in cœlis : illuc omnia trans mitte , ut et antequam fruaris , hic retributionem capias. Qui enim bona spe alitur , et de futuris confidit , hic jam regnum gustavit. Nihil enim tantum animam reparare consuevit , et meliorem facere , quam bona futurorum spes , si eo transmittens divitias

animæ tuæ curam cum otio congruenti egeris. Nam qui studium omne in domus suæ ornatum impendunt, in exterioribus divites, interiora negligunt, ac desertam, squalentem et araneis plenam animam suam despiciunt. Si vero exteriora negligentes circa mentem suam omne studium impenderint, undique ipsam ornantes, tabernaculum Christo erit talium hominum anima. Christum autem habente inhabitatorem, quid unquam felicius esse posset? Vis ditari? Amicum habeas Deum, et omnium ditissimus eris? Vis ditari? Ne altum sapias. Hoc non ad futura tantum, sed etiam ad præsentia utile. Nihil enim tam invidiosum, quam homo dives: cum vero superbia accesserit, duplex paratur præcipitium, difficilius ab omnibus bellum. Si vero modeste vivere scieris, succidis humilitate invidiæ tyrannidem, et cum securitate habes quæcumque habes. Talis enim est virtutis natura, non ad futura nos tantum adjuvat, sed et hic jam retributiones præbet. Ne igitur in divitiis altum sapiamus, sed nec in ulla alia re. Si enim in spiritualibus altum sapiens labitur et perit, multo magis in carnalibus. Cogitemus naturam nostram, peccata recenseamus, discamus qui simus, et hoc nobis ad omnis humilitatis materiam sufficit. Ne dicas mihi, tot et tot annorum proventus repositos habeo, auri talenta innumera, lucra per singulos adaucta dies. Quantacunque dixeris, omnia temere dices et incassum, sæpius una hora et brevi temporis momento, velut vento superne irruente jactabilis pulvis, sic hæc omnia ex domo exsufflantur. Et horum nobis exemplorum vita plena, plenæ vero scripturæ documentorum. Hodie dives, cras pauper. Idcirco sæpius risi testamenta legens dicentia: Ille quidem habeat agrorum vel domus dominium, usum vero alius. Omnes enim usum habemus, dominium autem nemo: etsi enim nobis per omnem permaneant vitam, nullam facientes divitiæ

mutationem, velimus nolimus in fine aliis cedemus, ipsarum usu solo recepto, dominio autem nudi et orbatī ad illam vitam migrantes. Unde manifestum est, illos solos dominium habere, qui et ipsarum usum contempserunt, et fructum deriserunt. Qui enim facultatibus abjectis, ipsas pauperibus erogāt, prout oportebat facultatibus usus est, et ipsorum dominium habens obiit, neque in ipsa morte illa excidens possessione, sed omnia illo recipiens tempore, et illis multo plura, quando in die iudicii illorum præsidio maxime egebit, et quando a nobis omnibus factorum rationes repetentur. Itaque si quis vult divitiarum et possessionem et usum et dominium habere, omnibus facultatibus suis se expediat: quoniam hoc si non faciat, in morte ab ipsis omnino separabitur: multoties vero et ante finem cum periculis et infinitis malis ipsas amittit. Nec hoc solum malum est, quod mutatio sit repente inversa, sed quod impræmeditatus ad paupertatis tolerantiam dives deducitur. Sed non talis pauper: non enim auro confidit et argento, inanimatis materiis, sed Deo omnia copiose præbenti. Itaque dives magis in incerto, quam pauper constitutus est, cum frequentes et continuas mutationes recipiat. Quid vero illud est, « Qui præstat nobis » abunde omnia ad fruendum¹ ? » Omnia cum largitate dat Deus, quæ sunt multo magis quam pecuniæ necessaria, ut aërem, aquam, ignem, solem, omnia talia. Non licet dicere quod magis radiis dives, minus vero pauper fruatur. Non licet dicere, quod copiosiore aërem, quam pauper, respiret dives: sed omnia paria et communia proposita sunt. Quare igitur majora quidem et magis necessaria, et vitam nostram continentia, communia Deus fecit: minora vero et viliora non sunt communia, pecuniæ nimirum ? Qua de causa ? Ut vita nostra conservetur, et virtutis stadia

¹ 1 Tim. vi, 17.

habeamus. Si enim non essent necessaria hæc communia, forte divites solita usi avaritia pauperes suffocassent. Si enim in divitiis hoc faciunt, multo magis in illis fecissent. Rursum si et pecuniæ communes essent, et similiter omnibus propositæ, eleemosynæ occasio sublata esset, et charitatis opportunitas.

VII. Ut igitur secure vivamus, communes factæ sunt nobis vitæ causæ: rursum, ut habeamus coronarum et laudum occasionem, non communes factæ sunt pecuniæ, ut avaritiam exosi, et justitiam sectantes, nostra indigentibus erogantes, aliquod peccatorum nostrorum remedium per viam hanc capiamus. Divitem te fecit Deus, quid te ipsum pauperem facis? Divitem te fecit, ut egenis auxilieris, ut peccata tua solvas per liberalitatem aliis exhibitam. Dedit tibi pecunias, non ut in mortem tuam claudas, sed ut in salutem tuam effundas. Propterea et ipsarum possessionem incertam et non stabilem fecit, ut per hoc insanæ circa ipsas intentionem dissolveret. Si enim qui nunc possident, qui de ipsis confidere non valent, quinimo multas ex hac re nascentes insidias cernunt, sic circa illarum desiderium succenduntur: si et hoc additum esset, ut stabiles et minime caducae forent, cui pepercissent? a quo abstinuissent? a qua vidua? a quibus pupillis? a quibus pauperibus? Ne igitur magnum putemus bonum esse divitias: magnum enim bonum, non possidere pecunias, sed Dei timorem et reverentiam possidere. Ecce nunc si quis esset justus, et apud Deum fiduciæ habens multum, etsi omnium hominum pauperrimus esset, præsentia mala solvere posset: satis enim esset tantum in cœlum manus extendere, et Deum invocare, et hæc nebula præteriret. Aurum vero tantum repositum, luto omni ad impendentium malorum solutionem inutilius est: nec in hoc tantum periculo, sed etsi morbus comprehenderit,

sive mors, sive aliud quid ejusmodi, redarguitur pecuniarum vis impotens, et nullam valens de proprio consolationem in adversis afferre. Unum est quo paupertatem divitiarum superare videntur, quotidianis disfluere deliciis, et multa conviviis repleri voluptate. Hoc tamen et in pauperum mensa contingere videtur, et hos majori quam omnes divites voluptate frui. Et ne miremini, neve incredibile putetis, quod dictum est: ex ipsa enim rerum demonstratione hoc vobis faciam manifestum. Nostis quippe omnes, et hoc confitemini, quod voluptatem in conviviis non ferulorum natura, sed convivantium dispositio facere consuevit: puta, cum fame quis mensam attingens, omni opsonio et condimento, et innumeris ciborum illecebris jucundiores escas gustabit, etsi omnium vilissima sit. Necessitatem vero et esuriam præveniens, quod divites faciunt, si etiam placentas invenerit appositas, non sentiet voluptatem, ipsius appetitu non excitato. Et ut discas, hoc ita se habere, testes quidem et vos omnes: audiamus autem et Scripturam hoc ipsum dicentem: « Anima saturata favis illudit, animæ autem egenti etiam amara dulcia videntur¹. » Et certe quid favis dulcius et melle? sed non jucundum, inquit, non esurienti. Quid vero amarum injucundius? Sed dulcia sunt in pauperie constitutis. Quod autem pauperes cum necessitate et esurie ad cibum veniant, divites vero eam non expectent, hoc cuilibet manifestum est: unde legitimam et sinceram voluptatem non capiunt. Nec in cibis tantum, sed et in potu idem accidere videre licet: et sicut illic esuries supra escarum naturam voluptatem inducit, sic et hic sitis jucundissimum potum facere consuevit, etsi pura sit aqua quæ bibatur. Et hoc ipsum Propheta demonstrans, dicebat: « Et de petra melle saturavit eos². » Atqui hoc nusquam in Scriptura

¹ Prov. xviii, 7. — ² Psal. lxxxix, 17.

lectum est, quod mel de petra Moses eduxerit, sed ubique fluvios et aquas, et frigida fluenta. Quid igitur tandem est quod dicitur? neque enim Scriptura mentitur. Postquam enim sitientes et indigentia defatigati in frigidiores aquas inciderunt, ex potu voluptatem asserere volens, mel aquam appellavit: non tanquam mutata in mel natura, sed bibentium dispositione fluenta melle jucundiora faciente. Didicisti, quo modo et potum suavem sitientium affectio reddere consuevit? Multi igitur pauperes sæpe laborantes, et defatigati, et siti ardentibus cum dicta voluptate talia libavere fluenta: divites vero vinum suave, et floris odorem et omnem virtutem habens, quæ in vino optari possit, haurientes, non eandem sentire delectationem.

VIII. Hoc et in somno fieri videas: non enim molle stratum, neque deargentatus lectus, neque quies per domum facta, neque aliud hujusmodi quidquam somnum dulcem et proclivem facere solet, sicut laborare, et lassari, et vehementer somno indigentes et dormitantes reclinari: et hoc quidem testatur etiam rerum experientia: testatur autem et ante rerum experientiam Scripturarum sententia. Deliciis enim innutritus Salomon idem demonstrare volens, dicebat: « Jucundus somnus servo, sive » parum, sive multum comedat¹. » Cur igitur addit, « Sive » parum, sive multum comedat? » Ambo hæc vigiliam inducere solent, indigentia, et crapula: illa quidem spiritum arefaciens, et palpebras corneas reddens, nec claudi permittens: hæc vero anhelitum angens, et elidens, et multos inferens dolores: sed tanta est laborum medicina, ut, etiamsi ambo adsint, servus dormire possit. Quia enim servi tota die ubique circumcursitant, dominis suis ministrantes, vapulantes, laborantes, et ne minimum quidem respirantes, sufficientem lassitudinum et laborum illorum

¹ Eccle. v, 11.

retributionem capiunt, in dormiendo voluptatem. Et hoc Dei benignitate factum est, ut non auro et argento, sed labore, et ærumna, et necessitate, et omni disciplina voluptates emi valeant. At non ita divites, sed stratis molliibus jacentes, multoties totam noctem ducunt insomnem, et multa machinantes tali non fruuntur voluptate. Pauper autem ex diurnis laboribus surgens, defatigata habens membra, priusquam recubuerit, integrum, et suavem, et legitimum somnum suscipit, non exiguam et hanc justorum laborum capiens mercedem. Cum igitur cum majori voluptate pauper et dormiat, et bibat, et comedat, qua gratia erunt amplius divitiæ dignæ, quam videbantur supra paupertatem prærogativam habere, hac etiam privata? Propterea et ab initio Deus homini laborem alligavit, non puniens neque ipsum castigans, sed corrigens ac docens. Quando illaboriosam vitam debebat Adam, paradiso excidit: quando laboriosam et ærumnosam Paulus agebat vitam¹, ac dicebat, « In labore et ærumna nocte » et die operans, » tunc in paradysum raptus est, et tertium in cælum ascendit. Ne igitur laborem respuamus, nec operationem vituperemus. Etenim ante cælorum regnum hic maximum capimus præmium, ex ipsa re voluptatem sumentes: non autem voluptatem tantum sed et, quod multo voluptate majus est, purissimam sanitatem. Divites enim præter insuavitatem multæ ægritudines invadunt: pauperes autem a medicorum manibus immunes sunt. Si vero nonnunquam et in ægritudinem incidant, brevi se ipsos instaurant, mollitie omni liberi, et corpora robusta habentes. Magna possessio paupertas sapienter ipsam ferentibus, thesaurus qui nequeat auferri, baculus firmissimus, damni expers possessio, diversorium ab insidiis tutum. At opprimitur, inquit, pauper, sed majores

¹ 2 Cor. xi, 27.

insidias dives patitur. Contemnitur pauper et contumeliis afficitur; sed diviti invidetur. Non tam expugnabilis est pauper quam dives, infinitas undique et diabolo et insidiatoribus occasiones præbens, omnium servus propter multam rerum abundantiam : in multorum indigentia constitutus, et multis adulari cogitur, et cum illiberalitate servire. Pauper autem si philosophari sciat, neque ab ipso diabolo expugnari potest. Job igitur et ante hoc cum fortis esset, postquam omnia amisit, tunc factus est fortior, et egregiam contra diabolum victoriam reportavit. Præterea vero nec injuriam pati pauper potest, si philosophari scierit. Quod enim dixi de voluptate, quod ea non in ciborum apparatu, sed in comedentium sit affectu posita; hoc et de contumelia dico, quod contumelia non ab inferentium sententia, sed a patientium affectu constituatur vel destruat. Verbi gratia, multa quispiam in te fanda atque nefanda convitia dixit? Si contumelias deriseris, si verba non acceperis, et vulnere superior sis, contumeliam non es passus. Et quemadmodum si corpus adamantinum haberemus, etsi innumeris undique telis peteremur, non tamen vulnera reciperemus: non enim a manu tela torquente, sed a corporibus patientibus vulnera fiunt; sic et hic, non a petulantium insania, sed a patientium imbecillitate, injuriæ et contumeliæ constituuntur. Si enim philosophari sciamus, nec contumelia affici possumus, nec quidquam grave pati. Aliquis injuriam intulit, non sensisti, nec doluisti? Non es injuriam passus, sed et magis percussisti, quam percussus es. Cum enim qui contumeliam intulit, plagam suam ad patientium animam non pervenientem viderit, ipse majorem in modum roditur: et tacentibus iis, qui contumeliam patiuntur, sponte contumeliarum plaga contra mittentem conversa infertur.

IX. In omnibus igitur philosophemur, dilectissimi, et

nihil nos inopia lædere poterit : quin et maxime adjuvabit et clariores reddet, et omnibus divitibus copiosiores. Quid enim, dic mihi, Helia pauperius? sed propterea omnes divites vincebat, quoniam sic pauper cum esset, ipsam paupertatem ex mentis opulentia elegit. Quoniam enim omnem pecuniarum copiam animisui magnitudine esse putavit inferiorem, nec philosophia sua dignam : ideo tantam pauperiem amplexatus est. Quod si magna præsentia putasset, non solam meloten possedisset : sed ita vitæ vanitatem condemnavit, et tanquam lutum projectum aurum omne despexit, ut præter amictum illum nihil amplius possideret. Idcirco rex paupere indigebat, et verbis nihil plus quam meloten habentis inhiabat, qui tantum habebat auri : adeo splendidior purpura erat melote, et regalibus aulis justī spelunca. Propterea et in cælum ascendens, nihil aliud quam meloten discipulo reliquit. Cum hac, inquit, cum diabolo pugnavi, et tu contra illum hanc armaturam capies. Validum enim telum inopia, inexpugnabile habitaculum, et turris inconcussa. Tanquam maximam hæreditatem Elissæus meloten suscepit : etenim vere maxima fuit hæreditas, omni auro pretiosior. Et erat posthac duplex Helias ille, ita ut sursum Helias, et deorsum Helias esset. Novi vos justum illum beatum putare, singulosque cupere eum ipsum esse. Quid igitur, si vobis demonstravero quod aliud illo multo majus omnes sacris mysteriis imbuti receperimus? Helias nempe meloten discipulo reliquit : filius autem Dei ascendens, suam nobis carnem reliquit : sed Helias quidem exutus Christus autem et nobis reliquit, et ipsam habens ascendit. Ne igitur animo concidamus, neque lamentemur, neque temporum difficultatem timeamus. Qui enim sanguinem suum pro omnibus effundere non recusavit, et carnem suam, et rursus ipsum

sanguinem nobis communicavit, quid pro salute nostra facere recusabit? Hac igitur spe fidentes ipsum continue rogemus, et precibus supplicationibusque vacemus, et reliquæ virtutis cum omni diligentia curam habeamus: ut et instans fugiamus periculum, et futura assequamur bona: quibus nos omnes dignos censerī contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria una cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III

In profectionem episcopi Flaviani, pro civitate ad Imperatorem legationem obeuntis: et quodnam verum sit jejunium: et quod detrahere quam humanum corpus comedere pejus sit: et de jugulatis propter seditionem: et adversus eos qui querebantur multos innocios captos esse.

1. Quando ad sedem hanc derelictam et magistro vacuam respicio ¹, gaudeo simul et lacrymo: lacrymo quidem, quod præsentem non video patrem: gaudeo autem quod pro salute nostra profectus, abiit tantum populum a furore Imperatoris erepturus. Hoc et vobis ornamentum est, et illi corona. Ornamentum vobis, quod talem sitis sortiti patrem: et illi corona, quod circa filios tam benignus sit, et a Christo dictum per opera confirmaverit. Audiens enim illud, « pastor bonus animam » suam ponit pro ovibus ²: » abiit pro nobis omnibus,

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 60-86. — ² Joan. x, 11.

animam suam positurus, etsi multa erant quæ ipsum abire prohiberent, et manere cogerent: primo ætas ad ultimam provecta senectutem, postea corporis imbecillitas, et anni tempus, et sanctæ celebritatis necessitas, adhæc unica soror in extremo constituta spiritu: sed tamen et consanguinitatem despexit, et senectutem, et imbecillitatem, et temporis difficultatem, et itineris asperitatem: et omnibus vos vestramque salutem præponens, hæc omnia vincula disruptit, et ceu juvenis fertur senex, nunc alatus animi magnitudine factus. Si enim Christus, inquit, se ipsum pro nobis dedit ¹, qua essemus nos excusatione et venia digni, tanti custodiam populi creditam habentes, et non eligentes omnia et facere et pati pro creditorum nobis securitate? Si enim Patriarcha, inquit, Jacob pecudibus præpositus ², oves irrationales pascens, et homini rationem redditurus, noctes ducebat insomnes, et æstum, gelu, omnemque aeris intemperiem ferebat, ut nulla illarum pecudum periret: multo magis nos non irrationalibus, sed spiritualibus ovibus præpositos, et non homini, sed Deo præfecturæ hujus rationem reddituros, ad nihil torpere et tergiversari oportet eorum, quæ gregem juvare possint. Sed quanto melior grex iste grege illo, et brutis quidem homines, hominibus vero Deus: tanto majus et nos vehementiusque studium et diligentiam exhibere oportet. Novit ille plane, non pro una sibi nunc civitate negotium esse, sed pro Oriente toto. Civitatum enim sub Oriente positarum caput et mater est civitas nostra: propterea omne periculum subiit, et nihil illum hic retinere potuit. Ideoque bonas fore spei opportunitates spero: non enim tantam sedulitatem et curam Deus despiciet, neque servum suum infectis rebus redire permittet. Novi quod tantum coram positus, et religiosum imperatorem

conspicatus, ex aspectu solo statim iram comprimere poterit. Sanctorum enim non tantum verba, sed et ipsi vultus spirituali gratia pleni sunt. Illic vero et multa sapientia plenus est, et cum divinarum legum sit peritus, ad ipsum dicet, quod et Moses ad Deum : « Si dimittis quidem ipsis peccatum, dimitte : si non autem, et me occide cum ipsis¹. » Talia enim Sanctorum viscera, cum filiis mortem, quam sine ipsis vitam dulciorem esse putant. Adjiciet a tempore patrociniū, et sacrum Pascha proponet, commemorabitque tempus, quo orbi terrarum toti Christus peccata remisit, Dominum imitari exhortabitur, et parabolæ illius decem millium talentorum, et centum denariorum ipsum commonebit. Novi patris nostri fiduciam, non dubitabit ipsum per hanc similitudinem terrere et dicere : Vide ne forte et tu illo die audias : « Serve nequam, omne debitum illud dimisi tibi, quoniam rogasti me, oportebat et te dimittere conservis tuis². » Tibi ipsi magis quam illi prodes, in paucorum dimissione peccatorum, majorum oblivionem recipiens. Addet prædictis et orationem illam, quam qui sacris ipsum initiavere mysteriis, orantem dicere docuerunt : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris³. » Ad hæc docebit, non commune civitatis fuisse peccatum, sed hominum quorundam externorum, et advenarum nihil cum ratione facientium, sed cum audacia et omni scelere : nec justum esse pro paucorum temeritate tantam diripi civitatem, et eos, qui nihil injuste fecerunt, pœnas luere. Alioquin etsi omnes peccassent, dignas dedissent pœnas, tot diebus timore consumpti, et per singulos mori dies expectantes, pulsī, exulantes, reis miserabilius viventes, sanguinem in manibus gestantes, et de vita sua non confidentes. Hæc tibi pœna

¹ Exod. xxxii, 32. — ² Matth. xviii, 32. — ³ Id. vi, 12.

sufficiat, ne ulterius ira procedas : mitem tibi supernum judicem per humanitatem in conservos redde. Cogita urbis magnitudinem, et quod non de una, vel de duabus, vel tribus, vel decem animabus nunc nobis est consideratio, sed de millibus et infinitis, de totius orbis capite. Hæc est civitas, in qua primum appellati Christiani : honora Christum, reverere eam, quæ prima nomen hoc omnibus desiderabile et dulce prædicavit. Apostolorum illa fuit tabernaculum, habitaculum justorum. Nunc hoc primum et solum in principes facinus patratum est, et civitatis mores omne præteritum tempus testatur. Si enim continue seditiones moveret, improbitatem condemnare oporteret : si vero semel hoc omni tempore accidit certum est, quod non civitatis morum est peccatum, sed eorum qui impudenter et temere in civitatem irruerunt ista insania fuit?

II. Hæc Sacerdos et plura his cum majori dicet fiducia : hæc Imperator audiet : et ille humanus, et hic fidelis : unde utrinque bonam habemus spem. Plus autem, quam magistri fidei, et Imperatoris humanitati, Dei misericordiæ fidimus : nam et rogato Imperatori, et roganti Sacerdoti ipse medius assistet, Imperatoris cor emolliens, Sacerdotis linguam excitans : hujus verba secundans, illius mentem præparans, ut indulgenter dicta suscipiat et petitionibus annuat. Etenim civitatum omnium nostra Christo charissima, tum propter progenitorum, tum propter vestram virtutem : et sicut Petrus inter Apostolos primus Christum prædicavit ; sic inter civitates, sicut jam dixi, hæc prima tanquam coronam admirabilem Christianorum tulit appellationem¹. Si vero ubi decem tantum justii essent, omnes habitantes Deus salvos se facturum promisit : ubi non decem et viginti, neque bis totidem solum, sed multo plures

¹ Gen. xviii, 32.

sunt Deum cum omni diligentia colentes, quomodo non oportet bona sperare, et de communi nostra omnium salute confidere? Audiivi multos dicentes, « Minæ regis leonis » similes¹, » et animo concidentes et lamentantes. Quid igitur adversus illos dicemus? Qui dixit: « Lupi et agni » simul pascentur, et pardus cum hædo quiescet, et leo tanquam bos paleas comedet²: » et hunc leonem reddere ovem poterit mansuetam. Supplicemus igitur ipsi, et ad ipsum legationes mittamus, et Imperatoris animum penitus corripiet, et ab omni nos instanti angustia liberabit. Pater illic legationem obit, nos hinc ad cælorum regem mittamus legationem, ipsum precibus adjuvemus. Multum Ecclesiæ communitio potest, si anima dolente, si corde contrito preces emittamus. Non opus est mare transire, non opus est longam subire peregrinationem: singuli ac singulæ et ad Ecclesiam occurrentes, et domi manentes multo Deum studio invocemus, et omnino supplicationibus annuet. Unde hoc manifestum? quod vehementer cupiat nos ad ipsum semper confugere, in omnibus ipsum deprecari, et nihil absque ipso vel facere vel dicere. Homines enim, quando ipsis assidue negotium facessimus pro rebus nostris, torpent et tergiversantur, et ægre ferunt: Deus autem prorsus in contrarium; non cum ipsi continue occurrimus pro rebus nostris, sed cum non hoc facimus, tunc maxime indignatur. Audi igitur quid Judæis objiciat, dicens: « Fecistis consilium et non per me: et » pacta, et non per spiritum meum³. » Talis enim amantium consuetudo: omnia adamatorum negotia per se fieri volunt, et sine se illos neque facere quidquam, neque dicere. Propterea et Deus non hic tantum, sed et alibi idem rursus exprobrans dicebat: « Regnaverunt, et non per me: » imperaverunt, et non significaverunt mihi⁴. » Ne igitur

¹ Prov. xix, 12. — ² Isaï. xi, 7. — ³ Id. xxx, 1. — ⁴ Osee. viii, 4.

torpeamus continue ad ipsum confugere, et quod grave fuerit, omnino remedium conveniens accipiet. Terruit homo? Curre ad supernum dominum, et nil grave patieris: sic antiqui calamitates avertabant, non tantum viri, sed et mulieres. Fuit quædam mulier Hebræa, Esther nomine: hæc Esther universum Judæorum populum interneccione delendum sic eripuit. Postquam Persarum rex omnes passim Judæos interimii jussit, cum nullus esset qui contra iram illius obsistere posset, splendidiorem vestitum exuta mulier, et sacco amicta, et cinere substrato, divinæ clementiæ supplicabat, ut secum ad regem ingrederetur, et hæc precabatur. « Grata, Domine, fac verba mea, et da » sermonem ornatum in os meum¹. » Hæc et pro magistro nos nunc Deum oremus. Si enim mulier pro Judæis supplicans barbaricum cohibere furorem potuit, multo magis doctor noster pro tanta civitate, et cum tanta Ecclesia supplicans, benignissimum et mitissimum hunc Imperatorem flectere poterit. Si enim peccata in Deum solvendi potestatem accepit, multo magis in hominem patrata destruere et delere poterit. Princeps est hic quoque, et quidem illo honoratior: etenim ipsum regium caput sacræ leges ferrentes hujus manibus subjecerunt: et quando aliquid boni cœlitus requiritur, rex ad Sacerdotem, non Sacerdos ad regem confugere solitus est. Habet enim hic justitiæ lorica, habet et cingulum veritatis, habet et calceamenta multo honestiora ab Evangelio pacis: habet et gladium, non ex ferro, sed spiritus: habet et coronam capiti impositam. Splendidior hæc armatura, pretiosiora hæc arma, major fiducia, major vis. Itaque et pro principatus magnitudine, et propria magnanimitate, et ante reliqua omnia, pro firma in Deum spe, cum multa fiducia, et prudentia Imperatorem alloquetur.

¹ Esth. xiv, 13.

III. Ne igitur de salute nostra desperemus, sed supplicemus, precemur, petamus, oremus, ad supernum regem multis cum lacrymis legationem mittamus. Habeamus et jejunium hoc cooperans, in hac pulchra legatione nobis adhærens. Sicut itaque, præterita hyeme et æstate apparente, nauta navim in mare deducit, miles arma deterget, equumque ad bellum parat, agricola acuit falcem, viator fiduciæ plenus longum iter aggreditur, et ad certamina pugil expoliatur, seque denudat: sic et nos jejunio tanquam æstate quadam spirituali apparente, et arma tanquam milites abstergamus, falcem acuamus tanquam agricolæ, et tanquam nautæ contra absurdarum cupiditatum fluctus cogitationes opponamus, et cen viatores ad cælum iter instituamus, et quasi pugiles ad certamina spoliemur: fidelis enim, et agricola, et gubernator, et miles, et athleta, et viator est. Idcirco Paulus quoque dicit: « Non est nobis » lucta adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus et potestates: induite igitur armaturam Dei¹. » Vidisti athletam? vidisti militem? Si athleta es, nudum in certamen te descendere oportet: si miles, armatum ad pugnam consistere necesse est: quomodo igitur hæc utraque simul esse possint, et nudum esse, et non nudum: et indutum, et non indutum? Quo tandem modo? ego dicam. Exne vitæ negotia, et athleta factus es: indue arma spiritualia, et factus es miles. Te ipsum vitæ curis denuda, luctæ enim tempus est: arma spiritus indue, bellum enim nobis contra dæmones conflatum est grave. Propterea et nudum esse oportet, ut nullam diabolo nobiscum luctanti ansam præbeamus: et undique armari, ut nusquam lethalem plagam accipiamus. Excole animam tuam, et spinas excide: semina verbum pietatis, pulchras philosophiæ plantas inserte, et cum multa diligentia repastina, et agri-

¹ Ephes. vi, 12.

cola factus es, tibi que dicet Paulus : « Laborantem agricolam oportet primum fructus percipere¹. » Hanc et ipse artem tractabat : idcirco Corinthiis scribens dicebat : « Ego » plantavi : Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedidit². » Acue falcem tuam, quam per crapulam hebetasti, acue per jejunium, aggredere iter in cælum serens, asperam et angustam viam attinge et ambula. Quomodo autem poteris et attingere et ambulare ? Castigans corpus tuum, et in servitutem redigens : ubi enim via angusta, magnum impedimentum est carnis ex crapula obesitas. Absurdas undas concupiscentiarum reprime, repelle improbarum hyemem cogitationum, serva navigium, multam ostende peritiam, et factus es gubernator. Horum autem omnium nobis materia jejunium et magister est. jejunium autem dico non hoc vulgare, sed accuratum jejunium : non tantum ciborum abstinentiam, sed et peccatorum : non enim jejunii natura jejunantes eruere valet, nisi congrua cum lege fiat. Etenim athleta, inquit, « Non coronatur, nisi legitime certaverit³. » Ne igitur inter jejunii laborem a jejunii corona excidamus, discamus qualiter et quomodo hujusmodi negotium tractare debeamus : quoniam et Pharisæus ille jejunavit, sed post jejunium illud descendit inanis, et jejunii fructibus vacuus⁴ : Publicanus non jejunavit, et Pharisæum jejunantem præcessit non jejunans, ut discas quod jejunii utilitas nulla, nisi et reliqua omnia consequantur. Jejunaverunt Ninivitæ, et Dei misericordiam elicerunt : jejunaverunt et Judæi, et nihil profecerunt, sed culpati abierunt. Quia igitur tantum jejunii periculum est nescientibus quomodo jejunare oportet, jejunii leges discamus : ne in incertum curramus, ne aërem verberemus, neu pugnantes cum umbra dimicemus. Medicina est jejunium : sed medicina licet millies utilis sit, per uten-

¹ 2 Tim. II, 6. — ² 2 Cor. III, 6. — ³ 1 Tim. I, 5. — ⁴ Luc. XVIII.

tis imperitiam inutilis sæpe sit : nam nosse oportet et tempus quo ipsam adhibere opus sit, et ipsius medicamenti quantitatem, et corporis temperiem, et regionis naturam, et anni tempus, et congruum victum, et multa alia : quorum si quodlibet prætermisum fuerit, reliquis omnibus quæ dicta sunt nocebit. Si autem ubi corpori mederi oportet, tanta nobis opus est diligentia, multo magis cum animam curemus, et cogitationibus medeamur, omnia scrutari, et cum omni sedulitate considerare necesse est.

IV. Videamus igitur quomodo Ninivitæ jejunaverunt, et quomodo ab illa liberati sunt ira. « Homines, et jumenta, » et oves, et boves ne pascantur, inquit. » Quid dicis ? et bruta jejulant et equi : et muli sacco vestiuntur ? Etiam, inquit : sicut enim divite aliquo mortuo, non servos solos et ancillas, sed et equos necessarii sacco amicientes, et agasonibus tradentes ad sepulchrum sequi jubent, calamitatis magnitudinem ostentantes, et omnes ad misericordiam allicientes : sic et civitate illa de extremis periclitante, et brutam naturam sacco circumtlexerunt et jejunii jugo subjecerunt. Non licet brutis sermone Dei iram discere, discant fame, quod a Deo infligatur plaga : etenim si dirueretur, inquit, civitas, non tantum nostri inhabitantium, sed et horum una esset communis sepultura. Quæ igitur pœnæ partem habitura sunt, ea jejuni quoque partem capiant. Et aliud quiddam tunc fecerunt, quod et Prophetæ faciunt : etenim illi cum flagellum aliquod intollerabile de cœlis ferri viderint, atque puniendos sine fiducia esse, confusione plenos, neque venia neque excusatione ulla dignos, nec habeant quid faciant, nec unde condemnatis præbeant patrocinium, ad bruta confugiant, et illorum mortem deplorantes, ex his supplicationem faciunt, miserabilem et luctuosam ipsorum perniciem proponentes. Cum igitur fames olim Judæos comprehendisset, et multa

regionem siccitas premeret, et omnia consumerentur, unus prophetarum dicebat : « Resilicrunt juvenæ apud » præsepia sua, fleverunt armenta boum, quoniam non » erant pascua : omnia jumenta terræ respexerunt ad te, » quoniam exiccatae sunt emissiones aquarum ¹ : » alter ex siccitate nata mala lugens, rursum sic fere dicit : « Cervæ » in agro pepererunt et dereliquerunt, quoniam non erat » herba, onagri in saltibus substiterunt, attraxerunt ventum sicut draco, defecerunt ipsorum oculi, quoniam non » erat fœnum ². » Propterea et hodie Joël dicentem audistis : « Egrediaturs sponsus e cubiculo suo, et sponsa e thalamo » suo, infantes sugentes ubera ³. » Qua de causa, dic mihi, immaturam ætatem ad supplicationem vocat ? Utique certum est quod propter eandem ipsam causam ? quoniam enim omnes viri ætate perfecti exacerbaverunt Deum, et ad iracundiam concitaverunt, ætas, inquit, peccatorum expers irato supplicet. Sed ut dicebam, videamus quid tandem sit, quod inevitabilem illam iram solverit : num jejunium solum et saccus ? nequaquam, sed totius vitæ mutatio. Unde hoc manifestum ? ab ipsis propheticis verbis. De Dei enim ira locutus et illorum jejunio, idem conciliationem et conciliationis causam dicens, sic inquit, « Et » vidit Deus opera ipsorum ⁴. » Qualia opera ? quod jejunaverunt ? quod saccum induerunt ? nihil horum, sed hæc omnia tacens intulit : « Quoniam conversus est quisque a » viis suis malis, et pœnituit Dominum mali, quod ipsis se » facturum dixerat. » Cernis quod non jejunium periculo eripuit, sed vitæ mutatio Deum barbaris placatum et benevolam reddidit ? Hæc dixi, non ut jejunium contemnamus, sed ut jejunium honoremus : honor enim jejunii non ciborum abstinentia, sed peccatorum fuga. Ita ut qui ciborum abstinentia tantum jejunium definiat, is maxime

¹ Joël. 1, 17, — ² Jerem, x, 6. — ³ Joël, 11, 16. — ⁴ Jon, 111, 10.

ipsum vituperet. Jejunas? demonstra mihi per ipsa opera. Qualia, inquis, opera? Si pauperem videris, miserere: si inimicum videris, conciliare: si amicum laudabiliter agentem videris, ne inideas: si mulierem videris speciesam, præterceas. Non enim os tantum jejundet, sed et oculus, et auditus, et pedes, et manus, et omnia corporis nostri membra jejurent. Jejunent manus a rapina et avaritia mundæ: jejurent pedes ad illicita spectacula cursum reprimentes: jejurent oculi discentes nunquam formosis obtutibus insilire, nec alienas curiose pulchritudines spectare. Cibus enim oculorum spectatio: sed si illegitima sit et prohibita, jejunio nocet, et omnem animæ salutem subvertit: si vero legitima et concessa, ornat jejunium. Etenim absurdissimum esset, cibum sumendo etiam a concessa abstinere esca per jejunium, oculis autem utendo etiam prohibitam attingere. Non comedis carnes? neque lasciviam per oculos haurias. Jejunet et auris: aurium autem jejunium detractiones et calumnias non suscipere¹: Auditum enim vanum non suscipies, inquit.

V. Jejunet quoque os a verbis turpibus et convitio. Quæ enim utilitas cum avibus quidem et piscibus abstinemus, fratres vero mordeamus et comedamus? Detrahens fraternas carnes comedit, proximi carnem momordit: propterea et Paulus terruit, dicens: « Si autem vos » invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem » consumamini². » Non infixisti dentes carni, sed animæ maledictum, improbam suspicionem infixisti, vulnerasti, innumeris affecisti malis et te ipsum, et illum, et alios plures: etenim audientem pejorem fecisti, proximum calumnians: sive enim peccator sit, tum segnior fit, peccati communicatorem nactus: sive justus sit, in arrogantiam tollitur, et inflatur ex aliorum peccato, magna de

¹ Exod. xxiii, 1. — ² Galat. v, 15.

se ipso sentire persuasus. Insuper communem Ecclesiæ statum læsisti : non enim omnes audientes peccatorem solum accusant, sed opprobria Christianorum genti infliguntur : nec audias infideles dicere, illum fornicatorem esse et dissolutum, sed pro eo qui peccavit, Christianos omnes calumniis infectari. Ad hæc Dei gloriam blasphemari fecisti : sicut enim nobis laudabiliter viventibus Dei nomen glorificatur, sic peccantibus blasphematur, et contumelia afficitur. Quartum, male audientem pudore affecisti, et sic impudentiorem reddidisti, inimicum et hostem faciens. Quintum, te ipsum pœnæ et castigationis reum fecisti, negotia ad te nihil attinentia texens. Ne quis enim hoc mihi dicat, tunc detraho, cum falsa dico; si autem vera dico, minime. Nam licet vera loquens maledixeris, et hoc est crimen : etenim Pharisæus ille publicano veridicus maledixit, sed tamen hoc ipsi nihil profuit¹. Nonne quæso, Publicanus erat publicanus et peccator? Cuique certum est, quod publicanus erat, sed quoniam ipsum vituperavit Pharisæus, abiit omnibus amissis. Vis fratrem corrigere? lacryma, ora Deum, seorsum apprehensum admone, consule, exhortare : sic et Paulus faciebat, « Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud » vos, et luceam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et » non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia quam gesserunt². » Declara caritatem erga peccatorem : persuade ipsi, quod consulens et curans, non traducere volens, peccati ipsum commonefacis : comprehendere pedes, osculare, ne erubescas, si modo vere mederi vis. Hæc et medici faciunt sæpius qui difficiles ægrotos habent, deosculantes, rogantes persuadent salutarem sumere medicinam : ita tu quoque fac, sacerdoti vulnus manifesta : hoc est curantis, hoc provi-

¹ Luc. xviii. — ² 2 Cor. xii, 21,

dentis, hoc consulentis. Non solos autem maledicos, sed et aliis detrabi audientes admonéo aures obstruere, et Prophetam imitari dicentem : « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequabar¹. » Dic proximo : habes aliquem, quem laudes et commendes? aures aperio, ut unguenta suscipiam : si vero male velis dicere, verbis ingressum obturo : non enim stercus et cœnum accipere sustineo. Quod mihi lucrum, si didicero illum esse improbum? imo maximum nocumentum ex hoc, et extrema jactura. Loquere ad ipsum; curemus nostra, quomodo peccatorum rationem reddamus, et curiositatem hanc et operosam indagacionem circa vitam nostram exhibeamus. Quam enim habebimus excusationem, quam veniam, cum nostra ne in mentem quidem veniant, aliena vero curiose scrutemur? Sicut in domum se inclinare, et interiora considerare, prætereunti turpe est, et multa ignominia plenum : sic et circa alienam vitam satagere, illiberalitatis extremæ est. Hoc vero ridiculum magis est, quod talem habentes vitam, et res suas negligentes, cum aliquid arcanum dixerint, rogant audientem et adjurant, ne cuiquam alteri dicat : hinc declarantes, se rem reprehensione dignam commisisse. Si enim illum, ut nemini dicat, rogas, multo magis te priorem huic dicere non oportebat. In tuto sermonem habebas : postquam ipsum prodidisti, tunc salutem ipsius curas : si non vis efflerri, neque alteri ipse dicas : postquam vero alteri prodidisti sermonis custodiam, superflua facis et inutilia admonens, et obtestans pro dictorum custodia. Sed jucundum detrahere; imo jucundum non detrahere. Qui detrahit enim deinceps anxius est, suspicatur et timet, pœnitentiam agit, et linguam suam mordet : timens et tremiscens, ne forte aliis enunciatum verbum magnum sibi periculum

¹ Psal. c, 6.

afferat, et superfluum et inutilem inimicitiam iis, qui dixere, operetur. Qui se ipsum vero continet, in securitate plurima cum multa vivet voluptate. « Audisti sermonem, inquit, moriatur in te : confide, non te disrumpet¹. » Quid est, moriatur in te? exstingue ipsum, defodito, nec exire, neque penitus moveri permittas : sed maxime stude, nec alios quidem male dicentes tolerare : quod si quando et susceperis, infodito, interime dictum, oblivioni trade, ut iis qui non audierint similis fias, et cum multa pace et securitate præsentem transigas vitam. Si delatores didicerint, quod ipsos magis quam accusatos aversemur, et ipsi tandem ab hac mala consuetudine desistent, et peccatum corrigent, et laudabunt post hæc, et nos ipsos quasi suos servatores et benefactores prædicabunt : sicut enim benedicere et laudare amicitie, sic et maledicere et calumniari inimicitie, et odii, et injuriarum, principium est, atque infinitarum discordiarum materia. Non aliunde nostra negliguntur, quam quod aliena satagimus, curioseque scrutamur : non enim vacat homini maledico et alienos exquirenti mores propriam quandoque vitam curare : studio enim omni in alienorum curiositatem impenso, necesse est omnia ejus temere et negligenter jacere. Etenim bene nobiscum agi putandum est, si omne otium in propriorum curam peccatorum et judicium impendentes proficere possimus. Cum vero semper aliena cures, quando de tuis sollicitus eris malis?

VI. Fugiamus igitur, dilecti, fugiamus detractiones, docti id esse totum diaboli barathrum et insidiarum ejus latibulum. Ut enim nostra negligamus, et graviores nobis reatus constituamus, in hanc nos consuetudinem diabolus duxit : imo vero non id ibi solam inest mali, quod tunc rationem dabimus eorum quæ diximus, sed etiam quod

¹ Eccle. xix, 10.

peccata nostra sic graviora faciemus, omni nos excusatione privantes : qui enim acerbè aliena exquirat, in delictis suis nullam unquam veniam nanciscetur. Non enim tantum a peccatorum nostrorum natura, sed et ex judicio de aliis nostro sententiam Deus proferet : idcirco admonuit dicens, « Nolite judicare, ne judicemini¹ : » non enim quale fuit peccatum, tale illic in futurum apparebit : sed quamdam magnam et inevitabilem additionem a judicio in conservum facto accipiet. Sicut enim humanus et mitis et clemens majorem peccatorum gravitatem succidit : ita acerbus et crudelis et implacabilis magnum propriis pondus peccatis apponit. Eliminemus igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes quod, etsi cinerem comedamus, nulla nobis asperæ vitæ hujus utilitas erit, nisi a detractone abstineamus² : non enim quæ intrant, coinquant hominem, sed quæ exeunt ex ore. Si quis te prætereunte stercus commoveat, nonne, quæso, illum convicio et contumelia afficias ? hoc fac et erga detractores. Non enim sic commotum stercus illum fœtorem suscipientium cerebri membranam percellit, sicut aliena peccata excussa, et vita impura patefacta, audientium animos contristare et perturbare solent. Abstineamus igitur a detractone, turpiloquio, blasphemia, et neque proximo, neque Deo maledicamus : multi enim obrectatorum eo furoris lapsi sunt, ut a conservis in Deum linguam suam revocaverint. Quantum vero sit hoc malum, ex rebus nunc nos urgentibus disce. Ecce enim homo injuriam passus est, et omnes timemus et tremimus, et qui intulerunt injuriam, et qui de nulla hujusmodi re sibi sunt conscii : Deus autem per singulos dies injuria afficitur : quid dico per singulos dies ? imo vero per singulas horas, a divitibus, a pauperibus, a quietis, ab afflictis, a calum-

¹ Matth. VII, 1. — ² Id. XV, 17.

niantibus, a calumniam ferentibus, neque ullus usquam id curat. Ideo conservum violari permisit, ut ex periculo per contumeliam exorto discas Domini benignitatem. Atqui hoc nunc primum factum est, et solum : nec tamen propter hoc nos ullam assecuturos esse veniam vel excusationem expectamus : Deum vero quotidie irritamus, et nullam facimus conversionem, et adhuc cum omni longanimitate sustinet. Vidisti quanta Domini sit clementia? Et in hac quidem prævaricatione qui peccaverunt, capti sunt, et in carcerem detrusi, pœnasque dederunt : sed tamen adhuc timemus : necdum enim facta læsus audivit, neque sententiam enuntiavit, et omnes tremimus : Deus vero quotidie contumelias in se factas audit, et nemo convertitur, licet ille sit tam clemens et mitis. Illi peccatum dicere sufficit, et crimen solvitur : in hominibus vero contrarium penitus, cum peccatores confessi fuerint, tunc magis puniuntur : quod quidem et nunc factum est. Nam hi quidem ferro, illi vero igni, quidam autem bestiis traditi perierunt, non viri tantum, sed et pueri : nec ætatis immaturitas, nec populi tumultus, nec quod furore diabolico perciti quidam hæc fecerint, nec quod exactio intolerabilis esset, non paupertas, non quod commune peccatum fuerit, non quod promiserint nunquam se amplius talia ausuros, non aliud quidquam omnino ipsos eripuit : sed absque omni venia ad barathrum abducebantur, militibus armatis utrinque ipsos agentibus, et observantibus, ne quis reos eriperet : et sequebantur matres, procul quidem filios conspicientes abstractos, calamitatem autem conqueri non audentes. Affectum enim vincebat formido, et naturam superabat metus. Et sicut naufragos a terra contuentes homines, dolent quidem, accedere autem et submersos eripere non valent : ita quidem et hic, tanquam undis quibusdam, militum timore

prohibitæ matres, non tantum accedere, et ipsos a damnatione eruere non audebant, sed et timebant deplorare. An hinc Dei misericordiam conjicitis? quam ineffabilis sit? quam infinita? quomodo omnem transcendat orationem? Hic quidem is, qui læsus est, et ejusdem naturæ, et semel ex omni tempore hoc passus est, et non coram, neque præsens, et cernens, et audiens, et tamen nemo reorum veniam assecutus est. De Deo autem nihil horum dicere licet: etenim tantum est Dei et hominis discrimen, quantum nemo verbis posset exprimere: quotidie contumelia afficitur præsens, et videns, et audiens, et neque fulmen immisit, neque mare jussit terram inundare, et omnes submergere, neque terram hiare, et temeratores absorbere mandavit: sed tolerat, et longanimitè agit, et veniam se daturum promittit contumeliæ auctoribus, si tantum pœnitentiam agant, et se non amplius hæc facturos polliceantur. Vere nunc exclamandi tempus: « Quis loquatur potentias Domini? auditas faciet omnes » laudes ejus¹? » Quot Dei imagines non tantum dejecerunt, sed et conculcaverunt? cum enim reum angas, cum dispolies, cum trahas, cum dejicias, Dei imaginem conculcas. Audi certe Paulum dicentem, quod homo non debet operire caput, imago enim et gloria Dei est²: et rursus ipsum Deum dicentem: « Faciamus hominem secundum imaginem et similitudinem nostram³. » Si vero dicas, non esse ejusdem substantiæ hominem atque Deum, quid tum? neque enim æs statuæ ejusdem est atque Imperator substantiæ, sed tamen hanc ausi lædere pœnas dederunt: sic et in hominibus, etsi non ejusdem cum Deo substantiæ sunt homines, sicut neque re vera sunt, tamen imago vocati sunt, et propter appellationem ipsos honorem recipere oportebat. Tu vero propter pau-

¹ Psal. cv, 2, — ² 1 Cor. xi, 7, — ³ Gen. 1, 18.

lulum auri, conculcas, angis, trahis, et nullam adhuc pœnam dedisti.

VII. Contingat igitur hodie quamdam bonam et dexteram fieri mutationem : illud certe vobis prædico, et contestor, quod etsi hæc præterierit nubes, nos autem in eodem manserimus torpore, rursus multo his quæ in presentiarum expectantur, pejora patiemur : quoniam et nunc non tantum Imperatoris iram, quantum segnitiam vestram timeo. Non enim duobus aut tribus diebus supplicasse nobis ad defensionem sufficit : sed potius vitæ mutationem fieri oportet, et a militia desistentes in virtute permanere continue. Sicut enim ægrotantes, nisi semper ordinate vixerint, nulla ipsis disciplinæ per tres aut quatuor dies servatæ utilitas : sic et peccantes nisi semper sobrii sint, nihil proderit ipsis duorum vel trium dierum correctio. Ut enim, dicitur, lotus postea in luto rursus inquinatus, nihil profecit : sic per tres dies agens pœnitentiam, et rursus ad priora revertens, nihil lucratus est. Ne igitur quod semper facimus, hoc et nunc faciamus. Etenim terræ motibus sæpius comprehendentibus, et fame et siccitate, tribus vel quatuor diebus moderati et mansuetiores facti, rursus ad priora redivimus ; proptereaque hæc acciderunt. Sed si non prius, nunc saltem in eadem permaneamus pietate, et eandem mansuetudinem servemus : ne rursus altero indigeamus flagello. Annon poterat Deus ea, quæ acciderunt, prohibere ? sed permisit, ut se contemnentes per conservi metum modestiores efficeret. Non mihi quis dicat, quod multi sontium effugerunt, multi vero insontium pœnam subierunt : etenim hoc dicentes multos sæpius audio, non in præsentem tantum seditione, sed et in aliis multis hujusmodi negotiis. Quid igitur talia objicientibus dicendum ? quod et si in præsentem seditione insons erat is qui captus est.

tamen aliud peccatum aliquando gravius commisit, deinde non mutatus, nunc pœnas dedit. Etenim hoc facere Deus consuevit : cum peccaverimus, non statim peccata ulciscitur, sed remittit, dans nobis pœnitentiæ tempus, ut corrigamur et mutemur : si vero quod non pœnas dederimus, peccatum deletum esse existimantes contempserimus, ubi non putamus, ibi post hæc omnino capiemur. Hoc autem sit, ut cum peccaverimus, et non fuerimus puniti, non confidamus, nisi fuerimus mutati : scientes quod ubi non putamus omnino cademus. Itaque si peccaveris, et punitus non fueris, ne contemnas, dilecte : sed propter hoc ipsum magis time, sciens quod facile Deo est, quando velit, iterum retribuere. Ideo enim tum te non punivit, ut habeas pœnitentiæ tempus. Ne igitur dicamus, quod crimine carens ille ceciderit, alter vero facinoris auctor effugit, Innocens etenim punitus, ut ante dixi, aliorum peccatorum pœnas luit : et qui nunc effugit, nisi mutatus fuerit, in alio capietur laqueo. Si sic dispositi simus, nunquam priorum obliviscemur peccatorum : sed semper timentes, tremantes, ne quando subeamus iudicium, cito ipsorum recordabimur : nihil enim sic peccata in memoriam revocare consuevit, ut pœna et castigatio : et hoc manifestum ex fratribus Joseph. Cum enim illi justum vendidissent, et tredecim anni præteriissent puniri metuentes, et de vita timentes, peccati recordati sunt, et inter se dicebant : « Certe : in peccatis enim sumus propter fratrem » nostrum Joseph ¹. » Vides quomodo timor ille ipsos peccati sui commonefecit ? et quando peccabant quidem non sentiebant : quando vero puniri metuebant, tunc recordati sunt. Hæc igitur omnia scientes, vitam mutare velimus et corrigere, et ante instantis angustiae liberationem

¹ Gen. XLII, 21.

de religione et virtute cogitemus. Et interim tria vobis mandata commendare volo, ut hæc mihi in jejuniis præstetis: nemini detrahatis, inimicum habeatis neminem, et omnem prorsus ex ore malam juramentorum consuetudinem expellatis. Et sicut cum aurum imperatum audierimus, abiens quisque domum et uxorem vocans, et filios, et servos, considerat cum illis et consultat unde tributum illud croget: sic et in mandatis his spiritualibus faciamus, domum quisque regressus, uxorem et filios vocet, et dicat, tributum spirituale hodie impositum est, tributum, inquam, per quod erit quædam horum malorum solutio et liberatio: tributum quod conferentes non pauperes, sed ditiores facit, ut neminem inimicum habeamus, detrahamus nemini, nec omnino juremus. Consideremus, curam agamus, consultemus, quomodo hæc impleamus mandata, omne impendamus studium, nos alter alterum commoneamus, alter alterum corrigamus, ut non debitores abeamus illuc, deinde mutuari ab aliis coacti, illud quod virgines fatuæ patiamur, et immortali salute excidamus. Si sic nostræ instituamus vitæ rationem, hinc vobis spondeo, et polliceor, quod et præsentis calamitatis aliqua solutio dabitur, et istorum malorum liberatio: et quod omnibus majus est, futurorum fructus bonorum. Oportebat quidem omnem vobis mandare virtutem, sed hunc esse correctionis optimum modum puto, ut per partes legem acceptam impleamus, et tum ad alias pergamus. Sicut enim agro proposito, agricola paulatim fodiens, sic ad finem venit: sic et nos si legem hanc nobis ponamus, ut per quadragesimam præsentem hæc tria mandata diligenter exerceamus: procul dubio cum bonæ consuetudinis custodiam prudenter exhibuerimus, cum majore facilitate et ad reliqua veniemus, et ad ipsum disciplinæ verticem pervenientes, tum præsentem vitam

bona cum spe transigemus, tum et in futura cum multa Christo fiducia assistemus, et arcanis fruemur bonis : quæ nos assequi detur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem, et cum quo gloria Patri una cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

Exhortatio ad populum de patientia et tolerantia, ab exemplis Job et trium puerorum : et de abstinencia a juramentis.

I. Benedictus Deus ¹, qui dolentes animas vestras consolatus est, et vacillantes mentes confirmavit. Quod enim congruam ceperitis consolationem, per studium hoc et audiendi promptitudinem demonstrastis. Non enim datur animam dolentem et tristitiæ nube pressam posse quæ dicuntur cum promptitudine audire : vos autem video cum multa benevolentia et acri studio nobis attendentes, omnibus tristibus excussis, et audiendi desiderio instantem angustiam repulisse. Propterea Deo vobiscum gratias ago, quod philosophiam vestram miseria non vicerit, nec vigorem vestrum timor remisit, nec alacritatem vestram extinxerit tribulatio, nec labefecerit zelum vestrum periculi magnitudo, nec superaverit amorem in Deum hominum timor, nec studium vestrum temporis iniquitate dejecerit : non tantum non dejecit, sed et confirmavit : non tantum non remisit, sed et intendit : non tantum non exstinxit, sed et amplius accendit. Evacuatum quidem forum est, sed Ecclesia repleta : illud luctus materia, hæc

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 86-98.

gaudii et lætitiæ spiritualis occasio. Cum igitur in forum te contuleris, dilecte, et solitudinem conspicatus ingemueris : confuge ad matrem, et statim te priorum filiorum multitudine consolabitur : et perfectum ostendet tibi fratrum chorum, et omnem tristiam repellet. In urbe quidem viros cernere desideramus tanquam deserta habitantes : in Ecclesiam vero confugientes multitudine comprimimur. Et quemadmodum mari æstuante, et multis procellis furente, ad portum confugere timor omnes cogit : sic et nunc fori procellæ et civitatis hyems omnes in Ecclesiam undique compellunt, et caritatis vinculo membra inter se constringunt. Gratias agamus igitur et propter hæc Deo, quod tantum ex tribulatione carpsimus emolumentum, quod tantam ex tentatione utilitatem cepimus. Nisi tentatio, nec corona : nisi certamina, nec præmia : nisi stadia, nec honores : nisi tribulatio, nec remissio : nisi hyems, nec æstas. Et hoc non in hominibus tantum, sed in seminibus quoque ipsis intueri licet : et in his enim multam quidem pluviam, multam vero nubium collisionem, multam denique glaciem fieri oportet, si vernans spica exurgere debet : ubi vero sementis tempus, tempus et pluviae. Postquam igitur et nunc ingruit hyems animarum, non aëris : seramus et nos in hac hyeme, ut in æstate metamus : seminemus lacrymas, ut exultationem metamus. Non mens hic sermo, prophetica denunciatio est : « Qui seminant in lacrymis, inquit, in » exultatione metent ¹. » Non sic semina demissus imber germinare et crescere facit, ut pietatis semen excitat, et vernare facit ex lacrymis ruens imber : hic animam deterget, irrigat mentem, doctrinæ germen brevi progredi facit : propterea et profundum sulcum proscindere necessarium. Etenim et Propheta hoc admonuit ita dicens :

¹ Psal. cxxv, 5.

«Novate vobis novalia, et nolite seminare in spinis¹.» Quemadmodum igitur qui aratrum immittit inferne terram sulcat, tutam seminibus custodiam parans, ne jacta in superficie remaneant, sed in ipsos terræ sinus condantur, et in tuto radices figant : sic et nos facere necessarium et tanquam aratro tribulatione utentes, cordis profundum scindere : hoc enim et alius Propheta admonet, dicens : «Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra².» Corda igitur scindamus, ut si qua mala herba, et dolosa cogitatio nobis inest, radicitus eam vellamus, et puras pietatis seminibus terras exhibeamus. Nisi enim nunc renovemus, nisi nunc seminemus, nisi nunc fundamus lacrymas, cum adest tribulatio et jejunium, quando unquam in compunctionem veniemus? Num quando remissio et deliciæ fuerint? sed hoc fieri non potest : remissio enim et deliciæ in segnitiam inducere consueverunt : sicut tribulatio ad studium revocare, et mentem exterius circa multa vagantem et occupatam ad sese convertere. Ne igitur de hac tristitia doleamus, sed Deo gratias agamus : multum enim ex tribulatione lucrum. Nam et cum agricola semina cum multo labore collecta seminaverit, ut adveniat imber, exoptat : et ignarus quispiam omnia quæ fiunt cernens, admirabitur, forteque apud se ipsum dicet : Quid hic homo tandem facit? collecta dissipat, nec dissipat tantum, sed et terræ cum multa cura commiscet, ne facile colligi possint : nec commiscet tantum terræ, sed et optat vehementem pluviam, ut projecta omnia marcescant, et lutum fiant : et turbatur cernens erumpere fulmina et coruscationes deferri : agricola vero non ita, sed lætatur et gaudet tempestatem cernens : non enim præsentia respicit, sed futura spectat : non respicit ad fulmina, sed manipulos computat : non marcescentia semina, sed vernantes spicas : non gravem

¹ Jerem. iv, 4. — ² Joël. ii, 13.

imbrem, sed jucundissimum aræ pulverem. Idem et nos, non præsentem spectemus tribulationem, aut dolorem: sed orientem ex ipsa utilitatem, ex ipsa nascentem fructum. Expectemus aræ manipulos: si etenim vigilemus, multum ex hoc tempore fructum congregare, et mentis nostræ penum implere poterimus: si vigilemus, non tantum nihil grave ex hac patiemur tribulatione, sed et innumera bona capiemus: sin vero torpeamus, remissio nos perdet. Non advertentem enim utraque lædunt, cum sedulitate vero viventi utraque prosunt. Et sicut aurum etsi aquis immoretur, propriam præfert speciem: sive in conflatorium ceciderit, splendidius rursus apparet: lutum autem et fœnum, sive aquis immisceri accidat, hoc quidem marcescit, illud vero dissolvitur: sive in ignem ceciderit, hoc quidem frigitur, illud autem comburitur: sic certe et justus et peccator: ille quidem sive remissione fruatur, manet splendidus, sicut aurum aquæ immersum: sive in tentationem ceciderit, splendidior fit, sicut aurum igne examinatum: peccator vero sive remissionem nanciscatur, dissolvitur et marcescit, sicut fœnum et lutum aquæ immorans: sive tentationem sustineat, comburitur et perditur, sicut lutum et fœnum ab igne.

II. Non igitur conficiamur præsentibus malis: si enim in peccatis sis, ea destruuntur et comburuntur facile per tribulationem: si vero virtute sis præditus, illustraris et splendescis per ipsam: si continue vigiles et sobrius sis, eris omni damno superior. Non enim tentationum natura, sed tentatorum segnities ruinas efficere solet. Itaque si vis gaudere, et remissione et voluptate potiri, neque voluptatem, neque remissionem quæras: sed animam patientia plenam quære, et tolerantiam exhibere valentem: quod si hoc non habeas, non tantum tentatio te superabit, sed et remissio perdet, et magis dejiciet. Quod enim non gra-

vium incursus casuum, sed mentis nostræ torpor salutem nostram subvertat, audi quid dicat Christus: « Quicumque » audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petram, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat super petram¹: » et rursum: « Omnis qui » audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit » viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam, » et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt » venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit » ruina ejus magna. » Vides quod non tentationum insilictus, sed ædificantium stultitia ruinam fecerit? Etenim illic pluvia, et hic pluvia: et illic flumina, et hic flumina: illic ventorum incursus, et hic idem: ille ædificavit, et hic ædificavit: eadem ædificatio, et eadem tentationes, sed non idem finis: quoniam non idem fundamentum, non enim tentationum natura, sed ædificantis imprudentia ruinam fecit: alioqui oportuisset et domum supra petram ædificatam cadere: nunc vero nihil tale passa est. Sed ne de domo hæc dicta esse putetis, de anima enim sermo est divinorum verborum auditum per opera demonstrante, vel repellente. Sic animam suam Job ædificavit²: descendit pluvia, ignis enim de cælo cecidit, et omnes greges absorpsit: venerunt flumina, frequentes nempe, continui, et sibi succedentes calamitatum nuntii: hic quidem gregum, ille vero camelorum, ille rursus filiorum interitum dicens: flaverunt venti, amara uxoris verba: « Dic, inquit, » verbum contra Dominum, et morere³: » et non cecidit domus, non est supplantata anima, non blasphemavit justus: sed et gratias egit, sic dicens: « Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est⁴. »

¹ Matth. vii, 24. — ² Job. i, 16. — ³ Id. ii, 9. — ⁴ Id. i, 21.

Vides quod non tentationum natura, sed torpentium ignavia ruinam facere soleat? Itaque fortem virum tribulatio fortiozem reddit. Quis hoc ait? in tribulatione nutritus beatus Paulus ita dicens: « Tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem¹. » Et sicut firmas arbores ventorum impetus irruens et undique jactans non evellit, sed solidiores et firmiores his incursibus reddit: sic et animam sanctam et pie viventem tentationum incursus et tribulationum non supplantant, atque etiam ad maiorem patientiam incitant: sicut et beatum Job splendidiorem et venerabiliorem reddiderunt. Nunc igitur nobis quidem homo irascitur, et homo iisdem passionibus obnoxius, similique anima præditus, et timuimus: tunc autem illi dæmon malignus et ferus erat iratus, nec simpliciter irascebatur, sed omnes movebat artes, omnemque adhibebat versutiam, Et nec ita quidem iusti fortitudinem superavit. Et hic quidem cum homo sit, nunc irascitur, nunc conciliatur, et tamen timore mortui sumus. Tunc vero diabolus erat impugnans, qui nunquam hominum naturæ conciliatur, sed bellum sine fœdere, et pugnam sine induciis generi nostro indixit, et tamén ipsius sagittas justus derisit. Quam igitur nos excusationem, vel qualem veniam habere possumus, humanam tentationem non ferentes, qui tantopere in gratia philosophamur, cum ille ante gratiam, et in veteri testamento illud tam intollerabile bellum generose tulerit? Hæc igitur, dilecti, semper inter nos disseramus, et per hos sermones nos ipsos exhortemur. Etenim vos testes, conscientiaque vestra¹, quantum ex hac tentatione utilitatis habuerimus. Dissolutus enim modestus factus est, ferox humanior, segnis studiosus. Qui nunquam Ecclesiam viderant, sed totos in theatris exigebant dies, nunc in Ecclesia tota die moran-

¹ Rom. v, 4.

tur. Propterea ne igitur doles, quod te probum timore Deus reddidit? quod te per tribulationem ad tuæ salutis sensum perduxit? Sed torquetur conscientia tua? sed quotidie percellitur mens tua mortem expectans, et minas maximas? at hinc quoque nobis magna ad virtutem accessio erit, crescente nobis per angustiam religione. Potest enim Deus omnia gravia hac ipsa die solvere: sed donec nos purgatos videat, donec videat factam conversionem, et pœnitentiam firmam et inconcussam, non dissolvit tribulationem. Etenim aurifex donec aurum bene purgatum viderit, de conflatorio non extrahit: sic et Deus non abducit hanc nubem, donec nos penitus emendaverit. Qui enim tentationem permisit, ipse novit et tentationis solvendæ tempus. Et sicut citharædus neque nervum intendit, ut non abruptat, neque remittit ultra modum, ne harmoniæ concentum lædat: sic et Deus agit, neque in remissione continua, nec in longa tribulatione nostram constituit animam, secundum suam prudentiam utrumque faciens: non sinit enim nos continua potiri remissione, ne segniorez fiamus; non sinit autem rursum in continua esse tribulatione, ne concidamus, neve desperemus.

III. Ipsi igitur adversitatis finiendæ tempus relinquamus, nos vero tantum in sanctitate vivamus. Opus enim nostrum ad virtutem mutari; Dei vero opus, malis urgentibus finem imponere. Etenim ipse magis quam tu qui tentaris hoc incendium extinguere vult, sed salutem tuam expectat. Sicut igitur ex remissione tribulatio facta est: sic et ex tribulatione remissionem expectare convenit. Neque enim semper hyems, neque semper æstas, neque semper procella, neque semper tranquillitas, non semper nox, neque semper dies: sic neque semper tribulatio, sed erit et remissio, si tantum in tribulatione Deo gratias semper agamus. Nam tres in fornacem pueri conjecti sunt: et nec ita religio-

nis oblitisunt, nec ipsos terruit flamma, sed iis, qui in cubiculo sederent et nihil grave paterentur, studiosius, igne licet circumdati, sacras illas preces emittebant. Ideo murus ipsis factus est ignis, et vestis flamma, et fons fornax : et ligatos acceptos, solutos reddidit : mortalia suscepit corpora, et tanquam immortalibus abstinuit : agnovit naturam, sed pietati reverentiam exhibuit. Vinxit pedes tyrannus, et ignis vim pedes vinxerunt. O rem admirabilem ! vinctos solvit flamma, et ipsa de reliquo a vinctis vincta est : mutavit enim rerum naturam adolescentulorum pietas : imo vero non naturam mutavit, sed, quod erat mirabilius, permanentis naturæ vim repressit : non enim ignem extinxit, sed ardentem inefficacem reddidit : et, quod est mirabile ac stupendum, non in sanctis tantum corporibus hoc factum est, sed et in vestimentis ipsorum et calceamentis : et sicut in Apostolis, vestimenta Pauli ægritudines et dæmones pellebant, et Petri umbra mortem fugabat : sic etiam hic puerorum calceamenta ignis virtutem extinxerunt. Nescio quomodo dicam : miraculum omnem verborum narrationem transcendit. Nam vis erat extincta, et non extincta : cum enim circa sanctorum illorum corpora versabatur, erat extincta : cum vero vincula dirumpere oportuit, non erat extincta : compedes igitur dirupit, et talos non tetigit : Vidisti quanta propinquitas ? neque vi sua privatus est ignis, neque ultra vincula procedere ausus fuit. Vinxit tyrannus, et flamma resolvit, ut et barbari crudelitatem discas, et elementi obedientiam. Qua vero causa in ignem missurus eos ligavit ? Ut miraculum fieret majus, ut mirabilius signum, ne putares esse oculorum errorem ea quæ videbantur : nisi enim ignis ille ignis fuisset, vincula non absumpsisset, non exterius sedentes milites, quod multo magis fuit, rapuisset : nunc autem exterioribus quidem vim, interio-

ribus vero obedientiam exhibuit. Tu vero mihi considera ubique, quomodo diabolus per quæ Dei servos impugnat, per hæc propriam vim destruat, non volens quidem, sed Dei sapientia et providentia illius armis et artibus in ipsius caput intente : quod quidem et hic factum est. Diabolus enim illic tunc tyranno se insinuans, neque ferro sanctorum capita abscindi permisit, neque bestiis tradi, neque ullo alio tali modo puniri : sed in ignem injici suavit, ut neque reliquæ illorum sanctorum remanerent ipsis corporibus consumptis, et ipsorum cinere cum samentorum cinere commixto : Deus autem hoc ipso ad impietatis destructionem usus est, et eo modo quem ego mox dicam. Deus apud Persas ignis esse putatur, ipsumque multo cultu venerantur barbari etiam nunc regionem illam habitantes. Volens igitur Deus radicibus impietatis materiam auferre, concessit hujusmodi pænæ modum, ut præ oculis omnium ipsum colentium, servis suis victoriam conferret : per ipsa opera ipsis persuadere volens, quod gentilium dii non Deum tantum, sed et Dei servos timeant.

IV. Et considera victoriæ coronam per contraria textam, et factos tropæi testes ipsos inimicos. « Misit enim, » inquit, Nabuchodonosor rex ad congregandum omnes » magistratus, et duces, et præsides, principes, et tyrannos, et in potestatibus constitutos, et omnes regionum » præfectos ; ut venirent ad novæ dedicationem statuæ, et » congregati sunt omnes¹. » Inimicus theatrum parat, ac spectatores cogit, stadium proponit, ipse spectaculum convocat, et theatrum non vulgare hominum, non privatorum, sed omnium honoratorum, et omnium magistratum, ut et testimonium apud multos fide dignum fiat. Venerant ad aliud vocati spectaculum, et alia conspicati, omnes abierunt. Venerunt statuam adoraturi, et

¹ Dan. iii, 2.

statuam quidem deriserunt : abierunt vero Dei potentiam admirati per signa in pueris exhibita. Et vide ubi stadium hoc statuerat : non in urbe, nec in ullo agro, sed plani et nudi campi hoc orbis theatrum suscipiunt : in campo enim Deira extra civitatem effigiem crexit, et præco pertransiens clamabat : « Vobis dicitur, gentes, tribus, populi, linguæ, quacumque hora audieritis vocem tubæ, » fistulæ, et citharæ, sambucæque, et psalterii, et symphonix, et omnis generis musicorum, cadentes adorate statuam auream ; » vere enim cadere erat simulacrum adorare ; « Et quicumque non cadens adoraverit, in eadem » hora projicietur in caminum ignis ardentem¹. » Vidisti quam difficilia certamina parata sint, et quot insidiarum necessitates, quam profunda vorago, et præcipitium utrinque ? sed ne timueris : quanto magis machinamenta inimicus auxerit, tanto magis puerorum fortitudinem demonstrat. Ideo enim tot musicorum concentus, ideo caminus ardens, ut et voluptas et timor assistentium animas obsideret. Asper astantium quispiam est, et rigidus ? molliat ipsum, inquit, delectans omnisonæ musicæ melodia. Sed his insidiis superior est ? terreat et percellat flammæ aspectus. Et erat timor et voluptas, hæc per aures, ille per oculos animæ subrepens. Veruntamen adolescentulorum illorum generositatem, horum nihil superavit : sed, sicut in ignem projecti flammam vicerunt, sic omnem concupiscentiam et anxietatem deriserunt. Hæc enim omnia propter ipsos diabolus præparaverat : non enim de subditis dubitabat, sed potius multum confidebat, nullum regis legi repugnaturum esse. Postquam vero ceciderunt omnes et victi sunt, tunc in medium pueri soli aguntur, ut sic quoque victoria fiat clarior, cum in tanta multitudine ipsi vincant, et victores renuntientur : neque

¹ Dan. iii, 4.

enim tam mirabile fuisset, si nullo supplantato, primi viriliter egissent. Hoc autem maximum et mirabile est, quod cadentium multitudo ipsos non terruit, non solvit. Non intra se tale quid dixerunt, quod multi sæpe dicere consueverunt: Si primi nos imaginem adoremus, id peccatum esset: si vero cum tot millibus hoc faciamus, quis veniam non dabit? quis excusatione dignos non censebit? Sed nihil illi tale aut dixerunt, aut cogitaverunt, tot tyrannorum lapsus intuiti. Tu vero mihi et calumniantium ipsos malignitatem considera, et quam improbe et acerbe ipsos accusaverint. « Sunt, inquit, viri Judæi, quos constituisti super opera regionis Babylonis¹. » Non enim solum gentem commemorarunt, sed et honorem in memoriam revocaverunt, ut regis iram accenderent, tantum non dicentes: Servos, civitate carentes, captivos, principes nostros fecisti: hi vero et tantum honorem contumelia afficiunt, et in eum qui se honoravit, insolenter agunt. Ideo dicunt: « Judæi quos constituisti super opera regionis Babylonis, non paruerunt decreto tuo, et diis tuis non serviunt. » Maxima laus accusatio, et crimina laudes fiunt, et testimonium indubitatum, inimicis ipsum perhibentibus. Quid igitur rex? jussit ipsos in medium agi, ut ipsos undique terreret. Sed nihil illos consternavit: non quod soli in tantæ turbæ medio derelicti essent, non ignis spectatus, non canentes tubæ, non omnes ipsos ardentibus oculis intuentes: sed hæc illi omnia deridentes, tanquam in frigidum aquarum fontem mittendi, in fornacem ingressi sunt, beatam illam emittentes vocem: « Diis tuis non servimus, et statuam auream, quam erexisti, non adoramus². » Ilanc non temere recitavi historiam, sed ut discatis quod, licet furor instet regius, etsi militum insidiæ, etsi inimicorum invidia, etsi captivitas, etsi orbitas, etsi ignis, etsi fornax, etsi innumera alia, justum ni-

¹ Dan. iii, 13. — ² Ibid, 18.

hil superare, aut terrere poterit. Si enim ubi impius erat rex, non formidaverunt adolescentuli tyranni furorem, multo magis nos confidere oportet, humanum et mitem habentes Imperatorem, et de hac tribulatione Deo gratias agere, ex prædictis doctos, ærumnis nos clariores effici et apud Deum, et apud homines, si ipsas generose ferre sciamus. Etenim nisi servi fuissent hi, ipsorum libertatem non cognovissemus: nisi captivi fuissent, non eorum animi nobilitatem didicissemus: nisi inferiori patria excidissent, non cognovissemus supernæ civitatis esse ipsorum virtutem: nisi terrenus rex ipsis fuisset iratus, non audissemus benevolentiam, quam cœlestis rex erga ipsos gerebat.

V. Et tu igitur si illum benevolum habeas, licet in fornacem cadas, ne desperes: sicut si succenseat, licet in paradiso sis, ne confidas: etenim in paradiso erat Adam, et postquam Deum irritavit, nihil profuit paradisu: in fornace erant isti, et postquam se bene gesserunt, nihil obsuit fornax. In paradiso erat Adam, et quia segnis erat, supplantatus fuit: sicut insidebat Job, et quia vigilabat, superavit: at quanto paradisu est sicut melior? sed nihil loci virtus inhabitanti profuit, postquam se ipsum ille prodidit: sicut nec loci vilis virtute undique munitum læsit. Et nos igitur animam nostram muniamus, sive enim pecuniarum mulcta immineat, sive mors, pietatem vero auferat nemo, sumus omnibus beatiore. Hoc et Christus mandavit dicens: «Estote igitur prudentes sicut serpentes¹.» Sicut enim ille reliquum objicit corpus, ut caput servet: sic et tu, sive pecunias, sive corpus, sive præsentem vitam, sive omnia amittere oporteat, ut pietatem conserves, noli tristari. Si enim illam habens migraveris, omnia tibi cum majore Deus claritate retribuet, et corpus cum majore rursum gloria restituet, et pro pecuniis,

¹ Matth. x, 16.

bona quæ nulla verborum vi possunt exprimi. Nonne in fimo nudus sedebat Job, innumeris mortibus graviolem sustinens vitam? sed quia pietatem non abjecit, omnia cum majori copia redire priora, corporis sanitas et species, omnis filiorum cœtus, possessiones omnes, et quod omnium maximum, splendida patientiæ corona. Sicut enim in arboribus accidit, ut si quis fructum cum foliis auferat, et ramos omnes amputet radice manente, tota cum majori etiam ornatu arbor resurgat: sic quidem et in nobis, si pietatis radix permaneat, etsi divitiæ auferantur, et corpus corrumpatur, omnia rursus nobis cum majori gloria redeunt. Omnem igitur animæ sollicitudinem, et superfluum curam abjicientes, ad nos ipsos redeamus, corpus et animam ornemus virtutis ornamento: justitiæ arma, sed non arma peccati, corporis nostri membra exhibentes: et ante omnia linguam, ut sit spiritualis gratiæ ministra, instituamus, omne virus et malignitatem ex ore projicientes, et turpium verborum meditationem. Etenim in nostra potestate est, unum quodque membrorum nostrorum, sive malitiæ sive justitiæ instrumentum facere. Audi igitur, quomodo linguam, hi quidem peccati, illi vero justitiæ arma fecerunt. «Lingua ipsorum» gladius acutus¹. » Alter vero quidam de sua dicit lingua: «Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis². » Illa eadem operata est, hæc divinam legem scribebat: propterea illa quidem gladius, calamus autem hæc erat: non secundum propriam naturam, sed secundum utentium electionem. Lingue enim natura et hujus et illius una erat, operatio autem non una. Et de ore rursus idem cernere licet: etenim hi quidem habebant os sanie et improbitate plenum, propterea incusando dicebat: «Os ipsorum maledictione et amaritudine plenum est³: » ipsius

¹ Psal. LVI, 6. — ² Id. XLIV, 2. — ³ Id. XIII, 3.

vero non tale, sed « Os meum, inquit, loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam¹. » Alii vero rursus manus habebant iniquitatis plenas, et hos accusans rursus dicebat : « In manibus ipsorum iniquitates, et dextra eorum repleta est muneribus². » Ipse vero manus nihil aliud facere quam in cœlum erigi assuetas habebat, idcirco et de his dicebat : « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum³. » In corde quoque licet idem videre. Quorumdam enim cor vanum est, hujus autem verum; propterea de illis dicit : « Cor eorum vanum est, » de suo autem, « Eructavit cor meum verbum bonum⁴. » Et de auditu rursus idem videre licet. Alii namque bestiarum auditum habebant imitem et implacabilem, et ipsos vituperans, sic dicebat : « Sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas⁵ : » ipsius autem auditus divinorum erat verborum receptaculum, et hoc ipsum manifestavit, dicens : « Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam⁶. »

VI. Hæc igitur scientes, nos undique virtute muniamus, et sic Dei iram repellemus : et corporis membra justitiæ arma faciamus : et oculos, manus, pedes, cor, linguam, et omne corpus ut virtuti tantum utile sit instituamus : et illorum trium recordemur, de quibus ad vestram charitatem verba feci, rogans ut inimicum haberetis neminem, neque cuiquam eorum qui vos tristitia affecerint maledicatis, et improbam juramentorum consuetudinem ex ore vestro ejiciatis. Et de duobus quidem mandatis in alio tempore disseremus : per hanc vero hebdomadam totam de juramentis vobis dicemus, a faciliiori mandato initium facientes : nec enim labor ullus est jura-

¹ Psal. XLVIII, 5. — ² Id. XXV, 10. — ³ Id. CXC, 2. — ⁴ Id. XLIV, 1. — ⁵ Id. LVII, 5. — ⁶ Id. XLVIII, 4.

mentorū consuetudinē vincere, si velimus vel parum impendere studii, nos invicem commonefacientes, admonentes, observantes, rationem et pœnas ab iis, qui oblitī fuerint, repetentes. Quæ enim, quæso, ciborū abstinentiæ utilitas, nisi improbas animi consuetudines expellamus? Ecce hodie totam jejunii diem exegimus, et mensam in vespera apponemus, non hesternæ similem, sed immutatam et honestiorem. Numquid igitur quis nostrum dicere valet, se vitam suam hodie sicut et mensam mutasse, se improbam consuetudinē sicut et escam convertisse? Equidem non puto. Quæ igitur nobis jejunii utilitas? Ideo exhortor, et exhortari non desinam, ut unum quodque mandatum sigillatim assumentes, duos vel tres dies ad ipsum implendum impendatis. Et sicut quidam sunt inter se ciborū abstinentia æmulantes, et mirabilem contentionem facientes: et hi quidem integros duos dies transigunt jejuni, hi vero non vini tantum et olei, sed et omnis ferculi usum a sua mensa rejicientes, pane et aqua utentes duntaxat, quadragesimam omnem expediunt: sic et nos mutuo contendamus, ut juramentorum frequentiam tollamus: hoc enim omni jejunio utilius, hoc omni vitæ asperitate fructuosius: et studium quod circa ciborū abstinentiam habemus, hoc circa juramentorum abstinentiam exhibeamus: quoniam extremæ dementiæ crimen subimus, prohibita quidem contemnentes, circa indifferentia vero omne studium adhibentes: comedere enim non est inhibitum, jurare vero prohibitum est: nos autem a concessis abstinentes, prohibita audemus. Propterea charitatem vestram exhortor, ut aliquam faciatis mutationem, et hinc principium nobis ostendatis. Si enim cum tanto præsens jejunium studio transegerimus, hac quidem hebdomade, ut ne omnino juremus efficientes, sequenti vero iram extinguentes, ulteriori autem detrac-

tionem radicibus destruentes, et post ipsam alia rursus plura corrigentes : ita sensim progredientes, paulatim ad ipsum virtutis culmen veniemus, præsens fugiemus periculum, Deum placatum reddemus : et multitudo rursus ad nos et ad urbem regredietur : tunc fuga lapsos docebimus, non locorum munimini, nec refugio et recessui, sed animi pietati, et morum virtuti salutis nostræ spem committere. Atque ita fiet, ut et hujus vitæ, et illius futuræ bona assequamur, quibus nos omnes dignos fieri debetur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

Itidem exhortatio ad populum de genereose ferendis imminetibus minis, cum habeat satis multa exempla ex iis quæ evenere et Job et Ninivitis : quod non oporteat timere mortem, sed peccatum : quid sit male mori : et de juramentis omni studio fugiendis : et in terræ motum.

I. Trium puerorum et Babylonicæ fornacis enarratio aliquatenus, ut videtur, vestram heri charitatem consolata fuit, insuper autem et de Job exemplum, et finis omni throne regio venerabilior. Ex throni namque regii aspectu nullum erit spectantibus lucrum, sed temporalis duntaxat delectatio, nullam habens utilitatem : ex simo Job autem viso, omnem quis capiet utilitatem, et disciplinam multam, et exhortationem ad patientiæ rationem. Itaque

1 Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 98-125.

multi nunc longam et transmarinam peregrinationem a terræ finibus in Arabiam suscipiunt, ut finem illum cernant, et conspicati terram deosculentur, quæ illius victoris certamina, et cruorem omni auro pretiosiore suscepit. Neque enim tantum radiaret purpura, quantum illud corpus tunc resplendebat, non alieno, sed proprio tinctum sanguine. Ulcera vero illa gemmis omnibus erant cariora. Margaritarum enim natura nihil vitæ nostræ prodest, nec ullum usum habentibus necessarium explet: ulcera vero illa sunt omnis tristitiæ consolatio. Et ut discas hoc verum esse, si quis filium charissimum et unigenitum amittat, ostende infinitas ipsi gemmas, et non consolaberis dolorem, neque angorem lenies: si autem Jobi vulnera ei in memoriam revoces, facile mederi poteris, sic dicens: Quid luges, homo? tu quidem filium unum amisisti: beatus autem ille, cum omnis filiorum cœtus ablatus fuisset, in ipsa quoque carne plagam accepit, et nudus in fimo sedebat, undique sanie diffluens, dum paulatim ipsius caro consumeretur, justus, verax, in Deum pius, omni mala re abstinens, Deum virtutis testem habens. Si enim hæc verba dixeris, omnem lugentis tristitiam extinxeris, et omnem dolorem sustuleris: et sic justi vulnera margaritis utiliora fiunt. Imaginamini igitur et vos athletam illum, et existimate vos cernere finem illum, et ipsum in medio stercoris sedentem: statuam auream, gemmatam, qualem dicere non novi: neque enim tam pretiosam valco materiam invenire, ut illi cruentato corpori comparari possit. Sic omni materia pretiosissima carnis illius natura erat multo venerabilior, et ulcera solaribus radiis splendidiora: hi enim corporis oculos illuminant; illa vero mentis nostræ oculos illustant: illa diabolus penitus excæcaverunt. Propterea namque post illam plagam resilivit, nec deinceps apparuit. Tu vero, dilecte, et hinc disce tribulationis lucrum quan-

tum est : etenim quando dives erat, et otio fruebatur justus, unde accusaret ipsum habuit, mendaciter quidem : verum habuit unde diceret, « Num te gratis colit Job¹ ? » Postquam vero ipsum spoliavit, et fecit pauperem, ne hiscere quidem amplius ausus est : et cum dives quidem esset, cum ipso pugnare parabat, et supplantare minabatur : postquam vero pauperem fecit, omniaque abstulit, et in extremum dolorem induxit, tunc resiliit : et quando sanum quidem ipsius erat corpus, manus apponebat : ut vero ipsius carnem vulneribus implevit, tunc aufugit victus. Vidisti quanto paupertas divitiis, imbecillitas et ægritudo sanitate, tentatio quiete melior vigilantibus et utilior sit, et clariores fortioresque pugnantes faciat ? Quis vidit ? quis audivit tam mirabiles pugnas ? Profanorum certaminum pugiles, cum adversariorum capita vulnerarint, tunc victores sunt, et coronantur : hic vero cum justus corpus vulnerasset, omnimodis replens ulceribus, et imbecillius fecisset, tunc victus est, et retrocessit : et postquam ipsius latera undique confodit, ipse quidem nihil profecit : repositum enim thesaurum non abstulit : nobis autem ipsum clariorem reddidit, et per illam confessionem, ut omnes hominem interiorem aspicerent, fecit, et omnes ipsius divitias discerent : et cum vincere speravit, tunc multa cum ignominia recessit, et nullam amplius vocem emisit. Quid actum est, diabole ? quare refugis ? Nonne facta sunt quæcumque volebas ? non interemisti ipsius ovilia, armenta, equorum greges, et mulorum ? non filiorum cœtum perdidisti, et carnem omnem vulnerasti ? quare recessisti ? Quoniam facta quidem sunt omnia, quæ volui, inquit : quod vero fieri maxime volebam, et propter quod omnia feci, hoc factum non est : neque enim blasphemavit : propter hoc enim omnia illa faciebam, inquit, ut hoc

¹ Job. 1, 9.

procederet. Hoc non facto nihil lucrifeci ex pecuniarum jactura, et filiorum interitu, et corporis plaga : sed contrarium, quam volebam, evenit, splendidiorem reddidi inimicum, et clariorem effeci. Cognovisti quantum sit tribulationis lucrum, charissime? Pulchrum quidem et integrum corpus fuerat, multo vero venerabilius factum est, illis vulneribus perfossum : quoniam et lanæ pulchræ quidem, et antequam tingantur : postquam vero purpureæ factæ fuerint, ineffabilem sumunt pulchritudinem, multumque decorem. Nisi vero ipsum expoliasset, bonam victoris habitudinem non cognovissemus : nisi ipsius corpus plagis perforasset, radii intrinsecus non relaxissent : nisi ipsum in fimo constituisset, ipsius divitias non cognovissemus. Neque enim tam splendidus in solio rex sedens, quam insignis erat ille et illustris in fimo : etenim post regium quidem solium mors, post fimum autem illum cælorum regnum.

II. Hæc igitur omnia ratiocinantes, ex opprimente tristitia nos relevemus. Has etenim vobis historias appono, non ut dicta laudetis, sed ut virtutem imitemini et patientiam generosorum hujusmodi virorum : ut per ipsa discatis opera, quod humanorum nullum sit grave malorum, nisi peccatum : non paupertas, non ægritudo, non contumelia, non calumnia, non ignominia, non mors quæ omnium malorum extremum esse videtur. Hæc enim calamitatum nomina, philosophantibus sunt tantum nomina rebus carentia. Vera autem calamitas, Deum offendere, et eorum quæ ipsi non placent, aliquid facere. Quid enim, quæso, grave mors habet? Num quod te celerius ad tranquillum portum et pacatam illam transmittit vitam? quamvis enim homo non occidat, ipsa naturæ lex irrepens nonne corpus ab anima resolvet? Licet enim hoc nunc minime fiat, erit paulo post, quod nunc timemus : et hæc dico, non

grave quid expectans aut triste, absit, sed erubescens mortem timentium causa. Tot expectans bona quæ « Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt ¹, » ad fruendum differs, et negligis, et torpes? nec tantum torpes, sed et times, et horres? Et quomodo non tibi turpe propter mortem dolere, cum Paulus propter præsentem gemuerit vitam, et Romanis scribens dixerit : « Creatura congemiscit, et nos ipsi spiritus primitias habentes gemimus ²? » et hæc dicebat non condemnans præsentia, sed futura desiderans. Gustavi, inquit, gratiam, et moram non fero : spiritus primitias habeo, et ad integrum festino : ascendi in tertium cælum, vidi gloriam illam ineffabilem, vidi regiam splendentem, didici quibus hic immorans bonis caream, propterea gemo. Dic etenim mihi, si quis te in regias duxisset aulas, et de parietibus aurum undique fulgens, et omnem alium ornatum tibi demonstrasset : postea te inde in pauperis casam induxisset, et post breve tempus in regias reducturum illas, et perennem ibi mansionem se tibi daturum esse promisisset, numquid non deberes affici desiderio, et vel ipsos paucos dies ægre ferre? Hoc quoque de cœlis et de terra cogites, et ingemisce cum Paulo, non propter mortem, sed propter præsentem vitam. At da mihi, inquis, ut Paulo similis fiam, et nunquam mortem timebo? Et quid te Paulo similem fieri prohibet? Nonne pauper erat ille? nonne tentoriorum sutor? nonne idiota? Si enim dives fuisset ac nobilis, habuissent forte pauperes ad ipsius imitationem vocati, paupertatem suam obtendendi causam : nunc autem horum nihil dicere potes : etenim operarius homo erat, et quotidianis pascebatur laboribus. Et tu quidem ab initio pietatem a parentibus suscepisti, a prima ætate sacris es litteris innutritus : ille vero et blasphemus fuit,

¹ 1 Cor. II, 9. — ² Rom. VIII, 22.

et persecutor, et contumeliosus, et Ecclesiam vastavit: sed tamen ita subito mutatus est, ut omnes studio et fervore superaverit, et clamat dicens, « Imitatores mei es- » tote, sicut et ego Christi ¹. » Ille Dominum imitatus est, tu conservum non imitaris? tu qui a principio in pietate educatus es, eum, qui postea per mutationem ad fidem accessit? Non nosti, quod qui in peccatis sunt, etsi vivunt, mortui sunt? qui vero in justitia sunt, etsi mortui sunt, vivunt? Nec meus hic sermo, sententia est Christi Marthæ dicentis: « Omnis qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet ². » Num enim fabulæ sunt dogmata nostra? Si Christianus es, Christo crede: si Christo credis, per opera mihi fidem demonstra. Quomodo vero per opera fidem demonstrabis? si mortem contemnas. Et in hoc enim ab infidelibus differimus. Etenim illi quidem merito timent mortem, resurrectionis enim spem non habent: tu vero meliori pergens via, et de futurorum spe philosophari valens, qua dignus es venia, de resurrectione quidem confidens, ita vero mortem timens ut ii qui non credunt resurrectioni? Sed mortem, inquit, non timco: neque mori, sed male mori, et capite truncari. Igitur Joannes male mortuus est? fuit enim obtruncatus. Igitur Stephanus male mortuus est? fuit enim lapidatus; et martyres cuncti misere secundum vos obicere, quoniam igne aut ferro vitam finierunt: et hi quidem in mare, hi vero in præcipitium, hi autem in dentes bestiarum incidentes, sic mortui sunt. Non hoc est male mori, mi homo, violenta morte finiri, sed in peccatis mori. Audi namque Prophetam de hoc ipso philosophantem et dicentem: « Mors peccatorum pessima ³. » Non dixit, mors violenta pessima: sed quid? « Mors peccatorum pessima. » Juste sane, postquam enim hinc migraverint, pœna intolerabilis, tormenta sempi-

¹ 1 Cor. xi, 1. — ² Joan. xi, 25. — ³ Psal. xxxiii, 22.

terna, vermis virulentus, ignis inextinguibilis, tenebrae exteriores, vincula insolubilia, dentium stridor, tribulatio et angustia, et æterna damnatio.

III. Cum igitur talia maneant peccatores. mala, quæ possit esse utilitas, sive domi, sive in lecto vitam finiant? sicut contra justis nullum damnum esse possit, quod ense vel igne præsentem vitam claudant, cum ad immortalia migrare bona debeant. « Vere mors peccatorum pessima. » Talis erat divitis illius mors, qui Lazarum despexerat, qui domi, et in lecto, et necessariis assistentibus vita per propriam soluta mortem defunctus torrebatur, ne parvam quidem consolationem ex præsentis vitæ prosperitate nancisci valens. At non ita Lazarus: verum in ipso pavimento canibus astantibus et ulcera lingentibus violentam mortem passus; quid enim fame difficilius esse possit? digressus illinc æternis potitus est bonis, in Abrahamæ sinu gaudens. Quid igitur ipsum læsit violenter mori? quid vero diviti profuit morte non violenta mori? At non violenter, inquit, sed injuste mori timemus: et quod ausi nihil eorum de quibus in suspicionem vocamur, cum sontibus pariter puniamur. Quid ais, quæso? Injuste mori times? An juste velles? et quis tam miser et ærumnosus, ut cum injuste mori immineat, malit juste mori? Si enim mortem metuere oportet, juste nobis ingruentem timere convenit: quoniam injuste quidem mortuus, per hoc ipsum cum sanctis omnibus communicat. Apud Deum enim probatorum et illustrium plures injustam sustinuerunt mortem, et ante omnes Abel¹: non enim in fratrem peccans, nec Caïn læso: sed quoniam Deum honorabat, ideo jugulatus est. Deus autem permisit, numquid ipsum amans, an odio habens? certum est quod amans, ut clariorem ipsi coronam faceret ex injustissima cæde. Vides neque violentam,

¹ Gen. 17.

neque injustam mortem esse metuendam, sed mortem in peccatis? Abel injuste mortuus est, Caïn vixit gemens et tremens: quis igitur, dic mihi beatior fuit, qui cum justitia requieverat, an qui in peccatis vivebat? qui mortuus est injuste, an qui juste puniebatur? Vultis charitati vestræ dicam, unde timemus mortem? non vulnerat nos regni amor, non nos futurorum amor accendit: alioquin præsentia despiceremus omnia, sicut beatus Paulus. Ad hæc non timemus gehennam, ideo mortem timemus: supplicii illius intolerabilem gravitatem non novimus, propterea pro peccato mortem timemus: quod si ille animam nostram timor occupasset, iste subrepere non potuisset. Et hoc non procul, sed ex domesticis, et ex iis quæ nobis acciderunt his diebus, manifestum facere conabor. Postquam enim ab Imperatore datæ sunt litteræ, tributum hoc quod intolerabile esse videbatur, conferre jubentes, omnes tumultuabantur, omnes contendebant, ægre ferebant, indignabantur, inter se occurrentes dicebant: Haud vitalis nobis vita, subversa civitas est, hujus tributi magnitudinem sustinere poterit nemo: et omnes angebantur, tanquam de extremis ipsis periclitantes. Mox vero postquam perpetrata acciderunt, et quidam nefarii et sceleratissimi legibus conculcatis, statuas dejecerunt, et mortis periculum omnibus imposuerunt, et jam de ipsa vita timemus exacerbato Imperatore, non nos amplius pecuniarum jactura mordet, sed alia pro illis omnes audio dicentes: Capiat et substantiam Imperator, et agris et suppellectilibus libenter carebimus, duntaxat corpus saluum fore quis spondeat. Sicut itaque prius quam nobis mortis timor immineret, nos pecuniarum mulcta cruciabat: postquam vero nefanda perpetrata sunt, mortis timor succedens, mulctæ dolorem expulit: sic et si gehennæ timor comprehendisset animas nostras, non mortis timor occupasset: sed quem-

admodum in corporibus, quando nos duo dolores oppres-
serunt, inferiorem potentior abscondere consuevit: sic et
nunc factum esset; si futuri supplicii timor in anima re-
mansisset, omnem timorem humanum obscurasset. Itaque
si quis gehennæ semper meminisse laboret, mortem deri-
debit: et non præsentis tantum angustia liberabitur, sed
et ab illa flamma eripietur. Qui enim gehennam continue
timet, nunquam in gehennæ ignem decidet, hoc assiduo
castigatus metu. Concedite nunc, ut opportune vobis di-
cam: « Fratres, ne pueri efficiamini sensibus, sed malitia
» infantes sitis¹. » Etenim puerilem timemus pavorem, mor-
tem timentes, peccatum autem non timentes. Pueri enim
parvi larvas timent, ignem non timent: sed si ad lucernam
lumen habentem portari contingat, inconsiderate manum
immittunt lucernæ et flammæ: dum contemnendam lar-
vam horrescunt, vere timendum ignem non timent: sic
quidem et nos timemus mortem, quæ est larva contemptu
digna: peccatum vero non timemus, quod est vere timen-
dum, et ignis more conscientiam devorat. Et hæc non ex
rerum natura, sed ex ignorantia nobis accidere consue-
verunt: quod si cogitemus, quid tandem sit mors, nun-
quam ipsam timebimus. Quid igitur tandem mors est?
id ipsum quod vestimentum exuer. Tanquam vestimentum
enim corpus animæ circumdatum est, et hoc ad breve
tempus per mortem depositum, clarius iterum resume-
mus. Quid tandem mors est? peregrinatio ad tempus,
somnus consueto longior. Itaque si mortem times, time et
somnum: si propter morientes angeris, et propter come-
dentes, et propter bibentes angere: sicut enim hoc natu-
rale, sic et illud. Ne te naturalia contristent, contristent te
potius quæ sunt ex mala voluntate: neque morientem luge,
sed in peccatis viventem.

¹ 1 Cor. xiv, 10.

IV. Vis commemorem et aliam causam, propter quam mortem timemus? Non vivimus cum diligentia, non habemus conscientiam puram : quod si hoc esset, nihil nos mors terruisset, non fames, non pecuniarum jactura, non quævis alia res. In virtute enim viventem horum nihil lædere poterit, nec interna privare voluptate : bonæ enim iannutritum spei, nihil in tristitiam dejicere poterit. Quid enim quispiam facere possit, quo sortem virum in tristitiam conjiciat? Auferet pecunias? sed habet in cœlis divitias. Patria ejiciet? sed in supernam civitatem mittet. Vincula injiciet? sed habet conscientiam solutam, et exteriorem non sentit catenam. At interficiet corpus? sed iterum resurget : et sicut qui cum umbra pugnat, et aërem verberat, perculere poterit neminem : sic et qui cum justo pugnat, cum umbra tantum pugnat, et vires suas dissolvit, nullam illi plagam valens infligere. Itaque da mihi de cœlorum regno confidere, et si vis, hodie me jugula : cædis gratiam tibi habebo, quod me celeriter ad illa bona transmittas. Hoc est maxime quod et nos lugemus, inquit, quod peccatorum multitudine prohibiti, regnum illud non assequemur. Igitur mortem lugere omittens, luge peccata, ut ipsa deleas. Propter hoc enim tristitia facta est, non ut ob jacturam pecuniarum, non ob mortem, nec ob ullam aliam rem talem doleamus, sed ut ipsa ad delenda utamur peccata, et quod hoc verum sit, exemplo facio manifestum. Remedia medicinalia propter illos tantum morbos facta sunt, quos tollere queunt, non propter illos, quos nihil adjuvare possunt. Puta; adhuc enim manifestiorem volo sermonem reddere; medicamentum oculos lippientes tantum juvare valens, nullum vero alium morbum, propter oculorum agritudinem tantum factum esse dicere quis posset : non propter stomachum, neque propter manus, neque propter ullum aliud membrum.

Transferamus igitur orationem ad tristitiam, et inveniemus, quod in nullo eorum, quæ nobis accidunt, nos adjuvet, peccatum vero solum corrigat: certum igitur eam ad illud tantum auferendum concessam esse. Percurramus ingruentium nobis malorum quodlibet, et tristitiam superadducamus, et videamus quid ex hac fiat utilitatis. Mulctatus est quispiam pecuniis? tristatus est, mulctam non emendavit: filium amisit? doluit, mortuum non resuscitavit, nec defuncto profuit: flagellatus est quis, alapis cæsus, contumeliis affectus? doluit, non resarcivit contumeliam. In morbum quis incidit, et ægritudinem gravissimam? doluit, ægritudinem non sustulit, sed et difficiliorem reddidit. Vides horum nulli prodesse tristitiam? Peccavit quis, tristatus est? peccatum deleuit, dissolvit debitum. Unde hoc manifestum? ex Domini sententia. De quodam enim prævaricato loquens, dicebat: « Propter peccatum paulisper ipsum contristavi, et vidi » quod tristatus est, et incessit mœstus, et ipsius vias cor- » rexi¹. » Propterea et Paulus dicit: « Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem » operatur². » Igitur postquam manifeste oratio demonstravit, neque pecuniarum mulctam, neque contumeliam, neque calumniam, neque flagella, neque morbum, neque mortem, neque aliud hujusmodi resarcire tristitiam posse, sed solum delere peccatum, et ad hoc destruendum valere: certum est quod propter hanc solam causam facta sit. Ne amplius igitur pecuniarum jacturam doleamus, sed cum peccamus tantum doleamus: multa enim hic ex tristitia utilitas. Mulctatus es? Ne doleas, neque enim proderit: peccasti? dole, utile namque est, et Dei prudentiam et sapientiam considera. Duo hæc nobis peperit peccatum, tristitiam et mor-

¹ Isaï. LVIII, 17. — ² 2 Cor. VII, 10.

tem. « Quacumque enim die comedes, inquit, morte morieris¹ : » et ad mulierem, « In doloribus paries filios² : » et per hæc utraque peccatum sustulit, et a filiis matrem deleri curavit. Quod enim cum tristitia mors peccatum destruat, manifestum quidem et ex Martyribus : manifestum item ex iis, quæ dixit Paulus ad peccatores, sic inquit : « Ideo multi in vobis infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi³, » quia vos peccatis, inquit, morimini, ut morte peccata solvantur. Intulit igitur dicens, « Si enim nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur : dum judicamur autem a Domino, corripimur, ut non cum mundo damnemur. » Et sicut vermis ex ligno nascitur, et illud rodit, et tinea lanam comedit, suam ab ipsa originem habens : sic et tristitia et mors de peccato natæ sunt, et peccatum absumunt. Igitur ne timeamus mortem, sed peccatum timeamus duntaxat, et propter illud doleamus. Et hæc dico non grave quidquam expectans, absit, sed timentes vos sic semper affici volens, et Christi legem per opera implere. « Si quis enim non tollit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus⁴, » inquit. Hoc autem dicebat, non ut lignum humeris seramus, sed ut mortem semper ante oculos habeamus, sicut et Paulus quotidie moriebatur⁵, et mortem deridebat, præsentemque vitam contemnebat. Es enim miles, semper in acie constitutus : miles vero mortem timens, nunquam strenue se geret : sic igitur neque Christianus homo pericula timens, magnum quid et admirabile exhibebit, imo facile expugnabilis erit : intrepidus contra et magnanimus, inexpugnatus manet et invictus. Sicut igitur pueri tres ignem non timentes, ignem effugerunt : sic et nos, si mortem non timeamus, mortem effugiemus. Ignem vero minime

¹ Gen. ii, 17. — ² Id. iii, 16. — ³ 1 Cor. xi, 30. — ⁴ Matth. x. — ⁵ 1 Cor. xv.

timuerunt, non enim est crimen incendi, sed peccatum timuerunt : crimen enim est impietatem sequi. Hos et nos imitemur, et omnes illis similes : et ne pericula timeamus, et effugiemus pericula.

V. Non sum equidem Propheta, neque filius Prophetæ¹ : futurum tamen manifeste scio, et magna et clara voce proclamo, quod si mutemur, et aliquam animæ nostræ curam agamus, et ab improbitate abstinamus, nihil molestum ingruet, et triste : atque hoc manifeste novi ex Dei clementia, et ex his quæ in viros, et civitates, et gentes, et populos integros fecit. Etenim Ninivitarum civitati minatus est, et dixit : « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur². » Quid igitur, dic mihi, Ninive subversa est et urbs destructa fuit? Contra prorsus accidit, et surrexit, et clarior facta est, et tantum tempus præteritum ipsius gloriam non destruxit, sed omnes eam celebramus adhuc quoque, et admiramur : quoniam portus quidam optimus ex illo tempore peccantibus omnibus extitit, in desperationem cadere non permittens, sed omnes ad pœnitentiam vocans, et per ea quæ fecit, et per quæ Dei providentiam est assecuta, persuadens nunquam de propria salute desperare, sed vitam gerentes bonam, et optimam spem proponentes, de fine tanquam penitus bono futuro confidere. Quis enim non excitetur illorum exemplum audiens, licet omnium sit ignavissimus? Elegit itaque Deus prophetiam potius suam irritam cadere, quam civitatem corrui : imo vero neque prophetia cecidit. Si enim hominibus in eadem malitia permanentibus non in opus sententia processisset, posset quis forte dicta criminari : quod vero mutatis ipsis, et a malitia desistentibus, etiam Deus ab ira destiterit, quis amplius prophetiam carpere poterit, et dicta mendacii condemnare? Etenim

¹ Amos, vii, 14. — ² Jon. iii, 5.

legem, quam ab initio Deus cunctis hominibus posuit per Prophetam loquens, hanc et tunc conservavit. Quam autem legem? « Ad summam loquar, inquit, ad gentem et » regnum, ut eradicem, et suffodiam, et perdam: et erit, » si pœnitentiam egerint malitiæ, me quoque pœnitebit » iræ, quam locutus fueram facere ilis⁴. » Hanc igitur legem custodiens pœnitentes salvavit, et a vitio discedentes ab ira liberavit. Noverat Barbarorum virtutem, et ideo Prophetam urgebat: sic et tunc agitabatur civitas audita voce prophetica, sed in nullo læsa est, quin et a timore adjuncta. Timor enim ille salutem peperit, comminatio periculo liberavit, subversionis sententia subversionem cohibuit. O novam rem et admirabilem! denunciatio mortem minans, vitam peperit. Sententia postquam lata fuit, tunc invalida facta est, contra quam apud sæculares iudices: apud hos enim in medium prolata, rata fit sententia: apud Deum contra, proferri sententiam eam invalidam facit: nisi enim prolata fuisset, non utique peccatores audissent: si vero non audissent, neque egissent pœnitentiam, neque pœnam repulissent, nec fuissent illa mirabili salute potiti. Quomodo enim non mirabilis, cum iudex sententiam tulerit, rei vero per pœnitentiam sententiam solverint? Non enim urbem fugerunt, sicut nos nunc: sed manentes, ipsam nutantem firmarunt. Laqueus erat, et munimen ipsam reddiderunt: vorago erat et præcipitium, et tutelæ turrim fecerunt. Audierunt quod ædificia corruent, neque fugerunt ædificia, sed peccata fugerunt: non discesserunt quisque de domo sua, sicut nunc nos, sed discessit quisque a via sua mala. Num enim, inquit, muri iram pepererunt? nos vulneris auctores, nos medicamentum præparemus: propterea non locorum permutationibus, sed morum conversioni salutem crediderunt.

⁴ Jerem. xviii, 7.

VI. Hæc Barbari : et nos non confundimur, neque nos abscondimus, quando illis mores convertentibus, nos loca permutamus, et ebriorum hominum opera facimus, substantiamque nostram exponimus? Dominus nobis irascitur, et nos iram solvere omittentes, quæ in domo sunt circumferimus, et circumimus quærentes, ubi substantiam deponamus, cum esset opus quærere, ubi animam deponeremus : imo vero nec oportet quærere, sed virtute et vitæ rectitudine ipsi securitatem præbere. Neque enim si servo irascentibus nobis et indignantibus, ille adversus iram se excusare omittens, in cellulam suam descendens, vestimenta et omnes colligens sarcinulas et colligans, de fuga meditaretur, huncipsius contemptum facile ferremus. Desistamus igitur ab hoc importuno studio, et dicamus quisque ad Deum : « Quo ibo a spiritu tuo ; et a facie tua » quo fugiam ¹ ? » Barbarorum philosophiam imitemur : illi in incertis pœnitentiam egerunt : non enim hoc habebat sententia : si convertamini et pœnitentiam agatis, civitatem firmabo : sed simpliciter, « Adhuc tres dies et « Ninive subvertetur². » Quid igitur illi ? « Quis novit an « pœnitebit Deum mali, quod locutus est facere nobis ? » Quis novit ? Nesciunt rei finem, nec pœnitentiam negligunt : nesciunt Dei benignitatis consuetudinem, et in incertis mutantur : nec enim habebant alios Ninivitas ad quos respicerent pœnitentia acta servatos : nec Prophetas legerant, nec Patriarchas audierant, nec usi sunt consilio : non admonitionem nacti sunt, neque sibi persuaserant, omnino Deum pœnitentia placandum esse. Neque enim hoc habebat comminatio, sed dubitabant hærebantque, et tamen cum omni diligentia pœnitentiam egerunt. Quæ igitur ratio nobis erit, cum illi quidem nec unde de fine confiderent habentes, tantam exhibeant mutationem : tu

¹ Psal. cxxxviii, 7. — ² Jon. iii, 9.

vero qui de divina benignitate confidere potes, et qui multa sæpius pignora cepisti ejus circa te curæ, et Prophetas et Apostolos audisti, et per ipsas res instructus es, nec ad eandem cum ipsis mensuram virtutis pervenire contendas? Magna igitur horum hominum virtus, multo autem major Dei clementia, et hanc ex ipsa minarum magnitudinē conspicere licet. Ob hoc enim sententiæ non addidit: Si vero pœnitentiam egeritis, parcam: ut indefinitam inferens sententiam, et timorem augens, celerrius ad pœnitentiam compelleret. Et Propheta quidem erubescit futurum sciens et conjectans, quod infecta manebunt dicta: Deus autem non erubescit, sed unum duntaxat, hominum scilicet salutem, quærit, et servum suum emendat. Postquam enim navigium ille ingressus est, statim excitavit mare, ut discas quod ubi peccatum, ibi procella: ubi inobedientia, ibi fluctuatio; et quatiēbatur quidem civitas propter peccata Ninivitarum, quatiēbatur autem et navigium propter Prophetæ inobedientiam. Illi igitur Jonam in mare dejecerunt, et stetit navigium: nos quoque peccata submergamus, et civitas omnino stabit. Itaque fugæ nulla nobis utilitas, sicut nec illum fuga quidquam adjovit, quinimo et læsit. Fugiebat ergo terram, et Dei iram non effugiebat. Fugiebat terram, et in mare tempestatem induxit: nec tantum nullum ex fuga bonum nactus est, sed etiam eos qui se susceperunt, in extremum periculum adduxit, et quando navigans in navigio sedebat, et nautæ et gubernatores aderant, omnisque nauticus apparatus, de extremis periclitabatur: postquam autem in mare projectus, et peccatum per supplicium deponens, in incompositum deductus est navigium, ceti scilicet ventrem, multa potiebatur libertate: ut discas; sicut in peccatis viventi neque navigium prodest: sic peccato exutum neque mare perdere, neque bestias devorare.

Ipsū igitur undæ suscepērunt, nec suffocaverunt: certus suscepit, et non interemit: verum et animal, et elementum incolume depositum Deo reddiderunt; et per omnia instituebatur Propheta ut esset mansuetus et humanus, et neque stullis nautis, neque feris undis, neque bestiis crudelior esset. Etenim nautæ non in principio statim, sed post multam necessitatem ipsum prodiderunt: mare vero et bestia cum multa benevolentia custodierunt, Deo hæc omnia dispensante. Rediit igitur, prædicavit, minatus est, persuasit, salvavit, terruit, correxit, et una primaque prædicatione firmavit: neque enim multorum dierum indiguit, neque continui consilii, sed nuda illa locutus verba, omnes in pœnitentiam deduxit. Ideo ipsum non statim de navigio Deus ad urbem duxit, sed nautæ mari tradiderunt, mare ceto, cetus Deo, Deus Ninivitis, et per longum circuitum profugum restituit: ut omnes doceat, Dei manus effugere impossibile esse. Nam quocumque quis proficiscatur, peccatum pertrahens, infinita sustinebit detrimenta: et si hominum nemo adsit, ipsa undecumque creatura cum multa illi resistet vehementia. Ne igitur fugæ salutem nostram credamus, sed morum mutationi. Num enim quia in civitate manes, propterea Deus irritatur, ut fugias? quoniam peccasti, propterea indignatur. Igitur peccatum depone, et unde vulnere causa, inde mali fontem reprime: contraria enim contrariis curare et medici jubent. Ex crapula ergo nata est febris? inedia morbum corrigunt: ex tristitia quis infirmatus est? lætitiā huic aptam medicinam esse dicunt. Sic et in animæ ægritudinibus facere oportet: iram torpor excitavit? industria hanc repellamus, multamque præ nobis feramus mutationem. Jejunium habemus auxiliatorem, et commilitonem maximum, et præter jejunium instantem angustiam, et periculi timorem: instemus igitur animæ hoc

tempore: etenim ipsi omnia quaecumque voluerimus, facile persuadere poterimus. Pavidus enim et tremens, et a deliciis omnibus expeditus, atque in timore vivens, facile philosophari potest, et cum multa alacritate virtutis semina suscipere.

VII. Primum igitur ei persuadeamus, ut a juramentorum fuga mutationem incipiat: etsi enim heri et nudius tertius de hac vobis locutus sum materia, neque tamen hodie desistam, neque cras, neque perendie eadem monere. Et quid dico crastinam aut tertiam diem? donec vos correctos videam, non absistam: si enim legem prævaricantes non erubescunt, multo magis nos jubentes, ne prævaricemini, de frequenti admonitione non erubescere par est. De iisdem enim continue commonefacere, non dicentis, sed audientium est crimen, diuturna super simplicibus et facilibus præceptis indigentium disciplina. Quid enim facilius quam non jurare? consuetudinis tantum opus est: non est corporis labor, non est pecuniarum impendium. Vis discere quomodo vitium superari possit? quomodo ab improba consuetudine liberari liceat? ego te quemdam docebo modum: quem si tenueris, superabis omnino. Cum videris te ipsum, vel alium quemque, vel servum, vel filium, vel uxorem hoc malo captos, et continue commonefactos, neque correctos, jube non cœnatos cubare, et hanc tibi et illis damnationem impone, damnationem non damnum, sed lucrum ferentem. Talia enim sunt spiritualia: et lucrum ferunt, et celerrimam correctionem: lingua enim assidue cruciata, vel nemine commonente sufficientem capit admonitionem a siti compressa, a fame angustiatâ, et licet omnium simus stolidissimi, tota die hujus tormenti magnitudine commoniti, alio consilio et admonitione non indigebimus. Laudastis dicta, verum et factis laudem demonstrate. Quod enim alioqui

hujus concionis emolumentum? Si quotidie puerulus ad scholam pergat, postea nil discat: num ad excusationem sufficiat nobis, ipsum illuc quotidie pergere? non hoc ipsum maximum ducemus crimen, quod per singulos dies illuc pergens, hoc frustra faciat? Hoc et in nobis ipsis cogitemus, et intra nos ipsos dicamus: Tantum temporis ad Ecclesiam occurrentes, terribilissima ruentes synaxi, ipsaque multum lucrum habente, si tales rursum discedamus, quales advenimus, nullum defectuum nostrorum corrigentes, quæ nobis erit hujus perfectionis utilitas? Etenim multa non propter se fiunt, sed propter ea quæ ex ipsis eveniunt. Quale illud est: seminans non ideo seminat, ut tantum seminet, sed ut et metat: quod nisi hoc fieret, et damnum sementis pateretur, seminibus incassum putrefactis. Mercator non propter hoc navigat, ut tantum naviget, sed ut peregrinando auctiorem faciat rem: quod nisi hoc adsit, et damnum accidet extremum, et damnosa mercatorum peregrinatio. Hoc idem et in nobis ipsis ratiocinemur: etenim et nos in Ecclesiam convenimus, non propter hoc ipsum solum, ut hic immoremur, sed ut aliquid magnum et spirituale lucrati discedamus. Si igitur inanes et nihil adepti abeamus, condemnationem nobis hoc studium accerset. Quod ne fiat, utque tantum damnum evitemus, abeuntes hinc inter sese amici, cum filiis patres, cum servis domini meditamini, et laborate quomodo imperatum expediatis: ut postquam iterum reversi fueritis, et de eisdem nos suadentes audieritis, non pudore afficiamini, mordente vos conscientia: sed gaudeatis, et lætemini admonitionis majorem vobis partem expletam conspicientes. Hæc non tantum hic philosophemur: non enim hæc momentanea admonitio totum eradicare potest, verum et domi vir ab uxore hæc audiat, et uxor a conjugē: et æmulatio quædam fiat omnibus ad hujus legis imple-

tionem pervenire studentibus, et qui prius impleverit deficienti exprobrat, ut ipsum magis excitet: qui deficit, et nondum implevit, prævenientem spectet, et ad ipsum celeriter pervenire contendat. Si hæc meditemur, si hæc curemus, brevi nobis et alia prospere negotia dirigentur. Tu quæ Dei sunt meditare, et ipse tuis providebit. Nec mihi dicas: Quid vero, si quis jurandi necessitatem nobis imponat? quid si non credat? Sane vero, ubi lex violanda, necessitatis meminisse non oportet. Una est enim inevitabilis necessitas, Deum non offendere. Verumtamen interim illud præsta, superflua recide juramenta, temere et sine necessitate, domi cum amicis, cum servis prolata: si hæc sustuleris, in illis mei nihil amplius indigebis: ipsum enim os in hoc exercitatum, ut jurandi frequentiam timeat et fugiat, neque si quis millies coëgerit, in illam amplius cadere consuetudinem admittet: sed ut nunc multo labore et infinita interturbatione, terrentes, minantes, admonentes, consulentes, vix potuimus in aliam ipsum consuetudinem transmutare: sic et tunc quidem, licet infinitam quis inferat necessitatem, hanc transgredi legem non poterit persuadere. Sed sicut venenum quodpiam nunquam gustare quis vellet, etiam instante necessitate: sic neque juramenta admittere. Hoc autem si fiat, vobis solamen erit, et hortamentum ad reliquas virtutis partes attingendas. Qui enim nihil præstitit, torpescit, et cito concidit animo: qui vero sibi conscius est, quod vel unum expleverit mandatum, ex hoc bene sperare doctus, majori cum studio ad reliqua procedet: postea aliud capiens ad aliud celeriter veniet, nec prius desistet, quam ad ipsum culmen perveniat. Si enim in pecuniis quanto quis plures comparaverit, tanto plures cupit: multo magis in officiis spiritualibus hoc contingere videas. Propterea festino, et urgeo, ut res principium capiat, et in animis vestris virtu-

tis fundamentum jaciatur : et precamur, et supplicamus, ut non tantum hora præsentis horum sitis verborum memores, verum et domi, et in foro, et ubicumque commoremmini. Utinam mihi dari posset, ut vobiscum conversarer, non hoc longo mihi sermone fuisset opus : nunc vero cum hoc non liceat, vos me absente verborum memores estote meorum, et ad mensam sedentes ingredi me putate, et astare, et omnia quæ nunc vobis hic dico, insonare : et ubicumque vobis de me habebitur sermo, præ omnibus hujus mementote mandati, et hanc mihi amoris in vos mei retributionem reddite : si hoc vos implese videro, totum recepi, dignam laborum cepi mercedem. Ut igitur et nos reddatis promptiores, et vos bonæ spei efficiamini, et majorem ad reliqua mandata facilitatem paretis, multo hanc legem studio in animis vestris reponite, et tunc admonitionis utilitatem scietis. Quoniam et aureum vestimentum ex se pulchrum videtur, multo pulchrius autem nobis videbitur nostro circumpositum corpori : sic et Dei mandata pulchra quidem sunt, etiam cum laudantur, multo autem pulchriora, cum et explentur, apparent. Et enim nunc brevi temporis momento dicta nostra laudatis : si vero res impleatis, per omnem diem, et per omne tempus et nos et vos ipsos laudabitis. Nec hoc est magnum, quod invicem nos laudabimus, sed quod et Deus nos suscipiet : nec tantum suscipiet, sed et magnis illis remunerabitur et ineffabilibus donis : quæ nos omnes assequi contingat gratia Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria una cum Sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI

Quod utilis est magistratuum timor, et narratio eorum, quæ per viam acciderunt iis, qui nuncium seditionis Imperatori afferebant : et quod qui indigna patitur, et gratias agit permittenti Deo, par sit ei qui talia propter Deum patitur. Exempla rursum a tribus pueris et fornace Babylonica : et de abstinencia a juramentis.

I. Multos quidem impendimus dies charitatem vestram consolantes¹, non propterea tamen ab hac desistemus materia : sed donec tristitiæ vulnus remanserit, consolationis medicamentum imponemus. Si enim corporis vulnera curare non desinunt medici, donec desivisse dolorem viderint : multo magis hoc in anima fieri convenit. Etenim animæ vulnus est tristitia : et ipsam continue lenibus fovere verbis oportet. Nec enim ita carnis tumorem calidarum solet aquarum natura remittere, ut animæ æstum consolantium copia sermonum sedare consuevit. Non hic opus spongia, sicut medicis, sed pro spongia linguam tractabimus. Non hic opus igne, quo aquas calefaciamus, sed pro igne Spiritus gratia utemur. Age igitur et hodie hoc ipsum faciamus. Nisi enim nos consolationem vobis attulerimus, unde solamen abunde capietis? Judices terrent, ideo sacerdotes consolentur : magistratus minantur, ideo Ecclesia confirmet. Etenim hoc in parvulis evenit ; præceptores terrent, et verberant, et lacrymantes ad

¹ Vide D. Gaillon, tom. xvi, p. 125-139.

matres remittunt : matres vero sinu suscipientes continent, et circumplectuntur, et lacrymas detergentes osculantur, et dolentem ipsorum animam relevant, verbis persuadentes, ipsis utilem esse præceptorum metum. Quoniam igitur et vos terruerunt magistratus, et anxios reddiderunt, Ecclesia communis omnium mater nostra sinus aperiens, et supinis suscipiens manibus quotidie consolatur, dicens utilem esse magistratum metum, utilem etiam hinc profectam consolationem. Illorum enim metus non sinit nos torpore dissolvi : hujus autem consolatio sub tristitia succumbere non permittit : et per utraque Deus salutem nostram disponit. Nam et magistratus ipse armavit, ut lascivientes terreant : et sacerdotes ipse elegit, ut dolentes consolentur : et hæc utraque Scripturarum exempla, et ipsa rerum experientia docet. Si enim cum non deessent magistratus, et milites in armis præsto essent, furor paucorum hominum promiscuorum, et advenarum brevi temporis momento tantum nobis incendium fecit, et tantam excitavit procellam, et de naufragio cunctos metuere compulit : si magistratum metus omnino sublatus fuisset, ad quid furoris isti non venissent : nonne a fundamentis hanc nobis urbem evertissent, et omnia confundentes, ipsas demum animas nostras abstulissent? Si enim judicialia sustuleris tribunalia, omnem vitæ nostræ ordinem sustuleris : et sicut si gubernatorem a navi separaveris, scapham submerseris : et si ducem ab exercitu abduxeris, vinctos hostibus tradideris milites : ita si magistratus de civitatibus abstuleris, feris irrationabilibus magis irrationabilem degemus vitam, inter nos mordentes, et nos devorantes, pauperiorem potentior, mansuetiorem audacior. Sed horum nihil nunc est per Dei gratiam : in religione enim viventes nihil opus horum

habent correctione. « Justo enim lex non est posita¹, » inquit. Multi vero ad vitium spectantes, nisi hunc imminentem timorem haberent, infinitis utique malis civitates implessent, quæ Paulus quoque cognoscens dicebat : « Non enim est potestas, nisi a Deo : et quæ sunt potestates, » a Deo ordinatæ sunt². » Quod enim in domibus faciunt lignorum contignationes, hoc magistratus in civitatibus : et sicut si illas sustuleris, dissoluti parietes per sese corruunt : ita si ex mundo magistratus tollas, et horum metum, et domus, et civitates, et gentes cum multa inter se licentia corruent, nemine existente qui contineat et repellat, et pœnæ timore eos quiescere persuadeat. Ne igitur doleamus, dilecti, propter magistratum metum, verum et Deo gratias agamus quod torporem nostrum corripuerit, et nos diligentiores essececit. Quod enim, quæso, damnum factum est ex cura et sollicitudine ista ? quod honestiores facti simus, et mansuetiores : quod diligentiores, et attentiores : quod ebrium et meretricia canentem cantica videamus neminem : quod supplicationes continuæ, et lacrymæ, et preces : quod risus importunus, et turpia verba, et omnis lascivia expulsa sit, et mulierem modestam et liberam civitas nostra tota nunc imiletur ? Propter hæc doles ? quin gaudere propter hæc et Deo gratias agere magis oportet, quod tantam mollitiem paucorum dierum formidine resolverit. Non nego, inquit, sed si ad metum usque tantum periclitaremur, satis essemus utilitatis lucrati : nunc vero timemus ne ulterius malum procedat, et de ultimis periclitemur omnes : sed ne timeatis, Paulus vos consolatur dicens : « Fidelis est Deus, » qui non sinet vos tentari plus quam potestis, sed faciet » et cum tentatione proventum, ut possitis sufferre : ipse » enim dixit : Non te dimittam, neque te derelinquam³. »

¹ 1 Tim. 1, 9. — ² Rom. xiii, 1. — ³ 1 Cor. x, 13 ; Hebr. xiii, 5 ; Josué. 1, 5.

Si enim rebus ipsis castigare vellet, et malorum experientia, non tot diebus nos timori tradidisset : cum enim punire noluerit, terret. Quoniam si puniturus esset, timor esset superfluous, superfluae minae. Nunc vero innumeris mortibus graviores vitam sustinuimus, tot diebus trepidantes, et tremantes, et ipsas umbras reformidantes, atque ipsius Caïn poenam luentes, et e medio somno praeterea continua anxietate exilientes, ita ut si etiam Deum irritassemus, nunc tantam passi poenam, reddidissemus propitium. Etsi enim non dignum peccato supplicium dedimus, Dei tamen clementiae sufficit.

II. Non tantum autem ex hoc, sed etiam ex aliis multis confidere oportet. Non enim modica nobis bonae spei pignora jam Deus dedit : et quod est omnium primum, qui malum attulere nuntium, hinc velut alati digressi, et dudum ad castra se perventuros esse putantes, circa medium adhuc iter morantur ; tot obstacula et impedimenta ipsis acciderunt, et equos dimittentes, nunc vehicula agunt : unde necesse est eos illuc tardius perventuros esse. Postquam enim Antistitem nostrum, et communem patrem Deus hinc suscitavit, et persuasit abire, et obire legationem hanc, mox illos circa medium itineris consecutus est, ne praeventientes ignem succenderent, et in reliquum correctionem doctori inutilem redderent, regis auribus inflammatis. Quod enim non sine Deo factum sit hoc impedimentum, inde manifestum : homines totum tempus in talibus peregrinationibus impendentes, et hoc officium habentes equos continue agendi, nunc ab ipsa equitatione contriti defecerunt, et quae nunc accidere, Jonæ¹ rebus contraria facta sunt. Illum enim urgebat Deus abire nolentem, hos volentes vetuit. O novum et admirabile negotium ! ille subversionem praedicare volebat, et invitum

¹ Jon. 1.

eum excitavit : hi cum celeritate subversionem annuntiare festinant, et invitos ipsos rursum prohibuit. Qua tandem de causa? quoniam hic quidem celeritas damnum, illic vero celeritas lucrum ferebat : ideo et illum per cetum festinare fecit, et hos per equos impedivit. Vides Dei sapientiam? per quæ quisque, quod expectabat, se expediturum speravit, per hæc quisque impeditus est. Per navigium ille se evasurum putavit, et navigium illi vinculum factum est : isti per equos ocius se Imperatorem visuros sperarunt, et equi fuerunt impedimento : imo vero non equi, sicut nec illi navigium, sed Dei providentia ubique omnia propria dispensans sapientia. Et considera providentiæ modum, quomodo et terruit, et consolatus est : ipso enim die quo omnia illa patrata sunt facinora, ipsos quidem exire, tanquam omnia quæ acciderant Imperatori nuntiattiros permittens, exeundi celeritate omnes perterruit : postquam vero abierunt, et duos tresve dies contriverunt, cum jam inauem esse Antistitis nostri profectionem putabamus, utpote qui posterior esset futurus : tunc metum dissolvit, et nos consolatus est, illos, sicut dixi, media detinens via, efficiensque ut ii qui illinc ad nos proficiscebantur, illorum per viam ærumnas nobis annuntiarent, ut parumper respiraremus : quod et factum est, et magnam anxietatum partem deposuimus. Illis auditis, horum auctorem adoravimus Deum, qui patre quovis diligentius omnes res nostras nunc disposuit, invisibili quidem vi improbos istos cohibens nuntios, et tantum non dicens, Quid festinatis? quidve properatis civitatem talem subvertere volentes? Num bona regi nuntia affertis? Manete istic, donec servum meum, tanquam medicum optimum prævenire, et vestrum prævertere cursum faciam. Si vero nascente prævaricationis ulcere, tanta providentia exhibita est : multo magis post conversionem, post pœniten-

tiam, post tantum timorem, post lacrymas et preces majorem libertatem consequemur. Jonas enim congrue pellebatur, ut ad pœnitentiam induceret: vos vero jam exhibuistis pœnitentiam, et magnam conversionem, ideoque consolatione deinceps est opus, non nuntio minas ferente. Propterea communem et hinc patrem suscitavit, et quidem cum multa essent quæ prohiberent: si vero non pepercisset saluti nostræ, non illi persuasisset, sed et volentem exire vetuisset.

III. Tertium quidpiam suppetit dicendum, quod fiduciam vobis pariat; præsens nempe solemnitas, quam et infideles fere omnes reverentur, et hic ipse religiosus Imperator sic suspexit, et honoravit, ut omnes ante se cum pietate imperantes superaverit. Talibus namque diebus cum Epistolam ad solemnitatis honorem misisset, omnes fere carcerem habitantes dimisit. Et hanc Epistolam admissus Antistes noster coram Imperatore leget, et propriarum legum commonefaciet, et dicet ad ipsum: Tu te ipsum exhortare, et tui recordare, domesticum habes humanitatis exemplum, justam noluisti eadem committere, et injustam patrare sustinebis? Convictos et condemnatos festivitatis reverentia dimisisti, et insontes nihilque ausos condemnabis, præsertim solemnitate præsentem? Nequaquam Imperator: tu hanc Epistolam civitatibus omnibus mittens, aiebas: Utinam et defunctos resuscitare possem. Hac opus habemus humanitate, his nunc egemus verbis. Non tam claros facit reges, hostes vincere, quam animum et iram superare: illic enim armorum et militum opus geritur, hic vero tuum solius simpliciter tropæum, et habes neminem, qui tecum sapientiæ gloriam partiat. Superasti tumultum barbaricum, supera et animum regium: discant omnes infideles, quod Christi timor omnem potentiam refrenare possit. Glorifica Dominum tuum,

conservis peccata dimittens, ut ipse quoque te magis glorificet, ut benignum tibi et tranquillum oculum in judicii die clementiæ tuæ recordatus exhibeat. Hæc et his plura dicet, et nos ab ira penitus eripiet. Non tantum autem ad Imperatori persuadendum maximum ex hoc jejuniis nobis est auxilium, sed etiam ad casus genere se ferendos: etenim consolationem non minimam ex hoc tempore capimus. Per singulos enim dies congregari, et divinarum auditu Scripturarum frui, et invicem nos conspiciere et lamentari, et orantes, ac benedictionem accipientes sic domum abire, id doloris plurimum nobis aufert. Ne igitur corruamus, neque nos ipsos præ anxietate prodamus, sed maneamus expectantes bona, et dicendis mentem adhibeamus: etenim volo et hodie de mortis contemptu iterum disserere. Dixi vobis heri, nos mortem timere, non quidem quia terribilis est, sed quoniam neque cælestis regni amor nos succendit, neque gehennæ timor nos occupavit: et ad hæc quoniam conscientiam non habemus bonam. Vultis, et quartam hujus importunæ anxietatis causam commemorem, non minus superioribus veram? non vivimus in asperitate Christianis congrua, sed facilem hanc, et solutam, et mollem amamus vitam: idcirco verisimiliter et presentibus oblectamur rebus. Quod si utique in jejuniis et pernoctationibus, et victus tenuitate hanc vitam transigeremus, cupiditates nostras præcidentes absurdas, voluptates arcentes, sudores virtutis sustinentes, secundum Paulum¹, corpus castigantes, et in servitutem redigentes, carnis providentiam ad desideria non facientes, angustam et confragosam tenentes viam, cito futura concupisceremus, presentibus liberari laboribus festinantes. Et quod non falsus sit sermo noster, ad montium vertices ascende, considera illic morantes Monachos in

¹ 1 Cor. ix, 27.

sacco, in vinculis, in jejuniis, in tenebris conclusos, et omnes videbis mortem exoptantes, et rem illam requiem appellantes. Sicut enim cæstibus pugnans stadio exire festinat, ut vulneribus liberetur, et athleta spectatores exurgere concupiscit, ut laboribus absolvatur: sic et qui in rigida et aspera vita cum virtute vivit, finem desiderat, ut præsentibus eripiat laboribus, et pro repositis valeat coronis confidere, ad tranquillum navigans portum, et illo transmigrans, ubi non est amplius timendum naufragium. Propterea Deus naturæ laboriosam et gravem nobis vitam paravit, ut præsentī tribulatione compulsi, futurorum desiderium capiamus. Si enim cum sint tot tristitia, et pericula, et timores, et curæ nos undique circumcumbentes, tam libenter præsentī immoramur vitæ; si nihil horum esset, et absque tristitia, et ærumnis tota foret vita nostra, quando unquam futura desideraremus?

IV. Sic et Judæis Deus fecit¹. Volens enim et illos in reditus cupiditatem inducere, et ut Ægyptum odissent, persuadere, permisit eos lateritio opere et luto laborare, ut laborum et ærumnæ illius magnitudine cruciati, ad Deum reversionis causa clamarent². Si enim egressi, quamvis hæc accidissent, Ægypti iterum meminerunt et pristinae servitutis, et ad gravem tyrannidem redire festinabant: nisi tales fuissent experti Barbaros, quando unquam alienam dimittere terram voluissent? Ne igitur et nos terræ affixi, et præsentibus inhiantes torpeamus, et futurorum obliviscamur, vitam nobis fecit Deus laboriosam. Non igitur ultra quam est opus præsentem vitam amplectamur. Quæ nobis utilitas? quod vero emolumentum, ex nimia præsentis vitæ cupiditate? Vis discere quare bonum sit præsens vita? quia futuræ nobis vitæ materia efficitur et occasio, et stadium est pro coronis illic adipis-

¹ Exod. 1. — ² Num. 1.

cendis : quod nisi hoc nobis præberet , innumeris mortibus esset miserabilior. Nisi enim viventes Deo simus placituri , melius est obire. Quid enim est amplius ? quid reliquum ? non eundem solem , et eandem lunam quotidie cernimus ? non eandem hyemem , et non eandem æstatem ? non eadem negotia ? « Quid est quod fuit ? id quod erit. » Quid est quod est factum ? ipsum quod futurum est¹. » Ne igitur beatos putemus viventes , neque morientes lugeamus : sed in peccatis constitutos , sive viventes , sive mortuos deploremus ; in justitia vero ubicumque sint beatos existimemus. Tu quidem unam mortem formidas et luges : at Paulus per singulos dies moriens , non tantum non lacrymabat , sed et lætabatur et exultabat. Utinam et ego propter Deum periclitarer , inquit , et nihil curarem. Sed neque nunc consterneris : non enim tantum qui propter Deum patitur , laudem meretur , sed et qui injuste quidquam patitur , et genere fert , et Deo permittenti gratias agit , alio hæc propter Deum patiente non est inferior. Quoniam et beatus Job multas et intolerabiles illas plagas a diabolo frustra et temere et sine causa insidiante excepit : sed tamen quoniam genere tulit , et Deo hæc permittenti gratias egit , integram reportavit coronam. Ne igitur propter mortem tristeris , naturæ enim est : tristere propter peccatum , voluntatis enim est culpa. Si vero propter defunctos tristaris , et propter nascentes dole : sicut enim hoc est naturæ , sic et illud. Si quis igitur mortem minetur , dic ipsi : Institutus sum a Christo non illos timere , qui corpus interimunt , animam vero occidere nequeunt² : si rei familiaris publicationem minetur responde : « Nudus exivi de utero matris meæ , et nudus revertar illuc³. » Nihil in hunc mundum intulimus , palam est quod nec exportare quidquam poterimus. Et si tu non

¹ Eccle. i, 9. — ² Matth. x, 28. — ³ Job. i, 21, et 1 Tim. vi, 7.

abstuleris, mors superveniens auferet : et si tu non jugulaveris, naturæ lex finem afferet. Nihil igitur eorum timeamus, quæ nobis natura afferuntur, sed illa quæ ex mala nobis proveniunt voluntate : illa enim nobis pœnam pariunt : hocque cogitemus continue in iis quæ nobis inexpectata accidunt, quod non correximus illa dolentes, et dolere desinemus : et præter hoc illud quoque, nos si quid injuste in præsentī patimur vita, multa peccata dissolvere. Idcirco magnum bonum est hic luere peccata, et non illic : etenim dives ille grave nihil recepit, et propterea illic torquebatur. Et quod hoc esset in causa ne ulla illic frueretur consolatione, audi quid dicat Abraham : « Fili, recepisti bona tua : propterea cruciaris¹. » Quod autem ideo Lazaro bona data sint, quia hic cum virtute infinitas passus erat molestias, Patriarcham et hoc dicentem audi. Cum enim dixisset diviti : « Recepisti bona tua » : intulit, « et Lazarus mala, et propterea consolationem capit. » Sicut enim in virtute viventes et tribulati duplex a Deo habent emolumentum : sic et in vitio vivens et deliciis fruens duplicem habebit pœnam. Rursum dico non fugientes accusans : « animam enim humiliatam ne perturbes², » inquit, non increpare volens, ægrotans enim consolationis indiget : sed corrigere studens ; ne fuga salutem nostram petamus, sed fugiamus peccata, et a via mala recedamus. Si hæc fugerimus, etiam si inter innumeros fuerimus milites, nemo nos lædere poterit : si hæc non fugerimus, et si ad ipsum montium verticem ascenderimus, hostes et illic reperiemus innumerabiles. Recorderis igitur iterum illorum trium puerorum, qui erant intra fornacem, et nihil grave patiebantur : et eorum qui ipsos injecerant, et extra fornacem manebant, quotquot circumstabant, omnes consumpti sunt. Quid hoc mirabilius ? quos con-

¹ Luc. xvi, 25. — ² Eccli. iv, 3.

tinebat ignis, exsolvit : quos non continebat, rapuit : ut discas non locum, sed morum qualitatem, salutem et pœnam afferre : interiores effugerunt, exteriores absumpti sunt. Eadem corpora et his duæ illis, sed non iidem sensus : propterea nec eadem passiones. Fœnum enim etsi circumjacet extra, celeriter accenditur : sicut contra aurum licet intus maneat, magis splendet.

V. Ubi nunc sunt qui dicunt, Capiat omnia Imperator, et corpus nostrum det liberum? quid tandem sit, esse corpore liberum, discant. Non enim immunitas a supplicio corpus facit liberum, sed in justitia continue vivere. Horum igitur puerorum corpora libera erant, etiam fornaci tradita; peccati enim servitutem jam pridem deposuerant. Etenim hæc sola est libertas, non supplicium effugere, nec grave nihil pati. Tu vero fornacem audiens, recordare fluviorum ignis die illo tremendo. Sicut enim hic hos quidem rapuit ignis, illos autem reveritus est : sic et in illis erit fluvius : et si quis habeat ligna, fœnum et stipulam, is ignem accendit : si vero quis habet aurum et argentum, sit splendidior. Hanc igitur materiam congregemus, et præsentia generose feramus, scientes quod ab illa pœna præsens nos tribulatio liberabit, si philosophari sciamus, et hic meliores efficiet, nec nos tantum, sed et eos sæpe, qui nos cruciant, si vigilemus : tanta vis est hujus philosophiæ, quod et in tyranno tunc factum est. Postquam enim vidit nihil grave passos, audi quomodo mutatus est : « Servi Dei altissimi exite, inquit, et venite¹. » Annon paulo ante dicebas, « Et quis est Deus qui vos ex manibus » meis eripere possit? » Quid factum est? Unde mutatio? exterius positos absumptos vidisti, et interius stantes vocas? Unde tibi evenit talia meditari? Vidisti quanta regi mutatio facta est? Quando nondum ipsos tenuerat, blas-

¹ Dan, III, 27.

phemabat : postquam vero in ignem ipsos coniecit, philosophabatur. Propterea et Deus permisit omnia fieri, quæcumque tyrannus voluit, ut demonstraret a se custoditos offendere posse neminem : et quod in Job fecit, hoc et hic operatus est. Etenim illic permisit diabolus omnem suam potentiam ostendere : et postquam omnes hausit sagittas, et nullus insidiarum modus reliquus factus est, tunc e stadio pugilem eduxit, ut clara et indubitata fieret victoria : et hic hoc ipsum fecit. Voluit ipsorum urbem evertere, et non prohibuit : voluit captivos ducere, et non impedivit : voluit ligare, concessit : in fornacem injicere, permisit : flammam ultra modum succendere, et hoc permisit : et quando nihil reliquum fuerat, sed omnem vim suam tyrannus exhauserat, tunc suam Deus virtutem demonstravit, et puerorum patientiam. Vides ideo Deum usque in finem tribulationes permisisse, ut insidiantibus et circumventorum philosophiam, et suam demonstraret providentiam ? Quæ utraque et ille tunc discens clamabat : « Servi Dei altissimi exite, et venite huc. » Tu vero mihi considera puerorum magnanimitatem : neque enim ante vocem exilierunt, ne quis putaret ipsos ignem timuisse : neque vocati intus manserunt, ne ambitiosi esse et contentiosi viderentur. Postquam didicisti, inquit, cujus sumus servi, postquam dominum nostrum agnovisti, tunc eximus præsentibus omnibus futuri divinæ potentiæ præcones. Imo vero non ipsi tantum, sed et hostis propria voce, et lingua, per litteras omnibus tum pugilum constantiam, tum agonotheæ virtutem prædicabat. Et sicut præcones athletas victores in medio theatro pronunciantes, ipsorum quoque civitates dicunt, ille de tali civitate : ita et hic ipsorum dominum prædicavit, « Sedrach, Misach, et Abdenago servi Dei altissimi exite et venite huc. » Quid actum est, quod ipsos Dei servos vocas ? Nonne tui

erant servi? Sed regnum, inquit, meum dissolverunt, superbiam meam conculcaverunt, verum per opera suum demonstravere Dominum. Si hominum fuissent servi, non ipsos expavisset ignis, non cessisset flamma: hominum enim servos creatura revereri et honorare non novit. Propterea rursus inquit: «Benedictus Deus Sedrach, » Misach, et Abdenago. » Tu autem mihi contemplare quomodo primum remuneratorem prædicat: «Benedictus » Deus qui misit Angelum suum, et eruit pueros suos¹. » Hoc potentiae Dei: dic et athletarum virtutem: «Quoniam » confiderunt in eo, et verbum regis immutaverunt, et » tradiderunt corpora sua, ne servirent diis alienis. » Sed quid virtuti par esse posset? Antea quando dixerunt, » Diis tuis non servimus, » fornace sævius accensus est: postquam vero per ipsa opera hoc ostenderunt, non tantum non indignatus est, sed laudavit, et admiratus est, quod sibi non obedissent. Tantum virtus bonum, ut et ipsos hostes habeat admiratores et laudatores. Illi pugnaverunt, et superaverunt, et ipse victus gratias agebat, quod non ipsos terruisset flammæ aspectus, sed spes in Dominum consolata esset, et dominum orbis terrarum ex tribus pueris vocat, non ipsius imperium sine ullo concludens, sed quod instar orbis terrarum pueri tres essent: propterea tot tyrannos, reges, et principes prætermittens, qui sibi paruerant, tres captivos et servos, qui tyrannidem suam contempserant, admiratus est. Non enim contentes, sed philosophantes hæc agebant: neque per arrogantiam, sed per religionem: non superbia inflati, sed zelo igniti. Magnum etenim bonum in Deum sperare: quod quidem et barbarus animadvertit, et demonstrans eos inde imminens effugisse periculum, proclamavit: «Quoniam confiderunt in eo. »

¹ Dan. 111, 29.

VI. Hæc autem nunc dico, et omnes excerpo historias, in quibus tentationes et ærumnæ, et regum iræ, et insidiæ sunt, ut nihil timeamus, nisi tantummodo Deum offendere. Etenim et tunc fornax accensa erat: illi vero hanc quidem contempserunt, peccatum autem timuerunt: noverant enim se incensos quidem nihil grave passuros esse, impie vero agentes, extrema subituros. Magnum enim supplicium peccare, etiam si non puniamur: sicut et maximus honor, maxima tranquillitas cum virtute vivere, etiamsi puniamur. Peccata enim nos a Deo separant, sicut et ipse dicit: « Nonne peccata vestra separant » inter vos et me¹? » Pœnæ vero nos ad Deum perducunt: inquit enim, « Da nobis pacem, omnia enim retribuisti » nobis². » Si quis vulnus habeat, quid timere oportet, saniem, an medici sectionem? ferrum, an ulceris depactionem? Peccatum sanies est: pœna ferrum medicinale. Sicut igitur qui saniem habet, etsi non secetur, male habet: et cum non secatur, tunc est in majoribus malis: ita qui peccat, etsi non puniatur, omnium est miserri- mus: et tunc maxime miser cum non punitur, et grave nihil patitur. Et sicut splene et intercute laborantes, cum larga fruuntur mensa, et frigida potione, et delicatis sapidisque ferculis, tunc præcipue omnium sunt miserri- mi, deliciis morbum augentes: si vero siti et fame secundum medicorum leges crucientur, aliquam salutis spem habent: sic et in iniquitate viventes, si puniantur quidem, bonam spem habent, si vero cum iniquitate licentia et deliciis fruuntur, hydrope laborantibus simul et crapulantibus sunt multo miserrimos, et tanto magis, quanto corpore melior est anima. Si aliquos igitur in iis- dem esse peccatis videris, et hos quidem fame continua, et innumeris malis laborantes: hos vero ebriosos, gau-

¹ Isaï. LIX, 2. — ² Id. XLVI, 12.

dentes, et crapulantes, eos qui gravia patiantur beatiores puta. Etenim delectationis flamma his ærumnis interciditur, et apud futurum judicium et terribile tribunal illud non parum consolationis capientes migrant, quia multa peccata vitæ hujus ærumnis expiarunt. Sed consolationis fatis : jam nobis deinceps tempus est ad fugiendorum monitionem juramentorum transeundi, et tollendi excusationem, quæ jurantibus esse videtur, frigidam et inutilem. Etenim cum ipsos accusamus, alios nobis idem facientes objiciunt, et dicunt : ille et ille jurant. Dicamus igitur ipsis : sed ille non jurat : Deus autem eorum qui recte egerunt, comparisonem inter judicandum profert : nam peccatores eos qui peccant delictorum communicatione non juvant : qui vero recte vivunt, peccatores condemnant. Etenim qui Christum non cibaverant¹, neque potaverant, multi erant : sed nihil sibi invicem profuerunt : sicut neque virgines quinque altera ab altera ullam invenerunt veniam, sed præ iis, qui recte se gesserunt, et hæc et illi condemnati et puniti sunt. Ab hac igitur frigida excusatione liberati, ne lapsos respiciamus, sed recte se gerentes, et studeamus præsentis jejunii monumentum referre. Et sicut sæpenumero vestimentum adepti, vel servum, vel vas pretiosum, temporis reminiscimur, et mutuo dicimus : servum illum tali solemnitate emi, vestimentum hoc tali comparavi tempore : ita quoque si legem hanc impleverimus, dicemus : Juramentum hac correxi quadragesima; hactenus enim jurabam, et sola admonitione audita, peccato abstinni. Sed res est correctu difficilis consuetudo. Novi et ego, et propterea festino vos in aliam consuetudinem bonam et lucrum habentem inducere. Cum enim dixeris, difficile a consuetudine desisto : propterea desistere labora, certo sciens, quod si tibi aliam

¹ Matth. xxv.

non jurandi consuetudinem indixeris, nullius laboris amplius indigēbis. Quid difficilius non jurare, an per totum diem inedia pati, et aquæ potu et tenui victu siccari? certum est hoc illo gravius esse: sed tamen consuetudo res est tam facilis et expedita, ut adveniente jejunio, etsi millies quis exhortetur, et cogat vinum delibare, vel aliud quid jejunii lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quam prohibitum sumere nutrimentum: et hoc cum non illibenter erga mensam affecti simus, tamen propter consuetudinem ex conscientia, omnia generose ferimus laborando. Hoc nimirum et in juramenti erit: et sicut nunc, si quis etiam maximam necessitatem imponat, permanens consuetudinem servans: sic et tunc, si quis etiam millies exhortetur, a consuetudine non abssistes.

VII. Domum igitur profectus, omnibus hæc domesticis loquere: et sicut sæpe multi ex prato recedentes, rosam, vel violam, vel quempiam talium florum capiunt, et digitis circumferentes recedunt: alii vero ex viridario domum abeuntes, arborum ramos fructus habentes reportant: alii rursum a lautis cœnis, mensæ reliquias necessariis suis referunt: sic utique et tu hinc recedens, admonitionem reporta filiis, uxori, necessariis omnibus. Hæc enim admonitio, et prato, et viridario, et mensa utilior est: hæc nunquam rosæ marcescunt, hi nunquam defluunt fructus, hæc nunquam fereula corrumpuntur: et ex illis quidem temporalis delectatio, ex his vero continua utilitas, non tantum postquam adimpleta fuerint, sed etiam adimplentur. Cogita enim quale est reliquis omnibus omissis publicis et privatis, de divinis semper legibus disserere, et ad mensam, et in foro, et in aliis conventiculis. Si his vacemus, nihil dicemus periculosum, nihil noxium, nec inviti peccabimus: sed et imminente tristitia

sermocinationi de his vacantes, animam liberare poterimus : missa cura illa, qua solliciti mutuo seiscitabamur : Numquid gesta Imperator audivit ? an irritatus est ? quid vero sententie pronuntiavit ? Numquid ipsum quispiam exoravit ? numquid vero feret ipse tam magnam et populosam funditus civitatem perdere ? Hæc quidem, et omnia talia in Deum projicientes, ipsius tantum mandata curemus : sic enim et illa omnia dissolvemus, etsi vel decem tantum in nobis recte egerint, brevi illi decem viginti fient : viginti, quinquaginta : quinquaginta, centum : centum, mille : mille, tota civitas. Et sicut decem accensis lucernis omnem domum lumine facile quis implere poterit : sic et in officiis spiritualibus, si decem soli recte egerint, pyram per totam civitatem incendemus habentem lumen, et securitatem nobis affrentem. Non enim sic flammæ natura in materiam delapsa vicina semper ligna incendit, sicut virtutis zelus in paucas lapsus animas, sensim procedendo omnem implere civitatem poterit. Date itaque mihi ut de vobis glorier, et in presenti vita, et in futuro die, quo talenta habentes credita introducentur : sufficiens mihi laborum merces, vestra claritas : et si vos cum pietate viventes videro, totum recepi. Facite igitur quod et heri admonui, et hodie dicam, nec dicens quiescam : contra jurantes mulctam definientes, mulctam lucrum, non damnum habentem : præparamini jam tanquam nobis profectus probationem daturi. Conabor etenim apud quemque vestrum longum protrahere sermonem dimissa hac concione, ut in verborum longitudine emendatos inveniam : et si quem jurantem videro, omnibus emendatis ipsum declarem, ut increpantes, arguentes, corrigentes, brevi ipsum mala liberemus consuetudine. Melius est etenim hic exprobratum corrigi, quam die illa palam, præsentem toto mundo, confundi atque puniri, peccatis nostris sub

omnium aspectu revelatis. Sed absit, ut quisquam ex hac honesta concione talia patiens illic appareat, verum sanctorum patrum precibus peccata corrigentes omnia, multumque virtutis fructum exhibentes, cum multa hinc fiducia migremus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria una cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII

Quod tristitiæ affectus tantum ad peccati destructionem sit utilis: et super illud, in principio fecit Deus cælum et terram, et quod maxima consolationis materia creationis apparatus: et super illud, Adam ubi es? et de non jurando.

I. Multa quidem, et de multis heri apud vestram disserui charitatem¹: de multis vero si omnia vobis retinere haud est facile, illud omnium maxime vos meminisse rogo, quod tristitiam nobis Deus non ob aliud indiderit, nisi propter solum peccatum, et hoc per ipsam rerum experientiam manifestaverit. In pecuniarum enim mulcta, et morte, et aegritudine, et aliis nobis ingruentibus molestiis dolentes et mœrentes, non tantum nullam consolationem capimus, verum et molestias augemus: in peccatis vero si doleamus et contristemur, peccati magnitudinem minuímus, et quod erat magnum, reddimus parvum: sæpe vero et funditus ipsum totum delemus. Hoc mihi assidue recordamini, ut ob peccatum tantum doceatis: nullam autem ob rem præterea: et præter hoc

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 135-141.

illud quoque, quod mortem et tristitiam in vitam nostram peccatum inferens, ab his ambobus vicissim destruitur: quod quidem ipsum manifestius et antea demonstravimus. Nihil igitur sic timeamus, ut peccatum et prævaricationem. Ne timeamus pœnam, et pœnam effugiemus: sicut et tres illi pueri non timuerunt fornacem, et fornacem effugerunt: tales esse decet Dei servos. Si enim in Veteri Testamento educati, quando nondum mors erat mortificata, nec æræ portæ confractæ, nec vectes ferrei contriti, tam generosam contra mortem audaciam præ se tulere: quam nos habebimus excusationem, aut quam veniam, tantam nacti gratiam, et neque pares illis virtutis gradus nunc assecuti, cum mors nomen solum sit re privatum? Nihil enim aliud mors est, quam somnus, et migratio, et translatio, et requies, et tranquillus portus, et perturbationis liberatio, et a vitæ curis absolutio. Sed hic consolationis sermonem solvamus: etenim quintam diem agimus vestram consolantes charitatem, et jam molesti videmur. Attentis enim dicta sufficiunt, pusillanimis autem etiam si dictis plura addamus, nihil profuerit. Tempus vero nobis jam ad Scripturarum expositionem convertere doctrinam: quemadmodum enim si nihil de hac ærumna locuti essemus, crudelitatis et inhumanitatis nos aliquis condemnasset: sic si semper de ipsa disseramus, pusillanimitatis jure nos condemnaret. Corda igitur vestra Deo commendantes, qui in mente vestra loqui potest, et omnem ex pectore tristitiam expellere, consuetam doctrinam nunc attingamus, maxime quando omnis Scripturæ expositio exhortatio est et consolatio. Itaque etsi a consolando absistere videmur, rursum per scripturarum expositionem in eadem materiam incidimus. Quod enim mentem adhibentibus tota Scriptura consolatio sit, jam nunc vobis palam faciam: non enim Scripturarum historiam circumiens,

quosdam cōsolatorios sermones quærere conabor : sed ut apertiozem promissionis demonstrationem præbeam, hodie lectum tractabo librum : et si libet, ipsius principium, et præemium, quod maxime videtur neque consolationis vestigium demonstrare, sed a consolatoriis penitus verbis alienum esse, in medium proponens, quod dico manifestum faciam. Quod tandem est hoc præemium? « In principio fecit Deus cælum et terram : terra » autem erat invisibilis et incomposita, et tenebræ erant » super faciem abyssi¹. » Numquid hæc aliquibus e vobis videntur tristitiæ consolationem habere? Nonne historiæ narratio est, et de creatione doctrina?

II. Vultis igitur demenstrare consolationem in hac dictione absconditam? Exurgite igitur, et cum diligentia advertite quæ dicenda sunt. Cum enim audieris, quod cælum, terram, mare, aërem, aquas, stellas multas, duo luminaria magna, plantas, quadrupedes, natatilia et volatilia animalia, omniaque generaliter quæ videntur, propter te, tuamque salutem et honorem Deus creaverit, nonne magnam capis consolationem, et maximam dilectionis Dei demonstrationem hanc suscipis, cum cogitaveris, quod tantum et talem mundum tam pulchrum et magnum et admirabilem propter te pusillum in medium protulerit? Cum igitur audieris, « In principio fecit Deus » cælum et terram, » ne simpliciter dictum prætercurras, sed terræ magnitudinem mente percurre, et reputa quam lautam nobis et opimam produxit mensam, et multam passim nobis delectationem præbuit : et quod quidem est maximum, in nullorum laborum retributionem dedit, nec in meritorum præmium tantum et talem mundum : sed pariter nos finxit, et hoc regno genus nostrum honoravit, inquit enim, « Faciamus hominem ad imaginem et

¹ Gen. 1, 1.

» similitudinem nostram¹. » Quid est. « Ad imaginem et similitudinem nostram? » Principatus imaginem dixit, ut sicut nullus in cœlo est Deo superior, sic super terram nullus sit homine superior. Uno enim hoc et primo honoravit, quod ad imaginem suam eum fecerit. Secundo, quod non laborum præmium nobis imperium præbuerit, sed solam exhibuerit benignitatis suæ gratiam. Tertio autem quod naturale nobis illud elargitus sit. Imperia enim aut naturalia sunt, aut electione fiunt; naturalia sunt, ut leonis in quadrupedes, et in aves aquilæ; electione fiunt, sicut nostri Imperatoris. Illic enim non natura conservis imperat, ideo sæpe imperium amittit. Talia enim existunt, quæ non natura adsunt, ut facile admittant mutationem, et translationem. At non ita leo, sed natura quadrupedibus dominatur, sicut itidem et alitibus aquila. Semper igitur cum genere conjuncta est regni species, nec ullum quis videt leonem unquam hunc amittentem principatum. Tale nobis imperium Deus a principio largitus est, et nos omnibus præposuit: nec hoc solo naturam nostram decoravit, sed et ipsa loci præstantia, egregium nobis habitaculum designans paradisum, et rationem dans, et animam largiens immortalem. Sed non hæc dicam: ego enim tantam Dei dilectionis superabundantiam esse dico, ut non tantum ex iis quibus nos honoravit, sed et quibus castigavit, similiter possimus demonstrare ipsius bonitatem et benignitatem. Et hoc maxime omnium vos cum diligentia considerare cohortor, Deum non tantum cum honorat et benefacit, sed et cum castigat et punit similiter esse bonum: et sive contra gentiles, sive contra hæreticos nobis certamina moveantur, et pugnae de Dei benignitate, non tantum ex quibus nos honoravit, sed et ex quibus nos punivit, ipsius bonitatem

¹ Gen. 1, 11.

demonstrabimus. Si enim honorans tantum bonus esset, puniens vero non esset, ex dimidio bonus esset : sed non ita est, absit. In hominibus quidem hoc evenire verisimile est, quoniam cum furore et ex affectu pœnas inferunt : Deus autem cum nullis sit affectibus obnoxius, sive benefaciat, sive puniat, similiter est bonus : nec regno minus gehennæ comminatio ipsius bonitatem demonstrat : et quo pacto id fiat, ego dicam. Nisi gehennam minatus fuisset, nisi pœnam præparasset, non multi regnum assequi potuissent. Non enim ita bonorum promissio ad virtutem multos evocat, ut malorum intentatio timore compellit, et ad animæ curam excitat. Itaque etsi cœlorum regno gehenna contraria est, ad unum tamen ambo finem respiciunt, hominum salutem : illud quidem ad se alliciens, hæc autem ad illud compellens, et negligentiores timore corrigens.

III. Hunc autem non incassum sermonem protraho : sed quoniam sæpe fame, et siccitatibus venientibus, et bellis, et ira regia irruente, et aliis istiusmodi inexpectatis rebus, multi simpliciores decipiunt dicendo, non digna hæc esse Dei providentia. Ne igitur decipiamur, sed certo sciamus, quod sive famem, sive bellum, sive aliud quodcumque molestum inducat, ex benignitate et multa dilectione hoc efficiat, huic sermoni coactus sum immorari. Nam et patres omnium maxime filios amantes et mensa prohibent, et flagella infligunt, et afficiunt ignominia, et aliis infinitis talibus lascivientes pueros corrigunt : sed tamen patres sunt, non tantum dum honorant, sed et dum hæc faciunt, et tunc maxime patres, cum hæc faciunt. Si autem homines, qui furore et ira sæpe ab utili declinant, non crudelitate et inhumanitate, sed cura et charitate, quos amant, punire putantur : multo magis de Deo sic sentire oportet, qui bonitatis suæ cumulo omnem

excedit paternam charitatem. Et ne credas hæc per conjecturam esse dicta, age ad ipsam Scripturam sermone revertamur. Postquam enim homo ab improbo dæmone deceptus et allectus est, videamus quomodo ipsum tale operatum crimen Deus tractavit. Numquid ipsum omnino perdidit? Et quidem justitiæ ratio hoc exigebat, nihil quidem boni operatum, tantam vero benevolentiam assecutum, mox a primordiis lascivientem de medio tolli, et funditus deleri: sed non hoc fecit Deus, nec abominatus est, nec eum aversatus, qui se tam ingratum in benefactorem exhibuit, sed ad ipsum venit, sicut ad ægrotum medicus. Et noli oscitanter dictum prætercurrere, charissime, sed cogita quale est, nec Angelum, nec Archangelum, nec ullum alium illius conservorum misisse: sed ipsummet Dominum ad collapsum descendisse, jacentem relevasse, et solum ad solum tanquam ad amicum infortunatum, et in magna constitutum adversitate accessisse. Quod enim ex multa hoc charitate fecerit, et ipsa verba, quæ ad ipsum dixit, ipsius ineffabilem amorem demonstrant. Et quid opus est, ut omnia verba dicam? prima profecto dictio statim ipsius amorem demonstravit. Non enim dixit, sicut par erat injuriam passum dicere: O scelerate et scelestissime, tali mea benevolentia potitus, tanto decoratus regno, omnibus terrestribus nullo tuo merito præhabitus, et inæ curæ pignora per opera et veram providentiæ probationem assecutus, improbum dæmonem et pestiferum tuæ salutis inimicum, Domino et tutore, cui crederes, digniorem duxisti? Quid ille tale tua causa præstitit, quale ego? Nonne cælum propter te creavi? terram, mare, solem, lunam, et stellas omnes? Non enim ulli Angeli hujus creaturæ indigebant, sed propter te et requiem tuam, talem et tantum feci mundum: et tu nuda verba, et promissionem falsam, et pollicitationem fraude plenam, collata operibus

ipsis beneficentia, et providentia, fide digniorem esse ratus, te ipsum illi tradidisti, measque leges conculcasti? Hæc enim et his plura læsum par erat dicere: sed non ita Deus, verum omnino contra. A prima enim voce ipsum statim erexit, ac jacentem, timentem, et tremementem confidere fecit, prior eum vocans ipse: quinimo non tantum prior vocans, sed etiam ex suo ipsum nomine appellans, et dicens: « Adam ubi es¹? » amorem suum, et multam circa ipsum curam ostendit. Jam enim omnes nostis hoc esse legitimæ amicitiae indicium. Sic facere consueverunt qui mortuos revocant, frequenter ipsorum nomina versantes: sicut vicissim qui odio habent, et inimice erga quospiam affecti sunt, nec nomina eorum qui se læsere, ferunt commemorare. Ideo Saül nullam quidem injuriam passus, multas vero et magnas injurias in David machinatus, postquam ipsum aversabatur et oderat, nec illius appellationem commemorare sustinebat, sed considentibus omnibus postquam non venisse vidit, quid inquit? non dixit, ubi est David? sed, « Ubi est filius Jesse²? » a patre ipsum vocans: et iterum Judæi de Christo idem faciunt³: quoniam enim ipsum aversabantur et oderant, non dixerunt, Ubi est Christus? sed, « Ubi est ille³? »

IV. Sed Deus et in hoc demonstrare volens, quod nec peccatum amorem extinxerit, nec inobedientia suam in ipsum benevolentiam sustulerit, sed adhuc provideat, et curam gerat lapsi, inquit: « Adam ubi es? » non ignorans ubi degeret, sed quoniam iis qui peccaverunt os consutum est, peccato linguam avertente, et conscientia ipsam cohibente; stupidi que illi remanent, silentio tanquam quodam vinculo coerciti. Volens itaque Deus ipsum ad fiduciam et libertatem loquendi provocare, et in eorum quæ admi-
serat purgationem inducere, ut aliqua frueretur venia,

¹ Gen. iii, 9. — ² 1 Reg. xx, 27. — ³ Joan, vii, 14.

ipsum prior ipse vocavit, anxietatis multum appellatione recidens, et expellens timorem, osque vocando aperiens. Ideoque dicebat, « Adam ubi es? » Alibi te reliqui, inquit, et alibi nunc invenio : reliqui in fiducia et gloria, nunc autem invenio in confusione et silentio. Et considera curam Dei : non Evam vocavit, non vocavit serpentem, sed qui omnium levissime peccaverat, hunc ad iudicium primum accersit : ut ab eo incipiens, qui aliqua poterat venia potiri, etiam in eam quæ multum peccaverat, mitiorem ferat sententiam. Et iudices quidem conservos suos, et ejusdem secum naturæ participes, per se ipsos examinari non sustinent, sed ministrorum quempiam sibi medium proponentes, interrogationes illum suas ad reum proferre jubent, et per ipsum quæcumque velint, dicunt, et audiunt, dum reos examinant : Deus autem mediatore nullo ad hominem opus habuit, sed ipse per se ipsum iudicat, et consolatur. Nec hoc tantum est admirabile, sed etiam quod commissa corrigit. Iudices enim cum latrones ceperint, et sacrilegos, non quomodo ipsos reddant meliores considerant, sed quomodo ab ipsis peccatorum pœnas exigant : Deus autem contra, cum aliquem ceperit peccatorem, non considerat, quomodo sumat supplicium : sed quomodo ipsum corrigit, et meliorem faciat, et in futurum inexpugnabilem. Itaque et iudex pariter, et medicus, et magister est Deus : etenim tanquam iudex examinat, et tanquam medicus corrigit, et tanquam magister docet, prævaricatos in omnem disciplinam inducens. Si vero unum et breve verbum tantam Dei curam demonstravit : quid si totam vobis litem legeremus, et integra explicaremus monumenta? Cernis quomodo tota Scriptura consolatio est, et exhortatio? Et hoc quidem congruo tempore dicemus : ante hæc autem necessarium est dicere, quando liber hic editus fuit : non enim in principio, non statim post Adam

hæc scripta sunt, sed post multas generationes : et operæ pretium est quærere, cur post multas generationes, et cur tandem Judæis duntaxat, et non omnibus hominibus? cur Hebræica lingua : cur in deserto Sina? neque enim simpliciter locum Apostolus prætercurrit, sed et in hoc magnam nobis contemplationem demonstrat, sic dicens : « Hæc enim » duo testamenta sunt, unum a monte Sina in servitutem » generans¹. »

V. Quin et alia plura quærere necessarium esset : sed video tempus nobis non permittere ut sermonem tanto pelago committamus : ideo his in congruum tempus dilatis, iterum de jurandi abstinencia vobis disseremus, et rogabimus charitatem vestram, ut multo circa hanc rem studio utatur. Quomodo enim non absurdum, servum quidem non audere Dominum nominatim et sine honoris præfatione appellare : Angelorum vero Dominum temere et contemptum ubique jactare? Et si Evangelium quidem capere oporteat, manibus lotis, et cum multa reverentia et religione tremens et timens sumis : Evangelii vero Dominum temere lingua passim versas? Vis discere quomodo ipsum appellant supernæ Virtutes, cum quanto tremore, quanto horrore, quanta admiratione? « Vidi Dominum » sedentem, inquit, in throno alto et elevato, et Seraphim » stabant circa ipsum, et clamabant alter ad alterum, et » dicebant, sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sa- » baoth : plena omnis terra gloria ejus². » Vidisti cum quanto timore, quanto horrore nominant eum glorificantes, et laudantes? Tu vero in precibus quidem et supplicationibus, cum multo invocas ipsum torpore, quando horrescere oportebat, et vigilare, et sobrium esse; in jurando vero, cum nec omnino adducere admirabile nomen oportebat, varia quædam et alia super alia connectis

¹ Galat. iv, 24. — ² Isai. vi, 1.

juramenta, et qualis venia, quæ vero nobis erit excusatio, licet millies consuetudinem objiciamus? Dicitur quod quidam externorum oratorum præ quadam stulta consuetudine dexterum eundo humerum assidue movebat, sed tamen consuetudinem vicit, et gladios acutos utrinque humeris imposuit, ut vulneris timore membrum inepte se movens corrigeret: hoc et tu linguæ facias, et ipsi pro gladio divinæ pœnæ timorem impone, et omnino superabis. Impossibile enim, impossibile, inquam, est meditantes et studentes, et opus hoc facientes unquam superari. Dicta nunc laudatis, sed cum correcti fueritis, magis laudabitis, non tantum nos, sed et vos ipsos, et cum majore voluptate audietis quæ dicentur, et cum pura conscientia Deum invocabitis, qui tantum tibi parcit, ut dicat, « Neque per caput tuum jurabis: » tu vero sic ipsum contemnis, ut et per ipsius gloriam jures. Et quid faciam, inquiet aliquis, adversus eos, qui necessitatem inducunt? Qualem necessitatem, o homo? Discant omnes te omnia malle pati, quam Dei legem transgredi, et ab inferenda necessitate desistent. Quod enim non juramentum fide dignum hominem faciat, sed vitæ testimonium, et conversationis integritas, et mens bona, sæpe multi jurantes disrupti sunt, et non persuaserunt: alii vero annuentes tantum, multo juratis fide digniores apparuerunt. Hæc igitur omnia scientes, et pœnam jurantibus et pejerantibus statutam ante oculos ponentes, improba consuetudine abistamus, ut hinc et ad reliqua gradientes virtutis opera, consequamur bona futura: quæ nos omnes assequi detur, gratia, et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri una cum Spiritu sancto gloria, imperium, honor nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

Ad virtutem exhortatio, et in illud Genesis, Deambulabat Deus in meridie in Paradiso, et de fugiendis juramentis.

I. Audistis nuper¹, quomodo omnis Scriptura consolationem afferat et refrigerium, licet historica sit narratio. Etenim illud, « In principio fecit Deus cælum et terram², » historiæ expositio erat : sed demonstravit oratio et multa plenam consolatione dictionem esse : quale est, quod duplicem Deus mensam fecerit, terram et mare simul ponens : et luminaria gemina, solem et lunam superne accendens : et duplicis cursus tempus, diem et noctem operatus : illum quidem in operationem, hanc in requiem. Non enim minus ministerium, quam dies nobis nox affert : sed sicut in arboribus dixi, quod fructuosus infructuosæ æmulam præbeant utilitatem, facientes ne cogamur ad ædificia domesticas arbores attingere : et mansuefactis animalibus non minorem nobis utilitatem silvestria et immitia afferunt, quæ timore sui nos in urbes compellunt, reddunt cautiores, et nos mutuo constringunt : atque horum quidem exercent virtutem, illorum vero morbos solvunt ; multa enim ex iis medicamenta medici conficiunt ; antiqui item nos peccati commonent. Cum enim audiero, « Timor vester erit super omnes bestias » terræ³, » et postea honorem hunc sublatum videro, peccati reminiscar, quod et timorem nostri dissolvit, et principatum imminuit, et efficiat melior et prudentior, damnum ex peccato nobis illatum contemplatus. Sicut

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 141-143. — ² Gen. 1, 1. — ³ Id. ix, 2.

igitur, quod et antea dixi, ad vitam nobis omnia conferunt hæc quæ dicta sunt, et alia his plura, quæ qui fecit Deus, ipse novit: ita quidem et nox non minorem, quam dies, usum affert, cum laborum sit requies, et morborum medicina. Sæpe enim medici multa operati, et infinita medicamina moliti, a morbo ægrum liberare non potuerunt: somnus autem sponte adveniens, omnem solvit ægritudinem, et infinitis illis laboribus liberavit: nec morbis tantum corporis, sed et animæ nox est medicina, dolentes animas sedans. Sæpe quispiam postquam filium amisit, innumeris illi consolationes afferentibus, a fletibus et gemitu desistere non valuit: nocte vero superveniente, somni cessit imperio superatus, palpebras ad somnum composuit, et exiguam quampiam diurnorum cepit malorum consolationem. Age vero jam ad materiam eamus unde processit oratio. Nam probe novi vos huic omnes inhiare, et quemque discere exoptare qua de causa non ab initio editus sit hic liber, sed neque nunc expositionis hujus esse tempus video. Quid ita tandem? ad finem nobis hæc devenit hebdomas et materiam attingere metuo, deinde statim expositionem intercepturus. Multis enim diebus opus habet hoc argumentum, ejusque mentio frequenter habenda: ideo rursum ipsum differamus. Sed ne ægre feratis, cum scenore vobis omnino debitum reddemus: sic enim et nobis, qui persolvimus, expedit. Nunc autem interim dicemus quod heri relictum fuit. Quid autem heri relictum fuit? « Deambulabat, inquit, » Deus in paradiso in meridie¹. » Quid ais, « Deambulabat » Deus? » Non deambulabat: quomodo enim ubique præsens, et omnia implens? sed in Adam talem sensum posuit, ut se ipsum corriperet, ne dissolutus esset; ut fugiendo et latendo aliquam excusationis partem præten-

¹ Gen. III, 8.

deret, vel ante ipsa verba. Sicut enim qui in iudicium adducendi sunt, commissorum pœnas subituri, squallidi, sordentes, tristes, contempti iudicantibus apparent; ut ex habitu ipsos ad humanitatem et veniam et misericordiam trahant : sic et in Adam factum est. Oportebat enim demissum in iudicium hoc trahi, propterea prævenit ipsum Deus, et corripuit. Sed quod aliquis deambulet, sensit : unde vero cogitavit quod Deus deambulet ? Talis est peccantium consuetudo : omnia suspecta habent, umbras tremunt, omnem strepitum timent, quemque putant contra se venire. Multos igitur sæpe conspicati, ad aliud ministerium currentes, ad se venire cogitaverunt peccatores : et aliis alia inter se disserentibus, peccati sibi ipsis conscii putant illos de se sermocinari.

II. Talis enim res peccatum est, nullo prodit arguente, nullo condemnat accusante, pavidum facit, et timidum peccatorem, sicut iustitia contrarium. Audi igitur quomodo et hujus pavorem, et illius libertatem Scriptura designavit : « Fugit impius nemine persequente¹, » inquit. Quomodo persequente nemine fugit ? intus habet agentem conscientiae accusatorem, et hunc ubique circumfert : et sicut se ipsum non potest fugere, sic nec eum qui intus ipsum agitat : sed quocumque abeat, flagellatur, et vulnus habet immedicabile. At non talis justus : sed qualis, audi : « Justus tanquam leo, inquit, confidit. » Talis erat Helias : vidit igitur regem ad se venientem, et dicente illo : « Ut quid pervertis Israël ? Non ego » perverto Israël, inquit, sed tu et domus patris tui². » Vere justus ut leo confidit : sicut enim leo in regem tanquam in vilem catellum insurrexit. Tametsi purpuram habebat ille : sed hic meloten habebat indumentum purpura illa venerabilius. Purpura enim illa famem peperit gravem : melote autem hæc calamitates discussit, hæc Jor-

¹ Prov. xxviii, 1. — ² 3 Reg. xviii, 17.

danem divisit; hæc Elisæum duplicem Eliam fecit. O quanta sanctorum virtus! Non sola ipsorum verba et corpora, sed et ipsa indumenta creaturæ omni perpetuo sunt venerabilia. Hujus melote Jordanem divisit: calceamenta trium puerorum ignem conculcaverunt: Elisæi lignum aquas mutavit, et ut ferrum in superficie portarent effecit: Mosis virga mare Rubrum divisit, petram scidit: Pauli vestimenta languores expuierunt: umbra Petri mortem fugavit: sanctorum Martyrum favilla malignos expellit dæmonas. Propterea cum fiducia omnia faciunt; sicut et Elias: non enim spectabat diadema, et exteriorem regis splendorem, sed animam pannosam, squalentem, sordidam, et omni reo miserius affectam respiciens, et ipsum intus captivum esse, ac vitiorum servum, ipsius principatum contempsit: etenim tanquam in scena, sed non in veritate regem sibi cernere videbatur. Quæ enim exterioris opulentiae utilitas, cum intus est tanta pauperies! Quæ vero paupertatis noxa, cum intus tantæ repositæ sunt divitiæ? Talis erat leo et beatus Paulus: carcerem enim ingressus¹, solo clamore omnia fundamenta concussit, vincula rosit, non dentibus, sed verbis: propterea non leones ipsos tantum, sed et aliud quid leonibus majus oportet appellare. Leo enim in retia sæpe lapsus capitur: sancti vero cum ligantur, hinc fortiores fiunt: sicut et hic Beatus in carcere tunc fecit, solvens compeditos, parietes concutiens, carceris custodem alligans, et pietatis verbo capiens. Leo clamat, et omnes bestias fugat: sanctus clamat, et dæmones undique expellit. Leonis arma, jubarum horror, unguium mucro, et dentes acuti: arma justī, philosophia, temperantia, patientia, præsentium contemptus omnium. Hæc arma quisquis habet, non homines tantum improbos, sed et ipsas

¹ Act. xvi. — 4 Reg. ii.

adversarias potestates deridebit. Stude igitur, o homo, secundum Deum vivere, et nemo te unquam superabit; sed etiam si omnium vilissimus esse videaris, omnium eris potentissimus, sicut si animi virtutem neglexeris, etiam si omnium sis potentissimus, omnibus insidiantibus eris facile expugnabilis. Et hoc quidem dicta demonstraverunt exempla: si vis autem, et per opera te docere conabor, vim justorum inexpugnabilem, et facilem peccatorum captivitatem. Audi igitur quomodo hæc ambo Propheta insinuavit: « Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ¹. » Sicut enim ille ventorum incursibus facile projiciendus propositus est: sic et peccator ab omni tentatione subvertitur. Cum enim ipse sibi repugnet, et hanc pugnam passim circumferat; quæ ipsi spes salutis domi prodito, et continuum hostem conscientiam secum trahenti? sed non talis justus. Qualis ergo? audi ipsum Prophetam dicentem: « Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion². » Quid tandem est sicut mons Sion? « Non commovebitur in æternum, » inquit. Quæcumque enim adhibueris machinamenta, quæcumque jaculaveris tela montem demoliri volens, illum quidem nunquam superabis: qui enim poteris? machinamenta vero solves omnia, etiam tuam destrues fortitudinem. Talis est et justus, quæcumque vulnera exceperit, ipse quidem grave patitur nihil, sed insidiantium vim dissolvit, nec vero mortalium modo, sed ipsorum quoque dæmonum. Audisti namque sæpius, quot diabolus machinamenta Job adhibuerit, nec solum tamen illum mortem non conquassavit, sed et enervatus recessit, sagittis ipsis confractis, et machinamentis inutilibus ex illo inflictu redditus.

III. Hæc itaque scientes, vitam curemus nostram: ne-

¹ Psal. 1, 4. — ² Id. cxxiv, 1.

que circa pecunias studeamus, quæ pereunt : neque circa gloriam, quæ extinguitur : non circa corpus, quod senescit : non circa pulchritudinem, quæ marcescit : non circa delicias, quæ defluunt : sed circa animam omnem curam impendamus, et hanc omni modo curemus. Corpora quippe languentia non omnibus curare facile est : animam vero laborantem est cuique medicari facillimum : et corporis quidem curatio, et medicaminum et argenti indiget : animæ vero, facile parabilis, et impendio carens : carnis natura multo cum labore ab infestantibus liberatur vulneribus : etenim ferrum sæpe, et amara medicamina adhibere necessarium est : in anima vero nihil est tale, sed tantum velle et cupere sufficit, et omnia correcta sunt. Et hoc fuit opus Dei providentiæ : quoniam enim ex corporis infirmitate non multum fieri nocumentum potest : nam etiam si non ægrotemus, mors superveniens ipsum corrumpet, et omnino dissolvit : totum vero nobis in animi sanitate situm est : multo utilioris et magis necessariæ partis curationem fecit facilem et impendio et dolore carentem. Quam igitur excusationem habebimus ? quam autem veniam, cum corporis quidem, ubi argentum erogatur, et medici accersuntur, et multus dolor sustinetur, tantam geramus curam, præcipue cum non magnum sit nobis damnum ex illius ægritudine : animam vero contemnamus, et hoc cum nec argentum erogare, nec alios perturbare, neque dolores sustinere debeamus ; sed absque his omnibus proposito solum et voluntate omnem ipsius correctionem facere possimus : et optime sciamus nos, nisi hoc fecerimus, extremam subituros pœnam, et inevitabilia tormenta atque supplicia ? Dic namque mihi, si quis artem medicinæ brevi temporis momento absque argento et labore se dociturum te polliceretur, non ipsum putares benefactorem ?

nonne subires omnia facere et pati, quæcumque hæc pollicens jussisset? Ecce nunc sine laboribus licet, non corporis, sed animæ vulnerum invenire remedia, et eam absque dolore ullo ad sanitatem reducere : ne igitur negligamus. Quis enim, dic mihi, dolor, iram contristanti remittere? Dolor quidem est injurias meminisse, et non conciliari. Quis labor orare, et a Deo prompte præbente, innumera bona petere? quis labor detrahere nemini? quæ difficultas ab invidia et livore liberari? quæ molestia proximum diligere? quæ ærumna non turpia verba loqui, non convitium, non injuriam inferre? quæ fatigatio non jurare? Rursum enim ad eandem deveniam admonitionem. Imo labor maximus jurare; sæpius enim ira et furore detenti, nos infestantium cuipiam non reconciliaturos juravimus, postea ira extincta, et furore sedato, reconciliari volentes, et juramentorum necessitate coërciti, doluimus, tanquam laqueo quodam detenti, et vinculis insolubilibus irretiti. Quod et diabolus novit, et quia plane novit iram esse ignem, et facile extingui, et extincta ira reconciliationem et amicitiam sequi; cupiens ignem hunc inextinguibilem manere, juramento nos sæpius irretivit: ut et si ira desiverit, juramenti necessitas manens, ardorem in nobis conservet, et duorum fiat alterum, vel reconciliati pejeremus, vel non reconciliati, odii culpæ nosmet reos constituamus.

IV. Hæc igitur scientes, juramenta fugiamus, et assidue meditetur os nostrum dicere, « Crede: » et hoc erit nobis totius pietatis argumentum. Lingua enim verbum hoc unum dicere docta, confunditur et erubescit turpia et absurda verba proferre: et si rursum a consuetudine retrahatur, multos habens accusatores, corripitur. Cum enim quis non jurantem, turpia viderit verba proferentem, insultabit facile, deridebit, et carpens dicet: Tu qui in

omnibus dicis, « Crede, » juramentum proferre non audens, quomodo turpibus linguam tuam sermonibus contaminas? Itaque et inviti a præsentibus compulsi, ad pietatem redibimus. Quid igitur si jurandi necessitas sit, inquit aliquis? Ubi est legis prævaricatio, non est necessitas. Et possibile est penitus, inquit, non jurare? Quid ais? Deus jussit, et audes interrogare, an legem custodire sit possibile? Imo impossibile non custodire, et hoc per præsentia vobis persuadere volo, quod non impossibile sit non jurare, sed jurare. Ecce enim jussi sunt urbem habitantes, quod multorum vires excedere videtur, aurum erogare, et major pars jam collata est, atque exactores audire licet, dicentes: Quid tardas homo? quid vero nos de die in diem differs? Non enim effugere potes: lex Imperatoris est, quæ moram non patitur. Quid, quæso, dicis? Imperator jussit pecunias pendi; et ut non pendas, fieri non potest: Deus juramenta fugere jussit, et dicis, Non possumus fugere juramenta? Sextus hic dies est quo de hoc vos præcepto admoneo; in futurum vobiscum pacisci volo, tanquam desistens, ut caveatis. Non amplius vobis erit excusatio, neque venia, maxime cum etiamsi a nobis dictum fuisset nihil, a vobis ipsis hoc corrigi debuerit: nec enim varium est, et multa præparatione indigens. Cum vero tantum sitis nacti admonitionis et consilii, quam habebitis excusationem accusati, pro tribunali constituti tremendo, cum pœnæ prævaricationis hujus a vobis exigentur? Nullam afferre licebit excusationem, sed necesse erit vel emendatos abire, vel non emendatos puniri, et extremum subire supplicium. Hæc igitur omnia cogitantes, cum multa hinc cura digressi, quæ tot diebus dicta sunt omni custodia in mente vestra conservare inter vos exhortamini: quo vel nobis tacentibus alter alterum docentes, ædificantes, exhortantes, multum demonstretis profectum, et omnes reliquas

leges implentes, æternis fruamini coronis : quas contingat nos omnes 'assequi, gratia et benignitate domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Sancto Spiritui in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

Laudatio eorum qui jurandi consuetudinem deposuerant : et quod nemo superstitione teneri debet, ne post refectionem divinos in Ecclesia sermones audiat : quare post multum tempus divinæ sunt traditæ Scripturæ : et in illud, Cæli enarrant gloriam Dei¹ : mundi naturalis descriptio : et in fine, de non jurando.

I. Et nuper ad vos², et nunc ad vos verba facio : utinam vero et semper vobiscum, imo potius semper vobiscum, etsi non corporis præsentia, saltem charitatis vi ; nec enim mihi est alia vita, nisi vos, et salutis vestræ cura. Sicut enim colonus nihil aliud curat præter semina et segetes, et nauta undas et portus : sic et qui loquitur, auditores curat, et illorum profectum, sicut et ego nunc. Ideo et omnes vos in mente mea circumfero, nec vero hic tantum, sed et domi. Etsi enim multus est populus, et brevis cordis mei mensura, sed lata est charitas, et non in nobis angustiamini : sequentia vero non addam, neque enim nos apud vos angustiamur. Unde hoc manifestum ? Novi multos referentes, mandatum fecimus leges nobismetponentes, et jurantibus pœnas definientes, et legem transgredientibus pœnam inferentes ; pœnam vobis congruam, quod est maximæ charitatis indicium. Non

¹ Psal. xviii, 1. — ² Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 143-146, et tom. xi, p. 389-395.

enim me pudet talia satagere: quoniam in hoc curiositatis nihil est, sed providentiæ hæc est sollicitudo. Si enim medico non est opprobrium de ægroto sciscitari, neque nobis crimen de vestra semper inquirere salute. Sic enim moniti quid vobis quidem expeditum sit, quid vero relictum, congrua cum disciplina reliqua afferemus remedia. Hæc igitur curiose scrutati cognovimus, et Deo gratias egimus, quod non in petris seminavimus, nec in spinas misimus semina, neque multo tempore, multaque dilatione indiguimus, ut segetes meteremus. Propterea vos in corde meo assidue gero, propterea non sentio docendi laborem, auditorum lucro relevatus. Hæc enim merces nos reparare potest, et relevare, et alacres promptosque facere ad omnem pro vobis laborem sustinendum. Quoniam igitur multa vos grati animi signa dedistis, age jam et nos debitum erogemus, quod nuper promiseramus: licet non videam præsentem esse illos omnes, qui, cum promissionem feci, huc venerant. Quæ tandem itaque causa? quid ipsos a nostra repulit mensa? Qui corporalem attingit mensam, ut videtur, indignum esse putavit, post corporis nutrimentum ad divinorum auditionem eloquiorum venire. Sed non recte in hoc sentiunt: neque enim, si hoc esset absurdum, multos et longos impendisset sermones Christus post illam mysticam cœnam: non utique si hoc incongruum esset, refecta sæpius in deserto multitudine, etiam sermones ipsis post mensam communicasset. Si enim fas est aliquid etiam præter opinionem dicere, tunc profecto utilissimum est divinis eloquiis aures accommodare. Cum enim tibi persuaseris, post cibum, et potum, et ad synaxim convenire necesse esse, omnino vel invitus multam geres sobrietatis curam, et neque in ebrietatem, neque in crapulam unquam deduceris: cura enim et expectatio in Ecclesia conveniendi, cum honesta

mensura cibum et potum sumere docet, ne ingressus et fratribus commixtus, postea vinum redolens et immodeste eructans, ab omnibus præsentibus deridearis. Hæc non vobis nunc præsentibus, sed iis, qui absunt, dico, ut hæc per vos discant. Non enim comedere audiendi obstaculum præbet, sed torpere: tu vero crimen esse putans non jejunare, in aliud incurris crimen, multo majus et gravius, quod sacræ hujus mensæ non particeps efficiaris, et quod corpus tuum alens, animam fame consumas: et quam excusationem habebis? In jejunio quippe corporis imbecillitatem prætere fortasse poteris: in audiendo autem quid tandem dicere posses? Non enim corporis infirmitas, divinorum prohibet eloquiorum participem fieri. Si enim dixissem: nemo pransus aliis misceatur, post cibum audiat nemo, aliquam habuisses veniam: nunc vero cum vos trahamus et alliciamus, et ad nos vocemus, quam resiliens excusationem habebitis? Etenim non idoneus auditor ille esset, non qui comedisset aut bibisset, sed qui verbis non attenderet, oscitans et dissolutus, qui corpus hic habens, mente alio vagaretur: hic etiamsi jejundet, ad audiendum inutilis est. Excitatus contra et vigilans, menteque attendens, sive comederit sive biberit, nobis erit omnium aptissimus auditor. In exterorum enim judiciis et consiliis congrue lex ista prævaluit: nec enim norunt philosophari; ideo non comedunt ut nutriantur: sed ut disrumpantur: sæpe enim supra satietatem bibunt, propterea se ipsos rerum administrationi ineptos reddentes, vespere et meridie a senatu et judiciis abstinere. Hic autem non ita, absit: sed qui comedit, jejuno animi modestia erit æqualis: non enim ut ventrem disrumpat, aut rationem obtenebret comedit et bibit, sed ut corpus debilitatum reparet.

II. Sed hæc pro admonitione satis: jam vero tempus

est ad argumentum transeundi, licet refugiat, et torpeat circa doctrinam hanc cogitatio nostra propter eos, qui non venerunt. Et sicut pia mater mensam apponens, omnibus filiis non præsentibus dolet et gemit: hoc et ego nunc patior, et fratrum nostrorum absentiam cogitans, a solutione retrahor promissorum: sed vos potestis hunc ejicere torporem. Si enim polliceamini mihi vos omnia ad illos cum diligentia relatueros, nos vobis omnia prompte erogabimus: sic enim illis erit absentiae consolatio, vestrae charitatis doctrina: vosque nos attentius audietis, scientes ad alios vobis hæc referre necessarium esse. Ut igitur manifestior nobis oratio fiat, a superioribus ipsam repententes dicamus. Nuper itaque quærebamus, qua de causa post tot annos editæ sunt Scripturæ. Non enim Noë tempore, et Abraham, sed Mosis liber hic traditus est: et multos audio dicentes, quod si utilis erat, ab initio datum esse oportebat: si vero inutilis erat, neque posthæc oportebat dari. Sed vana hæc ratiocinatio: non enim omnino, si quid postea utile est futurum, ab initio tradi debet: neque si quid a principio datum est, hoc omnino debet et postea manere. Quoniam et lac utile, nec tamen semper, sed pueris tantum nobis datur: et solidum nutrimentum utile, sed nemo nobis ipsum in principio tradit, sed postquam puerilem fuerimus ætatem egressi. Rursum ætas utilis, sed non semper apparet: et hyems commoda, sed et hæc transit. Quid igitur, dicet aliquis, Scripturæ non sunt utiles? Utilissimæ sane, et admodum necessariæ. Et si utiles, inquit, qua de causa non sunt traditæ nobis ab initio? quia non per litteras, sed per res Deus naturam humanam docere volebat. Quid tandem est, per res? Per ipsam creaturam. In hanc enim sententiam incidens Apostolus, et in gentiles intendens, dicentes, Non ab initio Dei cognitionem ex Scripturis didicimus, vide quomodo res-

pondet. Cum enim dixisset, « Revelabitur ira Dei de cœlo » super omnem impietatem, et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent¹, » et vidisset objectionem sibi occurrentem, et multos contra quærentes, unde gentiles Dei veritatem cognovissent, intulit dicens : « Quia quod notum est Dei, manifestum est » in illis. » Et quomodo manifestum est in illis? quomodo vero Deum nosse poterant? Quis ostendit? dic. « Deus » enim illis manifestavit, » inquit. Quo pacto? quem Prophetam mittens, quem Evangelistam? quem doctorem, si Scripturæ nondum erant? « Invisibilia enim ipsius, inquit, » a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiternaque virtus ejus et divinitas. » Quod autem dicit, tale est : Ante omnium oculos creaturam in medio proposuit, ut ex operibus creatorem conijciant : quod quidem et alius dicebat : « Ex magnitudine enim et » pulchritudine creaturarum proportionabiliter ipsarum » auctor consideratur². » Vidisti magnitudinem? considera potentiam conditoris cum admiratione. Vidisti pulchritudinem? sapientiam exornatoris obstupesce, quod et Propheta demonstrans dicebat : « Cœli enarrant gloriam » Dei³. » Quomodo igitur, quæso, narrant? Vocem non habent, os non possident, non est ipsis lingua, quomodo igitur narrant? Per ipsum aspectum. Cum enim videris pulchritudinem, magnitudinem, celsitudinem, situm, formam per tantum temporis permanere, tanquam vocem audiens, et ad aspectum discens, adoras eum qui tam pulchrum et admirabile corpus creavit. Tacet cœlum, sed ipsius aspectus vocem tuba clariorem emittit, per oculos, non per aures nos docens : hic enim sensus a natura est illo certior et manifestior. Si enim per libros docuisset et litteras, litterarum quidem peritus scripta didicisset, illi-

¹ Rom. 1, 18. — ² Sap. xiii, 5. — 11. — ³ Psal. xviii, 1.

teratus vero nihil inde adjutus abiisset, si quis alius non induxisset : dives librum emisset, pauper emere non potuisset. Rursum quisciret vocem illam per litteras significatam, intus posita nosset : Scythia vero et Barbarus, et Indus, et Ægyptius, et omnes lingua carentes illa, nihil edocti abiissent. Hoc autem de cœlo dicere non licet, sed et Scythia et Barbarus, et Indus, et Ægyptius, et omnis homo super terram incedens, hanc vocem audiet : non enim per aures, sed per oculos in mentem incidit nostram. Visibilium autem participatio eadem est, neque differens sicut linguarum. In hunc pariter librum et idiota et sapiens intueri poterunt, et pauper et dives, et quocumque quis venerit in cœlum respiciens, sufficientem capiet doctrinam ex aspectu : quod quidem et ipse Propheta innuens et demonstrans, quod vocem creatura et Barbaris emittat et Græcis, et omnibus in universum hominibus intellectu facilem, dicebat : « Non sunt loquelæ neque sermones, » quorum non audiantur voces eorum¹. » Quod autem dicit, tale est : Non est gens neque lingua quæ hanc vocem intelligere non possit : sed talis est ipsorum vox, ut ab omnibus hominibus audiri possit : nec cœli tantum, sed et diei et noctis. Et quomodo diei et noctis ? Illud enim et per pulchritudinem, et per magnitudinem, et per alia omnia spectatores percellit, et in ipsius creatoris admirationem traducit : dies vero et nox quid nobis ostentare possent ? hujusmodi quidem nihil : sed alia et his non inferiora ; convenientiam, ordinem cum omni diligentia servatum. Cum enim cogitaveris, quomodo totum per annum distribuuntur, et tanquam in libra et bilance totius spatii longitudinem dividerunt : eum qui ordinavit admiraberis. Velut enim sorores quædam paternam hæreditatem partitæ cum charitate multa, nullo

¹ Psal. XVIII, 3.

modo inter se calumniantes : sic et dies et nox cum omni diligentia annum æqualitate tanta distribuunt, et proprios conservant fines, nec unquam alteram altera pellit. Nunquam igitur hyeme dies fuit longa, sicut nec unquam æstate longa fuit nox, tot præteritis generationibus, sed in eodem intervallo et longitudine, neque modicum, nec dimidiam horam, nec oculi nictum altera quam altera plus habuit.

III. Propterea et Psalmista ipsorum æqualitatem admiratus, clamabat, dicens : « Nex nocti indicat scientiam. » Si hæc philosophari scias, sic admiraberis eum, qui ab initio hos immobiles terminos statuit. Audiant hæc avari, et aliena concupiscentes, et diei noctisque æqualitatem imitentur. Audiant inflati et alta sapientes, et nolentes primas partes aliis concedere. Dies nocti cedit, nec alienos fines invadit : tu vero semper honore fruens fratribus hunc communicare non dignaris. Et considera mihi legislatoris sapientiam : in hyeme longam noctem esse jussit, quando molliora semina, et magis frigescere indigentia, nec calidiorem radium tolerant : postquam vero aucta fuerint, una cum ipsis crescit rursus dies, et tunc fit longior, quando jam viget fructus. Hoc vero non seminibus tantum, sed etiam corporibus opportunum. Quoniam hyeme nauta, gubernator, et viator, miles, et agricola multum domi sedent, gelu constricti, et olii tempus est in hyeme, plus temporis in noctes impendi Deus constituit, ne diei longitudo superflua sit, nihil hominibus facere valentibus. Quis anni partium ordinem dicere possit? quomodo et hæ tanquam virgines quædam in gyro saltantes, cum multa ratione sibi mutuo succedunt, et paulatim sine strepitu ad contrarias mediæ transire non cessant? Propterea nec ab hyeme nos excipit

¹ Psal. xviii, 2.

æstas, nec ab ipsa statim hyems, sed medium ver interpositum est, ita ut sensim et paulatim succedentibus densata corpora nostra æstati sine tristitia abducat: quoniam enim subitanæ in contrarium mutationes nocuum et morbum pariunt extremum, dispensavit Deus ab hyeme quidem ver nos excipere, a vere porro æstatem, ab æstate autumnum, et sic hyemi transmittere. Itaque innocuæ et procedentes paulatim mutationes, ex contrariis anni tempestatibus per medias nobis adveniunt. Quis igitur tam miser et ærumnosus, qui cælum quidem cernens, cernens vero mare et terram, tempestatum anni temperiem tam diligenter moderatam, et inconcussum diei et noctis ordinem, hæc sponte fieri putet, nec adoret eum, qui hæc omnia cum sapientia congrua disposuit? Habeo quod dicam et his majus: Non enim magnitudo tantum, et pulchritudo, sed et ipse creationis modus omnium conditorem demonstrat: quoniam enim condenti et creanti omnia ab initio non aderamus, neque si affuissemus quomodo fiebant scire poteramus, invisibili virtute cuncta componente, ipsum creationis modum optimum nobis magistrum esse fecit, supernaturali consequentia componens omnia quæ fiebant. Forte quod dixi obscurius est: igitur necesse hoc rursum manifestius dicere. Omnes utique fateantur naturæ consequentiam esse, ut aqua super terram, sed non terra ab aquis seratur. Terra quippe cum sit densa, dura, et non cedens, atque solida, facile potest aquarum naturam sustinere: aqua vero cum liquida sit et mollis, teneraque et disfluens, et omnibus cedens occurrentibus, nullum corpus unquam sustinere valeret, etiam si levissimum sit. Nam sæpe lapillo incidenti parvo cedit, et refugit, ipsumque ad profundum transmittit. Cum videris igitur non lapillum parvum, sed terram omnem super aquas ferri, neque

submergi, admirare potentiam supra naturam hæc mirabiliter operantem. Et unde hoc manifestum, quod terra super aquas feratur? Propheta hoc dicit: « Ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum: » et rursum, « Qui fundavit terram super aquas¹. » Quid dicis? lapillum exiguum aqua in superficie ferre non potest, et terram tantam gerit, et montes, et colles, et urbes, et plantas, et homines, et bruta, et non submergitur? Et quid dico non submergitur? quomodo inferius circumstante sibi aqua tanto tempore non est dissoluta, nec lutum omnia facta sunt? Si enim lignorum natura parum temporis aquis immorata corrumpitur et dissolvitur? quid dico, lignorum natura? quid ferro validius esse possit? sed et hoc sæpe mollescit, cum semper in aquis manet, et merito: quippe et ipsum a terra substantiam habet. Propterea multi fugitivorum servorum postquam compedes et catenas pertrahentes fugerunt, ad rivos aquarum venientes et vinctos aquis pedes immittentes, et sic mollius ferrum facientes, facile lapide percutientes, disstringunt. Igitur ferrum quidem mollescit, ligna putrescunt, et lapides corrumpuntur ab aquarum natura: terræ vero magnitudo tanto tempore aquis imposita, non est submersa, nec dissoluta, nec perditâ.

IV. Et quis hæc non obstupescat; et admiretur, nec cum fiducia dicat, non esse naturæ opera, sed providentiæ naturam excedentis? Ideo quidam dicit: « Qui suspendit terram super nihilo². » Alius vero quidam: « In manu ipsius fines terræ³. » Item, « Super maria fundavit eum⁴. » Et hæc quidem contraria esse videntur, multam tamen habent consonantiam. Qui enim dixit, « super maria fundavit eum, » item dixit, atque is qui ait quod super nihilo terram suspenderit. Super aquas enim consistere

¹ Psal. xxviii, 2. — ² Job. xxvi, 7. — ³ Psal. xciv, 4. — ⁴ Id. xliii, 2.

æquale est ac super nihilo suspendi. Ubi igitur suspensa et statuta est? audi eundem dicentem : « In manu ipsius » fines terræ. » Non quod manus habeat Deus, sed ut discas, ipsius potentiam omnibus providentem esse, quæ terræ corpus continet et portat. Si dictis non credis, iis quæ vides crede : et in alio quippe elemento hanc mirabilem operationem invenire licet. Ignis enim natura alta petit, et in sublime semper salit, et a natura ut exiliat, habet : et licet infinita cogant et urgeant, ad inferiora deferri non patitur. Nonnunquam enim facem accensam capientes, et in caput inclinantes, ignis impetum inferius ferri non cogimus : sed et sic in superiora recurrit, et in sublime inferne festinat : in sole vero totum contrarium Deus fecit : ipsius enim radios ad terram convertit, et lucem fecit inferius vergere ; tantum non dicens ipsi per figuram, inferius prospice, et hominibus luce : propter illos enim factus es. Et lucernæ quidem flamma hoc pati non potest : sidus vero tam magnum et admirabile ad inferiora vergit et ad terram respicit, contra quam ignis, propter ejus qui jussit potentiam. Vis et aliud tale commemorem? Dorsa cœli hujus nobis conspicui aquæ undique comprehendunt, et neque defluunt, neque excedunt : licet non talis sit aquarum natura, sed in concava quidem facile concurrant, cum autem sit corpus convexum, undique defluunt, et neque modica earum pars in tali posset loco subsistere. Sed ecce hoc miraculum in cœlis factum est, et hoc ipsum rursus insinuans Propheta, dicebat : « Laudate Dominum aquæ, quæ super cœlos estis¹. » Et neque aqua solem extinxit, neque sol tanto subtus vadens tempore, superpositam aquam exsiccavit. Vis te in terram iterum reducamus, et quod mireris ostendamus? Non cernis hoc mare undis et violentis flatibus plenum? sed

¹ Psal. CLVIII, 4.

hoc mare spatiosum, et magnum, et furens, infirma continetur arena. Et considera Dei sapientiam: non permisit ipsum quiescere, neque manere sedatum, ne id esse naturæ ipsius ordinem existimes, sed intra terminos manens clamat, turbatur, vehementer resonat, et inenarrabilem in altitudinem fluctus excitat: cum autem ad littus et arenam pervenerit, dissolutum rursus ad se ipsum revertitur, per hæc utraque te docens, quod non naturæ opus est ipsum intra proprios fines manere, sed virtutis ejus, qui ipsum cohibet. Propterea enim infirmum ipsius murum fecit, non ligna, non lapides, non montes his littoribus circumposuit, ut non his elementum in ordinem cogi putes. Hoc igitur et ipse aliquando Judæis improperans dicebat: « Me non timebitis, qui arenam mari » terminum constitui, et non transcendet¹? » Non autem hoc solum, o homo, est admirabile, quod magnum et mirabilem fecerit hunc mundum, quod supra naturæ consequentiam ipsum compegerit, sed quod etiam ex contrariis ipsum constituerit, calido et frigido, sicco et humido, igne et aqua, terra et aëre: et contraria hæc elementa, ex iis quibus hoc totum consistit, inter se pugnantia, a sese non sunt consumpta: non ignis supervenit et accendit omnia, non aqua superveniens orbem submersit. Sed in corporibus quidem nostris hæc fiunt, et bile crescente nascitur febris, et totum animal lædit: et pituita superabundante plurimi nascuntur morbi, et animal corrumpunt. In hoc autem universo nihil horum accidit, sed unumquodque manet tanquam quodam freno et vinculo, conditoris voluntate, proprios custodiens terminos, et horum pugna mundo toti pacis sit causa. Annon hæc et cæco sunt manifesta, et valde imprudentibus intelligibilia, quod providentia quapiam facta sint et contineantur? Quis

¹ Jerem. v, 22.

enim tam stultus est et stupidus, qui tantam molem cernens, tantam pulchritudinem, tantam compositionem, talium continuam elementorum pugnam, et contrarietatem, et perseverantiam, non intra se ipsum ratiocinetur, et dicat : Nisi providentia quædam esset corporum magnitudinem cohibens, nec permittens totum dissilire ; nec permanere, nec durare potuisset ? Tantus anni tempestatum ordo, tanta noctis et diei convenientia, tot irrationalium genera animalium, plantarum, seminum, et herbarum, tenorem suum servant, et nihil in præsentem diem neque intercidit, neque penitus consumptum est.

V. Non hæc vero tantum, sed et alia multo his plura et profundiora dici poterant, et de ipsa disseri creatura : sed in crastinum illa differentes, dicta diligenter retinere, et in alios efferre studeamus. Et scio quidem sententiarum profunditatem auribus vestris inusitatam esse, sed si parumper vigilemus, et his nos ipsos assuefaciamus, etiam aliis erimus facile doctores : interim vero illud charitati vestræ necessarium est dicere : sicut nos glorificavit Deus per tantam creaturam, ita nos quoque per puram ipsum conversationem glorificemus. « Cœli enarrant gloriam » Dei, » dum apparent solum : et nos igitur Dei gloriam enarremus, non dicentes tantum, sed et tacentes, et vitæ claritate omnes in admirationem adducentes : « Luceat » enim lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui est in cœlis¹. » Cum enim viderit infidelis te fidelem, compositum, modestum, ornatum esse, mirabitur, et dicet : Vere magnus Christianorum Deus : quales constituit homines, quales e qualibus fecit ? Angelos ex hominibus ipsos reddidit. Si quis contumeliam fecerit, non convitiantur : si quis percusserit, non ægre ferunt : si quis injuriam intui-

¹ Matth. v, 16.

lerit, pro' iis qui se læserint, orant : inimicum non habent, iram servare non norunt, nugari nesciunt; mentiri non didicerunt: pejerare non sustinent, imo nec jurare : sed linguam excidi mallent quam ullum ex ore juramentum emittere. Hæc illis præbeamus de nobis dicenda, et improbam juramentorum consuetudinem expellamus : et vel tantum Deo tribuamus honoris, quantum vestimentis nostris pretiosioribus. Quomodo enim non absurdum est, vestimentum quidem habentes reliquis melius, ipso frequenter abuti non sustinere ; Dei vero nomen ubique temere, et ut occurrit, distrahere ? Igitur precor, et supplico, ne sic salutem contemnamus nostram : sed studium, quod ab initio circa mandatum istud adhibebamus, deducamus ad finem. Propterea ego continuam de juramentis exhortationem facio, non quod torporem vestrum condemnem : sed quod majorem partem a vobis correctam videam : et studeo festinoque totum perfectum esse, et finem accipere. Sic et spectatores faciunt, qui braviis proximos magis excitant. Nec nos igitur lassemur: sumus enim prope totius correctionis finem, et circa principium erat difficultas. Quando vero consuetudinis plurimum nunc est recisum, et modicum superest : jam nec ullo labore opus est, sed modica observatione : et brevi diligentia egemus, ut ipsi correcti, aliis doctores simus, et cum fiducia sacrum Pascha videamus, et cum multa voluptate duplam et triplam consuetam capiamus lætitiā. Non enim tantum nos jejunii laboribus et sudoribus liberatos esse delectat, quantum cum merito et splendida corona sacræ illi solemnitati occurrere, corona nunquam marcescente. Ut autem celerior fiat emendatio, hoc fac quod dico : scribe in pariete domus tuæ, et in cordis tui pariete falcem illam volentem¹, et hanc ad maledictionem

¹ Zach. v, 1.

volare puta : et assidue ipsam recogita , sive alium jurantem videas , cohibe , veta , et curam tuorum gere servorum. Si enim hoc consideremus , quomodo non tantum ipsi recte nos geramus , sed et alios in hoc inducamus , celeriter ipsi ad finem veniemus. Alios enim corrigere aggredientes , erubescimus et confundimur , quæ aliis mandamus , hæc ipsi omittentes. Nec pluribus est opus sermonibus : multa enim prius sunt commemorata , et hæc renovandæ memoriæ tantum causa dicta sunt. Deus vero qui magis quam nos nostris parcit animis , et in hoc et in omni nos bono perfectos faciat , ut omnem justitiæ fructum assecuti , cælorum regno digni censeamur , gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi , per quem et cum quo Patri gloria simulque sancto Spiritui in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA X.

Laus eorum qui post cibum ad audiendum venerant , et naturalis mundi enarratio , item contra gentiles creaturam ut Deum colentes , et de vitando juramento.

I. Gaudeo¹, et gratulor omnibus vobis , quod admonitionem nostram , quam pro non jejunantibus , et propterea absentibus nuper feci , re præstitistis. Arbitror enim multos jam pransos hodie adesse , et pulchram hanc nobis implere concionem : et hoc conjicio , eo quod amplius nobis theatrum factum sit , et major audientium conventus. Non frustra , ut videtur , multos de ipsis sermones nuper

¹ Vide D. Guillon , tom. xii , p. 24-25 , et p. 35-36.

impendimus, vestram exhortantes charitatem, ipsos ad matrem trahere, et iis persuadere, quod liceat et post corporis nutrimentum spiritualis escæ participatione non fraudari. Quando vero, quæso, vos dilecti, melius fecistis? an præterita synaxi, quando post mensam ad somnum convertebamini, an nunc cum post mensam ad divinas leges audiendas convenistis? quando in foro commorabamini, et consessuum nihil boni habentium participes eratis: an nunc quando cum fratribus vestris statis, et propheticos sermones auditis? Non est ignominia comedere, dilecti, sed sumpto cibo domi remanere, et hac sacra solemnitate privari. Domi enim manens otiosior eris, et segnior; huc autem veniens, omnem somnum et torporem excuties, nec torporem vero tantum, sed et tristitiam omnem deponens, facilior et lætior in omnibus eris casibus. Et quid opus est plura dicere? sta tantum prope jejunantem, et ipsius statim odoris suavitatem senties. Nam qui jejunat unguentum est spirituale, et per oculos, et per linguam, et per omnia bonam animæ dispositionem exhibens. Hæc non ut pransos accusem, dixi, sed ut jejunii lucrum demonstrarem. Jejunium vero non ciborum abstinentiam tantum dico, sed et peccatorum fugam magis quam illam: quoniam et convivatus, et huc cum modestia profectus congrua, non multo a jejunante vincitur: sicut vicissim jejunans, nec cum studio et diligentia iis quæ dicuntur attendens, nihil ex hoc jejunio magnum lucrabitur. Comedens enim et concionis sanctæ congruo studio participem se faciens, nihil comedente et absente multo melior est. Non enim tantum nos inedia adjuvare poterit, quantum prodest et bonum affert, spirituali disciplinæ interesse. Ubinam hæc audies, quæ hic philosopharis? Si in forum iveris, rixæ ibi et pugnæ: si in curiam, civilium rerum cura: si domum, privatarum sollicitudo undique

affligit : si in fori conventicula et consessus, omnia illic terrena et corruptibilia : vel enim de venalibus, vel de tributis, vel de lauta mensa, vel de agrorum venditione, vel de aliis contractibus, vel de testamentis, vel de hæreditatibus, vel de aliis talibus a cunctis eo convenientibus sermones habentur. Et si in ipsam veneris regiam, et illic rursum omnes disserentes audies de pecuniis, de potentia, de gloria, quæ hic honoratur : spirituale vero nihil : hic vero contrarium totum, de iis quæ in cælo sunt rebus, de anima, de vita nostra, et quare facti sumus, et quare hic tantum temporis commoramur, et ad quæ hinc migramus, et quid post hæc nos suscipiet, et quam ob causam nobis corpus est luteum, et quæ mortis natura, quid tandem est præsens vita, et quæ futura : nihil prorsus terrenum, sed omnes de spiritualibus sermones nobis habentur, et magna salutis nostræ viatica capientes, hinc ita cum bona spe migrabimus.

II. Quoniam igitur non temere semina jecimus, sed sicut vos exhortatus fueram, omnes qui ex vobis defecerant, venati estis : age et nos vobis gratiam rependamus, et pauca vobis prius dictorum in memoriam revocantes, reliqua quoque reddamus. Quæ igitur prius sunt dicta ? Quærebamus qualiter et quomodo ante Scripturarum editionem res nostras Deus disposuit : et dicebamus, quod per creaturam docuerit genus nostrum, cælum extendens et in medium proponens, maximum librum idiotis et sapientibus, pauperibus et divitibus, Scythis, et Barbaris, et omnibus generaliter terram habitantibus, utilem, multo majorem eorum qui docentur multitudine. Multa etiam de nocte et die, et horum ordine, et de convenientia ab ipsis cum diligentia servata disseruimus : multa et de tempestatum anni numero, earumque æqualitate. Sicut enim dies nocte, ne dimidia quidem hora plus habet per totum annum, sic et hæc inter se ex æquo dies omnes distribuerunt :

et quod prius dicebam, non magnitudo creaturæ et pulchritudo tantum creatorem demonstrat, sed et ipse coagulationis modus, et quod super naturalem consequentiam sit modus creationis. Naturæ nempe consequentia erat, aquam super terram ferri: nunc vero contrarium videmus, terram ab aquis ferri. Naturæ erat consequentia, ignem ad superiora currere: nunc contrarium videmus, inferius terram versus conversos solis radios, et aquas super cœlos esse, et non consumi; solem subtus currentem non extinguere ab aquis, nec humiditatem illam absumere. Ad hæc diximus, ex quatuor elementis hoc totum consistere inter se contrariis et pugnantibus, et alterum alterum non consumere, licet alterum ab altero natura sua consumi debeat. Unde manifestum, quod virtus quædam invisibilis hæc cohibeat, et vinculum sit Dei voluntas. Huic hodie sermoni amplius immorari volo, sed expergiscimini, et diligenter nobis attendite. Ut autem miraculum fiat manifestius, a corpore nostro demonstrationem horum faciam. Etenim corpus nostrum breve hoc et parvum e quatuor compositum est elementis, calido quidem, sanguine; sicco vero, bile flava; humido, pituita; frigido, atra bile. Et nemo incongruum hunc putet esse sermonem: « Spirituales nempe omnia dijudicat, ipse vero » a nemine dijudicatur¹. » Sic et Paulus agriculturæ rationes tetigit, de resurrectione nobis disserens: « Stulte, inquit, » tu quod seminas non vivificatur, nisi moriatur². » Si vero beatus ille de agricultura sermonem habebat, ne nos quispiam accuset si medicinalem disciplinam attingamus: de Dei enim creatione nunc est nobis oratio, et necessarium nobis est hujus disciplinæ argumentum. Quod igitur ante dixi, ex quatuor his elementis corpus nobis compositum est, et si pars a toto dissideat, ex hoc dissidio mors

¹ 1 Cor. II, 15, — ² Id. xv, 36.

efficitur: ut puta, bile superabundante producitur febris, et si ultra mensuram prævaleat, finem affert celerrimum. Rursum frigido superabundante, paralysis, et tremores, et apoplexiæ, et innumeri morbi pariuntur, et omnino quæque ægritudinum forma ab horum elementorum superabundantia nascitur, quando unum ex ipsis proprios excedens terminos, contra alia insurgit, et omnem lædit symmetriam. Interroga igitur dicentem, quod per se nata omnia, per se subsistant: Si breve hoc et modicum corpus, medicaminibus, et medicinali scientia utens, anima interius ipsum disponente, ac multa philosophia, et innumerabilibus aliis auxiliis: non semper in bono statu permanere valet, sed perit, et corrumpitur sæpius turbatione in ipso facta: quomodo tantus mundus, tantas habens corporum moles, et ex iisdem compositus elementis, nisi multa providentia frueretur, tanto tempore imperturbatus manere potuisset? Nec enim cum ratione fieri posset, ut providentiam quidem habens interius et exterius nostrum corpus, vix ad sui conservationem sufficeret: tantus vero mundus nulla fruens providentia per tot annos nil tale pateretur quale corpus nostrum. Quomodo enim nullum horum elementorum, quæso, proprios transcendit terminos, nec reliqua omnia consumpsit? quis vero ipsa ab initio conjunxit? quis devinxit? quis frenavit? quis usque in tantum tempus continet? Si enim simplex et uniforme fuisset mundi corpus, non tam impossibile fuisset quod dicitur: quando autem tanta elementorum pugna fuit ab initio, quis tam demens, ut putet sine cogente hæc per se convenisse, et conjuncta mansisse? Si enim nos non natura, sed voluntate male mutuo affecti sponte non convenimus, donec manemus inimici, et offenso ab invicem animo dissidemus: sed altero indigemus qui nos conjungat, et postquam conjunxerit, constringat, et in pace manere persua-

deat, nequē rursum resilire : quomodo elementa neque ratione neque sensu ullo prædita, ac sibi per naturam inimica et adversantia, convenissent et congressa fuissent, et alterum cum altero potuissent permanere, nisi potentia quædam esset ineffabilis, quæ congregaret, et congregata semper hoc vinculo cohiberet?

III. Non cernis quomodo corpus hoc anima avolante defluit, et tabescit, et perditur, et in suam quodque elementorum revertitur sortem? hoc ipsum profecto et in hoc fieret mundo, si virtus perpetuo gubernans ipsum reliquisset propria destitutum providentia. Si enim navigium sine gubernatore non persisteret, sed facile submergeretur : quomodo tantum temporis subsisteret mundus gubernante nemine? Et ne quid plus dicam : navigium, mundum esse puta : carinam, suppositam terram : velum, cælum : vectores, homines : mare, subjectam abyssum : quomodo igitur tanto naufragium tempore non est factum? Dimitte enim navigium per diem unum absque gubernatore et nautis, et statim submersum videbis : sed mundus tale nihil passus est, quinque millia et multo plus jam habens annorum. Et quid dico navigium? casulam aliquis parvam in vineis compegit, et fructu ablato desertam reliquit, et neque duces sæpe dies permanet, sed solvitur, et brevi cadit. Igitur tugurium quidem absque providente non staret : creatura vero tanta, tam pulchra, tam mirabilis, et leges noctis et diei, alternarumque horarum choreæ, et naturæ cursus varius et omnimodus in terra, in mari, aëre, cælo, et plantis, et animalibus volantibus, natatilibus, gradientibus, serpentibus, et in hominum genere omnibus illis digniore, tantum temporis absque aliqua providentia stabilis permansisset? Præterea mente mihi prata percutte, hortos, florum genera, herbas omnes, et earum usus, suaveolentiam, figuras, situm, no-

mina tantum, arbores fructuosas et infructuosas, metallorum naturam, animalium terrestrium, marinorum, natatiliū, per aërem meatium, montes, saltus, lucos, inferius pratum, superius pratum, est enim in terra pratum, et in cælo pratum, siderum varii flores, inferius rosæ, superius iris. Vis et in avibus tibi pratum demonstrum? Considera pavonis corpus varium, et omnem excedens tincturam, purpurantesque aviculas. Cogita mihi cæli pulchritudinem, quantum temporis agit, nec offuscatum est, sed velut hodie fabricatum, ita est nitens et splendidum: terræ uterus tantum tempus pariens, quomodo non hebetavit virtutem suam. Cogita mihi fontes, quomodo scaturiunt, et non defecerunt ex quo facti sunt, jugiter manantes diebus et noctibus. Cogita mare, quot flumina suscipiens mensuram non excessit. Sed quousque incomprehensibilia sectamur? In memoratorum singulis dicere par est: « Quam magnificata sunt opera tua, Domine: omnia in sapientia fecisti¹. » Sed quid ad hæc solent infideles dicere, quoties ipsis commemoramus magnitudinem mundi, ornatum, abundantiam, copiam in omnibus? Hoc ipsum, inquiunt, maxima criminis est causa, quod tam pulchrum et magnum fecit Deus mundum: nisi enim magnum et pulchrum fecisset, non ipsum Deum fecissemus: nunc vero magnitudine perculsi, et ipsius pulchritudinem admirati, ipsum Deum esse putavimus. Sed vanus est hic sermo: quod enim neque magnitudo, nec ornatus impietatis sit causa, sed illorum ignorantia, nos nil tale passi declaramus. Qua enim de causa nos ipsi divinos honores non decrevimus: Nonne iisdem oculis ipsum aspiciamus? nonne in iisdem mundo utimur, quibus illi? nonne eandem animam habemus? nonne idem corpus possidemus? nonne eandem calcamus tellu-

¹ Psal. ciii, 24.

rem? quomodo pulchritudo et magnitudo nos eadem cum illis sentire non persuasit? Nec hinc vero tantum hoc palam erit, sed et aliunde: quod enim non propter pulchritudinem ipsum consecraverint, sed ob propriam stultitiam, dicant simiam qua de causa adoraverunt, crocodilum, canem, animalium vilissima? Vere « evanuerunt » in cogitationibus suis, et obtenebratum est insipiens cor » eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti » sunt¹. » Verumtamen non ex his tantum respondebimus, sed et aliud quid amplius dicemus.

IV. Hæc enim Deus olim prævidens, et hanc ipsis anam secundum sapientiam suam sustulit: propterea non tantum mirabilem et magnum fecit mundum, sed et corruptibilem et marcescibilem, et ipsius imbecillitatis multas inseruit demonstrationes: et quod in Apostolis fecit², hoc et in toto mundo. Quid autem in Apostolis fecit? quoniam signa multa faciebant, et miracula magna et mirabilia: ipsos tamen sæpe flagellari permisit, pelli, carcerem habitare, corporis morbos subire, in continuis esse tribulationibus: ne signorum magnitudo Deos ipsos apud homines putari faceret, propterea tantam largitus gratiam, corpus esse mortale permisit; multis vero valetudinarium, nec ipsorum infirmitatem mutavit, ut naturam insinuaret. Nec meus hic sermo, sed ipsius Pauli sic dicentis: « Si enim gloriari voluero, non ero insipiens; parco » autem, ne quis in me putet supra quod videt, vel audit » aliquid ex me³, » et rursum, « Habemus autem thesaurum » hunc in vasis fictilibus⁴. » Quid autem est, in vasis fictilibus? in corpore hoc, inquit, mortali et corruptibili. Sicut enim testa ex luto et igne fit: sic profecto et corpus sanctorum illorum, cum sit luteum et spiritalis ignis efficaciam susceperit, testa factum est. Et qua de causa hoc

¹ Rom. 1, 21. — ² Act. 11, — ³ 2 Cor. xii, 6. — ⁴ Id. iv, 7.

factum est, et thesaurum talem, et gratiarum copiam mortali et corruptibili intulit corpori? Ut superabundantia virtutis sit a Deo, et non a nobis. Cum enim videris Apostolos mortuos quidem suscitantes, ipsos vero ægrotantes, nec infirmitate se liberare valentes, manifeste scies, mortui resurrectionem non ex virtute suscitantis, sed Spiritus operatione factam esse. Quod enim frequenter ægrotarent, audi quid de Timotheo dicat Apostolus: «Vino modico»¹ utere propter stomachum, et frequentes infirmitates tuas¹: » et rursum de alio: «Trophimum autem reliqui»² Mileti infirmum². » Et Philippensibus scribens dicebat: «Epaphroditus ægrotavit prope mortem³. » Si enim et cum hæc essent, ipsos deos esse putabant, et sacrificare parabant dicentes: «Dii similes facti hominibus descendunt ad nos⁴: » si hæc non accidissent, ad quid impietatis, miraculis conspectis, tunc non processissent? Sicut igitur hic propter signorum magnitudinem et naturam eorum in infirmitate esse permisit, et frequentes permisit tentationes, ne putarentur esse dii: sic et in creatura mundi quiddam his simile fecit: etenim pulchram ipsam et magnam fecit, et rursum corruptibilem constituit. Et hæc utraque Scripturæ docent: hic quidem cælorum pulchritudinem narrans, sic inquit: «Cæli enarrant gloriam»⁵ Dei⁵: » et rursum: «Qui constituit cælum velut cameram, et extendit ipsam quasi tabernaculum in terra⁶: » et rursum: «Qui continet circuitum cæli⁷. » Alter vero demonstrans, etsi pulchrum et magnum, tamen corruptibile esse, sic inquit: «Initio tu, domine, terram fundasti, » et opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascunt; et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur⁸. »

¹ 2 Tim. v, 13. — ² 2 Tim. iv, 20. — ³ Philip. ii, 27. — ⁴ Act. xiv, 11, 12. — ⁵ Psal. xliii, 1. — ⁶ Isai. xl, 22. — ⁷ Eccli. xliii. — ⁸ Psal. ci, 26.

Et iterum de sole inquit idem David, « Tanquam sponsus » procedens de thalamo suo : exultabit ut gigas ad currendam viam¹. » Vidisti, quomodo sideris pulchritudinem simul et magnitudinem tibi ante oculos posuit? sicut enim ex thalamo quodam sponsus apparens, sic et sol sub auroram radios mittit, et tanquam quodam croceo velo cælum ornans, et roseas faciens nubes, et sine offensa currens totum diem, nullo cursum obstaculo interrumpit. Vidisti igitur ipsius pulchritudinem? vidisti magnitudinem? vide et imbecillitatis ejus demonstrationem. Etenim et hoc demonstrans sapiens quidam dicebat : « Quid » lucidius sole? et hic deficit². » Nec ex hoc tantum ipsius imbecillitatem videre datur, sed etiam in nubium concursibus. Nube igitur sæpius subtus corrente, radios immittens, et nubem discindere conatus, non prævaluit; cum esset nubes crassior, nec ipsi cedere vellet. Sed semina, inquit, nutrit : atqui non ipse nutrit solus, sed et terræ indiget ac roris, et pluviarum atque ventorum, et bonæ tempestatum anni distributionis; nisi hæc omnia concurrerint, superfluous fit solis usus. Hoc vero Dei non est, ad ea facienda quæ vult, aliis indigere : Dei enim maxime proprium, non indigere. Ipse enim non sic e terra semina protulit, sed tantum jussit, et omnia germinaverunt. Et rursus ut discas, non elementorum naturam, sed ipsius mandatam omnia facere : ipsaque elementa, quæ non erant, producere, Judæis nullius ope manna demisit : « Panem, inquit, cæli dedit eis³. » Et quid dico solem ad fructuum vegetationem mutationemque aliis indigere elementis, cum et multis ad sui constitutionem egeat, nec ipse sibi sufficere possit? Quippe ut vadat, cælo indiget, tanquam pavimento quodam supposito : et ut luceat, aëris puritate et tenuitate. Quod si hic præ-

¹ Psal. XVIII, 6. — ² Eccli. XVII, 30. — ³ Psal. LXXVII, 28.

ter modum densetur, ille lucem suam ostendere non potest : et ne omnibus sit intolerabilis, neque cuncta comburat, frigiditate rursus eget ac rore. Cum ipsum igitur reliqua vinceant elementa, et ipsius impotentiam emendant : vincant quidem, sicut nubes, et muri, et alia quædam corpora ipsius lucem abscondentia : corrigant autem ipsius intemperantiam, sicut rores, et fontes, et aëris frigiditas : quomodo hic Deus esse potest? Deum enim non indigere necessarium est, et nulla re opus habere, et omnium omnibus bonorum esse auctorem, et a nemine prohiberi, sicut scilicet de Deo ait Paulus et Propheta Ihesaias, hic quidem ex ipsius persona, dicens : « Cælum » et terram ego impleo, ait dominus : » et rursum : « Deus » appropinquans ego sum, et non Deus a longe¹ : » et rursum David : « Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam » bonorum meorum non eges². » Paulus autem ipsius copiam nullius indigentem demonstrans, et ostendens hæc ambo maxime Dei esse, nullo indigere, et omnibus omnia subministrare, sic inquit : « Deus qui fecit cælum et terram » et mare, nullius indigens, ipse vitam omnibus præbens, » et spiritum, et omnia³. »

V. Licebat quidem et alia percurrere elementa, cælum, aërem, terram, mare, et ipsorum imbecillitatem demonstrare, et quomodo proximo quodque indiget, et sine hoc corrumpitur. Etenim terra, si deficient eam fontes, et humiditas tum a mari tum a fluviiis infusa, tota brevi disperdetur : et reliqua vero elementa altero alterum indigent, et aër sole, sicut sol aëre : sed ne prolixiorem faciamus sermonem, ex dictis multas volentibus occasiones dedisse satis fuerit. Si enim omni creatura sol admirabilior tam imbecillis et inops esse jam apparet, multo magis aliæ mundi partes : quod eo dixi, ut laboriosis illa præberem

¹ Jerem. xxiii, 24. — ² Psal. xv, 1. — ³ Act. xvii, 24.

colligenda : ipse de Scripturis iterum vobis disseram demonstrans, non solem tantum, sed et totum mundum corruptibilem esse. Cum enim elementa sese mutuo consumant, et solis quidem potentiam superveniens major frigiditas castiget, hanc autem vicissim calor invalescens consumat, et contrarias qualitates et dispositiones alterum in altero faciant et patiantur elementa : certum est hæc magnæ corruptionis argumentum præbere, et corpus esse quæcumque videntur. Sed quoniam tenuitate nostra altior hic est sermo, age ad dulcem vos Scripturarum fontem agentes, aures vestras mulceamus. Non enim de cælo et terra singillatim vobis dicemus, sed de omni pariter creatura hoc ipsum vobis demonstrantem Apostolum ostendemus, sicque manifeste dicentem, quod omnis creatura corruptioni nunc serviat, et quare serviat, et quando mutabitur, et in qualem transibit conditionem. Postquam enim dixit : « Non sunt con- » dignæ passionες præsentis temporis ad futuram gloriam » quæ revelabitur in nobis, » intulit : « nam expectatio creature revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim » creatura subjecta est, non sponte, sed propter eum, » qui subjecit eam in spe¹. » Quod autem dicit, hujusmodi est : corruptibilis creatura facta est : hoc enim est, « vanitati subjecta est : » corruptibilis autem facta est, Deo sic jubente : jussit autem sic Deus propter genus nostrum : quia enim hominem nutrire debebat corruptibilem, et ipsa talis esse debebat : non enim corruptibilia corpora decebat in incorruptibili degere creatura. Sed, inquit, non tamen talis remanet, sed et ipsa « creatura » liberabitur a servitute corruptionis² : » deinde demonstrans quando hoc erit, et per quos, intulit : « In libertatem » gloriæ filiorum Dei. » Cum enim resurrexerimus, inquit,

¹ Rom. viii, 18. — ² Ibid. 21.

et incorrupta sumpserimus corpora, tunc et cœli corpus et terræ, et mundi totius incorruptum erit, et immarcescibile. Cum igitur solem videris exorientem, Creatorem admirare : quando ipsum se celantem et evanescentem videris, naturæ imbecillitatem discas, nec ipsum ut deum adores. Idcirco enim non ex hoc solo elementorum naturæ imbecillitatis demonstrationem Deus inseruit, sed et hominibus servis suis, ut eis imperarent, mandavit : ut si nec ex aspectu ipsorum servitutem cognoscas, ab imperantibus discas, omnia conserva tua esse. Ideo Jesus Nave dicit : « Stet sol contra Gabaon, et luna contra vallem » *Ælon*^{1.} » Et iterum propheta Hesaïas ipsum in contrarium retrogredi fecit sub Ezechia rege², et Moses quoque aëri, et mari, et terræ, et petris imperavit : Elisæus aquarum naturam mutavit³ : tres pueri ignem vicerunt. Vides quomodo utrinque nobis Deus providit, per elementorum quidem pulchritudinem nos in divinitatis suæ cognitionem inducens, per infirmitatem vero non permittens in illorum cadere adorationem ?

VI. Super iis ergo omnibus ipsum nostri gubernatorem glorificemus, nec per verba tantum, sed etiam per opera, et conversationem optimam exhibeamus, et circa alia et circa abstinentiam a juramentis. Non enim omne peccatum eandem exigit pœnam, sed correctu facilia majorem afferunt : quod scilicet et Salomon innuens dicebat : « Non » mirum, si quis deprehensus fuerit furans : furatur enim, » ut animam suam impleat esurientem : adulter vero » propter inopiam mentis, perditionem animæ suæ acquirit⁴. » Quod autem dicit, tale est : Gravis quidem res etiam fur, sed non tam gravis, quam adulter. Ille enim etsi frivolum causam habet, tamen ex pauperie necessitatem prætereundum potest : hic vero nulla ipsum cogente

¹ Josue. x, 12. — ² Isaï. xxxviii, 8. — ³ 4 Reg. iv. — ⁴ Prov. vi, 30.

necessitate præ dementia sola in peccati voraginem corruit. Hoc et de jurantibus dicere licet : nec enim isti ullum habent quem præmittant prætextum , sed contemptum solum. Et novi quidem me gravem esse videri et onerosum , atque admonitionis jugitate molestum esse : verumtamen non desino , ut vel meam reveriti impudentiam improba juramentorum consuetudine absistatis. Si enim iudex ille immitis et sævus , viduæ vexationem veritus , mores mutavit : multo magis hoc vos facietis , et maxime cum supplicans vobis non pro me ipso , sed pro salute vestra hoc faciam : imo vero et pro mei ipsius salute hoc facere non negaverim : vestra enim bona puto mea esse merita. Vellem autem sicut ego nunc laboro et fatigor pro salute vestra , sic et vos animæ vestræ curam gerere , sic plane hoc tantum negotium finem acciperet. Et quid opus est multa dicere ? si enim gehenna non esset , nec pœna contumacibus , neque merces obedientibus , ego autem ad vos accedens , in gratiæ parte petissem , nonne annuere debuissetis ? nonne petitionem concedere , tam levem petenti gratiam ? Cum vero Deus ipsam petens , propter vos dantes non propter se ipsum percipientem hoc faciat : quis tam ingratus , quis tam miser , et ærumnosus , ut beneficium petenti Deo non impendat , et maxime cum ipse qui impendit , sit beneficio potiturus ? Hæc igitur cogitantes , et ad vos hinc recedentes , omnia repetite dicta , et eos qui id non observant omnibus modis corrigite , ut priorum et alienorum retributionem meritorum recipiamus , gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi , per quem , et cum quo Patri gloria simul et sancto Spiritui nunc et semper , et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI.

Gratiarum actio ad Deum ob liberationem a malis ex seditione expectatis, et eorum quæ tunc acciderunt commemoratio : insuper vero et contra eos qui corpus nostrum calumniantur, et de hominis creatione, et sub finem de vitando juramento.

I. Cum præteritam tempestatem, et præsentem cogito tranquillitatem, non desino dicere¹: Benedictus Deus qui facit omnia, et ipsa transmutat, qui fecit lucem de tenebris, qui deducit ad portas inferi, et reducit, qui castigat, et non occidit : et hoc vos assidue dicere volo, nec desistere. Si enim ipse nobis operibus benefecit, qua nos venia digni esse possemus, ne verbis quidem ipsum remunerantes? Propterea exhortor vos nunquam cessare ipsi gratias agere. Si enim pro primis grati fuerimus, certum quod et aliis majoribus potiemur. Dicamus igitur continue : Benedictus Deus, qui et nobis dedit solitam cum fiducia vobis mensam apponere, et vobis præbuit secure nostros audire sermones : Benedictus Deus, quoniam non amplius exteriora fugientes pericula, sed audire optantes huc concurrimus : non amplius cum anxietate et tremore et sollicitudine inter nos convenimus; sed cum fiducia omnem excutientes timorem, quo per superiores dies fluctuantibus in medio mari, et naufragium per singulas horas expectantibus nihilo melius nos habebamus, infinitis tota die rumoribus pulsati, perturbati, et undique

¹ Vide D. Guillon, tom. x, p. 404-413. — ² Amos. v, 8; Job xxxvii, 15; 1 Reg. ii, 6; 2 Cor. vi, 9.

circumacti, et singulis satagentes diebus, et curiose sciscitantantes : quis venit e castris ? quid vero veniens nuntiavit ? numquid verum an falsum quod dicitur ? et noctes sine somno transigentes, et civitatem respicientes cum lacrymis tanquam mox perituram. Propterea et nos superiores hos dies tacuimus, quoniam civitas nostra omnis erat exhausta, omnes in solitudines transmigraverant, et residui tristitiæ nube caligaverant. Anima enim semel tristitia repleta, nihil audire est idonea. Propterea et amici Job accedentes, domus illius tragœdiam cernentes, necnon justum in stercore sedentem, et ulceribus plenum, vestimenta sua disciderunt, ingemuerunt que, et cum silentio illi assederunt¹, significantes nihil a principio tam dolentibus opportunum esse, quam requiem et silentium : erat enim consolatione major tristitia. Propterea et Judæi luto et operi lateritio alligati, Moscm ad se venisse cernentes, iis quæ dicebantur attendere non poterant præ pusillanimitate et tribulatione, quam patiebantur². Et quid mirum, si homines quidam pusillanimes hoc passi sunt, cum et Christi discipulos in hunc morbum cecidisse inveniamus ? Post illam namque mysticam cœnam quando ipsos assumptos Christus seorsum alloquebatur, ab initio quidem ipsum interrogabant discipuli, quo vadis ? ut vero dixit illis mala ipsos paulo post exceptura, bella, persecutiones, inimicitias ab omnibus, flagella, carceres, judicia, abductiones, velut onere ponderosissimo, dictorum formidine, et futurorum tristitia pressus tunc ipsorum animus, postea stupidus remansit : ideo consternatos cernens ipsos Christus, hoc ipsum exprobrans dicebat : « Vado ad patrem » meum, et nemo e vobis me interrogat, quo vadis ? Sed » quoniam hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor » vestrum³. » Propterea nos quoque tacuimus præterito tem-

¹ Job. II, 13. — ² Exod. V, 21. — ³ Joan. XVI, 5.

pore, præsentem opportunitatem expectantes. Si enim is qui aliquem rogaturus est, etsi rationi consentanea propositurus, temporis tamen occasionem expectat, ut sedatum et bene affectum eum inveniat, qui petitionem daturus est, ut temporis auxilium nactus beneficium obtineat : multo magis orantem tempus quærere commodum oportet, ut apud bene affectum auditorem, et omni cura liberatum ac tristitia, verba faciat : quod profecto et nos nunc fecimus.

II. Nunc igitur postquam tristitiam excussistis, prius dictorum memoriam renovare volumus, ut sermo vobis fiat manifestior : quod enim et in mundi creatione diximus, quod non pulchrum tantum et mirabilem et magnum Deus fecerit ipsum, sed etiam infirmum et corruptibilem ; et horum rursus multas inseruerit demonstrationes, utraque ad utilitatem nostram dispensans : et per pulchritudinem quidem in conditoris miraculum nos inducens, per infirmitatem vero a colenda nos abducens creatura : hoc et in corpore nostro videre est evenisse : et enim de hoc quoque quærunt et veritatis inimicorum et nostrorum multi, qua de causa hoc corruptibile et mortale factum sit. Gentilium vero et hæreticorum multi, ne factum quidem a Deo dicunt : indignum enim Dei creatione esse putant, sordes, et sudores, et lacrymas, et labores, et æumnas, et alia corporis omnia percurrentes. Ego autem postquam de his cæptus est sermo, primum quidem illud dicere possem : Ne mihi proponas hominem hunc prævaricatum, honore privatum, damnatum : sed si vis discere, quale nobis ab initio Deus finxerit corpus, in paradysum eamus, et ab initio factum hominem videamus. Non enim sic erat corpus illud incorruptibile et mortale, sed tanquam aurea statua de fornace progressa recenter et splendide fulgens : sic omni tali corruptione illud corpus abso-

lutum erat : et neque labor vexabat, neque sudor nocebat, nec curæ insidiabantur, non obsidebant tristitiæ, neque aliud quidquam quod læderet, patiebatur : postquam vero non moderate felicitatem tulit, sed benefactorem homo contumelia affecit, et fallacem putavit dæmonem esse gubernatore Deo, qui se in honore constituerat, fide digniorem, et Deus fieri speravit, et majorem propria dignitate concepit opinionem : tunc profecto tunc et per ipsa Deus opera ipsum erudiens corruptibilem et mortalem reddidit, et his multis obvinxit necessitatibus, non perosus, neque aversatus, sed consulens et improbam pestilentemque illam ab initio nascentem superbiam prohibens, nec ulterius procedere permittens, sed per ipsam rerum experientiam monens eum, quod mortalis et corruptibilis esset, et ita persuadens, ut nunquam talia cogitaret, aut somniaret. Etenim diabolus dixerat, « Eritis velut dii¹ : » Hanc igitur volens sententiam radicitus evellere, morbosum ipsius et ærumnosum corpus effecit, per ipsam docens naturam, ne unquam talem conciperet cogitationem. Et quod hoc sit verum, maxime quidem et ex gestis circa ipsum est manifestum : post illam enim expectationem hac damnatus est pœna. Et considera mihi prudentiam : non ipsum mori primum permisit, sed hoc ejus filium pati, ut ante oculos tabescens corpus intuitus et marcescens, magnam ex hoc aspectu philosophiæ disciplinam caperet : et disceret quid actum esset, atque ita bene correctus hinc discederet. maxime igitur, quod dixi, et ex jam gestis hoc manifestum est : nec minus vero et ex aliis post hæc dicendis apertum erit. Si enim tali corporis necessitate nos vinciente, et omnibus morientibus, corruptionemque patientibus, et marcescentibus ante omnium oculos, et solutis in pulverem, et philosophis unam eandemque hominum ge-

¹ Gen. iii, 5.

neris completivam definitionem facientibus : interrogati namque quid tandem sit homo : Animal rationale, mortale, dicunt : si igitur omnibus hæc consentientibus, ausi sunt quidam se immortales facere apud multorum opiniones, et oculis mortem testificantibus, ut dii prædicari contendebant, et ut dii culti sunt : nisi prodiisset mors, naturæ mortalitatem omnes docens et corruptibilitatem, ad quid impietatis non prorupissent hominum plurimi ? Audi itaque quid dicat Propheta de quodam Barbaro rege tali furore capto : « Super astra Dei exaltabo solium meum, et » ero similis altissimo¹. » Ipsum vero deridens, et mortem ejus declarans, inquit : « Subter te sternerent putredinem, » et operimentum tuum erit vermis. » Quod autem dicit, tale est : Homo talem expectans finem, talia cogitare ausus es ? Et de alio iterum, regem dico Tyrriorum similia parantem, et Deum se haberi volentem : « Tu vero, inquit, » non es Deus, sed homo, et te pungentes hoc dicent². » Itaque a primordiis superbiæ et idololatriæ materiam penitus auferens, Deus tale nobis corpus paravit. Et quid miraris, si in corpore hoc factum est, cum et in anima videre liceat tale quid gestum ? Mortalem nempe Deus non fecit, sed immortalem esse permisit : oblivioni autem et ignorantiae et tristitiæ et curis obnoxiam ipsam reddidit : et hoc fecit, ne ad propriam generositatem respiciens, majorem propria dignitate opinionem concipiat. Si enim cum hæc ita sint, quidam dicere sunt ausi, eam substantiæ Dei esse, si ab iis esset absoluta passionibus, ad quid furoris isti non processissent ? Veruntamen quod de creatione mundi dicebam, hoc et de corpore dico, me similiter propter hæc utraque Deum admirari, et quod corruptibile ipsum fecerit, et quod in corruptione propriam virtutem et sapientiam demonstraverit. Quod enim melioris ipsum ma-

¹ Isaï. xiv, 13. — ² Ezech. xxviii, 9.

teriæ facere posset, ostendit ex cœlesti corpore, et solari. Qui enim illa fecit talia, et hoc tale facere, si voluisset, potuisset: sed infirmitatis causa est ea, quam supra diximus. Non tamen hoc mirabilem vim creatoris deterit, sed etiam amplius intendit: materiæ enim vilitas magis demonstrat artis copiam et facultatem: quoniam in luto et favilla tantam posuit harmoniam, et tales sensus tam varios et omnimodos, et tantum philosophari valentes.

III. Itaque quanto magis substantiæ tenuitatem accusas, tanto magis Dei artis magnitudinem admirare. Quoniam et statuarium admiror, non tam ex auro pulchram facientem statuam, quam ex luto dilabente mirabilem et inexcogitabilem figmenti pulchritudinem artis facultate exhibere valentem. Illic enim figmenti materia quoque confert: hic nuda est artis ostentatio. Tu verò si discere vis, quanta sitejus, qui nos creavit, sapientia, cogita quid ex luto fiat. Quid autem aliud quam later et testa? Verumtamen optimus artifex Deus ex materia unde fit testa et later duntaxat, oculum tam pulchrum efficere potuit, ut omnes, qui cernunt, stupeant, et tantam huic vim inserere, ut aëris immanem altitudinem spectet, et exiguae pupillæ adjutorio tot corpora comprehendat, et montes, et saltus, et colles, et maria, et cœlum. Ne mihi dicas igitur lacrymas et lippitudines: hoc enim propter peccatum tuum factum est: sed cogita ipsius pulchritudinem et videndi virtutem, et quomodo tantam aëris longitudinem percurrrens, non laborat, neque fatigatur: sed pedes quidem paululum progressi fatiscunt et lassantur, oculus vero tantam altitudinem permeans, tantamque latitudinem, nullam sentit infirmitatem: quoniam enim omnium membrorum hoc est nobis maxime necessarium, ipsum labore premi non permisit, ita ut expeditum ipsius ministerium, et liberum nobis esset. Quis vero omnem membri hujus vir-

tutem sermone disserere posset? Et quid de pupilla, videndique facultate dico? si enim quod omnium vilissimum esse videtur membrorum, oculi palpebras exquisieris tantummodo, et in his multam Dei creatoris sapientiam videbis. Sicut enim in spicis aristæ tanquam quædam præ-tenta spicula aves repellunt, non sinentes fructui insidere, et stipulam infirmiore diffringere: sic profecto, et in oculis, velut quædam aristæ et spicula præ-tenta sunt palpebrarum pili, pulverem et festucas et omnia vexantia extrinsecus repellentes ab oculis, nec palpebras infestari sinentes. Videas autem et alteram sapientiam in superciliis hac non inferiorem. Quis enim ipsum situm non obstupescat, quoniam neque ultra mensuram promissæ sunt, ita ut oculos obtenebrent, neque quam opus est interius resident: sed velut domus suggrunda, sic superne eminent, sudorem capite defluentem suscipientes, nec oculos lædere permittentes. Propterea quidem et pili ipsis innati sunt, densitate defluentia coercentes, et multa cum diligentia protegentes, afferentesque multam oculis formositatem. Nec hoc tantum quis admirari posset, sed et aliud non minus quam hoc. Qua enim de causa quæso, capitis quidem capilli crescunt et detondentur, superciliorum vero minime? Neque enim hoc nobis temere et casu factum est, sed ne se demittentes oculos obtenebrarent: quod decrepiti senes patiuntur. Quis autem posset sapientiam omnem per cerebrum demonstratam commemorare? Primo quidem ipsum molle fecit, quoniam sensibus fontes omnibus ministrat: postea ne propter propriam lædatur naturam, ipsum ossibus undique munivit: rursum ne ossium asperitate attritum vexetur, membranam mediam obtendit, nec unam solam, sed et alteram, unam quidem calvarie inferius subtendens, alteram vero superne cerebri carni circumvolvens, et est illa hac durior. Hoc autem

fecit tum propter commemoratam causam, tum ut illatas capiti plagas non primum excipiat cerebrum, sed præoccurrentes huiusmodi membranæ ictibus, nocumentum omne dissolvant, et illæsum ipsum conservent. Quin et quod non continetur et unum sit os ipsum obtegens, sed multas ex multis partibus habeat suturas, multæ rursum securitatis ipsi causa est. Et vaporum enim ipsum continentium facilis per suturas illas exterius fieri potest respiratio, ita ut non suffocetur: et si plaga alicunde inferatur, non ubique sit nocumentum. Si enim solum et continuum os esset, in unam partem delata plaga totum læsisset: nunc autem cum in multa divisum sit, hoc fieri non posset. Etsi enim unam partem vulnerari accidat, os secus illam partem situm læditur solum, reliqua vero cuncta remanent illæsa, plagæ continuitate ex ossium divisione sublata, nec in proximam extendi valente. Propterea ex multis ipsius tegumen ossibus Deus composuit: et sicut domum aliquis ædificans, tectum et tegulas superponit: sic supra caput Deus ossa locavit, et capillos fecit germinare, ut pro quibusdam galeris capiti essent. Illoc ipsum profecto et in corde fecit. Quoniam enim cor membrorum nostrorum principalissimum est, et totius vitæ nostræ firmitas est ipsi tradita, et ipso quomodocumque percusso mors accidit, solidis et duris ossibus hoc undique circummunivit, et pectoris prominentiis et tergi scapulis ipsum posterius muniens: et quod in cerebri membranis fecit, et in hoc idem factum est. Ad hoc enim ne frequenter saliens, et in ira huiusmodique motibus palpitans, ossium asperitati circumstantium infligens conteratur et doleat, multas et ibi membranas subtendit, et pulmonem supposuit, velut molle quoddam stratum ipsius saltibus apponens, ut impune erumpens ex hoc nihil noxium patiatur. Et quid dico de cerebro et corde, cum utique si quis

vel de ipsis unguibus investiget, multam et in his Dei sapientiam videat apparentem, tum ex ipsorum forma, tum ex substantia et situ? Licebat dicere, quare et magnitudine impares nobis digiti sint, et multa alia his plura: sed sufficienter ex dictis attendere volentibus creatoris nostri sapientia Dei refulget: propterea partem hanc laboriosis relinquens exquirendam cum diligentia, ad aliam convertar oppositionem.

IV. Multi namque præter dicta, et illud opponunt: quid tandem si brutorum rex est homo, et robore et agilitate et celeritate multa ipsum superant animalia? Et enim homine velocior equus, et tolerantior bos, et levior aquila, et fortior leo. Quid igitur ad hæc dicere possumus? quod et hinc maxime Dei sapientiam cognoscimus, et honorem, quo nos decoravit. Velocior quippe equus est homine, sed ad peregrinationis velocitatem equo commodior homo. Equus nempe, quamvis omnium velocissimus et fortissimus sit, vix ducenta stadia uno die curret: homo autem multos ex successione equos ac currum jungens et duo stadiorum millia expedire poterit. Itaque quod illi velocitas, huic ratio et ars cum majori tribuit superabundantia: et tam veloces quidem pedes homo non habet quam ille, habet vero pedes illius non minus quam suos sibi ministrantes. Brutorum enim nullum animal aliud ad usum suum subjugare poterit: homo autem omnia aggreditur, et per variam artem a Deo sibi traditam, ad usum sibi maxime convenientem animalium quodque subigit. Si vero tam fortes hominum pedes quam equorum fuissent, ad alia fuissent inutiles, ad locorum difficultates, et montium vertices, et arborum ascensiones: ungula enim ad talia gressus impedire solet. Itaque etsi molliores ipsorum pedes, tamen pluribus opportuni sunt utilitatibus, et nihil ex infirmitate læduntur, equi virtute sibi serviente,

et per gressus varietatem præcellunt. Rursum est aquilæ levior ala, sed est mihi ratio et ars, per quam possum omnia volantia detrahare animalia, et capere. Si vero vis et alam meam videre, habeo illa multo leviozem, non usque ad stadia decem, vel viginti, nec usque ad cælum, sed super ipsum cælum evolantem et super cælum cæli superius, ubi est Christus in dextra Dei sedens. Bruta rursum in corpore gerunt arma : puta bos cornua, dentes aper, ungues leo : mihi vero non in corporis natura Deus arma reposuit, sed extra corpus, demonstrans quod animal mite sit homo, et quod non mihi semper horum tempus armorum : etenim frequenter quidem ipsa depono, nonnunquam autem manibus sumo : ut igitur liber, et absolutus sim, ne semper gestare cogar arma, a natura mea, separata fecit ipsa Deus. Non enim tantum, quia naturam habemus rationalem, bruta superamus, sed et corpore ipsis præstamus : et hoc enim animæ generositati conveniens, et mandatis ejus idoneum Deus præparavit : etenim corpus tale non temere fecit, sed quale decet esse rationali naturæ ministrans : quod nisi tale esset, vehementer impeditæ fuissent animæ operationes ; et hoc ex ægritudinibus manifestum. Si enim modicum quid a propria constitutione avertatur ipse carnis status, multæ ex animæ operationibus impediuntur, puta si calidius vel frigidius cerebrum fiat. Itaque et ex corpore multam Dei providentiam cernere licet, non tantum quoniam ab initio ipsum melius, quam nunc est, Deus fecit, sed quoniam et ad gloriam multo majorem rursum resuscitabit. Si vero et aliunde discere vis, quantam Deus sapientiam circa corpus demonstraverit, dicam hoc, quod omnium maxime Paulus admirari assidue videtur. Quid autem hoc est ? Membra alterum alteri præstare fecit, non in iisdem, sed hæc quidem pulchritudine prævalere statuit, illa vero

robore : puta, pulcher oculus, sed fortiores pedes : pretiosum caput, sed dicere non potest pedibus, vobis opus non habeo : hoc et in brutis cernere licet : hoc et in tota pariter vita. Rex igitur subditis opus habet, subditi rege, sicut caput pedibus : et rursum in brutis, hæc quidem sunt fortiora, hæc autem speciosiora : hæc nos delectant, hæc autem amiciunt : puta, delectat pavo, nutriunt gallinæ ac sues : oves autem vestiunt et capræ, collaborant bos et asinus. Sunt autem et alia, quæ horum quidem nihil præbent, exercent autem virtutem nostram, ut feræ venatorum augment fortitudinem, et timore genus nostrum erudiunt, et cautius reddunt, nec modicum ad medicinam tributum nobis de propriis conferunt membris. Itaque cum tibi quis dixerit, quomodo brutorum es dominus, qui times leonem? responde ab initio non ita se res habuisse, quando apud Deum in existimatione erant homines, quando in paradiso morabantur; sed postquam dominum offendi, servis factus sum obnoxius, non tamen omnino, sed habeo aliquam artem, per quam feras superem. Sic et in domibus magnis usu venit, ut filii, quamvis nobiles sint, dum parum valent auctoritate servorum multos formident : cum autem et peccaverint, multo magis anxietas intendatur. Hæc et de serpentibus et scorpiis, et viperis licet dicere, quod propter peccatum nobis sint terribiles.

V. Nec vero tantum in corpore nostro, conditionibusque variis, et in brutis : verum et in arboribus varietatem hanc spectare licet, et omnium yllissimam sæpe videas majorem superare, nec omnia in singulis esse, ut omnia nobis sint necessaria, et variam Domini noverimus sapientiam. Noli igitur Deum propter corporis corruptionem accusare, sed propter hoc magis ipsum adora, et sapientiam et

providentiam ipsius admirare : sapientiam quidem, quoniam in tam corruptibili corpore tantam potuit harmoniam exhibere : providentiam vero, quoniam ipsum corruptibile ad animæ fecit utilitatem, ut ipsius tumorem comprimat, et superbiam eastiget. Quare igitur non ab initio ipsum talem fecit Deus, inquit aliquis ? Excusans se tibi per ipsa opera, et tantum non dicens per eventum : ego quidem te ad majorem vocabam honorem : tu vero te ipsum munere indignum reddidisti, paradiso excidens : verumtamen neque sic te despiciam, sed peccatum tuum corrigens in cœlum reducam. Etenim propterea te tabescere et corrumpi tantum temporis permisi, ut in temporis prolixitate stabilis tibi fiat humilitatis disciplina, et nunquam priorem resumes mentem. Pro his omnibus igitur gratias agamus benigno Deo, et pro tali cura gratiam rependamus, quæ nobis etiam sit utilis : et mandati, de quo vobis sæpius disserui, studium habeamus maximum. Neque enim desistam, donec illud expedieritis : quoniam hoc non quæritur a nobis, paucis-ne an multis utamur admonitionibus, sed ut eo usque moncamus, donec vobis persuaserimus. Judæis quidem Deus per Prophetam dicebat : « Si ad iudicia et contentiones jejunatis, ut quid jejunatis¹ ? » per nos vero vobis dicet, Si ad iuramenta et perjuriam jejunatis, ut quid jejunatis ? Quomodo enim sacrum videbimus Pascha ? quomodo sanctum suscipiemus sacrificium ? quomodo mirabilibus communicabimus mysteriis lingua illa, qua Dei legem conculcaverimus ? lingua illa, qua animam contaminaverimus ? Si nemo namque purpuram regalem manibus accipere inquinatis auderet, quomodo dominicum corpus lingua polluta suscipiemus ? Iuramentum enim Maligni, sacrificium vero Domini. « Quæ igitur communicatio luci ad tenebras, vel quæ conve-

¹ Isaï. LIV, 8.

»nientia Christo ad Belial¹ ? » Quod igitur hac liberali impietate studueritis, manifeste scio; sed quoniam per se ipsum non facile quisque illud expedire potest, faciamus sodalitia et classes: et quod in conviviiis pauperes faciunt, quoniam non potest quisque solus convivium exhibere perfectum, convenientes omnes ex symbolo convivium conferunt: hoc et nos faciamus, quando per nos ipsos torpidi sumus, divisis inter nos curis ex pacto statuamus conferre consilium, monitionem, exhortationem, increpationem, minas, ut ex singulorum studio omnes recte agamus. Quoniam enim proximorum res acutius videmus quam nostras, nos alios custodiamus, et nostri illis custodiam mandemus, et hoc pulchrum faciamus certamen, ut ita turpem hanc consuetudinem superantes, cum fiducia ad hanc sanctam veniamus solemnitatem, et sancti participes simus sacrificii cum beata spe, et conscientia bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem, et cum quo Patri gloria una cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XII.

Ad Deum gratiarum actio pro accepta venia commissorum contra Imperatorem: et naturalis de mundo sermocinatio: et quod hominem creans Deus legem ipsi naturalem indiderit: et de juramento omni diligentia vitando.

I. Et heri dixi, Benedictus Deus, et hodie hoc ipsum rursus dicam². Etsi enim gravia præterierunt, tamen gravium memoria ne prætereat, non ut doleamus, sed ut

¹ 2 Cor. vi, 15.¹ — ² Vide D. Guillon, tom. xii, p. 25-28.

gratias agamus. Si enim malorum memoria manserit, malorum experientia nunquam urgebit. Quid enim experientia opus est, cum memoria nos corrigit? Sicut igitur submergi nos Deus non permisit præsentibus procellis, sic neque nos ipsos illis sublatis resolvi sinamus. Consolatus est nos tunc mœrentes, gratias ipsi nunc lætantes agamus : consolatus est suspirantes, neque deseruit, igitur neque nos ipsos prospere agentes prodamus, in torporem declinantes : nam scriptum est : « Recordare temporis famis in die satietatis¹. » Recordemur itaque temporum tentationis et nos in die remissionis ; quin et in peccatis hoc ipsum faciamus. Et si peccaveris, et tibi peccata Deus remiserit, veniam quidem suscipe, et gratias age : peccati vero ne obliviscere, non ut te ipsum cogitatione consumas, sed ut animam doceas non lascivire, neque rursum in eadem relabi. Sic et Paulus fecit : cum enim dixisset : « Fidelem me existimavit, ponens in ministerio, » intulit : « Qui prius blasphemus fui et persecutor, » et contumeliosus². » Traducatur, inquit, vita servi, ut appareat humanitas domini. Etsi enim peccatorum veniam accepi, non tamen ejicio peccatorum memoriam. Nec solum Domini hoc benignitatem demonstrabat, sed et illum clariorem faciebat. Cum enim didiceris, quis prius fuerit, tunc ipsum magis admiraberis : et cum videris ex quo quis factus fuerit, tunc ipsum magis commendabis : et si multum peccaveris, mutatus inde bonam spem habebis : nam præter dicta, et in desperatione positos exemplum allicit, et exurgere facit. Quod quidem et in civitate nostra erit : omnia enim quæ contigerunt, et virtutem vestram demonstrant, qui per pœnitentiam tantum iræ depellere potueritis : et Dei clementiam prædicant, qui ob modicam conversionem, tan-

¹ Eccli. XVIII, 25. — ² 1 Tim. I, 13.

tam nubem imminentem abstulit : in desperatione quoque positos omnes excitat, discentes ex rebus nostris eum, qui ad sublimia et ad Dei auxilium respiciat, quamvis infiniti undique fluctus obstrepant, submergi non posse. Quis enim vidit? quis audivit unquam nostris casibus similia? Quotidie civitatem nostram cum suis habitatoribus funditus tollendam esse suspicabamur : sed cum diabolus navigium submergere sperabat, tunc puram reddidit Deus tranquillitatem. Ne igitur obliviscamur magnitudinis malorum, ut beneficiorum a Deo collatorum magnitudinem recordemur : etenim qui morborum naturam nescit, medici artem nunquam sciet. Hæc et pueris nostris dicamus, et in mille mittamus generationes, ut omnes discant, quomodo diabolus et civitatis solum delere studuerit, et quomodo ipsam Deus lapsam et jacentem rursus erigere potnerit, neque ullum pati damnum concesserit, ad hoc et timorem sustulerit, et repulerit cum multa celeritate periculum. Etenim hebdomade præterita facultates diripi omnes expectabamus, et milites nobis immitti, et infinita alia mala suspicabamur : sed ecce illa omnia præterierunt, tanquam nubes, et velut umbra præteriens, et sola calamitatum expectatione puniti sumus : imo vero nec puniti sumus, sed correcti et meliores facti : quia Deus Imperatoris cor emollivit. Dicamus igitur semper et quotidie : Benedictus Deus : et cum majori studio synaxi vacemus, et curramus ad Ecclesiam unde utilitatem tantam accepimus. Scitis enim ab initio quo confugeritis, quo concurreritis, unde facta sit nobis salus. Teneamus igitur sacram anchoram, et sicut in tempore periculorum nos non prodidit, sic neque nos ipsam in tempore remissionis relinquamus : sed cum cura maneamus, et quotidie faciamus conventus precesque, divinaque audiamus eloquia : et quod impendebamus otium

satagentes, et curiose sciscitantes, e castris profectos circumcurrentes, pro instantibus malis curam gerentes, hoc totum divinas leges audiendo impendamus : non autem in importunas et inutiles exercitationes, ne rursus in illius negotii necessitatem nos ipsos redigamus.

II. Tribus igitur præteritis diebus unum cognitionis Dei modum quærebarum, ipsumque in finem deduximus, interpretantes, quomodo « Cœli enarrant gloriam Dei¹ : » et quale tandem sit Pauli dictum « Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur² : » et demonstravimus, quomodo a creatura mundi, et quomodo per cœlum et terram et mare creator glorificatur. Hodie vero paulisper in hanc rursum philosophati materiam, ad alium transibimus sermonem : non enim tantum fecit mundum, sed etiam ut factus operaretur, effecit : neque totum immobilem dimittens, neque totum jubens moveri : sed cœlum quidem immotum permansit, sicut Propheta inquit : « Qui statuit cœlum tanquam testudinem, et extendit ipsum » tanquam tentorium super terram³. » Sol vero cum reliquis sideribus quotidie currit : et rursum terra fixa est, aquæ vero semper moventur : nec aquæ tantum, sed et nubes, et imbres frequentes et successivi tempore proprio redditi : et una quidem imbrum est natura, diversa vero quæ ex ipsis fiunt. Etenim in vite vinum fit pluvia, oleum in olea, et in aliis plantis in illarum humores mutatur : et unus quidem est terræ venter, sed differentes profert fructus : unus solaris splendoris est calor, sed differenter omnia maturat : hæc quidem tardius, hæc vero citius ad consummationem deducens. Quis hæc non obstupescat et admiretur ? Imo vero non hoc solum est admirabile, quod varium ipsum et differentem fabricaverit, sed etiam quod ipsum omnibus communem proposuerit, et diviti-

¹ Psal. XVIII, 1. — ² Rom. I, 20. — ³ Isai. XL, 22.

bus et pauperibus, et peccatoribus et justis. Quod utique et Christus dicebat : « Solem suum oriri facit super bonos » et super malos, et pluit super justos et injustos¹ : » et infinitis ipsum animalibus implens : et naturales brutis inserens mores, hos quidem imitari, hos vero fugere nos jussit. Verbi gratia : industria est formica, et laboriosum facit opus. Si igitur attendas, maximam ab hoc animali capies admonitionem, ut non emolliaris, neve fugias labores et sudores : propterea et Scriptura torpentem ad illam mittit dicens : « Vade ad formicam, o piger, et imitare vias ejus, et esto illa sapientior². » Non vis, inquit, ex Scripturis discere, quod bonum sit operari, et quod non operans neque manducare debeat ? non vis a doctoribus hoc audire ? disce a brutis. Sic et in domibus sæpe facimus : majores, et qui videntur esse præstantiores, cum peccaverint, puerulis solertibus attendere exhortamur, dicentes : Respice minorem te, quam est industrius et solers. Et tu igitur ab hoc animali maximam cape sedulitatis exhortationem : et Dominum tuum admirare, non quod solem fecerit tantum et cælum, sed quia formicam fecit. Etsi enim exiguum animal, habet tamen sapientiæ Dei magnitudinis multam demonstrationem. Considera igitur quam sit prudens, et admirare, quomodo potuit Deus in tam brevi corpore tantam jugis inserere operationis cupiditatem. Ab hac quidem laboris studium, ab ape vero munditiam, et solertiam disce et charitatem. Etenim illa non magis sibi ipsi quam nobis laborat, et quotidie fatigatur : quod maxime Christiano proprium est, non sua quærere, sed et quæ sunt aliorum. Sicut igitur illa circumvolat omnia prata, ut promptam alteri præparet mensam : sic et tu fac, homo, sive pecunias congreges, in alios expende : sive doctrinæ verba habeas, ne defo-

¹ Matth. v, 45. — ² Prov. vi, 6.

dias, sed apponas indigentibus in medium : sive aliud peculiare habeas, utilis esto iis, qui laborum tuorum fructu egent. Non cernis, propterea animalium gloriosissimum esse apem, non quia laborat, sed quia aliis laborat? Quoniam et aranea laborat, et fatigatur, et tenues per parietes extendit texturas, omnem mulieris sapientiam excedentes, sed est ignobile animal, quoniam opus ejus nobis nullatenus est utile : tales sunt sibi laborantes, et se defatigantes. Imitare columbæ simplicitatem, sectare asini et bovis in dominum dilectionem, imitare avium securitatem : multum enim lucrari licet a brutis ad morum correctionem. Ex his Christus quoque nos animalibus instruit : nam ait, « Estote prudentes sicut serpentes : et simplices sicut columbæ¹. » Et rursum : « Respicite volatilia cœli, quæ non serunt neque metunt, et pater vester cœlestis pascit ea. » Et propheta pudefaciens ingratos Judæos, sic inquit : « Agnovit hos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui : Israël autem me non agnovit². » Et rursum : « Turtur et hirundo agri aviculæ cognoverunt tempora ingressus sui : populus vero meus non cognovit judicia domini Dei sui³. » Ab his et a similibus animalibus disce virtutem exercere : a contrariis vero vitium fugere. Sicut enim benefica apis, sic perniciosa aspis : malitiam igitur ejus averseris ; ne audias, « Venenum aspidum sub labiis eorum. » Impudens rursum canis, odio quoque habeas hanc improbitatem. Dolosa et fraudulenta vulpes, ne vitium imiteris? sed sicut apis pratis supervolans, non omnia legit, sed utilibus sumptis reliqua omittit : ita tu quoque facias brutorum genus percurrens ; si quid inest utile, ab illis sume, et quas habent a natura prærogativas, has tu per liberum exprime arbitrium : et per hoc enim a Deo honoratus es, quod naturales brutorum prærogativas per

¹ Matth. x, 16. — ² Isaï. 1, 4. — ³ Jerem. viii, 7.

liberum arbitrium tibi exequi concessit, ut præmia consequaris. Illis enim non ex electione et ratione bona opera, sed a sola natura. Verbi gratia: Apis mellificat, non ratione ad hoc faciendum inducta, sed a natura instituta: quoniam si esset opus non naturale, neque toti generi attributum, oporteret omnino ex ipsis aliquas artis inexpertas esse: nunc vero ex quo factus est mundus, usque in præsentem diem nemo vidit apes cessantes et non mellificantes. Talia enim naturalia toti generi communia sunt: quæ vero ex libero arbitrio, non sunt communia: labore enim indigent ut bene succedant.

III. Omnia igitur optima capiens circumamiciaris: etenim irrationalium rex es: reges autem, si quid est in subditis optimum, sive aurum, sive argentum, sive lapides pretiosi, sive sumptuosa vestimenta, hæc cum superabundantia ipsi possident: et ex creatura dominum tuum admirare. Si quid vero te excedit visibilibus, et rationem invenire non potes, ideo creatorem glorifica, quia mentem tuam ipsius opificiorum sapientia excedit. Ne dicas, quare hoc? ad quid hoc unumquodque utile est, etsi nos rationem ignoramus. Sicut enim si in medici officinam ingrediaris, et multa proposita videas instrumenta, varietatem instrumentorum admiraris, licet ipsorum nescias usus: sic et in creatura facias, et si videris multa animalium et herbarum, et aliarum rerum, quarum utilitates nescias, admirare ipsarum varietatem, stupe etiam ipsarum creatorem, optimumque opificem Deum: quoniam nec omnia tibi nota fecit, nec omnia incognita. Non fecit quippe omnia incognita, ne dicas esse mundum sine providentia: non permisit vero tibi cognita esse omnia, ne cognitionis magnitudo te in superbiam extollat: sic quippe et primum hominem improbus dæmon ille præcipitavit, per majoris scientiæ spem, eam quam habebat auferens.

Propterea et sapiens quidam admonet, dicens: « Fortiora » te ne quæras, et profundiora te ne scruteris¹: » quæ mandata sunt tibi, hæc cogita. Ipsius enim operum plura in secretis sunt, et rursum, « Majora hominum prudentia » demonstrata sunt tibi. » Hoc autem dixit consolans mœrentem et dolentem, quod non omnia norit: etenim et ea, inquit, quæ nosse datum est, multum prudentiam tuam transgrediuntur: neque enim ex te invenisti, sed a Deo doctus. Contentus igitur esto datis divitiis, et ne amplius inquiras, sed pro iis, quæ accepisti, gratias age: noli indignari pro iis quæ non accepisti, et pro iis, quæ nosti, glorifica: ne scandalizeris propter ea quæ non nosti: ambo enim Deus utiliter fecit, et hæc quidem revelavit, illa vero abscondit tuæ consulens saluti. Unus quippe, quod dixi, Dei cognoscendi modus per creationem, multos valens dies absumere. Ut enim non solius hominis cum diligentia formationem percurramus, cum diligentia dico nobis possibili, non illa vera diligentia: nam etsi multas factorum rationes diximus, sunt tamen et aliæ plures arcanæ quas qui fecit, novit Deus: non enim omnes ipsi scimus. Ut igitur omnem hominis formationem cum diligentia percurramus, et in unoquoque membro sapientiam inveniamus, et nervorum, venarum, articularum distributionem, situm, aliorumque omnium formationem consideremus, nec annus integer nobis ad hanc expositionem sufficiet. Ideo istum hic sermonem finientes, et laboriosis studiosisque ex dictis præbentes et alias creationis partes percurrendi modum, ad aliam sermonem hypothesim vertamus, ipsam quoque Dei providentiæ demonstrativam. Quæ igitur est secunda hypothesis? Ab initio Deus hominem formans, legem ipsi naturalem indidit. Et quid tandem est lex naturalis? Conscientiam nobis

¹ Eccli, 111, 22.

expressit, et a natura inditam esse voluit bonorum et contrariorum scientiam. Non enim opus habemus discere, quod malum sit fornicatio, et bonum continentia, sed ab initio hoc scimus. Et ut discas nos ab initio hoc scire, legislator leges postea ferens, et dicens: « Non occides¹: » non intulit, malum enim cædes: sed simpliciter, « Non occides, » inquit: prohibuit enim peccatum duntaxat, non docnit. Quare igitur qui dixit, « Non occides, » non addidit, quia malum cædes? quoniam prius conscientia nos hoc docuit, et tanquam scientibus et intelligentibus ita loquitur. Cum igitur de alio loquitur mandato, non nobis per conscientiam noto, non tantum prohibet, sed et causam apponit. De sabbato itaque legem ferens, et dicens: « Septima die non facies opus²: » subjunxit causam quoque cessationis: qualem vero? « Quia in die septima requievit Deus ab omnibus operibus suis quæ cœperat facere³. » Et rursum: « Quoniam servus fuisti in terra » *Ægypti*. » Quare igitur, dic mihi, in sabbato quidem causam adjecit, in cæde vero nihil tale fecit? Quoniam hoc quidem mandatum non de primariis erat, nec per conscientiam nobis exquisitis, sed particulare quoddam, et temporaneum: propterea post hæc solutum est: necessaria vero, et vitam nostram continentia illa sunt: « Non occides, non furaberis, non mœchaberis: » Et ideo nullatenus hic causam ponit, nec doctrinam adducit: sed sola opus esse putat prohibitionem.

IV. Nec inde tantum, sed et aliunde vobis demonstrare conabor, quomodo a natura institutus erat homo ad virtutis cognitionem. Primum Adam admisit peccatum, et post peccatum statim se occultavit: si aliquid mali se perpetrasset non noverat, qua de causa se occultavit? Neque enim erant litteræ, non lex, non Moses: unde igitur

¹ Deut. xxiv, 18. — ² Exod. xx, 10. — ³ Deut. xxiv.

novit peccatum, ut se absconderet? nec tantum se celat, sed et accusatus in alium conatur transferre causam, dicens: « Mulier quam dedisti mihi, ipsa dedit mihi de » ligno, et comedi¹. » Et illa rursus in alium crimen transfert, serpentem scilicet. Ac vide sapientiam Dei: cum enim Adam dixisset: « Vocem tuam audivi, et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me: Deus non statim factum redarguit, neque dixit: quare enim de ligno comedisti? sed quomodo? » Quis enim indicavit tibi quod nudus esses, » nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? » neque tacuit, nec aperte ipsum redarguit. Non enim tacuit, ut ipsum ad peccati confessionem evocaret: nec vero manifeste redarguit, ne totum Dei esset, et ille privatus remaneret venia, quæ nobis ex confessione nascitur. Propterea non dixit manifeste causam, unde cognitio nata esset, sed sub interrogationis forma sermonem profert, ut illi aditum ad confessionem relinqueret. Rursum in Caïn et Abel idem videre licet. Primum quidem primitias Deo ferebant laborum suorum. Non enim a peccato tantum, sed etiam a virtute demonstremus, hominem utriusque scientia præditum fuisse. Quod igitur homo peccatum esse malum jam sciret, demonstravit Adam: quod autem virtutem esse bonum etiam sciret, rursum Abel manifestavit. Non enim ab ullo doctus, neque lege de primitiis hæc disserente audita, sed a sua conscientia doctus, sacrificium illud obtulit. Propterea non descendo ad posteros, sed circa priores homines versor, quando nondum litteræ, neque Lex, neque Prophetæ et Judices, sed solus Adam cum filiis erat: ut discas in natura bonorum et contrariorum scientiam prius fuisse repositam. Unde enim didicit Abel, quod bonum esset offerre, quod bonum Deum venerari, et in omnibus

¹ Gen. III.

gratias agere? Quid igitur, an Caïn non obtulit? Obtulit quidem et ipse, sed non similiter. Et hinc vero rursum conscientiae cognitio apparet : quoniam enim ei, qui honoratus fuerat, invidens, de cæde deliberabat, dolosam celabat sententiam : et quid inquit? « Age, egrediamur in » campum¹. » Alia figura, caritatis enim simulatio : sententia alia, fratricidii enim deliberatio. Et nisi malum consilium putabat, quare ipsum occultabat, et post commissam necem rursum a Deo interrogatus, « Ubi est Abel » frater tuus? » inquit, « nescio : numquid custos fratris » mei sum ego? » Quare enim negat? nonne patet quod » condemnaret se ipsum vehementer? Sicut enim ipsius pater se absconderat, ita et hic negat : et post interrogationem iterum inquit, « Major est causa mea, quam ut dimittatur mihi. » Sed Gentilis hæc non fert : age igitur et ad illum loquamur, et quod in creatione fecimus, non Scripturis tantum, sed etiam rationibus certamina contra illos moventes, hoc et circa conscientiam nunc faciamus. Etenim et Paulus hoc movit argumentum adversus illos pugnans. Quid tandem est quod dicunt? Non est nobis per se Lex in conscientia posita, nec eam naturæ Deus inseruit. Unde igitur, unde, inquam, de nuptiis, de cædibus, de testamentis, de depositis, de proximis non opprimendis, de infinitis aliis leges apud eos scripserunt legislatores? hi quippe præsentibus forte a majoribus natu didicerunt, et illi a prioribus, et rursum a superioribus isti. Qui vero ab initio et primi apud eos leges tulerunt, a quo didicerunt? Annon utique a conscientia? neque enim dicere possent, quod cum Mose fuerint, quod Prophetas audierint : quomodo enim qui Gentiles erant? sed patet eos a Lege, quam hominem fingens Deus, ab initio ipsi posuit, ab hac et leges posuisse suas, et artes inve-

¹ Gen. iv, 8.

nisse, aliaque omnia : etenim et artes sic constitutæ sunt, cum prisci illi suopte ingenio ad illas accessere. Sic et judicia, sic et pœnæ definitæ sunt : quod nempe et Paulus dicit. Quia enim et Gentilium multi contradicturi erant, et dicturi : quomodo Deus homines qui fuerunt ante Mosem judicabit? non misit legislatorem, non legem tulit, non Prophetam paravit, non Apostolum, non Evangelistam, quomodo ab ipsis pœnas exiget? Volens Paulus demonstrare, quod a natura docti legem haberent, et agenda manifeste scirent; audi quid inquit : « Cum enim » gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis » sunt, faciunt : ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi » sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus » suis¹ : » quomodo sine litteris? « Testimonium reddente » illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die » qua judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum per Jesum Christum. » Et iterum : « Qui » cumque enim sine Lege peccaverunt, sine Lege peribunt : et quicumque in Lege peccaverunt, per Legem » judicabuntur. » Quid est, sine lege peribunt? non lege accusante, sed conscientia et cogitationibus. Si vero legem non habuissent conscientiæ, nec ipsos perire peccantes oportebat. Quomodo enim si sine Lege peccaverunt? Sed cum sine Lege dicit, non dicit non habuisse Legem, sed non habuisse Legem scriptam : naturæ vero legem habuisse. Et rursum : « Gloria autem et honor, et » pax omni operantibus bonum, Judæo primum et Græco². »

V. Hæc autem dicebat de superioribus loquens temporibus, quæ ante Christi adventum fuerunt. Et Græcum hic vocat non idololatram, sed Deum quidem solum adorantem, Judaicarum vero observationum necessitati non

¹ Rom. II, 14. — ² Ibid. I.

deditum, sabbatismis dico, et circumcisioni, et variis purificationibus : sed sapientiam, et pietatem omnem exhibentem. Et rursus de eodem disserens, inquit : « Ira, » et indignatio, et angustia super omnem animam hominis » operantis malum, Judæi primum et Græci¹. » Rursum hic Græcum vocat, observatione Judaica liberatum. Si itaque neque Legem audivit, neque cum Judæis conversatus est, quomodo crit ipsi ira et indignatio, et tribulatio malum operanti? Quoniam intus conscientiam habebat increpantem, et docentem, et erudientem in omnibus. Unde hoc manifestum? Ex iis in quibus alios castigavit peccantes, leges tulit, judicia constituit. Hoc igitur declarans Paulus, de viventibus in vitio dicebat : « Qui cum » justitiam Dei cognovissent, quoniam qui talia agunt, » digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam » qui consentiunt². » Et unde scierunt voluntatem Dei esse, ut qui in improbitate vivunt puniantur? Unde? ex iis in quibus alios judicabant peccantes. Si enim malum esse non putes eadem, cum homicidam ceperis, sententia tua non punies : nisi malum esse putes adulterare, cum inciderit adulter, libera ipsum a pœna. Si vero et in aliorum peccatis leges scribis, et pœnas definis, et severus es iudex : quam habere possis excusationem, in quibus ipse peccas, dicens te agenda ignorare? Mœchati enim estis et tu et ille. Quare illum quidem punis, te vero venia dignum censes? Si enim malum nesciebas esse adulterium, neutrum puniri oportebat : si vero alterum quidem punias, te vero pœnam effugere existimes : quomodo rationi consentaneum videri poterit, eorundem criminum reos non easdem pendere pœnas? Hoc igitur ipsum accusans Paulus dicebat : « Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? »

¹ Rom. 11, 9. — ² Id. 1, 32. — ³ Id. 11, 2.

Non est ita, non est. Ex judicio enim quod in alium protulisti, ex hoc te Deus tunc judicabit. Non enim profecto tu quidem justus, Deus autem injustus. Si enim non despicias alium injuria affectum, quomodo Deus despiciet? si tu corrigis aliorum peccata, quomodo te Deus non corriget? Si vero non tibi statim pœnam infert, ne ob hoc confidas, sed time magis. Sic et Paulus jussit dicens: «An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit¹?» Propterea enim tolerat, non ut peior fias, sed ut pœnitentiam agas: si vero non vis, majoris materia ultionis tibi est Dei longanimitas sine pœnitentia permanenti. Et hoc quippe declarans, dicebat: «Secundum autem duritiam tuam, et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus².» Quoniam igitur cuique secundum opera reddit, et legem propterea nobis naturalem indidit, et scriptam postmodum dedit, ut pœnas exigit peccatorum, et recte agentes coronet: multo itaque studio, tanquam ad tremendum conventuri judicium, actiones nostras dispensemus, scientes quod nullam assequemur veniam, si post naturalem, et scriptam legem, et doctrinam tantam, et admonitionem assiduam, salutem nostram negligamus.

VI. Volo itaque rursum de juramentis vobis loqui, erubesco autem. Mihi quidem grave non est die nocteque eadem vobis dicere: sed timeo, ne postquam vos his multis diebus admonero, multum torporem vestrum damnablem ostendam, qui in negotio tam facili continua egeatis admonitione. Nec tantum erubesco, sed et timeo vobis. Assidua namque doctrina advertentibus salutaris quidem et utilis, torpentibus vero damnosa et periculosa.

¹ Rom. 11, 4. — ² Ibid. 5.

Etenim quanto quis sæpius audierit, tanto majorem ultionem attrahet, non faciens quæ dicuntur. Hoc igitur et Judæis impropere, dicebat Deus: « Misi Prophetas meos » exurgens diluculo, et emittens, neque sic exaudistis¹. » Nos nempe ex multa sollicitudine hoc facimus, sed timemus ne die illa tremenda obsit vobis omnibus hæc admonitio et consilium. Cum enim et bonum opus sit facile, et qui assidue commonefaciat non desit, quid poterimus in excusationem dicere? vel quæ nos ratio ab ultione eripiet? Dic nempe mihi, si argentum abs te mutuum dari contingat, annon semper debitori occurrens ipsum mutui commonefacis? Hoc et nunc fac, et quisque putet argentum sibi proximum debere, hujus scilicet mandati expletionem, et occurrens solutionis ipsum commoneat, sciens non parvum nobis repositum esse periculum, fratrum curam non agentibus. Propterea et ego eadem dicere non desisto. Timeo enim, ne illa die audiam: Improbe serve et segnis, oportebat te erogare argentum meum numulariis². Ecce erogavi, non semel, neque bis, sed sæpius: vestrum vero reliquum est fœnus reddere. Usura vero est, auditæ monitionis per opera exhibitio: etenim dominica sunt, quæ mutuo dantur. Ne igitur negligenter suscipiamus, sed cum diligentia depositum contineamus, ut cum multa negotiatione ipsum illo die reddamus. Nisi enim et alios in idem officium induxeris, audies vocem illam, quam audivit qui talentum defodit. At vobis ne eveniat hanc audire, sed aliam vocem, quam ei, qui negotiatus erat, reddidit Christus dicens: « Euge serve bone et fidelis, quoniam super » pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam³, » Hanc autem audiemus vocem, si idem quod ille studium exhibuerimus, idem vero studium præstabimus, si hoc, quod dico, fecerimus. Cum adhuc fervens est auditus in vobis, egressi

¹ Jerem. xix, 9. — ² Matth. xxv, 27. — ³ Ibid. 21.

exhortamini inter vos; et sicut disjungimini quisque cum salutatione, sic cum admonitione quisque domum recedat, et dicat proximo: Considera et recordare, quomodo mandatum custodias, et omnino superabimus. Cum enim et amici te dimiserint cum tali consilio, et domum profectum rursum eadem uxor admoneat, et cum soli estis, oratio nostra vos contineat, celeriter hanc consuetudinem improbam expellemus. Novi quidem vos admirari quare tantum de hoc mandato studium faciam: verum adimplete mandatum, et tunc dicam. Interim quippe illud dico, legem esse divinam hoc mandatum, et ipsum transgredi non esse tutum: si autem impletum videro, et aliam vobis causam commemorabo hac non minorem, ut discatis, me jure pro hac lege studium exhibere. Restat vero jam per supplicationem sermonem absolvere. Unanimiter igitur omnes dicamus: Deus nolens tam mortem peccatoris, quam ut convertatur et vivat: et hanc et alias leges omnes nos executos, dignare sic assistere tribunali Christi tui, ut fiduciam multam a seculi, in regnum perveniamus ad gloriam tuam: quoniam te decet gloria, una cum unigenito Filio tuo, et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula seculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

Gratiarum actio adhuc ad Deum de mutatione tristium, et commemoratio eorum qui propter seditionem raptati, pœnas luerant. Similiter rursus expositio de hominis creatione: et quod legem acceperit naturalem: et de jurandi consuetudine radicitus tollenda.

I. Ab eodem principio¹, et iisdem præmiis, quibus heri

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 146-154.

et nudius tertius cœpi, et hodie incipiam. Dicam et nunc: Benedictus Deus: quale præteritum vidimus quatrimum, et quale nunc videmus præsens? quanta in illo obscuritas tunc erat? quanta nunc in præsentī tranquillitas? Tremendum in civitate tribunal illud, et omnium corda concussit, et nocte fecit diem nihilo esse meliorem, non radiis extinctis, sed tristitia et timore oculos offuscantibus vestros. Ut igitur et nos majorem capiamus voluptatem, pauca eorum, quæ tunc acciderunt, commemorare volo. Et vobis enim, et posteris omnibus utilem horum esse video narrationem: quoniam et de naufragio servatis jucundum est fluctuum meminisse, et tempestatis, et ventorum, postquam in portum navigaverint: et morbo detentis, pergratum est post ægritudinem, febres, per quas pene ad mortem venerunt, aliis narrare. Cum enim gravia præterierint, voluptatem habet eorum commemoratio, anima non amplius formidante, sed majorem capiente delectationem. Præteritorum enim memoria malorum, præsentem tranquillitatem accuratius gustandam exhibet. Postquam enim civitatis major pars præ timore et comminatione illa ad deserta et fauces montium et occulta locorum transmigravit, metu ipsos undique cogente: et vacuæ mulieribus erant domus, vacuum viris forum, vix autem duo vel tres euntes in medio simul videbantur, et ipsi tanquam animati mortui circummeuntes; abibamus in forum judiciale gestorum finem visuri: et collectas civitatis reliquias cernentes, illud omnium maxime admirati fuimus, quod multitudine circa fores morante, tanquam præsentē nemine, silentium erat profundissimum, omnibus inter sese respicientibus, et nemine assistentem interrogare, aut quidquam audire ab illo audente. Proximum enim quisque suspectum habebat: quoniam multi jam præter omnem spem ex medio rapti foro intus coercēban-

tur: et omnes pariter in cœlum aspiciebamus, et manus extendebamus cum silentio superne subsidium expectantes, et Deo supplicantes, ut judicandis adesset, et judicantium corda mulceret, et mitem faceret sententiam. Et sicut qui naufragantes a terra vident, accedere quidem, et manum porrigere, vel ærumnam relevare non possunt, cum undis arceantur: extrinsecus autem ab ipsis littoribus manus extendentes et lacrymantes, Deum orant ut assistat fluctuantibus: ita et hic tacite omnes mente Deum invocabant, petentes, ut ad tribunal velut in fluctus adductis manum porrigeret, nec sineret navigium submergi, nec in extremum naufragium judicantium solveret judicium: et hæc quidem erant pro foribus. Postquam vero interiorem aulam introivimus, rursus alia his terribiliora vidimus, milites armatos ensibus et clavis, et multam interius judicantibus quietem præstantes. Quoniam enim necessarii illorum omnes, et uxores, et matres, et filiæ ante fori januam constiterant, ut si eveniret quempiam ad mortem duci, nemo ærumnæ spectaculo accensus, tumultum et turbationem ullam faceret, omnes procul arcebant milites, ipsorum mentem pavore præoccupantes. Quod autem omnium maxime miserabile, mater et soror cujusdam, qui intus judicabatur, ad ipsa judicantium vestibula jacebant, se humi sternentes, et commune omnibus factæ circumstantibus spectaculum, oculos velatæ, et tantum duntaxat erubescences, quantum calamitatis necessitas permittebat: neque aderat ipsis ancillula, non vicina, non amica, non ulla necessariorum alia, sed solæ vili amictu in medio tot militum positæ, per humum se trahentes circa ipsas fores, iis, qui intus judicabantur, graviora patiebantur, carnificum vocem audientes, verberum sonitum, vapulantium luctum, tremendas judicantium minas, et dum singuli flagellarentur gravioribus quam illi doloribus

hæ conficiebantur. Quoniam enim in aliorum testimoniis de criminum declaratione periclitabatur, sicubi quempiam flagellari, ut reos diceret, sentiebant, et ululare: in cœlum respicientes Deum orabant, ut illi fortitudinem et tolerantiam daret, ne necessariorum suorum salus proderetur per aliorum acrem verberum dolorem ferre non valentium, infirmitatem: et tale quid rursum, quale fluctuantibus solet, accidebat. Sicut enim illi, si quando undæ impetum videant eminus insurgentem, paulatim crescentem, et navem submergere minantem, etiam priusquam ipsi propior fiat, præ timore ceu mortui sunt: sic et illæ si quando voces et ululatus audiebant emitti, veritæ ne in tormentis fatiscences qui testimonium dicere cogeantur, contra necessariorum aliquem dicerent, infinitas ante oculos mortes videbant. Et erat cernere intus tormenta, extra tormenta: illos nempe carnifices, has vero naturæ torquebat imperium, et viscerum compassio: intus luctus, foris luctus: intus reorum, foris necessariorum. Imo vero non ipsi tantum, sed et ipsi iudices corde lugebant, et omnibus graviora patiebantur, tam acerbæ calamitati ministrare coacti.

II. Ego autem assidens et hæc cernens, quod mulieres et virgines thalamis assuetæ, nunc commune cunctis spectaculum factæ essent, et molli assuetæ strato, terram prostrato nunc haberent, et nuper tantum nactæ obsequium ancillarum, eunuchorum, et reliquæ omnis pompæ, nunc omnibus illis privatæ ad omnium pedes prosternerentur, singulos orantes ut aliquid judicandis pro facultate sua in auxilium conferrent, et simul omnes aliquid misericordiæ reis tribuerent, illud dixi Salomonis: « Vanitas vanitatum, » et omnia vanitas¹. » Videbam enim et hoc ipsum, et aliud oraculum ipsis rebus completum, nempe, « Omnis

¹ Eccli. 1, 2.

» gloria hominis, tanquam flos sæni: siccatum est sænum, » et cecidit flos¹. » Etenim divitiæ tunc et nobilitas, claritas, et amicorum patrociniū, et omnia vitæ adjumenta nihili erant, peccato et iniquitate commissa omnem hanc opem subvertente: et sicut avicularum mater pullis sublati veniens, et nidum inanem comperiens, suos quidem pullos captos eripere non potest, venatoris autem manus circumvolans, per hoc ipsum dolorem suum demonstrat: sic et illæ mulieres tunc faciebant, raptis sibi domo filiis, et interius tanquam in rete quoddam vel laqueum arreptis, accedere quidem, et eripere captos non poterant: sed circa fores ipsas se volutando, lugendo, gemendo et spiculaturibus propinquare tentando dolorem demonstrabant. Hæc equidem tunc aspiciens, in illius tremendi judicii cogitationem veni, et intra me dicebam: Si ab hominibus judicantibus non mater, non soror, non pater, non alius quispiam, licet a perpetratis immunis, reos eripere potest, quis in tremendo Christi judicio nobis astabit judicandis? quis in vocem erumpere audebit? quis abductos ad intolerabiles illas pœnas eripere valebit? Atqui civitatis primates, qui tunc judicabantur, erant, et ipsum nobilitatis caput. Attamen læti fuissent, si quis eis concessisset, ut amittentes omnia, et si oporteret, ipsam libertatem, præsentī vita potirentur. Die vero jam exacto, profundissimoque facto vespere, cum judicii finis expectaretur, in majori erant omnes anxietate, et a Deo petebant dilationem aliquam et prorogationem fieri, et judicantium animo immitti, ut ad Imperatoris sententiam referrent exquisitorum cognitionem: fore enim fortassis aliquod bonum ex hac dilatione: et communes a populo supplicationes ad benignas Dei aures emittebantur, ut servaret reliquias civitatis, nec ipsam a fundamentis penitus everti sineret. Nec

¹ Isai. xl, 7.

videre licebat quemquam non hæc cum lacrymis clamantem : verumtamen nihil eorum iudices interius causas audientes tunc inflexit : sed unum solum respiciebant , ut diligens commissorum quæstio fieret , et postremo catenis ipsis injectis in carcerem per medium forum agebant , homines equos domi alentes , bravia proponere solitos , aliaque innumera valentes clariora numerare officia : bona publicabant , et in omnium foribus signacula cernere licebat . Et horum uxores paterna domo ejectæ , singulæ illud uxoris Job per opera implebant : domum ex domo et locum ex loco circumibant , diversorii indigentes : nec enim hoc ipsum erat ipsis facile reperire , unoquoque timente , et tremente quempiam reorum necessarium suscipere , et curæ habere . Verumtamen tot illa passi , omnibus his contenti erant , quoniam vita non exciderant præsentī : et neque pecuniarum mulcta , neque ignominia , neque tanta traductio , neque quodcumque aliud hujusmodi ipsos mordebat . Calamitatis enim magnitudo , et majora his patiendi expectatio , eorum animos philosophari tantum effecit : et tunc discebant , quam facilis sit nobis virtus , proclivis et expedita , et quod per nostrum duntaxat neglectum laboriosa res esse videatur . Illi enim qui paulo ante modicarum mulctam pecuniarum non æque tulerunt , majore pressi formidine , cum omnia sua amisissent , ac si thesaurum invenissent , sic se habebant , quoniam animam non perdiderant . Itaque si futuræ sensus gehennæ nos teneret , et intolerabiles illas cogitaremus pœnas , etiam si rem , et animam , et corpus Dei legibus tradidissemus , non doleamus , scientes quod majora lucrabimur , a futuris malis liberationem . Forte cor vestrum non parum dictorum deploratio mollivit : sed ne feratis ægre : etenim quoniam subtiliores sum aggressurus sententias , et mollioris indigeo mentis , hoc feci de industria , ut narrationis timore

mens vestra omni torpore excusso, ab omnibus exurgens vitæ curis, multa cum facilitate in animæ profundum dicendorum virtutem demittat: satis quippe et prius vobis sermo demonstravit, quod naturalis nobis sit insita lex bonorum et contrariorum.

III. Ut autem manifestior nobis fiat demonstratio, in eadem et hodie sermonum materia iterum desudabimus. Quod ab initio Deus hominem fingens, utraque dignoscen-tem fecerit ipsum, demonstrant omnes homines: cum peccamus enim etiam subditos veremur: et sæpe dominus scortum adiens, postea servorum quempiam modestiorum intuitus erubuit, et ab hac improba via recessit. Rursum cum alii nos nominibus vitia nostra indicantibus compellant, contumeliam id esse dicimus: et si ægre feramus, in iudicium eos qui id fecerunt trahimus. Ita scimus, quid vitium, quid virtus sit. Hoc quippe ipsum et Christus declarans, et demonstrans se nihil novum, aut nostram transcendens naturam sancire: sed id, quod a principio conscientia indiderat nostræ, post multas illas beatitudines ita dicebat: « Quæ vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite ipsis¹. » Non opus est multis sermonibus, inquit, neque prolixis legibus, nec varia doctrina: voluntas tua sit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis misericordiam consequi? miserere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis primas habere? concede illas prius alteri. Tu sis iudex, tu sis vitæ tuæ legislator: et rursum, Quod odisti, alii ne facias. Per hoc quidem a malo fugam inducit, per illud autem virtutis operationem. Quod odisti, alii ne facias. Odisti contumeliam pati? ne alium afficias contumelia. Odisti invidiam pati? neque tu alteri inideas. Odio habes falli? neque tu fallas alium. Et vero in omnibus genera-

¹ Matth. vii, 12.

tim si hæc duo verba retineamus, alia disciplina non indigebimus. Virtutis enim cognitionem indidit animæ nostræ, actionem vero et emendationem voluntati nostræ concessit. Fortassis obscurum est quod dicitur: igitur idipsum manifestius reddere conabor. Ut sciamus quod bonum sit temperantia, non opus habemus verbis, neque doctrina: nam in natura cognitionem hanc habemus, nec opus est cum laboribus aut fatigationibus circumire et quærere an bonum sit temperantia et utile: sed communi sententia omnes hoc confitemur, et nemo dubitat de virtute. Sic et adulterium malum esse putamus, et neque hic laboribus et disciplina nobis est opus, ut peccati hujus malitia noscatur, sed omnes in hujusmodi sententiis sumus per nos ipsos docti: et virtutem, licet ipsam non obeamus, commendamus: sicut vicissim vitium, licet operemur, odimus. Et hoc fuit maximum Dei beneficium, ut conscientiam quidem nostram et voluntatem, et jam ante actionem virtuti applicaret, infestam autem redderet improbitati. Sicut igitur dixi, horum quidem amborum cognitio omnium hominum conscientia insita est, nec ullo indigemus præceptore ad hæc discenda: emendatio vero laboribus, voluntati, et studio data est. Quare tandem? quoniam si totum naturæ tribuisset, sine coronis et præmiis fuisset: et sicut bruta virtutum quas habent a natura, mercedem aut laudem capere non debent, sic neque nos, si horum aliquid habuissemus. Naturæ enim munera, non habentium, sed datoris sunt laus et commendatio. Ideo igitur non totum naturæ permisit: ac rursum voluntatem totum pondus suscipere non concessit, et cognitionis, et emendationis, ne a virtutis laboribus abhorreret: sed dictat quidem ipsi conscientia quæ sunt agenda, ad operationem vero ipsa de suo labore affert. Et quod bonum quidem sit moderate vivere, sine labore novimus: naturalis enim est

cognitio: temperantiam vero non possumus exercere, nisi laborantes, et cupiditatem refrænantes, multumque subeuntes laborem. Non enim hoc quoque nobis adest a natura, sicut cognitio, sed opus habet sedulitate, et studio. Nec solum ita nobis pondus levavit, sed et alio modo rursum ipsorum meritorum quædam naturalia nobis inesse sinens: etenim una cum iis qui contumeliam patiuntur, indignari, naturale omnes habemus: statim quippe infestantibus efficimur inimici, licet ipsi nihil simus passi: et gratulari defensione et auxilio potentibus, et in alienis calamitatibus affligi, et charitate mutua delectari. Etsi enim rerum casus simultatem quamdam inducere videantur, habemus tamen communem inter nos amorem. Et hoc quidam sapiens innuens dicebat: « Omne animal amat » sibi simile, et homo proximum suum¹. »

IV. Multos autem et alios præter conscientiam præceptores nobis Deus præposuit: etenim patres filiis, et dominos servis, et viros uxoribus, et doctores discipulis, et legislatores et iudices subditis, et amicos amicis. Sæpe vero et ab inimicis non minus lucramur, quam ab amicis: cum enim nobis peccata exprobraverint, etiam invitos in ipsorum correctionem excitant. Tot autem doctores nobis præposuit, ut facilis nobis utilitatis inventio et reparatio fieret, multitudo ad id compellentium non permittente nos ab iis, quæ nobis expediunt, excidere. Etenim si parentes contemnamus, magistratus timentes, erimus omnino mitiores: et si illos in peccatis despiciamus, nunquam conscientiæ increpationem effugere possumus: et si hanc aspernemur et repellamus, multorum opinionem timentes, meliores erimus; si ad hanc non erubescamus, insitus legum timor vel invitos nos castigare poterit: et eos qui juvenes sunt, magistri et patres, adultos vero legislatores

¹ Eccli. xiii, 15.

et principes in curam suam sumentes componunt : servique segnius se habentes et a supradictis , et a dominis necessitatem modestiæ servandæ habent , et mulieres a viris , et multi undique generi nostro muri sunt , ne facile in vitium dilabamur , et cadamus. Ad hæc autem omnia et ægritudines , et negotiorum pressuræ nos docent : etenim et paupertas cohibet , et mulcta castigat , et periculum corripit , et multa alia hujusmodi. Non terret te pater ? nec magister ? non princeps ? non legislator ? non judex ? non te confundit amicus ? non te mordet inimicus ? non castigat Dominus ? non docet maritus ? non corrigit conscientia ? sed corporalis ægritudo superveniens sæpe omnia correxit , et mulcta audacem fecit humaniorem : quodque profecto majus est , non tantum nobis , sed et aliis accidentia mala magnopere nos adjuvare consueverunt : et quidam grave nil passi , alios vero puniri conspicati , non minus illis castigati sunt. Hoc et in benefactis quis videat evenire : sicut enim dum puniuntur mali , alii meliores efficiuntur : sic bonis bene se gerentibus multi ad similem zelum inducuntur : quod et in juramentorum fuga contigit. Multi enim alios intuiti malam deposuisse jarandi consuetudinem , studium imitati sunt , peccatumque vicerunt : propterea et nos promptius eandem tangimus admonitionem. Nemo enim mihi dicat , multi correcti sunt : hoc non est quod quaeritur , sed ut omnes. Donec hoc videro , respirare non possum. Pastor ille centum oves habebat , et una amissa , non sensit de nonaginta novem salute delectationem , donec perditam invenit , et gregi restituit. Non cernis et in corpore hoc fieri : si enim vel unguem solum offendentes subvertimus , totum corpus membro condolet. Ne igitur dicas , pauci quidam relictii sunt , qui non sunt correcti : sed illud considera , quod isti pauci

non correcti multos corrumpant alios. Etenim et apud Corinthios unus erat fornicatus, et tamen ita gemebat Paulus, tanquam tota perdita civitate: et merito, sciebat enim, illo non correcto, vitium serpens et alios omnes invasurum esse. Vidi nuper in judicio vinctos, et per medium forum abductos illos illustres viros: et quibusdam contumeliæ excessum admirantibus, Nihil admirari oportet, dicebant alii. Ubi enim damnatio, dignitas nihil prodest. Nonne igitur multo magis, ubi sit impietas, nihil dignitas adjuvat?

V. Hæc igitur cogitantes, nos ipsos excitemus: nisi enim studium adhibueritis vos, a nobis omnia aguntur superflua. Quid ita tandem? quoniam non sicut reliquæ artes, ita est magisterium. Argentarius enim faber quaecumque vas excuderit et reposuerit, tale postridie reversus iterum inveniet: et ærarius et marmorarius, et artificum quisque quale proprium opus dimiserit, tale rursum recipiet. Circa nos vero non ita, sed contrarium omnino: non enim inanimata vasa, sed animas cudimus rationales. Ideo non tales vos invenimus, quales relinquimus, sed postquam susceptos multo labore reformaverimus et correxerimus; et ellexerimus ferventiores, egressos negotiorum circumstantia vos undique circumcurrens rursum pervertit, et majorem nobis præbet difficultatem. Idcirco supplico et oro, manum porrigatis, et quantum ego hic ad correctionem vestram studium facio, tantum vos hinc digressi circa salutem vestram curæ demonstratis. Utinam posset fieri, ut ego pro vobis bene mererer, et meritorum bravia vos caperetis, nec tantum vos vexassem. Sed quid faciam? hoc impossibile est: cuique enim secundum opera sua retribuet. Sicut igitur mater filium febricitantem cernens, dolenti et ardenti assistens, lugens ægrotanti dicit filio: Utinam, fili, febrem ego suscipere possem, et in me

flammam attrahere : sic profecto et ego nunc dico : Utinam possibile esset me pro vobis laborantem omnibus recte agere : sed non licet hoc , non licet , sed quemque necesse est a se commissorum rationem reddere : neque videre est alium pro alio puniri. Propterea doleo et lugeo , quia vobis die illo accusatis assistere non potero , maxime cum neque mihi fiducia apud Deum sit tanta : si vero et fiduciam haberem , non sum Mose sanctior , neque Samuele justior¹, quos virtutem tantam assecutos , dixit non posse quid Judæos adjuvare , quod nimio torpori se ipsos illi dedissent. Quoniam igitur ex propriis operibus punimur et salvamur : studeamus , quæso , cum aliis omnibus et hoc explere mandatum , ut cum bona spe hinc abeuntes promissa bona assequamur , gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi , per quem , et cum quo Patri gloria , una cum sancto Spiritu nunc et semper , et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIV.

Populo omni ab angustia liberato , et constituto in fiducia , quidam rursum civitatem confictis rumoribus tremendis turbaverunt , et convicti sunt ; de hoc igitur habita est homilia et de juramentorum abstinencia admonitio addita ; ideoque de Jonatha et Saule , et Jephthe historia producta est : et demonstratum , quod ex uno juramento nascuntur perjuria.

I. Non parum civitatem nobis heri diabolus perturbavit , sed et Deus nos iterum non parum consolatus est , ita ut

¹ Jerem. xv, 1,

quisque nostrum opportune dicere possit illud propheti-
cum : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde
» meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam¹. »
Nec tantum consolando, sed et perturbari permittendo,
providentiam nobis suam Deus exhibuit. Quod enim nun-
quam dicere destiti, hoc et hodie dicam, non modo
arumnarum solutionem, sed et harum permissionem ex
Dei benevolentia esse. Cum enim nos ad torporem decli-
nantes videt, et ab ipsius familiaritate resilientes, ac spi-
ritualium nullam rationem habentes, paulum nos dere-
linquit, ut ita castigati, ad ipsum studiosius redeamus.
Et quid admiraris, si circa nos torpentes hoc facit, quippe
cum Paulus et in se et in discipulis suis hanc tentationum
causam esse dixerit? Etenim ad Corinthios secundam
mittens Epistolam, sic dicebat : « Nolo vos ignorare, fra-
» tres, de tribulatione facta nobis in Asia, quod supra mo-
» dum gravati sumus, supra virtutem, ita ut tæderet nos
» etiam vivere, sed ipsi in nobis ipsis responsum mortis
» habuimus² : » quasi diceret, tam magna nobis, inquit,
incubuerunt pericula, ut vivere abominaremur, nec amplius
speraremus ullam fore bonam mutationem, nec nisi mor-
tem expectandum esset. Hoc enim illud est : « Ipsi in no-
» bis ipsis responsum mortis habuimus ; » sed tamen post
tantam desperationem depulit Deus procellam, et nubem
abegit, nosque ex ipsis mortis faucibus eripuit. Mox de-
monstrans, quod concedere, ut in tantum incideremus
periculum, multæ erat providentiæ opus, ex tentationibus
etiam lucrum commemorat. Hoc autem erat, assidue ad
ipsum respicere, sed nil magnum sapere, et non extolli.
Propterea cum dixisset : « ipsi in nobis ipsis responsum
mortis habuimus, » et causam intulit. Quæ vero hæc est
causa? « Ut non simus fidentes in nobis, inquit, sed in Deo,

¹ Psal. xxix, 19. — ² 2 Cor. i, 8.

qui suscitatur mortuos. » Dormitantes enim nos et delapsos expergefaccere solet, et excitare, et religiosiores facere tentationum natura. Cum igitur videris, dilecte, tentationem nunc quidem extinctam, rursum autem accensam, ne animo concidas, neu refugias: sed bonam spem teneas, illud intra te ipsum ratiocinans, quod non perosus nec aversatus nos Deus inimicorum manibus tradat: sed studiosiores et sibi magis familiares facere volens. Ne igitur animum despondeamus, nec mutationem in melius desperemus, sed celerrimam speremus fore tranquillitatem, et omnium quibus agitamur tumultuum finem in Deum projicientes, rursum consueta attingamus, solitamque in medium doctrinam producamus: rursus enim vobis de eadem materia dicere volo, ut de mente vestra improba jurandi consuetudo radicitus evellatur. Idcirco necesse rursum ad eandem confugere supplicationem. Etenim antea vos rogavi, ut Joannis caput abscissum adhuc calido cruore destillans suinentes, sic domum quisque suam redeatis, et putetis ante oculos habere ipsum vocem emittentem et dicentem: Odio habete jugulatorem meum juramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit juramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc perjurii necessitas effecit. Sane quando omnibus publice audientibus arguebatur, increpationem generose tulit tyrannus: cum vero se in juramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abcidit. Hoc ipsum igitur et nunc peto, et petere non desistam, ut quocumque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, et omnibus ostendamus clamans, et juramenta vituperans. Quamvis namque valde simus ignavi et negligentes, capit illius oculos intuiti, terribiliter nos respicientes, et minantes jurantibus, freno omni vehementius per timorem hujusmodi repressi, cohibere et avertere facile poterimus linguam a jurandi præ-

cupitio. Nec enim hoc solum habet mali juramentum, quod et temeratum, et servatum juratos pœnæ faciat obnoxios, quod in nullo peccatorum alio accidere quispiam videt : sed et aliud non minus isto malum. Quod autem hoc est ? quod neque volentibus, neque studentibus sæpius possibile sit bene jurare. Primo quia frequenter et volens et invitus, et nesciens et sciens, et serio et joco loquens, et ab ira sæpe elatus, et a multis aliis, omnino pejerabit. Et his contradicet nemo, usque adeo planum et manifestum est, quod multum jurantem, perjurum esse necessarium sit. Secundo, etsi non raptus, aut invitus aut ignorans hoc patiat : ab ipsa rei natura, et voluntarius et sciens omnino pejerare cogetur. Sæpius enim domi nobis prudentibus, et servorum aliquo peccante, se illum flagellaturam uxor juravit, mox vir contrarium juravit, et restitit, nec permisit. Hic quidquid fecerint, necesse est omnino perjurium constitui : nec enim volentibus ipsis et studentibus jam est possibile custodire juramentum : sed quidquid accadat, ipsorum alter perjurii reus fiet, vel potius ambo, hoc scilicet modo, quem dicam : hoc enim est admirabile. Juratus se flagellaturum servam vel ancillulam, postea prohibitus, et ipse pejeravit, quoniam non fecit quod juravit : et prohibentem ac juramenti veritatem impediens perjurii crimine alligavit. Non enim pejerantes tantum, sed aliis quoque necessitatem hanc afferentes, eorumdem rei sunt criminum : nec domi tantum, sed et in publico hoc quispiam fieri videat, et in pugnis maxime, quando inter se pugnantes contraria jurant : hic quidem verberaturum, ille vero non verberatum iri : hic pallium se ablaturum, ille non permissurum : hic argentum se repetiturum, ille vero se non redditurum : et multa alia contententes jurant hujusmodi. Hoc vero et in officinis et scholis quispiam evenire videat.

Sæpius quippe artifex discipulum comedere et bibere non prius se permissurum esse juravit, quam totum opus injectum expedierit. Hoc autem et pædagogus sæpe in puerum, et in ancillam domina fecit : et necesse est superveniente vespere, et opere non impleto, vel fame non expedientes absumi, vel juratos omnino pejerare. Malignus enim dæmon ille bonis semper nostris insidians astat, et juramentorum necessitatem audiens, in torporem obnoxios impellit, vel aliam molitur difficultatem, ut non impleto opere, et plagæ, et contumeliæ, et perjuria, et infinita alia mala fiant. Sicut enim pueri funiculum longum et corruptum ex contrario inter se trahentes cum multo impetu supini omnes cadunt funiculo per medium disrupto, et hi quidem capite, illi vero alia corporis parte feriuntur : sic et inter se contraria jurantes, juramento pro rerum necessitate disrupto, in perjurii barathrum utrique cadunt : hi quidem pejerando, illi vero perjurii causam aliis præbendo.

II. Et ut hoc non tantum ex iis quæ quotidie in domibus et plateis fiunt, sed etiam ex ipsis Scripturis sit manifestum, antiquam vobis quamdam narrabo historiam dictis convenientem. Hostes aliquando Judæos cum invassissent, eosque Jonathas aggressus esset; hic autem erat Saülis filius, et hos quidem trucidasset, illos vero in fugam convertisset : volens Saül hujus pater amplius contra reliquos exercitum excitare, et facere ne prius absisteret, quam omnes oppressisset, contrarium quam voluit, fecit : juratus neminem usque ad vesperam panem comesturum usque ad hostium ultionem suorum. Quid nempe hac re stultius fieri posset? Fatigatos enim, et labore multo pressos milites cum refocillare debuisset, et fortiores hostibus immittere, hostibus ipsis gravius eos habuit, per

juramenti necessitatem fami gravissimæ ipsos tradens : periculosum quippe de se ipso quempiam jurare , sæpius enim a rerum circumstantia cogimur : aliorum autem sententiam juramentorum suorum necessitate comprehendere , multo periculosius , et maxime cum non de uno , aut duobus vel tribus , sed de multitudine quis infinita juret : sicut tunc Saül inconsiderate fecit , neque cogitavit verisimiliter ex tanto numero unum saltem juramentum transgressurum esse , neque consideravit milites , et milites pugnantes , et multum a philosophia alienos ventrem vincere non posse , et maxime cum labor sit plurimus. Sed hæc omnia ille despiciens tanquam de uno tantum servo jurans , quem facile cohibere posset : sic de omni ratiocinatus est exercitu. Et ideo tantum diabolo aditum aperuit , ut non modo duo , et tria , et quatuor , sed et multo plura hoc ex juramento brevi tempore perjuria texeret. Sicut enim cum nihil omnino juramus , omnes ipsi aditus obstruimus : ita si unum duntaxat juramentum emisimus , ipsi magnam infinita componendi perjuria potestatem præbemus. Et sicut ii qui catenas complicant , si eum qui caput tenet habeant , facile et diligenter totam expediunt nodorum seriem : si vero qui faciat hoc adsit nemo , nec initium aggredi possunt : eodem modo diabolus quoque peccatorum nostrorum catenas nectens , nisi a lingua nostra principium ducat , nec aggredi quidem possit : si vero nos principium duntaxat fecerimus , lingua quasi manu , juramentum nobis retinentibus , cum multa jam licentia malignam artem suam exercet , ex uno juramento innumera componens et texens perjuria : quod profecto et nunc in Saûle hic effecit. Aspice nempe qualis hoc juramento laqueus exoritur. Sylvam præteribat exercitus apiarium habentem , et illud ante faciem populi , et ingressus est populus ad apiarium , et transibat loquens.

Vidisti quantum barathrum? mensa extemporanea, ut et accedendi facilitas, et nutrimenti suavitas, et latendi spes in juramentorum transgressionem ipsos alliceret. Nam famēs, et labor, et tempus; « Omnis enim, inquit, terra » prandebat¹. » tunc ad prævaricationem impellebant. Favorum aspectus quoque animi vigorem solvens, extrinsecus ipsos invitabat. Mensæ enim tum jucunditas, tum facilis apparatus, et deprehendendi furti difficultas omnem philosophiam fallere poterant. Si nempe carnes fuissent, quas elixare vel torrere oporteret, non tantum ipsorum animos allexissent, cum in ipsis coquendis, et ad escam præparandis cunctari, et tardare oporteret, in re deprehendi expectantes: nunc vero nil erat tale, sed mel solum: ubi labore nullo opus erat. Sufficiebat autem summum digitum intingentem ex mensa clam capere. Verumtamen illi cupiditatem continuerunt, nec intra se dixerunt, Quid nobis curæ est? Numquid nostrum quisquam hoc juravit? ille inconsiderati pœnas dabit juramenti. Quare namque jurabat? At nihil hujusmodi cogitarunt, sed cum multa transibant reverentia: et cum tot essent, quæ ipsos allicerent, disciplinam servabant, « Et » transibat populus loquens². » Quid est, loquens? dolorem verbis consolantes inter sese loquebantur.

III. Quid igitur postquam omnis populus disciplinam servavit, num nihil amplius actum est? num servatum est juramentum? Nec ita quidem servatum est, sed temeratum. Qualiter autem, et quomodo, statim audietis: ut et omnem diaboli artem addiscatis. « Jonathas enim, qui » non audierat patrem suum jurantem, extendit summitatem sceptri, quod habebat in manu sua, et intinxit in » favum mellis, et convertit manum suam in os suum, et » respexerunt oculi ejus³. » Vide quem ad perjurium im-

¹ 1 Reg. 117, 24. — ² Ibid. 26. — ³ Ibid. 27.

pulit, non unum militum, sed ipsum jurati filium: nec enim perjurium patrare tantum volebat, verum et filii cædem componebat, et hoc antea moliebatur, et naturam ipsam contra se ipsam dividere festinabat: et quod olim in Jephthæ fecerat, hoc et postea se facturum sperabat. Etenim ille Deo pollicitus se primum sibi occursurum post belli victoriam jugulaturum, in filiae necem cecidit. Filiolam enim primam sibi occurrentem immolavit, et Deus non prohibuit. Et novi quidem infidelium multos crudelitatem et inhumanitatem nobis impropere propter hoc sacrificium: ego vero multæ providentiæ et clementiæ demonstratione permissionem in hoc sacrificio factam esse dicerem: et quod generis nostri curam gerens, cædem illam non prohibuerit. Si enim post votum et promissionem illam sacrificium prohibuisset, multi etiam post Jephthæ Deum sperantes non suscepturum, multa vovissent hujusmodi vota, et sensim progredientes in filiorum cædem incidissent: nunc vero illud opere permittens impleri, posteros omnes prohibuit. Et quod hoc sit verum, postquam Jephthæ filiola fuit jugulata, ut sempiternæ memoriæ calamitas esset, neu in alium oblivioni traderetur, apud Judæos lex est lata, virgines illo tempore convenientes quadraginta diebus commissam cædem deplorarent, ut luctu cædis memoriam renovantes, posteros omnes prudentiores faciant, et discant illi in mente Dei non fuisse, ut hoc fieret: neque enim lugere et plorare virgines permisisset. Et quod non conjectura sit quod dicitur, finis demonstravit. Post illud enim sacrificium nemo tale Deo votum vovit, propterea hoc non prohibuit: quod autem ipse de Isaac mandaverat, ipse vetuit: per ambo demonstrans se non gaudere hujusmodi sacrificiis. Sed malignus dæmon et nunc talem tragædiam patrare contendebat, ideoque Jonathan ad prævaricationem im-

pulit. Si quis enim militum prævaricatus legem fuisset, non magnum id malum ipsi videbatur : nunc autem malis insaturabilis humanis, nec unquam nostris expletus miseriis, nihil strenuum se facere putabat, si cædem moliretur simplicem : sed nisi filii morte regis dexteram pollueret, fecisse nihil se magnum arbitrabatur. Et quid dico filii cædem ? excogitavit enim sceleratus ille et hac rursus execrabiliorem moliri cædem. Si enim sciens peccasset, et jugulatus fuisset, filii cædes tantum id erat : nunc autem ex ignorantia prævaricatus, nec enim auditur juramenta, deinde interfectus, duplicem patri dolorem effecisset : filium enim, et filium qui nihil peccaverat, immolaturus erat. Sed jam ad historiæ reliqua eundum est. Postquam enim comedit, « Respexerunt oculi ipsius, » inquit. multam et hinc regis accusat stultitiam, declarans milites cunctos fere famem obcæcasse, et multam ipsorum oculis infudisse caliginem. Postea conspicatus quidam militum, ait : « Adjurans adjuravit pater tuus populum, » qui comederit panem hodie : et defecit populus. Et dixit » Jonathas : Dissolvit pater meus terram ¹. » Quid est, dissolvit ? perdidit, corripit omnes. Temerato igitur jurejurando omnes tacebant, et reum nemo in medium agere audebat. Non modicum autem et hoc aliud crimen factum est. Non enim solum pejerantes, sed et conscii et obtegentes criminibus communicant.

IV. Verum reliqua videamus. « Et inquit Saül : Descendamus post alienigenas, et diripiamus eos, et dixit sacerdos, Accedamus huc ad Deum. » Antiquitus enim Deus dux erat bellorum, et absque illius sententia nunquam attingere pugnam ausi fuissent, et bellum ipsis pietatis materia fiebat. Nec enim ex corporis infirmitate, sed propter peccata vincebantur, si quando victi sunt : nec

¹ 1 Reg. xiv, 28.

potentia et fortitudine, sed superna benevolentia vincebant, quandocumque vincebant: et victoria et clades exercitatio ipsis et virtutis instructio erat: nec ipsis tantum, sed etiam ipsos oppugnantibus. Etenim hoc ipsis manifestum erat, quod non armorum natura, sed bellantium vita et meritis cum Judæis bellum decernebatur. Hoc itaque scientes Madianæi, et cognoscentes gentem illam inexpugnabilem esse, et machinis quidem et armis expugnari non posse, peccato vero tantum ipsam capere facile esse, virgines speciosas ornantes, et ante castra statuentes ad lasciviam milites provocabant, per fornicationem Dei auxilium auferre studentes: quod quidem et evenit. Postquam enim in peccatum inciderunt, omnibus facti sunt expugnabiles: et quos arma, et equi, et milites, et tot machinamenta capere non potuerunt, hos peccati natura victos hostibus tradidit: clypei quidem et hastæ, et sagittæ omnes frustra erant: vultus autem forma, et animi lascivia hos expugnavit, alioqui strenuos. Propterea admonet quidam dicens: « Ne discas pulchritudinem alienam, et ne occurras mulieri fornicanti: mel enim distillat a labiis mulieris fornicantis, quod ad tempus impinguat guttur tuum, postmodum autem amarius felle ipsum invenies, et acutius gladio ancipiti¹. » Meretrix enim amare nescit, sed insidiatur tantum: venenum habet ipsius osculum, et toxicum perniciosum os. Si vero non statim apparet, ideo magis ipsam fugere oportet, quoniam obtegit perniciem, et mortem habet celatam, nec a primordiis manifestam apparere permittit. Itaque si quis voluptatem sectatur, et vitam lætitiæ plenam, fornicantium consortia mulierum fugiat: bellis enim innumeris et tumultibus amatorum animos implent, continuas ipsis pugnas contentionesque concitantes per verba, per opera

¹ Eccli. ix, 8.

omnia : et sicut hostium inimicissimi, sic profecto et hæ omnia faciunt et negotiantur ad hoc, ut ipsi in ignomiam et paupertatem extremaque mala incidant. Et quemadmodum venatores retibus extensis sylvestria animalia immittere aggrediuntur, ut ipsa jugulent : ita et hæ postquam lasciviæ pennas undique extenderint per oculos, et habitus, et verba, postea suos injiciunt amatores et colligant, non prius abstinentes, quam et ipsorum cruorem ebiberint, insultantes postmodum, et ipsorum stultitiam carpentes, et multum de ipsis risum fundentes. Neque enim ut misericordiam inveniat dignus est hujusmodi, sed ut derideatur et mordeatur, cum muliere, et muliere meretrice stolidior appareat. Propterea rursus non admonet sapiens ille cum dicit : « Bibe aquas de vasis tuis, et de tuorum » puteorum fonte¹ : » et rursus, « Cervus amicitiae, et pul- » lus tuarum gratiarum conversetur tecum² : » de uxore per nuptiarum legem cohabitante hoc dicens : Quid derelinquis adjutricem, et ad insidiatricem curris ? quid vitæ sociam aversaris, et eam, quæ vitam tuam subvertit sectaris ? hæc membrum tuum, et corpus est : illa gladius acutus. Propterea, dilecti, fugite fornicationem et propter præsentia mala, et propter pœnam futuram. Forte argumento excidisse videmur : sed hoc non est excidere. Non enim historias vobis simpliciter legere volumus, sed nequitiarum vos infestantium quemque corrigere : ideo frequentes vobis immittimus correptiones, varium vobis sermonem construentes, quia varias ægritudines in tanto populo esse verisimile est : nec unum solum curare vulnus nobis propositum est, sed multa et varia : idcirco varium etiam esse doctrinæ medicamentum oportet. Redeamus igitur eo, unde digressi sumus, ut hæc diceremus. « Et dixit sacerdos : Accedamus ad Deum. Et Deum Saül interroga-

¹ Prov. v, 15. — ² Ibid. 19.

» vit: An descendam post alienigenas, et trades ipsos, in
 » manus meas? Et non respondit ei in die illa Dominus¹. »
 Respice benignitatem et mansuetudinem clementissimi
 Dei. Non enim fulmen immisit, neque terram concussit:
 sed quod in amicos amici faciunt, quando contumeliis af-
 fecti fuerint, hoc et in servum Dominus fecit: tacuit tan-
 tum, per silentium loquens, et omnem ipsi demonstrans
 indignationem. « Cognovit hoc Saül, et dixit: Adducite
 » omnes tribus populi, et cognoscite: et videte in quo
 » factum est hodie peccatum hoc, quoniam vivit Dominus,
 » qui salvum fecit Israël: quod si responderit contra Jona-
 » than filium meum, morte morietur². » Vidisti temerita-
 tem: intuitus temeratum prius juramentum, neque sic
 castigatur, sed et secundum adjicit rursum. Et considera
 diaboli malignitatem. ³ Quoniam enim cognoscebat, quod
 sæpius puer deprehensus, et in medium productus, ex
 ipso aspectu statim patrem mitigare, et regis iram mollire
 poterat, secundorum rursus juramentorum necessitate
 ipsius sententiam præoccupavit, duplici quodam vinculo
 cohibens ipsum, nec permittens propriæ fieri sententiæ
 dominum, sed undique in illam cædem iniquam impellens.
 Et nondum comperto quis peccasset, judicium fecit, et
 reum nesciens, lata damnavit sententia: et pater factus
 est filii carnifex, et ante examen damnationis protulit sen-
 tentiam. Quid hoc irrationabilius fieri posset?

V. Hæc igitur illo dicente magis timuit populus, et om-
 nes erant in tremore et timore multo: diabolus autem læ-
 tabatur, cum omnes anxios reddidisset. « Non enim erat
 » qui responderet, inquit, ex toto populo: et dixit Saül,
 » Vos eritis in servitutem, et ego et filius meus Jonathas in
 » servitutem. » Quod autem dicit, tale est: Nihil aliud, in-

¹ Reg. xiv, 36. — ² Ibid. 38. — ³ Sententia imperfecta videtur,
 sed omnia exemplaria sic habent.

quit, studetis, quam hostibus vos tradere, et pro liberis servos facere, Deum contra vos instigantes, reum non tradendo. Respice autem et aliam ex juramento conflata contrarietatem. Cum enim opus esset, si auctorem invenire volebat, nihil tale minari, nec juramento ultionem obligare, ut audaciores facti reum promptius in medium agerent: ille rursum ex ira et furore multo et priori stultitia contra, quam vult, iterum facit. Quid opus est multa dicere? sorti negotium concessit, et sorte examinantur Saül et Jonathas. Et dixit Saül: « Jacite sortem inter me » et Jonathan, et jaciunt sortem, et capitur Jonathan: et » dixit Saül ad Jonathan: Annuntia mihi, quid fecisti? Et » annuntiavit ipsi Jonathas, dicens: Gustans gustavi in » summitate sceptri, quod habebam in manu mea, parum » mellis, et en ego morior¹. » Quem non flexissent, quem non in misericordiam egissent hæc verba? Considera quantum procellæ deinde Saül sustinuit, cum ipsius viscera dirumperentur, et utrinque profundissimum apparet præcipitium: sed tamen nec ita correctus est: sed quid ait? « Hæc faciat mihi Deus, et hæc adjiciat, quoniam » morte morieris hodie. » Ecce tertium rursus juramentum, nec simpliciter tertium, sed etiam cum multatemporis angustia. Non enim simpliciter dixit, « Morieris: » sed, « Hodie. » Festinabat enim diabolus ipsum in hanc impiam agere cædem, et impellere. Propterea nec sententiæ statum diem adhibere permittit, ne qua ex mora mali fiat correctio. Et dixit populus ad Saül: « Hæc faciat nobis Deus, et » hæc adjiciat, si morte morietur, qui fecit salutem mag- » nam Israël: vivit Dominus, si cadet capillus de capite ejus » in terram, quia misericordiam Dei fecit in die hac. » Ecce et populus secundum juravit, et regi contrarium juravit. Nunc mihi reminiscimini funiculum a puerulis tractum,

¹ 1 Reg. xiv, 42.

et disruptum, et trahentes supinos projicientem. Juravit Saül, non semel, neque bis, sed et sæpius: contraria juravit populus, et jam contendebat. Necesse jam omnino juramentum scindi: nam hos omnes vere jurasse est impossibile. Nec mihi rei eventum dicas, sed cogita, quot mala nascebantur: et quomodò qualem post per Abessalom calamitatem et tyrannidem hinc diabolus struebat. Si enim voluisset rex resistere, et ad juramentum procedere, totus restitisset populus, et tyrannis crudelissima facta fuisset: et rursum si voluisset filius propriæ consulens salutis se ipsum exercitui dedere, parricidia statim extitisset. Vides et tyrannidem, et filii cædem, et parricidium et bellum civile, et pugnam, et jugulationes, et cruores, et infinita cadavera ex uno patrata juramento: Si namque bellum fieri accidisset, et Saül forsitan et Jonathas jugulatus fuisset, et multi militum fuissent trucidati: et nulli sic juramentum bene cessisset. Itaque ne consideres hoc, quod non ita factum sit: sed illud considera, quod rei natura hæc fieri cogebat: populus autem vicit. Age igitur numeremus commissæ perjurie. Temeratum est primum Saülis juramentum a filio: secundum rursus, et tertium ipsius Saülis de filii cæde: et visus est populus vere jurasse: sed si quis diligenter rem examinet, et hi rursus omnes perjurii criminibus obnoxii facti sunt. Ipsius enim Jonathæ patrem pejerare coëgerunt, patri filium non dementes. Vides quot homines tum volentes, tum invitos perjurio obnoxios unum fecit juramentum? quot mala molitum est, quot cædes patravit?

VI. Equidem sermonem incipiens promisi me demonstraturum in contrariis juramentis omnino perjurium nasci: historia vero progressa, multo plus quam conabar demonstravit. Non enim unum, et duos et tres homines sed populum, non unum et tria, sed multo plura juramenta

temerata exhibuit. Licebat et aliam narrare historiam, et ex illa demonstrare gravio rem hac et majorem calamitatem unum fecisse juramentum. Etenim civitatum et mulierum et puerulorum captivitate, et incendio, et barbarorum invasione, et sanctorum pollutione, et innumeris aliis gravioribus malis Judæos affecit unum omnes jusjurandum. Sed in longum sermonem protendi video: propterea historiæ hujus narrationem hic absolvens, cum Joannis capite Jonathæ cædem, et perniciem generalem totius populi licet non admissam, de juramentorum tamen necessitate proveniente, inter vos commemorare exhortor, et domi, et in foro, et apud conjuges, et apud amicos, et apud vicinos, et apud omnes generaliter hujus rei curam gerere: nec putare idoneam esse nobis defensionem, si consuetudinem prætendamus. Quod enim excusatio hæc sit et pretextus, nec consuetudinis, sed torporis sit culpa, ab his quæ jam evenire, vobis persuadere conabor. Civitatis balnea Imperator obstruxit, et lavari jussit neminem, et legem transgredi est ausus nemo, aut factum incusare, aut consuetudinem prætendere: verum et qui sæpe sunt in ægritudine viri, mulieres, pueri et senes, et multæ partus doloribus recenter liberatæ mulieres, et omnes necessario tale remedium petentes, velint nolint mandatum hoc ferunt, et neque morbum corporis, neque consuetudinis tyrannidem, neque aliis peccantibus se puniri, nec aliud talium quidquam prætendunt: sed hujusmodi grate excipiunt ultionem, quia majora expectant mala, et quotidie precantur hactenus regium furorem sistere. Vides quod ubi est timor, facile solvatur consuetudo, etiamsi valde diuturna sit et necessaria? Atqui non lavari grave. Etsi enim sæpius philosophemur, corporis natura arguitur, nihil ab animi philosophia in propriam valetudinem adjuvari: non jurare vero valde facile et nullum affert nocu-

mentum, non corporibus, non animis, sed etiam multum emolumenti, magnam utilitatem, multam opulentiam. Quomodo igitur non absurdum Imperatore iubente, vel difficillima sustinere: Deo vero statuente id quod neque grave sit, neque difficile, verum perquam facile et commodum, contemnere et deridere et consuetudinem prætere- dere? Ne, quæso, ne in tantum salutem nostram contem- namus, sed timeamus Deum, sicut hominem timemus. Novi vos exhorruisse talibus auditis: sed horrore dignum est ne tantum quidem Deo, quantum hominibus honorem attribuere: sed imperatoria decreta diligenter observan- tes, divina et de cœlis delapsa conculcare, et supervaca- neum esse putare circa hoc studium. Quænam excusatio nobis erit reliqua? quæ vero venia, quando post tantam admonitionem in iisdem permanemus? Etenim nascente miseria hac, quæ civitatem detinet, hanc incepti admoni- tionem. Et illa quidem jam debet finire: nos vero non unum explevimus mandatum: quomodo igitur malorum nos detinentium petemus solutionem, cum nec unum obire mandatum potuerimus? quomodo vero bonam ex- pectabimus mutationem? quomodo autem orabimus? qua lingua Deum invocabimus? Si enim legem exequamur, multam capiemus voluptatem, Imperatore civitati conce- liato: si vero in peccato manserimus, pudor et oppro- brium undique nobis erit: quoniam cum Deus periculum solverit, nos in eodem mansimus torpore. Utinam mihi li- ceret frequenter jurantium animas exuere, et ipsarum oculis subijcere vulnera et cicatrices quas quotidie capiunt a juramentis: nec admonitionis, aut consilii indigere- mus: quoniam vulnerum aspectus omni sermone poten- tius, huic improbæ consuetudini etiam plurimum adhæ- rentes a malitia abducere posset. Verumtamen si minus oculis, cogitationi quidem certe ipsorum animæ dedecus

subjicere, et ipsam tabefactam et corruptam ostendere licet. « Sicut enim, inquit, servus qui continue flagellatur, » de cicatrice non mundabitur : sic jurans, et Deum semper nominans, a peccato non innocens fiet¹. » Impossibile enim, impossibile os juramento assuefactum, non frequenter pejorare. Propterea supplico omnibus, ut perniciosam hanc et improbam consuetudinem deponentes ex anima, aliam coronam reportetis. Et sicut ubique de civitate nostra cantant, quod prima omnium in orbe terrarum Christianorum nomen induit : sic facite ut omnes dicant solam omnium in mundo Antiochiam propriis juramenta finibus expulisse. Imovero si hoc fiat, non tantum ipsa coronabitur, verumetiam alias in eundem zelum rediget. Et sicut Christianorum nomen, velut ex quodam fonte hinc incipiens, totum mundum inundavit : sic profecto et meritum hoc radicem et occasionem hinc capiens, omnes terram habitantes discipulos vestros efficiet, ut duplex vobis et triplex fiat merces, et de propriis meritis, et de aliorum doctrina. Hoc, diademate quolibet vobis erit splendidius : hoc metropolim vobis civitatem faciet, non in terra tantum, verum et in cœlis : hoc et nobis die illa patrociniabitur, et justitiæ coronam nobis afferet : quam ut omnes assequamur, detur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, simul et sancto Spiritui in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Eccli. xxiii, 11.

HOMILIA XV.

Idem in calamitatem civitatis Antiochiæ; utilem ubique timorem esse, luctumque risu utiliore, et in illud dictum, Agnosce quod in medio laqueorum pertransis, et quod pejus jurare, quam occidere.

I. Oportebat et hodie¹, et superiore sabbato, de jejunio facere sermonem: intempestivum hoc dictum esse cogitet nemo. Nam in diebus quidem jejunii consilio nihil opus est, et admonitione, ipsa dierum præsentia etiam negligentissimos ad jejunii certamen excitante: sed quoniam hominum multi jejunium aggressuri, tanquam longæ cuidam obsessioni tradendus sit venter, crapulæ et ebrietati præoccupantes indulgent: rursusque egressi tanquam ex longa quadam esurie, et gravi jejunii carcere soluti, cum multo dedecore ad mensas currunt, ceu studentes sibi ortam ex jejunio utilitatem crapulæ excessu rursus perdere; operæ pretium fuit et tunc, et nunc de temperantia instituere sermonem. Verumtamen neque prius quidquam hujusmodi diximus, neque nunc dicemus: instantis enim calamitatis timor pro omni admonitione et consilio cunctorum animas moderari valet. Quis enim tam miser et ærumnosus, ut in tanta tempestate inebrietur? Quis tam insensatus, ut civitate sic fluctuante, et naufragio tali imminente non sobrius sit, et vigilet, et hac anxietate non diligentius, quam omni consilio et admonitione corrigatur? Non enim tantum efficere poterit sermo, quantum

¹ Vide D. Guillon, tom. xii, p. 477-483, et 509-518.

timor operatur : et hoc ipsum ex iis, quæ nunc acciderunt, demonstrare facile est. Quot namque sermones impendimus, torpidorum multos admonentes, et consulentes ut theatra, et illinc provenientes lascivias dimitterent? et non abstinebant, sed semper usque ad hanc diem ad illicita saltantium spectacula concurrebant, diabolicam concionem adversus Dei Ecclesiæ plenitudinem constituebant, et hujus loci psalmodiis clamores inde cum multa sublati vehementia obstrepebant. Sed ecce nunc tacentibus nobis, et nihil de hoc dicentibus sponte orchestram obstruxerunt, et circus inaccessibilis factus est. Antehac nostrorum multi ad illos currebant : nunc autem illinc omnes ad Ecclesiam confugerunt, et nostrum omnes laudant Deum. Vides quantum ex timore lucri factum est? Nisi bonus esset timor, filiis patres pædagogos non præponerent, non legislatores civitatibus ullos magistratus. Quid gehenna gravius? sed hujus metu nil utilius : gehennæ namque timor regni nobis affert coronam. Ubi timor est, livor non est : ubi timor est, pecuniarum amor non vexat : ubi timor est, extinctus furor est, cupiditas improba correpta, omnis irrationabilis passio exterminata. Et sicut in domo stante milite semper armato, non latro, non fur, non alius quis talia mala patrantium apparere propius audebit : sic et metu animas nostras occupante, illiberalium nulla perturbationum facile nobis subrepat, sed omnes fugiunt, et pelluntur, timoris imperio undique exactæ. Nec hoc solum est quod ex timore lucramur, veram et aliud hoc multo majus. Non enim improbas tantum nostras expellit passiones, sed et omnem cum multa facilitate virtutem inducit. Ubi timor est, ibi et eleemosynæ studium, et orationis intentio, et lacrymæ ferventes et continuæ, et gemitus multam habentes compunctionem. Nihil enim tantum peccata consumit, virtutemque crescere facit et germi-

nare, quantum assidui timoris natura. Propterea qui non vivit in timore, recte illum agere non est possibile: sicut vicissim cum timore viventem, est impossibile peccare. Ne igitur doleamus, dilecti, neque animum despondeamus ob præsentem tribulationem, sed solertem Dei sapientiam admiremur. Unde namque civitatem nostram diabolus se eversurum speravit, Deus inde restituit ipsam, et correxit. Diabolus nempe quibusdam impiis hominibus inspiravit, ut Imperatorum statuas injuriis afficerent, quo et ipsum urbis solum destrueretur: Deus autem hoc ipso facto ad majorem nostram correctionem usus est, expectatæ comminationis timore omnem extrudens torporem: et factum est contra, quam dæmon volebat, ex iis quæ ipse struxerat. Civitas enim quotidie nobis expurgatur, et angiporti, et bivia, et plateæ liberatæ meretriciis et lubricis sunt cantibus? et quocumque respexerit aliquis, supplicationes, et benedictiones, et lacrymæ pro risu soluto, et verba philosophiam habentia pro verbis turpibus: et Ecclesia facta nobis est civitas tota, officinis clausis, omnibus in his publicis supplicationibus diem totum agentibus, et Deum una communique voce cum multa invocantibus alacritate. Quis hæc sermo unquam expedire potuisset? quæ admonitio? quod consilium? quanta temporis longitudo?

II. Propterea Deo gratias agamus, non moleste feramus, nec indignemur: quod enim bonum sit timor, et memorata demonstraverunt: audi vero et Salomonem de hoc ita philosophantem, Salomonem, inquam, omnibus innutritum deliciis, et multa politum libertate. Quid igitur inquit ille? « Melius est ire in domum luctus, quam in domum convivii¹. » Quid est, quæso, quod ais? Ubi luctus, et lacrymæ, et gemitus, et dolor, et tristitia tanta, melius illinc abscedere, quam ubi choreæ, et cymbala,

¹ Eccle. vii, 3.

et risus, et deliciæ, et crapula, et ebrietas. Etiam, ait. Verum, qua de causa, quæso, et quapropter? quoniam illinc quidem petulantia, hinc vero modestia nascitur: et si quis ad opulentioris abeat convivium, non amplius cum eadem lætitia domum revertetur: sed tristis quidem ad uxorem redibit, tristis autem et de sua mensa participabit, et molestus servis et filiis, et omnibus erit domesticis, ex aliorum copia suam diligentius paupertatem considerans. Nec hoc solum est grave, sed id etiam quod sæpe vocanti se ad convivium invidet, et nihil penitus boni gratique sumens domum revertitur. Circa lugentes vero nihil tale dici potest, sed multa ibi philosophia, multa modestia. Simul enim ac quispiam domus mortuum habentis vestibulum ascenderit, mortuum intuitus mutum, jacentem, et uxorem crines vellentem, lacerantem genas, et brachia secantem, corripitur, tristatur, et considentium quisque ad proximum nil aliud loquitur, quam quod nil sumus, et malitia nostra sit ineffabilis. Quid his verbis sapientius esse possit, cum et naturæ vilitatem agnoscamus, et nostram accusemus improbitatem, et nihil esse præsentia cogitemus: aliis quidem verbis, sententia tamen eadem Salomonis illa loquentes mirabilia, et multæ plena philosophiæ, « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas¹ ? » Lugentium domum ingressus, statim lacrymis defunctum prosequitur, etiamsi sit inimicus. Vidisti quanto melior hæc quam illa domus? Ille enim, etiamsi amicus sit, invidet: hic autem, etiamsi inimicus sit, lacrymatur: quod omnium maxime Deus exquirat, ut non insultemus iis, qui nos contristavere. Non hæc autem sola possunt hinc bona excerpti, verum et alia his non minora. Etenim peccatorum quisque suorum reminiscitur, tremendi tribunalis, et pœnarum illarum, et judicii, ac licet sit infinita ab aliis passus

¹ Eccli. 1, 2.

mala, et domi tristitias habeat, ipsorum omnium medela capta ita revertitur. Cogitans enim et se, et eos omnes, qui superbia tument, idipsum brevi passuros esse, et transitoria cuncta præsentia esse, sive suavia sint, sive tristia, tristitiam et invidiam omnem deponens, et levem reddens animam, et relevatus sic domum revertetur : et hinc mansuetior erit in omnes, et humanior, benignior, et sapientior, futurorum timore ipsius animam subingresso, et omnes spinas absumente. Et hæc omnia cognoscens ille dicebat. « Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum » convivii¹. » Illinc torpor, hinc anxietas nascitur : illinc contemptus, hinc timor ad omnem nos virtutem deducens. Nisi bonum esset timor, non multos impendisset Christus sermones et longos, de pœna et supplicio illic futuris loquens. Timor nil aliud est, quam murus, et munimentum, et turris inexpugnabilis : etenim multa nobis munitione opus est : quia multæ sunt undique insidiæ, sicut ipse Salomon rursum sic admonens dicebat : « Agnosce quod in » medio laqueorum transis, et super propugnaculis urbium » ambulas². » Papæ, quot bonorum plenum est hoc verbum, nec minus quam superius ! Ipsum igitur in mente quisque nostra scribamus, et semper in memoria circumferamus, et non facile peccabimus. Inscribamus prius ipsum cum omni diligentia discentes. Non enim dixit : Aspice quod in medio laqueorum pertransis, sed, « Agnosce. » Et quare dixit, « Agnosce ? » Obumbratus est, inquit, laqueus : hoc enim laqueus est, quando non aperte mors apparet, neque manifesta clades, sed undique oblecta adjacet : propterea dixit, « Agnosce. » Multa tibi opus est consideratione, et diligenti scrutatione : sicut enim pueri terra laqueos, sic diabolus vitæ voluptatibus peccata circumtextit. Sed agnosce perscrutans diligenter : et si lucrum occur-

¹ Eccle. vii, 3. — ² Id. ix, 20.

rerit, ne lucrum aspicias solum, sed scrutare diligenter, ne forte mors et peccatum intra lucrum sit absconditum: et si videris, refuge. Rursus cum delectatio et voluptas occurrerit, ne voluptatem solum respicias, sed ne forte iniquitas aliqua in voluptatis profundo obumbrata sit, diligenter considera, et si inveneris, resilito. Sive consulat quispiam, sive aduletur, sive obsequatur, sive honores polliceatur, sive quodcumque aliud; omnia cum diligentia examinemus: et undique consideremus, ne forte damnum aliquod, ne forte periculum aliquod ex consilio, vel honore, vel obsequio nobis eveniat, et ne celeriter et inconsiderate accurramus. Si enim unus tantum et duo laquei forent, facilis esset custodia: nunc autem ipsorum multitudinem ostendere volens Salomon, quomodo dicit, audias: « Agnosce, quod in medio laqueorum pertransis. » Non dixit, juxta laqueos pertransis, sed in medio laqueorum. Utrunque nobis voragines, utrinque doli. Processit quispiam in forum, vidit inimicum, exarsit ex aspectu solo: vidit amicum laudem consequentem, invidit: vidit pauperem, contempsit, et despexit: divitem, et invidit. Quempiam vidit affectum injuria et ægre tulit: quempiam vidit infestantem, et indignatus est: vidit speciosam mulierem, captus est. Vides ne quot laquei? Ideo dicit, « Agnosce, » quod in medio laqueorum transis. » Et domi laquei, et in mensa laquei, et in concionibus laquei. Sæpius inconsiderate quis inter amicos confidens, locutus est aliquod verborum quæ proferri non debent, et tale pertulit periculum, ut totam domum subverteret.

III. Undique igitur res cum diligentia perscrutemur, et uxor sæpe non advertentibus laqueus est facta, sæpe filii, sæpe amici, vicini sæpe. Et qua de re tot laquei? ne deorsum volumus, sed superiora quæramus. Etenim volatilia donec altum aërem secant, non facile capiuntur: ita

tu donec ad superiora respexeris, nec laqueo, nec ulli³ facile capieris insidiis. Auceps est diabolus: sis igitur ipsius calamis sublimior. Qui ascendit in altum, non amplius ullam rerum admirabitur humanarum, sed sicut postquam in montium verticem ascenderimus, parva nobis et urbs et mœnia apparent, et formicarum more nobis viri super terram ire videntur: sic postquam ad celsam philosophiæ cogitationem ascenderis, nihil terrenorum te percellere poterit, sed parva videbuntur omnia, et divitiæ, et gloria, et potentia, et honor, et si quid aliud hujusmodi, cum cœlestia respicias: sicut scilicet et Paulo parva omnia videbantur, et mortuis inutiliora ea, quæ in præsentī vita sunt splendida. Propterea clamabat, dicens: « Mihi mundus crucifixus est¹: » ideo nos admonet his verbis: « Quæ sursum sunt, sapite². » Quæ sursum sunt, qualia dicis, dic mihi? Ubi sol, ubi luna? Non, inquit: sed ubi? Ubi Angeli, ubi Archangeli? Ubi Cherubim, et Seraphim? Non, inquit: sed ubi? « Ubi Christus est in dextera Dei » sedens. » Parcamus igitur, et illud assidue ratiocinemur, quod sicut aviculæ laqueo captæ alarum utilitas nulla: sed frustra et incassum alas ipsa concutit: ita tibi nulla ratiocinationum utilitas, si ab improba penitus cupiditate captus sis, sed quantumcumque resilieris, captus es. Ideo alæ sunt aviculis, ut effugiant laqueos: ideo ratiocinationes hominibus, ut peccata fugiant. Quam igitur veniam habebimus, quam vero defensionem, cum brutis simus dementiores? Avicula namque semel capta laqueo, mox elapsa, et cervus in rete decidens et effugiens, iisdem iterum difficile capiuntur: nam cuique fit experientia cautelæ magistra. Nos sæpius iisdem capti, in eadem cadimus: neque brutorum providentiam et sollicitudinem nos ratione decorati imitamur. Quoties quippe mulierem

¹ Galat. vi, 14. — ² Coloss. iii, 2.

conspicati, innumera passi sumus gravia, domum concepta reversi cupiditate, et multis diebus dolore confecti? Verumtamen non corrigimur, sed vix priore curato vulnere, rursus in eadem labimur, et ab iisdem expugnamur, et propter brevem visus voluptatem diuturnum quemdam et continuum dolorem sustinemus. Sed si frequenter nobis hoc repetere dictum didicerimus, omnibus malis abstinemus. Laqueus maximus mulieris forma : imo vero non mulieris forma, sed lascivus aspectus. Non enim res calumniemur : sed nos, et nostrum torporem. Neque dicamus, ne sint mulieres : sed, ne sint adulteria : neque dicamus, ne sit pulchritudo, sed, ne sit fornicatio : neque dicamus, ne sit venter : sed, non sit crapula : non enim venter crapulam facit, sed negligentia nostra. Non dicamus quia comeditur et bibitur, omnia hinc mala : non enim propter hoc, sed propter torporem et ingluviem nostram. Non comedit quippe, nec bibit diabolus, et cecidit : comedit et bibit Paulus, et in cælum ascendit. Quot dicentes audio, Non sit paupertas? Obmutescere faciamus igitur eos, qui talia ægre ferunt : blasphemia enim est talia dicere. Dicamus igitur ipsis, Non sit pusillanimitas : paupertas enim innumera vitæ bona intulit nostræ, et sine paupertate inutiles sunt divitiæ. Ne calumniemur itaque nec has, nec illam : paupertas enim et divitiæ sunt arma, ad virtutem utraque ferentia, si velimus. Sicut igitur generosus miles, quodcumque ferrum capiat, propriam virtutem ostendit : sic imbellis et ignavus ab omnibus impeditur. Et ut discas hoc verum esse illius mihi Job recordare, qui simul et dives et pauper factus est, et utraque arma tractavit, et in utrisque vicit. Et quando dives quidem erat, dicebat : « Janua mea omni venienti fuit » aperta¹ : » quando vero pauper factus est, dicebat : « Do-

¹ Job. xxxi, 32.

» minus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita » factum est¹. » Dum fuit dives, multam hospitalitatem ; cum factus est pauper, multam patientiam exhibuit. Et tu igitur si dives es, multam demonstra eleemosynam : si pauper factus es, patientiæ multam et tolerantiam. Neque enim divitiæ malum, nec paupertas simpliciter, sed juxta voluntatem utentium hæc utraque sunt.

IV. Nos igitur ipsos instituamus, ut non talia de rebus feramus judicia, neque Dei opera, sed improbam hominum voluntatem accusemus. Neque pusillanimum divitiæ possunt adjuvare, nec magnanimo pauperies unquam nocet. Agnoscamus igitur laqueos, et ab ipsis procul eamus : agnoscamus præcipitia, nec appropinquemus. Hoc maxime securitatis nobis erit occasio, non tantum peccata fugere, verum et quæ videntur indifferentia quidem esse, sed ad peccata nos supplantant. Exempli causa ridere, et jocosa dicere verba, non manifestum quidem peccatum esse videtur, sed in manifestum crimen inducit : nempe sæpius ex risu turpia nascuntur verba, a turpibus verbis actiones turpiores. Sæpius ex verbis et risu convicia et contumeliæ : de convicio et contumelia plagæ et vulnera, de vulneribus et plagis cædes et homicidia. Si tibi igitur bene consulturus es, non turpia tantum verba, neque turpia tantum facta, neque plagas et vulnera, et homicidia, verum et ipsum intempestivum risum, et verba fugies scurrilia, quoniam subsequentium malorum radix talia esse solent. Propterea Paulus inquit : « Stultiloquium et » scurrilitas ne prodeat ex ore vestro². » Etsi namque per se parvum ipsum esse videtur, magnorum tamen malorum causa nobis efficitur. Rursum deliciis vacare non videtur quidem esse crimen manifestum, et expressum : attamen multa nobis parit mala : ebrietatem, furorem, avaritiam, ra-

¹ Job. 1, 21. — ² Ephes. 5, 3.

pinas. Sumptuosus enim et lautus, et ministeria ventri impendens intolerabilia, furari sæpe cogitur, et aliena rapere, et opprimere, et violare. Si delicias itaque fugias, et avaritiæ, et rapinæ, et ebrietatis, et innumerabilium malorum sustulisti materiam, iniquitatis radicem a principio resecans. Propterea et Paulus dicebat: « Quæ in deliciis est vidua, vivens mortua est¹. » In theatra rursum ascendere, et equorum certamina spectare, et aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vitæ mala solet inferre. Etenim in theatris immoratio fornicationem, petulantiam, et omnem incontinentiam peperit: et circensium spectaculum pugnas, convicia, vulnera, contumelias, juges inimicitias adduxit: et circa aleas studium, blasphemias, jacturas, iras, convicia infinitaque alia his graviora sæpe produxit. Ne tantum itaque peccata fugiamus, verum et ea quidem quæ indifferentia videntur, sed paulatim in hæc peccata nos pertrahent. Nam qui juxta præcipitum ambulat, quamvis non decidat, tremat, et sæpenumero ab ipso subversus tremore decedit: ita et qui non procul peccata fugit, sed secus ipsa vadit, cum timore vivet, et in ipsa labetur sæpius. Nam qui alienas curiose spectat formas, quamvis non mœchetur, tamen concupivit, et secundum Christi sententiam² factus est adulter: sæpius autem ab ipsa concupiscentia et in peccatum re ipsa defertur. Nos igitur ipsos procul a peccatis retrahamus. Vis temperans esse? ne tantum fugias adulterium, sed etiam petulantem aspectum. Vis a verbis turpibus abesse? Ne verba tantum turpia fugias, verum et risum solutum, et omnem concupiscentiam. Vis cædibus esse procul? fuge convicia quoque. Vis ab ebrietate separari? fuge delicias et lautas mensas; et radicitus vitium extirpa. Magnus laqueus est linguæ petulantia, et

¹ 1 Tim. v, 6. — ² Matth. v, 28.

freno admodum indigens. Propterea et quidam inquit: « Laqueus fortis viro propria labia, et capitur verbis oris » proprii¹. »

V. Supra cætera igitur cuncta membra hanc modere-mur, hanc reſrenemus, et convicia contumeliasque ac turpiloquia et maledicta ex ore pellamus, et malam juramentorum consuetudinem. Rursum enim nos ad eandem admonitionem sermo deduxit. Et quidem heri cum vestra charitate constitui, me non amplius de hoc mandato dic-turum : quoniam omnibus superioribus diebus de illo suf-ficienter dissertum est. Sed quid faciam? donec vos cor-rectos videam, non possum a consilio dando abstinere : quoniam et Paulus qui Galatis dicit : « Deinceps labores » mihi nemo præbeat² : » rursum ipsis apparet congressus et locutus. Hujusmodi sunt paterna viscera, etsi recessuros se patres esse dicant, non absistunt, donec correctos vi-derint filios suos. Audistis Prophetam de juramento hodie nobis loquentem? « Respexi oculis meis, et vidi, inquit, » et ecce falx volans longitudinis cubitorum viginti, et la-titudinis cubitorum decem. Et dixit ad me, Quid tu » vides? et dixi, Video falcem volantem longitudinis cubi-torum viginti, et latitudinis cubitorum decem. Et ingredie-tur domum, inquit, jurantis nomine meo, et destruet in » medio, et suffodiet lapides et ligna³. » Quid tandem est dic-tum? et qua de causa in specie falcis et falcis volantis juran-tes sequens pœna videtur? ut ultionem inevitabilem esse, et supplicium declinari non posse videas. Ensem enim volan-tem forsitan aliquis effugere poterit : falcem autem in collum delapsam, et pro funiculo factam, nemo fugere potest. Cum autem et alæ adsint, quæ salutis ulterius spes? qua vero de causa lapides et ligna jurantis dissolvit? Ut ruina aliis correctio fiat. Quia enim jurantem mortuum terra condi-

¹ Prov. vi, 2. — ² Galat. vi, 7. — ³ Zach. vi, 1.

necesse est, domus dissoluta, et in ruinam versa prætereuntibus omnibus et cernentibus admonitio erit, ut non eadem audeant, ne eadem patiantur, illaque defuncti crimen semper arguet. Non ita pungit ensis, sicut juramenti natura: non sic occidit gladius, sicut juramenti plaga. Juratus etsi vivere videatur, jam mortuus est, et vulnus exceptit: et sicut qui restem capit, priusquam civitatem egrediatur, et ad præcipitium veniat, et tortorem videat imminentem, mortuus est, simul ac prætorii januas egressus est: sic et juratus. Hæc reputemus, et ne fratres adjuremus. Quid facis homo? super mensam adjuras sacram, et ubi Christus positus est immolatus, illic fratrem tuum immolas? Latrones quidem in viis mactant: tu vero coram matre filium immolas sceleratius, quam Caïn, patrans homicidium? Ille nempe fratrem suum in deserto, et præseni morte mactavit: tu vero fratrem tuum immolas in medio Ecclesiæ, idque morte futura immortalis. Num enim propterea facta est Ecclesia, ut juremus? propterea facta est, ut oremus. Num enim ideo mensa posita est, ut adjuremus? ideo posita est, ut peccata solvamus, non ut alligemus. Tu vero si nihil aliud, saltem librum ipsum reverere, quem in juramentum porrigis: et Evangelium, quod intra manus capiens jurare jubes, explica, et audiens, quid ibi Christus de juramentis disserat, horresce et desiste. Quid igitur illic de juramentis inquit? « Ego autem dico vobis omnino non jurare¹. » Tu vero legem jurare prohibentem, in juramentum ponis? O contumeliam, o insaniam! Idem enim facis, ac si quis legislatorem interficere prohibentem, ipsum cædis sibi socium esse jubeat. Non ita gemo et deploro quospiam in viis jugulatos audiens, sicut gemo et lacrymis prosequor et horresco, cum video quempiam prope mensam hanc

¹ Matth. v, 32.

venientem, et manus imponentem, et Evangeliiis contactis jurantem. De pecuniis, quæso, dubitas, et animam occidis? Quid tantum lucraris, quantum animam tuam et proximum lædis? Si enim credis quod verax sit homo, ne juramenti necessitatem adducas: si vero nosti quod mentietur, ne pejerare cogas. Sed ut mihi plena fides fieret, instandum erat, inquit: imo tunc tibi rata fides fiet, cum jurare eum non coëgeris. Nunc enim domum regressus, a conscientia assidue roderis, hæc reputans: Numquid non frustra adjuravi? numquid non pejeravit? Numquid non ego sui causa peccati? Si vero non adjuraveris, domum regressus multam capies consolationem, agens Deo gratias, et dicens: Benedictus Deus, quoniam me ipsum continui, neque adjuravi frustra, nec temere: deploretur aurum, pereant pecuniæ, ut hoc nobis maxime plenam fidem faciat, legem non præterisse, nec alterum coëgisse, ut hoc faceret. Cogita propter quæ non adjurasti, et hoc tibi sufficiet in refrigerium et consolationem. Sæpius namque pugna conflata contumeliam patientes generose ferimus, et contumeliam inferenti dicimus, Quid tibi faciam? in me conviciatus est ille vel ille: patronus tuus ille meas cohibet manus. Et hoc nobis ad consolationem sufficit. Ita quoque cum quempiam adjuraturus es, te ipsum contine, prohibe, et dic juraturo: Quid tibi faciam? Deus jussit non adjurare, ille me nunc continet. Sufficit hoc et ad honorem legislatoris, et ad securitatem tuam, et ad juraturi timorem. Cum enim ille viderit, quod sic alios adjurare vereamur, multo magis ipse facile jurare formidabit. Si hoc verbum dixeris, cum multa domum securitatis plenitudine redibis. Audi ergo Deum in mandatis, ut ipse exaudiat te in orationibus. Hoc verbum in cælo scribetur, et in judicii die tibi sistetur, et multa dissolvit peccata. Nec hoc tantum in juramento, verum et in omnibus negotiis

cogitemus : et cum debemus aliquid facere boni propter Deum, quod mox aliquid inferat damni, non solum ex negotio damnum spectemus, sed etiam lucrum, quod capiemus propter Deum faciendo. Puta, affecit te quispiam contumelia? fer genereose : feres autem genereose, si non contumeliam cogitaveris tantum, sed etiam ferre jubentis dignitatem, et mansuete feres. Eleemosynam dedisti? no impensam cogites tantum verum et proventum ex impensa. Multatus es pecuniis? gratias age, nec tantum jacturae dolorem spectes, verum et lucrum ex gratiarum actione. Si sic nos componamus, nullum accidentium nos gravium contristabit : sed ex iis quæ videntur esse tristitia, lucrabimur : et damnum divitiis, tristitia, voluptate et delectatione, contumelia honore jucundior erit et desiderabilior, et omnia contraria in lucrum nobis provenient, et hic multa fruemur tranquillitate, et illic regnum cælorum assequemur : quo nos omnes dignos fieri detur, gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri, una cum sancto Spiritu gloria, imperium, et honor, nunc et semper, et insæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVI.

Nunciata ad præfectum populatione, et omnibus de fuga consultantibus, cum intrasset Præfectus in Ecclesiam, et consolatus fuisset, habita est præsens Homilia : et de vitando juramento, et in illud Apostoli dictum : Paulus vinctus Jesu Christi.

I. Præfecti quidem providentiam laudavi, quoniam tumultuantem conspiciatus civitatem, et omnes de fuga

deliberantes, ingressus, vos consolatus est, et in bonam spem adduxit: pro vobis autem rubore pudoreque affectus sum, quod exterioris post multos prolixosque sermones illos consolationis indigueritis. Optavi terram mihi dehiscere, et immergi, quando ipsum vobis loquentem audiebam, et intempestivam hanc et irrationabilem timiditatem modo consolantem, modo culpantem. Non enim vos ab illo doceri oportebat, sed infidelibus vos præceptores omnibus fieri, nec apud infideles judicari Paulus permisit¹. Tu vero post tantam patrum admonitionem externis indiguisti præceptoribus, et fugitivi et verberones quidam rursus civitatem tantam excitaverunt, et in fugam conjecerunt. Quibus oculis amplius infideles respiciemus, tam pavidi cum simus et timidi? qua lingua ipsos alloquimur, et pro ingruentibus malis confidere persuadebimus, omni lepore timidiores per hanc facti anxietatem? Et quid faceremus, inquit? homines enim sumus. At propter hoc ipsum perturbari non oportet, quia homines sumus, et non bruta. Illa fragoribus et stridoribus omnia terrentur: non enim habent rationem, quæ timorem repellere possit: tu vero ratione et consilio decoratus, quomodo in illorum segnitiem cadis? ingressus est quidam, militum incursionem nuntiavit? ne turberis, sed ipsum dimittens, genua flecte, Dominum tuum roga, geme amare, et adversitatem repellet. Tu quidem audita militum incursione non vera, præsentī vita abrupti periclitatus es: beatus vero Job ille continuis venientibus nuntiis, et gravia nuntiantibus, et adjicientibus intolerabilem suorum perditionem, non ejulavit, non gemit, sed ad orationem conversus est, et Domino gratias agebat. Hunc et tu imitare, cum veniens quispiam nuntiaverit milites urbem circumdedisse, et bona direpturos esse, ad Dominum tuum

¹ 1 Cor. vi, 1.

confuge, et dic : « Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut » Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum in sæcula¹. » Illum non terruit malorum experientia, te vero solus terret auditus? Quam nullius sumus æstimationis, cum contra mortem quoque audenter ire jussi, a falso rumore simus sic expavefacti? Qui turbatur, et timorem, qui non est, constituit, et perturbationem non apparentem : qui vero est animo sedato et tranquillo, etiam eum, qui est, dissolvit. Non vides naucleros, ut insaniente mari, nubibus transcurrentibus, fulminibus elisis, omnibus in navigio tumultuantibus, ad gubernacula sedent ipsi sine trepidatione et metu, et arti suæ vacant, ut imminentem procellam repellant? hos et tu imitare, et sacram capiens ancoram, in Deum spem, inconcussus permane et immutabilis. « Quicumque audit » sermones meos hos, inquit, et non facit ipsos, assimilabitur homini stulto, qui ædificavit domum suam super » arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et » flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, » et erat ruina ipsius magna². » Vides quod stultitiæ est cadere, et subverti? imo vero nos neque stulto illi similes facti sumus, verum et illo miserius cecidimus : illius nempe domus post flumina, post delatum imbrem, post illapsos ventos cecidit : nos vero non pluviis ingruentibus, non fluminibus irrumpentibus, non ventis irruentibus, ante malorum experientiam, ex auditu solo subversi sumus, et omnia quæ philosophabamur effudimus. Qualem mihi mentem putatis nunc esse? quomodo pudore suffundi? quomodo deprimi? quomodo erubescere? Nisi multa a patribus vi compulsus fuisset, neque surrexissem, neque locutus fuisset, dolore obtenebratu sex pusillanimitate vestra, sed neque nunc in me ipsum redire possum :

¹ Job, 1, 21. — ² Matth. vii, 26.

sic animum mihi indignatio et tristitia obsidet. Quis enim non ægre ferret, quis non succenseret, quando post tantam doctrinam gentilibus opus habuistis doctoribus qui hortarentur et monerent, ut præsentem generose timorem ferretis? Orate igitur dari nobis verbum in apertione oris nostri; ut hanc tristitiam excutere possimus, et paulum mentem excitare. Etenim pudor de pusillanimitate vestra animum valde nostrum dejecit.

II. Multa nuper ad charitatem vestram locutus sum, et de laqueis nobis undique positis, et de timore et tristitia, et de luctu et voluptate, et de falce in jurantium domos volante: ex iis igitur omnibus sane multis, illa mihi maxime reminiscimini quæ de volante falce dicta sunt, in jurantis domum divertente, lapides et ligna subruente, et omnia consumente¹. Et cum hoc illud quoque observate, quod extremæ dementiæ sit Evangelium sumentes jurare, et legem jurare prohibentem juramentum facere: et quod melius sit pecuniis mulctari, quam proximis juramentum offerre: quoniam hoc est non modicus in Deum honor. Cum enim Deo dixeris, propter te non adjuravi illum, qui erat furatus, et male fecerat: pro hoc honore magnam tibi reddet gratiam et in præsentem tempore, et in futuro. Hæc et aliis dicite, et ipsi observate. Scio quod hic reverentiores sumus, et omnem improbam deponimus consuetudinem: sed quod quæritur, hoc est, non ut hic tantum philosophemur, sed ut pietatem hinc capientes extra servemus, ubi maxime ipsius indigemus. Etenim aquantes non tantum apud fontem habent vasa repleta, domum autem abeuntes evacuant: sed illic ipsa maxime cum cantela reponunt, ne subvertantur, et labor fiat inanis: hos etiam nos imitemur, et domum profecti, cum studio servemus. Itaque si hic maneatis satiati, domum

¹ Zach. v, 1.

vero redeatis inanes, vasa mentis vestrae admonitione vacua referentes, nulla vobis ex hac repletionem erit utilitas. Ne mihi in palæstra demonstres athletam, sed in certamine: ne mihi religionem instructionis tempore, sed actionis exhibeas. Laudas nunc quæ dicuntur: cum juratum veneris, omnium ipsorum tunc recordare. Si hanc legem expedieritis, ad alia quoque majora disciplinam promovebo. Ecce secundus hic annus est, ex quo vestrae dissero charitati, et neque centum Scripturarum versus vobis enarrare potui. Causa vero, quoniam a nobis discere opus habetis, quæ domi et per vos explere potestis, et orationis major pars nobis in morales impenditur sermones. Hæc vero sic fieri non oportebat, sed morum quidem cura a vobis ipsis gerenda: Scripturarum vero sensus et speculationes nobis permittendæ erant. Si autem et a nobis audire erat opus, uno plus die non decebat. Nec enim varium quiddam, et inventu difficile, quod dicitur, est, nec ullius indigens præparationis. Cum enim Deus denuntiaverit, argutationibus non est opus. Deus dixit, « Ne juraveris¹: » noli causas amplius a me requirere. Lex est regia: qui tulit ipsam, et ipsius rationem novit: nisi fuisset utile, non prohibuisset. Reges ferunt leges, nec omnes sæpe utiliter: homines enim sunt, nec sicut Deus utile possunt invenire: verumtamen paremus: sive uxores ducamus, sive servos emere debeamus, sive domos, sive agros, sive quodlibet aliud facere, non ex propria facimus hæc sententia, sed quomodocumque jusserint illi: nec ut res nostræ pro sententia nostra disponantur, penitus domini sumus, sed illorum ubique sententiis servimus, et si quid præterquam quod illis videtur facimus, invalidum et inutile redditur. Itaque hominum quidem legibus tantum attribuimus honorem: Dei vero leges ita,

¹ Exod. xxiii.

quæso, conculcabitur? et quali hæc digna defensione? quali venia? Dixit, « Ne juraveris : » ne contrariam ipsius legi legem per opera feras, ut cum securitate cuncta facias et dicas.

III. Sed de his quidem satis : age de iis, quæ hodie lecta sunt una vobis apposita sententia sermonem terminemus. « Paulus vinctus Jesu Christi, inquit, et Timotheus » frater¹. » Magnifica Pauli appellatio, non principatus et honoris nomen, sed vincula et catenæ; vere magnifica : tametsi splendidum ipsum multa alia faciunt, in cælum rapi tertium, in paradysum deferri, verba audire ineffabilia : tamen horum nihil posuit, sed pro omnibus catenam : hæc enim magis quam illa illustrem ipsum reddebat, et splendidum. Cur tandem ? quoniam illa quidem domini benignitatis sunt gratuita dona, hæc vero servi tolerantiae atque patientiae indicia : consuetudo autem amantibus est, illis magis affici quæ pro amatis patiantur, quam iis, quæ ab ipsis beneficia referunt. Non ita rex diademate gloriatur, ut ille vinculis delectabatur : et merito. Diadema nempe solum coronato capiti ornatum affert, catena vero et ornatum multo majorem, et tutelam. Corona sæpe regia caput se circumdatum prodidit, innumeros allexit insidiatores, atque in tyrannidis concupiscentiam invitavit, et in bellis hic ornatus est adeo periculosus, ut ipsum deponant et abscondant. In præliis nonnunquam reges habitum commutantes, ita manus cum hostibus conserunt, tanta ex corona oritur proditio : catena vero nihil hujusmodi gerentibus affert, sed omne contrarium : cum pugna sit et acies contra dæmones, et adversarias potestates, prætendens ipsam qui ea circumdatus est, illorum repellit incursus. Et magistratuum quidem exter-
norum multi, non tantum dum imperant, verum cum et

¹ Philem. 1.

excesserint magistratu, ipsius nomen circumferunt. Ille Exconsul dicitur, ille Expræfectus : hic vero pro iis omnibus, « Paulus vinctus, » inquit, et admodum congruenter. Illi namque magistratus non penitus sunt animi virtutis demonstrationes : pecuniis enim sunt venales, et amicorum vendicantur assentationibus : hic autem ex vinculis magistratus, est animi disciplinæ indicium, et ardentis in Christum desiderii signum maximum. Et illi quidem brevi refugiunt, hic vero magistratus nullum habet successorem. Aspice namque quantum ab illo nunc usque temporis est, et splendidius hujus vincti nomen redditum est : ac Consules quidem omnes, quicumque superioribus fuere temporibus, silentio traditi sunt, et nec ipso quidem nomine vulgo sunt cogniti : hujus autem vincti beati Pauli nomen multum quidem hic, multum autem in Barbarorum regione, multum apud Scythas et Indos, et si ad ipsos terrarum orbis terminos venias, hanc audies appellationem, et quæcumque quispiam pervenerit, Paulum ubique in omnium ore circumferri noscet. Et quid mirum, si in terra marique, quippe cum et in cælis multum Pauli nomen apud Angelos, apud Archangelos, et supernas virtutes, et harum regem Deum. Et qualia, inquit, erant illa vincula, quoniam tantum vincto gloriæ tulerunt? Nonne e ferro fabricata erant? E ferro quidem fabricata, sed multam habebant spiritus gratiam efflorescentem : quoniam propter Christum ipsis circumdatus fuerat. O miraculum! servi vincti sunt, dominus crucifixus, et prædicatio quotidie crescit : et per quæ putabatur opera prohiberi, per hæc accensa est; et crux, et vincula, quæ esse videbantur abominatio, nunc salutis signa sunt facta, et quolibet auro ferrum illud nobis pretiosius erat, non propter naturam propriam, sed propter causam hanc et argumentum. Sed video

quæstionem hinc nobis quamdam orientem, et si diligenter attendatis, et quæstionem dicam, et solutionem apponam. Quid igitur tandem est quod quæritur? Ingressus aliquando hic Paulus ad Festum, et ipsum alloquens, ac purgans se de criminibus, quibus urgebatur a Judæis, et dicens, quomodo Jesum vidit, quomodo beatam vocem illam audivit, quomodo per excæcationem ad lucem pervenit, quomodo cecidit et surrexit, quomodo ingressus est Damascum captivus absque vinculis compeditus: ac de Prophetis, deque lege loquens, et ostendens illos hæc omnia prædixisse, judicantem cepit, et fere ad se ipsum transire persuasit.

IV. Tales enim Sanctorum sunt animæ, cum in pericula ceciderint, non quomodo periculis liberentur, considerant, sed quo persequentes lucrentur omnia faciunt: sicut et tunc factum est: se defensuras intravit, et capto Judice discessit. Et hæc ipse Judex testatus est, dicens: « In modico me persuades Christianum fieri¹. » Hoc et hodie fieri decebat, et præfectum hunc vestram admirari magnanimitatem, philosophiam, perfectamque quietem,

ex ordine vestro disciplinam capere, et sic abire, rationem admirari, laudare consessum, et ex ipsis rebus discere, quantum inter Gentiles et Christianos discriminis sit. Sed ut ad id redeam quod dicebam, postquam ipsum cepit Paulus, et ille dixit: « In modico me persuades Christianum fieri, » Paulus ita respondit: « Optarem utique » ego et in modico, et in multo non solum te, sed etiam » omnes audientes me, fieri Christianos absque vinculis » his². » Quid dicis, o Paule? Ephesiis nempe scribens, dicis: « Rogo igitur vos ego vinctus in Domino, digne ambulare vocatione qua vocati estis³: » Et ad Timotheum loquens: « In quo male patior usque ad vincula tanquam

» malefactor¹, » et ad Philemonem rursum : « Paulus vinctus » Jesu Christi² : » et cum Judæis disceptans, dicis : « Propter spem Israël hac catena circumdatus sum³. » Et Philippensibus scribens dicebas : « Ita ut plures fratrum » freti vinculis meis abundantius auderent intrepide verbum loqui⁴. » Ubique catenam circumfers, ubique vincula proponis, et hujusmodi gloriaris negotio : in judicium autem veniens philosophiam prodidisti, cum maxime libere te gerere decebat, et Judici dicis : « Optarem utique te » fieri Christianum absque vinculis his⁵ ? » Nempe si bona vincula, et ita bona ut aliis quoque fiduciam ad sermonem pro religione præbeant, etenim hoc ipsum prius dixisti, « Multi fratrum freti vinculis meis verbum loquebantur intrepide⁶ ; » quare coram Judice non hac re gloriaris, sed contrarium facis ? Annon videtur esse quæstio quod dicitur ? Sed celerrimam solutionem assero. Non enim anxietate, vel timiditate Paulus hoc faciebat, sed ex sapientia multa, et spirituali providentia, quo vero pacto, ego dicam. Gentilem alloquebatur et infidelem, nec nostra scientem. Nolebat igitur ipsum per gravia inducere, sed quod dicebat : « Factus sum carentibus lege, » tanquam sine lege⁷ : » hoc et hic faciebat. Si vincula audierit, inquit, et tribulationes, statim refugiet, cum vinculorum virtutem non norit. Fiat prius fidelis, et prædicationem gustet, et tunc ipse quoque ad hæc vincula curret ; audiavi Dominum meum dicentem : « Nemo immit » tit commissuram panni rudis super vestimentum vetus : » quoniam tollit plenitudinem ipsius, et pejor sit scissura : » neque mittunt vinum novum in utres veteres, quoniam » disrumpuntur utres⁸. » Anima hujus est vestimentum

¹ 2 Tim. II, 9. — ² Philem. I, 1. — ³ Act. XXVIII, 20. — ⁴ Philip. I, 14. — ⁵ Act. XXVIII, 29. — ⁶ Philip. I, 14. — ⁷ 1 Cor. IX, 21. — ⁸ Matth. IX, 16. Marc. II, 21. Luc. V, 36.

vetus, et uter antiquus, non est renovatus fide, non spiritus gratia recens redditus est, debilis adhuc est et terrenus, mundana sapit, et ad mundanam vanitatem stupet; gloriam amat præsentem. Si a primordiis statim audierit, quod factus Christianus, vinctus mox fiet, et catena circumdabitur, confusus et erubescens a prædicatione resiliet. Propterea dicit: « Absque vinculis his, » non ipse vincula recusans; absit: sed illius condescendens infirmitati, quoniam ipse sic illa diligit, et amplectitur, ut ambitiosa mulier monilia sua. Unde hoc manifestum? « Gau- » deo in passionibus meis, inquit, et suppleo defectus » tribulationum Christi in carne mea¹. » Et iterum: « Quo- » niam vobis donatum est a Christo non tantum in ipsum » credere, verum et pro ipso pati². » Et iterum: « Non » tantum autem, sed et gloriamur in tribulationibus³. » Si gaudet igitur et gloriatur, et id vocat donum gratuitum, certum quod propter hanc causam ad Judicem loquens hæc dicebat. Quoniam et alias rursum in necessitatem delapsus gloriandi, hoc ipsum demonstrat, dicens: « Li- » benter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, in neces- » sitatibus, in contumeliis, in persecutionibus, in angus- » tiis, ut inhabitet in me virtus Christi. » Et iterum: « Si » gloriari oportet, in infirmitate mea gloriabor⁴. » Et alibi se ipsum aliis comparans, et per comparisonem nobis excellentiam demonstrans, sic inquit: « Ministri Christi » sunt, ut minus sapiens loquor, plus ego⁵. » Et excessum demonstrare volens, non quod mortuos resuscitaverit, dæmonesve expulerit, neque quod mundaverit leprosos, aliudve quid hujusmodi fecerit, dixit: sed quid? Quod innumeras passus sit molestias: cum enim dixisset, « plus » ego, » intulit tentationum multitudinem: « In plagis su-

¹ Colos. 1, 24. — ² Philip. 1, 29. — ³ Rom. 7, 3. — ⁴ 2 Cor. 12, 1. —

⁵ Id. 12, 30.

» pra modum, in mortibus frequenter, in carceribus
» abundantius, a Judæis quinquies quadragenas una minus
» accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus, ter nau-
» fragium feci, nocte ac die in profundo maris fui : » et re-
liqua omnia. Sic ubique gloriatur in tribulationibus Pau-
lus, et ea re mirum in modum sese ornat, ac jure merito.
Nam hoc est quod maxime Christi virtutem demonstrat,
quoniam per talia vicerunt Apostoli, per vincula, tribu-
lationes, flagella, et extrema mala. Nam hæc duo Chris-
tus denunciavit, tribulationem et remissionem, labores
et coronas, sudores et retributiones, suavia et tristitia :
sed tristitia quidem vitæ dedit præsentī, suavia vero in fu-
turum distulit, pariter demonstrans se homines non deci-
pere, atque ipsum ærummarum pondus ordine quodam
minuere satagens. Qui decipit enim suavia prius proponit,
et mox infert tristitia. Quale est : Plagiarii puerulos sæpe
parvos prædantes, et furantes, non plagas et verbera,
neque aliud hujusmodi pollicentur, sed placentas et bel-
laria, et alia talia quibus puerilis gaudere consuevit ætas,
prætentant, ut his illi allecti, et libertatem suam pro-
dentes, in extremum periculum delabantur. Avium vero
pisciumque venatores, ita quæ venantur alliciunt, con-
suetam capiendis et jucundam prius escam præbentes, et sic
laqueum contegentes. Itaque decipientium maxime opus hoc
est, prius suavia proponere, quo mox inferant tristitia : pre-
videntium autem et diligentium omnino contrarium. Pa-
tres itaque plagiariis contrarium faciunt; cum ad ludum pue-
ros litterarium mittunt, paedagogos proponunt, flagella
minantur, timorem incutiunt : et cum priorem sic ætatem
transegerint, tunc ipsis in habitu virili constitutis, honores,
potentiasque, et delicias, et omnes divitias suas tradunt.

V. Sic Deus quoque fecit, non plagiariorum, sed patrum
more qui curam gerunt, prius res adversas et tristes im-

misit tanquam pædagogis et præceptoribus præsentī tradens tribulationi, quo per hæc correcti, et moderati, postquam tolerantiam omnem, omnemque disciplinam didicerimus, mox ad perfectam ætatem ducti, cælorum regnum hæreditate consequamur : sed prius idoneos reddit ad dandam dispensationem divitiarum, et postmodum ipsas præbebit divitias. Nisi enim hoc fecisset, divitiarum erogatio non donum, sed ultio fuisset et pœna. Sicut enim puer insipiens et prodigus paternam suscipiens hæreditatem, ab hac ipsa præcipitatur, prudentiam non habens pecuniarum dispensationi parem : si vero prudens sit, probus, temperans, atque modestus, in necessaria dispensans paterna bona, splendidior ita fit et illustrior : sic et in nobis est necesse evenire. Cum spiritualem prudentiam acceperimus, cum in virum perfectum omnes, in ætatis mensuram pervenerimus, tunc nobis tradit omnia quæ pollicitus est : nunc vero tanquam pueros parvos docet cum exhortatione et consolatione. Nec hoc solum est emolumentum ex præmissis tribulationibus, verum et aliud illo non inferius. Qui enim prius erat in deliciis, mox post delicias ultionem expectans, neque præsentibus fruitur deliciis propter futurarum molestiarum expectationem : qui vero prius erat in tristibus, deinde post hæc suavis potiturus, etiam præsentibus difficultates propter futurorum spem bonorum contemnit. Non igitur tutelæ tantum causa nostræ, verum et voluptatis et consolationis, priora statuit esse molesta, ut futurorum spe relevati nullum præsentium capiamus sensum. Et hoc ipsum Paulus significans dicebat, « Momentanea levitas tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum » pondus gloriæ nobis operatur, non considerantibus nobis » quæ videntur, sed quæ non videntur¹. » Levem appella-

¹ 2 Cor. iv, 17.

vit tribulationem, non propter propriam gravium naturam, sed propter futurorum expectationem bonorum. Sicut enim mercator non sentit navigationis laborem, lucrorum spe relevatus: et pugil generose fert capitis vulnera, coronam respiciens: ita profecto nos quoque in cælum et cœlestia intendentes bona, quæcumque inferantur gravia, generose cuncta feremus, bona futurorum spe roborati. Hac itaque accepta sententia abeamus: quamvis namque simplex et brevis sit, multam tamen habet philosophiæ doctrinam. Qui in dolore et tribulatione est, idoneam habet consolationem: qui in deliciis et luxuria, magnam moderationis exhortationem. Cum enim ad mensam discumbens, sententiæ hujus memineris, statim ab ebrietate crapulaque resilies, discens ex hac sententia, quod anxios nos esse conveniat, et intra te ipsum dices: Paulus in vinculis et carceribus, ego vero in ebrietate et lauta mensa: et quam assequar veniam? Hoc et mulieribus opportunum dictum. Ambitiosæ enim et sumptuosæ, et auro undique se circumligantes, catenæ hujus reminiscences odio habebunt, ut existimo, et abominabuntur ornatum illum, et ad hæc vincula current. Illa namque ornamenta multorum causæ malorum fuerunt, et innumera bella intra domum contraxerunt, et livores pepere-runt, et invidias, et odium: hæc vero peccata mundi solverunt, et terruerunt dæmonas, et diabolum fugaverunt. Cum his in carcere degens custodi persuasit, cum his Agrippam attraxit, cum his multos Paulus discipulos acquisivit, propterea dicebat: « In quo male patior usque » ad vincula tanquam malefactor, sed Dei verbum non est » vinctum¹. » Sicut enim radium vincire possibile non est, nec domi concludere: sic neque prædicationis verbum. Et quod multo amplius est, doctor vinctus erat, et verbum

¹ 2 Tim. II, 9.

volabat : ille carcerem habitabat, et doctrina alata passim in orbe terrarum currebat.

VI. Hæc igitur scientes, ne succumbamus in rebus adversis, sed potius tunc potentiores efficiamur, tunc fortiores : « Tribulatio enim patientiam operatur¹. » Ne doleamus in calamitatibus quæ inferuntur, sed in omnibus Deo gratias agamus². Secundam jejunii septimanam expeditivimus, sed non hoc consideremus : non enim hoc est expeditivisse jejunium, si tempus præterierimus, sed si transegerimus cum recte factis. Hoc nobiscum reputemus, si studiosiores facti sumus, si defectum aliquem nostrum correximus, si abluimus crimina. Consuetudinem omnes habent per quadragesimam interrogandi, quot quisque septimanas quadragesimæ jejunavit : et dicentes audire licet, hos quidem quod duas, hos vero quod tres, illos autem quod omnes jejunaverint septimanas. Et quod lucrum, si recte factis carentes, jejunium transegerimus ? Si alius dicat, totam jejunavi quadragesimam, tu dic, inimicum habebam, et conciliatus sum : habebam detrahendi consuetudinem, et destiti : jurandi tenebar usu, et mos improbus mihi correctus est. Nulla mercatoribus utilitas, si magnam maris longitudinem percurre-rint, sed si cum rerum copia, et multo mercimonio navigaverint : nulla jejunii nobis utilitas, si infructuose ipsum tempus et temere prætereamus. Si ciborum jejunium jejunemus, præteritis quadraginta diebus præterit et jejunium. Si vero peccatis abstineamus, et transacto jejunio illud remanet, et continua erit hinc nobis utilitas, atque ante regnum cœlorum non parvas nobis hic reddet retributiones. Sicut enim qui in nequitia vivit, et ante gehennam punitur, conscientia stimulatus : sic qui meritis abundat, et ante regnum magna fruetur lætitia, se bona spe

¹ Rom. v, 3. — ² Ibid.

pascens. Idcirco Christus inquit : « Iterum videbo vos , et » gaudebitis , et gaudium vestrum nemo tollet a vobis¹. » Breve verbum , sed multam habet consolationem. Quidnam tandem est , nemo gaudium vestrum tollet ? Pecunias si habeas , multi tuum ex divitiis gaudium auferre possunt , et fur parietem perfodiens , et credita subripiens servus , et Imperator in fiscum redigens , et invidus homo calumnians. Si potentiam habeas , multi possunt tuum ex hoc gaudium tollere. Cum enim principatus finierit , voluptas quoque finiet : quin et in ipso principatu multæ res accidentes , difficultates habentes et curas , lætitiā tuā diminuant. Si corporis robur habeas , morbus adortus hujusmodi gaudium aufert. Si pulchritudinem habeas et speciem , senectus superveniens tabescit , et gaudium abstulit. Si mensa fruaris lauta , vespere occupante soluta est convivii lætitia. Rerum enim quælibet mundanarum infestari facile potest , nec stabilem nobis voluptatem affert : pietas autem et animi virtus contra. Eleemosynam si feceris , meritum auferre potest nemo : sive exercitus , sive reges , sive infiniti calumniatores et insidiatores instant undique , in cœlis repositam possessionem auferre non possunt , sed perenne permanet gaudium. « Dispersit enim , » inquit , dedit pauperibus , justitia ejus manet in sæculum². » Nec immerito : in cœlorum enim cellariis reposita sunt , ubi fur non perfodit , latro non tollit , tinea non consumit. Si preces fuderis continuas et intentas , earum fructum auferre poterit nemo : hic etenim fructus in cœlo radicans est , ab omni calumnia liber , et permanens inexpugnabilis. Si male passus , benefeceris : si maledictis laceratus , patienter tuleris : si conviciis affectus , benedixeris : hæc merita perpetuo manent , et ortam ex his lætitiā auferet nemo , sed quotiescumque ipsorum recordatus

¹ Joan. xvi, 22. — ² Psal. m.

fueris, gaudes et lætaris, et multa frueris voluptate. Sic profecto et fugere iuramentum si prævaleamus, et ab hac consuetudine perniciosâ abstinere linguæ nostræ suadeamus, meriti quidem labor brevi absolvetur, lætitia vero meriti jugiter erit et indesinenter. Cæterum vos et aliorum præceptores esse oportet et duces, et amicos proximi, servos autem conservi, et juvenes cœvos suscipere, instituere et inducere debent. Nonne si quis tibi aureum unum pro singulis hominibus correctis promississet, omne studium adhibuisses, et assiduus adstitisses persuadens et exhortans? Nunc vero non aureum unum, neque decem, neque viginti, vel centum, vel mille, neque totam Deus terram tibi pollicetur in horum laborum retributionem, sed quod orbe toto majus est, hoc tibi præbet, cælorum regnum: nec hoc solum, verum et aliud præter hoc. Quale vero hoc? « Qui educit pretiosum a vili, sicut os meum » erit, inquit¹. » Quid huic posset esse par ad honoris et securitatis rationem? Quæ vero nobis excusatio et venia post tantam promissionem, proximorum salutem negligentibus esse valeat? Tu vero si cæcum quidem in voraginem decidentem videris, manum porrigis, et indignum esse putas, pereuntem despicere: videns autem quotidie omnes præcipitari fratres in improbam iuramentorum consuetudinem, nec verbum audes proferre? Sed dixisti semel, et non audivit: dic igitur bis et ter, et toties, donec persuaseris. Nobis quotidie loquitur Deus, et non audimus, nec alloqui desistit: hanc tu quoque curam imitare circa proximum. Propterea conjuncti inter nos sumus, et urbes habitamus et in Ecclesiis congregamur, ut alter alterius onera portemus, ut alter alterius peccata corrigamus. Et sicut multi eandem officinam habitantes homines differenter quidem negotiantur, omnia vero in commune

¹ Jerem. xv, 19.

reponunt: sic profecto et nos agamus, quæcumque bona quisque conferre potest proximo, ne pigeat cum, neque differat: sed fiat negotiatio quædam, et talis collatio spiritalis, ut in commune omnia deponentes, et multas adepti divitias, et magnum consecuti thesaurum, communiter omnes regnum assequamur cælorum, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem, et cum quo Patri gloria, simul et sancto Spiritui nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVII.

In magistratus ab Imperatore Theodosio missos Ellebichum Magistrum militum, et cæsarium Magistrum, ad prævaricatorum inquisitionem propter statuarum subversionem.

I. Opportune omnes hodie simul concinuimus¹, « Benedictus Dominus Deus Israël, qui facit misabilia solus². » Etenim miranda, et opinionem excedentia facta sunt negotia: urbem totam et populum tantum jam submergendum, et sub undas agendum et perdendum funditis statim, uno temporis momento ab omni naufragio liberavit. Gratias igitur agamus, non tantum quoniam tempestatem sedavit, sed etiam quoniam fieri ipsam permisit: non tantum quoniam naufragio nos liberavit, sed etiam quod in tantam nos angustiam cadere permisit, et extremum periculum nobis imminere. Sic et Paulus jussit in omnibus gratias agere. Cum vero dicit: « In omnibus » gratias agite³: » hoc significat, Non tantum in gravium

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 154-168. — ² Psal. LXXI, 8. — ³ 1 Thess.

solutione, verum et in gravium tempore. « Nam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum¹. » Gratias ipsi agamus propter tentationum absolutionem, et harum nunquam obliviscamur: orationibus vacemus, supplicationibus continuis, pietati multæ. Cum a principio gravis horum malorum pyra fuit accensa, dicebam non esse doctrinæ tempus, sed orationum: hoc profecto et nunc, postquam extincta est, dico, nunc magis, tempus orationum esse, quam prius: nunc maxime lacrymarum tempus et compunctionis, animæ anxietatis, multique studii et cautelæ. Tunc nempe ipsa tribulationum natura vel invitos nos corripiebat, et modestos faciebat, et ad majorem agebat reverentiam: nunc autem ablato freno, et nube præterita, timendum, ne ad torporem declinemus, ne segniores reddamur rursum ex remissione, ne de nobis quoque quispiam dicat: « Cum occideret eos, tunc quærebant eum et revertebantur, et diluculo veniebant ad Deum². » Ideo Moses Judæos admonebat, dicens: « Postquam comederis et biberis, et fueris repletus, recordare Domini Dei tui³. » Nunc sincerum propositum vestrum videbitur, si in eadem manseritis pietate; tunc quippe multi timori, et malorum illationi studium vestrum attribuebant: nunc vero purum erit meritum vestrum, si in eodem studio permaneat. Quoniam et puerulus si dum ab aliquo agitur pædagogo terribili, cum modestia vivit et mansuetudine, nihil est mirandum, sed pædagogi timori pueri modestiam attribuunt omnes: cum vero deposita necessitate ille in eadem manserit honestate, tunc et quam habuit in priore ætate modestiam, ipsi omnes adscribunt. Hoc et nos utique faciamus, in eadem manentes reverentia, ut et prioris studii laudem multam a Deo capiamus. Innumera expectavimus mala, omnium substantias direptum iri, habitacula cum

¹ Rom. viii, 28. — ² Psal. lxxvii, 38. — ³ Deut. vi, 11.

habitantibus comburenda, civitatem medio tollendam ex orbe, et ipsius reliquias omnes perituras, aratrum ipsius terram suscepturam : sed ecce hæc omnia intra expectationem tantum steterunt, et in opus non processerunt. Nec hoc solum est mirandum, quod tantum periculi Deus abstulit, sed etiam quoniam magnis nos affecit beneficiis, et civitatem nostram ornavit, nosque per hanc tentationem et calamitatem probatiores effecit. Quo vero pacto, ego dicem. Nam quando ab Imperatore missi ad commissorum inquisitionem tremendum illud constituere iudicium, omnesque ad scelorum pœnas vocabant, et varia mortis omnibus erat expectatio, tunc vertices montium habitantes monachi, propriam exhibuere philosophiam. Namque tot annis in cavernis suis conclusi, nemine advocate, suadente nemine, postquam nubem tantam civitatem circumstantem viderunt, tabernacula speluncasque suas derelinqentes, undique confluxerunt, velut Angeli quidam de cœlo profecti : et erat cernere tunc civitatem similem redditam cœlo, cum ubique occurrerent illi sancti vel ex aspectu solo dolore pressos consolantes, et ad omnem calamitatis contemptum inducentes. Quis enim illos conspiciatus, mortem non derisisset? non despexisset vitam? Nec hoc solum erat mirabile, sed quod ad principes ipsos accedentes cum fiducia loquebantur pro reis, et omnes sanguinem effundere parati erant, et capita deponere, ut captos ab expectatis tribulationibus eriperent : et dixerunt se non prius recessuros, quam iudices parcerent civitatis populo, vel se simul cum reis ad Imperatorem legatos mitterent. Religiosus est, inquit, qui nostro orbi dominatur, fideiis, cum pietate vivens : nos igitur ipsum omnino reconciliabimus, non permittemus vobis, neque concedemus ense polluere, nec ullius abscindere caput. Si vero non abstineatis, et nos cum ipsis omnino moriemur. Gravia

quidem patrata sunt, et nos confitemur, sed Imperatoris humanitatem non excedit gestorum iniquitas. Dicitur quidam ipsorum (4) aliud verbum philosophiæ plenum dixisse, Statuæ quidem dejectæ rursum erectæ fuerunt, et propriam receperunt formam, et facinus correctionem habuit celerrimam: si autem vos Dei imaginem occideritis, quomodo rursum poteritis peremptum revocare? quomodo perditos resuscitare, et animas corporibus reddere? Multa et de iudicio ipsis disseruere.

II. Quis non obstupesceret? quis non virorum sapientiam admiraretur? quoniam quædam reorum mater nudato capite, et canis ostensis, iudicaturi equum freno apprehendit, et per forum prætercurrens, sic ad iudicium simul ingressa est: omnes obstupefacti sumus, omnes admirati pietatem et magnanimitatem: quomodo non magis ad hos obstupescere oportet? Illa enim etiam si mortua esset pro filio, nihil mirandum: magna enim naturæ vis, et inexpugnabilis viscerum necessitas. Hi vero quos non genuerunt, nec educarunt: imo vero quos non noverunt, quorum nomen non audierunt, quibuscum nunquam conversati sunt, quos ex sola noverunt calamitate, in tantum amaverunt, ut etiam si infinitas habuissent animas, omnes pro illorum salute tradere vellent. Neque mihi dicas hoc quod non jugulati sint, nec sanguinem effuderint: sed quod tanta contra iudices usi sint libertate, quanta solos de salute sua desperatos uti verisimile fuit: et tali cum sententia de montibus ad tribunal cucurrerint. Nec enim nisi prius se neci cuilibet præparassent, tam libere potuissent iudices alloqui, et tantam tunc exhibere magnanimitatem: etenim ante prætorii januas totos dies agebant sedentes, abducendos de carnificum manibus eripere parati. Ubi nunc sunt pallia gestantes, et profundam ostentantes barbam, et baculos dextra

ferentes, externorum philosophi, cynica piacula, submensalibus canibus inferiores, ventrisque causa cuncta facientes? Omnes tunc civitatem deseruerunt, resilierunt omnes, in cavernas conditi sunt: soli vero qui per opera vere philosophiam exhibent, ac si nullum civitatem malum comprehendisset, sic intrepide in foro apparuerunt. Et urbem quidem habitantes, ad montes et deserta avolaverunt: eremi vero incolæ in urbem ingressi sunt, per ipsa demonstrantes opera sua, quod superioribus diebus non destiti dicere, nempe cum virtute viventem neque fornacem quidquam lædere posse: tanto est animæ sapientia omnibus sublimior, et suavis et tristibus cunctis: nec enim in illis mollescit, nec his contrahitur et humiliatur, sed per omnia manet æqualis, propriam fortitudinem et vim exhibens. Quem enim non superasset præsentis temporis difficultas? proceres nostræ reipublicæ in potestatibus existentes, divitias immensas sortiti, qui multam apud Imperatorem fiduciam habebant, domos deserentes orbas, omnes de propria salute consultabant: et amicitia omnis, et cognatio tunc superabatur, et quos olim noverant, in tempore calamitatis hos ignorare, et ab aliis ignorari optabant. Monachi vero homines pauperes, veste vili plus nihil habentes, viventes in rusticitate, nulli esse apparentes, in montibus et saltibus versantes, velut quidam leones magno et alto sensu præditi, omnibus pavefactis et trepidantibus in medio consistentes, malum dissolvere non multis diebus; sed brevi temporis momento. Et sicut generosi bellatores non tantum adversarios complexi; sed etiam visi tantum in acie, et vociferati adversarios fugant: sic et hi die una et descenderunt, et disseruerunt, et solverunt calamitatem, et ad propria reversi sunt tabernacula. Tanti est philosophia a Christo in genus humanum introducta. Et quid dico de divitibus, et

in potestate constitutis, cum et ii qui iudicandi potestatem assecuti erant, summos gerentes magistratus ab his ipsis rogati monachis, ut cum venia sententiam ferrent, eventus se dominos esse negaverint? haud tutum enim, sed periculosum esse, non tantum injuriam inferre Imperatori, sed etiam eos qui contumeliæ rei convicti sint, impunitos dimittere. Sed hi omnibus fuere potentiores, et animi magnitudine et tolerantia assidentes supplicarunt, ut quam ab Imperatore non acceperant potestatem, hanc exhiberent : et deprehensis iis qui rei essent, iudicibus persuadere potuerunt, ne damnationis sententiam efferrent, sed ad Imperatoris nutum eos rejicerent, et promiserunt se illi persuasuros, et effecturos ut omnino veniam daret iis, qui in se peccaverant : et peregrinationem aggressi sunt : sed iudices ipsorum sapientiam reveriti, et sensus altitudine perculsi, hanc eos longam obire viam non permisere, sed si duntaxat ipsorum voces haberent in scriptis, se cum litteris discessuros, et Imperatorem exoratorios, ut omnem iram dimitteret, spoponderunt : quod et fore expectamus. Etenim cum sententia diceretur, ingressi multæ sapientiæ verba dixere, ac per litteras Imperatori supplicaverunt, et iudicii fecere mentionem, et se sua deposituros esse capita dixerunt, nisi hoc fieret, et post has sumptas in litteris voces iudices abierunt, quod omni corona splendidius vestram civitatem exornabit. Et quæ sunt hic nunc gesta, audiet Imperator, audiet magna civitas, audiet et totus orbis, quod tales Antiochenorum urbem habitent monachi, ut Apostolicam exhibeant fiduciam : et litteris nunc lectis, in castris omnes ipsorum magnanimitatem admirabuntur, omnes civitatem nostram beatam vocabunt, et malam repellemus famam : scientque omnes, gesta non civitatem inhabitantium fuisse, sed hominum externorum et perditorum : et idonea civitatis morum

demonstratio monachorum erit testimonium. Ne igitur tristemur, dilecti, sed spe bona instructi simus. Si enim apud homines libertas tantum molestiæ prohibere potuit, apud Deum ipsum fiducia quid non operabitur? Hæc etiam gentilibus dicamus, cum de philosophis nobiscum disputare audebunt. Ex his manifestum est priora fuisse falsa apud illos: ex his manifestum est et apud nos vera fuisse priora de Joanne, Petro, et Paulo, et omnibus aliis. Quoniam enim in illorum pietatem successerunt, propterea et eorum fiduciam exhibuerunt: quoniam iisdem legibus educati sunt, ideo et ipsorum virtutem sunt imitati. Itaque non est opus nobis litteris ad Apostolicam virtutem demonstrandam, rebus ipsis clamantibus, et discipulis magistros repræsentantibus: non nobis sermonibus opus est ad gentilium nugas manifestandas, et philosophorum ipsorum pusillanimitatem, rebus ipsis clamantibus, tam præsentibus, quam præteritis, quod omnia apud ipsos fabulæ, et scena, et hypocrisis. Nec monachi tantum, verum et sacerdotes eandem præstiterunt animi magnitudinem, nostramque salutem dispensarunt. Et alius quidem in castra se contulit, omnia dilectioni vestræ postponens, et ipse paratus, nisi Imperatori persuaderet, mori: alii vero hic remanentes, et eadem quæ monachi exhibentes, propriis manibus iudices continentes, non sinebant ingredi, priusquam de iudicii fine promitterent: et cum renuentes quidem videbant, multa fiducia et ipsi vicissim utebantur. Ut autem annuentes viderunt, pedes et genua complexi, et manus exosculati, utramque virtutem superabundanter exhibuere, libertatem et mansuetudinem. Quod enim non superbiæ esset fiducia, exosculando, genua et pedes amplectendo, maxime demonstraverunt. Rursum quod humilitas illa non esset assentatio, neque servilitas quædam, nec ex illiberali

sententia profecta, quæ præmissa ipsorum fiduciæ fuerunt, testificata sunt. Neque hæc sola de tentatione bona lucrati sumus, verum et multam modestiam, ac mansuetudinem, et civitas nobis repente monasterium facta est. Non sic illam quis ornasset, si aureas in foro statuas erexisset, sicut nunc clara et illustris est, quæ bonas virtutis statuas protulit, et proprias exhibuit divitias. At quæ ab Imperatore profecta sunt contristant: sed nec illa profecto gravia, verum et ipsa multum attulerunt emolumenti. Quid enim molesti, dic mihi. factum est? quod orchestram obstruxerit, quod circum inaccessibilem fecerit, quod nequitiae fontes excluserit et obruerit? Utinam nec concederetur unquam hos aperiri. Hinc nequitiae radices in civitate germinaverunt, hinc sunt qui moribus ipsius crimen afferunt, suas voces saltantibus vendentes, et tribus obolis suam illis salutem prodentes, confundentes omnia. Propterea tristaris, charissime? Imo ideo et gaudere et lætari oportet, et gratias Imperatori agere: quoniam ipsius ultio correctio fuit, et pœna eruditio, et ira doctrina. An quia balnea nobis occlusa sunt? sed hoc non intolerabile, vel invites, lubricam et mollem et dissolutam degentes vitam, ad philosophiam reduci. An quod civitatis abstulit dignitatem, nec amplius ipsam Metropolim appellari permisit? sed quid facere oportebat? laudare commissa, et gratias agere? et quis ipsum non accusasset, quod non vel speciem indignantis præ se tulisset? Non cernis patres multa hujusmodi in filios suos facere? Aversantur, et mensa prohibent. Hoc quoque Imperator fecit, tales imponens ultiones, nullum quidem habentes damnum, multam vero correctionem asferentes. Cogita quæ expectavimus, et quæ facta sunt, et tunc maxime sciemus Dei gratiam. Doles quod civitatis dignitas ablata sit? disce quid tandem sit civitatis dignitas, et tunc

manifeste scies, quod si habitatores ipsam non prodiderint, auferre poterit alius nemo civitatis dignitatem. Non quod Metropolis sit, neque quod prædita sit magnitudine et ornatu ædificiorum, neque quod multas habeat columnas, et latas porticus, et deambulationes, neque quod ante alias civitates prædicetur: sed inhabitantium virtus et pietas, hæc est dignitas, et ornatus, et tutela civitatis: ita ut si hoc desit, omnium sit vilissima, licet infinitum ab Imperatoribus consequatur honorem. Vis civitatis tuæ dignitatem discere? vis gentilia ipsius ornamenta nosse? dicam sedulo, non ut discas tantum, verum ut et imiteris. Quæ tandem est civitatis nostræ dignitas? « Contigit primum Antiochiæ discipulos appellari Christianos¹: » hoc autem civitatum quæ sunt in mundo cunctarum habet nulla, nec ipsa Romuli civitas: propterea contra omnem terrarum orbem oculos erigere potest: quoniam erga Christum amoris ignem habet, propter fiduciam, propter virtutem illam. Vis et aliam civitatis audire dignitatem et laudem? Fames olim difficillima futura erat, et Antiochiam habitantes statuerunt, prout quisque abundabat, ad sanctos Jerosolymam habitantes aliquid mittere². Ecce et secundam dignitatem, in fame charitatem. Non contraxit ipsos tempus, nec segniore reddidit calamitatis expectatio: sed quando alii aliena colligunt, tunc illi sua emittebant, nec præsentibus tantum, verum et longe sedentibus. Vidisti fidem in Deum, et charitatem in proximum? Vis et aliam civitatis hujus discere dignitatem? Descenderunt quidam ex Judæa Antiochiam³, perturbantes prædicationem, et Judaicas inducentes observationes. Non tacite tulerunt illi innovationem, nec acquieverunt, sed convenientes, et Ecclesiam facientes, Jerosolymam Paulum miserunt et Barnabam, et effece-

¹ Act. xi, 26. — ² Ibid. 29. — ³ Id. xv, 1.

runt ut Apostoli dogmata a Judaïca infirmitate pura quovis terrarum mitterent. Hæc civitatis dignitas, hæc præstantia, hoc ipsam facit Metropolim, non in terra, sed in cœlo. Itaque omnes alii honores corruptibiles sunt et caduci, et cum præsentī vitæ solvuntur: frequenter autem et ante præsentem vitam finem habent: sicut et nunc utique habuerunt. Mihi civitas non habens pios cives omni villa vilior est, et quacumque spelunca ignobilior. Et quid dico de civitate? Ut enim diligenter discas virtutem solam cives ornare, nihil tibi de civitate dico, sed quod est omni civitate venerabilius, Jerosolymitanum Dei templum in medium asserens, hoc demonstrare conabor. Hoc enim templum, in quo sacrificia, et orationes, et cultus, ubi sancta sanctorum, et Cherubim, et testamentum, et urna aurea, magna indicia divinæ circa genus illud providentiæ: ubi oracula superne continua ferebantur, ubi Prophetæ divino afflabantur numine: ubi non humanæ artis, sed divinæ sapientiæ typus erat: ubi multo parietes undique fulgebant auro, et supra omnem modum tum materiæ pretiosissima species, tum artis diligentia conjunctæ solum super terram templum hujusmodi tunc fuisse demonstraverunt: imo vero non artis tantum diligentia, verum et Dei sapientia simul illud ornavit ædificium. Non enim ex proprio nutu, nec a semetipso, sed a Deo cuncta Salomon discens, et descriptionem cœlitus referens, sic ipsum designavit, et erexit¹. Verumtamen templum tam pulchrum, et mirabile, et sanctum, utentibus ipso perditis, tantæ ignominie habitum est, sicque contemptum et profanum redditum, ut ante captivitatem quidem spelunca vocaretur latronum², et spelæum hyænæ, post hæc vero barbaricis, et immundis, et profanis manibus traditum sit. Vis et de civitate hoc idem discere?

¹ 3 Reg. vi, 4. — ² Matth. xxi.

Quid Sodomis et conjunctis civitatibus fuit præclarius ? Etenim domus et ædificia splendida , et parietes pulcherrimi apud ipsos erant , et regio pinguis , et fertilis , et paradiso Dei assimilata : cella vero Abrahami vilis et parva , et nullum habens munimen. Sed exorto quandoque bello barbarico , urbes quidem mœnibus munitas suffoderunt , et ceperunt barbari , et incolas captivos abducentes abierunt : solitudinis autem civem Abraham ingruentem non tulerunt. Nec immerito : multitudinis enim et murorum munimine multo majorem vim habebat , pietatem scilicet. Si Christianus es , civitatem non habes super terram. Civitatis nostræ opifex et architectus est Deus : licet omnem capiamus orbem , hospites et peregrini totius sumus. In cœlum ascripti sumus , illic conversamur , non puero-
rum more parvorum magna contemnentes , parva admiremur. Non civitatis magnitudo , sed animi virtus ornamentum est et munimentum. Si vero civitatis quoque dignitatem esse putaveris magnitudinem , cogita quot lenones , quot molles et perdit , et innumeris pleni malis dignitati huic communicant , et tandem hunc contemne honorem. Sed non ille talis est : non enim ipsius partem capere licet illi , qui non omnem exhibeat virtutem. Ne igitur stulti fiamus , sed tunc doleamus , cum quis animæ nostræ dignitatem abstulerit , cum peccatum fuerimus operati , cum communem omnium Dominum offenderimus : siquidem quæ nunc patrata sunt , non tantum nihil lædent civitatem , sed si sobrii simus , et maxime adjuvabunt. Etenim nunc civitas nostra mulieri formosæ , et liberæ , et modestæ similis esse videtur. Timor ipsam fecit mansuetiorem et honestiorem , et a sceleratis illis , qui hæc nefanda sunt ausi facinora , liberavit. Ne igitur muliebri ploremus luctu : etenim multos per forum dicentes audi-
væ tibi , Antiochia , quid tibi factum est ? quomodo es ho-

nore privata? Et cum audissem, puerilem talia dicentium mentem derisi. Non enim hæc nunc oportet dicere : sed cum saltantes videris, potantes, blasphemantes, jurantes, pejerantes, mentientes, tunc his utere verbis : Væ tibi, civitas, quid tibi factum est? Si vero forum videris paucos habens viros mansuetos, et modestos, et moderatos, civitatem illam voca beatam. Nihil enim ipsam paucitas lædere poterit, cum non desit virtus : sicut contra, nihil unquam proderit multitudo, cum adsit malitia. « Si fuerit » numerus filiorum Israël, inquit, velut arena maris, reli- » quæ salvabuntur¹. » Nihil me multitudo poterit exorare, inquit. Sic et Christus fecit, vocavit civitates miseras, non propter paucitatem, neque quoniam non essent Metropoles : et Jerusalem rursum propter hoc ipsum miseram dixit, sic inquires : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis » Prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt². » Quam enim mihi confert utilitatem multitudo, dic mihi, si vitiose vivat? quin e contrario et damnum ex hoc nascitur. Quid enim aliud nunc illata mala fecit? nonne torpor et contemptus, et inhabitantium improbitas? numquid dignitas civitati profuit? numquid ædificii magnitudo? numquid quia Metropolis? Si vero apud regem terræ nihil ipsi prævaricatæ hoc profuit, sed illa cuncta sublata sunt : multo magis apud Angelorum Dominum nihil ipsi proderit dignitas ista : nihil enim nos illo die poterit adjuvare, quod Metropolim habitemus, porticus latas habentem, et alias hujusmodi dignitates. Et quid dico illum diem? quid vel ad præsentem vitam prodesse poterit, civitatem esse tibi Metropolim? numquid ex hoc domum quisquam male dispositam correxit, vel ex hac ullum dignitate proventum habuit, vel tristitiam repulit, vel corporis ægritudinem, vel animi vitium deposuit? Ne

¹ Isai. x, 22, et Rom. ix, 27. — ² Matth. xxiii, 37.

ludamus, dilecti, nec ad vulgi opiniones respiciamus, sed discamus quæ tandem sit civitatis dignitas, quid quod civitatem reddat Metropolim. Nec hæc dico, quod desperem civitatem hanc formam priorem resumpturam, et in propria futuram præsentia. Humanus enim, et pius est Imperator. Vos autem volo etiam si reddita fuerit, non altum ob hoc sapere, neque gloriari, nec ex his civitatem nobis magnifice efferre. Cum vis civitatis laudem efferre, ne mihi Daphnem suburbanam dicas, nec altitudinem cupressorum, et multitudinem, nec aquarum fontes, nec multos homines civitatem habitare, nec usque ad profundissimam vesperam cum multa libertate in foro versari, nec venalium rerum copiam habere, sensibilia hæc omnia cum sint, et usque ad præsentem permaneant vitam: sed si dicere possis virtutem, mansuetudinem, eleemosynam, nocturnas vigilias, orationes, modestiam, animi sapientiam, ex istis civitatem commenda. Hæc si et eremum habitantibus adsint, omni civitate splendidiorẽ ipsam faciunt; et contra civitatem omnium vilissimam, si hæc illius non adsint civibus. Hoc non in civitate tantum, verum et in hominibus faciamus. Si hominem videris copulenter, in habitudinem multam progressum, altæ staturæ, et alios corporis proceritate superantem, ne admireris, donec animum ejus didiceris. Ne ab exteriori pulchritudine, sed a mentis ornatu omnes beatos censemus. Parvus erat David, et brevis statura, verumtamen brevis ille et parvus, et armis nudus omnibus, exercitum tantum et carneam turrim illam uno prostravit ictu, non hastam jaculatus, neque sagittam mittens, nec ense stringens, sed totum modico lapidis jactu¹. Ideo quidam admonet dicens: « Ne laudaveris hominem in specie ejus, » nec abomineris virum in aspectu ejus. Parva inter vola-

¹ 1 Reg. xvii.

»tilia apis, et initium dulcoris ipsius fructus¹. » Hoc et de civitatibus et hominibus dicamus, et inter nos philosophemur, ac Deo gratias habeamus assidue et de præsentibus, et de præteritis, et simul ipsum rogemus cum omni contentione, ut et carcerem habitantes, et in exilium transportandi, illi quidem dimittantur, hi vero revertantur. Membra nostra sunt et illi nobiscum fluctuati sunt, nobiscum procellam sustinuerunt : rogemus igitur benignitatem divinam, ut nobiscum tranquillitatem assequantur. Nemo dicat : Quæ vero mihi cura est amplius ? Liberatus sum ipse periculo, pereat ille, moriatur alter. Ne Deum exacerbemus per hanc aspersionem : sed tanquam ipsi simus in adversis, sic doleamus, sic Deum cum sedulitate precemur, illud Pauli dictum implentes : « Cum vinc- »tis tanquam simul vincti, cum male habentibus tanquam »et ipsi simus in corpore, et flentes cum flentibus, humilibus consentientes². » Hoc et nobis ipsis maxime proderit : nihil enim sic Deum delectare consuevit, sicut cum multa alacritate pro membris nostris dolemus. Oremus igitur ipsum simul et pro præsentibus, et pro futuris, ut et ab illa nos pœna liberet. Præsentia enim qualiacumque sint, tolerabilia sunt, et finem habent : illa vero tormenta immortalia et inevitabilia. Præter consolationem vero studeamus et ipsi non amplius talibus labi peccatis, scientes nos ultra veniam non assecuturos. Simul igitur ante Deum procidamus omnes, et dum hic sumus, et domum profecti dicamus : Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti nobis³ : quoniam in vero iudicio induxisti, quæcumque induxisti. Si peccata nostra obstiterint nobis, fac nobis propter nomen tuum, et ne concedas amplius talium nos molestiarum experientiam capere, « Nec nos »inducas in tentationem, sed libera nos a malo⁴ : » quo-

¹ Eccli. xi, 3. — ² Rom, xii, 16. — ³ Dan. iii, 27. — ⁴ Matth. vi, 13.

niam tuum est regnum et potentia, et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVIII.

In prædictum seditionis argumentum : de jejunio, et in Apostolicum dictum, Gaudete in Domino semper¹.

I. Multos vidi gaudentes, et inter se dicentes : Vicimus, superavimus, jejunii dimidium profligatum est. Tales autem hortor non propterea gaudere, quia profligatum sit jejunii dimidium, sed illud considerare, si peccatorum sit profligatum dimidium; et tunc exultare: hoc enim voluptate dignum, hoc enim voluptate dignum, hoc est quod quæritur, et propter quod facta sunt omnia, ut defectus nostros corrigamus, ne tales exeamus de jejunio, quales jejunium ingressi sumus, sed abluti, et omni mala consuetudine deposita, sic sacram agamus solemnitatem. Si hoc desit, non tantum nulla nobis erit utilitas, verum et maximum ex consummato jejunio damnum. Ne igitur lætemur, quod jejunii prolixitatem expeditimus: nihil enim magnum hoc est: sed lætemur quando cum bonis operibus ipsum exegerimus, ut etiam ipso transacto, fructus ipsius effulgebat: etenim hyemis lucrum tunc maxime demonstratur, cum illa præterierit. Namque vernantes segetes, et foliis ac fructu affluentes arbores per ipsum aspectum clamant utilitatem sibi ex hyeme factam. Hoc et in nobis pariter fiat: etenim pluviis continuis et crebris in hyeme per jejunii tempus potiti sumus, continuam haurientes doctrinam, et semina suscepimus spiritualia, et deliciarum spinas abscidimus. Perseveremus igitur quæ suscepimus cum diligentia servantes, ut

¹ Philip. 3 et 4. — ² 1 Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 168-185.

et jejunio præterito jejunii scaturiat fructus: et per bona quæ de jejunio cepimus, etiam ipsius jejunii recordemur. Si nos igitur sic comparemus, adveniens jejunium cum voluptate suscipiemus denuo. Multos etenim video se ita pusillanimitate habentes, ut in præsentis de futura solliciti sint quadragesima, multosque dicentes audivi, se post jejunii liberationem non sentire voluptatem ex remissione propter futuri anni sollicitudinem. Quid his, quæso, magis esse posset pusillanime? Quæ vero hujus causa? quod adveniente jejunio non quomodo bene disponatur anima studeamus, sed in sola ciborum abstinence ipsam definiamus. Itaque si multum in morum correctione ab ipso lucraremur, quotidie jejunium adesse oraremur, per ipsa opera ejus meritorum sensum capientes, nec unquam ipsius desiderium ejiceremus, nunquam ipsum expectantes tristes fieremus et anxii. Mente quippe bene dispositum, et animæ suæ curam habentem nulla res contristare poterit, sed is pura continuaque fruatur voluptate. Quod hoc sit verum, hodie Paulum audistis nos admonentem et dicentem: « Gaudete in Domino semper, » iterum dico gaudete. » Scimus multis videri non posse fieri quod dictum est. Quomodo namque fieri potest, inquit, ut qui homo est, semper gaudeat? Gaudere namque non difficile, perpetuo autem gaudere, impossibile mihi esse videtur, dicet fortasse aliquis: multæ enim nos tristitiæ necessario circumcursant. Vel enim filium quis amisit, vel uxorem, vel amicum sincerum, magis quam ullus consanguineus necessarium, vel pecuniarum jacturam fecit, vel in ægritudine incidit, vel aliarum rerum sustinuit damnum, vel præter dignitatem contumeliam passus indoluit: vel fames, vel pestis, vel exactio quæ ferri non potest, vel familiaria negotia: quinimo nunquam omnia recensere possemus, quæcumque et privatim et

publice nos mœrore afficere consueverunt. Quomodo igitur, inquit, possibile semper gaudere? Possibile admodum, o homo: et si possibile non esset, non admonuisset Paulus, nec consulisset, cum homo spirituali esset præditus sapientia. Idcirco frequenter hoc vobis dicebam, et dicere non desinam: quæ nullatenus ab alio quoquam disci possunt, hæc vobis licet hic philosophari. Voluptatem enim quærunt, et gaudere cupiunt omnes, et propter hoc omnia faciunt et dicunt et negotiantur. Etenim mercator ideo navigat, ut pecunias congreget: congregat autem pecunias, ut habens repositas gaudeat: et qui militat, ideo militat, et agricola ideo terram colit, et artem quisque suam propterea tractat: et dominationis cupidi ideo cupiunt, ut gloria fruantur: gloria vero frui volunt, ut gaudeant: et negotium quodque ad hunc finem nobis tendere quis viderit: et ad hunc quisque respiciens, per multa media ad ipsum ire festinat. Lætitiâ quippe, quod dixi, amant omnes, assequi vero non omnes possunt: nesciunt enim viam eo tendentem; sed multi putant, quod divitiis affluere hujus sit causa. Si hæc autem causa fuisset, nemo pecunias possidentium unquam fuisset dolore pressus: nunc vero divitum multi vitam non vitalem esse putant, et innumeras mortes exoptant, cum aliquam adversitatem senserint, et hi maxime omnium dolent. Ne mihi quippe mensas ipsorum respexeris, nec assentatores et parasitos, sed res ex ipsis orientes, infestationes et calumnias, pericula, anxietates, et quod his longe molestius est, quod impræmeditati ad has devoluti mutationes, philosophori nesciant, et casus generose ferre. Ideo non ea videntur ipsius gravia, quæ talia per naturam sunt, verum et levia ipsis intolerabilia esse videntur: sicut vicissim in pauperibus contrarium accidit; et illa tolerari posse videntur, quæ intolerabilia sunt: quippe qui multa talia prius meditati fuerint.

Non enim tam rerum natura, quam patientium dispositio, magna vel parva videri facit incumbentia nobis mala. Et ne horum exempla amborum longius accersam, de iis quæ vobis acciderunt, disseram. Ecce enim pauperes quidem omnes evaserunt, populus periculo liberatus est, et pura potitur securitate: qui autem rempublicam tractabant, et equos domi alebant, bravia in certaminibus proponebant, et alia administrabant, ipsi carcerem nunc habitant, de extremis timent, et ab omnibus patratorum soli dant pœnas, et in continuo metu vivunt, omnibusque nunc miseriorum sunt, non propter periculorum magnitudinem, sed quia præteritum tempus in deliciis egerunt.

II. Multi namque, cum eos hortaremur et moneremus, ut generose res adversas ferrent, dicebant: nil unquam tale meditati sumus, nec talia philosophari novimus, propterea magna indigemus consolatione. Alii rursum putant bonam valetudinem esse voluptatis causam, non est autem: multi namque bene valentes, et ipsi millies mori optaverunt, illatas sibi non ferentes injurias. Alii rursum gloria potiri, et imperio insignitum esse, et magistratus administrare, et a multis adulationibus demulceri, perpetuæ lætitiæ causam esse dicunt: sed nec istud est. Et quid loquor de aliis magistratibus? etsi enim ad ipsum imperium mente ascendamus, in illo quoque viventem multis circumventum molestiis inveniemus: et tanto plures tristitiæ necessitates habentem, quanto majore quoque rerum fastu circumdatus est. Et quid opus est bella pugnæque commemorare, et barbarorum insultus? ipsos sæpe timet, qui secum domi conversantur. Et enim regum multi hostilibus elapsi manibus, corporis sui custodum insidias non effugerunt. Tot vero regibus tristitiæ necessitates sunt, quot mari undæ. Cum igitur nec regnum vitam sine tristitia reddere possit, quid aliud hoc præstare poterit? Huma-

norum quidem nihil, sed solum Pauli breve istud et exile verbum nobis hunc aperiet thesaurum. Non enim multis opusest sermonibus, nec longo circuitu : sed si solum dictum cogitemus, viam ad hoc ferentem inveniemus : nec enim simpliciter dixit : gaudete semper, sed addidit continuæ voluptatis causam, cum dixit : « Gaudete in Domino » semper¹. » In Domino gaudens, ex accidente nullo voluptate hac excidere potest. Alia nempe cuncta, in quibus gaudemus, mutabilia sunt, volubilia, et facile vertuntur : nec hoc solum habent molestum, sed etiam quod manentia non tantam nobis asserunt voluptatem, ut ex aliis nascentem tristitiam repellant et obumbrant. Dei vero timor hæc habet utraque, stabilis est immotusque, et tantam emittit lætitiā, ut nullus nos aliorum sensus malorum capiat. Qui Deum enim, sicut oportet, timet, et in ipso confidit, voluptatis radicem lucratus est, et omnem habet lætitiæ fontem : et sicut in mare decidens immensum scintilla parva facile deletur : sic quantacumque Deum timenti incidant, velut in vastum lætitiæ pelagus incidentia extinguuntur atque perduntur. Et revera hoc est maxime mirabile, quod cum adsint quæ contristare solent, ipse gaudens permaneat. Si nihil enim triste adesset, non esset ipsi magnum semper posse gaudere : multis autem incumben-
tibus, quæ in tristitiā impellant, omnibus esse superiorem, et in mediis tristibus lætari, hoc est admirabile. Et sicut tres pueros non arsisse miraretur nemo, si procul a Babylonica stetissent fornace : quod enim omnes conster-
navit, hoc est, quod in igne tantum temporis versati, minus læsi sunt egressi, quam qui versati non fuerant : sic et in sanctis dicere licet, quod si nulla ipsis instilisset tentatio, ipsos perpetuo gavisos esse non admiraremur. Stupore autem dignum, et supra naturam humanam hoc est, quod

¹ Philip. iv, 4.

infinitis undique undis circumdati, tranquillitate pura fruuntibus melius affecti sint. Quod igitur nullam exteriorum vitam gaudium continuum habentem invenire liceat, ex dictis patet: quod autem fidelis non possit non continua frui voluptate, rursum et hoc ipsum demonstrare conabor, non ut discatis tantum, sed etiam ut hanc tristitia carentem vitam sectemini. Sit enim aliquis nihil in se damnum habens, sed bona fretus conscientia, ad futura anhelans, et expectans illam beatam spem: quid hunc, quaeso, in tristitiam poterit inducere? Nonne omnibus rebus intolerabilior mors esse videtur? sed hujus expectatio non tantum ipsum non contristat, verum et potius delectat: novit enim mortis praesentiam laborum esse liberationem, et cursum ad coronas, et bravia pro pietate et virtute pugnantibus reposita. Sed filiorum immatura mors? Verum et hoc generose fert, et dicet Jobi verba: « Dominus » dedit, Dominus abstulit, sicut Domino visum est, ita et » factum est: sit nomen Domini benedictum in saecula¹. » Si vero mors et filiorum jactura contristare non potest, multo minus pecuniarum jactura, et contumeliae, accusationes et calumniae tam magnum et generosum animum tangere possent, neque corporis dolor: quoniam et Apostoli flagellabantur quidem, sed non dolebant. Magna quidem sunt et haec, sed multo majus est, quod non tantum non dolebant, verum et ipsa flagella majoris materiam faciebant voluptatis, et revertebantur a facie consilii gaudentes, quod digni fuerant habiti pro nomine Christi contumeliam pati². Contumelia et convicio quis talem affecit? sed a Christo gaudere institutus est in contumeliis. « Gau- » dete enim, inquit, et exultate, cum dixerint omne ma- » lum verbum contra vos mentientes, propter nomen meum: quoniam » merces vestra multa est in coelis³. » Sed in morbum in-

¹ Job. 1, 21. — ² Act. 7, 41. — ³ Matth. 7, 11.

cidit? Verum audivit alium admonentem et dicentem:
 « In morbo et paupertate in ipso confidas. Quoniam sicut
 » in igne probatur aurum, sic homines acceptabiles in for-
 » nace humiliationis¹. » Cum igitur neque mors, neque pe-
 cuniarum jactura, neque corporis ægritudo, neque igno-
 minia, neque convicium, neque quidpiam aliud hujusmodi
 ipsum contristare possit, verum et magis delectet quam
 unquam tristitiæ materiam habebit? Quid igitur, inquit,
 sancti non dolebant? non audis Paulum dicentem: « Tristi-
 » tia mihi magna est, et indesinens dolor cordi meo²? » Hoc
 ipsum nempe admirabile est, quod tristitia lucrum, et vo-
 luptatem ex lucro ferebat. Sicut enim flagella non dolores,
 sed lætitiā: sic rursus et tristitia magnas illas compa-
 rabat coronas. Et hoc est admirabile, quod mundi non
 tristitia tantum, verum et lætitia damnum habet extremum:
 in spiritualibus vero contrarium totum, non lætitia tantum,
 verum et tristitia multum habet bonorum thesaurum.
 Verbi gratia: gaudet quis in mundo sæpe inimicum labo-
 rantem videns, et per hanc lætitiā multam sibi attrahit
 pœnam: dolet rursus quis alius fratrem lapsum videns,
 et per hanc tristitiā multam sibi apud Deum benevolen-
 tiam comparat. Cernis quomodo secundum Deum tristitia
 mundi lætitia melior sit et utilior; Sic et Paulus tristaba-
 tur propter eos, qui peccarent, et Deo non crederent, et ex
 hac tristitia multam sibi repositam habebat mercedem.
 Ut autem manifestius quod dico faciam, et discatis, licet
 præter opinionem sit dictum, tamen verum esse, et luc-
 tum sæpe solere dolentes animas reparare, et conscien-
 tiam gravatam relevare: multæ sæpius mulieres deside-
 ratissimis amissis filiis, si prohibeantur quidem lugere et
 conqueri, disrumpuntur et pereunt: si vero mœrentium
 omnia fecerint, relevantur et consolationem accipiunt.

¹ Eccli. 11, 5. — ² Rom. 12, 2.

Et quid mirandum, si in mulieribus hoc quippe cum et Prophetam hoc patientem videre quis possit? Propterea frequenter dicebat: « Sinite me, amare lugebo, nolite » contendere, ut consolemini super contritione filiæ generis mei¹. » Itaque sæpè tristitia affert consolationem. Si autem in hoc mundo, multo magis in rebus spiritualibus. Propterea dicit: « Secundum Deum autem tristitia poenitentiam in salutem stabilem operatur². » Et hoc quidem obscurum esse videtur: quod autem dicit, est hujusmodi: Si de pecuniis tristatus fueris, nihil profecisti, si in ægritudine, nihil lucratus es, verum et magis ipsam exacerbasti.

III. Et ego quidem multos audiui post talem experientiam se accusantes, et ad se ipsos dicentes: Quæ utilitas quod dolui? nec pecunias recuperavi, et me ipsum læsi. Si vero de peccato tristeris, hoc delevisti, et maximam lucratus es voluptatem. Si de fratribus lapsis contristeris, te ipsum hortatus es et consolatus, et illos rursum recuperasti: quod si nihil et ipsis profueris, maximam habes mercedem. Et ut discas, quod de lapsis tristari, etsi nihil prosumus, maximam nobis retributionem affert, audi Ezechielem dicentem, imò vero Deum per ipsum loquentem. Postquam enim misit quosdam ad subvertendum urbem, et ferro et igni consumendum ædificia omnia cum habitatoribus ipsis, imperat quidem sic dicens: « Da » signum in facie virorum gementium et dolentium³. » Et cum aliis imperasset, et dixisset: « A sanctis meis incipite: » intulit dicens: « Supra quos autem est signum, » ne ipsos tangite. » Qua, dic mihi, causa? Quoniam etsi nihil prosunt, tamen gemunt quæ geruntur, et deplorant. Et alios rursus accusat, dicens: Ventri et deliciis vacantes, et multa potientes libertate, videntes Judæos in captivitatem deduci, non doluerunt, non participes fuere

¹ Isai. xxiv, 4. — ² 1 Cor. vii, 10. — ³ Ezech. ix, 4.

tristitiæ : et ipsos accusans ait : « Nihil passi sunt in contritione Joseph¹, » Joseph appellans populum omnem. Et rursum : « Non exiit quæ habitat Ænan, plangere domum suæ conjunctam². » Quamvis enim juste puniantur, vult Deus nos condolere, non autem gaudere et insultare. Si enim, ait, ego puniens non lætus hoc facio, nec in ipsorum ultione delector : « Non enim voluntate volo mortem peccatoris³ : » oportet et te Dominum imitari, et propterea lugere, quoniam peccator justæ ultionis materiam præbuit et occasionem. Itaque si quis etiam secundum Deum tristetur, magnam inde sumit utilitatem. Cum igitur beatiore sint flagellati flagellantibus, et qui apud nos affliguntur, exteris positus in remissione, et dolentes gaudentibus : quæ nobis amplius erit tribulationis occasio ? Propterea beatum haberi convenit neminem, nisi secundum Deum viventem solum. Hos quoque solos Scriptura beatos vocat : inquit enim : « Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum. Beatus, quem tu erudieris, Domine, » et de lege tua docueris eum. Beati immaculati in via. » Beati omnes qui confidunt in eo. Beatus cujus Dominus Deus ejus. Beatus quem non condemnavit anima ejus. » Beatus vir, qui timet Dominum⁴. » Et rursum sic Christus : « Beati qui lugent, beati humiles, beati mites, beati » pacifici, beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam⁵. » Vides quomodo nullibi divitum quemquam, non generosum, non gloria potitum beatificant divinæ leges, sed virtutem tantum assecutum ? Quod quæritur enim, in omnibus quæ facimus vel patimur, Dei timorem esse convenit, et si hanc præmittas radicem, non remissio tantum, nec honores, neque gloria atque ministeria, verum et infestationes, et calumniæ, et contumeliæ, et

¹ Amos. vi, 6. — ² Mich. i, 11. — ³ Ezech. xviii, 32. — ⁴ Psal. i, 1. Id. xxxix, 12, et cxviii, 1, et ii, 12, et cxliv, 15. Eccli. xii, 2. Psal. iii, 1. — ⁵ Matth. iv.

ignominiae, et tormenta, et omnia generaliter voluptatis fructus tibi germinabunt. Et sicut arborum radices, ipsæ quidem sunt amaræ, jucundissimos autem nobis fructus ferunt : sic profecto et secundum Deum tristitia multam nobis afferet voluptatem. Norunt quicumque sæpe cum dolore oraverunt, et lacrymas effuderunt, quantam sint lucrati lætitiā : quomodo conscientiam expurgarint, quomodo exsurrexerint cum bona spe : quod enim semper dico, non rerum natura, sed mens nostra nos contristare vel lætificare consuevit. Si igitur hanc talem reddamus, qualem esse decet, omnis lætitiæ pignus habebimus : et sicut corpus, non tantum aëris natura aut exteriores incursus, quantum propria dispositio et lædit et adjuvat : sic et in anima, et multo magis. Hic etenim naturæ est necessitas, illic vero totum in voluntate situm est. Propterea Paulus innumera passus mala, naufragia, bella, persecutiones, insidias, latronum incursus, et quæcumque nec oratione numerare licet, et quotidie moriens, non tantum non dolebat, nec indignabatur, verum et gloriabatur, et gaudebat, dicebatque : « Nunc gaudeo in passionibus meis, » et suppleo defectus tribulationum Christi in carne mea¹. » Et iterum : « Non tantum autem, verum et gloriamur in » tribulationibus². » Gloriatio vero voluptatis est intentio.

VI. Si lætitiā itaque cupis, non pecunias, non corporis sanitatem, non gloriam, non potentiam, non delicias, non lautas mensas, non sericarum vestium amictus quæras : non preciosos agros domosve splendidas et illustres, aut aliud hujusmodi quidquam sectare : sed philosophiam, quæ est secundum Deum, exerce, apprehende virtutem, et nil eorum quæ sunt, aut expectantur, te poterit contristare. Quid dico contristare? imo accessio tibi voluptatis erunt, quæ alios contristant : etenim flagella,

¹ Coloss. 1, 24. — ² Rom. v, 3.

mortes, mulctæ, accusationes, ærumnæ, et omnia talia, cum propter Deum nobis inferantur, et hanc habeant radicem, multam nobis in animam inducunt voluptatem. Nos enim miseros facere poterit nemo, nisi nos ipsos faciamus: sicut scilicet neque beatos, nisi nos efficiamus, post Dei gratiam. Utque discatis eum solum esse beatum qui timet Dominum: non ex præteritis, verum ex iis, quæ contigerunt nobis, hoc vobis nunc demonstrabo. Periculum fuit, ne urbs nobis tota deleretur, et divitum quidem, illustrium, insigniumque virorum in medio apparere ausus est nemo, sed fugerunt omnes, et recesserunt: qui vero Deum timebant, commorantes in monasteriis, hi multa cum fiducia accurrentes, omnia solverunt: et tantum absuit ut accidentia mala, et expectatæ comminationese ipsos terrerent, et in anxietatem injicerent, ut longe a calamitate sedentes, et nihil habentes commune, sponte se ipsos in medium mitterent incendium, et omnes eriperent: et quod omnibus terribile et horrendum esse videtur, mortem ipsi cum omni alacritate expectaverunt, et cum majori ad eam voluptate cucurrerunt, quam ad magistratus alii et honores. Norant enim, magnum esse hunc magistratum et honorem, et per ipsa demonstrarunt opera, cum solum esse beatum, qui philosophiam apprehendit cœlestem, et mutationem nullam suscipit, nec ullam sustinet adversitatem, sed continua tranquillitate fruitur, et omnia deridet, quæ videntur esse tristitia. Nunc enim qui sunt in primis magistratibus, tristitia multa tenentur carcerem habitantes, catenis obstricti, quotidie mori expectantes: hi vero purissima fruuntur voluptate, etiam si quid grave pati accadat: et quæ aliis terribilia esse videntur, hæc ipsis sunt desiderabilia: norunt enim ad quid currunt, et quis finis, postquam hinc discesserint, suscipiet: et cum tanto viventes studio, et mortem deri-

dentes, pro aliis tamen dolent, et ex hoc vicissim magnam capiunt utilitatem. Studeamus igitur animæ nostræ curam habere, et inexpectatorum nihil nos poterit contristare, et pro carceratis Deum oremus, ut eos ab imminenti liberet calamitate. Poterat nempe totum simul solvere malum, et ne tenues quidem dimittere reliquias: sed ne rursus ad priorem revertamur torporem, sensim et paulatim horum torrentem malorum remittere curavit, in eadem nos retinens pietate. Et quod hoc sit verum, quodque multi ad priorem rediissent torporem, si brevi cuncta soluta fuissent, inde manifestum est: adhuc calamitatis reliquiæ remanent, et adhuc Imperatoris est incerta sententia, et omnes qui civitatis negotia administrabant sunt in vinculis: multi tamen civitatem nobiscum habitantium lavandi cupiditate ad fluvium currunt, innumeris illic se conviciis mordentes, luxuriantes, lascivientes, saltantes, fœminas pertrahentes. Qua igitur illi venia digni? qua excusatione? imo vero qua non sunt pœna et ultione digni? Civitatis caput in carcere, membra nostra in exilio, incerta de his sententia: et tu, dic quæso, saltas, et ludis, et rides? Dicit aliquis: Non illoti manere ferimus. O impudentem sententiam! O mechanicam et perditam! Quot menses, rogo, fuerunt? Quot anni? Nondum viginti dies balneis exclusus egisti, et tanquam totum illotus transegeris annum, sic mœres et indignaris? Siccine, quæso, fuisti cum militum incursum, cum per singulos mori dies expectabas, quando in deserta fugiebas, et ad montium currebas vertices? Si quis tibi tunc totum annum illotum manere proposuisset, ut ab instanti liberareris anxietate, nonne prompte suscepisses atque tulisses? Cum igitur illi, qui absque omni damno hæc solvit, Deo gratias agere conveniat; lascivis rursum et contumeliam facis, et quoniam metus transivit,

ad majorem iterum torporem rediisti? Sic te tetigerunt mala, ut appetas et balnea? Licet enim balnea permitterentur, non poterat morientium calamitas, etiam eis qui in his non essent molestiis, persuadere, ut omnium obliviscerentur deliciarum? De anima periculum est, et tu balneorum recordaris, et deliciis vis vacare? Contemnis qui nunc effugisti? vide ne majoris pœnæ tibi necessitatem circumponas, et ablatas rursum minas cum majori attrahas discrimine, et idem patiaris, quod de dæmonibus inquit Christus¹. Postquam enim egressus fuerit spiritus immundus, inquit, et postea invenerit domum vacantem, et scopis mundatam, septem alios spiritus nequiores se iterum assumens, revertitur in animam, et fiunt posteriora ejus pejora prioribus. Timeamus igitur et nos, ne a prioribus liberati, persequentes torporem prioribus pejora subeamus. Novi vos ab hac alienos stultitia: verum et incomposite ambulantes cohibete, punite, castigate; ut semper gaudeatis, sicut Paulus imperavit: ut et priorum hic meritorum, et aliorum curæ multam et hic et in futura vita capiamus mercedem, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem, et cum quo Patri, simul et Sancto Spiritui gloria, honor, et adoratio nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIX

Dominica Servatæ ad homines agros colentes, et de vitando juramento.

I. Epulis sanctorum Martyrum excepti estis², his præteritis diebus, spirituali celebritate repleti exultastis ho-

¹ Luc. XXI, 26. — ² Vide D. Guillon, tom. XVI, p. 185-189.

nestis exultationibus : vidistis aperta latera, et ilia concisa, cruorem undique defluentem, infinitas tormentorum species : humanam vidistis naturam supernaturalia præstantem, et coronas sanguine contextas, pulchram saltastis choream, in omnem partem civitatis hoc honesto duce vos circumagente, sed nos et invitos infirmitas domi manere cogebat. Tamen etsi solemnitati non interfuimus, de voluptate participavimus : etsi de concione fructum non cepimus, vobiscum tamen lætitiā communem habuimus. Talis est enim charitatis vis, non fruētes pariter cum fruētibz gaudere facit, communia proximorum bona putare persuadens. Propterea et domi sedens gaudebam vobiscum, et morbo nondum solutus surrexi, et cucurri ad vos, ut desiderabiles facies vestras intuerer, et præsentis festivitatis particeps fierem. Festivitatem enim maximam esse puto præsentem diem, propter fratrum præsentiam nostrorum, qui urbem nobis adornaverunt, et Ecclesiam honestarunt. Populus lingua quidem nobis diversus, fide vero consonus : populus in tranquillitate vivens, vitam habens modestam, et venerabilem. Apud hos enim viros non iniquitatis spectacula, non equorum certamina, neque meritoria mulieres, nec reliquus urbis tumultus, sed omne luxuriæ genus eliminatum est : multa vero ubique modestia floret. Id vero est in causa, quod laboriosa sit ipsis vita, et virtutis scholam atque modestiæ habeant terræ culturam, artem tractantes, quam ante reliquas omnes in vitam Deus nostram intulit. Etenim ante peccatum Adam quando multa fruebatur libertate, agriculturam quamdam obire jussus est, non laboriosam quidem, nec ærumnas habentem, sed multam sibi præbentem philosophiam. « Posuit enim ipsum, ait, ut operaretur et » custodiret paradisum¹. » Horum quemque cerneris nunc

¹ Gen. II, 15.

quidem boves jugantem aratorios, et aratrum trahentem, et profundum scindentem sulcum: nunc autem sacrum ascendentem suggestum, et subditorum animas arantem: nunc quidem agri spinas excidentem falce, nunc vero sermone ex animis peccata extergentem. Non enim erubescunt cultura, sicut urbis nostræ incolæ, sed erubescunt segnitiam, quoniam didicerunt illam omnem docuisse malitiam; et ab initio se diligentibus nequitiae fuisse magistratam. Hi sunt maxime qui nobis optimam philosophari videntur philosophiam, non ex habitu, sed ex sententia virtutem suam exhibentes. Itaque externorum philosophi, scenicis et mimorum ludis vacantibus nihilo melius se habent, pallio et barba et stola nihil amplius exhibere valentes. Hi vero contra, baculo et barba et reliquo apparatu longum valere jussis, animam suam veræ philosophiæ præceptis exornavere, nec præceptis tantum, verum et operibus ipsis. Et si horum quempiam interroges in agricultura viventium, et ligone, et aratro confectorum de dogmatis, de quibus infinita quærentes externi philosophi, et sermones multos fundentes, nihil sanum dicere poterunt, sedulo cuncta tibi cum multa respondebit sapientia. Nec hoc tantum est admirabile: verum et quoniam per opera dogmatum fidem firmant. Etenim quod animam habeamus immortalem, et omnium quæ hic geruntur, rationes reddere debeamus, et tremendo assistere tribunali, et in mente sibi persuaserunt, et vitam omnem ad hanc spem instituerunt, et omni sæculari pompa superiores reddit, atque a divina eruditi Scriptura, quod vanitas vanitatum, et omnia vanitas¹: ad nil eorum quæ videntur esse clara, anhelant. Hi et de Deo hæc philosophari norunt, quæ Deus mandavit. Ac si assumens eorum unum, philosophum aliquem externorum nunc in medium addu-

¹ Eccle. 1, 2.

cas, imo vero nunc quidem nullus potest inveniri : si vero horum assumas unum, evolvensque priscorum philosophorum libros percurras : et quid hi quidem nunc respondent, quid autem illi tunc philosophati sunt, in comparatione ponens discutias, videbis quanta sit horum sapientia, quanta vero illorum dementia. Cum enim ipsorum quidam nullam in rebus esse providentiam dicant, nec a Deo creatum esse mundum, neque virtutem sibi ipsis sufficientem esse, sed opus esse pecuniis, et nobilitate, et exteriori claritate, et multa alia his magis ridicula : hi autem et de providentia et de judiciis sequentibus : et de Dei creatione, qui ex nihilo omnia produxit, et de aliis omnibus philosophentur, nihil omnino de externa scientes disciplina, quis non hinc Christi potentiam discat, quæ illiteratos et idiotas multum in sapientia gloriantibus tanto sapientiores demonstraverit, quanto parvis puerulis prudentes viros præstantes cernere est ? Quod enim ipsis damnum ex sermonis imperitia esse possit, cum mentes multa sint ipsis plenæ sapientia ? Quæ vero externis ex sermonum disciplina utilitas, cum mens sensu sit vacua ? Ut si quis ensem gereret, capulum quidem argenteum habentem, ferrum vero quolibet plumbo imbecillius. Et his enim lingua quidem verbis et nominibus est ornata, mens vero multa repleta est infirmitate, et ipsis ad omnia est inutilis : at non sic horum philosophorum, sed penitus contrarium. Multæ mens ipsis philosophiæ spiritualis est plena, et dogmata vita sectatur. Apud hos non sunt mulieres luxuriantes, nec vestimentorum ornatus, nec colores et fuci, sed omnis hujusmodi morum corruptio pulsa est. Unde facilius quoque subditum sibi populum in modestiam deducunt, et Pauli legem velamina et escas habere, et nil amplius quærere jubentem¹, multa cum diligentia custo-

¹ 1 Tim. vi, 8.

diunt. Apud hos non est unguentorum usus mentem allectans, sed terra herbas proferens omni unguentario sapientius ipsis variam florum parat suavitatem: Propterea et ipsis corpora cum animis pura sanitate potiuntur: quoniam omnes delicias expulerunt, et nequissima ebrietatis fluentia fugaverunt: et tantum comedunt, quantum ad vivendum sufficit. Ne ipsos igitur ex habitu contemnamus, sed ipsorum mentem admiremur. Quæ namque exterioris amictus utilitas, cum anima mendico sit omni miserioris induta? Virum non a vestimentis, imo nec ab ipso corpore, sed ab anima laudare decet et admirari. Horum animam exue, et ipsius pulchritudinem videbis, atque divitias per verba, per dogmata, et per omnem morum constitutionem.

II. Erubescant igitur Gentiles, secedant, et abscondantur, de suis philosophis, de sua sapientia omni stultitia miseriore. Apud ipsos enim philosophi per vitæ suæ tempus, vix paucos et facile numerabiles dogmata sua docere potuerunt, et vel exiguo apprehendente periculo hos etiam perdiderunt: Christi vero discipuli piscatores et publicani et tentoriorum sutores paucis annis totum mundum ad veritatem converterunt: et innumeris tamen nascentibus periculis non tantum non est extincta prædicatio, verum et floret ac in majus augetur, et philosophari docuerunt homines rudes, et agricolas, et inter armenta versantes. Hi præter cætera etiam omnium bonorum causam charitatem radicatam habentes, ad nos festinaverunt tantam currentes viam, ut venirent et propria circumplecterentur membra. Eia igitur et nos pro donis istis charitate dico et affectu, viatica dantes, sic ipsos remittamus, et rursum de juramentis sermonem moveamus, ut radicitus ex omnium mente improba hæc consuetudo revellatur. Prius autem volo pauca de dictis a nobis superius hodie com-

memorare. Postquam enim a Perside dimissi Judæi, et ab illa liberati tyrannide, in propriam rediere patriam : « Vidi » falcem, inquit, volantem longitudine cubitorum viginti, » et latitudine cubitorum decem¹, » et Prophetam se doctentem audierunt : « Hæc est maledictio egrediens supra » faciem terræ, et ingrediens domum pejerantis, et dis- » solvet in medio, et ligna et lapides destruet omnes. » Et his tunc lectis, quærebarum quare non juratum solum, sed etiam ipsius domum dissolvit : et hanc causam esse dicebamus, quoniam gravissimorum pœnas peccatorum vult Deus continuas permanere, ut omnes post hæc corrigantur. Quoniam igitur perjurum necesse est mortuum sepeliri, et terræ sinibus tradi, ne cum ipsius corpore et iniquitas consepeliatur, domum maceriem fecit, ut prætereuntes cuncti ipsam cernentes, et suffosionis causam discentes, peccati imitationem fugiant. Hoc et in Sodomis factum est². Postquam enim exarserunt in sui concupiscentiam mutuam, etiam terræ natura ab igne superne delato succensa fuit. Volebat enim hujus peccati ultionem manere perpetuam. Et nota Dei clementiam : non ipsos peccatores perpetuo usque in præsentem diem ardere fecit, sed illos semel incensos occultavit : terræ vero faciem succensam in medium omnibus proposuit post hæc cernere volentibus, et nunc omni lingua clarius omnes posteriores generationes terræ commonet aspectus, tantum non clamans et dicens, Ne patretis Sodomorum scelera, ne pœnas patiamini Sodomorum. Nec enim sic in mentes sermo pervenire solet, ut aspectus terribilis, et per omne tempus calamitatis gerens vestigia. Et attestantur qui ad illa loca profecti sunt, qui sæpius Scripturam de his loquentem audientes, non multum timebant : postquam vero venerunt, et regionem ascenderunt, et ipsius omnem su-

¹ Zach. ⅴ, 1. — ² Gen. xix.

perficiem viderunt deletam, et incendium sunt conspicati, et terram quidem nusquam apparentem, cinerem vero cuncta atque favillam, perculsi et multam ex aspectu illo capientes temperantiæ disciplinam, sic abierunt: nam ipse ullionis modus, peccati modum imitatur. Sicut enim illi congressum infecundum adinvenerunt ad filiorum procreationem non conferentem: sic profecto et Deus intulit pœnam, quæ terræ ventrem penitus sterilem reddidit, et omnibus vacuum fructibus. Idcirco et jurantium domos se deleturum minatus est, ut alios illorum pœnis modestiores faceret.

III. Ego autem hodie demonstro non unam et duas, et tres domos juramentis destructas, sed civitatem totam et populum religiosum, et gentem multa semper providentia uti solitam, et tribum multis elapsam periculis. Etenim Jerusalem civitas Dei, sanctam arcam habens, et omnem illum cultum, ubi Prophetæ fuerunt, et spiritus gratia, et arca, et tabulæ testamenti, et urna aurea, ubi Angeli sæpe incedebant, hæc civitas innumeris nascentibus bellis, et multis ipsam incursantibus Barbaris, tanquam muro ex adamante circumdata, sic omnes illos semper derisit, et regione tota deleta, nihil grave passa est. Nec hoc solum est admirabile, verum et quod gravem sæpe plagam hostibus inferens, sic eos mittebat, tantam a Deo nacta erat providentiam, ut ipse Deus diceret: « Velut uvam in deserto inveni Israël, et velut signum in ficu temporaneum » vidi patres ipsorum¹. » Et iterum de ipsa civitate: « Velut » grana olivæ in summo excelsi, et dicent, Ne noceas ipsis². » Verumtamen civitas Deo cara, tot elapsa periculis, in multis peccatis veniam assecuta, et quæ sola ex omnibus aliis captivitatem effugere potuit, semel, bis, et sæpius solo juramento prostrata est: et quomodo id fuerit, dicam. Fuit qui-

¹ Osee. ix, 10. — ² Isaï. lxv, 8.

dam Sedecias apud ipsos rex; hic Sedecias juramentum dedit Barbarorum regi Nabuchodonosor, se in ipsius commilitio permansurum : postea defecit, et ad Ægypti regem transfugit, juramenta parvi pendens, et tanta passus est, quanta statim audietis. Prius vero necessarium est Prophetæ parabolam dicere, per quam hæc omnia significavit. « Factum est verbum, inquit, Domini ad me dicens : Fili » hominis, narra narrationem, et dic parabolam, et dices : » Hæc dicit Adonai Dominus : Aquila grandis, magnarum » alarum, longa extensione, plena unguibus. » Aquilam hic Babyloniorum regem vocavit : magnam autem ipsam, et magnarum alarum dixit, et longam extensione, plenamque unguibus nominavit, propter exercitus multitudinem, et magnitudinem potentiæ, et incursionis velocitatem. Sicut enim aquilis sunt alæ et ungues arma, sic milites regibus et equi. Hæc igitur aquila « Habet, inquit, ductum intrandi » in Libanum¹. » Quid est ductum? consilium, sententiam. Libanum vero Judæam vocavit, quia prope montem illum sita est. Postea juramenta volens et fœdera dicere, « Tulit, » inquit, desemine terræ, et dedit in campo sativo, ut acciperet radicationem super aquam multam, ut respicere- » tur posuit illud : cumque germinasset, crevit in vitem » infirmam et parvam magnitudine, et extendit ramos suos » ad illam, et radices ejus sub illa erant. » Civitatem vero Jerusalem vitem hic appellavit : dicendo autem quod ramos suos ad ipsam misit aquilam, et radices ejus sub illa erant, fœdera significavit, et societatem cum ipso initam, et quod se ipsam in illum rejecit. Mox iniquitatem ostendere volens, ait : « Et fuit aquila altera, » de rege loquens Ægyptio, « Grandis et magnis alis multisque plumis, et » ecce vitis ista implicata erat ad eam, et pampinus ejus in » ea, et palmites suos extendit, ut irrigaret eam : propterea

¹ Ezech. xvii, 5.

» dixi, Hæc dicit Deus : Si prosperabit, » hoc est, quæ juramentum non servaverit, et fœdera, « si poterit manere et » salvari, et non cadere¹. » Mox demonstrans non ita futurum esse, sed omnino propter juramentum perituram, de pœna ipsa disserit, et causam ponit. « Radices enim ejus » teneritudinis, et fructus putrescet, et arescent quæ ex ea » germinant². » Et demonstrare volens quod non humana vi destruetur, sed quoniam per illa juramenta Deum sibi fecit inimicum, subjunxit : « Non in brachio grandi, ne » que in populo multo : ut evelleret eam radicitus. » Et parabola quidem hæc : rursum vero declarat eam, sic inquiring : « Ecce veniet rex Babylonis in Jerusalem. » Postea cum in medio quædam alia dixisset, juramenta dicit, et fœdera, « Ferietque cum eo fœdus. » Mox et rebellionem dicens : « Et recedet, inquit, ab eo mittendo nuntios in » Ægyptum, ut daret sibi equos, et populum multum. » Et post hæc infert, demonstrans propter juramentum perniciem totam accidisse, « Nisi in loco regis, qui constituit » eum regem, qui sprevit maledictionem meam, et qui » transgressus est testamentum meum, in medio Babylonis » morietur, et non in exercitu grandi, nec in populo multo, » quia sprevit juramentum prævaricando pactum meum ; » juramentum meum quod sprevit, et fœdus quod prævaricatus est, dabo in caput ejus, et expandam super eum » rete meum. » Vides quomodo non semel, nec bis, verum et sæpius dixit, illum propter juramentum hæc omnia passum esse ? Implacabilis enim est Deus, contemptis juramentis. Neque vero tantum ex ultione civitati illata propter juramentum, hoc intelligere licet verum et ex cunctatione et dilatione, quantum Deus studium habeat, ne juramenta conculcentur. « Factum est enim, inquit, in » anno nono regni ejus, in mense secundo, in decima

¹ Ezech. XVII, 17. — ² Ibid. 9.

» mensis venit Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis
 » exercitus ejus super Jerusalem, et circumscedit eam, et
 » extruxit in circuitu ejus munitiones, et clausa est civitas,
 » atque vallata usque ad undecimum annum regis Sedeciae
 » nona die mensis, et prævaluit fames in ipsa civitate, nec
 » erat panis populo ad comedendum, et scissa est civitas¹. »
 Poterat nempe statim a prima die ipsos tradere, et facere
 hostibus subditos : sed propterea interim trium annorum
 tempus conteri permisit, et ipsos obsidione premi gravissi-
 ma, ut et extrinsecus militum timore, et intrinsecus fame
 civitatem premente castigati, vel invitum regem Barbaris
 subdi cogerent, et aliquod peccato remedium fieri. Et
 quod hoc sit verum, neque mea sit conjectura, audi quid
 per Prophetam ad ipsum dicat : « Si exieris ad duces regis
 » Babylonis, vivet anima tua, et civitas hæc non succen-
 » detur igni, et vives tu et domus tua. Si autem exieris ad
 » principes regis Babylonis, tradetur civitas hæc in manus
 » Chaldaeorum, et succendent eam igni, et non effugies de
 » manibus eorum. Et dixit rex Sedecias ad Jeremiam : Ra-
 » tionem habeo Judæorum, qui iugerunt ad Chaldæos, ne
 » forte tradant me in manus eorum, et illudant mihi. Res-
 » pondit autem Jeremias, et dixit ei, Non te tradent : audi
 » vocem Domini, quam ego loquor ad te, et melius tibi
 » erit, et vivet anima tua. Quod si nolueris egredi, iste est
 » sermo quem ostendit mihi Dominus : Ecce omnes mulie-
 » res quæ remanserunt in domo regis Juda, educentur ad
 » principes regis Babylonis, et hæc dicent : Seduxerunt te,
 » et prævaluerunt adversum te viri pacifici tui, et prævale-
 » bunt in lubricis contra pedes tuos : recesserunt a te, et
 » omnes uxores et filios tuos educent ad Chaldæos, et non
 » effugies manus eorum, quia in manu regis Babylonis ca-
 » pieris, et civitas hæc comburetur igni¹. » Sed postquam

¹ 4 Reg. xxv, 1. — Jerem. xxxviii, 17.

non persuasit hæc dicens, sed mansit in peccato et iniquitate, post tres annos civitatem tradidit Deus et clementiam suam demonstrans et illius ingratum animum. Et ingressi cum magna facilitate, Dei et regis domum incendunt, et domos Jerusalem, et omnem magnam domum incendit princeps coquorum, et murum Jerusalem subvertit, et ubique ignis grassabatur barbaricus, juramento ignem ducente, et flammam passim circumagente, et populum in civitate relictum, et adjunctos regi transportavit princeps coquorum: « Et columnas æreas, quæ erant in » domo Domini, et bases, et mare æneum, quod erat in » domo Domini, confregerunt Chaldæi: ollas quoque æreas, » et fuscinulas, et phialas, et mortariola, et omnia vasa » ærea in quibus ministrabant, tulerunt: et thuribula, et » phialas aureas et argenteas tulerunt: et columnas duas et » bases, et mare quod fecit Salomon in domo domini, tulit » Nabuzardan princeps coquorum, et tulerunt quoque » Sarcam primum sacerdotem, et Saphan sacerdotem secundum, et tres qui custodiebant limen, et de civitate eunuchum unum, qui erat præfectus super bellatores viros, et quinque viros de his qui videbant faciem regis, et » Saphan principem exercitus, et scribam, et sexaginta viros, et tulit eos, et abduxit ad regem Babylonis, percussitque eos rex Babylonis, et interfecit eos¹. » Itaque recordare mihi falcis volantis, et requiescentis in domo jurantis, et parietes destruentis, et ligna et lapides. Recordare mihi quomodo juramentum hoc urbem ingressum, et domos, et templum, et mœnia, ædificiaque splendida destruxit, et maceriem fecit civitatem, et neque sancta sanctorum, neque sacra vasa, nec aliud quidquam pœnam et ultionem illam avertit, quia violatum fuerat juramentum. Et civitas quidem tam miserabiliter solvebatur, rex autem

¹ 4 Reg. xxv.

his miserabiliora et tristiora patiebatur: et sicut ædificia
 falx ista volans destruxit, sic et hunc fugientem absumpsit.
 « Egressus enim est rex, inquit, nocte de civitate per viam
 » portæ et Chaldæi circumdederunt civitatem, et persecu-
 » tus est exercitus Chaldæorum post regem, et ceperunt
 » eum, et comprehenderunt regem, et duxerunt ip-
 » sum ad regem Babylonis. Et locutus est rex Baby-
 » lonis cum Sedecia iudicium, et occidit filios ipsius
 » in oculis ejus, et oculos Sedeciæ excæcavit, et vinxit
 » eum compedibus, et abduxit in Babylonem¹. » Quid
 est, « Locutus est cum ipso iudicium? » Ab ipso ra-
 tiones repetivit, rationem posuit cum ipso, et primum
 ipsius filios jugulavit, ut propriæ calamitatis spectator fie-
 ret. Et postquam tragædiam illam miserabilem vidit, tunc
 illum excæcavit. Qua de causa rursum hoc agitur? ut
 magister Barbaris abeat, et illic habitantibus Judæis, ut
 cernentes per excæcatum discant, quantum mali sit jura-
 mentum, nec illi vero tantum, verum et secus viam omnes
 habitantes, vinctum et cæcatum intuentes, per calamitatis
 magnitudinem peccati pondus discant. Propterea Prophe-
 tarum alter quidam sic inquit, « Non videbit Babylonem²: »
 alter vero, « In Babylonem abducetur³. » Et contraria
 quidem prophetia esse videtur, sed non est: hæc ambo
 vera: etenim Babylonem non vidit, et in Babylonem abduc-
 tus est. Quomodo igitur Babylonem non vidit: quoniam in
 Judæa excæcatus est. Ubi namque juramentum spretum
 est, ibi et vindicatum est, et ultionem ipse sustinuit. Quo-
 modo abductus est Babylonem? captivus factus. Quoniam
 enim duæ erant pænæ, excæcatio et captivitas, distribuerunt
 ipsas Prophetæ: et hic quidem, « Non videbit, inquit, Ba-
 bylonem: » ipsius excæcationem dicens: ille vero ait, « In
 Babylonem abducetur: » ipsius significans captivitatem.

¹ 4 Reg. xxiv. — ² Ezech. xii, 13. — ³ Jerem. lxxii, 5.

IV. Hæc igitur scientes, fratres, et nunc dicta, et ante hæc commemorata colligentes, ab hac tandem stulta censemur consuetudine: sic rogo et oro vos omnes. Si enim antiquitus, cum Judæi ad perfectam disciplinam non exigebantur, sed multa erat indulgentia, tanta propter unum juramentum ira, tantum excidium, tanta captivitas fuit: quid congruum est nunc passuros esse jurantes, post legem hoc facere prohibentem, et tantum mandatorum augmentum? Num enim hoc est quod quæritur, ut ad synaxim veniamus, et audiamus quæ dicuntur? Hoc quidem et judicium majus est, et pœna inevitabilis, quando perpetuo audientes non implemus quæ dicuntur. Quam enim habebimus defensionem? quam vero veniam, cum a prima nos ætate usque in extremam canitiem huc convenientes, et tanta fruente disciplina, similes illis remaneamus, et nullum studeamus defectum corrigere? Ne mihi jam aliquis consuetudinem prætendat: propter hoc enim indignor, et irascor, quoniam consuetudinem vincere non possumus. Et nisi consuetudinem vincamus, quomodo concupiscentiam vincemus, cujus radix habet a natura principium? Concupiscere enim naturale, male vero concupiscere jam est voluntatis. Jurare nempe nec cepit a voluntate principium, sed ex negligentia sola. Et ut discas, non ex rei difficultate, sed propter neglectum nostrum tantum hoc peccatum processisse, cogitemus multo his difficiliora homines exequi, et hoc nullam inde retributionem expectantes. Cogitemus quæ diabolus imperavit, quam laboriosa, quam gravia: nec difficultas fuit ejus mandatis impedimentum. Quid enim, quæso, difficilius sit, quam cum quispiam juvenis volentibus se emollire et membra sua torquere se ipsum tradens, sedulo contendat rotæ more totum flectere corpus, et in pavimento versari, et per oculos, et per manuum circumductionem, et

aliam revolutionem in fœmineum genus transire conetur, nec eorum quæ fiunt difficultatem, nec ex iis ignominiam ratiocinetur? In orchestra rursum eos, qui pertrahuntur, et velut alis, membris utuntur corporeis, quis videns non admiretur? Gladios autem alternatim in aërem jaculantes, et omnes rursum per manubrium capientes, quem non confundant nullum pro virtute laborem suscipere volentium? Vel quid de iis dicatur viris, qui perticam in fronte gestantes, velut arborem in terra radicatam, sic immotam conservant? Noc hoc solum est admirabile, verum et id quod puerulos parvos in summo ligno inter se luctari faciunt, et neque manus, nec alia corporis pars, sed frons sola omni vinculo firmitus illam perticam gerit inconcussam. Alter rursum supra funem angustissimum cum tanta ambulat securitate, cum quanta qui planos campos percurrerint. Verumtamen hæc quæ et cogitatu intolerabilia esse videntur facta sunt arte possibilia. Quid horum in juramentis, quæso, prætere posse possumus? quam difficultatem? quem sudorem? quam artem? quod periculum? exiguo tantum studio nobis est opus, et brevi nobis totum expeditum fuerit. Nec mihi dicas, majorem partem expediti, sed nisi totum expediveris, nondum te quidquam fecisse puta. Hoc enim exiguum neglectum, et omne reliquum destruit. Sæpius namque domos ædificantes homines, et tectum imponentes, unius tegulæ excussæ curam non gerentes, totam domum perderunt. Et in vestimentis hoc ipsum evenire quis cernere possit: etenim parva in illis facta scissura, nec resarcita, magnam fecit scissuram. Hoc et in torrentibus multoties evenit: etenim et illi si vel minimum ceperint ingressum, totum introducunt fluctum. Itaque et tu, licet te undique muniveris, si tamen aliqua pars immunita dimissa est, etiam hanc diabolo obstrue, ut sis ab omni parte firmatus.

Vidisti falcem? vidisti caput Joannis? audisti historiam de Saule? audisti captivitatis Judaicæ modum? Cum his autem omnibus audisti Christi sententiam dicentem, quod non pejerare tantum, verum et jurare quomodocumque diabolicum est, et tota maligni machinatio? audisti ubique juramenta sequi perjuriam? hæc, inquam, omnia congregans, inscribe cordi tuo. Non cernis ut mulieres et parvi pueri pro magna custodia collo Evangelia suspendunt, et ubique circumferunt quocumque abierint? tu Evangelii mandata et leges mente describas: non auro nec argento hic est opus et pecuniis, nec librum emere: voluntate sola vobis est opus, et affectu animæ expergefactæ, et securius habebis Evangelium, non circumferens extrinsecus, sed in in animæ penetralibus ipsum reponens. Exurgens igitur e lecto, et domum tuam egrediens, hanc legem repete, videlicet, « Ego autem dico vobis, non omnino jurare¹, » et erit idonea tibi disciplina verbum illud: nec enim multo labore opus est, sed modica tantum attentione. Et quod hoc sit verum, inde manifestissimum. Filium tuum vocans terre, et minare te ipsi plagas inflicturum, nisi legem hanc exequatur, et videbis quomodo a consuetudine statim desistet. Quomodo igitur non absurdum, si pueruli parvi timore nostri paventes, mandatum perficiant: nos vero neque sic Deum timeamus, ut nos filii metuant? Quod autem superius dixi, hoc et nunc dico: Legem nobis ipsis ponamus, non prius publica, non prius privata tractare negotia, donec hanc legem impleamus, et omnino necessitate compulsi, facile superabimus, et ornabimus nos ipsos, ornabimus autem et omnem civitatem. Cogita namque quale est, ubique terrarum hæc audire, Antiochiæ prævaluisse morem Christianis congruentem: et ibi neminem audies, licet maxima necessitas instet, juramentum emittere. Pror-

¹ Matth. v, 34.

sus hæc audient vicinæ civitates : quinimo non tantum vicinæ civitates, verum et ad ipsos terræ fines verbum perveniet : etenim verisimile est vobis admixtos mercatores, et hinc alio proficiscentes, aliis quoque hæc omnia nuntiaturus esse. Cum igitur alias civitates laudantes multi, portus memorant, et forum, et venalium copiam, hinc proficiscentibus dicendum tradite, quod est Antiochiæ, id in aliis urbibus nusquam cernere licere : mallent enim urbis illius habitatores prius linguam abscondi, quam ex ore iuramentum emittere. Hoc quidem vobis erit ornamentum et munimen ; nec id tantum, verum et mercedem afferet magnam : etenim omnes vos alii æmulaturi sunt atque imitaturi. Si quis enim unum vel duos lucratus, a Deo mercedis tantum capiet : omnem mundum erudientes, quantas capietis retributiones ? Oportet igitur studere et vigilare, et sobrios esse, scientes non priorum tantum profectum, verum et alienorum maximam meritorum retributionem accepturos nos esse, et multam apud Deum benevolentiam assecuturos. Quam nobis omnibus in perpetuum adeptis, detur frui regno cælorum in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium cum Patre et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XX.

Quod solo quadragesimali jejunio non satis præparemur ad Communionem, sed potissimum animi virtute, et quâ fieri possit, ut injuriarum memoriam deponamus, quodque Deus hujus legis magnam habeat rationem: et quod injuriarum memoria homines etiam ante gehennam cruciet: postremo de vitandis juramentis, et de iis, qui nondum se ita correxerint, ut non amplius jurent.

I. Ad finem jejunii jam tempus deproperat, quare et nos majori studio virtuti operam demus; ut enim currentibus multa stadia emensis nihil lucri, si a præmio excident: ita nihil nobis lucri erit ex multis laboribus, et sudoribus jejunio insumptis, nisi cum pura conscientia sacra mensa frui possimus. Ob hoc enim jejunium et quadragesima et tot dierum synaxes, auditiones, preces, et doctrinæ susceptæ sunt, ut abstersis sceleribus per istiusmodi studium, quæ nobis hoc anno quocumque modo allita inhæserunt, cum spirituali fiducia illius incruenti sacrificii participes efficeremur. Quia nisi id assequamur, temere frustra que et cum nulla utilitate tanti labores tolerati sunt. Quisque igitur secum reputet, quem defectum correxit, quam virtutem acquisivit, quod peccatum eluit, qua in parte melior factus sit: quod si invenerit pulchras istas merces sibi ex jejunio adauctas esse, certusque sit plurimam se vulneribus adhibuisse curam; accedat. Quod

• Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 189, et tom. xix, 214-237.

si istic negligens, solum jejunium ostentare poterit, nec in ullis aliis rebus se castigationem factum probare poterit, foris maneat, ac tum introcat, cum se ab omnibus peccatis expurgarit. Nullus in solo jejunio fiduciam habeat, qui vitiis sine emendatione inhæsit. Fas enim est eum, qui non jejunaverit, veniam consequi, excusata nimirum corporis imbecillitate: is vero, qui non castigaverit delicta, impossibile est, ut ullam excusationem instituat. Non jejunasti ob corporis infirmitatem: sed dic mihi, cur inimicis tuis reconciliatus non es? An hic habes unde præendas corporis infirmitatem? Rursum si odium invidiamque retineas, quid possis excusationis allegare? nusquam enim in istiusmodi delictis, ad corporis imbecillitatem confugere licet. Atque id Christi humanitatis opus est, quod præcipua et vitam nostram continentia præcepta, nihil a corporis infirmitate lædantur. Cæterum quoniam æque omnibus sacris legibus indigemus, ac in primis illa, quæ interdicat inimicitias, irarumque perpetuitatem, sed reconciliationem statim fieri jubet, age, de hoc præcepto nunc in præsentia disputemus. Ut enim fornicantem blasphemantemque impossibile est sacræ mensæ participem fieri, ita quoque qui inimicitias fovet, aut in ira pertinax est, non potest frui sancta communione: neque id immerito. Qui enim meretricatus est, aut adulterium commisit, simul ut animum explevit, finem peccato imposuit: quod si resipiscens se a lapsu excitare voluerit, magnamque ostenderit pœnitentiam, assequetur aliquam consolationem: qui autem simultatis tenax est, singulis diebus peccatum facit, nec unquam illud absolvit. Illic simul cum flagitio, expletum est peccatum: hic quotidie idem scelus tentatur: quam igitur veniam sperabimus, qui nos tali belluæ ultro dedimus? Quomodo postulabis Deum tibi mansuetum et mitem fieri, cum tu conservo

tuo tam gravis sis et inexorabilis? Esto contumelia te affectu conservus, nonne tu sæpe Deo contumelias facis? quid æquale inter dominum et servum? Atqui hic interdum contumeliose habitus, contumeliam forte reposuit, et exasperatus es: tu adversus Dominum contumeliose agis, nihil quidem ab illo læsus, sed perpetuis quotidie beneficiis affectus. Cogita ergo quod si vellet Deus adversus se commissa diligenter exquirere, ne ad unum quidem diem viveremus. « Peccata enim, inquit, si observaveris, domine, » domine, quis sustinebit¹? » Et ut omittam alia omnia peccata, quæ sola cujusque peccatoris conscientia cognita habet, et ubi præter Deum nullum testem reformidat, si de confessis istis et apertis rationem reposceremur, quam veniam, quæso, sperare possemus, si nostram in precibus inertiam et negligentiam expenderet: quod coram eo consistentes ipsumque invocantes, ne tantum quidem pudoris et reverentiæ exhibemus, quantum servi dominis suis, aut milites ducibus, aut amici amicis? Cum amico enim colloquens, cum attentione illud facis: cum Deo autem de peccatis tuis agens, et condonationem postulans, et veniam orans, subinde torpescis, genibusque humi positus, sæpe per forum, sæpe per ædes, mentem tuam divagari sinis, ore tuo interim temere inaniterque garriente. Idque non semel aut bis, sed frequenter nobis accidit: quod si vel illud solum ponderare velit Deus, an veniam, putas, obtinebimus? an purgationem aliquam adornare poterimus? mihi certe id fieri non posse videtur.

II. Quid si jam convicia quibus quotidie alii alios incessimus, in medium produxerit, judiciaque inopportuna, quibus proximum condemnamus, idque nulla alia de causa, quam quod maledici sumus, quid poterimus, quæso,

¹ Psal. cxxx, 3.

pro defensione nostri afferre? rursum si examinet curiosos nostros intuitus, et animi pravas cupiditates, subinde turpibus et immundis cogitationibus imbutas, dum oculos quolibet sine ulla observatione oberrare sinimus, quam pœnam luemus? Quod si ineatur ratio nostrorum convivorum, nam « Qui fratri suo dixerit, fatue, reus erit » gehennæ ignis¹, » num vel os diducere vel hiscere licebit, aut parvum aut magnum respondere? Jam inanes nostras gloriationes de precibus, vel jejuniis vel eleemosynis nostris, si in disquisitionem revocentur, non a Deo, sed a nobis ipsis qui peccavimus, an audebimus vel cœlum respicere? Porro si de dolis iudicium fiat, quos alii in alios consumimus, nunc præsentem laudantes fratrem, ac cum eo quasi cum amico colloquia miscentes, nunc absentem criminantes, an pares erimus istiusmodi pœnæ? Quid dicam de juramentis, mendaciis, perjuriis, injusto furore, livore, quo sæpe invidemus viris conspicuis non inimicis, sed amicis? quid quod oblectamur alienis malis, arbitramurque alienam infelicitatem nostri infortunii solatium esse? Quid si de torpore nostro in sacra collecta pœnæ exigantur? illud quippe non ignoratis, quod Deo sæpe per prophetam cum omnibus nobis colloquente, multas magnasque fabulationes cum proximis habemus, idque de rebus ad nos minime pertinentibus. Quod si, omissis cæteris omnibus, par isti delicto supplicium postuletur, quid reliquum erit, quod de salute speretur? Ne existimes id parvum crimen esse, ejus enim magnitudinem si perspicere cupias, in rebus humanis perspicendum est. Aude sis Prætore tecum verba habente, imo vel amico aliquanto honestiore, eo omisso sermonem tuum ad servum transferre, ac tum videbis quantum scelus audeas, cum id ipsum in Deum facis. Quod si honestior ali-

¹ Matth. 7, 22.

quis hujusmodi contumeliam neglecturus non est, Deus tamen iisdem majoribusque injuriis pulsatus quotidie, nec ab uno aut altero vel a tribus solum, sed a nobis ferme omnibus, in mansuetudine sua et tolerantia perseverat, quam non solum adversus istiusmodi, sed et alia multo graviora conservat. Hæc enim confessa et manifesta sunt delicta, quæ propemodum ab omnibus designantur : sunt autem et alia, quorum cujusque peccatoris animus est conscius. Quod si hæc omnia mente revolverimus, etiamsi omnium crudelissimi ac immanissimi simus, modo multitudinem peccatorum nostrorum consideremus, præ metu et anxietate, ne meminisse quidem vacabit acceptarum injuriarum. Recordare ignei fluvii, vermis venenati, horrendi judicii, in quo omnia nuda et aperta erunt : cogita quod quæ nunc in abdito latent, tunc in lucem proferentur. Quod si proximo remiseris peccata, ea quæ tum retegenda erunt, nunc in hoc sæculo abolebuntur, exhibisque nihil tecum trahens ex tuis peccatis, adeo ut multo plus recipias, quam dedisti. Multa sæpe istiusmodi deliquimus, quorum neminem conscium habemus : deinde cum cogitamus, quod eo die ante oculos omnium peccata nostra exponentur in publico orbis terrarum theatro, tristius id quam ipsum supplicium, angente nos et elidente conscientia, arbitramur. Tantum pudoris, tot peccata, tanta supplicia eluere licet per condonationem offensæ : nihil enim est huic virtuti æquale. Vis cognoscere hujus vires ? « Si steterit Moyses, et Samuël ante faciem meam, inquit, non est anima mea ad eos¹ : » Attamen quos non potuerunt Moyses et Samuël eripere ab ira Dei, hujus præcepti observatio eripere potuit : ac proinde illis quibus ista dixit, assidæ præcepit inquiring : « Nequitiae fratris vestri singuli ne recordemini in cordi-

¹ Jerem. xv, 1.

» bus vestris : de malefactis proximi singuli ne cogitaveritis¹. » Non dixit solum, remitte, sed ne vel in mente habeas, ne cogites², omitte universam iram, ulcus tolle : dum enim vindictam adornas, primum te ipsum tormento afficis, veluti si carnificem iram tibi apposuissem, dilanians tua ipsius viscera. Quid enim miserius homine assidue irato ? Quemadmodum furiosi nunquam fruuntur tranquillitate : ita qui simultatem gerit, et inimicum habet, nunquam fruitur ulla pace, perpetuo æstuans, tempestatemque cogitationum in dies aggravat, verba factaque secum reputat, ipsius quoque nomini infestus, qui injuriam dedit. Si audiat illum tantum nominari, effertur continuo, magno cum animi cruciatu, et ad solum illius conspectum trepidat et horret, tanquam si ultima patiatur. Quod si quid illius, vel vestem, vel domum, vel angiportum videat, omnium istorum intuitu torquetur : ac quemadmodum dilectorum ac carorum hominum vestes, vultus, calceamenta, domus, item et angiportus, mox ut visa fuerint, excitare nos solent : ita quoque inimicorum et odiosorum hominum servus, amicus, domus, angiportus in conspectum datus, aut quodcumque aliud, animos arrodit, atque alias super alias, ut quodque visum fuerit, plagas nobis incutit.

III. Quorsum opus igitur est istiusmodi animi obsidione, tantis tormentis ac tali supplicio ? Quod si nec gehenna immineret odio laborantibus, saltem ob ipsius odii cruciatum, peccata proximorum condonanda essent : cum autem æterna supplicia nos maneant, quid stultius quam et hic et illic semetipsum mulctare, dum de altero se credit ultionem sumere ? Si enim florentem illum videamus, mœrore perimus : sin afflictum, veremur ne fortuna se in melius commutet : utriusque culpæ nobis pœna

¹ Zach. vii, 10. — ² Id. viii, 17.

indeprecabilis constituta est. « In supplantatione inimici » ne te efferas ¹, » inquit Scriptura. Ne mihi alleges injuriarum acceptarum moles, non enim illud in te facit pertinaciam irarum, sed quod parum memor es tuorum delictorum, neque gehennam ante oculos habes aut Dei timorem. Ut autem condiscas id verum esse, ex casibus istius urbis documenta promam. Cum enim rei istorum facinorum ad judicium trahebantur, ac flamma intus incendebatur, circumstantibus carnificibus, ac latera discerpentibus, si quis ibi assistens, ita eos ex transverso allocutus fuisset, si habetis inimicos, mittite simultatem, et ex isto supplicio vos liberare poterimus, annon cum oculis ad illius pedes se devolvissent? imo quid de pedibus loquor? si quis servitutem illis proposuisset, non eam conditionem aspernati fuissent. Quod si humana pœna, quæ terminum habet, quaslibet iras superat, multo magis futurum supplicium, si memoria ejus perpetuo nostras mentes teneret, non solum simultatem, sed et omnes pravas cogitationes, ab animo excluderet. Quid enim facilius, dic quæso, quam homini, qui te læserit, iram remittere? non enim longis ad id peregrinationibus opus est, non pecuniarum insumptu, non aliorum exorationibus; sufficit ut tantum velis, ac jam virtus illa suum opus explevit. Qua igitur pœna digni non fuerimus, si sæcularium rerum causa et servilia sustinemus ministeria, et præter dignitatem inservimus, pecunias expendimus, cum janitoribus confabulamur, ut scelestis hominibus adulemur, omnia denique et dicimus et facimus, ut proposita efficiamus: pro divina autem lege, fratrem qui læsit, non solum non sustinemus exorare, sed et inter probra ducimus eum priores adire? An vero tibi probro esse putas, si tu prior lucrum reportes? imovero verecundiæ esse debet, si in

¹ Prov. xxiv, 17.

eo affectu persistas, expectesque donec injuriæ auctor pro reconciliatione te adeat, id probrum, id vitium, id ingens damnum. Qui enim prior venit, is totum lucrum anticipat. Si enim ab alio exoratus, iram relinquis, illi bonum opus imputatur: non enim Deo obtemperans, sed illi gratificans, legem adimplevisti: quod si nemine intercedente, neque illo qui læsit te adeunte, aut preces adhibente, ipse rejecto ipso pudore nihil cunctatus, ad injuriæ auctorem accurreris, eique iras tuas resolveris, tuum ex toto fit illud officium, universamque mercedem ipse recipies. Si dixero, jejuna, corporis imbecillitatem mihi subinde ostendis: si dixero, des pauperi, allegas contra tuam tenuitatem, et onus educandorum liberorum: si dixero, des operam sacræ synaxi, sæculares curas: si dixero, attende concionibus, ac doctrinæ vim intellige, imperitiam: Si dixero, fac ut alium emendes, respondes illum tuis monitis non obtemperaturum; sæpe eum te inter dicendum aspernatum fuisse. Frigidæ quidem istæ sunt causificationes, sed causificationes tamen. Quod si dixero, iram dimitte, quid istorum allegare poteris? non corporis imbecillitatem, non paupertatem, non imperitiam, non occupationes, nil certe istorum obtendi potest, quapropter minime omnium hoc peccatum veniam meretur. Quomodo poteris manus in cælum extendere, aut linguam movere, aut veniam postulare? Si enim voluerit tibi Deus peccata condonare, tu id non permittis, cum adversus conservum offensum animum retineas. Sed crudelis est, inquis, et esserus, pœnæ vindictæque avidus: quin ob id ipsum peccata remitte: multas injurias tulisti, multis spoliatus es, sæpe convicia audisti, in maximis rebus damnum passus es, ac proinde desideras pœnam inimici. Atqui in hoc ipsum utilis tibi condonatio offensarum. Si enim ipse vindictæ incumbas, ultionemque sumas, sive per verba, sive per facta, sive

per imprecationem, Deus ipse a sumenda ultione supersedebit, ut pote te satagente circa tui ipsius vindictam. Imo non solum non persequetur pœnas injuriarum tibi illatarum, sed a te ipso mulctam exiget, ut injuriose a te habitus.

IV. Quod si in hominibus id sit, ut verberato a nobis alieno servo, dominus illius indignetur, ac pro contumelia accipiat, ipsi quoque si injuriis afficiamur, vel a servis, vel a liberis, sententia judicum et dominorum expectanda est: si igitur in rebus humanis nemo sibi tuto ultionem sumit, quanto magis id observandum in rebus illis, ubi Deus ipse vindex constitutus est? Injurias aliquis tibi fecit, læsit, infinita mala inflixit: cave pœnam tuam persequare, ne dominum tuum contumeliose tractes, cede Deo, ipse negotium multo melius administrabit, quam tu cupis. Tibi solummodo jussum est, ut pro eo qui te læsit, preces fundas: quid autem de eo statuendum sit, sibi reservari jussit. Nunquam tibi tales ultiones assequere, quales ille instruxit, modo illi jus tuum concedas. Neque imprecationes facito adversus inimicum, sed illi relinquas arbitrium judicandi: sive enim nos injurias condonemus, sive reconciliemur, sive pro inimicis precemur, nisi ipsi conversi fuerint, atque in melius se mutaverint, Deus ipse non dimittet: non dimittet autem eorum utilitati studens. Te quippe laudat, tuamque philosophiam amplectitur, illum vero punit, nec tua philosophia deterior reddatur. Quamobrem inanis est illa vulgi sententia: multi enim a nobis admoniti super reconciliatione, ubi obtemperare non placebat, hanc excusationem prætenderunt, quæ nihil aliud fuit, quam prætextus ipsorum malitiæ, nolle scilicet se reconciliationem, ne deteriore in inimicum faciant, ne acerbiores postea, et majorem ejus contemptum experiantur: ad hæc, illud quoque adjiciunt, vulgo existimatum

iri, ipsos propter imbecillitatem priores ad reconciliationem placationemque inimici venisse. Hæc omnia vana sunt: oculus enim ille nunquam dormitans, novit mentem tuam, ac proinde conservorum rumusculos curare non debemus, modo judici persuadeas, qui de causa tua iudicaturus est. Si autem illud tibi curæ est, ne eum deteriore tua bonitate facias; scias velim, eum hoc pacto deteriore non futurum, sed deteriore potius futurum, si eum non places: nam etsi mortalium omnium scelestissimus sit, etsi non dicat, neque palam præ se ferat, attamen tacitus approbabit tuos philosophicos mores, conscientiaque sua tuam reverebitur mansuetudinem. Quod si in eadem malignitate perstiterit, nec blanditiis emolliatur, maximam pœnam a Deo sustinebit. Ut autem discatis, tametsi nos oremus pro inimicis et injuriosis, Deum non dimittere illis peccata, si ex nostra tolerantia deteriores fiant, veterem historiam vobis recensebo. Obtrectavit Moysi Maria: quid hic Deus? leprosam eam et immundam fecit, probam alioqui et castam; deinde Moyse deprecante, qui eam injariam passus erat, ut crimen remitteret, noluit Deus, sed quid, inquit, « Si inspuens insputasset pater in » ipsius faciem, non confusa fuisset? maneat, inquit, extra » castra septem dies¹. » Quod autem dicit tale est. Si patrem habuisset, isque eam a conspectu suo removisset, numquid non toleraret eam increpationem? Te quidem laudo de fraterna pietate, mansuetudine et bonitate, mihi autem notum, quando illam oporteat ab hac pœna liberari. Quamobrem et tu quoque omnem humanitatem ostende erga fratrem, neque majoris vindictæ cupiditate delicta dimittas, sed charitate et benigno animo. Id tibi certum habe, quod quanto magis aspernatus fuerit tuæ placationis industriam, tanto majorem sibi pœnam coa-

¹ Num. XII, 14.

cervat. Quid ais? deterior fit colendo? id crimen ipsius, tuum autem encomium, quod cum eum talem videres futurum, non tamen ab eo colendo abstiteris, ut divinæ voluntati satisfaceres: ipsius crimen, quod tua bonitate nihilo quam antea melior redditur. Paulus vero ait, multo optabilius alios incusari propter nos, quam nos propter alios. Ne mihi dixeris frigida ista verba, verendum ne ob metum me putet ad se accurrisse, ac proinde majores fastus sumat: puerilis ista animi sunt, et stulti, et ad hominum existimationem obstupescantis. Putet sane, quod ob metum accessisti: nam et ita merces tua major futura est, cum et istud præcognoscas, et tamen ob timorem Dei omnia sustineas. Qui enim famam hominum aucupans, reconciliationem instituit, abscinditur a remunerandi lucro: qui autem hoc ipsum plane cognitum habet, quod multi et irridebunt et vituperabunt, neque tamen vel ita absistit a reconciliatione, duplicatam et triplicatam habebit coronam. Et hic potissimum is est, qui propter Deum id fecit. Ne mihi dicas, has et illas injurias intulit: nam si quidquid malorum est in hominibus, id adversus te deprompsisset, etiam ita jussit Deus offensas remittere?

V. Ecce prædico, et contestor, et clara voce exclamo, nemo qui inimicum habeat, ad sacram mensam adeat, et corpus Christi accipiat, nemo qui adit, inimicum habeat. Inimicum habes, ne accedas: vis accedere, reconciliare, et tum sacrum attinge. Imo non ego, sed potius Dominus propter nos crucifixus, ista dicit; ut reconciliaret te Patri, ne mactari quidem recusavit, aut sanguinem effundere: tu autem ut reconcilieris conservo, nec verbum vis emittere, aut prior accedere? Audi, quid de talibus loquitur Dominus. « Si offers munus tuum ad altare, et illic recorderis, quod frater tuus aliquid habet adversum

» te¹, » non dixit, expecta, donec ille veniat ad te, aut ut aliquo alio intercessore utaris, aut deprecatores alleges, sed, tu ipse, inquit, ad illum accurre. « Abi, inquit, prius » reconciliare fratri tuo, » o factum incredibile! ipse non accipit pro ignominia, quod donum sibi destinatum relinquatur, et tu contumeliam putas, si prior abeas ad reconciliationem? Dic quæso quæ venia debetur istis rebus? Si videris membrum abscissum: annon omnia facis, ut conglutines corpori? idem fac in fratribus tuis, quando videris eos abscissos a tua amicitia, propera celeriter ad amplexus, ne expectes donec ipsi priores ad te veniant, sed ipse prior bravium accipere festina. Unum inimicum jussi sumus habere diabolum, cum illo nunquam in gratiam redeas: adversus fratrem vero nunquam sis inimico animo, sed si nata fuerit aliqua offensiuncula, longior uno die ne esto, neque spatium diurnum excedito. « Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram¹. » Si ante vesperam stomachum ponis, habes a Deo aliquam veniam: quod si ulterius tua bilis durarit, non ex ira et indignatione raptim invadente ista simultas, sed ex malitia, ac mente scelerata, et scelerum meditatrice exoritur. Non illud solum grave est, quod te venia spolias, sed quod difficiliorem tibi reddis usum istiusmodi virtutis exercendæ: nam una die elapsa grandescit vitium, augetur ex secunda die, quod si tertia et quarta accesserit lux, addetur quinta. Rursus quinque fiunt decem, decem autem viginti, viginti centum, ac in posterum vulnus omnino immedicabile est: et quanto plus temporis adjungitur, tanto magis disjungimur intervallis. Cave tibi, homo, ab istis irrationalibus affectibus, neque pudeas, neque erubescas, neque ita loquare, Modo inter nos rixati sumus, fanda atque infanda diximus innumera? ac statim ad reconciliationem accurram? quis

¹ Matth. v, 23. — ² Ephes. iv, 26.

non vituperabit meam facilitatem? Nemo cordatus dannabit tuam facilitatem, sed si manseris implacabilis, tum te omnes irridebunt, tum magnum dabis diabolo spatium: non enim ex tempore solum difficilior fiet reconciliatio, sed ex rebus interea oborientibus. Ut « Charitas operit » multitudinem peccatorum¹, » ita inimicitia, ea quæ delicti naturam non habent, delicta facit: adeo ut omnes deinde criminatores, qui de alienis malis gaudent, et aliorum vitia traducunt, fidem apud istiusmodi inveniant. Istis igitur cognitis præoccupata fratrem, eumque detine, priusquam penitus resiliat, etiam si opus sit, ut eo die universam civitatem percurras, etiam si extra mœnia pergendum, etiam si longum iter carpendum; relictis omnibus quæ in manibus sunt, id unum cura, ut cum fratre reconcilieris. Quod si arduum sit negotium, cogita, quod ob Deum talia pateris, et plenam percipies consolationem: animamque subterfugientem, reformidantem, erubescentem excita, eique continuo ista accine, Quid cessas? quid subterfugis? quid detrectas? non de pecunia, non de aliis fluxis rebus, sed de nostra ipsorum salute agitur. Deus ista facienda præcipit, omnia igitur illius mandatis postponantur. Est hic quidam spiritualis mercatus: ne cunctatores, ne lenti simus, intelligat inimicus magnam a nobis curam adhibitam, ut divinis placitis nos attemperemus: sive denuo contumelias inferat, sive verberet, sive quid aliud acerbius faciat, omnia seramus genere, utpote qui non tantum illi, quantum nobismetipsis gratificemur, præ omnibus virtutibus id ad maiorem mercedem nobis imputabitur in illo die. Multa deliquimus, in magnis offendimus, et Dominum nostrum irritavimus, dedit ex sua humanitate hanc viam reconciliationis: ne igitur deseramus hunc pulchrum thesaurum: numquid non in illius potes-

¹ 1 Petr. iv, 8.

tate fuit, præcipere reconciliationem sine ulla proposita mercede? Non enim est qui ipsi contradicat, aut qui ejus præcepta corrigat: attamen ex multa sua benignitate mercedem nobis spondit, et magnam, et ineffabilem, et quam maxime desideramus, nimirum veniam nostrorum peccatorum, et hanc obsequentiam nobis facillimam fecit.

IV. Quam igitur veniam habebimus, cum et tantum præmii accepturi, ne sic quidem obsequimur legislatori, sed perduramus in eo contemptu? Quod autem contemptus sit, hinc patet. Si legem Imperator statuisset, ut omnes inimici in gratiam redirent, aut capite plecterentur: annon omnes festinarent ad mutuas reconciliaiones? Ego quidem sic arbitror. Quam veniam igitur habebimus, cum ne tantumdem reverentiæ tribuamus Domino, quantum conservis nostris tribuimus? Ob hoc ipsum jussi sumus dicere: «Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris¹.» Quid eo mitius, quid mansuetius præcepto? te judicem fecit in condonatione tuorum criminum; si pauca dimittis, pauca dimittuntur: si plura dimittis, plura dimittuntur: si ex corde dimittis et sincere, eodem pacto tibi Deus remittit. Si præter veniam datam, etiam eum pro amico habeas, eodem modo erga te Deus afficietur: adeo ut quanto magis quis adversus te peccaverit, tanto magis tibi ad reconciliationem prope-
randum sit, quandoquidem ipse hoc pacto in causa est, ut nobis majora crimina condonentur. Vis cognoscere nullam esse veniam nobis, si memores simus irarum, neque esse, qui nos, si tales simus, eripiat? quod dico manifestum faciam. Læsit te proximus, bona rapuit, publicavit, fraudavit. Non illud solum dico, sed et alia his majora adjungo, et quantacumque tandem vis: occidere te voluit: sexcenta pericula tibi obtulit, omni te injuria læsit, quod-

¹ Matth. vi, 12.

vis scelus improbitatis humanæ adversus te tentavit : ne enim omnia sigillatim percurramus , pone tanta ipsum te affecisse injuria quanta nullus unquam quemquam affecit : ne ita quidem , si iram retineas , venia dignus eris. Quo pacto id fiat , ego dicam. Si servus tuus tibi ad centum aureos obæratuſ esset , cui alius paucos argenteos deberet , isque debiti condonationem flagitasset : si tu deinde servum jussisses debitorem suum obligatione liberare , teque illi vicissim debiti sui , quod est centum aureorum , gratiam facere , isque deinde ut impudens , et improbus debitorem suum strangularet , an quispiam illum e tuis manibus eximeret , annon plagas illi incuteret , quasi extrema injuria ab eo affectus ? Ac merito id quidem. Deus etiam id ipsum faciet : dicet enim tibi in illa die ; Improbe serve et perquam scelerate , non de tuo illi remisisses ? sed de meo , quod tu mihi debebas , jussus es illi æs alienum relaxare , dimitte enim , inquit , et dimitto tibi. Atqui si neque illud addidissem , dimittere oportebat , ut obsequereris domino : nunc autem non ut dominus imperavi , sed ut ab amico beneficium postulavi , idque ex meo , et majora me redonaturum spopondi : cæterum ne ita quidem melior factus es. Homines autem cum talia faciunt , tantum servis suis acceptum ferunt , quantum ipsum debitum fuit. Exempli causa : Debuit hero servus centum aureos , huic vicissim debitor decem aureorum fuit. Si ipsi debitum remittat , non centum aureos remittit herus ; sed decem tantum , cæterosque omnes repetit. Deus vero non item : sed si pauca condones tuo conservo : omnia tibi in totum remittet. Unde id liquet ? ex ipsa precatione. « Si enim , » inquit , remiseritis hominibus sua debita , etiam pater » vester cœlestis remittet vobis debita vestra : » quantum autem intervallum inter centum denarios , et decies mille

talenta, tantum quoque inter illa et ista debita. Qua igitur pœna dignus non fueris, qui decies mille talenta pro centum accepturus, ne sic quidem ista minutula remittis, sed tuam precationem in temetipsum convertis? Cum enim dixeris, « dimitte nobis, sicut et nos dimittimus¹: » si tu non dimittas, nihil aliud a Deo postulas, quam ut te omni excusatione, omni venia excludat. Cæterum inquis, non ausim dicere, dimitte mihi, sicut dimitto: sed tantum, dimitte mihi. Quid tum hoc? etiam si tu ipse illud non dicas: Deus tamen ita facit, et quemadmodum dimittis, ita dimittit. Nam illud ex sequentibus quæ postea inducit, clarum facit. « Si enim, inquit, non remiseritis » hominibus, neque Pater vester cœlestis remittet vobis. » Ne igitur cautelam putes, si non totam orationem proferas, neque dimidiatam precationem facias, sed prout instituit, ita precare, ut necessitas dictionis quotidie exterrens compellat te ad proximo veniam condonandam. Ne mihi dicas, compellavi, sæpe rogavi, supplicavi, sed reconciliationem impetrare non potui, ne prius absistas, quam reconcilieris. Non enim dixit, dimitte hoc donum, et abi supplicatum fratri tuo, sed « vade, reconciliare: » quamobrem etsi multam supplicationem adhibueris, ne prius desinas, quam persuaseris. Deus per singulos dies a nobis flagitat, et non audimus, nec tamen a flagitatione desistit, et tu a conservo dedignaris flagitare, qui, quæso, poteris salvus esse? Atqui sæpe rogasti, et sæpe repulsus es: sed tanto maiorem mercedem accipies: nam quanto ille pervicacior, et tu in sollicitando perseverantior, tanto in majus tua retributio accrescit; rursum quanto cum maiore difficultate hoc opus virtutis explēs, graviusque reconciliatio instauratur, tanto et illius iudicium majus erit, et splendidiores tuæ tolerantiae coronæ. Non laudanda ista

¹ Matth. vi, 11.

solum, sed factis exhibenda, nec prius abscedamus, quam ad veterem amicitiam reversi fuerimus. Non enim sufficit, quod non lædis, quod nulla injuria afficis inimicum, et quod non malignum animum adversus eum geris, sed enitendum est, ut ipse quoque erga nos benevolum animum indua t.

VII. Multos enim audio dicentes : Ego nihil infensus sum, nihil doleo, neque quidquam commune cum illo habeo : verum non id a Deo præceptum est, ut nihil cum eo habeas commune, sed ut multa habeas communia. Hac enim de causa frater est tuus : hac de causa non dixit : Remitte fratri tuo, quæ adversus eum habes : sed, abi, et cum eo prius reconcilieris¹ : et si ille aliquid habet adversum te, ne prius inceptum omittas, quam membrum illud concordia junctum coalescat. Tu autem ut frugi servum compares, et aurum enumeras, et cum mercatoribus multis verba facis, et longam interdum peregrinationem suscipis : ut autem inimicum amicum facias, non omnia moves et agis : responde mihi ? At quomodo poteris Deum in precibus invocare, cum ejus legem tantopere negligas ? Servuli possessio non magna emolumenta afferre potest : inimicus contra amicus factus, et Deum nobis propitium, et benevolentem faciet, et facile nostra peccata resolvet, et inter homines laudem, et vitæ nostræ magnam securitatem conciliabit. Nihil enim periculosius, quam vel unum habere inimicum. Nam et fama vitæ nostræ læditur, cum ille millies nos apud omnes criminatur, et mens nostra turbatur, et conscientia, et tempestatem continuam in animis sustinemus. Quæ omnia cum cognita habeamus, liberemus nos ipsos a pœna et supplicio, et præsens festum cum omnibus jam dictis revereamur, et quod illius gratia ab Imperatore optamus

¹ Matth. v, 24.

adipisci, id etiam aliis concedamus. Nam ex multis audio, Imperatorem paschale festum reveritum, civitatem in gratiam recepturum, omnesque offensas remissurum. Qui, quæso, igitur non iniquum, ut ab aliis salutem consequare, reverentiam velle esse festo paschali : ubi autem aliis jubemur reconciliari, easdem serias nihil curare, aut nullo in honore habere? Nullus enim tantopere contaminat sacrum istum paschalem conventum, quam ille qui eum cum simultate celebrat, imo ne celebrare quidem potest, quamvis decem continuos dies ab omni cibo abstineat. Nam ubi inimiciæ et odium, ibi neque jejunium, neque festum esse potest. Non audes illotis manibus sacram victimam attrectare, etiam si mille necessitatibus premaris? ne igitur illota accedas anima : hoc enim multo, quam illud, est gravius, et acerbius supplicium importat. Nihil enim ita implet mentem sordibus, ut ira intus perpetuo consistens. Ubi enim furor est et ira, eo spiritus mansuetudinis non advolat. Homo autem desertus a Spiritu sancto, quam spem salutis habet reliquam? quando recte incedet? Ne igitur, dilecte, dum ulcisci inimicum vis, te ipsum præcipites, aut Dei præsidio spoliies. Maxime vero quia etiamsi difficilis res esset, supplicii, quod ex inobsequentia nascitur, magnitudo, satis est, ut vel admodum supinum et ignavam erigat, excitetque ad quemvis suscipiendum laborem : at nunc ipsa oratio magnam hujus negotii ostendit facilitatem, si modo velimus. Ne igitur negligamus nostram ipsorum salutem, sed operam demus, ac omnia faciamus, ut sine inimicis sacræ mensæ assistamus. Nihil enim præceptorum Dei difficile erit, si recte consideremus, idque patet ex iis qui feliciter se jam in illis gesserunt. Quot enim jurandi consuetudine abripiebantur, et se id vitii emendare vix posse censebant? attamen per Dei gratiam, ubi parva a vobis adhi-

bita est cura, majorem partem ejus pravitatis abluistis : quamobrem vos adhortor , ut reliquias quoque deponatis , aliisque magistros vos exhibeatis. Iis vero , qui nondum id assecuti sunt ; sed longum nobis tempus prætexunt , quo antea soliti erant juramenta usurpare , dicuntque , impossibile esse , intra breve tempus id avellere , quod per multos annos radices egit , responderim ego , ubi quid recte efficiendum est , quod a Deo præcipitur , ibi non opus esse vel temporis , vel dierum numero , aut spatiis annorum , sed timore solo , et religione , et omnium compotes efficiemur , idque intra exiguum tempus.

VIII. Verum ne existimetis me id temere dicere , hominem ad jusjurandum promptissimum , et quem vos arbitramini multo plura juramenta proferre , quam verba , eum mihi date ad decem dies , et nisi illi intra paucos istos dies consuetudinem jurandi abstulero , extremo supplicio me condemnate : et quod ista verba non vanam jactationem habeant , ex rebus anteactis clarum faciam. Quid Ninivitis irrationabilius , quid stultius ? Attamen barbari isti , et stulti , qui neminem unquam Philosophum audierant ; quibus nunquam talia præcepta tradita erant , auditis his Prophetæ verbis , « Adhuc tres dies , et Ninive » subvertetur¹ : » intra tres dies deposuerunt malam consuetudinem , scortator castus , ferox mansuetus , defraudator et raptor modestus et benignus , ignavus industrius factus est. Neque unum aut alterum , aut tertium , aut quartum , sed omnia vitia simul correxerunt. Id unde patet ? ex verbis Prophetæ , ipse enim accusator eorum , qui dixerat ascendisse ad cœlos clamorem malitiæ eorum , ipse inquam , in contrarium de illis testatus est , dicens : « Vidit » Deus quemlibet abstintisse a pravis viis suis² ; » non singulatim dixit a scortatione , adulterio , aut furto , sed a

¹ Jon. III, 5. — ² Id. I, 2-11.

viis suis pravis. At quomodo abstiterunt? Ut Deus novit, non ut homo censuit. Porro annon pudendum barbaros intra triduum sua vitia exuere, nos ne unam quidem consuetudinem malam superare posse, qui per tot dies instituimur atque docemur? Atqui illi ad extrema vitia evecti erant: cum enim audis, «clamor malitiæ eorum ascendit ad me,» ne mihi aliud intelligas, quam immensam malitiam: attamen potuerunt intra triduum, ad integram virtutem sese transferre. Ubi enim timor Dei, non opus est diebus, aut spatio temporis, ut contra ubi metus non est, nihil commodi ex diebus enascitur. Ut enim vasa ærugiosa, si aqua solum ablueris, etsi multum temporis insumas, nequaquam omni vitio expurgabis: qui autem ea in conflatorium immittit, brevi temporis momento splendiora illa facit, quam quæ nova sunt: ita etiam anima peccati veneno infecta, si leviter et utcumque se ipsam exterserit, et per singulos dies pœnitentiam assumpserit, nihil amplius nanciscetur: quod si veluti in fornacem Dei timorem se injecerit, brevi temporis momento quidquid vitii est abluet. Ne igitur in proximum diem procrastinemur, «nescimus enim quid sequens dies pariet;» neque dicamus, pedetentim malam consuetudinem «vincemus, illud enim pedetentim nunquam decrit. Quamobrem istis omissis illud dicamus: nisi hodie correxerimus jurandi morem, nunquam futurum, ut ab eo absistamus, etiamsi mille premant negotia, etiam si moriendum sit, supplicia subeunda sint, omnia perdenda sint: non dabimus diabolo ignaviæ potestatem neque comperendinationis occasionem. Si Deus viderit tuam animam ignitam, et excitatum studium, ipse quoque profectui tuo operam navabit. Obsecro et obtestor, diligentes simus, ne et nos audiamus, «Hominines Ninivitæ surgent et condemnabunt generationem

istam¹, » eo quod illi semel admoniti sese correxerint, nos sæpe admoniti non convertamur. Illi in omni virtute profecerunt, nos ne partem quidem virtutis nobis paramus. Illi minis eversionis expaverunt, nos denuntiatione gehennæ non exterreamur : illi etsi Prophetarum participes non fuerint, cum nos perpetua doctrina, et multa gratia perfruemur. Hæc nunc loquor, non vos de vestris, sed de alienis criminibus incusans : Ego enim scio, quod et ante dixi, legem de jurejurando pulchre et efficaciter a vobis præstari. Verum id non satis est ad nostram salutem, nisi et alios docendo correxerimus : quandoquidem ne ille quidem supplicium evasit, qui talentum protulit, et totum depositum reddidit² : eo quod acceptam pecuniam nullo auctario multiplicarat. Quamobrem non illud a nobis spectandum, an ipsi ab hoc peccato liberi simus : verum antequam et alios liberos reddamus, ne absistamus. Quisque decem amicos a se correctos Deo adducat, sive sint famuli, sive discipuli. Quod si nec discipulos, nec famulos habes, saltem amicos habes, hos emenda. Neque mihi dicas, crebram illam jurandi assiduitatem abjecimus, raroque labimur : verum et hanc quoque raritatem depellas. Si unum aureum perdidisses, dic mihi, nonne omnes obires, quærendo et vestigando, ut invenires? id quoque in juramentis facito. Si videris te inopinato ad unum jusjurandum lapsum, ingemisce, luge, quasi qui omnia tua bona perdideris. Iterum dico, quod et antea dixi : include te intra tuas ædes, meditationem hanc et exercitium instituas cum uxore, cum liberis, cum familiaribus : sic tecum prius loquere, Non prius aut privata, aut publica attingam, quam animam meam castigavero. Si vos ad eum modum filios vestros erudieritis, ipsique rursus suos, atque ita usque ad consummationem et adventum Christi,

¹ Luc. xi, 32. — ² Matth. xxv, 30.

disciplina ista propagetur : illis qui primas radices fixerunt , solidum præmium afferet. Si proferre didicerit filius tuus, crede, non poterit in theatrum ascendere, aut cauponam subire, aut aleæ immorari. Verbum enim illud ejus ori pro freno incumbens, invitum quoque ad pudorem et verecundiam perpellet : quod si aliquando ibi conspiciatur, resiliet inde quamprimum poterit. Sed alii te irrident : tu vicissim illos deplora. Multi et Noë ludibrio habuerunt, cum arcam conderet : cæterum cum venit diluvium, ipse eos vicissim irrisit : vel potius eos nunquam irrisit vir justus, sed lacrymis et gemitibus prosecutus est. Cum igitur eos ridentes videris, cogita, quod qui nunc cachinnantur dentes, tunc ploratum et stridorem gravissimum sustinebunt, et lamentantes in illo die, ac collisione stridentes, recordabuntur ; tunc et tu risus istius recordaberis. Quantopere irrisit Lazarum ille dives ? sed postmodum eo in sinu Abrahæ conspecto, ipse se ipsum miserabiliter deslevit.

IX. Horum igitur omnium memor, compelle quamprimum omnes ad hujus præcepti adimpletionem. Neque mihi dicas, paulatim id faciam, aut in crastinam lucem differas, cras enim illud nunquam finem accipiet. Quadraginta dies jam præterierunt : si Pascha quoque sacrum præterierit, nulli jam deinde veniam dabo, non admonitionem, sed vim imperii, et severitatem non contemnendam adhibebo. Non enim valida est hæc consuetudinis excusatio, cur non prætendit fur consuetudinem, et a supplicio liberatur ? cur non idem facit homicida et adulter ? Jam igitur denuntio et protestor si conveniam singulos, et experimentum sumam, nam haud dubie sumam, quod si deprehendam aliquos hæc vitia non correxisse, poenam irrogabo, edicam, ut foris extra sacra mysteria consistent, idque non eo animo ut foris maneant, sed ut postquam se

emendaverint, intus recepti cum pura conscientia sacra mensa fruantur : id enim est communionis participem fieri. Precor autem ut per preces tum præsidentem, tum sanctorum omnium hæc et alia vitia omnia emendantes regnum cœlorum adipiscamur : gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri cum sancto Spiritu gloria, honor, et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXI.

In Episcopi Flaviani Reditum, et in Imperatoris cum civitate reconciliationem, et ad prævaricatos in statuarum subversionem.

I. A Verbo a quo semper periculorum tempore apud charitatem vestram exordiri consueveram¹, ab eodem, inquam, et hodie apud vos sermonem incipiam, et dicam vobiscum : Benedictus Deus qui hanc nos vobiscum sacram sollemnitatem cum gaudio et lætitia multa hodie celebrare dignatus est, et qui caput corpori reddidit, et pastorem ovibus, præceptorem discipulis, militibus ducem, sacerdotibus pontificem. Benedictus Deus qui ex superabundanti plus facit, quam petimus, aut cogitamus². Nobis enim sufficere videbatur ab instantibus malis interim liberari, et pro hoc omnem emittebamus supplicationem : clementissimus autem Deus et donis petitiones nostras semper multo excessu superans, etiam patrem nobis omni spe celerius reddidit. Quis enim expectasset tam paucis diebus et profecturum, et Imperatorem allocuturum et soluturum adversa, et rursum ad nos tam brevi reversu-

¹ Vide D. Guillon, tom. xvi, p. 189-213. — ² Ephes. iii, 20.

rum esse, ut sacrum Pascha posset prævenire, et nobiscum celebrare? Sed eni inexpectatum hoc factum est, et patrem recepimus, et majore fruimur voluptate, ipsum nunc præter spem suscipiendo. Pro his, inquam, omnibus clementissimo Deo gratias agamus, et ipsius potentiam admiremur, et benignitatem, et sapientiam, et curam quam pro civitate gessit. Diabolus nempe omnem ipsam per facinora patrata obruere tentavit: Deus vero civitatem et sacerdotem et Imperatorem per hanc ornavit calamitatem, et omnes reddidit clariores. Civitas nempe splendorem assecuta est, quia periculo tali circumventa, prætermis-
sis omnibus viris potentibus, omnibus divitiis abundantibus, omnibus magnam apud Imperatorem potentiam habentibus, ad Ecclesiam et Dei sacerdotem confugit, et cum multa fide cœlesti se spei commisit. Multis namque post communis patris peregrinationem in carcere habitantes terrentibus, et dicentibus, Non lenitur Imperator. sed magis irritatur, et de totius civitatis subversione cogitat, et alia multa his plura divulgantibus, vincti nihilo tunc ex hac fama timidi-
ores redditi sunt: sed nobis dicentibus. Hæc falsa, et diaboli fraudis opera sunt, animos vestros consternare volentis; Nihil egemus, aiebant, verborum consolatione. Scimus enim ad quem ab initio confugimus, et quali spei adhæsimus, sacræ salutem nostram anchoræ affiximus, nec homini credidimus hanc, sed omnipotenti Deo. Propterea bonum quoque finem futurum omnino confidimus: non est enim, non est hanc spem unquam confundi posse credendum. Hoc quot coronas, quot laudes civitati nostræ comparabit? quantam Dei lucrabitur benevolentiam, etiam in reliquis negotiis? Non est enim, non est cujuslibet animæ in tentationum incursu vigilare, et ad Deum respicere, et omnia deridendo humana, ad illud auxilium anhelasse. Igitur civitas quidem ita splendorem assecuta

est, sacerdos rursum non minus quam civitas: animam enim suam pro omnibus exposuit, et multis impediētib, hyeme, ætate, festivitate, nec minus sorore ad extremos deducta spiritus, omnibus superior emicuit impedimentis, nec intra seipsum dixit: Quid hoc est? sola nobis derelicta soror, et mecum Christi jugum trahens, et tempore tanto mecum commorata, nunc in extremis est: nos vero ipsam deserentes abibimus, nec expirantem videbimus, et ultimas voces emittentem? Et ipsa quidem quotidie orabat, ut sibi oculos clauderemus, et os conjungeremus et componeremus, ac reliqua ad sepulturam consueta curaremus, nunc vero tanquam deserta, et tutore carens, nihil horum assequetur a germano, a quo assequi maxime peroptabat, sed animam emittens, non videbit omnium sibi desideratissimum? Et hoc quomodo non erit sæpius repetita morte gravius? Quinimo si longe abfuissem, nonne oportebat currere, et omnia facere et pati, ut hanc ipsi gratiam præberem? nunc vero prope cum sim, deseram-ne, et dimittens abibo? et quomodo sequentes perferet dies? Ille vero non tantum nihil horum dixit, sed neque cogitavit: verum omni consanguinitati Dei timorem præferens, bene se nosse monstravit, quod sicut gubernatorem tempestates, et ducem pericula, sic et sacerdotem tentatio comprobet. Omnes, inquit, ad nos respiciunt et Judæi et Græci: ne igitur ipsorum de nobis expectationes frustremus, nec tantum parvi pendamus naufragium, sed nostra Deo mandantes omnia, ipsam animam tradamus. Et considera pontificis magnanimitatem et Dei benignitatem, omnibus his quæ despexit, potius est, ut et alacritatis præmium caperet, et potiundo præter expectationem majorem assequeretur voluptatem. Elegit solemnitatem in aliena terra, et procul a suis propter civitatis salutem celebrare: Deus autem ante

Pascha ipsum nobis reddidit, ut communem nobiscum solemnitatem ageret, ut et propositi mercedem haberet, et majori lætitia frueretur. Non timuit anni tempus, et per totum peregrinationis tempus æstas fuit. Non curavit ætatem, et tanquam juvenis et vicens, sic totam hanc viam facile percurrit. Sororis mortem non cogitavit, nec carnis affectione victus est, et regressus viventem ipsam deprehendit, et omnia quæ despexit, assecutus est.

II. Et pontifex quidem ita splendorem et celebritatem cum apud Deum, tum apud homines consecutus est; Imperatorem vero negotium hoc omni diademate splendidius ornavit. Primum quidem palam factum est, eum quæ nulli alteri concederet, hæc sacerdotibus condonaturum esse: deinde, cum multa celeritate gratiam dedisse, et irasci desiisse. Sed ut manifestius et Imperatoris magnanimitatem, et sacerdotis sapientiam, et ante hæc utraque Dei discatis benignitatem, date mihi ut pauca ex concione illic habita vobis exponam. Dicam autem quæ a quodam eorum, qui intus astiterunt, didici. Pater nempe nihil neque parvum, neque magnum nobis dixit, sed Pauli semper magnanimitatem imitans propria celat merita, et undique interrogantibus quid Imperatori dixerit, et quomodo persuaserit, et quomodo ipsius omnem excluserit iram, hæc verba referebat: Nihil nos ad rem contulimus, sed ipse Imperator, leniente Deo cor ipsius, et ante verba nostra omnem remisit iram solvitque furorem: et de gestis disserens, tanquam alio contumelia affecto, ita cuncta quæ acciderunt, sine ira commemorabat. Sed quæ celavit hic ex humilitate, hæc Deus in medium protulit. Quæ vero sunt hæc? paulo superius sermonem repetens vobis referam. Postquam enim ex urbe egressus est, omnes in tanta relinquens tristitia, multo graviora patiebatur, quam qui

in ipsis erant molestis. Primum nempe in via media conveniens eos, qui ad gestorum examen ab Imperatore missi erant, et ab illis doctus, quorsum essent missi, et mala civitatem invasura, tumultus, turbationes, fugam, timorem, anxietatem, pericula cogitans, lacrymarum fontes emittebat, cum viscera ipsi dissecarentur : patribus enim mos est multo magis dolere, cum filiis suis male habentibus nec adesse possint : quod et piissimus hic passus est, non mala tantum nos invasura deplorans, sed et quod nobis hæc patientibus procul abesset : verum et hoc pro nostra salute factum est. Ut hæc enim ab illis didicit, calidiores lacrymarum fontes emittebat, et cum majori supplicatione ad Deum confugiebat, et noctes insomnes ducebat supplicans, ut hæc patienti succurreret civitati, et ut Imperatoris mentem redderet mitiorem. Ut vero magnam civitatem illam ascendit, et regias ingressus est aulas, procul Imperatore constitit mutus, lacrymans, deorsum inclinatus, latitans, tanquam ipse esset qui omnia illa patrasset. Hoc autem faciebat, habitu, aspectu, luctibus prius movere volens ipsum ad misericordiam, et tum defensionem pro nobis incipere. Sola namque peccantibus relinquitur venia, tacere, et nihil pro gestis loqui. Volebat enim affectuum hunc quidem ejicere, illum vero introducere : ejicere quippe iram, tristitiam autem introducere, ut ita viam præpararet defensionis verbis : quod quidem et factum est. Et sicut Moses in montem ascendens, populo lapso mutus ipse constitit, donec ipsum Deus provocavit, dicens : « Dimitte me, et delebo populum hunc¹ : » ita et hic fecit. Ipsum itaque Imperator conspiciatus lugentem, et deorsum inclinatum, accessit ipse, et quod patiebatur propter sacerdotis lacrymas, hoc verbis ad ipsum directis ostendit. Non enim indignantis, nec irascentis,

¹ Exod. xxxii, 10.

sed mœrentis, et dolore magis detenti: et quod hoc sit verum, ipsa audientes verba scietis. Non enim dixit: Quid tandem hoc est? pro hominibus scelestis et scelera-tissimis, et quos nec oportuit vivere, venis legationem obiens, tyrannis, novatoribus, omni supplicio dignis? sed hæc omnia dimittens verba, defensionem composuit re-verentia plenam et gravitate, et a se collata commemo-rabat beneficia, quibus per omne regni tempus civitatem nostram prosecutus est, et ad singula hæc repetebat: Hæccine me pro illis pati oportuit? quarum a me injuria-rum has pœnas exegerunt? quid parvum, quidve magnum accusandum habentes, non me solum, verum et defunc-tos contumeliis affecerunt? Annon satis erat in vivis furo-rem satiare? sed nisi sepultos quoque contumeliose trac-tarent, nil magnum se facere putarunt. Iniqui fuimus nos, ut ipsi putant: igitur mortuis parcere, qui nullam intulerunt injuriam, oportebat: non enim et illis hæc im-putare valebant. Nonne semper hanc omnibus præposui civitatem, et patria desiderabiliorem esse putabam: et votum mihi continuum erat urbem illam respicere, et hoc apud omnes faciebam juramentum?

III. Hic amare ingemens pontifex, et ferventiores emit-tens lacrymas, non amplius tacuit: videbat enim Impera-toris defensionem culpam majorem nostram facere; sed graviter et amare de profundo gemens, Confitemur, inquit, Imperator, nec negare possumus amorem istum quem erga patriam nostram demonstrasti, et ideo maxime lugemus, quoniam sic amatae dæmones inviderunt, et erga benefac-torem ingrati sumus visi, ac summo opere nos amantem exacerbavimus. Sive diruas, sive incendas, sive occidas, sive quodcumque aliud facias, nondum dignam de nobis pœnam exegeris, nos ipsos prævenientes innumeris mortibus miserius affecimus. Quid enim amarius esse possit,

quam cum benefactorem et sic diligentem injuste exacer-
bantes appareamus? et omnis hoc mundus discat, et nos
ut admodum ingratos condemnet? Si Barbari civitatem
nostram incursantes, mœnia diruissent, et incendissent
domos, et abductis captivis abiissent, minus erat malum.
Quare tandem ita? quoniam te vivente, et tantam in nos
benevolentiam exhibente, spes erat illa cuncta gravia so-
lutum iri, et nos iterum ad priorem formam redituros, et
clariorem recepturos libertatem: nunc autem ablata bene-
volentia tua, et amoris vinculo violato, quod omni muro
nobis erat tutius, ad quem jam confugiemus? quo poteri-
mus alio respicere, tam dulci Domino et facili exacerbato
patre? Itaque videntur quidem intolerabilia fecisse, sed
passi sunt omnium gravissima, ad nullum hominem au-
dentes respicere, nec ipsum spectare solem liberis valentes
oculis, pudore undique palpebras contrahente, et occul-
tari cogente: libertate ipsis ablata, captivis omnibus nunc
miserius affecti sunt, et extremam sustinent ignominiam:
et malorum magnitudinem cogitantes, et in quantum con-
tumeliæ resilierunt, nec respirare possunt, cum omnes
terram habitantes in sui vehementiorem accusationem ob
eum qui injuria affectus est, attraxerint. Sed si velis, Im-
perator, est vulneri medicina, et tantis malis remedium.
Sæpius et apud privatos homines hoc factum est, magnæ
et intolerabiles offensiones, magnæ charitatis materia
factæ sunt: sic et in natura nostra evenit. Cum enim ho-
minem Deus fecit, et in paradysum induxit, et multo dig-
num fecit honore, tantam diabolus prosperitatem non
ferens, invidit: et illum a data expulit dignitate¹. Sed Deus
non tantum ipsum non reliquit, verum et pro paradiso
cælum nobis aperuit, hoc ipso simul propriam demons-
trans benignitatem, et diabolum magis puniens. Hoc et

tu facias : nunc omnia moverunt dæmones, ut omnium tibi gratissimam civitatem a benevolentia tua separarent : hoc vero tu nunc sciens, pœnam quamvis exigas, priori amicitia ne nos extrudas. Sed et si præter opinionem aliquid nunc dicere fas est, etiam nunc inter dilectarum primas ipsam scribe, si modo dæmonias hæc operatos vis ulcisci. Si nempe destruas et subruas et deleas, quæ prius illi voluerunt, hæc efficies : si vero iram dimittes, et te rursus ipsam amare, sicut prius amabas, confitearis : lethalem ipsis plagam intuleris, et ultimam ab ipsis ultionem exegeris, demonstrans non tantum nihil amplius ipsos per insidias perfecisse, verum et cuncta ipsis contraria, quam volebant, accidisse. Æquum autem fuerit, ut hæc facias, et civitatis miserearis, cui propter amicitiam tuam dæmones inviderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec ipsam illi tanta insectati fuissent invidia. Itaque etsi mirandum est quod dicitur, est tamen verum, quod propter te et amicitiam tuam hæc passa sit. Quot incendiis, quanta subversione sunt hæc verba acerbiora, quæ respondens dicebas ? Nunc te contumelia affectum dicis, et pertulisse quæ nullus unquam superiorum Imperatorum. Sed si velis, o humanissime et sapientissime, et multa pietate plene, diademate isto clariorem et majorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nempe diadema est et tuæ virtutis insigne, et ejus qui dedit, liberalitatis indicium : sed corona ex hac humanitate contexta tuum solius erit et philosophiæ tuæ meritum : nec te tantum omnes admirabuntur propter istos lapides pretiosos, quantum propter victoriam de indignatione superata reportatam laudabunt. Dejecerunt statuas tuas ? sed illis clariores restituere tibi licet. Si enim injuriæ auctoribus crimina remittas, et nullam ipsis inferas pœnam, non æream in foro tibi statuam erigent, nec auream, nec lapillis coagmentatam : sed omni

materia pretiosiori indutam, humanitate scilicet et misericordia. Talem in mente quisque sua te erigent, et tot habebis statuas, quot orbem habitant homines, et habitabunt. Non enim nos tantum, verum et post nos futuri, et post illos omnes hæc audient, et tanquam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur et amabunt. Et quod hæc non assentans dicam, sed sic futurum sit omnino, antiquum tibi referam sermonem quemdam: ut discas non tantum exercitus, arma, pecunias, subditorum multitudinem, et alia hujusmodi splendidos facere reges consuevisse, quantum animi philosophiam et mansuetudinem. Fertur beatus Constantinus effigie sua aliquando lapidata, multis ipsum instigantibus ad supplicium de auctoribus contumeliæ sumendum, et dicentibus eos omnem ipsius faciem saxis vulnerasse, manu faciem palrans, et leniter ridens dixisse, Ego vero nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanum quidem caput, sana vero et facies tota. Illi vero reveriti et confusi ab hoc iniquo destitere consilio: et hoc verbum hactenus canunt omnes: nec tantum temporis labefecit, aut hujus philosophiæ memoriam extinxit. Quot non sit hoc tropæis splendidius? Multas urbes ille condidit, et multos Barbaros superavit: sed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum usque in præsentem diem canitur, et posterī nostri, et posterī illorum omnes id ipsum audient. Nec solum est admirandum, quod audient, verum etiam quod laudibus et faustis verbis prosequuntur, dicentesque laudabunt, et audientes grate suscipient: nec ullus est qui hæc audiens, silere possit, quin pariter exclamet, et talia dicentem laudet, et innumera ipsi vel defuncto bona precetur. Quod si propter illud verbum apud homines tanta potitus est gloria, quot apud benignum Deum coronas assequetur? Quid autem opus est Constantinum et aliena exempla commemorare, cum te de pro-

priis meritis tuis opus sit exhortari? Recordare priorum, quando solemnitate hac superveniente per totum orbem terrarum Epistolam misisti jubentem carcere detentos dimitti, ipsis ignosci crimina: atque illis humanitatem tuam demonstrare non sufficientibus, per litteras dicebas: Utinam mihi liceret et defunctos revocare et resuscitare, et ad priorem vitam reducere. Horum nunc reminiscere verborum: ecce tempus defunctorum revocandorum, et resuscitandorum, et ad vitam reducendorum pristinam. Et hi namque jam mortui sunt, et priusquam iudicium proferatur, ad ipsas tartari fores jam nunc civitas collocata est. Ipsam igitur inde resuscita sine pecuniis, sine impendio, sine tempore et ullo labore. Tibi namque satis est, tantum loqui, et revocare civitatem in tenebris jacentem. Nunc ipsam jube ab humanitate tua posthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi, qui ab initio se condidit, quantam sententiæ tuæ: nec immerito. Ille enim principio ipsi dato recessit: tu vero auctam et magnam effectam, et post multam hanc tranquillitatem destructam resuscitabis. Non fuisset adeo mirandum si hostibus ipsam capientibus, et Barbaris populantibus a periculo liberasses, quam est admirabile nunc pepercisse. Illud enim sæpe multi fecere reges, hoc autem tu solus operaberis et primus præter omnem expectationem. Et illud quidem minime mirandum, nec præter opinionem, sed est quotidianum opus, subditis præesse: quod autem tot et talia passus iram deponas, hoc omnem naturam excedit humanam. Cogita nunc non de civitate tantum illa tibi consultandum esse, verum et de gloria tua, imo vero de Christianismo toto. Nunc et Judæi et Græci, et totus terrarum orbis et Barbari, etenim et illi hæc audierunt, ad te respiciunt, expectantes ut videant, qualem de gestis sententiam feras: nempe si humanam protuleris et mitem, omnes de-

cretum laudabunt, et Deum glorificabunt, et inter se dicent: Papæ, quanta Christianismi potentia? hominem super terram habentem æqualem neminem, omnia delendi et perdendi dominum, cohibuit et refrenavit, et docuit philosophiam, quam nec homo privatus exhiberet. Vere magnus Christianorum Deus, qui ex hominibus Angelos facit, et omni necessitate naturali superiores constituit. Ne namque superfluum timorem illum timeas, nec toleres quosdam dicentes, reliquas civitates pejores futuras esse, et hac non punita imperium tuum magis contempturas. Si enim ad ultionem infirmus fuisses, et hæc operati te vi superassent, et par esset potentia, congruenter hæc suspicari oportebat. Si vero pavefacti, præque timore præmortui sunt, et ad tuos per me cucurrere pedes, nec aliud quotidie expectant quam barathrum, et supplicationes faciunt communes in cælum respicientes, et Deum venire supplicant, et simul nobiscum legationem obire: et sicut in extremis constituti, de rebus suis singuli consulunt, quomodo non superfluus hic timor? Si jugulari fuissent jussi, tanta passi non fuissent, quanta patiuntur nunc, tot diebus in timore et tremore viventes, et superveniente vespere, auroram videre non expectantes: et die orto ad vesperam pervenire non sperant: multi et in feras inciderunt, dum sectantur deserta, in invia translati, nec viri tantum, verum et pueruli parvi, et mulieres liberæ et decoræ per multas noctes et dies in speluncis et convallibus, et deserti foraminibus latentes: et novus captivitatis modus civitatem detinet: ædificiis et muris stantibus, incensis civitatibus graviora patiuntur: nullo incumbente Barbaro, nec hoste apparente, captis miserius affecti sunt, et vel folium si moveatur, omnes ipsos per singulos terret dies. Hæc omnes sciunt: et si subversam ipsam vidissent, non esset castigati, ut nunc: cum hæc ipsius audiere mise-

rias. Ne igitur hoc cogites, pejores futuras esse civitates reliquas. Non enim si civitates alias evertisses, sic eas castigasses, ut nunc per incertam futurorum expectationem, omni supplicio vehementius ipsos punis. Ne igitur ipsis ulterius calamitates producas, sed jam respirare concedas. Subditos nempe castigare, et gestorum exigere pœnas, facile penitus et promptum; iis vero qui contumelias intulerunt, parcere, et iis qui venia indigna patnaverunt veniam dare, unius et vix alterius est, et maxime cum Imperator sit contumeliam passus. Et civitatem quidem metu subdere facile: omnes autem sui amantes constituere, iisque persuadere ut in regnum tuum se benevole habeant, et non tantum communes, verum et privatas pro tuo preces imperio fundant, difficile: licet infinitas quis expendat pecunias, et innumeros exercitus moveat, et quidquid operetur, non facile tot hominum affectum ad se ipsum attrahere poterit, quod nunc tibi facile erit et nullius negotii. Nam et beneficiis affecti, et qui audierint pariter cum iis, qui beneficia acceperint, erga te benevole afficientur. Quot pecuniis emisses, quot emisses laboribus, brevi temporis momento totum orbem acquirere, et omnibus futuris persuadere, ut quanta filiis suis optant, tanta et capiti tuo optarent. Si autem ab hominibus hæc, cogita quantam a Deo capies mercedem, non tantum eorum, quæ nunc sunt, verum et quæ post hæc ab aliis peragentur. Si unquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est, quod Deus avertat, et injuriam passorum aliqui in contumeliam operatos insurgere velint, benignitas et philosophia tua pro omni ipsis erit disciplina et admonitione: rubore pudoreque afficientur tale disciplinæ exemplum habentes, inferiores apparere. Itaque omnium posterorum eris præceptor, et palmam ipsis præripies, licet ad ipsum philosophiæ verticem perve-

niant. Non enim par est, quempiam tantam incipere benignitatem primum, et ad alios respicientem eorum acta imitari. Quocirca quicumque post te humanitatem et mansuetudinem quantamcumque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic utique et fructuum auctor est. Propterea nunc quidem nemo tecum humanitatis mercedem partiri potest: tuum enim solius meritum est. Tu vero cum omnibus posteris, si qui tales unquam appareant, ex æquo meritum dividere poteris, et tantam reportare partem, quantam in discipulis præceptores: et si nemo talis fuerit, rursum tibi commendationes et laudes per singulas proveniunt generationes. Considera namque quale sit posteros omnes audire, quod tam magna civitate pœnæ et ultioni obnoxia, pavefactis omnibus, et horrefactis ducibus, præfectis et iudicibus, ac ne vocem quidem pro miseris illis emittere audentibus, unus accedens senex Dei sacerdotium gerens, ex ipso aspectu solo et colloquio ad reverentiam Imperatorem movit: et quod nemini suorum subditorum concessit, uni hoc seni concessit, Dei leges reveritus. Etenim hoc quoque ipso non te parum, Imperator, civitas honoravit, quod me ad te legatum miserit; sententiam enim de te optimam et pulcherrimam protulerunt, quod omni principatu tibi subjecto Dei sacerdotes anteponas, etsi viles esse contingat. Non ab illis vero tantum nunc venio, verum et ante illos a communi Angelorum domino missus sum, ut hæc dicam mitissimæ ac benignissimæ animæ tuæ: quod si hominibus ipsorum debita dimittatis, et pater cœlestis lapsus vobis dimittet¹. Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem reddemus: cogita quod etiam si quid in te peccatum est, omnes abluere prævaricationes per iudicium et sententiam istam poteris absque

¹ Matth. vi, 12.

laboribus', absque sudoribus. Alii nempe legati aurum et argentum, et alia hujusmodi dona ferunt: ego vero cum sacris ad imperium tuum legibus veni, et pro donis omnibus has prætendo, et te dominum tuum imitari supplico, qui quotidie a nobis contumeliam patiens non cessat bona sua omnibus ministrare. Et ne confundas spem nostram, nec promissiones irritas facias: etenim et hoc cum aliis te scire volo, quod si reconciliari velis, et pristinam civitati benevolentiam communicare, et hanc remittere justam indignationem, cum multa revertar fiducia: si vero mente tua civitatem asperneris, non tantum ipsam non repetam, nec ipsius solum videbo, verum et in reliquum prorsus negabo, et in aliam me civitatem conscribam. Ne mihi namque accadat in illam unquam ascribi patriam, erga quam humanissimus tu, et hominum cunctorum mitissimus, pacari reconciliarique non velis.

IV. Hæc et his plura locutus, sic Imperatorem pudefecit, ut idem fieret, quod et in Joseph olim contigit. Sicut enim ille tunc fratres conspicatus, lugere quidem volebat, sed dolorem tegebat, ne simulationem proderet: sic et Imperator lacrymabat quidem mente, non demonstrabat autem, omnium qui tunc aderant causa. Nec tamen usque in finem æstum celare potuit, verum et invitus superabatur. Post hanc enim concionem, secundis non opus habuit verbis, sed unum solum locutus est verbum, quod ipsum diademate multo magis ornavit. Quid autem hoc est? Et quid admirabile et magnum est, si iis, qui nos contumeliis affecerunt, iram remittamus hominibus existentibus, cum et ipsi homines simus; cum mundi dominus in terram descendens, et propter nos servus factus, et a beneficio affectis crucifixus, pro crucifixoribus suis patrem oraverit, dicens: « Ignosce illis, non enim

» sciunt quid faciunt ¹. » Quid igitur admirabile, si nos conservis ignoscamus? Et quod hæc verba non sint simulatio, demonstrarunt quidem et reliqua opera, nec iis minus illud quod nunc sum relaturus. Ipsum enim hunc sacerdotem secum hanc solemnitatem celebrare volentem, invitum properare et festinare coëgit, et se civibus exhibere. Novi, inquit, nunc ipsorum animos conturbatos, et multas superesse calamitatis reliquias, abi, consolare. Si gubernatorem viderint, nec præteritæ reminiscuntur tempestatis, verum et ipsam tristitiam memoriam omnem delebunt. Ut autem institit pontifex petens ut filium suum mitteret: volens ille manifeste demonstrare, se penitus iram mente delevisse: Orate, inquit, hæc auferri obstacula, hæc bella extinguere, et ego veniam omnino. Quid anima mihi illa esse possit? Confundantur Gentiles de reliquo, quin imo ne confundantur, sed erudiantur, et proprium omittentes errorem ad Christianismi virtutem redeant, nostram ab Imperatore et Pontifice docti philosophiam. Non enim hactenus tunc subsistit piissimus Imperator, sed et postquam ex urbe Sacerdos exivit, et pertransiit mare, misit ad eum quosdam, sciscitans et satagens, ne forte tempus tereretur, et civitati voluptatem diminueret, extra urbem solemnitatem peragens. Quis pater mitis tantam de contumeliam inferentibus curam egit? Dicam et aliam justi laudem: his enim expeditis non festinavit, ut alius gloriæ cupidus, ipse litteras illam tristitiam solventes deferre: sed quoniam lentius ibat, alium quemdam velociter equitare doctum se prævertere rogavit, et bona civitati nuncia afferre, ne ex reditus sui tardatione tristitia prolongaretur. Quod enim ipse quærebat, solum erat, non ut ipse veniret bona hæc deferens voluptatis multæ plena, sed ut ocyus nobis pa-

¹ Luc. xxiii, 34.

tria respiraret. Quod igitur tunc fecistis, forum coronantes, et lucernas accendentes, et lectos ante officinas componentes, et tanquam nuper civitate nata, festum agentes, hoc aliter per omne facite tempus, non floribus, sed virtute vos coronantes, lumen per opera in anima vestra accendentes, spirituali gaudentes lætitia, et Deo assidue pro his omnibus gratias agere non desinamus : non tantum quoniam gravia solvit, verum quoniam et ipsa fieri permisit, ei multum ipsi nos debere confiteamur. Per utraque enim nobis civitatem ornavit. Hæc autem omnia secundum propheticum eloquium, filiis vestris annunciate¹, et filii vestri filiis suis, et illi rursus generationi posteræ, ut omnes qui usque ad consummationem futuri sunt, Dei humanitatem civitati exhibitam discentes, nos quidem beatificent tantam nactos benevolentiam : admirentur autem et dominum nostrum, qui sic lapsam civitatem relevavit, lucrentur et ipsi, perque talium gestorum exempla ad pietatem impellantur : non enim nos tantum, si ipsorum semper recordemur : verum et posteros, eorum quæ nobis evenerunt narratio maxime juvare poterit. Quæ omnia ratiocinantes, non tantum in gravium solutione, verum et in horum permissione semper clementissimo Deo gratias agamus, tum ex divinis Scripturis, tum ex iis, quæ nobis acciderunt, edocti cum omnia semper ad utilitatem nostram dispensare cum benignitate sibi semper convenienti : qua nos semper fruentes, cælorum quoque regnum assequi contingat, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Joël. 1, 3.

HOMILIA

In dictum illud Apostoli : *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, et reliqua*¹.

I. Laboriosum est quidem agricolæ boves jungere, vomerem trahere, sulcum ducere, semina spargere, hyemem ferre, frigus tolerare, fossam circumducere, ingruentum aquarum copiam a satis arcere, fluminum ripas altiores reddere, ac per medium agrum profundiores sulcos ducere, sed hæc operosa, quæque multo labore illum fatigant, levia fiunt ac facilia, dum spe concipit segetem vernantem agricola, falcem exacutam, ac repletam manipulis arcam, et fruges maturas, quæ multa cum lætitia domum deferuntur. Sic et gubernator sævis audacter se fluctibus committit, tempestatem et furens pelagus sæpe contemnit, ventos instabiles, marinas procellas, et longas peregrinationes, et in acie subeunda pericula, dum tropæa, victorias, et coronas secum reputat, quæ inde pariuntur. Ad quid autem hæc commemoravimus, aut quid hæc exempla sibi volunt? hinc nimirum occasionem arripere placuit vos ad audiendum cohortandi, atque ad labores pro virtute subeundos incitandi. Nam si propter spem futurorum, idque ut eorum aliquis ea bona consequi possit, quæ cum hac vita finiuntur, hæc illi sustinent, multo magis vos oportet in audiendo perseverare, ut spiritali doctrina imbuamini, ac pro vita æterna pugnam generose sudoresque tolerare. Nam illorum quidem

¹ Rom. v, 3.

incerta spes est ac temporaria, et sæpe dum sola expectatione lactantur, vitam finiunt, spe quidem se oblectantes, sed rebus ipsis necdum appropinquantes, tametsi graves illas difficultates exantlarint. Exempli causa, post multos illos labores ac sudores agricola nonnunquam, dum falcem exacuit, et ad messem se comparat, vel immissa æruginè, vel locustarum multitudine, vel immodica pluvia incidente, vel alia quapiam importata calamitate ex aëris intemperie, vacuis manibus domum revertitur, postquam labores quidem sustinuit, sed speratis frugibus excidit. Pari ratione gubernator dum mercium copia lætatur, expansis magna cum voluptate velis cum multa maria fuerit emensus, in ipso persæpe portus ingressu vel occurrente rupe vel ad saxum in mari latens aut ad scopulum aliquem allisa navi, ac inopinato ejusmodi casu percussus cunctis mercibus amissis post infinita illa pericula vix salvo corpore nudus evadit. Sic et miles postquam innumeris sæpe pugnavit in præliis, adversarios repulit, hostesque devicit, dum in ipsa victoriæ expectatione versatur, nullis penitus commodis ex laboribus periculisque reportatis e vita discedit. At ejusmodi non sunt res nostræ: spes enim æternas, immotas, et firmas habent, quæque cum hac vita minime terminantur, sed ad immortalem beatamque vitam illam ac perpetuo duraturam spectant, et non modo nullis ex aëris intemperie vel inopinato rerum eventu patent incurisibus, sed nec ab ipsa morte possunt deleri. Quin etiam dum sola spe fovemur, ejus in quovis etiam e vulgo fructus elucet, et quanta illi merces debeatur. Propterea beatus etiam Paulus clamabat dicens: «Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus¹.» Ne, quæso, leviter prætereamus, quæ dicta sunt: sed quando, nescio quo casu, sermo nos rursus ad præ-

¹ Rom. v, 3.

clari gubernatoris Pauli portum appulit, in hujus dicti consideratione libenter immoremur, brevis quidem illius, sed a quo multa philosophia erudimur. Quid tandem est ergo quod dicit, et quid his nobis indicat verbis, « Non » solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus? » Paulo altius, si placet, doctrinæ sermonem ordiamur, et multam inde nobis perspicuitatem videbimus ac vim sententiarum emergere. Sed neminem corpus in molliem ac pigritiam resolvat: quin potius tanquam rore quodam spiritualis doctrinæ cupiditate recreetur. Etenim de tribulatione verba facimus, de cupiditate bonorum æternorum, de patientia, deque mercede, quam illi obtinent, qui minime supini sunt ac desides. Quid igitur sibi vult illud, « Non solum? » qui enim his verbis utitur, de multis aliis bonis se locutum esse indicat, quæ præcesserint, et cum illis istud adjicere, quod ex tribulatione nascitur: quam ob causam et ipse dicebat, « Non solum autem, sed et » gloriamur in tribulationibus. » Ut autem dilucidiora fiant hæc verba, nos ad brevem horam sustinete, dum prolixiori sermone doctrinam exponimus. Cum enim promulgata fuisset ab Apostolis prædicatio divina, et omnes orbis terrarum plagas religionis sermonem illi serentes obirent, errorem radicitus extirparent, patrias impiorum leges rescinderent, iniquitatem omnem exterminarent, terram expurgarent, atque ab idolis quidem, a fanis, altaribus, feriis ac ceremoniis inde nascentibus resilire juberent, unum autem, et solum universorum Deum agnoscere, spes futuras expectare; deque Patre, Filio, ac Spiritu sancto dissererent, de resurrectione philosopharentur, ac de regno cælorum verba facerent: idcirco bellum exarsit grave, omniumque sævissimum, omnia tumultu, perturbatione, ac seditione redundabant, urbes omnes, populi ac domus omnes, omnis regio sive inculta esset, sive deserta: quod nimirum

antiquæ consuetudines labefactarentur, et quæ tandiu obtinuerat, anticipata opinio convelleretur, cum nova dogmata inveherentur, quæ nemo unquam audiverat : adversus ista sæviebant Reges, indignabantur magistratus, privati tumultuabantur, fora perturbabantur, tribunalia concitabantur, stringebantur enses, arma parabantur, et leges succensebant. Inde supplicia, pœnæ, minæque ac cuncta commovebantur, quæ inter homines gravia censentur : quemadmodum cum iratum est mare, atque infesta naufragia parturit, nihilo meliori erat in statu orbis terrarum, cum religionis causa tum filium pater abdicaret, a socru nurus dissideret, fratres dividerentur, domini in famulos indignarentur, natura quodammodo in se ipsam seditione commota insurgeret, nec civile tantum, sed gentile quoddam bellum domos omnes pervaderet. Verbum enim gladii in morem penetrans, et quod morbidum erat a sano resecans, magnam ubique seditionem et contentionem excitabat, et efficiebat, ut innumerae undique adversus fideles inimiciæ pugnaeque insurgerent. Hinc fiebat, ut in carcerem alii detruderentur, alii ad judicia raperentur, et ad viam quæ tendit ad mortem : atque horum quidem bona publicabantur, illi vero et patria, et vita ipsa persæpe privabantur, et omni ex parte crebrius quam nix decidat, malis obsidebantur : intus pugnae, foris timores, ab amicis, ab alienis, ab ipsis qui naturæ necessitudine conjuncti erant.

II. Hæc igitur cum cerneret beatus Paulus, ille terrarum orbis præceptor, et cœlestium dogmatum doctor, cum res quidem adversæ in manibus essent, et ante oculos versarentur, res autem prosperæ in spe tantum et promissione, regnum, inquam, cœlorum, et resurrectio, ac bonorum illorum adeptio, quæ cogitationem omnem ac sermonem excedunt : fornaces autem, serpagines, gla-

dii, supplicia, tormentorum et mortium genera omnia non spe, sed experientia perciperentur : qui vero adversus hæc omnia certaturi erant, non ita pridem ab altaribus, ab idolis, a deliciis, a luxuria et ebrietate ad fidem traducti fuissent, neque dum ad sublime quidquam de vita æterna versandum animo assuefacti, sed rebus præsentibus potius inhærerent : et verisimile esset fore ut multi eorum fatiscerent, conciderent animis, ac deficerent, cum singulis diebus obsiderentur : vide quid ille faciat, qui arcanorum particeps cœlestium fuerat, et sapientiam Pauli considera : de futuris assidue disserit apud illos, ponit ob oculos præmia, coronas ostendit, incitat eos, et spe bonorum æternorum consolatur. Quid autem dicit ? « Existimamus enim quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis¹. » Quid enim mihi vulnera, inquit, objicis, altaria, carnifices, supplicia, famem, proscriptiones, paupertatem, vincula et compedes ? quæcumque volueris propone, quæ ab hominibus gravia censentur ; nihil tamen præmiis illis, coronis, ac retributionibus dignum commemoras. Nam ista quidem una cum hac vita finiuntur, illa vero in infinito illo ævo finem non habent : hæc temporaria cum sint, prætereunt : illa cum sint immortalia, perpetuo permanent. Quod ipsum et alio loco subindicans dicebat : « Id quod in præsentem est momentaneum » et leve tribulationis² : » sic quantitate qualitatem immittit, et acerbicatem mitigat temporis brevitatē. Quoniam enim gravia natura sua erant et molesta, quæ tum illis accidebant, brevitatem molestiam minuit dicens : « Id enim » quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis » nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ

¹ Rom. viii, 18. — ² 2 Cor. iv, 17.

» videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur,
» temporalia sunt : quæ autem non videntur æterna sunt. »
Et rursus ut ad cognoscendam bonorum illius vitæ magnitudinem illos provehat, creaturam ipsam ob præsentia mala dolentem et congementem introducit, ac futura tanquam valde jucunda vehementer optantem, dum sic ait : « Etenim »
» creatura congemiscit, et simul parturit usque adhuc : »
qua de causa yemit ? qua de causa parturit ? dum illa nimirum futura bona præstolatur, et in melius mutationem desiderat. « Nam et ipsa, inquit, creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum »
» Dei : » cum vero audis eam gemere, ac parturire, noli ratione præditam illam arbitrari, sed idioma Scripturæ intellige. Cum enim vult Deus hominibus magnum aliquid ac jucundum per Prophetas annuntiare, ipsas etiam res inanimatas fingit miraculorum, quæ fiunt, magnitudinem percipere, non quod sensu præditam esse creaturam dicamus, sed ut per ea quæ hominibus quadrant, magnitudo miraculorum exprimi possit. Hoc nimirum et nos dicere solemus, cum inopinatum quid acciderit, ipsam urbem esse contristatam, solum ipsum mæstius esse redditum : et cum de sævis ac terribilibus sermo sit hominibus, ac ferina mente præditis, ita quis plerumque loquitur ; ipsa fundamenta concussit, ipsi lapides eum timuerunt : non quod hunc lapides revera timuerint, sed ut summam cordis ejus feritatem et furorem possint exprimere. Hac etiam de causa mirabilis propheta David ea, quæ Judæis evenerant, bona commemorans, eamque voluptatem, qua perfusi erant, cum Ægypto liberati sunt,* dicebat :
» In exitu Israël de Ægypto, domus Jacob de populo bar-
» baro : facta est Judæa sanctificatio ejus, Israël potestas »
» ejus. Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retror-
» sum. Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni

» ovium, a facie Domini¹. » Hoc vero nullus evenisse unquam audivit. Nam mare quidem et Jordanis retrorsum Dei jussu conversa sunt: montes autem et colles non exultaverunt, sed, ut ante dixi, cum summam voluptatem vellet exprimere, ac relaxationem ex ægyptiaca vexatione quæ illis contigerat, res etiam inanimatas exultare dicebat, ac tripudiare propter ea bona, quæ illis obvenerant: quemadmodum cum triste quidpiam nuntiare voluerit, quod nostra nobis peccata pepererint, ait, « Lugebit vinum, lugebit et vilis² » et alibi, « Viæ Sion lugent³: » sed et lacrymari res sensu destitutas ait, « Muri filiæ Sion deducite lacrymas⁴: » imo et terram ipsam et Judæam lugere dicit atque ebriam esse tristitia, non quod hæc elementa id sentiant, sed, ut ante dixi, Prophetarum unusquisque, dum indicare vult ingentem bonorum magnitudinem, quæ Deus largitur, et suppliciorum, quæ propter scelera nostra nobis infliguntur, ita loquitur: quam ob causam beatus etiam Paulus creaturam ingemiscentem ac dolentem introducit, ut Dei donorum exprimere possit magnitudinem, quæ nos post hanc vitam excipient.

III. Verum hæc omnia sunt in spe, dicet quispiam: pusillanimis autem ac miser homo, non ita pridem ab idololatria liberatus, neque dum sciens de rebus futuris philosophari, non admodum his sermonibus corrigitur, sed in præsentī tempore consolationem aliquam optat invenire. Idcirco nimirum et sapiens hic magister, cuique nota sunt omnia, non modo ex bonis futuris consolatur, sed ex præsentibus etiam commodis cohortatur. Ac primum quidem ea, quæ jam orbi terrarum obvenerant, bona commemorat, quæ non in spe et expectatione sita erant, sed quibus reipsa fruebantur, quæ futurorum, et

¹ Psal. cxiii, 2. — ² Isaï. xxiv, 7. — ³ Thren. i, 4. — ⁴ Id. ii, 18.

eorum quæ sperantur maxima est et evidentissima demonstratio : cumque bene longum de fide sermonem texuisset, atque Patriarchæ Abraham mentionem fecisset, qui licet reluctantæ naturæ speravit tamen se patrem futurum, expectavit et credidit, quapropter et tandem fuit : inde ducta occasione cohortatur, ut nunquam ad rationationum infirmitatem delabamur, sed animos nostros magnitudine fidei erigamus, attollamus, et alta sapiamus : deinde rerum, quas adepti jam sumus, explicat dignitatem. Quænam illa porro est ? quod nimirum filium suum, inquit, unigenitum, genuinum, charissimum, dilectissimum, hunc Deus pro nobis sceleratis servis dedit, et innumeris peccatis gravatos, tantisque delictorum oneribus oppressos non a peccatis solum liberavit, sed et justos effecit, nihil grave imperans aut laboriosum aut molestum, sed fidem a nobis tantum requirens justos reddidit, sanctos effecit, in Dei filios adoptavit, hæredes regni instituit, Unigeniti cohæredes renuntiavit, resurrectionem promisit, corporum incorruptionem, conditionem et sortem eandem cum Angelis, quæ rationem omnem ac mentem exuperat, habitationem in cœlis, conversationem cum ipso, ac Spiritus sancti gratiam jam inde nobis effudit, a diaboli nos possessione liberavit, nos a dæmonum servitute vindicavit, peccatum destruxit, maledictionem sustulit, inferorum portas confregit, paradysum aperuit, non Angelum, non Archangelum, sed ipsum Unigenitum pro salute nostra misit, sicut per Prophetam inquit, « Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus salvos nos fecit¹. » Hæc nonne sexcentis splendidiora sunt coronis ? quod sanctificati sumus ? quod justificati ? quod per fidem ? quod unigenito Dei Filio pro nobis descendente ? quod Patre Filium suum dilectissimum propter nos tradente ? quod

¹ Isaï. LIII, 9.

Spiritum sanctum accepimus? quod cum omni facilitate? quod copiosa gratia donoque potiti sumus? His itaque dictis et cum paucis verbis omnia declarasset, rursus commemoratione spei sermonem finivit. Cum enim dixisset, « Justificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum » per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et » habuimus accessum per fidem in gratiam, in qua stamus, » adjecit, « Et gloriamur in spe gloriæ Dei ¹. » Postquam igitur dixit partim quæ jam evenerant, partim quæ eventura erant: nam quod justificati quidem sumus, quodque pro nobis et immolatus est Filius, et quod per eum accessum ad Patrem obtinuimus, quod gratiam et donum adepti sumus, quod a peccatis liberati sumus, quod ad Deum pacem habemus, et Spiritus sancti participes fuimus, hæc ex iis sunt quæ jam evenerant: quæ vero sunt eventura, gloria nimirum est illa ineffabilis, quod ipsum etiam adjecit dicens: « In qua stamus, et » gloriamur in spe gloriæ Dei ²: » porro spes, ut ante dixi, ad pusillanimum auditorem erigendum et excitandum non admodum est idonea: vide quid rursus faciat, et constantiam Pauli considera ac philosophicam mentem. Ex illis enim ipsis, quæ tristitiam aut perturbationem afferre videbantur, et auditorem turbare, ex his consolationis et gloriationis coronas contexit. Illis enim omnibus enumeratis deinceps adjecit dicens: Non solum hæc aio, quæ nunc dixi, quod nimirum sanctificati sumus, quod justificati, quod per Unigenitum, quod gratia potiti sumus, quod pace, quod dono, quod remissione peccatorum, quod communicatione Spiritus sancti, quod omnium cum facilitate, quod absque labore, absque sudore, quod sola fide, quod Filium misit unigenitum, quod unum quidem largitus est, alterum vero promisit, ineffabilem

¹ Rom. v, 1. — ² Ibid. 2.

gloriam, immortalitatem, resurrectionem corporum, conditionem et sortem angelicam, consuetudinem cum Christo, habitationem in cœlis : hæc enim omnia verbis illis complexus est, « Gloriamur in spe gloriæ Dei. » Non hæc igitur solum dicit, quæ contigerunt, et quæ sunt futura : sed ea quoque ipsa, quæ inter homines molesta censentur, tribunalia nimirum, carceres, mortes, minas, famem, tormenta, sartagines, fornaces, deprædationem, bella, oppugnationes, pugnas, seditiones, contentiones, hæc quoque refert in numerum donorum ac recte factorum. Non enim ob illa solum, quæ dicta sunt, lætandum est atque gaudendum, sed in his etiam gloriandum, ut cum ait, « Nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis, et » adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne » mea¹. » Vides animam fortem, mentem sublimem, spiritum invictum, qui non ob coronas tantum gloriatur, sed et certaminibus ipsis oblectatur? non solum ob præmia gaudet, sed in luctis etiam exultat? non modo propter retributiones lætatur, sed et ipso pancratio gloriatur? Ne mihi enim regnum cœlorum commemora, neque coronas illas immarcescibiles, nec præmia, sed res ipsas præsentem, in quibus multa inest afflictio, labor, et molestia plurima : hæc profer in medium, et ostendere potero propter ista multo amplius esse gloriandum. Nam in profanis quidem agonibus laborem habent certamina, coronæ autem voluptatem : hic vero non ita ; sed ante coronas ipsa certamina multam occasionem afferunt gloriandi. Atque ut hæc ita se habere intelligatis, unumquemque sanctorum per singulas generationes considerate, ut inquit ille, « Exemplum accipite, fratres, laboris et patientiæ, Prophetas, qui locuti sunt verbum in nomine » Domini². » Quin etiam hic ipse qui nobis hoc certamen

¹ Coloss. 1, 24. — ² Jacob. 5, 10.

proposuit, et hoc spirituale theatrum convocavit, Paulus, inquam, postquam innumeras singulorum sanctorum afflictiones recensuit, quas neque nunc persequi numerando facile fuerit, adjungit dicens: « Circuierunt in me-
 » lotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti :
 » quibus dignus non erat mundus¹, » et tamen propter hæc omnia lætabantur. Hoc vero cernere quivis potest, quando post carcerem et probra cæsi verberibus eiciebantur : quid ait? Et illi quidem « ibant gaudentes a
 » conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine
 » Jesu contumeliam pati². »

IV. Verum enim vero hæc nostra etiam ætate contigerunt, ac si velit, cogitet quivis ea quæ dico, qualia tempore persecutionum acciderint. Ingrediebatur virgot enera et innupta, cera quavis mollius habens corpus, tum affixa eculeo derasis lateribus perfodiebatur, et sanguine tota perfusa erat; at perinde quasi sponsa esset potius, et in thalamo sederet, ita libenter ea quæ fiebant ob regnum cælorum perferebat, in ipsis certaminibus coronam percipiens. Cogita quale spectaculum esset tyrannum cernere cum suis exercitibus, cum acuminatis ensibus, cum tot armis, quæ ab una puella vincebantur. Vides ipsam etiam afflictionem cum maxima gloriatione esse conjunctam? Vos vero nobis testes eorum estis quæ diximus : cum enim nondum mercedes neque præmia receperint Martyres, nec coronas, sed in pulverem ac cinerem abierint, summo studio ad eorum honores concurrimus, ac theatrum spirituale convocamus, victores eos renunciamus, et coronamus propter vulnera, sanguinem, tormenta, plagas, afflictiones illas et angustias : sic fit ut et ipsæ afflictiones gloriationem suam habeant vel ante retributionem. Cogita quantus vir esset tum temporis Paulus, cum carceres

¹ Hebr. xi, 37. — ² Act. v, 41.

habitaret, et ad tribunalia traheretur, quam conspicuus, quam celebris, et illustris apud omnes appareret, præcipue vero apud eos, a quibus oppugnabatur, et insidiis appetebatur. Sed quid ego conspicuum hominibus eum fuisse dico, quando vel ipsis dæmonibus tum magis fuit formidabilis, cum virgis cæderetur? cum vero esset in vinculis, cum naufragia pateretur, tum maxima edebat miracula, tum magis adversarias potestates superabat. Cum igitur probe nosset, quantum ex his afflictionibus animæ lucrum obveniret, dicebat : « Cum infirmor, tunc potens sum : » deinde addit : » Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis, ut inhabitet in me virtus Christi¹. » Idcirco etiam cum ad quosdam scriberet Corinthi degentes, et in eos invcheretur, qui de se magnifice sentiebant, alios vero damnabant, epistolæ formam exprimens nobis, coactus est suorum recte factorum imaginem depingere, idque non ex signis, non ex miraculis, non ex honore, non ex deliciis, sed ex carceribus, ex judiciis, ex fame, ex frigore, ex bellis, ex insidiis, ejusmodi verbis eos alloquens : « Ministri Christi sunt, ut minus sapiens » dico, plus ego² : » et indicans illud « plus », et in quo emereret, inquit, « In laboribus amplius, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, » et quæ sequuntur : « Si gloriari oportet, in iis quæ » infirmitatis meæ sunt gloriabor. » Vides eum in his multo amplius gloriari, quam ob splendidas coronas sibi placere, atque idcirco dicere, « Non solum autem, sed et gloriamur » in tribulationibus? » Quid est autem illud, « Non solum? » Non solum, inquit, non animum despondemus afflicti, ærumnis oppressi, sed tanquam majorem ad honorem gloriamque provecti, gloriamur potius ob ea, quæ nobis

¹ 1 Cor. xii, 10. — ² Id. xi, 23.

contingunt incommoda. Deinde quoniam maximam oriri gloriam, laudem et jactationem ex tribulationibus dixit, gloriam vero certum est voluptatem afferre : ubi enim voluptas est, omnino est etiam gloria : ubi vero talis gloria, ibi omnino est etiam voluptas : postquam igitur affligi splendidum quid et illustre esse demonstravit, et gloriationis occasionem afferre, alium ejus effectum maximum narrat fructumque summum ac stupendum. Quis ille porro sit videamus. « Scientes igitur, inquit, quod tribulatio » patientiam operatur, patientia autem probationem, probationis » vero spem, spes autem non confundit. » Quid est, « scientes quod tribulatio patientiam operatur? » Hunc maximum fructum habet, quod hominem afflictum robustiorem reddit. Nam quemadmodum arbores, quæ in umbris ac ventorum expertibus locis aluntur, cum externa specie prospere germinent, molles fiunt atque fungosæ, et facile quovis incursu læduntur : quæ vero in excelsis montium verticibus sitæ sunt, a multis magnisque ventis agitantur, intemperiem aëris assidue ferunt, gravissima tempestate pulsantur, et multa nive feriuntur, ferro quovis robustiores evadunt : pari ratione corpora, quæ multis ac variis in deliciis educantur, quæ mollibus vestimentis ornantur, quæ continuis balneis et unguentis utuntur, ac diversi generis alimentis præter usum necessarium delicate fruuntur, prorsus ad sudores laboresque pro religione subeundos inutilia redduntur, maximoque supplicio sunt obnoxia : sic nimirum et animæ, quæ miseriarum expertem vitam ducunt, quæ deliciis affluunt, quæ libenter præsentibus rebus sunt deditæ, ac vitam doloris expertem præferunt afflictionibus pro regno cælorum more sanctorum omnium subeundis, cera quavis molliores et imbecilliores effectæ, igni pabulum expo-

nuntur æterno. Quæ vero periculis, laboribus et ærumnis afflictionis Dei causa tolerandæ sunt expositæ, atque in ipsis enutritæ, ferro ipso vel adamante solidiores fiunt ac generosiores, et ex eo quod assidue vexentur, inexpugnabiles adversariis redduntur, et invictum quemdam patientiæ ac fortitudinis habitum acquirunt. Et quemadmodum ii, qui cum primum navim conscendunt, nauseant et capitis vertigine laborant turbati ac fastidio correpti : qui vero multa longaque maria sunt emensi, qui millies se fluctibus audacter commiserunt, et crebra sunt passi naufragia, peregrinationem ejusmodi confidenter aggrediuntur : sic nimirum et anima, quæ multas sustinuit tentationes, et magnas pertulit afflictiones, laboribus deinceps assuefacta, et sibi comparato habitu patientiæ, non amplius est meticulosa, nec terroribus obnoxia, nec ingruentibus malis turbatur : sed assidua rerum quæ accidunt exercitatione, ac frequenti casuum meditatione roborata, quæcumque insurgunt incommoda fert facillime. Hoc itaque peritus ille cœlestis conversationis architectus indicans dicebat : « Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus : quoniam ante regni coronarumque cœlestium adeptionem maximum hinc præmium reportamus, dum per assiduas afflictiones tolerantior anima nostra redditur, et ratio fortior evadit. Hæc igitur omnia cum nobis explorata sint, dilectissimi, generose quæcumque accidunt adversa toleremus, quod, cum ita Deo visum fuerit, ad utilitatem nostram id fiat, neque spem abjiciamus, nec animis concidamus, afflictionum impressione prostrati, sed fortiter stantes pro collatis in nos beneficiis perpetuo gratias Deo agamus, ut et præsentibus fruamur bonis et futura dona consequamur, gratia, misericordia, et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria et imperium, simulque

sancto ac vivifico Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA.

Habita in martyrio sive in Ecclesia, quæ est in Antiqua veteri petra, ubi pauci, ob delapsam pluviam convenerant. Quod frequenter conveniendum sit : neque oporteat eos, qui in peccatis sunt de salute desperare, sed pœnitentiam exhibere.

Quid hoc est¹? Cum oporteret hodie totam civitatem adesse, ne maxima quidem pars convenit? An fortasse lutum et pluvia in causa fuit? Apage : non lutum, sed ignavus demissusque animus. Quam enim veniam consequantur ii qui non convenerunt, quando Martyres quidem ipsam vitam contempserunt; illi vero ut venirent, ne lutum quidem despicere ausi sunt? Quomodo beatos vos prædicem, qui convenistis? Quo pacto illos miseros ostendam, tum ob absentiam, tum ob absentiae causam? Palam enim est illos, sæcularibus curis affixos, et pecuniarum amore, qui omnia pessumdat, vehementius incensos, a præclara hac festivitate abfuisse. Verum etiamsi absint, necessarium tamen nec abs re est absentes alloqui : nihil dubium quippe est eos hæc a vobis nunc præsentibus audituros esse. Quousque hæc pecuniarum rabies? quousque fornax isthæc, quæ nunquam exstinguitur, omnia invadet et incendet? Nescitis hanc flammam ignem illum inextinguibilem parere? tabem illam vermem illum virus jacu-

¹ Vide D. Guillon, tom. xvii, p. 78-84, et p. 173-179.

lantem generare? Si autem gehennam despicias, nec verba isthæc animum tuum commovent, eo quod supplicium in futurum mittatur; saltem præsentia id tibi suadeant. Annon scitis qualem fructum amor pecuniæ nuper exhibuerit? Annon hujusce rei monumenta ob oculos habetis? Annon manet adhuc tanti exitii demonstratio? Urbs tota plena est tanti naufragii reliquiis: et quocumque etiam procul abieris, quasi navi magna demersa, alius tabulam, alius remum, alius velum, alius sarcinarum partem penes se servat et circumfert. Sic in eo, qui nuper accidit, terræ motu, alius domo, alius agris, alius mancipiis, alius argento, alius auro relictis et distributis, latum exhibuere calamitatis spectaculum, effeceruntque ut tanti motus ubique monumenta dispergerentur. Et alius quidem insomnes transigens noctes, cum tot peccata ex tali habendi cupiditate accumulasset, domo et urbe relictæ, fugitivus extra fines se contulit, rebus ad victum necessariis privatus, quotidie se in extremo periculo videns, gladios, carnifices et barathra imaginans, mille mortibus gravio-rem vitam ducit. Alii vero ejus bonis et possessionibus fruuntur, et qui pridem illi adulabantur, nunc ipsi insidias struunt. An hæc non satis fuerint vel ad eum, qui omni sensu careat, ad sanam mentem reducendum? Verum post tantam plagam, post tantam tempestatem, post tantam eversionem, post tantam et talem mutationem, quæ non ante totos triginta dies invec-ta est, tanta rursus insania correpti estis; et quam veniam, et quam excusationem habueritis? Neque tantum insanitis, sed ne huc quidem acceditis, ut hæc ediscatis. Nam absentes perinde atque præsentibus alloquor, multo aggravatus mœrore, quod nec futurorum metu, nec præsentium experimento meliores evadant. Sed rapientes, avaritiæ studentes, quasi vermes in fimo in solitudinum hujusmodi congerie in-

tercepti et infossi, ne semel quidem in hebdomade huc convenire curant, ut vel hoc discant, quo nempe in statu jaceant : ceu quadam phrenitide detenti, ipsi quidem nosse non possunt quomodo valeant, sed medicis opus habent, qui illos ab insania liberent. Sic qui illa pecuniarum rabie detenti sunt, aliis doctoribus opus habent, ut se rabie correptos esse sciant. Idcirco maxime ipsos rogo, oro ac deprecor, ad nos accedant, et verbi pharmaca accipiant. Non est penes me ferrum acutum, sed verbum ferro penetrabilius; non est penes me ignis, nec medicamentum quod mordeat et vim afferat; sed verba ferro vehementiora, quæ sine dolore medicinam afferant.

II. Cur ergo resilis, dic mihi, nec tantam pro anima, quantam pro carne adhibes curam et solitudinem? Carne namque male se habente, pecunias expendis; et si sœnori dare oporteat, omnia profundis ad medicos advocandos. Si illi secare et urere velint, cum magna alacritate corpus offers, ut ipsum pro lubito curent. Anima autem vermibus scatente, dic mihi, non accedis sermonem auditurus, qui tabem illam expurget : et hoc cum neque pecuniæ sint profundendæ, nec tantus dolor subeundus? sed te ipsum in omnimodam perniciem conjicis. Et quomodo hæc venia digna fuerint? Si enim dicerem, avarus, raptor, fornicator, adulter, ne accedant ad Ecclesiam, si expellerem et persequerer illos omnes qui in peccatis sunt, ne sic quidem excusatio foret; oporteret enim ab iis purgatum accedere. Nunc autem non hoc dico; sed licet forniceris, adulter sis, rapias, pecunias colligas, in Ecclesiam accede, ut hæc non ultra admittere discas. Huc omnes attraho, et verbi retia undique expandens, non sanos, sed ægros hic capere volo. Hæc quotidie dico : Veni, et mecum sanitatem accipe. Nam ego quoque medicus pharmacis opus habeo. Homo namque sum, ejusdem tecum naturæ affec-

tibus subditus : verbis opus est mihi, quæ inordinatum vinculum frenent : neque vitam duco tranquillam, curis et tumultu vacuum; sed agitor ipse quoque concupiscentiæ tumultibus, et perturbationum fluctibus. Sed cur vel me vel alium dixerim, quando is ipse qui cœlos attingebat Paulus, multa opus habebat curatione; et quod ea opus habuerit, ipse nobis declaravit. Neque ille tranquillam agebat vitam; sed multa inibat certamina, ideoque dicebat : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, » ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar¹. » Castigabat autem illud, quod insurgebat, et in servitutem redigebat id quod frenum admittere nolebat. Ideoque alios monebat, dicens, « Qui videtur stare, videat ne cadat. » Paulus autem non tranquillitate fruebatur; sed haud secus quam ii qui in mari navigant, multos undique fluctus concitari videbat. Quis ausit dicere se non egere correctione, curatione, et perpetuis vigiliis? Veni igitur, et mecum doctore curationem adhibe. Quod si sanus es, ideo accede ut sanior evadas. Verbum enim et morbo affectos ab ægitudine liberat, et morbo liberos firmiores reddit; utpote quod et admissa corrigat, et adversus nondum admissa præservet. Si non hoc, aliud habes peccatum. « Quis » enim gloriabitur se castum habere cor? aut quis fidenter » dixerit se mundum esse a peccato²? » Ne igitur, quia peccasti, te pudeat accedere; imo ob hoc ipsum accede. Nemo enim dicit, quia ulcus habeo, medicum non accerso, neque pharmacum accipio. Imo ob hoc ipsum maxime et medici advocandi sunt, et pharmacorum vim requirere opus est. Scimus etiam nos ignoscere, quia et ipsi aliis peccatis sumus obnoxii. Ideo namque Deus non Angelos dedit nobis doctores. Neque Gabrielem desuper mittens ipsum gregi præfecit; sed ex ipso ovili pastores

1 1 Cor. ix, 27. — 2 Prov. xx, 9.

assumit, ex ovibus gregis ducem, qui ad ignoscendum subditis pronus sit, et infirmitatem propriam perpendens, non insurgat adversus gregarios; sed frenum habeat, et humilitatis causam, suæ nempe conscientiae necessitatem. Quod autem hæc non augurando dicta fuerint, audi Paulum hæc scribentem et philosophantem : ad Hebræos enim scribens, sic ait : « Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, ut offerat dona et sacrificia; qui condolare possit iis qui ignorant et errant : quoniam et ipse circumdatus est infirmitate : et » propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam » et pro semetipso offerre pro peccatis¹. » Vides-ne quam optimam nobis causam dixerit, ob quam non Angeli, non Archangeli; sed homines Ecclesiis præficiantur? ut condolare possint iis, qui ejusdem sunt naturæ; peccatorum suorum conscientiam ceu maximam humilitatis disciplinam habentes? Etenim et ipse, inquit, circumdatus est infirmitate, et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. Hoc ipsum nunc quoque efficitur. In hac quippe sacra mensa astantes, et tremendum sacrificium offerentes; quemadmodum pro populi delictis veniam petimus, ita pro nostris quoque rogamus, oramus, deprecamur, et pro omnibus sacrificium offerimus.

Hic deest pagina, ut apparet avulsa.

III. Ne mihi avarum, ventris servum, et eum, qui naturæ nobilitatem nequitiae prodidit, adduxeris; sed hunc, et eos qui sicut ille archetypum servarunt, et regium characterem ac formam non labefactarunt : et tunc scies quid sit homo. Nam hic quoque homo erat, mulieris partu natus, et lacte nutritus : in terra habitabat, aerem

¹ Hebr. v, 1.

spirabat, et omnia, quæ nobis, ipsi quoque communia erant. Communia, inquam, ea quæ ad naturam pertinent: sed quoniam ea quæ ad vitæ institutum spectant egregia erant, ideo hac tanta gratia fulsit. Atqui non pecuniis instructus erat, non generis splendore, non verborum gravitate, non linguæ acumine, non servorum grege, nec eunuchorum agmine: non domus ipsi deaurato tecto, non sericæ vestes, non mensa deliciis referta, non aliud quidpiam ex iis, quæ multi beata esse reputant. Sed extrema paupertas. Non illi ad victum necessaria suppetebant; sed apud viduam mulierem, illamque Sidoniam emendicabat, manum extendens et panem petens. Habitatum ipsi erat spelunca, vestimentum pellis, mensa terra, progenitores ignobiles et ne nomine quidem noti, patria vilis, vita agrestis. Attamen nihil horum impedimento ipsi fuit, ad splendorem et celebritatem. Sed etiam regibus omnibus opulentior, et philosophis cunctis rethoribusque sapientior, et illis qui diademate insigniuntur illustrior erat: et ex patria magis decorabatur, quam ii qui regias urbes possident: orbem namque patriam habebat; imo etiam orbis ipsi ceu parva urbs erat, clamatque Paulus dicens: «Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, quibus dignus non erat mundus¹.» Etenim in superna civitate versabatur, cujus artifex et conditor est Deus. Ideo tibi pauperem et agrestem virum induxi gloria conspicuum, ut nullum obtentum haberes. Nam si divitem et sapientem induxissem, dicere potuisses, paupertas et ignorantia impedit, quominus talis efficiar; nunc autem ad nullum talem obtentum confugere potes: nam et ille pauper erat, omniumque hominum pauperrimus: in deserto habitabat; a maioribus et a patria ignobilis, necnon ab aliis omnibus. Attamen ille plus quam sol effulsit, et illo tempore et

¹ Hebr. xi, 37.

nunc quoque, et quantam sol respicit terram, tantam ejus gloria pervadit, etiamsi ante tot sæcula exstiterit, sed tantum tempus ejus memoriam non extinxit: et merito quidem. Talis namque res est virtus, immortalis quæ plus quam sol effulgeat. Verum, ut jam dixi, neque enim oportet nos, in Prophetæ laudum pelagus delatos, instituti argumenti oblivisci; hic quoque illa exhibet, quæ de Moyse dicta sunt. Quia enim verisimile erat illum, ex præclare gestis elatum, non admodum pronum fore ad veniam multis concedendam; vide quid faciat Deus. Permittit illum gratia sua nudari, ut infirmitatem ipsius ostendat. Imo vero e re fuerit ut primo ostendamus quomodo non esset ad veniam concedendam pronus. Quia enim clauserat cælum, et terram infructuosam reddiderat, famesque erat; fames, inquam, omnium acerbissima, aquæ absumptæ erant, exsiccata herba, flumina defecerant, formidabilisque erat terræ facies, mortem minitans; famesque ulterius procedens sæviebat, miserrimam inducens mortem. Ipse vero neque sic inflexus est; sed abiens, in montis cacumine sedem posuit, cum Judaicum populum in tam gravem calamitatem et tabem conjecisset. Sed benignus Deus ejusque ineffabilis bonitas tantam severitatem non tulit. Sed quoniam ille ipsum precari nolebat ut calamitatem auferret; cum tamen Deus sine illo id perficere nollet; vide quid factum sit. Primo cum illo rem communicat, et pluviam mittit. Viden' in hoc etiam Dei benignitatem et humanitatem, atque honorem quo sanctum virum prosequebatur? Neque enim prius imbres emisit, quam illum esset allocutus, et quid futurum esset dixit, illumque misit futuræ rerum abundantiae præconem. Quia enim per illum tristitia evenerant, voluit illum bonorum lætorumque nuntium esse, atque ex monte eductum illum misit qui ubique imbrum adventum et cessaturam esse

famem prædiceret. Attamen cum pluvia decidisset, et brevi rerum omnium copia advecta fuisset, congregatos ille Sacerdotes Baalis numero quadringentos, imo quadringentos et octoginta jugulavit, et sanguinis torrentes emisit.

IV. Quid hæc ad institutum nostrum? Ne turberis, o dilecte, ad dictorum finem jam propero. Postquam enim lucernam illam demisit, et victoriam reportavit, splendendumque tropæum erexit, ac Sacerdotum cædem patravit, abiit ille gaudens et de gestis magnifice sentiens. Misit ad illum uxor Achaabi meretricula vilis et spernenda dicens: « Hæc faciant mihi dii et hæc addant, si non posuero cras » animam tuam sicut unum ex his Sacerdotibus. Et timuit » ille, et fugit viam quadraginta dierum¹. » Quid ergo? anima illa cælum attingens: is qui totum mundum despiciebat, qui famem tantam contempserat, qui contra regem et tyrannum huiusmodi insurrexerat, qui cælum clauserat et aperuerat, qui nunc pluviam, nunc lucernam demittebat, qui naturæ necessitates conculcaverat, qui comprehendi non poterat et ubique confidebat; hic repente post tot præclare gesta, post tantam fiduciam, unius fornicariæ puellæ minas, verbo tantum prolatas, non tulit; sed profugus et exul efficitur, ad desertum confugit, et per quadraginta dierum iter recedit? Quænam huius rei causa est? Deus gratia sua nudavit illum, tunc apparuit naturæ infirmitas. Monstravit Deus Prophetam, monstravit et hominem, ut discerent ea quæ tunc gesta fuerant, gratiæ opus fuisse. Hæc porro faciebat ut illum ad veniam multis concedendam pronum redderet, utque arrogantiam ex præclare gestis partam succideret et cohiberet. Quod autem magnum quidpiam de se sentiret et imaginaretur, quodque contra alios omnes insurgeret;

¹ 2 Reg. XIX, 2.

illum ipsum rei testem vobis proferant. Cum enim Deus ipsum adiit, et interrogavit cur isto in loco versaretur, dicens : « Quid tibi hic est, o Elia¹ ? » illud vero, Quid tibi hic est, interrogavit, non ut ipse disceret; sed ut arcana mentis ipsius vobis revelaret; nam cum Christus Chananæam interrogavit; non id fecit ut disceret, sed ut fidei thesaurum in ipsa repositum nos doceret. Interrogat igitur illum cur tantum iter susceperit, ac relictis urbibus et populis desertum delegerit; non ut ipse disceret: quomodo enim qui omnia sciebat; sed ut nos doceret per responsionem ejus secreta mentis ipsius, et quod ipse ut perterrefactus in formidinem incideret permisisset, nec tamen impulisset; concessisset, neque operatus fuisset. Sed nudavit illum gratia tantum, et ille victus est. Cum ergo dixisset, quid tibi hic Elia; audiamus quid ille dixerit : « Altaria tua diruerunt, et Prophetas tuos occiderunt; et » ego relictus sum solus, et quærun animam meam². » Vides ne quod omnes periisse putaret, et se solum superesse, ac post illum nullum esse alium, quod paulatim illum in arrogantiam deducere potuisset. Ideoque Deus, ut hanc falsam ejus opinionem amoveret, ait : « Reliqui mihi » septem millia virorum, qui genu flexerunt ante Baal³. » Quoniam igitur quando siccitatem induxerat, ipse perstiterat, ut castigatio illa augeretur, et postea de se ipso altum sapiebat, ac si solus esset tanti meriti; permisit Deus ut infirmitatis suæ sensum et experimentum caperet, docens quot essent qui salutem consequerentur, per hæc ambo ejus animum deprimens, suadensque ut ubique modeste ageret, et ad ignoscendum cæteris pronus esset, ac zelo suo benignitatem admisceret.

V. Quod si volueris eadem ipsa in Novo Testamento videre, rursum tibi coryphæos, turres, propugnatores, et

¹ 3 Reg. xix, 13. — ² Ibid. 14. — ³ Ibid. 18.

præcipuos qui hic florere in medium adducere conabimur. Sicut Moysem et Eliam, sic Paulum et Petrum in Novo Testamento proferemus. Quemadmodum enim illi ambo, alius Ægyptii unius; alius meretricis unius minas formidantes in fugam versi sunt; sic et Petrus, fulcrum illud, fundamentum et columna, post millia præcepta, post tot mirabilia, post tantam philosophiam; non reginæ, neque viri, sed ostiarie puellæ minas timuit¹. Eratque illud prioribus longe gravius: illi namque timentes, fugerunt tantum; hic autem gravissimo lapsu cecidit, ut omnes sciunt; quia enim gratia nudatus est, infirmitas ejus apparuit deserente se Dei cura. Permisit autem Deus ut caderet, quia illum totius orbis principem constitutus erat; ut suorum memor delictorum, iis qui deinceps supplantandi forent, pronus esset ad veniam concedendam. Quod autem hæc non ex conjectura dicam audi ipsum Christum dicentem: «Simon, Simon, quoties expectavit te Satanas, ut cribaret tanquam triticum. Et ego pro te rogavi ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos². » Hanc mihi, inquit, auxilii præstiti da retributionem. Nisi enim mea adjutus fuisses providentia, illius incursionem per te ferre non potuisses. Tua ergo cogitans, aliis esto propitius: illud enim, « Confirma, » hoc subindicat: illos qui vacillant confirma, illis te attemperans: manum porrige, humanitatem exhibens multam. Et Paulus, leone quovis audacior, imperterritus ille animus, id ipsum passus est. Et vide quomodo sæpe ostendat se humilitatis pharmaco opus habere: Corinthiis namque scribens ait: « Nolo autem vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem. Sed ipsi in nobismetipsis responsum

¹ Joan. xviii, 17. — ² Luc. xxi, 31.

» mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed » in Deo qui suscitatur mortuos, qui de tantis periculis nos » eripuit. Speramus autem quod nos eripiet¹. » Desperabamus, inquit, neque expectabamus nos vivere posse. Sed nos morituros esse putabamus. Hoc enim significat illud, « Ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus. » Hoc res ipsæ nobis respondebant, nos omnino perituros esse. Cur concessit Deus, ut ad tot tantaque pericula veniremus? Ut fidentes non essemus in nobis; sed in Deo qui suscitatur mortuos; id est, ut non altum sapiamus, non extollamur de bonis operibus. Quod subinde clarius dicit, ita scribens. Postquam enim dixerat se in cælum raptum et in paradysum ingressum fuisse, atque arcana illa verba audivisse², subjunxit, « Et ne magnitudo revelationum » extollat me, datus est mihi stimulus carni, angelus Satanæ, ut me colaphizet. » Hic subinducat illos qui se vexabant, qui sibi molestiam pariebant et se in carcerem conjiciebant. Singulos enim illorum Satanam vocat. Permissum autem fuit, inquit, ut tentationes sustinerem, ut arrogantia mea reprimeretur, et ut modeste agere discerem. Ideoque cum Deum rogassem, id quod petebam non impetravi. Sed insidiis expositus perpetuo mansi, ærumnas habens in pharmacum humilitatis. Ac vita quam pridem et ante conversionem duxerat, satis erat ad illum ad sanam mentem reducendum. Nam qui ad pedes Gamalielis sederat, qui accurate secundum paternam legem vitam agebat, qui paternarum traditionum æmulator erat, qui Prophetas quotidie evolvebat, qui in lege educatus fuerat; hic Christum qui advenerat, et miracula patrabat, qui talia loquebatur, et Scripturæ dicta proponebat, atque interpretabatur, non admisit. Sed postquam crucifixus fuerat et resurrexerat, ipsum persequabatur, ac mille

¹ Cor. 1, 8. — ² 2 Cor. xii, 7.

manibus ejus discipulum lapidibus impetivit, et contra Ecclesias bellum gerebat, atque lupo quovis ferocior erat. Et donec lux superne refulsit, et vox ad veritatem illum attrahens delata est, ex se quid facere oporteret scire non poterat. Ideoque ipse frequenter in Epistolis caput inclinans hæc versat, atque, ut ita dicam, sese obtegit præ pudore eorum quæ pridem fecerat : ac Timotheo scribens dicebat : « Gratias ago ei, qui me confortavit Christo, quia » fidelem me existimavit, ponens in ministerio, qui prius » blasphemus fui et persecutor et contumeliosus. Sed mi- » sericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incre- » dulitate ¹. » Et rursum, « Ideo misericordiam consecutus » sum, ut in me primo ostenderet Deus omnem patien- » tiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in » vitam æternam ². » Et Corinthiis scribens dicebat : « Qui » non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum » Ecclesiam ³. »

VI. Hæc autem omnia fiebant, illosque Deus deserebat gratia sua nudatos, ut postquam infirmitatem suam didicerant, et quomodo nihil possit homo sine superna ope ; cum ad judicalem thronum ascenderent, cum præfecti et principes constituerentur, multam humanitatem et attemperationem exhiberent, atque ad veniam subditis concedendam proni essent. Ideoque Galatis scribens dicebat : « Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, » vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi, conside- » rans te ipsum ne et tu tenteris ⁴. » Hæc itaque scientes, protervos et contumaces attrahamus, et ad veniam peccantibus concedendam proni simus, multamque benignitatem exhibeamus cum divinis legibus ; ut et ipsi multam peccatorum veniam consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri

¹ 1 Tim. I, 12. — ² Ibid. 16. — ³ 1 Cor. xv, 9. — ⁴ Galat. vi, 1.

gloria, una cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA

Post terræ motum.

Etsi adversa valetudo impedierit, quominus vobiscum spiritualem chorum ageremus, vos tamen itineris labor non deterruit. Licet enim labor ille vos multo sudore perfusus huc adduxerit : at verbi doctrina cum ægritudinem meam in bonam valetudinem mutavit, tum laborem vestrum per psalmodiam recreavit. Idcirco neque ego ob infirmitatem linguam coercui, neque vos defatigationis ergo audire abnuistis ; sed simul atque sermo prodiit, defatigatio abcessit ; cum primum doctrina prolata est, lassitudo aufugit. Nam ægritudo et defatigatio, corporis sunt ; doctrina vero, animi opus atque medicina. Quantum autem corpori præstat anima, tantam hujus opera sunt præstantiora. Ideoque non morbo tantum, sed sexcentis etiam aliis ingruentibus obicibus vestram charitatem complecti nunquam cessavi : neque hodie ab hac præclara solemnitate abesse volui. Sed hactenus quidem lecto affixi eramus ; Deus tamen non permisit, ut fame penitus deficeremus. Ut enim vobis fames est non audire, sic et mihi fames non concionari. Ad eundem modum et mater ægrotaans, extrahi mammam suam ab infante malit, quam ipsum fame tabescentem videre : trahatur et mihi corpus. Quis enim non lubens pro vobis etiam sanguinem fuderit, viris tanta pietate, tanto audiendi studio ferventibus : qui tam exiguo temporis momento pœnitentiam exhibeatis ? Inter

diem et noctem discrimen non nostis ; sed utrumque tempus diem facitis : non aërem mutantés, sed pervigiiliis noctes illustrantes. Noctes vobis insomnes, somni tyrannis soluta est. Christi namque amor, naturæ infirmitatem vicit. Ab humana conditione corpora liberastis, quod Virtutes imitemini, dum tantas vigiliis suscipitis, diuturnum jejunium, tantum itineris laborem ; laborem scilicet si natura, quietem, si voluntas spectetur. Hic timoris fructus, hic ex terræ motu proventus ; proventus nempe nunquam consumendus ; proventus qui et pauperum facultates auget, et divitibus divitiarum accessio est : non novit divitias, non novit paupertatem. Venit terræ motus, et vitæ inæqualitatem sustulit. Ubi nunc sunt qui sericis inducebantur ? ubi aurum ? Hæc omnia evolarunt, facilius, quam aranæ tela, dissipata sunt, et fluxa magis, quam verni flores, deprehensa sunt. At quia paratum vestrum animum video, lautiorē vobis mensam apponere volo. Corpora vestra fessa, sed animum vegetum perspicio. Multi sudorum fontes, sed conscientiam abstergunt. Nam si athletæ sanguine perfunduntur, ut lauri foliis donentur, quæ hodie data, cras marcescent ; multo magis vos, qui bonorum operum certamen iniistis, par est nec succumbere nec emolliri laboribus pro virtute susceptis. Vestrum theatrum mihi corona est, unusque vestrum auditor perinde mihi est, atque tota civitas. Alii enim crateras potu coronarunt ; alii satanica convivia celebrarunt ; alii lautam apparavere mensam ; vos autem pervigilium tantum peregistis, totamque urbem vestigiis sanctorum pedum vestrorum emundastis, incessu forum emensi estis, et aërem sanctificastis. Aër quippe sanctus efficitur per psalmodiam, ut audistis hodie Deum Moysi dicentem : « Locustæ enim, in quo stas, terra sancta est ¹. » Sanctificastis

¹ Exod. III, 5.

solum, forum; urbem nobis Ecclesiam fecistis. Ac sicut torrens erumpens magno aquarum impetu omnia evertit; sic torrens ille spiritualis, flumen Dei lætificans civitatem Dei repletum est aquis, atque impietatis cœnum expurgavit¹. Nemo impudicus; imo si quis impudicus adhuc est, is transformatur. Vocem audit, et animus transformatur: intrat melodia, et impietas transmutatur: fugantur avaritiæ morbi. Etiam si vero non fugentur, at quemadmodum feræ hyeme se in lustris continent; sic et animus luxurians sese abdit: ac sicut serpentes frigore eorum corpora congelante, in ima se recipiunt, sic et illiberales et serviles animi affectiones, ceu in profundum quoddam sese demergunt et abdunt. Utique ii, qui hæc circumferunt, pudore afficiuntur. Nam ea quidem circumferunt, sed emortua. Ipsi quippe melodia cantusque vester hyemis loco est. In avari aures vox intrat: ac licet morbum non ejiciat, sopit tamen et quasi mortuum reddit. In aures intrat impudici et superbi; etsi non extinguat impudicitiam et superbiam, utramque tamen ceu defodit. Neque vero modica res est, cum nequitia non libere prodire audet. Dicebam et heri, magnum ex terræ motibus emergere fructum. Vidistis Domini clementiam, qui dum urbem concutit, mentem firmat; dum fundamenta commovet, animi sensa constare procurat; dum urbem labefactat, animum roborat? Ejus benignitatem cogita: tantillum exagitavit, et in perpetuum firmavit. Bidui terræ motus fuit, at in perpetuum pietas maneat. Ad modicum tempus doluistis, at in perpetuum radices misistis. Bene quippe novi ex timore Dei pietatem vestram radices posuisse. Etsi remissio sit, manet utique fructus. Non ultra spinæ aderunt, quæ suffocent, neque pluvia exundans obruet: probe vos timor excoluit, doctrinæque meæ opem

¹ Psal. XLV, 5, et LXIV, 10.

tulit. Me tacente, fundamenta loquuntur : me tacente, terræ motus tubæ clangore clariorem emittit vocem hujusmodi : « Misericors et miserator Dominus ; longanimis et multum misericors¹. » Accessi, non ut vos obruerem, sed ut nervos nobis adderem. Hæc terræ motus loquitur, ac vocem emittit : Terrui vos ; non ut molestia afficerem, sed ut cautiores præstarem. Dictis, quæso, animum diligenter advertite. Cum sermo viribus deficeret, clamandi partes pœna suscepit ; cum doctrina robur amitteret, timor in auxilium venit. Hæc vobis locuturus ad modicum venio, et quæ mea sunt præsto : cum autem vos strinxero, tum sermoni tradam, ut ne frustra sermo laboret : lapides pululantesque spinas invenio, et arvum expurgo, ut sermo larga manu sementem jaciat. Quid vobis damni ex brevi mœrore ? Ex hominibus Angeli effecti estis : in cœlum, etsi non loco, at moribus translati estis. Quod autem non ex adulatione loquar, res ipsæ testificantur. Quid enim vobis ad pœnitentiæ rationem defuit ? Invidiam ejecistis, illiberales affectus exterminastis : virtutem conscruistis, totam noctem pervigiliis sacris agentes, cum multa charitate et ingenti animi fervore. Nemo usurarum meminit, nemo de avaritia loquitur : nec solum a peccatis mundæ manus sunt, sed etiam lingua ab iniquitate et contumelia libera. Nemo injuriam proximo infert, nemo Satanica adit convivia. Aedes mundæ sunt, forum sordibus purgatum. Accedente vespera nusquam juvenum chori, theatricos modulantium cantilenas. Chori certe sunt, at non lasciviæ : chori utique, sed recte factorum. In foro hymnos audire est : ex domi vero sedentibus, alium psallentem, alium hymnos canentem. Nox advenit, et omnes in Ecclesiam tranquillum portum fluctibusque vacuum conveniunt. Putabam ego fore, ut post unum alterumve

¹ Psal. cii, 8.

diem, vigiliæ corpora deicerent : nunc autem quanto vigiliæ longius procedunt, tanto vobis major amoris sit accessio. Qui psallebant defecerunt, et vos viriliter agitis : qui psallebant defessi sunt, et vos viribus nervisque aucti estis. Ubi sunt nunc, rogo, divites ? discant pauperum philosophiam. Dormiunt illi, pauperes vero in pavimento positi non dormiunt, sed genua flectunt, Paulum et Silam imitantes. Verum illi psallebant¹, et concutiebant carcerem ; vos autem psallitis, et quassatam urbem firmastis. Rerum contrarii fines ; sed utraque ad gloriam Dei vergunt. Ille namque carcerem concussit, ut infidelium mentem quateret, ut carceris custodem solveret, ut verbum Dei annuntiaret : vos urbem firmastis, ut iram Dei solveretis : et hæc et illa vario dispensata modo sunt. Attamen gaudeo, non quod urbs firmata sit, sed quod sit precibus vestris firmata, quod psalmodiæ vestræ fundamentorum loco fuerint. Superne ira, et in terra vox vestra : superne ingruentem iram cohibuit vox e terris emissa. Aperti sunt cœli, et delapsa sententia est gladius acutus, urbs in solum redacta, indeprecabilis ira. Nulla re opus habuimus, nisi pœnitentia, lacrymis, gemitibus, et omnia soluta sunt. Deus sententiam tulit, nosque iram dissolvimus. Nequaquam aberraverit qui vos curatores et servatores urbis appellaverit. Ubinam principes ? ubi magni illi sospitatores ? Vos urbis vere tures, murus, præsidium. Illi nequitia sua urbem labefectarunt : vos virtute vestra urbem firmastis. Si quis interrogatus, cur concussa urbs fuerit, etsi nihil respondeat, in confesso tamen est, id peccatorum, avaritiæ, injustitiæ, nequitiae, superbiæ, mendacii causa accidisse. Cujusnam ? Divitum. Rursum si quis interroget, unde urbs firmata fuerit ; in confesso est, quod per psalmodias, preces, pervigilia. Quorumnam ?

Pauperum. Quæ urbem concusserunt illorum sunt, quæ illam confirmaverunt, vestra. Itaque vos servatores et curatores fuistis. Verum hic sermonis finem faciamus pervigiliis et psalmodiis instantes, gloriam emittentes Patri, Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA

Habita in templo Sanctæ Anastasiæ.

I. Modicus est præsentium conventus, sed magnum desiderium: quapropter nec modicus conventus est. Neque enim multitudinem corporum quærimus, sed animum præparatum, mentem alis instructam, auditorem terrenis omnibus sublimiorem. Si vel unus talis sit, id concionanti satis esse possit¹. Etenim Samaritana mulier et inops erat, et detestanda, et alienigena, tamenque orbis Domino digna visa est quæ longis illis frueretur sermonibus. Et ille quidem sæpe inter populos Judaïcos circuivit: aut non alloquens, aut sermonem adumbrans: mulieri autem barbaræ, quæ quinque viros habuerat, et cum sexto inique habitabat, soli loquebatur, cum discipulos de industria in forum misisset, ut ne mox capiendam prædam abstergeret. Tanta Domino orbis vel pro una anima providentia erat, si animum et alacritatem inveniret ad audiendum proclivem, quam illa tunc exhibebat. Ex meretrice igitur Evangelista facta est, post illa sibi allata argumenta clamans et dicens: « Venite, videte hominem, qui dixit mihi » omnia quæcumque feci; numquid ipse est Christus? »

¹ Joan. iv.

Illius vitam traduxerat, ejusque peccata in medium adduxerat, dicens : « Quinque enim viros habuisti, et nunc » quem habes, non est tuus vir. » At illa convicta non perculsa fuit, sed illam Christus ad majorem erga se affectum attraxit. Tales quippe sunt generosæ animæ, ex iisdem de quibus offenduntur alii, illæ corriguntur. Nam si ex ingratorum numero fuisset, si convicta, perculsa fuisset, resiliisset, in iram et indignationem concitata. At illa post accusationem magis addicta doctori fuit, et de sublimioribus rebus ipsum interrogat; dixit enim : « Video quod » Propheta es tu. » Atque ex malorum suorum notitia, ut jam gnara, magis ipsum admiratur, sciscitaturque. Hæc animæ erant, quæ philosophari volebat. Neque enim interrogabat de sæcularibus rebus, non de opibus, non de valetudine corporis, non de excutienda paupertate, etsi in extrema degebat inopia; sed de sacris legibus, de vita majorum, de religioso patrum cultu, dicens : « Patres » nostri in monte hoc adoraverunt : et quomodo vos dicitis, » quod Jerosolymis locus est ubi oportet adorare? Atque in procemiis hoc ipsum facit, dicens : « Quomodo tu bibere » a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? » Ita sollicitam habebat animam, et ad salutem paratam. Ideoque is qui arcana mentis novit, inventa pingui terra, larga manu semina jecit, paulatim illam erigens. Hæc omnia a me dicta sunt, ut discatis non modicum nobis adesse conventum. Nam si illic una mulier sufficiens fuit theatrum, multo magis nos, tot viros, tot mulieres cernentes, cum alacritate tanta, non segnes erimus, sed consueta utemur doctrina. Si namque Angelorum Dominus, quem cum horrore tremunt Cherubim, non recusavit meretricem mulierem solam alloqui, quam excusationem, quam veniam assequamur, si tantum conventum prætercurramus? Age ergo, consuetam rursus vobis

mensam apparemus, craterem statuamus, et merum effundamus, convivium agentes spirituale. Hæ quippe carnes non ventrem dirumpunt, sed mentem muniunt. Hoc vinum non amentem reddit auditorem; imo ebrium sapientem reddit. Talis enim est hujus mensæ natura, quæ pro omnis generis armatura nobis satis esse possit. Etenim armis nobis opus est; quoniam bellum est nobis quotidie, non contra homines congeneres; sed contra invisibiles potestates, contra phalangas millium dæmonum, magis barbaras quam hostes; contra tyrannum irreconciliabilem, inexpiabile bellum nobis inferentem, qui non tempus belli nobis prænuntiat, neque aperte, sed occulte nobis tela mittit. Hoc bellum subindicans beatus Paulus, orbis dux, clamabat dicens: «De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus¹.» Et rursus alibi: «Non enim est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem: sed adversus principatus, et potestates, et mundi rectores tenebrarum hujus sæculi².»

II. Vidisti-nequomodo militum animos inungit? quomodo mentem erigit? quomodo armat exercitum, ignaviam excindens, pigritiamque ejiciens? Quia enim hæc duo maxime in bellis milites produnt, si ex pavore fortitudinem prodant, et si, custodia neglecta, occasionem dent hosti se incautos aggrediendi. Neque enim is qui supra modum timet, ad bellum idoneus fuerit, cum ex metu captu facilis sit; neque is qui omnis formidinis est expers, poterit hostes superare, si ex fiducia nimia, et ex animi confidentia, non sese ad congressum apparet. Hæc enim ambo corrigens Paulus, et ad pugnam paratos reddit, ut ne torpeant, dum hostium phalangem describit: rursusque illis fiduciam audaciamque indit, ut ne concidant: potentiam ducis in talibus bellis, Christum scilicet afferens

¹ Ephes. vi, 10. — ² Ibid. 12.

in medium. Ideoque sicut optimus dux phalangem convocat, vitia quæ animæ fortitudinem labefactant, a fidelibus eliminans, et caritatem suam exhibens, atque illos, qui secundum accuratum vitæ institutum multum a se distabant, cognationis nomine copulans. Nam ait : « De » cætero, fratres mei. » Hic enim multo majorem erga omnes exhibet dilectionem, quam ii qui nobiscum eodem partu nati sunt, et in anima sua orbem totum circumferbat : tanta erat caritatis illius amplitudo : neque in tranquillitate modo ; sed etiam in periculis. Nam cum in carceribus esset, mortem expectaret, et de extremis periclitaretur, discipulorum curam gerebat, et Epistolas sæpe e carceribus scribebat, manu catenis circumdata, et dextera ligata ; et ad Judiciale tribunal ingressus, pœnasque daturus, atque ad mortem ducendus, ad Judices mittens omnia, timorem nempe, periculum, minas, mortes, supplicia, carnifices, principum iram, insidiantium machinas, verbera ; fidelium memor erat : et illo ipso tempore anima ejus ita erat a vinculis corporis libera, ita in carne vitam ducens, fornicem tenebat cœlestem, ut ad illam transferenda sortem : sic omnia in terra degens agebat. Utque discatis hæc verba non hyperbolem esse, neque adulationem, audi illum hoc dicentem : « Sicut est » mihi justum hoc sentire de vobis, eo quod vos habeam » in corde ; » subjunxitque, « Et in vinculis meis, et in de- » fensione et confirmatione Evangelii¹. » Vides-ne quomodo illos nunquam ex mente sua ejecit ? Si enim vincula, tribunalia et catena, ejus memoriam non labefactarunt ; multo minus tranquillitatis tempora. Eo quod, inquit, habeam vos in corde. Vides-ne paulatim augeri sermonem ? Magnum quidem est in corde habere ; multo majus autem etiam in catenis : majus quoque est in defensione et con-

¹ Philip. 1, 7.

firmatione Evangelii. Hic enim videtur mihi subindicare tempus quo ad Iudices adducebatur, cum de extremis periclitaretur. Et illic stans, inquit, non cogitabam quomodo ab imminentibus periculis eriperer, nec quomodo insidias depellerem: sed in caritate vestra delicias, et absentes alloquens: ac neque viæ longitudo, neque negotiorum tumultus, neque periculorum magnitudo, neque principum metus, non populorum insurrectio, non mors præsens, non stricti gladii, non carnificum agmina, nihil, inquam, huiusmodi, a vestri memoria me abduxit. Nihil enim est caritate vehementius, nihil sublimius; altius enim volat quam tela istæ, altiorque est diaboli retibus; a cælorum culmine omnia infra posita respiciens: ac sicut ventus vehemens molestum pulverem eliminat; sic vis charitatis, passionum omnium impetum propulsare solet. Quod etiam in Paulo contigit: sufficientem in omnibus habuit consolationem, dilectorum nempe salutem, eorumque memoriam. Quid est autem, « Et confirmatione » Evangelii? » Etsi enim una vox est, at pelagus immensum sententiarum continet, illamque explicare et undique scrutari conabor. Margarita quippe est Dei verbum, per omnia fulgens, non in multitudine dictorum, sed in brevitate multam dictorum vim exhibens. Sed surgite, et videbitis quantum nobis thesaurum vis illius dicti revelet.

III. Quid est ergo confirmatio Evangelii, et quam Evangelii confirmationem dicit, et cur hoc dictum memoravit, cum de tribunalibus, carceribus et catena ageret? Cum prædicatio disseminata est; necesse enim est sermonem altius repetere, ut clarior doctrina sit. Magno tumultu et multa perturbatione omnia plena erant. Cum enim undecim viri soli contra orbem totum aciem dirigerent, antiquam concutientes consuetudinem, diuturnum dissolventes errorem, patrum, avorum et majorum

leges evertentes, paternos civitatum mores decutientes, et adversus omnes loquentes, philosophos, rhetores, principes, judices, tyrannos, populos, servos, liberos, agricolas, nautas; bellum gravissimum movebatur, et, ut jam dixi, omnia tumultu plena erant. Ubique præcipitia, ubique scopuli, neque ita furibundum mare, et a contrariis ventis discissum perturbatur, ut tunc orbis totus commovebatur; priscis avulsis moribus tam diuturno tempore firmatis; neque in una aut duabus, aut tribus civitatibus, sed ubique terrarum; novis autem inductis dogmatibus, quæ nullus unquam audierat. Hinc irreconciliabile contra illos bellum ab omnibus motum est. Etenim domos dividebant, cognationes distrahebant: nam prædicationis natura progressa, et multos sibi concilians, bellum movebat apud eos, qui pietatis verbum non reciperent. Pater filium abdicabat, vir uxorem despiciebat, et heri adversus servos bellum gerebant, et subditi adversus principes, et bellum istud omne civile bellum superabat; si tamen hoc vocare bellum oportet, et non quidpiam bello gravius. In bellis enim par utrinque aciei ratio est, et ambo exercitus telis impetunt et impetuntur. Tunc autem non ita res gerebatur: nam ille quidem cum potestate bellum gerebat, hi autem bello impetebantur tantum: impetere autem non licebat illis, neque insidiantes sibi propulsare. Ita enim aciei dux jubebat, dicens: « Mitto vos sicut oves » in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, » et simplices sicut columbæ¹. » Et insidiantes non modo non aggredi jubebat, sed etiam facultatem præbere, ut in injuria inferenda gauderent. Nam dexteram maxillam præbere, et oves mittere in medio luporum, nihil aliud subindicat, quam quod illis patiendi sortem ascripserit, ut splendidius tropæum esset. Quomodo? Quia undecim

¹ Matth. x, 16.

cum essent, totum orbem vicerunt; quia patientes, non agentes; percussi, non percutientes; insidiis appetiti, non insidiantes; flagellati, non flagellantes; pulsus, non pellentes; persecutionem patientes, non inferentes; occisi, non occidentes. Et quia sicut oves ad cædem propositæ, lupos omnes ad ovium mansuetudinem adducebant, furentes scilicet, cædem spirantes, belluis ferociiores. Currente itaque verbo et pietate ubique disseminata, undique rogi apparabantur, inimicitæ, bella, non tantum doctoribus, sed etiam discipulis. Statim atque enim quis verbum acceperat, omnibus hostis communis circuibat, a patria quivis pellebatur, et in exilium transferebatur, a facultatibus excidebat, et de libertate, imo de vita ipsa periclitabatur. Nihil tunc poterat naturæ tyrannis; sed, ut jam dixi, fratres, cognati in hostium ordine erant, et cum doctoribus discipuli intolerabilia patiebantur. Et hæc ipsa significans Paulus dicebat: « Rememoramini enim » pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen » sustinuistis passionum, et in altero quidem opprobriis et » tribulationibus spectaculum facti, et in altero socii taliter conversantium effecti. Nam et vinctis compassi estis, » et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, » cognoscentes vos habere meliorem substantiam in cælis, » et manentem¹. » Et rursus Thessalonicensibus scribens, dicebat: « Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum quæ sunt in Judæa, quia et vos eadem passi estis » a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt, et nos persecuti sunt, et omnibus » hominibus adversantur². » Galatis quoque scribens, dicebat: « Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa³. » Illa autem quæ ipse passus est enarrans dicebat: « In patientia multa, in angustia, in carceribus, in laboribus,

¹ Hebr. x, 32. — ² 1 Thess. ii, 14. — ³ Galat. iii, 4, et 2 Cor. vi, 4.

» in vigiliis, in fame, in siti et nuditate. » Et rursus :
 « Quadraginta una minus accepi, ter virgis cæsus sum,
 » semel lapidatus sum, nocte et die in profundo maris fui;
 » periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex ge-
 » nere, periculis in solitudine¹. Et rursum, « Instantia
 » mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. » It-
 rumque : « Præpositus Aretæ Regis custodiebat civitatem
 » Damascenorum, volens me comprehendere, et per fe-
 » nestram in sporta demissus sum per murum, et evasi
 » manus ejus². » Et rursus alibi : « Æstimati sumus sicut
 » oves occisionis. » Et alibi iterum : « Det misericordiam
 » Deus Onesiphori domui, quia catenam meam non eru-
 » buit : sed cum Romam venisset, sollicite me quæsivit et
 » invenit³. »

IV. Quid dici possit de falsis Apostolis, de falsis fratri-
 bus, de bellis diversis et innumeris. Non solum enim
 supplicia et cruciatus movebantur; sed etiam rhetorum
 gravitas, et philosophorum apparatus. Nec ab illis tan-
 tum, sed etiam ab hominibus forensibus multæ machinæ
 contra Ecclesiam movebantur, quæ ille subindicans di-
 cebat : « Alexander ærarius multa mala mihi ostendit :
 » quem et tu devita : valde enim restitit verbis nostris⁴. »
 Sicut ergo mare nunquam fluctibus expers est : sic et
 Pauli anima plena erat mille tentationibus, quotidianis
 periculis, foris et intus, per verba, per opera, per pecu-
 nias, per dolos. Nullusque sermo poterit explicare illam
 telorum nubem, illam fluctuum multitudinem. Quoniam
 igitur in illo statu et conditione res tunc erant, non eæ
 quas diximus tantum; sed longe plures. Nec solum docto-
 res. sed etiam discipuli periclitabantur, nec discipuli
 modo, sed etiam doctores; nam si alia pars in tenta-
 tione, alia in tranquillitate fuisset, potuisset altera alteri

¹ 2 Gor. xi, 24. — ² Ibid. 28-32. — ³ 2 Tim. i, 16, — ⁴ Id. iv, 14.

consolationem afferre. Tunc autem utraque pars oppugnabatur : et hæc videntes multi ex infirmioribus, dissolvebantur, obtorpescebant, anxii erant : bona quidem prædicationis in spe videntes, regnum, resurrectionem, et incorruptionem ; tristia autem hic in experimento et patientia ; sartagines nempe, fornaces, carceres, bella, inimicitias, odia, mortes, pericula : et doctores suos, nunc in carceribus, nunc abductos et contumelia afflectos : undique malorum nubes ingruiebant, et in profunda tentationum nocte erant, quæ omnes invadens, in perturbatione magna tenebat. Vide quomodo una voce animum illorum erigat. Id enim facit in alia Epistola, dicens : « Ideo manus remissas et genua debilia roborate ¹. » Non de genibus et manibus loquens, sed de cogitationibus internis et latentibus, quæ per tentationes dissolvebantur. Deinde post data monita, consolationem offert maximam, dicens : « Adhuc modicum aliquantulum et qui venturus » est veniet, et non tardabit ². » Sed quia illud interim in spe erat, alio modo rursus eos cohortatur, non alienis, sed propriis exemplis animos ipsis faciens. « Rememora- » mini, inquit, pristinos dies, in quibus illuminati, magnum » certamen sustinuistis passionum. » Vos ipsos pudore afflicite, bona vestra opera revercamini, ne indignum præmiorum finem exhibeatis, a vobis ipsis cohortationem accipiat. Cum ergo illos variis monuisset modis, per hoc dictum illos hortatur. Quomodo et qua ratione ? Vincula et catenam dicens confirmationem esse Evangelii. Non solum enim mortui suscitati, vel leprosi mundati, vel dæmones expulsi, sed nos etiam victi Evangelium confirmamus. Quo pacto, dic mihi ? Nova enim sunt dicta illa, et pleraque ænigmati similia. Audi demum, quomodo si absque timore prædicaremus, nihil ingratum vel grave

¹ Isaï. xxxv, 3. — ² Hebr. x, 37.

patientes; multis eorum, qui nos calumniis impetere volunt, suspecta videretur esse prædicatio; nunc autem pulsi, persecutionem patientes, secti, adusti, per præcipitia acti, innumera patientes, nec cedentes, imo hinc alacriores facti, etiam impudentioribus offerendam habemus demonstrationem, quod veritatis simus præcones, quodque divina quædam virtus in nobis sit, quæ hæc omnia leviora reddat, nec permittat ut tot tentationes prædicatores superent: ita ut cum pauci illi sint, per tot impedimenta vincant. Si quis ergo voluerit claram percipere demonstrationem, quod divina quædam virtus sit, quæ nos intus inspiret, tentationes sumat ac recenseat, pericula, catenas, carceres. Neque enim humanæ virtutis est per tot præcipitia vincere, per tot fluctus et procellas navigare, inter tot tela progredi; sed divinæ et inexpugnabilis virtutis. Itaque catena est confirmatio Evangelii; non illis modo, sed etiam nobis, qui patimur: probatiores enim fortioresque nos reddit, efficitque ut insidias magis despiciamus. Quapropter dicebat: «Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem; spes autem non confundit.»

Vides-ne quomodo tribulatio confirmet Evangelium. Ideoque alibi cum peteret ut a tentationibus liberaretur, ac sæpe illa de causa accederet, audivit: «Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur.» Infirmitatem hinc persecutiones vocat, tentationes, pericula, insidias, molestias. Hoc autem vult significare: Poteram hoc impedire et bellum extinguere, atque fluctus comprimere; sed non feci, ut virtus mea magis demonstraretur. Non enim ostensa fuisset ejus virtus, si hæc non facta fuissent; ut cum facta quidem sunt, et nihil potuerunt. Nam gubernatorem illum optimum dicimus, non qui in tranquillo mari potest navem recte ducere; sed

eum qui inter scopulos, et fluctus, et tempestates, et ventos, vectores conservat : et medicum peritum dicimus eum qui mille ingruentibus morbis ægrum servat : et exercitus ducem optimum, qui hostibus undique irruentibus et oppugnantibus, tropæum potest erigere : et pastorem bonum, qui mille lupis aliisque insidiatoribus irrum-pentibus, gregem in tuto custodit. Ita tunc quoque, res hinc mirabilis efficiebatur, quod innumera patientes vin-cerent, et eos qui se affligebant superarent. Quando igitur Petrum et Joannem filium tonitruī, et fundamentum fidei, in carcerem conjecerunt; cogita quomodo ipsis dimissis dubitant. Cum adduxissent igitur illos in medium thea-trum, dixerunt, « Quid faciemus hominibus istis¹ ? » Judæi, qui in Prophetarum sanguine innutriti erant, populus fu-rens et rabie ductus, qui altaria destruxerat, qui Prophetas occiderat, qui in cædibus educatus fuerat; qui belluis fero-cior erat, qui adhuc Dominici sanguinis stillas emittebat, qui ipsum crucifixerat. Hic duobus apprehensis piscatori-bus, illiteratis, idiotis, obscuris, mutis magis quam pisces, quorum alter ne ostiaræ quidem minas simplices tulerat. Hos, inquam, comprehensos in medio habentes ligatos, nu-dos, non pecuniarum ope instructos, non corporea fortitu-dine, non sermonum gravitate, non rhetorica vi, non generis splendore, non patriæ magnitudine, piscatores ex piscatori-bus, extrema paupertate laborantes, dubitant quomodo cum illis acturi sint, et dicunt, « Quid faciemus hominibus » istis? » Vides-ne quanta res sit virtus? Quomodo tenta-tiones confirmatio sint Evangelii. Illisque dicunt, « Nonne » præcipiendo præcepimus vobis ne loqueremini in nomine » isto? Et vultis inducere super nōs sanguinem hominis » istius¹. » Si homo est tantum, quid times? Si Deus est, cur illum non adoras? Annon clamabas nuper, « Sanguis

¹ Act. 1, 4. — ² Id. 7, 28.

» ejus super nos et super filios nostros¹ ? » Unde sanguinem times ? Cur mentem tuam exagitas ? Nonne ligasti ? nonne flagellasti ? nonne crucifixisti ? Nonne mortuum vidisti ex cruce detractum ? Nonne sepultum vidisti, et terra opertum ? Nonne signa sepulcro imposuisti ? Nonne milites pretio emisti ? Nonne famam sparsisti quod discipuli ejus ipsum furati sint ? Quid nunc times ? Cur ejus sanguine m formidas ? Vides veritatem per omnia fulgentem ? Quia enim videbant post illas insidias, rem efferri, atque initia splendida esse, et ipso sole lucidiora, et ab ipso cursus principio exhibita, quodque totum orbem comprehensura esset, atque errorem ad extrema depellendum esse, nec posse ejus vim ineffabilem sustinere ; virtutem ejus timent, vinctos formidant, damnatos, flagellatos, insidiis appetitos, duos nempe idiotas et ignaros. Ideo Paulus tentationes confirmationem Evangelii vocat. Propterea alibi dicit : « Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, » magis ad profectum venerunt Evangelii : ita ut plures a » fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundan- » tius auderent sine timore Verbum loqui². » Quis vidit ? Quis audivit ? Quod vincula audaciam indant, et catena fiduciam, non vincto tantum, sed etiam Discipulis ejus ? Attamen cum hæc fierent, per contraria prædicatio extol- lebatur, et Discipuli, cum Magister oppugnaretur, insidiis appeteretur, vinciretur, magis fidebant, magis exultabant, magis insiliebant. Dicta laudastis. Tandem fortitudinem imitemur, virtutem æmulemur ; nihil nos vincat ; nullæ nos tentationes perturbent : hæc enim sunt pietatis vincula ; hæc sunt philosophiæ alæ. Hæc nos fortiores reddent, ut capi non possimus ; hæc majorem apud Deum fiduciam, majoremque attrahant ejus benevolentiam, multamque in nobis gratiam confirment. Ut ergo his omnibus fruamur,

¹ Matth. xxvii, 25. — ² Philip. ii, 12.

omnia quæ accidunt, quæso, speremus per omnia Deum glorificantes, quia ipsum decet gloria, honor, imperium una cum unigenito ejus Filio et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculornm. Amen.

LIBER

Ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates quæ contigerunt, populique, et multorum sacerdotum persecutionem ac perversionem, et de incomprehensibili, et adversus Judæos.

Medici quidem, si quando quospiam febre correptos, aut aliquo alio morbo laborantes sanandos suscipiant, id primum student, ut ægros videant, quod procul ab eis positi, suo non possint eos subsidio juvare : ea quippe artis illius est conditio, ea morborum illorum natura : nos vero, qui non unum aliquem alterumve, sed omnes qui totum incolunt orbem terrarum, scandalum passos sanare studemus, nihil tale requirimus. Neque enim petimus, ut in ædes alicujus ex ægrotis pateat aditus, aut ubi jaceant, discamus, sed neque ipsos ægros cupimus intueri. Non manibus instrumenta tractamus, non pecuniarum sumptus facimus, dum ad curationem necessaria coëmere jubemus infirmos : sed quamvis ignoti sint nobis, quamvis ad ultimos orbis terræ fines amandati sint, quamvis in medio barbarorum, quamvis in ipso mendicitatis fundo versentur, quamvis tanta premantur inopia ut etiam necessariis destituantur alimentis, nullum tamen ista curationi nostræ adhibent impedimentum : sed in uno consti-

tuti loco, sine instrumentis, sine medicamentis, sine cibo ac potu, vel pecuniis, vel longinqua peregrinatione morbum istum depellimus. Quo tandem modo? Dum orationis medicinam componimus, quæ horum omnium vices apud ægrotos supplebit, imo quæ melior sit illis omnibus. Nam et amplius quam panis alit, et amplius medetur quam pharmacum, et vehementius quam ignis urit, nec tamen ullum dolorem inurit: pravarum autem cogitationum fœtidum fluxum astringit, et acutius quam ferrum putrida secatur ulcera sine dolore, et hoc dum facit, nullos impendere sumptus cogit, nec ad ullam redigit egestatem. Hoc igitur medicamento confecto, ad omnes illud transmittimus, atque omnes dubium non est, quin sanitatem recuperaturi sint, dummodo verbis nostris benevole ac diligenter attendant.

CAPUT I.

Necessarium esse ut causa dicatur, ex qua scandalum ortum est.

Quoniam autem in corporum etiam curatione non mediocriter, imo plurimum ad abigendam ægritudinem conferre solet, ut occasionem ægritudinis discat ægrotus; neque enim tantum hoc cognito, liberabitur morbo quo detinetur, sed nec in eum postea incidet, ubi causam intellexerit, ex qua in eum semel inciderit, et sibi ab ea cavebit; age nos etiam hoc primum ægros doceamus, unde illis hic scandali morbus acciderit. Nam si hoc cognoverint, et ab eo sibi diligenter cavere voluerint, non hac tantum, aut nunc tantum ægritudine liberabuntur, sed

et in perpetuum, et ab hac et a pluribus cæteris. Ejusmodi enim est hujus medicamenti natura, ut et in præsentia sanet, et usui sit ad reliquas ægritudines præcavendas. Neque enim unum, vel duo, vel tria, sed et multa sunt in hac vita, quæ imbecillioribus scandalum afferunt, et hos omnes se liberaturam ægrotos oratio nostra pollicetur, si voluerint, ut etiam ante dixi, et discere, et observare quæ dicemus. Hæc autem a me adhibetur medicina, non ex sacris tantum scripturis composita, sed etiam ex iis quæ in hac vita fiunt, et perpetuo contingunt: sic ut iis etiam in commune medeatur, qui scripturas non legunt, modo voluerint: neque enim hoc identidem inculcare desino. Non enim fieri potest, ut necessitate ac vi, et invito medeatur unquam hæc medicina, vel ei qui divinis oraculis non paruerit: et inde sumetur, et inde amplius quam ex ulla eventuum ac rerum demonstratione. Siquidem prolatam a Deo sententiam fide digniorem esse, quam quæ oculis usurpamus, credendum est. Quam ob causam et his gravius supplicium imminet, si correcti non fuerint, quod cum scripturas audiverint, nullam tamen inde talem utilitatem perceperint. Ne igitur illis hoc eveniat, age jam ad correctionem nos accingamus, atque in primis causam ægritudinis indicemus.

CAPUT II.

*Periculosum esse ac dementiae plenum curiose inquirere
et scrutari arcanam Dei sapientiam.*

Quænam igitur tantæ ægritudinis est causa? curiosum nimirum, et supervacaneum istorum studium, et quod

omnium quæ fiunt, singulas velint causas cognoscere, quod incomprehensibilem et ineffabilem Dei providentiam, infinitam, et investigabilem scrutari, et in eam impudenter ac curiose conentur inquirere. Quamquam quis unquam sapientior exstitit Paulo¹? Dic enim mihi, nonne vas electionis erat iste? nonne magnam et ineffabilem sibi Spiritus gratiam conciliaverat? nonne Christum in se loquentem habebat? nonne verborum factus particeps et Dei fuerat arcanorum? nonne quæ nulli homini loqui licebat, ille solus audiverat? nonne in paradysum raptus fuerat? nonne sublatus in tertium cælum? nonne terram et mare percurrerat? nonne barbaros philosophari docuerat? nonne varias Spiritus operationes exhibebat? nonne populos integros urbesque moderabatur? nonne totum orbem terrarum Deus manibus ejus commiserat? Verumtamen ille tantus ac talis, adeo sapiens ac potens, ac spiritualis ille vir, qui tam multa obtinuerat, cum ad expendendam Dei providentiam se convertit, et non jam totam providentiam, sed unam ejus solum partem considerat, audi quo pacto miretur, quo pacto vertigine laboret, quo pacto confestim resiliat, seque illam minime comprehendere posse fateatur. Quando igitur contemplabatur, non quomodo Angelis provideret et Archangelis Deus, et Cherubinis, aut Seraphinis, aut cæteris Potestatibus, quæ sub aspectum minime cadunt, neque quo pacto soli, lunæ, cælo, terræ, mari, neque quo pacto humano generi universo, neque quo pacto brutis animantibus, et plantis, et seminibus, et herbis, et aëri, et ventis, et fontibus, et fluminibus, neque quo pacto naturali rerum ortui et accretioni, et sustentationi, ac reliquis ejusmodi: sed unam ejus providentiæ partem assumens, nimirum erga Judæos et Gentiles: siquidem totam de illis orationem

¹ 2 Cor. xii.

pertexuerat, cum doceret, quo pacto alios vocarat ex Gentibus, quo pacto ex Judæis profectos rejecerat, et quo pacto misericordia motus utrorumque saluti consuluerat; audi quæ dicat. Animadvertens enim quam immensum se pelagus aperiret etiam in hac ipsa parte, et in profundum ipsum ejus providentiæ volens despicere, tanquam vertigine correptus, et ineffabili dispensationis hujus mysterio commotus, admirans et obstupescens immensam, ineffabilem et incomprehensibilem Dei sapientiam ac providentiam, resiliit, has voces emittens, et multa cum animi consternatione in hæc verba prorupit: « O altitudo » divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei! » Deinde ut ostenderet altitudinem se quidem videre, sed quanta sit dicere minime posse, subjecit: « Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. » Non dixit incomprehensibilia solum, sed et « inscrutabilia judicia ejus. » Non enim solum comprehendere non potest ullus, sed neque perscrutationis principium invenire. Ita non modo ad finem pervenire non valet, sed neque initium dispensationum ejus investigare. Cum autem dixisset, « Quam » inscrutabilia judicia ejus, et investigabiles viæ ejus, » et admiratus esset, et obstupuisset, glorificatione sermonem terminavit, hæc adjiciens, ac dicens: « Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis » prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et » per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula, » Amen.² » Horum autem verborum hic sensus est: ipse fons est, ipse auctor bonorum, nullo indiget particeps, nullo consiliario; non ab altero sceneratur cognitionem aut intelligentiam ipse opifex, ipse omnia cum non essent, produxit, et ipse producta conservat et tuetur, ut ipsi placet. Illa enim verba, « ex ipso et per ipsum et in ipso

¹ Rom. xi, 33, — ² Ibid.

» omnia, » nihil aliud indicant, nisi auctorem rerum creatarum, illum esse, atque ab illo retineri cuncta, et conservari. Deinde memor muneris quo nos donavit, alibi ait : « Gratias Deo super inenarrabili dono ejus¹. » Jam pacem quoque, quam nobis dedit, non modo non posse nos oratione complecti, neque explicare, sed et omnem mentem excedere declarat, cum ait : « Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiet corda vestra². » Si igitur altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ ipsius immensa est, si inscrutabilia judicia ejus, et viæ ipsius investigabiles, si donum ejus est inenarrabile, et pax ejus omnem sensum exuperat, non meum tantum, et tuum, vel alicujus alterius, neque Pauli, vel Petri tantum, sed et ipsum Archangelorum, et supernarum sensum virtutum, qua tu excusatione dignus, qua venia judicaberis, quæso, qui tanta dementia præceps feraris et insania, ut quæ investigabilia sunt, curiose studeas comprehendere, deque omni Dei providentia rationem exigas? Nam si is qui tanta scientia donatus est, quique tam immensa apud Deum fiducia valebat, et gratia totque spiritualibus donis ditatus fuerat, cedit, et se scientiam inquirere posse diffidit, et non modo reperire non valere, sed ne a principio quidem scrutari, quandoquidem et hoc est impossibile; nonne omnium infelicissimus es, et gravissimo furore correptus, qui contrariam illi viam insistas? Neque enim dicit hæc tantum, sed et ad Corinthios olim de scientia scribens, ostendensque quo pacto, licet multa didicerimus, tamen exigua valde ac minima est scientiæ nostræ mensura, sic ait : « Si quis se existimat scire aliquid, non- » dum cognovit quemadmodum oportet eum scire³. » Tum significans multum nobis scientiæ deesse, cumulationem vero et ampliorem partem in futuro sæculo reservari,

¹ 2 Cor. ix, 15. — ² Philip. iv, 7. — ³ 1 Cor. viii, 2.

cæterum perexiguum quid nobis esse concessum, adjecit :
 « Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum
 » autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur
 » quod ex parte est ¹. » Neque hic substitit, sed cum vellet
 ostendere quantum inter hanc scientiam et illam intersit,
 multumque esse defectum, hoc diversis comparationibus
 manifestum reddit : « Cum essem parvulus, loquebar ut
 » parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut par-
 » vulus : quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant
 » parvuli. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate,
 » tunc autem facie ad faciem ². » Vides quantum intersit?
 quantum inter parvulum puerum, et virum perfectum :
 quantum inter speculum, et ænigma, vel aliam obscuram
 rerum visionem, et claram visionem : hoc enim est, facie
 ad faciem. Cur igitur furis et insanis, dum ea quæ pro-
 hibita sunt audacter frustra et incassum aggredieris? Cur
 vere Paulo non pares dicenti : « Imo vero tu quis es, ô
 » homo, qui respondeas Deo? Numquid dicet figmentum
 » ei, qui se finxerit, Quid me fecisti sic ³? » Vides quantam
 obedientiam requirat? quantum silentium? Non enim
 quod liberum tollat arbitrium, hoc dicit; absit : sed hoc
 indicat, cum qui ista quærit, ita mutum esse debere, ut
 est ipsa luti natura, quæ artificem sequitur, quocumque
 ducat, neque resistere, aut curiose inquirere. Quocirca
 nostræ naturæ nos admonet, et luti et figuli mentionem
 facit. Tametsi figuli et luti est eadem substantia. Quod si
 ubi substantia est eadem, tanta est obedientia : ubi discrimen
 est immensum et substantiæ et scientiæ ac reliquorum
 omnium, quam veniam obtinebit, qui adeo temerarius
 est et impudens, ut res Dei creatoris sui curiose scrutetur?
 Cogita, ô homo, quis sis. Hoc enim significant ea
 quæ dicit, « Tu quis es? Nonne lutum? nonne cinis et

¹ 1 Cor. xiii, 9. — ² Ibid. — ³ Rom. ix, 20.

pulvis? nonne favilla? nonne fumus? nonne scænum? nonne flos scæni? Has enim omnes similitudines frequenter in medium adducunt Prophetæ, dum naturæ nostræ nituntur exprimere vilitatem. Atqui is quem curiose scrutaris, immortalis est, immutabilis, semper est, et eodem modo est, sine principio, sine fine, animo incomprehensibilis, mentem exuperat, cogitationem excedit, inexplicabilis, ineffabilis, incomprehensibilis non mihi tibi que solum, non Prophetis et Apostolis, sed et cælestibus virtutibus, quæ puræ sunt, invisibiles, incorporeæ, quæ perpetuo versantur in cœlis.

CAPUT III.

*Non nobis solum, sed et cælestibus virtutibus
incomprehensibilem esse divinitatem.*

Cum ergo Seraphinos videris circa sublimem illum elatumque thronum volantes alarum obtentu suos oculos obvelare, pedesque suos, et terga, et facies occultare, ac clamorem plenum admirationis effundere, ne putes alas et pedes ipsis esse; quippe cum incorporeæ sint illæ virtutes; sed ex his figuris inaccessum et incomprehensibilem esse illum intellige qui in throno sedet. Nam et illis est incomprehensibilis, et inaccessus, tametsi se infirmitati nostræ attemperet: neque enim id quod erat, tum apparebat. Deus enim non sedet, neque throno continetur, neque loco circumscribitur. Quod si sedentem, et in throno collocatum, atque ab ipsis circumdatum; quæ omnia sunt ad nostram infirmitatem se attemperantis, et

non sedentis; intueri minime potuerunt, sed exilientem inde fulgorem non ferentes, alarum obtentu oculos obvelabant, tantumque glorificabant, tantum hymnos canebant, et multo cum tremore mysticum illum sanctificationis cantum offerebant: non tu hinc facessens, te ipsum in terram abdes ac defodis, qui ineffabilem et inexplicabilem et supernis Virtutibus incomprehensibilem virtutis divinæ providentiam non dubites curiose tanta cum temeritate scrutari? Quæ enim illius sunt, solum Filio et Spiritui sancto exacte nota sunt omnia, nulli vero alteri: et ex his alterum quidem Joannes Evangelista, alterum vero Paulus Apostolus declaravit. Itaque tonitruī filius, et qui Christo admodum carus fuit, quique hac nota designabatur; quod erat summæ virtutis indicium; qui tantam habebat fiduciam, ut et supra pectus ejus recumberet, sic ait: « Deum nemo vidit unquam¹; » visionem appellat cognitionem; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Hoc et ipse Christus insinuans olim, dum populum alloqueretur Hebræum dicebat, « Nemo vidit » Patrem, nisi is qui est a Deo: hic vidit Patrem². » Vas autem electionis, cum in sermonem de ipsius dispensatione incidisset, cumque vellet arcana cuncta quæ didicerat, quo pacto cognovisset, indicare, his et ipse verbis utitur: « Loquimur autem sapientiam in mysterio, quæ » abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in » gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi » cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, Quæ oculus non » vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascen- » derunt, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum³. » Quomodo ergo cognovimus nos, o Paule? quis illa revelavit, et manifesta reddidit illa nulli conspecta, vel audita,

1 Joan. 1, 18. — 2 Id. vi, 46. — 3 1 Cor. ii, 7.

et quæ nullius in cor ascenderunt? Dic, et indica quis ille sit qui tantam nobis scientiam advexit? « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum¹. » Deinde ne quis eum putaret hæc nosse tantum, quæ per ipsum nobis Deus revelavit, non autem omnem scientiam callere, subjecit : « Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. » Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. » Horum autem verborum hic sensus est : Sicut homo novit ea quæ ipsius sunt, quæque cogitat, et habet in animo, cuncta scit exacte, sic etiam Spiritus sanctus arcanam Dei scientiam omnem exacte novit. Cum igitur dixit, « Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei, » non homines solum, sed et omnem cœlestem creaturam ab hac perfecta cognitione secluserit. Quam ob causam et sapiens quidam sermo admonet; « Difficiliora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris². » Quæ præcepta sunt tibi, hæc cogita. Plurima enim supra sensum hominis ostensa sunt tibi. Quod autem dicit, est hujusmodi. Ne hæc quidem quæ habes, tua industria cuncta didicisti : neque naturæ tuæ viribus nixus hanc cognitionem adipisci potuisti, sed cœlitus missam hanc scientiam accepisti. Multo quippe majora erant, quam ut tua possent intelligentia comprehendere. Cur ergo tuis viribus nixus conaris profundiora scrutari, cum pleraque ex iis quæ nosti, tuum sensum exuperent, et aliunde ad te derivata illa possideas? Hoc et ipse Paulus ut declararet, aiebat : « Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis³? » Tantum igitur conatum aliquando tandem omitte, et sapientissimo illi consilio parere dignare, quod

¹ 1 Cor. II, 10. — ² Eccli. III, 20. — ³ 1 Cor. IV, 7.

monet, « Ne dixeris, Quid est hoc? ad quid hoc? omnia » enim ad usum ipsorum creata sunt¹. »

CAPUT IV.

Moysem Prophetam periculosam curiositatem in exordio libri uno verbo sustulisse.

Hanc enim ob causam, cum orta esset omnis creatura, summumque accepisset ornatum, et admodum concinnum, mirabile, ac stupore dignum opus processisset in medium, cumque insipientes et insani nonnulli res creatas essent reprehensuri : vide quo pacto importunum illorum iudicium, ac furiosam sententiam multo ante reprimens legislator uno verbo impudens quodvis os eorum occluserit, cum dixit : « Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona » valde². » Nam quoniam inter ea quæ videbantur, erant non lux tantum, sed et tenebræ : non fruges tantum, sed et spinæ : non arbores tantum sativæ, sed et sylvestres : non plani solum campi, sed etiam montes, et colles, et valles : non homines solum, sed et reptilia venenata : non pisces tantum, sed etiam cete : non frequentata solum æquora, sed etiam mare innavigabile : non sol tantum et luna, et sidera, sed etiam fulmina, et ignei turbines : non venti solum secundi, sed et procellæ : non columbæ tantum, et aves canoræ, sed et milvi, et accipitres, et vultures, et alia carnivora animalia : non pecudes tantum et boves, sed et lupi, et pardi, et leones : non cervi tantum et lepores, et damæ, sed et scorpii, et viperæ, et dracones : atque inter herbas quoque non salubres modo

¹ Eccli. xxxix, 26. — ² Gen. i, 31.

plantæ, sed et venenatæ, ac futurum erat ut hæc multis offendiculo essent, et hinc hæreses orirentur : postquam res omnes creatæ sunt natæ, suumque singulæ sunt ornatum adeptæ, creatorem ostendit in singulis, id quod exortum erat, laudare, imo vero unamquamque sigillatim et omnes simul : ut cognito illius judicio, licet temerarius quispiam sit et impudens, nihil amplius eorum, quæ sub oculos cadunt, curiose scrutetur. Ideo ubi dixit factam esse lucem, adjunxit : « Et vidit Deus lucem, quod esset » bona¹, » et ita de singulis. Deinde ne, si cuncta persequatur nominatim, prolixiorem reddat orationem, simul pronuntiat de omnibus, et ait rursus : « Vidit Deus cuncta » quæ fecerat, et ecce bona valde². » Non quod ubi facta fuerant, cognoverit Deus bona esse quæ facta erant : absit. Si enim artifex homo, etiam antequam fiant ea quæ sunt artis, novit, edoctus ea bona esse quæ ab ipso fieri debent : multo magis ineffabilis illa sapientia, quæ sola sua voluntate nutuque cuncta produxit, etiam antequam fierent, ea bona esse noverat. Neque enim illa produxisset, si ignota ipsi fuissent. Cur igitur ita locutus est ? Ob eam causam, quam attigi. Cum igitur Prophetam audieris dicentem tibi Deum illa vidisse, atque laudasse, noli jam amplius ullum examen vel indicium quærere pulchritudinis ipsorum, neque dicas, Quomodo bona ? ipsa enim ex operibus demonstratione clarior est sententia, quæ ex calculo et judicio conditoris emanat. Atque idcirco rudioribus verbis est usus. Eam quemadmodum si quis coemere medicamenta velit, alioquin imperitus, eaque jussit medico prius ostendi, nullam aliam virtutis eorum demonstrationem requirit, ubi certo didicerit illa ab eo visa fuisse, ac laudata, sed artificis calculo contentus abit, cum audierit illa vidisse medicum, atque laudasse : sic

¹ Gen. 1, 4. — ² Ibid. 31.

nimirum Moyses, cum omnem vellet occasionem impudentis curiositatis amputare illis, qui creaturis essent fruituri, denuntiavit eis, ac dixit, Deum illa vidisse, laudasse, ac bona esse judicasse, neque simpliciter bona, sed bona valde. Noli ergo curiose inquirere, neque ratiocinando scrutare quæ facta sunt, cum tali de eorum præstantia testimonio sis instructus. Si enim minime contentus hoc verbo, ad inquisitionem rerum creatarum progredi velis, teque in ratiocinationum euripum, ac fluctus solum injicias, ex quibus multam senties excitatam procellam, nihil quidem intelliges amplius, sed in naufragium te ipsum gravissimum præcipitem ages. Neque enim rationes omnes singulorum quæ facta sunt poteris reperire, sed et eorum quæ bona tibi nunc videntur, multa vituperabis, si animum adhibueris depravatum. Adeo namque imbecillis est hominum ratio, ut sæpenumero in contrarium agatur, et in judicio de creatura ferendo multi directe oppositi inter se pugnent. Nam gentiles quidem cum plus quam opus sit ipsam mirati essent, modum excesserunt, eamque Deum esse arbitrati sunt: Manichæi vero, et alii rursus hæretici quidam dei minime boni opus eam esse dixerunt: quidam unam ejus partem avulsam a cæteris spontaneæ cuïdam materiæ attribuerunt, eamque indignam esse Dei opificio judicarunt. Ita, sicut ante dixi, si quis rationem ac mentem depravatam adhibeat, multa ex iis, quæ bona esse videntur, accusabit. Quid enim tibi sole pulchrius videtur? attamen splendidum istud et jucundum astrum et oculos lædit infirmos, et cum radios ardentiores emittit, terram urit, febres gignit, fruges sæpenumero arefacit, et inutiles reddit, arbores infecundas efficit, ac partem orbis terrarum nostræ ineptam habitationi et infestam reddit. Quid ergo? num, quæso, solem idcirco accusabimus? absit, imo vero

rationem quiescere jubentes, petram illam occupabimus, et dictum illud, « Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, et » ecce bona valde¹ : » siquidem et illa ipsa quæ nunc enumerata sunt a me, bona valde sunt, et commoda. Sed ut superius dixi, ad vocem illam recurrendum est semper, ac dicendum : Ecce omnia, quæ fecit Deus, bona sunt valde. Sed nonne deliciis vacare, joculari, et voluptati operam dare, bonum est? audi Salomonem, qui deliciarum omne genus tentavit, et ait, « Melius est ire ad domum luctus, quam ire ad domum convivii². » At mala res nox est; oportet enim adversariorum uti verbis. Imo ipsa laborum est relaxatio, liberatio a curis, morborum solatium, a metu ac periculis requies non mediocris : juvenile reddit corpus, mentem vividam, membra laboribus fatigata recreat reficitque. At mala res est morbus : unde igitur Lazarus coronam reportavit? Sed mala paupertas : unde vero Job gloriam est consecutus? At noxiæ afflictiones frequentes, et continuæ : unde autem factum est, ut Apostoli celebres et illustres evaderent? Quæ porro via ducit ad vitam? nonne arcta et angusta? Noli ergo dicere, Cur hoc? ad quid hoc? sed tam in dispensationibus quam in creaturis Dei, quod silentium præbet lutum figulo, idem et ipse conditori tuo præbe, mi homo.

¹ Gen. 1, 31. — ² Eccle. vii, 3.

CAPUT V.

Credendum esse providentia Dei regi omnia : ejusque rei maximam demonstrationem iis qui dubitant, a rebus creatis suppeditari.

Quid ergo? dicet aliquis, vis me certo scire, ac credere Dei providentia res omnes regi? volo equidem et opto, ac vehementer desidero: non tamen ejus providentiam scrutari, neque curiose in eam inquirere. Si enim jam scis, et fidem habere statuisti, noli quærere: sin autem dubitas, terram interroga, cœlum, solem, lunam, varia brutarum animantium genera interroga, semina, plantas, mutos pisces, saxa, montes, saltus, colles, noctem, diem. Siquidem sole ac radiis ejus clarior est Dei providentia, et quovis tempore, quovis in loco, in desertis, in regionibus cultis et incultis, in terra, in mari, et quocumque te contuleris, manifesta et idonea, cum vetera tum nova providentiæ istius monumenta conspicias, vocesque undique missas hac nostra rationali voce clariores, a quibus de hac ejus cura instructur, qui aures voluerit admovere. Idcirco Propheta quoque vocum istarum præstantiam volens ostendere, dicebat: « Non sunt loquela, neque sermones, » quorum non audiantur voces eorum¹. » Nam nostra quidem nota est illius tantum, qui ejusdem sunt linguæ: non item illis qui diversæ: at illa vox quæ mittitur a creaturis, ab omnibus, quæ totum orbem terrarum incolunt, nationibus potest audiri.

¹ Psal. xvm, 3.

CAPUT VI.

De charitate Dei quæ charitatem omnem longe excedit.

Atque apud probos quidem ac modestos, ante ullam ex operibus demonstrationem, ipsa sola Dei sufficit affirmatio, non ad providentiam tantum, sed et ad amorem etiam illius erga uos eximium ostendendum. Non enim quovis modo providet nobis, sed ita ut amet simul, et vehementi nos et immenso quodam amore prosequatur, ab omni quidem passione immuni, sed ardentissimo et intentissimo, sincero, indissolubili, et qui nunquam possit extingui. Atque hoc nobis cum vellet insinuare Scriptura divina, profert quidem similitudines ductas a rebus humanis, profert et amoris, providentiæ, curæque exempla permulta: non tamen in his tantum vult nos subsistere, sed etiam exempla mente transcendere. Neque enim tanquam sufficientia ad ejus benevolentiam indicandam ista protulit, sed tanquam auditoribus nota, quæque magis quam alia quævis hoc possent ostendere. Exempli causa: dum agit cum illis qui lamentabantur ac gemebant olim, et dicebant: « De- » reliquit me Dominus, et oblitus est mei Deus Israël¹, » tum adjicit hæc verba Propheta: « Numquid obliviscetur » mulier parvuli sui, vel ut non misereatur fetuum uteri » sui? » Hoc nimirum dicit: quemadmodum illa nequit oblivisci parvulorum suorum, sic neque Deus generis humani. Deinde ut intelligas hanc adductam esse a Propheta similitudinem, non quod tantam vellet ostendere Dei charitatis esse mensuram, quanta sit matris erga fetus uteri sui; sed quoniam hunc eximium præ cæteris notum ha-

¹ Isai. xlix, 15.

buit charitatis modum ; tametsi multo major illo Dei amor adjecit : « Sin autem et horum oblita fuerit mulier, » ego tamen non obliviscar tui dicit Dominus. » Vides ut materni amoris modum excedat ? Atque ut intelligas maternum affectum et patris in filios benevolentiam eum longo intervallo superare, ait quidem Propheta : « Quo- » modo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus ti- mentibus se¹. » Idemque rursus hanc charitatis similitu- dinem adducit : quippe qui sciret præ cæteris hanc excel- lere. At Prophetarum et omnium dominus, ut Dei providentiam et curam ostenderet hujus mensuram longo intervallo superare, quantumque inter lucem ac tenebras, et inter bonitatem ac malitiam est discrimen, tantum a divina bonitate ac providentia paternum amorem superari, audi quid dicat : « Quis est ex vobis homo, a quo si pe- » tierit filius ejus panem, numquid lapidem porriget ei ? et » si petierit piscem, numquid serpentem porriget ei ? Quod » si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, » multo magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona iis, » qui a se petierint¹ ; » indicans, quantum est inter nequi- tiam bonitatemque discrimen, tanto paterna sollicitudine sublimiorem divinam esse benignitatem. Hæc autem a me idcirco exempla sunt allata, ut si quando alias compara- tiones induxero, ne intra limites eorum, quæ exprimun- tur a Prophetis, mentem circumscribas, sed hac utens regula, cogitatione superius ascendas, et immensum cha- ritatis ejus excessum agnoscas. Neque enim naturæ finibus est contentus, sed illis omissis atque superatis alia rursus adjungit exempla. Ea quippe conditio est amantis : multis argumentis id ei conatur ostendere, quem amore complec- titur : quod et ipse facit, dum ad locorum intervalla magnamque intercapedinem orationem traducit, non ut

¹ Psal. cii, 13. — ² Matth. vii, 9.

iterum tantum ejus esse affectum arbitreris, sed quod hoc præcipue mensuræ genus cæteris sciret antecellere, atque auditoribus esse notum. Ac per Davidem quidem ait : « Secundum altitudinem cœli a terra corroboravit Dominus misericordiam suam super timentes se ¹ : » et, « Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras : » per Esaïam vero : « Neque enim sunt cogitationes meæ, sicut cogitationes vestræ ; neque viæ meæ, sicut viæ vestræ ; sed sicut distat cœlum a terra, sic distant viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris ². » Hæc porro dicebat, quod paulo superius de remissione peccatorum disseruerat, et dixerat, « Quia multum dimittam iniquitates vestras. » Deinde ostendens quantum sit illud multum hoc adjecit exemplum : sed neque solis istis contentus est, verum etiam ad alteram crassiorem comparisonem orationem dimittit. Nam apud Osee dicebat : « Quid faciam tibi, Ephraïm ? quid faciam tibi, Juda ? Sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum in ipso : conturbata est pœnitudo mea ³. » Horum autem verborum hæc est sententia. Ne verbum quidem minarum toleravi. Ac loquitur quidem hominum more, non ut humanum quiddam suspiceris, absit ; sed ut hac crassiori loquendi ratione charitatem quamdam Deo convenientem, sinceram, et indissolubilem intelligas. Nam quemadmodum si quis insano quempiam amore diligit, ne verborum quidem tenus eum vellet offendere, quem ita diligit ; sic nimirum et ipse inquit : quoniam dixi tantum, et verbis offendi, « Conversum est cor meum in ipso : » neque enim crassiores istas comparationes proferre dedignatur, ut amorem ostendat, quod est maxime diligentis. Neque hic substitit, sed pergit ulterius, et alterum rursus crassius exemplum adjun-

¹ Psal. cxi, 11. — ² Isaï. lv, 8. — ³ Osee, xi, 7.

git, ita dicens: « Quomodo lætabitur sponsus super sponsa, » sic lætabitur Christus super te. » Quod initio præsertim ardentiores ac ferventiores, et vividiores sint amores: ita porro locutus est, non ut humanum quippiam suspiceris; iterum enim illud dicere non desinam, sed ut ex his ardorem, sinceritatem, vehementiam, flammam denique charitatis intelligas. Deinde cum dixisset, sicut diligit pater, et amplius quam pater; sicut mater, et amplius quam mater; sicut sponsus, et amplius quam sponsus: quantum est intervallum cæli a terra, et amplius quam illud, quantum distat ortus ab occidente, et amplius quam illud: ne hic quidem substitit comparationibus utens, sed ulterius progreditur, ut multo abjectius exemplum ostendet. Cum enim Jonas post fugam, Deique cum Ninivitis reconciliationem inops consilii esset, et æstualet, quod ea quæ minatus erat, in opus non procederent, et humano quodam turbaretur affectu, ac mœstus esset, cum soli imperasset Deus, ut ardentiores emitteret radios, ac deinde terræ jussisset, ut illi tegmen ex herba subitario opere strueret, cum magnopere illum levasset atque recreasset, deinde rursus cum ob sublatum e medio tegmen illud eum contristasset, postquam altero recreatum, et altero cruciatum illum vidit, audi quid ei dicat: « Tu quidem pepercisti super cucurbita, pro qua non laborasti, neque nutriisti; ego autem non parcam super Ninive civitate magna, in qua » habitant plures, quam centum viginti millia hominum, » qui non noverunt dextram aut sinistram suam¹? » Horum autem verborum hæc est sententia: Non ita recreavit te umbra oleris, ut me salus Ninivitarum exhilaravit: neque ita te destructio ejus contristavit, ut me illorum interitus. Ita præter mentem meam illorum exitium accidisset. Vides hic quoque comparationem illum excedere?

¹ Jon. iv, 11.

Non enim dixit, « Tu quidem pepercisti super cucurbita, » et conticuit: sed adjunxit: « Pro qua non laborasti, neque » nutriisti eam. » Nam quoniam eas potissimum plantas amant agricolæ, in quas plurimum laboris impenderint, ut hoc quoque se genere amoris complecti homines indicaret, hoc addidit: Si enim tu alienum opus ita defendis, inquit, multo magis ego proprium, et cujus sum conditor. Deinde mitigat accusationem illorum cum ait: « Qui non » noverunt dexteram aut sinistram suam¹, » ut simplicitate potius quam malitia illos deliquisse declaret, id quod et pœnitentiæ finis ostendit. Enim vero cum alios quoque reprehendit, qui gemebant, ut pote derelicti, his eos verbis affatur: « Interrogate me de filiis meis, et de operibus » manuum mearum mandate mihi². » Quasi diceret: Quis patrem admonet, hortaturque ut filii sui curam gerat; aut artificem et opificem, ne suum opus sinat interire? Itane vero inter homines sufficit vobis naturæ vel artis conditio, ut de sollicitudine minime dubitetur: mihi vero putatis hortatore opus esse, ut liberos meos vel opera tuear et defendam? Hæc autem dicebat, non ut ipsum non hortarentur, sed ut scire possent Deum etiam ante cohortationem suas partes agere: velle tamen ut alii se cohortentur, et rogent, quod sciat ad hortatores magnam inde utilitatem dimanare. Vides ut manifestissime, ac sole clarius per hæc exempla ineffabilis ejus providentiæ demonstratio elucescat? Perpende autem. Patrem in medium protulit, matrem, sponsum, sponsam, distantiam cœli et terræ, intervallum quod est inter ortum et occasum, agricolam, et olerum cultorem, architectum, genitorem, vehementem amatorem, qui turbetur, si vel etiam verbo tenus eum, quem amat, offenderit: et omnes illos tantum superare

¹ Jon. iv, 11. — ² Isai. xlv, 11.

Dei bonitatem ostendit his omnibus, quantum malitiam probitas vincit.

CAPUT VII.

Demonstratio divinæ providentiæ ex creaturis.

Ac probis quidem et modestis, ut dixi, ista sufficiunt : sed quoniam nonnulli sunt lutei, contumaces, refractarii, carni addicti, age vel ex ipsis operibus, quantum in nobis situm fuerit, ejus providentiam demonstramus : nam totam quidem illam, imo ne minimam quidem ejus partem aliquam facile fuerit expressisse : adeo immensa est et infinita, et tum ex parvis, tum ex magnis rebus elucet, sive quæ sub oculos cadunt, sive quæ minime cernuntur. Verumtamen ex iis quæ sub oculos cadunt, probationem instituamus. Hanc enim mirabilem concinnamque creaturam propter alium nullum condidit, nisi propter te ; ac tam pulchram et magnam, tam variam et pretiosam, ac perennem, utilem, et omni ex parte fructuosam, et ad corporis sustentationem et corroborationem, et ad animæ instructionem, et aptam ad viam sternendam ad cognitionem Dei, tua unius causa creavit. Neque enim Angeli indigebant illa : quomodo enim indigerent, qui priusquam oriretur ipsa, jam erant ? Illos enim ista multo antiquiores esse, audi quo pacto verbis illis ostendat Deus, quibus ita Jobum alloquitur : « Quando facta sunt sidera, laudaverunt me omnes Angeli mei, et voce magna cecinerunt¹, » hoc est, obstupefacti multitudinem, pulchritudinem, situ, utilitate, varietate, amœnitate, splendore, concin-

¹ Job, xxxviii, 7.

nitatem, cæteris omnibus, quæ longe melius illi quam nos perspiciunt. Neque vero sideribus tantum exornavit, sed et sole et luna decoravit, utroque tempore multam tibi voluptatem, multam ex utroque suppeditans utilitatem. Quid cælo pulchrius, quod nunc a sole lunaque collustratur, nunc veluti quibusdam oculorum jactibus, immenso siderum examine terram illuminat, et nautis ac viatoribus indices viæ quosdam ducesque subministrat? Qui enim pelagus sulcat, et ad clavum sedet, incursibus fluctuum, et turbatarum undarum insultibus, ac violento ventorum afflatui, noctisque illunis tenebris se ipsum exponit, adeo illius regimini confidit et ductui: et quod in sublimi situm est astrum, illum tanto dissitum intervallo, quasi vicinum sit et propinquum, ita secure deducit, et ad portum appellit, nec tamen ullam vocem mittit, sed conspectu suo viam illis monstrat, et illis tribuit, ut maria tuto possint emetiri, dum illis tempora designat, sic ut nunc quidem intra portum retinenda sit navis, nunc autem in pelagus confidenter educenda, et non improvide propter ignorantiam futuri in diem incidentes hiemalem, naufragium patiantur. Neque vero tantum integrorum annorum mensuras et tempestates illas designant, sed et cujusque noctis horam et conversionem diligenter repræsentant, et efficiunt, ut ex ipso aspectu discamus, quando major ejus pars præterierit, quando minor adhuc restat, et contra rursus, quod non solum nautis, sed etiam viatoribus commodum est, ne nocte intempesta viam ingrediantur, neque convenienti tempore domi resideant. Hoc una cum stellis etiam ex lunæ cursibus notum diligenter observatur. Nam quemadmodum sol diurnas, ita luna nocturnas horas dirigit, aliasque multas utilitates parit, et gratiam aëris temperiem, et roris generationem, ut irrigata semina germinent, ac multa ex se commoda ad cor-

roborandum genus humanum suppeditat, dumque media inter stellarum chorum, et solis splendorem interjacet, hoc quidem minor, illis vero præstantior est, ac multo major. Neque vero mediocris nascitur ex illa varietate spectatoribus voluptas et utilitas, ut neque vulgaris commoditas ex temporibus, et quatuor anni tempestatibus, seu mensuram, seu magnitudinem ac brevitatem, sive infinitam diversitatem consideres. Aliam enim minorem, aliam majorem ac splendidiorem spectare licet, et quasdam ex illis diversis temporibus apparere. Summa nimirum ac solertissima Dei sapientia multam ubique varietatem efficit, cum ut potentiæ suæ miraculorum effectricis specimen edat, tum ut rerum quæ cernuntur oculis, commoditati provideat, ac multam immensamque præbeat utilitatem, et cum his omnibus etiam voluptatem. Quid enim cælo jucundius, quod nunc tanquam linteam quoddam mundum ac pellucidum super caput nostrum expansum est, nunc tanquam floribus refertum ac variegatum cernitur pratum, suamque coronam ostentat? Neque enim æque jucundum est interdum pratum cernere, ac jucundum est et suave cælum de nocte spectare, innumeris stellarum floribus undique coronatum, floribus qui nunquam marcescunt, sed illesam suam pulchritudinem semper ostentant. Quid illo rursus jucundius, cum nocte jam pulsa, necdum tamen oriente sole, veluti croceo quodam peplo auroræ primordiis purpuratum ornatur? Quodnam porro spectaculum pulchrius oriente sub auro-ram sole, cum parvo temporis momento terram totam, totum mare, montes omnes, saltus, et colles, cælum universum radiorum sparsionibus illustrat, et exuto excussoque a rebus, quas oculis cernimus, amictu noctis, nobis ante oculos omnia nuda proponit? Quis satis miretur cursus ejus rectum ordinem, inter tot annorum circui-

tus immutabile, ac nusquam interruptum ministerium, semper florentem ejus pulchritudinem, splendorem, fulgorem, puritatem, quæ, licet cum tot corporibus misceatur, nusquam tamen inquinatur? His adde utilitatem immensam in seminibus, in plantis, in hominum corporibus, quadrupedum, piscium, aëris, lapidum, herbarum, in terra, in mari, in aëre, in omnibus demum, quæ oculis usurpamus. Siquidem omnia ejus ope indigent, et si ea fruuntur, meliora redduntur: neque solum corpora, neque plantæ, sed etiam aquæ, lacus, fontes, flumina et aëris ipsa natura, quæ subtilior, purior, ac pellucidior evadit. Hanc nimirum ob causam et auctor Psalmorum, cum ejus pulchritudinem vellet exprimere, perennem splendorem, formam florentem, ac vividam, florem nunquam excidentem, ornatum, decorem, ministerium nusquam interruptum, ita dicebat: « In sole posuit tabernaculum suum¹, » hoc est in ipsis cœlis. Illoc subindicat, dum tabernaculum Dei appellat. « Et ipse tanquam sponsus » precedens de thalamo suo. » Tum ut facilitatem ministerii ejus, et agilitatem exprimeret, addidit: « Exultabit » ut gigas ad currendam viam suam. » Deinde, quomodo satis sit, et sufficiat solus universo terrarum orbi: « A » summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum cœli. » Posteaquam sit omnibus utilis et commodus: « Nec est qui se abscondat a calore ejus. » Licet aliunde quoque, nisi forte jam defessus es, providentiam ejus intelligere: ex nubibus, ex quatuor anni tempestatibus, ex solstitiis, ex ventis, ex mari, ac diversis generibus piscium, ex terra, et quadrupedibus, ac reptilibus animantibus quæ in ipsa versantur, ex volucribus qui in aëre volitant, ex terrestribus, iis quæ ancipitem vitam habent in lacubus, in fontibus et fluminibus, ex habitabili terra, ex inhabi-

¹ Psal. xviii, 4.

tabili et inculta, ex seminibus quæ nascuntur ex ea, ex arboribus, herbis, plantis, quæ in desertis et non desertis locis pullulant, quæ in campis germinant, in vallibus, in montibus, in collibus, ex iis quæ sponte nascuntur, ex iis quæ cum agriculturæ labore, ex cicuribus animalibus, ex feris, et ex sylvestribus, mansuetis, parvis, magnis, ex iis avibus quæ hiberno tempore, quæ æstivo, quæ autumali apparent, et quadrupedibus, et piscibus, et plantis, et herbis, ex iis quæ in nocte fiunt, quæ in die, ex pluviis, et annorum mensura, ex morte, ex vita, ex labore cui sumus addicti, ex tristitia, ex voluptate, ex cibis et potibus qui nobis dati sunt, ex institutis, ex artibus, ex lignis, ex lapidibus, ex montibus metallicis, ex mari quod navigari solet, ex eo quod non est navigabile, ex insulis, ex portubus, ex littoribus, ex superficie pelagi, ex aquarum profundo, ex elementorum natura, ex quibus nobis conflatus est mundus, ex temporum dispositione, ex diversis diei noctisque mensuris, ex morbo et sanitate, ex membris nostris, ex constitutione animæ, ex artibus, et sapientia quam Deus in illis generi humano largitus est, ex utilitate brutorum, plantarum, cæterarumque creaturarum quæ nobis inserviunt, ex minimis et vilissimis animalibus. Quid enim brevius aut deformius ape? quid porro formicis et cicadis vilius? Veruntamen hæc quoque claram vocem emittunt, qua Dei providentiam, virtutem, sapientiamque testentur. Quam ob causam etiam Propheta, qui tanto spiritu donatus erat, creaturæ corpus percurrens, et cum pauca quædam attigisset, magno cum stupore exclamavit, et mirabilem illam vocem misit: « Quam magnificata sunt opera tua, Domine? omnia in sapientia fecisti¹. » Atque hæc omnia propter te, o homo. Nam et venti propter te; rursus enim ad principium suum oratio

¹ Psal. ciii, 24.

revolvitur; ut defessa corpora flatu diventilent, ut contractas ex luto sordes, et molestiam ortam ex fumi, et caminorum aliarumque rerum exhalationibus abstergant, ut calorem solis mitigent, ut leviozem æstum reddant, ut semina nutrant, ut plantas augeant, ut te in mari comitentur, et in terra fiant agriculturæ administri, dum illic quidem naves sagitta velocius impellunt, adeo facilem pronamque navigationem reddunt, hic vero tecum areas expurgant, et paleas a fructu separant, ac molestias operum levant, ut levem tibi lenemque aërem reddant, ut et aliunde te oblectent, dum nunc quidem suaviter, ac leniter sibilant, nunc autem sensim in plantas se insinuant, et arborum frondes agitant, ut somnum tibi sub æstatis ac veris tempus jucundiozem, dulciozemque melle reddant, ut quod in arboribus faciunt, hoc in dorso maris efficiant, et in fluminum aquis, dum illarum superficiem in sublime tollunt, et multam inde præbent illo spectaculo voluptatem, et ante voluptatem illam maximam etiam utilitatem. Nam et aquis ipsi alioqui sunt utiles, dum perpetuo stagnantes illas corrumpi non sinunt, sed dum illas frequenter movent, ac ventilant, recentes, ac vividas reddunt, et ad alenda animalia quæ in eis natant, aptiores. Quod si noctem ipsam volueris observare, non mediocrem creatoris providentiam inde cognosces. Siquidem defatigatum corpus tuum recreat, et membra diurnis laboribus distenta remittit et relaxat, alternaque vicissitudine refecta, per quietem rursus ad pristinum vigorem reducit. Neque vero id tantum, sed et diurnis te molestiis levat, et intempetivis liberat curis. Sæpe etiam ægrotanti febrem extinguit, dum contrarium somni remedium adhibet, et medicorum artem æstuantem ac fluctuantem ad tranquillum portum deducit, et a multis laboribus reddit immunem. Ac tanta sane illius est utilitas, tanta commoditas, ut et dies sæpe

male peréat iis, quibus negatum fuerit in illa interquiescere. Si enim quis supponat quietem noctis, remissionem, ac relaxationem tolli, cujus beneficio cuncta recreantur, et anima defessa, et corpus defatigatum, excitata et alacri mente diurnos labores aggreditur, inutile redditum hoc animal intuebitur. Quod si quis vigilando, et operando, vel etiam otiano noctes diebus addat, et hoc diutius agat, confestim morietur, aut si id non accadat, plane longo correptus morbo, nihil ex diurnis suis laboribus utilitatis percipiet, cum vires ejus penitus attritæ fuerint, et exhaustæ. Quod si placuerit innumeras piscium turmas oratione explicata percurrere, qui degunt in stagnis, in fontibus, qui in mari navigabili, qui in eo quod navibus non frequentatur, vel si volucrum immensa spectemus examina, quæ in aëre, quæ in terra, quæ in aquis simul, et terra; nam quædam ex illis ancipitem vitam habent: quæ silvestres sunt, aliæ mansuescunt, aliæ perpetuo sylvestres permanent, aliæ esui aptæ, aliæ non aptæ, et singularum scrutemur pulchritudinem, alas, vocem canoram, sed et si earum tantum differentias exquiramus, sive in cantu, sive in victu, et habitationem, mores, usus, et ministeria, quibus nobis inserviunt, omnia persequamur, et magnitudines, et exiguitatem, et partus, et educationem, et multam in his immensamque varietatem, et hoc ipsum etiam in piscibus agamus, atque inde orationem ad herbas, quæ ubique terrarum nascuntur, traducamus, et horum cujusque fructum spectemus, et utilitatem, et suavem odorem, et speciem, et situm, et folia, et colorem, et figuram, et magnitudinem, et exiguitatem, et commoditatem, et operandi modos, et corticum, truncorum, ramorumque discrimina, et prata, et viridaria, deinde ad diversa transeamus aromata, variaque illorum loca perscrutemur, et quibus modis adinveniantur, et

curentur, et colantur, et quam nobis usui sint ad medendum. Præter hæc autem rursus si ad montes quoque metallis abundantes gradum faciamus, qui et ipsi numero sunt non mediocri, et alia multo plura inter creaturas pervestigemus, quæ tandem oratio, quodve spatium temporis nobis ad eorum cognitionem adipiscendam sufficiet? Atque hæc omnia propter te unum condita sunt, mi homo, et artes propter te, et instituta, et civitates et pagi, et somnus propter te, et mors propter te, et vita propter te, et accretio, naturæque opera tam multa, et talis hic mundus propter te nunc, et rursus melior propter te. Nam meliorem illum futurum, idque tua causa, potes ex Pauli verbis cognoscere: «Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis¹:» hoc est, ne amplius corruptioni sit obnoxia. Tum ut indicaret eam tanto honore tua causa decoratum iri, subjecit: «in libertatem gloriæ filiorum Dei.» Quod si valde prolixa non fieret, et modum excederet oratio nostra, multa de morte philosopharer, et in hoc maxime Dei sapientiam, et providentiam indicarem, multaque de corruptione, de sanie, de vermibus, et cinere dicerem, quæ potissimum queruntur, et deplorant multi, quod in pulverem, in vermes nostra corpora resolvenda sint, atque inde ipsius immensam providentiam ac sollicitudinem indicarem. Ab eadem enim providentia, ab eadem bonitate, qua nos condidit, cum nondum essemus, hoc etiam promanat, quod mori nos jusserit, et talem finem nancisci. Quamvis enim res sint natura diversæ, tamen unius bonitatis opificia sunt, quandoquidem e vita decedens homo nullo inde damno afficitur: siquidem et dum vita suppetit, multa inde lucra colligit, et ex alieno corpore propriam percipit utilitatem. Cum enim viderit eum, qui non ita pridem cum ipso in-

¹ Rom. viii, 21.

cedebat, in vermes, et saniem, et cinerem, et pulverem esse resolutum, licet ipsius diaboli arrogantia intumescat; metu contrahitur, reprimitur, modeste se gerit, philosophari docetur, bonorum parentem humilitatem in suam mentem introducit. Ita fit ut neque qui e vita discessit, lædatur; recuperabit enim hoc corpus incorruptum et immortale; et qui adhuc in stadio versatur, ex eo, quod nihil alter est læsus, maxima lucra decerpet. Non enim vulgaris modestiæ magister in vitam nostram introductus est, qui mentem instruat, et animæ passiones refrenet, fluctus sedet, et tranquillitatem reducat. Cum enim tum ex iis quæ dicta sunt, tum ex aliis pluribus hac luce clarius eluceat providentia Dei, noli supervacanea curiose scrutari, neque causas omnium rerum exquirens, ea quæ comprehendere nequis, perseguere. Nam et hoc ipsum ut essemus, ex sua nobis bonitate concessit, non quod nostro ministerio indigeret. Itaque laudandus a nobis est, et adorandus, non modo quod condiderit, neque quod animam incorpoream, et ratione præditam sit largitus, neque quod aliis omnibus præstantiores reddiderit, neque quod in omnia, quæ cernuntur, dominatum detulerit, et potestatem permiserit, sed quod id egerit, cum nullo modo nobis egeret. Hoc enim est in ejus bonitate mirabile, quod cum nostro ministerio nihil opus illi esset, nos prodaxerit. Prius enim quam nos in lucem ederemur, et Angeli, et supernæ Virtutes, erat sua gloria præditus, ac felicitate: sed ob solam suam benignitatem nos procreavit, et hæc omnia nostra causa, atque adeo multo istis plura condidit.

CAPUT VIII.

Multæ providentiæ demonstrationem esse, quod lex naturalis et scripta sit data, quodque viros eximios per suas transmigrations fieri magistros curarit earum gentium a quibus suscipiebantur, et quod deinde caput bonorum largitus sit unigeniti sui adventum.

Propterea quoque legem a se scriptam nobis dedit, et Prophetas misit, ac miracula edidit, et ante hæc omnia, simul atque hominem finxit, magistrum a natura insitam legem indidit, et tanquam navi gubernatorem, et equo aurigam, cogitationibus nostris eum præfecit. Ita nimirum et Abel ipsum novit, cum non essent litteræ, non Prophetæ, non Apostoli, neque scripta lex institueret, sed quod a natura insitam legem haberet. Ita Caïn: nam et ille novit, et uterque quidem ipsum sciebat, et dominatum agnoverat, sed non eandem uterque viam ingressus est, verum alter quidem vitii, alter autem virtutis. Verumtamen ne sic quidem ipsum deseruit, sed et lapsum ac supplantatum erexit, et sua cura dignatus est: ac primum quidem hortatus est, et consilium dedit, postea vero metu ac tremore commonuit, erudivit, edocuit. Quoniam autem tantum munus homines multi prodiderunt, hanc, inquam, naturalis doctrinæ utilitatem, ne sic quidem eos dereliquit, neque extremo exitio expositos esse voluit, sed constanter eos rebus ipsis, beneficiis, suppliciis erudire, atque admonere non cessavit, ac per ipsam creaturam quæ singulis diebus operatur, et consuetum ministerium

suum implet, per ea quæ præter opinionem et consuetudinem fiunt, per eos justos, qui ab initio vixerunt. Siquidem viros eximios, et philosophia summa præditos e loco in locum transtulit. Nam et Abraham nunc quidem in Palæstinam, nunc autem in Ægyptum proficisci jussit, et Jacob in Syriam, Moysem rursus in Syriam; tres pueros in Babylonem, Danielelem, et Ezechielem, Jeremiam autem in Ægyptum. Deinde vero legem etiam dedit, ac Prophetas misit et afflixit, et condonavit, et captivitati tradidit, et libertate donavit, neque a principio ad finem usque pro genere humano cuncta facere, molirique cessavit. Neque enim sola doctrina, quæ elicitur ex creaturis, et ad Dei cognitionem deducit, contentus fuit, sed quoniam permulti præ nimia sua improbitate nihil ex ea fuerant adjuti, alias docendi vias, rationesque tentavit, ac tandem, id quod caput est bonorum omnium, largitus est, suumque Filium misit dilectum, unigenitum, et qui ejusdem est atque ipse naturæ, sit quod ego sum, et in terris ambulans cum hominibus conversabatur, et manducabat, et bibe-
bat, et circuibat terram, instruens, docens, admonens, edens miracula, dum futura prædiceret, dum cohortaretur, dum consilium daret, dum pateretur, dum sustineret, dum promitteret, dum largiretur. Quædam enim jam inde ab hoc sæculo præhebat, quædam in futurum reservabat, quæ se daturum ostendebat, cum ex miraculis, quæ adhuc in terris superstes edebat, tum ex earum omnium rerum eventu consequente, quas ante prædixerat. « Quis » loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes » ejus¹ ? » Quis non obstupescat? quis non contremiscat immensam ejus curam considerans, quo pacto pro servis ingratis unigenitum Filium suum in mortem tradiderit, mortem detestandam et ignominiosam eorum, qui scelera

¹ Psal. cv, 2.

nefaria patrant, mortem reorum? Siquidem in sublimi suffixus patibulo crucis pendebat, conspuebatur, alapis cædebatur et colaphis, et subsannabatur, ac beneficii loco sepeliebatur, et monumentum obsignabatur : atque hæc omnia tua causa perpressus est, et ob eam curam, quam gerebat tui, ut tyrannis peccati tolleretur, ut arx diaboli everteretur, ut nervi mortis exscinderentur, ut cœli januæ nobis recluderentur, ut maledictio deleteretur, ut prior condemnatio rescinderetur, ut patientiam disceres, ut tollerantiam docereris, ne quid ex hujus vitæ rebus molestia te afficeret, non mors, non ignominia, non convicia, non sannæ, non verbera, non inimicorum insidiæ, non contumeliæ, non incursus, non calumniæ, non pravæ suspensiones, non aliud quidquam ejusmodi. Per hæc enim omnia transivit ille, tecumque in communionem istorum venit et in his omnibus egregiam victoriam reportavit, teque docuit et instruxit, ut nihil ejusmodi reformides. At ne his quidem contentus fuit, sed in cœlos cum ascendisset, ineffabilem Spiritus largitus est gratiam, et Apostolos misit, quorum ad hoc ministerio uteretur. Cumque illos cerneret vitæ præcones innumera mala perpeti, verberari, contumeliis affici, in mare demergi, fame ac siti torqueri, quotidie cruciari, in perpetuo mortis periculo singulis diebus versari, hoc tua causa permittebat, et ob tui curam. Propter te, mi homo, et regnum cœlorum præparavit, propter te bona ineffabilia, sortem illam, et conversationem in cœlis, varias mansiones atque differentes, beatitudinem, quam nulla potest oratio explicare. Cum tot ergo tibi suppetant ejus indicia providentiæ, cum in novo, tum in veteri Testamento, cum in hac vita, tum in futura, tam futura quam quæ jam evererunt, quæ singulis diebus fiunt, quæ a principio, quæ tempore interjecto, quæ in fine, quæ perpetuo durabunt, quæ ad corpus, quæ ad animam per-

tinent, et cum videas undique demonstrationum examina
 prodire, quæ providentiam ejus prædicant, adhuc dubitas?
 Imo non dubitas, sed credis eum providentiam et cu-
 ram gerere, tibi que hoc ipsum persuasisti? nihil ergo am-
 plius curiose inquiras, cum hoc probe scias te Dominum
 nactum esse, qui te multo diligit vehementius quam pa-
 tres, qui magis quam matres sit de te sollicitus, qui ar-
 dentius quam sponsus amet et sponsa, et tuam salutem
 suas delicias arbitretur, qui ob illam magis lætetur, quam
 tu cum a periculis fueris et a morte liberatus; id quod ex
 Jona patefactum est; et omne genus charitatis exhibeat;
 quod erga liberos præ se fert pater, aut mater erga suam
 prolem, aut erga plantas agricola, circa suam artem ar-
 chitectus, erga sponsam suam sponsus, erga virginem
 adolescens; atque a te procul abesse mala desiderat,
 quantum ab Occidente distat Oriens, quanto altius est
 terra cælum; nam et hoc a nobis demonstratum est, imo
 vero non tantum solum, sed et multo amplius, ut a nobis
 probatum est, cum de his sermonem institueremus, et hor-
 taremur, ut in comparationibus non subsisteretis, sed eas
 cogitatione transcenderetis. Neque enim satis explicari po-
 test providentia divina, neque ipsius cura mente com-
 prehendi: ineffabilis est bonitas ejus, et investigabilis ejus
 clementia. Hæc igitur tibi cum explorata sint omnia, cum
 ex illis quæ pronuntiavit, tum ex illis quæ gessit, quæque
 gesturus est, noli curiose disquirere, neque scrutari, ne-
 que dicere, Cur hoc? ad quid hoc? Annon enim furiosi
 hominis est hoc, et summam dementiam et insaniam sa-
 pit, in medicum quidem curiose non inquirere dum secat,
 dum urit, dum acerba medicamenta applicat, quamvis
 servus sit, sed cum silentio jacere dominum ista patien-
 tem, eique propter hanc usionem gratiam habere, ac
 propter sectionem ac medicamenta; idque cum incertum

sit futurum; sæpe namque multos id agendo interfecerunt; eique penitus subjectum parere, dum id agit, idemque erga nautam et architectum, vel erga cæteros qui diversas artes profitentur præstare: ridiculum, inquam, censeri hominem imperitum et inexpertum causas omnium, quæ fiunt ab artifice requirere, sapientiam autem illam immensam, ineffabilem, inexplicabilem, incomprehensibilem curiose scrutari, et cur hoc vel illud fiat exquirere, idque cum probe noverimus in hanc sapientiam errorem non cadere, magnam ejus esse bonitatem, inenarrabilem ejus esse providentiam, ad finem prosperum omnia pervenire, quæ ab illo nostra causa geruntur; modo ne nostræ quoque partes desint, neminem illum perire velle, omnes salvos facere, et velle, et posse? Annon igitur est extremæ dementiæ facinus eum, qui salvos facere cunctos et velit, et possit, curiose scrutari jam a principio, et e vestigio, neque finem eorum quæ geruntur expectare?

CAPUT IX.

Non esse curiose inquirendum et rerum finem expectandum esse.

Præcipue vero cum neque a principio, neque deinceps curiose sit inquirendum. Quod si adeo curiosus ac diligens scrutator sis, finem expecta, et quem tandem exitum ista sortiantur considera, neque turberis aut terrearis a principio: quandoquidem auri quoque fusorem imperitus aliquis si videat initio aurum liquantem, et cineri paleisque admiscentem, nisi finem expectet, aurum periisse arbitrat: sic et in mari natus et educatus quispiam, si confes-

tim ad mediterranea habitanda translatus, cum nihil plane de agrorum colendorum ratione inaudiverit, reconditum triticum viderit, et januis vectibusque conclusum servari, atque ab humiditate defendi, statimque ab agricola deinde elatum spargi, projici, et in agro prætereuntibus cunctis exponi, et non modo ab humiditate non defendi, sed luto fimoque macerandum exponi, neque custodem apponi, nonne periisse triticum arbitrabitur, et agricolam hæc agentem damnabit? At hæc condemnatio non rei naturæ, sed ejus imperitiæ inscitæque tribuenda est, qui recte non judicavit, et a principio statim sententiam tulit. Et enim si æstatem expectasset, ac segetem vernantem vidisset, falcem exacutam, et triticum quod sparsum fuerat, et sine custode relictum, putrefactum et corruptum ac luto expositum, mox germinasse ac multiplicatum apparuisse pulchrum, et vetustate deposita multo cum vigore sese erexisse, quasi satellitibus stipatum et vestibus culmum in altum extulisse, spectatorem oblectasse simul et aluisse, lucroque ditasse non mediocri, tum vero amplius miratus esset, quod per ejusmodi damna fructus ad tantam ubertatem et pulchritudinem evectus esset. Tu quoque, mi homo, noli in communem omnium Dominum nostrum curiose inquirere: quod si tam contentiosus sis et audax, ut hanc insanire velis insaniam, saltem finem eorum, quæ geruntur, expecta. Nam et agricola totam hiemem expectat, neque ad ea, quæ triticum tempore frigoris patitur, respicit, sed ad ea quibus fruiturus est: multo sane fuerit æquius, ut ejus causa, qui totius orbis terrarum est agricola et animarum nostrarum, finem expectes: ego non finem dico tantum in præsentī vita; sæpe namque illud etiam hic eveniet; sed etiam in futura. Ad unum enim finem spectat utriusque vitæ istius dispensatio, salutem nempe nostram, et nominis nostri celebritatem. Licet

enim tempore sit divisa, tamen scopo conjuncta est. Et quemadmodum nunc est hiems, nunc æstas, at utraque temporis conversio ad unum spectat finem, frugum maturitatem: sic nimirum et in rebus nostris fiet. Cum ergo dispersam Ecclesiam videris, malis extremis oppressam, vexatos, cæsos verberibus eos, qui in ipsa sunt illustriores, Præsulem ejus longissime relegatum, noli hæc solum spectare, sed etiam ea quæ ex his sunt eventura, retributiones, remunerationes, præmia, bravia. « Qui enim perse- » veraverit usque in finem, hic salvus erit, inquit¹. » Nam in veteri quidem Testamento, quia nondum innotuerat de resurrectione doctrina, utraque in hac vita fiebat: at in novo non semper fit: sed interdum res adversæ in hoc sæculo nobis accidunt, res autem prosperæ nostrum ex hac vita discessum expectant. Verumtamen quamvis in hac vita res prosperæ illis evenissent, in hoc etiam admiratione maxime digni fuissent, qui illis potiti non essent, quod cum neque nota illis fuisset doctrina de resurrectione, et promissionibus Dei contraria cernerent in rebus evenire, non scandalizarentur, non terrentur, neque perturbarentur, ejusque incomprehensibili providentiæ acquiescerent, neque propter ea quæ contrario modo acciderent, scandalum paterentur, sed potentiam ac solertiam sapientiæ ipsius perspectam habentes, finem expectarent, imo vero ante finem quidquid adversus ipsos perpetraretur, cum gratiarum actione tolerarent, Deumque qui ista fieri sinebat, glorificare non cessarent. Obscura fortasse vobis videtur hæc oratio: quocirca clariorem eam reddere conabor.

¹ Matth. x, 22.

CAPUT X.

Antiquos etiam finem rerum expectasse.

Cum senex factus esset olim Abraham, et ad liberos procreandos ineptus, et emortuus ætatis progressu evasisset; ut enim pater fieri posset, nihilo meliori in statu erat vivens, quam ipsi defuncti; cum ergo senex justus esset, et admodum senex, et naturalis procreandæ sobolis facultatis fines longo intervallo excessisset, conjugem autem haberet Saram petra steriliorem, patrem se redditurum illum tot nepotum Deus pollicetur, ut multitudinem astrorum eorum æquatura sit multitudo. At ille, cum tot essent obstacula, cum jam ætas esset ad ultimam senectutem devoluta, et uxor tam ob ætatem quam ob naturam esset infecunda; non enim sola senectus obstabat, sed et sterilitas ipsa naturæ: siquidem tum quoque cum juvenis esset, inutilis naturæ fuit officina, quod sterilis mulier esset. Quocirca Paulus hoc ipsum insinuans, ita dicebat: « Et emortuam vulvam Saræ¹, » non dixit emortuam Saram simpliciter, ne solam ætatem suspiceris, sed et ipsius vulvam emortuam, quod non solum tempore, sed etiam naturæ conditione factum erat; verumtamen licet tanta, ut dixi, superessent obstacula, cum sciret quid tandem sit promissio Dei, quam solers illa sit et locuples, sic ut neque legibus naturæ, neque rerum difficultate, vel alio quopiam impediatur, sed per contraria viam inveniatur, et promissum in opus deducat, quod dicebatur, admisit, et promissioni fidem habuit: et tumultum ex cogitationibus ne

¹ Rom. iv, 19.

omnino quidem moveri sivit, sed fide dignam esse judicavit, ut est sine dubio, ad implendam promissionem, ipsius potentiam, qui promiserat, neque disquisivit, quo tandem modo hæc evenient, et cur non in juventute, sed in senectute, et sero tandem ac tarde. Quo fit, ut illum etiam clara voce prædicet ac laudet his verbis Paulus : « Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium¹. » Quid est, contra spem in spem? Præter spem humanam, in spem Dei, quæ cuncta vincit, quæ cuncta potest, quæ cuncta superat. Et credidit, non ut fieret pater tantum, sed etiam tot gentium, senex et effectus, cui sterilis et senio confecta uxor erat, secundum quod dictum est, « Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est » fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum » fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ². » In repromissione autem Dei non hæsitavit diffidentia : sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcumque promisit, potens est et facere. Horum autem verborum hæc est sententia : Exultans statim, et exiliens ex humana imbecillitate, et ad sublimitatem ejus, qui promittebat, accurrens, et cogitans immensam ejus esse potentiam, facile adductus est, ut crederet omnino quod sibi dicebatur eventurum. Atque hoc facto maxime Deum glorificavit, quod curiose non inquisiverit, neque scrutatus sit, sed incomprehensibili ejus sapientiæ ac potentiae cesserit, neque ullo modo de iis, quæ dicta fuerant, dubitaverit. Vides hoc esse maxime Deum glorificare, cum incomprehensibili ejus providentiæ, atque ineffabili potentiae nos submittimus, neque scrutamur, aut curiose inquirimus, neque dicimus : Ac quid hoc? quomodo erit hoc? Neque vero solum hoc est admiratione dignum, sed etiam quod filium illum suum unigenitum ac dilectum post

¹ Rom. iv, 18, et xx, 21. — ² Ibid. 19.

hanc promissionem mactare jubebatur, et ne tum quidem scandalizabatur. Atqui multa erant quæ scandalizare possent eum, qui vigilans non fuisset et attentus, et primum ipsum mandatum, num Deus tales victimas acceptas habeat, et patres jubeat esse parricidas liberorum, ac morte violenta vitam finire, immaturo interitu filios necare, suæque prolis fieri homicidas, tali sanguine suum velit altare cruentari, paternam dexteram adversus filium unigenitum armari, ac justum virum sicariis fieri sæviorem. Cum his præterea naturæ vis ac tyrannis eum commovebat et perturbabat, non quod pater solum esset, sed quod indulgens, et talis filii pater, dilecti, unigeniti, pulchri non intuenti solum, sed et contemplanti. Nam et in ipso erat ætatis flore, in virtutis vigore, in quo duplex pulchritudo tum mentis, tum corporis elucebat. Neque vero mediocriter illud ad amorem paternum augendum valebat, quod præter spem omnem datus fuerat. Scitis enim quam chari sint ejusmodi liberi, qui præter spem et expectationem, non lege naturæ concessi sunt, cujusmodi fuit ille. Cum his omnibus autem maxime poterat scandalum præbere pollicitatio et promissio, cum illi contrarium esset mandatum. Siquidem promissum fuerat : « Sic erit semen » tuum, ut stellæ cœli¹ : » mandatum autem fuerat, ut unigenitus filius, cujus posteris totum orbem terrarum erat impleturus, hic et medio tolleretur, ac morti cædique sævissime traderetur. Sed ne sic quidem scandalizabatur, nec perturbabatur justus ille, neque tale quid illi accidebat, quod uni alicui ex insipientibus, et qui humi serpunt, accidisset. Neque enim apud se ita ratiocinatus est : Quid hoc rei est ? decepti sumus, fraudati sumus ? an hoc Dei mandatum est ? absit : non possum parere, ut filii parricida fiam, et ejusmodi sanguine dexteram meam cruentem,

¹ Gen. xv, 5.

adduci non possum. Quomodo autem promissio finem suum sortiatur? Si enim radicem avellam, unde rami? unde fructus? si fontem occludam, unde fluvii? si filium occidam, unde mihi nepotum, quæ stellarum multitudinem exæquet, multitudo nascetur? Quomodo ergo tum alia promittebat, et contraria nunc jubet? Nihil horum aut dixit, aut cogitavit, sed rursus ad potentiam ejus, qui promiserat ista, confugiens, quæ ineffabilis est, quæ solers est et locuples, quæ per res contrarias elucet, quæ superat leges naturæ, quæ potentior est omnibus, cui resistere nihil potest, hoc quoque mandatum confidenter exhaustit, et filium occidit, et dexteram cruentavit, et gladium sanguine infecit, et ense jugulo immersit. Nam si minus opere, saltem animi proposito cuncta ista complevit, quocirca dum eum Moyses laudaret, sic ait. « Et factum est » post hæc verba, Deus tentavit Abraham, et dixit ei: Tolle » filium tuum dilectum, quem dilexisti, Isaac, et offer illum super unum montium, quos tibi dixerō¹. » Hæcine sunt verba promissionis, pollicitationis, quæ significabant eum posterorum patrem futurum et semen ejus futurum sicut stellas cœli? Vide quo pacto post hæc verba, cum audiisset filium suum occidendum, acquievit, eum ex quo tanta nascitura erat multitudo, eum inquam, immolare, atque e medio tollere, Deoque in sacrificium offerre. Sane Paulus cum eum idcirco laudaret, sic eum commendabat, ac prædicabat, ut diceret: « Fide obtulit Abraham Isaac, » cum tentaretur²: » tum ut doceret, quantam rem fecerit, et quam eximiæ fidei specimen ediderit, adjecit: « Et Unigenitum offerebat is, qui promissiones susceperat. » Horum autem hic sensus est: Dici non potest, inquit, eum duos filios habuisse charissimos, et expectasse, ut hoc interempto, ex altero sibi multitudo illa nasceretur, cujus

¹ Gen. xxii, 1. — ² Hebr. xi, 17.

pater esset : et unum illum habuit, et ab hoc solo promissio pendebat : attamen hunc interimere non recusavit, sicut in promissione generationis ejus, neque sui corporis emortui conditione, neque uxoris suæ sterilitate naturæ potuit impediri, quominus fidem haberet, ita hic quoque nihil impeditus a morte fuit. Hæc igitur cum illis compara, quæ nunc fiunt, tum tu pusillanimitatem tuam intuebere, tum eorum, qui scandalizantur, intuebere vilitatem, et clare intelliges non aliunde tuum scandalum originem ducere, quam quod incomprehensibili Dei providentiæ minime cedas, sed dispensationum ejus modum ubique disquiras, causasque eorum, quæ geruntur, requiras, et singula scruteris : quod si accidisset Abrahamo, plane ad fidem habendam claudicasset. At hoc illi non accidit, atque idcirco celebris et illustris fuit, et omnibus, quæ promissa fuerant, est potitus, neque senectute scandalizatus est, neque mandato quod secutum est, neque promissioni obicem mandatum futurum arbitratus est, neque sacrificium promissionem e medio sublaturum, neque in eam incidit desperationem, ut de promissione actum putaret, tametsi ad ipsum rerum finem perveniret. Noli enim hoc mihi respondere, non permisisse Deum, ut mandatum in opus exiret, neque justi dexteram cruentatam esse : verum illud considera, nihil horum scivisse justum, neque se vivum illum recepturum, atque ita domum reversurum novisse, sed totam mentem suam ad cædem intendisse. Idcirco etiam secundo de cælo vocatur. Neque enim « Abraham » simpliciter dixit : sed, « Abraham, Abraham¹, » vocis ingeminatione intentum ad sacrificium animi propositum reprimens et revocans : ita totus ad mandatum peragendum incumbibat. Vides totam rem ejus animi sententia fuisse completam et perfectam, nec usquam scandalum compa-

¹ Gen. xxii, 15.

rere? Id vero in causa fuit, quod in actiones Dei curiose non inquireret. Quid vero Joseph? dic, quæso: nonne tale quid ei accidit? Nam et illi magna quædam a Deo promissio fuerat oblata, et res contrariæ promissioni rursus eveniebant. Fuerat enim promissum per somnia futurum, ut eum fratres adorarent, atque hoc duplex visio prænuntiavit, cum illa per stellas, tum altera per manipulos: quæ vero post visiones acciderunt, contraria plane visionibus fuerunt. Primum enim gravis inde pugna paternis in ædibus excitata est, et qui ex eodem fuerant utero nati, cognationis leges violantes, et fraterni amoris vincula percurrantes, ipsa denique jura naturæ perfringentes, inimici et hostes, ac sæviore lupis erga fratrem occasione visionum illarum evaserunt. Et quemadmodum si feræ atque immanes belluæ quædam agnum e medio abriperent, ita quotidie insidias illi tendebant. Atque hujus belli parens et auctor fuit iniqua quædam invidia, et livor injustus, ira que ferventes singulis diebus cædem ejus anhelabant, cum hanc in eis fornacem accenderet, et flammam excitaret invidia. Et quoniam, dum domi degeret, et cum parentibus versaretur, nihil interim illi mali poterant inferre, ipsius existimationi detrahunt, ejusque nomini notam inurunt infamiæ, et prava criminatione illum accusant atque hoc pacto patris in eum amorem auferre contendunt, ut ita facilius ipsorum insidiis capi possit. Tum deinde foris eum præcul a conspectu patris deprehendentes, cum in deserto cibaria sibi deferentem, et ad eos visitandos profectum invenissent, neque profectionis causam sunt reveriti, neque fraternæ mensæ illos puduit, sed gladios acuebant, et se ad cædem accingebant, omnesque fratris parricidæ fiebant, cum nihil parvum aut magnum ei possent obijcere, quem interfecturi erant; sed eorum causa, ob quæ præmiis affici ac prædicari eum oportuit, invidebant, oppugnabant, et

calumniis appetebant. At ille ne sic quidem illorum congressum aversabatur, sed etiam erga tantam improbitatem fraternum amorem exhibebat: illi contra sic affectum interimere conabantur, et quantum in ipsis quidem fuit, interemerunt, suasque dexteras cruentarunt et fraternam cædem perpetrarunt. Veruntamen solers Dei sapientia, et quæ in rebus deploratis iter secundum aperit, cum in bathrum eum præcipitem acturi, et neci tradituri essent, ex nefariis illorum manibus ipsum eripuit. Nam consuluit quidem unus ex fratribus, ut eos ab illo parricidio revocaret, sed eorum mentem flexit Deus, ac cædem impedivit. Sed ne hic quidem impetus malorum substitit, verum ulterius rursus est progressus. Quoniam enim illum interimere prohibiti fuerant, adhuc autem ira fervebat, et furor vigeat, ac passionis procella sæviebat, in aliud quippiam iracundiam effuderunt. Exutum enim, et vinctum eum projecerunt in lacum crudeles illi, inhumani, atque effera; deinde delatos ab illo cibos degustarunt, et ille quidem in lacu metu mortis imminenti correptus versabatur, illi vero deliciis et ebrietati vacabant. Neque huc usque tantum illorum perrexit insania; sed cum homines barbaros, et procul ab illorum regione habitantes in Ægyptum vidissent descendere, arreptum fratrem illis vendiderunt, ut alteram illi mortem quamdam longiorem, acerbior, ac multis miseriis refertam machinarentur. Quippe qui cum juvenis esset, et valde juvenis, multaque cum libertate paternis in ædibus educatus, nullam unquam servitutem, aut miseriam servitutis esset expertus, cogita quomodo esset affectus, qui subito ex libero servus, peregrinus ex cive factus esset, et in extremam captivitatem abductus, non in servitutem tantum, sed et a patre ac matre omnibusque propinquis avulsus, nudus, peregrinus, exul et extorris, servitutis lege barbarorum manibus expo-

situs. Quid enim non illum poterat perturbare? quod de repente, quod præter expectationem, præter spem, præter opinionem, quod tam gravi calamitate premeretur, quod a fratribus, et a fratribus, quos adamabat, cum nec parva, nec magna illos affecisset injuria, imovero beneficiis cummulasset, ista pateretur? verumtamen nihil istorum illum perturbavit: sed in Ægyptum a mercatoribus illis abducebatur, et servitutem servitute mutabat. Siquidem illic quoque rursus fiebat servus, et barbaricas ædes incolebat Hebræus, nobilis, duplici libertate liber, et corporis et animæ: nec tamen idcirco perturbabatur, aut iis, quæ gerebantur, scandalizabatur, cum visionum, quæ contraria promiserant, recordaretur; neque curiose quærebat, Cur tandem ista fiunt? Atque illi quidem fratricidæ, lupi, et belluæ, tametsi ista scelera patrarant, in domo paterna deliciis se oblectant; ipse vero, quem spes erat regem illorum futurum, captivus, servus, in externa regione venumdatus, extrema miseria premitur, et non solum rex illorum non est, sed et servus illorum evadit, et plane contraria patitur iis quæ fuerant illi promissa. Non enim tantum regnum tum non obtinebat, sed et patria, et libertate, et parentum aspectu privatus erat. Neque vero certaminum hic finis fuit: sed aliud illi profundius barathrum parabatur, quod rursus mortem ac cædem minabatur, mortem ignominiosam, et dedecoris plenam cædem. Cum enim lascivos in eum oculos domina conjecisset, et adolescentis pulchritudine devincta esset, et eleganti ejus facie capta, cœpit et ipsa rursus dolos et insidias in eum parare. Cumque lasciviæ retia undique tetendisset, quotidie observabat, ut posset intra sagenam suam adolescentem comprehendere, atque in adulterii barathrum devolvere, mortique tradere immortalis. Et exhibat quotidie ad hanc venationem ab hoc morbo stimulata, et hoc amore lascivo armata:

cumque solum illum aliquando deprehendisset, ad iniquum illum congressum violenter trahebat, alienum torum violare cogebat, et castitatem lædere conabatur. At nihil tamen inde mali passus est justus ille, sed et libidinis tyrannidem, et juvenilis ætatis stimulos, et lascivæ mulieris insidias, insultus dominæ, juventutis motus, et omnes incursus, quos ab illo contactu sentire potuit exortos, et ab aspectu, et insania illa quam facillime superavit, ac tanquam aquila sublimes tendens alas, ipsasque vestes exuens, et impudicis manibus derelinquens, egressus est vestibus quidem nudatus, sed splendido castitatis amictu circumdatus, atque ipsa purpura illustriori. Hinc factum est deinde, ut in eum gladius acueretur iterum, mortis insidiæ struerentur, major tempestas excitaretur, et mulieris furor Babylonia fornace vehementius accenderetur. Nam et acrius deinde inflammabatur cupiditas, et iracundia, gravissima perturbatio altera summa cum sævilia se adjungebat, ad cædem spectabat, ad gladium currebat, iniquissimam cædem appetebat, et castitatis atletam, constantiæque pugilem ac patientiæ interimere properabat. Cumque virum suum adisset, et quæ acciderant, renuntiasset, non ita ut veritas rei ferebat, sed ut illa calumniæ fabulam commenta erat, quæcumque voluit judici accusando persuasit, et tanquam injuriam passa, ultionem petebat, atque ad eorum probationem, quæ dicebat, innocentis juvenis vestes impuris illis manibus ostentabat. At corruptus ille judex non reum in judicium introduxit, non causam agendi fecit potestatem, sed eum, qui ne judicium quidem conspexerat, tanquam noxium sceleris convictum, et perfectum adulterum damnavit, et in carcerem conjectum catenis astrinxit. Itaque qui tam multis erat coronis redimitus virtutis, versabatur in carcere tum temporis cum impostoribus, cum sepulchrorum perfossoribus, cum sica-

riis, cum illis, qui gravissima scelera perpetrarant. Attamen nihil horum ejus animum conturbabat: et alter quidem, qui Regem offenderat, dimittebatur, ipse autem longo tempore mansit intus, et quorum causa præmiis afficiendus erat, et laudandus, extremum supplicium sustinebat. Sed ne sic tamen turbabatur, neque scandalizabatur, neque dixit: Cur hoc? ad quid hoc? Ego qui fratrum rex eram futurus, non modo tali honore excidi, sed et patria, et domo, et parentibus, et libertate, et securitate, atque ab ipsis, qui me adoraturi erant, sum necatus. Deinde post cædem sum venditus, barbarorum servus sum factus, et frequenter dominos mutavi: neque malorum hic finis fuit meorum, sed ubique barathra et scopuli. Post fratrum insidias, et cædem, et servitutem, cum priorem, tum posteriorem, rursus mortem mihi machinabantur, et calumniam priori graviolem, et insidias, atque incursum, ac judicium corruptum, et accusationem multis probis redundantem, quæ nostram cædem parturiret. Cumque meam causam agendi facultatem non obtinuisssem, temere ac sine causa in carcerem sum adductus, et catenis devinctus, cum adulteris, cum homicidis et gravissimorum scelerum reis versor. At princeps quidem pincernarum a vinculis et carcere liberatus est: ego vero ne post illum quidem ullam immunitatem possum impetrare: atque ille quidem in opus exiisse vidit somnium, prout illi fueram interpretatus: ego gravissimis hic malis obsideor. Hæccine mihi visiones illæ prænunciabant? hæc numerus ille stellarum? hæc illi manipuli? quo promissiones evaserunt? quo illæ pollicitationes? numquid decepti sumus? numquid in fraudem illecti? Ubi enim jam me adoraturi sunt fratres, servum, captivum, compedibus vinctum, qui adulter esse existimor, qui de vita periclitor, qui tanto terrarum intervallo dissitus ab illis ha-

bito? Perierunt illa omnia, et in nihilum abierunt. Nihil horum aut dixit aut cogitavit, sed finem expectabat, utpote qui quanta sit Dei solertia, quam potens ejus sapientia, probe nosset: et non modo non scandalizabatur, sed etiam ob ea quæ acciderant, gloriabatur et sibi placebat. Quid vero David, dic quæso? nonne postquam in Regem unctus est, et Dei suffragio designatus populi Hebræorum sceptrum accepit, deque barbaro gloriosum illud tropæum erexit, gravissimis afflictus est malis, bellis, insidiis appetitus a Saûle, in ipsum capitis discrimen adductus, ad periculosa missus prælia, continuo per desertum errans, vagus, exul, extorris, domo ac sedibus suis pulsus? Quid multis verbis opus est? tandem e patria, suaque illa regione penitus exturbatus, apud barbaros hostes et insensissimos versabatur, ac molestiorem servitute vitam tolerabat: cum etiam necessario victu careret. Atque hæc ille patiebatur post Samuëlis adventum, postquam unctus oleo fuerat, post regni promissionem, post sceptrum, post diadema, post electionem Dei, post suffragium illi delatum: at nihil tamen horum illi scandalum attulit, neque dixit hic quoque, Quid hoc rei est? Ego ille Rex, et tantum adepturus imperium, ne privatus quidem esse tuto possum, sed erro factus sum, exul, extorris, domo ac sedibus pulsus, et in barbarorum regionem amandatus, etiam necessario victu careo, ac singulis diebus video mihi vitæ periculum imminere. Ubi sunt regni promissiones? ubi imperii illius pollicitationes? nihil horum neque dixit, neque cogitavit, neque ob ea, quæ acciderant, scandalizatus est, sed et ipse finem promissionum expectabat. Possem autem et alios innumeros commemorare, qui cum in res adversas incidissent, minime perturbati sunt, sed Dei promissum memoria tenentes, tametsi contraria promissis eventa spectarent, hujus præclaræ patien-

tiæ beneficio gloriosas coronas reportarunt. Et tu igitur expecta, dilectissime, finem; siquidem omnino adveniet vel in hoc sæculo, vel in futuro; et ubique incomprehensibili Dei providentiæ cede, neque dicas: Quod vero tandem remedium tot malis poterit adhiberi? neque curiose modum exquiras, quo Deus miracula soleat edere.

CAPUT XI.

Hoc non statim contigisse, atque initio contraria cuncta cum cernerent evenire, veteres scandalizatos non fuisse.

Neque enim tum temporis hoc justi illi quærebant, quomodo, et qua ratione ista fient? sed cum omnia cernerent, si ratiocinationes spectentur humanæ, in desperationem adducta, ne sic quidem conturbabantur, aut terrebantur, sed patienter omnia ferebant, ac certissimum pignus, et argumentum prosperi successus eventuri ex ejus, qui pollicitus erat, potentia colligebant, neque propter eorum quæ acciderant conditionem contrariam, animum plane despondebant. Etenim solertem illum ac sapientem esse certo sciebant, ac proinde posse res etiam desperatas instaurare, atque in statum meliorem pristino restituere, summaque cum facilitate suis promissis finem imponere. Et tu igitur, charissime, sive in hac vita mala finiantur, Deum glorifica: sive majoribus difficultatibus involvantur, sic quoque gratias age, neque scandalum patere, cum probe noveris immensam esse, neque satis exprimi posse providentiam Dei, ac plane futurum, ut omnia convenientem finem sortiantur, sive in hoc sæculo, sive in fu-

turo. Quod si quis, dum futurum audit, et præ nimia pusillanimitate hoc in hac vita spectare festinet, ei nos dicemus tum veram vitam, et res constantes et immotas nos manere. Res quippe præsentēs, via sunt; at illæ, patria: res hujus sæculi floribus vernis sunt similes, illæ vero saxis immobilibus: illic coronæ ac remunerationes quæ finem nesciunt, illic præmia et bravia, illic pœnæ atque supplicia intoleranda eorum, qui ejusmodi scelera perpetrarint. Quid ergo dicemus ad eos, quos interim scandalizari videamus? dicet aliquis. At tu, cur non eos etiam commemoras, qui idcirco fiunt illustriores: sed eos tantum qui religionis larva se tegebant, et nunc deprehenduntur, in medium adducis? Non vides aurum purgari solere, plumbum autem tale deprehendi? paleas a frumento secerni, lupos ab ovibus, hypocritas ab iis qui vera pietate præditi vivunt? Itaque si quando videas horum scandala, veniant tibi in mentem illorum præclara facinora et præconia. Supplantati sunt quidam, at multo plures steterunt, majoremque sibi mercedem compararunt, neque insidiatorum potentia, neque temporum difficultate prostrati. At illi qui supplantati sunt, sibi ipsis hoc imputent: quandoquidem, et tres pueri quamvis a sacerdotibus avulsi, a templo, ab altari, et reliqua omni legis observatione, atque in media barbarorum regione deprehensi, summa cum diligentia legem observarunt: pari ratione Daniel, et alii multi: et nonnulli quidem in captivitate abducti nihil damni fecerunt, alii vero cum domi mansissent, omnibusque bonis, quæ in patria suppetebant, potiti essent, offenderunt, et fuere damnati.

CAPUT XII.

*Qua de causa homines improbi et dæmones et diabolus
in hoc mundo sint relictī.*

Quod si quæras, qua de causa permissa sint ista, neque arcanis dispensationum ejus rationibus acquiescas, sed omnia studeas curiose disquirere, paulatim progrediens multas alias quæstiones propones, exempli causa, cur hæreses permittantur, qua de causa dæmones, cur homines improbi, et qui multos supplantant: et quod omnium est istorum caput, cur adveniat Antichristus, qui tanta pollet ad decipiendum potentia, ut dixerit Christus eum tanta præstiturum¹, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. At enim ista quærenda non sunt, sed sunt omnia incomprehensibili Dei sapientiæ committenda. Nam is quidem qui generosus et constans est quamvis innumeri fluctus, quamvis innumeræ procellæ irruant, non modo nihil læditur, sed etiam robustior evadit, imbecillis autem, et mollis ac piger etiam nemine impugnante sæpenumero concidit. Quod si fortirationem etiamnum aliquam scire contendis, audi eam quæ nobis comperta est. Sunt enim aliæ plurimæ Deo notæ, qui diverso varioque modo res nostras gubernat universas: quam autem nos scimus, hanc interim accipe. Dicimus scandala ista esse permissa, ut ne fortium ac generosorum præmia minuerentur, quod et Jobum alloquens Deus indicavit, dicens: « Putas autem me aliter tibi respondisse, quam ut appareas justus²? » Et vero Paulus ait, « Oportet autem et

¹ Matth. xxiv, 24. — ² Job. xl, 3.

» hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vo-
 » bis ¹. » At tu cum audis, « Oportet autem et hæreses
 » esse, » noli existimare hæc illum imperando, vel legem
 ferendo pronuntiare, absit; verum ea quæ futura erant
 prænuntiando, et quod lucrum vigilantibus inde obventu-
 rum erat prædicendo. Tunc enim, o vos qui decipi non
 potestis, vestra virtus illustrior apparebit. Ad hæc aliam
 etiam ob causam improbos esse Deus sivit, ne forte sublati
 e medio, ea, quæ illis ex conversione sua obventura erat,
 utilitate fraudarentur. Ita et Paulus salvus factus est, ita
 latro, ita meretrix, ita publicanus, ita cæteri multi. Quod
 si priusquam immutarentur, e medio sublati essent, nul-
 lus ex illis salvus esset factus. Porro de Antichristo alte-
 ram etiam causam profert Paulus. Quam tandem? Ut omni
 hoc pacto excusatione Judæi excludantur. Qua enim tan-
 dem venia digni videri poterunt, cum Christum non rece-
 perint qui illi credere debuerunt? Propterea dicit: « Ut
 » judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, » hoc
 est Christo, « Sed consenserunt iniquitati ²: » hoc est Anti-
 christo. Nam quoniam dicebant, idcirco se illi non cre-
 dere, quod Deum se diceret; « Propterea namque te lapi-
 » damus, inquiunt, quia tu homo cum sis, facis te ipsum
 » Deum ³: » tametsi plurima illum audirent attribuentem
 Patri, ac dicentem se ex ipsius sententia venisse, idque
 multis argumentis demonstrantem: quid dicent cum Anti-
 christum se ipsum dicentem Deum, neque Patris men-
 tionem facientem, sed contrarium facientem recipient?
 Hoc etiam Christus exprobrans illis prædicebat his verbis:
 « Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me:
 » si alius venerit in nomine suo, illum accipietis ⁴: » prop-
 terea permissa sunt scandala. Quod si eos qui scandali-
 zantur, commemoros, ego tibi eos, qui illustriores inde

¹ 1 Cor. xi, 19. — ² 2 Thess. ii, 11. — ³ Joan. x, 33. — ⁴ Id. v, 43.

facti sunt, objiciam, ac tibi rursus dicam æquum non fuisse, ut propter aliorum inconsiderantiam ac desidiam, illi qui poterant et attenti esse et vigiles, atque innumeras ex his palmas reportare, deteriori essent conditione, cum laborum præmia rependentur. Quippe isti quidem injuria fuissent affecti, si certaminum istorum occasionem amisissent; illi vero, si quid inde damni fecissent, nulli alteri, sed sibi ipsis prolapsiones suas imputare debuissent, ejusque criminis ab illis convicti essent, qui non modo scandalizati non fuissent, sed etiam illustriores inde ac robustiores evasissent.

CAPUT XIII.

*Nihil eos lædere qui vigiles sunt et attenti, neque
supplantare.*

Quos enim, quæso, sacerdotes habuit Abraham? quos doctores? quam institutionem? quam admonitionem? quod consilium? quandoquidem neque tum erant litteræ, non lex, non Prophetæ, non aliud quidquam ejusmodi, sed nondum navigatum mare navigabat, et per viam minime tritam incedebat, idque cum et domo, et patre impio natus esset. Sed ne hæc quidem illum læserunt, quin potius adeo virtute suis præluxit, utque post multum temporis, post Prophetas, post legem, et tantam instructionem, qua per signa Christus et miracula debuit homines erudire, horum longe ante specimen ediderit, charitatis sinceræ ac fervidæ, pecuniæ contemptus, curæ eorum qui sanguinis sunt cognatione conjuncti: et fastum omnem

conculcarit, mollem ac delicatam vitam rejecerit, sanctiorem quam illi, qui nunc montium vertices occuparunt monachi, et austeriorem vivendi rationem expresserit. Nam neque domus illi erat, sed laqueare tectumque justo foliorum umbra suppeditabat, neque, quamvis peregrinus esset, idcirco negligentior ad excipiendos tecto peregrinos erat, sed peregre cum esset, totus in id incumbere operis, ut assidue medio meridie prætereuntes exciperet, ac reficeret. Ipse vero rem per se omnem gerebat, et uxorem in consortium præclaræ illius occupationis adscisciebat. Quid vero pro fratris filio non fecit, cum alioqui non, ut oportuit, ab eo tractatus esset, sed potiores ille partes sibi vindicasset, idque post optionem datam electionis? nonne sanguinem profudit? nonne vernaculos omnes suos armavit? nonne in apertum se discrimen objecit? At quo tempore jussus est domum deserere, atque in aliam regionem proficisci, nonne statim paruit, et patria, amicis, propinquis, et omnibus derelictis, mandato jubentis obediens, quæ certa erant deseruit, et incertis multo promptius quam certis adhæsit, adeo promissis Dei confidebat, quod perfectissimæ fidei fuit? Post hæc autem omnia nonne cum fames sæviret, iterum extorris est factus, neque consternabatur, aut perturbabatur, sed eandem obedientiam, modestiam, ac patientiam præ se ferebat, atque in Ægyptum descendebat, sic ut cum Deo paruisset hæc imperanti, sua sit uxore privatus, eam injuria affectam viderit, quantum quidem in Ægyptio situm fuit, et acerbiorum morte plagam lethalem acceperit? Quid enim, quæso, fuit acerbius, quam mulierem sibi matrimonii lege copulatam post tot recte facta cernere a barbarica abreptam lascivia, in regia introductam palatia, contumelia affectam cernere? Quamvis enim in opus non exierit contumelia, ipse tamen illud expectavit, et omnia pa-

tienter ferebat : sic ut neque calamitates eum subverterint, neque prosperi successus extulerint : sed in temporum differentia æqualem animi sensum conservavit. Quid vero, cum illi filium promisit, nonne se mille impedimenta objecerunt, quæ cogitanti ratio suggererat ? quæ omnia cum ille sedasset, omnemque illorum tumultum repressisset, fide maxime illustris fuit ? Quando autem immolare illum jussus est, nonne summa cum festinatione, quasi nuptialem ad thalamum deducturus illum esset, ita illum duxit, atque ipsam propemodum naturam exuens, et homo esse desinens, novum quoddam et inusitatum obtulit sacrificium, solusque certamen hoc conseruit, non cum uxore, non cum servo, non cum alio quovis communicavit ? Noverat enim, probe noverat, quanta scopuli illius esset sublimitas, quanta moles illius mandati, quanta illius certaminis magnitudo. Quam ob causam solus hunc cursum suscepit, et cucurrit, et certavit, et coronam adeptus est, et victor est renuntiatus. Quis cum sacerdos ista docuit ? quis doctor ? quis Propheta ? nullus plane : sed quoniam proba mente præditus fuit, illi ad omnia suffecit. Quid vero Noë ? quem habuit sacerdotem ? quem doctorem ? quem instructorem ? quandoquidem solus, cum totus orbis terrarum sceleribus infectus esset, contraria via incessit, et virtutem conservavit, eaque cæteris sic præluxit, ut in communi orbis terrarum naufragio cum ipse salvus et incolumis evaderet, tum cæteros præ nimia suæ virtutis præstantia ex imminentibus periculis eriperet ? unde justus evasit ? unde perfectus ? cujus doctoris industria est usus ? Nemo est qui possit hoc dicere. Hujus porro filius, tametsi domesticum doctorem habebat assiduam, patris virtutem, ejusque monitis imbuebatur, sive per verba, sive per opera, et eventum rerum cerneret, cum etiam ex calamitate, atque ex incolumitate

non levis admonitio suppetebat, improbus in parentem evasit, et genitoris sui nuditatem irrisit, ac divulgavit¹. Vides ubique proba mente opus esse? Quid vero Job, dic quæso? quos Prophetas audiverat? qua doctrina fuerat imbutus? nulla. At hic tamen quoque, licet nihil ejusmodi suppeteret, omni virtutis genere se præditum exquisitissime ostendit. Etenim facultates suas habuit cum pauperibus communes, neque facultates solum, sed ipsum etiam corpus. Nam et viatores domo excipiebat, et illorum potius quam domini erat domus: corporis autem viribus eos, qui patiebantur injuriam, ulcisccebatur, at linguæ prudentia sapientiaque silentium obtrektoribus imponebat, evangelicam denique vitæ conversationem in omnibus suis actionibus elucentem exhibebat. Sic autem rem expende. « Beati pauperes spiritu², » ait Christus: hoc ipse opere confectum dedit. « Si enim despexi, inquit, » judicium famuli, aut ancillæ, cum ipsi litigarent mecum. » Quid enim faciam, si visitationem mei faciat Dominus? » nonne, sicut ego factus sum in utero, et illi facti sunt? » facti autem sumus in eodem ventre³. Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram⁴. » Quid vero mitius illo fuit, de quo dicebant famuli: « Quis det nobis, ut carnis » bus ejus satiemur⁵? » Adeo vehementes illius amatores erant. « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur⁶. » Sed ne hujus quidem expers virtutis fuit. Audi sane quid dicat: « Quod si cum sponte peccassem, expavi turbam » populi, ut non enarrarem iniquitatem meam⁷. » Porro qui sic affectus erat, haud dubium quin illam supra modum lugeret. « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam⁸. » Vide hoc etiam ab illo mirifice completum. « Confregi, inquit, » molas iniquorum, et de medio dentium eorum rapinam

¹ Gen. ix, 22. — ² Matth. v, 3. — ³ Job. xxxi, 13. — ⁴ Matth. v, 4. — ⁵ Job. xxxi, 31. — ⁶ Matth. v, 5. — ⁷ Job. xxxi, 34. — ⁸ Matth. v, 6.

» eripui¹ : justitiam vero indutus sum , et vestitus sum
 » judicio sicut diploïde². Beati misericordes , quoniam
 » ipsi misericordiam consequentur³. » At iste non in pe-
 cuniis tantum misericors erat , aut dum nudos indueret ,
 et esurientes aleret , viduitati subveniret , orphanos tue-
 retur , naturæ oblæsæ vitiis mederetur , sed et ipso animi
 compatiens affectu. « Ego enim , inquit , super omni im-
 » potente flevi , et gemui , videns virum in necessita-
 » tibus⁴. » Tanquam enim communis omnium pater esset ,
 ita singulorum calamitates alias faciebat , alias lugebat ,
 et verbis , et factis , et compatiens affectu , et lacrymis ,
 et modis omnibus calamitatibus pressos erigebat , ut ad
 eum omnes tanquam ad communem portum confugerent.
 « Beati qui mundi sunt corde , quoniam ipsi Deum vide-
 » bunt⁵. » Et hoc ille non mediocri cum laude præstabat.
 Audi enim Deum hoc de illo testantem : « Non est homo
 » similis ei in terra , homo sine crimine , justus , verax ,
 » colens Deum , abstinens ab omni mala re⁶. Beati qui
 » persecutionem patiuntur propter justitiam , quoniam ip-
 » sorum est regnum cælorum⁷ : » et multam inde certa-
 minum ac præmiorum copiam colligebat. Non enim ab
 hominibus vexabatur , sed ipse malorum primus auctor
 dæmon in eum ferebatur , et omnibus suis admotis machi-
 nis impetum in eum faciebat , domo et patria pellebat , et
 ad finem amandabat , pecuniis omnibus spoliabat , pos-
 sessionibus , liberis , ipsa corporis sanitate , ac fame gra-
 vissima cruciabat. Et vero cum illo quidam ex amicis non
 mediocriter ei insultabant , et ejus animæ ulcera lancina-
 bant. « Beati eritis , cum maledixerint vobis homines , et
 » persecuti vos fuerint , et dixerint omne malum adversum
 » vos mentientes , propter me. Gaudete , et exsultate , quo-

¹ Job. xxix, 17. — ² Ibid. 14. — ³ Matth. v, 7. — ⁴ Job. xxx, 25. —
⁵ Matth. v, 8. — ⁶ Job. 1, 8. — ⁷ Matth. v, 10.

» niam merces vestra copiosa est in cœlis¹. » Sed et hanc beatitudinem abundanter obtinuit. Nam et qui aderant illi tunc, criminationibus eum oppetebant, cum levioribus eum pœnis plecti dicerent, quam pro delictis suis promeruerat, cum longas in eum accusationes texerent, ac sermones mendaciis et calumniis redundantes. Attamen hos etiam ille cum periculum eis immineret, ab inferenda a Deo plaga vindicavit, nec ullam eorum, quæ in ipsum dixerant, apud se memoriam conservavit. Et in hoc quoque præceptum rursus illud adimplebat, « Diligite » inimicos vestros, orate pro persequentibus vos². » Siquidem et dilexit, et pro illis oravit, et iram Dei sedavit, et peccata eorum delevit : tametsi non Prophetas, non Evangelistas, non sacerdotes, non doctorem, non alium quempiam ad virtutem amplectendam audierat consilium dantem. Vides quanta sit laus animæ generosæ, quamque sibi ipsi ad sectandam virtutem sufficiat, licet nullius cura et industria excolatur? Atqui majores habuerat non modo minime bonos, sed et multis vitiis infectos. Sane quidem de principe generis ejus ita loquitur Paulus : « Ne quis » fornicator aut profanus, ut Esaï, qui propter unam escam vendidit primitiva³. »

CAPUT XIV.

Apostolorum etiam temporibus multa fuisse scandala, multosque depravatos, ac doctorum persecutiones ac cædes frequentes.

Quid vero temporibus Apostolorum, quæso? nonne

¹ Matth. v, 11. — ² Luc. vi, 35. — ³ Hebr. xii, 16.

innumera talia eveniebant? Audi quid dicat Paulus : « Scis » hoc , quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt , ex » quibus est Phygellus et Hermogenes¹. » Nonne carceres inhabitabant doctores ? nonne catenis erant circumdati ? nonne a domesticis , ab alienis mala patiebantur extrema ? nonne post illos in ovilia lupi graves ingressi sunt ? nonne ista Paulus prædicebat Ephesiis cum Miletum illos transmitteret ? « Ego enim scio , inquit , quoniam intrabunt » post discessionem meam lupi graves in vos , non parcen- » tes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes per- » versa , ut abducant discipulos post se². » Nonne Alexander vir ærarius multis eum negotiis infestavit³ , persecutionem movens , undique impugnans , lacerans , et in tantas angustias eum redegerat , ut et discipulum admoneret ac diceret : « Quem et tu devita : valde enim restitit verbis » nostris ? » Nonne a quibusdam falsis fratribus corrupta est integra natio Galatarum , et ad Judæorum partes transiit⁴ ? nonne in ipsius evangelicæ prædicationis primordiis Stephanus , qui majori cum impetu quam ipsa flumina verba fundebat , et omnibus silentium imponebat , qui Judæorum linguas impudentes occludebat , cui resistere nemo poterat , qui res Judæorum omnes confundebat , præclarum tropæum erexerat , et insignem victoriam reportarat , qui de tanta bene meritus erat Ecclesia , cum non admodum diuturno tempore prædicasset , confestim abreptus tanquam blasphemus damnabatur , et lapidabatur ? Quid porro Jacobus⁵ ? Nonne ab initio ipse quoque , atque ab ipsis propemodum stadii carceribus avulsus , et ab Herode in gratiam Judæorum capite truncatus vitam finit , tanta illa columna , tantum columen veritatis ? quam multi tum scandalizabantur , cum hæc fierent ? Sed qui

¹ 2 Tim. i. 15. — ² Act. xx, 29. — ³ 2 Tim. iv, 14. — ⁴ Galat. ii, 4. — ⁵ 4 Act. xii, 2.

stabant, steterunt, et firmiter steterunt. Audi sane quid ad Philippenses scribens dicat Paulus : « Scire autem vos » volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut plures e fratribus in Domino confidentes in vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui ¹. » Vides fortitudinem? vides fiduciam? vides animæ constantiam? vides propositum philosophiæ plenum? Videbant magistrum in carcere, et vinculis conclusum, vexari, cædi, malis innumeris affligi, et non solum non scandalizabantur, neque perturbabantur, sed et majorem alacritatem acquirebant, et ad subeunda certamina magistri sui afflictionibus acrius incitabantur. At enim cæteri pervertebantur, dicet aliquis : neque ego his contradico, verisimile namque est multos, dum hæc fierent, fuisse perversos : sed quod sæpe dixi, id nunc etiam dicam, sibi hoc ejusmodi homines deberent imputare, non rerum naturæ. Siquidem hinc discedens Christus hanc nobis hæreditatem reliquit, dicens : « In mundo pressuram habebitis ², » Et, « Ad Præsides, et » ad Reges ducemini ³, » Et, « Erit tempus, cum omnis qui » interfecerit vos, arbitrabitur obsequium se præstare » Deo ⁴. » Itaque frustra mihi eos qui scandalizantur, ubique objicis : semper enim hæc acciderunt. Et quid res Apostolorum attingo? quam multi cruce ipsius omnium nostrum Domini scandalizati sunt, et nequiores atque audaciores sunt facti, cum prætereuntes ipsum irridebant, dicentes : « Qui destruit templum, et in triduo illud reedificat, alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum » facere? Si filius Dei es, descende de cruce, et credemus in te ⁵. » Nec tamen isti excusatione digni fuerint propter crucem. Nam omnes ejusmodi latro accusat : si-

¹ Philip. 1, 12. — ² Joan. xvi, 39. — ³ Matth. 23, 18. — ⁴ Joan. xvi, 2. — ⁵ Matth. xxvii, 40.

quidem ille sublimi cruci affixum vidit, et non modo scandalizatus non est, sed inde quoque majorem ad philosophandum occasionem accepit, omnesque res humanas transcendens, et alis fidei in altum evehctus, de rebus futuris philosophatur. Cum enim patibulo affixum cerne-
ret, verberibus cæsum, contumeliis affectum, felle potatum, sputis conspersum, a tanto populo subsannatum, a judice damnatum, ad mortem abductum, nullo istorum scandalizatus est : sed cum cerneret crucem et clavos defixos, et tantam fieri subsannationem a plebe depravata, recta ipse via incedebat dicens : « Memento mei in » regno tuo¹ : » et ei qui maledicebat, os occludebat, suaque peccata confitebatur, et de resurrectione philosophabatur : idque cum excitatos mortuos non vidisset, non leprosos mundatos, non claudos sanatos, non mare refrenatum, non dæmones ejectos, non panes multiplicatos, non alia quæ Judaïcus populus spectaverat, et cum spectasset, eum cruci affixerat. Hic vero cum patibulo affixum conspexisset, et Deum illum confessus est, et regni meminit, et de rebus futuris philosophatus est : at illi qui miracula facientem conspexerant, et quos partim verbis, partim operibus ipsis doctrinæ participes fecerat, non modo nihil inde utilitatis ceperunt, sed cum in crucem illum sustulerint, in extremum perditionis sunt barathrum devoluti. Vides ut improbi et desides ne ex rebus quidem utilibus fructum aliquem percipiant : probi autem ac vigiles, quibus rebus alii scandalizantur, summam ex illis utilitatem decerpant ? Hoc et in Juda, et in Job cernere licet. Nam Judas ne a Christo quidem, qui mundum instauravit, salvus fieri potuit : Job autem nec ab ipso diabolo, qui tam multos perdidit, læsus est : sed hic quidem mille divexatus malis palmam reportavit : ille

¹ Luc. xxiii, 42.

vero qui signa conspexerat, et ipse fecerat, qui mortuos suscitarat, et dæmones expulerat, nam et hanc ipse potestatem accepit, qui de regno ac gehenna infinita audiverat, qui spiritualis mensæ particeps fuerat, qui tremendum ad illud convivium admissus fuerat, erga quem tantam benevolentiam et curam exhibuerat, quantam erga Petrum, et Jacobum, et Joannem, imo vero majorem; siquidem præter aliam sollicitudinem et dignationem, qua illum complexus erat, pecuniæ pauperum fuerat illi commissa custodia; tum vero iste post accepta beneficia, furibunda quadam insolentia cœpit efferri, ac Satanam per avaritiam in animum suum admittens, proditor factus est, et quod caput est malorum perpetravit, talem sanguinem triginta argenteis vendidit, ac dominum osculo prodidit fraudulento. Quam multos putas hoc etiam scandalizatos esse, quod a discipulo proditio sit admissa? Quid vero deserti incola, sterilis proles, Zachariæ filius, qui sanctum ac tremendum illud caput meruit baptizare, sui que domini præcursor fieri, cum in carcere habitabat, cum capite truncabatur, et in meretriciæ salutationis præmium cædes permittebatur, quam multos scandalizatos tum fuisse arbitraris? Quid dico tum temporis? quam multi nunc post tantum tempus elapsum, dum hæc audiunt, scandalizantur? Quid dico Joannem, et carcerem, et cædem illam, et circa servos occupor, cum ad Dominum ipsum recurrere oporteret?

CAPUT XV.

Insipientes etiam ex eo quod caput erat bonorum, hoc est ex cruce, per quam salvus factus est orbis terrarum, scandalum passos esse.

Crux enim Christi, quæ mundum universum erexit, quæ errorem sustulit, quæ terram in cælum convertit, quæ nervos mortis excidit, quæ infernum inutilem reddidit, quæ diaboli arcem evertit, quæ dæmonibus os occlusit, quæ homines Angelos reddidit, quæ altaria subvertit, et idolorum templa destruxit, quæ novam et inusitatam hanc philosophiam in terram invexit, quæ bona peregit innumera, hæc tremenda, ingentia, et sublimia, nonne multis scandalum attulit? nonne quotidie clamat Paulus dicens, neque erubescens: « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, » Gentibus autem stultitiam¹? » Quid igitur, dic quæso, non oportuit ferri crucem, neque tremendum illud sacrificium offerri, neque tot præclara facinora patrari, propterea quod res illa pereuntibus erat scandalum, et tum, et deinceps, et sequenti quovis tempore? quis adeo furiosus est, adeo mente captus, ut hoc dicat? ut igitur hoc loco non eorum est habenda ratio qui scandalizantur, tametsi tanti sint numero, sed eorum qui salvi facti sunt, qui præclare gesserunt, qui per tantam sapientiam profecerunt; neque dicendum est objici posse illos qui scandalizati sunt, cum sibi merito ipsi possint illud imputare; ita nimirum neque hoc tempore. Siquidem scandalum non ex

¹ 1 Cor. 1, 23.

natura crucis accidit, sed ex eorum stultitia qui scandalizati sunt; quam ob causam adjicit etiam Paulus: « Ipsis » autem vocatis, Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam¹: » quandoquidem sol quoque debiles oculos lædit. Quid ergo? non oportuit esse solem? Mel quoque morbo laborantibus amarum videtur; quid ergo? num illud e medio tollendum est? Ipsi Apostoli, nonne aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam fuerunt²? An igitur propter eos qui pereunt, tanta potiri cura non oportuit eos qui vivunt? Ipse vero Christi adventus, et salus nostra, fons bonorum, et vita, bona innumera, quam multis gravia fuerunt et molesta? quam multos excusatione ac venia privarunt? Non audis quid de Judæis Christus dicat? « Si non venissem, et locutus fuisssem eis, peccatum non haberent: » nunc autem excusationem non habent de peccato suo³. » Quid ergo? an quia post adventum inexcusabilia facta sunt eorum peccata, non oportuit illum advenire propter eos qui bono male sunt uti? quis hoc dicat? nemo, neque si plane sit mente captus. Quid vero ex scripturis, quæso, quam multi scandalum acceperunt? quam multæ hæreses inde occasionem arripuerunt? An igitur oportuit delere scripturas ob eos qui scandalizati sunt? aut ne ab initio quidem tradi? Nequaquam: imo vero maxime oportuit tradi propter eos, ad quos magna inde debuit utilitas dimanare. Illi enim sibi ipsis, neque repetere eadem ne pigebit, scandala imputent: qui vero maximam inde sunt utilitatem percepturi, non mediocrem jacturam fecissent, si propter aliorum improbitatem ac negligentiam illi, quibus earum largitio profutura erat, tanta fuissent utilitate fraudati. Noli ergo mihi eos commemorare qui pereunt: quod enim in priori libro dixi, nullus ex iis qui se ipsos

¹ 1 Cor. I, 23. — ² 2 Cor. II, 16. — ³ Joân. xv, 22.

injuria non afficiunt, ab aliis lædi potest, quamvis de vita ipsa sit periculum subeundum.

CAPUT XVI.

Qui se ipsum injuria non afficiat, cum a nemine lædi posse.

Quid enim læsus est Abel, quod fraterna manu sit occisus, et immaturam ac violentam mortem sit passus? nonne potius id lucratus est, ut splendidiorem coronam referret? Quid porro Jacob, qui tantis a fratre incommodis est affectus, et loco pulsus, exul, extorris, ac servus factus ad extremam famem est redactus? Quid vero Joseph, qui pari ratione loco domoque pulsus, captivus et servus, et vinctus evasit, in extremum vitæ discrimen adductus, et cum in patria, tum peregre tam multis est calumniis appetitus? quid autem Moyses a tanto populo millies lapidatus, et ab iis, de quibus bene meritus erat, insidias passus? Quid omnes Prophetæ, quibus, tot intulere mala Judæi? quid Job ipse, quem innumeris diabolus machinis oppugnavit? quid tres pueri? quid Daniel, qui vitæ, libertatis, et capitis summum subiere discrimen? Quid vero Helias, qui summa pressus inopia, sedibus suis pulsus, fugitivus, incola deserti, semper exul et extorris est factus? Quid tandem David, qui tot a Saül malis, tot deinde a proprio filio est affectus, nonne illustrior evasit, summis oppressus incommodis, quam cum prospere cuncta succederent? Quid demum Joannes capite truncatus? quid Apostoli, quorum alii capite truncati sunt, alii cæteris suppliciis affecti? Quid martyres, qui in mediis tormentis gra-

vissimis animam posuerunt? nonne omnes isti tum maxime illustres fuerunt, cum appetebantur injuriis, cum insidiis obsidebantur, cum ultima omnia passi constanter ferebant?

CAPUT XVII.

Maximum providentiæ, bonitatis, et charitatis Dei documentum esse crucem.

Cum vero communem Dominum nostrum ob alia cuncta celebramus, nonne ob hoc præcipue celebramus, glorificamus, et suspicimus, quod crucem, et mortem illam execrabilem passus est? Nonne hoc susque deque versat Paulus charitatis ipsius in nos indicium, quod sit mortuus? quod pro ejusmodi sit hominibus mortuus? et omittens cælum, terram, mare, ac cætera omnia commemorare, quæ ad usum nostrum et solatium condidit Christus, susque deque versat crucem, dicens: « Commendavit autem charitatem suam Deus erga nos, quoniam » cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est¹: » et inde nos in spem optimam erigit dicens: « Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo » per mortem filii ejus; multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius². » Nonne et ipse hac re maxime gloriatur. Et sibi placet, gaudet et exultat præ nimia voluptate, cum ad Galatas ita scribit, « Mihi autem absit » gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi³? » Quid vero miraris, si Paulus ob id exultat, exilit, et gloriatur? ille ipse qui hæc passus est, gloriam rem illam appellat.

¹ Rom. v, 8. — ² Ibid. 10. — ³ Galat. vi, 14.

« Pater enim, inquit, venit hora, glorifica filium tuum¹. » Et discipulus qui ista scripsit, dicebat: « Nondum enim » erat in ipsis Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat » glorificatus² » quibus verbis gloriam crucem appellat. Cum vero charitatem ipsius voluit designare, quid et ipse dixit? num signa, miracula, prodigia quæpiam? nullo modo, sed crucem in medium profert dicens: « Sic Deus » dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut » omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam » æternam³. » Et Paulus iterum: « Qui proprio filio non » pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit⁴. » Et cum ad humilitatem incitat, hinc adhortationem instituit in hæc verba: « Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera ac » miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, » eandem charitatem habentes, unanimes, id ipsum sapientes nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, » sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes⁵. » Tum consilium adjungens ait: « Hoc enim sentite in vobis, quod in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, » non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: » humiliavit semet ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁶. » De charitate porro consilium dans, hoc in medium adducit: « Diligite vos mutuo, » inquit, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis⁷. » Cum vero mutua viros concordia cum uxoribus conjungit, ita loquitur: « Viri diligite uxores vestras,

¹ Joan. xvii, 1. — ² Id. vii, 39. — ³ Id. iii, 16. — ⁴ Rom. viii, 32. — ⁵ Philip. ii, 1. — ⁶ Ibid. 6. — ⁷ Ephes. v, 2.

» sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit se ipsum
 » pro ea¹. » Atque ut indicaret ipse quam studiose rem illam expeteret, quantaque passionis cupiditate teneretur, primum Apostolorum, fundamentum Ecclesiæ, principem cœtus discipulorum, idque cum ex ignorantia locutus, dixisset, « Propitius tibi esto Domine, non erit tibi hoc²: » audi quid vocarit: « Vade post me Satana, scandalum es » mihi: » qua contumeliæ et increpationis asperitate, quanto studio rem illam expeteret, indicavit. Ac resurrectionem quidem suam clam et in occulto fieri voluit, ejusque manifestationem toto consequenti tempori fieri permisit: crucem autem in media civitate, in media festivitate, in medio populi Judæorum, cum utrumque judicium adesset, tum Romanum, tum judaicum, cum solemnitas omnes congregaret, medio die, in communi orbis terrarum theatro sustinuit. Et quoniam illi solum qui intererant, rem quæ gerebatur videbant, imperavit soli ut se absconderet, atque ita universo terrarum orbi nefarium illud facinus promulgaret. Enimvero licet multis res illa, ut ante dixi, scandalum attulerit, non tamen istorum habenda ratio, sed illorum qui salvi facti sunt, qui se recte gesserunt. Quid vero miraris, quod in hac vita crux adeo sit illustris, ut etiam gloriam illam Christus appellet, et Paulus ea gloriatur? siquidem in illo terribili ac tremendo die, cum gloriam suam ostensurus advenerit, cum in gloria sui Patris advenerit, cum terribile tribunal adstabit, cum omnis hominum natura sistetur, cum fluvii trahentur ignis, cum Angelorum turmæ cœlestiumque Virtutum statim effundentur, ut cum ipso descendant, cum innumera illa præmia proponentur, cum alii sicut sol, alii sicut stellæ refulgebunt: cum martyrum cohortes, cum Apostolorum chori, cum Prophetarum ordines, cum generoso-

¹ Ephes. v, 25. — ² Matth. xv, 23.

rum virorum cœtus omnes in medium prodibunt, tum in illo splendore, in illa magnificentia splendidos radios emittentem illam gestans adveniet. « Tunc enim, inquit, » apparebit signum filii hominis in cœlo, et sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, at signum crucis » apparebit ¹. » O passionis splendorem! o crucis fulgorem! sol obscuratur, et stellæ cadunt sicut folia, crux autem omnibus illis clarius refulget, et universum cœlum occupat. Vides ut ea Dominus gloriatur? vides ut rem illam gloriam suam esse declaret, cum in illo die toti orbi terrarum cum tanto illam splendore manifestet?

CAPUT XVIII.

Non mediocrem utilitatem ex iis quæ acciderunt, ad Ecclesiam dimanasse.

Et tu igitur si quando quospiam videris ex iis quæ accidunt, scandalizari, primum quidem illud cogita, non inde, sed a propria ipsorum imbecillitate scandala provenire: id quod indicant illi, qui nihil tale patiuntur. Deinde considera multos illustriores inde redditos esse, qui Deum glorificant, eique summo studio pro his omnibus gratias agunt. Noli ergo eos, qui labefacti sunt, spectare, sed eos qui stabiles permanserunt et immobiles, eaque ratione robustiores evaserunt: non eos qui conturbati sunt, sed eos qui secundum navigationis cursum tenuerunt, multoque plures sunt illis, qui suere perversi. Attamen quamvis illi plures essent, melior est unus, qui facit voluntatem Domini, quam mille prævaricatores ².

¹ Matth. xxiv, 30. — ² Eccli. xvi, 3.

CAPUT XIX.

*Hoc multorum martyrum institutum ac propositum
fuisse sive cum viverent, sive cum morerentur.*

Veniat tibi in mentem, quot martyres fuerint coronam adepti. Nam alii quidem verberibus cæsi sunt, et in carcerem coniecti, alii compedibus tanquam malefactores vincti, alii patria pulsi sunt, alii suam substantiam perderunt, alii peregre sunt relegati, alii interemti sunt, quidam re ipsa, quidam sola voluntate. Cum enim lanceæ expedirentur, acuerentur enses, minæ singulis diebus intentarentur, et qui magistratus gerebant, iram spirarent, cædes minarentur, et genera suppliciorum innumera, minime cesserunt, neque succubuerunt, sed in rupe steterunt immobiles, et omnia facere patique maluerunt, quam ut in consortium venirent eorum qui scelera tanta patrauerant, neque viri solum, sed et mulieres. Nam et mulieres hoc inivere certamen, et amplius sæpe quam viri se viriliter fortiterque gesserunt. Neque mulieres tantum, sed et adolescentes, et admodum juvenes. An igitur hæc exigui sunt momenti tot Martyrum turmas Ecclesiam lucrificisse? Sunt enim martyres isti omnes. Neque enim illi solum qui ad iudicium sunt adducti, et sacrificare jussi neque paruerunt, quia passi sunt ea quæ sunt passi, Martyres sunt vocandi: sed etiam illi qui ob rem quamvis, quæ Deo placeret, aliquid pati ultro voluerunt, et si quis rem diligenter examinaverit, hi sunt potius quam illi. Non enim æqualis est meriti, cum ejusmodi interitus et perniciēs animæ sit proposita, contentum esse aliquid pati,

et non perire, atque ob minus aliquod bonum opus hoc ipsum supplicium sustinere. Neque vero solum eos qui occisi sunt, sed etiam eos qui parati fuerunt, et ad hoc prompti, martyrii coronam adeptos esse, et hoc ipsum, et quod prius dixi, eum qui ob res minores occisus sit, martyrem esse perfectum, testimonio Pauli conabor probare. Cum enim cœpisset eos enumerare beatus Paulus, qui majorum temporibus illustres fuerant, atque ab ipso Abele initium duxisset, deinde ad Noë progressus, Abraham, Isaac, Jacob, Moysem, Josue, Davidem, Samuëlem, Heliam, Elisæum, Jobum, adjecit dicens: « Ideoque et nos » tantam habentes impositam nubem martyrum¹. » Atqui non omnes illi occisi, imo ne unus quidem, duobus aut tribus exceptis, Abele scilicet, et Joanne: cæteri vero naturali morte vitam finierunt. Enimvero Joannes ipse non cum sacrificare jussus esset, neque paruisset, occisus est, neque ad altare deductus, neque ad idolum pertractus, sed ob unum verbum. Nam quoniam dixerat Herodi: « Non » licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui², » et in carcere habitavit, et cædem illam sustinuit. Quod si is qui matrimonium contra leges contractum ultus est, quantum in ipso quidem fuit; neque enim quod perperam gestum est emendavit, sed dixit tantum, neque potuit impedire; si ergo cum dixisset tantum, neque aliud ex se contulisset, eo quod capite truncatus sit, martyr et martyrum primus est; qui tam multis cædibus se objecerunt, neque jam Herodi, sed universi orbis terrarum principibus se opposuerunt, neque conjugii unius injuste initi, sed patriarum legum et Ecclesiæ rituum defensionem susceperunt, quos alii insectabantur, et cum verbis tum operibus fiduciam præ se tulerunt, cum singulis diebus morerentur, et viri, et mulieres, et pueri, nonne millies in Martyrum nume-

¹ Hebr. xii, 1. — ² Matth. xiv, 4.

rum ascribi merentur? Quandoquidem Abraham quoque cum non reipsa filium mactasset, animi proposito filium mactavit, et vocem illam cœlestem dicentem audit: «Non pepercisti unigenito filio tuo propter me¹.» Ita fit, ut ubique animi propositum, ubi perfectum fuerit in virtute, integram coronam accipiat. Quod si ille, cum filio suo non pepercisset, ita celebratus est: hi cum sibi ipsis non pepercierint, cogita quantam sint recepturi mercedem, qui non unum et duos, tresve dies, sed per totum vitæ suæ tempus in hac acie steterunt, conviciis, contumeliis, injuriis, calumniis divexati. Neque enim hoc exigui est momenti: quocirca laudat hoc quoque magnus Paulus dicens: «Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti: in altero autem socii taliter conversantium effecti².» Jam quid attinet eos commemorare qui et ipsi sunt mortui, et qui eos incitarunt, a quibus talia suscipiebantur certamina, cum viros, tum mulieres? Recte autem hos quoque laudat. Nam et facultates suas exposuere permulti, ut etiam vincti et exules tantæ calamitatis aliquo solatio fruerentur, et juxta dictum illud Apostoli, cum gaudio rapinam bonorum suorum susciperent: alii partim patria, partim vita ipsa privati sunt. Cum igitur tantas opes videas, tantum lucrum, tantum quæstum Ecclesiæ obvenisse, tantos acquisitos esse thesauros, eos qui prius animo conciderant, igne ardentiores esse factos, eos qui toti theatris affixi erant, deserta petiisse ac saltus, et montes in Ecclesias convertisse, ac nemine gregem educante, oves pastorum munere functas esse, ac milites item imperatoris ac ducis, cum tantam confidentiam ac fortitudinem præ se ferrent, omnesque cum eo, quo par erat ardore, studio, diligentia collectas celebrare, non obstupescis et miraris, negotium adeo

¹ Gen. xiii, 12. — ² Hebr. x, 33.

feliciter successisse? Non enim modo qui moribus probis erant, sed et multi qui theatrorum insania laborabant, et ludis Circensibus addicti erant, zelo quodam igne vehementiori succensi totam illam insaniam abjecerunt, et per ipsos propemodum gladios exilierunt, magistratus audacter ac libere sunt allocuti, tormenta spreverunt, minas aspernati sunt, quanta virtutis sit vis ostenderunt, et quo pacto fieri possit ut etiam valde perditus homo pœnitentiam agens, et conversus ipsum etiam fastigium cœlorum attingat. Cum ergo tam multa prœmia videas, tam multas coronas acquisitas, tantam sparsam esse doctrinam, unde, quæso, fit, ut scandalizeris? Ex eo quod nonnulli pereant, inquit. At enim, ut jam dixi, neque dicere desinam, hi perditionis suæ occasionem sibi ipsis debent imputare. Nihil enim aliud toto decursu orationis probare contendi. Dicam et aliud præclarum facinus inde natum. Quam multi larva pietatis obtekti, quam multi simulatam mansuetudinem præ se ferentes, quam multi, qui viri magni esse putabantur, nec erant, confestim hoc tempore convicti fuerunt, illorumque fallacia detecta, quod erant, apparuerunt, non quod per summam fraudem se esse simulabant? Neque vero id exigui momenti est, sed summo pere prodest illis qui velint attendere, ut illos dignoscant qui pellibus ovium tecti sunt, ne sic occultati lupi cum veris ovibus misceantur. Est enim fornax quædam tempus istud, quæ subæratos nummos patefacit, quæ plumbum liquefacit, paleas exurit, pretiosa dicebat: metalla pretiosiora reddit. Hoc etiam significans Paulus « Oportet autem et hæreses esse, ut qui probati sunt, » manifesti fiant in vobis¹. »

¹ 1 Cor. xi, 19.

CAPUT XX.

Temporibus Apostolorum res evenisse graviores.

Nihil ergo istorum te scandalizet, non sacerdos nunc depravatus et lupo quovis sævius in gregem insiliens, non ex magistratibus, aut principibus ullus, qui magnam crudelitatem præ se ferat. Veniat tibi in mentem Apostolorum temporibus res multo graviores istis accidisse. Nam et is, qui tum sceptrum gerebat, Imperator mysterium erat iniquitatis¹; sic enim eum Paulus appellavit; omnia genera vitiorum pervaserat, et omnes improbitate superaverat: at nihil hoc aut Ecclesiam, aut generosos illos viros læsit, imo etiam illustriores effecit: et Judæorum sacerdotes ita pravi et improbi homines erant, ut juberentur populi eorum vitæ imitationem vitare. «Super cathedram enim» Moysis, inquit, sederunt Scribæ et Pharisei: omnia ergo » quæ dixerint vobis facienda, facite, secundum opera » vero eorum nolite facere². » tametsi quid nequius illis sacerdotibus fingi potest, quorum imitatio poterat perdere sectatores illorum? Attamen licet tales essent principes illius temporis, qui celebriores tum fuerunt, atque coronati evaserunt, nullo modo læsi sunt, imo potius clariores facti sunt. Non igitur oportet ob ea, quæ accidunt, obstupescere. Nam ubique tentationes iis, qui vigiles et attentis sunt, adhærent, sive a domesticis, sive ab alienis. Propterea Paulus etiam, cum ingentem numerum periculorum illis cerneret imminere, ac vereretur, ne qui discipuli inde turbarentur, in hæc verba scribebat: «Misi ad

¹ 2 Thess. II, 7. — ² Matth. XXIII, 2.

» vos Timotheum, ut nemo moveatur in tribulationibus » istis : ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus¹. » Quorum hic sensus est : Hæc est vita nostra, hæc Apostolicæ conversationis est conditio, ut ferendis malis innumeris sit obnoxia. « In hoc enim positi sumus, » inquit. Quid est, « in hoc positi sumus? » Quemadmodum res venales in hoc sunt expositæ, ut vendantur : sic et Apostolica vita, ut conviciis incessatur, ut mala patiatur, ut nunquam respiret, ut nullas inducias nanciscatur. Porro qui vigiles et attentissimi sunt, non modo nihil inde capiunt detrimenti, sed amplius inde lucrantur. Quam ob causam et istos ubi constanter restitisse cognovit, commendat : et de aliis ista dicit, eos post ejus vincula et catenas abundantius ausos esse sine timore verbum Dei loqui². Quid vero tempore Moysis, quæso? nonne in media regione barbarorum Magos etiam permisit Deus rerum suarum specimen exhibere? nonne hujus quoque meminit historiæ Paulus? « Quemadmodum autem Jannes et Jambres, inquit, resistunt Moysi, ita et hi resistunt veritati³. » Ita nunquam defuerunt neque scandala, neque qui occasione illorum corona donarentur. Hæc igitur omnia cum animo tuo reputa, neque hæc tantum, sed et quantum ex hac re lucrum obvenerit. Illud quoque considera, quasdam alias etiam istorum arcanas esse rationes; neque enim fieri potest, ut omnia sciamus; ac res multo prosperiores eventuras postea, multoque plura nos miracula spectaturos : quemadmodum et ætate Joseph principum quidem difficultatibus obseptum fuit, diuque res succedebant, quæ penitus promissioni contrariæ videbantur : postea tamen omnem expectationem superavit eventus. Enim vero tempore passionis Christi non statim, neque in exordio et initio prosperi successus omnes germinarunt, sed scan-

1 1 Thess. III, 2. — 2 Philip. 1, 14. — 3 2 Tim. III, 8.

dalum quidem prodiit, et pauca quædam facta sunt miracula, ut corrigerentur qui hæc scelera patrabant, ac subito cuncta præterierunt. Quamvis enim scissum fuerit tum templi velum, et petræ scissæ sint, et sol obscuratus: hæc tamen intra unum diem acciderunt, et in oblivionem vulgi venerunt. Postea vero confestim in fugam versi sunt Apostoli, persecutione, bellis, insidiis divexati, latentes, absconditi, metu correpti, lapidibus appetiti verbum Dei prædicabant, tumque plurimum dominabatur populus Judæorum, qui fideles abducebant, circumagebant, trahabant, torquebant. Cum enim illis faverent magistratus, quotidie abducebant et circumducebant Apostolos. Quid dico populum Judæorum, et magistratus? unus opifex tabernaculorum, circa pelles occupatus Paulus, (quid porro tabernaculorum opifice vilius¹?) tanta sæviebat insania, ut viros ac mulieres traheret, et in carcerem conjiceret, et hoc crucifixus cum cerneret, permittebat. At tu vide quo pacto deinde tum persecutor iste omnes superaverit, et res ista sole ipso clarius refulserit, totumque orbem terrarum occuparit.

CAPUT XXI.

Cur tam in Veteri quam in Novo Testamento multæ fuerint afflictiones.

Quod si forte dicas, quam ob causam et in Veteri et in Novo Testamento tam multa pericula, tam multæ afflictiones, tam multæ insidiæ fuerint? causam cognosce. Quænam ergo causa est? palæstra quædam est hæc vita, gymnasium et certamen, fornax conflatoria, et tinctoria

¹ Act. ix, 1.

virtutis officina. Ut igitur pelles acceptas astringunt, extendunt, percutiunt, ac parietibus et saxis allidunt coriarii, et aliis innumeris artificiis ad suscipiendam tincturam reddunt idoneas, ac deinde pretiosum colorem inducunt: et aurifices in ignem coniectum aurum fornacis examini tradunt, ut purissimum reddant: tum etiam pædotribæ multis laboribus in palæstra exercent athletas, dum acrius quam adversarii in eos impetum faciunt, ut cum in exercitationibus cuncta peregerint, corpore decoro sint, et eleganti in certaminibus, et ita comparati, ut facile inimicorum petitiones omnes eludant: ita quoque facit in hac vita Deus, dum animam ad virtutem aptam vult reddere, astringit, et conflatur, et afflictionum tradit examini, ut pusillanimes ac remissi astringantur, et qui probati sunt probatiores evadant, nec ab ullis dæmonum insidiis, aut diaboli laqueis superari possint, sed omnes admodum idonei ad futura bona suscipienda reddantur. Vir enim, inquit, qui non est tentatus, non probatus est: et Paulus, « Tribulatio patientiam operatur: patientia vero probationem¹. » Tolerantiores igitur et patientiores volens reddere, numisma sinit omnibus modis explorari. Hac de causa Job quoque pati permisit ea quæ passus est, ut probatior appareret, et diaboli os occluderet: propterea permisit et Apostolos, ut et illi fortiores evaderent, et virium suarum hac ratione specimen ederent. Nam et hæc est causa non exigua: quamobrem et Paulo quietem ac relaxationem a malis postulanti dicebat, « Sufficit tibi gratia mea: nam virtus mea in infirmitate perficitur². »

¹ Rom. v, 4. — ² 2 Cor. xii, 9.

CAPUT XXII.

Afflictiones non modo non scandalizare, sed et prodesse illis quæ ex æquo et bono judicet, sint licent gentiles.

Siquidem illi qui nondum fidem christianam sunt amplexi, amplius inde lucrantur, si vigiles fuerint et attenti. Cum enim eos injuriis et contumeliis affici viderent, in carcerem conjici, probris onerari, insidiis oppugnari, capite truncari, exuri, in mare demergi, neque ullis ejusmodi malis cedere; cogita quantam in admirationem traducerent spectatores suos cum illius, tum hujus temporis præstantissimi athletæ isti. Itaque non modo scandalum nullum pariunt illis qui vigiles sunt et attenti, ea quæ accidunt, sed etiam doctrinæ majoris adipiscendæ occasionem illis afferunt. Idcirco Paulus etiam hoc sibi dictum audivit, « Virtus mea in infirmitate perficitur. » Hoc et in Veteri et in Novo Testamento spectare licet. Perpende namque quomodo affectum fuisse Nabuchodonosorem verisimile sit, a tribus pueris, servis, captivis, compedibus vinctis, flammis expositis, tanto exercitu spectante superatum, ut qui tria corpora mancipata, subacta, patria pulsa, libertate, honore, potestate, pecuniis spoliata, longe a propinquis constituta non poterat vincere. Quod si permissa illa non fuisset exustio, tam præclarum præmium non obtinuissent, nec ita splendidam coronam adepti essent. Perpende quomodo affectum fuisse verisimile est Herodem reprehensum a vincto, cum cerneret nihil eum de loquendi libertate propter catenam remittere, sed occidi malle, quam pulcherrimam illam libere loquendi faculta-

tem amittere. Cogita quis ex hominibus illius ætatis, vel etiam consequentis ævi, cum hæc cerneret et audiret, quantumvis deses ac remissus esset, at exiguo tamen judicio valeret, non summam utilitatem inde decerperet. Noli enim mihi commemorare sceleratos et stultos homines, socordes, totos corpori curando addictos, ac foliis leviores. Isti enim non his solum, sed re quavis, quæ acciderit, offenduntur: non aliter ac populus Judæorum qui et cum manna comederet, et cum panem, pariter morosus erat et offende-batur, sive in Ægypto esset, sive ab Ægypto liberatus, sive adesset Moyses, sive abesset: verum illos in medium mihi producito, qui sobrii erant et vigiles? et cum animo tuo reputa, quantam ipsos probabile sit utilitatem inde percepisse, cum animam constantem cernerent, mentem invictam, linguam maxima libertate loquendi præditam, hominem deserti incolam, Regem superare, vinctum esse, nec tamen cedere, capite truncari, nec silere: sed ne hic quidem subsiste, verum ea quæ secuta sunt, examina. Caput amputavit Herodes, capite truncatus est Joannes. Quis ergo beatus ab omnibus prædicatur? quis imitandus proponitur? quis celebratur? quis coronatur? quis præconiis ornatur? quis laudatur? quis commendatur? quis in hunc usque diem reprehendit? Nonne in singulis Ecclesiis hic quidem clamat, « Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui¹: » ille vero diffamatur etiam post obitum ob adulterium, insaniam, et audaciam? Considera vero præter ea quæ dicta sunt, quanta virtus esset captivi, quanta tyranni imbecillitas. Nam hic quidem non potuit linguam unam compescere, sed ea sublata, sexcenta pro illa et cum illa ora reseravit: ille vero et tum illum post cædem perterrefecit, adeo quippe conscientiam ejus percellebat metus, ut ipsum tum temporis arbitraretur a mor-

¹ Matth. xiv, 4.

tuis excitatum miracula patrare; et vero nunc et ex illo tempore, perpetuo per universum orbem terrarum et per se et per alios reprehendit. Siquidem unusquisque dum Evangelium istud legit, dicit: « Non licet tibi habere uxorem fratris tui: » et sine Evangelio in cœtibus, in congressibus, sive qui domi, sive qui in foro, sive qui ubique fiunt, quamvis ad ipsam pergas regionem Persarum, quamvis in Indiam, quamvis in Mauritaniam, quamvis in quas-cumque terras sol aspicit, vel etiam ad ipsos ultimos mundi limites, hanc vocem audies: et justum illum videbis etiamnum clamantem, inculcantem, et nequitiam tyranni redarguentem, nec unquam silentem, neque tot annorum numero reprehensionem debilitari. Quid ergo detrimenti cepit ex obitu justus ille? quid ex morte violenta? Quid ex catena? quid ex carcere? quos autem non correxit, quibus cor saperet, ex iis quæ dixit, ex iis quæ passus est, ex iis quæ nunc prædicat, eadem prorsus, quæ cum viveret? Noli ergo dicere, quam ob causam mori, permissus est? non enim illud erat mori, sed coronam adipisci: non interire, sed meliorem vitam auspicari. Disce philosophari, et non modo nihil te ista lædent, sed et commodis multis au-geberis. Quid vero mulier Ægyptia? nonne accusavit, et calumniata est? nonne justum vinxit? nonne in carcerem compegit? nonne in summum capitis discrimen adduxit? nonne quantum in ipsa fuit situm, interemit? nonne infamiae notam inussit? quid igitur aut tum temporis, aut nunc ille nocuit? Ut enim sub paleis absconditi carbonēs ignis videntur quidem initio occultari, derepente vero, quæ imposita sunt consumentes, per ipsas paleas sublimiorem flammam accendunt: ita nimirum et virtus, licet contumeliis affici videatur, postea tamen his ipsis obstaculis promota floret amplius, et ad ipsum cælum pervenit. Quid enim illo adolescente propter calumniam beatius fieri potest,

propter insidias, non propter thronum in Ægypto, neque propter regnum illic obtentum? Semper enim passionibus gloria, et celebritas, et coronæ sunt assignatæ. Nonne istum celebrant omnes ubique terrarum? neque tanto lapsu temporis ejus memoria intermori potuit, sed ipsis regiis imaginibus illustriores ac diuturniores virtutis ejus, et castitatis imagines ubique terrarum sunt positæ, in Romanorum, in barbarorum regione, in uniuscujusque conscientia, in cujusque lingua? Et intuemur illum omnes delineri, premi, consulere miseræ et infortunatæ illi meretrici quæ oportuit, ad salutem ejus tuendam, omni munere suo recte fungi, impudentiæ ipsius pudorem injicere, fornacem extinguere, ex periculosa tempestate eripere conari, atque ad tranquillitatis portum deducere: deinde quoniam procella superabat, et fluctibus operiebatur navigium, cum naufragium illa faceret, procellam evitare, atque ad stabilem castitatis rupem confugiendo vestes in manibus illius derelinquere, sicque in illa nuditate illis qui purpureis sunt indumentis amicti, illustriorem apparere, ac tanquam bellatorem quemdam eximium atque victorem tropæum erigere castitatis. Sed neque his limitibus ejus memoriam terminamus, verum ulterius progredientes ipsum in carcerem abduci videmus, vinciri, squalore sordere, diuturno illic tempore contabescere. Atque ob hæc ipsa maxime illum iterum commendamus, prædicamus, miramur, laudamus. Quod si castus sit quispiam, cum de illo cogitat castior fit: quod si lascivus, cito illa narratione ad castitatem traducitur, illiusque historiæ commemoratione melior redditur. Hæc igitur omnia colligentes nolite turbari, sed potius ex iis quæ accidunt lucrum decerpite, sitque vobis eorum patientia, qui decertant, tolerantiae magistra; dumque vitam omnem generosorum atque illustrium virorum cernitis ex his om-

nibus esse conflata, ne terreamini, neque turbemini sive propriis, sive alienis afflictionibus : nam Ecclesia ab initio sic aucta est. Nihil ergo vos terreat, nihil enim accidit præter morem. Sed sicut in rebus mundanis non ubi sunt paleæ vel fœnum, nec ubi arena, sed ubi aurum et uniones, illic piratæ sunt, prædones, et latrones, et murorum perfossores frequenter molesti sunt, et insidias parant : sic etiam diabolus, ubi collectas viderit opes animæ, ac facultates auctas pietatis, illic suas machinas sistit et admovet. Quod si quibus insidiæ parantur, ii vigiles fuerint et attentī, non modo nihil inde patiuntur detrimenti, sed et ampliores inde virtutis opes accumulānt : quod etiamnum evenit.

CAPUT XXIII.

Maximum esse gloriæ ac celebritatis Ecclesiæ indicium, quæ acciderunt, eaque multis profuisse.

Atque hoc maximum indicium ubertatis bonorum operum, et fortitudinis Ecclesiæ poterit quispiam assignare. Cum enim illam improbus dæmon florentem vidit, fama celebratam, brevi temporis momento in altum evectam, multam in ea diligentiam adhiberi, ac probos majores facere in virtute progressus, eos qui vitam suam peccatis infecerant, ad pœnitentiam esse conversos, totum orbem terrarum istius civitatis opera instructum esse : omnes machinas suas admovit, et intestina bella excitavit. Et quemadmodum cum Jobum oppugnaret, nunc quidem pecuniarum jactura, nunc autem orbitate liberorum,

nunc corporis ægritudine, nunc lingua uxoris, nunc amicorum probris, sannis et conviciis justum impetebat: sic etiam in Ecclesiam per amicos, per inimicos, per eos qui in clerum allecti erant, per eos qui in militum numeros relati, per eos qui Episcopali fuerant honore decorati, per multas variasque personas impressionem fecit. Verumtamen tot admotis machinis non modo illam non concussit, sed illustriorem etiam reddidit. Non enim ita tum minime divexata cunctos erudiebat, ut nunc totum orbem terrarum patientiam docet, temperantiam, afflictiones tolerare, constantiam exhibere, sæcularia contemnere, divitias pro nihilo habere, despiciere honores, mortem aspernari, vitam contemnere, patriam negligere, familiares, amicos, propinquos, ad cædes diversas subeundas se accingere, in medios gladios insilire, cuncta quæ in hac vita sunt splendida; honores, inquam, et gloriam, imperia, delicias, viliora floribus vernis ducere. Atque hæc non unus nos edocet tantum, neque duo vel tres, sed populus universus, neque verbis tantum, verum etiam operibus, per ea quæ patiuntur, et dum vincunt, dum insidiatores suos hostesque superant, dum adamante firmiores, et rupe robustiores cuncta perferunt, non arma sumentes, non bellum excitantes, non arcum, non sagittas vibrantes, sed singuli patientiæ propugnaculo muniti, modestiæ, mansuetudinis, fortitudinis, et dum mala patienter ferunt, illis qui ea inferunt, multo majorem ignominiam inurentes.

CAPUT XXIV.

*Qui hæc scelera perpetrarunt, inde quoque jam pœnas
luere.*

Nunc quidem certe isti vultu hilari, aspectu libero, fiducia incredibili præditi in forum se inferunt, versantur in ædibus, ad collectas conveniunt celebrandas; illi autem qui talia patrarunt, dum singulas admovent machinas, pudefacti circumeunt, et prava intus conscientia torti, metu ac tremore correpti. Et quemadmodum feræ quæ difficilius enecantur, cum post unam aut alteram plagam inflictam in hastarum mucrones irruunt vehementius, graviores sibi plagas infligunt, et ipsis visceribus suis vulnus excipiunt: itemque fluctus, qui rupibus alliduntur, majori se ipsos impetu dissolvunt ac dissipant: sic nimirum et isti dum insidiantur, sibi potius quam cæteris fossas et barathra effodiunt. Nam illi quidem, quibus insidiæ tenduntur, ab iis amantur, laudantur, commendantur, prædicantur, corona donantur, qui eos noverunt, qui non noverunt, qui re ipsa, qui sola famæ relatione illorum didicere res gestas, innumeros habent qui condolent, qui in certaminibus adjuvant, qui prospera illis precantur omnes: illi autem qui tendunt insidias, odio habentur a tam multis, et a multo pluribus accusantur, carpuntur, reprehenduntur, ignominia notantur, diris innumeris devoentur; nihil plerisque optabilius est, quam ut eos pœnis videant supplicisque mulctatos. Atque hæc quidem in hac vita: quæ vero in futura sunt eventura, quis tandem poterit oratione complecti? Nam si is qui unum scandalizaverit, tanto supplicio

mulctatur, ut expediat ei molam asinariam in ejus collo suspendi, et in mare demergi, perpende quam graves illi daturi sint pœnas, in illo tum judicio tremendo, quantis suppliciis plectendi, qui, quantum in ipsis quidem fuit, universum turbarunt orbem terrarum, tam multas Ecclesias everterunt; et innumeris ubique scandalis excitatis tantam pacem disturbarunt? At illi qui tot injuriis ab illis affecti sunt, bonis operibus, passionibus, coronis, præmiis, cum multa fiducia refulgentes, cum Martyribus, cum Apostolis, cum generosis et sublimibus illis viris sistentur. Ac puniri illos quidem videbunt, illos tamen suppliciis non poterunt liberare, sed quamvis preces offerant isti, nihil illos juvabunt. Si enim is qui Lazarum unum præterierat, tot pœnas sustinuit, neque solatium ullum obtinuit¹, quid isti patientur, qui tam multos persecutionibus et scandalis offenderunt? Hæc igitur omnia cum animis vestris reputantes, et quæcumque his similia sunt ex sacris litteris colligentes, vobis ipsis tutam munitionem, et illis qui imbecilliores adhuc sunt, medicamenta ex his narrationibus comparantes, firmi state atque immobiles, et bona vobis reposita expectate. Omnino enim, omnino merces vobis parabitur, non quæ laboribus tantum sit æqualis, sed immensa, quæ longo illos superet intervallo. Talis quippe benignus est Deus, præ nimia sua liberalitate illos, qui boni quidpiam præstare voluerint aut effari, remunerationibus ac præmiis superare contendit: quæ utinam consequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Luc. xvi, 26.

SERMO

De Mansuetudine.

Omnibus vobis perspicuum esse arbitror, quam conveniat iis, qui divina prudenter audiunt eloquia, ut mores bonos, et conversationem virtute præditam exerceant. In hoc enim servi Christi eos, qui veritatem ignorant, potissimum antecellunt, si in mansuetudine conversentur, et vitam agant sua religione dignam. Qui Christum ignorant, haud mirum si mali sint, moribusque damnatis: servus autem Christi magis a morum mansuetudine, quam nomine, quod ei parentes imposuerunt, vocandus est. Neque Deus homines ita diligit propter virginitatem, jejunium, contemptum divitiarum, hilarem eleemosynarum dationem, ut propter mites, beneque compositos mores: tametsi et illud alacriter suppeditare indigentibus non aliunde proficiscitur, et conceditur iis qui Christum diligunt, quam a mansuetudine. Ut enim a fonte rivus, sic a morum suavitate cura pauperum profluit. Facile enim ad misericordiam mansueti, et æquabiles trahuntur omnes, neque ferre possunt contemni pauperes, sed aliorum inopiam suam arbitrantur calamitatem. Propterea invidiam pessimam omnium affectionem credunt; neque unquam gravem illum morbum in suam animam admittit vir benignus, et mitis: sed si viderit fratres honoratos, congauDET ac gratulatur, aliorum gloriam suam putans: alioquin amicorum omnia communia censens, in bonis quidem congauDET, in tristibus vero condolet. Hæc enim mansuetudinis dona sunt, et talis mitium est vita. Mitis orpha-

norum pater est, viduarum patronus, paupertatis curator, injuria affectorum adjutor, semper strenue agit quod justum est. Mitis filiorum reverendus est pater, et filius patri, et observandus dominus est servo. Nihil enim ita conciliat domino familiares, ut quod illum vident erga omnes modeste se gerere, et mansuetudine cunctis jucundum. Nam et talem majoris faciunt et admirantur, habentque pro patre, non pro domino. Age, pro virili nostra diligenter inquiramus, quænam ex morum suavitate bona mansuetis proveniant. Gratus et amabilis est videntibus, gratus item et iis, quibus tantum nomine notus est. Neque facile ullum invenies, qui audiens laudari hominem mansuetum, illum videre, et exosculari non desideret, et non habeat in aliquanta lucri parte ejus amicitia posse diu frui. Quod si contingat aliquos propter opes inter sese dissidere, mox ad benignum et mansuetum illum properatur, bona spe, quod ejus bonitate quicquid litium et contentionum est, e medio tollatur. Rursus si capitales inter se inimici sint, mansueti viri correptione placantur, et mansuescunt, etiamsi natura in iram et furorem propensi sint. Qui vero aliter affecti sunt, si reconciliare inter se velint eos, qui digladiantur et pugnant, nullo modo venerabiles possunt videri: sed in quavis causa aptior, et magis idoneus ad persuadendum et consulendum est is, qui eas actiones, quarum consilium dat, primus aggreditur. Insuper quoniam exemplo suo magister est mansuetudinis, et ipse exemplo suo stabilit ea, quæ tradit, et mox, ut videtur, mitigat etiam furibundos, neque multis ei verbis vel admonitionibus opus est, sed et pacem, priusquam loquatur, persuadet. Quemadmodum et solis jubar, ut primum apparet, fugat tenebras: ita mansuetus, et benignus sua præsentia res turbulenta componit, quietasque ac tranquillitas reddit. Est autem et hoc dignum

recenseri, quod Christus solum pacificos filios Dei vocat. Et quare suum vocabulum mitibus communicat? Solus ille Filium Dei pro viribus imitatur, qui pacis et amicitiae auctor aliis fit¹. Nam sicut Christus Deus et omnium Dominus, in carne divina nobis apparens, sanctos Angelos cum hominibus concordēs effecit, qui quasi bello quodam a nobis dissidebant: ita et mansuetus homo fratres, et cognatos et domesticos revereri leges, et præceptum Dei, abjectisque inimiciis in gratiam mutuam redire facit. Porro quod in corporibus nostris nervi, hoc est mansuetus homo in domo, et Ecclesia, et civitate. Paulus enim more suo fratres vocat corpus et membra invicem². Qui autem divulsos et pugnantes coire facit in amicitiam, jam Pauli sermonem confirmat, qui suadet omnibus, ne ignorent membra sua, neque mutuo se devorent. Unde verus est sermo ille, quod pacificator fratrum eandem virtutem habet in Ecclesia, et domo et civitate, quam habent in corporibus nervi, dum dispersa et invicem pugnantia conjungit et copulat. Verum hæc virtus tunc alicui data est, quando primus ipse mansuete vivere incipit. At qui facile in iram erumpit, vulgo ridiculus apparebit, si quando exasperatos alios placare attentat. Jam quid deterius hominibus, qui iræ serviunt? Quis eos videns non avertit oculos? Vir iracundus insuavis quidem est obviis, insuavis autem et vicinis: et si pecuniis eum carere contingat, non facile reperit, qui ejus inopiæ succurrat. Communis est hostis et civium, et peregrinorum, clamat, vociferatur, plagas occurrentibus intentat, dicenda loquitur et tacenda, aspectu torvo, inflata facie, lingua rabida, manibus ad omnia prorumpentibus: et, ut apparet, dæmone plenus. Et quis videns virum ita furere, dubitaret vel dæmonio agitari miserum, vel voluntarie in tantam

¹ Matth. v, 9. — ² Ephes. iv, 25.

insaniam prosilire? Ira voluntarius dæmon, insania spontanea, mentis est defectio: qui irascitur, diaboli ludibrium est, dæmonum officina, et nequitiae illorum dignus minister. Dic, obsecro, quid potissimum volunt dæmones, ut faciant homines? Nonne ut exprobrent genitoribus? Nonne ut pollutas manus parentibus inferant? Nonne ut Deum blasphement? Hæc autem omnia irascentium sunt opera. Atque adeo ira servis suis facile impietatis auctor est: neque enim sibi ipsis facile imperare valent, qui a furore et ira vincuntur; sed similes sunt navi, quæ in media tempestate a gubernatore destituta submergitur, undequaque in eam procellis ingressis. Ira enim quasi fulmen et tempestas quædam in animam irruit, servientemque sibi stupidum reddit et amentem. Quid igitur faciendum? Prudentis hominis fuerit, ut sibi ab hoc morbo caveat, mentem contineat, et furorem sopiat scripturarum admonitionibus, priusquam in iram inducatur. Nam si præstigiatorum incantamenti bestię obtemperant: quid mirum si eloquia Christi ferocis animæ statum facile tranquillum et æquabilem reddant? « Omnis enim, inquit, amaritudo, et ira, et furor, et clamor auferatur a vobis cum omni malitia. Estote invicem benigni, misericordes, » condonantes vobis ipsis, si quis adversus aliquem habet » reprehensionem: quemadmodum et Deus in Christo » condonavit vobis: sitis igitur imitatores Dei¹. » Videtis qualis sit mansuetus? cujus vocetur imitator? non Angelorum, non Archangelorum, sed Domini universorum: tametsi etiam illi mitissimi sint, virtuteque omni pleni. Paulus tamen mites vocavit Dei imitatores, quo proposita tanti honoris magnitudine persuadeat audientibus, ut sint mitissimi, ut omnes qui contumelia afficiuntur, vel aliud quiddam grave patiuntur. convicia atque alia moderate

¹ Ephes. 1v, 31.

ferant, imperantesque iræ, Deum imitentur. Jam quænam sunt illa, quæ Dei? In iis enim quæ in supernis sunt, omnia et videt et audit: in iis quæ super terram et sunt, et dicuntur, injustitiæ multæ. Quippe sunt nonnulli qui in tantam perveniunt impietatem, ut et Deum blasphemant, si quando in re aliqua contristentur, et in cælum respicientes, a nullis abstineant verbis: Deus tamen fert, quamvis tantam habeat potestatem de iniqua agentibus pœnam sumendi: annon posset sumere? Quod si omnes peccatores punire vellet, perquam pauci salvarentur; nec sufficerent ad sepulturas homines: unde et David dicit: « Si iniquitates observaveris Domine; Domine quis sustinebit? quoniam apud te propitiatio est. » Et in illo ostendit misericordiam suam, eo quod ne juste quidem punit. Igitur quisquis assimilari vult Deo, pro virili mansuetus sit ac mitis, feratque fortiter, si quid gravius ab aliis patiatur. « Diligite, inquit, inimicos vestros, benefacite iis, » qui vos oderunt: orate pro iis, qui vos lædunt et insecuntur, ut sitis similes patri vestro, qui est in cœlis, qui » solem suum oriri facit super malos, et bonos, et pluit » super justos, et injustos¹. » Et multæ quidem sunt virtutes quæ Christianum virum decent: maxime autem omnium mansuetudo. Nam eos solos, qui hac conspicui sunt, Dei imitatores Christus nominat. Proinde congruum est, ut quando quis contumelia nos afficit, vel verberat, vel alia ratione affligit: sustineamus omnia mansuete et patienter, considerantes quod Dei imitatores mansuetudo facit. Etenim ipse Dominus et Salvator noster contumeliis affectus, verberatus, cruci clavis affixus, leniter tulit Judæorum furorem: et licet posset de impiis vindictam sumere, non sumpsit tamen: sed virtutem suam ostendit, eo quod concussit terram, et mortuos suscitavit, et ob-

¹ Luc. vi, 27. — ² Matth. v, 44.

scuravit solem, et noctem ex die fecit. Mansuetudinem autem et misericordiam declaravit, quia nullum ex iis, qui impie agebant, punivit: ut discerent omnes, qui impias manus intulerant Domino, quam non fuisset ei difficile ipsos punire, qui tam facile terram commovit, et solem repente obscurari præcepit. Et quia tam mansuetus fuit ipse, ut non solum mansuete tulerit eos, qui crucifigebant et blasphemabant: sed et Patrem obsecraverit, ne cœlestibus adversus impios telis uteretur: idcirco, cum et tibi grave aliquod et durum ferenti subrepunt furor et ira, recordare mansuetudinis Christi, et statim mansuetus eris ac clemens: et non solum tibi ipsi benignitate tua plurimum lucri facies; sed et inimicis proderis plurimum erudiens illos, ut ipsi benigni fiant. Videntes enim te extrema sustinere, et iram mansuete ferre, statim posito furore mansueti, et lenes ipsi fient, mansuetudinisque tuæ imitatores esse cupient. Proinde quisquis iracundos vincere voluerit, fortiter ferat injurias et verbera, magnamque ejus, qui verberibus in se sæviebat, conversionem videbit. At si etiam ipse ab ira vinceris studens inimicum pari insania ulcisci, nullus unquam irarum et pugnarum erit finis: sed semper qui insaniunt, et rabidi sunt, et vincere alios conviciis et verberibus cogitant, in immensum bellum, et pugnam erumpunt, mutuo insidiantur, calumnias struunt, pejerare audent, et accusationes meditantur eorum, quæ neque viderunt, neque audierunt: et in die quidem sicut canes rabidi, et quærentes inimicum, noctem autem cogitando insumentes, quomodo malum aliquod machinentur, et insidias parent. Talibus neque somnus vitiosis affectibus vacat: sed putant quod adhuc adsint apud inimicum, et criminantur, et percutiant: et e somnis repente evigilantes, magis cædem mutuam, quam epulas diligunt. Alii vero ira ebrii calum-

niatores mercede conducunt, infandaque inter se agunt opera : et quanto pluribus malis sese irritarunt, tanto majore insania furunt. Nam quod ebrios dicunt ob insatiabilem ebrietatem ardentius sitire, hoc et iracundis usu evenit, qui in perniciosiorem ruunt insaniam propter inexplebilem contendendi libidinem. Illic vocavit servum, alius scorti filium : ille insipientem, iste insanum : est qui furem et injustum, et alius plenum omni malo. Dein ira ebrii configunt inter se, et parum abest quin bestiarum mores imitentur, percutiunt, calcitrant, mordent, conscindunt invicem corpora, nulli parti parcunt : non oculis, non auribus, non naribus, non faciei, non alii cuiquam membro, sed conflictantes inter se concidunt, et pessumdant invicem. Et quod malum non faciunt? Sedcedunt a pugna, ille amisso oculo, ille auribus, ille labiis, ille alia corporis parte, magis tamen anima quam corpore corrupti, furibundi, insani, rabidi, ignorantes legem Domini, et Salvatoris, qui præcepit ut alapa percussus et verberatus, atque alia passus, placido animo fortiter omnia ferat, vincatque mansuetudine furorem inique agentium : sane qui hoc facit laudatur ab hominibus, et coronatur a Deo, et Salvatore. Et propterea perseverandum est, ferendo leniter iratos, et respiciendum ad coronam, quam præparavit Deus mansuetis et mitibus. Absurdum enim est, ut athletæ in gymniciis agonibus pulverem, verbera, et vulnera ferant propter vanam gloriam, coronam nullius momenti spectantes : nos autem coronandi a Christo, non imperemus iræ, non omnia fortiter toleremus : sed brevem voluptatem, et injustum furorem cælesti honori, et gloriæ præferamus. Enimvero et hoc manifestum, quod cum multa, magnaque sint, quæ justorum vitam exornant, hoc tamen præ cæteris efficit, ut clarissimi evadant, si mansueti vivant, et erga

illos placidi sint, a quibus injuriis afficiuntur. Hac enim virtute Moses Judæorum insaniam moderate ferens, et præcibus salvans inimicos, honorem et gloriam cœlestem præ aliis obtinuit, Deique amicus vocatus est. Hac quoque virtute, et David parcens inimicis, et hostibus, Deum sibi amicum, et benevolum effecit. Hæc enim cum omnes homines ornare valeat, imprimis tamen eos, qui in potestatibus agunt. Nam cum principibus omnia permittantur, si se ipsos continent, et suorum operum ducem habent legem Dei, non parum inde eorum celebritati et gloriæ accrescit. Enimvero Paulus et Petrus, qui cœlestem tangebant apsidem, propter virtutem qua conspicui erant, humanitate tamen, et mansuetudine magis, quam aliis bonis, claruerunt: quia honorem exhibuerunt iis, qui se conviciis incessabant, inimicis benefecerunt, et sæpe lapidantes precibus salvarunt. Sciebant enim hæc maxime grata Deo, et præ aliis bonis in cœlo admirabilia esse: et idcirco ipsi vitam suam in mansuetudine transmiserunt, aliosque ad illam allexere. Quin et Stephanum periclitantem pro pietate¹, dum videmus pro inimicis orare, et mansuetudinem ejus et certamina pariter admiramur. Reliquum est, quia tantos ac tales duces mansuetudinis sortiti sumus, adhortemur nos mutuo, ut illorum vestigia sequamur, et in mansuetudine Deo ministremus: quandoquidem ministerium istud aliis virtutibus est ei longe gratius. Et divinissimus Paulus virtutem Apostoli commonstraturus, Christi ministrum mansuetudine potissimum clarescere voluit. Et quamvis multa potuisset dicere, si quidem voluisset, quæ Apostolorum ornarent, nempe dæmonum fugam, mortuorum resurrectionem, atque alia: omnibus tamen illis præteritis, æquabilitatem morum vel erga inimicos sursum ac deorsum versat ac

¹ Act. viii, 60.

tractat : quo persuaderet nobis, ut sua vestigia sequamur, benigneque simus ac mites. Justum est igitur sanctos illos imitari, et in exemplar vitæ proponere : ut bonis omnibus refulgentes, promissa bona assequamur a magno Deo, et Salvatore nostro, per quem, et cum quo Patri, cum sancto Spiritu sit omnis gloria, honor, et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA

De perfecta charitate, de mercede operum pro merito tribuenda, deque compunctione.

I. Omne opus bonum charitatis fructus est : ideo multa circa illam dicta circumferuntur, Christo dicente : « In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si » dilectionem habueritis ad invicem¹ : » Paulo autem clamante : « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis². » Illud autem non sine causa dixit, sed ut mutuum esse debitum doceret. Quemadmodum enim corpori alimentum semper debemus, ipsique damus (per totam quippe vitam hoc debitum extenditur :) sic circa charitatem agendum docet ; imo longe majori studio eo quod ad vitam deducat æternam ac cum illis qui ea præditi sunt semper maneat. Nam « Manent, inquit, tria hæc, fides, » spes, charitas : major autem horum est charitas³. » Non verbis autem modo, sed etiam operibus illam discimus. Ac primo quidem per modum quo nos propagati sumus. Cum enim Deus unum efformasset hominem, ex illo jussit omnes ordiri, ut omnes mutuo quasi unum esse

1 Joan. XIII, 35. — 2 Rom. XIII, 8. — 3 1 Cor. XIII, 13.

reputemus, et in charitate mutua degere studeamus. Deinde per commercia mutuam dilectionem sapienter curavit: quo autem modo audi. Cum multis orbem completeret bonis, cuilibet regioni propriam fructuum speciem largitus est, ut propter usus necessitatem nos mutuo adeuntes, et quæ supervacanea sunt utrinque tradentes, ac quæ desunt nobis accipientes, congeneres nostros diligamus. Id ipsum etiam in singulis fecit hominibus, non enim concessit ut omnes omnia scirent, sed huic dedit medicinam, illi fabrillem artem, alii aliam, ut mutuis egentes officiis, nos mutuo diligamus. In spiritualibus quoque id ipsum videre est, ut ait Paulus: « Alii quidem » datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii autem » prophetia, alii gratia curationum, alii genera linguarum, » alii interpretatio sermonum¹. » Verum nihil supra charitatem: quamobrem illam omnibus ipse præfert, his verbis: « Si linguis hominum loquar et Angelorum, charita- » tem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut » cymbalum tinniens: et si habuero prophetiam sciamque » arcana omnia, et si habuero fidem, ita ut montes trans- » feram, charitatem autem non habuero, nihil sum². » Neque hic stetit, imo etiam mortem pro pia religione, nihil lucri habere pronuntiat, nisi adsit charitas. Neque sine causa hæc de charitate dixit: sciebat enim, plane sciebat, utpote præceptorum Dei cultor, hac firmas radices ponente, omnium bonorum fructus emitte. Illud enim: « Non » mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum tes- » timonium dices³, » et si qua alia præcepta, in hoc uno, ceu in capite, comprehenduntur: « Diliges proximum » tuum sicut te ipsum⁴. » Ecquid opus est hæc parva dicere, magnaue tacere? propter charitatem ad nos descen-

¹ 1 Cor. xii, 8-10. — ² Id. xiii, 1, 2. — ³ Exod. xx, 13-16. — ⁴ Levit. xix, 18, et Galat. v, 14.

dit dilectus Dei filius, qui nobiscum hominibus versatus est et habitavit, ut multiplicium deorum errore sublato, veraque annuntiata religione, mutuam charitatem homines doceret, quemadmodum Joannes testificatur dicens : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum » daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed ha- » beat vitam æternam¹. » Hac ardens Paulus hanc cœlestem emisit vocem : « Quis nos separabit a charitate Christi? » Tribulatio, an angustia, ac persecutio, an fames,, an nuditas, an periculum, an gladius²? » His porro quasi-vilioribus despectis, iis multo majora adjecit ; « Quia ne- » que mors, inquit, neque vita, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura » alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in » Christo Jesu Domino nostro. » Hinc nihil separare potuit beatum illum charitate ardentem ; non cœlum, non terra, non mare ; non regnum cœlorum, non inferni supplicia : omnia quippe propter Christum despiciebat. Quod si alios quoque sanctos exploremus, omnes deprehendemus ob charitatem placuisse Deo.

II. Charitas proximum tibi exhibet sicut temet ipsum, teque de illius bonis, perinde atque de tuis gaudere docet, illiusque damna quasi tua ferre. Charitas multos unum corpus efficit, illorumque animas Spiritus sancti habitacula reddit : non enim in divisos, sed in conjunctos animo spiritus pacis requiescit. Charitas singulorum bona omnibus communia reddit, ut ait liber Actuum : « Multitudinis » autem credentium erat cor unum, et anima una : nec » quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse » dicebat, sed erant illis omnia communia et divide- » batur singulis prout cuique opus erat³. » Qualis murus ita firmus, ita concinnitate grandium lapidum hostium cona-

¹ Joan. III, 16. — ² Rom. VIII, 35. — ³ Act. IV, 32.

tibus inexpugnabilis est, ut cœtus sese mutuo diligentium, et concordiae nexu junctorum? Etiam ipsos diaboli impetus coercet, et quidem jure merito. Nam qui concordii animo contra illum aciem instruunt, ita ut nullis a cœtu deficientibus, cum illo stent adversi, ejus machinis sunt invicti, splendidaque charitatis erigunt tropæa. Ac quemadmodum lyræ nervi, multi cum sint, si in unum concentum tendant, suavissimam cantinelam edunt; sic qui uno coalescunt animo, jucundum charitatis pulsibus sonum emittunt. Ideo auctor est Paulus, ut fideles id ipsum sentiant et dicant, aliosque putent se superiores esse, ne ambitu solvatur charitas; sed honore aliis cedentes, in concordia degant¹. Rursumque ait; « Per charitatem servite » invicem. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum². » Qui diligit, non modo non imperare, sed etiam imperari vult; gaudetque magis imperatus, quam imperans: qui diligit, gratiam conferre mavult, quam accipere; mavult quippe debitorem amicum habere, quam ipse debitor esse. Qui diligit, amico gratiam conferre cupit, nec tamen vult conferre videri: in beneficio præstando primas tenere, nec tamen primas tenere videri. Hoc forte quidam non intelligunt: quamobrem id exemplo conspicuum reddam. Clementissimus Dominus pro nobis Filium suum daturus erat; ut autem non videretur id largiri, sed debitum reddere, præcepit Abrahamo ut filium suum daret, ut cum id ipsum ipse faceret, non gratiam præstare videretur, sed debitum reddere, propter supereminentes divitias bonitatis suæ. Scio multis id, quod diximus, novum insolensque videri. In causa autem est, quod de re loquar, quæ nunc in cœlis versatur. Quemadmodum enim side planta loquerer in India nascente, quam nemo experientia cognosceret, non possem illam sermone explicare,

¹ Philip. iii, 16, et ii, 3. — ² Galat. v, 13.

etiãsi sexcenta de illa narrarem. Sic etiã nunc frustra loquar, cum quidam ea quæ jam dico non intelligant. In cœlo namque, ut dixi, hæc planta habetur. Sed si voluerimus, in nobis etiã illa inseri potest. Ideo enim instituti sumus ut dicamus Patri illi qui est in cœlis: « Fiat » voluntas tua in cœlo et in terra.

III. Ne ergo putemus non posse nos hujusmodi bonum possidere. Possumus enim, vere possumus, si velimus advigilare; neque hoc tantum; sed etiã omnem exercere virtutem. Libero enim arbitrio gubernamur, neque fati necessitati, ut quidam putant, subjicimur, cum definitum sit ut intra velle et nolle bona malave sita sint. Ideo namque Deus et regnum promisit, et supplicium minatus est. Atqui id nunquam egisset erga necessitate victos: nam eorum quæ ex voluntate fiunt alterutra sors datur. Nunquam leges posuisset, nec monita dedisset, si nos fati vinculis detineremur. Sed quia liberi sumus, nostrique arbitrii domini, atque ex ignavia pravi, exque studio et et conatu boni efficimur; idcirco hæc remedia paravit, nempe metu supplicii, ac spe regni nos emendat, et ad philosophandum instituit. Neque hinc tantum, sed etiã ex iis, quæ nos ipsi agimus, liquet neque fatum, neque fortunam, neque genesim, neque cursum astrorum nostra regere. Nam si hinc pendent omnia quæ geruntur, non autem a libero hominum arbitrio, cur flagellas servum furatum? Cur adulteram uxorem ad forum trahis? Cur te pudet, cum absurda perpetras? Qua de causa ne verba quidem vituperantium sustines; sed si quis te mæchum, aut fornicatorem, aut ebriosum, vel quid simile vocet, id contumeliam appellas? Nam si non ex tuo arbitrio peccas, nec crimen erit quod feceris, nec contumelia quod dicatur. Nunc autem et quod peccantibus non parcas, et quod peccans erubescas, et latere cures, et quod contumeliosos

pates eos, qui hæc tibi exprobrant, his certe omnibus confiteris, nostra non necessitate vineta esse, sed arbitrii libertate ornari. Iis certe qui necessitate detinentur parcere solemus. Si quis a dæmone agitatus, aut tunicam nostram discerpat, aut plagas inferat, non modo non ulciscimur eum, sed etiam miseramur, eique parcimus. Quare? Quia non arbitrii libertas, sed dæmonis violentia hæc operata est. Itaque si alia etiam peccata ex fati necessitate perpetrarentur, ignosceremus utique; quia vero scimus illa non ex necessitate proficisci, ideo nec heri famulis parcunt, nec viri uxoribus, nec uxores viris, neque patres filiis, neque magistri discipulis, neque principes subditis. Sed acres scelerum exploratores ultoresque sumus, ad tribunalia sistimus, plagis subjicimus, correptionibus utimur, nihilque non agimus, ut illos a malis eripiamus. Filiis vero nostris pædagogos damus, illosque ad magistros mittimus, minas intentamus, verbera infligimus, multaque alia adhibemus, ut probi evadant. Quid ergo opus laboribus sudoribusve ad virtutem exercendam? Nam si fato constitutum sit, bonum fore quempiam; is sive dormiat aut stertat, bonus erit: imo potius bonus ille vocandus non est, qui ex necessitate talis sit. Quid opus laboribus sudoribusve ad nequitiam fugiendam? nam si fato constitutum sit, malum fore quempiam; is etiamsi sexcentas subeat misérias, malus tamen erit; imo non malum eum par est vocare, qui necessitate ad id impellatur. Ut enim dæmoniacum, si contumelias proferat, si percutiat; hoc enim rursum utor exemplo; non contumeliosum appellamus: non ipsi quippe contumeliam ascribimus, sed dæmonis necessitati; sic nec improbum, si fato ad nequitiam impellatur, vocemus improbum; ut neque probum appellemus probum. Etenim si hoc concedatur, omnia nostra pessumibunt; nulla erit virtus,

nulla nequitia, non artes, non leges, nihilque ejusmodi. Cur porro tantam curam ægroti adhibemus, pecunias expendimus, medicos accersimus, pharmaca apponimus, ventri abstinenciam indicimus, concupiscentiæ frenum injicimus? Nam si ex fato pendent sanitas et morbus, superflue sunt pecuniarum expensæ, superfluus medicorum usus, supervacanea infirmis accurata illa cibi tenuitas. Nunc autem et ex his et ex aliis ostendimus, nihil eorum esse superfluum. Verum facessat illa fati fabula: nam quæ ad nos pertinent, nulli subjiciuntur necessitati; sed omnia, ut dixi, arbitrii libertate donata sunt.

IV. Hæc cum sciamus, dilecti; imo his longe plura: multa enim alia dici possent; sed hæc erunt sapientioribus satis; fugiamus nequitiam, deligamus virtutem, ut ex rebus ipsis ostendamus, nos libero uti ad ea quæ placent arbitrio, ne confundamur illo die, quo singulorum opera revelabuntur. « Omnes enim nos manifestari oportet ante » tribunal Christi, » ut ait Paulus, « ut referat unusquisque, » prout gessit, sive bonum, sive malum ¹. » Tribunal, quæso, illud nobiscum reputemus, quasi jam adesset, judexque sederet, et omnia revelarentur, in mediumque adducerentur. Non modo enim nos astare oportet, sed etiam manifestari. Annon erubescitis? annon perhorrescitis? Annon sæpe mori potius optamus, quam occultum scelus venerabilibus amicis nostris detegi? Quo tunc sensu afficiemur, cum peccata nostra coram omnibus Angelis hominibusque detegentur et ante oculos sistentur? « Arguam » te, inquit, et statuam contra faciem tuam peccata tua ². » Quod si re nondum præsentem, sed tantum suppositam, sermoneque descriptam, conscientia urgente obruimur; quid faciemus cum tempus adierit, cum totus orbis præsens erit, cum Angeli et Archangeli, cum Principatus et Po-

¹ 2 Cor. v, 10. — ² Psal. XLIX, 21.

testates, cum tubæ frequentes clangent, cum justi rapien-
 tur in nubibus, et ingens erit peccatorum fletus? Quis
 tunc terror apprehendet eos qui in terra manebunt? Nam,
 « Una, inquit, rapietur, et una relinquetur; unus assume-
 » tur, et unus relinquetur¹. » Quo erunt illi animo, quando
 videbunt illos magno cum honore assumi, se vero cum
 multa turpitudine relinqui? Non potest, non, inquam,
 potest, credite mihi, verbo declarari doloris magnitudo.
 Vidistis sæpe eos qui ad mortem abducuntur? Quo illos
 animo putatis esse dum ad ostium pergunt? Quid non
 agere, quid non pati optarent, ut a tanta caligine eripe-
 rentur? Audivi ego multos eorum, qui postquam abducti
 fuerant, Imperatorum clementia revocati, dicerent se
 animo ita perturbato, ita perculso fuisse, ut neque homi-
 nes quasi homines viderent. Verum quid de abductis lo-
 quor? Circumstabat multitudo hominum, quorum magna
 pars abductos non noverat: si quis singulorum animos
 explorasset; nullum reperisset, tam immanem, tam fero-
 cem, tam strenuum, qui præ terrore et angore, non de-
 misso animo esset. Quod si dum alii, ipsis nullo necessi-
 tudinis vinculo juncti, morte mulcantur, ita affecti sunt;
 quando nos in graviora incidemus, quo erimus animo, a
 gaudio illo ineffabili ejecti, et in sempiternum missi sup-
 plicium? Etenim etiamsi nulla esset gehenna, a tanto
 splendore ejici, et sine honore recedere quantum esset
 supplicium. Nam si hodieque Imperatorem ingredientem
 multi cernentes, suamque paupertatem considerantes, non
 tantam percipiunt ex hoc spectaculo voluptatem, quantum
 mœrorem ex eo, quod nullius horum sint consortes bo-
 norum, neque inter clientes imperantis connumerentur,
 quid tunc orit? Num parvum esse putatis supplicium in
 choro illo non accenseri, ineffabili gloria non dignari? ab

¹ Matth. xxiv, 40.

illo cœtu et inenarrabilibus bonis procul abjici? At cum præter hæc erunt tenebræ, stridor dentium, vincula insolubilia, vermis qui non moritur, ignis qui non extinguitur, animi mœror, angustia, linguæ adustæ, ut illa divitis; cum plorabimus, et nemo erit qui audiat, cum ingemiscemus et frememus ex doloribus, et nemo attendet, undique respiciemus, et nemo aderit qui consoletur; quo in ordine locabimus eos, qui in hujusmodi statu versantur? Quid hujusmodi animabus miserabilius?

V. Si porro in carceres ingressi, dum squallidos illos videmus, qui catenis ferreis vincti sunt, alios vero in tenebris conclusos, frangimur, horrescimus, nihilque non agimus ne in tantam calamitatem incidamus; cum abducemur vincti in gehennæ tormenta, quo erimus animo? Quid faciemus? Non enim ex ferro cusa sunt illa vincula, sed ex igne, qui nunquam extinguitur, nec æquales nobis sunt illi, qui nobis præficiuntur, quos sæpe demulcere liceat; sed angeli terribiles et immisericordes, quos ne respicere quidem possimus, quique ob contumeliam in Dominum irrogatam, vehementer sæviunt. Non videre est ut hic, alios argento, alios cibo, alios suadela, sibi consolationem parare; sed omnia ibi venia carent. Etiam si Noë fuerit, vel Job, vel Daniel, qui suos viderint supplicio affectos, non audent illis astare, et manum porrigere. Naturæ quippe commiserationem tunc auferri contingit. Quia enim reperiuntur justi peccatorum filiorum patres, filiique probi parentum improborum; non enim naturæ, sed arbitrii mala sunt; ut illi puram habeant lætitiā, nec misericordiæ vi frangantur, qui illis fruuntur bonis, illam tunc extinguere contingit, ipsique cum Domino contra propria viscera indignantur. Etenim si nunc, cum vident quidam filios suos improbos, ipsos exhæredant et a familia sua abscindunt, id multo magis in Judicio eveniet. Nemo igitur

tur, qui bona non operetur, aliquid boni speret, etiamsi sexcentos justos progenitores habeat : « Unusquisque enim » referet, inquit, quæ per corpus sunt, prout gessit, sive » bonum, sive malum¹. » Audiamus, quæso, et resipiscamus. Si pravæ concupiscentiæ igne ardeas, cogita illius supplicii ignem, et hic ignis extinguetur. Si volueris quid absonum loqui, tecum reputa stridorem dentium, et metus tibi freni loco erit ; Si alienum rapere volueris, audi Judicem dicentem ; « Ligatæ manus et pedes ejus, et projicite » eum in tenebras exteriores², » et hanc abjicies concupiscentiam. Si crudelis et immisericors fueris, recordare virginum illarum, quæ extinctis lampadibus suis, cum non haberent oleum, ex sponsi thalamo exclusæ sunt ; ac cito benignus evades. Si ebrietati et comessionibus operam dare cupias, audi divitem dicentem : « Mitte Lazarum³, » qui summo digito refrigeret adustam linguam, neque optatum consecutus est ; et statim ab hoc cupiditatis morbo averteris. Cætera quoque omnia virtutis officia sic exqueris. Nihil enim onerosum Deus præcepit. Unde igitur præcepta onerosa esse videntur ? Ex segnitie nostra. Quemadmodum enim si studiose diligenterque agamus, quæ videntur esse gravia, levia faciliaque erunt, sic si segniter agamus, tolerabiliora quoque, difficilia nobis videbuntur. Quæ omnia nobiscum reputantes, ne beatos illos prædicemus qui lauta fruuntur mensa ; sed illorum finem cogitemus : nam hic stercus et pinguedo ; illic vermis et ignis. Ne raptores ; sed eorum finem nobiscum reputemus ; nam hic sollicitudines et labores, illic vincula insolubilia et tenebræ exteriores. Ne gloriæ humanæ amatores ; sed quis sit eorum exitus, consideremus. Hic servitus et fucus, illic damnum multum et combustio æterna. Si ita apud nos ratiocinemur, atque hæc et similia pravis nostris concu-

¹ 2 Cor. v, 10. — ² Matth. xxii, 13. — ³ Luc. xvi, 24.

piscentiis assidue occinamus, cito nequitiam effugiemus et virtutem exequemur, præsentium amorem extinguemus et futurorum accendemus. Quid enim firmitatis habent præsentia, quid tam insolitum, quid tam stupendum, ut omnem erga illa curam insumamus? Annon eadem ipsa perpetuo videmus quasi in circulum recurrentia, ut diem et noctem, noctem et diem, hiemem et æstatem, æstatem et hiemem, et nihil ulterius? Accendamus ergo futurorum desiderium bonorum. Magna quippe justis reposita est gloria, et quam verbis exprimere non possumus. Nam corpora post resurrectionem incorruptibilia accipientes, gloriæ regnique Christi consortes sunt.

VI. Hoc vero quantum sit hinc intelligemus; imo potius nunquam clare intelligemus; ut autem exemplo ex bonis præsentibus assumpto, parvam quamdam ejus notitiam attingamus, pro virili mea id quod dictum est declarare curabo. Dic mihi, si quis tibi seni et in penuria degenti polliceretur id præstiturum se, ut repente juvenis esses, et in ipsum ætatis florem reducereris, formaque ac robore corporis cunctis præstares, daturumque tibi totius orbis regnum, idque ad mille annos; regnum, inquam, in profundissima pace transigendum, quid pro tali assequendo promisso non facere, quid non pati velles? En igitur, Christus non hæc, sed his longe majora pollicetur. Non enim quanta senectutem inter et juventutem, tanta solum est inter corruptionem et incorruptionem differentia; neque quantum est inter regnum et paupertatem discrimen, tantum etiam est inter gloriam præsentem et futuram, sed quantum inter somnia et rei veritatem. Imo vero nondum quidpiam dixi: nullus quippe sermo potest differentiam illam exprimere, quæ est inter futura et præsentia. Si ratio autem habeatur temporis, nulla omnino potest cogitari differentia. Quomodo enim conferre quis potest præsenti-

bus, vitam nullum terminum habituram? In pace autem tantum est discrimen, quantum inter pacem et bellum; inter corruptionem vero et incorruptionem, quantum inter luteum frustum et gemmam puram. Imo vero potius quidquid dicas, nihil declarare poteris. Quamvis enim corporum beatorum pulchritudinem radio lucis conferam, quamvis conspicuo fulguri, nihil illo splendore dignum dicam. Pro his certe quot non pecunias, quot non corpora profundere par esset? Imo quot non animas? Nunc porro si quis te in regiam introduceret, omnibusque præsentibus id curaret ut Imperator te alloqueretur, teque et mensæ et ædium consortem admitteret, te omnium beatissimum esse pronuntiaret: at cum in cælum sis ascensurus, et cum ipso universorum Imperatore versaturus, cum Angelis vicissim micaturus, et inaccessa illa gloria fruiturus, ambigis num pecunias profundere oporteat; cum par esset, etiamsi vitam emittere opus esset, exultare, gaudere et præ voluptate alas assumere? At tu ut præfecturam adipiscaris, quæ tibi furtorum occasiones præbeat: non enim id lucrum vocarim, et facultates expendis, ab aliisque mutuaris, ac si oporteat etiam uxorem et liberos pignori dare non vereris; regno autem cælorum tibi proposito, imperioque successoris experte, segnis es, refugis, et pecuniis inhias? Nec cogitas, si cæli partes illæ, quas conspicere valemus, ita pulchræ, ita jucundæ sunt, quantæ erunt aliæ his superiores, quantum cælum cæli? Sed quia corporeis oculis hæc videre non licet, mente ascende, et supra hoc cælum stans, respice in illud superius cælum, in immensam altitudinem, in lucem inaccessam, in Angelorum populos, in Archangelorum ordines et in alias incorporeas Virtutes. Ac rursus hinc descendens imaginem illam nostram terrenam accipe, ac describe mihi illa quæ terrenum Imperatorem circumstant, puta, viros auro decoratos,

jugum albarum mularum auro ornatarum, currum lapillis coagmentatum, laminas in illo mobiles et agitas, dracones in vestimentis sericis depictos, aspides aureis instructas oculis, equos auro ornatos, frena aurea. At quando Imperatorem videmus, nihil eorum ultra respicimus : ille quippe solus nos in se convertit ; nempe purpurea vestimenta, diadema, sella, fibula, calcei, vultus splendor. His omnibus simul accurate perpensis, ab his rursum cogitationem transfer ad superna, diemque terribilem cogita, qua Christus adveniet. Non enim jugum mularum tunc videbis, non currus aureos, non dracones et aspides ; sed quod horrorem incutiat, et tantum stuporem injiciat, ut cœlestes ipsæ Virtutes stent attonitæ : nam « Virtutes cœlorum, inquit, commovebuntur¹. » Tunc cœlum totum aperietur ; descendet vero Unigenitus Dei Filius, non viginti, non centum satellitibus stipatus, sed millenis et decies millies millenis Angelis et Archangelis ; omniaque erunt timore et terrore plena, discissa terra, omnibusque hominibus ab Adam usque ad illam diem, ex terra surgentibus et abreptis ; ipso cum tanta gloria fulgente, ut solis et lunæ totam lucem occultent, radiis illis ipsam superantibus. Sed, heu me, quantus stupor ille, cum talia expectantes bona præsentibus inhiamus, nec cogitamus diaboli vafritiem, qui per res illas exiguas, magnis nos privat bonis ; dat lutum, ut abripiat cœlum ; umbram exhibet, ut expellat veritatem, atque in somniis vanam ostendit pompam ; hoc enim sunt præsentibus divitiæ, ut adveniente luce nos omnium pauperimos exhibeat. Quæ cum sciamus, dilecti, ejus dolum fugiamus, id vitare curemus, ne cum illo damnemur, ne nobis Judex dicat : « Discedite a me, maledicti, in ignem » æternum paratum diabolo et Angelis ejus². »

VII. At benignus est Deus, id non accidet, inquires.

¹ Matth. xxiv, 29. — ² Id. xxv, 41.

Ergone frustra scriptum est? Nequaquam, aies; sed ad comminationem solum, ut resipiscamus. Si igitur non resipiscamus, sed improbi maneamus, nonne, dic mihi, supplicium inferet? Ergo neque bonis mercedem retribuet? Retribuet, inquires: id enim ipsum decet, etiam supra meritum beneficia conferre. Hæc itaque vera sunt, et prorsus evenient: quæ autem ad supplicia attinent, nequaquam. O multam diaboli vafritiem! o inhumanam ejus humanitatem! Ipsius enim est hæc cogitatio, ut gratiam conferat inutilem et segniores reddat. Quia novit enim supplicii metum, ceu quoddam frenum, id præstare ut animis angamur et a vitiis retrahamur, nihil non agit et molitur, ut illud radicitus evellat, quo demum sine timore per præcipitia feramur. Quomodo igitur illum superabimus? Quæcumque ex Scripturis proferemus dicent ii, qui contradicunt, comminationis causa scripta esse. Verum id de futuris forte dicere possint, etsi admodum impie; de præteritis vero, deque iis quæ jam contigerunt, non item. Interrogemus igitur eos: Audistis-ne de diluvio, deque pernicie illa universali? Num etiam illud comminationis causa dictum fuerat? Annon contigit, et in exitum deductum est? Nonne id testificantur Armeniæ montes, ubi arca consedit? Annon reliquie ejus illic hactenus servantur ad nostram admonitionem? Similia tunc multi dicebant, ac per centum annos dum arca construeretur, ligna aptarentur, justusque clamaret, nemo erat qui crederet. Sed quia non crediderunt comminationi verborum, ultionem repente ac reipsa subierunt. Atqui is qui tantum ipsis supplicium intulit, annon multo majus nobis inferet? Non enim minora sunt hæc malis illius temporis. Tunc illicitis coïtibus operam dabant: nam « Ingressi sunt, » inquit, filii Dei ad filias hominum¹: » nunc autem nul-

¹ Gen. vi, 2.

lum est genus peccati quod retro relinquatur. Verum, si placet, ad alia supplicii genera sermonem convertamus, ut ex præteritis futura credantur. Num quis vestrum unquam in Palæstinam peregrinatus est? Mihi quidem videtur. Vos ergo dictorum veritati testimonium ferte. Nam ultra Ascalonem et Gazam ad ipsum postremum Jordanis fluvii terminum, erat quædam regio magna et feracissima, quæ cum paradiso Dei concertare posset: nam « Vidit, inquit, Lot omnem regionem circum Jordanem, » quæ irrigabatur quasi paradisu Dei¹. » Verum hæc nunc est omnium desertorum desertissima. Stant enim arbores, et fructum habent, at fructus ille iræ divinæ monimentum est. Stant malogranata splendida facie spem bonam ignorantibus præbentia, manibus autem accepta et fracta, fructum quidem nullum, sed pulverem cineremque multum intus positum exhibent. Talis est terra, tales lapides, talis ipse aër. Omnia incensa sunt, omnia in cinerem reducta, præterquam iræ monimenta, futuri supplicii indicia. Num et hæc sunt verborum comminationes? Num et hæc sermonum strepitus? Si quis non credit gehennæ, Sodomam cogitet, Gomorrham secum reputet, supplicium videlicet jam sumptum et hactenus manens. Id quod divina Scriptura enarrans de sapientia sic loquitur: « Hæc » justum, pereuntibus impiis, liberavit fugientem descendentem ignem in Pentapolim². » Hæc etiam nunc « In » testimonium nequitiae fumigans stat deserta terra, et incerto tempore fructus arborum emittit. » Necesse autem est et causam dicere ob quam talia passi sunt. Unum erat eorum scelus grave quidem et execrandum; attamen unum. Insano in pueros amore ferebantur, idcircoque ignea pluvia combusti sunt: nunc autem sexcenta paria et graviora perpetrantur, neque tale incendium immittitur.

¹ Gen. xiii, 10. — ² Sap. x, 6.

Quare? Quia alius ignis præparatus est, nunquam extinguendus. Quomodo enim qui pro uno peccato tantam iram intulit, neque Abrahami supplicationem suscepit, neque inhabitantem Lotum reveritus est, tot admissis facinoribus nobis parcet? Non ita erit, non ita certe.

VIII. Verum ne hic gradum sistamus; sed age, alios in medium adducamus supplicio affectos, ut pluribus demonstrationibus ea quæ diximus confirmentur. De Pharaone omnes audistis Ægyptiorum rege: nostis certe quas ille dedit pœnas, quomodo cum curribus et equis, omni-que pariter exercitu in Rubrum mare demersus sit. Ut autem Judæorum quoque supplicia discatis, audi Paulum dicentem: «Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati» sunt, et perierunt una die viginti tria millia: neque mar-
» muramus, ut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt
» ab exterminatore: neque tentemus Dominum, ut quidam
» eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt¹. » Quod si et illi talia pro peccatis passi sunt, quid non patiemur nos? At nunc nihil grave patimur, ideoque maxime timere oportet. Non enim ut non pœnas demus servamur; sed ut graviores demus, nisi convertamur. Illi enim non noverant gehennam, et suppliciis hic traditi sunt: nos autem quandocumque peccamus, si nihil in præsentī vita grave patiamur, in futuro omnia perpetiemur. Nonne cum ratione pugnaret, si illis, qui rudiores et imperitiores erant, talia passis, nos qui perfectioribus fruimur disciplinis, et longe graviora, quam illi perpetramus, supplicium effugeremus? Vultis reliquas etiam illorum audire calamitates, quas passi sunt in Palæstina a Babylo- niis, Assyriis et Macedonibus? Quoties famem, pestem, bella passi sunt, et captivitates sub Tito et Vespasiano? Josephi librum legite, quem de Jerosolymorum excidio scripsit, et acerbam il-

¹ 1 Cor. 1, 8.

lam tragœdiam discetis. Cum aliis quippe calamitatibus in tantam famem inciderunt, ut balteos etiam suos, et calceos ederent, iisque etiam horribiliora : omnia quippe dentibus subigebat necessitas, ut prædictus scriptor ait. Ac neque in his steterunt, quin etiam proprios filios degustarunt. Quomodo ergo, cum illi tales dederint pœnas, nos, qui graviora his perpetramus, effugiamus? Nam si tunc illi plexi sunt, cur nos jam non plectimur? Annon vel cæco manifestum est ideo sic agi, ut sæpe dixi, quod nobis supplicium in futurum reservetur? Ad hæc vero consideranda sunt ea quæ nunc in hoc mundo geruntur, et gehennæ fidem non negabimus. Nam si justus est Deus, nec personas accipit, ut certe verum est, cur hic alii cædium dant pœnas, alii non dant : cur ex mœchis alii puniuntur, alii non plexi moriuntur? Quot sepulcrorum effossores pœnam vitarunt? quot fures? quot avari? quot raptores? Si ergo gehenna non esset, ubinam illi pœnas dabunt? Num contradicentibus persuademus, quæ de illa narrantur non esse fabulam? Ita enim vera sunt, ut non nos tantum, sed etiam poëtæ, philosophi et fabularum scriptores de futura pro merito sorte philosophati sint, et improbos in inferno cruciari dixerint. Nam etiamsi hæc vere ut sunt enarrare non potuerunt, utpote qui ex ratiocinio tantum exque nostra doctrina male accepta ad id permoti fuerint, attamen illi imaginem quamdam judicii adepti fuerant. Cocytos enim memorant, Pyriphlegethontas fluvios, et Stygis aquam, et Tartarum tantum a terra distantem, quantum ipsa a cælo, multos quoque alios ultionis modos : rursumque Elysium campum, et fortunatorum insulas, prata florida, fragrantiam multam, auram tenuem et choros illic versantes, albo indutos amictu, quasdam modulantes cantilenas, in summa bonis et malis post exitum ex hac vita paratam sortem promeritam. Ne itaque

gehennæ fidem negemus, ne in illam incidamus: nam qui non credit, segnior efficitur; qui segnis est, in illam procul dubio ibit. Imo credamus sine dubitatione, deque illa frequenter colloquamur, et non facile peccabimus. Hujusmodi namque sermonum commemoratio, quasi acerbum quoddam remedium, nequiliam omnem abstergere poterit, si nostris perpetuo animis insideat. Hoc itaque remedio utamur, ut probe expurgati, digni simus qui Deum videamus, ut ab hominibus videri potest, et futuris fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 21.

Hæc homilia, quæ a Benedictinis inter spuria ablegatur, dubia tantum D. Guillon visa est, cujus auctoritate freti illam stampis submittimus.

ANNOTATIO (2) pag. 43.

Litaniæ, quæ etiam *λιταὶ* appellabantur, Processiones erant cum supplicationibus, vel ad Deum placandum in adversis casibus, vel ad gratias ipsi agendas pro acceptis beneficiis. Litanie quoque apud Latinos mediæ ævi processiones sæpe significant. Fiebant in Ecclesiam SS. Apostolorum; ubi speciatim Petrus Apostolorum princeps et Andreas Bysantinæ Ecclesiæ fundator et frater Petri, itemque Paulus et Timotheus in advocatos compellabantur. Hinc Bosphorum trajiciunt Constantinopolitani supplicandi causa, Chrysostomo episcopo duce, ad Ecclesiam SS. Petri et Pauli e regione Constantinopolis trans Bosphorum sitam. Hic observes velim, invocationem sanctorum frequentatam, et intercessionem creditam fuisse quarto sæculo, contra quam effutiunt hæretici. Id quod passim apud Chrysostomum observatur.

ANNOTATIO (3) pag. 73.

Ὁ πολλοὶ πολλάκις λέγουσιν, οὐδείς οὐδέν ὄν. Hæc, ut ex Chrysostomi verbis arguitur, tunc adagii more fereban-

tur : ac licet duplicem negationem exprimant , negative tamen sunt effereunda , *Nemo quidquam scit* ; dicebaturque ab imperitis rerum divinarum , qui cum viderent eos , qui bonis operibus incumbunt , ærumnis , calamitatibus , calumniis , ægritudinibus impeti : se nihil in rerum humanarum administratione capere vel cognoscere profitebantur. Simile dictum occurrit apud Euripidis Iphigeniam in Tauris :

πάντα γὰρ τὰ τῶν θεῶν

Εἰς ἀφανὲς ἔρπει, καὶ οὐδὲν οἶδ' οὐδείς κακόν·

Ἢ γὰρ τύχη παρήγαγ' εἰς τὸ δυσμαθές.

Id est ,

Omnia quæ deos spectant

In occulto reptant , et nemo quidquam novit mali :

Fortuna quippe in hanc intelligendi difficultatem
[perduxit.

Cæterum hæc loquendi forma cum duplici negatione , quæ tamen non vim affirmandi , sed negandi habeat , etiam alibi passim observatur apud Chrysostomum et alios. Sic in Homil. de S. Pelagia , ubi sic legitur : οὐδὲ γὰρ ἔστιν τοῦτο εἰπεῖν , ὅτι οὐδείς οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσατο ; id est , *Nemine enim est quod dicas , neminem unquam rem similem fecisse.*

ANNOTATIO (4) pag. 305.

Is cujus philosophicum dictum hic laudatur , erat Macedonius monachus.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.

BIBLIOTHECA GALLICA.

Homilia De precatione II, p. 3.	Eorundem fragmenta, tom. XVII, p. 104-111.
Homilia Contra ludos et theatra, p. 42.	Eorundem fragmenta, tom. XV, p. 387-390.
Homilia I De statuis, p. 51.	Eorundem fragmenta, tom. XV, p. 448-475.
Homilia II, p. 79.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 31-60.
Homilia III, p. 100.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 60-86.
Homilia IV, p. 120.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 86-98.
Homilia V, p. 135.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 98-125.
Homilia VI, p. 156.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 125-139.
Homilia VII, p. 173.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 139-141.
Homilia VIII, p. 183.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 141-143.
Homilia IX, p. 191.	Eorundem fragmenta, tom. XVI, p. 143-146, et tom. XI, p. 389-395.
Homilia X, p. 204.	Eorundem fragmenta, tom. XII, p. 24-25, et p. 34-36.
Homilia XI, p. 218.	Eorundem fragmenta, tom. XI, p. 404-413.
Homilia XII, p. 230.	Eorundem fragmenta, tom. XII, p. 25-28.

Homilia xiii, p. 245.	Eorundem fragmenta, tom. xvi, p. 146-154.
Homilia xv, p. 275.	Eorundem fragmenta, tom. xii, p. 477-483, et p. 509-518.
Homilia xvii, p. 302.	Eorundem fragmenta, tom. xvi, p. 154-168.
Homilia xviii, p. 316.	Eorundem fragmenta, tom. xvi, p. 168-185.
Homilia xix, p. 328.	Eorundem fragmenta, tom. xvi, p. 185-189.
Homilia xx, p. 344.	Eorundem fragmenta, tom. xvi, p. 189, et tom. xix, p. 214-237.
Homilia xxi, p. 366.	Eorundem fragmenta, tom. xvi, p. 189-213.
Homilia De terræ motu, p. 396.	Eorundem fragmenta, tom. xvii, p. 78-84, et p. 175-179.

INDEX

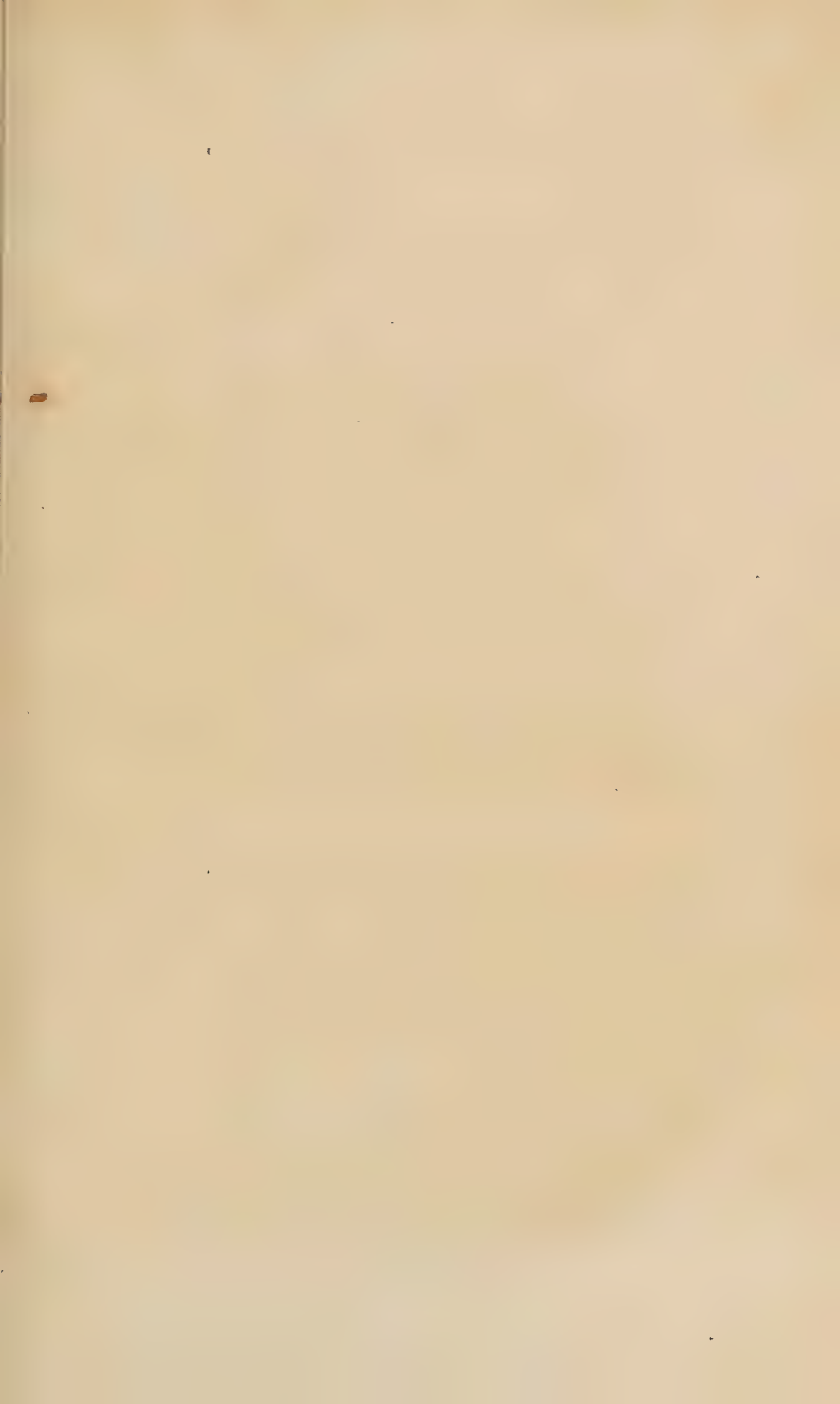
TOMI NONAGESIMI PRIMI.

	Pagin.
Oratio I. De precatione.	3
Oratio II. De precatione.	11
Homilia De fugienda simulata specie, ac minime vera.	21
Oratio Kalendis habita, cum non venisset in publicum eo die Episcopus Antiochiæ Flavianus, contra eos qui novilunia observant, et in civitate choros ducunt, et in dictum Apostoli, <i>Omnia in gloriam Dei facite.</i>	26
Homilia Adversus eos qui Ecclesia relicta, ad circenses ludos et ad theatra transfugerunt.	42
Homilia I Antiochiæ habita in Palæa seu veteri Ecclesia, cum adhuc Presbyter esset, in illud Apostoli : <i>Vino modico utere propter stomachum tuum, et frequentes infirmitates tuas.</i>	51
Homilia II Antiochiæ habita in Ecclesia dicta veteri, cum ipse Presbyter esset, de calamitate, quæ urbi accidit pro tumultu subversionis imaginum Theodosii Magni Imperatoris pii, et in dictum Apostoli : <i>Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere :</i> Et contra avaritiam.	79
Homilia III In profectionem episcopi Flaviani, pro civitate ad Imperatorem legationem obeuntis : et quodnam verum sit jejunium : et quod detrudere quam humanum corpus comedere pejus sit : et de jugulatis propter seditionem : et adversus eos qui querebantur multos innoxios captos esse.	100
Homilia IV. Exhortatio ad populum de patientia et tolerantia, ab exemplis Job et trium puerorum : et de abstinencia a juramentis.	120
Homilia V. Itidem exhortatio ad populum de genere ferendis imminentibus minis, cum habeat satis multa exempla ex iis quæ evenere et Job et Ninivitis : quod non oporteat timere mortem, sed peccatum : quid sit male mori : et de juramentis omni studio fugiendis : et in terræ motum.	135
Homilia VI. Quod utilis est magistratuum timor, et narratio eorum, quæ per viam acciderunt iis, qui nuntium seditionis Imperatori afferebant : et quod qui indigna patitur, et gratias agit permittenti	

- Deo, par sit ei qui talia propter Deum patitur. **Exempla** rursum a tribus pueris et fornace Babylonica : et de abstinencia a juramentis. 156
- Homilia VII.** Quod tristicie affectus tantum ad peccati destructionem sit utilis : et super illud, *In principio fecit Deus cælum et terram*, et quod maxima consolationis materia creationis apparatus : et super illud, *Adam ubi es?* et de non jurando. 173
- Homilia VIII.** Ad virtutem exhortatio, et in illud Genesis, *Deambulabat Deus in meridie in Paradiso*, et de fugiendis juramentis. 183
- Homilia IX.** Laudatio eorum qui jurandi consuetudinem deposuerant : et quod nemo superstitione teneri debet, ne post refectionem divinos in Ecclesia sermones audiat : quare post multum tempus divinæ sunt traditæ Scripturæ : et in illud, *Cæli enarrant gloriam Dei* : mundi naturalis descriptio : et in fine, de non jurando. 191
- Homilia X.** Laus eorum qui post cibum ad audiendum venerant, et naturalis mundi enarratio, item contra gentiles creaturam ut Deum colentes, et de vitando juramento. 204
- Homilia XI.** Gratiarum actio ad Deum ob liberationem a malis ex seditione expectatis, et eorum quæ tunc acciderunt commemoratio : insuper vero et contra eos qui corpus nostrum calumniantur, et de hominis creatione, et sub finem de vitando juramento. 218
- Homilia XII.** Ad Deum gratiarum actio pro accepta venia commissorum contra Imperatorem : et naturalis de mundo sermocinatio : et quod hominem creans Deus legem ipsi naturalem indiderit : et de juramento omni diligentia vitando. 230
- Homilia XIII.** Gratiarum actio adhuc ad Deum de mutatione tristicium, et commemoratio eorum qui propter seditionem raptati, pœnas luerant. Similiter rursus expositio de hominis creatione : et quod legem acceperit naturalem : et de jurandi consuetudine radicitus tollenda. 245
- Homilia XIV.** Populo omni ab angustia liberato, et constituto in fiducia, quidam rursum civitatem confictis rumoribus tremendis turbaverunt, et convicti sunt; de hoc igitur habita est homilia et de juramentorum abstinencia admonitio addita ; ideoque de Jonatha et Saule, et Jephthe historia producta est : et demonstratum, quod ex uno juramento nascuntur perjuria. 256
- Homilia XV.** Itidem in calamitatem civitatis Antiochiæ ; utilem ubique timorem esse, luctumque risu utiliore, et in illud dictum, *Agnosce quod in medio laqueorum pertransis*, et quod pejus jurare, quam occidere. 273
- Homilia XVI.** Nuntiata ad præfectum populatione, et omnibus de fuga consultantibus, cum intrasset Præfectus in Ecclesiam, et consolatus fuisset, habita est præsens Homilia : et de vitando juramento, et in illud Apostoli dictum : *Paulus vincetus Jesu Christi*. 286

Homilia XVII. In magistratus ab Imperatore Theodosio missos Ellebichum Magistrum militum, et Cæsarium Magistrum, ad prævaricatorum inquisitionem propter statuarum subversionem.	302
Homilia XVIII. In prædictum seditionis argumentum : de jejunio, et in Apostolicum dictum, <i>Gaudete in Domino semper</i> .	316
Homilia XIX. Dominica Servatæ ad homines agros colentes, et de vitando juramento.	328
Homilia XX. Quod solo quadragesimali jejunio non satis præparemur ad Communionem, sed potissimum animi virtute, et qui fieri possit, ut injuriarum memoriam deponamus, quodque Deus hujus legis magnam habeat rationem : et quod injuriarum memoria homines etiam ante gehennam cruciet : postremo de vitandis juramentis, et de iis, qui nondum se ita correxerint, ut non amplius jurent.	344
Homilia XXI. In Episcopi Flaviani Reditum, et in Imperatoris cum civitate reconciliationem, et ad prævaricatos in statuarum subversionem.	366
Homilia In dictum illud Apostoli : Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, et reliqua.	382
Homilia De terræ motu.	396
Homilia Post terræ motum.	408
Homilia Habita in templo sanctæ Anastasiæ.	413
Liber ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates quæ contigerunt, populique, et multorum sacerdotum persecutionem ac perversionem, et de incomprehensibili, et adversus Judæos.	425
Caput I. Necessarium esse ut causa dicatur, ex qua scandalum ortum est.	426
Caput II. Periculosum esse ac dementiæ plenum curiose inquirere et scrutari arcanam Dei sapientiam.	427
Caput III. Non nobis solum, sed et cœlestibus virtutibus incomprehensibilem esse divinitatem.	432
Caput IV. Moysem Prophetam periculosam curiositatem in exordio libri uno verbo sustulisse.	435
Caput V. Credendum esse providentia Dei regi omnia : ejusque rei maximam demonstrationem iis qui dubitant, à rebus creatis suppeditari.	439
Caput VI. De charitate Dei quæ charitatem omnem longe excedit.	440
Caput VII. Demonstratio divinæ providentiæ ex creaturis.	445
Caput VIII. Multæ providentiæ demonstrationem esse, quod lex naturalis et scripta sit data, quodque viros eximios per suas transmigrations fieri magistros curarit earum gentium a quibus suscipiebantur, et quod deinde caput bonorum largitus sit Unigeniti sui adventum.	454

Caput IX. Non esse curiose inquirendum et rerum finem expectandum esse.	458
Caput X. Antiquos etiam finem rerum expectasse.	461
Caput XI. Hoc non statim contigisse, atque initio contraria cuncta cum cernerent evenire, veteres scandalizatos non fuisse.	472
Caput XII. Qua de causa homines improbi et dæmones et diabolus in hoc mundo sint relictī.	474
Caput XIII. Nihil eos lædere qui vigiles sunt et attentī, neque supplantare.	476
Caput XIV. Apostolorum etiam temporibus multa fuisse scandala, multosque depravatos, ac doctorum persecutiones ac cædes frequentes.	481
Caput XV. Insipientes etiam ex eo quod caput erat bonorum, hoc est ex cruce, per quam salvus factus est orbis terrarum, scandalum passos esse.	486
Caput XVI. Qui se ipsum injuria non afficiat, eum a nemine lædi posse.	488
Caput XVII. Maxima providentiæ, bonitatis, et charitatis Dei documentum esse crucem.	489
Caput XVIII. Non mediocrem utilitatem ex iis quæ acciderunt, ad Ecclesiam dimanasse.	492
Caput XIX. Hoc multorum martyrum institutum ac propositum fuisse sive cum viverent, sive cum morentur.	493
Caput XX. Temporibus Apostolorum res evenisse graviores.	497
Caput XXI. Cur tam in Veteri quam in Novo Testamento multæ fuerint afflictiones.	499
Caput XXII. Afflictiones non modo non scandalizare, sed et prodesse illis qui ex æquo et bono judicent, sint licet Gentiles.	501
Caput XXIII. Maximum esse gloriæ ac celebritatis Ecclesiæ indicium, quæ acciderunt, eaque multis profuisse.	505
Caput XXIV. Qui hæc scelera perpetrarunt, inde quoque jam pœnas luere.	507
Sermo De Mansuetudine.	509
Homilia De perfecta charitate, de mercede operum pro merito tribuenda, deque compunctione.	517
ANNOTATIONES.	535
CONCORDANTIA.	537

This is the property of
Southern Evangelical Seminary
3000 Tilley Morris Rd., Matthews, NC 28105

BR65 .C42 1834 v.21-22
John Chrysostom, Saint,
407.

Operum

This is the property of
Southern Evangelical Seminary
3000 The Main Road
Durham, NC 28105

SOUTHERN EVANGELICAL SEMINARY

3 7387 0006 0018 7